Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Het leven der oude antycke doorluchtighe schilders : soo wel Egyptenaren, Griecken als Romeynen : uyt verscheyden schryvers by een gebracht en in druck uytg. tot dienst, nut en vermaeck der schilders en alle const-beminders : mitsgaders daer aen volgende het leven der moderne doorluchtighe Italiaensche, als oock de vermaerde Nederlandtsche ende Hooghduytsche schilders

https://hdl.handle.net/1874/204492

Het Leven
Der
OVDE ANTYCKE
Doorluchtighe
SCHILDERS,
Soo wel Egyptenaren / Grieken als Romeynen / uyt verscheyden Schryvers by een gebracht / en in Druck uytgegheven / tot dienst / nut / en vermaeck der Schilders / en alle Const-beminders.

Mitsgaders daer aen volgende het Leven der moderne doorluchtighe Italiaensche : Als oock de vermaerde Nederlandtsche ende Hooghduytsche Schilders.

Door CAREL *van* MANDER, *Schilder.*

t'Amsterdam,

Voor Jacob Pietersz. Wachter / Boeckvercooper wonende op den Dam inde Jonghe Wachter. ANNO 1617.

Etimologie, oft uytlegh, waer 't woordt Schilder, oft Schilldery, zijn hercomst van heeft.

T'saem-spraeck, tusschen ADAM van MANDER, en KAREL van MANDER, zijnen Broeder.

A. VHandt en houdt nauw op de Schilder-const t'ontwerpen,
Of ghy begint van nieus u sinnen, Broeder, scherpen,
Te halen voor den dagh verloren asch en stof,
Daer grooten geest in was, welcx Namē, Const, en Lof,
VPen maeckt wederom d'onsterflijckheyt bevolen,
Veel meer al hadden sy ten Hemel toe Mausolen:
Nu om dat dit u Boeck niet handelt schier eenpaer:
Als schild'ren, Schildery, en Schilders voor en naer,
Seght waer uyt dat u dunckt 't woordt Schilder is gherese?
Sulcx hier te legghen uyt, sal niet onvoeghlijck wesen.

K. *Siet,* Adam, *Broeder weerdt, ick achte dat dit woordt*
Van Schilder, oft Schild'ry, comt van den Schilden voort:
Want d'edel Helden cloeck van in den Krijgh voor Troyen
Hun Schilden lieten schoon met beeldewerck vermoeyen,
Romeynen insgelijcx, jae hinghen hier en daer
Plin. lib. 35. cap. 3. *Hun voorders Schilden op, in plaetsen openbaer,*
In Stadthuys, eyghen sael, oft in der Goden Kercken,
Om daer ghedencken by hun Ouders vrome wercken:
Want stonden veel daer op na 't leven self ghedaen.
Dit Schilde Schild'ren, siet, en is sindt noyt vergaen,
Waer uyt dat is ghevolght, en voort en voort ghecommen,
Te seggben Schildery, en Schilders ons te nommen,
Ghelijck Clypeus *'t woort is in Latijn een schilt,*
En is graveren oock te seggben, als men wilt,
Om datmen Schilden Plagh betrecken oft besnijden:
Wat bont is oft ghevleckt in Vlaems van oude tijden
Wordt schillede geseydt, na dese Schilden bont,
Waer uyt ick acht dat ons, en ons wercks naem ontstondt.

A. *Dit houd' iek voor goet, ghcld' en my voldaen hier mede,*
Geen onnut sal doch zijn 't belet dat ick u dede,
Gaet voort, stelt oock ten toon u Schilder Helden cloeck,
Onsterflijckt hun naems eer, op dat sy 't doen u Boeck.

Elck Man doe recht.

Aen Eersamen, den Schilder-const-liefdighen, en den Schilders seer toeghedaenen Heer, IAQUES RAZET, *Notarius publicus, en Secretarius op de Convoye tot Amstelredam, mijnen besonderen goeden vrient.*

SUlcke wacker sinnen, die tot deughtsaem nut en voordeel zijn gheneyght om weten, wat in voorleden Eeuwen, oft verscheyden tijts ouderdommen, voor claer overvliegende geesten gerucht-weerdigh waren in eenighe edel en constige lofbaer oeffeninghen, wanneer sy in het punct van hun begheerte ghedient, recht bejeghent en ontmoet worden, ghenuttende hunnen lust, hebben sy oorsaeck vermaeckt en vrolijck te worden. Als ick verhope, goede Heer en vrient, U. E. sal wesen, als hy uyt verscheyden schriften, door my vergadert, de Levens der oude doorluchtighe vermaerde Schilders, so wel Griecken als Romeynen, hem van my nu opgeoffert en aengeboden siet. En sal hem aengenamer zijn, dan of ick hem aenbode in gheleerderen en constigheren styl al d'oude half-Godtsche Krygh-helden, met de gestaefde viercantige Slagh-ordenen, aenvallen, en bloedighe verwinninghen. Hoewel uwer E. den soon wylen eens cloecken vermaerden Hopmans, en in de Ridderlijcke Vecht-const seer ervaren zijt, datmen der selver Const halven een uytnemende grondigh Boeck van V. L. in 't licht te comen verwachtende is. Nochtans alsmen in de weeghschael uwer jonstigher toegenegentheyt ter eender sijde soude legghen alle constighe oeffeningen met noch veel by-ghewicht en baet, en ter ander syden *Pictura*, en haer Suster de *Schrijf-const*, dese twee souden in ghewicht ongelijck veel meerder wesen. Eerst, soo veel belangt de *Schrijf-const*, soo handelt V. E. de Pen niet alleen uytnemende: maer een vercoren Richter in den loflijcken Veder-strydt tot Rotterdam, Anno 1590. den 3. Ianuarij, wesende, rust noch onder V. E. den hem seer aengenamen en weerden schat der eyghen opgeofferde wel-schryvers schriften:

dese getuygen V. E. liefd' tot de Schrijf-const. Ghelijck van V. E. liefd' ter Schilder-const betuyghen veel spraeckloose luyden, daer V. E. huys vol van is: Ick meen geschilderde, van verscheyden geleerde constige handen: om welcker V.E. huys van Const-liefdige Heeren daegh'lijcx veel wordt versocht. Mijn segghen wordt noch te meer bevestight, door dat V.E. zyn constighe stucken boven gelt bemindt, en veel overhoop by houdt, als hebbende daer in sinlijckheyt: ghelijck yemandt in schoon Peerden, Schulpen, Hoornen, Bloemen, oft anders, na dat de gheneyghtheyt der Menschen in dit leven van aerdt oft gedaent is. Hier neffens is V. E. niet alleen een opvoeder der Schilder-jeught, maer dat onghemeen is, ook Vroujeught tot onser const aenporrende, sonder anders onderwys, als uyt eygen natuer-dringenden lust. Ick dit dan wetende, en overleggende, docht my wel te behoorē, en voeglijck, dat ick dit dusdanig myn Boeck voornoemt uwer E. soude dediceren, en op-offeren, tot een bewys van danckbaerheyt aller voor henen ontfangen vrientschappen: ook, op dat van onse oude kennis en vrientschap den bandt, in eenen Gordiaensche ontbindelycken knoop begrepen wesende, vast blyve: bied' ick dan dit myn werck en mijn cleen vermoghen in uwer E. handen, wille en ghebiedt. Biddende ende begeerende, dat V.E. soo wel doe, en neme alles danckelijck en soo willigh aen, als ick het presentere, en hem in handen bevele. Met herten wensch, dat God, de borne aller goeder gaven, uwer E. wille sparen in lang-spoedighe ghesontheyt, met salicheyt, Amen. Te Hemskerck, op 't Huys te Seven-bergh, Anno 1603. den 8. Iunij.

Van uwer E. goetwilligher dienaer en vriendt,

CAREL *van* MANDER.

VOOR-REDEN,
Op het leven der oude Antijcke Voorluchtighe Schilders / so wel Griecken als Romeynen.

DE constige edel werckē der vermaerde Schilders der ouder Eeuwen/die wy heeft d'Antijcke/welcke over lang door de tāden des ouden tijdts zijn wreedelijc vernielt/ en nergens datmē weet meer te sien/ souden ons niet alleen upt den oogē/ maer ock upt ghedacht en kennisse wesen/ dat wy daer nu niet af souden weten te verhalen/ en hadde de Hemelsche Schrijf-konst ons deselve in onsterflijck gherucht niet bewaert en behoudē. Waer van te dancken zijn de soetschruldige Schrijvers/ die de volgende eeuwen of 't volck van dien soo veel hebben willen gonnen/ bysonder den hoog-beroemden *Plinius*, in zijn Historien der Naturen/die daer van seer veel handelende is: de namē der Constenaren/en hun bysonderste werckē ons voor oogen en in verscher gedachtē houdende/doch (so hy self bekent) niet in rechter sorme oft verbolgens/maer d'eē onder d'ander/ om dieswille dat dese materie zijns voornemens wit niet en was/om te beschrijvē. Ick heb in zyn/en in meer ander schrijvers schriftē vast ondersocht/wanneer dat onse Schilder-consi haer eerste begin oft wesē heeft gehadt: dan hebbe verschepdē geboelē oft meynunghen hier van gebonden / en somtijts eenige die tegē hum selfs oneenich zijn/ als onder ander den voornoemden *Plinius*, (behoudens zijn eere) als te bewijsen is: Want hy segt in zijn 36. Boec/ int 5. Cap. aldus: men moet aenmercken/ dat de Consi van het steenen Beelt-houwen langen tijdt heeft int gebruyck geweest voor de Consi van 't schilderen/en de Consi van Coper gieten: want dese twee leste Constēn zijn eerst te voorschijn gecomen ten tijde van *Phydias*, welcken was ontrent de 83. Olympiade/wel 332. Jaren nae d'inventie van het steenen Beelt-snijden. Dit selfde noch bevestigende/segt hy in het begin deses selvē Capittels/ dat men bevinden sal/ dat de Consi van Beeldt-snijden haeren aenvang heeft genomē met de Olympiadē. Dit voorgaende is gantsch tegē dat hy schrijft in zijn 35. Boeck/Cap. 8. daer hy aldus seght: is een peder niet bekent/ dat *Candales*, gesept *Myrsylus*, voortijts Coning van *Lidien*, en leste Coning der *Heraclides*, cocht met gewicht van Gout een Tafereel/gedaen van *Bularchus*, den Schilder/ alwaer den Krijgh der *Magnetes* in was uptgebeelt/waer by genoech te sīē is/in wat groot achten en weerde alree te sulcken tijde de schilderije is gheweest. En dit was nochtans ontrent den tijt van *Romulus*, want den Coningh *Candales* sterf in de 18. Olympiade/ oft (so eenige meenen) in 't selve Jaer dat *Romulus* sterf/ etc. Nae dit schrijven moet de Schilder-const langhe voor de 18. Olympiade zijn geweest. Ock na des selven *Plinij* getuygenis in zijn 35. Boeck / in't leste van het 3. Cap. daer hy segt/dat te zijnen tijde in de campagne van Room/oft in der Latijnen lant/seer schoone Schilderijen waren / in de Tempelen te *Ardea*, welcke Schilderijen waren gedaen langē tijt voor de bouwinge van Room: En voeghter noch by/ dat het te verwonderen is / dat die Schilderijen noch soo versch waren/en dat de Tempels soo langhe hadden half bedorven gestaen. Noch waren vande selve hant (sept hy) in de stede *Lanuvium*, doe ter tijt in eenen verfallē Tempel/geschildert/in wesen en noch al geheel/ *Atalanta* en *Helena* by malcander/ die seer wel gedaē waren/en men sagh in de tronie van *Atalanta* een eerbaer Maegdelijck wesen/en 't was te verwonderen/dat se noch so geheel waren/ nadien den Tempel een menichte van Jaren was verdorven. Dit bevestigt hy noch meer/ en segt: daer zijn tot *Cate*, nu *Cervetere*, in Tuscanen/schilderijē/die noch ouder zijn als alle de voorgaende: So dat / alsment wel insiet/ men sal bevinden/datter geen consi in de werelt en is / die na haer begin so haest ter volcomenheyt is geraect/als de schilderije: want ten tijde van den Tropanē/ en wist men niet wat het was. Hier verabuseert hy hem weder/ gelijck in't ander. Maer dat ick te voren het Schilderen hebbe ghesepdt te wesen ouder als de 18. Olympiade/ is bewijsijck tē eerstē/na *Plinij* bekentenis/ daer hy spreect van de Schilderije te *Ardea*, die gedaen was langē voor de bouwinge van de stad Room. In wat Olympiade dat Room gebout was/ daer binde ic verschepden opinien oft gevoelen van. *Lodewijck Vives*, op het 3. Boeck *Augustini*, van der Stadt Godts/Cap. 2. haelter een deel voort: *Plutarchus* (sept hy) schrijft in't leven van *Romulus*, dat *Romulus* en *Rhemus* den gront van Room lepden in't 3. Jaer der 6. Olympiade / op welcken dagh eenen Eclips der Sonnen was. *Dionisius* en *Eusebius* seggen/ 't eerste jaer der 7. Olympiade/na den ondergang van Troyen 432. Jaren. Eenen *Cincius* segt/in de 12. Olymp. *Fabius Pictor* segt / in de 8. *Cornelius Nepos* en *Lactantius* volgen *Era-*

Den ouden Schryvers is te dancken, datmen van de oude Schilders oft hun wercken noch kennisse heeft.

Van de oudtheyt der Schilder-consi.

Plinius vergrypt hem vanden ouderdom der Schilder-consi, en schrijft tegen hem selven.

Bewys van Plynij merckelyck vergryp.

Plinius gheevoelt qualyck, datmen ten tyde der Troyanen van schilderen niet en wist.

In wat Olympiade oft tydt Room gebout was.

schotenen ende *Apollodorum*, en seggen/ het 2. jaer der 7. Olymp. Ons ghetal met 't Grieckschen over een brengende/mach men achten dat het was int begin der 7. Olymp. 433. Jaren na Troyen verderf. Summa/als ic dit al overlegge/so neem ick dat het sy / nae 't schrijven *Dionisij Halicarnassen* rekeninge/ int 1. jaer der 7. Olymp. den 21. April/doe de werelt hadde gestaen 3212. Jaren. Den Leser sal weten/ dat ongetwijffelt elcke Olympiade vijf Jaren doet / en is een oude Grieckschen tellinge/ nae een Feest diese hielden ter stadt *Olympia*, welke van *Hercules*, die vier Broeders hadde/ was ingestelt/ dewijle sy t' samen vijf in getal waren/ alwaer men oock vijfderley Spelen oefende elcke 5. Jaren eens / de 2. spelen gingen de beenen aen/ te weten/ om te eerst loopen/en om te derst te springen/ d'ander 2. gingen de armē aen/te weté/werpen en kaetsen/'t vijfde al 't lijf/armen en beenen/met te worstelen. Dese Olympiaden waré ingestelt voor de geboorte *Christi*, *Anno* 780. *Anno mundi* 3400. 31. Jaer voor de bouwinge van Room/ oft daer ontrent. Dus blijckt / na al dese rekeninge / de Schilder-const onder als *Roems* bouwinge te wesen. Maer dat *Plinius* schrijft/ datmen daer ten tijde der Tropanen niet af en wist/ dat is meer te verwonderen / als te ghelooven/dewijle datmen in *Homero* leest/in zijn *Iliaden*, dat de Tropsche Vrouwen/*Helena*, en ander in hen weefwerck beelden / en veel aerdicheden maeckten / bysonder *Helena*, de welcke doe *Iris* in de gedaente van *Laodicea* by haer quam / onledich was / met in haer Camer te maken een stuck van fijn garen/waer in den krijgh tusschen de Grieken en Tropanen met fraey beelden was gheweven/ en de strijden/aenvallen/ wreede ghevechten/en aenloopen der twee Legers nageboost/ als men leest in't 3e. Boec der *Iliad. Hom.* t'welck sonder Schilder-const oft teyckeninghe niet en can geschieden. Voorts verhaelt hy / wat al Historiē op den Schilden geschildert waren/eerst in't 5e. Boeck/daer hy segt/ dat *Minerva* haer wapende met *Iuppiters* harnasch/en nam op haer schouderen zijnen Schilt/waer op vreese en verschricken/ twist/ tweedracht/ geltijf/gramschap/dreyginge en gheroep/ en in't midde t'hooft van de *Gorgonne*, seer grouwelijck geschildert waren: Gelijck oock sulcke dinghen stonden(na zijn seggen in't 11e. Boeck) op den Schilt van *Agamemnon*. Ick laet staen /wat al aerdicheyt op t'gordel van *Venus* stont/als hy in't 14e. Boeck vertelt. So ist onwederspreckelijck/ na des selven *Homeri* schrijven in zijn 18e. Boeck/ of de Schilder-const en was genoech ten tijde der Tropanē bekent/want hy segt/ dat *Vulcanus* hyd ghemaeckt in *Achilles* schilt voor *Thetys*, duysenderley verscheringhen van Inventien / te weten/Hemel/Aerde/en Zee/den loop bā Son/ Maen/en sterren/en die hemel teyckens onderscheyden/den Beyr/de Pleiaden/Hyaden/ en dergelijcken: dan had hy ghemaeckt twee Steden/ in d'eene Bruyloften / daer men de Bruyden met brandende toorsen ghelepde/ en daer men openbaer dansen maeckte / en de Vrouwen saē op hen drempels toe en sagen/schijnende aen haer ooghen verwondert te wesen: elders waren Lieden vergaert/ om te hooren eenige die tegen malcanderen pleytedē/ om eenē doodslag voor t'Recht/in welcke Historien (hier te lang te verhalen) segt hy van wonder affecten en actien / dat den beste Schilder van de weerelt nu genoech te doen hadde die dingen al upt te beelden. In d'ander Stadt segt hy van veel gheschiedenissen van Oorloghen/ de Stadt was beleghert/en hielden veel raedt van binnen/ deden uptval lagen leggende/terwijle dat Wijfs en Kinderen met dē oudē Mannen de stad beschermden: die de lage leyden/hadden *Mars* en *Minerva* voor Leytlieden/en lagen so by een Riviere/ alwaer sy verwachten te nemen Vee/ dat daer quam drincken: daer quamen twee Herders/welcke spelende op hun Ruyspijpē/gaven hun blatende Luddē eē vroljc vermaec/ niet merckende op die lagen der vyanden/de welcke met hun sweerdē uptsprongen/en namē dese vette Ossen en witte Schapen/ doodende de Boerscheherderen: die van t'Leger in densaet vergadert wesende/verlieten hun vergaderinge/ en quamen derwaert te Peerde/waer een groot gevecht is gheschiet/daer tusschen beydē hun spel haddē op zoer/ tweedracht en de doot: hier waré groote bloetstortingen/ verscheyden actien en cleedinghente sien. Noch hadder (segt hy) *Vulcanus* gemaect eenen vrestschen acker/die driemael geploegt was/en was sonder gelijcke sacht en vet van aerd-gront/hier op waren veel Bouwers/die hun gejockte Ossen met de ploeghen heen en weder stierden: aē t'eynde van dē Acker quam een Man/die hun dē arbeyt ververschte met een kanne Wijns. Men sagh oock alsoo sy ploegden/de versch geroerde aerde bruynder te wesen/ dan die voor henen geploegt was/ dit alles (segt hy) was een werck weerdich te sien. Ter ander plaetsen was ghemaeckt een vruchtbaer veldt/dat vol geel-arige bruchten wesende/worde van den Maepers gesteden/ de hoopen oft bossen lagen dicht op malcander midden de vozen: daer waré die de schooven bonden/ en knechten die de hoopē in leyden: daer was den Heere van't velt/houdende in zijn hant eenē Scepter oft staf/ dē welckē hē scheē te verblijdē. Eenige die sulc last haddē/waré elder doende onder geepckelde Epekē de maeltijt toe te makē/daer sy eē van den vetstē Ossen haddē ten Offer geslachtet/ daer sy af

Wat een Olympiade is, en wanneer inghevelt.

Verscheydē Exempelen uyt Homero, dat te Troyen de Const van schildersen volcomē in swangh was.

Van duysenderley inventien op den schilt Achillis.

Merckt hier schilderachtige verscheringhen.

sp al aendoende waré: de Vrouwé des huysgesins brochté den werckliedé te noenmalen spijse en broot/met wit fijn meel overstropt. Noch hadde *Vulcanus* in zyn Godtlijck werck gemaeckt eené Wijngaert vol druyvé/welcke swart waré vâ blauwicheyt/en had dé Wijngaert omvangen met een graft / en om daer in te comen wasser maer eenen weg/ daer de Wijn-snijders door upt en in gingben / daer saghmen Maegden en knechten de bzolijcke bzuchten in geblochté wisse kozfkens dzagé. Middé onder dese was een jong knecht/ die spelende op een Herp/soetelijc een Boerig liedeken song/daer d'ander mate houdende/bzolijck met den handen clappende/ op dansten. Voorts had hy gemaect een vette kudde Essen met gehoozende boozhoofdé/welcke quamen al loopende upt den stal in de weyde/by een snel loopende Rivier/met rietige oevers/ vier Herders volgdé om hun te bewaré/ met negen snel-boetige Honden/en twee grouwelijcke Leeuwé hadden aen het eynde genomé upt t'bzullédé kudde eené Stier/die met lupder stem om hulpe riep/en hoewel de Herders toeloopende hun Hondé aenhijssen/en dozsten sy niet toebijten/vreesende van den Leeuwen (die den Stier niet verlatende t'bloet en ingewant aten)gheswout te wesen/maer basten slechs wat by/ en liepen dan soo heen. Noch had desen mancken Constenaer gemaect een dal vol witte Schapen/oock stallen/keeten/ en dergelijcke dingen. Noch had hy geschildert op de selve wijse/dat *Dedalus* voozmaels had gedaen in *Creta* om de schoon *Ariadne* eé vergaderinge van mien-crachtige Jongelingen en schoon-hayrige Dochters/die wel waren weerdigh 100. Ossen/ dese t'samen hant aen hant dansende/maecten eenē rondē ring oft crans:der knechté cleedinge was vâ sijn geweef / en blinckte oft met olp had geweest besmeert/de Maegden hadden lang-plopige kenrssen/en hadden op de hoofden verf-bloemige kranssen gheladen:de knechten hadden aen vergulde daggen/somtijts met veerdigé wel geleerden voet seer licht loopende/gelijck eenen Potbacker zijn radt somtijts licht om schupft: somtpts liepen sy gepaert t'samen recht upt/en maecten den eenen dans op den anderen/en somtijts al onder een vermengt: eenen grooten omstandt volcks sagh bast toe niet groot vermaeck / wie de fraepste sprongen dede : daer onder ander twee op hun gesangh fraey en volcomen tuymel-sprongben deden. Nu is upt desen Schilt wel te oordelen/darmen ten tijde der Tropanen van schilderé genoech heeft geweté:want wat Schilder isser/ die dit alles sonde conné versieren/ oft te wegbe brengen in desen onsen tijt:Of men nu seggen wil /dat dit werc niet en was geschildert/maer gegraven/oft metter hitten

Nota, dat Dedalus al voor den tijt van Homerus is gheweest in de Schilder-const uytnemende ervaren.

Eenen aerdigen dans beschreven.

geamailleert/het mocht zijn so het mocht/ t̄ was niet mogelijck alle de verhaelde dingen int werc te brengen/ of de Tepcken const en most doe al in seer groote perfectie wesen: was sy in groote perfectie/ so ist niet mogelijt of de Schilder-const most mede al ghebaert en in wesen zijn/en oock niet onbolcomé/als wel te ramen is. Ten anderen leestmen int 1e. Boec der *Æneidos*, dat den Tropaen *Æneas*, comende te Carthago in eenen Tempel/die ter eeré van *Iuno* gebout was/en sagh daer een schildertje van de belegheringe van Tropen/ daer hy *Priamus*, *Achilles*, en veel andere na t'leven gedaen sagh/oft so gedaen dat hyse kéde. Onder ander strijdé en vluchten sagh hy/ hoe *Troilus* ongheluckich teghen *Achillem* hadde gestredé: elders hoe desé *Achilles*, *Hectors* doot lichaem om de mueren van Tropé gesleept hebbende/ dat vercoopt booz een deel goults/ en veel meer ander omstandichepts/ het welc so sensticly en wel gedaen was/dat het *Æneas* zijn gemoet so beweegde/ dat een groote vloet van tranen zijn wangé bevochtigden. Nu magh men seggen/ dit is t'samen al Paeersche versieringe/en geen Historie/om pet sekers mede te bewijsé/tot het voozige verhael niet ghenoechsaem wesende: dit laet ick so wesen *Virgilij* ghedichten in zijn weerde:nochtans al versierde hy/ soo waren suleke upnemende Poeten aendachtig op alle dingen/ overleggende of men oock in den tijt van den Tropanen/doe Tropen ondergegaen was / alree schildertje gevonden heeft/ anders waer hy te straffen van groote onbedachtheyt: desgelijcx waer oock te seggé van *Homero*. Nu dit overgeslagen/is te bedencken/ dat *Homerus* niet en conde schrijven soo heel werckelijck en beschepdelijck van de Tepché oft Schilder-const/haddense te zpné tijde/oft te voozé niet openbaer en in kennisse geweest ja oock niet so heel breet daer vâ/haddese niet risckelijck en hooglyck in swang en gebruyck geweest/ten alderminsten in zijné tijt. Wanneer hy geschreven en gheleest heeft / daer is verscheyden geboelé van by de schrijvers:eenige Grieesche zyn van meynige/dat hy self mede int Leger voor Tropé is geweest/want hy noemt zijn Schoolmeesters en ander namen van zijn vrienden / die ter selver tijt hier en daer mede in weerdschappé en elders waren tegenwoordich: sommige beschrijvé hem 100. Jaer na den Tropschen kryg te zijn geweest: eenige settender noch 50. Jaer by:eenen *Aristarchus* segt 130. Jaer nae Tropen: *Crates* niet meer als 80. eenige maké hem den soon van *Thelemacho*, *Ulysses* soon / en *Polycasta Nestors* dochter. *Eusebius* schrijft / doe *Agrippus* onder den Latijnen regeerde / was *Homerus* gerucht by den Griecken/ en accoordeert met *Apollodoro* en *Euphorbio*, 124. Jaer voor de

Virgilij getuyghenis, van der overheydt van t'schilderen.

Wanneer Homerus gheleeft, en ghescreven heeft, verscheyden meeninghen by dé schrijvers.

houwinge bã Roome. *Cornelius Nepos* segt/100. jaer voor d'eerste Olymp. Hier aen sietmen niet teghenstaende 't ongelijck gevoelen/ dat de Schilder-const veel ouder is als d'Olympiaden: Want sy was al in wesen ten tijde *Lycurgi*, *Anno mundi* 3090. voor de comste *Christi* 872. Ja by dat *Plutarchus* verhaelt/ nae de rekeningen *Eratosthenis* en *Apollodori*, was *Lycurgus* al veel Jaren voor d'eerste Olymp. en sommige meenẽ/ dat hy *Homerum* gesien heeft. Desen *Lycurgus* en wilde in 't gemeen Raedthuys geen schilderije duldẽ/ om dat de schilderijen de gemoeden der menschen (seyde hy) laf/sacht/eñ swack maeckten. Als wy nu van onder opclimmende der Schilder-konstẽ ouderdom oft beghinsel voort en voort ondersoecken / en waer niet te verwonderen/ of de selve en waer al geweest voor den tijt van dẽ Seyntvloedt/ om dieswille dat ontrent 200. jaer na de Wiluvie/ *Belus*, dien soõ van *Nemrot*, liet maken 't [illegible]/waer uyt is ontstaen d'afgoderije: en is wel te bedenckẽ/ en den constverstandigen licht wijs te makẽ/ dat de twee Consten/ te weten/ Schilderen en Beelt-snijden/ gelijck beginsel hebben gehadt. Ook de geruchtige *Semiramis*, Coninginne van Babylonien/ vercierde dese stad/ niet alleẽ met verscheyden gedaenten der dieren/ geconterfept/ en gerolayeert na 't leven/ maer ooc met haer eygen beelt/ en dat van *Ninus* haer Man/ met noch ander dingen van coper/ gelijc *Diodorus* verhaelt. Ick laet staen / dat hier na ontrent 150. jaer/ in Mesopotamien by *Laban* beeldẽ waren/ daer den getrouwen Propheet *Moyses* van verhaelt. Eyndelijck/ de Schilder-const is (na al dit merckelijck bewijs) een seer oude const/ schijnende of sy aenvanckelijck met alle ander vernuftichept uyt Chaldeen door Egypten in Griecken/ van daer te Roome/ en also herwaert is gecomẽ en verspreyt geworden. Wat nu belangt van den eersten vinder der selver/ oft hoe dese te voorschijn is gecomen / gheljck sy een Edel vry const is / die voormaels by den ouden Roomeynẽ/ niet dan van edel gebozen lieden mocht wesen gheoefent/ als *Plin.* in't 35. Boeck/ int 10. cap. verhaelt/ niet wesende gerekent onder den hantwerckẽ oft Ambachten/ dewijle sy de stomme suster is van de seer geestige Poeterije. Voort van eenige ooc aerdigh versiert / dat se haer afcomst heeft van *Narcisso*, die in een bloem is veranderd/ ter oorsaec dat sy de bloem van alle Consten is / dat daerom de gantsche Fabel van *Narcisso* niet ongeboeghlijck op de selvige gedupt en can worden: want wat mach beter rijmen op de schoon ghestaltenis dese sonderlings in de Chrystallinige clare fonteyne schaduwende/ dan een constich geschildert Beelt uytnemende wel na 't leven gedaen/ van een geleerde hant eens Const-rijcken Schilders? Ick verwondere myn self al schrijvende/ hoe wel dit te pas comt / bevindende onse Const alree een schaduwe van 't rechte wesen/ en den schijn van het zijn vergeleken: want by dat eenige schrijven / soude dese edel natuersche Hemel-gabe de dochter zijn van de Schaduwe. Myn gerugge is den geleerden *Quintilianus*, wiens meyninghe is/ datse haren oorsprong heeft uyt de schaduwe die de Son geeft/ waer naer de Oude de hooftrecken genomen souden hebben/ omtrecken de dese schaduwe. *Plinius* ooc in zyn gemelde 35. Boeck/ Cap. 12. verhaelt van de Dochter van een Potbacker/ *Deburates*, welcke verlieft op eenen Jongelingh/ trock metter kole den pourfijl van zijn tronie/ die van 't keerlicht schadude op eenẽ muer/ om hem altijts voor oogẽ en in haer gedacht te hebbẽ/ waer op dẽ Vader de eerste tronie soude van aerde verheven gemaect en gebacken hebben: waerom de Teycken-konst de voor-gheboorte teghen 't Beelt-snijden haer te roemen soude hebbẽ: en volgens 't voorverhaelde/ soude de Schilderije geteelt wesen van *Phœbo* oft *Vulcano*, te weten / uyt de schaduwe van Son oft vyer. Nu is voorder myn meyninghe/ te beschrijven van de eerste Vinders aen het Leven der Oude Schilders / vermijdende/ (soo veel ick magh) alle confusie/ om (so veel doenlijck is) gelijck Constenaer t'onderscheyden/ en zijn werckẽ by malcander de versamelen/ dewijle ickse seer vermengt/ en onder een vergoten vinde: wil ooc myn best doen/ de tijden vervolghens te onderscheyden/ van die voor en na zijn ghewreest. En dewijle ick niet dan van Schilders en Schilderije te handelen voor en hebbe / is myn meyninghe / in hun weerde en eere te laten ongeroert den constighen Beeldt-snijders oft derghelijcke / die den pinceel niet ghebruyckt en hebben: want boven dat het my veel tijdt (die ick te weynich hebbe) soude costen/ soud ick vreesen dat het te grooten Boeck soude worden. Eenigh Beeltsnijder oft beminder (soo hy hem daer toe genegẽ vint) magh dese materie aenvangen/ en aen den dach brengẽ/ ick gevoele myn swacke schouderen met myn willigh aenghenomen last genoech en maer te seer geladen. Doch van lust voort ghedreven wesende/ ick myn aengenomen reyse geern wil aenvanghen / en noch lieber volenden / nae myn gheringhe vermoghen.

Dat de Schilder-const wel mocht ouder wesen, als dẽ Seyntvloet.

Schilder-const uyt Chaldeen, doot Egyptẽ in Griecken, ee Room, en en van daer herwaerts overgecomen

Vorsierighe afcomst der Schilder-const uyt Narcisso.

Pictura, eẽ schaduwe vã 't rechte wesen.

Teycken-const ouder als 't beeldtsnyden.

Sy soude de Dochter wesen van Apollo oft Vulcanus.

Het Leven

houwinge bã Room. *Cornelius Nepos* segt/100. jaer voor d'eerste Olymp. Hier aen stetmen niet teghenstaende 't ongelijck gevoelen/ dat de Schilder-const veel ouder is als d'Olympiaden: Want sy was al in wesen ten t'tijde *Lycurgi*, *Anno mundi* 3090. voor de comste *Christi* 872. Ja by dat *Plutarchus* verhaelt/ nae de rekeningen *Eratosthenis* en *Apollodori*, was *Lycurgus* al veel Jaren voor d'eerste Olymp. en sommige meenẽ/ dat hy *Homerum* gesien heeft. Desen *Lycurgus* en wilde in 't gemeen Raedthuys geen schilderije duldẽ/ om dat de schilderijen de gemoeden der menschen (seyde hy) laf/ sacht/ eñ swack maeckten. Als wy nu van onder opclimmende der Schilder-konstẽ ouderdom oft beghinsel voort en voor onderscoecken / en waer niet te verwonderen/ of de selve en waer al geweest voor den tijt van dẽ Seyntvloedt/ om dies wille dat ontrent 200. jaer na de Vlindvie/ *Belus*, den soõ van *Nemrot*, liet maken t' Babel/ waer uyt is ontstaen d'afgoderije: en is wel te bedenckẽ/ en den constverstandigen licht wijs te makẽ/ dat de twee Consten/ te weten/ Schilderen en Beelt-snijden/ gelijck beginsel hebben gehadt. Ock de gerechtige *Semiramis*, Coninginne van Babylonien/ vercierde dese stad/ niet alleẽ met verscheyden gedaenten der dieren/ geconterfeyt/ en gecoloreert na 't leven/ maer ooc met haer eygen beelt/ en dat van *Ninus* haer Man/ met noch ander dingen van coper/ gelijc *Diodorus* verhaelt. Ick laet staen / dat hier na ontrent 150. jaer/ in Mesopotamien by *Laban* beeldẽ waren/ daer den getrouwen Prophect *Moyses* van verhaelt. Eyndelijck/ de Schilder-const is (na al dit merckelijck bewijs) een seer oude const/ schijnende of sy aenvanckelijck met alle ander vernuftichept uyt Chaldeen door Egypten in Griecken/ van daer te Room/ en also herwaert is gecomẽ en verspreyt geworden. Wat nu belangt van den eersten vinder der selver/ oft hae dese te voorschijn is gecomen / ghelijck sy een Edel vry const is / die voormaels by den ouden Romeynẽ/ niet dan van edel geboren lieden mocht wesen gheoefent/ als *Plin.* in't 35. Boeck/ int 10. cap. verhaelt/ niet wesende gereken onder den hantwerckẽ oft Ambachten/ dewijle sy de stomme suster is van de seer geestige Poeterije. Voort van eenige oock aerdigh versiert / dat se haer afcomst heeft van *Narcisso*, die in een bloem is verandert/ ter oorsaec dat sy de bloem van alle Consten is/ dat daerom de gantsche Fabel van *Narcisso* niet ongeboeghlijck op de selvige gedupt en can worden: want wat mach beter rijmen op de schoon ghestaltenis deses jongelings in de Chrystallinige clare fonteyne schaduwende/ dan een constlick geschildert Beelt uytnemende wel na 't leven gedaen/ van een geleerde hant eens Const-rijcken Schilders? Ick verwondere mijn self al schrijvende/ hoe wel dit te pas comt / bevindende onse Const altree een schaduwe van 't rechte wesen/ en den schijn van het zijn vergeleken: want by dat eenige schrijven / soude dese edel natuersche Hemel-gabe de dochter zijn van de Schaduwe. Mijn getuyge is den geleerden *Quintilianus*, wiens mepninghe is/ dat se haren oorsprong heeft uyt de schaduwe die de Son geeft/ waer naer de Oude de hooftrecken genomen souden hebben/ ontrecken de dese schaduwe. *Plinius* oock in zyn gemelde 35. Boeck/ Cap. 12. verhaelt van de Dochter van een Potbacker/ *Deburates*, welcke verliefd op eenen Jongelingh/ trock metter kole den pourtijt van zijn tronie/ die van 't keerlicht schaduwde op eenẽ muer/ om hem altijts voor oogẽ en in haer gedacht te hebbẽ/ waer op dẽ Vader de eerste tronie soude van aerde verheven gemaect en gebacken hebben: waerom de Teycken-konst de voor-gheboorte teghen 't Beelt-snijden haer te roemen soude hebbẽ: en volgens 't voorverhaelde/ soude de Schildertje geteelt wesen van *Phœbo* oft *Vulcano*, te weten / uyt de schaduwe van Son oft vyer. Nu is voorder mijn mepninghe/ te beschrijven van de eerste Vinders aen het Leven der Oude Schilders / vermijdende/ (soo veel ick magh) alle confusie/ om (so veel doenlijck is) gelijck Constenaer t'onderscheyden/ en zijn werckẽ by malcander de versamelen/ dewijle ick se seer vermengt/ en onder een vergoten vinde: wil oock myn best doen/ de tijden verbolghens te onderscheyden/ van die voor en na zijn gheweest. En dewijle ick niet dan van Schilders en Schilderse te handelen voor en hebbe / is mijn mepninghe / in hun weerde en eere te laten ongeroert den constighen Beeldt-snijders oft derghelijcke / die den pinceel niet ghebruyckt en hebben: want boven dat het my veel tijdt (die ick te weynich hebbe) soude costen/ soud ick vreesen dat het te grooten Boeck soude worden. Eenigh Beeltsnijder oft beminder (soo hy hem daer toe genegẽ duut) magh dese materie aenvangen/ en aen den dach brengẽ/ ick gevoele mijn swacke schouderen met mijn willigh aenghenomen last genoech en maer te seer geladen. Doch van lust voort ghedreven wesende/ ick mijn aengenomen reyse geern wil aenvanghen / en noch liever volcpnden / nae mijn gheringhe vermoghen.

Picture, es schaduwe vã rechte wesen.

Teycken-conſt onder als 't beeldtſnyden.

Sy soude de Dochter wesen van Apollo oft Vulcanus.

Dat de Schilder-const wel mocht ouder wesen, als dẽ Seyntvloet.

Schilder-const uyt Chaldeen, door Egyptẽ in Griecken, en Room, en en van daer herwaerts overgecomen

Verscherighe afcomst der Schilder-const uyt Narcisso.

Het Leven Der oude Antijcke Doorluchtighe Schilders/ Egyptenaers/ Grieken/ en Romeynen: Beschreven door Carel van Mandere, van Meulenbeke.

Van Gyges uyt Lydien/ den eersten Schilder in Egypten.

ALs zijn jammerlick ellendich sorgoeve ghemoeden/ die laf verballen/ niet door de trachten der eyghen (van self willig op te stijghen) Natuere/ geholpen/ en connen de commersche nevelen doordringhen / en inmemen de Olimpische helder soete ruste en genuechte/ ten sy de sinnen / toepaden der herten / ende worden ontsloten en wacker gemaeckt / door aenroeringe van langsaem toeghenomen edel Consten oeffeningen; Soo zyn evenwel so heel bitter de toegevallen quaden in des Menschen aerdtsche weghen / datmen boven het voortcomen van 's Lichaems druckende nooden/ noch altijdt geern ergens in soetichept en vermaken soect te nemen/ 't zy in Consten / die wonderlijck oft 't gesichte/ oft 't gehoor/ oft anderen sin verheugen/ waer door den Mensch zyn uytlandige pelgrimagie te minder verdriet/ gelijck een oor-lockende soet-praetigh Repsgheselle/ met zyn vertellingen de mijlen corrende / eenen langen wegh doet inecrimpen/ en ons eer wy 't weten onversiens tot den eyndt onser wandelinge gebracht heeft. De Consten/ die men acht overvloedigh oft boven noot/ als Schilderije / ghedicht / gesangh en spel/ hoe sy 't ghesicht en 't ghehoor verhenghen en verlustighen/ ghetuygen sy dadelijck genoech. Maer de Schilderconst myn voorgenomen wit wesende/ alsoo ick vast heb ondersocht om op 't Tooneel te stellen/ men namen den eersten vinder der selver/ soo wijse ick ons ten eersten eenen Gyges, welcken naem den Vrijnsthen Schrijver Polydoor, in zyn tweede Boeck / Capittel 24. gebruyckt/ en ontleent heeft by Plinio, in zijn 7. Boeck / Cap. 56. Desen Gyges was gheboozen in't Lantschap Lydien, het welck van boven het Landt Ionia, oft sooment nu noemt Bebricia, aen het Oost begrijpt/ aent Noorden met Mysia grentsende / en omhelst oock aen het Suyden al het Coninghrijck van Carien. De Oude noemden dit Lydien, Mæonien. De Hooftstadt lagh aen den berg Tmolus, en was gheheeten Sardis. Hier was dat uytnemende Palleys van den rijcken Coningh Cresus. Dese Lydianen waren van outs tijdts den Godsdienſten en Offerhanden toeghedaen/ waerom sy van den Grieken worden Thuscans geheeten/ soo veel g'sepst/ als Offerhande doen. Dese hebben met hun

Gelegenheyde des Lantschaps Lydien.

Oorsprongh der namen van Thuscanen lant en de Zee van Tyrrhenen.

hun Coning van Lydien, Tyrrhenus, het sevende Rijcke van Italien ingenomen en ghewonnen / waer van't Landt van Thuscanen, en de Zee van Tyrrhenen, ghenaemt zijn gebleven. Dese dan hebben den Goden-dienst / en de Schilderconst heel vroech in desen hoeck van Italien ghebracht / als upt oude Schrijvers / en upt Lion Baptista Alberti, wel te sien is / hoe dat de Teptken-const ten tijde van Prosenna in groote volcomenheyt was / als oock wel ghetupghde de Sepulture van hem / die men niet heel lange geleden tot Chiusi ontdeckt en gevonden heeft / daermen uptnemende fraey figuerkens van half rondt ghevonden heeft: ghelijck tot Viterbo, uptnemende schoon oude Beelden. Oock Anno 1554. t'Aretso werdt ghevonden een Coper Beeldt / wesende de Chimera van Bellerophon, het welck wel te kennen geeft / hoe constich de Thuscanen soo vroech tijts waren / waer oot eenich schrift inden poot / en aen den beelden te Viterbo, den ouderdom door de vreemde caracteren uptwijsen / want geen geleerde van desen tpt dat en connen ramé noch lesen. Nu tot onsen Lydischen Gyges wederkeerende / hem wordt de eere ghegheven / dat hy / wesende binnen Egypten de Schilder-const gevonden / en den eersten Teptkenaer was. Maer wanneer hy geweest is / oft wien hy dese zyn nieuwe Inventie ghemeen ghemaeckt oft gheleert heeft / daer hebben wp gheen bescheydt van. Dan t'is kenneliick / dat Egypten vroech wel bebouwt was / en Goden-dienst heeft geoeffent / alwaer de Teptken-const ghemeenpck / ghelijck den Wijnranck aen den staeck oft Olmboom langhst mede opclimt / en opwassende cracht heeft haer upt te spreyden: soo dat t'achten is / dat dese Egyptsche Nymphe Pictura van ontrent den sandighen Nilus haer veelverwighe vloghelen anderen volcken / met groote verwonderinghe wijdt en vret heeft laten sien. Maer hoe het is / d'Egyptenaers beroemen sich (alsoo Plinius tuyght) dat sy d'eerste vinders zijn / 't welc te achté is om desen Gyges. Maer 't is al te vreemt / datse daer by voegé / datse dese edel wetenschap hebbé ghehadt ses duysent Jaer / al eer sy van hun tot den Grieken ghecomen is. Hier had ick weder een langh werck te ondersoecken / hoe de Natien de Jaerghetalen seer ongheliick reckenden: want nae onse rekeninghe en is nu de Werelt so oudt noch niet / dan ick latet den Geleerden / en wil tot den anderen voort varen.

Thuscaners van outs seer tot dē Goden dienst gheneyght, en hebbē vroeg Beelden ghehadt.

Egyptsche roemen sich, Schilderkenſten vinders te wesen

Van Pyrrhus, de Neef van Dedalo, d'eerste Grieksche Schilder.

Phyrrhus.

EEn uptnemende Const / oft die den Menschen verwonderlijck is / en can om haer blinckenthept niet verborghen ghebliven / waer door wel magh gheschiedt zyn / dat onse Schilder-const is upt Egypten gecomen in Griecken / en daer als eenen nieuwen vont te voorschijn ghecomen / door den Cosijn van Dedalus, gheheeten Pyrrhus, oft somtyts Euchir. Desen noemt Aristoteles den eersten Schilder in Griecken te wesen. Nu behoefden wp wel te letten / wanneer dat Dedalus, den seer grooten Constenaer in Beeldtsnijden / graveren en anders / heeft gheleeft / om daer by te ramen / ontrendt wanneer dat desen Pyrrhus leefde / en dat in Griecken-lant de Schilder-const is ontstaen. Soo is openbaer / dat (nae d'oude Schrijvers mepninghe) Dedalus leefde ten tyde van den Athenensthen Theseus, den soon van Egeus. En Theseus (by al dat ick bevinden can) leefde en regeerde t'Athené / Anno mundi 2730, voor Christi comst 1232. Soo is te gissen / dat wepnigh Jaren na dit getal / de Schilder-const in Griecken-landt is aenghevanghen.

Dedalus wanneer hy leefde.

Van Polygnotus, Schilder van Athenen.

IN't beschrijvé deser oude Meesters / upt d'oude schriften / bevinde ick / datmen (om niet in werringe te comen) wel vlijtich op alles en aendachtich te mercken heeft / om goet onderschept te vinden en te kennen te gheven: want Theophrastus (nae Plinij schrijven) is van mepninghe gheweest / dat Polygnotus, van Athenen ghebozen / soude onder den Griecké zyn geweest den eersten Schilder: maer dit comt daer by / doe de Schilder-const eerst gebozen zijnde / noch seer onvolcomé was / wie pet daer by practiseerde tot verbeteringhe / die wozde haest gheacht te wesen den vinder der selver. Doch Polygnotus (by al datmen ramen can) is d'eerste geweest / die Encausticé, dat is / met den vpere te schilderen heeft ghevonden. Wat ghelacht oft ghedaente van werken dit is gheweest / heb ick vlptich ghesocht / en nae ghedocht / dan bevinde dat het was / niet emailleren op goudt / maer met heete ofte gloepende pfers te trecken op hout oft pvoir: want de eerste Schilderpe was veel tijts maer ghetrocken / en was by den Latynen ghebeeten / Linearis Pictura, welcke ghetrocken linien waren / toeghecpghent dat gevonden souden hebben eenen Philocles van Egypten / oft eenen Cleanthes van Cozinthen / oft dat het soude gheweest zijn / een ander Cozinther, gheheeten Ardices, oft eenen Thelephanes van Sicyonien / die al niet als enckel ontrecken / en so metter hole noch eenich binnewerck souden hebben ghedaen / sonder te hebben oft gebruycken eenige verwen: daer nae soude door pemandt onbekent ghevonden gheweest hebben dese ontrecken te vervullen met eenderlepe verwe: welcke gedaente van schilderen by den Griecké was gheheeten Monochroma, dat is / schilderpe met een verwe. Dit meent Plinius, was te schilderen van twee coleuren / oft van licht en bruyn / dat lange / jae tot op zynen tijt soude hebben gheduert / dan mach derhalven wel dolen / aengesien de eerste slechticheyt der oude Meesters / die soo veel wetenschap niet en hadden / hun dinghen met hoogen en diepen te doen verheffen / maer datse slechts hun ontrecké met eenich sap oft ander verwe van binné vervulden. Maer alhoewel de Griecken eersuchtigh ghepooght hebben d'eere der eerster vindinghe hun eygen te maken / soo ist mijns achtens niet anders / dan een ander zijn Croon te willen nemen. En houdet noch daer voor / dat dé Lydischen Gyges, in Egypten woonende / is den eersten geweest / die de Teptken-

Encausticé, met vyer te schilderen.

Eerste schilderye niet als omrecken, gevonden van Philocles, Schilder vā Egypten: oft van Cleanthes. Schilder van Corinthen: oft Ardices, Schilder van Corinthen: oft Thelephanes van Sicyonien Schilder.

Noch van het vinden der Schilderconst.

const voortgebracht en ghebaert heeft / omtreckende den pourfijl van zijn eyghen schaduwe met een kole upt t'vper tegen eenen witten muer / en dat desen Polygnotus eerst wel mocht dese Const vermeerdert hebben / met te vullen het inwendighe met verwen / ghelijck hy wel meer dinghen ghevonden / en altijd verder (gelick so levende geesten doen) gesocht / en ghevonden heeft: Want men bevindt / dat hy een graveerder is geweest / en ick acht dat hy also oock op hout metter hitten graveerde: En aisment wel naesoeckt / sy gebruyckten tot hun Tafereelkens een hout / by den Latijnen Larix, by den Grieken Aegis, om zijn homich coleur / gheheeten. Dit hout / op Duytsch Lorchenboom / is soo heel glat / dat het geen cloofkens / en heeft / daerom hebben sy hier op van outs gheeren geschildert met hun Eyverwe. Nu en can ick my selven niet anders laten voorstaen / daer en moeten twee zyn gheweest / die Polygnotus hieten / die langhe nae den anderen waren / ghelijcker twee Mycons (den grooten / en den jonghen) zyn gheweest: Want ick vinde van eenen Polygnotus, die van Thasus was / en niet als desen (daer ick nu van schrijve) van Athenen. Desen Atheenschen soude gheleeft hebben ten tijde van eenen zynen Mede-borger Mycon, beyde uptnemende Schilders wesende / hebben eerst den Atheenschen Oker gebesigt / en hun swart was van de keernen van de Wijnbesien gebrant: van desen Polygnotus en vind ick niet anders meer / dan dat hy een uptnemende graveerder oock is gheweest / noch in wat tijdt hy gheleeft heeft.

Van twee Polygnoten.

Van Thelephanes, van der Stadt Phocæa.

PLinius in zyn 34e. Boeck in't 8e. Capittel / seght: Vele die groote Boecken hebben gheschreven van den Schilders en Beeldt-houwers / hebben seer ghepresen eenen Thelephanes van der Stadt Phocæa, doch weet men niet wie hy gheweest zy / om dat zyn wercken in Thessalien / van waer hy was / veel zijn verlozen gebleven: doch dese schrijvers

wers achten hem wel soo veel gheweest te hebben/ als Polycletus, Myron, en Pythagoras. Van desen had ick meer te verhalen gehadt/ maer bevindende dat hy een Beeldt-houwer en Copergieter is gheweest/ ten tyde der Conynghen Xerxes en Darius, en ist niet van noode. T'is genoech dat ick onderschept hier aenwyse van desen/ en den voor-verhaelden Thelephanes van Sityonien/ die al voorcch geweest is/ en een van den eersten Schilders.

Van Cleophantus, Schilder van Corinthen.

Angaende de vindinghe van met de verwen te schilderen/ het gemeen gevoelen is (so Plinius in zyn 35e. Boeck/ Capittel 3. verhaelt) dat het allereerst soude ghebruyckt zijn ghewoorden door Cleophantus van der Stadt van Corinthen/ die eerstmael begon wat te vrabbelen op stucken van gebroken potten/ myns achtens/ eer sy ghebacken waren/ en dat dese scherven dan werden tot een proef gebacken/ en dat daer upt mocht ontstaen zijn het schilderen op het aerdewerck. Desen Cleophantus (segght Plinius) oft eenen anderen die alsoo ghenoemt was/ ghelyck Cornelius Nepos ghetuyght/ volghde tot in Italien den Voyst Demaratus, den Vader van Tarquinius Priscus, welcken gedwonghen was hem te vertrecken/ en te verlaten de stadt Corinthen/ om te vlieden t'ghewelt/ dat den Tyran Cipsellus teghen hem dede. Desen Demaratus ghebannen wesende upt Corinthen/ is comen woonen in Thuscanen/ daer hy eenen soon gecreeg/ welcken namaels is ghewoorden den vyfden Coningh van Room. Den selven Demarato zijn oock ghevolght upt Corinthen Euchir en Eugraminus, die beelden van aerde conden maken en seer konstighe potten/ van welcke de Const in Italien soude ghecomen wesen.

Op aerden schotelen te schilderen, een oudt gebruyck.

Van Bularchus Schilder.

Daer ick in myn Voor-reden bewyse d'oudtheyt der Schilder-const/ heb ick verhaelt van desen Gzietschen Schilder Bularchus, die ontwyfflyck in soo vroegen tyde seer konstich en ervaren was: want daer voyde een stuck van den zynen verkocht voor soo veel Goudt alst swaer was/ aen den Conungh van Lydien Candaules, welcken Coningh is ghestoyven in't Jaer als Romulus sterf/ t'welck was inde 18e. Olympiade. Nu mocht desen Candaules dit stuck veel Jaren voor zijn doodt gekocht hebben/ en misschien oock langhe tyt na de doot Bularchi des Schilders/ soo dat dit al een oudt Schilder is/ en wel t'overlegghen staet/ in wat volcomenheyt de Schilder-konst t'zynen tyde is gheweest. Besluytelyck moet ooch (gelyc Plinius seght) noodtwendich volghen/ dat al langhe voor zynen tyde de Const haer begin most hebben gehadt/ en dat Hygienontes, Dinias, en Charmas, die d'eerste conterfeytsels met eenderley verwe maeckten/ doe al lange mosten doodt wesen/ al en weet men niet wanneer sy gheleeft hebben. T'voorverhaelde stuck van desen Bularchus handtwerck/ was een strydt des volcx van Magnesia, een landt nu gheheeten Capoverlichi. Wat desen constigen Meester meer ghedaen heeft/ is ons van den tyt en oudtheyt verduystert/ en van den Schryvers niet bekent gemaeckt.

Hygienontes, Dinias, en Charmas, maeckten d'eerste conterfeytselen met verwe.

Van Eumarus, Schilder van Athenen.

Het is te achten/ dat desen Eumarus, Schilder van Athenen/ is ouder als den verhaelden Bularchus, aenghesien te zynen tyde de Const noch heel wanschapen en onvolcomen was/ jae so jongh en slecht/ datmen de gheschilderde beelden niet en con onderkennen oft Mannen oft Vrouwen waren/ daer desen Eumarus den eersten vinder van was/ van die t'onderschepden/ alsoo Plinius in zyn 35e. Boeck/ Capittel 8. vertelt/ en dat hy oock d'eerste was/ die alles wat hy sagh nae t'leven bestondt te doen.

Eumarus, d'eerste die Mannen en Vrouwen tronien onderscheydelyc uytbeelde, en eerst alles na t'leven dede.

Van Cimon, Schilder van Cleonen.

De voetstappen van den verhaelden Eumarus, is stracx cloeckelyck nae getreden

Cimon heeft de vercortinghen, en ander dinge ghevonden.

getreden eenen Cimon van Cleonia, een stad wat diep in't lant van Achaien gelegen. Desen heeft gevonden de vercortingen: Heeft ooch eerst voortgebracht en gemaert beelden van ter zyden/ hebbende de aensichte gekeert op verschepden wysen/ somtyts op/ somtyts neder-waert siende/ een dingen voor zynen tyt niet ghebruyckt zynde. Hy was ooch d'eerste/ die in zyn Schilderye liet sien alle de coppelinghen/ leden/ spieren/ en aderen des Menschen lichaems: Ooch was hy d'eerste/ die uytbeelde in laknen oft cleederen verschepden vouwen en kreucken.

Van Panæus, Schilder van Athenen/ de broeder van Phydias.

Ick hadde my wel te verlaghen over Plinio, dat hy gheen beter orden en houdt in d'Historie der Schilders/ dan is te verontschuldigen/ om dat hy over de Grieckschse Schryvers hem te vooren noodtlyck verlaeght heeft/ in zyn achtste Cap. van't 35e. Boeck/ datmer niet vast op staen en mach: want sy niet waergenomen en hebben volcomelyck aen te wysen de tyden/ wanneer eenighe voorluchtighe Schilders hebben gheleeft/ dat het somtyden mach verschillé een deel Olympiaden. Ick vinde dat ick doen moet eenen diepen sprongh in d'Olympiaden/ om het eerste ghetal der jaren te vinden: want desen Panæus, Schilder van Athenen/ is geweest/ gelyck oock Phidias, in de 83e. Olympiade: In dit ghetal comen de Schryvers al over een. Maer hy wort gehouden/ dat hy soude zijn geweest den broeder van eenen discipel van Phidias, gheheeten Colotas, welcken soude hebben helpen maken t'Beeldt van den Olympischen Iuppiter, die voortyts soo seer vermaert was/ en soude gheschildert hebben het binnenste van den Schildt van Minerva, die Phidias, uptwendigh geschildert hadde: Welcken Schilt by dé Athenens in so groot achtinge was. Dan ick acht datse dolen/ en dat desen Panæus (nae Plinij schryven) is geweest den broeder van Phidias. Hy was in onse Const seer ervaren. Hy schilderde voor die van Athenen/ den veltslach/ diese hadden teghen den Persen in het veldt Marathon. Soo dat te bedencken is/ datmen doe alree most hebben goedt ghetief van verwen/ en dat de Const van schilderen al in grooter volcomenheyt gheraeckt en opgheseghen was: Want men seght dat hy daer in hadde ghedaen nae't leven de Capitynen soo van d'een als van d'ander syde/ datmense onderschepden ende kennen mocht/ te weten/ Milciades, Callimachus, en Cynegyrus, op de zyde der Atheners/ Datis, en Artaphernes, op de zyde der Persen. Ten tyde van desen Panæus, woorden om best te schilderen binnen Corinthen en in het Eylandt Delphos pryssen opgheselt. Van welcker inventie hy (soo men seght) d'oorsaeck soude wesen/ om dat hy aen wilde tegen eenen Timagoras van Chalcidien: Den welcken hem nochtans verwon in de Pythische spelen/ die men oeffende ter eeren van Apollo, in een plaetse binnen Macedonien/ ghenoemt Pythius, in gedachtenis van't Serpent Pytho, dat vã Apollo was ghedoot. Dese overtreffinghe heeft namaels ghenoech bekent en betuyght gheweest door eenige ghedichten/ de welcke Timagoras tot een gedachtenis daer van hadde gemaert/ die soo gheheel op de oudt vreemdsche maniere waren. Panæus hadde noch tot Elis, in dé Tempel van Minerva, de mueren beschildert/ oft met melck en saffraen gheel ghemaeckt/ so eenige meenden: Want alsmer met natte vingers aen wreef/ so bevontmen zijn vingeren gheel te wesen/ als of men saffraen hadde ghehandelt.

Timagoras van Chalcidien Schilder.

Van Polygnotus Schilder/ van Thasus.

Ick hadde nu mogen hebben voorgenomen Phidias, dan om oorsaeck/ dat desen Polygnotus, Schilder van't Eylandt Thasus, is gheweest een/ die noch de Schilder-konst in eenige deelen vermeerdert heeft/ en gheholpen tot meerder volcomenheyt/ sal ick van hem nu verhalen. Hy is d'eerste gheweest/ die d'inventie voortbracht hande conterfeytsels der vrouwé te maken met vroliicke voorluchtige clederé/ en hun hoof-

Colotes, Schilder en Beeltsnyder.

Polygnotus, d'eerste die de vrouwen conterfeyten met hulselen en anders.

den te chieren met aerdighe mijters en hulsels van verschepē verwen. Daerenbovē heeft hy de Schilder-const seer verbetert en vermeerdert: wāt in plaetse dat d'oude Schilders voor zpnen tpt ghewoon waren te maecken al hun aensichten op eenderley maniere/ doncker-achtich en dzoeve siende/ vondt hy en bzacht op/ de beelden te schilderen/ dat se seer levende den mondt wat ontsloten hadden/ en somtijts de tanden toonden/ en met den tronien verschepden actien oft werckinghen deden/ het welck een peghelijcken met verwonderen wel bevallen heeft. Hy heeft een stuck ghemaect/ daer onder ander eenen Soldaet is hebbende inde vupst een schildeken/ dat de voetgangers ghewent waren te voeren/ en staet gherlommen op een leere/ so aerdich ghe schildert en so versierlijck/ dat men niet en ton ghenoegdeelen/ of hy op oft af gingh. Dit stuck stondt langhen tpdt namaels in de gallerije/ die Pompeius liet maken te Room/ voor de sale van zpn Raedthups. Hy heeft oock ghe schildert den Tempel van Apollo, in't Eylandt Delphos/ en oock binnen Athenen een groote schoon gallerye/ die om de veel verschepden verwen/ die daer in de Schilderpen waren/ wozde gheheeten Pœcile: van welcke te schilderen hy niet en begheerde te hebben/ hoewel dat Mycon, die een van de vacken oft sijden hadde ghe schildert/ hem dier ghenoech dede betalen. Hier van behaelde Polygnotus seer groote eere en gonst: want d'Oversten van den Staten van Grieken/ die men plagh van oudts tpdts te noemen Amphyctiones, besteldē voor Polygnoto, in bewijs van danckbaerheydt/ dat hy in alle de Steden van gantsch Grieken-landt soude heerlijc ontfangen en geherbergt worden/ sonder eenighen zpnen cost/ en sonder dat hy pemandt van eenighe der verhaelde Steden/ als sy voorby zpn hups quamen/ pet ghehouden was weder te nooden/ oft eenich vergelt te doen. Dus hoochlijc hebben dese Edel Heeren/ de Const toegedaē wesende/ desen Constenaer en hun selven eere aenghedaen. Men weet niet seckers/ wanneer hy is geweest/ dan dat hy ouder is als de 90e. Olympiade. Hy heeft oock seer constich in silver ghegraveert.

Van Phydias, Schilder en Beeldt-snijder/ van Athenen.

GHelpck beyde de Constē/ Schilderen en Beeldt snijdē/ upt eenen geluckten boesem van de volcomen Tepcken-const gevoedt wozden/ valt het den Schilder niet swaer/ een Beeldenaer in steen oft in gieten te wozden/ alst oock wel is gebleken aen Phydias, die in beyden is uptnemende gheweest. Hy leefde bloeyende in vermaerthepdt in de 83e. Olympiade/ 300. Jaer nae de bouwinghe van Room. Hoe langhe hy leefde weet men niet/ maer men bevindt/ dat hy noch leefde inde 90e. Olympiade/ en dat hy eerstmael hem oeffende in de Schilder-const. Hy schilderde voor die van Athenen eenen seer schoonen Schildt van Minerva, die by den Atheners is gheweest in seer grooter weerden en achtinghe/ te weten/ het uptwendighe van desen Schildt: maer het binneuste (ghelpck wy in't leven van Panæus zpnen bzoeder hebben verhaelt) was ghe schildert van Colotas zpn discipel. Watter op ghe schildert was/ 't zy Medusen hooft/ met alderley aert van slangen/ oft pet anders/ en vind' ick niet. Hy heeft gemaeckt in de Stadt Olympia een Beeldt van Iuppiter, van Yvoir en Gout/ waer aen heim desen Colotas heeft gheholpen/ als verhaelt is. Van desen Colotas vind' ick niet anders/ dan dat hy genuechte nam te maken Philosoplien. In de selve Sadt Olympia heeft Phydias meer Beeldē van Coper en anders ghedaen: Maer den Iuppiter was wonderlijck ghepzesen/ soo dat hy daer dooz wozde gehouden den besten Beeldenaer van der Weerelt te wesen. Hem wozde van eenen zijnē vzient gebzaegt/ hoe hy den Yvoozen Iuppiter soo constigh hadde ghemaeckt: want al hadt ghy (seyde hy) geweest in den Hemel/ en hadt ghesien Iuppiters gesten en wesen/ ghy en hadt hem niet mogen beter maken. Hy antwoozde/ te hebben gheholght de versen Homeri, daer hy seght: Iuppiter dede teerken met zpn swarte wijnbzauwen/ en van zpn eeuwich Coninghlijck hooft verstropde sich het Godlijck hayr/ en zpn hooft schudde: Hier is te sien/ hoe dees onde Schilders nouwe op de Texten hebben gelet. Plinius noemt twee tijden/ tusschen welcke de uptnemenste Steē-houwers oft Coper-gieters der Beelden zpn gheweest/ te weten/ tusschen de 83e. en 155e. Olympiade. Daer is strpt ghevallen onder den Constenaers/ om verschepden Amasones Beelden/ van verschepden Beeldenaers gegoten en gedaen/ in den vermaerden Tempel van Diana tot Ephesien: welcken strijdt was/ om te weten/ welcke Beeldt het beste was. En alsoo de ghene die daer tegenwoozdich waren/ wel hadden willen elck de zpne den pzys toegheepghent hebben/ is boven al ghepzesen gewozden eene van de hant van Polycletus: naer welcke den pzijs hadde die van Phydias, en voozt d'ander elck nae hen weerde. Boven dese Amasone, maeckte hy een wonderlijck Beelt van Minerva t'Athenē/ van Gout en Yvoor/ dertich ellebogen hoogh. In den Schildt die sy dzoegh/ graveerde hy in den omloopenden boozt oft frijse den strijdt tusschen d'Amasonen en den Vozst Theseus: in't binneste van den Schildt den strijdt/ die de Reusen teghen den Goden aenrichteden: in de solen van haer pantoffelen was den strijt te Peerde/ tusschen dē Lapithen en Centauren, soo seer hadde den Constenaer dit hooftstuck wercks met constighe wercken vermeerdert en gheciert in alle plaetsen: in't basement en pedestael hadde hy ghesneden de gheboozte en 'tghelachte van Pandora, onder welcke waren dertich Goden/ en seer uptnemende wasser ghemaeckt de Victozie. Noch maechte hy een Dzaeck/ die seer gepzesen was/ en eē Coperen gedzocht/ Sphinx gheheeten/ daer de Goddinne haer lance op dede rusten. In summa/ Plinius acht/ datmē hem niet en can volpzesen hebben/ dat hy in groot en cleen so uptnemende Meester is gheweest/ en dat hy de weghen der Const eerst gheopent heeft. Dese verhaelde Minerva was noch ten tyde Plinij in eenen Tempel/ gheheeten Parthemon, welcken stont

Colotas, Schilder en Beeldsnijder.

niet wijdt van't Casteel t'Athenen/ daer alle de Dochters van der Stadt quamen vergaderinge en raedt houden. Hy heeft oock gemaeckt noch een Minerva van Coper/ die om haer groote schoonhepdt/ wert gheheeten de schoon Minerva. Hy maeckte oock een Nymphe, die de sleutels der Hellen dzoegh: en noch een Minerve, die Æmilius Paulus den Tempel der Fortunen toe eyghende. Noch waren van zpn handt twee ghecleede Beelden in den selven Tempel daer toegheepghent dooz eenen Catulus. Te Room was ooc ten tyde Plinij noch te sien op de sterckte van Octavia, een seer schoone Marberen Venus. Dits al dat in Plinio van hem te lesen is. Plutarchus in de gheboden des Houwelijx seght/ dat Phydias voor den Elisschē oft Cyzenisschē maeckte het Beeldt van Venus, hebbende den eenen voedt op een Schildtpadde/ welck betepckende/ gelpck de Schiltpadde haer schulp niet verlaet/ dat de Vzouwe niet en behoozt te verlaten haer Hups/ maer daer in blpven in alle stilhept. Noch verhaelt Plutarchus, in't leven van Pericles den Hooftman van Athenen/ dat doe Pericles alle constige Meesters in verschepden Consten tot verrieringhe der Stadt vergadert/ en te wercke ghestelt hadde/ alwaer oock Zeuxis, den vermaerden Schilder/ en eenen Agatarcus, waren/ stelde hy over het gantsche werck Phydiam, alwaer desen Phydias maeckte een Minerve beeldt van Goudt/ in welcks pedestal hy zpnen naem hadde geschzeven. Hy dan nu wesende in soo groote gonste by Periclem, werde van anderen daerom seer ghehaet/ en Periclem werden veel lasteringen na ghesepdt/ te weten/ dat Phydias hem soude hebben gheholpen aen eenighe vzije ghehouwde vzouwen/ daer hy mede soude hebbē geleeft in oncupschepdt. Siet/ wat somtijts dooz Const en Eere eens vermaerden Meesters de Nijdicheyt crachtich in sommighe herten vermach. Phydias, also gesept is/ hadde 't Gouden Beeldt gemaeckt/ en op dat zpn benijders hem niet te beschuldigen noch t'achterhalen souden hebben van dieverije/ hadde hy dooz den raedt van Pericles gemaeckt/

datmen 't Goudt al by deelen conde los maken van het Beeldt/ en wegen/ om te bewijsen datter 't volle gewichte was. Dit was oock een oorsake van hun benijdinge/ dat Phidias op den Schilt van Minerva hadde gemaeckt / in den strijdt der Amasonen, zijn eygen conterfeytsel/ makende een out Man (gelijc hy was) die met beyde handē eenen steen verroeg/ en dat hy daer in ooc seer aerdich hadde te weghe gebracht de gedaente van Pericles, strijdende tegen den Amasonen, en hadde met een wonderlijcke Conste te weghe gebracht / dat de handt / in welcke hy de pijck hiel / quam genoech voor 't aenschijn/ als of hy de gheliickenisse van Pericles , hadde willen bedecken / 't welck nochtans van alle zijden hem ghenoech openbaerde. Eyndelinghe verdochten zijn Benijders de sake soo verre/ door eenen Menon , zijn medegeselle in de Const/ dien sy daer toe overtoten/ t'aenroepen de hulpe der ghemeynten/ dat hy gevanghen wert / en is van sieckten in de ghevanghentis gestorven: Doch meynen eenighe/ dat hy van zijn vyanden daer was verghiven. Dit is dan den eyndt van desen seer constighen Schilder en Beeldenaer gheweest.

Van Mycon, Schilder van Athenen.

In 't leven van den lesten Polygnoto, hebben wy aenghetrocken den naem van desen Mycon van Athenen/ hoe dat hy zijn constighe wercken van den Atheners wel hooghlijck liet betalen/ waer uyt wel te verstaen is / dat hy een uytnemende Meester doe ter tijd is geweest. Hy heeft oock ghebruyckt het swart van druyf-kernen/ oft ghebrande wijn-droesem / datmen doe hiet Tryginon , en oock wel d'eerste die den Atheenschen Oker ghebruyckte. Hy was seer constich in te maken die verscheyden actien der worstelaers / en hadde groote ghenuechte die aerdich in zyn wercken uyt te beelden/ hy was geheeten den grooten Micon. Daer is eenen anderen Micon geweest/ die hietmen den jonghen / welcken hadde een dochter/ die oock seer constigh was in de Schilderconst. Nu Micon den groote/ die wy nu voor hebbē/ schilderde een seer heerlijck stuck/ van den Lapithen en Centauren , dat t'Athenen in Theseus Tempel worde gestelt: Noch een ander van den Argonauten , die de vaert nae Colchis deden / dit werdt t'Athenen gheselt in den Tempel van Castor. Noch maeckte hy een stuck / daer die van Athenen onder Theseus den Amasones bestreden: Een ander/ daer de Grieken Troepen verdorven/ en daer de Coninghen raedt houden over 't leelijck stuck / dat Aiax dede / Cassandra Priami dochter te hebben onteert in den tempel van de Goddinne Minerva. Hy hadde oock gemaect eenen hoop Jongvrouwē/ die gevangen ghelepdt waren: Oock een Cassandra: oock de bataillie tot Marathon teghen den Persen/ daer men in beyde partijen sach eenen lust die sy hadden malcander te treffen / oock sach men ter ander zyden de Persen verbaestlijck vluchten/ en loopen onbedacht in eē groot maras. Hy maeckte oock de Vlote van Phenicien / de nederlaghe der Barbaren door de Griecken/ en Theseus, die tsepl gaet: oock een Minerve , en Hercules. Wanneer hy geweest is / en heb ick niet ghevonden. Hy had eenen soon Onaras, een Beeldtsnijder/ den besten die uyt Dedalus winckel is voorgecomen. Hy hadde van die van Phigalien voor een Ceres, ses dupsent Croonen. Desen soon leefde in de 83e. Olympiade / waer by men mach ramen wanneer den Vader leefde.

Van twee Mycons, den ouden en den jongen.

Van Apollodorus, Schilder en Beeldt-snijder van Athenen.

Dat ick / ghelijck den uytnemenden Schrijver Plutarchus, hadde voorghenomen/ de doorluchtighe Mannen/ Grieken en Italianen / tegen malcander te vergelijcken/ soo en soude teghen Michel Agnolo niet qualijck dienen gestelt den Atheenschen Apollodorus , die oock so veel edel gaven van der Natuere verlachtich uytnemende Constenaer / soo vlytigh en enghenstnich in de Const t'ondersoecken / om d'uytterste schoonheyt te vinden/ was / dat hy dickwils menigh uytnemende schoon Beeld in stucken sloegh uyt spijt / als hem yet qualijck

qualijck nae sijnen sin oft benoeghē was/ want nemmermeer en docht hem dat zyn werck volcomen volmaeckt heydt hadde / of het schoon al ghedaen was: En om dat hy so veel fraey dinghen/ en so grooten arbeydt te nieten dede/ wert hy van velen geheeten/ den rasenden oft den dullen. Onder ander een Schilder oft Beeldtsnijder/ ghenaemt Sillanion, maeckte van hem/ oft nae zijn gelijckenis een Vrouwen beeldt / wesende de Ghamschap oft raserije / als om zyn heftichheyt te bespotten. Hy is geweest een uytnemenste Schilder/ die de eerste was/ die uyt der nature de alderschoonste deelen verstandigh wist uyt te lesen/ en in zyn schilderije te pas te brenghen. Hy was den eersten / die tot volcomen vermaerthept heeft ghebracht den pinceel / soo wel wist hy hem te handelen. Daer was van hem noch ten tijde Plinij binnen Pergamo ghe schildert een Vriester die offerhande dede / en met grooter innicheydt zyn ghebedt scheen te doen. Oock wasser eenen Aiax van hem / die van Iuppiter met den blixem ghe slaghen was. Daer en was tot op zijnen tyt noch nopt Schilder geweest/ die hadde connen maken in den tronien een soet en lieflijck ghesicht / het welck nochtans eenen bysonderen welstandt der Schilder-const toelanght. Hy heeft ghebloept in de 93e. Olympiade.

Syllanion.

Apollodorus was d'eerste, die de schoonheydt socht.

Van Callimachus Schilder/ en Beeldt-snijder.

Was den verhaelden Apollodorus wonderlijck en seldsaem van sinnen/ en nauw soerkig in de Const. Desen Callimachus, ick meen van Athenen/ en is niet minder geweest. Hy is seer vermaert gheworden door eenen spotlijcke bynaem / die hem worde bygevoegt/ te weten / Cacizotechnos, dat is/ Constverachter/ om dies wille dat hy altijdts zyn eyghen werck verachtede. Hy en con hem nimmermeer versaden van de const verder en verder te soecken / twelc al te veel dickwils maeckt/ datmen den goeden wegh mist / en comt in een verbijsterthepdt/ dat ons tot Exempel wel dient / om niet al te heel sorghvuldigh te wesen / dat wy niet en souden ten lesten connen in onse Const voort varen/ oft dat wy niet en comen te verderven 'tghene wy eens wel gemaeckt hebben/ gheliick desen dede. Hy hadde gemaect eenen dans van Vroukens / ghecleedt op de maniere van Lacedemonien: Dit werck wilde hy naderhant verbeteren/ maer hy benam hem al zyn gratie. Hy hadde ghemaeckt eenen Lantern van Coper ghegoten / daer 't licht een Jaer langh in conde branden / sonder dat de Olp verginck: Desen stelde hy t'Athenen in het slot van Minerva. Hy was d'eerste / die de steenen vondt te doorboozen.

Van Zeuxis van Heraclea, Schilder.

Naer Apollodorus is ghecomen den ouden seer vermaerden Zeuxis, uyt Macedonien/ van der Stadt Heraclea: desen heeft door Apollodorum de poorte van de Schilder-konst wijdt open ghedaen ghevonden / en isser stoutelijck in ghetreden / in het vierde Jaer van de 95e. Olympiade: En siende/ dat den Pinceel alree hem seer vereerde / bracht hy met eenen den Pinceel ook in groot gherucht en lof. Sommige stellen hem ten onrecht in de 89e. Olympiade / in de plaetse van Demophilus Himeræus, oft Neseas van Thasus: Dan een van dese twee is den meester gheweest van Zeuxis , maer men weet niet welck. Desen Zeuxis is soo uytnemende gheweest in zyn Const/ soo dat Apollodorus , daer wy van verhaelt hebben / te deser oorsaeck maeckte een Sonnet/ waer in hy seer constich dichtende seyde / dat hun de Schilderconst was ontstolen/ en datse Zeuxis met hem henen droegh. Hy wert oock door zyn Const soo rijck / dat hy (om zijnen rijckdom te toonen) liet van goudt borduren zynen naem op eenighe rupten / die in de boorden waren van zyn Mantels/ die hy droegh in de ghemeen Spelen van Olympia. Ten lesten nam hy voor hem / zyn werck te ghe ven voor niet met allen / hem latende dunken / datment niet en conde ten vollen betalen / 't zy watmen hem daer voor ghegeven hadde. En schonck oock aen

Zeuxis schonck zyn werck ten lesten weg.

de Stadt Agrigentum in Sicilien een Princesse behoort te hebben. Hy maecte oock een worstelinge/ daer hy grooten lust en geneucht in hadde / en stelde daer onder een ghedicht / luydende op deser manieren/

Men can dit haest verachten : maer
So goet te doen, meer arbeydt waer.

Alcmena : en eenen Godt Pan aen de Coningh Archelaus. Hy maeckte oock een Penelope, in welcker wesen hy scheen te hebben versamelt alle de eerbaerheden en ghestadicheden / die een

Hy maeckte oock eenen Iuppiter, sittende in zijn Majestept/ daer alle d'ander Goden over eyndt by hem stonden/ als zijn Hofghesin. Hy hadde oock gemaert eenen jongen Hercules, den welcken in de wieghe zijnde / twee Slanghen verwoxght: waer by men sagh Alcmena de Moeder van Hercules, en haer Man den Coningh Amphytrion, die heel verschrickt waren te sien dit vreeslijckt schouwspel. Hoch al was desen Zeuxis seer in zijn Const erva-/ so wordt hem nae gegheven / dit gebrerk te hebben ghehadt / dat hy te groote hoofden maeckte/ oock de vinghers en de knockels te dick en te groot / dan was andersins geheel vliptich het leven nae te volghen: soo dat doe hy voor den Agrigenten soude maken een tafel / die sy offeren wilden in eenen Tempel van Iuno, welcken stondt te Lacinium, nu Capo di colomni, in Calabrien / hy begeerde naerkt te sien alle de Dochters van hun Stadt Agrigentum, het welck hem toegelaten was: onder al dese verkoos hier alleen vijve/de schoonste van leden/ om in zijn Beeldt van Iuno, oft ander Beelden / alle de schoonste deelen van dese vyve te passe te brenghen. Dese dochters werdē te love veel fraey ghedichten ghemaeckt. Hy is gheweest onder ander uptnemende Schilders/ die beroepen waren tot de verciering van Athenen ten tyde van Pericles, also wy verhaelden in't leven van Phydias t'Athenen / alwaer eenen Schilder Agatarchus hem selven beroemde / seggende teghen Zeuxis, ick schildere mijn ghedierten veerdiger/en ghemackelijcker als ghy/het welcke Zeuxis bekende/ seggende: Ick make de myne met langen tijt om dat de veerdichept en doenlijckhept niet en gheven gedurichept/ noch volcomen schoonhept: maer den tijdt met den arbept ondermengt/ toonen hun crachten in de wercken/ want sy ghedueren veel te langher. Gheliick of hy segghen wilde/ wie pet slozdich oft onachtsaem henen maeckt / dat en can gheen uptnemende werck zijn/ dat lange gherucht ich blijft/ gheliick tgene dat met grooten blijt en Const is gedaen/ alsoo de edel ghedichten van Virgilius met grooten tijdt ghedaen zijnde/ ghedurigh/ en ander vergaen zijn/ die van slechte haeghdichters met haesten ghedaen waren. Plutarchus brengt de verhaelde Zeuxis andtwoort oock te pas in zijn Mozalen / daer hy schrijft vande veelhept der vrienden / daer hy wil seggē/ dat de lange bepzoefde vriēden de beste zijn. Zeuxis heeft oock veel dinghen oft Conterfeptsels gedaen van wit en swart / Monochromata doe by den Grieken gheheeten. Daer waren oock t'zynen tyde fraepe Schilders/als Timanthes, Androcydes, Eupompus, en Parasius, die hun wel soo goede Meesters hielden te wesen als hy. Men segt/ sept Plinius, dat Parasius tegē Zeuxis den hals bandt ophingh / en weddede om best te schilderen. Zeuxis beroepen zijnde bracht te voorschijn op't Toneel een Tafereel / daer soo natuerlijcke druyven in waren gheschildert/ datter self op t'Toneel de Voghelen in quamen picken. Daer tegen bracht Parasius op zijn tafel eenen doeck/ soo natuerlijck ghedaen/ dat Zeuxis, die op t'picken der Vogelē aen zijn druyven so heel moedigh was/sepde overluydt/als uyt spot/ dat het haest tijt was dat slaeplaken af te nemen/op datmen mocht sien/ wat Parasius voor schilderye hadde gebracht: maer doe hy daer nae bevondt/ dat het eenen doeck was alsoo geschildert/ ghelpck ofter de Schilderye mede was bedeckt gheweest / hem vindende beschaemt / ghebruyckte nochtans groote beleefthept/ gebēde Parasio den

Zeuxis maecte te groote hoofden.

Hy sach al de Dochters der stadt Agrigēt naeckt. Verkoos uyt dese vyf, om een Beeldt naer te schilderen.

Zeuxis bedriegt vogelen, en Parasius bedriegt hem.

Zeuxis socht geen gemeen Historien te schilderen.

den Prijs / ende sepde : Hy hadde wel met zijn Const de Voghelen bedrogen/ maer Parasius hadde meer ghedaen/ bedrogen hebbende hem/ die inde Schilder-const ervaren was. Men segt dat Zeuxis hier naer maeckte een jongh knechtken / dragende in een schotel oft korfken een deel druyven/ en siende dat de Vogels weder quamen picken/ was op zijn Tafereel verstoort / lasterende zijn eygen werck / met een groote eenvuldichept belpdende/ dat hy de druyven beter hadde ghemaeckt als den knecht: want hadde den knecht geheel gemaeckt geweest nae gelijckenis van het leven/de vogels en hadden de druyven niet hebben durven picken. Hy maeckte oock verschepden constighe stucken van aerde. Of dit nu waren aerden platen beschildert en gebacken/ oft verheven beelden / en onderschept Plinius niet. Maer eenen Romeyn/ die dese in handen quamen/ghenoemt Fulvius Nobilior, lieter een deel van dese te Larta oft Ambracia : Doch bracht hy te Room de neghen Muses van hem gedaen. Noch isser / sepdt Plinius, van hem in de wandel-plaets en Gallerije van Philippus te Room een Helena van de haudt van Zeuxis. Van dese selve Helena acht ick / dat Valerius Maximus verhaelt / segghende: Zeuxis gheschildert hebbende de schoon Helena, en verwachte niet nae Menschen oordeel / oft wat 't volck/dit werck siende/ segghen soude: Maer hem betrouwende op zynen gheest / bepzoefde en perkte dit zijn werck teghen de veersen van Homerus, die hy in dit beelt uptdructe / waer van den sin op deser manieren luydt: Daer saten te Tropen op den muer / by de Poorte Chea, een deel oude Heeren / en saghen vast aen de Leghers van den Grieken en Tropanen / alwaer by is ghekomen de schoon Helena, welcker schoonhepdt van Homero, in zyn 3e. Boeck der Iliaden, op deser manieren uptghebeeldt is:

Ghelijck de Stapels t'saem in groene blaren sitten
In't schaeuw, en quettren vast des Somers in der hitten:
Alsoo dees oude Mans gheseten clapten daer.
Maer saghen niet soo hacst de Grieckische Vrouwe claer,
Oft sy en seyden stracx, dat Troysche en Grieckische knechten
Soo moeylyck en soo langh malcanderen bevechten,
En is gheen wonder doch, oock teghen reden niet,
Als slechs maer eenich man dees over schoonheyt siet:
In't lieflijck aenschijn soet, van dees Vrouw' uytgheleſen,
Die meer schijnt een Goddinne, als sterflijck Mensch te wesen.

Hier mede bracht Zeuxis over een de volcomenhept van zyn seer constighe schilderije/ meenende wel so veel te weghe te hebben ghebracht/als de schoone Leda in't baren en ter Weerelt brengen van haer uptnemende Dochter / oft soo veel als Homerus hadde met zijnen Godtlijcken gheest in zijn Versen connen uptbeelden / aengaende de schoonheydt van dese Princesse. Noch verhaelt Lucianus in zijn Tractaet / gheintituleert Antiochus, dat Zeuxis, den uptnemenden Schilder boven alle ander/ hem niet geeren/ oft selden / en bemoepde te schilderen gheneene materien/gheliick de daden der Helden / de strijden/ oft de Goden : Maer socht altijdt eenighe bootsighe en nieuwe versieringhe / dewelcke hem in den sin gevallen wesende/liet hy/de selve uptbeeldende / sien dē vlijt en vernufthept zijnder Consten. Nu/onder zijn alder vroegste Inventien / heeft hy geschildert een Centaure/ de welcke sooghde twee jonghe Centauwerkens / en de Copije van dit Tafereel is noch teghenwoordigh t'Athenen / uptnemende wel ghedaen/ en ghevolght het Principael / 'twelck men seght/ Sylla, Overste der Romeyner hepzracht / nae Italien met ander seldtsaem en uptnemende stucken heeft henen ghesonden : Maer ten ongeluckе bzack en vergingh het Schip aen den hoeck van Maleum, dat alles / en oock dit principael stuck / verlozen bleef. Doch 't ghene datter nae gedaen was / sal ick (seght Lucianus) schrijftelijck/ten besten dat het my mogelijc is/ voor oo-

ghen

gen stellen. Niet dat ick nochtans seer ervaré ben in de Schilderijen: maer om dat my noch versch in ghedacht is/ dat te hebben corts ghesien tot eenen Schilder/ in de voorgenoemde stadt Athenen/ dewijle d'overlegginge die ick hadde in dit stuck/ my niet wepnich dienen sal/ om dit selve eyghentlycken met vertellinghe upt te drucken. In eenen dichten stoel oft bosch groen cruyt/ is dese Centaure uptghebeelt: al de leden die Meerrie zijn/ ligghen ter aerden/ en het achterdeel oft cruys licht neder gestreckt: maer de Vrouwlijcke leden al sittende rusten op den ellebooch/ en de voorzenste beenen en zijn niet ghestreck/ als offe overzijds laghe: want het een gelijck ofse knielde is ghebouwen/ treckende den hoorne des voets inwendich nae haer toe/ 't ander been recht hem averechts om hoogh/ clouwende met den voet d'aerde ghelijck de Peerden die pooghen op te staen. Aengaende de tweelingsche kinderen oft volens/ een heeftse in haer aermen/ en sooght het op Menschelijcke wijse/ hem ghevende een Vrouwlijcke borst: het ander/ dat meer Peerds ghestalt heeft/ is vast aen de spene/ ghelyck de jonghe volens ghewendt zyn ghevoedt te worden van hen Moeders. Boven in't Tafereel/ op een uptstekende punct-rootse/ bequaem om een sentinelle te staen/ vertoont hem eenen Hengst Centauwer/ stekende den hals upt den wercke/ welck is (soo ick meen) den Man van dese Vrouwe/ die in twee verschepden plaetsen haer jonghen sooght/ en al lachende besiet hy dese: doch het lichaem openbaert hem niet al gheheel/ dan alleenlijck tot daer hy half Peerdt is: met de rechter handt wickt hy boven 't hooft een jong Leeuwken/ om zijn ghemoedte te hebben met hun te verschricken met dit speeldingh. Het ghevolgh deser Schilderije (hoewel wy deser Consten ontondich wesende/ niet wel en connen onderschepden de deucht des werchs) was nochtans gewzocht in alle volcomenthepdt met uptnemenden blijt. Ten eersten/ den omtreck was/ en quam upt een vaste hant. Ten anderen/ de verwen waren vermenght met grooter consten/ en het bysonderste werck was toeghevoeght een rijcklijcke gratie. De verdiepinghen der vercorzselen/ en der vouwen/ waren wel te deghe waergenomen/ sonder datter yet versuymt was van dat te wenschen is/ aengaende de ghestaltenissen en maten/ noch al de reste/ en ordinantie des wercks/ alle de dinghen daer de Schilders sonderlinge na trachten/ ten minsten de ghene die sorghvuldigh zijn de selve te verstaen. Aengaende van my/ ick loofde in Zeuxis bysonder de groote cracht van zyn wetenschap/ dat hy soo wel heeft connen in een selve materie (acht nemende op 't onderschepdt der kunde oft serie/ en ouderdom) levende doen gelijcken de verschepdenthepdt van dit constigh werck: want den Centauwer heeft hy uptghebeeldt heel wzeedt/ moedigh/ en grouwlijck/ 't hayr over eynde staende/ bycans heel rouw/ niet alleen 't gene dat Peerdt is/ maer oock dat Mensch is: en heeft hem gemaeckt de schouders bzeedt en verheven/ met ick en weet niet wat grimmicke oft grijnen in't aensteht/ 't welck hem noch niet en beledt zijn onghetemt woeste wesen: Siet/ dit is ghenoech 't bewzyp/ hoe hy den Man heeft ghemaeckt. Maer de Vrouwe gheljckt seer wel een oozloghsche Meerrie/ gheljck in't ghemeen de Thessalische zijn/ die noch ongetemt en van niemant bereden en zijn: het ander deel/ dat Vrouw is/ heeft hy uptnemende schoon ghemaeckt/ uptgenomen d'oozen die hy misnaeckt en scherp/ als des Satyzen/ heeft ghelaten. De vergaderinghe der twee Lichamen/ daer het Menscheljcke en het Peerdtsche vereenight/ heeft hy gemaeckt allencxkens verliesende/ en niet botlijc al t'eender repse afgesneden/ maer al van verre beginnende met moeten/ is het verzeven met sulcken soethepdt/ dat het hem steelt upt de ooghen der aenschouwers/ en loopt soo dieftlijck d'een in d'ander. Aengaende de twee kinderen/ het een heeft oock zijn wzeedt ghelaet/ alsoo wel als den vader/ en zijn teere jeught bewijst evenwel een ontamme grouwsaem wesen. Dit oock aenmerckende van hy/ heeft my verwonderens weerdigh ghevocht/ datse beyde kinderlijck

Beschryvinghe van een aerdich stuc van Centauren.

lijck sien op den jonghen Leeuw/ en ondertusschen handtwarten sy de mammen/ en legghen haer tot de moeder in/ welcke sy van hayr en verwe gelijcken: tot hier toe upt Luciano. Zeuxis hadde noch seer constigh gemaeckt eenen Marcias, gebonden staende aen eenen boom/ en dit stuck was noch ten tijde Plinij te Room in den Tempel van Vrede: nochtans nae het ghevoelen Eusebij, zijn tusschen Zeuxis doodt en den tijdt van Plinij schzyven/ verloopen 508. Jaren/ waer aen te sien is/ hoe langhe de Eyer-berwe dueren can. Men leest in't 34e. Boeck Plinij Cap. 8. dat Zeuxis Discipel was van Lysistratus, die den broeder was van Lysippus, soo men in't 35e. Boeck/ in't 12e. Capittel vindt/ en Lisippus leefde noch in de 114e. Olympiade/ ten tijde van Alexander de Groote/ als in't verhaelde 34e. Boec/ Capittel 8. blijckt. Doch bevindtmen (als voozen in't beghin van zijn leven is verhaelt) Zeuxis aen 't schilderen te zijn gheweest/ van in het vierde Jaer der 95e. Olympiade. Dit schzyckt 19. Olympiaden/ dat zyn dan (afghetrocken de vier Jaren) 91. Jaren/ soo dat nae dese rekeninghe Zeuxis tot grooten ouderdom moet zyn geromen/ also den vlijtighen Leser nae te soecken/ en t'overlegghen staet.

Eynde des levens Zeuxis.

Van Parasius, excellent Schilder van Ephesen.

Gheljck de gene/ die tsamen om eenen Prijs van een roodt Laken in de wedbane/ nae het teerken loopen/ malranders snelhepdt siende/ te meer blijt doen/ om elck den anderen achter te stellen: Alsoo gingh het oock toe onder de vermaerde Schilders/ ten tijde Parasij, die toe ter tijdt vast veel in ghetal beghonden te worden. Desen Parasius was ghebozen tot Ephesen/ en (als geseydt is) ten tijde van Zeuxis, in de 95e. Olympiade/ in vermaerthepdt bloyende. Syn Vader Evenor was oock een goedt Schilder/ en is ghetelt ne ffens Aglaophon, Cephissodorus, en Phyrlus, al redelijcke Schilders/ in de 90e. Olympiade. Parasius heeft de Const by zyn Vader oock ghe leert/ daer in hy hem verre is te boven gegaen. Syn wedspel met Zeuxis is verhaelt/ t' is ghenoech datmen weet/ dat hy desen vermaerden Meester overtroffen heeft. Hy heeft de Schilderkonst door zijnen snellen geest met verschepden nieuwe vindinghen vermeerdert en verbetert. Hy was d'eerste/ die met ernste waernam de gheljck formicheden/ maten/ gestaltenissen/ werkingen/ en wesens der aensichten. Hy was d'eerste die acht nam om aerdich hayr te maecken/ seer lettende op het schoon: oock op de rondicheydt en schoonheydt van den hals/ en 't vziendelijc lacchen van den mont. Hy was oock gehouden/ selfs nae het oozdeel van alle Schilders/ den alder verstandigsten van goede omtrecken te maken/ en van een werck wel te voldoen: Het welck nochtans het bysonderste en ondoenlijckste punct is/ van al wat dese Conste belangt. Des menschen naecte lichamen wel te maken met goeden omtreck en binnen werck/ dat heeft hzy wat in: Doch bindtmer veel/ die daer uptnemende in zyn: Maer eenen volcomen schoone omtreck te maken/ en zyn werck wel te voldoen/ oft den lesten streeck wel te gheven/ daer bindtmer wepnich volcomen in: want het uperste van het werck behoort soo gherondt te wesen/ en zyn rondichept so uptmunteljck te vertoonen/ datmen daer wat anders oft meer siet/ dan daer is oft schijnt te wesen: jae ist mogheljck/ dat het late blijcken watter onder verborghen is. Doch Antigonus en Xenocrates, dewelcke alle beyde Boecken van de Schilder-const hebben geschzeven/ die geven van deser saken wegen Parasio den lof/ hem prijsende boven alle constighe Schilders/ en belijden/ hem daer in heel volmaeckt te zijn geweest. Plinius seght noch/ datmen in zynen tijt verschepden teyckeninghen vondt/ gedaen van zynder handt op Tafeletkens en Pergamenten/ daer de Schilders hun ghemeenlijck nae behielpen: Doch mepnt hy/ dat hy nae het groot begrijp des verstandts dat in hem was/ in het binnenwerck van een Menscheljck lichaem niet uptnemende geoech en was.

en was. Hy besighde in zyn werck een seker aerde / die welcke ghebracht was van Eretria, de Hooft-stadt van het Eylandt Negrepont, dese was wit gheluck cryt / en nut tot eenighe medecynen.

Van Demon, Schilder van Athenen.

Ick bevinde/dat veel hun vergrijpen/ in't beschrijven van de constige werken der Schilders/ vermengende d'een onder d'ander: Want den meesten deel eyghenen Parasio toe dese naevolgende stucken van Demon. Desen Demon was oock ten tijde Zeuxis en Parasij, in de 93e. Olymptade: Hy was oock gehouden voor een uytnemende en seer versierich Schilder in zynen tijt: want hy wilde uytbeelden den Genius, oft de gheneeghentheden van eenen Mensch/ oft (als sommighe meenen) alle de eyghenschappen der Athenensers / in een eenighe figuere/ te weten/ dat hy soude schynen onghestadigh/ kozsel/ onrechtveerdigh/ nochtans ghespzaakigh/ goedertieren/ ontfermhertigh / stout/ opgheblasen / ootmoedigh/ ontsinnigh en vreesachtigh: Een dinghen seer te verwonderen/ wat dese oude Meesters bestonden te willen doen. Van zynder handt was te Room langhen tijt in den Tempel van het Capitolium een Tafereel van eenen Theseus: Alwaer oock was seer uytnemende eenen Stierman oft Pijloot / ghewapent met een Cozselet oft Harnasch. Hy schilderde te Rhodes in een Tafereel Meleager, Hercules, en Perseus, welck Tafereel was dziemael ghelaghen van den Blixem/ en bleef nochtans gheheel en onghescheynt als te voozen / een wonderlijck dinghen / waer dooz dit Tafereel is veel te meer in achtinghe gheweest. Hy maeckte oock in een Tafereel eenen Archigallus, daer den Keyser Tyberius seer veel van hieldt: Want hy dat Decius Eculeo segt/ hy gaffer vooz tsestich sesterces / en hielt het ghemeenlijck besloten in zyn Camer. Hy maeckte in een Tafereel een Boestervzouwe/ met een kint op den schoot / de welcke hiet Cressa. Hy maeckte oock Philiscum, eenen Tyran van Athenen / en den Godt Bacchum, met de Goddinne Deuchde. Hy maeckte oock twee jonge Kinderkens/ in welcke men mocht mercken d'onbedachthepdt / stoudthepdt / en onnooselhepdt der zeught. Noch schilderde hy eenen Vziester die offert/ en eenen Jonghen by hem / die een cleen cofferken hiel met teuckwerck tot der Offerhande / hebbende op zyn hooft eenen crans met bloemen. Maer boven alle zyn werncken wozden ghepzesen twee Soldaten/ die hy hadde gemaeckt met lichten harnasch / waer van den eenen soo verhit van in den strijdt te loopen was/ darmen hem sagh sweeten: En den anderen zyn wapenen afleggende so vermoept / datmen hem scheen te sien hijghen. Men houd oock in grooter weerden/ sept Plinius, een Tafreel van hem ghedaen/ waer in zyn / Æneas, Castor, en Pollux: Oock noth een ander / daer in men siet Telephus, Achilles, Agamemnon, en Ulysses. In summa/ daer en is gheen Schilder van den ouden / daer men soo veel stucken van vindt/ als van desen. Hy was een Man / die op zyn Eere / die hy dooz de Const hem deelachtich hadde ghemaeckt / heel moedigh en trots is ghewozden / ghevende hem selven verschepden namen / somtijdts Abrodietus, dat is/ wellustich levende / en somtijdts Vzince der Schilder-const / hem beroemende / dat hyse hadde tot haer volcomēhept gebracht. Roemde onder ander hem te wesen van 't ghelachte van Apollo: En verseker de/ te hebben gemaeckt in een Tafereel/ dat tot Lyndos was/ den Hercules nae 't leven/ ghelijck hem desen Godt dickwils in zynen slaep verschenen was. Doch nae het oozdeel van alle d'omstanders/ heeft hem Timanthes verwonnen / eenen Aiax om best maeckende/ en ghingh hem oock te boven in de wapenen/ die hy daer aen hadde ghemaeckt: Dit ghschiedde in't Eylandt Samos. Waerom Demon seer verstoozt wesende/ seyde alleen bedzoeft te zyn van weghen den Vzince Aiax, dat hy nu de tweedemael was verwonnen van een mensch/ die der eeren onweerdich was: Want Ulysses hadde hem verwonnen in't

in't leven zynde / en Timanthes hadde hem met schilderen overtroffen. Hy hadde genuechte int cleen te schilderen/ alderlep onheblickheden en boskeringhen/ seggende/ dat hy daer mede zynen adem-torht weder herreegh.

Van Timanthes, den seer constighen Schilder.

Ick bevinde niet wat stadt oft plaetse Timanthes met zyn gheboozte gheruchtich heeft ghemaeckt/ dan dat zyn constighe werken zynen naem in eeren/ en in levende gedachtenisse houden. Hy heeft oock gebloept als dese voozgaende / in de 93e. Olymptade. Hy was een Man van uytnemende verstandt en gheest. Hy heeft onder ander tot een bysonder hooftstuck ghemaeckt / de ghe-
Dese geschiedenis leeft in Metamorphosi 12. Boec, en Valeri. Max. li. 8. cap. 12.
schiedenis van de seer beweeghlijcke en dzoevighe Offerhande van de Maeght Iphigenia, in Dianen Tempel / by den Grieken op de repse nae Troepen bestaen / oft voozghenomen. Ten love van dit stuck zyn veelderlep constighe Griecsche gedichten geweest gemaeckt: Want Timanthes hadde hier grooten aendacht en Const te weghe gebracht. Iphigeniam hadde hy ghemaeckt/ staende vooz den Altaer/ om onnooselijck ten Offer ghedoodt te wozden / en af den omstant jammerlijr suchtēde en schreynde / over het sterven van dese jonghe edel Vzinesse. Den waersegher Calchas hadde hy ghemaeckt bedzoeft/ Ulysses swaermoedigh / Aiax roepende teghen den Goden / Menelaus schreyende/ claghende/ en alle uyterste ghedaenten van dzoefheydt bewysende / om dat hy des Dochters Oom was. Daer naer willende noch maecken alder bedzoefst Agamemnon haren Vader/ heeft hem ghe-
Meenet de behendige uytbeeldinghe des vaderlijcken drucks, die mēmocht bedencken inwendig oft verborgen te wesen onder het cleedt.
schildert het aensichn bedeckt met een eynde van den mantel / om dat den dzuck zyns herten niet mogheliick en was uyt te beelden / en dat hy niet hadde connen aen zijn lief Kindt den wreetsten doodslag sien geschieden. Hy maeckte noch veel ander Tafereelen van grooter inventie / bysonder eenen slapenden Reus Cyclops, dien hy in een cleen stuck maeckte: Nichtemin willende uytbeelden zyn reuslijcke groote gestalteniste/ maerte hy een deel cleen Satyzkens / die met perskens oft roodekens zynen duym overmaten. In summa/ hy hadde sulck een constighe behendicheydt in alle zyn wercken/ datter altijts eenige hemelsche verstanden oft bedietselen in verbozghen lagen / boven het ghene dat het puyckt was / dat hy in zyn Histozie hadde uytgheheeldet. Want hoewel (sept Plinius) dat de const van het schilderen in haer selven groot is/ so behouden nochtans de diepsinnighe inventien/ die der daerenbovē noch in't aenmerckē zyn/ hun heerlicke plaetse des lofs op hun selven. Hy maeckte noch eenen Vzince so volmaeckt/ en soo vol Majesteyts oft staticheydts / soo datmen acht/ dat alle de Constbaerheyt der Schilderije/ die men soude moghen wenschen in een Menschen heelt te wesen / die is hier al t' samen in dit Conterfeytsel begrepen / en is noch heden (seydt Plinius) te Room in den Tempel des Vzeeds.

Van Eupompus, Schilder van Sycionien.

Ten tijde van Timanthes, Zeuxis, Parasius, en Demon, te weten in de 93e. Olymptade / en daer ontrent/ heeft oock gheruchtigh gheweest en ghebloeydt/ Eupompus, den constigen Schilder van Sycionia. Onder zyn vermaerde werken / hadde hy ghemaeckt in een stuck/ eenen die den Vzijs ghewonnen hadde in een Baerspel/ welck spel wozde ghe-
oeffent van naeckte Mannen onder den Grieken: Desen hadde hy ghemaeckt/ hebbende in zijn hand eenen Plamtack. Hy hadde 't zijnen tijde grooten roep en gerucht / om datmen om zijnen wille veranderde de ghedaente oft manere van schilderen / die doe is ghewozden dziederlep/ daer men daer te voozen maer van tweederlep en wist: want alle Schilderijen waren eerst alleen op zyn Hellatijckesche/ dat is/ op zyn Grieckse/ oft sy waren op zyn Asiaensch: Maer om dat Eupompus een Sycioner was/ heeft men de Hellatijckesche verlaten/ en men spzack niet meer dan van schilderijen ghedaen op zijn Jonijckesche/

op zijn

op zijn Sptsoonsche en Attijckſche: dit was (nae mijn ghevoelen) soo men nu segt/ op zijn Nederlantsch/ Italiaësch/ Venetiaens/ door de groote volcomenheyt/ die in zijn constige wercken/ gheschilderde naeckten en anders/ te sien was. Lysippus oock van Sprionten/ welcken noch jongh wesende/ t'Beeldtsnijdē van self aenving/ en sonder Meester leerde/ dwelc Cicero nochtans looghent/ maer eenen Duris waer te zijn betuyght/ is gheromen by Eupompus, om hem eenich dingen der Consten halven te vraghen/ dewijl hy noch een arm hoetelaer was (doch namaels eē groot Meester/) onder ander begheerde ernstigh van hem te weten/ wat Exemplaer oft Patroon der Ouden hy in achtinghe hadde/ en aldermeest in zijn wercken naevolghde. Waer op Eupompus hem heeft ghevraecht/ daer hy hem dat soude laten sien/ t'welck was op de Marckt/ die vol was van alderley volck/ Mannen/ Vrouwen/ en kinderen/ en sepde: Siet daer mijn Patroon/ dit ist Exemplaer/ dat ick aldermeest in alle mijn werckē volge. Dit woordt oft dees Antwoordt is Lysippo soo aengenaem en vorderlijck geweest/ dat hy herte en moedt heeft ghetregen in zijn Const cloeckelijck voort te varen/ dat hy veel constighe vermaerde stucken heeft ghedaen: onder ander t'Beeldt van Socrates van Coper gegoten/ dat den Raedt van Athenen liet stellen in de Heerlijckste plaetse van der Stadt/ nae dat d'Atheners berouw over deses Philosoophs onschuldighe doot/ en zijns doots oorsakers ghedoodt hadden. Hy werdt namaels by den grooten Alexander in sulcken aensien/ dat niemant zijn Conterfeytsel en mocht van Coper gieten als Lysippus. Nu wederkeerende tot Eupompus, van hem en vind' ick niet anders/ dan dat hy den Meester was van Pamphilus, die den Meester was vanden grooten Appelles.

Aerdighe antwoort Eupompi aē Lysippum, van zijn Patroon, oft exemplaer.

Van Nicomachus, constighen Schilder.

WAt Stadts Vorger is gheweest Nicomachus den Schilder/ en vindt ick niet/ dan dat hy is gheweest den soon en Discipel van eenen constighen Beeldt-snijder/ gheheeten Aristodemus, die seer bequaem was Vorstelaers te maecken/ en ander dinghen/ also Plinius verhaelt in zyn 34e. Boeck/ aen het 8e. Capittel. Dese Nicomachus maeckte een ontschaeckinghe van Proserpina, die namaels was te Room op't Capitolium/ in den Tempel van Minerva, boven de cleen Capelle van de Goddinne der Jonckheyt Hebe. Oock een Victorie/ die met vier ingespannen Peerden eenen Triumph-waghen opvoert tē Hemel/ die het Capitolio vorde toeghe-eyghent door eenen Plancus, die doe over het Roomsch Leger was. Hy was den eersten Schilder/ die Vlysses met eenen hoed't op't hooft hadde geschildert. Daer was oock te Room van hem te sien eenen Apollo en Diane, oock de Moeder der Goden Cybele, die geseten was op eenen Leeuw/ dit was al zyn eyghen handt-werck. Hy maeckte oock een Tafereel/ waer in waren een deel Jongvrouwen toeghemaert/ als Bacchus Nonnen/ op de welke eenighe cleen Satyrkens te claveren bestonden. Hy maeckte oock een Scilla, die tot Plinij tijt noch was te Room in des Vreden Tempel. Noept en wasser Schilder/ die so snel van der hant was/ als desen Nicomachus. Het is geschiedt/ dat hy coop ghemaeckt hadde met Aristratus den Coninck van Sicionia, op eenen besvoken dagh te leveren al geschildert/ een Graf-plaetse des Poeten Telestus, daer hy hem niet haestede te gaen/ dan gingher slechs heuen een wepnigh daghen eer den gheselden dagh verscheen/ soo dat hem Aristratus verdrepghde: Doch hy en faelgeerde niet/ hy en hadde de Sepultuere binnen wepnigh daghen al voldaen/ tegen den dag dien hy belooft hadde. Hy heeft nae zijn doot noch onvolmaeckt ghelaten een stuck van Castor en Pollux, dat namaels meer vorde in weerden gehouden/ als eenigh ander dat volmaeckt was. Zyn Discipulen waren Aristides zynen Vroeder/ en Aristocles zyn soon/ en Philoxenus van Eretria, een Stadt by Negrepont. Desen Philoxenus hadde de hant wel also veerdigh als zyn meester/ en vont daerenboven noch eenighe vorter weghen in de Const/ die seer goede gratie hadden/ en wel pasten om veel wercks te beschicken. Hy schilderde voor Coningh Cassander den strijt/ daer den grooten Alexander Darium verwon/ een so loflijck stuck/ als eenigh datmen hadde moghen sien. Hy maeckte noch een stuck/ dat hy d'onrupsheyt noemde/ daer in waren drie Satyren/ die met den anderen goet riere maecten. Summa/ het is bewijslijck genoech/ dat Nicomachus ten tijde van Apelles, en den grooten Alexander was/ dat ten minsten was in de 112e. Olympiade: En dat ick hem hier soo vroech sette/ is om de wille van eenen Schilder Aristides, die hier ghenoemt vordt zyn broeder en discipel/ dus wil ick nu desen naem Aristides voor nemen.

Van Aristides, Schilder van Thebes.

IN de beschrijvinghe van desen Aristides, en vind ic niet wepnich swaricheyts. Mp dunckt dat ander/ die hem upt Plinio elder hebbē beschreven/ niet genoech op eenige onderscheyden heden en hebben gemerckt: Want wy hebben hem hier nu beschreven/ broeder en discipel Nicomachi, die in de 112e. Olympiade leefde. Oock bevestight Plinius, dat Aristides van Thebes/ was ten tijde van Apelles, ontrent de 112e. Olympiade. Elder leestmen in Plinio, dat in Timanthes tijdt (die oock in Zeuxis tijt leefde/ in de 93e. Olympiade) was eenen Euxenidas, welcken was den meester van den goeden Schilder Aristides. Dese tijden by een brenghende/ vindtmen een verschil van ontrent 17. Olympiaden/ die schier hondert Jaren maecken. Nu schrijft Plinius in zijn 34. Boeck/ Cap. 8. dat Aristides een seer constigh discipel is gheweest van den uptnemenden Beeldt-snijder Polycletus van Argos/ in de 87e. Olympiade: Maer dit loopt bupten de mate seer te rugghe/ so heb ick dan drie Leer-meesters tot mynen Aristides, en in soo heel wijdt verscheyden tyden. Nu laet ick desen lesten ghenoemden Aristides een Beeldt-snijder wesen/ die zijn genoechte hadde (ghelijck doe veel t'ghebruyck was) Peerden te maecken/ soo twee oft vier t'samen/ die eenen triumph oft koetswaghen trocken/ en achte datter drie Aristides zijn geweest/ waer van de resterende twee zijn in verscheyden tijden Schilders geweest/ oft ist maer eenen/ hy moet tot wonder grooten ouderdom zyn gekomen. Nu wil ick hier van myn hooft rusten/ en verhalen van mijnen vorighen Aristides van Thebes/ stadt in Thessalien oft Basilicrata. Desen soude zyn gheweest ten tijde van Apelles, in de 112e. Olympiade/ en was (als gheseydt is) zyns Vroeders Nicomachi discipel. Dese Aristides was den eersten/ die de voornemens der ghedachten schilderde/ alle de beroeringen der sinnen/ oft des ghemoets genegentheden/ afferten oft Ethe, met den Pinceele uptdruckte/ en te kennen gaf: doch hadde een maniere/ dat hy zijn verwen niet suyver ghenoech en leyde/ maer verdoofdese te seer/ en leydese te dick oft te rouw. Hy hadde gheschildert een inneminge van een Stadt/ daer onder ander aerdighe en aendachtighe versieringen geschildert was een cleen kint/ dat metter hant grabbelt aen zyn moeders vorst/ daer sy een doodlijcke vonde hadde/ en lagh om den gheest te ghheven: Dit was so heel levende ghedaen/ dat aen haer wesen merckelijck scheen/ datse voelde de pijne/ die haer 't kindt dede/ en datse noch vreesde/ dat 't kindt vindende het soch verstorven/ soude het bloedt moeten supgen. Welck Tafereel soo uptnemende werdt ghehouden/ dat het den grooten Alexander liet vervoeren/ en vrengen met hem te Pella, welck zijn gheboort-stadt was. Hy schilderde oock den strijdt der Grieckē en Persen/ daer hondert beelden in quamen: Dit Tafereel was oock soo gheacht/ dat Mnason Tyran/ oft Coningh van Elatea, van elcke personage gaf thien pondt Silvers. Hy maeckte oock koetswagens/ daer vier Peerden waren aen ghespannen/ so natuerlijck/ datmen soude gheseydt hebben/ dat de raders draeyden/ en voort rolden: En eenen/ die aen een eenigh Coningh oft groot

Const dier betaelt.

groot Heere pet supplierende badt oft begheerde/ met sulck een blijt / dat het scheen dat hy epghentlijck spraeck. Hy maeckte oock Jagers/ met hun gewangh gheladen wesende. Hy conterfepte den Schilder Leontion nae t'leven/ en een Dochter/ghenaemt Anapanomene, stervende dooz de groote liefde/ die sy tot haer Bzoeder dzoegh. Hy maeckte oock den Prince Bacchus, met Ariadne zijn Bzouwe/die noch ten tyde Plinij waren te Room inden Tempel Cereris. Hy maeckte oock eenen Truerspeelder / verselschapt met eenen jonghen / die oock te Room was in Apollinis Tempel; maer alle die gratie van dit Tafereel ghing te nieten / dooz de beestachtichept van eené onverstandigé Schilder/ wié Marcus Iunius, Roomsch Schout wesende / dit hadde doen gheven schoon te maken en af te dzooghen/ tegen de Feeste van de spelen van Apollo. Men sagh doe oock te Room in den Tempel der Trouwe op't Capitolium/ een oudt Man/ die een kindt leert spelen op de Cyter/ dat oock van Aristides handt was. Maer boven al maeckte hy eenen Siecken / die men niet gheneerh besien en conde. Cozt af/ hy was soo gantsch erbaren in dese Const/ dat den Coningh Attalus hem niet ontsach dooz een Tafereel van zijn handt te geven hondert Talenten. Noch leestmen dat/ doe Lucius Mummius, toeghenaemt Achaicus, om dat hy Achajen hadde gewonnen/ doe hy al den roof van Achajen liet met uptroep vercoopen / boodt hem den Coningh Attalus ses duysent Sesterces dooz een Tafereel/ghedaen van der handt van Aristides, waer in alleenlyck was eenen Bacchus, en alsoot hem toeghelaghen was/ Mummius naedencken hebbende/ oft dit Tafereel eenige bysonder eygenschap in hem hadde/ dat hem onbekendt was/ om den grooten pryis wille/ die daer bozen geboden was/ bzaeck den coop/ waerom den Coninck seer bedzoeft was / en Mummius offerdet evenwel in den Tempel van Ceres. Nae zijn doot is een stuck by hem ghevonden noch onvoldaen/ waer in quam seer aerdigh eenen Reghenboge met zijn verschepden verwen/ dat meer geacht wozde als eenige van zijn ander stucken. Desen selven Aristides van Thebes hadde dooz leerlingen Niceros, en oock Aristippum. Desen maeckte eenen Satyr/ gecroont met eenen dzinck-kroes / en hy leerde de Schilder-const Anthorides, en den Euphranor, van welcken wy t'zynder tydt beschzyven sullen.

Hier blyckt, dat d'Antycke van geen Oly verwe wisten.

De weergade van desen plompaert maeckte den wost van I. Eycken tafel te Ghent schoon.

Const dier betaelt.

Van Pamphilus, Schilder van Macedonien.

DAt de Letter-const / en ander wetenschappen / den Schilder seer vozderlijck zyn/ is aen desen constighen schilder Pamphilus van Macedonien wel af te meten. Hy is gecomé te Sycionia, onder Eupompum de Schilderkonst leeren / daer hy grootlijck in toeghenomen heeft. Hy maecte als zyn eerst uptmuntende stuck/ een deel conterfepsels in een Tafereel/ te weten/ een heel ghelachte Edellupden na 't leven/ Vaders en Sonen/ en so voozts. Ook maeckte hy den Slagh en de Victozie / die d'Atheners verkregen by Philus, eé gebuerstadt / grensende tusschen 't Landt van Sicyonia, en 't Landtschap van Argos. Hy schilderde oock Ulyssem, gelijck hy van Homero beschzeven is in zyn dolinghen/ op een qualijck ghebouwt Schip gheljck een Ponte. Hy was den eersten Schilder / die hem tot de Letter-const begaf: So dat hy oock seer verstandich was in alderlep wetenschap en leeringhen / bysonder in de Arithmetica, en Geometrie: En hy hadde dit ghevoelen/ dat niemant hem selven en ton segghen volmaeckt Schilder te wesen / sonder kennis te hebben van dese twee consten. Hy en wilde nopt pemandt zyn Conste leeren / minder dan vooz een Talent in thien Jaren/ oft (na Budeus meeningen) vooz thien Talenten 's Jaers / nochtans is eenen Talent op onse rekeninge/ ses hondert Croonen: En dede hem soo veel betalen van Appelles en Melanthius. Summa / hy was in soo groot achtinghe / dat hy eerstmael te Sicyonien/ en voozt in gheheel Gzieken-lant opbzacht / datmen den kinderen der Edellupden en groote Heeren/ vooz alle ander dinghen dede leeren de Const van Teycke-

Phamphilus was d'eerste die hem totter Letter-const begaf.

Hoe veel mé Phamphilo, van de schilder-const te leeren, gaf: En hoe veel eé Talent is.

Teyckenen: Dus werden hun gheleert de eerste teercken der Schilder-const op tafelkens van Busboom. En ten aensien van Pamphilus, wert de Schilderconst soo seer in weerden / en gheacht/ datmense stelde in ghelijcken graet met de ander vzy Consten. Oork werdt de Schilder-const soo seer gheeert en ghevpert / dat in desen aenvangh sich niet als Edellupden met het schilderen en bemoepden: doch het is daer na so verre gheromen/ dat eenige eerlijcke Lupden hun mede daer toe hebben begheven: Nochtans met dit bevel en onderschepdt datmen dese const niet en soude leeren 'tghemeen volck/ eenige onechten oft onvzije slaven: Want sulcke waren dooz een openbaer eeuwigh Edict oft Gebodt van de Schilder-const gantsch afgesondert en afgesloten/ het sy in wat dinghen dat het was/ dat de Teyckenconst omhelst oft in haer begrijpé mag. Oork en vindtmen (seght Plinius) nerghens niet so veel als eenigh stuck/ het zy platte Schilderije / verheven werk/ noch met het graef-yser / dat van der handt van eenighen onvzijen oft slaef is ghedaen. Waer by merkelijck blijckt en openbaer is / dat dit als een eeuwigh Gebodt ernstlijck by den Ouden altijdt was onderhouden. En in wat grootachten de Const ghehouden was / die nu onbedachtelijck van veel Menschen soo heel neder ghestelt / jae schier met blindt oozdeel vooz pdel en als nietigh veracht wozdt: Nochtans laet onse edel schilder-const sulck overdadich onghelijck onghemerckt en ongewzoken hené gaen/ achtende misschiê ghenoechsaem te wesen/ dat sulcke met de ongheluckighe plaghe hun onverstandts/ als Sysiphus met den onbesupden steen/ oft Ixion met zyn verzietigh dzaep-radt/ gepijnight blijven/ en haer selven getroostende (naer verstandighe schzyvers mepninge/) te wesen de Minnemoer/ ofte Moester van alle eerlijcke Consten en wetenschappen/ lacht sy stadelijck noch al haer trouwe Liefhebbers even vziendelijck toe/ verrierende hier Kercken / daer hun Vzincelijcke Pallepsen/ Cabinetten/ en Speelhoven/ elders hun Vozghelijcke ghebeelen/ voozhupsen en Cameren / daer sy in weerden met groot verwonderen en vermaecken aenghesien zijnde / den bysondersten sin / het ghesichte der Menschen / een vzoplijck soet voedtsel deelachtich maeckt. Nu en vind' ick niet anders meer van Pamphilo, dan 't gene noch tot leven Melanthi hier nae ghelesen wozdt. En my dunckt daer is noch eenen anderen Pamphilus gheweest/ een Beelt-snijder/ die onder Praxiteles heeft gheleert. Nu vind' ick twee Praxiteles, eenen in de 104e. Olympiade / en eenen ten tijde des grooten Pompei, en beyde Beeldt-snijders.

Niemandt mocht schilderen leeren, als edel kinderen.

Schilder consten lof en weerde ten tyde Pamphili.

Van Echion, Schilder/ en Beeldt-snijder.

DEse oude Consteñaers zyn meest niet alleen Schilders/ maer Graveerders in Silver/ in Ghesteenten pet uptgeholt te maken/ oork Beeldt-snijders en Gieters gheweest. Van waer desen Echion is gheweest / en weet ick niet/ dan dat hy (acht ick) een Grieck was: maer hy heeft geweest in de 107e. Olympiade / alsoo ick in twee passagien in Plinio van hem vinde/ en wozdt t'elcken ghestelt een tijdtghenoot van eenen Terimachus, van welcken ick gheen wercken en verneme. Aengaende de stucken van Echion, van hem was te sien eenen God Bacchus, een Truerspel oft Tragedie / ghesthilderdt / en Comedie oft vzypagie t'lupt / dat seer versterlijck en aerdighe dingen waren: Voozt hadde hy ghemaeckt een Semiramis, de welcke van slavinne was ghewozden Coninghinne van Assyrien. Daer was oock van hem te sien een seer constigh stuck / waer in was ghe-schildert een oude Matroone / de welcke te bedde lepdde/ met een toozts'e in de doncker hept al bzandende/ een schoone jonghe Bzupdt / de welcke haer nae volghde / met een seer merckelijck statigh en zedigh Maeghdelijck wesen. Hy is een van de vier vermaerde ghe-weest / wiens Stucken golden een Stadts Rijckdom/ daer elder van ghesepdt wozdt.

Van Pausias, Schilder van Sicyonien.

DE constighe Meesters van oudts/ als ick te voozen verhaelde / hebben in verschepden dingen de Schilderconst aengaende hunnen gheest gheoeffent / en in eenighe ghedaenten van oerden/ die ons nu niet bekent/ oft in ghebruyck niet en zijn: want desen Pausias was een seer goet emailleerder in zijnen tijdt / te weten / van te maecken Schilderije met den byere / waer van wy hebben verhaelt in onse beschrijvinge van Polygnotus van Athenë/ die men den eersten vinder oft gebruyckter daer van acht te wesen / want men en vindt gheen sulck werck ouder als van hem/ hoewel Plinius twijfelt wiens vindinge het is gheweest/en seght aengaende het schilderen met wasch/ en met het byer/ Encausticè geheeten/ en weet ick wistick den eersten vinder niet. Eenighe seghen het was Aristides, en dat naer hem Praxiteles naemaels dees const bracht ter volcomenheyt/maer sy missen: want men vindt stucken die ghedaen zijn met den byere aleer Aristides opt is geweest: Namelijck van Polygnotus, van Nicanor, en Arcesilaus van Parium. Dus blijckt nae myn voozigh verhael noch Polygnotus den eersten/ die men weet te noemen. Lysippus, daer wy van verhaelt hebben / was oock een van dese Encaustice werckers/en hadde vooz een ghebruyck / te schrijven op de stucken die hy maeckte int Eylandt Ægina: Lysippus heeft dese Schilderije gemaeckt met het byer. Ick hadde dese Lysippum moghen by den Schilders hebben ghevoeght/ maer ick en vinde niet/ wat hy met dit schilderen vooz stucken ghemaeckt heeft/daer onse Schilder-jeught pet by soude geleert wozden. Men segt oock (seydt Plinius) dat Pamphilus, den meester van Apelles, niet alleë en emailleerde / maer heeft het oock ghleerde Pausias, Schilder van Sycionia, die wy nu vooz hebben. Desen Pausias hadde de Const van schilderen aenghevangen te leeren by Brietes zynen Vader. Hy behielp hem met den Pincel te beschilderen de mueren/namelick te Thespia, een Stadt in Beotien / daer hy oock aennam oft bestond te herschilderen eenige dingen op de mueren/die te voozen waren gedaen van Polygnoto. Dit en acht ick niet dat op't nat calck was / en dat het Fresco/ dat men in Italien nu ghemeen heeft / doe niet en was in't ghebruyck: want hadde op mueren onder dack gheweest/ de Schilderije van Polygnotus en waer in Pausias tijt niet vergaen geweest/ dewijle dat het eë eewich werck is (by maniere van spreecken/) oft ten mosten mueren zyn uptwendich aen de huysen/ dat ick niet en achte dat het waren/ dan dat het lijm oft ey-verwe was/oock geen olyverwe / want sy daer van niet en wisté. Dese schilderije/ en die van Polygnoto, waren malcander seer ongheljck / en daer was een groot onderschept van het werc. Pausias was den eersten / die opbracht te schilderen de balcken en beschietinghen der solderingen/ en nopt vooz zynen tijdt en was ghesien eenigh welffel dat beschildert was. Hy was seer lustig tot cleyne dinghen te maken / en cleyne kinderkens: maer zyn vertrotsers oft quaetwillige seyden dat hy dat dede / om datter veel tijts toegaen most. Twelck hy verstaende/en willende het gantsche tegendeel bewijsen van dat sy seyden / en het cleen dingen te maken heerlijck maken en verheffen / schilderde hy een kindt op eenen dagh / en hiet dit Tafereel ἡμερήσιον, dat is/daghwerck/ om dat hy dit Tafereel hadde gemaeckt op eenen dag. Hy bezijde seer in zijn jonckheyt een Bloemkrans oft Tuplkens-vercooyster van zyn stadt Sicyonia, geheetë Glycera, die seer aerdich was/ en thien duysent inventien hadde/ haer houpeelkens / hoeden en cranssen toe te maken: so dat Pausias hier soetighept in hebbende / begaf hem te conterfepten nae 't leven de bloem cranssen en tuplkens van zyn Vrysster. Maer Glycera veranderde in so veelderley wijsen de gedaenten van haer cranssen en tuplkens / en verwisselde so menichvuldig de by eenvoegingen der verwen met haer bloemen te vermengen/om haré Schilder schier te doen rasen / dat het een groote ghenuechte en lust was te sien tampen het natuerlijck werck van Glycera, teghen de Const van den Schilder Pausias, die dooz dit oeffené hier in heel uptnemende wert. Eyndelijck schilderde hy haer sittende/en maeckende eenen hoedt van bloemen: Welc Tafereel wozde gehouden vooz het beste dat hy opt maeckte: en hy noemde dit Stephanoplocos, dat is/Tuplmaecktster / oft Stephanopolis, dat is/Tupl-vercoopster /om dat Glycera anders geené middel en hadde haer te behelpen in haer armoede / dan met bloemcranssen en Tuplkens te vercoopen/en dit is al geschiet na de 100e. Olympiade. Men segt dat Lucius Lucullus gaf aen eenen Dionysium, Schilder van Athenen/twee Talenten/van dit Tafereel te copieren/oft van een Copie/ Apographon by den Griecken gheseydt. Pausias begaf hem ooc te maken groote stucken/ onder ander een schoon Offerhande van Ossen / welck Tafereel in Plinij tijdt was in de gallerije van den grooten Pompeus. Hy was oot den eersten / die op bzacht in Schilderije upt te beelden de Offerhanden die men den Goden dede: Welcke inventien naderhant van velen was bestaen te volgen/ maer niemant wasser so geschict in als Pausias. Onder ander had hy een goede gratie/eenen Osse te maken van voozen in't vercozten / die men op't voozhooft sagh / en so dooz het vercozten zyn gheheel dickte/en met eenen de lengde/ sonder dat hy hem hadde van ter zijden te stellen. En in plaetse dat ander Schilders veel van wit en lichte verwe hun dinghen aenlepden/ en so seer hooghden en rondeden / en datse om hun dinghen te doen afstickë en verschieten / vast met swart verdiepten/ hadde hy een maniere zijn Ossen bzupn aen te legghen / en met eenen also van selfs de diepselen te weghe bzengende / gaf dan zyn behoozlijcke hooghtsels. Cozt af / hy was soo uptnemende in zyn vercoztinghen/dat men soude hebbé gesept / dat zyn platte Schilderije verheven en ghebootseert half rondt was: Ock schenen eenighe dinghen gebzoken en puttich oft hol te wesen / die nochtans gheheel en effen waren. En also gheseyt is/ was hy van Sicyonia de Grieckse Stadt/ die langen tijdt was ghehouden vooz de rechte Vader-Stadt van den Schilders. Sy en lagh niet heel wijt van Corinthen. Dat Landt was seer overbloedich van Boomolp. In den tijdt van Scaurus Roomsch Schout / werden al deses Stadts kostelijcke Taferecelen/ die op ghemeene plaetsen en in Tempelen waren / in uptroep vercocht en ghebracht te Room / en dit was tot betaelinghe van veel groote lasten / die dese Stadt schuldich was.

Van Euphranor van Isthmos, Schilder/Beelt-snijder/Gieter / en Graveerder.

NAdien dat een bysonder vertieringhe geben/een Histozie te beschrijven / alle omstandicheden van namen/ tijden/ ouderdommen/plaetsen/ en dergelijcke/ heb ick daer in myn neerstichheyt ghedaen. Ick vinde dat desen Euphranor is van gheboozte gheweest upt het landt Peloponnesus, dat nu Morea ghenoemt is/ en upt een stadt genoemt Isthmos, die nu ter tijdt heet Haxamilo. Hy is geweest in de 104e. Olympiade/ en een discipel van Aristippus, die een discipel was van Aristides, als elder gesepdt is. Desen grooten Constenaer begaf hem te maecken Colossen / dat zyn Beelden van uptnemende grooten. Hy maeckte oock verschepden Marberen beelden: En hy nam groote ghenuechte te graveren den bzinck-koppen met het graefijser. Hy hadde vooz een bysonder goede wijse / dat hy neffens zijn Const niet bzoomsinnich noch seltsaem/ maer gemeensaem om mede om te gaen was. Syn stucken waren meer doozwzocht als ander van den voozgaendé. Hy was in alles uptnemende/en behiel oock zijn handelinghe sonder veranderinghe / en en was gheen dosijnwercker. Hy was d'eerste/die de statichepdt en Majestept der Princen volcomelijck uptbeelde: Maer gelijck Natuere somtijts schijnt toe te laten / datse andermael niet en doet / in haer met de Schilder-konst te laten na te bootsen. Heeftet nae desgrooten Valerij schrijven oock Euphranor wel bevonden: desen willende schilderen

deren t'Athenen de twaelf Goden/ lepde hy sulcken ronst en vlijt aen 't Beeldt van Neptunus te maken/ met den verwen daer in sulcken statelicken wesen uptdzuckende/ dat het hem onmoghelijck was/ daer naer/ te inventeren oft te wege te brengen/ een meerder statie hept in't wesen van Iuppiter, ghelijckt wel hadde behoozt / om dat hy al zijn sinnen te seer aen dat eerste Beeldt gelept hadde/ so dat hy tot zijn voornemé in dit leste niet en con geraken. Hy nam wonderlijck wel waer de mate en pzopoztien/ so dat hem dit deel t'zynen lof boven ander wozt na gegeven: nochtãs hadde hy dese onvolmaecthept/ dat hy de lithamen te ranck/ en de vinghers en knorkels oft litten te groot nae pzopoztie des lijfs maeckte. Hy heeft geschzeven vande Schilder-const/ bysonder van de mate en pzopoztie/en van de temperinghe der verwen. Aengaende de stucken van zijn handtwerck / daer was van hem een schermutseringhe van Peerde-rupters/de twaelf Goden (als verhaelt is)en ook eenen Theseus, soo natuerlijck ghedaen zijnde / dat hy selve seyde / Den Theseus van Parasius (die men so seer hadde in achtinge) was ghevoedt gheweest met roosen / maer den zynen was ghevoedt met wel goet vleesch. Tot Ephesen waren veel costelijcke Tafereelen van hem/te weten/eenen Vlysses, die hem uptsinnigh gheliet te wesen / en spande een Peerdt en een Koe t'samen in den ploegh/ploegde den Zeestrandt en saepder sout in / om in den krijg voor Tropen niet te trecken/ noch zijn lieve Penelope te verlaten. Daer waren in een stuck ook eenighe personagien ghecleedt op zijn Gzierstche en also ghemantelt/die ghemaeckt waren als volghedachten wesende / en eenen Capitepn die zijn swoerdt inde scheede steeckt.

Van den Schilder Cydias.

OP desen selven tijdt is geweest Cydias een Schilder: maer en vinde zijn gheboozt-plaetse niet. Hy was ook seer vermaert/ bysonder van te hebben ghemaeckt een constigh stuck/ waer in waren gheschildert de Argonautes, dat waren de Gzieckstche jonge helden/ die met den Pzince Iason en met 'tschip Argo de vaert na Colchos deden/om te halen het gulden Vlies / daer vooztijdts veel gerucht van was / en verschepden Poeten beschzeven hebben/ als Orpheus Apollonius, en Valerius Flaccus. Vooz dese Schilderpe gaf hem een Roomsch Ozateur/ gheheeten Hortensius, 144. Sesterren. Hy schilderde oot vooz den selve Hortensio een Capelle/ die hy hadde doen maecken in zijn Speelhups te Tusculo, welck hups naemals is toegecomen den vermaerden Cicero: nu ist een Clooster/daer Gzieexsche Monicke pleghen te woonen/ en heet Grotta Ferrata: het is een seer lustige plaetse.

Van den Schilder Antidotus.

DEsen Antidotus weet ick niet van waer hy was / dan was een discipel van Euphranor: hy maecte t'Athenen een gheverht van twee/die schilden hadden op zijn Barseloonsche/ en eenen Trompetter / daer veel afghehouden was. Hy was seer vlytich in te onderscoecken de dinghen der Consten: nochtans en was hy niet geheel vast in zijn mate en pzopoztie. Ten anderen/ was hy oot wat rouw in zijn verwen: Doch hadde hy een groot gheruchte/ om dat hy den vermaerdé Schilder Nicias van Athenen hadde gehadt tot een discipel.

Van Nicias, Schilder dan Athenen.

DEsen discipel van Antidotus, Nicias Schilder van Athenen/soon van eenen Nicodemes, was seer uptnemende om een Vzouwen beeldt te schilderen. Hy was ook seer constig te maken vercoztinghen oft pzospectiven/ en insiende verschietinghen: En lepde altijts synen vlijt en wetenschap daer optoe/ dat hy zijn dingen wel hooghde en verdiepte/ so dat zijn schilderpe stondt/ als of het verheven en half rondt hadde geweest. Hy maeckte een Nemea, die een Goddinne der bosschen was ghehouden te wesen/en was geschildert op eenen

eenen Leeuw sittende/met eenen palmtack in haer handt. Dit stuck liet eenen Syllanus upt Asien bzenghen te Room/ en werdt ghestelt inde Camer van den Raedt. Hy maeckte oot eenen Bacchus, die in Plinij tijdt was inden Tempel van Vzede oft eendzacht. Hy maeckte noch eenen Hyacinthus, welck was een Jongeling/ die seer van Apollo bemint was / daer den Keyser Augustus sulck een behagen in creegh/ dat hy dit stuck dede bzengé in zijn galepe/om te Room te bzenghen / en dit ghschiede nae het innemen van der stadt Alexandzien in Egypten. Oock den Keyser Tyberius, siende den grooten lust / die Augustus in dit Tafereel hadde ghehadt binnen zijn leven/ dedet stellen in den Tempel/ die den selven Augusto ter eeren was ghewijdt. Noch wasser ten tyde Plinij een Diana, die oot van Nicias hant was. En tot Ephesien was doe oock te sien van hem gheschildert een begraeffenisse van Megabyzus, Offer-pziester van de Goddinne Diana van Ephesien. Dese Sepultueren (mijns achtens) warẽ gelijck Tempelkens oft Capellen/ gelijckmer eenige noch siet buptẽ Room/ bysonder op den wegh Via Appia. Noch hadde hy gemaeckt een stuck tot Athenen / waer in hy uptghebeeldet hadde alle de spoockerpe der Helle/ en die besweeringhen en aenroepingen der overledener Sielen/ ghelpck al die dinghen van Homero in zijn Odysse zijn beschzeven / hoe dat Vlysses daer doende was: En Plutarchus in zijn Mozalẽ/daer hy schzijft/datmen nae Epicuri leeringe doende/ niet en soude connen een vzolic leven lepden: In dat deel verhaelt hy/ dat Nicias aen dit stuck doẽde wesende/ was soo heel yverich en vlytich/ werkende / dat hy dickwils aen zijn volck vzaeghde/ of hy oot genoemaelt hadde. Ende als dit stuck ghedaen was/ den Coningh van Egypten Ptolomeus sondt hem daer vooz te pzesenteren 60. Talenten/dat zijn sessendertich dupsent gouden Croonen/de welcke hy wepgerde/ en en wilde nopt zijn werck vercoopen. Dus verre upt Plutarcho. Maer Plinius seght/ den Coning Attalus, den welcken (so ick bebinde) niet van Egypten/maer van Natolien Coning was: desen en wilde Nicias het stuck niet late vooz tsestich Talenté/ maer hy schonck de stad van Athenen/zijn Waders stadt/ want hy was rijck ghenoech. Nu acht ick / oft hem wel mocht van beyde de voornoemde Coninghen zijn ghebooden gheweest. De teghenwoordighe beste Schilders mochten wenschen / datter nu ter tijdt noch Ptolomei en Attali waren/die de Schilder-const met hun Talenten so mildelijck zouwen en cracht deden hebben / datse dan te rijck wesende/hier en daer eenige Stadt/in hun Raedthupsen oft elders/tot ghedachtenis wat mochten schenckẽ/ dewijle den Miserere nu al te veel gesonghen wozdt. Nicias heeft oot seer groote stucken gemaeckt / te weten / een daer Calisto in eenen Beer veranderde / en een daer Io in een Koe wozde verandert / en een maeckte Andromeda, die van Perseo verlost werde. Hy maeckte ook eenen seer statigen en magnifijcken Alexander, die ten tyde Plinij was in de gallerije van Pompeus: oock een sittende Calipso. Hy was bysonder fraey/ en goedt Meester van te maecken allerley vierpoetighe Dieren: maer sonderlinge alderley honden. Hy hadde oot geschildert de wzeethept van eenen Stier van Marathon. Men segt/dat Praxiteles, eens gewzaegt wesende / welcke stucken van alle die hy van Marber gedaen hadde/ de beste hiel te wesen/ gheantwoozt soude hebben/ daer Nicias lest de handt op hadde gheleydt: Soo seer werdt gheacht het opmaken oft polijssen van Nicias. Hy dunckt dat eenighe t'onrecht meenen/ dat Nicias de Marberen Beelden verniste. Nu meent Plinius, ofter eenen anderen Nicias zy geweest / in de 112e. Olympiade: doch (segt hy) men sout niet connen seggen met waerhept / oft desen was/oft eenen anderen. Maer ick acht dat het al den selvẽ is/dewijle hy Alexander hadde gheschildert/die in de gallerije Pompei was: en Alexander was in 112e. Olympiade. Oft Plinius en meent Paris, die oot Alexander genaemt was/ om dat hy noch Herder wesende/ vergadert hebbende een deel Herders/ verpolgde en versloeg eenige Roovers/

Schilderije in groote weerde

die Priami Coningh van Troyen zijns Vaders Ossen en Vee hadden gerooft en weg ghevoeren: want Alexander is gesept Menschen-jager. Dese geschiedenis stelt Ovidius van Paris verhaelt te zijn/ in zijnen brief aen Helena seggende:

K'en was noch maer een kindt, doe ick alree de kudden
Wt 't'Roovers handen wreet wel dorfte vry beschudden:
En om dat ick soo stout een stuck had aen ghegaen,
Werdt Alexander my den toenaem by ghedaen.

Doch het is beter te achten / dat het den grooten Macedonischen zy geweest/ om datter geenen anderen voornaem by en is: soo dat ick't noch daer voor houde / dat het al den selven Nicias sy gheweest. Men vint ook/ dat Augustus den Keyser onder ander costelijcke sturken een uytnemende hadde / waer in waren twee Peerden gespannen aen eenen Roets waghen / in welck Tafereel stondt gheschreven: Nicias heeft my gebrandt/ dat is/ met wyer gheschildert/ datmen Encausticè noemde / als elder verhaelt is. Hy sonde eerst van Encausticè hebben ghewrocht/ nae de getuygenis van Hermolaus.

comedes, daer zijn Moeder Thetys hem hadde verborgē/ op dat hy voor Troyen/ nae de voorsegginge/ niet van Paris geschoten soude werden: Hier hadde hy gheschildert oock / hoe den schalcken Vlysses hem quam vinden en openbaer makē met een deel geweer en harnas: dit was een seer uytnemēde stuck. Maer boven alle de stuckē die hy maerte/ werdt geprezen een/ daer in hy hadde gemaeckt eenen Stalknecht/ die een Peerdt bestelde. Hadde desen constigen jongen Meester moghen leven / daer en hadde gheen Schilder van den ouden tijdt by hem mogen zijn geleken: Dan Atropos heeft hem uytdich den Pinceel uyt de handt ghenomen / en zijn jongh levens draedt afgesneden: Doch Fama heeft den naem Hebe oft donsterflijckheyt te bewaren gegeven.

Van Athenion, Schilder van Maronæa.

DEsen Athenion is in vroege Jaren Kijn geweest inde Const/ hy wordt toeghenaemt Maronijt / des ick acht/ hy zy gheweest uyt Thracien/ van Maronæa, een Stadt aldaer / die nu ter tijdt is ghenoemt Marogna. Hy leerde t'schilderen onder eenen Glaucion van Corinthen / van welcken ick niet bysonders en vinde. Maer Athenion wordt wel so goet gheacht als Nicias, en oock in eenige deelen beter: Doch hy hadde dat gebreck / dat hy zijn verwen te zeer versmoorde/ en worcht veel harder als zijn Meester: nochtans was zijn werck seer bevallijck / en sulcx / datmen in hem con oordeelen te wesen een diepsinnich verstandt. Hy conterfeyte den Tyran Philarchum, die gestelt was in den Tempel van Ceres Eleusina. Hy maeckte oock t'Athenen eenen heelen deel Jonckvrouwen / die tot Cereris Offerhande gingen / met krosen op hen hoofden vol bloemen/ die om t'krosdragen werden Polyginæcon gheheeten. Hy heeft oock gemaeckt eenen jonghen Achilles, in Vrouw cleederen wesende onder de Jonckvrouwen van den Coningh Nycomedes, daer zijn Moeder Thetys hem hadde verborgē/ op dat hy voor Troyen/ nae de voorsegginge/ niet van Paris geschoten soude werden: Hier hadde hy gheschildert oock / hoe den schalcken Vlysses hem quam vinden en openbaer makē met een deel geweer en harnas: dit was een seer uytnemēde stuck. Maer boven alle de stuckē die hy maerte/ werdt gepresen een/ daer in hy hadde gemaeckt eenen Stalknecht/ die een Peerdt bestelde. Hadde desen constigen jongen Meester moghen leven / daer en hadde gheen Schilder van den ouden tijdt by hem mogen zijn geleken: Dan Atropos heeft hem uytdich den Pinceel uyt de handt ghenomen / en zijn jongh levens draedt afgesneden: Doch Fama heeft den naem Hebe oft donsterflijckheyt te bewaren gegeven.

Van Philochares, Schilder.

DAer is by den Ouden noch gheweest een constich Schilder/ maer en vinde noch tyt noch plaetse van zijn leven/ noch geboorte. Hy con wonder wel conterfeytē en doen gelijcken. Den Keyser Augustus hadde in de Camer van zijnē Raet/ die hy by d'oude Marct te Room hadde / doen maken een stuck van Philochares, alsoot aen het opschrift datter in was/ blijckelijck was: daer in was een oudt Man geschildert verselschapt met zynen soon / die hem van tronie gantsch geleeck/ uytgenomen den ouderdom/ die men con merken alleen het onderschepdt te wesen: ook saghmen/ dat den soon ook sulck coleur van baert begon te crygen. Gewis (seght Plinius) dit Tafereel maer aensiende / men en soude niet ghenoech connen prysen de groote cracht van de Schilder-const: ghemerckt dat den Roomschen Raedt soo lange geneuchte genomen heeft dit Tafereel t'aenmercken: en de geconterfeyte waren/ Glaucion, en Aristippus zijn soon; doch niet anders/ dan om de Const van Philochares: want dees gheconterfeytte en waren maer slechte gemeene Luyden. Daer was oock van hem gheschildert eenen Arendt / die een Draeck met den clauw weder hielt/ en vast hadde.

Van Melanthus, Schilder.

EEn van de gheruchtichste van zynen tijdt is geweest Melanthus, den welcken somtijts ook Melanthius gheheeten wordt/ en al evenwel den selven is/ als wel aen verschepden omstandicheden te mercken is. Ick acht of hy een Sicyoner is: maer den des onghewis / evenwel heeft tot Syctonien de Const van Schilderen in gheselschap van Appelles onder den Macedoonschē Pamphilo gheleert/ als vozen gesept is: waer by den tijt te gissē is/ wanneer hy geleeft heeft. Plinius tuyght seer heerlijc van hem / in t'begin van zijn 7e. Capit. van het 35e. Boeck / daer hy onder de uytmuntende constige oude Schilders/ als te weten / Appelles, Echion, en Nicomachus, wordt gerekent: en segt/ dat dese vier voorluchtige Meesters maer en gebruyckten vierderley verwē/ wit/ geel/ root/ en swart: het wit was ghemaeckt van Tripoli, oft Melimum: t'geel was Oker van Atticum, oft Sil Atticum, doch Philander meent dat het purperich is: hun root was Sinopis Pōtica, en hadden doe anders gheen swart als Vitriol. En nochtans maeckten sy hier mede stucken soo costelijck/ datter niet een en was / het en was weerdich den geheelē rijckdom van een goede Stadt. Waer by wel af te meten is / dat desen Melanthus gheenen slechten gheselle en was. Hy is gheweest ten tyde dat Aristratus te Sicyonē zyn wesen hadde/ en aldaer Coningh/ oft om beter te seggen/ Tyran was: van welcken int leven van Nicomachus gheseyt is. Desen Aristratus hadde hem van Melantho laten schilderen seer heerlijc op eenen triumphelicken wagen/ als verwinder/ met schoone Peerden voor ghetrocken: onder ander quam ook op den waghen een seer schoon Vrouwen beeldt/ wesende een Victorie/ die den Aristrato mocht croonen met eenen Lauwer crans. In dit werck dewijl het groot was/ en den Tyran haestich mocht wesen / en zyn derghinghen t'ontsien waren / als elder wel gehoort is/ heeft Melanthus de hulpe zynder medegesellen ghebruyckt. Dit was een seer constigh en uytnemende werck: maer naemaels werdt het ten deele verdorven: want doe den Hooftman van Achaten Aratus, na den doodt van Aristratus, de stadt Argos listelijck in hadde ghenomen/ en den Tyran Nicocles verjaeght/ en zyn Vaderlandt Sicyonia van tyrannije verlost/ liedt hy als een vryheydts beminder/ en wandt der Tyrannen/ al hun Beelden te niete doē: Doch dese Schilderije van Melanthus, soo bevallijck in't aensien wesende/ heeft hy met twijfelighe gedachten lange en veel besien: daer streden teghen malcander de liefde tot de Const/ en den haet der Tyrannen: nochtans al was het een soo bysonder edel constigh werck / den haet creegh de verwinninghe / en gheboodt / men soudet ghelijck al het ander oot te nieten doē. Men seght (schrijft Plutarchus) dat den Schilder Nealces, goet vriendt van Aratus, hebbende met tranen in d'ooghen hem ernstich gebeden / dat het mocht blyven ongheschepnt/ en niet connende verwerven / sepde: datmen teghen den Tyrannen wel moet krijghen / maer niet tegen hun goederen/ en datmen wel laten blyven conde dē wagen/ de Victorie/ en ander omstandicheden/ als maer slechts dē Tyran Aristratus uyt en waer ghedaen. Doe dit van Arato toeghelaten was/ nam Nealces Aristrati beelt werck / en schilderder in plaetse eenē Palmboom/ t'welc om de const wille jammer was: want nae dat eenen Polemones Periegatanus verhaelt / hadder Appelles self oock zyn constighe handen aengheslaen. Men seght evenwel / als Aristratus boven uytgheschildert en wech was/ dat beneden op den wagen noch de voeten waren laten blyven. De Schilderconst heeft hier een wonder heerlijck stuc te wege gebracht met desen Aratus, of hy met haer: doch niet sonder haer: want het hadde hem onmogelijck gheweest zyn Vaderlandt te verlossen van

allen opzoer/menich onnoosel Mensch hadde in een ellendig last oft doot moeten blijven / binnen en buyten de Stadt Sycionia, en hadde de edel Const van schilderen ghedaen: want hier dooz gecreeg desen Aratus den middel/te weten/ overvloet van ghelt / datmen de zeuwen der oozloghen noemt. Gelijck Sicyonia van Pamphili tijdt altijdt aen de vermaertste is gheweest der Schilderconst halven / daer ten schoonsten haer eere bloeyde/en alle stucken die daer gemaert waren den naem hadden de beste te wesen/ heeft Aratus, die langhe ghenegen was zyn Vaderlant te verlossen/ gherocht Sicyonische schilderijen/sonderlinge van Pamphilo en Melantho, en sondtse Ptolomeo den Coningh van Egypten als nu als dan/wetende dat den Coningh daer groote liefde toe/en redelijcke goede kennisse van Schilderije hadde: Want daer gheen kennis en is/ en kan niet wel liefde wesen. Ter deser oozsaer sont hem den Coning te schenck t'eenmael 25. Talenten/die Arato wel te pas quamen/ en menich benout arm Mensch in zyn Vaderlandt: Want doe hy Sicyonien in vrijheyt hadde gestelt/ deelde hy mildelyck aen allen upt die behoeftich waren/en elder rantsoen oft loshelt schicken mosten. Oock werdt ter oozsaeck van de Schilderije/ Aratus so in gratie met den voornoemden Coningh Ptolomeo, dat hy met hem seer gemeensaem spzake hadde/ doe hy eens in Egypte om eenige oozsake quam/ en hem werden gegeven van den Coningh 150. Talenten/dat zyn nu 175. Talenten/elcken Talent 600. gouden Croone/ maken t'samen hondert en vijf duysent Croonen. Hier is te sien/in wat weerde de Schilder-const by den ouden/ oft by desen haren Liefhebber is gheweest.

Die van Achaien/ Argos/ en Sicyonien/en hadden geen oozsaeck de schilderconst met nijdighe dweerse ooghen aen te sien / die het eenighe wercktuygh en middel is gheweest van hun verlossinghe en welvaert: Maer haer veel meer/ als een Edel const/ met grooter jonsten toegedaen te wesen/dewijle hunne jammerlijcken ghemeenen vervallen staet daer dooz is opgherecht ghewozden/ die sonder haer niet opgerockt en hadde. Hier is oock merckelick te sien/wat een deughtsaem oeffeninghe / dooz een bysonder instozten der Natuere / niet sonder eenigh Hemel-vonrken des verstants in den mensch/te wege can bzengen: Want de studie/den arbeydt/ behendicheyt en meerstichept/hebben hier moeten herbouwen / opzichten / en in ozden stellen/ dat dooz onverstant / slofsighe luyhept / opgeblasenthept/nijt en tweedzacht / gheheel grouwelijck en dzoefijck in een gantsche ongeschicktheyt vlack in den gront lagh verwoest en verdozve. Want Plutarchus getuygt claer/dat Aratus met dit gelt niet alleen de tyrannije / maer tusschen den Bozghers en alle Man oock alle quaetwillicheyt / twist en tweedzacht / gantsch weck nam / opzichtende oock tusschen den Armen en den Rijcke (daer veel nijt en twist pleeght te zyn) eenen lieflijcken en aengenamen vzede: oot bevzedichde hy de sake der ghebannenen oft verloopene / welcker goederen waren in ander handen geraert/ en hun ontvzeemt: so dat de Bozgers oft de Gemeente in vasten/zae eeuwighen vzede en vziendtschap hun ghestelt vindende / de stadt hem niet alleen na verdiensten en eerde: Maer de ghebannen richteden op hun eyghen costen hem een coperen Beeldt/ met dusdanigh schzift:

Dijn edel eere, en hooghe deucht ghedaen,
Aratus groot, en heerlijck u aenslaghen,
Die crachtich ghy hebt moedigh dorven waghen,
Daer van 't ghercucht doet waer en wijdt vermaen,
Tot daer de Zee roert den Colomnen aen
Van Hercules onsterflijck. T'allen daghen
Moet u zyn danck, dat vreuchdich wy herlaghen
In't Vaderlandt elck Kerck en huys noch staen.
Dit beeldt wy, siet, uyt jonsten u toereycken,
Tot u vroomheyts en weldaedts eeuwigh teycken,

O Heer,

O Heer, die zijt der Goden plaetse weert,
Op dat sy ons dan vrede en welvaert gheven,
Ghelijck ghy ons hebt vrijheyt doen aencleven,
En 't Vaderlandt zijn ruste wel begheert.

Beslupthjt/Melanthi en zijns Meesters wercken/die verwonderlijck/en Stadsrijckdommen weerdigh waren/hebben hier/tot een Croon der Edel Schilder-Const / een heerlijcke Deucht en weldaedt ghedaen: Maer wat stucken dat het waren / die van Melanthi handtwerck / aen den Coningh in Egypten van Arato ghesonden waren / en vind' ick niet: doch is zynen naem in 't Gheruchts Tempel eeuwige plaetse weerdigh.

Van Appelles, Prince der Schilders.

VErmaerde schilders/ overvliegende in Consten/ en sulcke uptnemende Dichters/bevinden wp veel dat 't geluck hun bysonder bygheboeght heeft / op eenen selven tijdt uptnemende groote Princen te leven/ die hun wonderlijcke wercken met groot verwonderen en ontsetten hebben aenghemerckt/ en bemindt/dat sy daer dooz hebben geweest in grooter weerden / en hooghlijck begaeft. Onder den Poeten laet ick alleen besijden Homerum, en den onghevallighen Ovidium. Virgilius in zyn tijdt ghenooten hebben Augustum en Mecenam gehadt. Ariosto onder de moderne/hadde Carolum Quintum. Raphael en Michel Agnolo, onder de moderne uptmuntige schilders / hadden uptnemende Constliefdighe Pausen. En den ouden Prince der Schilders/den grooten Alexander. Desen / wiens naem altijdt voor al wozdt voorgheselt / en wel daerom voornaemich onder d'Antijcke magh gheheeten wozden. Appelles is geweest in de 112. Olympiade/nae Rooms bouwinge ontrent 421. Jaren/Werelts ouderdom/ ontrent 3628. Jaren / en vooz Chzisti comst 334. Hp was (so Strabo schzijft in zyn 14e. Boeck) van gheboorte van Ephesien/oft (so eenighe meenen) van't Eylandt Cos, nu geheeten Lango, een van den Cyclades Eylanden / in de Zee Ægæo, zyn Vader hiet Pythius. In zijnen tijdt was seer gheruchtich in de Schilder-const Sicyonia, als vooz henen gehoozt is: Waerom Appelles, die alree wonderlijck in de Const ervaren was/is gheromen tot Sicyonien/ daer hy by Pamphilum eenen tijdt langh (ick achte een Jaer) gheleert heeft/ vooz eenen Talent/so Plutarchus in't leven van Aratus beschzijft / doch en noemt den Meester niet/gheljck Plinius wel doet/ maer hy segt by die Schilders aldaer: en voeghter norh by / dat het Appelles niet so veel om hun Const en was ghedaen/als wel om deelachtig/en een medegheselle te wesen van hun glozie oft naem/die sy hadden van dat schilderige Sicyonien: want anders en scheen niet dat yemandt wat rost / oft hy en hadde daer ter studie geweest. Hy wzocht daer onder ander aen den voozverhaelde Aristratus conterseptsel / met zynen/ oft vooz zynen mede discipel Melanthus. Hy is so uptnemende gewozden / dat hy alleen de Schilder-const also geruchtigh oft geruchtiger gemaert heeft/ als alle die vooz henen zyn gheweest. Hy heeft verscheyden Boecken gemaeckt / waer in begrepen waren alle de wetenschappen en verbozghentheden der Consten: zyn schzijften zyn van Plinio dickmael aengetrocken. Ja Plinius die houdt/dat hy niet alleé alle schilders die vooz hem waren en heeft overtroffen: maer oock alle die naer hem zijn gheweest. Men leest oock nerghens by den Ouden/ van geenen so uptnemenden. Dan yemandt mocht dencken/ oft zijn dinghen/ soo sy in wesen waren / niet bysonders en souden wesen/ alsmense stelde tegé de schilderijen van de Schilders van desen tegenwoozdigen tijt / daer ben ic gantsch van meyninge teghen/dewijl datmen te Room siet de ronde Beelden in Marber en Coper / die tegen de Jaren hun harde hoofden hebben connen bieden / soo uptnemende te wesen. Nademael men oor altijts bevonden heeft/dat de schilder-const en ronde beeldé-const malcander niet en ontwijcken: Maer dat wanneer d'een opgeklommé is/ d'ander niet

en is ghedaelt / maer hebben ghemeenlyck gelyck in waghe gheleghen. Laet ons nu ons moderne ronde Beelden by de beste Antijcke leggen: de Michael Agnoli selve sullen genoech te doen hebben / hun in Conſten te doen wijcken. Nu soud' ick gissen upt datmen leest / dat Appelles geschilderde Beelden eer beter als slimmer waren / als de beste ronde / die men van de oude noch siet. Nu wil ic verhalen de wercken van onsen voorghenomen Appelles. Daer wordt van hem ghetupght / dat hy hadde voor een bysonder deel oft gave / dat in al zyn Schilderijen te sien was een seker gracelyckheyt / die gheen Schilders en vermochten na te volgen. Doch waer en in zynen tijt verschepdē uptnemende Meesters in de Schilder-conſt / en seer erbaren / der welcker constighe wercken hy self met verwonderen aensagh / en de selve een voor een met opmerck wel oversien hebbende / heeftse hooghlijck gheprefen / en seyde / datter niet op en was te segghen / uptghenomen datse alle gheljck van doen hadden een seker Venus, die de Grieken heeten Charis, in welcke hyse alle overtrof / oft te boven ging. Hy wilde seggen / dat hun dingen hadden van doen een bysonder uptnemende gratie / die zijn dinghen hadden. Hier schijnt / of Appelles hem selven al wat seer ghepresen heeft: dan het mach hem / ghelijck den uptnemenden Poeten (die dat veel al doen) / om zyn groote voorluchticheydt in der Conſt ten besten afghenomen worden. Hy eyghende hem selven noch toe een groote eere aendachtich aensiende een Tafereel van Protogenes, hem verwonderende van den grooten arbeydt die hy hadde ghedaen / in al te sorghvuldich de verborghentheden der Conſt t'ondersoecken / bekende en bevestichde / dat Protogenes hem wel in de Conſt ghelijck was / jae in sommige deelen hem te boven ginch: maer dat hy Protogenem in een deel alleen te boven ginch: dat was daer in / dat Protogenes nemmermeer van zyn werc en con scheyden / het ghene hy seer wel doen conde. Hier (mochtmen seggen) en presen Appelles hem selven soo seer niet: want menich soude noch Protogenem daer in wel overtreffen / in te connen scheyden van zyn werck / oft langhe daer van te blyven oock. Maer daer is wat anders mede ghemeent / en is een reden die wel t'aenmercken is: want daer mede wordt te kennen ghegheven / dat te groote neerstichept / en sorghvuldichepdt / somtijden schadelyck is: want men sal bevinden / dat een dinghen dat met moeten oft moeplijck ghedaen is / dickwils moeplijck om te sien sal wesen / en gebreck hebben van eenen gheest oft gratie / als noch in't leven der moderne Meesters hier en daer ghespeurt sal worden. Men bevindt dat Appelles alles vry upt heeft ghesproken / soo hy't verstondt / seer openhertigh / en onbevreynst was / welcke dinghen hem wel soo seer vorderden / en achtbaer maeckten / als zyn groote wetenschap: want hy achtede self boven hem in ordinantien eenen Amphion, en eenen Asclepiodorum, in de goede proportie die hy hiel in al zyn dinghen. Een seer edel daedt / tot een waerteecken vande beleefthept en goetaerdichept van Appelles, leestmen dat hy gedaen heeft aen Protogenem, den welcken hy groote begeerte hadde met vriendelijcke gemeenſaemhept te kennen / en zyn wercken / daer hy soo veel gherucht van hoorde / te sien / soo dat hy door desen lust gedreven hem ter Zee begaf / en seylde nae de Stadt Rhodes, alwaer gehavent wesende / is eenstreecks ghecomen nae zynen Winckel / met sulcken voornemen / hem niet ten eersten te kennen te geven / maer hem te ghelaten daer by gheval te zyn ghecomen. Doe hy ten huyse van Protogenes gecomen was / en was (gheljckt oft soo wesen wilde) den Meester niet in huys: maer een oude Vrouwe / die 't huys waernam / liet hem op den Winckel. En also hy nae de Meester gevraeght hadde / en dat hy weder weck wilde / nadien hy den Meester niet ghevonden hadde / als wesende een vreemt Man / vraegde 't Wijf na zyn naem / op datse Protogeni als hy t' huys quam mocht seggen / wie nae hem gevraeght hadde. Appelles siende op den Esel staen eenen doeck op eenen raem ghespannen / al berepdt om op te werken / nam eenen pinceel

pincteel / en trot daer mede eenen behendigen dunnen tret / seggende tot d'oude Vrouwe: Ghy sult u Meester seggen / dat den genen die desen treck gemaeckt heeft / nae hem is comen vraghen. Doe hy nu weck ghegaen / en Protogenes t'huys gheromen was / vraegende oft er niemant gheweest en hadde / vertelde de Vrouwe watter gheschiet was van een vreemt Man. Protogenes dit hoorende / en siende / bekende straex dat het Appelles hadde ghedaen / en dat hy te Rhodes most ghecomen wesen: want 't was (seyde hy) onmoghelijck / dat pemandt anders als Appelles soude connen maken met verwe en pinceel soo aerdighen dunnen treck als desen was: Doch Protogenes, hebbende eenen pinceel nat gemaeckt met een ander ghedaente van verwe / maecte noch eenen anderen trec op den selven doec / die noch dunner was als dien van Appelles: en uptgaende seyde tot het oude Wijf / indien Appelles noch aen quaem / en nae hem vraghen / datse hem toonen soude den treck dien hy ghemaeckt hadde / hem seggende / dit heeft gedaen den genen / dien ghy soeckt. Het welck soo gheschiedde. Want Appelles weder ghekeert tot den Winckel van Protogenes, om hem te vinden / wert ten deele beschaemt / siende den treck / en hem overwonnen / nam hy eenen anderen pinceel met een derde ghedaente van verwe / waer mede hy de voorgaende twee trecken voorsloof soo behendich / dat het niet mogelijck en was netter noch aerdiger te doen / en trock weder henen. Protogenes t'huys comende / hem verwonnen kennende / liep straex nae de haven toe Appellem te soecken / om hem vriendelijck te gast t'ontfangē / en beleeftlyck met hem ghemeensaem kennis te maken. Dit Tafereel is van hun beyden onverandert alsoo tot een ghedachtenis laten blyven / met alleen dees dryederley trecken / tot een groot verwonderen van die 't sagen / sonderlinghe voor de ghene / die van de Teyckenconſt oft Schilder-conſt verstandt hadden. Desen doeck / alsoo hy was / wordē namaels te Room ghestelt in't Palleys van Cæsar, daer hy / doe den vyant eerstmael in dat Palleys quam / is verbrant ghewordē. Ick hebbe (seydt Plinius) dickwils groote ghenuechte ghenomen dit stuck te besien / want het was seer groot / en van verren te sien geleeck het / datter eenen rouwen door gehangē was midden onder al die costlycke stucken Schilderye die daer waren: want van verre en tosimen niet ghesien datter pet op was: En was costlycker geacht als alle d'ander constighe wercken / daer nochtans in soo grooten doeck niet en waren als dry trechē met dry verwen / de welcke oock soo dunne waren / dat menſe qualyck en con sien. Dit is dat ter Plinius van ghetupght. Maer als ick vryelijck hier van myn ghevoelen soude segghen / en dunckt my niet / dat dit waren slechte recht uptgetrocken linien oft streken / ghelyck vele meenen / die gheen Schilders en zyn: maer eenigen omtreck van een arem oft been / oft dunner eenich pourfijt van een tronie / oft so pet / den welcken omtreck sy seer net hebben ghetrocken / en t'sommigher plaetsen door malcanders treck met de verschepden verwen henen / dat hier doorschieben van Plinio sal geheeten wesen: gheljck de Gheleerde / die geen goet verstant van onse Conſt en hebben / oock onverstandich daer van schryvē en spreken. En myn meyninghe bevest ick hier mede / dat Plinius getupght / datter de ghene die hun aen de Schilder-conſt verstondē / grootlijcx in waren verwondert en verbaest. Waer door wel te verstaen is / dat het constighe omtrecken / en gheen simpel linien en waren / die dese so uptnemenste opper Meesters in onser Conſt teghen malcander om strijt getrocken hadden: want een rechte linie upt der hant henen te trecken / soude menigh Schoolmeester / Schryver / oft ander die geen Schilder en is / dickwils veel beter doen / als den besten Schilder van de Weereldt / en sulex en wort by den Schilders niet veel geacht / want daer toe ghebruyckt men de rije oft regel. Maer de Conſt-verstandighe verwonderen en ontsetten sich / warneer sy sien eenen aerdighen en consligen omtreck / die met een uptnemende verstandt behendich is getrocken / waer in de Teycken-conſt ten hooghsten bestaet:

staet: maer de rechte linien souden sp onghemerckt voorby gaen. Nu weder keerende tot Appelles, hy was soo blijtich/en de Const soo toeghedaen/dat hy een onverbeterlijcke aengewende wijse hadde/ alle daghe pet te doen/ dat de Schilder-const aen ginghe/ten minsten pet te teyckenē/ oft eē treckens ergens aen te geven/het zy hoe veel belangs hy hadde/ oft andersins verleghen hy wesen mocht: en van daer henen is ghecomen het ghemeen Spreeckwoort/dat den Geleerden wel is bekent: Nulla dies sine linea.

Dat niet een dagh voorby mocht gaen,
Oft daer en waer een treck ghedaen.

Men seght (sept Plutarchus) dat op eenen tijdt een slecht Schilder liet sien dē Appellem een Beeldt/ dat hy straex hadde gheschildert/seggheude/Ick hebbet nu heel straex ghedaen: Appelles antwoorde/ Al en haddet ghy my dat niet ghesept/ick hadde wis wel gheweten/ dat het haest en in corten tijdt ghedaen is geweest/ en 't verwondert my dat ghyder van dese niet hoopwerck en hebt.

Hy was seer aendachtich en opmerckich in alle dinghen/dat hy oock niet en verwierp menich slecht gemeen Mans oordeel/ als hy 't op den toetsteen der reden goet vont te wesen/en heefter zyn nut van weten te halen: daerom had hy een ghewoonte/ als hy eenich stuck op gedaen hadde/ dat selve te stellen in een gallerije oft ghemeen wandelplaetse by zijn huys/ en wist hem heymelijck daer achter te verberghen/om acht te nemen op de ghebreken/ die men daer in vinden soude/ stellende dickwils het oordeel van den ghemeenen alle Man boven zijn eyghen. Het is onder al eens gheschiedt/ dat eenen Schoenmaker pet hadde gevonden te seggen op een Tafereel van hem/ datter aen eenige toffelen te wepnich riemen oft stricken waren om die te mogē dragen: want men hadde doe een wijse/ de schoenen en pantoffelen met veel aerdige bintselen en stricken te doorvlechten en te binden/ alsoo men die oock noch in fraey Schilderye mach sien. Appelles, hoewel hy van grooten geest was/heeft dit wel mogen verdraghen/ berispt te wesen van een Schoenmaker/ dewijl hy maer en oordeelde een dingen dat zyn Ambacht belanghde: maer vindende zijn meyninghe goet/ nam Appelles het stuck in hups/ en heeft den toffel meer stricken gemaeckt/ en dat gebreck willich verbetert. Des anderen daeghs wert het Tafereel weder uptghestelt ter plaetsen daer het te voren hadde ghestaen/en den selven Schoenmaker weder voorby het selve Tafereel comende/ en stiende de toffels verandert/was al wat hoogheerdigh/om dat Appelles op zijn oordeel te werche gegaen was: soo voer hy voort/ en wilde oock wat seggheu op een schene oft been/ eenighe meenen van een naeckte Venus, immers Plinius seght een schene/ en Valerius Maximus een been/dat in dat Tafereel was/dat den Schoenmaker wilde seggen niet te dege en was geschildert/ het welck Appelles niet en con verdraghen/ dat hy hem bestondt te versmaden en berispen een dinghen buyten zijn Ambacht/ en daer hy gheen verstandigh oordeel van doen en con/ heeft hem straffijck aenghewesen/ dat hy hem niet verder en soude bestaen te spreken dan van zijnen pantoffelen/ dat welke dingen van zyn hantwerck waren/ sonder verder te comē in eenich oordeel. Waer van oor is een gemeen Spreeckwoort over al seer verbreyt: Ne sutor ultra crepidam: dat den Schoenmaker niet voorby en gae zijn pantoffel. Appelles hadde oock een seker bequame gratie van een soete gemeensaemheyt en gespraecklijckheydt/ die den machtigen grooten Coningh Alexander so sonderlinghe heeft bevallen/ dat hy hem seer dickwils quam besoecken op zijnen Winckel/om hem te hooren couten. En alst geschiedde dat desen Prince wilde verhalen oft vertellen pet van de Const van Schilderen/dede hy/ghelijck ghemeenlyck doen die niet de Const en zyn/ en spraeker somtyden wat vreemt van/ en niet op het ghevoechlijcste/dess hem Appelles seer aerdich en soetelyck wist te berispen. Jae seyde wel: Myn Heer den Coningh mocht liever swygē/want de Leerjongers/die de verwe in den achter-winckel staen en wrijven/ die spotten met u.

Siet/

Siet/ dus seer gemeesaem was hy met desen Coningh/ die nochtans van self grammoedich en hoysel genoech was. Plutarchus verhaelt seer een gelijke antwoort van Appelles gedaē aen Megabyzus, een van de meeste Heeren van het Hof des Conings van Persen/ welcken hem quam besoeckē tot in zynen Winckel/en by hem geseten wesende/ en hem siende wercken/ begon te willen vertellen van betrecken en schaduwen: Appelles con hem niet onthouden te seggheu/ Siet ghy die jonge knechten wel/ die dē Oker wrijvē: dewijl ghy niet een woort en seydet besagen sy u opmerckelick/en waren verbaest siende u schoone purper Cleederen/ gouden Ketenen/en Juweelen: maer na dat ghy hebt aengevangen te spreken/hebbense begunnen te lachen/ en met u te spottē/om dies wille dat ghy bestaet te verhalen van dingen/ die ghy niet en hebt geleert. Alexander en wilde oock van geen ander Schilder geschildert wesen oft gecontrefept/ als alleen van Appelles, en lietet allen anderen met openbaer gebod verbieden. Noch toonde Alexander door een bysonder merckelijck stuck/hoe seer dat hy Appellem in grootachtinge hadde: Want onder alle zijn boelschappen hadde de Coning eene van uytnemende groote schoonheyt/ en seer verwonderlijck om aen te sien/ geheeten Campaspē: Dese/ om de grootte liefde die hy haer droegh/ en om haer seltsaem en weerdige schoonheyt/wilde hy dat haer Appelles nae 't leven soude schilderen al naect. Maer also Appelles de volmaecte schoonheyt eens menschē lichaems en ghedaente eender schoonder Vrouwen beter kende als Alexander, soo werdt hy met oncuysscher liefden te krachtelijcker bestreden en verwonnen/ in haer stadich aen te sien also hy met het schilderē doende was: twelc Alexander, hoe seer den Schilder zyn inwendich vyer socht te verberghen/ wel con bemercken/hoe hy met de selve sierkte gequelt was/ daer hy hem oock mede beladen vondt/ oft datse beyde met eenderley straal gewont waren: des hy hem zyn alderliefste eygen maeckte en gantsch over gaf/ toonende daer in een vryhertich sterck gemoedt/ in hem selven te connen gebieden/ en zyn eygen begeerlijckheden te overwinnen: Met welck hy wel so veel eeren is weerdigh ghewordē/ als hy is geweest met te hebben overwonnen den Persen/ Meden/en so veel volcken/ Steden en Landen/dat hy zijn eygē Heere en self overwinner is geweest: Twelck een overgroote beleefthept is geweest/wech te gheven 't gheene hy hem meer in achtinghe was/ als staten en rijckdommen/te buyten gaende zyn eyghen Natuere en liefde. Wy lesen wel van veel Constbeminders/ die menichte van Talenten om de Schilder-const wille gheghéven hebben/jae de stucken tegen louter gout opgheweghen en betaelt: Maer wig Alexander heeftse in de cracht al te boven ghegaen. Men seght/dat Appelles, naer het naeckt van dese schoone Campaspē maeckte de Venus Anadyomene, dat is/ uyt Zee schijnen comende/ waer van hier na gesproken wert, Appelles was oock tot den ander Schilder van zijnen seer jonstich en vriendelick: En hy was oock oorsaeck van het groot gherucht dat Protogenes te Rhodes hadde: want ten eersten en maeckte men van hem gheen werck/ gelijck men van geen tegenwoordighe oft inheymsche dinghen en doet: Maer om hem te verheffen oft voorhaer te maken/ Appelles toopende van hem eenige stucken van zijn werck/ die hem Protogenes liet voor seer cleenen prijs/ heeft hem Appelles ghegeven daer voor vyftich Talenten/ dat zyn/ nae onse munte/ dertich dupsent Croonen: En dede noch loopen den roep/ dat hy dit dede/om de selve stucken voor de zijne/ en voor zijn eyghen handtwerck/ te vertoopen. Waer van de Rhodianen verwondert/ begonden Protogenem en zijn werck in groot aensien en weerdē te hebben: Oock en liet Appelles desedingen niemant over/oft sy en mostense hem duerder betalen: Dit is Protogeni gheromen tot groot nut en eere. Hier isse te mercken/ wat een edel beleeft herte by desen Prince der Schilders is gheweest/ een recht voorbeelt voor alle die onder de Schilder-const zyn begrepen/ om na te volghen/ malcanderen te voorderen/ en goetjonstich te wesen/ bedenckende:

kende wat de openhertige beleefthept/ oft milde vziendlijcke voozbezeginghe/ vooz een vermogende edel deucht onder den Menschen is/en hoe soete / aenghenaem en nutte vzuchten sy vzengen soude / soo sy in alle herten plaetse maer en hadde. Appelles was oock so uptnemende een Conterfepter nae 't leven/en dede zyn dingen den persoonen van wesen soo eygentlyck gelycken / dat eenen Letterconstighen/geheeten Apion,ghetupght: dat eenighen gedaent oozdeelenden gerader des gelucks hadde upt de gesch[illegible]derde tronien van Appelles gedaen/geraemt / en waer ghesept van der geconterfepter voozleden en toecomende geschiedenissen/soo van hun leven als hun sterven: dit soude aen verschepden gheschiedt/ en waer bevonden zyn geweest. Hy maeckte oock het conterfeptsel van den Coningh Antigonus : maer om dat hy met d'een ooghe scheel was / vondt hy eenen behendigen middel om dit gebzeck te verberghen/hem doende 't aenschyn keeren van ter syden / op dat het missit van den twee ooghen niet te tooven / veel eer wozde de Schilderpe te last ghelepdt als den Coningh Antigono, den welcken sy uptwees te wesen: want 't conterfeptsel was maer ghemaeckt in pourfijl/ toonende maer de volcomen ghesonde ooghe. Datmen wilde beschzyven / hoe menighmael hy binnen zyn leven heeft geconterfept den grooten Alexander, en zynen Vader den Coningh Philippum, dat en waer niet mogheliick : dan van eenighe mach ick verhalen. Hy maeckte eenen Alexander, houdende in zyn een handt den blixem/ die men plagh te maken gelyck eenighe pylen met vleugelen t'samen gebonden: dit was soo uptnemende een werck/dat het scheen dat de vingheren van Alexanders handt verheven waren / en dat den blixem buyten het Tafereel voozt quã: Dit stuck costede twintich Talenten Gouts/en werdt ghestelt t' Ephesien in den Tempel van Diana. Noch is t'aenmerchen en te houden in ghedacht/ dat alle dees costlycke stucken alleen maer ghemaeckt en waren met vier verwen/ nochtans was dit Tafereel ghecoght met een koozn-mate vol Gouts/sonder tellen. Van noch twee Alexanders sal volghen/ die hy maeckte doe hy eens te Room was comen. Onder al zyn gheluck dat hy hadde/ viel op hem t'ongeluc/dat hy wozde gehaet van den Pzinse Ptolomeo, den welcken volghde nae den grooten Alexander, en namaels Coningh van Egypten was;maer niet den Const-beminder ten tyde van Aratus. Het gheschiedde nae d'afstyvichept van den grooten Alexander , dat Appelles dooz den stozm ter Zee/aen is moetē comen aen de kusten van Alexandzien/ en ghedwonghen daer aen 't landt en in de Stadt te comen / alwaer eenige Schilders zyn benyders / hebbende aen hun syde oft te wille gherreghen eenen / die by den Coningh Ptolomeum den gherkschoer/oft eenen li stigen schalck / in het Coninghs Hof wel bekent / die daer in de Stadt was/lieten Appellem dooz desen by den Coningh te gast bidden/doch niet dan om hem te bespotten. Appelles denckende / misschien dat den Coningh nu beter als vooz henen te hemwaert was ghenegen/ is tot het Coninghlijck Avontmael ghegaen / alwaer den Coningh met wzeet ghesicht hem vzaeghde/wie hem daer ontbodē hadde. Waer op Appelles,niet wetende den naem van zynen bespotter/nam upt den heert van der Coninghlycke sale een kole / begon te tepckenen op den muer by onthout de gedaente van zyn aensicht : maer hy en hadde so haest niet ghemaeckt den omtreck van de tronie / of den Coningh en kende hem te wesen Planus , die hem die perte ghespeelt hadde; Waer upt wel te verstaē is/hoe vast Appelles is geweest van onthout/en volcomen in zyn Const/ pemant nae 't leven te doen. Hy en Polycletus hadden een ghewente/op alle de Tafereelen/diese volmaeckt hadden/ te schzyven/ Appelles oft Polycletus dede dit:of sy hadden willen segghen/sy haddent soo verre ghedaen/ gelyck oft noch hadde onvolcomen werck gheweest / en dat sy noch maer en hadden een begin gehadt in de Const: op dat hun het verschepden Menschen oozdeel niet den wegh glat af en hadde moghen snyden/ van hun te moghen veronschuldighen over de fauten dieder in mochten zyn bevonden/

bevonden / als de ghene die gheneghen waren willigh de selve te verbeteren/ indiense van sterkten oft sterven niet en werden overvallen. En al waren alle de werken van Appelles uptnemende/ datmen niet sat con wozden van besten: nochtans en vondtmen nopt maer dzie stucken / daer hy op hadde gheschzeven volcomelyck/ dit heeft Appelles gedaē/ waer aen men merken conde / dat hy hem ten vollen benoerhde aen de Const/ die hy daer in te wege hadde gebzacht. Dees dzy Tafereelen waren seer van een peghelick ghewenscht en begheert/ ook van d'alderneeste der Weereldt. In eenighe van zyn besonderste stucken waren gemaeckt eenige Personagien/ die heel bleec en verstozven waren/ alsser sulcke beeldē in behoefden/ de welcke moesten ligghen sterven:dese schenen natuerlijck half doot te wesen. Het hadde nochtans onmogelijck te seggen geweest / welcke van zyn stucken de best ghedaen waren. Nu aengaende die wel ghemaeckte schoon Venus , die hy naer het naeckt van zyn gheschoncken Campaspé hadde ghedaen/daer wp vooz een wepnich van hebben verhaelt/ die was seer uptnemende/ en was gemaeckt als climmende upt der Zee / en was (als gesept is)daerom vanden Griecken geheeten Anadyomene: dese heeft dē Keyser Augustus gecregen/ in grooter weerden ghehadt/ en gheoffert in den Tempel van Cæsar zynen Vader / en liet dit vereeren met een Griecksch gedicht oft opschzift / dat soo constigh en wel was gedaen/dat het te boven ginc de Schilderpe self / en doch de Schilderije te meer aensiē en vermaerthept dede hebben: Maer daer by men denken magh/ wat dit vooz schilderije was / nopt en conde men Schilder vinden/die bestaen dozft te vermaken het onderste van dit Tafereel / daert een wepnich bedozven was/ so dat dese verdozven plaetse Appelli veroozsaecte en toevoegde te meerder eere/ dat hy dit edel constigh werck hadde ghedaen: ten epnden wozde dit stuck geheel van de verrottinge op g'eten en verdozven:aen welcke verrottinghe my wel dunckt / dat dit op doerk van Ey oft Lijm-verwe was gedaen: Eyndelijck/om dat het so te niete was/ wozde Nero veroozsaeckt/ daer een ander vande hant van eenen Dorotheus in de plaetse te stellen. Maer om wedert te keeré tot Appellem, hy hadde begonnen een ander Venus upt de Zee comende in het Eylandt Cos, welcke soo gheruchtich wert / datmen dit Cos zyn geboozt-plaets daerom vermoede te wesen. Dese Venus soude in uptnemende Const noch de eerste overtroffen hebbē: maer dit was zyn uperste macht / die hy met den Pinceel heeft geoeffent:dan de Doodt liet niet toe dat hy't volpnden mocht:gelyck of Natuere niet langer lyden woude/in schoonhept te moeten wycken de doode verwen/ en datse daerom Appellem den doot te eer toeschickte/doch 't was mochtmen seggen vergeefs : want ghelyck hy den dooden verwen het leven gaf/ hebben sy tot der onsterflijckhept zynen Naem gheboert/ en levende behouden. Dat ic alree van zynen doot verhale/ is niet/ datter niet en zy meer van hem te verhalen. Maer om van dese twee bysonder stucken vervolgens te vertellen: dese leste onvolcomen ghelaten Venus was soo ghedaen/ datmen nopt Mensch vinden en con/ diese opmaken/noch den aerdighen soeten omtreck der selver volghen con/ gelyckse begonnen was. Myns achtens/ en haddet niemant eenighsins eere geweest daer hant aen te slaen / ghelyck noch hedensdaegs eenige nemmermeer ghewedwt en werden van schande/die groote vermaerde Meesters dinghen vermetelijck durven aentasten. Appelles maeckte noch een Tafereel/waer in was ghemaeckt eenen Megabyzus, met zyn Bisschops tupgh aen/dit was eenē gelubden Pziester van Diana : hier by hadde hy noch gemaeckt al zyn gevolg en ghesel schap. Hy hadde oock gheconterfept den Pzince Clytus te weten/ eenen die van Alexander seer bemint/doch in dzonckenschap ghedoot was:Desen hadde hy ghemaeckt / als of hy hem hadde gehaest te trecken in eenen strijt/ verselschapt met zynen Schildtknecht oft wapen-dzagher/ die hem den Helm toelanght. Hy maeckte vooz die van het Eylandt Samos een Conterfeptsel

van eenē / genaemt Abro, dat welck een rechten weerkachtighen wellustighen Mensch was / en sulcx wel gheleert te wesen. Voor die van Rhodes maeckte hy het Conterfeytsel van Menander den Coningh van Caria, en 't Conterfeytsel van Ancæus, een Argonauter oft Iasons geselle. Tot Alexandrien wesende / conterfeytte hy Gorgosthenes, een Dichter van Truerspelen. Ick en can niet wel recht seggen / of Appelles te Alexandrien veel oft verscheyden repsen sy gheweest oft niet. Het can wel wesen / dat hy inde ghenade van den Coningh Ptolomeo is ghecomen / doe hy den Planus op den muer maeckte: want het is merckelijc / dat hy om sijn uptnemende Const weder in grooter jonsten en eeren by desen Coningh is gheweest / en by hem in sijn Hof ghehouden: waerom hy is benijdt geworden van anderē / dien hy met sijn Const in den wegh was / bysonder van eenen Antiphilus, die hem trotsen wilde in de Const / hoe wel hy een slecht Hofschilder misschiē wesende / sulcx niet en vermocht / deg hy middel socht Appellem in ongeval te brenghen / en beschuldichde hem by den Coningh / te wesen een medeplegher / jae den voorbaersten van 't verraedt over de Stadt Tyro gedaen / door eenen Theodota, die den daetsamen aenwangher gheweest was: doch en hadde Appelles nopt de Stadt Tyro ghesien / noch den Theodora ghekent / dan dat hy by gerucht hadde verstaen / dat hy een Hooftman was van Ptolomeo gestelt / om waer te nemen en te bewaren 't Lantschap Phenicia. Evenwel werdt hy van Antiphilo valscheljck verclaeght / te hebben ghemeensamen omgangh ghehadt en heymelick spraeke met Theodora, dat se oock tsamen te Tyro avontmalende / hadde al de maeltyde over malcander in d'ooze gheseit / soo dat Appelles ten lesten desen Theodora tot 't verraedt-plegē soude bewilligt hebben ghehadt / om de Stadt te doen tegen Ptolomeum oproerich worden: Dat oock de inneminghe van Betusien door Appelles raedtslagen te wege soude sijn gebracht. Alle dese dingen Ptolomeo den Coningh valscheljc wijs ghemaeckt wesende / alsoo hy een Man was niet al te voorsichtich / maer opgevoedt in alle loftupterye / als sulcke Heeren ghewent sijn / heeft hy te haest geloof gevēde hem hier in seer ontstelt / en van grooten toorn laten overwinnē / niet overlegghende oft bedenckende saken die wel t'overweghen waren: ten eersten / dat den beschuldiger oock een Schilder was / en den beschuldighden nijdelijck socht te trotsen inde Const: dat ooc eē Schilders doen niet en was / sodanige dingen te weghe te brenghen / bysonder Appelles gheen oorsaeck hebbende / dewijl hy hem seer veel weldaets en eere hadde gedaen / boven alle ander Meesters van der selver Const: noch hy en dede soo veel niet / dat hy eens onderscht oft vernomen hadde / of Appelles te Tyro hadde ghevaren gewest: maer begon terstont te rasen vā gramschap / en 't heele Hof te verbulien met schelditch geroep / noemende Apellem een ondanckbaer ontrouw verrader te wesen. Maer eenen ghevanghen / die in't verraedt en aenslagh schuldich was / welcken verdroot de stoute boosheyt van desen Antiphilus, hebbende medelijden met den gantsch ontschuldigen Apelle, heeft beleden en geopenbaert / Apellem onwetende en onnoosel van sulcke dingen te wesen / anders haddet met Apelles qualijck afgheloopen / en hadder sijn hooft en 't leven om verloren. Den Coningh de waerheyt nu verstaen hebbende / schaemde sich selfs soo seer over sijn doen / en sijn gemoet veranderende / in plaetse van straffinghe / schonck hy Apelli hondert Talentē Gouts / en gaf hem over en in sijn handen den valschē beschuldigher Antiphilum tot een slaef. Apelles overleggende by hem selven / in wat groot ghevaer hy door de valsche beschuldinge was gecomen / heeft hem aen de Calumnia oft valsche beschuldinghe met sijn const seer versierlijck en wel ghewroken / met haer wesen en aert upt te beelden op deser voeghen. Hy schilderde in een groot stuck dusdanige een ordinatie: Aende rechte hant maeckte hy eenen sittenden Coningh met langhe oozen / ghelpckmen leeft Midam ghehadt te hebben: desen stack den arm upt / schijnende de hant te langen / om de aenecomende valsche beschuldinghe oft Calumnia licht aen te nemen: maer over beyde spden hadde hy een Vrouwen beeldt / d'een was quade vermoedinge / d'ander onwetentheyt: voor aen nae hem toe quam van verre de valsche Beschuldinge / als eē seer schoon Vrouwe / behendich toeghemaeckt en opghepronckt / maer bewijsende in haer aenschijn / met een rasende dullichepdt / upt een woedende quaet hert / te wesen ontsteken: sy hadde in haer slincker hant eē vper-spouwende sackel / en trock met de rechter hant voort / by 't hayr ghevadt hebbende / een bedroeft jonghelingh / die jammerlyck met opstende ooghen en handen ten Hemelwaert streckende / de hulpe der onsterflijcke Goden scheen aen te roepen / en tot getupgen over sijn onschult. Voor de valsche Beschuldinge quam / als haer Leptsman / een beelt van een Man heel bleeck / onsupver van ghedaente / met een listich arch uptsien / voorts gheheel gestelt / als een die door schadelijcke sieckte verdwenen scheen opgestaen / desen was ghemaeckt voor den bitteren nijdt. Der valscher Beschuldinge volghden / als twee Dienstvrouwen oft Maerten / welcker ampt en dienst was / haer Vrouwe te vermanen / onderwijsen / en verrieren / en waré so toeghemaeckt / datmen licht wel consien / dat d'een was bedriegelijckheyt / en d'ander laeghleggingh. Achter dese volghde de Boete seer bedroeft / met swarte gescheurde cleerē / gerapproent / en omwonden / de welcke met 't aensicht te rugge gewēt / weenēde en beschaemt synde / de Waerheyt / in ghedaente van een sebaer statighe Vrouwe van verre aencomende / scheen t'ontfanghen. Dus heeft Apelles sijn avontuere seer gheestich te kennen ghegheven. En dit stuc wordt grootlyckx gheacht om der onschult / beucht en const des Meesters / en oock om de wonderlijck fraey Inventie / die dienstigh magh wesen den ghenen / die des volcks valschen achterclap noch onderwrpen is / tot een hoopigh voorbeelt van vrolycke uptcomst te genieten. Het is oock gheschiedt / dat Apelles te Room is gecomen / alwaer hy ghemaeckt heeft eenen Castor en Pollux, een beeldt van een Victorie / eenen Mars, Godt van der oorloge / vast ghebonden wesende / eenen Coningh Alexander de groote over eynde / noch eenen Alexander, sittende op eenen Triumph-wagē: Welcke Taferreelen naemaels werden gheselt seer stateljck van den Keyser Augusto, op het voorbaerste van sijn wandelplaetse. Maer den Keyser Claudius, dees Tafereelen des te meer achtende / dedese de aensichtē weth nemen / en in alle beyde stellen de tronien van den voornoemden Keyser Augusto, nae 't leven gheschildert. Daer was oock in Plinij tijdt eenen geschilderden Hercules, in den Tempel van Antonia, die men seyde te wesen het hantwerck van Apelles: Den welcken was seer uptgenomen wel geschildert en geordineert. Want al was hy gheselt met den rugghe gheheert / oft van achter te sien / voor die hem aensagen / toonde hy nochtans het geheele aensicht / dat moeplijc om doen is. Hy schilderde oock eenen naeckten Prince nae 't leven / so wel gedaen / dat het scheen de natuere niet beter en mocht gedoen. Hy maeckte oock een Peerdt / daer men altijd oft eewich van te spreken sal hebbē / het welt was gedaen om te best tegen eenighe Schilders / die tegen hem wedden / wie dat den anderen hier in soude overtreffen: En vreesende / door de veel goetgunstige sijnder wederpartijen / hem synē verdienden prijs mocht ontwesen worden / en anderen toeghelepdt / soo verkoos hy liever het oordeel der Beesten / als des menschen. So dat hy voor eerst de peerden van dees ander gedaen voor ander levende Peerden heeft gheselt / de welcke daer niet op en achteden / noch gheen werck van en maeckten: Maer so haest en stelde hy hun het syn niet voor oogē / of de levende en begondender teghen te vriesschen oft te neyen. Dusdanighe proeven werden naemaels ghemeenlijck in veelderley constige Schilderijen als eenen ghemeenen reghel onderhouden. Hy maeckte oock eenen Pyrrhus, den soon van Achilles, gaende te Peerde tegen den Perser: welken / om dat hy van so jong eē Crijchsman wordē gemaect / was geheeten Neoptolemus. Hy maerte

Apellis peert om Prijs ghemaeckt.

ock eenen Archelaus, met zyn Vrouw en dochter. Desgelijcx maeckte hy noch den Coning Antigonus, gewapent met een bozst-harnas/ sittende te Peerde. En de ghene die hun aen dese Const verstonden / hielden ock vooz de beste stucken van Appelles ghedaen / eenen Antigonus te Peerde: en een Diana, wesende int midden van eenen hoop offerende jonghe Dochters: Met welk Tafereel te schilderen / hy self overtroffen heeft den gheest van Homerus, die der te voozen de beschrijvinghe van hadde gedaen. Eyndelijck wozdt van Appelles getuyght in Plinio, dat hy dinghen maecte die niet te schilderen en zyn/ gelijck daer zyn / donderen / weerlichten/ en blixemen/ welcke stucken ock wozden genoemt / Brontes, Astrapes, en Ceraunobolis. Summa/ de aerdige inventien / die hy in het Schilderen voozt-bzacht/ hebbe naderhant grootelijcx gedient en te passe geromen andere/ die de Const van schilderen nagevolgt hebbe. Hy hadde een secreet/ van te maken seer dunne vernis / waer mede hy zyn stucken/ alsse opgedaen waren/ verniste/ het welck daer so dun en glat op lagh / dat het geen Mensch mogelijck en was nae te doen / noch sulck vernis te maecken: het gaf zijn schilderije eé schoon glans/ en bewaerde se van stof en alle vuplicheyt: En doch als men zyn Tafereelen metter handt aenroerde/ men wozt van den vernis besmeert / en willijck dienste in sulcken tijdt desen vernis wonder wel/ om te verhoeden/ dat de sterckheyt der Verwen den ghesichte niet en verhinderde: Dit maeckte dat de Verwen veel bzuynder geleken te wesen. Appelles vondt eerst ock van Vvoz swart te bzanden / en ander dinghen om mede te schilderen. Wanneer hy gestozven is en weet men niet / dan als voozen verhaelt / over een Venus, die hy maeckte/ binnen het Eylandt Cos, welcke Venus is/ hoewel onvolmaeckt/ boven alle zijn ander wercken in weerden gheweest.

Van Protogenes, van Caunus, Schilder.

In wat tijt den vermaerden Protogenes zyn wesen hadde/ is te ramen/ by dat hy is gheweest ten tijde van Apelles, als verhaelt is/ daer d'Olympiade aengheweesen wozdt. Ock was hy ten tijde van den Coningh Demetrius, als ghehoozt sal wozden. Desen Demetrius leefde in't Jaer der weereld 3663. vooz Christi toecomst 299 dit soude zyn geweest 35. Jaer nae Alexander Magnus, oft daer outrent. Protogenes was ghebozen tot Cauno, een Stede onder die gehoozsaemheydt van die van Rhodes. En gelijck Percius den Buyck een vinder der consten noemt/ te weten / de behoefticheyt/ alsso Virgilius segt: so ist met Protogenes toegegaen/ die met grooter vlijt is gedzeven geweest/ om upt groote armoede op te stijgen/ vooz den weg der Consten / tot eere en voozspoet. Hy is seer yverich geweest t'ondersoecken de verbozghentheden en swaerste dinghen der Schilder-const/ dat hy langen tijdt gheen ander werck veel en dede: maer te seggen/ onder wien hy gheleert heeft/ is niet moghelijck. Men bevindt evenwel/ dat hy tot zyn vyftich Jaren nergens toe en diende / dan om schepen te schilderen / het welcke hy wel heeft bewesen in het neer-hof van het Casteel van Athenen/ geheeten Propylæon, welk was vast by den Tempel van Minerva, een de bysonderste gheleghenthept van Athenen: want daer hadde hy geschildert eenen Paralus, dat was eenen schipper / die hem altijdt hiel op den strandt van der zee. Oock schilderde hy daer een Dochter te Peerde/ oft op eenen mupl/ geheeten Nausicaa. Oock in een gedaente van werck / geheeten Parergon, gheliick Grotissen / hadde hy ghemaeckt eenige kleyne Galepen/ om te toonē het cleen begin van zyn Const/ en de volcomenheyt/ daer hy namaels noch toe gecomen is. Men hiel evenwel vooz het beste werck / van alle de stucken die hy opt maeckte/ eenen Ialysus, die van hem ghedaen was / en stondt noch ten tijde Plinij, in den Tempel van vzede. En men segt/ dat Protogenes, ghedurende den tijdt dat hy aen dit Tafereel doende was/ niet anders en at als gewepte Lupinen/ dat is een ghelaght van boonen/ by den Hoogduytschen Seighboonen oft Wolfs schotten/ by ons Vyghboonen geheeten.

Buyck, oft de behoefticheyt, vinder der Consten.

gheheeten/ de welcke hem dienden vooz eten en dzincken t'samen / vzeesende of de smaken der spijsen hē mochten doen eenich belet / oft zyn sinnen overladen hebben. En om dat dit stuck te langer mocht in wesen en ghedurigh blyven/ heeft hy't viermael overdaen / en vier verwen d'een op d'ander gheghéven/ op dat als den tijdt d'een verwe verteert soude hebben/ d'ander daer onder noch schoon en versch soude overblijven. Dit lupdt heel vzeemdt vooz den Schilders te hoozen / hoe dit mocht toegaen met Ey oft Lyn-verwe. Dit hadde doenlijcker geweest van Olyverwe / daer sy niet van en wisten. In dit Tafereel was eenen Hondt / die schier met der Goden hulp/ oft dooz mirakel gemaert was: Want hy was ghedaen eensdeels dooz Const / en eensdeels dooz ghevat: want doe hy den hont seer aerdich hadde ghedaen/ en geheel naer zynen sin (dat nochtans een wonder sake was / dat hy eenmael zynen geest hadde connen vernoeghen/) doe was hy verleghen / niet connende ghenoech in Schilderije uptbeelden het schuym / dat eenen Hondt/ die gheloopen heeft / om de mupl heeft: Ter eender sijde was hy seer bedzoeft/ om de groote Const/ die hy in den Hond te wege had ghebzacht/ en dat hy de selve met dit schuym qualijc te makē verminderen soude. Doe hy evenwel sach/ dat zijn Honde-schuym moeplijck ghedaen zynde / te verre afgeschepden was van het natuerlijck / datmen wel sagh dat het geschildert schuym was/ en dat het niet alsoot behoozde den Hondt upt de Mupl en quam. En alsoo hy niet en wilde/ dat zijn dinghen alleen het waer wesen gheleken/ maer zyn blijt dede alles te maken eygen en natuerlijck/ was seer t'onvzeden. Hy hadde dickwils verandert van verwen en pinceelen / en dickmael de Verwen met een Sponsie weder weeck ghenomen / die hyder toe hadde gebesight. Eyndelinghe stende/ dat het na zyn vooznemen hem niet en wou ghelucken/ wert hy op zijn werck vergramt: en om te toonen/ dat dit Tafereel niet en was na zijnen sin / wierp hy upt onverduldichept zyn sponsie teghen het Tafereel / tegen de plaetse die hem soo qualijck behaeghde: En alsso de sponsie vol verwe was/ van diese inghedzoncken hadde niet soo dickmael af te vagen / (want Protogenes ghebzuyckte se om de verwen wegh te nemen / die hem niet en bevielen) stupte se en gaf slach recht ter plaetsen/ daer Protogenes mede bemoept was / en hadde daer bespat so eygentlijck/ dat Protogenes het schuym van zynen Hont daer gemaeckt sagh/ gheliick hy begheerde dat het wesen soude. Dit selve is Nealces (van wiē wy in't leven van Melanthus verhaelden) ock gheschiedt/ doe hy een Peert geschildert hadde / dat eenen Jongen stond en flatteerde oft toe soe. Summa/ dit Tafereel van Protogenes was in so grooter weerden ghehouden / dat den Coningh Demetrius, doe hy ghemacklijck hadde moghen timemen de Stadt Rhodes op een plaetse / daer 't huys van Protogenes was / verboodt op desen hoeck oft plaetse 't voyer te steken / vzeesende 't verhaelde Tafereel te verbzanden / so dat om dit stuc te behouden ongeschepnt/ hy de ghelegenthept verloos van de inmeninghe van Rhodes. Het is ghesthiedt/ dat evenwel Protogenes by gheval / doe 't Legher vooz de Stadt quam/ was in eenen cleenen hof/ die hy hadde in de voozbozcht van Rhodes, daer hy wzocht/ wesende midden onder 't Leger/ en hadde noch nopt afgelaten van wercken / wat raserije van oozloge hy vooz ooghen hadde. Doe hy nu gevanghen vooz den Coningh wozde gebzacht / en ghebzaeght / op wat verseke ringe hy alsoo gebleven was/ bupten de Stadt van Rhodes hem te houden in tijt van krijgh. Hy antwoozde: hy was ghenoech verseckert / dat den krijch die men boerde tegen de Rhodianers/ niet en was tegen de consten en wetenschappen. Den Coningh seer blijde wesende/ te moghen eenen behoeden / die hy dooz gerucht langhe in weerden hadde gehadt/ liet een wacht bestellen rontom zyn huys / vzeesende of pemandt hem eenigh leedt soude gedaen hebben. Oock om hem niet vant werck te doen verleden / quam hy hem dickwils besoecken / hoewel hy die van Rhodes groote vyandt was / en sonder op eenighe dinghen

ghen te achten/nam hy zyn gheneuchte Protogenem te sien wercken / terwijlen datmen de Stadt bestormde. Men segt oock/dat (ghelyck als men segt) Protogenes,also lang als hy daer worcht / altijts het sweert op de kele hadde: nochtans om te bewijsen/dat hy sulcx niet en achtede/ maeckte hy eenen Satyr / die uptnemende constich was ghemaeckt: desen Satyr had hy gemaeckt spelende op een fluptgen/en noemde hem Anapavomenos , dat is/ hem verblijdende/ oft berustende. Dit voorgaende is meest al upt Plinio: Nu behoevē wy te sien/ wat Plutarchus hier van verhaelt in't leven van Demetrius. Daer wordt bevestight den toorn Demetrij teghen die van Rhodes,met verschepden oorsaken. Eerstelijck is de belegeringe geschiet/ om dat de Rhodianen waren gheweest in't verbont met synen vyandt Ptolomeo. Ten tweeden/hadden sy verslagen Alcimum den Epirot / een seer cloeck Heldt / niet wijt van hun Speel-tooneel oft Theatrum. Maer daer hy meest om verbolghen en toornigh was op die van Rhodes, was/ om dat sy een Schip hadden genomen/dat hem van Phyla zyn Hupsvrouwe gesonden was/met cleerē/ beddē/en eenen brief van haer eygen hant: welck Schip (alsoot was) sy hadden aen Ptolomeum zynen vyandt gheschonden. Dese daedt mishaeghde hem sonderlinghe/dat sy niet en hadden naghevolght het beleefde voorbeeldt van die van Athenen/welcke de Poorten vanden Coningh Philippus,die tegen hun krijgde/met brieven ghevanghen hebbende/ openden en lasense alle/uptgenomen diē van Olympia zyn hupsvrouwe / desen sondense Philippo toeghesegghelt soo hy was. Dat sy dan zyns hupsvrouwen brief hadden zynen vyandt toegeschickt/ dese onbeleefthept hadde hy hun wel connen doen ontghelden/ en hadder wel gheleghenthept toe/ hadde hy hem des niet onthouden/ om dieswille dat hy in de voorborgh ghenomen oft in handen hadde de Schilderije van Ialysus, welcke bytrans opghedaen was/ waer aen doende was Protogenes van Caunus.

Doe de Rhodianen aen Demetrium sonden te bidden/ dat hy hem aen dese constighe Schilderye niet wreken wilde/ en dat hy so schoonē were niet en soude schepnden / antwoorde hy hun: dat hy liever wilde verbrandē de Conterfepselen oft afbeelden zyns Vaders / dan sulcken grooten arbept van dese Const: want men seght / dat Protogenes seven Jaer aen dit werc heeft versleten. Men vertelt (seght oock Plutarchus) dat doe Apelles dese Schilderije hadde ghesien/ ontsettede hem so seer/dat hē de spraeck ontbrack/ en doe hyse weder gecreghen hadde / seyde hy: Dits eenen grooten arbeydt / en een wonderlyck werck: Hier ontbreken alleen de Gratien , diet ten Hemel mochten voeren. Dit Tafereel/ met veel ander dinghen / wordē te Room door den brant te nieten gedaen. Dit is dat Plutarchus van dit stuck getuyght. Summa/hier heeft de Schilderconst de Stadt van Rhodes verlost en beschermt / van vyandich inghenomen/oft verbrandt en gherooft te worden: gelyck sy den vervallen ellendigen staet van Sicyonia heeft in vrijheydt/vrede en welvaren / herstelt: 't welck twee schoone Croonen tot haer verrieringhe zijn. Nu wederkeerende tot Protogenem, Strabo in zyn veerthiende Boeck verhaelt oock/dat Protogenes onder ander Schilderije hadde ghemaeckt Ialysum, en eenen Satyr/ staende by een columne/op welcke columne oft pedestael hy hadde gemaect eē Velt-hoē oft Patrijs/ de welcke (doe het Tafereel eerst gestelt was)het volc alleē met verwonderen gapende aensach/verachtende oft niet achtende den Satyr / hoewel hy met grooter Const/en uptnemende ghedaen was. Dese verwonderinghe des volcx is noch vermeerdert/als mē daer by heeft ghebracht levende tamme Patrijssen / welcke door't ghesichte van de gheschilderde Patrijs schetterden/ oft ghelupt sloeghen / en verheurdden om niet de selve te spelen. Protogenes siende watter ghebeurde/en dat zyn bysonderste werck om soo een by werck worde veracht / heeft de Tempel-meesters van Rhodes gebeden/ dat hy de Patrijs mocht uptvagen oft uptdoen/het welcke oock geschiedt is. Plinius segt noch/ dat Protogenes hadde ghemaeckt een Cydippe,die van Acontio met den appel bedrogen was/het was een rijcke jonge Dochter/ die altydt van Diana met de Coorse ghequelt was / wanneer sy met een ander bewilligh de te trouwen als met Acontio. Noch maeckte hy eenen Heus Tlepolemus,de soon van Hercules, die eē Coningh was van Rhodes, en namaels van Sarpedon voor Tropen verslaghen was/alsoo Homerus in zyn Iliaden verhaelt. Noch hadde hy ghe-

Schilderconst heeft Rhodes verloft, en bewaert van inghenomen te werden: en Sicyonia in vrijheydt gestelt: twee schoone Croonen deswaeren.

schildert eenen Philiscus , Tyran van Athenē: En noch eenē Poeet oft Dichter van Truerspelen/ die zyn vertellinghe scheen te doen. Men vont oock ten tijde Plinij van hem ghedaen/en van zyn handtwerck / eenen Worstelaer / eenen Coning Antigonus , en de Moeder van Aristoteles, nae 'tleven gedaen/ de welcke hem scheen aen te porren te schilderē alle de Victorien / en 't leven van Alexander , om de selve onsterfelijck te bewaren: doch hy en dede niet /dan door een seker cracht des Geests/ en over die hy hadde/stadich de Schilder-const tot op het uperste t'ondersoekē. De leste stucken die hy dede/waren/ eenē Alexander, en eenen Godt Pan. Dit is al dat ic van zyn Schilderye te verhalen vinde: dan dat hy boven platte Schilderye/hem oock heeft gheoeffent in ront/en van Coper te gietē:en wort in Plinij 34e. Boec/ Cap. 8. by ander Beeldt-snijders ghetelt/daer also staet:Batton maecte Worstelaers / ghewapende Mannen / Jaghers/ en offerende Lupden: het selve gebruptten oock Euchir,Glaucides,Heliodorus,Hicanus , Lophon, Lyson,Leon, Menodorus , Myiagrus , dat is / Meester vlieghe/Polycrates,Polydorus, Pythocritus , en Protogenes , dat oock een uptnemende Schilder was. De ghesch iedenissen tusschen Apelles en hem/ behoeftmen niet weder te verhalen. Dus laten wy zijnen Naem / van weghen zyn uptnementhept inde Const/den gerucht te bevolen blijven.

Van Asclepiodorus, Schilder/ en Beeldt-snijder.

Asclepiodorus , den seer constighen Schilder/ waer van in't leven van Apelles is verhaelt/wort gepresen/ dat hy hem wonderlyck wel verstont op de mate en proportie van des Menschen lichaem. Hy is gheweest ten tyde van Protogenes en Apelles: want Apelles hadde hem in grooter verwonderinge/ om zyn goede proportie in alle dingen/ die hy so volcomelyck gebruptte. Hy maeckte twaelf Goden / en hadde van elckē drie hondert minen Silvers/elcke mine na onse Munte doet/te weten/ de Attische oft Atheensche mine/ 17. guldens en een half/dat is elck Beeldt 5250. guldens: dus comen de twaelf op 63000. guldens: So veel betaelde hem daer voor den Coningh Mnason. Den welcken oock aen Theonestus gaf 100. minen Silvers van elck Prince conterfepsel/ van zyn hantwerc wesende. Asclepiodorum vind' ick oock in Plinij 34e. Boeck/in't 8e. Capittel/onder den Beeldt-snijders/neffens Apollodorum, Androbulum, en Alevas, die al tsamen maecten Philosophen. Van waer hy gheweest is/en vind' ick niet.

Mnason Coningh betaelde Asclepidoro voor twaelf Goden, 3600 Minē Silvers

Van Nicophanes, Schilder.

Nicophanes,seydt Plinius,magh wel in de rije neffens ander Schilders wesen gestelt. Hy was seer sinlyck en seer supver in zyn werck. Oock begaf hy hē te copieren oude constige stuckē Schilderije / om t'onderhouden de gedachtenissen der dingen onsterfelyck. Hy hadde eenē vierigen en snellen crachtigē geest: daer waren weynigh Menschen/ die sulcke herssenen oft sinnen hadden als hy. Eyndelyck/alle de statichept der Schilder-const wordt hem toegheeyghent. Dits al/dat ick van hem vinde.

Van Perseus, Schilder.

Angaēde Perseus, die onder dē vermaerdē Apelles de Schilder-const heeft geleert: aen den welcken oock hy een Boeck dedicerde oft toeschreef/in houdende de Const van schilderen. Hy wordt gheruchtich langhe tijdt naer Zeuxis en Apelles: want hy was ten tijde van den verhaelden Nicophanes.

Van Nealces, Schilder.

Desen Nealces was ten tijde van Aratus,en zynē grooten vrient/ gelijc in't

in't leven van Melanthus is verhaelt. Hy heeft een seer costlijck stuck ghemaeckt van een Venus. Hy was seer bequaem en versterich in zijn Const: want willende uptbeeldē een ontmoetinge van twee Vloten/oft eenen Schip-strijdt/tusschē den Persen en Egyptsche/ die op den Nijl geschiede/alsō hy het water van de Riviere Nilus niet en wist te maken/dat het onderscheydt hadde in de verwe/ en 't Zee-water/om dat het geheel malcanderen gelijck is/ schilderde hy eenen Esel op de cant vande Riviere / den welcken daer upt dzinckende / op hem een Crocodille quam loeren / om hem te vangen: want sy geern Esels hebben/ en is hun rechte spijse en voedtsel. Hier mede gaf desen vondt-rijcken Schilder te kennen/ dat desen slach op dē Nijl geschiede. In Protogenes levē hebben wy verhaelt van een Peerdt/ dat hy hadde geschildert / waer by eenen Jongē was die dat streelde / daer Nealces alsoo seer bemoept was met het schuym te makē/ als Protogenes met zijnen Handt. Hier van verhaelt Valerius Maximus in zijn achtste Boeck / in't twaelfste Capittel/ sprekende van dingen/diemē met Const somtijes niet en can te wege brenghen/ dan by gheval/hoewel hy den Schilder niet en noemt / soo is wel te achten dat het Nealces sy gheweest. Als hy vertelt heeft van Timanthes schilderye/van zyn uptbeeldinghe der dzoefheyt van Agamemnon over zyn Iphigenia, segt hy: Op dat ick vande selve Const hier noch een exempel by voege. Ick sal vertellen en verhalen van een bysonder Schilder/ den welcken hadde uptghebeeldt een Peerdt dat upt den arbeydt quam / oft vermoept van loopen was: dit hadde hy soo levende ghedaen/ datter niet dan den gheest en ontbzack: Maer doe het op't leste van het werck aen quam / en dat hy wilde schilderē het schuym / dat hem ten mont upt liep/was desen grooten Meester aen dit cleen dingen langhe doende/dat hy gheenen middel con ghevinden om dit werck te voldoen: waerom hy upt spijt nam de sponsie alsoose vol verwe was/ en by gheluckе by hem was en hem ter hant quam: en ghelpck of hy hadde willen te nieten doen dat hy gemaeckt hadde / wiery hyse tegen't voorsepde Tafereel/en quam by gheval plaetse nemē op de neuse bā zijn Peert/ volbzengende met eenen het voornemen vandesen Schilder. So dat het ghene dat de Const niet en hadde connen uptbeelden/dat heeft het gheluck te weghe ghebzocht / natuerlijck gheboetst / of nae ghedaen.

Van Pyreicus, Schilder.

Als men (segt Plinius) soude handelen van de ghene/die met den Pinceel uptnemende van cleen dinghen gewzocht hebben: onder dese is wel den voornaemsten geweest met goet gelijck Pyreicus: Doch en weet ick niet / of hy al willens zijn gherucht socht slaperich te maecken/en te stillen: want hy en begaf hem niet dan tot cleen werckskens: Waer mede hy nochtans groottе vermaerthеydt noch vercreegh: Gheliick met te maken in cleen stuckskens winckels van Barbiers / van Schoen-makers/cleen Eselkens met gras en crupt gheladen/en thien dupsent dergheliicke beuselingen/ en hier in nam hy so groot behaghen / dat hy daer van is toeghenaemt ghewozden Rhyparographos, dat is gesept / Schilder van cleen beuselinghen. Niettemin zijn boersche en cleene werckskens / al en warent maer cleen stuckskens / wozden dierder vercocht/ dan groote stucken van anderen gedae.

Van Serapio, Schilder.

Gheliick den voorigen Pyreicus zijn handt tot cleen scherpe dingen gewende/ en ghebzupckte te maken/heeft in een recht tegendeel dese Serapio hem tot seer groote stucken te maecken begheven. Hy maeckter eenighe soo heel bupte maten groot/ dat / na de getuyghenisse van Marcus Varro, eenige quamen te repcken tot de daecken / en overspzonghen van de ghebelen der hupsen/ die op het Marckt velt/ Subvetribus geheeten/te Room stonden. Desen Serapio hadde een groote handelinghe/aerdigh een tente te beschilderen/en te Schilderen den Schou-tooneelē oft Theaters: Nochtans hadde hy qualijck connen te deghe volmaken een Menschen-beeldt.

Van

Van Dionisius, Schilder.

Het teghendeel is gheweest met eenen anderen Schilder / gheheeten Dionisius: Want desen hadde soo toegheiept op de figuren/dat hy alleen con een Menschen-beeldt redelijck wel maken / maer niet wel eenighe ander omstandicheden / waerom hy den bynaem ghereegh/ Anthropographus, dat is te segghen Menschen-schilder.

Van Callicles, Schilder.

Hier brengh ick nu een deel personagien voort/die wepnig spel hebben/het zijn al (acht ick) Griecken geweest / maer en binde geen plaetsen van hun geboozten. Hier wozt alleenlijck te kennen gegeven/dat desen Callicles een Schilder was / die oock hem in cleyne dinghen te maken oeffende.

Van Calaces, Schilder.

Desen Calaces was oock een / die cleyne dinghen maeckte: Doch hy ghewende hem van beyden te doen/ groot en cleen: want hy begaf hem veel te maken groote doecken oft Tafereelen/die men beschdde op den Tooneelen der Clucht-spelen oft Comedien te vercieren en toe te maecken / ick acht pzospectiven/ oft anders / gheliick men in Vitruvio van sulcke dingen leest.

Van Antiphilus, Schilder van Egypten.

Antiphilus, gheliick den voorgaenden/dede ooc van beyts: want daer was van zijnder handt te sien een seer wel gemaerte Hesione. te weté/ de dochter van Laomedon, Coning van Tropen/ welke een Zee-monster wozde voorgestelt/en van Hercule verlost. Oock hadde hy gemaeckt eenen Alexander, in ghesellschap van Philippus den Vader/ met oock een Minerva: dese stucken waren te sien/en stonden in Plinij tijt/ in de plaetse Schola, daer de jonge Edellupden vergaderden/ teghen over de Gallerijen en wandelplaetsen van Octavia. Men sagh oock in de Logien en wandelplaetsen van Philippus, en eenen Godt Bacchus, welc was het Conterseptsel van Alexander Magnus, doe hy noch een jong kint was: Oock eenen Hippolytus, hem bevzeesende te sien los laten eenen Stier/daer hy most tegen verhten: Het welc altemael was 't hantwerck van Antiphilus. Van zijn werck waren oock den Hadmus en Europa, die te Room waren in de schole van Pompeus. Hy heeft oock geschildert eenen Gryllus: desen soude zyn geweest (nae 'tghetupghnis van Aristoteles, in't Boeck de Pliticis,) den soon van Socrates, soon van Xenophon, en cloeck verhtende eerlijck voor zyn Vaderlant gheston: Ist by avontuer niet geweest den Gryllus upt Plutarcho, eē van Vlysses ghesellen / die in een Verken was verandert: Maer ick latet wel by den eersten blijven. Desen Gryllum hadde Antiphilus gheschildert in een bootstghe cleedinghe/schier als eenen sot: So datmen (seght Plinius) van die tijdt af dergelijcke bootsige Schilderije / Gryllus heeft gheheeten. Niet alleen tot in Plinij tijdt en is dit Spzeeckwoozt geduert: Maer noch op heden wozden ontbollighe ghedaenten van Schilderijen/ sotte vertellinghen oft wercken/ al veel grillen/ oft sotte grillen geheeten. Noch was Antiphilus seer gepzesen / dat hy so constigh hadde ghemaeckt eenen Jongen/die een vper blies: Alwaer hy door het blasē des vpers/ met der claerheyt/ hadde laten sien / een schoon insien oft pzospertijf van een rijckelijck schoon Hups: en het vper gaf de tronie van den Jonghen een vperich weerschijn: Oock was dat blasen des mondts aerdig upt ghebeeldt. Hy hadde noch ghemaeckt eenige Vzouwen die wolle spormen / en het scheen datmen haer spillen natuerlijck sagh dzapen. Hy was oock seer geacht om eenen Ptolomeus, die hy hadde ghemaeckt gaende op de Jagt: oock eenen seer aerdighen Satyr / dien hy becleedt hadde gemaeckt/gheckeet met de huydt van een Panther-dier / welcken hy den naem hadde gegeven Apostopus, dat is/ aendachtich oft pepnsende. Desen Antiphilus was ghebozen in Egypten / en leerde de Schilder-const

by eenen Cteſidemus. Wanneer hy gheleeft heeft/en vind' ick niet.

Van Cteſidemus, Schilder.

HIer hebben wy den knecht voor den Meester gheſtelt: maer en hebben van deſen Cteſidemus niet bysonders/ dan dat hy seer geruchtich is gewoorden te hebben gheschildert de inneminge der Stadt Ochalia, die Hercules te vyer en te sweerde verbrande/ om dat Eurytus den Coningh hem weygerde zyn dochter Iole te geven. Oock hadde hy ghemaeckt een Laodamia, dit was de huysvrouwe van eenen Proteſilaus, in wiens armen sy starf/ doe sy hem doodt sagh: hier van woorde Cteſidemus oock seer vermaert. Van waer hy was/ is my niet bekent.

Van Cteſilochus, Schilder.

CTeſilochus was een discipel van Apelles: hy verreegh een groot gerucht door een onheblyck en onschamel stuck: waer in hy hadde gemaeckt Iuppiter, met eenen doeck om 't hooft gelyc een Vrouwe/ weenende en stenende/ en was midden onder de Goddinnen/ die hem als Vroedvrouwen dienden/ om te baren den Godt Bacchus.

Van Cleon, Schilder/ en Beeldt-snyder.

DEſen Cleon, onder den Beelt-snyders getelt/ maeckte (gelyck eenighe ander oock deden) Philoſophen: en onder dé Schilders was hy vermaert/ om zyn voorstuck dat hy dede/ conterfeytende nae 't leven Admetus, Coningh van Theſſalien.

Van Ariſtolaus, Schilder van Athenen.

ARiſtolaus was den soon van Pauſias, en leerde de Const by zyn Vader. Oock wort hy gheacht vande treffelyckſte Schilders van den ouden tyt. Van hem waren te sien/ eenen Epaminondas, eenen Pericles, een Medea, een Beelt van de Deughde/ en eenen Theſeus. Hy maeckte en beelde oock upt 't ghemeen volck van Athenen/ en een Offerhande van Ossen.

Van Mechopanes, Schilder.

MEchopanes is oock Pauſias discipel geweest. Veel hebben grootelyex geacht een seker vlytichept/ die hy hadde in de dingen der Consten t'ondersoecken: doch een saecke die alleen bekent was den lupden vande Schilder-const. Evenwel had hy die onvolmaecthept/ dat hy te rouw in zyn verwen was/ en een stuck te seer overlaedde met de verwen.

Van Socrates, een Schilder.

MEt groote oorsaeck heeft in de Schilder-const gheruchtich gheweest deſen Socrates: want zyn uptnementhept heeft gebleken aen een stuck/ daer men sagh zynen Æſculapius, verselschapt met zyn Dochters/ te weten/ Hygia, Ægle, en Panacæa: oock aen eenen Iaſon, die hy gedaen hadde. Desgelyex aen eené zyné Lupaert en Lanterfant/ dien hy hadde gheschildert/ welcken hy den naem gaf van Ocnos, dat so veel gesept is/ als Lupaert/ deughniet/ oft sielt. Deſen hadde hy gemaect een seel draepende van geenst oft bzem/ daer t'eynden aen eenen Esel stont en knaegde.

Van Lucius Scipio, Broeder van Scipio Africanus, Schilder van Room.

LVcius Scipio Romeyn/ heeft desgelyx zyn eygen geschiedenissen gheschildert/ en maeckte in een Tafereel al het belept van de inneminge van Aſien/ dat welck door hem geschiedt was: Welck Tafereel woorde gestelt int Capitolium: waerom Scipio Africaen seer t'onbzeden oft bedroeft was/ hoewel het zyn Broeder was/ om dat in deſen krygh zynen soon hadde gevangen geweest. Op deser voegen was oock seer t'onbzeden Scipio Æmilianus tegen Lucius Hoſtilius Mancinus (welcken den eersten was/ die met gewelt in Carthago quam/) om dieswille dat hy het Roomsche volc openbaerlick hadde getoont in een Tafereel/ dat hy in de gemeen plaetse hadde gestelt/ de ſtercke

ſtercke gelegenthept vã Carthago, en de middelen/ die hy gebruyct hadde/ daer in te comen/ te kennen gevende den volcke stuck voor stuck het inhouden van zyn Tafereel. Door welcke goedertierenhept hy so de herten des volcx heeft gewonné/ dat hy in de eerste verkiesinge die men dede/ woorde gemaeckt Burgemeester. By 't gene hier vertelt wort/ is wel te verstaé/ in wat grootachtinge de Schilder-const by den Romeynen/ ja by den aldermeesten oft onder den edeldom/ is geweest: en hoe men van doe ter tyd met dese Const den volcke voor oogen heeft gestelt eé belegeringe van een stadt/ die wyt over Zee is geschiet: gelyc men noch hedensdaechs tot eé merckelyck onderschepdt voor een gebruyck heeft te doen/ twelc sonder de Teyckenconſt soo niet mogheliyck en waer. Ten anderen/ heeft hy den Romeynen de Schilderye seer weert en aenghenaem geweest/ datse die upt Grieken over al hebben te Room gebracht/ en daer mede de openbare plaetsen/ Tempelen/ Theaters/ wandelplaetsen/ en Palleysen gheciert. En men acht/ dat het eerste Tafereel/ dat upt vreemde Landen te Room in openbaer plaetse woorde gestelt/ was den Bacchus van Ariſtides, die Mummius in Ceres Tempel liet stellen/ waer van int leven van Ariſtides is verhaelt. Van dat in openbare plaetsen rytkelycke Tafereelen zyn gheſtelt/ is ontstaen een rluchtige reden/ die Craſſus Orator/ ter oorsaeck van een getuyge sepde/ den welcken pet teghen zyn sake te ghetuyghen hadde/ en hem seer tergde/ vragende waer voor hy hem hiel/ en wie hy meede dat hy was: hy antwoorde/ Ic acht u gelyck als dien/ en toonde met den vinger eenen Franſoys/ in een Tafereel gheschildert/ die seer onghe-schicktlyck de tonghe upt stack. Daer was oock geschildert een out Man/ die op eenen stock steunde/ en seer wel was ghedaen: waer op een Geſant der Teutones oft Saxen vast stondt en sagh. En soo hem ghevraeght woorde/ hoe veel hy deſen ouden Man wel weerdich achte te wesen/ antwoorde hy cort en goet: dat hy sulck gheenen en begeerde levende/ al mocht hy hem oock voor niet oft te gheefs hebben. Maer om te seggen/ wie de platte schilderye het meeste gherucht heeft doen hebben te Room/ dat is geweest Iulius Cæſar, wesende Dictator, door twee Tafereelen/ te weten/ Ajax, en Medea, die hy dede stellen teghen over den Tempel van de Moeder Venus. Naer hem quam Marcus Agrippa, welcken/ hoewel hy alle Tafereelen en Medaillien/ te Room te vergheefs wesende/ in een uptroep liet verroopé/ als die beter een Boer als Edelman gheleerk: En hoe stuer hy was/ betaelde hy tot Cyzicum oft Spiga, twaelf dupsent Seſterces/ voor twee Tafereelen/ te weten/ van Aiax, en Venus. Noch liet hy in 't warmste van zyn stoven in Marmersteenen gevestight stellen verscheyden costelycke tafereelen van cleen werckskens. Doch den Keyser Auguſtus gingh dees voorgaende te boven/ met twee Tafereelen/ die hy in't voorbaerſte van zyn plaetse/ Forum Auguſti gheheeten/ liedt stellen: in het een wesende upt ghebeeldt de Gozloghe/ en in d'ander de Sege-feest. Hy offer de oock in den Tempel van Cæſar zyn Vader/ eenen Caſtor en Pollux, en noch een Tafereel van verwinninghe: waer van elder int Leven der schilders is verhaelt: en noch ander stucken heeft Auguſtus in openbare plaetsen doen stellen/ hier te langh te verhalen. Oock den Keyser Tyberius, al was hy niet seer vriendelyck/ noch gesprakich/ hadde hy zyn genuechte te stellen in den Tempel Auguſti verscheyden Tafereelen.

Van Artemon, Schilder.

ARtemon gaf stoffe van hem te spreken door zyn Danaë, die van den Zeeroovers/ diese ghevangen hadden/ met verwonderen was aenghesien/ om haer groote schoonheydt: Dit was een seer behaeghlycke Schilderye. Hy hadde oock gheschildert de Coninginne Stratonice: oock eenen Hercules, en een Deianira. Maer boven alle de stucks/ die hy opt maeckte/ waren gheacht/ die te Room stonden op het Slot oft sterckte van de wandel-plaetse van Octavia: te weten/ eenen Hercules klimmende ten Hemel/ ontfanghen wesende in't gheſelſchap

felschap der Goden/met toelatinghe aller Goden/nadien hy zijn leven gheeyndight hadde op den Bergh OEta, in't Lantschap Doris. Van het ander stuck was 't inhoudt / d'Historie van Laomedon en Hercules, en het verbont/ dat den selven Prince maeckte met Neptuno.

Van Alcimachus, Schilder.

DEsen Alcimachus maeckte dē sterken Dioxippus, die te Olympia den Prijs verreegh met het worstelspel/ sonder nochtans zijn hant aen worstelen te slaen. De sulcke hietmen outs tpts Aconiti: te weten/ daer niemandt en dorst teghen worstelen.

Van Cænus, Schilder.

CÆnus oeffende hem / en hadde zyn ghenuechte/ te schilderen de figueren en wapenen van den Edellupden.

Van Clesides, Schilder.

CLesides maeckte van hem te spzeken / door een Tafereel / dat hy maecte te spijte vande Coninginne Stratonice, d'huysvrouwe van Antiochus: Want om dat dees Princesse hem niet en hadde willen achten/ hy schilderde se na 't leven/daer sy lach en wintelde met eenen Visscher / daer dees Coninginne op verlieft was. Dit Tafereel stelde hy in't openbaer op de havē van Ephesien / hebbende van te vozen een Schip doen ghereet leggen/om mede te vluchten. Doch en maeckter de Coninginne gheen werck af/ dan datser fleths mede spottede / ende en wou niet datmen het Tafereel van zyn plaetse soude nemen/ alhoewel sy daer met den Visscher nae 't leven uytghebeeldt was.

Van Craterus, Schilder.

CRaterus is vermaert gewozden van de Clucht-spelers/die hy gheschildert hadde op de plaetse Pompeium, dat een vande schoonste plaetsen van Athenen was.

Van Eutychides, Schilder.

EVtychides schilderde eenen hoetswaghen met twee Peerden/daer de Victozie den Voerman was.

Van Eudorus, Schilder/en Gieter.

EVdorus hadde 'tgerucht/dat hy wel conde schilderen de Tooneelen/ om Cluchten op te spelen. Ten anderen/ was hy excellent van coperen Beelden te maken.

Van Iphis, Schilder.

IPhis was seer ghepzesen / te hebben constigh gheschildert eenen Neptunum, en een Victozie.

Van Abron, Schilder.

ABron begaf hē te schilderen Vzientschap en Eendzacht / die hy wist upt te beelden: Oock maeckte hy de figueren der Goden.

Van Leontiscus, Schilder.

LEontiscus maeckte Aratum, den Hooftman van die van Achaien/also hy als verwinner weder keerde met zijnen wapen-roof: En maeckte een Lupt-speelster/ dat een goet stuck gheacht wozde.

Van Leon, Schilder.

LEon schilderde de Dochter Sappho.

Van Nicearchus, Schilder.

NIcearchus vercreegh vermaerthept dooz een zyn Venus, die geselschapt was met de Gratien, en cleen Cupidons. Hy maeckte oot eenen Hercules swaermoedigh en bedzoeft/om dat hy uptsinnigh was gheweest.

Van OEnias, Schilder.

OEnias maeckte eenen Syngenicum.

Van Philiscus, Schilder.

PHiliscus vermeerde zijn ghedachtenisse/met te hebben geschildert eenē Schilders winckel/daer hy hadde ghemaert eenē Leerjōgē/die het vper blies. Hier by is wel te verstaen(dunckt my)/ datse met hjm doe ter tijdt schilderden/ want die moet met vper gesmolten wesen. Nu voozt tot den anderen Schilders: want my dunckt/ dat ick nu vooz windt/ oft goeden spoedt hebbe.

Van

Van Phalerion, Schilder.

PHalerion maeckte een Scyllam.

Van Simonides, Schilder.

SImonides quam in goet gheloof/met te maken eenen Agatarchum, die den prijs met loopen hadde ghewonnen: en oock met een Goddinne der Memorie/geheeten Mnemosine, die hy maeckte.

Van Simus, Schilder.

SImus nam zijn genuechte/te maecken eenen slapenden Jongen/ ligghende in een Volders winckel. Hy maeckte oock eenen offerende in de Feeste Quinquatria, die ter eeren Pallas was ghehouden. Hy maeckte oock een Nemesis, die welcke vooz de Justitie wozdt ghehouden.

Van Theodorus, Schilder.

THeodorus maecte eenen die de neus snoor. Oot schilderde hy de moozt/ die Orestes dede aen zijn Moeder Clytemnestra, en aen haren Boel Ægistus. Hy maeckte oock in verscheyden Tafereelen den krijgh van Troyen: Waer van noch een was ten tijde Plinij, in de galerijen van Philippus te Room. Hy hadde oock ghemaeckt een Prophetesse Cassandra, die oock doe ter tijdt was te Room in des eendzachts Tempel. Oock maeckte hy eenen Leontius, discipel van Epicurus, die teghen hem selven discoureerde. Oock wozde hy seer geacht/ dooz eenen Demetrium, die hy gedaen hadde.

Van Theon, Schilder.

THeon schilderde eenen Orestes, uptstimich wesende: en eenē Thamyras, constigh Lupt-speelder.

Van Tauriscus, Schilder.

TAuriscus maeckte eenen Steenwozper/ een Clytemnestra, den Tyran Panisicus, en Polynices, hem pooghende weder in zijnen staet en Coning-rijcken te comen. Hy maeckte oock eenen Capaneus, die met steenen gewozpen was/ climmende op een leere in't bestozmen van Thebes.

Van Erigonus Schilder.

DEn goeden en snellen gheest van Erigonus, en behoeft niet vergeten te wozden / welcken eerstmael niet en diende, dan sterhs om Nealces zyn verwen te wzijven / alwaer hy soo veel is gevozdert/ met desen Schilder alleen maer te sien wercken/ dat hy namaels de Const van Schilderen heeft geleert den Voozluchtighen Pasias, Bzoeder van Æginera, Beeldenaer.

Van Timomachus, Schilder van Byzantium.

TImomachus was van de Stadt Byzantium, welcke Stadt dooz Constantinus herbouwt/ werdt gheheeten Constantinopolis, naemaels werdt sy ghenoemt Romeyne, van den Grieken Stimboly, en nu van den Turcken Stampolda, dat is/wijde oft volle stadt. Hy was ten tijde van Iulius Cæsar: Want hy maerte vooz hem eenen Aiax, en een Medea, waer vooz hy hadde 80. Talenten: Welcke stucken Cæsar dede stellen in den Tempel van de Moeder Venus, die hy hadde laten Bouwen: Nochtans seght Marcus Varro, dat den Talent van Athenen dede sesthien duysent penninghen: Budæus in zyn vierde Boeck / seght maer ses duysent. Hy maeckte oock eenen Orestes, die seer gepzesen wozde / en een Iphigenia, die in het Pzoropiensche Tartorien Mannen offerden. Van gelijcken maeckte hy eenen Lecythios, die den jonghen lupden leerde te Peerde rijden. Oock schilderde hy een ghevlacht Edellupden. Daer was ten tijde Plinij van zynder handt een stuc/ waer in waren twee met mantels/op zijn Grieckse/ die hun berepden om te doen eenige reden oft oratie/ waer van den eenen was geseten/ en den anderen over eynde. Maer boven alle Stucken / soo schijnt dat de Schilder-Const en de Verwen hem hebben jonstig en toegedaen geweest/ doe hy schilderde den Schildt van Minerva, waer op sy hadde ghemaeckt het hooft van Medusa, met haer slangich hayr. Desen uptnemenden Schilder hadde naer zyn doodt naeghelaten een Medea, ghelijck

Appelles

Appelles zyn Venus, upt der Zee climmende/als gheseyt is: Dese sulcke stucken onvolmaeckt/waren ongelick meerder in weerden/ als die volmaeckt waren: Doch saghmen in dees onvolmaeckte Tafereelen de trecken / die daer op waren/en noch niet gheschildert/waer aen men sagh en bekende de meyninghen en voornemens / van 'tgene sy maken wilden. So datmen/gemerckte nemende in te sien die sonderlinghe beginselen/ook grooteliickx den doot verlaeghde deser groote Personagien.

Van Elotas, van Etolien/ Schilder.

NIet en behoeft achter wege te zijn gelaten den ghenen/ die tot Ardea den Tempel van Iuno schilderde: Den welcken te deser oorsaeck worde der selver Stadts Borgher ghemaeckt. Daer oock tot zynder eeren een Ghedicht van vier versen oft reghelen ghemaeckt was / en ghestelt in den selven Tempel / 't welck luydde op deser voeghen:

Der plaets wel weert is dit schoon constigh werck
Van Elotas Etolier ghepresen:
Wiens eere wast eenpaer, en blijft in wesen,
Door 's grooten Gods beminde susters Kerck.

Dit vier reghel veers was gheschreven met oude Latijnsche letters.

Van Ludius, Landschap Schilder.

LUdius de schilder / die ten tijde was van den Keyser Augustus, en wil ick oock niet vergheten: Want hy was den eersten Inventeur / die opbracht te Schilderen de Landtschappen op de mueren/ te weten/Landt-huysen/ Hoeven/ cruyden/ ghebloemten/dichte bosschen / wildernissen / heuvelen / beken/ Rivieren / havens en stranden / sulckx als men begeerde. Oock maeckte hy in dese Landtschappen/luyden die gingen wandelen: Ander die hun ghenuechte hadden / den tydt over te brenghen op't water. In zyn Veldt-landtschappen maeckte hy ontrent den Hoeven / Esselen/ en waghens geladen: Somtijden maeckte hy ook volck/dat met der angel-roede vischte: Oock eenige/die ghenuechte/ en hun behaghen hadden/ met te vlieghen/oft vogelen te vangen: Ander in Hasen / roode oft swarte wilde Beesten te jaghen: Oock hadde hy zijn vermaeck/ Wijn-suyders in zyn Landschappen te voeghen. Onder de stucken van zijnen handtwercke/die in aensien waren ten tijde Plinij, zijn gheweest eenighe / daer hy hadde gemaeckt Hoeven / oft Boeren huysen / gheleghen in broerhachtighe leege plaetsen / waer in men sien en kennen conde slijckighe en slibberighe gladde weghen / en eenighe vrouwen die al glijdende vielē/ en andere die op hun hoede gingē/ al bevende van vreesen van te vallen / gaende ghebogen/ als oftse eenigh ghewichte op hen hoofden oft schouderen hadden willen laden/ en dupsentderley ander cleen aerdicheden/ dieder in te sien waren. En aengaende de mueren / die uprwendigh oft in de open locht stonden / hy vondt een wijse daer op te maken eenige Zeesteden / dat een schoon dinghen om te sien was/ en was oock een dinghen van weynigh cost. Niet teghenstaende hoe wel en constigh dat desen Ludius, en andere zijns gelijck/ hebben connen wercken/ soo en heeftmer nopt soo veel werx af ghemaeckt / als van de ghene / die hun begaven te maken Tafereelen. En daerom ist / dat de oude Meesters in so groote achtinghe en verwonderinge waren: Want sy en begaven sich nopt te schilderen eenighen muer / om alsoo een eenigh mensch te behagen: en maecten oock gheen werck te schilderen een huys / dat altijdts op een plaetse blijft: Noch hunnen tijdt door te brengen aen een dingen/datmen niet van den brandt en soude connen beschijden. Oock (alsoo wy hier boven ghesien hebben) Protogenes genoechde hem/met slechs te hebben in zijn hof een cleen hutte oft heete: En in't gheheel huys van Apelles, en hadde men niet connen vinden beschildert een cleen hoeckxken muers/hoe glat en wel sy ghestreken en gemaeckt waren. Soo verre ist van daer / datmen in dien

in dien ouden tijdt gheheele mueren beschilderde. Maer alle den vlijt en begheerte der uptnemende Meesters van den ouden tijd/was te soecken en wesen in de groote beste Steden: Soo dat een Schilder gheen bysonder eygen Lantschap en hadde: Maer was ghemeen voor alle landen/oft alle Landen waren hem gheljck/ oft ghemeen.

Van Arellius, Schilder.

NV tot onse Schilders legende keerende / Arellius den seer vermaerdē schilder triumpheerde/ en hadde zyn wesen te Room / een wepnich voor de heerschappije van den Keyser Augustus. Maer hy hadde dit ongheluck oft ghebreck / dat hy seer de Vrouwen onderworpen oft toeghedaen was: Soo dat alle de Goddinnen die hy schilderde/ waren gemaeckt nae de ghedaenten der Vrouwen / daer hy zyn vrypagien mede ghepleeght hadde: En daer by quam men lichtelijck aen zyn Beelden te kennen de Vrouwen/daer hy van ghedient hadde ghewreest.

Van Amulius, Schilder.

TEn is niet langhe gheleden / seght Plinius, dat Amulius zynen tijdt oft beloop hadde/den welcken van statigen en stueren wesen was / nochtans seer vrolyck in zyn verwen/en hy hadde dat voor een ghewoonte/ ghenuechte te nemen in te maecken eenich cleyn dingen/ oft verclepnende wercken. Hy maeckte doch een Minerva, de welcke de ooghen over al scheen te wenden nae de ghene diese besaghen/'t zy van wat zyde datse stonden. Dit was (acht ick) een tronie blanck van voozen / met de ooghen recht upt siende/ en hier heeft 't gemeen volck dan zyn speculatie in. Hy maecte weynigh werck / en nemmermeer en wrocht hy/ of hy en hadde den langhen Tabbaert aen/om den statigen Man te maken/Ja al was hy op zyn stepgeringe/oft by zynen Esel op het werc. Oock al het werck dat hy opt maeckte / was voor't gulden Palleys van Nero: En daer by quam het/datmen weynig van zyn dinghen vondt.

Van Cornelius Pinus, en Actius Priscus, Schilders.

NAer desen Amulius, hadde hun regnatie Cornelius Pinus, en Actius Priscus: Dese schilderden te Room den Tempel der Eeren en der Deughde/ den welcken de Keyser Vespasianus dede hermaken. Doch Priscus quam den Antijcken in zyn wercken naerder als den anderen.

Van Fabius Pictor, Roomsch Schilder.

DEwijle ick nu gecomen ben te verhalen van dē Roomschen oft Italiaensche Schilders / eer icker noch een deel overloope van den Griecken/ met alleenlijck de namen te verhalē upt Plinio, wil ick van eenighe vermaerde Roomsche nu vervolgens spreken / nemende ten eersten voozen Fabius Pictor. Bewijslick ist/dat de Schilder-const te Room al vroegh in een goedt gheloof is gheweest / 't welck aen den toenaem Pictor, die onder het edel oudt gheslacht van Fabius is geweest: en was het hooft en oorsprongh van hun wapen / om dat hy hadde geschildert te Room den tempel des Gheluchs/in't Jaer na Rooms bouwinge 450. welcke Schilderije gedurde tot den tijde Plinij: Want desen Tempel verbrande eerst ten tijde van den Keyser Claudius. Dit huys en gheslacht Fabij, dat soo doorluchtich / met soo veel heerlicke Tytelen van Borgermeesterschappen/ victorien en Triumphen verciert was / heeft desen Fabius, die in seer grooter weerden/gheleert/in de Wetten ervaren / en onder den Oratoren gherekent was / noch vermaert willen laten/ en sulc een eerlijck gerucht bygheven / van den toenaem Schilder: En hadde te deser oorsaeck zynen naem in't voorverhaelde werck merkelijck gheschreven.

Van Pacuvius Marcus, vā Brundusium, Schilder en Poeet.

NAe de Schilderije des verhaelden Fabij, heeft men groot werck gemaert van die van Pacuvius. Schilder van Brundusium, welcke Schilderije te sien

sien was te Room op d'Ossemarckt/in den Tempel van Hercules, alwaer hy onder ander seer constigh heeft geschildert het Beeldt Hercules. Hy was den Susters soon van den Dichter Ennius. Hy was oock een soo goeden Comedien oft Clucht-spelen maecker/dat sulcken zijnen edelen gheest zijn Schilderije te meer gherucht heeft toegelanght. Dit is datter Plinius van ghetupght / en arzedeert met Quintilianus, dat hy des Poeten Ennij Susters soon was: Maer Quintilianus roert van zyn Schilderen niet: dan noemt hem een Tragische oft Treurspelich Dichter / en dat hy te Room de Dicht-const oeffenende/fabelkens oft schouwspelen vercorht: dat hy seer vermaert was/dooz treffelijckheyt van spzeucken/ cracht van woozden/ en geweldighe Personagien die hy in zijn Spelen bzacht / doch alles sonder upt ander Autheuren oft dichters pet woozt te bzengen. Hy is van Room over gheseepen te Tarenté, en daer ghestozben/ oudt al by 90. Jaer. Syn Graf-schzift vindtmen by Gellium int eerste Boec/ Capittel 24. met dusdanighe woozden oft meeninghe:

Alhaest ghy dy, o Iongh elingh, siet desen
Steen hier u bidt, doch tydt en mocyte doet
Hem eens t'aensien, en zijn opschrift te lesen.
Hier light t'ghebeent Pacuvi Marci soet,
Vermaert Poët, dit wild' ick dat ghy vroet
Verstondt, en niet onwetent en soude wesen.

Van Tupilius, Schilder/ van Venetten.

MEn behoeft oock niet te verghe-ten / maer in de Schilder-const vooz te stellen Tupilius van Venetien/ een Ridder van der ozden der Roomscher Ridderschap: Van wiens handt noch ten tijde Plinij waren binnen Veronen seer schoone stucken Schilderije: en nochtans was hy slinx in het Schilderen / een dinghen dat tot dier tijdt in dees Const noch nopt en was ghesien.

Van Aterius Labeo, Schilder.

ATerius Labeo, die vooztijdts was Schoutet oft Amptman / en andermael Stadthouder van de Raden in Languedock, die ten tijde Plinij seer oudt ghestozben was / beroemde hem/ dat hy in het clepn wel conde Schilderen.

Van Quintus Pedius, stom Roomsch Schilder.

QVintus Pedius, die Roomsch Burgmeester was gheweest / en openbaer te Room hadde ghetriumpheert/ wesende oock een mede-erfgenaem Iulij Cæsaris, met den Keyser Augusto, hebbende eenen soon/wiens soon oot Quintus Pedius gheheeten was. Desen Jonghen stom wesende gebozen / hebben de Ouders gheraetslaeght/ wat men hem soude laten leeren. Onder ander Messala, den grooten Ozateur / van wiens hups en geslacht de Grootmoeder van dit kindt haer afcomst hadde / die was van mepninghe en gaf den raedt / nae langh overlegh en rijpen raedt / dat men desen Stommen soude leeren de Const van Schilderen / welcken raedt van den Keyser Augusto seer goet gheh ouden werdt. Soo dat desen jonghen stommen Edelman volherdende in dese Const tot zyn doot / en vozderber wonderlijck in.

Van Marcus Valerius Messala, Roomsch Schilder.

DE Schilder-const is voozmaels geromen in een seer groot achtinghe dooz Marcus Valerius Messala, den welken een groot Heer/en van de eerste van Room wesende/schilderde en maecte in een Tafereel den strijdt / daer hy verwon en t'onderbzacht den Coningh Hiero, en den Carthagers in't Eylandt van Sicilien: Welck Tafereel hy stelde te Room in't Hof van Hostilius, oft in de Richt-sale. Dit was t'Jaer na Rooms bouwinghe 490.

Van

Van Heraclides, Schilder van Macedonien.

HEraclides van Macedonien/is ghestelt onder de voozluchtige Schilders. In't eerste/oft in zyné aenbang/en diende hy nergens toe/dan om Schepé te Schilderen oft cladderé: maer na dat ghevangen in den krijgh is ghewozden Perseus, dé Coningh van Macedonien/ onderwerp hy hem t'Athenen eené Metrodoro, die eé excellent Schilder was/ en Philosooph. Hier heeft hy soo ghevozdert/dat hy een vermaert Schilder is ghewozden.

Van Metrodorus, Schilder/ en Philosooph van Athenen.

METrodorus was een seer uptnemende Schilder/en in alderley Philosophie seer geschickt/ en ervaren / was een Athener. Het is geschiet/dat Lucius Paulus, den edelen Romeyn/doe hy in dé strijd hadde gevangé den Coning Perseum, aen die van Athenen heeft begeert/ datse hem soudé seynden te Room een volcomen ervaren Philosooph/ om zyn kinderen te leeren en t'onderwijsen: oock een uptnemende schilder/ om te schilderen de Archetriumphalen, en andere dinghen tot zyn heerlijcke incomste / die te Room tzynder vereeringe wozdé berepd gemaect. Waerom die van Athené hun berabende/sondé Metrodorum, en verseerdé Lucio Paulo, dat desen má in beyde deelé hé wel dienen soude: want hy in beyde Consten en wetenschappé gantsch ervaren was/het welck hy dadelick also bevondé heeft waerachtich te wesen.

Van Aristophon, Schilder.

ARistophon, is seer gheruchtich gewozden/ van te hebben geschildert eenen Anceus, met 'twildt Vercken dat hem ombzacht / en Astyphale, die dat aensiet. Hy maeckte oock een costlijck Tafereel/met veelderley Personagié/ te weten/ Priamus, Helena, Lichtgeloove/ Ulysses, Deiphobus, en Dolon.

Van Androbius, Schilder.

DEsen Androbius maeckte eenen Scyllis, die de Ancker-cabels afsneet / daer de Schepen van de Krijgsvlote der Persen aen vast lagen. Desen Scyllis, die dit cloeck stuck bestont/was eenen Vissicher / en dedet met hulp van Cyane zyn Dochter.

Van verschepden Schilders Naemen.

OMmu weder te keeré tot onse schilders / daer zynder noch in hunnen tijdt genoech/ die gerucht behaelt hebben/ die wp metter licht willé overloopen/gelijck in't voozhp gaen/te weten: Daer zyn geweest/Aristonides, Anaxander, Aristobulus van Syzien / Arcesilas, den soon van Tisicrates, Corybas, discipel van Nicomachus, Carmanides, discipel van Euphranor, Dyonisodorus Colophonier/ Diogenes, die een navolger Demetrij des Conings was/Euthimedes, Heraclides Macedonier/ Mydon van Soli, leerlingh van Pyromachus Beeldenaer/ Mnasithæus, Sicponier/Mnatisimus, soon en discipel van Aristonides, Nessus, soon van Abron, Polemon van Alexandzien/ Theodorus van't Eylant Samos: Stadius, leerling van Nicosthenes: en Xenon Spctionier/ discipel van Neocles.

Van Vzouwen/ die constich gheschildert hebben.

DAer zyn oock gheweest Vzouwen/ dat uptnemende Schilderssen hebben gheweest: Namelijck/ Timarete, de Dochter van den Schilder Mycon van Athenen/ de welcke maeckte een seer schoon Diana, die tot Ephesien was/ en wel op zyn Antijcksche ghedaen/oft nae d'oude wijse. Daer is oock geweest Irene, die dochter en leerlinx was van den Schilder Cratinus, dewelcke tonterfepte Elusine, als wesende jonge Dochter. Calypso heeft oock geschildert een oudt Man/en eenen Theodorus besweerder/ die zyn Tooverije gebzupckende was. Alcisthene maecte eenen dausser. Aristarete, leerlinx en dochter van Nearchus, wert Meestersse/ met te maecken eenen Æsculapius. Marcus Varro seght/ dat hy noch jonghmecht zynde / te Room was een dochter van Cyzicus, dat is Spiga, geheeten Lala, de welke in maegdelicke staet bleef al haer leven lang/en wzocht

seer cōstich met het pinceel/ en graveerde seer wel in Yvoor/ met 't graef-yser: Maer boven al was sy uptnemende te maken Vrouwe beelden. Sy maeckte in't groot eenen Napolitaen: en conterfeyte haer selven in eenen spieghel. En mē segt (seyt Plinius) datter nopt Schilder en was/die so snelle hant hadde/als dese Dochter. Ten anderen/ was sy so volmaect en ervaren in dese Const/ dat men haer werck ghemeenlijck ongelijck meer verrochte/dan dat van den Schilder Sopylos, en Dionysius, die ooc te dien tijde leefdē: Nochtans wozde eē Schatcamer oft Cabinet/ daer van dees twee Meesters Tafereelen in waren/ eenen grooten rijckdom waerdich te zyn gheschat. Waer is oock geweest eene Olympias, die haer met het schilderen heeft bemoeyt: doch en vindtmen niet van haer/dat gedachtenis weerdich is/uytgenomen dat sy de Const van schilderen heeft gheleert eenen Autobulus.

Schilderye in grooter weerden.

Van eenige gedaenten/ oft manieren van schilderen/by den Ouden.

PLinius, als hy zyn Historie der Schilders heeft gheeyndicht/ verhaelt dat men inden ouden tijt in't ghebruyck hadde twee manieren van schilderen met het verf: te weten/ in Wasch/en in Yvoor/ met 't heet graef-yser oft steerk-yser. Maer de derde ghedaente van wercken/dedemen met den Penceele/en met het gesmolten was: En dusdanige/Schilderye en verdorf in geender-ley maniere/noch in Sonne/noch wint/ noch met het Zee-water.

Van Hadrianus, den 15en. Roomschen Keyser/ Schilder/ Beeldtsnijder en Poeet.

GHelijck (na *Plutarchi* schryven) d'Egyptsche oft Griecsche Coningen niet alleen de Schilder-const en hebben bemindt/ maer dadelijck self geoeffent: Also heeft oock onder ander Roomsche Keyseren/ *Hadrianus* hē tot onse Const met grooter vlijdt begheven. Welcken *Hadrianus*, na de geboorte *Christi*, *Anno* 119. den 15en. Keyser van Room vercozen wesende/ was een Man van grooter geleertheyt/ervaren in beyde spraken/Griecx en Latijn/en in alle Consten en wetenschappen geschickt en geoeffent. Hy was goet *Mathematicus*, *Geometrus*, *Astrologus*, seer behendich Musicien/en in de Medicine niet onwetende. Een seer constich Dichter van Cluchtspelē: in welcke hy veel treffelicke Sententien met groote welsprekentheyt te wege bracht. Hy was een uptnemende goet Schilder/ en heeft veel aerdige stucken met zijnder hant gedaen/en was in zijnen arbeyt wonder verduldich: doch wat hy voor wercken gedaen heeft/ en heb ick niet gelesen: dan datse suler waren/ dat hy eē Man was geacht/wiens gelijc ter Werelt weynich gevondē was: was van een diep en vast ontbont. Hy was ooc een goet Beeld-snijder/ en heeft van Marber en Coper veel constighe Beelden gedaen/ die weerdigh en loflijck waren. In zijnen tijdt heeft de Const weder in groote volcomentheyt herbloeyt/ de welcke tē tijde *Plinij* al wat verwelckt was ghewozden/ by dat men wel ramen can/en uyt zyn schriftē verstaen. Wesen Keyser constich en Const-liefdich wesende/ in't begin van zyn regeringhe/ liet opzechten een Colomme/140. voeten hoogte/ter eeren en gedachtenis vandē voorgaenden Keyser zynen Oom *Trajanus*, in welcke hy liet houwen des selven *Trajani* gheschiedenissen/ en Victozien teghen de Parthen/ Dacianers/ Uuptschen en ander volcken/ gelijc dese ghestoffyde Colomme seer constich gedaen/ te Room noch heden te sien is/ getuygende wat goede Beelt-snijders doe ter tijt zijn geweest. Doe *Trajanus* 21. Jaer gheregeert/ en 62. gheleeft hadde/ creegh een dagelijcsche Coztse/ en watersuchtich wozdende/is gestozven. Daer wozt wel berupcht van eenige ander Keyserē en Coningen/die geschildert hebben/als oock te lesen zijn eenige versierde Schilderijen: gelijck het Tafereel *Cebetis*, en dergelijcke aerdige sinrijcke bedietselen. Dan dewijle ick van sommighe gheen stucken weet te verhalen/en dat eenighe dingen in onse sprake voorheen uyt zijn gegaen/der Versieringen halven: So salt voeghlijck zijn/ van den Antijcken vermaerde Schilders nu te scheyden/ en by der hant/oft voor te nemē/ de doorluchtige Moderne Italiaensche/die de Schilder-const weder van nieus opgewreckt oft gebaert hebbē/ en voort alle diese opghecoestert/ en tot volmaecktheyt hebben gebracht/d'een na den ander stellende/elck op zijn tijt en plaetse/in soo goeder orden/ alst voeghlijck oft moghelijck sal wesen.

Eyndt des levens/vande oude Antijcke doorluchtighe Schilders.

Het Leven Der Moderne/oft dees-tijtsche doorluchtighe Italiaensche Schilders.

Beginnende aen de ghene/die d'Edel Schilder-const in dese leste Eenwen weder als van der doot verwect/ oft herbaert/ en tot desen onsen tijdt in Italien hebben gheoeffent/ en tot meer en meer volcomenheyt gebracht/ tot groot nut en vermaeck der Schilders/ en Schilder-const beminders.

Door *Karel van Mander*, Schilder van *Meulebeke*.

Het tweede Boeck/ van het Leven der Schilders.

t'Amsterdam,
Voor Jacob Pietersz. Wachter/ Boeckvercooper woonende op den Dam inde Jonghe Wachter, ANNO 1616.

SONNET

Aen de leer-lustighe Schilder-jeught.

PLuckt *hier vermakigh nut, o Schilder gheesten jonck,*
Een vruchtbaer Lusthof soet, dit Boeck u mach verstrecken:
Comt, siet Picturam *hier herbaren, oft verwecken,*
En uyt Florencen schoot om hoogh doen menigh spronck:
Door Sielen hoogh begaeft, met reyn Godlijcke vonck
Des Conſtbaren verſtandts, om haer ten Hemel trecken,
Der welcker Naem en Roem de Doot niet can bedecken,
Ghelijck sy d'abel handt wel doet in haer spelonck.
Al light 'tlichaem verrot in't doncker onder sercken,
Ten was de hutte maer huns Gheests, die in hun wercken
Blijckt edel onvergaen, en leven sal eenpaer:
Soo langh als Conſt by Mensch in weerden yet sal blijven,
Soo langh men Tonghe vint om spreken, Pen om schrijven,
Leeft loflijck hun gherucht, heerlijck verheven claer.

Een is noodigh.

Aen Eersamen, seer Achtbaren Heer, *Bartholomeus Ferreris*, Schilder, en Schilder-Konst lief hebber, mijnen besonderen goeden Vriendt.

VEERDE *Heer, en goede vriendt, dat by velen in dese teghenwoordighe al t'ondanckbaer Eeuwen, met te weynigh onderscheyt worden vergeleken gemeen oeffeninghen met de heel uytnemende Hemel-gaven in der natuere, als in't besonder is de natuer-uytbeeldende volcomen Teycken oft Schilder-Conſt, meynende haer niet alleen licht-leerlijck, en doenlijck, maer oock gantsch onnoodigh te wesen, comt alleen uyt onverstandigh verkeert oordeel. Want aenghesien in onse volck rijck* Europa, *niet Barbarisch, beestelijck, maer Borgerlijck, eerlijck, en vernuftigh de Menschen zijn ghewent te leven: Soo en isser haest niet behoeflijcker noch nutter, om cleen by groot, en groot by cleen onderlinge te gheneren, als de voorverhaelde Teycken oft Schilderconſt. Hier door wordt het seer gerijvigh gelt met beelden, wapenen, en teyckenen onderscheyden. Door dese Moeder aller vercieringhen ontfangen alle conſtighe handtwercken de kooghste en uyterste volcomen schoonheyt, het sy watter ghesmeedt, gegoten, gebouwen, gesteken, gebouwt, ghetimmert, ghemetselt, geweven, genaeyt, geborduert, betrocken oft gewrocht wordt: Alsoo dat Gout en Silver, om het aerdich fatsoen, de helft boven sijn gheschatte weerde gheern betaelt wort, en een Coperen ghesneden plaet tegen Silver opgheweghen kan worden. Iae dat men hadde van 'tslechtste metael oft loot een plaet, die voor ghewis waer betrocken oft beschildert van den vermaerden* Apelles, Parasius, *oft* Zeuxis, *sy waer licht so veel fijn gouden gelt weert, als sy swaer waer. Dies isser yemant, die gelt, oft de beste metalen onnut oft ondienstigh acht, mach oock de Schilder-conſt cleen, en onweerdigh achten, sonder te letten, datse menichmael door uytgebeelde geschiedenissen, gemoeden beweeght, en Ieught tot navolginge der vrome voorganghers heeft verweckt, de langhe overledene als noch levende, die wijdt afwesende als tegenwoordigh voor oogen stellende, en datse neffens haer vermakelijckheyt meer wercken en crachten aenrichtende is. Doch is niet van doen, dat ick wijder onser Conſten deughden (Eerweerde Heer, en goede vriendt) V. E. om tot haer ontsteken in liefden, voorhouden sonde: die doch haer heel toeghedaen zyt, door genoechsaem kennis, die V. E. (als selfs conſtigh oeffenaer by luſt) onder uytnemende Meesters, als* Antonis Moro, Pieter *en* Francisco Poerbus, *heeft ghecreghen. Waerom ick verhope by V. E. dancklijck aen-*

 ghenomen

ghenomen ſal weſen deſe mijn beſchrijvinge, van d'alder uytnemenſte Italiaenſche Schilders, de levens, genegentheden, wercken en handelingen, die ick V. E. met aenbiedinghe mijns dienſtes, willigh opoffere: doch in ſlechten ſtijl in onſe gemeen ſprake: op dat het d'aencomende Schilder-jeught diene tot een Luſthof, oft Boomgaert, om verſcheyden nutte vruchten te plucken, tot waſdom, voedtſel, en vermaecklijcken luſt: eerſt, in veel plaetſen leerlijcke voorbeelden van alle deelen der Conſten vindende: daer naer, de verſcheyden conditien der Conſtenaers, die haer t'aenmercken ſtaen, om't nutte goet te volghen, en't ſchadighe quaet te ſchouwen. Ghelijck den vlijt om leeren van Pieter Perusijn, Maſaccio, *en* Pierijn del Vaga: *de volherdige gedult van* Taddeus Zuccaro: *de zedicheyt, vriendelycheyt, en puntcheyt van* Lucas van Cortonen: *den luſt tot wercken van* Domenicus Girlandaio: *de beleefden en lieflijcken omgang van* Raphael d'Urbijn: *de neerſtigheyt, kuyſheyt, en mildt-heyt van* Michel Agnolo, *en derghelycke te volghen: En te mijden den al te ſtadighen arbeydt van* Thomas Giottino: *de ſlofheydt van* Lionardo da Vinci: *de nijdicheyt van* Baccio Bandinello: *de langſaemheydt van* Daniel de Volterra: *en de traegheyt van* Baſtiaen del Piombo: *de twiſt-liefdicheyt van* Lippo Florentijn: *de korſelheyt van* Franciſco Salviati: *de tijt-quiſtinge van* Sandro Botticelli: *'t quaet nabedencken van* Roſſo: *de latendunckenheyt van* Franciſco Francia: *de beeſtigheyt van* Philippo Lippi: *en de ſotte gierigheyt van* Franciſco Parmeſaen, *en derghelijcke: ſoo in't leſen van verſcheyden natueren, oft gheneghentheden, Exempelen worden gevonden. V. E. neme dan deſe mijne aenbiedinge met ſo goeder herten aen, als ſy van my willigh ghedaen wordt: met begheerte en wenſch, dat Godt den opperſten alderconſtighſten Beeldenaer, die gheen verſierts Beeldts gelijckenis en heeft, V. E. inbeelde zijnen wille en welbehagen, en V. E. lichaemlijck beeldt in welvarigh en langduerigh leven ter ſalicheyt wille ſparen en behoeden, Amen. Te Hemſkerck, op't huys te Sevenbergh, Anno 1603. den 31. Auguſti.*

Van uwer E. goetwilligh dienaer en vriendt,

Carel van Mander.

Voor-

Voor-Reden, op het leven der Moderne Italiaenſche Schilders.

WEL bevinden wy des wijſen Salomons woorden warachtigh, dat alles zijnen tijdt heeft: En oock des Poëts, die ſeght, Dat ter werelt niet in eenē ſtant en blijft. Het welc wel blijct aen onſe Schilder-conſt, die oudts tijts by den Griecken, Romeynen, en ander volcken (als ghehoort is) was in grooter eeren, volmaeckt heydt en hoocheydt, en is wederom in vercleeninghe en afgangh gecomen, jae al van in den tijdt des grooten Conſtantini, welcken Keyſer Chriſten Doop-water ontfingh Anno 318. Want men ſiet wel in den Zeghe-feeſt Boghe by het Colloſſeo, die hem 't Roomſch volck ter eeren op liet rechten, dat het Beeldt-ſnijden doe ſeer leeghe vervallen was, en dat de Meeſters hun moſten met ſtucken, die hier en daer by een gheraept waren, behelpen: Want men ſieter dinghen die fraey zijn, maer doch voor henen ghemaeckt, ten tijde des Keyſers Trajani, en aldaer te pas ghebracht: Maer de dinghen, die doe ter tijdt van die Meeſters handen waren, die ghetuyghen wel den afgangh der Konſten, de teyckeninghe belanghende: Waer by af te meten en te ramen is, dat het ſoo met het Schilderen moſt toegaen. En wat de Konſt tot meerder verderf noch ontbrack, dat wert vervult met Conſtantini vertreck van Room nae Byſantium, doe hy mede nam alle wat te Room voor conſtigh werck oft Konſtenaers waren. Somtijden heeft de Schilder-conſt meenen het hooft op te heffen, doemenſe begon in der Chriſten Kercken plaetſe te gheven, waerom doch veel twiſt en woordt-ſtrijdt gheweeſt is. En nae eenighe Schrijvers, was ſy eerſt toeghelaten in den Kercken gheſien te weſen den tijde Theodoſij, Anno 431. doch dat eenighe hun eyghen Beelden in huys hadden gheſchildert al van te vooren, die in de Kercken noch niet ghedult en waren. Maer Anno 686. ſondt Keyſer Iuſtinianus de derde aen den Paus te Room een gulden Schup, twee ſilver Bekers, en twee ſilver Schotels, vijfthien pondt ſwaer. Oock ſondt Beliſarius zijn krijchs Overſte te Room een ſwaer gulden Cruys, met ſchoon edel ſteenen gheciert, doe begon de Conſt eerſt cracht te crijghen, en op te ſtijghen, en elck zijn beſt te doen wat goets daer van te maecken: Nochtans is wel te vermoeden, dat de Konſt doe noch al wat ſlecht was: Want ſy (ſoo d'ervarentheydt wel leert) al veel tijdts behoeft, om door langhe oeffeninghe op te comen, en daerenboven rijcke Liefhebbers, die den Conſtenaers nae loon en Eere doen trachten. In deſen tijdt leefde den Paus Gregorius, toeghenaemt de groote, die den Schilders meeſten vyandt niet en was: Want hy de Schildery haer plaetſe in den Kercken beſchermde, en noemdeſe te weſen der Leecken Boecken, datſe daer tot leeringhe, doch niet om te aenbidden oft eeren, dienen ſoude. Het ſeſte Concilie, dat tot Conſtantinopel ghehouden was teghen Gregorium den Patriarch, werdt dat ſelve Concilium beſloten, en beſtelt, in alle inganghen der Kercken te zijn gheſchildert, het welck den naevolghenden Patriarch Iohannes, met hulp des Keyſers Philippi liet weder uytwiſſen. Maer den naevolghenden Keyſer met den Paus liet weder alles van nieus ſchilderen. Daer nae creegh onſe Konſt weder

eenen seer harden smac en aenstoot, door den Keyser Leo de derde, Anno 718. welcken een ghebodt tot Constantinopel liet uytgaen, dat wie Christi, Marię, oft eenig ander Beeldt der Heylighen hadde, soudet op lijfstraffe brenghen op de Marct, daer wordē sy met alle d'ander uyt ander Kercken verbrandt: dit dede hy al'tlandt over volbrengē, en d'ongehoorsame en wederspekers straffen. Maer Gregorius de derde van dier name Paus, heeft weder onse Konst tot eenen schilt en beschuttinge geweest, met een Concilie, Anno 733. wel van duysent Bisschoppen en Prelaten teghen Leonem den Keyser, welcken verboden werdt gheen Tribuyten meer te gheven, en werdt van den Paus verbannen. Doe hercreegh de Konst weder nieuwe senuwen, tot dat Constantinus de vijfde Leonis soon, den stock in't wiel quam steken, Anno 742. met een Concilie veler gheleerder Griecken, meer als 330. in ghetal. Eyndelinghe werdt in een Concilie tot Nicea met 330. Bisschoppen de Konst met der Schrift verdedight, en een gedaente, hoemense achten oft eeren soude, aldus besloten, en dese Versen gemaeckt:

Nam Deus est, quod Imago docet, sed non Deus ipse:
Hanc vidias, sed mente colas, quod cernis in Ipsa.

Dat is/

't Is Godt/ dat dit Beeldt leert/ dan selve Godt ist niet:
Siet aen/ maer met hert eert/ dat met ghemoedt ghy siet.

Dit heeft den Pinceel eē groot voetsel gegheven, dat de Const in veel Landen wert verbreedt, door oock sonderlingh behulp der Keyserinnen Hirene, die Constantino de 6. haer Soon, onser Konst vyandt, zijn oogen beroovende, in den Kercker leyde. En hoewel daer wel eenigh tegenval noch gheschiede, tot onses Konsten nadeel: soo heeft Carolus Magnus daer ghenoech in versien. T'is wel waer, dat den inval der vreemder Volcken in Italien en elders, de Const seer ghedempt hebben, als oock den Const-vyandighen Mars, die tusschen het Pausdom en Keyserschap woedende, Europa heeft jammerlic doen suchten met grouwelijck bloedtvergieten, buyten alle mate, en oock de Konst dickwils 'thooft in de schulp doen halen: Soo zijnder doch nae de oudt vreemdtsche maniere noch al eenighe Schilders gheweest in Griecklant, die soo platte aensichten van vooren, omtrecken met ronde diademen, plompelijck ghemaeckt hebben, alsser in Italien in oude Kercken wel te sien zijn. Hoe dat dan de Konst van den ondersten trap tot nu ter tijdt nae boven toe weder opgeclommen is, beginnende in Italien, en van daer elder verspreydt wesende, is mijn teghenwoordigh voornemen nu te verhalen: wie datse eerst aengegrepen heeft, en wie vervolgens haer bysonderste gebruyckers tot desen mijnen tijdt zijn geweest.

Het Leven
Der Moderne/ oft dees-tijtsche voorluchtighe Italiaensche Schilders.

Van Ian Cimabue, Florentijns Schilder.

Schilders, en Schilderyen ontbroken in Italien, Anno. 1240.

DOe het ellendich Italien jammerlijck overloopen was bā de grousaem sentvloeden der rampsaligher Krijgen en ongevallen / dat niet alleē de Const der Schilderp/ maer oock de Schilders al-daer t'samen ontbroken: So is ontstaen en gebozen ten goeden gelucke int Jaer 1240. om upt den grave te halen binnen Florencen / en 't licht de Schilderconst te gheven/ eenen Ian, toeghenaemt Cimabue, van een edel hups in dien tijt/ den welcken in zyn jeught vermustigh wesende / werdt tot de Letter-const geeyghent en bestelt: Maer alsoo de Natuere hem tot ander dinghen stierde/ bzacht vele in Schole den tijt en papier om/ met Mannekens / Peerden / Hupsen / en ander ghedaenten te tepckenen. D'avontuere borghde daer by / dat op den selven tijdt / van den Overheer der Stadt Florencen waren doen tomen eenighe Griecksche Schilders / om aldaer niet de verdwaelde / maer verloren Schilderp te voozschijn te bzengen. Dese dan nu doende wesende in eē kerc/ verliet Cimabue dickmael de Schole/ en sagh heele dagen langh Schilderen: Soo dat die Schilders / en oock zijn

Griecksche heel slechte Moderne schilders herbrenghen de Const in Italien.

Vader/ hun vooz lieten staen / dat den Jonghen die Const aenvanghende/ mocht comen tot heerlijcken eynde: het welck gheschiede: Want hy in zozten tijdt leerende/ zijn meesters/ die op hun ghestelde wijse verhardt waren/ en niet verder en soehten/ verre voozby ghevaren was in de Const/ en beter tepckeninghe hadde / verbeterende in zyn werck veel hun botte Griecksche maniere/ die doe ter tijdt in't ghebzuyck was / al te wijdt afgeweken van de oudt-tijdsche wijse der vermaerde Griecken: soo dat hy zyn Vader-stadt grootlijck met zijnen naem en wercken vereerde / in verscheyden openbare plaetsen/ doch meest in Kercken / makende in zyn werck eenighe tronien nae 't leven / d'welck doe ter tijdt niet meer ghesien en was. Sijn dinghen en waren niet als zyn Meesters ghetrocken/ maer meer verdzeven en vloeyender / soo naeckten als laken: En veel Histozien en beelden op hout/ met Eyeren en Lijm-verwe / oock op muer in natten calck/ zijn noch tot Florencen van hem te sien / doch vele vergaen: Soo dat zijn werken ten lesten oock gantsch Italien oversprzeydt ghewozden zijn. En seer te verwonderen is booz die't noch siet / hoe sulck Man in soo doncker Eeuwe soo verlicht in onse Const mocht wesen. Een van zijn stucken werdt tot Florencen in de nieuwe

Cimabue begon onder Moderne, Conterfeytselen te maken.

Mariæ Kerck gebracht upt zyné hupse/ met een groot gelupt van Muſijck Inſtrumenten en feeſtlijcke Proceſſy / en wasser heerlijck van geloont. Wt oudt gheſchrift wordt vertelt / dat hy dees Tafel ſchilderde in eenich hof / by S. Pieters poort/ en dat doe door Flozencen eenen Franſchen Coningh Carel passeerde/en gebracht werdt die Tafel te sien/ alwaer toegheloopen is geheel Flozencen/ so Mannen als Vrouwen/ met het meeste ghedrangh en geneurhte van der werelt/ soo dat die plaetse van dien tijdt af tot noch / den naem van Vrophorgh heeft behouden. Binnen Piſa maerkte hy op een Tafel met Eyerwe eenen Chriſtus aen't Cruys/ met eenige Engelen die weenen/ en hebben in de handen woorden / die van Chriſti mondt nae den oren toecomen van Maria, die ter rechter hãt staet weenende/Mulier ecce filius tuus: en ter slincker nae Joannes/Ecce mater tua: in een ander Engels handt een rolleken/ daer in staet/ Ex illa hora accepit eam diſcipulus in ſuam. Waer in t'aenmerken is / dat Cimabue begon te openen den padt der Inventien/ en licht te geven/ zijn meninghe met woorden ook uptbeeldende/ 'twelck een nieu verſierlick dingen was. Hy was ook een conſtig Bouwmeester. Hy is geſtorvẽ t'zynen tseſtich Jaren/in't Jaer 1300. doe hy de schildery van nieus genoeth hadde opghewerkt. Nae hem liet hy veel diſcipulen/ en onder ander Giotto, die een byſonder Schilder wert/ en in zijn Meesters huys bleef woonen inde Commer straet. Cimabue Graf-schrift was dit:

Credidit ut Cimabos picturæ caſtra tenere,
Sic tenuit; verum nunc tenet aſtra poli.

Wel is waer/ en hadde Giotto soo seer zijn Meester niet overtroffen / de fame van Cimabue waer veel gheruchtigher geweest / gheliick den Poeet Dantes in zijn Waeghyper verhaelt/seggende:

Men achte Cimabue den beſten Schilder: maer
Nu Giotto heeft den roep, en maeckt zijn faem onclaer.

Den Wtleggher van Dante, welcken schreef ten tyde van Giotto, ontrent 12. Jaer nae des Poeten doot/ Anno 1334. op dese versen/ segt: Cimabue van Florencen was een Schilder van seer edel wercken /en was so moedich en hozsel/ dat indien yemãt/of hy self/eenig gebreck aen zijn werck quam te sien / als wel somtijts door gebreck aen de stoffe oft reetschap geschiet/ stracx brack hy oft vernielde 't selve werck / hoe costlijck dat het was.

T'leven van Andries Tafi, Flozensche Schilder.

Gheliick de werrken van Cimabue (welcken de Schildery beter ghedaente had gegheven/als der Grieken gewoonte was) den volcke toegelangt hadden geen cleen verwonderinge: Alsoo waren de Moſaicksche dinghen van Andries Tafi ten selven tyde ook/ en in grootachtinghe ghehouden. Welcken van Flozencen vertrock/ en begaf hem binnen Venetien/ alwaer in S. Marcus Kerck eenighe Gzieken van Moſaick wzochten/met welcke hy hem soo gheneen maeckte/ en soo veel dede/ dat hy eenen Meester Apollonius Gzieksche Schilder bzacht binnen Flozencen/ den welcken hem leerde Moſaick glasen backen / en 't ralck toemaken om in te leggen. Dese twee maeckten t'samen veel werrken / die van den volcke in dien tyden seer waren ghepzesen: doch hadde Andries 'tgheluck/ dat wepnich kennis en onderschept tusschen goet en quaet / de Conſt van tepckeninghe belangende/ by den luyden was. Hy leefde 81. Jaer/ en sterf eer Cimabue, in't Jaer 1294. En om de grootachtinghe en eere/ die hy verereeg met der Moſaic/om dat hyse voor eenich ander binnẽ Tuſcanen had gemẽ gemaert/ verooꝛsaecte hy Gaddo Gaddi, Giotto, en ander die in die Conſt te bovẽ gingen/ en uptnemende dingen deden/ en onsterflijckẽ naem verreeghen hebben. Hy wert van yemandt met dit Graf-schrift vereert:

Moſaick is in den Modernen eyt van den Grieken ghecomen in Italien.

Hier

Hier light Andries, die conſtigh van manieren,
Met wercken schoon, en luſtigh wel ghedaen,
Tuſcanen heeft vermoyt, en is ghegaen
Hier boven, t'Rijck der Sterren ook vercieren.

T'leven van Gaddo Gaddi, Flozensch Schilder.

Dat Gaddo Gaddi in desen selven tijdt beter tepckeninghe hadde op de Gzieksche wyse te wercken / en in Moſaick/als den voorverhaelden Tafi, magh oorsake wesen de vrientschap/en den gemeensamen omgangh/die hy stadich hadde met Cimabue, dewyle sy dickmael t'samen spraeck hielden over de swaerste stucken / die der Conſten waren belanghende/waer door in hunnen geest ontſtondẽ veel en schoon aenslagen / die sy seer loflijcken uptvoerdẽ: Waer toe hun misschien vorderlijck was de goede dunne Flozensche locht/ welcke stadich veel subtyle gheesten voortbzengt. Hy heeft tot Flozencen veel van Moſaick gewzacht/met meer tepckeninghe en oordeels/ dan in eenighe plaetse van Italien mocht ghesien worden: soo dat zijn gerucht uptbzeedende/hy te Room werdt geroepen in't Jaer 1308. welck was 't Jaer na den bzandt/ welcken de Kerck van S. Ian Lateranen, en 't Paleys van Clemens de vijfde verbzande. Te Room heeft hy verschepden werrken van Moſaick gedaen/ hem van de Griecksche maniere al wat verschepdende; daer nae in Tuſcanen comende / noch alsoo in eenighe Steden hebbende ghewzocht / keerde weder te Flozencẽ/met voorneem hem voorts te rusten: Alwaer geromen/ begaf hem tot cleen werckskens/ als eenighe Tafelkens van Moſaick / ook met Eyerschalen/ ghebzupckende uptnemende patientie / ook maeckte hy eenighe Schildery. Summa/in beyde was hy tamelijck goet Meester / winnende goeden loon/ en name. Hy starf t'zynen 73. Jaren/ Anno 1312.

T'leven van Margaritone van Aretso, Schilder / Beeldtsnyder/ en Bouwmeester.

Onder d'out-bzeemsche Schilders/ die hun verbaesden / aenhoorende den los/ die van den volcke behoorlijck Cimabue, Giotto, en ander hun Diſcipulen worde gheghéven/ door de goede wercken in de Conſt van Schildery/ met groot gheroep over gantsch Italien/ was ook eenen genoemt Margaritone, Schilder van Aretso: den welckẽ/ met ander van zijnder Eeuwe / die in dien ongevalligen tijdt de hoogh plaetse der Schilder-conſt besat / wel bemerckte / dat zijn gherucht van dese voornoemde verdonckert werdt. Soo is te weten / dat desen Margaritone op de Grieksche wyse binnen Aretso een deel Tafereelen van Ey-verwe maette / ook veel op den natten kalck / en alles met grooten arbeydt / de welcke wercken al te vertellen niet noodich en is: want ick wil vermyden wytloopende redenen/ sonderlinghe van dinghen/ daer ons niet aen ghelegen en is. Dan dit is t'aenmercken / dat hy d'eerste was/ die toesicht hadde/dat de penneelẽ/daer hy op wzocht/niet soude ontlyden/ oft inde vergaderinghe van een gaen: Daerom hy over al tpenneel eenen lynen doek spande/ en met sterrken lijm besrichde / daer op met lijm van schappelingẽ gesodẽ wittende/heeft also daer na gewzocht. Dat hy ook den Inventeur was / van op den Bolus met blat-gout te vergulden/en gebzuyneert Gout te maken/ 'twelck nopt te voozen is gesien gheweest. Hy maeckte ook een Marber Sepulture / en een Marber Conterfeytsel van eenẽ Paus: en ook van verwe / 'twelck gheacht worde 'theste werck/ dat hy opt dede. Hy maeckte 'tpatroon van 't Gouverneurs van Anconen Palleys op de Gzieksche maniere / Anno 1270. en wzochter aen van Beeldt-snyderp eenige Hiſtozien van half taeille. Hy sterf out 77. Jaer/en hadde dit Graf-schrift:

Penneelen met doeck overspannen, eerst gebruyckt.

Inventie van gebruyneert Gout te leggen.

Hic jacet ille bonus pictura Margaritonus,
Cui requiem Dominus tradat ubique pius.

Het

Het leven van Giotto, Schilder/en Beelt-houwer/en Bouwmeester.

SIjn de constighe Schilders schuldenaers der miltgheviger Natueren/ die stadich hun tot voorbeelt is dienende / als wesende de ghene / daer sy alle volcomen schoonheydt in verscheyden deelen naebootsende van becomen: Soo acht ick/dat Giotto, Flozensthe Schilder/ een van desen is/ vzy niet weynich in haer ghehouden: om dies wille dat meest dooz hem(hoewel ghebozen onder noch so onervaren Const-gebzuyckers) de Schilder-const tot sulcken gedaente en wesen gebzacht werr / datse fraey en goet ghenaemt mocht wesen. Desen Giotto was gebozen tot Vespignano,een Dozp / 14. Italiaensche miplen van Flozencen/Anno 1276.zyn Vader was een Landtbouwer / gheheeten Bondon. Den Jonghen thien Jaer oudt wesende / hoewel noch kintsch / beweeg in al zyn doen en wesen een onghemeen leventichepr en snelheyt des geests / 't welck hem niet alleen by den Vader/maer oock binnen en buyten Dozp/by alle die hem kenden/lief en weerdt dede wesen. Sijn Vader niet wetende / waer toe zynen Giotto van der Natueren gheschickt was / schickte hem nae zyn Boersch ghebzuyck / te hoeden een deel Schapen/die hy op de Hoeve nu hier nu daer gingh weyden: en epghentlyck ghenegheu tot de Teycken-const / waer hy blacke plaetse vondt op mueren / weghen/op't sant/oft steenen/ teyckenende altijt pet na 't leven/oft upt zijnen geest/ alsoot hem voozen quam. 't Gheschiede dat Cimabue daer in't Dozp had te doen/heeft gevonden Giotto,die een van zijn weydende Schapen Conterfepte/ sonder opt van yemandt/als van natuere/daer toe ghestiert oft gheleert te wesen: waer dooz Cimabue verwondert zijnde/hem vzaechde/of hy by hem wilde tomen woonen. Waer op den Jonghen antwoozde: soo't den Vader toeliete / wildet geeren doen. Den Vader heeft Cimabue zijn begheerte oock willigh voldaen. Dus te Flozencen woonende / van de goetgunstighe Natuere ghelepdt/ en van Cimabue onderwesen zijnde/werdt niet alleen zyn Meester in de Const gelyck/ maer wijder verscheyden van de plompe Griecksche manere/baerde en bzacht voozt de beter Moderne Schilder-const / en oock 't recht gebzuyck van Conterfepten nae 't leven/ 't welck binnen twee hondert Jaren te voozen niet op de beste wijse en hadde gheschiedt. Onder anderen heeft hy ghetonterfept Dantes,zijnen grooten vziendt / soo vermaerden Poeet/als hy Schilder was. Veel wercken binnen Flozencen heeft hy in openbaer plaetsen / als in Kercken en Cloosters / ghedaen:die ovemuts zyn Jonckheyt seer te verwonderen waren. Daer naer vertrocken wesende van Flozencen / heeft in ander Steden van Italien zijn Conste en gherucht wijt doen verspzeyden: zijnen gheest en vernuft heeft hy in uptbeeldinghen/ghesten/ bewegynghen der affecten / in zijn figueren seer constlijck laten blijcken/ altijdts met nieuws bedenckende / dat hy der Natueren leerkindt met recht mocht heeten. Binnen Asceli,Stede in Umbria,in S. Franciscus Clooster / daer desen Sancts lichaem is/heeft hy veel Histozien op den natten kalck ghewzocht/in welck zijn veelderlep actien der figueren wel ghepzopozcioneert / seer levendich / en met grooten vlijdt ghedaen. Met seer versierlijcke inventie is eene/ daer de Gehoozsaemheyt/eenē Monick vooz haer knielende/een jock aen den hals legt:'t welck met handen upt den Hemel wozdt opghetoghen / en sy bewijsende silentie oft stilswijghenthept met eenen vingher op de mondt / heft de oghen nae Iesum Christum,die upt der sijdē het bloet laet spzingen: In geselschap deser Deucht/ zijn Wijsheydt / en Godtmoedichepdt/ om te bewijsen/ dat waer warachtighe Gehoozsaemheyt is / oock altijdts zijn Godtmoedichepr/en Wijsheydt/die alle goet werck helpen volbzengen. Ter ander sijden is een Histozy / daer de Cupsheyt oft Matichepr staet op een sterrke rootse/ die haer niet bewegen noch verwinnen laet/noch van Coninghrijcken/ Croonen:noch palmen/die haer eenighe toonen en bieden; Ten voeten van haer is de Ecpnichepdt / welcke een naeckt Mensch is wasschēde/ en de Sterchept bzengt vast volck toe om gewasschen te wozden: Neffens de Cupsheydt staet de Penitentie/die de ghevloghelde Liefde verjaegt metter discipline/ en doet d'onrepnichepr vluchten. In de derde is de Armoede / die bloot voedts op dooznen treedt:hebbende achter haer eenē Hont/ die haer naebast/en ter sijden een Kindt/ dat haer met steenen wozpt / en een ander / dat met eenen stock de dooznen steeckt nae haer beenen toe. Dese Armoede sietmen ghetrouwt wesen van S. Franciscus, welcke Christus t'samen gheeft: daer by wesende de Hope/ en de Cupsheyt. Inde vierde Histozy is eenen S. Franciscus ten Hemel ghevaren/ verclaert / en ghecleet in een witte Diaken stoole/hebbende om hē eenen Chooz van Enghelen / met een Daen/ daer in een crups / en seven sterren / boven is den Heylighen Gheest: dese Enghelen hebben rollekens met Latijnsche letteren/ tot bedupdinghe der Histozien. In de selve Kerck maeckte hy noch eenen S. Franciscus, Oock op't natte kalck / daer alsulcken ernst en innichepdt oft devotie in te sien is / dat het te verwonderen is. Voozts keerende weder te Flozencen/ heeft tot Pisa ghe schildert op't natte kalck/ses Histozien / van den verduldighen Job: in welcke veel schoon figueren zyn: Onder ander eenighe Boeren/ bzenghende aen Job de bzoeve tijdinghen/ die niet en moghen verbetert wesen / soo weemoedighen ghelaet als sy toonen: oock eenen knecht / die zynen sweerighen Meester/ sittende als verlaten/met een handt de Vliegen afweert/ en met de ander zyn neus toe hout vooz den stanck/alles met een seer gracelijcke actitude. De tronien van Mannen en Vzouwen zyn seer schoon en wel ghedaen / de laechens op een goede maniere bloeyende / niet te confusich oft hardt/ soo dat niet te verwonderen is / dat dit werck seer verre gheruchtich was / dat Paus Benedictus de neghenste/eenen zijnen Hovelingh sondt in Tuscanen / om weten wat Giotto vooz een Man was/ en wat zijn dinghen waren/ voozghenomen hebbende in S. Pieters Kerck eenighe wercken te laten maken. Desen dan gesonden / om vernemen wat Meesters in Schilderen en Mosaick te Florencen waren / passerende dooz Siena, spzack daer de Meesters aen / en nam mede van hun teyckeninghen / en quam tot Flozencen:alwaer hy op eenen nuchten vzoech by eenen Giotto op eenen winckel/daer hy sadt en wzocht/quam/ en gaf hem des Pauws meeninge te kennen: ten lesten verfoerkende oock teyckeninghe van zynder handt/ als van den anderen/ om aen zijn heplichepdt te schicken. Giotto cluchtigh wesende/ nam een vel papier/ op welck met eenen pinceel/den arem vestighende tegen zyn sijde / om soo een passer te wesen/ trock met een vzaepende handt / sonder den arem te versetten / een soo volcomen net ghetoghen rondt/ dat het wonder was te sien:dit ghedaen / gaft al grenickende den Hovelingh / segghende: siet daer de teyckeninghe. Waer op hy / als die bespot meende te wesen/antwoozde: heb ick gheen ander teyckeninghe te hebben als dese:'t Is meer als ghenoech/seyde Giotte, latet met den anderen den Paus sien: ghy meucht sien oft ghekendt sal wesen. Hy vertrock/hoewel qualyck te vzeden. Voe onder ander teyckeninghen dit vooz den Paus quam / en hem ghesept wert/in wat voeghen/ sonder passer / en den arem te versetten/ dit rondt van Giotto ghemaeckt was/heeft den Paus / en veel verstandighe Hovelinghen/verstaen/ dat Giotto alle d'ander Schilders van zijnen tydt in excellentie te boven gingh. Dit nu geruchtich wozdende / isser een spzeeckwoozdt upt gewassen/datmen tegen 'tvolck van groben deeghe ghebacken ghemeenlijck seyde: Ghy zijt veel ronder als de O van Giotto. Den Paus liedt hem dan te Room comen/hem grootelijcx vereerende / zijn deuchtsaemhept in der Consten bekennende / liet hem veel dinghen maken / die hy seer net en aerdich dede/ waerom hy van den Paus seer hoogshjck geloont en bejonsticht werdt. Van zijn handt wasser een Marie beeldt op den muer / en doe men naemaels den muer timmerde most bzeē/ werdet om zijn constichepdt met grooter moeyten vier-

Giotto was een Koeherder.

Inventie van Giotto seer aerdich.

Giotto treckt een rondt, in plaetse van teyckenen.

De O van Giotto.

vier cant uptghenomen / en elder bewaert. Hy maeckte oock van Mosaick in't voorhof van S. Pieters Kerck dat Schip/datter noch te sien is / een seldsaem constigh werck / van allen goede gheesten gepresen/ soo van de verscheyden actien der Apostelē/ mits den Zeestorm / de verheventhept des op geblasen seyls/ en de groote gheliockhept der glaschens / oock d'affectie eens enghelenden Visschers/ is alles verwonderlijck. Hy heeft oock te Avignons, met Paus Clemens de vijfste getrocken wesende/en elder in Vranckrijck veel wercken gedaen/ van waer hy weder thuys keerde wel vereert en gheloont / Anno 1316. Hier naer doe hy in verscheyden Steden veel schoon wercken hadde gedaen/wert hy ontboden te Napels, van Robert den Coningh aldaer/voor welcken hy in S. Claren Cloosters Kerck maecte veel Historien upt 't tout en nieuwe Testament/ en upt den Apocalyps. Men seght/dat hy hier veel Inventien te passe bracht / als oock voorhenen te Asceſi, van synen vrient den Poet Dante. Seer behaeghden den Coningh de wercken en cluchtighe routinghen van Giotten, dat hy al veel den tijt by hem doorbracht met sien schilderen/ en hem te hooren doen zijn gheneuchlijcke antwoordē die somtijts soet bytende/ doch altijts veerdig waren/ des hem dē Coning seer lief hadde. Eens seyde dē Coninc: Giotto, ic wil u de voorbaerste maken van gantsch Napels. So antwoorde Giotto: Ho ja/en daerom ben ick gelogeert in de Coning-poort. Eē andermael seyde den Coningh: Giotto, waer ick die ghy zyt/nu het soo heet is/ sou' ick 't schilderen wat laté berustē. Waer op hy stracx antwoorde: ia gewis/waer ick die ghy zyt/ick lieter berusten. Doe hy eens in een Sale voor den Coningh schilderde/begheerde den Coningh upt eē voorsichept aen hem/ dat hy hem zyn Coninghrijck soude schilderen. Giotto (soo men seght) schilderde hem eenen Esel/met een Esel-sadel op/en voor zyn voeten een nieuwe Esel-sadel / en daer aen rieckende/ scheen den Esel daer begeerich nae te wesen: En op elcke sadel lagh een Conings croone/ en dē scepter. Den Coningh hem vragende/wat sulcke Schildery betеeckende/seyde: Sulx zyn u Ondersaten/ en sulck is u Rijcke: Want dagheliex begheeren sy nieuwe Heeren. In't wederkeeren na Florencen/maeckte hy veel wercken: oock eenighe Crusifixen / met achter gulden velden: oock binnen Florencen verscheyden wercken: oock Metselrijen/Inventien/en Beeldtsnijdinghe: En werdt in grooter eeren wel gheloont / niet alleen Florensch Burgher ghemaeckt: Maer oock voorsien met een eeuwighe Incomst / van hondert gouden Croonen 's Jaers/van de Incomst van der stad/ twelck in dien tijt al veel was. Na dat hy noch verscheyden fraey Inventien/ en stucken had gedaen/ is eyndlijck upt dit leven geschepden / Anno 1336. daer veel om bedroeft waren. Hy liet na veel discipulen: En nae zyn doodt veel van zyn cluchtichept te vertellen. Van hem is ghecomen de clucht van de Vliege/ die dickwils wort verhaelt: Want men seght/dat hy in zyn Jeught/op de neuse van een figure/ die Cimabue geschildert hadde/een Vliege maeckte / so natuerlijck / dat zyn Meester op 't werck comende / om zyn werck te vorderen/ meer als eenmael met de handt sloegh om weck te jagen: Maer bedrogen synde / werdt ten lesten siende / datse gheschildert was. Door den gheleerden Poet Angelus Polytanus was hem dit Graf-schrift ghemaeckt:

Schilderconst in weerden.

Giotto in grooter weerden by den Coning van Napels.

Historie van van de Vlieghe.

Ille ego sum, per quem pictura extincta revixit;
Cui quàm recta manus, tam fuit & facilis.
Naturæ deerat, nostræ quod defuit arti:
Plus licuit nulli pingere, nec melius.
Miraris turrim egregiam sacro ære sonantem,
Hæc quoque de modulo crevit ad astra meo.
Denique sum Iottus, quid opus fuit illa referre?
Hoc nomen longi carminis instar erit.

't Leven

't Leven van Steffaen, Florentijnsch Schilder.

D'Aenlockende begeerlijckhept des soeten gheswins / en aensmeckende eere/met natuerlycke genegenthept/ en liefde tot Const / hebben door oeffeninghe tot sulcken perfectie ghebracht Steffaen Florentijnsch Schilder / discipel van Giotto, dat hy niet alleen en voorlicp alle die voor zynen tijdt hun hadden beneerstight in de Const / maer overtrof zijnen Meester so veel/ dat hy verdienstelijck werde geacht den besten Schilder van al die oock doe ter tijdt waren/gheliick zyn wercken wel claerlijck betupghen. Desen schilderde binnen Pisa een Marp-beeldt/ in een Kerckе/genaemt Campo santo, dat alree beter werc was van teyckeninge en schilderen/als zyns Meesters: Oock binnen Florencen/in't Clooster van Santo Spirito, drie boghen op't natte calck. In den eerstē/de verclaringe Christi op den bergh Tabor/met Moses en Helias: Alwaer hy het schijnsel Christi liet dalen op de drie Apostelen/de welke men met onghemeen en schoon actien in sulcker voegen in hun laken sietgewonden/ dat men can mercken/dat hy met nieuwe plopen en voukens hem pooghde/ de naeckten daer onder uptbeeldende oock te toonen: Het welck voor henen/ oock selfs van Giotto, niet waergheno-men was. In een ander history maerte hy/daer Christus een beseten gheneest/ een insien van een gebouw/ op de rechte prospective Const/ doe ter tijdt wepnich noch bekent wesende: en dat voerde hy upt met groot voordeel / en goede Inventie: de colommen/cornicen/poorten / en vensters / alles wel op de mate/ en met goede overeencomste / doch nae de moderne maniere: maer so verscheyden van ander Meesters werc/dat men wel mercte / dat hy de rechte beste maniere daer in hadde. Onder ander hadde hy te wege ghebracht/en liet sien een vercortingste van eenen trap/van wonderlijcker Inventie / die naemaels in ghebouw voeghlijck te passe wert ghebracht. Noch een history maeckte hy/ daer Christus d'Apostelen verlost van Schipbraeck/oft verdrencken: daer hy seer sonstig uptbeelde het verschricken in de tronien der Apostelen/die van verscheyden Zee-ghedrochten zijn bevreest in sulcken storm: alwaer schijnt dat Petrus spreckt en seght/ Heere helpt ons/ wy verdrincken. Dit werck / om de schoonhept en vloeyenthept inde laken en anders/is gehouden voor 't beste van allen / dat alleg so wel zyn werck doet. Onder meer wercken van hem/ wasser in een Capelle een val van Lucifer, daer hy liet sien verscheydē vercortingen van lichamen/ armen en beenen. Des hy van den Constenaers den toenaem verkreegh/en geheeten wert/ den Aep der natueren. Meer wercken heeft Steffaen in zijn geboorte-stadt/oock te Milanen/ Roomen/ en elders ghedaen: doch bysonder en uptnemēde tot Asceſi, daer hy een Hemelsche glory heeft ghemaeckt/ doch niet volmaeckt/mits hy om zijn nootsaecken most keeren tot Florencen: Hier sietmen eenen ring oft circkel van Santen en Santinnen/met sulcken verscheydenheydt van ouderdommen der tronien/oud/middelbaer/ en jongh/ datment niet beter gedaen en soude wenschen. Hier sietmen in die Hemelsche Geesten een sulcken soeticheyt van wesen/dat het onmogelick schijnt/ dat het in sulcken tijdt van so een Man is ghedaen. Men sieter oock boven dese een deel Engelen in het schijnsel spelen/ met menigerley fraey actituden en toemakinghen/en in de handen hebbende verscheyden uptbeeldingen upt der Godtlijcker Schriftueren: elder in een frijse zyn noch Enghelen/die hebben in hun handen de seven Kercken van Asien/upt den Apocalyps/alles met sulck een aerdige gratie der welstandicheyt/ dat te verwonderen is. Daer voort ooc gesept/dat hy goet Bouwmeester was. Hy starf in't beghin des Jubile-Jaers 1350. oudt 49. jaer. Syn Graf-schrift is dit:

Aep der Natueren hiermen Steven Florentijnsch Schilder.

Stephano Florentino pictori, faciundis imaginibus, ac colorandis figuris, nulli unquam inferiori. Affines mœstiss. posuere. Anno XLIX.

Eyndt des levens van Steffaen Florentijn.

't Le-

't Leven van Pieter Laurati, Schilder van Siena.

T'Is heughlijck vooz deuchtsaem frap geesten/ te beleven/ dat sp sien hun wercken binnen en buyten hun Vaderlandt in weerden / geacht/en zp over al begheert/en welcomen te wesen: Het welck ghschiedt en gheluckt is met Pieter Laurati, die over al Tuscanen was gheroepen/en wel ghesien. Veel fraey wercken zyn van hem te sien/ beghinnende te Siena, zyn ghebooxten Stadt/ daer men haest bemerckte / dat hp Cimabue en Giotten haest te boven soude gaen / alst nae gheschiede: Want hp een Histozy maeckte / daer Maria jongh in den Tempel de trappen opklimt/verselschapt met Ioachim en Anna, en van den Pziester wozt ontfangen. Daer by is oot het Houwelijck: De figueren zyn wel toeghemaeckt/ seer wel ghelaekent / en in hun cleederen soo tamelijcken ghewonden / datse in de wesens der aensichten toonen een treffelijckheyt/ en in de stellinghe der beelden een seer schoon bevallicke maniere. Om cozt te maken/en veel omoodichs vooz by te gaen: Soo heeft hp tot Aretso gemaeckt een Marien Hemelvaert op het natte kalck / onder met groote Apostelen vier ellen hoogh: Maer 't bysonderste en't beste werck / dat is in't welfsel/ daer de Enghelen om de Maria in eenen ringh/met een vzolicke bewegingе dansen/en schijnen te singen: Daer sietmen geschildert een ghewisse Enghelsche en Godtlijcke vzeuchde: Daer toe had hp ghemaeckt de ooghen der Engelen/ die op Musijc instrumenten spelen / al verheven / en opmerckich naer eenen anderen Chooz Engelen/ die haer op voeren ten Hemel/alle schoon actien doende:een werck / dat hem veel ander dingen veroozsaecte te maken. Hp heeft zyn werrken meest gedaen/outrent het Jaer ons Heeren 1350.

Het leven van Bonamico Buffalmacco, Schilder van Flozencen.

WOnderlijcke verstheydentheden der Natuere sietmen in den menschen/ gheljck als van Moeders lijf hun aengebozen wesende/sommighe tot verdziet van daer sy mede omgaē/ sommighe tot peghelpen vermaken en tijtverdzijf: Van welcken vzolijcken aerdt een was / desen Flozentijnschen Schilder/ Bonamico Buffalmacco, discipel van Andries Tasi. En gheljck hy boerdigh was/ oock vziendt van Bruno en Calandrino, Schilders/die seer gheneuchlijck waren/ zyn verscheyden cluchten / dooz den vermaerden Poeet Ioannem Boccatium, van hun beschzeven. Om nu te verhalen van zijn jonckheyt aen: Buffelmacco, woonende met Andries zijnen Meester/ wert in de langhe winterschе nachten altijdt vooz den daghe opgheweckt met ander knechten om te wercken: Bonamico verdzoot dit opstaen in't beste van zynen slaep/ en docht middel/ om zyn Meester dat vzoegh opstaen te beletten/ het welck ghschiedde: Want hy treegh by een dertich beestgens / gelijck die wy Tozen heeten/en wat connen dzaghen: Dese vestighde hy elck een cleen keersken op den rugghe / en stacksе al een by een dooz een splete of gerre van der deure met dese ontsteken keersкens/recht op den tijd/dat zyn Meester was ghewoon hem op te werken. Den Meester dese lichtghens siende / begon vol vzeesen te beven / en oudt wesende/ dooz verschzickthept hem Gode te bevelen met zyn gebedekens en Psalmen/ en zyn hooft met den dekens bedeckende/ hadde gheen sinnen om Buffalmacco te wecken : maer lagh so al bevende tot den claren dagh. Smozgens vzaeghde hy Buffalmaco', of hy niet en hadde ghesien een dupsent Duyvelen / gheljck als hy: Die antwoozde / Neen: Want hy hadde gheslapen/ en d'ooghen toegehouden / en was verwondert / dat hy niet was opgheroepen gheweest. Opgheroepen/ seyde Tafo : Ick heb ander dinghen in't hooft ghehadt/als te schilderen/ en ben gantsch bedacht / te gaen woonen in een ander huys. Den volghenden nacht / alhoewel Buffalmaccus maer dzie lichtkens in zyn Meesters camer en bestelde/en conde evenwel/ siede die wepnich Duyvels/ in dien nacht van vzeesen niet slapen. Ten was soo haest

Buffelmacco belet zijnen Meester het vroegh opstaen.

haest gheen dagh / hy en trock upt dat huys / om niet weder daer in te comen/ en men hadde genoech te doen om hem te stillen. Doe haelde Bonamico den Pastooz om hem te beraden: soo spzekende van desen handel / seyde Buffalmacco, Ick heb opt ghehooxt / dat de Duyvelen de meeste vpanden zijn van Godt/waerom sy oot (acht ic) zijn der Schilders meeste tegenpartijen: want boven dat wyse altijt soo leelijck schilderē/ soo gaen wy/ dat noch ergher is / end' en schilderen niet / als Santen en Santinnen in de kercken / waer mede wy te spijte der Duyvelen / den Menschē meer en meer devotigh maken / oft beter/ waerom de Duyvels op ons vergramt / als die meerder macht hebben by nacht als by daghe / comen en maken ons sulck een spel / en noch ergher sullen / ten zy dat wy dit nacht-wercken naelaten. Dit conde hy met so veel wooxdē eenē schijn gheven/ dat het van mijn Heer dē Pziester wert bevestight. Soo dat Tafo achterweghe liet het opstaen des nachts/ en de Duyvels met lichtkens te gaen achter de Camer. Maer Tafo, dooz de gierichept ghedzeven/ wepnigh Maenden daer naer / en de vzeese schier al vergheten hebbende / begō weder het nachtwercken / en Buffalmacco op te wecken/ oock begonden straxt dese Tozen met den lichtkens te gaen achter de camer: soo dat Tafo ghenootsaeckt werdt / het nacht-wercken gantsch te laten berusten/ hier toe oock van den Pziester ernstelijck gheraden wesende. So dat dese sake openbaer wozdende/ de ghewoonte by alle Schilders van der Stadt / van by nachte te wercken/af gingh. Doe nu Buffalmacco genoech ghleert hadde / en dat hy op zijn selven aenving te werchē/ als die genoech te doen creeg/ so had hy een huys om woonen en werrken / nefens eenen Wollewever/ ghenaemt Capodoca, wiens Wijf gemeenlijck moest opstaen / als Buffalmacco moede ghewzocht gingh slapen/ en haer wollewiel stōt vast by Buffalmaccons bedde: alwaer sy den nacht over spinnende/met dat gerucht den slaeplievenden Schilder wacker hiel. Hier hadde Buffalmacco eer langh weder een nieu remedie bedacht:

Buffalmacco belet zyn Buer-wijf 't vroegh opstaen.

want hy sach van in zijn huys dooz een splete recht op dē Heerr dooz den muer/ al wat zijn Buerwijf maecte/so nam hy een doozgeboozt riet/waer mede hy (als het Wijf den pot opgehangen hadde/en den rugge gekeert was) dooz de splete so veel sout blies in den pot/als hy mocht: so dat Cabodoca, als hem potagie oft vleesch voozgeset was / en conde noch eten/ noch pzoeven/dat het so sout was: een oft twee repsen ghingh dat soo met kijven voozby: maer dit soutten altijts duerende/ heester de arme Vzouwe wel en bet om ghslagen. Een andermael de Vzouwe ghslagen zijnde/haer seer ontschuldigende / werdt hy te meer vergramt / en te harder slaende / soo dat de gebuyzen dooz des Vzouwen gezrijsch in huys zijn ghecomen / en onder ander Buffalmacco, den welcken hoozende Capodoca zijn Wijf beschuldighen / en het Wijf haer onschult doen / seyde: Maggher / ghy moest reden gebzupcken: ghy claeght / dat u geroockscl noen en avont versouten is: en my verwondert/dat u Vzouw pet can doen dat dooght: ick en weet niet / hoe sy by daghe can op haer voeten staen / dewijle sy den nacht over is doende aen haer spinnewiel / en qualijck een ure in den nacht slaept: laetse met meer te middernacht opstaen / en laetse slaepen so 't behoozt / sy sal by dage beter weten wat sy maeckt / en sy en sal so niet versoutten: so wel wist hy 't te segghen / dat hem elck gheljck gaf / en Capodoca beloofde/en dede also: van doe vooxt was de pottagie-pot altijt matelijc gesouten/tot dat haer man haer weder upt giertheyt vzoegh dede spinnen/ so dat hy 't moest naelaten, so dat Buffalmacco moght slapē na sijnē lust. Sijn eerste schildery/ daer hy hem wel in dzoeg/ was in een Kerk van Nonnen/nu al vergaen: daer hadde hy geschildert 't leven Christi, maer bysonder seer aerdich de kinder-doodinge Herodis, daer d'afferte der mooxders/en der Moeders en Moesters/met weerbiedē bijtēde en crabbēde en de dzoefheyt der vertsaechder Vzouwen wel uptghebeeldt was. Dit werrk doende/dede weder wat belacheljr: wāt hy niet al te mop gerleet wesende/meenden de Nonnekens/hy waer den knecht/

en vraeghden / waerom den Meester niet self en quam werken: doe ghingh hy met Boelen en andersins eenen Meester maken / omhangen met eenen mop- en Mantel / en een mutse boven op eenen Water-pot / en liet hem soo sitten schilderen / end' en quam self niet in langhe te werck. De Nonnekens beluste om sien wat den Meester maeckte / saghen sulck een statigh Meester door een splete van het om hangsel / dat se niet en dorsten kijcken: maer s'nachts comende / sagē dat het een gemaeckt schuw was: daerom seer ghelachen worde / en Buffalmacco wert gebeden zijn werck te vervolghen. Elder maeckte hy noch op den natten kalc de vier Patriarchē / en de vier Euangelisten / alles met fraey actituden / bysonder Sinte Lucas, den welcken hy heeft ghemaeckt blasende in de pen / op dat sp inckt soude ghe ven / dat aerdich te sien was. Veel wercken / en oock cluchten / en genuechlijcke boots sen zijn van hem ghedaen / te langh om vertellen. Doch den meesten Cluchtenaer wesende van de Weerelt / werdt hem een clucht van een dier gedaen / tot Aretso, in een Kerck voor den Bisschop wercken de: Alwaer des Bisschops Aep oft Meercatte / hem dagheliicks siende wercken / en zijn verwe toemaken / met ghoet opmerck / is eens op eenen Sondag op de steygeringe geclommen / en beschilderde het weer van Buffelmacco, van boven neder / in tronien / en over al. S'anderdaeghs siende den Meester zijn dinghen also verladt / was seer verwondert / en claeghdet den Bisschop / meenende dat het eenigh Schilder binnen Aretio had upt nijdicheyt ghedaen. Den Bisschop troostе hem / weder te verhelpen dat verdorven was / en met den werche voort te varen: hy soude ses knechten wel gewapent heymelijck bestellen / die loeren souden / als hy niet en wroeght / wie hem dat ghedaen / oft wederom doen soude: soo gheschiedet. En so sp de warht hielden / sagen sp den Aep de steygeringe opclimmē / en de verwen vermengen / en schilderen als hy te voren gedaen hadde / en riepen Buffalmacco, te comen sien den nieuwen Meester / soo dat sp hun schier t'epnden adem loeghen. Eens had hy voor eenen Boer ghemaeckt een Mary-beeldt op't natte kalck: En ghedaen / en dooghe wesende / woude hem den Boer niet betalen: des ghingh hy / en schilderde met water en Verwe in plaetse van het kindeken een Beer-jongh: Waerom den Boer heel bedroeft / den Schilder gingh bidden / dat upt te doen / en weder het kindeken te maecken / hy wilde hem ghern betalen. Buffalmacco gingh / en nam een sponsie / en waschtet Beer-jongh upt / toondet daer naer den Boer / die hem doe willigh betaelde. Bruno, een Schilder / daer hy seer ghemeen mede was / beclaeghde hem / dat zijn figueren geen levendige actien en hadde / als de zijne: des Buffalmacco hē in't hooft bracht / dat hyse niet alleen soude levendigh maken / maer spreckende / gelijck hy gesien hadde aende figueren van Cimabue, te weten / met letters / die upt den mondt souden comen met eenige woorden / die sp spreken souden. Dit behaegde Bruno, en't ghemeen volck ken seer wel: En dit / dat maer so eenen Cluchtenaer upt spotterije opghebracht en heeft / behaeght noch dickwils eenighe slechte Menschen / als oft pet bysonders waer. In summa / Buffalmacco, als hy wilde vlijt doen / en op zijn dinghen passen / dede hy dinghen die weerdigh te sien waren. En dit is t'aenmercken in die oude Meesters / dat sp veel seltsaem cleedinghen en toemaeksels nae den ouden tijdt maeckten / die somtijdts te passe ghebroeht wesende / den ordinantien een schoon verciering gheven. Hy starf / en was begraven / Anno 1340.

Buffalmacco doet een clucht by Nonnekens.

Buffalmacco geschiet een clucht van eenen Aep.

Het leven van Ambrosius Lorentzetti, Schilder van Siena.

GHelijck als onghetwijffelt de Consenaers van edelen gheeste grootlijck zijn gehouden / danckbaer te wesen der Natueren / desgelijckx zijn wy oock / oft meer / hun schuldenaers: terwijle wy sien hun fraeye wercken / ons veelsins uut ende behaliick / met welcke sp de Werelt vercieren / en hun selven toeghe-

ghen eere / fame / ende rijckdom / alsoo dat oock geschiet is desen Ambrosio Lorentzetti, Sineesche Schilder. Desen hadde veel aendachtichept en gratie in zijn Historien te ordineren. Hy was d'eerste / die tempeest / en reghen / en dergheliicke dinghen wist upt te beelden. In Eyverwe en op't natte kalc was hy goet Meester: veel wercken heeft hy gedaen: was oock wel gheleert: hiel hem seer statich en matich / en in alles verduldich: geleeck beter een Edelman oft Philosooph / als een Constenaer. Hy was oock inde regeringhe der Stadt voortghetrocken / en gebesight. Starf 't zynen 83. Jaren.

Tempeest en reghen by den Modernen eerst uytgebeeldt by wien.

Het leven van Pieter Cavallini, Roomsch Schilder.

DOe het ondt vermaert Roome veel Eeuwen beroost hadde gheweest van gheleertheyt / wapen-roem / en alle goede Consten / soo is in haer ghebozen gheweest Pieter Cavallini, welcken doe Giotto (die de Schilder-const ghenoech het leven hergheven hadde) daer ghecomen was is zijn Discipel gewoorden / heeft met hem veel wercken ghedaen / oock helpen maken die Historye met het Schip van Mosaick / inden voorhof van S. Pieters, oorck veel wercken op sich selven / te langh om verhalen: maer dat meest aenmerckelijck is / is tot Ascesi, daer hy een Crucifix maeckte / daer men siet veel verscheyden Volck te Peerde / met veelderley tuygh van wapenen / en cleedinghe van veel vreemde Natien: oock Enghelen inde locht / die op de vloghelen rusten / met veelderley actien / schreyende / en droefheyt bewysende / eenige de handen wringende / oft druckende de borst cruysswijs / en dergelijcke gheesten / en alle dese van den middel nederwaert zijn verandert in locht: Dit is soo wel ghewrocht in zijn nat kalck / en soo schoon ghebleven / al hadde t al op eenen dach ghedaen gheweest. Eenige willen segghen / dat hy oock wel ghewrocht heeft van ronde Beelden / en dat van zijnder handt is het Crucifix buyten Room in S. Pauli Kerck / 't welck men seght Ao. 1370. tot S. Brigitta soude hebben ghesproken. Hy was oock ghehouden voor eenen Sant / soo devotich van leven wesende. Hy overleedt t'zynen vijf en tachtentich Jaren / van pijn in de lueyen: zijn wercken waren meest Anno 1364. Was begraven tot Sinte Pauwels buyten Room / met dit Graf-schrift:

Quantum Romanæ Petrus decus addidit urbi
Picturâ, tantum dat decus ipse polo.

Vermaerde Poëten connen yemants naem onsterffelijcks.

't Leven van Simon van Siena, Schilder.

WEl is waer / dat sp geluckich worden gheacht / die van de Natuere aenghelept zijn tot sulcke Const / die hun tot nut en welvaren brenght / en maetse wel ghesien en bemindt by groot en cleen: Maer de Menschen hebben dese meeninghe / datse bysonder noch gheluckigher zijn / die een eeuwighe faem nalaten in pegelijcks mondt / van hun loflijcke wercken / het welck alderbest can te weghe ghebracht zijn / als vermaerde Poeten yemandts naem in hun gheschrifften stellen / daer sp vaster blyven als in harde Porphyren met Diamanten ghesneden. Dit geluck hadde Simon van Siena, welcken levende ten tyde van den ghelauwerden Poeet Franfoys Petrarca, diens vrientinne Laura hy conterfeytte / en was van hem daerom zynen naem in zijn versen plaetse ghegheven / tot onsterffelijcke ghedachtenisse. Simon en was den alderbesten niet in Const van teyckenen / maer van natueren vielen hem veel inventien by / beel en seer wel dede hy nae 't leven: en maecte seer veel wercken buyten en binnen s'landts. Starf Anno 1345. oudt 60. Jaren. Op zijn graf was dit schrift ghestelt.

Simoni Memmio pictorum omnium, omnis ætatis celeberrimo.
Vixit An. lx. Mens. 2. dies 3.

't Leven van Taddeus Gaddi, Flozentijnsch Schilder.

WIsselijck is het een goede en lobelijcke sake/dat deuchtsame Const mildelijck wozde gheloont/en hare ghebzupckers bemint en ghe-eert/want anders souden veel Edel geesten slapertich blijven / die nu hier dooz ghepzickelt/ in hun ghemoedt opghewerckt / wacker en blijtich zyn/ om tot volmaecktheydt in soo deuchtsaem oeffeninghe te gheraken / daer dickmael hun en hun Vaderland nut en eere van mach comen/ en hun naercomers tot eenighen goeden graedt: Asoot ghebeurt is met Taddeo Gaddi, en zyn nacomelinghen. Welcken Taddeus was dē Sone van Gaddo Gaddi, en nae zijns Vaders doodt / discipel van Giotto, 24. Jaer langh/den welcken hy eenichsins passeerde in't tolozeren. Hy maeckte een Histozie van S. Niclaes, alwaer hy uytbeelde een gheturbeerde Zee dooz eenen stozm/daer de Schippers upt een Schip / om te verlichten/de packen der comenschap over boozt werpen/'t welck grooten lof wert ghegeven / en hem groot voozdeel was/ dooz ander wercken / die daerom hem waren doen maercken. In syn dinghen beelde hy beter upt d'afferten ost gheneghentheden/ als blijschap / dzoesheydt/ en dergheljcke / twelck een dingen doet welstaen/ en den Schilder altijdt grooten lof toelangt. Syn Vader-stadt Florencen dede hy groot voozdeel / met de oude bzugge t'ozdineren verwelst/ daer op elcke sijde staen 22. winckels / daer Jaerlijcx af comen van hupz acht honderd gouden Croonen / welcke bzugghe sindert niet is van den grooten waterganck verdozven / gheljck wel ander zyn gheweest. Noch een seer groote bzugghe ozdineerde hy van der Trinitept / die met der Veluvie Anno 1557. den 13. September verdozven is. Hy schilderde in een Raedthuys/en maeckter de ses Raedts-heeren met Poetelijcke versieringhe / de welcke staen toe en sien/hoe de waerheyt/die over het naecte met een dunne doeck overtoghen is/ de loghen de tonghe upt treckt / welcke met swart becleedt is / daer by desen sin gheschzeven:

Affecten uyt beeldinghe verciert seer twerc, en vereert dē Schilder.

De Waerheydt reyn doet nae 't bevel
Van 't heylich recht, om straffen snel
Misdaet: en treckt met groot vermoghen
Tongh' uyt de mondt der valscher loghen.

In Aretso maeckte hy een Crucifix/ daer veel Peerden in waren/en de mooz denaers gheerupst/welck seer ghepzesen wozdt / om de seldtsaemheydt der verscheyden actien van sommighe / die aen cooxden trecken/ de sponsie toelanghen/ den Ridder de sijde opent / bysonder de Lijfsch knechten spelende om het cleet/ in welcker tronien men siet de hope en vzeese in 't werpen der dobbelsteenen: Alwaer eenen staet in een onghemackelijcke posture/ verwachtende zyn beurte om werpen / schijnende soo begheerich / dat hy zyn onghemack vergheet: een ander treckt zyn wijnbzouwen in/en sit vast met open ooghen en mondt toestende/als vzeesende bedzogh/ toonende vooz wie dit siet een begheerte om te winnen: Eenen derden / die schijnt met schuddenden arme de dobbelsteenen te willen werpen. In een plaetse / ten halven van den werke / dooz begheerte van eenen Prioor, nam hy in syn gheselschap te wercken / Simon Memmi, die een mede discipel met hem was geweest by Giotto, en altijdts goede vzienden/ welcker vziendtschap was eenvuldich/ en sonder dobbel schozsse / als Edel gheesten behoozen in liefden verbonden te wesen: Dese deelden het werck/ en elck was begheerich eens anders eere/ als syn selfs. Hy schilderde op eenen muer eens de seven vzy Consten/elc met sulcken figure als behoozt: Grammatica leerende een kindt/ heeft onder haer sittende Donatum een schzyver: Voozts elck so een Beeldt van haer conditie. Elder waren de seven Deuchden / oock met hun toegedane byghevoeght. Oock maeckte hy de vier Cardinale Deuchden/ en de dzie Theologische/ met meer ontallijcke bedieden issen. Hy liet maken nae Giotto zyns Meesters teyckeninghe den Thozen van S. Maria del Fiore.

Edel geesten behoorden in liefden verbonden te wesen.

Hy was

Hy was seer vast en veerdich in zijn teyckeninghe: heeft binnen zijn leven veel wercken ghedaen: en ghecomen tot zijn 50. Jaren/is van een strenge Coztse ghestozven / Anno 1350. Syn Grafschzift is dit:

Hoc uno dici poterat Florentia felix
Vivente: at certa est non potuisse mori.

't Leven van Andries Orgagna, Flozentijnsch Schilder/ Beeltsnyder/ Bouwmeester/ en Poeet.

ONder Edel gheesten is dit veel tijdt ghemeen/dat die in een dinghen bequaem is te leeren/wel oock is in meer/ bysonder alst pet is/dat malcander niet ongheljck / maer als upt een fonteyne vloeyende is / gheljckt gheschiedt is met Andries Orgagna Flozentijn/ welcken was Schilder / Beeldtsnijder / Bouwmeester en Poeet. Syn eerste leeringe in zijn jeucht was Beeldtsnyden/ van welck de Natuere hem oock aenlepde tot de Const van teyckenen/ want hy begheerich was tot veel inventten der Histozien. Doch om niet alle dinghen/ die hy seer veel in dzie Pzofessien dede / te verhalen / sal alleen de weerdighste t'aenmercken/ aenroeren. Eerstlijck maeckte hy een Histozy binnen Pisa, daer hy alderley staten der Weereltscher Heeren figureerde / toegedaen wesende den lusten deser wereldt: Dese maerte hy sittende in een schoon bloeyende beemdt / en in de schaduw van schoon Ozaengieboomen / op welcker tacken zijn eenige Liefden/ welcke oock vlichelē over de hoofden eeniger Jongvzouwen van dien tyden/ al nae 't leven ghedaen wesende/ en maken de maniere te schieten nae een deel edel Heeren / die staen en sien en hoozen dansen en spelen/ en amoreuse gheesten bedzyven / hier waren veel Heeren oock van dien tyden nae 't leven gedaen: eyndlijck/ hy maerte hier alle de gheneurhten der wereldt/ met sulcken vlijt als hy best mocht. Op d'ander syde der Histozien / maeckte hy op harde rootse al Volck / dat de Weerelt ontbloden/ daer in penitentie/ Eremijten wesende / Godt dient/ verscheyden actien doende / met levendige affecten: d'een leest met grooten vlijdt / oft bidt met grooter innichept en aēdacht/ oft arbeyt om den cost te winnen. Onder ander sietmen eenen Eremijt/die een

Aerdige versieringhe eender sinrijcke Histozie, door Andries Organi.

Orgagni schilderde sijn vrienden in den Hemel, en sijn vyanden in de Helle.

Gepte melckt/ soo aerdich gedaen/ alst mogelijck is. Beneden is eenen S. Macharis, welcken dzy Coninghen (die ter jacht met hun Vzouwen / en met grooten pzacht rpden) toont d'ellendighept der Menschen / en laetse sien in een graf ligghende dzie doode Coninghen / die schier verrot zijn. Dese wozden aengesien in verscheyden verwonderighe actten van den levende Coninghen / welcker tronten schynen te bedencken / wat hun oock toecomende is: en van dees dzy Coninghen te Peerde / was een nae 't leven/stoppende de neus vooz den stanc der dooden. In 't midden deser Histozie vliecht de Doot in de lucht/ in 't swart gekleet / hebbende een sepsen in de hant/ toonende beneden inden grondt verscheyden dooden/van allerhande volck/ rijck / arm / creupel / en wel op hun leden/ van allen ouderdom / en kunne oft sexie. Veel sulcke bedietsels/ met schziften by / heeft hy ghedaen. Somtijdts eenighe Oozdeelen / daer de verdoemde bewysen seer groote dzoefheydt / als sy van de quade Enghelen zijn ghetrocken nae de verdoemenis. Syn vzienden schilderde hy in den Hemel / ander inde Helle / te weten / die hem yet misdaen hadden / als oock pemandt vander Justitie / en Notaris / die hem ghequelt hadde: oor eenen seer vermaerden Toovenaer van dien tijt / geheeten Ceccho du Ascoli, en elder van hem te sien meer ander dingen. Hy starf t'zpnen tsestich Jaren/ Anno 1389.

't Leven van Thomas, toegheneamt Giottino, Flozentijnsch Schilder.

WAnneer onder ander Consten / de ghene die upt der teycken-const ontstaen / wozden van den Constenaers

gheoeffent om strydt / oft om te best: sonder twyffel / de goede geesté met wlptich onderscoecken baren / en brenghen daghelijcks nieuwe fraey dinghen in't licht / tot vermakinge / en voldoeninghe der verschepden ghesinthеden / oft apetyten der wensehen. En om te spreken van't schilderen / eenighe makende welgeschaduwde en overschaduwde ongewoon dinghen / doen int verdoncken claerlijck blijcken huunen geest en verstant: Ander / werckende veel soeter en delicater / meenen also den aenschouwer behaeglijcker te wesen: Ander / hun verwen vlack legghende / en wel verwerckende / het licht en de verdiepinghe der figueren op hun plaetsen seckerlijck gheвende / verdienen grooten lof / toonende met groote behendicthepdt des gheests 't beloop huns begrijps en verstandts: gelijck met een soete maniere altijts in syn wercken gedaen heeft Tomas Giottino, welcken ghebozen A°. 1324. nae dat hy met Steffaen syn Vader had aengevangen te leeren de beghinselen der Const van schilderen / nam voozen / te willen naevolghen de handelinghe van Giotto, 't welck hem eyndelijck wel geluckte: Want hy Giotto leerende / vertreegh een beter manier van wercken als syn Meester / en oock den toenaem Giottino, die hem nopt ontviel: hy wert oock van velen miswaent / den soon van Giotto. Hy was seer vlijtich en lieflijck van wercken / hoewel men niet veel van hem meer en siet. De selve wercken / die in wesen zijn / met een goede maniere ghedaen / om dieswille dat de lakens / hayr / baerden / en ander dinghen / zijn soo vloepende / glat en aerdigh / dat men seggen magh / dat hy de stucken der welstandicthepdt onser Consten / eerst ten rechten versamelt en vereenight heeft. Onder ander veel wercken maeckte hy een stuck / tot verachtinghe van eenen Hertogh van Athenen / met zynen aenhangh: Den Hertogh maeckte hy om t'hooft een deel Gieren en Roofvogels / een dinghen (mijns achtens) de Const tot oneere / daer peder hē voor te wachten heeft / latende Princen / die Godt verordineert heeft Princen en Heeren / in hun weerde blijven. Een Tafel van Epverwe maeckte hy / en daer in eenen dooden Christum, met schreyende Marien, verselt met Nicodemus, en ander figuerē / die alle met soeter attitude dese doot beclaghen en beweenen / met verschepden beweginghe der handen: oock in d'aensichten is bewijslijck te sien / de bitter droefhepdt die sy hebben / dat onse zonden soo dier hebben moeten betaelt wesen: Een sake hooghlijck te verwonderen: niet alleen / dat hy met synen geest soo hooghe inbeeldinghe voorghegront heeft: Maer dat hy 't met den Pinceel so levendigh voor ooghen conde stellen. En is taenmercké dit / niet alleen d'Inventie / oft den sin der uptbeeldinghe: Maer dat desen Constenaer / in de weenende tronien / al ist dat de trecken der wijnbraeuwen / oock in ooghen / neus en mondt / crom loopen / de schoonhepdt en vriendelijckhepdt / die in't schrepen dickwils verdorven wordt / noch in gheheel blijven: Waer in lichtelijck dolen soude / die der Const niet wel en is erbaren: doch Giottino, mits hy meer nae eere als gewin begheerigh was / en meer een ander als sich selven te behaghen socht / was vlijtigh / en in alles aendachtigh. Desen dan wepnigh lettende op 't ghemack syns levens / veel moeyten hem onderwerpende / starf van teeringe / t'synen 32. Jaren.

Affecten constich uytgebeelt, door Giottino.

Gheen schimp te schilderen op Heeren.

't Leven van Lippo, Florentijnsch Schilder.

ALtijts in verschepden consten / 't zy Metselrije / Poesije / oft Schilderije / is gheweest / en sal wesen d'Inventie de rechte Moeder van alle uptnemende wercken / die fraey gheesten te wege brengen. Dese sonderlinge gratie der Natueren / is te deele ghewozden en toegevallen Lippo Florentijnsch Schilder / gebozen A°. 1354. welcken / alhoewel hy hem begaf tot de schilder-const ghenoech spade / heeft nochtans haestrijpe vruchten daer in voorghebracht / met schoon Inventien / in t'samen voeghen der Histozien / en wolijck in't colozeren: bysonder was hy d'eerste / die begon / de oude ghesette maniere verlatende / met syn beelden te spelen / en der Schilders slaperighe swaere sinnen te wackeren. Ick gae willens voorby eenighe Namen der Schilders / en hun wercken / soo wel die voor als nae hem gheweest zyn / om dies wille datter niet bysonders van te seggghen is. Dan wil alleen dit wepnich verhalen / van noch eenen Florentijnschen Schilder / gheheeten Dello, den welcken van den Coninghe in Spaengien was Ridder ghemaeckt / om syn const wille / hoewel hy den besten Meester niet en was in teyckeninge: maer was wel d'eerste / die met goet oordeel begon t'onderscheyden de musculen der naecte lichamen. Nu weder keerende tot Lippo: syn werken waren ontrent den Jare 1410. En wesende een Man / die liever twist als vrede hadde / en geern pleytede / wert van een zijn partije / dien hy veel smadelijcke woorden gesept hadde voor der Cooplieden rerht / op eenen avondt in de borst gheseken / dat hy starf.

Dello begon eerst onder Moderne de Musculen t'onderscheyden.

Het leven van Masaccio, van het Casteel S. Ian te Valdarno, Schilder.

DAt de Const van wel schilderen / so veel belangt haer volcomē cracht / bestaet in't gheheele / in't uptbeelden der Natuerlijcke en levendighe sienlijcke dinghen / heeft aendachtlijck / met goeden ghelucke wel waergenomen Masaccio Schilder / wiens gheboort-plaetse was een Casteel / gheheeten S. Ian te Valdarno. Hy was een Mensch vā jongs seer epghen / volck schouwich / en gheheel inhupsich: als den genē die gantsch zijnen sin en ghemoedt hadde alleen gevestight aen de Schilder-const / soo dat hy wepnich acht op hem selvē / en noch min hadde op ander. Hy was niet becommert in de dinghen der Weerelt / noch selfs op zijn cleedinghe: Jae oock niet ghewent zijn ghelt in te manen van zijn schuldenaren / hy en wasser upt grooten noot toe ghedzonghen: En om dat hy so sloffich was / wert hy / die Tomas hiet / genoemt van elcken Masaccio, welck so veel als sloeffuyn oft sloefaert wil gheseydt zijn: Doch was hy niet quaet-aerdich: Maer soo bereet yder lief en vriendtschap te doen / als men

Schilder-const seer verbetert door Masaccio, welcken schier wel mocht van nieus den vinder der selver heeten.

Masaccio begon den staenden eenen welstant te geven.

men mocht sien de groote begheerte in 't ghelt tellen in den ontfanger / als belust nae 't ghelt wesende. Voorts een Historie / daer S. Pieter doopt / maeckte hy eenen naecken / den welcken puerlijck van coude scheen te beven / die seer ghepresen worde / ghelijck al syn ander dinghen / als die de schoon maniere van desen tijdt eerst voort heeft ghebracht en ghebaert. End' in teecken van desen / hebben alle fraey edel gheesten nae syn dinghen ghepractiseert / soo Schilders als Beelt-snijders / als Broer Ian van Fiesole, Broer Philips, Philippino, Alesso Baldovinetti, Andries del Castagno, Andries van Verrochio, Domenicus del Grillandaio, Sandro di Botticello, Lionard da Vinci, Pieter van Perusa oft Perugino, Broer Bartolomeus van Sinte Marcus, Mariotto Albertinelli, Ja den wonderlijcken Michel Angelus Bonarotti, Raphel d'Vrbijn, en meer ander / als Andreas del Sarto, Rosso, en derghelijcke / en dit al meest in de Capelle van Brancacci tot Florencen / daer d'Historye van Sinte Pieter van hem is. Summa / de dinghen van Masaccio zyn altijdt ghehouden gheweest / als oock noch / in grooter weerden. En men acht / dat hy in der Const noch beter vrucht soude hebben voortgebracht / had hē de Doot niet wech ghenomen 't synen 26. Jaren / in den lenten syns ouderdoms / en soo onversiens / datmen achtede / meer van vergift / als anders sins. Hy was begraven Anno 1443. Nae syn doot worden dese Graf-schriften t'zyner eerlijckes ghedachten ghemaeckt:

Pinsi, & la mia pittura al ver su pari;
L'attegiai, l'auvivai, le diedi il moto;
Le diedi affetto, insegni il Buonarotto.
A tutti gli altri; & da me solo impari.

Door Annibal Caro.

(Dat is) Mijn schildery ghelijck was 't leven, haer vermeerd' ick;
Ick gaffe roeringh, aerdt, beweghende ghemoedt:
Den grooten Banarot toond' ick haer wesen soet.
Ick leerde d'ander al, maer van my selven leerd' ick.

Ander Graf-schrift.

Invide cur Lachesis primo sub flore juventa,
Pollice discindis stamina funereo?
Hoc uno occiso innumeros occidis Apelles.
Picturæ omnis obit hoc obeunte lepos
Hoc Sole extincto extinguuntur Sydera cuncta.
Heu decus omne perit, hoc pereunte simul.

Door Fabio Segni.

't Leven van Leon Baptista Alberti, Florentijnsch Schilder / en Bouwmeester.

Onghetwijffelt is het grootlijcken nut / en voordeel in de Consten / die onder de teyckeninge zyn begrepen / dat den oeffenaer der selver zy ervaren in spraken / oft gheleert zy in de goede Letter-const / ghelijck als desen Florentijn / Leon Baptista Alberti, die de Latijnsche spraecke condigh wesende / tot de Schilder / Bouwmeester-const / en perspective / hem beghevende / oock anderen nut heeft ghedaen / met soo veel hy verstaen heeft de selve consten in schrift upt te strecken / en den aencomenden voor te draghen / soo dat hy wort ghesacht beter Schrijver als Schilder: Maer was goet Bouwmeester / Cijffermeester / en Lantmeter. Hy schreef van Architectura thien Boecken in Latijn / die hy in't licht gaf / A°. 1481. dry Boecken van de Schilder-const / en een Tractaet van hooghten te meten: eenige Boecken van 't Borgherlijcke leven / en meer ander dinghen.

dingen. Hy was van edelen hupse / begevende hem meer tot sulcken staet / en geleerthepdt / als tot de Const. Hy was te Room by Paus Nicolaes de vijfde seer ghemeensaem / alwaer veel schoon ghebouwen met syn ordinantien zyn ghemaeckt. Twee Schilders ben ick voory ghegaen / die weerdigher ghenoemt mochten wesen / eenen Pieter della Francesca, van Borgo San Sepolchro: desen was seer inventijf in nachten en duysternissen te schilderen: oock eenighe bataille hadde hy ghemaeckt met veel werck / en daer in uptgebeeldt de vreese / de moedichept / de behendichept / tracht en ander affecten des krijchs / daer by allen ommestandt van dooden / gequetsten / schitterende wapenen / vermenginghe des strijdts / groeppen der Peerden / vluchten / en derghelijcke. Veel Boecken heeft hy oock geschreven van Arithmetica, en Geometria: was seer constigh oock in prospective / een goedt Contersepter nae 't leven: en heeft veel wercken ghedaen / die uptnemende zijn gearcht geweest. Den anderen is / Broer Ian van Fiesole: desen was goedt Schilder en verlichter. In syn gheestelijcke Beelden was te sien een seker uptnemende gratie van devotie. Hy starf A°. 1455. oudt 68. Jaren. Om nu te eyndighen het leven van Leon Baptista, hy maeckte nopt pet groots in schildery: doch in 'tghene hy dede / toonde hy ghenoech daer in syn meeninge. Hy is ghestorven / en heeft grooten los nagelaten.

Pieter della Francesca was seer inventyf van nachten, en alderley deelen der Schilderconst.

Broer Ian van Fiesole goer Schilder en verlichter.

Het leven van Broer Philippo Lippi, Florentijnsch Schilder.

Een sonderlinghe ghetupgenisse en behoeftmen / om te bewijsen / dat de Schilder-const een aensoetende oeffeninghe is / om de Jeught aen te verlieven / dat sy oock van alle natien van volcken / met een soet vermakelijck behaghen wort aenghesien: want dat leert dagheljckx ghenoech d'ervarenthepdt: en sulckx sal oock wel waer maken de vertellinge des levens van Broer Philips Lippi. Desen was gebozen tot Florencen / een arm kindt / welcke t'synen twee Jaren was Weese / hebbende Vader noch Moeder / en van syn Moepe met swaer moepte opghevoedt tot syn acht Jaren / werdt ghedaen in't Clooster der Carmelijten / alwaer hy (als die geen lust tot Letter-const en hadde) werdt te teyckenen in een Capelle / die nieuwelijck was geschildert van Masaccio: hier toe van natueren ghedreven wesende / vorderde dagheljckx meer als ander Jonghers / die daer oock quamen hun beginsel nemen / soo datmen sagh en verhopen mocht / dat hy in toecomenden tijdt wonder dinghen doen soude: 't welck ghschiede: want hy al in syn groene en onrijpe Jaeren soo loflijcke Vruchten van wercken voortbracht / dat het seer seldtsaem om sien was / verscheyden Historien op natten kalc makende in't Clooster voornoemt / daer hy als een nieuwelingh hem onthiel / en thiel seer de manier van Masaccio, so dat eenige dinghen de selvige niet ongheljck te achten en waren. En also hem grooten lof moedich maeckte / verliet t'synen 17. Jaren de cappe. En also hy hem vondt in La Marca d'Ancona, en hem begaf met eenighe syn vrienden in een Schip ter Zee / werden alle t'samen van een roofschip der Barbaren oft Mooren ghevanghen / en in Barbarien ghevangen gebracht / daer sy al slaven worden met ketenen aen de beenen. Hier was Philippo in groot ongemack den tijdt van 18. Maenden: maer also hy met syn Meester ghemeensaem werdt / en hem den lust quam / en ghelegenthept hadde / conterseptte hy den selven ten voeten upt op eenen witten muer / met een kole upt het vyer. Dit van d'ander slaven ghesien / worde den Meester gesept / daer ele vā verwonderde: want men daer van gheen Teycken oft Schilder-const en wist: dit was oorsaeck / dat hy van de keten verlost wert. Een heerlijcke saecke waerlijck voor de Const / dat hy / die met Wetten toegelaten was / syn slave te verooredeelen en dooden / in plaetse van dien / om syn deuchtsaemhepdt vyphepdt verleende: want doe hy daer noch eenighe dingen van verwe hadde ghedaen / wert hy met vry ghelepde gebracht tot Napels.

Philippo Lippi, in Barbaryen gevangen, quam los door syn Const.

Te Napels maeckte hy een Altaer-tafel voor den Coningh Alphonsus met Epwerwe. Hier nae quam hem lust / weder tot Florencen te keeren / alwaer ghecomen wesende / maeckte een ander Altaer-tafel / welcke grootlijckx behagende Cosimo de Medicis, wert hem seer ghemeensaem vziendt / voor welcken hy oock eenighe Tafelen maeckte / waer van eenighe aen den Paus Eugenius de 4e. ghesonden worden: waerom Broer Philips oock in groote ghenade by den Paus gheromen is. Men seght / dat hy soo seer versot was door onmatelijcke oncupsschе begeerte / dat hy alle wat hy hadde / wel aen Vrouwe-volck soude hebben verquist: soo dat / als hem dese raserp oft beestlijckheydt in 't hooft quam / hy niet en conde wercken. Des Cosimo hem binnen sijnen hupse ghesloten heeft op een Camer / op dat sijn werck mocht gevorderт worden: Maer doe hy twee daghen dus ghesloten was geweest / end' hem weder de hupen quamen / sneedt de slaeplakens over langhs door / maeckter tauwen af / en liet hem op eenen abondt daer mede af door een venster: Soo dat Cosimo hem liet soerken / en wert nae eenighe daghen weder ghebzacht op het werck. Van doe voort liet hem Cosimo vrybeydt hebben te gaen wanneer / en waer hy wilde / doe werdt hy beter ghedient als te voozen: want (sepde hy) d'excellentie der seltsame gheesten / sijn Hemelsche beelden / en gheen last-draghende Vracht-Eselen. Veel wercken / alle seer constich / en allen Meesters behaeghlijck / heeft hy tot Florencen en elder gedaen. Tot Prato by Florencen / daer hy vrientschap hadde werckende / werdt hem aenbesteedt van de Nonnen van S. Margriete, het hoogh Altaer Tafel / alwaer werckende / sagh daer een jonghe dochter / eens Florentijnschen Burghers dochter / ghenoemt Fransoys Buci, dese was daer te bewaren / oft om Nonne te worden / en was seer gracelijck en schoone / ghenaemt Lucretia. Hy maeckte soo veel by de Nonnekens / dat hyse gereegh / om een Conterfeytsel te maecken in hun werck / tot een Marie-beeldt. Hier door te meer versot / maeckte soo veel / door boden en behendicheden / dat hy de Nonnekens dese dochter afhandich maerte / en lepdese werk op den dagh datse ginghsien ons Vrouwen riem / een seer ghe-eert Relijcke / in dat Casteel wesende: by dese Lucretia hadde Broer Philips eenen soon / ghenoemt oock Philips, die naemaels oock gelijck den Vader wert een seer constigh en vermaert Schilder. Van Broer Philips zijn tot Prato fraep stucken te sien / in een de Doodt van S. Bernard, alwaer ghemaeckt zijn verschepden Creupelen / die de bare aenroerende ghenesen worden / en bysonder wonderlijck om aen te sien / sijn medebroeders hé beweenende / daer de droefheyt deser seer aerdich uptghebeeldt is. Daer sietmen in deser Monicken cuppen wonder schoon ployen / die seer goede teprkeninghe hebben / oock alles met sijn constighe handt wel ghecolozeert / ghestelt / en ghepzopoztioneert. In een ander plaetse / in t'vooznoemde Casteel / maeckte hy noch een schoon werck / daer laken en tronien zijn / die seer heerlijck zijn. De figueren maerte hy meerder als 't leven / en cleedingen die te vooren niet ghemeen en waren / ontwerckende de gheesten / die oude slechte wijse te verlaten. In dit werck zijn d'Historien van S. Steven, de disputatie / en steeninghe. In de disputatie sietmen de nijdicheydt ende gramschap der Joden in den tronien uptghebeeldt: oock den spijt / dat sy verwonnen zijn van S. Steven, wiens aensicht bewijst sulcken Godtlijcken ernst / dat het wonder om bedenken is. In de steeninge is te mercken den grooten toorn / met de tanden toeghebeten / in cleen en groot / een wzede raserp bewijsende / daer evenwel S. Steven in midden gheknielt / met opgheheven aensicht / met versekert gemoedt / vol liefden / om sijn dooders misdaedt vergheving bidt / 't welck ghewislijck weerdich t'aenmercken is / om anderen kenmelijck te maecken / wat deucht en cracht dat het is / inde Schilderp goede Inventie te hebben / en te connen uptbeelden d'afferten. En hier in was hy sulck een Meester / dat hy in't begraven van S. Steven actituden maeckte / soo droefachtich van ghelaet / en aensichten

Affecten uytgebeelde wonder constigh.

sq

soo benouwt / en t'eynden van schrypen / dat het schier onmoghelijck is te sien sonder beweghenthepdt. Ter ander sijden maeckte hy de Ghehoorte / Predicatie / Hoopsel / Avondtmael Herodis, en de onthoofdinghe Ioannis Baptistæ, alwaer in 't aenschijn des Predickers men bekent den Godtlijcken Gherst / en in het volck toelupsterende verschepden actien: In't Hoopsel siet men de schoonheydt der lichamen: In't Avontmael Herodis den Coninglicken pzacht / de behendichepdt van Herodiaene, het verbasen der ghenoodde / en t'verschzicken in 't aensien 't hooft Ioannis in de schotel. In dese wercken waren oock verschepden Conterfeytsels / oock het zijn / en Diamanis zijns discipels. Was Broer Philips fraep in alle zijn wercken / ander te boven gaende / soo ginghy noch hem selven te boven in cleen Beeldekens / die men niet beter ghemaerken en mochte. Ten lesten had hy tot Spoleten een werck in de Kerck begonnen / en alsoo hy altijdt vrouwelijck was / wert van de vrienden / van eene die hy vrijdede / vergheven / by dat men sepde / en starf t'synen seven en vijftich jaren / Anno 1438. Daer was hem gemaeckt een heerlijck Marberen graf / met dit opschrift / door den Poeet Angelus Politianus:

Conditus hic ego sum Picturæ fama Philippus,
Nulli ignota meæ est gratia mira manus.
Artifices potui digitis animare colores,
Speratæ animos fallere voce diu.
Ipsa meis stupuit natura expressa figuris;
Me suis fassa est artibus esse parem.
Marmoreo tumulo Medices Laurentius hic me
Condidit: antè humili pulvere tectus eram.

Het leven van Antonello van Messina, Schilder.

Groot voordeel is onse Const gheschiet door de vlijtige sorghvuldicheyt oft curieusheyt onser voorouders / die de selve oeffenende hebben metter tijdt ghebracht tot beter en beter gestaltenis / daer aen sy te coste gelept hebben veel tijdt / moeyten en ondersoeckinghe. Doe men outs tijts van geē Olyverwe een wist / hebben de meesters veelsins bezoeft en ghenaemt / om op houten penneelen bestandiger dingē te mogē schilderen. Onder dese was eenen Aleffo Baldovinetti, eenen Pisello, en meer ander / die eenig dunne vernis vermengden onder d'eyverwe / maer al vruchteloos / oft te vergeefs. Maer ten lesten is geweest eenen Antonello, van Messina gebooren: desen Siciliaen is d'eerste geweest / die in Italien heeft ghebracht de nieuw inventie bā d'olyverwe: want uyt Vlaenderen is ghesonden geweest van Coopluyden aen dē Coning van Napels / Alphonsus d'eerste / een stuck Schilderp van olyverwe / datmen mocht met waeter wasschen / en behiel zyn verwe / twelck desen Coninc seer aengenaem was. Dese nieuwicheyt van Schilderije maerte eenen grooten toeloop: onder ander isser oock by gheromen Antonello, den welcken seer verwondert was van sulcken uptnemende werck / siende die verwe soo levende / so schoon en glat verdrieven: En verstaende / dat sulcken Meester / die dese nieuwe maniere ghevonden / en alleen by hem hadde / woonde in Vlaenderen / verliet alle syn noodsaecken / en nam de reyse aen nae Brugghe in Vlaenderen / en is eyndelingh gheromen by Ioannes van Eyck, met welcken hy met aller beleefthepdt groote ghemeenschap maeckte / hem ghevende veel teprkeninghen op d'Italiaensche maniere / en ander dinghen / soo dat Ioannes te vreden werdt dat hy hem sach wercken / en de oyden die hy hiel in dat wercken met Olyverwe. Antonello seer begherich wesende / en schepde niet van daer / hy en hadde alle dinghen vast gheleert. Doe nu Ioannes, die alree een oudt Man ghewoorden

woꝛden zȳnde/ gheſtoꝛven was/keerde Antonello van Bꝛugghe in Vlaender weder na Italien / om aldaer deelachtich te maecken ſulcken ſeer nutten en ſchoonen vondt en Conſt. Ten leſten kieſende voꝛ ſȳn woonſtadt Venetien/ heeft aldaer veel ſchoon en conſtige ſtucken van olyverwe ghemaeckt/de welcke onder die edel Magnifici in grooter weerden waren/ want hy goede teyckeninge hadde/end een goet Meeſter was. Onder de fraeye Meeſters die Antonello tot Venetien gevonden heeft/was eenen Domenicus , den welcken al de vꝛientſchap Antonello dede/die een herteliick vꝛiendt den anderen doen mach: waerom Antonello , die van niemandt met beleefthepdt wou overtroffen weſen/ heeft deſen vꝛiendelijcken Domenico de Conſt van olyverwe gemeen ghemaeckt /'twelck wis geen cleen ſake en was. Deſen Domenicus werdt om deſe nieuwe Conſt doen romen tot Flozencen/alwaer hy ſeer wel gheſien was/ en hy den Bozgeren wel onthaelt/het welc eenen Schilder / ghenoemt Andries del Caſtagno qualȳck mocht lȳden / hyſonder om dat hy wel ſagh / dat hy beter Meeſter was als hy. Deſen Andries, die van een Boeren jonghen tot een Schilder was ghewoꝛden / conde ſeer wel hem ghebeynſen / en als een argh Menſch / met een blȳde ſoet aenſchȳn een bitter quaet herte bedecken/ ſoo dat hy hem gheliet Domenico een gantſch toeghedaen vꝛiendt te weſen/ den welcken hem weder alle vꝛiendtſchap bewees / en hem oock wees de heerlijcke nieuwe Conſt van de Olyverwe: maer was eylaes al te qualȳck geloont:want alſo Domenicus een goet vꝛolijc Menſch was / oeffenende hem in Muſijck ſinghen/ en met de Lupt te ſpelen / en deſe twee t'ſamen Camer-geſellen waren/ en dat Andries upt bitteren nȳdt niet langher mocht verdꝛaghen den loſ / die Domenico boven hem gheghéven was/ nam voꝛen hem om te vꝛenghen. Soo gheſchiedet / dat op eenen avondt Domenicus met de Lupt upt gingh/ ſoo hy ghewoon was / en Andries doe ter tȳdt/ ſoo hy wel plocht/ niet mede wou gaen / hem ghelatende pet beſonders te moeten teyckenen. Domenicus nu alleen upt weſende / is hem Andries op eenen hoeck van een ſtraet onbekent op 't lȳf ghevallen / en heeft hem met eenigh loot op de voꝛſt/de Lupte doꝛvꝛeſende / ſeer ghequetſt: En denckende/ of hy niet ghenoech ghetreft en was/ heeft hem noch in't hooft met dit loot ghetroffen/en liet hem alſoo doer doodt ligghen / is al ſtille nae ſȳn camer ghekeert / die hy toe ſloot / en begaf hem weder te teyckenen / als voꝛen. Des Stadts dienaers / en ander volck / zȳn dooꝛ 't gherucht toegheloopen: En ſoo hy ghekent woꝛde / liep men Andries halen/ die hem grootlijck bedꝛoeft conde ghelaeten / ſegghende: O myn bꝛoeder/o myn bꝛoeder: ſo dat eyndelijc Domenicus in ſynen arem den gheeſt gaf. Deſe ſchandelijcke verradighe mooꝛt bleef verboꝛgen / wat blijt men om weten dede/ tot dat het Andries in zyn doot bedde ſynen Biechtvader te kennen gaf. Deſen Andries hadde wel goede inventie / en teyckeninghe / dan hadde 'tghebꝛeck/dat zyn dingen te wꝛeet en hardt ſtonden. Nu / den voozverhaelden Antonello dede tot Venetien veel wercken/ conterfeytſels nae verſchepden Heeren/ en anders. Doe hem aenbeſteet waren eenighe Hiſtozien in't Paleys tot Venetien / is ſieck ghewoꝛden/ en gheſtoꝛven / ſyns ouderdoms 49. ſonder dat werck te beginnen. Syn Graf-ſchꝛift was dit:

Domenicus van Venetien, was van Andries del Caſtagno verraderlyck omgebracht.

D. O. M.

Antonius Pictor, præcipuum Meſſanæ & Siciliæ totius ornamentum, hac humo contegitur: Nom ſolùm ſuis picturis, in quibus ſingulare artificium,& venuſtas fuit; ſed & quòd coloribus oleo miſcendis ſplendorem,& perpetuitatem primus Italicæ picturæ contulit; ſummo ſemper artificium ſtudio celebratus.

Het

Het leven van Domenicus Girlandaio, Flozentȳnſch Schilder.

ALſoo men bevindt / dat de Schilder-konſt van langer handt is opgheclommen tot der volcomenhept/ opghebeurt en verheven dooꝛ blȳtighe Liefhebbers en oeffenaers der ſelver: Soo can ick niet achter weghe laten Domenicus Girlandaio, die eerſtmael een Silverſmidt weſende / hem ſtadigh begaf tot de Teyckē-conſt / daer in ſoo vaſt woꝛdende/dat hy de paſſanté/voꝛhy ſynen winckel gaende/ ſtrax na bootſte / datmenſe kennen conde. Doe hy hem tot de Schilder-conſt begaf / heeft oock altȳdts ſeer veel conterfeytſels in ſyn werck te weghe ghebꝛacht. In zȳn eerſte wercken maerte hy in een Capelle van den ghelachte der Veſpucci, 't conterfeytſel van Americus Veſpucci, die in Indien varende / dat vierde deel der Weereld ſynen Naem heeft ghelaten. Onder ander veel wercken zȳn d'aenmerckelijckſte te Flozencen tot S. Maria Novella. Eerſt een Piſtoꝛy / daer Ioachim is verſteken / en verdꝛeven upt den Tempel/ daer men in ſyn tronie ſiet de lȳdtſaemhepdt / en in der Joden aenſichten den haet en verachtinghe over die ſonder kinderen ten Tempel quamen. Ten tweeden / een Hiſtoꝛy der ghebooꝛte Mariæ , ghemaeckt met grooter blȳdt / daer een camer int verꝛoꝛten is / en een venſter daer den dagh van comt/ die den ooghen der aenſchouwers bedzieght. Boven deſen / Sint Anna te bedde liggghende/daer eenighe Vꝛouwen haer beſoecken/ oock eenighe die 't kindt Maria waſſchen met grooter ſoꝛchvuldichept/ d'een giet water/d'ander maert de wiege toe / en voꝛt elck zynen dienſt doende : En t' wȳlen elck dus doende is/ isſer een Vꝛouw / die 't kindt op den arem heeft / en met een gracelijck vꝛouwelijck weſen al grimmickende doet lacchen. In de derde is / daer Maria de trappen op gaet/ daer een redelijke moy pꝛoſpective is/ oock eenen naeckten/doeter tȳdt ſeer ghepꝛeſen. Voꝛt isſer de dꝛy Wȳſen / oft Coninghen / een Hiſtoꝛy vermeerdert/ en wel gheſchickt/ met veel Beelden/Peerden/ Dꝛomedariſſen/ en ander dinghen. Dan isſer d'onbarmhertige wꝛeede daet Herodis, daer d'onnooſel kinderen ghedoodt woꝛden/ daer men ſiet een ghewoel onder de Soldaten en Vꝛouwen / en Peerdevolck die hen aenrennen. En wȳlȳck / van alle d'Hiſtozien is dit de beſte / weſende belepdt met groot oozdeel / verſtandt / en Conſte: Want men ſiet daer de groote felhepdt der Moꝛders der kinderen/ onder welcke men een ſiet / ſtervende van een ſteecke in de kele / daer het noch hanght aen de boꝛſt zyns Moeders/ deſ ſtetmen de melck vloeyen met den bloede/ een dinghen/dat de medelydenhepdt (alwaerſe begraven)mocht verwerken. Daer is noch eē krȳchſ knecht/ die met ghewelt een kindt heeft ghenomen / en t'wȳlen hy daer mede weeh loopt/ dꝛuet hy 't teghen ſyn Boꝛſt om te dooden / en van achter ſtetmen de Moeder hem aenhanghen / en by den hayꝛ trecken / met ſulcken grooten tooꝛnichepdt / dat zȳnen rugghe van achter tromt als eenen Boghe dooꝛ haer gheweldt / ſoo datmen hier ſiet dzie ſchoon affecten: Het een des kints/welck men ſiet verſmachtende ſterven : t'ander de wꝛeedtheydt des Soldaets / die hem voelende alſo by t'hayꝛ ghetrocken/betoont het affect hem aen 't kint te wꝛeken: het derde de Moeder / ſtende de doot haers kindts/ bewȳſt toozn en raſenden yver/ om haer aen den Moozder te wꝛeke/ niet willende lyden / oft hy en moet oock van haer gheſtraft zȳn / eer hy van daer ſcheydet: een dinghen ſeer aenmerckelijck/ meer ſchynende eens Philoſophen / als eens Schilders aendachtichept te weſen. Daer is oock te ſien 't leven van Ioannes de Dooper. Onder ander isſer een Hiſtoꝛy der geboozten Ioannis , daer een ſchoon dingen t'aenmerken is: daer Eliſabeth te bedde zȳnde / eenighe ghebuertinnen romen haer beſoecken: onder welcke eene roemt hy de Moeſter / die by 't kint ſitt / en ſchȳnt met lacchenden monde 't kindt van haer te begheeren/ om dees ander Vꝛouwen te laten ſien/ wat de Vꝛouwe van den huyſe in haer oude daghen hadde ghedaen/als weſende een nieuw ſeltſaem ſaecke: Ock isſer een

Affecten en aerdige actien, in eē kinderdoodinge.

een Vrouw/die vrenght krupten en flaschen wijns van haer Dorp/ op de Florentijnsche wijse. Elder is Zacharias, die stom zijnde / hem der gebooden halven oock schijnt te verwonderen / en twijfelen hem den naem gevraeght wort/ schrijft op eenen knie / hebbende syn oogen op 't kindt/ welck van een Vrouw voor hem knielende eerbiedig gebracht wordt / end' hy wijst met die pen op 't kindt/als segghende/ Ioannes is synen naem: Daer sietmen oock in den omstandt een groot verwonderen. Voort in de Predicatie sietmen der Schriben en Phariseen spottige onweerdicheyt/ in het toehoorende volck / blijt in't toelupsteren / oock verscheyden personen en actien. In d'Historp des Doopsels sietmen aen t wesen Christi, met wat geloof en ootmoedt men sulck een Sarrament behoort aen te nemen: En toonende sulcks niet vruchtloos te wesen/ sietmen verscheyden / die alree naerkt zijnde / in het aenschijn bewijsen uptgheheeldt Godtlijcken ernst om ghedoopt te worden: onder ander isser een / die eenen schoen upt trekt / die de blijtichept selve bewijst te wesen. Ten lesten isser het Avondtmael Herodis, met groote heerlijckheydt / en den dans van Herodiane, daer veelderley actten der beelden zyn/ en ooc in prospertive een groot Coninghlijck edificie. Dit is ghenoech om bewijsen / wat Domenico voor een inventijf Constenaer is gheweest: Want te langh soude wesen al syn wercken te verhalen. Hy was soo lustich tot werken / dat hem verdroot synen tijdt in eenighe hupsighe nootsaecken te laten/ segghende: Nu ick beghinne te kennen de maniere van deser Conste / soo is my leedt / dat my niet en is aenbestreedt te beschilderen met Historien den gheheelen muer van de Stadt van Florencen. Hy starf Anno 1493. oudt vier en veertich Jaer.

Grooten werck-luft van Domenicus Girlandaio.

't Leven van Antonis en Pieter Pollaivoli, Schilders van Florencen.

DAchwils die van slechten ghemoede waren / en hadden aenghevanghen nederighe aenslaghen / zyn van meerderen gheest ghewordren / als hun cracht met der Const of deuchtsaemhepdt vermeerdert is ghewordren / in sulcker voeghen / datse opstijghende tot hooghер vooznemen / den Hemel comen te ghenaken met hun heerlijcke gedachten. Als hun dan d'aventuere handtreckinghe doet / met hun toestieren eenigh machtigh Const-lievende Prince/ wordt hunnen arbeydt en dienst wel so beloont/ dat sy 't en hun naecomers rijcklijck en eerlijck langhe tijdt welvarende bevoelt/ en sy een goet leven daer van hebben/ en gheven der Weereld een verwonderen/als ghedaen hebben Antonis en Pieter Pollaivoli, die met hunnen geest en arbeydt hebben vercreghen / door deuchtsaem oeffeninge/eerlicken naem/ gherucht / en tijdelijcke middel / om te leven in voorspoet. Dese waren te Florencen ghebozen van schamel Ouders. Antonis is geraeckt aen 't Goutsmeden/ waer in hy excellerende fraepe werrken dede: en Pieter was op het Schilderen/ daer hem Antonis ten lesten bypoeghde / begheerigh wesende tot meerder fame / en leerde in weynigh Maenden de handelinghe van het Colozeren/ wordende goet Meester/ wzochten dese veel dinghen t'samen. Antonis maeckte in een Capelle een Historp van Sinte Bastiaen, waer in zyn fraey Peerden / en naeckten / oock fraey vercortende beelden: Den Sebastiaen was ghedaen nae 't leven. Dit werck was het beste/ dat Antonis opt dede / om dieswille hy in veel dinghen hem met 't leven beholpen hadde. Een van de Schutters had hy ghemaeckt / die eenen Crupsboge tegen d'aerde stellende/ aen syn borst heeft / en al bockende treckt om te spannen / daer in sietmen de cracht van trecken / en in de armen de musculen/en de gheswollen aderen / oock het inhouden des adems/ om te meerder cracht te doen: Ock in alle actien sietmen / dat hy aendachtigh en gheestigh was in son inventien. Hier voor hadde hy 300. Croonen / dit was Anno 1475. Elder maeckte hy eenen S. Christoffel, van thsen ellen hoogh/een Beeldt van goeden proportie/ dat voor henen gheen beter ghedaen en was. Hy maeckte

Cruys-boog spanner aerdigh ghe-schildert.

maeckte oock dry Herculessen, eenen daer hy Anteum verdouwt / toonende het trecken der zennuwen en musculen in den Hercules, oock syn tanden bytende / en 't verheffen sijnder teenen/ om also te bewijsen crachtighen arbeydt. In Anteo is oock waergenomen het afgaen des crachts / en 't gheest-gheven met openen monde. Den anderen / daer hy den Leeuw verwint: en den derden/ de Hydra: zijn alles seer constich en wel ghedaen. Tot Aretso maeckte hy in Olyverwe (die hy van sijn Broeder / en sijn Broeder van Andries del Castagno hadde ghyleert) eenen S. Michiel, die met den Draeck strijdt / een seldtsaem fraey dinghen te sien; want in die naecken des vallenden Enghels / heeft hy bewesen te verstaen de musculen / en de verroztinghen / meer als voor hem eenighe Meesters ghedaen hadden: want hy veel dooder Menschen lichamen hadde ghevilt / om der musculen begin en eyndt te verstaen. Hy was oock d'eerste/ die de maniere ghewesen heeft/ de musculen te soecken / op een goede forme. Hy soude oock coper platen ghesneden hebben / daer hy al ander voor hem te boven in is ghegaen. Hy is naederhandt by twee Pausen gheweest in weerden. Beyde ghebroeders zijn seer rijcke / wesende te Room/ ghestorven/ Anno 1498. begraven tot S. Pieter in vincula. Hun Graf-schrift was dit:

Eersten onder moderne, die de musculen socht op goede forme.

Antonius Pullarius, patria Florentinus, Pictor insignis, qui duorum Pontificum, Xisti, & Innocentij, ærea monimenta miro opific. expressit. Re famil. composita ex Test. Hîc secum Petro fratre condi voluit. Vixit an. 72. Obiit anno salutis M. IID.

Het leven van Sandro Botticello, Florentijnsch Schilder.

GElijck als Florencen was het bedde / daer ten lesten moet de Schilder-const haer jonghste ghebooze hadde herrreghen: soo zijn uyt haer vervolghens veel goede Constenaers voortgheromen/ die alle te verhalen veel tijdt souden behoeven. Doch can niet wel voorby gaen Sandro Botticello Florentijn / die van 't Goudtsmeden / ghelyck den voorverhaelden Antonis, quam op 't schilderen/ en nae sijn groote begheerte by Broer Philips; wiens maniere hy gantsch wel nae volghde: en noch jongh zijnde / maeckte veel fraey werrken op nat kalck / en van Eyerwe / soeckende alle ander van synen tijdt in de Const t'overtreffen / oft voorby te varen / bysonder Domenico Girlandaio, den welcken hadt ghemaeckt eenen S. Ieronimus, daer hy Sandro hadde te maecken eenen S. Augustijn, het welck hem wel gheluckte t'synen grooten lof: hebbende uptghebeeldt in de tronie die diepe ghedachten/ en scherpsinnighe ingetrocken imaginatien / die ghemeenlijck zijn in verstandighe Sielen / die volckschouw ghestadich trachten na hooghe en onbegrijpelijcke dingen. Hier door is hy dan gheruchtich ghewordren / en betrouwt veel ander dinghen te maken. Van sijnder handt zijn twee stucken te sien in s'Hertoghen speelhof: in d'een/ daer Venus ghebozen wordt / daer Aura, en sulcke Winden / met een deel Lieferkens/ diese te lande brenghen: in d'ander oock een Venus, daer de Gratien met bloemkrans hens haer vereren / daer mede uptbeeldende den Lenten: dit was alles gratelijck ghesschildert. Groote eere behaelde hy oock in een dry Coninghen/ daer hy den eenen maeckte 't kindeken de voet kussende met grooter liefde / schijnende wel te vreden so langhe vepse gedaen te hebben/ en was 't tonterseptsel van Cosimo de Medicis d'oude / gantsch natuerlijck ghelijckende: d'ander twee toonen oock groote assertie tot 't kindt/ wesende al goede Conterseptsels. 'Tis niet te bedencken/ wat schoonheydt Sandro in alle tronien te weghe brochte / en op verscheyden actien / soo van vooren in profijl/ op half ooghe/ gheboghen/ en anderssins: oock verscheyden wesens van ouderdommen / en meer vremdicheden / die eens Meesters volcomenheydt betupghen / hebbende met eenen oock uptghe-

Dry Coningen aerdich uytgebeeldt, met verscheyden verstieringhen.

uptghebeeldt de dry verschepden Hovelingen en knechten / datmen siet / welck den eenen oft den anderen Coninghs ghesin is. Dit werck was / en is voor allen Constenaren seer verwonderlijck / so van inventie / teyckeninghe / en coloreringhe. Den lof hier van dede hem te Room comen / door de begheerte van Paus Sixtus de vierde / om in de Capelle / die hy hadde doen maken / van zijn Schilderije te hebben: hier won hy een groot deel gelts. Keerende te Florencen / bracht met onghewercken den tijdt en zijn ghelt om / makende een deel uptlegh op den Poeet Dante, en figueren van zijn Helle / om te dzucken: des hy hem ten lesten vondt oudt en arm. Hy was al zijn leven langh seer doertich. Eens had hy ghemaeckt een groot rondt / daer in een Mary-beeldt / midden acht Engelen. Dit had gheropieert een zijn discipel / ghenoemt Biagio. Dees Copie vercocht Sandro aē een Burger ses guldens / waerom Biagio seer blijde was. Laet dit stuck (seyde Sandro) wat om hoogh stellen / dat het schoonen dagh heeft / en gaet haelt mozgen vroegh den Burgher / dien hy hem noemde / dat hy het alsoo beste / dan sal hy u het gheldt tellen. Biagio dede alsoo / en ghingh om den Burger. Terwijlen Sandro, en noth een knecht / Iacop ghenoemt / maecten van papier acht roode capkens / oft clapmutskens / gelijc doe ter tijt die van den Raedt van Florencen droeghen / en vesteden dese op de hoofden der Engelē met wit was. Smorghens vroegh soo comt Biagio met den Burgher / die (onweetens Biagio) bā dese bootse wiste. Biagio op den winckel comende / opstende / sagh zijn Marie-beeldt / niet midden Engelen / maer midden den Raetsheeren van Florencen / met hun clapmutsen op: hy was verbaest / niet wetende wat seghen: dan alsoo den Coopman het stuck seer prees / en nergens van en vermaende / sweegh hy stille / en ginghsomet den Man / die hem t' gelt telde / terwijlen deden sy de clapmutsen af: weder ghekeert zijnde met de ses guldens / sach zijn Raetsheeren weder Engelen gheworden / des hy hem seer verwonderde / hem vast daer over bedenckende / seyde ten lesten tot Sando: Meester / ick en weet niet oft my droomt / oft dat het waer is: deese Engelen / doe ic hier met dē Man was / hadden al roode mutsē op / en nu en hebben sy gheene / wat wil dit bedupden? Ghy ghemist u sinnen / seyde Sandro, dit gelt maect u al vā u selven: hadde dat geweest / meynt ghy dat het den Burger gerocht sonde hebben? T'is ock waer / antwoorde Biagio, hy en heefter my doch niet van ghesept / evenwel duncket my een wonderlijcke sake. Meer cluchten waren van hem te vertellen / die te lang te verhalē zijn. Hy beminde seer alle die in de Const blijtigh waren. Hy won gelt ghenoech / maer qualijck besteedt zijnde / gingh al verlozen. Eyndelijck / wesende oudt en swack / op kruckē gaende / is te zijnen 78. Jaren ghestorven / Anno 1515.

Cluchten van Botticello aen zijn discipel Biagio.

T'leven van Andries Verrocchio,

Schilder / Beeldt-snijder / en Bouwmeester / Florentijn.

SOmmige zijn van soo overvloedigen geest / en van natueren soo bequaem met constich aen te vanghen / datse hun tot verschepden constighe oeffeninghen gelijckelijck begeven: gelijck desen Florentijn / Andries Verrocchio, die Goudtsmit / Geometer / Prospectiver / Beeldthouwer / Graveerder / Schilder, en Musicien / te samē was. Maer om de waerheyt te seggen / in Schilderen en Beeldtsnijden stonden zijn dingē wat te weer. Van alle zijn werckten waer veel te seghen: dan t' comt in onse propoost niet te passe. Hy viel dickwils van d' een op d' ander / als hem soo eenich dinghen dooz te veel doen verveelde. Hy was een ghoet Teyckenaer: hy teyckende eenen Cartoen met der Penne / een Baraillie van naeckten / die seer fraey was / en meer ander dinghen / die hy meende te schilderen / maer bleven onvolmaeckt: Hy teyckende met goet verstant en geest ooc eenighe Vrouwe tronien / seer aerdich van wesen / met lustighe hulselen / welcke Leonardo da Vinci zijn discipel / om de schoonheyt wille / altijts socht in zijn werckten te volghen. Hy teyckende ock Peerden op de maete / wijsende de maniere om de selve te vermeerderen.

En

Ende hoewel hy veel Cartoenen niet int werck en bracht / schilderde doch eenige dingen: onder ander een Doozsel Christi, daer Leonardo den Engel schilderde / waer van naemaels verhaelt sal wozden. Hy begon eerst alle dinghen op het leven af te gieten met plaister / te weten / een beslach gemaeckt van eenen sachten steen / en wozdt ghegraven by Volterra, Siena, en veel meer plaetsen in Italien / die ghebrant wesende / wozt ghebroken / en dan ghetempert met warm water: Hier mede dzuckt men pet af / en wozdt dan soo hardt / datmer heel figueren in gieten mach. Dus werden in sijnen tijdt veel doode en levende tronien afghegoten / die men noch veel in de huysen van Florencen boven deuren / vensters / cozniren / en schoorsteenen / als natuerlijcke conterseptsels siet. Hy wozde op een reys tot Venetien ontboden / om op de plaetse van S. Ian en Paulus, te maecken een roperen Peerdt / en daer op een Capiteyn / ghenaemt Bartolomeus van Bergamo, daer sy dooz victozy hadden ghehadt / om alsoo hem te vereeren. Andries daer wesende / hebbende gemaeckt 't model van 't Peerdt / en begonnen wapenen om van coper te gieten / middeler tijdt hoozde hy / dat dooz de jonste van eenighe van den Edeldom / het Beeldt soude wozden ghedaen van eenen Vellano da Padoua, soo bzack hy sijn model de beenen en 't hooft / en keerde weder sonder pet te seggen al verstoozt te Florencen. De Signozie dit siende / ontboden hem / dat hy nemmermeer soo stout soude wesen / te Venetien te comen / of hy soude 't hooft zijn afgeslaghen: waer op hy schristelijck antwoozde / dat hys hem wel wachten soude: want soo sy hem het hooft afsloeghen / sy souden hem gheen soo goet comen maken / alst sijne te voozen was: maer hy conde 't hooft van 't Peerdt / dat hy afgheslaghen hadde / wel beter als 't eerste maken. D'antwoozde en misnaeghde den Heeren niet: dan ontboden hem weder / en gaven hem dobbel provisie. Daer heeft hy sijn werck weder aengevangen / en in't gieten doende zijnde / hem verhittende en vercouwende / wert siet / en starf / 56. Jaer oudt / Anno 1388.

Plaister gieten, by wien eerst int gebruyck ghebracht.

Aerdighe antwoorde Verrochij aen die van Venetien.

Het leven van Andreas Mantegna, Schilder van Mantua.

HOe veel de beloninge der Consten vermach / by den genē diese deucht-samich oeffent / is ten besten bekent die 'tgheniet daer van gheluckelijck te deele wozdt: want hy bevoelt alsdan gheen pijne van moepte noch onghemack / dooz de soeticheyt der eeren en ghewin: gheluckt gheschiede Andreas Mantegna, die van leeghen gheslachte ghebozen was / in een Dozp by Mantua, die hoewel hy in sijn jeucht een Beesten herder was / wert so verhoogt dooz Const / en gheluck / dat hy verdiende te wesen een eerlijck Ridder. Doe hy wat groot begon te wozden / werdt ghebzacht in de Stadt / daer hy op 't schilderen quam by Iacob Squarcione, een Schilder van Padoua, den welcken doe hy werdt te bekennen spnen fraepen gheest / hem aennam vooz een erfghenaem soon: En dewijl den Meester hem selven den besten Schilder niet en vermat te wesen / liet hy Andreas hem oeffenen nae plaister van d'Antijcken afghegoten / en nae doecken van ander fraey Meesters / so dat hy dooz sulcke / en ander middelen ghenoech wel leerde: ock dooz de pzijckelinghe der eeren / om voozloopen zijn medeghenooten / die hem int leeren trotsen wilden: Onder ander eenen Nicolaes Pizzolo van Padoua, zijn mede discipel. Doe Andreas 17. Jaer oudt was / hadde hy een Altaer-tafel ghemaeckt / in S. Sophia te Padoua, die van een oudt erbaren Schilder schijnt te wesen. Andreas en Niclaes maeckten noch een Tafel t'samen / daer in maeckte Niclaes eenighe Beelden / die niet min ghepzesen en wozden / als de dinghen van Andreas. Van Niclaes is wepnich / maer fraey dinghen te sien: en soude wonder ghedaen hebben / hadde hy de wapenen niet boven de Const bemint: Maer alsoo hy hem veel vpanden maeckte / werdt op eenen avondt van wercke comende / verradelijck vermoozdt. By 't voozsz noemde Niclaes dinghen / maeckte Andreas noch vier Euangheliſten / die seer ghepzesen waren / soo datmen wel bemeerckte / dat Andreas wat bysonders wozden wil-

Niclaes Pizzolo, fraey Schilder, jongh vermoort.

de. Waerom Iacob Bellino, Schilder tot Venetien / Vader van Gentile en Ioan Bellino, den welcken oock van jongs een trotser in de Const was teghen Iacob Squartione, soo veel te wege bzacht/ dat Andreas zijn Dochter te Wijve nam; waerom Squartione soo tooznich wert/ datse t'sindert altijdt vpanden waren: En alsoo seer hy voozhenen altijt Andreas dingen had gepzesen/soo seer heeft hy't van doe af altijts openbaerlijc veracht: segghende / dat Andreas Beelden niet en doogden / om dat hy die hadde getonterfept na d'Antijcke steenē Beelden / waer naer men niet can leeré schilderen te deghe: want die steenen dingen behouden altijdts herdichept/nemmermeer hebbende een seker teere soetticheypt / die t'vleesch oft het leven heeft/ dat hem roert en bouwt op verschepden actten: voeghende noch daer by/ hadde Andreas zijn Beelden van wit en swart als marber ghemaeckt / sonder van soo veel verwen / sp souden meer gratie gehadt hebbē: want dan soudense eemmer te minsten Antijcsche steenen Beelden gheleken hebben. Wusdanige berispingen quelden Andreas, maer waren hem bozderlijc: want bekennende dat hy ten deele de waerheypt sepde/ begaf hem vā doe voozt levende persoonen te conterfepten / en nam so toe / dat hy in een Histozie / die hy in de Capelle maeckte / daer zijn ander dinghen waren/wel toonde / dat hy van het levē/en t'natuerlijcke so wel conde wat ghoets te weghe bzenghen / als upt de dingen/ die metter Const gemaeckt zijn. Evenwel behiel Andreas dit ghevoelen / dat ter meer volcomenheypt was in d'Antijcke Beelden / en datse veel schoonder deelen hadden / dan t'leven upt en wijst: Om dat de uptnemende Meesters (soo hem docht) hadden upt veel levende Menschen lichamen/alle de volmaecktheypdt der naeturen by een vergadert: welcke schoone deelen alle t'samen zijn seer selden in een eenich lichaem te vinden: daerom / docht hem/ mostmen hier en daer soo een deel van verschepden nemen/en vergaderen. Bovē desen dochten hem d'Antijcke Beelden beter ghestelt/ en de musculen/aderen en senuwen beter

Vyandighe berispinge is somtijdts voorderlick.

geroert / en aengewesen: maer of hem dit docht/ en dat hy meende het vleesch met zijn soeticheypt en gladdicheypdt die dingen te seer verbozgen hiel / so toonen sy somtijts meer herdicheypt/ als eenich oudt oft uptgeteert lichaem/dat van de Constenaers / om meer oozsaken/ moet zijn geschouwt. Wt deser oozsaeck / dat hem suler behaeghde / sietmen zijn dinghen eenichsins ghesneden te staen/treckende meer nae t'steen / als t'leven. In zijn dinghen bzacht hy seer veel tronien nae t'levē te passe: En hoewel hy in zijn laeckenen hart / en wat cleen van plopen was / hebbende wat bzoogachtighe maniere / soo sietmen nochtans alle spn dinghen ghedaen met grooter Const/en vlijt. Hy maeckte te Mantua vooz den Marquijs Lodewijck Gonzaga, in een sale de Triumphe van I. Cæsar, welck t'best is dat hy opt maette. Hier sietmen den wel gezierden waghen / oock den ghenen die den Triumpheerder lasterde / voozt alle ozdenen/ de vzienden / de ghebangen vpanden/de rotten der Soldaten/de reuckwercken/ wierroocken / de offer ossen ghetroont/ den roof der Soldaten / de wapenrooven/d'Elephanten/ de victozien/de ghedaenten der Steden en rootsen / op verschepden waghens naeghebootst / met onepndlijcke Tropheen op de pyckstaven/verschepden hooft en lijf-wapenen/ toemaeckselen / verrieringhen / en Antijckesche potten: En onder den hoop van alle de beschouwers deser Triumphen/ isser een Vzouw / die aen haer handt een kindt heeft / dat al weenende haer toont eenen doozen / die 't in zijnen voet heeft/met een seer graceljcke actie. Noch hadde hy in dese Histozie een dinghen wel verstandich waerghenomen / dat is/de wijse dat zijn figueren met dē voeten mosten comen boven t'ghesichte / so maeckte hy der voozenste Beelden voeten vooz aen op d'onderste waterpas streke te rusten / doende de ander voozt en voozt inwaert / nederwaert / verrozttende en verschietende / dalen/latende de voeten verliesen: desgheljcx liet hy de potten en ander dinghen al van onder sien. Summa / dit werck mocht niet schoonder noch beter gewzocht zijn/alst en is/

Triumphe van Iulius Cæsar, costigh geschildert.

en is/des was hy vanden voznoemden Marquijs altijdts bemint/en ghe-eert: En wert so geruchtich/ dat Paus Innocentius de achtste / om hem schicte. Alsoo hy dan nae Room repste / heeft hem dē Marquijs noch vereert/ en hem Ridder ghemaeckt. Hy werdt van den Paus vziendlijck ontfanghen / die hem stracx in Belvider liet maecken een cleen Capelle/ die hy/ so welssel als mueren/ op nat kalck alles soo vlijtich en so net dede / als haddet verlichtery gheweest. Boven den Altaer was Ioannes doopsel/ daer onder ander is een die zijn tousse aberecht upt treckt / toonende onghemack en arbeydt in zijn tronie / dede menich der welstandichepts halvē verwonderen. Men seght / dat den Paus/ dooz veel ander occupatien die hy hadde/ Mantegna niet so dickwils ghelt en gaf / als hem wel behoeft hadde / dat hy daerom schilderde van graeuw eenighe Deuchden/ onder ander de Discretie / soo dat den Paus eens 'twerck besiende/ vzaegde wat het vooz een Beelt waere: Hy antwoozde / 't is de Discretie: waer op den Paus sepde / Wilt ghyse wel vergheselschappen/ stelter by de Patientie. Den Schilder verstont wat den hepligen Vader seggen woude/ en sweegh stille. Het werck voldaen/

Aerdige antwoorde van den Paus Innocentius de achste.

sondt hem den Paus met eerlijckē loon/ en veel faveurs/ weder tot den Hertoge. Te Room noch wesende/ schilderde hy noch in een cleen Tafereel een Mary-beelt / met een slapende kindt:en in't Lantschap / in een rootse / maeckte hy Steenhouwers / die steenen groeven tot verschepden wercken / met sulcken patientie / en soo net / dat te verwonderen is. Hy teyckende seer net/en wassende met sap / liet't papier de hoochsels/ daer hy eenige wint-hapzen soo subtijl onder d'ander liet dzyven / dat het te verwonderē was. By Vozsten en Pzinsen was hy in grooter eeré / om zijn beleefthept / deucht en consten wille. Hy sneet oock verschepden coperen platen/ daer in maerte hy zijn Triumphe vooz verhaelt / oock zijn Bacchus feest / den strijt der Zee-monsteren/ d'afdoeninge van den crupce/de begravinghe Christi, en ander dinghen / alle sonderlinghe en weerdich om sien. Hy toonde eerstmael van al d'alderbeste maniere / om de Beelden te doen vercozten. En om zijn uptnementheypt in de Const/en zijn edelheypt des levens / wert zynen naem onsterflijck gemaert van den Poeet Ariosto, in de eerste clause van zijn 33e. Ghesang/ daer hy hē by de vermaerste schilders van zynen tijdt aldus verhaelt:

Leonardo, Andrea Mantegna, Gian Bellino.

Hy maeckte en schilderde hem selven binnen Mantua een schoon huys / daer hy zijn leven langh in woonde: en hebbende veel schoon wercken ghedaen/ starf oudt 66. Jaer / Aº. 1517. Op zijn Graf by zijn conterfeptsel in coper/ was oock dit schrzift ghestelt:

Esse parem hunc noris, si non præponis Apelli,
Aenea Mantineæ qui simulacra vides.

't Leven van Philippo Lippi, Flozentijnsch Schilder.

ALhoewel de Schilder-const gheen erfgoet en is / dat de Kinders van hun Ouders genieten mogen / maer een ding is / daer pegelijck dooz de aenpozringe der natueren met langsaem oeffeninge toecomt te gerakē: so scheen nochtans / dat Philippo Lippi de Const van den Vader ghe-erft hadde / oft datse hem natuerlijck aenghebozen was. Hy volgde van jongs aen de manier van zijnen Vader / Bzoer Philips Carmelijt/ leerende doch by Sandro Botticello. Desen Philippo Lippi dan was soo overvloedich van gheest / en inventie in zijn schilderen / jae soo bootsich / en soo veel nieusnuffich in zijn verrieringhen / dat hy d'eerste was / die den Moderne in't hooft bzacht de cledingen te veranderē/ en op een nieu manier / en met schoon ornamenten zijn figueren toe te maken/ en op d'Antijckesche wyse t'omhangen/ en gozden. Hy was d'eerste die den Grocisken het licht hergaf/op de ghedaente der Antijckesche/ die selve makende van

Philippo Lippi bracht eerst op, de Beelden te cleeden en chieren, op zijn Antycks.

graeuw en oock van Verwe / in frysen / met beter teyckeninghe / als ander voor hem ghedaen hadden / soo dat het een lust om sien was / wat hy al cluchtiger goet versierde / en in't schilderen te weghe bracht. En dat meer is / nopt maeckte hy werck / hy en vrachter in met grooter studien / d'Antijcksche dinghen van Room te passe / in vaten / rammen / vreemsteens / schoenen / wapenroof / schilden / helmen / corseletten / sweerden / en ander sulcke fraepicheyt / 't welck hem / die onse Const soo veel voordeel dede / eenwichlijck te danckken is. Veel werckken in verscheyden plaetsen zijn van hem constich gedaen. Voor Coningh Mathijs, van Hongherijen / maeckte hy twee schoon Tafereelen. Hy repsde nae Room / ontboden van Cardinael Caraffa, daer hy in een Capelle schilderde / in de Kercke van Minerva, daer fraey bedietselen uptgheheeldt waren: Onder ander / daer 't Gheloove 't ongheloove ghevanghen heeft / en alle Heretijcken / en daer Hope wanhope verwonnen heeft / en meer Deuchden / die hun wederpartijen t'onder hebben: Oock een disputatie van S. Thomas van Aquinten / daer hy onder hem heeft / en verwonnen Sabellius, Arrius, en ander Ketters / alles met sulck een fraey handelinghe ghedaen / dat het niet te verbeteren is. Doe hy weder tot Flozencen quam / begon een Capelle voor Philippo Strozzi: Maer most weder nae Room / een sepulture van Stucco te maecken / en een Capelle voor den voornoemden Cardinael / daer van hadde hy vry ghelt / twee duysent gouden Ducaten: en alsoo weder keerende / voldede de begonnen Capelle voor Strozzi, en dat met sulcken Conste / en teyckeninge / dats hem peder verwondert / om de nieuwicheden / en veranderingen der versierselen / die der in te sien zijn: Ghewapende Mannen op zijn Antijcksche / met alle boven verhaelde fraepichepdt van bywerckken / oock Vrouw hulselen / en Priesterlijck ghewaedt: Een Historp isser daer Ioannes Euangelist verweckt Drusiana, daer hy den omstandt heeft seer verwondert ghemaeckt / dat een Man met sterhs een teecken des crups een doot Mensch verwerkt: Onder ander verwondert hem boven al eenen Priester oft Philosooph / hebbende een cruyck in syn handt / op syn Antijcks gherleedt. Desghelijck in dees Historp / onder veel Vrouwen / verschepdelijck ghecleet / sietmen een Kindeken al verschrickt / van een Spaens hondeken / dat hem by de slippen heeft gevatt met den tanden / en vliedt hem berghen onder de cleederen syns Moeders / de welcke oock is vol verbaesthepdt / om de verweckinghe van Drusiana. In een ander Historp wort Ioannes in d'olp ghesoden: Daer sietmen de gramschap in de tronie des Richters / welcken schijnt gebieden / datmen meerder vper aensioken soude: Daer sietmen het vper zijn weerschijn gheven / in den aensichte des ghenen die blaest: En oock alle ander figueren zijn ghemaeckt met schoon en verschepden actituden oft werckinghen. Aen een ander sijde maette hy Sinte Philips in den Tempel van Mars, daer hy van onder den Altaer doet comen het Serpent / welck met synen stanck des Coninghs sone doodet: daer heeft den Schilder aen de trappen van den Altaer ghemaeckt een hol / daer 't Serpent upt comen was / als oft een scheur waer in een rootse / soo natuerlijck / dat op eenen avondt een van syn knechten (doe aende deur geclopt was) pet meenende verberghen / liep om dat in het hol te steken / maer vondt hem bevroghen: Oock beweys den Schilder sulcken Const in 't Serpent / zyn fenijnichepdt / vier spouwen / en wasem / dat het niet geschildert / maer levendich scheen te wesen. D'inventie der Historp wordt oock seer gepresen / schilderende den voornoemden Sanct gecrupst te wesen / daer sy hem op aen crups trecken met seelen / die aen sommige ruwijnen zijn vast ghemaeckt / oock aen stucken van pplasters / en basementen / daer oock ter ander sijden eenen met een leere 't crups ghevatt heeft / en een ander met eenen stock / en schoorent soo om hoog / t'wijlen twee ander met een hout 't crups aenden voet onderhouden / om soo inden kupl te beweghen: Summa / 't cis alles niet te verbeteren. Hy was een Man

Man seer edel van manieren / en ghespraechsaem / en sulck van leven / dat hy alle de vlecken syns Vaders bedeckte: want hy seer vriendelijck was / en beleeft. Veel meer dingen in schildery gedaen hebbende / starf van een felle rootse / en benauthept in de kele / t'synen 45. jaren / en wert van syn kinderen soo heerlijck begraven / A°. 1505. datmen alle winckelen in de straten van Servi toesloot / gelijck men ghewoon is / als men een groot Prince begraeft.

't Leven van Franceſco Francia, Schilder van Bologne.

DAt den Constenaer in zyn ghemoet oock heeft een verborghen moedighe latendunckenhepdt / die synen lust levende maeckt / en is soo verwonderlijck niet: Maer 't is bespotteliick / als die latendunckenhepdt te heel blint en onmatelijck is: gelijck het ten lesten te deele is gheschiet met Franceſco Francia, gebozen tot Bologne / Anno 1450. Hy was in't opwassen seer wel gheschelt van tronie / lijf en leden / en soo behaliijck / dat hy met syn praten die bedroefste Menschen diemen vondt / conde vermaecken ende verblijden / werdt deshalven van veel Princen en Heeren in Italien bemindt. Eerst was hy een Goutsmit / daer hy veel fraey wercken in gedaen heeft / seer schoon Medaillen nae 't leven / en andersins: maer tot meerder lof gheneghen / begaf hem tot de Schilder-const / eenighe jonghe Schilders in huys nemende / om de mantere van 't colozeren te leeren / so dat hy / hebbende goede teyckeninghe en oozdeel / begon eenige conterseptsels en cleen dinghen te maecken. Dus wert hy veel wercken in veel plaetsen en vooz velen te maken / soo vooz den Hertoogh van Vrbijn, en ander / dat hy grooten loon en lof behaelde. Eyndelick hy te Bolognen wonende / veel eere ghenietende van synder Const / rijck en gherust levende / hoozde daghelijcks veel lofs van Raphael van Vrbijn, te Room woonende / en dat dooz eenighe vreembelinghen / en Edellieden van Bolognen / die van Room quamen: en wederom / als die van Bolognen te Room quamen (gheliick peder gheern syn eyghen prijst /) hadden veel lof te seggen van Franceſco Francia: dus wert dooz sulcx groote kennisse tusschen dese twee / datse maltander met Brieven ten lesten groetten. Francia was seer belust / dooz 't groot gheroep / om Raphaels dinghen te sien: Maer alsoo hy een oudt Man was / bleef in syn ghewoon Bolognen. T'ghebiel Raphael maeckte vooz dē Cardinael de pucci santi quatro, een Altaer-tafel van Olyverwe / wesende een S. Cecilia, die te Bolognen tot S. Ioan op den bergh most staen / welcke hy in een casse gesonden heeft aen Francia, dat hy als goet vriendt / soodet pet aen bedozven waer / oft soo hy eenighe merckelijcke faute saghe / 't selve soude verhelpen / hy soude hem groot lief doe / en stellent so op syn plaetse / met syn toebehoozende cieraet. Doe hy dit upt Raphaels Brief had verstaen / dede hy met groote blijschap de casse open / en stelde dit stuck daer het schoonen dagh hadde: Maer dese soo ongewaende uptnemende constighe Schildery siende / werdt soo wonderlijcke verbaest / in't bemercken synder diwase dolinghe in latendunckenhept / dewijle hy syn dingen doe bekenende so nietich daer by te wesen / dat hem dit so ter herten sloech / dat hy starf / hebbende eerst het stuck doen stellen op syn plaetse. Hy wert begroven A°. 1518. t'synen 68. Jaren. Op syn doot wert gemaeckt dese Epigramme:

Franceſco Francia sterft van verbaesthept, siende Raphaels schilderye beter als de zyne.

Me veram Pictor divinus mente recepit:
Admota est operi, deinde perita manus.
Dumq; opere in facto defigit lumina Pictor,
Intentus nimium, palluit, & moritur.
Viva igitur sum mors: non mortua mortis imago,
Si fungor quo mors fungitur officio.

T'leven van Pieter Perusijn, Schilder.

WAt een voorderlijcke aenporren-de roede de Armoede somwijlen is / voor eenige Jeucht van levendigen en verstandigē geeste / en wat een crachtighe oorsaecke / om ghedreven te gheraken ter volmaecthept / in wat Const-oeffeninge dat het mach wesen / is claer te mercken aen de handelinghe / oft leven van Pieter van Perusien: wiens armen Vader hem bestelde in dienst van een Schilder binnen Perusia. De welcke al was hy den besten Meester niet / hiel Pieter altijdts voorzen / hoe dat de Schilder-const so heerlijck / en soo ghewin-gevende was / voor diese wel conde oeffenen / verhalende de groote beloninghe der selver / soo inden ouden als teghenwoordighen tijdt: waer mede hy Pieter om leeren lustich maeckte / om een van die vermaerde te worden / soo hem 't gheluck dienen woude. Soo was hy veel maenden / dat hy sonder bedde stiep in een kist / en dede groote moept en blijt om leeren / mañende dickwils van den nacht den dagh: soo dat hy / die ghewoonte aenghenomen hebbende / gheen ander vreucht en wiste / dan hem te bemoepen in de Const / en altijdt te schilderen: want altijdts voor ooghen hebbende den schrick van der Armoede / dede neerstichepdt tot winninge. 'Tweick hy misschien niet en hadde ghedaen / so hy onderhouts ghenoech gehadt hadde: want den Rijcdom hadde hem den wegh tot der deucht moghen slupten / die hem nu door d'armoede wert geopent: en voort ghestiert zijnde van de behoefftichepdt / hoopte / morht hy niet ten hooghstē graet climmen / dat hy mocht romen om hem eerlijc te mogen onderhouden. Hierom en maecte hy geen werck van roude / honger / onghemack / arbept / noch schande / om eens te comen tot rust en ghemack. En hadde dit altijdt voor een Spreeck-woordt: Dat nae de quade dagen / goede dagen mosten comen: En alst moep weder is maecktmen hupsen / om in't wupl weder onder te wonen in't drooghe. Dickmael praegde hy volt / die hier en daer gherepst hadden / bysonder zpnen Meester / in wat plaetse dat de Schilderp best geloont worde. Den welcken hem antwoordetot Flozencen / daer de Schilder-const in meeste perfectie is / en veel goede Meesters altijdt zijn / en meer propoosten. Soo dat Pieter vertreckende / quam te Flozencen / op hope / een excellent Schilder te wordē / twelc hem gheschiedde: want zijn handelinghe doe ter tijdt seer worde ghepresen. Hy hadde daer zijn studie / en leerde onder Andreas Verrocchio, alwaer van zijn eerste wercken waren: onder ander eenen S. Ieronimus, den welcken seer geacht werde: want hy was ghemaeckt gantsch oudt / mager en droogne / ghelijck een Anatomie / hebbende de oogen gheslight op 't Crucifix. Voor de Nonnen van S. Clara, maeckte hy een Tafel van eenē dooden Christus, niet so schoonen colozeringhe / dat de Schilders wel dochten / dat hy een excellent Meester worden soude: want hy hadde in dit stuck ghemaeckt veel schoon tronien / so van oude Mannen / en Marien, die upt grooter liefden bitterlijc schrepen / aenmerckende met verwonderen den Dooden: en achter had hy ghemaeckt / een Landtschap / dat doe ter tijdt wonderlijcke schoon gheacht worde / want men daer te voozen geen goede maniere daer van en hadde ghesien / gheljck als men nae wel heeft. Men wilde de Nonnekens dzpmael meerder van gheven / als sy ghedaen hadden: maer sy wouden niet / om dat Pieter seyde / dat hy dergelijcke gheenen moedt en hadde te maken. Hy werdt in corten Jaren in sulcken groot achtinge / dat zijn dinghen werdt ghesonden over al / in Italien / Spaengiē / Vzanckrijc / en meer ander Landē. Hy wzocht veel in een Clooster / van die men hiet Ingesuati, buysten de poozte Pinti, t'welck door brijgh al verdestrueert is. Daer was eenen Pzioor / die seer wel Asupr oltramarijn conde maken / en om dat hys overvloedich hadde / dedes Pieter veel op de muyren ghebzupcken. Desen Pzioor was vzeck en wantrouwich / en wilder altijdt by wesen / om te sien / of Pieter niet het Asupr en soude behoudē: waerom Pieter, die van natueren opzerht was /

Spreeck-woorden Petri Perusini.

was / dit merckende / niet wel te vreden en was / dochte hoe hy hem morht beschamen / soo hiel hy by hem eenen pot met schoon water / daer hy alleen zijn borstelen in spoelde / als hy asuren laknen maeckte / en dede den Pzioor even seer zijn vzerke sacken openen / en spoelde seer dickwils de borstel. Den Pzioor siende zijn sacken seer minderen / seyde dickmael: Ey hoe veel oltramarijn verslindt dat kalck. Dat siet ghy / seyde Pieter. Den Pzioor werd zijnde / vergaderde hy upt de pot het oltramarijn / dat in den grondt ghesoncken lagh / drooghdet / en ghaft den Pzioor weder / seghende: Pater, dits uwe / leert op een ander mael lieden met eeren betrouwē / die niemant bedzieghen: maer wilde men / men conde wel bedzieghen de gene / die so misdertrouwig zijn / als ghy zijt. In Fresco en Olyverwe was hy seer goedt Meester. Onder ander was hem aenbesteedt van eenen Bernardino Rossi Flozentijn / eenen S. Bastiaen, om in Vzanckrijck te seynden / voor hondert ghouden Croonen. Dit stuck vercocht Barnardino aen den Coningh van Vzanckrijck vier hondert gouden Ducaten. Door veel constige wercken vermaert zijnde / werdt Pieter te Room gelepdet / om voor Paus Sixtus de vierde te schilderen in zijn Capelle. Daer maerte hy d'Histozy / daer Petro de sleutelen ghegheven worden: oock de gheboozte en Doopsel Christi: oock daer Moyses ghevischt wozdt: En daer nu t'oozdel van Michael Angel is / maeckte hy d'opvaert Mariæ. Veel meer dinghen in Roome ghedaen / en geheel veel gelts ghewonnen hebbende / wouw wederr naer Perusen / en is met groot faveur van al t'Roomsch Hof vertrocken. T'waer lang te verhalē / wat hy in zijn Vaderstadt Perusia, en daer ontrent / al werck dede / soo in Fresco als in Olyverwe. Hy keerde weder te Flozencen / doende seer veel dingen / en gewin soeckende. Vzacht dickwils eenderley Beelden weder in't werck / soo datse al veel eenderley wesen hadden. Ten selven tijde werdt Michael Angel door zijn werck geruchtich / t'welck Pieter qualijc mocht lijdē / des sp in woorden quamen / en hem gheseydt worde / dat hy plomp was in de Conste: Pieter morht van Michael dit niet verdzaghen / des sy voor Recht quamē / daer Pieter niet veel eere van behiel. Pieter maeckte daer noch een groot werck / daer hy oock zijn voorgaende Beelden te passe hadde gebzacht / des hy van den nieuwe Schilders seer bespot was / seggēde / hy hadde van gierithepts wegē cleen blijt geoeffent / en maeckten hem veel schimpige Sonnetten: Soo dat hy alree ondt wesende / keerde nae Perusia, daer wzorht hy in een Cloosters Kerck / daer Raphael d'Vrbijn, zijn discipel / noch jongh wesende / eenighe Beelden maeckte. Buyten Perusia, op t'Casteel Pieve, maeckte hy eenige werc van cleender importantien / alwaer hy ghaende en keerende / altijt al t'ghelt dat hy hadde over hem droegh / als niemant betrouwende / des hy op den wegh werdt waerghenomen / en berooft / doch met veel biddens t'leven ghelaten: maer door middelen / en veel vzienden die hy hadde / treegh een groot deel van t'genomen ghelt weder: doch had hy schier van droefhept ghestozven. Hy was een Mensch van weynigh Religie / en van sulck een Pozphyren harden hooft / dat men hem d'onsterfelijckhept der Sielen niet inbeelden en conde / hebbende alleen zijn hope op t'geluck van deser Eeuwen / en soude om gheits wille wonder dinghen ghedaen hebben. Hy won grooten rijcdom. Binnen Flozencen timmerde en cocht hy veel huysen: desgelijck tot Perusia en tot Pieve had hy veel onroerende goederen. Hy nam te Pieve een seer schoon jonghe Dochter / en hadde soo groote ghemechte / datse mop cleederen en hulselen droeg / so binnen als buytens huys / datmen seght / dat hyse dickwils selfs metter handt paleerde. Hy maerte van zijn discipelen veel ghoede Meesters / bysonder den wonderbaerlijcken Raphael Sanzio van Vrbijn, die langhe met Pieter wzocht: soo dede ooc Ioan de Santi, Raphaels Vader. Pieter starf t'zijnen 78. Jaer / en werde begraben te Pieve, Anno 1524.

Het leven van Lucas Signorelli, van Cortona, Schilder.

GEmeenlijck sietmen in de Jeucht/ alsmer met goet oordeel op acht/ aen de manier van doen en wesen/ waer toe de kinderen gheneghen zijn / en wat sy in hun ouderdom te worden hebben. Eenige sietmen/die in hun dagen en manieren zedich en puntich zyn/ en gheern in eerlijcke cleedinghe / waer mede sy altijdts oock eerlijck gheacht worden: gelijck dat oock geschiede met Lucas van Cortonen. Hy was discipel van eenen Pieter van Borgo san Sepolcro, wiens manier hy soo volghde/ datment qualijck can onderscheyden. Sijn wercken waren in so groote achtinghe/ als opt van eenich ander Schilder in Italien. Hy toonde in sijn wercken/datmen met arbeyt en Const de naeckten in Schilderij het leven can doen gheliicken/en hoemen de vercortinge te weghe can brenghen. Onder veel schoon werck/ is tot Orvieto, in de groote Kerck/ een Capelle van hem / van 't vergaen van der Werelt/daer hy hem wel bewesen heeft een verstierlijck en geestich vinder der Historien / van vreemder ordinantien. Daer sietmen Enghelen/ boose gheesten/ ruwijnen / aerdtbevinghen/ branden / en mirakelen van Antichrist/ naeckten/ vercortinghen/ en veel schoon figueren/oock de verbaerlijckheydt/die in den lesten bevenden dagh sal wesen. Hier mede heeft hy menich nae hem comende den gheest gewackert. Des waren oock de wercken van Lucas hooghelijck altijts van Michael Angel gheacht en ghepresen. Oock sietmen in sijn Oordeel te Room / dat hy hem nae dese dinghen beholpen heeft: in dit werck heeft Lucas veel Conterfeytsels te passe ghebracht. Tot S. Maria de Loreta zijn van hem vier Evangheliisten / en vier kerckische Doctoren/en ander Beelden/ alle seer schoone / waer van den Paus Sixtus hem hooghlyck loonde. Doe eens binnen Cortona sijnen sone vermoordt was / wesende een schoon gheselle van lichaem en aenschijn / liet hem naeckt ontclesden / en conterfeytte hem alsoo naeckt / willende altijts als hy wilde voor syn constich handtwerck sien/ wat hem de Natuere gegeven/ en 'tongeluck benomen hadde: Dit dede hy/ alhoewel bedroefst / met groot ghedult / sonder weenen oft tranen te laten. Hier nae werdt hy te Room ontboden van Paus Sixtus, in de Capelle te wercken / nessens / oft tegen ander fraey Schilders: daer maeckte hy / daer Moyses sijn Testament maecht met 't volck Israels/ hebbende ghesien 't Landt van Belofte/en oock daer hy sterft. Summa/doe hy schier voor alle Princen van Italien hadde veel wercken ghedaen/tot sijnen grooten lof en ghewin/ keerde oudt wesende tot Cortona, daer hy voortaen maer upt lust en wrocht. Hy was seer goedt van zeden / oprecht / vriendelijck met de vrienden / soet om mede om te gaen/ een peder behaeghlijck/ en beleeft tot wie sijns behoefde. Hy was hyposticht/en hadde lust/puntich en wel gheclee dt te wesen: En was om al dit/binnen en buyten sijn Vaderlijcke Stadt/ lief/weerdt/en in grooter eeren. Hy starf Anno 1521, oudt 82. Jaren.

Het leven van Lionardo da Vinci, Schilder/en Beeldt-snijder/ van Florencen.

HEt is verwonderlijck/ hoe den Hemel soo mildelijck somwijlen afstort / in een eenich Menschen lichaem/ soo groote natuerlijcke en overnatuerlijcke gaven/als schoonheydt/ snelheyt/ sterckheyt / en begrijpelijckheydt van eenen deuchtsamen vernuftighen geest/ soo dat sulcken begaefden den wegh over al open is / tot wat Const hem de Natuere aenlockt: 'twelck ontwijfelijck Godtlijcker handtreckinghe meer/als alle Menschelijcke leeringhe / oorsakelijck te danken is. En dit is wel gesien ghewees t aen Lionardo da Vinci, die schoonlijdich / en in al sijn doen gracelijck/ behendich / en groothertich was. Sijn verstandt was sulck/ dat waer sijnen gheest toe streckte / hoe swaer oft ondoenlijck / hem alles licht en doenlijck viel / en met goede uptcomste gheluckte. Dan (soo men seght) gheen Coren sonder Caf is/ was dit sijnen maer/ dat hy dat hy onstadige sinnen hadde/ en haest veranderde in zijn voornemens. Hy overleerde meest al zijn Meesters/ 'tzy in Arithmetica, Geometria, oft ander Consten. In de letter-const soud' hy wonderlijck gheworden hebben/ hadde hy daer in willen volherden. Hy leerde oock Musijcke / maer bysonder bedelen/ als die blygheestich was/ en songh al spelende Liedekens upt den gheest uptnemende aerdich: Doch hoe wel hy hem in dus veel dinghen oeffende / en liet nopt na te teyckenen / en verheven dingen te maecken: want tot desen meer als tot anders zynen sin genecht was: des werdt hy besteedt by Andreas Verrocchio voorbeschreven. Daer begaf hy hem in alles / wat de Teyckenconst in haer bevangen mach/ en maecte (jongh wesende) van aerde eenighe lacchende Vrouwen hoofden/ die onder de Const in plaister ghemeen zijn: oock eenige Kinder hoofden / die van groote Meesters handen gheleercken te wesen. Van Architectura teyckende hy verschepden gronden en ghebouwen. Hy was d'eerste / die (hoewel jongh zijnde) discoureerde/ om de Riviere Arnus, in een Canael te brengen van Pisa tot Florencen. T'waer langh te verhalen/ wat hy al teyckende/om met water te wercken/van Molens/en ander dingen: oock hoe men water van onder op met buyssen trecken soude: Maeckte oock dagelijcx Modellen ende teyckeningen/ hoe men lichtelijc bergen nederleggen soude en doorboore/ om van d'een dal in d'ander te gaen: en bewees/ hoe men groote gewichten mocht oplichten/ oock in tegenwoordicheyt van veel verstandige/ die alsdoe Florencen gouverneerden: hoe hy wilde opheffen de heele Kercke van S. Ian, en daer onder trappen brengen/ sonder de selve te hinderen: en versterckte dit met sulcke redenen / dat het een peder wel doenlijck docht te wesen. De Schilder-const boven al verkiesende / teyckende hy veel na 't leven / oock wel op linnen doecken / met den punct der pinceelen / alles uptnemende. Het ghesch iedde / dat Andreas zijn Meester maeckte een Tafereel van een Ioannes Hooyfel / en liet Lionardo maken eenen Engel / die een cleedt ophiel / den welcken hy (eenen jonghen zijnde) so maeckte/ dat hy beter was / als eenigh ander Beeldt van den Meester. Waerom Andreas nopt verwe ofte pinceel wilde aenroere/ hem siende overtroffen te wesen van een kindt. Hy maeckte een Patroon / om een behangh voor een deur/ om den Coning van Portegael/ 'twelck in Vlaender van goudt en zijde soude zijn ghewrocht / het was van Adam en Eva, daer sy sondighen / van wit en swart/ te weten/ gehoogt met loot-wit: Hy bracht te weghe een beemdt vol cruyden/en ghedierten/so natuerlijck/en met sulck een vlijt alst mooghlijck is. Den Vyghboom was so ghedaen / dat niet te bedencken is / hoe pemandt sulcken vlijt en patientie mocht hebben/ in't belepden der tacken/ en de bladeren op't vercorten seer eyghentlijck ghedaen / met noch ander dinghen. Lionardi Vader was van eenen Boer buyten Florencen ghegheven eenen ronden houten Schildt / die hy self van eenen Vyghboom had gemaeckt/ dat hyen voor hem in t' Sadt liete schilderen. Den Vader / die desen Boer dickwils in voghelen en visschen behoefde / wildet hem niet weygeren/en lieten t'huys brengen/ gaf hem alsoo spnen soon / dat hyer wat op schilderde. Doe nu Lionardo in de handen quam desen Schilt/ dien hy sagte wesen scheel / en oneffen / rechte hem met vyer / en gaf hem eenen Draeyer/ die maeckten heel glat en aerdich. Lionardo pynuerde hem / en maeckte hem toe op syn maniere/ en bedocht / hoe hy daer op pet mocht schilderen / dat eicken/ dien hy voorgebracht waer/mocht verschricken / om 't effect te doen van t'hooft van Medusa: Soo bracht hy op een Camer / daer niemant op en quam dan hy alleen/ by een verschepden ongedierte/Egtisse/ Loofvorsche/krekels/ Vyfwouters/ Spzinckhane/ Slange/ Vledermupsen / en meer sulck vreemdt ghedzocht. Van al dese ghedaenten pet nabootsende/maeckte hy een seer schrickelijck ghedierte op desen schildt / als comende upt een doncker gat van een roots/en was so gemaeckt/ dat het uyt zijn open kele scheen fenijn te schieten/

Andreas Verocchio liet af verwe te handelen, hemsiende van sijn discipel overtroffen.

Houten Schilt van Lionardo da Vinci wonderlijck ghe-schildert.

byer upt den ooghen / en roock upt de neusgaten / dat het grouwlijck aen te sien was: Want hy bemoeyde hem soo om dit te maecken / dat hy niet eens en roock den stanck / daer syn ramer van al dit doodt onghedierte mede bevlecht / en verbult was. Dit werck voldaen / en van den Boer en den Vader verghe-ten / bzacht Lionardo syn Vader boven / die onversien hier van verschzict te rugghe liep. Lionardo hiel hem / en seyde: Dit werck dient daer het toe ghemaert is. Het docht den Vader een mirakel / en pzees die versieringhe seer: gingh en cocht heymelyck eenen anderen Schilt / ghelijck die veel in Lombardijen te coope zijn / en daer stont op een Herte doozschoten / en gaf hem den Boer / die hem altijdts daer om beminde / en te wille was. Den Vader vercocht desen ande-ren vooz hondert Ducaten / die cozts daer na aen den Hertoog van Milanen vercocht was dzy hondert Ducaten. Hier nae maeckte Lionardo in een Tafe-reel een Marie-beeldt / daer onder an-der dinghen by stondt een glas met wa-ter / en Bloemen daer in / op welcke hy dzuppelkens douw had ghemaeck / dat het levender als 't leven selfs scheen te wesen. Hy hadde altijts sulcke vreemde diepsinnighe dinghen in 't hooft / datse met handen niet upt te beelden en wa-ren / des hy veel dinghen onvolmaeckt heeft ghelaten. Hy was soo lustich om by te wesen / dat hy der lieden herten seer tot hem trock: En hoewel hy (te segghen) niet en hadde / en weynich oock wzocht / soo hiel hy al stadigh knechten / en Peerden / daer hy groote ghenoecht in hadde: Oock had hy sin in veelderley ghedierten / die hy met grooter liefden en ghedult versozghde. Doe hy quam te passeren daer voghels te coop waren / nam hyse upt de muyten / en gaffe hen vzijheyt in de locht weder / en betaeldese diese te coope hielen. Hy hadde won-der dinghen in syn Imaginatie. De dingen der natueren / de eygenschappen der cruyden / des Hemels loop / en oock van Son en Maen / hy met subtylen gheest al philosopherende onderzochte. Hem behaeghden soo seer eenighe boot-sige tronien / met hayr oft baerdē / oft so andersins in't leven / dat hy sulcke Lup-den gantsche daghen nae liep / en dese so vast in synen sin stelde / dat hyse thuys so natuerlijck maeckte / al osse tegenwooz-dich by hem haddē geweest. Van desen hadde hy al veel getepckent. Hy tepckē-de in een blat eenen Neptunus so constich met een beroerde Zee / Zee-peerden die den waghen trocken / Zee-monsters en Goden / met so schoon tronie / datter dit Epitaphium op ghemaeckt wozde:

Pinxit Virgilius Neptunum: pinxit Homerus,
Dum maris undionis per vada flectit equos.
Mente quidem vates illum conspexit uterque,
Vincius at oculis; jureq; vincit eos.

Hem quam in den sin te schilderē thooft van Medusa, in een Tafereel / van olyverwe / met een hooft-hulsel en vlecht-sel van Slanghen / en begon daer van de vzeemste en versierlijckste Inventie van der Weerelt: Doch soo't een werck was dat veel tijdt behoefde / bleef (als veel syn ander dinghen) onvolmaeckt. Dit was namaels bewaert in't Paleys van den Hertoogh Cosimo, met oock 'thooft van eenen Enghel / die eenen arem op-heft / en roemt van de schouder tot den elleboghe in't vercozten / d'ander handt roemt op de bozst / in welcken men siet / hoe blijtich hy syn dingen socht te doen verheffen / soo verre varende met den diepselen / dat hy't alderbzuynste swart ghebzuyckte / en op de hooghsels van 't alderlichtste wit. Dit scheen meer nacht dan dagh licht om de herdichept te ghelijcken: Doch was hem ghedaen / om met tracht der consten syn dinghen te doen vooztcomen / rondt en verheven staen. Hy begon noch te Flozencen een dzy Coninghen / daer veel schoon tront-en in quamen: Maer bleef oock onvol-maeckt. Doe Lodewijck Sforsa werdt ghecozen Hertoogh van Milanen / Anno 1494. wert hy by hem met grooter re-putatie gebzacht. Desen Hertoogh be-geerich

geerich tot 'tgelupdt oft spel der Liere / die wy de Vedel noemen / speelde Lio-nardo op eene van silver ghemaeckt / als een Peerdts hooft / wonder versierlijck / op dat se te meerder ghelupdt gave: daer gingh hy alle de Musijck-speelders te boven. Boven desen was hy den besten in synen tijdt / van onverhoedts upt den gheest vooz de handt in rym te sin-ghen: soo dat den Hertoogh ongheloof-lijcke seer / op sijn Consi verliefde. Ter begheerte van den Hertoogh / maeckte hy een Altaer-Tafel van eenen Kerst-nacht / die den Hertoogh sondt aen den Keyser. Te Milanen / vooz de Monnikē van S. Domenicus, maecte hy een Avont-mael: alle d'Apostelen tronien waeren heel aerdich: de Christi tronie liet hy on-volmaeckt / niet wetende hoe hy daer in te weghe mocht bzenghen die Hemel-sche Godheyt. Dit stuck wozde van die van Milanen / en Vtlanders / altijt met groot verwonderen in weerden gehou-den / en ghepzesen. Hier sietmen in dese tronien der Apostelen / de twijfelinghe en verlanghen om weten / wie den Ver-rader is: oock in hun herten de dzoef-heydt / de liefde / en vzeese die sy hadden. Daer benessens in Iudas tronie / was te sien den haet / verstockthept / en t'verra-dich vooznemen: alle dingen was oock soo net / dat in het Tafel-laken oock het weef werck was uptgheheeldt. Men segt / dat den Pzioor van aldaer / Lionar-dum dickwils al te moeyelijc vermaende 't werck te volepnden / hem verwon-derende / dat Lionardo half dagen langh syn werck met aendenken saeh en be-sach: en hadde wel ghewilt / dat hy had-de ghedaen ghelijck syn volck / dat in synen hof wzochte / dat hy den Pinceel altijdts gheroert hadde / gelyck sy oock hun houwen en graven deden. Dit was hem niet ghenoech / maer verlaeghde Lionardum noch aen den Hertoogh: den welcken om Lionardum schickte / hem sulcx te kennen ghevende. Lionar-do wetende den Hertoogh verstan-dich te wesen / discoureerde met hem seer bzeet vander Const / hoe den Conste-naer eerst in synen gheest alles heeft te beelden / en daer nae metten handen / en seyde / hem resteerden alleen twee tro-

Avontmael vā Lionardo da Vinci, ver wonderlyck.

nien / te weten / de Christi, en Iude. De Christi tronie wist hy op der aerden niet te vinden / en mocht oock niet bedenc-ken / hoe hy mocht uptbeeldē die schoon-heit en hemelsche gratie / die daer mocht wesen in die Mensch ghewozden Godt-heyt. In de Iude tronie / wist niet hoe hy soo wzeeden Siele soude beelden / die nae soo veel ontfanghen weldaedts vooz hadde / te verraden synen Heere den Schepper der Werelt: hier toe soude hy doch moghen soecken eenighe: maer soo hem eene ontbzoke / eyndlijck soude des Pzioors tronie daer in te passe bzen-ghen / die dorh soo moeyelijck en onver-standich is. Dit heeft den Hertoogh seer hertelijck veroozsaeckt te lachen / seggende: ghy hebt dupsentsoudich ghe-lijck. Des den Pzioor beschaemt / morht syn hof-gravers gaen vermanen / laten-de Lionardum met syn schilderen begaē / den welcken de tronie van Iudas volde-de / schijnende daer in te hebben ghecon-terfept de verraderp en onmenscheljck-hept selve / de Christi bleef als wooz-verhaelt onvoldaen. Dit werck soo uptne-mende / dede den Coning van Vzanerijc lust hebben / en vlijt doen / om dat in syn Coninghrijck te laten comen / soude geenen cost gespaert hebben / dan om dat het op den muer was / most also te Mi-lanen blyven / midts dat het onmoghe-lijck was. Hy maecte noch des vooznoē-den Hertoghen conterfeptsel / oock des Hertoginnen Beatris, en de twee sonen / Maximiliaen en Franciscus, die noch bey-de Hertoghen wozden / en waren uptne-mende gedaen. Terwijlen bzacht hy den Hertoogh in 't hooft / een coper Peerdt te maken / van wonderlijcker groottē / om daer op tot een gedachtenisse te set-ten den Hertoogh: dit heeft hy dan soo groot begonnen / dat het nopt voldaen en wozde: want niet moghelyck was so grooten stuc op een repse te gieten. 'Tis wel te ghelooven / dat synen grooten ex-cellenten geest / al te veel willende te wege bzengen / volcomenhept boven volco-menhept / heeft het achterwege blijven veroozsaert. Men segt / dat nopt schoon-der noch grootmoediger dinghen gesien en was / als dit groot eerden Model / twelck doe de Fransopsen te Milanen met

Antwoort oft verant-woordinghe Lionardi, aen den Hertoogh van Milanē, seer aerdig.

met hun Coningh Lodewijck quamen/ gebzoken wert/ en oock verlozen wozde een cleen Model van wasch/ t'welck excellent was / met t'samen eenen Boeck van Peerden Anatomie / die hp vooz zijn eygen studie hadde gemaeckt. Hier naer oeffende hp hem met noch meerder vlijt in Menschē Anatomie/ in welc hem hielp / en hp weder hielp / eenen meester Marcus della Torré, excellēt Philosooph/ die dooz Galenum, de Medecijne/ en Anatomie/ weltke doe ter tijt met onverstandt ver dupstert warē / het ware leven en licht hergheven heeft. Hier in was hem den cloecken geest Leonardi een groot behulp/ die hier van tepckende eenen Boeck met root crijt / en daer in ghetrocken met de Pen: En hp vilde de leden self metter handt / conterfeptende alles met grooter neerstichept. Eerst maeckte hp al t'ghebeente / daer naer voeghder hp by alle de senuwen in haer ozdinantiē/ daer na met de musculen/ die naest t'gebeente behoevē/ voozts met die vast bijven / daer nae met de roerende t'ghebeente bedekende/ en alle deelē hadde hp beschzevē met der slincker handt / datmen niet conde lesen/ dan in eenen Spiegel. Dit Boeck bleef in handen van een Milaens Edelman/ Franciſco da Melzo, die dit in grooter weerden heeft. En t'is te verwonderē/ jae het schijnt onmogelijc / hoe verstandigh desen hoogh begaefden geest van alles onderschepdlijck heeft gehandelt: Ghelijc hp ooc van de Schilder-const/ tepckenen en colozeren/ seer verstandich en cloeckelijck heeft gheschzeven / dan ick weet niet / of dit leste werck opt ghedzucht is ghewozden / gheljck den epghenaer wel in den sin hadde / soo hp teghen Vasari mondelijck hadde verclaert. 'Tis oock geschiet/ doe Lionardo noch te Milanen was / dat daer quam den Coning van Vzanckrijck / welcken hem badt yet vzeemts te maecken: Hp maeckte eenen Leeuw/ die een deel stappen gingh / en doe hem opende de bozst/ toonende die vol Lelien te wesen. Lionardo romende weder te Flozencen/ verstondt/ dat de Monicken van Servi aen Philippino hadden besteedt d'hoogh Altaer-tafel van de Muntiata, die hp wenschte self te moghen maecken / oft sulck bysonder werck. Philippino dit verhoozende / een Edel bozst wesende/ liet 't werck Lionardo over / welcken de Monicken daer toe in Hups namen/ hem met spn ghesin den cost ghevende: Daer hyse vast met pzaet onderhiel/ en niet met allen dede eenen langhen tijdt. Ten lesten maeckte hp eenen Carton/ en daer in een onse Vzouw / en Sinte Anna, met eenen Christus, 't welck niet alleen en gaf groot verwonderen den Constenaren: Maer twee daghen langh quamen Mannen en Vzouwen / oudt en jongh / als oft pzocessp / oft feest-dagh waer gheweest / te besien dit uptnemende werck/ dat pegelijcken verwonderde: want in dees Marp-beeldt was te sien/ alles wat met simpelheydt en schoonheydt der Moeder Christi mocht tot verrieringhe behoeven: Bewijsende een ghestadich / en ootmoedich wesen. In dese vzolijcke Maeght / aensiende haer schoon lief Kindeken / op haeren schoot teerderlijck sitten / vergetende daer mede/ ootmoedich nedersiende/ eené S. Ian, die vast speelde met een Schaepken/ en een Sint Anna, die dit besiende / met grooter blijschap / soetlijck belacht: een stuck van grooter opmerck/ als sulcken gheest van soo kloecken verstande betaende te maken. Desen Carton quam noch in Vzanckrijck / als gehoozt sal wozden. Hp dit werc verlatende/ maerte verschepden conterfeptsels seer constigh/ oock van eenighe edel jonge vzouwen / onder ander een dooz Franceſco del Giocondo, die hem spn Hupsvzouwe liet Schilderen / ghenaemt Mona Lisa, wesende een seer schoon Vzouw. Hier was hp vier Jaren over doende/ en liet het noch onvolmaeckt: Dit voer oock ten lesten in Vzanckrijck / en wert bewaert tot Fontepne Bleau dooz den Coningh. In dees tronie was te sien/ hoe veel de Const vermocht/ om de Natuere ten naesten by te comen. Alle de minste dinghen die te schilderen mogen wesen / waren hier op't scherpste waer ghenomen: d'ooghen hadden dat waterachtich blincken / op de blauwtschepdt die cleen roode dzaepkens/ de cleen hapzkens der ooghsthelen / de wijnbzauwen met de hapzkens eben alsoo sp ghekeert upt 't vleesch wassen / hier dicke / daer verdunnende: Summa/ neuse/ mondt/ wangen/ en kin/ alles was soo epghentlijck met al spn deelen ghedaen / dat het scheen vleesch te wesen. In 't putgen van de kele/ die daer neerstlick op lette/ sacher naetuerlijck den puls in spelen. Dit was waerlijck een werck soo ghedaen/ dat het mocht verschzicken peder Constenaer/ hoe cloeck hp wesen mocht. Terwijl hyse conterfeptte / had hp altijdt pemandt by haer / die speelde oft sangh / oock Cluchtenaers / om haer vzoplijck te maken / op dat dit Conterfeptsel niet swaermoedich waer/ gelijck veel ander dooz 't langhe sitten ghedaen wozdē: maer in dit was een seer vziendlijck grenicken / een dinghen schier boven de Naturre te achten. Lionardo dus gheruchtich wesende / werdt hem aenbesteedt dooz de Stadt / de Sale van 't Raethups / op datse van hem memorie behouden mochten. Soo begon hp weder eenen Carton seer groot/ daer in een bataillie van Nicolaes Piccinino, Capitepn van Philips Hertoog van Milanen: Hier had hp dooz aen getepckent eenen hoop Peerde-volck / verhtende om een Banſere/ een dinghen seer gepzesen/ om de groote aendachtichept in dese vlucht waerghenomen: Want men sacher in dat toozmich woedē der Mannen en Peerden / twee Peerden met de booz boeten verheben / en met den tanden/ maeckten so veel strijdts als de berijders selfs deden/ die de Baniere wilden nemen/ de welcke een Kupter / wendende zijn Peerdt ter vlucht / met ghekeerden lijve by den staf gevatt hadde/ om ontsnocken upt de handen van viere/ waer van de twee elck de handt daer aen hadden om behouden / en d'ander handen verheben met sweerden/ om den staf af te houwen / terwijlen een oudt Kupter met een roode muts al crijtende/ oock een hant aen den staf hadde/ en met d'ander op hief een crom sweert/ om de twee handen af te houwē van de boozverhaelde: en sp met tsamen bytende tanden/ bewesen met geweldige actien te beschermen / en willen behouden hun Baniere. Onder de boeten der peerden laghen twee Soldaten in't verzoeten / daer den eenen een handt met een Dagghe verheft / om den anderen / die alle macht doet om de doot te ontwijcken/ in de kele te steken. T'is niet te seghen / wat Lionardo vooz aerdighe wapeninghen/ helmen/ en cleedinghen hier hadde versiert / en wat schoonder trecken en artien te weghe ghebzacht in de Peerdē/ daer hp den besten Meester van der Werelt in was/ so in verstant van musculen/ als in schoonheyt/ en werckelijckheyt upt te beelden. Om dit Carton te maecken/ had hp ghemaeckt een wonder fraep stepgeringe/ die men hoogen/ leeghen/ crimpen/ en bzeeden conde. Doe hp nu schilderen soude/ had hp den muer met sulck een dicke misture beset/ om in Olpverwe te wercken / dat hp ten lesten sagh dat het al bederven soude / en lietet oock alsoo begonnen staen. Lionardo edel van conditien / en in alle spn wesen grootmoedich/ gaende (so hp alle maenden ghewent was) eens om spn gelt/ tot den Oversten/ geheeten Pieter Soderini, wilde den Cassier hem geven Papieren hupskens met quatrinen (datmen hier soude segghen / dupten) wilde hyse niet nemen / segghende: Ick ben geen Schilder van quatrinen. Hp trock nae Room met den Hertoogh Iuliaen de Medicis, tot de verkiesinghe van Paus Leo de thiende: En daer gheromen/ dede hp veel bootsen. Hp maerte Voghelkens / en Dieren/ van eenigh dunne deech / die hp vol windt blasende/ dede vlieghen in de locht/ en als den wint upt was vielen neder. Hp dede ook veel Schapen dermen 't wet af doen/ en dunne maecken / en vast aen een / datmense al mocht bevanghen in de palme van een hant/ ende van in een ander Camer liet hp in beyde eynden blasen/ met twee Smits blaesbalcken / dat hp de geheele Camer/ daer hp met den Heeren was / mede verwulde / al was sp nochtans groot: en hier by gheleerck hp hun de Const/ die van cleen tot groot gewozden was. Oneyndelijcke veel deser sottigheden stelde hp al voozt: hp socht oor op veel manieren olp om schilderen te maken / en vernissen om 't werck lange tijdt te moghen versch en schoon houden,

Anatomien van Peerden en Menschē, van Lionardo da Vinci ghedaen.

Lionardo heeft van schilderen geschreven.

Carton van Lionardo wonderlicke constigh.

Wonderlijck conterfeytsel daer Lionardo vier Iaer over doende was.

den. Hy maeckte voor een Edelman van den Paus een Marie-beeldt van Olyverwe / met uytnemende vlyt en Conſt: Maer 't zy door faute van den ghenen/die 't penneel berepdt hadde/oft door syn seltsaem misturen/der verwen menghselen / soo isset nu seer bedorven. Op een ander penneel conterfeytte hy een Kindt / dat schoon en wonder gratelyck is. Men seght / doe hem een werck van den Paus worde besteedt/ dat hy stracks begon distilleren olien en crupden / om vernis te maecken / des Leo den Paus dit verstaende/seyde: Ay imp/desen Mensch en salder niet af maken/dewyl hy sonder pet beghinnen/ op 't leste gaet dencken. Daer is gheweest tusschen Lionardo, en Michael Angelo een groote verbolgenthept / soo dat Michael Angelo, ontboden wesende nae Room van den Paus / om de Facciata van S. Laurens te maeckē/is van Flozē ren vertrocken / te liever om Leonardo in de Conſt te trotsen: doch nam syn excuse op den Hertoogh Iuliaen, daer te repsen: maer Lionardo de rechte wetenschap hier van hebbende / vertrock van Room/en repsde in Vranckryc/ alwaer den Coningh / die van syn werck hadde gehadt/ hem seer toegedaen worde / begheerende dat hy den voorverhaelden Carton van S. Anna, en Maria, woude in't werck leggen/en schilderen: Maer gheluck syn ghewoonte was / hiel den Coningh 't hooft in de wint met woorden. Eyndlyck / oudt gheworden zynde/ wert veel Maenden sieck / des hy hem/ de doot siende naken/vast socht t'informeren van de Chystelycke Religie / en biechtede hem met groot leetwesen / en veel tranen/en nam theylig Sacrament met devotie / doende hē met syn knechten en vrienden over eynde houden / op syn voeten bupten 't bedde. Daer is by gecomen den Coningh/die hem gewent was dickmael vriendlyck te besoecken/ en soo hy weder te bedde was / upt eerbiedinge rechtede hy hem selvē op/ vertellende syn swackheydt / berlaghende al stadigh dat hy Gode veel hadde verbolghen/en oock den Menschen syn devoyr inde Conſt niet ghedaen te hebben/ als hy behoorde: Is dus flouw gheworden / en den Coningh hem in den arm nemende / om hem wat te verlichten/ en synen Gheest als Godtlyck wesende / ghelyck of hem docht hem niet eerelicker mocht geschieden/ is upt den lichaem / dat doe in suicken Coninghs arm was/geschepden. Hy was eē wonder Man/ van schoonheyt/ welsprekenheyt/ en sterckheydt / metter handt een muyr-ancker/ en hoefyser voudēde/ als oft loot waer gheweest: verschepden coper Beeldē zyn tot Flozenten/in S. Ian, en elder te sien/seer constigh gedaen. Hy starf oudt 75. Jaer/syn doot bedroefde den Coning/en alle die hem kendē/ seer. Dese versen werden t'synder eeren/ van Ioan Babtiste Strozzi dus ghedicht:

Lionardo sterft in de armen van den Coningh van Vranckryck.

Vince costui pur solo
Tutti altri: & vince Fidia, & vince Apelle,
Et tutto il Lor vittorioso stuolo.

't Leven van Giorgione da Castel Franco, Schilder van Venetien.

DOe het Constbarighe Flozencen/ door 't voortbrenghen van beter/ en beter Constenaren / van d'alberneemende Fama, dus heerlyck vermaerdt was/werdt het edel Venetien oock niet weynich verciert door haer Borger Giorgio, die in Castel Franco op het Trevisaensche gheboren wert/Anno 1478. die om syn Conſt/ en grootmoedicheyt/ wert namaels geheeten Giorgione: hoewel van cleen gheslacht geboren zynde/ was van manieren al syn leven langh edel/en wacker van geest. Hy was binnen Venetien opgheboedt/ seer Vrouwlieflyck wesende: was goet Luytslager en uytnemende goet Sangher / des hy als een weerelts Mensch seer voortgetrocken was in Musyck by den Edeldom. Hy oeffende de teycken-conſt/ op de schoone welstandicheydt der selver seer verlievende: wilde niet in't werck brengen/als dingen/die hy self na 'tleve hadde gheconterfept. Hy wert geruchtich/niet alleen/ Gentyl, en Ioan Bellyn te

te hebben overtroffen: maer te moghen gelycken alle die in Tuscanen de Moderne maniere oeffenden: want hy socht altydt verschepden schoonheden in't werck te brengen. De Natuer had hem soo begaeft / dat hy in Oly / en in Fresco / suicken levende gladde colozringe / en vloepende diepselen gebrupte/ dat veel excellente Constenaers van dien tydt / hem bekenden ghebozen te wesen/ om inden Beelden geest te brenghen / en om de verschichepdt van levende vleesch upt te beelden. In zyn begin maecte hy veel Marp-beeldē / en conterfeytsels/seer levendichen schoon/ datmen niet beter de vlecken en verwen van vleesch noch diepselen soude moghen sien: onder dese conterfeytselen was eenen Consalvo Ferrando. In Fresco heeft hy seer fraey dingen ghedaē / die met 'tweder en Zee-winden te Venetien zyn vergaen. Doe Anno 1504. 't Duytsche Cooplieden huys was verbrant / en weder costlycker / en schoonder herbouwt / worde Giorgione in Fresco bestelt te schilderen / altemael nae zyn believen / op dat hy slechts de Conſt toonen soude: daer heeft hy seer seldtsaem dingen gedaen/ doch cannen niet sien/ datter eenighe onderschepden Historp zy/noch weet niet dat pemandt den sin oft mepninge weet: dan hier is een Man/en daer een Vrouw/van verschepden actie/ d'een heeft een Leeuws hooft / d'ander een Enghel als Cupido by: maer men weet niet watter mede ghemeent zy. Een Vrouw isser met een sweerdt / die een doodt Beusen hooft by haer heeft / en sy schynt te spreken met een Duytsch/die beneden sit/het schynt oft een Germania wilt wesen: men sietter in seer fraey dinghen / en aerdich ghe schildert / alles seer nae het leven ghedaen zynde. In de Kerck van S. Rochus te Venetien / is van hem een Tafereel met een Crupf dragghenden Christus, en eenen Jode die hem voort treckt / die men seght dat Mirakel soude doen. Hy wrocht noch in verschepden plaetsen/ als tot Castel Franco: oot noch veel conterfeytsels van Prinsen: en veel werdt zyn werck buytens Landts gesonden. Men seght / dat Giorgione te Venetien quam spraeck te hebben met eenighe Beeldtsnyders / ten tyden dat Andreas Verrocchio 't troper Peerdt maeckte / en sy wilden dat 't beeldtsnyden voorginck het schilderen / om dat een rondt Beeldt verscheydē posturen oft steilselen toont/ alsment om en om keert/ en datmen in schilderp een Beeldt maer van eender syden en mach sien. Giorgione wilde bewysen / datmen in een Historp verschepden actituden/sonder 't stuc te keeren/ ronde toonen: daerenboven/ dat hy in een eenigh Beeldt in schilderp / wilde vier syden toonen. Hier op ginck hy toe / en schilderde een naeckt Beeldt van achter / dat voor hem hadde een claer blinckende Fontepne / daer hy 't Beeldt van vozen in dede spieghelen: op een van de syden hadde hy een bruyn glansende Corselet ghemaeckt hangende / daer men 't lichaem op die syde in profyl sagh: ter ander syden/de ander in eenen spiegel / die daer ghehangen was ghemaeckt / willende bewysen / dat de Schilderp met een gesicht/ meer ronde laten sien/ als de Beeldtsnyderp. Dit werck werdt hoogh ghepresen / om de schoonheydt en de gheestighe inventie. Terwylen hy dus hem / en zyn Vaderlandt vereerde / converseerde hy by een Vrouwe / waer van hy de Pest ghecreegh / en starf Anno 1511. oudt 34. Jaer / tot groot leedtwesen zyner bekende vrienden / en schade der Conste: welcke schade weder voortcomen wiert/ met twee zyn excellente discipelen / Sebastiaen del Piombo, en Tiziano da Cadore, die hem niet alleen ghelyck wierdt / maer voorby en te boven ginch.

Een eenigh Beeldt ghe schildert, datment van vier syden teffens conde sien.

Het leven van Antonio van Corregio, uytnemende Schilder.

DE grootdadige moeder Natuere/ haer niet partydich bewysēde/ oock onbekende plaetsen te willen deelachtich maecken seldtsame uytmuntende Mannen/begaeft met uytnemendē edelen gheest / heeft laten als een licht uytbreken/ tot Corregio in Lombardyen/ eenen Antonio, nae zyn geboyrt-plaetse genoemt / da Corregio, om dat Landt oock in onse Conſt te verlichten. Hy is wonderlyc-

wonderlijcken haest by gheco-
men/ aenvanghende de eerste van al in Lombardijen de schoon Moderne maniere / die hy nergens hadde ghesien / noch d'Antijcke Roomsche dinghen / als die nopt upt zijn Landt gherepst heeft. T'waer vreemt te bedencken / wat hy miraculeus dinghen soude hebben gedaen / had hy / als ander / sulcke sonderlinge voorbeelden ghehadt. Hy was van natueren seer bloo/oeffenende de Const met eenen stadighen arbeydt / beladen zijnde met een swaer hupsghesin: wesende ghetrocken van een goetwillige Natuere / dede schier boven zijn vermoghen. Hy socht in de Conste veel moeplijcke dinghen te weghe te brenghen: als wel ghetupgen de dinghen / van hem in de dom-kerck tot Parma, daer van onder op te sien zijn grooter Beelden / in't vercorten / seer wonderlijcken en wel ghedaen / op het natte kalck. In de selve Kerck dede hy twee Altaer-tafelen van Olyverwe: In een van dese sietmen eenen dooden Christus, die seer ghepresen is. Oock tot S. Ians, in de selve Stadt / maeckte hy noch in eenen ronden thozen / van onder op te sien / een Marien Hemelvaert / de welcke om haer heeft een menichte Engelen / en Heyligen / daer te verwonderen is / hoe hy met handen heeft connen maecken / en noch meer in zijnen gheest bedencken / de schoon sloeren en swieringē der lakenen / en wesens / die hy die Beelden gegheven heeft: daer beneffens eenighe Frisen met kinderkens zijn seer aerdig. Het is gewis in onse Const een seldsaem werck / dat wy verscheyden Hooftstucken hebben om te volgen: onder ander is / het wel teeckenen: maer het boven al gaende is / het wel schilderē / waer toe al het ander streckt / en hier in excelleerde meer als in't trecken oft teeckenen desen Correggio. Jae dat van hem ghetupght wordt voor gewis / dat nopt niemandt beter met de verwe en handelde / noch met vrolijcker welstandt / jae dat nopt Schilder verhevender Schilderde / noch soo glat en swadderich van sachtē vleesche als hy noch zijn dinghen met sulcken gratie / en voldede. Noch in dese Stadt Parma is van hem ghedaen / tot den Caputsij-

Wel schilderen 't meeste hooftstuc in onse Const.

nen, een Marien Boodtschap / soo wel ghedaen in Fresco / dat doe in't vertimmeren den muer most zijn ghebroken / dit stuck met grooten ernst werdt upghenomen / en elder in de Kerck gestelt. Noch boven een Stad-poorte schilderde hy een Mary-beelt / dat een seldtsaem dinghen te sien is / sulcken colorerinｧhe op 't natte kalck / twelck veel repsende vreemdelinghen / die anders niet ghesien en hebben van hem / heeft doen verwonderen / en zijnen lof uptbrepden sonder eynde. In de selve Stadt / in S. Anthonis, schilderde hy en Tafel / in welcke is een Mary-beeldt / en Maria Magdalena: hier by is een Enghelken als een kindt / dat eenen Boeck houdt / lacchende so heel natuerlijck / dat het yegheljck die 't siet doen lacchen / en alle swaermoedighe verheughen. Daer is noch eenen S. Ieronimus, soo wonderlijck gecoloreert / dat het den Schilders verbaest maeckt in't aensien: want het qualijck waer beter te schilderen mogheljck. Hy heeft noch Tafereelen gemaeckt en Schilderijen / om veel Heeren in Lombardijen: onder ander twee Tafereelen in Mantua, voor den Hertoog Frederick de 2e. om te sepnden aen den Keyser: dinghen die wel voor sulcken Prince weerdig waren. De welcke werckende siende Iulius Romanus, seyde nopt te hebben ghesien colorerinｧe / die tot sulcken graedt mocht repcken: d'een was een naeckte Leda, en d'ander een Venus, van sulck gladdich colorēren / en vleeschige diepselen / dat het geen verwen / maer levēde vleesch geleeck te wesen: In een was een Landtschap / soo aerdich / dat nopt geen Lombarder beter als hy en dede: boven desen sulck een schoon hayr / soo wel ghedaen / dat het niet te verbeteren is. Daer warē eenige Amores, oft Cupidons, die op eenen steen proefden hun schichten / den eenen van goudt / en d'ander van loot / dese waren seer constich ghedaen. By de Venus quam upt steenē een Fontepne met claer water / t'welck haer voeten bewaterde / en nochtans wepnich verhinderde / dit was seer gracelijck te sien / het gaf medelijden te sien die teerichepdt in dat blinckende water: Des Antonio grooten

grooten lof is weerdigh. Hy schilderde noch in Modena een Mary-beeldt / dat van alle Schilders de beste Schilderp wort gehouden / die in de Stadt is. Te Bologné is eenē Christus in't Hofken / by Maria Magdalena, dat ooc een seer schoon dinghen is. In Reggio was oock een seer schoon Tafereel / twelck vercocht wert / en als een Juweel te Genua ghesonden. Noch is in Reggio een Tafel van eenen Kerstnacht / daer van Christo een schijnt comt / dat de Herders en den omstant verlicht: onder ander isser een Vrouw / die dit Godlijck licht niet can verdragen / en de handt voor t'aenschijn seer gracelijck houdt. Boven het stal is eenen Choor Engelen die singen / soo ghedaen / datse beter schijnen upt den Hemel gedaelt / als geschildert met Menschen handē. In de selve Stadt is een Tafereelken / eenen voet groot / daer in is Christus in't Hofken / daer den Enghel verschijnende / Christum beschijnt met het licht / en beneden aen den voet van den Bergh liggen dry Apostels / beschaduwt van eenen hoeck van den Bergh / en al op den nacht ghemaeckt: Daer is by een verschietende Landtschap / en aen d'een syde begint de roode dagherade te verschijnen: oock sietmen Iudas van verren met een deel Soldaten aencomen: Dit is alles soo wel ghedaen / verstaen / en soo net / dat het niet te vergheljcken en is. Van veel dingen hadde men moghen noch verhalen: dan dit docht my niet dat ick verswyghen mocht / dat hy eens sieck wesende tot Parma, oft elder / hem grooten dienst gheschiedde van een Vrouw / Gheheeten Catharina: Waerom hy (niet ondanckbaer wesende) voor haer maeckte / tot vergheldinghe / een Tafereel van Sinte Catharina, daer Christus sittende op Mariæ schoot / Catharina den ringh aen den vingher steeckt: Daer by is noch eenen Sinte Bastiaen, met noch eenich ander Beeldt / doch al halve beelden / en dit Tafereel is tegenwoordich te Room / ten huyse van eenighe Gravinne / die onse Const bemint̄ede is. En in de Camer daer dit is / zijn noch verschepden stucken / als van Lucas van Leyden / Raphael d'Vrbijn, Andreas del Sarto, en meer ander: Maer gheljck als de Son ander Hemelsche lichten passeert in claerhept: also uptmuntende in excellentie gaet dit de ander te boven: by dat ick upt den mondt des goet oordeelenden Goltius hebbe verstaen / die dit te Room wesende te sien quam / alwaer straxs zijn Const-lievende oogen nae toe ghetrocken waren / met grooten lust en vermaken / hem seer verwonderende in die seer fraey handelinghe / en de schoon gloepenthepdt des colorerens. Antonio was een Man van stadigher conditie / en cleenen moede / hem met latende voorstaen veel verstandts in de Const te hebbē / bekennende groote swaerichept te wesen / om ter uperste volcomenthept in't naervolghen der Natueren te gheraken. Hy was met wepnich te vreden / levende als een goet Christen Mensch / en seer sparigh. Alle Schilders hebben hem te danken / dewijl sy upt zijn handelinghe veel swaer dinghen lichteljck connen te weghe leeren brenghen: Insonderhepdt de geestichept in zijn hayr / ghedaen wesende op een schoon vloepende maniere. Alsoo 't hem nouwe stondt / door zijn groot ghesin / wort ghesept / dat hy tot Parma had ontfanghen tsestich goude Croonen / al in quatrinen / van zijn werck / en daer mede te voet gaende na Correggio, in een seer heet weder / somtijts water drinckende om zijn vercoelen / moeste t'huys comende te bedde / bevangen van een seer groote Coortse / en is ghestorven / oudt ontrent veertich Jaer. Sijn wercken zijn geweest seer ten tijde van Anno 1512. Tot zijnder eeren wiert hem ghemaeckt / door Fabio Segni Florentijnsch Edelman / dese Epigramma:

Hujus cùm regeret mortales spiritus artus
Pictoris, Charites supplicuère Iovi:
Non alia pingi dextra Pater alme rogamus,
Hunc præter: nulli pingere nos liceat.

Annuit his votis summi Regnator Olympi:
Et juvenem subitò sydera ad alta tulit.
Vt posset meliùs Charitum simulacra referre
Præsens, & nudas cerneret inde Deas.

Het leven van Raphael Sanzio van Urbijn, Schilder/ en Bouwmeester.

HOe volhandich milt / en goedertieren hem den Hemel somtijden bewijst / in een eenigh Mensche / te storten syn overvloedighe rijckdommen der gratien / en gaven / dat wordt seldtsamich aen de ghenieters der selver gesien / en ghespeurt: Onder ander claerlijck / aen den niet min uptnemende / als gracelijcken Raphael van Vrbijn. Den welcken was van der Naetueren begaeft / gheluck eenighe / in welcke is een seecker statelijck wesen / met een bevallijcke ghespraeckelijckheyt verselt. Hy hadde uptwendich een lichamelijcke schoonheydt / hem bewijsende vriendelijck en satigh / met elcken wie her wesen morht / voorts was synen gheest blinckende vol Constbarige deuchden. En is door vlijt / en oeffeninghe / tot sulcken uptmuntenden naem geraeckt / dat syn gherucht ter werelt onsterflijck is. Hy was ghebozen in de Stadt Vrbijn, op eenen goeden vrydagh / dry uren in der nacht / Anno 1483. Syn Vader was een verstandigh redelijck Man: doch by ghebreck van goet onderwijs / den besten Schilder niet. Raphael noch jongh / was den Vader in syn werck seer voorderlijck / den welcken siende des jongens goeden gheest / docht hem nut by eenigh goet Meester te bestellen / des bracht hy hem by Pieter Perusino, die doe van Room gecomen was tot Perusa. Dit was ten eersten aenmerckelijck / dat Raphael in corten tijdt soo syn Meesters maniere naevolghde / dat men hun dinghen niet en conde onderscheyden / als noch blijckt aen eenighe figueren tot Sinte Franfoys binnen Perusen, desghelijcks tot Citta di Castello, een Tafel in Sinte Augustijn, en in Sinte Domenico een Crucifix / datmen voor wis meenen soude (en waer der synen naem niet) dattet van Pierer waer.

Doe Raphael nu wat verder quam / en syn dinghen voor beter als des Meesters ghekendt werden / voorde hy van Bernardino Pinturicchio van Perusen, die Raphaels vriendt was / ghevraght te Siena, om hem te helpen / dewijl hy wist dat Raphael seer goet Teyckenaer was. Raphael daer wat voor hem ghetevckent hebbende / trock nae Flozencen / hoorende 't gherucht van den Carton van Lionardo da Vinci, met die gruppe oft hoop Peerden: daer neffens van een ander Carton met naeckten / ghedaen van Michael Angelo, om Lionardum te trotsen. Daer ghecomen / alsoo dese dinghen / en dese Stadt hem seer wel bevielen / is daer eenen tijdt langh ghebleven. Daer creegh hy grooten aenhangh van jonge Schilders / en voorder seer ge-eert bysonder van Taddeo Taddei, die hem altijdts in hups / en aen Tafel begheerde / als die alle Const-lievende beminde: Maer Raphael de beleefthepdt selve wesende / om met vriendtschap niet overwonnen te wesen / maeckte hem twee Tafereelen. Hy hadde ock groote vriendelijcke gemeenschap met eenen Lorenzo Nasi, en maeckte hem een Tafereel met een Mary-beeldt / hebbende tusschen de beenen haer kindt: welck van den jonghen Sint Ian hem met groote vreucht van beyde / een Voghelken voorde ghegheven / tusschen welcke was te sien een rechte kindtsche simpelheydt: En zijn soo ghecoloreert / datse vleesch ghelijcken te wesen: De Marie-beeldt heeft ock een heel gracelijck wesen / ock is alles bevallijck en aerdich / so wel gront als landschap. Hier nae keerde Raphael d'Vrbijn om syn dingē waer te nemen / dewijl syn Vader en Moeder ghestorven waren. Daer woonende / maeckte twee cleen Mary-beelden / maer seer uptnemende / die welcke zyn by den Hertoogh van Vrbijn. Voor den selven maeckte hy een Tafereelken met Christus in't Hofken / en dry slapende Apostelen / en is soo voldaen / dat gheen verlichterp netter mach wesen. Doe Raphael syn dinghen daer had beschickt / quam tot Perusa, daer hy wel beweegs in de beteringhe synder figueren / dat hy te Flozencen fraey Meesters dingen gesien hadde: Onder ander warender van hem ghedaen eenighe tronien van jonghe heylige Maeghden / die seer schoon en soet van wesen waren / en seer aerdich van hulselen. Eer hy van Perusa vertrock / werdt hy gheveden van Atalanta Baglioni, dat hy haer Capelle in S. Francisco maecken wilde / doch repsde om syn noodtsaecken nae Flozencen / alwaer hy met ongheloofliicken arbeydt toelepde op de dinghen de const belanghende / teyckende ondertusschen tot die voorverhaelde Capelle den Carton / met meeninghe soo haest hy morht tot Perusa te trecken. Hy maeckte ock noch eenige conterseytsels / en een Mary-beeldt / daer Christus feesteert eenen S. Ian, aenghebzorht van S. Elisabet. Daer is ock eenen Ioseph lenende met beyde handen op eenen stock / met ghebogen hoofde besiende die oude Vrouwe / en schijnt verwonderende Godt te loven / dat dese soo bedaecht wesende / een kindt hadde ghecreghen / en schijnt dat sy alle verwonderen / dat dees twee Cosijntgens / in so teere jeucht / met sulcken verstandt en eerbiedinghe / malcanderen toeven: boven desen zijn alle Vinreel-slaghen in dese tronien / handen / en naerkten / enckel vleesch / en wordt daer weerdich (alsoo't wel verdient) bewaert. Raphael studeerde vast na de dingen van Masaccio, die hy sagh gevolght te wesen van Lionardo en Michael Angelo, so dat hy inde Const seer toenam. Terwijlen hy noch te Flozencen was / had hy groote ghemeenschap met Baccio, t'welck is gheweest een Monick / geheeten Vroer Bartolomeo di San Marco, hebbende lust in zijn schilderen / om dat nae te volghen: desen leerde hy de prospertive. Op desen selven tijt wordt hy tot Perusen onthoden / en maeckte daer met den Carton voorverhaeldt de Capelle: hier is van hem gheschildert eenen dooden Christus, te grave ghedraghen wesende / die soo wel op't versch kalck is ghedaen / dat het maer heden schijnt ghedaen te wesen. Bysonder is hier uptghebeelt den druck / die de naeste vrienden van eenigh lief persoon in zijn begravinghe bewysen: hier sietmen de Maria swymende / en alle tronien gracelijck weenende / bysonder S. Ian, met gecrupste handen neder stende. In summa / de tronien / schoonheyt der laken en / en alle ander dinghen met grooten vlijt en liefden ghedaen / zijn seer verwonderlijck. Raphael weder tot Flozencen wesende ghekeert / hebbende daer eenighe wercken aenghevanghen / werdt te Room ontboden van Bramant, Bouwmeester van den Paus Iulius de tweede. En dewijl Bramant en Raphael van een Stadt / en wat maeghschap waren / schreef hem Bramant, dat den Paus hadde laten maken eenighe Camers / daer hy soude moghen comen toonen / wat hy in de Const vermocht. Dese conditie Raphael wel behagende / quam te Room: daer ghecomen wesende / vondt hy een deel Cameren des Paleys alree geschildert / en eenighe onder handen van verschepden Meesters. Hy was van den Paus seer vriendlijck ontfanghen / en begon in de Seghel-camer een Historp / daer de Theologienen t'samen vereenighen / de Philosophie / Astrologie / en Poeterie metter Theologhie / alwaer gheconterfept zijn alle de Wijsen van de Weerelt / op verschepden wijse disputerende. Daer zijn op een sijde eenighe Astrologienen / makende op Tafelkens eenighe Caracteren en figueren / die sy schickten door schoon Enghelen tot den Evangheliſten / diese uptlegghen. Onder dese is Diogenes met zijn drinckschotel / liggende op de trappen / een Beeldt daer wel op ghelet is / en weert te zijn ghepresen. Waer zijn ock / Aristotiles en Plato, elck met hun Boeck / Timeo en Etica, hebbende rontom hun een groote Schole van Philosophen. T'is niet te seggen / wat schoonheyt te sien is / in die Astrologienen en Geometricienen / hoe werckelijck sy met den passer doende

Eerste Historie van Raphael te Room ghedaen, uytnemende conſtigh.

zijn/en teeckenen hun beeldinghen. Onder dese is een schoon jonghelingh / die verwonderende de armen opent / met ghebooghen hooft / en is 't conterfeptsel van Frederick de tweede Hertoogh van Mantua, die doe te Room was. Daer is noch een bockende figuere / met twee passers in de handen / Circkels treckende op een Tafelken: dit segtmen is Bramante. Een ander Beeldt daer neffens van achter / met een Hemel-cloot in handen / is ghemaeckt vooz Zoroastro. Daer neffens is Raphael self / een seer gracelijcke tronie hebbende. De tronien der Euangheliſten ook seer aerdich / daer eenen grooten ernst in te siê is / bysonder in de ghene die schzijven. Veel minute dingen / die t'aenmercken zijn / mocht ick verhalen: maer grootlijckx is te achten de ozdinantie der Histozy / die met een schoon ozden onderscheyden / en bedeelt is: oor isser een schoon Pzospertive van metselry / met veel Beelden / soo dat Raphael met dese eerste pzoeve daer wel bewees / dat hy 't velt wilde houden onder al die Pinceelen handelden. Want het was alles ghedaen met sulcken schoon lieflijcke manier / dat den Paus Pius alles liet affmijten / wat ander inde ander Cameren hadden geschildert. 'Tzy nieu oft oudt / willende dat Raphael alleg soude self doen: Doch hoewel in dese Camer daer Raphael hadde syn stuck ghedaen / hadde den Paus geboden de schildery van 'twelfsel te verderven / de welcke was van Ioan Antonio van Vercelli, dan Raphael behielp hem met dese comparteringe en grotisschen / maeckende in vier ronden / die daer waren / verscheyden Beelden / tot geselschap van syn Histozie. In een rondt is een Vzou / sittende in eenen setel / ghemaeckt vooz kennisse van saecken / hebbende op elcke zyde de Goddinne Cibele, met al haer bozsten / alsoo by d'Antijcken Diana Polimaste was uytghebeeldt: de cleedinghe was van vier verwen der vier Elementen / boven den gozdel is root als vyer / onder den gozdel blaeu als locht / boven de knien groen als aertrijc / de reste tot den voeten licht blaeu als water: Dese zyn verselschapt met eenige schoon kinderkens. In een ander rondt / is vooz Poeterye ghemaeckt Polimnia, gheeroont met Lauren / met een Antijck speel-tuygh in d'een hant / in d'ander eenen Boeck / onderstutt met een been / en sy siet als met een onsterflijck wesen ten Hemel om hoogh / heeft ook by haer twee schoon kinderkens. In het derde rondt / is een Theologie met Boecken / en ander dinghen: ook twee kinderkens schoon als d'ander. In 't vierde / een Justitie / met haer schalen en sweerdt / met ook twee kinderkens / en elck rondt comt t'accozderen op d'Histozy / die op elcke zyde van de mueren comen. In de hoecken van dit welfsel / comen noch schoon Histozikens van cleen Beelden / wolschoonheydts en sins: ook op 'tgene / dat onder is / accozderende. Nu aengaende de Histozien beneden / alvoozen op de zyde nae Belvidere, daer is den Bergh van Pernassus, en de Fontepne van Helicon: om den Bergh is eenen dichten Lauwerbosch / daer de loovers schijnen te roeren / dooz 't soet windeken Aura. In de Locht vlieghen een deel Liefdekens naer't / met schoon tronekens en wesens / de welcke Lauwer-bladen plucken / en maecken kransen / die sy op den Bergh neder stropen. In 't aensien deser Histozien schijnt / of men siet blasen eenighen Godelycken windt oft asem / aenmerckende de edel schoonheydt van die figueren der sangh Goddinnen oft Muses, en 't is verwonderlyck te bedencken / hoe een Menschen verstant met so onvolcomen sterckte verwen / en met de Const der Teptkeninghe / die schilderye alsoo levendich heeft connen te weghe bzenghen. Ghelyck ook seer levende zijn alle die Poeten / staende en sittende over al op den Berg / som schzijvende / som singhende / spzekende oft fabulerende / hier vier / daer ses t'samen / nae dat het te passe quam / bedeelt wesende. Boven desen zynder ghe conterfept nae 't leven alle Antycke / en Moderne Poeten / tot op synen tyt / die upt oude Medaillien / upt statuaen schilderyen / en van hem self nae 't leven / die teghenwoozdich waren / gheconterfept zijn ghewees. Hier is Virgilius, Ovidius, Ennius, Tibullus, Catullus, Propertius, en Homerus, die blindt met verheven hoofde

Pernassus bergh van Raphael, seer constig.

hoofde versen singht / en aen syn voeten is een / diese toelupsterende schzyft. Onder de Muses is ook Apollo, seer wel ghedaen: ook isser de gheleerde Saffo. En onder de Moderne / den verstierlycken Dantes, den vzoplycken Petrarcha, en amoreusen Boccaccio, en Tibaldeus, met meer ander / al seer levende ghedaen. In de selve Camer is / daer de Geleerde disputeren / over de Ostie / en de Misse beschzyven. Hier is eenen Hemel / met Christus, Maria, S. Ian Baptiste / d'Apostelen / Euangheliſten / en Martelaren. Inde wolcken is den Vader / die de heylighen Gheest sepnt op de Schzijvers: hier zyn veel Gheleerde Theologienen nae 't leven: in de lorht zyn vier Kinders / die de vier Boecken der Euangheliſten open houden / niet te verbeteren. Op alle dinghen / beelden / tronien / lakenen / stelselen / verschieten / affecte / en statelijckheyt / is wonderlijck ghelet: want Raphael hadde een gave / dat hy syn tronien seer gracelyck en lieflijck maeckte. Op een ander zyde / boven d'ander venster / is op d'een zyde Iustinianus den Keyser / die de Keyserlycke Wetten gheeft / den Vootzeren te vozrigheren / hebbende boven hun Temperantia, Fortitudo, en Prudentia, ter ander zyden / is den Paus / die de Canonale Decreten gheeft. Hier is 't conterfeptsel van den Paus Pius de tweede / en ander Cardinalen / doe in't leven zynde / en meer ander. Dit is alles wel bevallen / en aengenaem geweest / so dat den Paus Raphael liet beginnen / d'ander Camer naeder de groote sale. Op desen tyt conterfepte hy den Paus op een Tafereel van olyverwe / soo wel gelijckende / datmender van verschricke. Dit is nu tot S. Maria del populo, met een Marp-beeldt / als eenen Kerstnacht / daer de Moederlijcke Maeght 't naeckt kindeken deckt met een dun doeck: En Ioseph, een oudt eerlyck Man van wesen / leent op synen stock / een stuck seer aendachtich en wel ghedaen: Dese twee stucken op eenen tyt gedaen / wozden daer op hooghe Feestdaghen ghetoont. Op desen tyt werdt Michael Angelo van Room bluchtich / des Raphael te sien quam / dooz hulp van Bramant, 'tbegonnen welfsel van de Capelle: des Raphael siende die manere op een seker geweldige cloeckheyt / maeckte tot S. Augustijns, den Elaias, met de twee kinderen by. Op desen tyt Augustijn Chisi van Siena, seer ryck Coopman / en alle Constenaers seer groot vziendt / besteede hem een Capelle: om dat hy hem wepnich te voozen hadde ghemaeckt in een logie van syn Paleys een Galatea, in de Zee seer gracelyck / voortgetrocken van twee Wolfynen / alwaer rondtom zyn Tritons en Zee-goden. Hebbende dan Raphael de Cartons van dese Capelle ghemaeckt / schilderde hy dese op 't nat kalck / in de Kerck van S. Maria della Pace: welck werck hem grootlyt dede achten in syn leven / en daer naer / als wesende 't bysonderste dat hy opt dede. Hier naer ghepozt wesende / van eenen Camerlingh van Paus Iulius, maeckte hy 't hoogh Altaer-tafel van Araceli, met een Marp-beeldt in de lorht / met achter een schoon landtschap / en onder eenen S. Ian Baptiste / S. Franciscus, en S. Ieronimus als een Cardinael: In de Maria is een seer ootmoedigh sedigh wesen / als een Moeder Christi mocht betamen / en 'tkindeken in een schoon actitude / speelt met de Moeders mantel: In Ioannes sietmen de soberheyt / opzechtichheyt / en ghewissichheyt des ghemoedts / ghelyck in de ghene / die afgheweken der Weerelt / vooz ydel achten / en onder den volcke haten de loghenen / maer vzy gheern de waerheydt spzeken: In S. Ieronimus opsiende / sietmen een seer devote aendachtichheyt / en offert met beyde handen den levendschijnenden knielenden Camerlingh: Wen S. Franciscus van gelijcken opsiende / bewyst een groote affectie te sien / die twee schoon Hemelsche Beelden. Recht onder de Maria, midden de Tafel / is een kindt / houdende een Epitaphiken / heffende 't hooft na de Marp-beeldt / 'twelck met al syn leden niet gracelycker wesen en mach. Hier nae continuerende in de Cameren van 't Paleys / maeckter een Histozy van een Mirakel / daer een Priester Misse doet / heel root in't aensicht van schaemten / siende de Hostie om syn ongheloof verstilten / bewijsende verschricht te zijn / en een

en een onstantbastich Mensch/zijn handen doen sulcken actie/ dat hy puerlijck schijnt te beven. Al t'Mis hoozende volck knielende en staende/Mannen en Vzouwen/ maken verbaest/ om dese seldtsaemheyt/ verschepden fraey actien: Onder ander een Vzouw/ onder in de grondt sittende/ met een kindt op den hals/ keert haer seer gracelijck om: een ander/ vertellende wat den Vziester ghesthiet is. Hier is den Paus weder/ met meer ander ghecontersept/ Misse hoozende: en also hier in desen muer een venster quam/ maeckter hy trappen/ soo dat het schijnt datser wesen moeten/ soude d'Histozy volcomen wesen: waer aen blijckt/ wat Raphael vooz een ozdineerder was. Wederom teghen over/ daer oock een venster comt/ heeft hy ghemaeckt/daer Petrus inde vanghenis is/en van de gewapende bewaert wozt/ daer hy seer aerdich heeft ghelet op een fraey prospertive van een vanghenis/ en op den text der Schrift achtende/ socht daer neffens in alle omstandicheden pet fraeys by te brenghen/ ghelijck hy hier uytbeeldt eenen schricklijcken Mercker/ en ghebonden aen een ijseren keten desen slapenden ouden Man/ tusschen de twee gewapende krijchslieden/ daer dē Engel met een groote claerheyt de wapenen der Wachters doet vlicke-ren/ en doet sien alle minste dinghen/ die inden Mercker zijn/welcke wapenen schijnen gebruyneert natuerlijck/en niet gheschildert te wesen. Niet min Const is gebruyckt/ daer Petrus los met den Engel gaet/ en schijnt of hem dit eenen droom docht aen zijn wesen: Oock de verbaesthept der Wakers buyten de vanghenis/ hoozende de ijseren deur open gaen/ daer een Sentinelle met een toozts in de handt d'ander wacker maect/ daer alle hun wapenen blincken van t'licht der toortsen: en waer dese geen claerheyt can geven/ daer geeft de Maen haer schijnsel. Dese Lichten waren al onderschepdelijck wel uytghebeeldt/ oock de dupsterheyt der nacht/ den roock der toortsen: In summa/het schijnt alles meer levendigh/ als gheschildert. En dit is een recht Exemplaer/om Practē en Reflexien te maē/

Vanghenis Petri, wonderlyck van Raphael gheschildert.

als ick in dat deel dese Histozy aengeroghen hebbe. In dese Camer is noch een Histozie/ daer Paus Iulius de Gierichept upt de Kerck verjaeght: daer wozt hy gedzagen van de Valferniers/ daerder eenighe zijn nae t'leven: daer is eenen hoop volck van Mannen en Vzouwen plaetse makende: straxy siet-men de furie van eenen ghewapenden Ridder te Peerde/ en twee te voet/ die den Tempel-roover Heliodorum aenrennen/ en slaen: Elder zijn Roovers bevzeest/den roof neder werpen/en vlucht-ten: Elder sietmen den Vziester Onias in zijn Levytsche kleederen/ ooghen en handen ten Hemel heffen/met meer omstants/ van die op pedestalen aen tolommen houden/ om dit aen te sien/ en ander toesienders/ op verschepden manieren: Dit werck is oock van alle verstandighe seer ghevzesen. Ju't welfsel deser Camer zijn Histozien/ daer Godt Abraham sijns zaedts vermenichvuldighen belooft/de Offerhande van Isaac, en Mosis vzandenden bosch: in welcke alle is bewesen Inventie/ Tepckenconst/en gratie. Voe is Iulius de tweede ghestozven/ en in sijn plaetse quam Leo de thiende/ die een groot Const-liefdich Paus was/ en liet Raphael voozvaren: die vooz de leste Histozie/ in dese Camer maeckte Paus Leo de derde/ daer hy Attila by Monte Maria van Room verjaeght/met sijn eenighe Benedictie. In de loeht had hy ghemaeckt S. Pieter en Pauwels, met sweerden/om de Kerck te beschermen/ om alsoo by d'Histozy wat te poetiseren. Daer sietmen in deese Heylighen grooten ernst: daer sietmen Attilas op een swart ghesierde Peerdt steplende sitten/ bevzeest en berepdt om vluchten. Daer zijn noch meer fraey Peerden/ onder ander een Spaensch/ ghevleckt/ daer op eenen als naeckt/ al met schulpen ghewapent/ geronterfept upt de tolomne Trajana, daer een volck is alsoo ghewapent: en men acht/ dat het van Crocodille hupden is. Daer is Monte Mario in vzandt/ bewijsende/ dat in't vertreck des Krijghsvolcks/ de hupsen veeltijdts den vpere/ ten hupte blijven. Hier quamen in dit stuck veel conterfeytsels/ oock den Paus Leo de thiende/

thiende/seer wel gedaen/ en meer ander omstandicheden. Op desen tijdt maeckte hy te Napels een Tafel/ die daer noch is/ met een Mary-beelt/ S. Ieronimus op zijn Cardinaels/ eenen Enghel Raphael, die Tobiam ghelepde/ noch vooz eenen Heer Leonello da Carpi, Heer van Meldola, een Mary-beeldt/ daer in men siet als een Godlijck wesen/ en in haer werckinghe een onverbeterighe sedichept/ ootmoedich/met t'samen gelepde handen/ aenbiddende den Soon/ den welcken festeert een jonghen S. Ian, die hem oock aenbidt/ soo oock doen S. Elisabet, en Ioseph. Noch vooz den Cardinael van Santi Quattro, maecte hy een Tafel/ om te Bolognen/ daer vooz in't leven van Francisco Francia van is verhaelt: In dese toonde hy/ hoe veel zijn gracelijcke constige hant vermocht: daer in is een S. Cecilia, die beschenen van eenen Hemelschen Chooz Enghelen wesende heel staer/als in haren geest opghetoghen/ lupstert nae die Hemelsche Harmonie: beneden op den grondt zijn Musijck instrumenten/ die levende schynen/ ghelijck oock haer spden lampers/ en gouden Laken. Noch zijnder eenighe ander Beelden/ onder ander een Maria Magdalena, die met een vzoplijc wesen bewijst de vzeucht over haer bekeeringhe: wie dit stuck siet/ heeft te seggen/ dat alle schilderp doot is/ maer dese levende: want men sieter den gheest in spelen/ en de sinnen in roeren en beweghen. Datter tot lof veel versen in Latijn en gemeen spraeck van waren. Onder al dit:

Pingant sola alij, referantq; coloribus ora;
Cæciliæ os Raphael, atque animum explicuit.

Onder noch veel ander stucken/ soo vooz d'een en d'ander/ en in verschepden plaetsen/ schickte hy een stuck tot Flozencen/ 'twelk heden noch is by den Hertoogh/ in zijn Capelle/ tot Altaertafel: hier in is een oude Sint Anna, de welcke Mariæ toelangt haer kindt/ soo schoon in zijn maeckte en wesen des aenschijns: t'welck lacchende pegelijc verheught maeckt die't siet. Daerenboven heeft Raphael te weghe ghebracht in de Mary-beeldt/ wat tot een maeghdelijc wesen voeghlijck mach betamen: de oogē zijn vergeselschapt met zedichept/ t'voozhooft met eere/ de neuse met graeie/ en de mont met deuchde/ haer cleet met simpelheydt en eerbaerheydt/ soo dat niet mogheljck is/ beter te mogen een dinghen sien ghedaen. In Room maeckte hy een tamelijcke groote Tafel/ daer in hy conterfeptte onder eenighe Cardinalen oock Paus Leo: hier sietmen de figuren niet versiert of geschildert/ maer rondt en verheven: hier sietmen natuerlijck fluweel/ vellen en damast/ aen den Paus/ oock goudt en spde/dat het al rupscht/blickt en clinct: daer is eenen cloot op eenen bzupnen stoel van goudt/ daer men in siet vlicke-ren het weerschijn van des Paus cleet/ t'licht van de venster/ en de ghedaente van de Camer/ en is alles soo ghedaen/ dat niemandt te hooven heeft/ beter te mogen doen. Raphael, boven grooté lof/ verreeghgrooten rijcdom/ des hy/ om van hem memozie te laten/ te Room in Borgo nova liet maken een Paleys. Sijn gerucht so veerdich over de Werelt vlieghende/ sondt Albertus Durerus hem zijn Conterfeptsel ghewasschen op eenen doeck/ sonder wit latende de hooghsels van selfs. Dit dorht Raphael seer wonderlijck te wesen/ en sondt hem weder in danckbaerheydt veel van zijn tepckeninghen. Dit Conterfeptsel was tot Mantua, onder de dinghen van Iulio Romaen. Raphael op desen tijt verwert/ vooz de uptnemende Printen van Albert Durer, liet oock verschepden dinghen snijden vooz eenighe Italianen/ die hoewel sy de tronien wel een gratie gaven/ en wel stelden/ soo en was hun 't graef-ijser soo niet gunstigh. Den eenen was Marc Antonio van Bologuen/ den anderen Marcus van Ravenna, en meer ander. Ten lesten isser gheweest eenen Const-soeckighen Hugo da Carpi, en vondt de manier/ om met de dzy houten platen/ in hout-druck te maecken Printen/daer men hooghsels/ graeu en bzupn diepselen in hadde/ 't welck een aerdige Inventie is. Raphael schilderde een

Hugo da Carpi vindt de manier, Printen met houten platē, en verscheyden gronden te drucken.

een Tafel om de Stadt Palermo, eenen Crupsdraghenden Christus, daer oock veel eyghenschappen in zijn. Dit stuck ter Zee ghescheept / vergingh en brack het schip / met alle Coopmanschap en volck / quam ongheschaet aen te Genua: want het was wel besloten in syn casse. Van daer werdt het noch ghebracht tot Palermo, op Mont Oliveto, daer't meer in achtinge en gerucht is / als den Bergh van Vulcanus. Raphael dus voor groote Personagien / die hy niet ontseggen mocht / werckende / hiel evenwel volck te wercken in de Cameren van den Paus / dagelyckx alles oversiende / en besorghende. Een Camer werdt ontderckt / waerin was den brandt van Borgo, daer Paus Leo de vierde / met de Benedictie den selven brant leschte. In dees Historie zijn verscheyden ghedaerlyckheden uytghebeeldt: ter eender zyden zijn water-brenghende Vrouwen / der welcker cleeren / en hayr / met den windt waeyen / hebbende een schoone vlucht: sommige blusschen inden roock het vyer met grooten ernst. Oock isser uytghebeeldt de Vaderlijcke affectie / door den Poeet Virgilius beschreven / van Eneas, die sijnen Vader draeght upt den brandt: soo wordt hier eenen ouden sieck uytghedraghen / daer sietmen den arbeyt des jongen dragers aen de leden / en door 't ghewirhte cracht bewijsen. Daer is noch wat yysonders uytgheheeldt / te weten / de ernstighe liefde eens Moeders / die inde vlamme synde / haer lieve kindeken noch berght / en gheeftet dan eenen muyr / eene / die dat met grooten ernst en medelyden afneemt. Oor isser een Moeder / die ontcleedt ontbliedt / en jaeght voor haer hare kinderen / op dat se mochten ontcomen de verderfnisse van den brandt. In de selve Camer zijn noch meer Historien: eene daer ghevanghen Turcken zijn ghebracht upt den Schepe te lande: oock zijnder inde Basementen / onder d'Historien ander historiens / ghemaeckt: in summa / 'tis alles te verwonderen / wat desen uytnemende Constenaer / daer al met zijn verstant en aendachtichevt te weghe heeft ghebracht. 'Twelssel van dees Camer / wesende van Pieter Perugino syn Meester / woudese niet bederven / om dat hy door hem begin hadde te comé tot sulcken graet. Syn grootmoedichept was sulck / dat hy Teyckenaers hadde op sijnen cost in gantsch Italien, tot Puzzuolo, tot in Grieck-landt: en liet niet achter te erijghen / alles wat tot onser Consten dienen mocht. Raphael nae de doodt van Bramant, hadde al het last van het Paleys op hem / soo van bouwen / als schilderen. Hy maeckte noch een sale / en oock de Logien / gebruyckende tot grotisschen en Beesten nae cleven / Ioan da Vdine syn discipel / die oock de dinghen van Stucco dede: Iulio Romano waren de Beelden bevolen / oock Ioan Francesco, Pierijn del Vago, Pellegrin van Modona, Vincent van S. Gimignano, en Polidoor van Caravaggio, dese en meer ander waren al syn werck ghesellen: dese maeckten met syn Cartons Historien / Beelden / en ander dinghen / die in dese wercken behoefde. Hy maeckte noch veel ander Tafelen / die buyten 't Lant / oock in Vranckrijt voeren: bysonder oock eenen val van Lucifer, daer veel aenmerckelijcke dinghen waerghenomen waren / en was vanden Coningh hooghlijck gheloont: langh waer te verhalen alle sijn wercken / en Conterfeytsels. Hy was altijdt seer Vrouwlicfdigh / alsoo dat Augustijn Gigi syn goedt vrient / doe hy hem liet schilderen syn voorste Logie / qualijck conde syn werck ghevoordert crijghen: om dat Raphael veel tijt was tot een Vrou / die hy seer lief hadde: waerom Augustijn, die schier desperaet was / soo veel te weghe bracht / dat hy de Vrouwe dede comen by hem woonen in syn Paleys / daer hy wrocht / 'twelck oorsaeck was dat 'twerck voldaen worde: Hier in dit werck maeckte hy al de Cartons / en self veel figueren in Fresco / met syn der handt. In't welssel was d'een Historye / den Raedt der Goden in den Hemel / daer veel fraey dinghen zijn / upt den Antijcken genomen / met goede gratie. D'ander Historie was de Bruyloft Psiche, daer Iuppiter aen Tafel ghedient wort / en de drye Gratien bloemen stropen over de Tafel. In ander plaetsen van 'twelssel zijn verscheyden Beelden /

Brandt van Raphael, constich uyt gebeelt.

den / onder ander eenen Mercurius, seer wel gedaen / als dalende upt den Hemel / hebbende een flupt. Elder is Iovis, die Ganimedem cust: oock isser Venus, die met haren waghen Psiche ten Hemel voert / in 't ghesel schap van Mercurius en de Gratien: dan noch eenighe kinderkens aerdich vercorende / en hebben geladen der Goden instrumenté / hebbende by hen eenighe dieren / nae hun Naturen en eyghenschappen / wesende dit een schoon Poetelijcke schilderye. Hier liet hy maken veel schoon festonen van bloemen en frupten / die de Historien bevinghen / door Ioan da Vdine, welcke niet schoonder connen wesen. Raphael begon / door last van Paus Leo, de sale Constantini, welcke Iulius Romaen, en Ioan Francisco, nae de doot van Raphael, met zijn schetsen en patroonen / volcpndighden. Oock maeckte Raphael patronen / om Tapijten / die in Vlaender gewrocht wierden / wesende d'Historie van S. Pieter welck een heerlijck schoon werck / en te Room noch op Hoochtyden te sien is / en coste 70. dupsent Croonen. Hy schilderde eyndelijt een Transfiguratie Christi, om te seynden nae Vranckrijck: Daer is Christus op den Bergh Thabor, met zijn drye Apostelen / en twee Prophcten / ghetransfigureert wesende / en blinckende: En terwylen zijn ander Discipulen aen den voet van den Bergh hem verwachten / is hun gebracht een beseté jong knecht / die een schricklycke en natuerlijcke actie doet / en bewijst zijn groote passie / met open gesperden ooghen en mondt / en bleeck in't aensicht / doet een groot ghewelt: desgelijcx den Vader / een oudt Man / bewijst t'samen cracht / en vreese / hebbende oot de oogen wijdt open: daer beneffens d'Apostelen bewysen hulp en medelyden. Meer eyghenschappen zijn hier t'aenmercken / als de actituden der drye Apostelen op den Bergh / die de claerheyt met den handen afkeeren / als oock veel schoon aerdighe tronien van verscheyden ouderdommen / en wesens. Summa / dit was de leste proeve van zijn vermogé in de Const: want hy nopt hier naer Pinceel meer en handelde. Het en is niet te twijffelen / dat tusschen Raphael en Michael Angel, der Consten halven / jalourspe was / en concurrentie. En alsoo Raphael, siende Angels groote studie in de maeckten / en dat hy daer niet in t'achterhalen was: En Raphael dan wetende / dat d'excellentie der Schilderye niet en bestaet alleen in naeckten te maecken / soo vondt hy een wijdt open veldt / om hem in veel dingen voor by te loopen: als in d'Inventie / en by-een-voeginge der Historien / de selve niet met te veel te confunderen oft confuys te maecken / noch met te weynich al te miserabel oft arm. Oock beneerstighde hy hem / zijn werck met alle omstandicheden te verrijcken / en met veel bywercken / die den aensiender vermaecken gheven: bysonder met schoon gracelijcke tronien / van Vrouwé / kinderen / Jonghelingen / en Ouderlingen / de selve ghevende alle bewegingen / nae dat sy werckende behoeven: oock fraey hulselen / tuperinghen / cleederen / en chieraten / schier niet wetende oock wat schoonheydt gheven: de vluchten der Peerden / en wreethedt der Soldaten / Landtschappen / verscheyden weders / pyrospectiven / en dergelijcke vele. Eyndelijck (om corr te maecken) segh ick dit: dat Raphael in alles gracelijck was / en ghemeensaem / oft universael / en met alle dinghen werh wist / twelck een goet Schilder / om goet te heeten / behoeft. Hy starf t'zynen 37. Jaren op den goeden Vrydag / gelick hy op sulcken dagh ghebozen was. Een Houwelijck hadde hy opt aengegaen: maer hadde hope / door belofte / Cardinael te worden: dan alsoo hy t'onmatelijck in syn Liefden was / is met een heete Coortse bevangen wesende / upt den leven geschedé / Anno 1520. En't doodt lichaem lagh in de sale / daer dit verhaelde leste stuck schilderije stondt / twelck een droef spertakel wesende / menich dede weenen / oock mede den Paus selve / om 't verlies van soo gracelijché Constenaer. Wel hadde met eenen de Const van Schilderye moghen sterven met desen Edelen Constenaer / dewijl sy met zijn ooghen slupt ige soo blindt gewordden is. Hy was begraven seer heerlijck in de Rotonde / met dit Epitaphie van den gheleerden Bembo:

Wat een goet Schilder, om goet te heeten behoeft.

D. O. M.

Raphaeli Sanctio Ioan F. Vrbinat. Pictori eminentiſſ. veterúmque emulo: cujus ſpiranteis prope imagineis ſi contemplére, naturæ atque artis fœdus facilè inſpexeris. Iulij II. & Leonis X. Pontt. Maxx. Picturæ & Architect. operibus gloriam auxit. A. xxxvij integer integros. Quo die natus eſt, eo eſſe deſiit, viij. d. April. M. D. XX.

Ille hic eſt Raphael, timuit quo ſoſpite vinci
Rerum magna parens, & moriente mori.

En den Graef Balthaſar Caſtiglione ſchreef op ſyn doot op deſer voeghen:

Quod lacerum corpus medica ſanaverit arte;
Hippolitum Stygiis & revocarit aquis.
Ad Stygias ipſe eſt raptus Epidaurius undas;
Sic pretium vitæ, mors fuit artifici.
Tu quoque dum toto laniatam corpore Romam
Componis miro Raphael ingenio;
Atque urbis lacerum ferro, igni anniſq; cadaver,
Ad vitam, antiquum jam revocaſq; decus.
Moviſti ſuperum invidiam, indignataq; mors eſt,
Te dudum extinctis reddere poſſe animam:
Et quod longa dies paulatim aboleverat, hoc te
Mortali ſpreta lege parare iterum.
Sic miſer heu prima cadis intercepte juventa;
Deberi & morti, noſtraq; noſq; mones.

't Leven van Balthaſer da Siena, Schilder en Bouwmeester.

OMder des Hemels uptgedeelde gaven/ die de ſterflyckе ghenieten/ iſſer niet grooter te achten als Deucht/ en gheruſt ghemoet: want ſulex onſterflyck en ſaligh maeckt. Des d'ontfanghers van dien/ meer als der natueren/ Gode danckbaerhepdt zyn ſchuldich. Ghelyck onder ander/ als een licht onder dupſterniſſe verſchenen is geweeſt/ Balthaſar Peruzzi Saneſe, die alſoo was begracyt/ dat de zedichepdt en goethept in hem tacken waren der hooghеr Siel ruſte/ waer upt gewaſſen zyn vzuchten der Deuchden/ te weten/ ſeer eerlyckе en loflyckе werrken. Tot Siena, hoewel hy daer niet ghebozen was/ begon hy de Conſt van teyckenen en Schilderen/ en quam te Volterra zyn ghebooztſtadt/ daer hy wat ſchilderde/ dat gracelyck was/ en wel beviel een Schilder aldaer/ gheheeten Pieter, die met hem ghemeenſaem werdt/ en quam met hem te Room/ daer deſen Pieter gewoon was te woonen/ om te wercken met hem in't Paleys booz den Paus Alexander de ſeſte: Maer den Paus overleden weſende/ doe Pieter daer geen werc meer en hadde/ begaf hé Balthaſer in een Schilder-winckel/ met den Vader van Maturino, die altyds gemeen wercken te doen hadde. Deſen ſtelde ten eerſten Balthaſar boozen een ghepzimuert Penneel/ en ſonder eenighe teyckeninghe hem te langhen/ ſepde: Schildert daer een Marp-beeldt. Hy nam ſtracks een kole/ en hadde metter daert op een goede maniere geteyckent/ dat hy in't werc legghen/ en ſchilderen wilde. Hy ſloegh met eenen handt aen de verwen/ en hadde in wepnich daghen ſulck een fraey en wel gedaen ſtuck gemaeckt/ dat het niet alleen den Winckel-meeſter/ maer oock alle Schilders die 't saghen/ dede verwonderen. Wt welker oozſaeck hem beſteet wert tot S. Honofrio, de Capelle van

le van 'thoogh Altaer/ die hy met een ſchoon gracelyckе maniere voldede opt nat kalck. Daer nae in de Kerck van S. Rochus à Ripa, noch twee Capellen. Des hy/ in goedt gherucht romende/ werdt ghebzacht te Oſtia, daer hy op't Caſteel/ van wit en ſwart eenighe Camers ſchilderde/ en maeckte fraey Hiſtozien: bpſonder een hant-batatllie/ op de wyſe der ouder Romeynen: oock een hoop Krygſchlieden/ die een Caſteel beſtozmen/ makende een fraey ghewoel en aenval/ hun met ſchilden deckende/ en de leders aen de mueren ſtellende/ daer die van binnen hun afweeren met een wonderlyckе felhept. In dees Hiſtozie maeckte hy veel Antyckſche Krygh-inſtrumenten/ en verſchepden ghedaenten van wapenen; en in een ſale veel ander Hiſtozien/ ſchier van 't beſte dat hy opt dede. Hier nae maeckte hy te Room vaſt kennis met Auguſtijn Gigi, die alle Deucht ſame beminde/ en oock Balthaſar, te meer/ om dat hy hem van Siena hiel te weſen. Des hy booz middel van deſen ſoo ryckеn Man onderhouden/ hadde tyt om pzactiſeren nae de Roomſche dinghen/ bpſonder in Architecture/ in welcke hy booz de concozentie van Bramant in wepnigh tyds ſeer pzofiteerde in deſe Conſt/ en namaels booz haer in eere en groot ghewin. Hy lepde oock ſeer toe op pzoſpective/ daer hy ſulck een Meeſter in werdt/ datmen wepnich syn gheliek ghevonden heeft/ alſoo 't in alle syn wercken wel te ſien is. Het welck verſtaende Paus Iulius de tweede/ liet hem ſchilderen de 12. Maenden van wit en ſwart/ elck met haer oeffeningen/ die men doet in de ſelbighe over al het Jaer. In deſe ſietmen van hem veel pzoſpectiven van Hupſen/ Teatren/ Paleyſen/ en ander geſtichten/ met ſchoon inventien. Hier nae dede hy noch meer wercken/ die hem gheruchtich maeckten: onder al/ het Model van 't Paleys van Auguſtijn Gigi, welck Paleys ſchynt upt der aerden ghewaſſen/ ſo wel iſt gedaen: Dit cierde hy uptwendich met Hiſtozien bā wit en ſwart/ En de ſale met een ſchoon pzoſpective colommen: En 'tghene wonderlyck is/ in een Logie teghen den Hof/ daer hy eenighe Hiſtozien van Meduſa heeft gheſchildert/ zyn eenighe Cozniten en Ornamenten verſiert oft ſtucco waer/ ſoo wel op syn vercozten ghedaen/ en de daghen ſoo ghewacht/ dat ſelfs alle beſte Conſtenaers bedzoghen wozden die dit ſien/ en meenen dat het verheven werck is/ en niet gheſchildert: Ick en condet oock niet ghelooven/ tot dat ick het met een langh riet aenghetaſt hadde/ want het is in 't welfſel. Veel wercken in veel Steden en plaetſen heeft hy ghedaen/ in ſchilderye en Bouwmeeſterſchap/ oock verſchepden Tooneelen tot heerlycke Comedien/ en anders te langh om verhalen. A°. 1527. doe Room overrompelt was/ werdt hy van den Spaengiaerts gevangen/ en niet alleen en verloos hy alles wat hy hadde/ maer wozde ſeer ghepynicht: want hebbende een edel ſtatich aenſien/ wozde hy miſwaēt te weſen eenich groot Pzelaet/ alſoo vercleedt weſende/ oft eenich man die groot rantſoen bermocht te gheven: maer doe ſy hem vernomen een Schilder te zyn/ deden hem ſchilderen hun oversten Borbon, 't zy doodt oft anders. Doe hy upt hun handen was/ ſcheepte hy nae Port Hercules, om van daer te gaen na Siena: maer wert op den wegh berooft/ dat hy in ſyn hemde tot Siena gecomen is/ daer hy heerlyck ontfangen en herreet wozde/ en rozts daer na Jaerlyck penſioen ghegeven/ om de Stadt te verſtercken. Hier nae quam hy in de quade gratie van den Paus/ om dat hy met ſyn en 's Keyſers legher niet en wou trecken booz Flozencen: dat werdt nae weder ghebzedight/ en heeft te Room in ſyn twee Pzofeſſien verſcheyden wercken ghedaen: hadde oock aldaer ſyn ſtudie in Aſtrologia, en Mathematica, daer hy hem ſeer in oeffende. Hy begon oock een Boeck van d'Antiquitept van Room/ en te commenteren van Vitruvius, makende van alles de teyckeningē: Hier van is veel erfgenaem ghewozden nae ſyn doot Sebaſtiaen Serlio, die hem met deſen arbeyt in ſyn Boec wel beholpen heeft. Balthaſar, alhoewel hy Pauſen/ Cardinalen/ en ander veel ghedient hadde/ heeftet wepnich genieten van ghehadt/ ofs booz de cleen miltheyt

deſer

deser Heeren / oft dooz syn beschaemde beleefthept / van weynich epsschē: maer om de waerheydt te segghen / alsoo veel als men met edelhertige milde Heeren beleeft behoozt te wesen / behoozt men met de vzecke onbeleefde onbeleeft te zijn. Dus Balthasar hem vindende ten lesten oudt / arm / en met groot hupsgesin verladen / werdt seer sieck: En ghecreegh een gheschenck van den Paus van hondert Croonen. En starf Anno 1536. out 55. Doe den Medecijn te laet hadde ghekent / dat hy vergheven was / dooz pemandt / die syn officie / daer hy Jaerlijck af trock 250. Croonen / begeerde. Hy was van kinderen / en vzienden seer beweent / en begraven by Raphael d'Vrbijn, met dit Graf-schzift:

Balthasari Perutio Senesi, viro & Pictura, & Architectura, aliisque ingeniorum artibus adeò excellenti, ut si priscorum occubuisset temporibus, nostra illum feliciùs legerent. Vixit ann. Lv. mens. xj. dies xx.

De levens van Ioan Francisco Penni, geseydt den Factooz / Flotijnsch Schilder: en Pellegrino, Schilder van Modana.

HEt is de Jeucht menichmael oozsaeck gheweest van een toevallende gheluck / dat in hun ghespuert was een seker bevallijckhept / oft inclinatie tot eenige goede Const / alst gheschiedde met Ioan Francisco Flozentijn / die van der Natuere van jonghs tot de Schilder-const gheneghen wesende / was daerom t'samen met Iulio Romano van Raphael Vrbijn in hups ghenomen / en bepde als syn kinderen ghehouden / het welck hy wel bewees in syn sterven / hun bepden latende erfghenaem van syn Const en tijdtlijcke goederen. Alsoo Ioan noch een kindt wesende / doe hy in Raphaels hups quam / upt boerde ghenoemt wiert Factooz / behiel hy desen naem al syn leven. In syn teyckeninghe volghde hy altijdts de maniere van Raphael. Hy was meer geneghen tot teyckenen als schilderen / gebzupckende altijt groot en vlijt / syn dingen wel te voldoen. Van syn eerste Schilderye is te sien in de logie van den Paus / daer hy wzocht in geselschap van Perijn del Vaga, Ioan da Vdine, en ander excellente Meesters. In welck werck men siet een seer goede gratie / als van een Meester / die toeleyde op de perfectie. Hy was universael oft vlijtich om van als te doen / hem oeffenende in Landtschap / en metselrije. Hy colozeerde seer wel in Olp op mat kalck / en van Eyerwe. Hy conterfeytte excellent nae 't leven: Ensonder groote studie / verstondt hy lichtelijck alles wat de Const belanghde / 't welck Raphael groot voozdeel was / want hy veel dinghen vooz hem dede / als in de Cartons van Tapytserije en anders: Ock met zyn Cartons veel dinghen makende / als het welffsel van de Logi tot Augustijn Gigi, en veel Tafelen / Tafereelen en werckten: Daer hy hem soo wel in dzoegh / dat hy meer en meer van Raphael bemindt werdt. Hy maeckte in S. Maria di Anima, een Sinte Christoffel, van acht ellen / een schoon Beeldt: Ock isser eenen Hermijt in een speloncke / met een Lanteern in de hant / hebbende goede teyckeninghe / en wel ghedaen wesende. Maeckte veel meer wercken: Bysonder nae Raphaels doot / voldede hy met Iulio Romaen, veel dinghen / die van Raphael onvoldaen waren ghebleven / bysonder in 's Paus Wijngaert / en in de Sale Constantini, daer sy die Histozien maeckten / met een frap handelinge en veel schoon figuren: hoewel d'inventien en schetsen der Histozien veel quamen van Rhaphael. T'wijlen dese wercken ghedaen werden / Pierijn del Vaga, excellent Schilder / nam te Wijve een Suster van Ioan Francisco, des Pierijn hun derde gheselle werdt / en deden verscheyden dinghen t'samen. T'ghebiel dat Paus Clement hun liet maken een Tafel / gheljck die op S. Pieter Montorio van Raphael, om te schicken nae Vzanckrijck / daer d'eerste toe gedestineert was. In dese te make / werden sy oneenich / deelden sy twee de goederen / en teyckeningen / van Raphael hun naghelaten: en Iulius trock nae Mantua, daer hy vooz den Marquijs veel dinghen

ghen dede. Daer volghde hem Ioan, oft ghetrocken dooz vzientschap / oft hope / van daer werck te hebben: maer hem vindende van Iulio wepnich vziendtschap bewesen / keerde weder te Room / en trock van daer nae Napels / volgende den Marquijs del Vasto, daer hy coztlijck (van quade complexie wesende) sieck werdt / en starf / tot groot leetwesen van den Marquijs / en alle die hem kenden. Hy hadde een Bzoeder / gheheeten Lucas Penni, desen wzocht in gheselschap van zijn swagher Pierijn, tot Genua, en elder veel plaetsen in Italien: eyndlijck quam hy in Engelandt / daer hy vooz den Contingh / en eenighe Cooplieden wzocht. Ten lesten begaf hy hem te maecken teyckeninghen / om in coper te snyden / die van Vlamingen gesneden uptgaen / die boven zijn manier ock aen zynen naem wozden bekent. Onder ander isser een Pzint van een Badestove met naeckte Pzouwens, Ioan Francisco leefde 40. Jaer. Syn wercken zijn van ontrent Anno 1528.

Syn mede-discipel by Raphael, en zynen vziendt was Pellegrino van Modana, die van jongs in zijn Stadt hadde alree eenen goeden naem in de Const gherreghen: maer hoozende t'loflijck gherucht van Raphael, is te Room by hem ghecomen / welcken hem ock by hem gaf te wercken / als die nopt pedt wepgherde die van de Const waren: want doe waren te Room wonder veel fraey jongers / die toeleyden malcander t'overtreffen in de Const / om te comen in gratie by Raphael, dien sy alle beleefthept bewesen / geleydende hem (die meer een Pzince / als Schilder geleeck) seer statelijck te Hove / wel 40. oft 50. in ghetal / en wel in ozden. Pellegrino werdt in de Const een goet Meester / en wzocht ock met d'ander in de Logien / daer hy hem soo wel dzoegh / dat hem Raphael in veel meer dinghen gebzupcte / in verscheyden plaetsen: ock dede hy veel ander dinghen in Room alleen / en in gheselschap. Nae de doot van Raphael, keerde hy weder te Modona, daer hy veel wercken dede / en troude / en hadde eenen soon / die welcke een oozsake van zijn doot waer: want desen met ander jonghers zijn ghesellen wozden cryghende / eenen ombzacht. En alsoo Pellegrino dit gheboodtschapt werdt / ginck haestlijc upt / om den soon te verbergen vooz de Justitie: maer noch niet verre van zijn hups wesende / ontmoetten hem de vzienden van den dooden / die welcke den dootslagher sochten: en Pellegrino gheenen tydt hebbende t'ontwijcken / overvielen hem inde gramschap / en gaven hem soo veel wonden / dat hy ter aerden doot bleef.

Het leven van Andrea del Sarto, excellent Flozentijnsch Schilder.

ALs den Mensch van zijnder jonckheydt wozdt bestelt te doen de dinghen / daer hy van de Natuere toe verozdineert / oft ghebozen is / dan stetmen ten eynde een uptromste van grooter volcomenheyt / en een uptmuntinge / die seldsaem en verwonderlijc is. Dat wel haest waer te wesen hem openbaerde aen Andreas del Sarto, soo gheheeten / om dat zijn Vader een Cleermaecker was: Want hy ghebozen wesende tot Flozencen / Ao. 1478. en t'zynen seven Jaer van 't Schoolgaen ghenomen / en op t'Goudtsmeden gestelt / en hadde hy in Goudt en Silver te snyden soo veel sin niet / als in teyckenen / daer hy goede maniere in hadde. Het welck gesien van Ioan Barile, ghemeen Schilder / nam hem van t'Goudtsmeden op t'Schilderen / daer Andreas seer blyde om was / hem vindende aen de Const / daer hy toe geinclineert was / en begon so te colozeren / dat zijn Meester / en ander Schilders van der Stadt / verwondert waren. Ioan Barijl t'eynden dzy Jaren bemerckte / dat hy volherdende / meer als ghemeen werck-gheselle wilde wozden: waerom hy hem bestelde met Pieter di Cosimo, doe ter tydt gheacht van de beste Schilders van Flozencen: daer Andreas begerich tot de Const / niet af en liet hem te behpten om leeren: En de Natuere / die hem een Schilder dede opwassen / wzocht soo in hem / in't handelen der verwen / en met sulcken gratie / al hadde hy 50. Jaer geschildert gehadt /

hadt / des hem Pieter seer lief creegh. Alle den tijt / die Andreas hadde / bysonder de Heyligh-daghen / bzacht hy upt grooten lust over met te teecknen / in gheselschap van ander Jonghers / in des Paus sale binnen Flozencen / daer de Cartonnen waren van Leonardo da Vinci, en Michael Angelo, daer hy alle Jongers / inghebozen en bzeemde / (die daer ontallijcke veel quamen) te boven ging. Boven al die daer quamen / behaeghde Andreæ de maniere van omgangh / van eenen Jonghen / gheheeten Francia Bigio, Schilder / die oock sulck behallen hadde in Andrea, dat sy groote bzienden werden. En Andreas, niet connende langher verdzaghen de bzemdichept van Pieter zijn Meester / die een oudt Man was / en seer fantastijck / Jae die alle dingh in den wegh was / seer eensaem en quellijck / niet mogende verdzaghen dat pemandt hoestede / noch Clock luyden / Kinder gherrijt / Monicken sangh / en sulcke dinghen / dickwils oot seer vergrammede op de Vlieghen / summa / daer niemandt en morht om zijn mopligckhept by ghedueren / is Andreas van hem gheschepden / en nam een Camer met Francia, die oock van zijn Meester schepde / om dies wille hy upt t'schilderen gheschepden was: Dus woonden dese twee jonghe Schilders t'samen op de Graen-marckt / en deden tsamen veel wercken. Ondertusschen een Compagnie van Lo Scalzo, die S. Ian Baptist vooz patroon hebben / deden Andreas schilderen d'Histozy van Ioan Baptist / in twaelf percken / van wit en swart: daer hy noch jongh zijnde / vooz eersten maeckte het Doopsel / en dat met sulcken vlijt ende goede maniere / dat hy seer geruchtich werdt / des hem veel te werck wilden stellen / om wat tot zijn gedachtenis te hebbé / siende dat hy wat uptnemens wozden wilde. Des onder ander hy in een Kerck der Hermpte Monickē / bupten Flozencen / schilderde in een Capelle een Altaertafel van Maria Magdalena by Christum in't Hof / t'welck seer lieflijck en gladdich gerolozeert mag: upt welcker oozsaeck hy in de selve Kerck noch twee ander maeckte / als noch volghen sal.

Dese twee / verlatende hun Camer / quamen woonen by t'Clooster van de Munziara, daer eenen Monick Andream liet schilderen het pozтael van de Kercke / t'welck redelijck groot is. Dit hadde den Monick te wege gebzacht / met list / te langh te verhalen / om van Andreas alderbesten arbept te hebben vooz wepnich gheldts: En alsoo't een ghemeen plaetse was / wzocht Andreas meer om eere als ghewin. D'eerste Histozie die hy daer maeckte / was eenen S. Philips, Monick wesende / die eenen naeckten cleedt: in d'ander / daer S. Philips vermaendt eenighe blasphemerende tupschers / die hem bespotten / en daer eenen bitrem slaet inden boom / daer sy onder in schaduwe sitten / en twee van dese verslaet / en de ander seer verbaest maeckt: Eenighe met den handen aen t'hooft ligghen als in swijm: ander loopen / en begheben hun al rrptende ter vlucht / met grooter vzeese. Een Vzouw isser van haer selven dooz den donderslagh / also verbaest van verschzicktheypt / oock vluchtigh / soo natuerlijck / datse schijnt te leven. Een Peerdt isser oock dooz vzeese los ghewozden: welck met zijn spzongen / en schzicklijck ghebaer / betoont / wat soo een onverstenich en onverwacht dingen verbaestheypt maeckt: t'welck van Andreas, met een fraey aendachtichept / is te wege gebzacht / noodich waerghenomen vooz die de Schilder-const oeffenen. De derde Histozy was / daer S. Philips een beseten Vzouwe verlost: oock alle dinghen waernemende / die voegelijckst in sulcken doen zijn upt te beelden. Noch twee Historien maeckte hy in dit voozhof oft pozтael: Een / daer S. Philips doot is / en van zijn Monické beweent / en daer een doot kindt de bare gheraeckt / en verrijst / t'welck levende en doot gheschildert is / met groote waerneminghe der veranderinge: In d'ander maeckte hy / daer de Monicken pedt met de Cappe van S. Philips doende zyn / en legghense eenighe kinderen op den hals / waer in sommighe Conterfeytsels nae t'leven comen. Nae dat hy / dooz groote fame / upt dese wercken ontstaen / veel treflijcke dingen hem aenbesteedt hadde gedaen / en

en stende elder zijn medeghesellens veerdichept op t natte kalck / heeft met inwendighen pver / ghepzickelt wesende / zijn Cartons ghemaeckt / en noch twee Histozien in den selvē voozhof der Nunziata: Eene is / een Mariæ gheboozte / in een Camer / met t'samenvoeginghe der figueren / met een schoon gzatie / en ghoede pzopoztie: Alwaer zijn eenighe Vzouwen / als vzindinnē / by de Craemvzouwe / en zijn ghecleedt gheljck doe ghebzuprklyck was: ander slechter gecleedt / zijn by t'vper doende / met t'kint te wasschen / wieghe maecken / en ander bedienstichepdt. Onder ander isser een kindt / dat hem warmt / seer levende: en een oudt Man / rustende op een bedde / seer natuerlijck: Desgelijck eenighe Vzouwen / die te eten bzengē de Craemvzouwe / die met epghentlijcke actie te bedde ligt: En al dees Beelden / met eenighe kinderkens om hoogh / die bloemen stropen / zijn van tronien / lakens / en ander aendachticheden / en poeselighe rolozeringhe / en vleeschichept / niet anders dan ofse leefdē. In d'ander Histozy / zijn de Wijse upt den Oosten / die ghelepdt van de Sterre / comen Christum aenbidden / en comen / als van den Peerde geseten / te voet aentreden: achter volght hun Hofghesin / met waghens / en veel reetschap: Hier in comen eenige Conterfeytsels / en eenighe kinders ghecommen op mueren / om dese Contingen met hun gevolgh en vzeemde dieren te sien. Deese Histozie is uptnemende gheljck de ander. In welcke twee hy zijn selven is overtroffen / ick late staen zijn gheselle Francia, die oock zijn Histozien voldaen hadde op den selven tijdt. Om ander Monicken / maecte hy onder ander in een Tafel / een Enghelsche groet / in welcke men siet een gladdichept der verwen / seer behaeghlijck: en eenighe Engel-hoofdekens / die den Engel Gabriel verstellen / gedaen met een dommelighe soetichept. Veel Mary-beelden in olyverwe / en ander dinghen / dede Andreas, van sulcke volmaecktheypt / dat hy gerekent werdt den besten / die in zijn Stadt pinceelē en verwe handelde: maer ghoet-aerdich wesends / liet hem niet ghenoegh betalen / om zijn vzienden oft hem selven nut te wesen. Hy wert verlieft op een jonghe Vzouw / die Weduwe werdt / en zijn Hupsvzouw / soo dat hy te meer was ghedzongen te wercken / end' in te meer swaricheden quam / als van Jalousije / en ander dinghen. T'wijlen Andreas zijn stadt Flozencen vast met zijn wercken verciere / en dat zijnen naem meer en meer vermeerderde / die van de voornoemde Compagnie dello Scalzo, lieten hem zijn werck vervolghen / daer hy Christi Doopsel had ghedaen: soo maeckte hy twee Beelden weersijdts de Poozte / een Charitas, en Iustitia, die seer schoon waren: En noch twee Historien / eene / daer Ioannes pzedickt / wiens aensicht toont heel gheesteljck / en vol aendachtichept te wesen: oock de toehoozders seer verwonderende / van soo een nieuwe leeringhe te hoozen. Maer noch hadde hy zijnen gheest meer gheoeffent in d'ander / daer Ioannes doopt een ontallijck volck / daer eenighe beelden zijn ghemaeckt / ontcleedende eenige die gedoopt wozden: en ander / die naeckt verwachten / dat ander / die vooz zyn / gedoopt sullen wozden: in welcke wozt ghetoont een vperighe begheerte / en alles soo aerdigh van wit en swart gedaen / als oft van Marber verheven waer. Andreas in dese dinghen doende wesende / quamen upt van Albert Durer eenighe Pzinten / daer Andreas eenighe beelden af in zyn werck te passe bzacht. En hoe wel het niet quaet en is / hem behendelijc met pet goets van anderen te behelpen / wert van velen geacht / dat Andreas niet veel Inventie en hadde. Baccio Bandinello, doe een goet Tepckenaer gheacht / stende dat in Flozencen niemandt beter tolozeerde in Olyverwe / als Andreas, werdt van sin dese handelinge by hem te leeren / liet hem / om de manier te sien / eenighe dinghen maecken / oock zyn conterfeytsel: maer oft hem te swaer om doen docht / hy voeghde hem tot het Beeldthouwen. Hy dede noch verscheyden stucken van Olyverwe: onder ander een Tafel van eenen dooden Christus, met Enghelen / die hem ophielen met een bedzoeft contempleren / dat hun Schepper / om

t'Menschen

's Menschen zonden/in sulc ellende was ghecomen. Dit stuck behaeghde elcken so/dat hy van velen ghebeden was/dit te laten uptgaen in Print/ en werdt te Room ghesneden van Augustijn Venetiaen: Maer dewijl het niet wel gedaen en was/ wort nopt niet meer laten snijden. Dese Tafel werdt in Vranckrijck ghesonden/en behaeghde den Coningh soo/dat hy begheerich was/ meer van Andreas dinghen te hebben/ en gaf daer toe last. T'welck oorsaeckte dat Andreas, door vrienden raedt/ voornam corts in Vranckrijck te trecken/ maer de Florentijnen verstaende/ dat Paus Leo syn Vader-stadt wouw comen besoecken/ wilden hem feestlijck ontfangen/ met groote toemakinghe van Arcken/ Tempels/ Colossen/ en ander Beelden/ meer als opt te voozen gheschiet was: En so veel ander Meesters hier in ghebruyckt worden: Maer dat boven al ghepresen werdt/ was de Facciade, oft ghevel van Sint Maria del Fiore, ghemaeckt van hout/ en daer op geschildert Histozien van wit en swart/ door de constighe handen van Andreas, dat den Paus seyde: Al waert gheweest van Marber/ tê conde niet beter wesen. Andreas ghebeden/ voor den Coningh van Vranckrijck noch een Tafel te maken/ voldede in corten tijdt een Marybeeldt/ dat seer schoon wesende/ghesonden werdt/ alwaer de Cooplieden viermael meer gheldt af creghen/ dan sy daer voor betaelt hadden. Nae eenigh cleen dinghen/maeckte hy noch een tronie van eenen Christus, voor de Monicken da Servi, dat noch op hun Altaer in de Kerck Anunziata staet/ t'welck soo schoon is/ dat te verwonderen is/ hoe door Mensch verstant sulcks te weghe ghebracht en ghedaen is. Buyten in S. Gallo, waren noch Tafelen gemaeckt/ die de syne niet en gelieken. Daer maecte Andreas noch een derde/ en daer in vier staende Beelden/ die van de Overbuldichepdt disputeren/eenen S. Augustijn, met een tronie als een Africaen, en een Bisschops cleedt/ eenen Sinte Pieter Martelaer/S. Franciscus, en S. Laurens: Beneden knielen twee beelden/ eenen S. Sebastiaen, toonende den rugghe/ die meer levende als gheschildert schijnt: 't ander een Magdalena, met schoon laken/ welcker tronie (ghelijck als hy gemeenlijck te passe bracht in alle vrouwe tronien) was gedaen nae syn Huysvrouwe: Dit stuck was ghecht het beste van Olyverwe van hem ghedaen/ om datmen daer in siet een goede proportie der figuren/actien/en affecten/en eygenschappen der tronien/ de jonghe soet/ de oude hardt/ half oudt matigh wesende: Summa/ dees Tafel is in alle deelen seer schoone. T'wijl hem Andreas te Florencen dus werckende onderhiel/sonder op te comen/ waren in Vranckrijck/ by Coningh Fransoys den eersten/ veel stucken ghesonden van Room/ Venetien/ en Lombardijen: Maer gheen bevielen hem beter/als die voornoemde twee van Andreas, en loosdese boven maten. Des werdt hem geseydt/ datmen Andreas daer by hem in Vranckrijck/tot syn Majestepts dienst/ wel lichtelick soude brenghen. Twelck den Coningh wel beviel/ en gaf commissie sulcks te doen: En dat Andreas soude daer ghelt tot de repse getelt worden. Andreas stelde hem vrolijck op de repse: En daer in't hof comende/ was van den Coningh seer vriendelijck ontfanghen: En eer den eersten dagh spuder coemst voorby was/ bevondt hy hoe groot de mildthepdt en beleefthepdt was van desen grootmoedighen Coningh/ ontfanghende in gheschenck ghelt/ en rijcklijcke en eerlijke cleederen. Doe hy begon te wercken/conterfeptte hy den Dalphijn, 's Coninghs sone/ die maer eenighe maenden oudt en was/ en noch in syn windsel: Welck conterfeptsel by den Coningh ghebracht wesende/ werden hem van den Coningh geschoncken drp hondert gouden Croonen. Hier naer schilderde hy noch een Charitas, die den Coningh oock soo beviel/ dat hy hem ordineerde een groot pensioen/ en dede alle dinghen/ op dat hy gheern by hem mocht blijven/hem belovende/ dat hem geens dinghs ontbreken soude: En dat/ om dat hem syn werck/ veerdichept/ en omgangh/ soo wel behaeghde/ siende hem in alles wel te vreden: Oock was hy by al het Hof seer wel ghesien/ en bemint.

bemint. Hy maeckte veel Tafelen/ en ander werck: soo dat/ waert sake dat hy hadde te recht bekent/ waer/ en van waer hem t'Gheluck hadde ghebracht/ hy waer niet alleen tot rijckdom/ maer tot eenigen hooghen graedt gheromen. Maer so hy eens doende was/ voor des Coninghs Moeder/ te maecken eenen Penttenten Ieronimus, quamen hem Vrienden van zijn Huysvrouwe/ doch watter in stondt/ hy beghon voor hem te nemen/ weder nae Florencen te keeren/ en begeerde verlof aen den Coning/ seggende/ te moeten eenighe dinghen gaen beschicken/ en wilde/ om geruster by den Coningh te blijven/ gaen halen zijn Huysvrouw/ en soude mede brenghen voor den Coning costlijcke Schilderije en Beeldtsnijderije. Den Coning betrouwde hem/ en gaf hem ter deser oorsaken veel gelt: want hy hem hooglijck swoer/ binnen wepnich Maenden (die hy seyde) weder te keeren. Hy nu spoedich t'huys gheromen: alwaer hy by zijn schoone Vrouw en vrienden goede daghen nam/ soo dat den tijdt van wederkeeren verliep: en hy sonder wercken wesende/ en latende timmeren en metsen/ verteerde al s'Coninghs en zijn epghen ghelt: doch doe hy vertrecken wilde/ vermochten meer des Vrouwen beden en tranen/ dan zijn epghen belangh/ en beloften/ die hy den Coningh hadde ghedaen. Des hy/ om de Vrouw te behaghen blijvende/werdt den Coningh soo verstoort/ dat hy tsedert nopt gheen Florentijnsche Schilders met goeden ooghen en aensagh: en swoer/ waer Andreas in zijn handen geweest/ ten soude ten besten met hem niet hebben afgheloopen/ sonder pet aen te sien zijn Const. Andreas most hem nu weder in armoede behelpê so hy best mocht: en voldede doe die Histozien van S. Ian Baptiste voor t'gheselschap van Scalzo, daer Francia Bigio in zijn af wesen twee Histozien had gemaeckt: want sy hem niet weder en verwachten. Viere heeft hyder nu dan voldaen/ d'een achter d'ander staende: Eerst/ Ioannes ghevangen by Herodes: de tweede/ t'Aventmael van Herodes, en den dans van Herodiana, met figueren/ die daer wel by voeghen: de derde/ d'onthoofdinge/ daer eenen half naeckten Beul is/een Beeldt wel gedaen/en goet van teprkeninghe/ ghelijck oock alle ander zijn: De vierde/ daer Herodiane t'hoost vresenteert: hier zijn eenighe die hun verwonderen/ met seer schoon aendachtichept gedaê. Dese Histozien/ zijn tsedert de Schole gheweest veler Jongheren/ die in dese Const excellent zijn ghewozden. Hier nae maerte hy elder oock op't natte klat/maer van verwe/ een Mary-beelt/ welcks tronie was zijn Huysvrouwê nae t'leven: hier was by eenen larchendê jongen Ioannes. Dit was om zijn levendichept seer gheacht: Want het een uptnemende werck was. Hier nae maeckte hy voor een Coopman een Marien Hemelvaert op een Tafel/ die op t'lest op somplaetsen bozst dat hyse liet staen: dit was een bysonder fraey stuck. Onder d'Apostelen/ dat schoon figueren waren/ was zijn conterfeytsel. De Mary-beelt was van kinderkens opgevoert/ en rontom verselschapt/alles wonderlijcke gracelijck: doch is tot nae zijn doot altijts onvoldaen ghebleven. Hy maeckte noch in eenen Hof van Servi, twee Histozien van den Wijnghaert Christi: In d'een/ daer men den Wijngaert plant/ bindt/ en snijdt/ en daer by den Huysvader/ die de wercklieden roept/ die ledich op de Maert staê/ daer eenen sit en clauwt zijn handen/ schijnende te twijffelen/ of hy ghaen wildt oft niet/ ghelijck sommige luysaerts doen: Maer noch is veel schoonder d'ander/daer den selven Huysvader betalen laet/alwaerder eenige teghen murmureren/ en hun beclaghen: t'wijlen isser een/die by zijn selven t'gelt overtelt/met sulcê ernst/dat tet te wonder is/ so oock den Witteller doet: Dees Histoziê zijn van wit en swart in't natte kalck/ met een aerdige veerdichept. Nae eenigh noch ander dinghen/ maerte hy een Mary-beeldt ghekniclt/ contemplerende eenen Christus, ligghende voor ha er op eenen lap ghevouwen laken/ hem al grinnickende aensiende: daer eenen Ioannes over eynde/ haer op Christum wijst: achter hem leent Ioseph op een rootse/ schijnende hem in zij-

Ontrouwheyt van del Sarto, tegen den Coningh van Vranckryck.

nen gheest te verblyden. In een Paleys bupten vooz de Medicis, by laste van den Paus/ was gheordineert / dat dzy elck hun deel maken souden / van d'Hiſtozie van Iulius Cæsar, te weten / Andreas del Sarto, Francia Bigio, en Iacob da Puntormo: daer alleen Andreas zyn deel dede: maer d'ander niet / wat gheldt men hun met bidden aenbood te gheven. Op een facciade, oft binnen-muer/ maeckte Andreas met grooter vlyt een Hiſtozie / daer alle Landen Cæsar Tribupt bzenghen van hun ghedierten: te meer om d'ander twee te boven te gaen/ dede hyer arbeydt in / als opt in ander dinghen. Hy maeckter een heerlyckе Metselrye in pzospertive / en eens trap/ seer conſtigh loopende tot 't gheſtoelte van Cæsar. Hier maeckte hy op eenighe ſtatuaen/ met goeden aendacht: en ten was hem niet genoech / zynen conſtigen gheest te laten blycken / in de verſchepden Volcken / die de Dieren aenbzengé: gelyckеr een Beelt is/ een Indiane/ met een geele taſſacke/en op haer ſchouder eenen koz / oft mupte met Papegapen/ binnen en bupten/ de welcke seer uptnemende zyn: en ghelyckеr zyn/ die Indiaensche Gepten bzenghen: soo zynder daerenboven veel verſchepden vzeemde Dieren / als Leeuwen / Tigers/ Apen/ Meyzatten/ en alſulck seltsaem ghedzocht. Al dit was so fraey en verſierlyck / en soo wel in zyn nat ghewzocht/ dat het te verwonderen is. Op de voozſepde trappen maeckte hy oock een Geusken ſittende/ en houdt een dooſe / waer in is een Cameleon / soo wel op zyn vzeemde ghedaente ghedaen/ dat niet te bedencken en is / wat ſchoonder pzopoztie hy dit Geusken ghegheven heeft. Andreas in de Stadt weder ghekomen / maeckte een half Beeldt/ van eenen S. Ian Baptiſte naeckt/ welck nae aen den Hertoogh Coſimus wozde gheſchoncken. Doe begon Andreas ondertuſſchen Vzanckryck te bedencken/ hertelyck verſuchtende: en ghewis / hadde hy ghedocht verghevenis te vinden/ hy waerder getrocken: Soo nam hy vooren/ een pzoef met zyn Conſt te doen/ en maeckte noch eenen half naeckten S. Ian Baptiſte / om te ſchicken aen den Grand Maiſtre van Vzanckryck: maer watter in viel/ hy verrocht hem. Naer noch eenigh ander werck/ doe Aº. 1523. de Peste te Flozencen was / trock hy met Wyf en gesin in een Vzouw Clooſter / tot Luca, al waer hy ſtil weſende/ maeckte vooz dat Clooſter een Altaertafel / en om dat die Nonnekens zyn Vzouw meer en meer beleefthept dedē/ en zyn ander volc/ wzocht hy dees Tafel met ſulcken liefde/ datſe weerdigher het Clooſter meer naem en vermaerthept gaf/ als al 'tgebouw datter is: Het is eenen doodē Chriſtus: Waer hy heeft met allen aendacht waerghenomen de dzoef afferten/ en met ſulcken voeghlyckе gratie / in de Marien en ander Beelden/ dat het te wonder is: Oock de verheventhepdt des Beeldts Chriſti, en soo dootverwich weſende ghedaen / is van grooter perfectie. Hy maeckter noch een Viſitatie van Eliſabeth: en noch op eenen doeck een Chriſti tronie / welck van't beste van zyn werck te achten is/ daer naemaels veel nae ghedaen zyn geweest. Dus hadden deſe Nonnekens/ by deſen gheluckе / de beste Schilderye/ die in't Landt was. En hy keerde met zyn gheſin te Flozencen / daer hy veel Tafels/ Tafereelen/ en Conterfeptſels maeckte. Den Hertoogh van Mantua, Fredericus de tweede / begeerde (dooz Flozencen paſſerende) een Conterfeptſel van Paus Leo, dat Raphael had ghedaen / daer by noch Cardinalen waren. Dit conterfeptſel hem toeghelaten weſende van Paus Clemens de 7e. lietment heymelyck conterfepten dooz Andreas: en dit gheconterfeptte / met eſſen ſulck oznament / en gheheel gelyckende/ wozde gheſonden te Mantua, op dat Flozencen van ſulck Juweel niet berooft en ſoude wozden. Dit wozde naemaels ghetoont onder Schilderyen Giorgio Vaſarij, die noch jongh zynde te Mantua quam / het welck Iulius Romaen, in zyn tegenwoozdichept pzees: maer Giorgio toonde hem van achter op't panneel een teercken/ dat het te Florencen gedaen was. Des Iulius moſt bekennen de waerheydt: maer voeghder by / al iſt van Raphael niet/ soo en is het niet te argher; dan te beter. Waer aen te

Hiſtorie van Iulius Cæsar seer conſtigh door del Sarto gedaen.

te hoozē is/ hoe epgen en hoe uptnemende/ Andreas pedt copieren conde. Daer was bupten Flozencen een werck/ daer Andreas toe ontboden was / van eenen Baldo, die 'tmeeſte verſtant niet en hadde inde Conſt: ondertuſſchen was hem seer gerecommandeert een ander Schilder / gheheeten Nicolaes Soggi Sanſovino, vooz den besten die men vondt. Andreas ter plaetſe ghekomen / vondt daer Nicolaes, die niet alleen in afweſen van Andreas ſchoon voozt ghedaen hadde: maer wilde tegen Andreas, daer Baldo by was / wedden om een groote ſomme gelts/ om te beſt te ſchilderen. Andreas, hoewel hy clepnhertich was/ antwoozde: Ick heb hier mynen jongen/ die onlangs aen de Conſt is ghekomen / wildp teghen hem wedden / ick ſal vooz hem het gelt bpleggen: maer met u en wed ick niet: went won ick't teghen ſulck een als ghy zyt/ ten waer my geen eere: en verlooz ick't / het waer my een seer groote ſchande. Dit ghepaſſeert/ ſepde teghen Baldo: Latet Niclaes maken: zyn werck ſal elcken beballen/ wie hier ter marckt comt. En keerende te Flozencen/ dede/ nae verſchepden werken / boven een poozt / ter spden aen 't Clooſter van d'Annonziata, een Marp-beeldt op't nat kalck / dat seer uptnemende is / en sit gestreckt met haer kindt en by haer ſittt Ioſeph, op eenen sack lenende / hebbende de ooghen staer op eenen openen Boeck. Dit werck/ van teyckeninghe/ gratie/ goethepdt/ levendichept/ verheventhepdt/ en colozeringe halven/ bewyſt/ dat Andreas overtrof alle Conſtenaers / die tot op dien tyt verwe gehandelt hadden. Hier nae maeckte hy tot de boozverhaelde Hiſtorien van S. Ian dello Scalzo, de leſte / te weten / de gheboozte van S. Ian Baptiſte / de welcke noch de beste van allen is / daer een ſchoon Vzouw-beeldt is/ dzaghende 'tkindt nae S. Eliſabeth, die oock wel ghedaen is: soo is eenen ſchzyvenden Sacharias, dat hem niet dan adem en ghebzeeckt: oock een ſittend' oudt Wyf/ die natuerlyck dees geboozte belacht. Nae meer wercken/ maeckte hy bupten Flozencen / in een Clooſter van S. Salvi, een Avondtmael op't nat kalck / met ſulck een doenlyckе veerdighe mantere / en soo goedt van teyckeninge en colozeringhe/ als opt van hem ghedaen was: welck Avondtmael/ om syn goethepdt / in 'tbelegh van Flozencen / was ghespaert van de Soldaten/ doe sy alle ander dinghen te neder wierpen en vernielden. Eens was hem van te conterfepten verwe oberſchoten / en riep Lucretiam syn Wyf/ om haer te conterfepten / datmen siet (sepde hy) hoe dat ghy in sulcken ouderdom noch waert. Deſe niet willende / conterfeptte hem ſelven/ dat het ſcheen te leven: Dit behiel syn Vzouw langhe nae syn doot. Nae veel ander dinghen / maeckte Andreas vooz eenen Coopman / die alleg optocht vooz den Coningh van Vzanckryck / eenen Abraham, ſtaende om syn Soon te offeren / en dat met sulcken vlyt / dat dit 'tbeſt van syn leven geacht wozde. In den ouden sach men merckelyck 'topzecht gheloove / en groote volſtandichepdt / en ghewillichepdt / om Gods bevel te volcomen/ syn hooft keerende naer een ſchoon kindt / dat van boven / hem het slaen ſcheen te verbieden. D'actitude / cleedinghe / leerſen / en ander dinghen/ deſen Abraham aengaende/ waer niet wel te volpzysen. Daer neffens/ dat ſchoon teer lichaem van Iſaac, al naerkt/ ſcheen te beven / dooz de vzeese des doots. Hier sachmen/ wat diſcretie Andreas hadde ghebzupckt / al 'tlichaems carnatie ſchoon gemaeckt hebbende / heeft rooder ghecoluert ghemaeckt den hals/ en plaetſen/ die naerkt van de Son beſchenen mochten weſen: den Ram onder dooznen / en Iſaacx cleeren beneden ligghende / ſcheen te leven: oock eenighe naerkte Knechten den Esel bewarende / en een Landtſchap / zyn uptnemende. Dit ſtuck / ten leſten / bleef plaetſe houdende tot Iſchia, een Eplandt by Napels. Octavianus van Medicis, ſtende Andreas leſte verbeteringhe / liet hem een Tafereel maken / 'twelck hy met grooten luſt dede/ en was een Marie-beeldt met S. Ian en Eliſabeth: dit ghedaen / bzachtet t'huys. Maer Octavianus ſepde: Bzenghet / waer ghy wilt / elder: want alſoo de Stadt doe beleghert was/ hadde hy

Soldaten diſcretie, ſparende de Schilderije van del Sarto.

Aendachtigheyt van del Sarto, int coloreren der carnatie.

hp ander dinghen in den sin: Maer hp bedanckte Andream seer. Den welcken antwoordde: De moeyte is vooz u ghedaen / en t'sal altijts u we blijven. Octavianus antwoordde: Vercoopet / en behelpt u met het gelt. Andreas bzacht het stuck t'huys / en nopt wilde hp't pemant anders laten / wat hem daer van wozden ghebooden. Doe het belegh over was / bzacht Andreas hem weder het Tafereel. Octavianus nam het doe in grooté danck / betaeldet dobbel / en vieldet in grooter weerden: ghelijck alle zijn dinghen / bysonder nae zijn doot / zijn ghehouden gheweest in weerden / en wel dzymael meer als sp gheroft hadden. Hp heeft oock Room en de Roomsche dinghen overssien / oock Michael Angel, Raphaels, en zijner discipulen wercken / maer weet niet wat tijdt: np dunckt niet dat hp daer pet geschildert heeft / dan macher wel ghetepckent hebben. Hp heeft noch eenen Abraham, als daer vooz van verhaelt is / ghedaen / dan wat minder / vooz een die Copte begheerde: Desen was doch in Consten niet minder: en wozt te Napels wesende / vooz de beste Schilderije van aldaer ghehouden. In't belegh waren upt Flozencen ghevloden eenighe Capitepnen met de betalinghe / oock eenighe Bozghers / die rebellen waren ghewozden: dese wozden hem doen schilderen teghen den ghevel daer 't gherichte is / en dedese soo natuerlijck offe gheleeft hadden. Vooz de Compagnije van S. Sebastiaen maeckte hp eenen Sinte Sebastiaen, van den navel opwaert / soo schoon / dat het wel gheleeck of dit zpn leste Pinceel streecken souden wesen / gelijck het waren. Maer dit is van hem te ghetupgen / dat hp altijdts in de const meer en meer / soo langhe hp leefde / toenam. Als na't belegh sommighe Duytsche knechten in de Stadt quamen liggen / die de Pest hadden / is de Stadt geinfecteert: en't zp hier van / oft dooz dat Andreas vzeemden cost in't belegh hadde g'eten / wert dootlijck sieck: en t'Wijf / daer hp soo veel altijt om had ghedaen / weerck van hem upt vzeesen / des is hp sonder veel toeschijts oft hulpe ghestozven / oudt 42. Jaer / Anno 1530. Syn Graf-schzift is dit:

Trouwicheyt van del Sarto.

Admirabilis ingenij Pictori, ac veteribus illis omnium judicio comparando: Dominicus Contes discipulus, pro laboribus, in se instituendo susceptis, gratè animo posuit. Vixit An. XLII. Ob. An. M. D. XXX.

Het leven van Ioan Antonio Licinio, van Pordenone, Schilder.

GHeen edel vermaerde ghebouwen / oft Steden / wozden dickwils van de goedertieren natuere aenghesien / om daer upt te picken eenighe verstanden / tot bequame baten / om in te late vloeyen en haer deucht same gaven / alst blijckt aen Ioan Antonio Licinio: want hp was ghebozen 25. mijlen van Vdine, in de Heerschappije van Friuli, in een Casteelken / gheheeten Pordenone, daer hp oock nae ghenoemt / en meest met namen Pordenone bekent wozdt. Hp van de naturen een Schilder voozschickt wesende / leerde hp hem selven / alles nae't leven doende / sonder Meester: Doch volghde hp / soo hp best mocht / altijdts de maniere van Giorgione, welcke hp met zijnen grooten lust dickwils te Venetien hadde ghesien. Hp werdt om de sterft ghedwonghen upt zijn Landt te trecken / des hp bp den Boeren / op hunnen cost / op t'nat kalck leerde wercken / maeckende vooz hun eenighe dinghen. Hp nu kemende den aerdt der verwen / soo in Fresco als in Olp / quam en maeckte te Vdine, in't Convent van Sinte Pieter Martelaer / een Altaer-tafel in Olpverwe / van een Enghelsche groet: Dit wozt van de verstandighe gheacht / van t'beste werck dat hp opt dede. Onder ander in de selve Stadt hp uptwendich het Stadthups op't nat kalck beschildert heeft: Hier toonde hp / wat hp in Inventie vermocht / maeckende metsetije met Nichien / en daer beelden in / oock eenighe ghecolozeerde Histozien. Hp maetter oock een Cozinthe Colomne / met haer basement staende in de zee: Op de rechter spde wozdtse ghehouden van een Siena, en op de slincker van eenen

Pordenone leerde by hê selven.

eenen naeckté Nepeunus: boven op 't capiteel eené Cardinaels hoedt liggende / wesende t'advijs van Pompeo Colonna. Noch een Histozy isser / daer Iuppiter de Keusen blixemt / daer beneden doode lichamen ligghen / die aerdich vercozten. Oock isser eenen Hemel vol Goden / en twee Keusen met stocken staen / om Diana te slaen: dese staedt heel vperich ontsteken / en dzepghtse den arem te verbzanden. Hp wzocht noch in verschepdé plaetsen / als te Spelimbergo, Vicenza, en Mantua. Te Mantua schilderde hp eenen ghevel op't nat kalck seer verwonderlijck: Onder ander fraey inventien / een Frijse met Latijnsche letters / anderhalf elle hoogh / daer een menichte kinderen met verschepden fraey actien tusschen loopen / en spelen / alles seer wel ghedaen. Tot Vicensa wederkeerende / en verschepden fraey wercken daer ghedaen hebbende / veroozsaeckte / dat daer dooz de Edellupden hem een Wijf ghegheven wozde / en hielden hem altijt in hooghen eeren. Tot Venetien heeft hp hier nae ghe schildert op't groot Canael een Facciade / en eenighe Tafelen van Olpverwe in sommige Kercken. Noch op t'selve groot Canael een Facciate op 't nat / met veel histozien: bysonder eenen Curtius te Peerde in't vercozten / t'welck scheen al verheven te wesen: gelijck oock eenen Mercurius, die recht op van alle sijden ten Hemel vlieght / en ander gheestighe dingen: welcke werken den Venetianen meer behaeghden / als pet dat van ander daer opt ghedaen was. Maer t'gene dat Pordenon grootlijck tot studeren pozde / was / om overtreffen den uptnemende Titianus, dien hp zijné grooten naem socht te verdupsteren / met een vzeemde sterche manier van wercken / wesende oock gespzaklich en beleeft / en daerom te meer stadich met den grooten omgaende: en met dat hp Vniversael was / vermat hem aen alle dinghen handt te slaen. En waerlijck / dese pzickelinge der eergierichepdt tusschen beyden / dede hem in zijn wercken ghebzupcken alle cracht der Consten / so datse onsterflijck daer dooz zijn ghewozden. Ter deser oozsaeck was hem besteedt de Capelle van S. Rochus, oock het binnenste der Couple oft verwelf op't nat. In dit welfsel maeckte hp den Vader met Enghelen / te weten / een menichte kinderen / met menigherlep schoon actien: In de Frijse acht beelden upt t'Oudt Testament: in de vier hoecken / de vier Euangelisten: op't hoogh Altaer / de Transfiguratie: in de twee middelste ronden / de vier Doctozen. In de selve Kercke zijn noch meer wercken van hem / die t'samen oozsaeckten / dat hem te wercken was ghegheven in de sale de Pregai, om Titiaen te trotsen. Hier maeckte hp veel beelden van onder op te sien / en een Frijse van Zee-monsters van olpverwe: Welcke dinghen die van den Raedt so behaeghden / dat hem zijn leven lang goet pensioen wozde gegeven. Noch elder maeckte hp dingen / te liever / datter van Titianen pet hp was: maer om waer te segghen / zijn dingen werden veel upt nijdt boven des Tituens (die doch beter waren) ghepzesen. Hp maeckte oock in S. Stevens Clooster veel Histozien upt t'Oude Testament / onderdeelt met upt t'Nieuwe / en tusschen elck eenighe Deuchden / alwaer hp wonder vercozttinghen (gelijck hp gheern dede) te weghe bzacht / daer hp ander Schilders in te boven ginch. Den Pzince Doria riep hem tot Genua in zijn Paleys te wercken / om dat Perino del Vaga te wepnich nae zijnen sin voozderde: Daer maeckte hp een Frijse van kinderen / op zijn aenghewende maniere / welcke ledighen een Schip vol Zee-ghedzocht / en al wendende maken dese schoon actituden. Hp maeckte noch een groot Histozie / daer Iason oozlof neemt aen zijn Oom / om te ghaen nae t'gulden Vlies. Maer den Pzince / siende de wisselinghe en t'schil van dese dingen bp de gracelijcke van Perino, gaf hp Pordinon zijn afschepdt. Welcken te Venetien weder gheromen / werdt ghesepdt / dat hp tot Ferrara wel van doen waer / midts den Hertogh veel Duytschen hadde doen comen / om costlijcke Tapeten te wercken / en datter gheen ghoede Tepckenaers en waren: want Ieronimus van Ferraren hem maer oefsende in Conterfeytselé nae t'leven. Hier dooz Pordenon, als lustich nae ghewin

Den naerstrachtigen Conste naer is niet te hebben een tegengenoot in de Const.

Gracelycke dingen behagen meer, als al te cloeck en wreet.

en fame / quam / en werdt van den Hertogh wel ontfanghen te Ferrara, daer hy wepnich daer naer / groote pijne in de bozst geboelende / te bedde viel: en also t'selve altijdt vermeerderde / en niet te beteren en was / overleedt op den derden dagh / oft wepnich meer / met groot verwonderen van den Hertogh/en bzoef hept zijner bekende tot Venetien: Want hy een Musicien / en wat Latinist wesende / rloeck / en welspzekende/ te meer vzienden hadde. Hy hadde de handt groote figueren te maecken / was overvloedich van Inventien/oock Universael alle ding te versieren: maer bysonder veerdigh en vast op t'nat te wercken. Hy was tot Ferraren eerlijck begraven / en overleedt t'zijnen 56. Jaren: men vermoedde / van vergift.

t'Leven van Polidoor van Caravaggio, in Lombardijen Schilder.

VErwonderlijck ist van onse Schilder-const / datse veel tijts haer selvé wepghert eenighe / dieder van jongs vzoegh toe gehouden wesende / veel blijt om doen: En laet ander / dieder nauw om gedocht en hebben / haer selvé soo mildt / black neder in den schoot vallen. Gheluck het geschiedde met Polidoor van Caravaggio, Lombarder / die in de schilderighe gulden Eeuwe te Room / ten tijde van Paus Leo de thiende / was tot zijnen achthien Jaren toe een Opperknecht / in s'Paus Paleys / doe men de logien maeckte / dzaghende den back met balck vooz zijn Meesters. Vergat hem dickwils / stadich d'oogen hebbende op de Schilderije / die van Ioan van Vdine en ander daer ghedaen wozde / soo dat hy van naturen Schilder wesende / ghetrocken werdt tot de selve Const / die haer selven hem soo willig en zonstigh aenboodt te gelieven / oft te mille te wesen. Des maecte hy gemeenschap en kennis met de Jongers / die t'beste begin hadden / om van hun te sien de maniere van der Tepcken-const / waer toe hy hem begaf / en vertoogh uyt al d'ander eenen Maturijn van Florencen / een seer goet Tepckenaer / tot eenen medegheselle: Tepckenende aldus met desen in des Paus Capelle / en nae Antijcken / bewees hem dadelijck sulck / dat hem een peder van zijnen geest verwonderde / die hem in zijnen anderen rouwen staet had ghekent. Waerom hy in de Logien met ander Constrijcke Jongers werckende / soo toenam / dat hy van dat werck den meesten lof van alle d'ander Jongers in Const en edelhept des gheests te deele behiel. Des Maturijns liefde tot Polidoor, en Polidoors weder tot Maturijn, soo crachtich toenam / datse met malcander verdzegen hebben / als bzoeders / met malcander te leven en te sterven: des sy vereenighden / wille / werck / en winninge t'samen. Doe sy nu saghen in Room veel goede en aerdighe Colozeerders / die over al groot aensié hadde om de wercken te crijghen / begon hun goet te duncken / te volgen de mantere van Balthasar da Siena, te schilderen van wit en swart de ghevelen van de hupsen. Doe sy nu eenighe ghevelen hadden t'samen ghedaen / tot d'eerste nemende in ghesel-schap Pelegrijn van Modena, die hun moedt gaf hier in voozt te varen. Dees twee dan moedt grijpende / begaven hun te practiseren met alle blijt / om in hun wit en swart te passe te brenghen / lieten sy in Room niet van Antijcke dinghen / diese niet en conterfeptten / t'sy Beelden / Backen / Porten / Altaren / Historien / en alle aerdicheyt van thiraten en anders / ghebzoken oft geheel / daer sy hun mede behielpen. En hadden dese dinghen soo vast in den sin ghedzuckt / bysonder Polidoor, die de beste manier hadde / dat in al wat sy maeckten / men de rechte Antijcke tronien / cleedinghen en beelden / natuerlijck sach uytgebeelt vooz ooghen. Polidoor was wonder bloepende van inbétie / vast en veerdich / en schoon van handelinghe / maeckende alle dingen met goeden ghelucke / recht ghelijckt hem upt den Pinceel natuerlijck al werckende viel / sonder eenighe moeyte: Soo dat van hem wozdt ghetuyght / dat ghen Schilder nopt / van Cimabue tot doe ter tijdt / soo schoon en doenlijcke maniere en heeft gehadt. Het waer een groot epghen Boeck / te verhalen

halen alle de ghevelen / die dees twee so uptnemende hebben ghedaen van wit en swart / en upt den ghelen op zijn coperschc / en alles van seer uptnemende tepckeninge. Maer t'claeghlijckste is / dat dese miraculeuse dinghen van windt en weder merst al vergaen zijn / datse niet (ghelijckse meer als weerdigh waren) onder dack en zijn bewaert gebleven: en dat de Schilder-const van sulcke Juweelen berooft wesende / nu so ontciert moet trueren. Hun dinghen waren veel Romepnsche Historien / in welcke men siet seer epgentlijck alle dingen uptghebeeldt / soo Batallien te lande en te water / so Wapenen / Schilden / Schepen / en alle ander reetschappen: oock Offerhanden / Triumphen / en anders / dat het te verwonderen is / waer sy 't al gelesen en vergadert hadden. Seer is oock te verwonderé hun vaste stelsel / en groote cracht in den Beelden / het wesen / en de vlucht dieder in is te sien. En hoe dat (bysonder segghe ick) Polidoor soo een discretie gebzupckt heeft / een deel black lichts in som voozgroepen te weghe te brenghen / en hoe hy zijn graeuw laet bzupnder en bzupnder t'samen by een / en onder een verliesen: oock de achter-beelden in hun Mezza tinte oft graeuw werh wijckende / en ander voozcomende. Op de plaetse Capranica, maeckten sy eenen ghevel met de gheestlijcke Deuchden / en een Fryse onder de vensters / daer in Room gherleet als een Fides, hebbende alle Natien ghevangen by haer / en alle volcken haer Tribupt brenghende: Oock Turcken / die hun Machomets graf of kist met pijlen schieten / als tot den gheloove comende: met een beslupt upt der Schzift / dat ten lesten sal wesen eené Herder en een kope. In Borgo novo maeckten sy eenen ghevel van Sgraffito, dat is een maniere op den natten muer te kretsen met een ijseren punt / oft pet anders / daer sy hun beelden soo omtrecken en artseren. Elder maeckten sy van dese noch meer by den hoeck van la Pace, en also men van daer gaet nae Parione, aen t'huys van de Spinoli, daer op ghe schildert van wit en swart een wozstelinge op d'Antijcksche wijse / en de Offerhanden / oock de

Wat manier van wercken Polidoor hadde.

doot van Terpea. Onder ander (die ick overslae / te langh te verhalen) is een Facciate oft gevel / by cozte Savella, daer de Sabijnsche Dochters geschaert wozden / dat seer werckelijck en roerende gezdineert is: alwaer eenighe Soldaten / te voet en te Peerde / dese ghevatt hebben: en sy bewijsen gheweldt te doen / om upt hun handen los te comen. Voozt zijnder oock niet min wel gedaen d'Histozien van Mursius, en Horatius, en oock de vlucht van Prosenna. Voozt by de Fontepne de Trevi, in't Hof van't Paleys dal Bufalo, zijn van hun oock schoon Histozien van de Fontepne Parnasso, en cleen gherolozeerde Gzotissen / wel ghedaen. Beneden Monte Caval, by Sinte Agatha, oock eenen ghevel met verschepden Histozien: onder ander eene / die Goltzius hem gheweerdighde te conterfepten / en tot voozdeel der Jonghers upt te gheven: wesende daer Bremius t'goudt weeght / en Camillus comt ontset doen: de ander dinghen waren meest al van in mijnen tijt vergaen. Daer wozdt ghetuyght / dat Polidoor fraey gherolozeerde Landtschappen maeckte. En my ghedenckt ghesien te hebben onder t'Capitolium / in een Paleys / een hepmelijck verwelft Badstooffken / dat van hem seer aerdigh ghedaen was met Landtschapkens / waer in quamen ruwijnkens / en boomen / seer werckelijck gehandelt / met ander fraepichept van figuerkens en anders. Dat Vasary niet qualijck seght / dat Polidoor doe ter tijt den besten Landtschap-maker wesende / den oozsaker was / dat nae hem alle Schilders tot sulck een doenlijcke maniere in hun dingen gecomen zijn: Maer dat hy seght / datse t'samen ergens van verwe wat hadden gedaen / dingen die seer slecht stonden: ick soude de schult / by t'ghene ick ghesien hebbe / leggen op Maturino. By S. Simons is noch te sien van Polidoor, die constige wel gedaen Facciate van Gaddi, waer in men tot groot verwonderen siet verschepden schoon figueren / met fraep toemaeckselen van habyten / lakenen / helmen / leersen / en verrierde Antijcke Schepen. Hier is te sien een overvloet van fraepichept. Hier sietmen die

oude Antijcke wyse der statelijcke Mannen en Vrouwen: want alle soorten van Offerhanden zijn hier te sien / oock Schip-strijdt / en veelderhande wapenen der Antijcken. Teghen over dese Facciate is een ander van hem / daer is die seer wonderlijcke welghehandelde Frijse / van d'Historie van Niobe, welcke oock de handt Goltzij tot naetreckenen soetlijck aenlockte / en soo ghehandelt heeft / datmen dese teyckeninghe siende / mach denchen daer teghenwoordich te wesen / en Polidoors Pinceel streken selfs te sien: Dese comt oock / tot een goet fundament der jonge Schilders in Vruck / waerom ick den inhout niet behoeve te verhalen. Aen den selven ghevel zijn noch coperen Beelden / oft die soo ghe-schildert zijn / datse eyghentlijck sulck schynen: oock neffens ander Histozien eenige groote gouden vasen oft potten / soo ghedaen / en soo versierlijck gheinventeert en geciert / datmen met oogen niet beter sien en mach. Hier by zijn oock eenighe Helmen op d'oude Hetrusschе wyse / soo aerdich en verwonderlijck als de voorverhaelde potten. In dit Paleys zijn noch van hem Grotissen / en ander aerdirheden. Nu t'wylen Room / lacchende van deser geestichept / schier over al / aen Palepsen / in Hoven en Wijngaerden / verciert was / en dat Polidoor en zijn ghesellе verhoopten besoetinghe des loons voor arbeydt en sweet te ghenieten / quam van de Pydichept en ongheluck te Room gheson-den / Anno 1527. Borbon, doe heeft de Doot den knoop des ghetrouwen gesel-schaps deser twee ontbonden: want Maurino in de verstoringe der Stadt / is in veel onghemack (soo men meent) van de Pest ghestorven. Polidoor nam zijn vlucht nae Napels / al waer den Adel niet seer Const-liefdich wesende / hy schier van honger meende vergaen.

Maer alsoo hy om hem t'onderhouden / voor eenige slechte Schilders tot Sancta Maria della gratia, en elder wat ghedaen / en zijn Const kenbaer gemaeckt hadde / begon voor eenige Graven wat te maken / oock van wit en swart / ghebeken en Logien / en in Kercken eenighe stucken van Olyverwe / die beter van teyckeninghe als van verwe ghehandelt zijn. Maer so hy sagh / dat den Adel oft Rijcdom liever sagh springhende Peerden / als ghe-schilderde Beelden / trock met een Galepe na Mesina. Hier was meer toegenegenthept / en liefde tot de Const / soo dat hy door veel wercken heel fraey werdt te coloreren. Hy begaf hem oock tot Architecture: En doe Carolus V. victorieus van Thunis door Mesina quam / maeckte hy daer schoon Archen Triumphael oft boghen / daer hy grooten loon en lof van ghecreegh. Maer ghelijck Room een Stadt is / die tot haer trecht een peder / die haer bewoonende gesmaeckt heeft / was hy stadigh vlammende om haer weder te sien: so maecte hy voor t'leste een Crupsi dragtinghe / met een menichte van beelden / Soldaten / Phariseen / Peerden / Vrouwen en Kinderkens / en voor aen de Moordenaers: Dit was een Tafel van Olyverwe / soo vroylijck van verwe / en soo wel ghedaen / dat het wel scheen / Natuere haer uyterste vermoghen en vroebe wilde doen in dit seer uptnemende werck. Alhoewel hy qualijck dese Stadt can verlaten / bysonder om een Vrouw mensch van hem seer bemindt / welcke hem met soete woorden en bevallichepdt ghevangen hiel / vermocht in hem soo veel den lust / om Room en zijn kennisse weder te sien / dat hy los voorghenomen hadde te repsen / en haelde vande banck een groot deel gelts / dat hy daer hadde. Nu hadde Polidoor lange gehadt eene knecht van dat Landt / die meer t'ghelat als zijn Meester bemuide: maer t'wijl het op de banck lach / wister niet aen te geraken: Soo viel hy in boose ghedachten / dat hy met eenighe deughenieten verbonden / hem voornam den volghenden nacht om te brengen / en dan t'samen t'ghele te deelen / t'welck sy deden: En doe hy in synen eersten slaep lagh verwonden sy hem / droegen hem so voor zijns Vrysters deure / en gaven hem eenighe worden / als oft hem daer oft in dat huys van pemandt van haer vrienden waer ghedaen. Dese Moordersmet han deel trocken henen: Maer den knecht / medeplegher en Author deser weerdheydt / is ghevonnist al schreyende

Deerlycke moort van Polidoors knecht, aen sijn Meester bedreven.

comen claghen dese moordt aen eenen Graef / groot vriendt van Polidoor. En doe men met ghenen middel noch neerstichepdt conde vinden noch weten / wie desen doodslach gedaen hadde / (gelijckt Godt en de gherechtichepdt beliefde) werdt van pemandt ghesept: dat het onmoghelijck waer / dat pemandt anders als den knecht sulcx aengherieht hadde. Des den Grave desen knecht de handen liet oplegghen / en lepden om pijnghen: welcken onghepijnt alles beleedt: des werdt hy veroordeelt / en langs de strate met glorpende tangen ghenepen / en daer nae ghevierendeelt: maer laes / hierom en wordt Polidoor zijn leven / noch de Schilder-const soo uptnemenden seldtsamen gheest / niet weder gegeven. Hadde de Const sterflijck geweest / so waren met desen Polidoor nu al doot / d'Inventie / de gratie / de cloeckhepdt der beelden / en tot s'Wereldts ontrieren al begraven. 't Tiechaem geschiedde in't begravē te Mesina groote eere: maer den naem eerlijck en gheruchtich in der Menschen mondt / sal altijdts leven. Hy starf Anno 1543.

Het leven van Rosso, Florentijnsch Schilder / en Bouwmeester.

WY hebben de Schilder-const nu al betraent in den rouwe ghecleedt ghelaten by het droevige Lijck van haren lieven Polidoor, die een truerspelich eynde ghenomen heeft / en comen nu grouwelijcker Tragedie te vertellen: grouwelijcker / om dies wille dat van anderen omghebracht te worden / so onmenschelijck oft onnatuerlijck niet en is / als hem selven t'leven te vercorten / ghelijck als dede Rosso, Florentijnsch Schilder. Den welcken jongh wesende / wilde niet gheern by eenighe Meesters woonen om de Const te leeren: maer beneerstighde hem seer te teeckenen nae den Carton van Michael Agnelo. Hy hadde oock voor / te greppen een bysonder eyghen maniere / contrary de ander Meesters / ghelijck het wel bleeck aen een van zijn eerste wercken / buyten de poort van Florencen / tot S. Pieter Gattolini, aen eenen dooden Christus, daer men siet een stercke maniere / en een groote handelinge / boven ander vrolijck en verwonderlijck. Doe hy noch ghenen baerdt en hadde / maeckte hy een wapen van de Pucci, met twee figueren / die den Schilders doe seer deden verwonderen / van hem sulcx niet verwachtende. Hy moedt grijpende / maeckte in den voorhof van Servi, Marien Hemelvaert / met eenen ringh om haer van dansende naeckte Kinderen oft Enghelen / met schoon omtrecken en verroztinghen / seer graceliick / in dat schijnsel aerdich swierende. Niet onbzacker / dan rijpichepdt in de Const van coloreren / welck hy namaels noch bequam. D'Apostelen waren vast verladen met laken: maer d'actitude en tronien waren schoon / toonende in als een groote maniere van teyckeninghe. Daer was een die hem wat in Olyverwe aenbesteedt hadde / en zijn doodtverwe sagh: En want hy een harde wreede manier hadde in de dootverwe / welcke hy in't opmaken versoette / soo seyde desen / dat alle dese Sancten waren Duyvelen. Hy maeckte oock binnen Florencen veel Vorgers conterseptselen / en ander dingen. Doe hy wat naems hadde vertregen / maeckte hy tot S. Spirito tot Florencen een Tafel / die Raphael Vrbijn bestreedt wesende / verliet / om zijn ocrasie te Room: Dese maeckte Rosso met sulck een gratie / teyckeninghe / en gladde coloreringe / dat niemant te denchen heeft / dat eenigh were van verre te sien / meer cracht heeft oft beter toont: En nidts datmer in siet een cloeckhepdt der Beelden / en een gheweldt der actituden / by ander niet gheneene / werdet ghehouden voor seer seldtsaem. En al was het met den eersten soo niet ghepresen / soo hebet volck allenskens meer en meer bekent zijn deucht / en wonderlijcken lof ghegheven / om dat inde verdrpdinge der verwen is niet mogelijck meer te doen: want de hooghselen / daer het meeste licht treft / verliesen soo in de naeste lichte hooghselen / dat langher handt met sulcke soetichept verdrpeven / en alsso loopende nae de bruynste schaduwen / die de Beelden op malcanders lijf ghe-

Het werck van Rosso stondt wonder wel van verre te sien.

ven / datse malcander seer gheweldich doen verheffen: Des dit werck sulcken cracht in heeft / datmen mach segghen / dat het met soo grooten verstant en oordeel is ghedaen / als pet anders / van eenich groot Meester gedaen. In S. Laurens tot Flozencen / de Tafel van de trouwinge Mariæ, welcke booz en schoon dingen wozdt gehouden. En wis / in zijn doenlijcke maniere van doen / is nopt pemandt gheweest / die hem in zijn behendighe veerdichept heeft connen verwinnen / noch op verre nae moghen bycomen / in zijn colozeren soo lieflijck wesende / wisselende soo de verwen der lakenen / met verschepden mengselen: welcke ghemerchte / die hy in dese dinghen hadde / heeft zijn wercken altijdts grooten lof toeghebzacht. Eerstelijck / zijn naeckten zijn seer wel verstaen / met alle waerneminge der Anatomie. Sijn Bzouwens zijn seer gracelijck / de toemaeckselen der cleederē seer bootsich en versierlijck. Sijn oude tronien waren wat seldtsaem / die van Bzouwen en kinderen soet en behaeghlijck. Hy was soo rijck van Inventie / dat hem nopt in Tafel eenighe spatie overschoot: en alles bzacht hy met sulcken veerdichepdt en gratie te weghe / dat te wonder was. Hy was uptnemende vast en supver in zijn teyckeninghe / dat het miraculeus te sien was: welcke te Boom ghesien / men groot verlanghen hadde nae zijn werck. Alwaer gecomen wesende / maecte Nella Pace een werck / boben 'tghene dat van Raphael ghedaen was: maer dat te verwonderen is / nopt en heeft hy zijn daghen ergher ghedaen / als of hy met te zijn verandert van Landt / oock waer van Natueren verandert. Eenighe meenen dat hy verbaest was / te sien te Boom soo fraepe dinghen / en dat hy daer neffens Raphaels dinghen most / als tot een Paragon / wat doen. Hy maeckte noch een Tafel booz een Bisschop zijn vzient / eenen dooden Christus, op eenen aerdighen sin. Booz Baviero, Coopman van Pzinten / maeckte hy alle de Goden in teyckeninghe: gelijck daer Pluto Proserpinam ontschaeckt / en Saturnus in een Peert is verandert / en bergelijcke; dese wozden namaels gesnet en van Iacob Caragglio. Te Boom wesende / dede noch eenighe dingen / oock een doot berwe van Ioannis onthoofdinghe / die noch is in een Kercksken op de plaetse van Salviati te Boom. Onder des overviel hem het Krijchs volck / doe Boom wozde gheplundert / ten tyde van Borbon, en werdt van den Duytschen gevanghen / en qualijck ghehandelt: want bovē datse hem zijn cleeren berooft hadden / deden sy hem bloots hoofts en barvoets dzaghen meest al t'goedt upt een Comenije / die sy berooft hadden: Soo dat hy eyndelijck dus qualijck gheselt quam tot Perugia, daer hy van eenen Schilder Domenicus was wel ontfanghen en gherleet: booz welcken hy teyckende eenen Carton van een dzy Coninghen / seer wel ghedaen wesende. Hy wzocht doe hier en daer op de Casteelē / en in Citta di Castello wozde een Tafel / die hy schilderen soude / bereedt gemaeckt / daer viel het dack in / en sy bzack in mozselinge: En hy creegh sulcken fellen Coozts / dat hy bycans ghestozven was / des liet hy hem dzagen na Borgo. Met desen vierden Coozts raecte hy tot Pieve, om van locht te veranderen / en quam van daer tot Aretso: daer soude hy een welffsel in't nat schilderen / in de Kerck van S. Maria delle lagrime, booz dzy hondert gouden Croonen. Daer toe begon hy eenige Cartons / en volepnder vier. Inden eersten maecte hy ons eerste Ouders / aen den Boom der zonden ghebonden / en een Marpebeeldt / die hun upten mondt neemt de zonde / uptghebeeldt met den appel / en heeft onder voet 't Serpent: En in de locht / willende uptbeelden dat sy is gecleedt met Son en Maen / maeckte hy Phœbus en Diana naeckt. In den anderen / d'Arcke der Ghetupghenisse van Mopse ghedzaghen / wesende van vijf Deuchden onringt / by welcke hy Maria vergheleeckt. In den derden / den Thzoon Salomonis. Noch teyckende hy een heel schoon studie van naeckten om dit were / dat een bysonder dingen was / en jammer dat het nopt in't werck en wozde gebzacht / t'welck wel hadde geschiedt / soo het hem in Olpherwe had aenbesteedt gheweest: want in't nat hy opt

Aerdighe inventie van Rosso.

opt noode wzocht / des hiel hy't stepende met Cartoenen te make / om die booz ander in't werck te legghen. Hy als beleeft / maeckte t'Aretso noch veel teyckeningē / booz schilderye en bouwinge. Hy vertrock booz den Krijgh / en quam tot Borgo San Sepolcro, daer maeckte hy de boven verhaelde Tafel / booz die van Castello, daer d'eerste soo booz t'invallen van het dack was ghebzoken: maer nopt / booz datse voldaen was / en liet hyse dat volck sien. Hy maeckte eenen Christus in de lotht oft schijnsel / welcken daer van vier Beelden wozdt aenghebeden. Onder maeckte hy Mooren / Egyptenaers / Heydenen / en het vzemtste dingen van der werelt: en was al anders / als die Bozp-lieden hadden ghemeent. In desen selven tijdt ontgroef hy in dit Bisdom daer hy woonde eenighe dooden / en maeckte een seer schoon Anatomie: want Rosso was in de Const wonder studioos: datter wepnich dagen opt passeerden / of hy en teyckende eenigh naeckt nae t'leven. Also nu Rosso altijt boozen hadde / noch zijn leven in Bzanckrijck t'eynden / en hem (so hy seyde) eens upt d'armoede t'ontslaen / in welcke de gene blyven / die binnen Tuscanen / oft in hun Vaderlandt blyven werche / nam boozen te vertrecken / t'welck upt seker toevallende oorsaeck met haest in der nacht gheschiedde / en quam booz Pesaro tot Venetien / daer teyckende hy booz Pieter Aretino een ontcleedinghe van Mars en Venus, met de Gratien en Cupidons / dat nae in Dzurk quam. Van daer quam hy in Bzanckrijck / daer hy van den Flozentynen wel ontfangen wozde. Hy maecte Tafereelen / dte namaels te Fontanableo wozden ghestelt inde galerije / want sy wozden ghescholcken den Coningh Francisco, welcken sy wonder wel behielen / en noch veel meer de pzesentie / het spzeken / en de maniere van Rosso, welcken was groot van persoon / root hayrigh / gelijck synen Naem mede bzengt / en ronde wel grabiteyt houden: Was goet Musicien / en hadde goede kennisse van Philosophije / en daerom in syn ordineren oock seer Poeteliick / en was van verstandighen oordeele. Straex bestelde hem den Coningh pensioen / van vier hondert gouden Croonen s'Jaers / en gaf hem binnen Parijs een schoon Huys / daer hy wepnich woonde / om dat hy meest hem hiel te Fontanableo, daer hy zyn Camers hadde / en leefde als een Heerschap / wesende gestelt over al de Fabzijcke / Schilderije / en verciering van dese plaetse. Daer liet hy maken een galerije / boven met eenen fraep gherompparteerden solder: hier liet hy wercken veel fraepicheydt van stucco / Beelden / Coznicen / en festoenen / met oock gheschilderde festoenen / en vierentwintich Histozien in't nat / van Alexander Magnus, van welck al hy de teyckeninghen maeckte ghewasschen van wit en swart. Aen elck eynde deser Galerije zijn twee Tafereelen van hem in Olp gedaen: d'een een Venus en Bacchus, met wonderlijcke Const en verstandt ghedaen. Den Bacchus is een jonghelingh naeckt / so soet / teer vleeschich / en natuerlijck ghedaen / dat hy meer tastelijck / en levende / als gheschilderdt schijnt te wesen: Hebbende ontrent hem seer aerdige bekers en potten / als van Gout / Silver / Cristael / en verschepden costlijcke steenen / dat elck hem verwondert der chieraten ende inventien daer in te wege gebzacht. Daer is onder ander oock eenen Satyz / die een slip van een panwehoen op heft / wiens geptachtige tronie lachende toont te verblydē / so schoonen Jongelingh te sien. Daer is oock een Kindt / dat op eenen Beyr rijdt / en veel schoon verrieringhe in't ronde. In d'ander is een Venus en Cupido, met ander schoon figueren. Maer daer Rosso meest studie in oeffende / was in den Cupido, ghedaen als eenen Jonghen van twaelf Jaren: maer van meerderen gewasse / als sulcken ouderdom verepscht / wesende in allen deelen gheheel schoon. Welcke wercken den Coningh siende / hem soo bevielen / dat hy Rosso gaf een Canonitschap tot onse Bzouwen van Parijs / en andermael so veel incomst en ander voordeelen: soo dat Rosso met veel Knechten en Peerden heerlijck leefde / ghebende uptnemende banketten zijn kennis en vzienden / bysonder d'uptlandighe Italianen / die te dier plaetse quamen /

Misheyt des Conings van Vranckrijck aen Rosso.

Rosso seer studioos liet nauw eenen dagh voorby gaen, of hy teyckende eenich naeckt nae t'leven.

Ander misheyt des Conings aen Rosso.

quamen / liberalijck ten besten. Hy maeckte noch een Sale / verciert met stucco / ronde Beelden / Kinderen / Festoenen / en verscheyden gedierten. Hier waren oock alle Goden en Goddinnen der Poeten oft Heydenen in't nat ghedaen. Noch maeckte hy veel Camers / Badtstoven / en ander stancien / al gheciert met stucco / en schilderye / waer van men eenige in Print siet / seer schoon en gracelijck. T'is niet te vertellen / wat hy al inventeerde en teyckende / van Soutvaten / Bekers / Schuilpen / Hoozens / Candelaers / Schalen / Coppetassen: Summa / alderley ghereedtschap / tot een Credence / die den Coning van Silver en Gout liet maecken: Desghelijck wat hy al te weghe bzacht van Peerde pzacht / Mascaraden / Triumphen / en ander dinghen / is niet te bedencken. Anno 1540. doe Carolus Quintus op 'tgeloove van Coning Franciscus in Vzanckrijck quam / maeckte Rosso, met alleen twaelf Mannen hulp / Archen / Colossen / en verghelijcken / om den Keyser tot Fontanableo t'ontfanghen / dat nopt sghelijck ghesien en was. Daer hadde in dese toemakinghe Franciscus van Bologhnen oock elder zijn deel. Desen nae de doodt van Rosso, heeft eenighe Cameren van Rosso, om de Fabzijcke te vermeerderen / afghebzoken. Met Rosso hebben veel goede Meesters en werckghesellen gewzocht / in verscheyden handelinghen. Rosso maeckte noch eenen S. Michiel, dat een fraey dinghen is: En booz den Connestabel een Tafel / daer in eenen dooden Christus, seer uptnemende / welcken is in een plaetse / ghenoemt Cevan. Hy maeckte oock booz den Coningh veel verlichterye / seer bpsonderlijck wesende. Hy maeckte oock eenen Boeck van Anatomie / die hy meynde in Vzanckrijck te laten bzucken. Naer zyn doodt vontmen onder zijn dinghen twee seer schoon Cartonnen: in d'een / een seer wel ghedaen Leda: in d'ander Sibilla Tiburtina, die Octavianum den Keyser toont Maria met haer kindt. Hier in waren gheconterfept / den Coning Franciscus, de Coninginne / de Wacht / en soo veel Volck en Conterfeytselen / sulck datment mocht achten het schoonste dat Rosso opt dede. Summa / Rosso was dooz al zijn wercken den Coningh soo aenghenaem / dat hy Jaerlijx hadde dupsent Croonen inconste / sonder zijn pensioen en wercken / die al groot gheldt bedzoeghen / des hy leefde als een Pzince / zijn hups zijnde vol Tapijtserye / Silverwerck / en alderley rostelijckheyt. Doe hem nu de Fozturn (welcke haer betrouwers dicwils bedzieght) dus toeloegh / werp sp hem onversiens seer vzeemdelijck te neder / in d'upterste qualickvaert: want doe hy hem ghemeen was en bysonder vziendt een Flozentijn / Franciscus di Pellegrino, Const-lief hebber / werden hem een deel honderden Ducaten ghestolen / des hy upt quaedt vermoeden Franciscum liet vanghen en pynighen: welcken onschuldich wesende / nopt dan zijn onschuldt en beleedt: des hy los gelaten / tegen Rosso pzotesteerde / over de valsche aenclacht en schande hem aenghedaen. Rosso wel siende / dat het met hem qualijck mocht afloopen / en dat hy niet alleen t'onrecht zijnen vziendt hadde gheschandaliseert: maer oock zijn eyghen eere bevlecht. Hy hem nu vindende eerloos / en een so boos Mensche / viel in soo quaden ghedachte / dat hy hem selven liever wou dooden / als van anderen gestraft te wozden. Des sondt hy (doe den Coningh eens tot Fontanableo was) eenen Boer tot Parijs / om een seer quaet vergif / en gaf booz / dat hy't in zijn verwen oft vernissen behoefde. Dit was soo quaedt een fenijnich sap / dat den Boer schier den dupm verloos / die hy op t'glas-stopsel maer ghehouden hadde. Dit van Rosso inghenomen / benam hem haest het leven. Welcke tijdinge den Coningh gebzacht / hem boven maten verdzietich was. Hy overleedt Anno. 1541.

Const wel beloont aen Rosso, door Coningh Franciscus.

Schadelyck quaet vermoeden van Rosso.

Rosso doodt hem selven.

Het leven

Het leven van Andries di Cosimo, Flozentijn / en van Morto van Feltro.

Ick mocht my selven grootlijc schuldigh / jae mis dadigh bekennen te wesen teghen onse Schilder-const / dat ick niet en ghedachte de deughden van soo vindighe edel gheesten / die dooz vernuft en blijt haer in eenighe deelen van nieus / met onghewoon ghedaenten van werck vermeerdert / en rijcklijck hebben verciert: ghelijck ghedaen hebben Andries di Cosimo, en Morto van Feltro. Andries, die di Cosimo hiet / om dat hy discipel was van Cosimo Rossegli, waer by hy tamelijck was ghewozden van figueren / heeft eerst ghevonden / en te weghe gebzacht / den gevelen van Huysen en Palevsen / met een nieuwe manière van schilderen / Sgraffiri ghenoemt by d'Italianen / te verciren: te weten / wanneer den muer eerst rouw beset oft aenghestreken was / liet hy daer over strijchen kalck / daer ghestampte kolen / oft ghebzandt stroo oft hop onder was vermenght / en liet daer nae over desen bzunen grondt enckel kalck strijchen / hebbende dan zijn papieren oft Cartoenen veerdich / ponste daer op Grotissen / Comparteringen / en Beelden / oft wat hy wilde / treckende dan zijn ontrecken met een puntich yser / schaduwende met het selve yser al aertserende zijn werck: oft nam een waterachtich swart sap / daer hy op t'nat kalck verdiepingen oft schaduwé mede te wege bzacht / een dinghen dat groote cracht en welstandt hadde / en den ghesichte seer behaghlijck was. Hier van zijn van hem binnen Flozencen verscheyden gevelen / aerdich en wel ghedaen. Hy wiert ghebzupct over al in Bzuplofts verciering / in begraefnissen / en verscheyden ander dinghen / daer hy wonderlijcke geestichept en versieringhen / tot groot welbevallen van peder / aen den dagh heeft ghebzacht. Hy was goetaerdigh / daghen lang op den arbeydt: was oock bzeesachtich / en van eenen swaren dzoeven gheest / soo dat hy seer genegen was hem selven om te bzengen: dan was van een Schilder zijn medegheselle stadich waerghenomen / dat hy is oudt ghe-

Sgraffiato wat het is, en van wien gevonden.

wozden 64. Jaren / en ghestozven. Liet van hem naer een heerlijck gherucht / van te zijn ghewees een uptnemende goet Meester / bysonder in de Grotissen / welcke maniere van de Constenaers in Flozencen en elders is nae ghevolght ghewees. Dese schoon maniere van Grotissen heeft hy ghekeert van eenen Morto da Feltro, den welcken hy met hem in huys nam / ten tyde doe hy / te weten Andries, noch heel jongh was. Desen Morto was in zijn zeugt gecomen te Room / ten tyde van Paus Alexander de seste: en wesende een swaermoedich eensamich Mensch / dede niet dan stadich gaen teyckenen in ruwijnen oft anticaglien / waer hy vondt comparteringhen oft bedeelinghen van welssels / en vacken grotissen / daer had hy zijn vermaeck en lust in / nae de selve te pzactiseren / soo dat hy hem heel dese maniere aenwendede / de bladerkens op zijn Antijckse eenen stinghen te gheven wist: want niet alleé doozmupsterde oft doorsnoffelde hy alles wat te Room onder d'aerde was: maer was veel maenden oock te Tivoli, in villa Adriana, daer hy alle Grotissen boven en onder der aerden copieerde. En hoozende / dat in't Rijck van Napels / thien mijlen van der Stadt tot Pozzuolo, heel mueren vol Antijcke grotissen waren / jae sommige verheven van stucco / die seer schoon waren / bzacht daer oock sommige maenden over met studeren: liet oock niet nae alles te teyckenen / wat in die menichte van oude Begraefnissen te sien was / in Campana den Antijcken wegh / oock tot Trullo by der Zee / in alle die Tempelen / en Grotten onder d'aerde / tot Baja, en Mercato, soo dat hy dooz desen so willighen arbeydt seer in dese Const is toeghenomen. Te Room wederghekeert / lepde toe / om van Figueren te mogen so goet Meester wozden / als in den Grotissen. Doe hy daer veel maenden gewzocht hadde / en in dese begeerte volherdigh bleef / hoozende t'gerucht van Lionardons en Michel Agnols Cartonnen tot Flozencen / quam in dese Stadt

Grotissen; van wien by Moderne eerst weder in gebruyck ghebracht.

Stadt/en siende dit werck/ verlooz den moedt van tot sulcken graedt te moghen comen / en begaf hem weder tot den Grotissen / en (als ghesept is) wert een ghemeen gheselle met Andries di Cosimo, den welcken van gheest seer epghen en bequaem was / desen aerdt der Grotissen niet alleen nae te volghen / maer ook te vermeerderen met syn inventien/ghelijck het licht en doenlijck is / tot een ghevonden dinghen wat by te voeghen oft versieren: so heeft hy daer by ghevoeght Figuerkens / meerder Fryssen te weghe ghebzacht/de dinghen meer aen malcander geknocht/ en rijckelijcker in beter ozden ghericht. Nu om te eyndighen van Morto, hy werdt vermoept te Flozencen langer te blyven/ en quam tot Venetien by Giorgione, den welcken hy hielp aen den Oznamenten van het Duytsche Huys. Doe hy nu veel maenden om synen wellust in Venetien was gheweest / vertrock nae Friuli eenich werck maken: ten liep niet langhe aen / de Heeren van Venetien en namen daer Soldaten op / daer werdt hy Capitepn van twee hondert Mannen / al was hy den krijgh niet te ervaren. 't Veneetsche legher ligghende tot Zara, in Slavonien/ gheviel daer teghen de Turcken een groote schermutse: alwaer Morto, begheerich wesende meerder naem te verkrijghen in den krijgh/ als hy in de Schilder-const en hadde/ begaf hem cloeckmoedich vooz aen te trecken/en stoutelijck verstende/ werdt verslagen t'synen 45. Jaren. En gelijck hy Morto (dat is / Doodt) op sijn Italiaens gheheeten was / bleef hy doodt: doch niet sijn gherucht/dat altijts leven sal. Want hy is wel veerste en bysonderste gheweest / die in ghebzuyck heeft gebzacht nae den Antycken dese Const van Grotissen: alsoo gheheeten/ om dat dese wijse van schilderen meest oft eerst is ghevonden gheweest te Room onder d'aerde/in holen/die d'Italianen Grotti heeten. De Jaren der gheboozten van dese twee en heb ick niet ghevonden.

Grotissen waerom soo geheeten.

't Leven van Marcus, en Nicolaes, Calabzesen.

ALs de Weerelt verciert is met eenich uptnemende licht in Const oft wetenschap / wozden der selver blinckende raepen aen allen eynden verspzept/ ontstekende ander grootlijck/oft wepnich/ nae de plaetsen gheleghen / en de lochten geneyght zijn: gelijck men bevindt/ dat in eenige Landtschappen de verstanden nutter en bequamer tot eenighe deucht-saem deelen zijn / als in ander. Daerom ist verwonderlijck/ als in ongewoon plaetsen eenige edel gheesten ontstaen / en wozden in eenich deucht-saem deel uptmuntende: gelijck alst gebeurt is met Marcus Calabzees Schilder/die upt sijn Lant verreckende/verkoos vooz syn Vaderstadt Napels / als wesende een Stadt seer lustich gelegen/ en vol alderhande soetichept / alhoewel hy den wegh vooz hadde nae Room/om sijn studie in de Schilder-const te volvoeren: maer hy / die goet Luptslagher was/en beminder der Musijcken/ wert sijn lichaem van de soete Serena, en de lieflijcke Lants vzuchten / daer behouden/ tot dat hy den Hemel liet den geest/ en d'Aerde 't sterflijcke. Hy maecte wonder veel werck van Olpverwe/en op het nat/en was in synen tijt wel den besten/ die in dese syn verrozen Vaderstadt de Const oeffende: gelpck wel getupcht het gene van hem is tot Aversa, thien mylen van Napels / bysonder in de Kerck van S. Augustijn, te weten / 't hoogh Altaertafel van Olp / met veel vercieringhen/ met verscheyden percken der Histozien/ en Figueren. Eerst / daer S. Augustijn disputeert met den Heretijcken: hier boven en ter zyden Histozien van Christus, en Sancten in verscheyden actien: in welcke dinghen men siet een eenparighe maniere van wercken / treckende nae de moderne beste wijse / en een seer schoon behendicheydt in't colozeren. Dit was wel 't uptmuntichste dat hy in dese Stadt en elder in't Rijck van Napels dede/ leydende stadich een vzolijck leven/ en nemende goede daghen: want hy en hadde in de Schilder-const gheen Constenaers die hem vertrotsteden / oft in den wegh waren: des was hy van den Heeren/en Edeldom van Napels/hooglijck altijdt ghe-eert / en van sijn dingen met

met goeden loon voldaen. Hy dan ghecomen tot syn 56e. Jaer ouderdoms/is gheston-ven. Syn geboozten dagh vind ick niet: dan syn wercken zyn gheweest tusschen 1508. en 1542. Marcus hadde tot syn medegeselle eē ander Calabzees/ die ook langhe tijdt te Room wzocht met Ioan van Vdine, doende ook daer veel wercken op hem selven / als eenighe ghevels van wit en swart: Ook in de Kerck van Trinita, de Capelle van d'Onfanckenis in't nat/met grooter erbarenthepdt en vlijt. In desen selven tijdt was eenen Nicolaes, die men in't gemeen hiet Meester Cola van Matrice, den welcken te Ascoli in Calabzien / en te Norcia, veel treflijcke wercken dede/ die hem groot Meesters gherucht toe langhden: want hy was wel den besten/ die opt in dien hoeck Landts was gheweest. En om dieswille dat hy ook hem tot het Bouwmeesterschap begaf/ alle de ghebouwen/ die men te synen tyde maeckte binnen Ascoli, en in dat lantschap / waren van hem gheozdineert/ en te weghe ghebzacht. Hy bemoepde hem niet te sien Room: maer sonder upt zijn Landt te trecken / woonde altijdt te Ascoli, levende eenen tijdt langh vzolijck / met eene syn Huysvzouwe / van goet en eerlijck ghestacht/ de welcke begaeft was met een sonderlinge deuchtsaemhept der Sielen/alst ghebleken is/ doe ten tijde van Paus Paulus de derde/ binnen Ascoli partijschap en tweedzacht ontstaen is / en dat haer Man upt der Stadt de vlucht nemende vervolght was van veel Soldatē/en wilde sy hem niet verlaten/ maer is met hem ghevloden: Doch de Soldaten jaeghden den Man nae/ bysonder om zijns Vzouwen wille / die seer schoon en jongh was. Sy dan dit merckende / en niet siende anderen middel / noch beter uptcomst/ dan 't ghene sy cloeckmoedigh in haer herte voozen nam / sepde met yzenden adem / ende met een benoude cloppende bozst: o lieve gesel-schap/dewijl ons vervolghers alleen haesten / u het leven/ en up mijn lieve eere te berooven / soo sal wel voeghen/ dat ick van beyde voozneme ns hun den wegh afsnijde / myn eere en Houwlicke trouwe repn ongeschent bewarende/ u leven verlanghe/en 't mijne verozte / dewijl hier anders gheen ontcomen is / verhies ick eerlijcke door vooz schandich leven: En dus met een dzoef Adieu / stozte sy haer self van de rootse af in een swymende dellinghe/ niet alleen doodt maer te mozsel vallende. De Soldaten dit dzoef en schzicklijck Schouspel siende/lieten den Man/ sonder hem pet misdoen/en quamen weder binnen Ascoli. Hy jammert dat ick den naem deser trouwhertige Vzouwe onbekent moet laten / welcke neffens/ oft bové der Roomscher Lucretia, plaets weerdich is. Meester Cola, om dit dzoef gedenckē/ leefde voozts met wepnich vzeuchden. Niet langhe hier naer/ den Heer Alexander Vitelli gemaect wesende Peer van Matrice, lepde Meester Cola, die alree oudt was / tot Citta di Castello, daer hy hem in syn Valleys veel op 't nat dede doen/ met noch meer ander wercken: Van hier trock Meester Cola zyn leven eyndighen binnen Matrice. Hy soude uptnemende gheweest zijn/ hadde hy gheoeffent de Schilder-const/ daer eenige hem hadden gesocht te vertrotsen/ en dat hy daer dooz meer studie hadde gheso-cht / want hy was van der Natuere seer rijck begaeft.

Het Leven van Francisco Mazzoli, Parmensche Schilder.

T'Is gewisselijck minder te belachen als beclaghen / dat pemandt van goedē geeste/ bequaem om dooz deucht-saem constighe oeffeninghe te comen tot eere/ en gheluckighe vooztspoet / wozdt dooz valsche meeninghe oft latendunckenhepdt afghelepdt van 't ghewis tot het onghewis: Gheljck den fabelschen Esopus Hont/die nae een schaduwe grijpende / zijn ghewonnen goet verloos. Sulckx is geschiedt den Schilder Francisco Parmesaen/ als noch ghehoozt sal wozden. Hy was ghebozen te Parma, A°. 1504. en also hem syn Vader vzoeg ontstarf/ bleef hy in hoede van twee syn Ooms / die Schilders waren. Dese bzachten hem in goede onderwijsinghe op/en begon in Schole te teyckenen/dat het

het te verwonderé was. En gelijc hem de Natuere 't Pinceel toelangde/ werdt hy van zijn Ooms daer op ghehouden: ock somtyden afgetrocken / om zijn al te groote neerstichept / vreesende of zijn complexie daer mede te cort mocht gedaen worden. Doe hy seshtien Jaren hadde / en alree in't teyckenen mirakel ghedaen / maeckte hy op een Tafel upt zynen gheest een Ioannes Hoopsel / sulck dat noch peder hem verwondert / dat het van so eenen Jonghen ghedaen is. Dese Tafel is ghestelt tot Parma, in d'Anunciata. Daer na besocht in't nat te werchen/ welc hem bevallende/ maeckte tot Parma eenighe Capellen. Maer doe ten tyde van Paus Leo de thiende/ den Krijgh te Parma quam / woude hy werh gheschickt met zijn Cosijn / ock een jongh Schilder / in't Hertochdom van Mantua, tot Viandana. Hier maeckte Francisco twee Tafelen van Eyberwe: een daer S. Franciscus de wonden ontfangt / en S. Clara : in d'ander een trouwinghe van S. Catharina, met veel figueren: En niemandt die dese daer siet/en ghelooft dat het Jongers/ maer oude ervaren Meesters werck zy. Tot Parma naer den Krijgh weder ghekeert/ maeckte noch Tafereelen en Tafelen van Olyberwe/en eenige goede Conterfeptselen / aleer hy noch 19. Jaer oudt was. Doe wert hy lustigh te sié Room/ hoorende veel van Raphael, en Michel Agnelo, als die socht toe te nemen in zijn aengevanghen Const. Sijn Oomg gedooghden hem geern de reyse / die sy hem nut bekenden te wesen: maer lieten hem wat maken om mede te nemé/ om te Room by die Heeren en Schilders eenen ingangh te crygen. Des maeckte hy drie stucken: Een was een Mary-beeldt / met t'kindeken/ dat upt een Engels schoot langde eenighe frupten: ock een oudt Man / met armen vol hayr: alles met goedt verstandt / en wolyck van verwe ghedaen. Noch om de vreemdicheydt / en om zijn Const te toonen / liet draepen een half rondt van hout / even ghelyck van grootten / als eenen ronden Barbiers spiegel/ daer hy hem self nae 't leven op conterfeptte / upt sulcken ronden spieghel / met al dat hy daer in sagh / te weten / de gheheele Camer / ghelyck balcken / solder/ vensters / en alles vercortede / en verschietende soo trom loopende verloos: daer maecte hy oock het glinsterē van 'tgelas/ en hem selven / soo natuerlyck en wel staende/ dat het ongelooflyc is: want hy een uptnemende schoon tronie hebbende/ scheen beter eens Engels aensicht/ als eens Menschen. En ghelyck in den spiegel / al wat nae hy coint / wonderlyc vergroot/ had hy voor aen een groote handt ghemaeckt/ seer eyghentlyck soo men dat inden spieghel siet. Dit al ghedaen / was het niet alleen van dese twee oude Ooms / maer van een peder met verwonderen aengesien. Dese dingen in een tasse ghedaen / trock een van zijn Ooms met hem te Room: daer worden dese dingen ghepresenteert aen den Paus Clemens, in tegenwoordicheydt van Francisco en den Oom. Den Paus siende de schilderye / en Franciscus soo jongh wesende / was upterma-ten verwondert: soo waren alle die van den Hove. Hier nae / doen zijn Heplicheydt hun veel beleefthepdt gedaen hadde / beloofde hy Francisco te doen schilderen de Paustycke sale / daer Ioan da Vdine alree het welssel van sturco / en schilderye hadde gedaen. Franciscо hebbende zijn schilderye den Paus gegevē/ en hy boven de beloften eenige geschencken ontfangen/ ghepryckelt door de eere en loff / die hy hem hoorde gheven / en door de hope des gewins en voordeels/ dat hem van sulcken Bisschop mocht geschieden/ maeckte hy een schoon Tafereel van een Besnydinge Christi, van seer schoon inventie: daer in hy dry verscheyden dagen te passe bracht. D'eerste Figueren waren beschenen van 'taensicht Christi: d'ander van een tooritse/ daer volck op trappen quamen / brengende gavē tot der Offerhande: ten derden/ achter upt van een dagerade / met een schoon verschietende Landtschap/ met veel hupsinghen. Dit schonck hy/ gedaen wesende/ voor den Paus/ die 'tselve alt yt in grooter weerden by hem gehouden heeft. Franciscus nu goede ghelegenthept hebbende om studeren/ doorsach vast alle fraeyheydt van Beelden en

en schilderye / die binnen Room was: maer bysonder had hy in grooter weerden de dinghen van Michael Agnelo, en Raphael Vrbijn: welcken Raphaels gheest (segdemen) was comen bewoonen t'lichaem van Franciscо Parmesaen / siende desen jonghen gheselle uptnemende in de Const / edel van conditien / en gracelyck / gelyck Raphael plach te wesen: welcken desen in alles nae volghde / bysonder niet vergheefs in de Const. Hy maeckte binnen Room veel Tafereelen en Tafelen / ock eenigh Conterfeptsel van eenen Capitepn van de Guarde/ die niet scheen geschildert / maer daer selfs te staen van vleesch en bloedt. Hy maeckte een Tafel / om in S. Salvator del Lauro, hier in een Mary-beeldt in de Locht / die leest / en heeft een kindt tusschen de beenen: en op d'aerde eenen Ioannes, die met een onghemeen schoon attitude knielt op eenen knie / en zijn lyf omdraepēde wijst op Christum. Noch isser beneden Sinte Ieronimus in penitentie / die in't verroyten light en slaept: welck werck de verstooringe van Room niet en liet voldoen / die welcke geschiede (als noch meer ghesepdt is) Anno 1527. Want doe werdt niet alleen de Schilder-const voor eenen tydt behinderdt/ maer ock veel Constenaers van het leven berooft. Maer Franciscо heeft door zijn Const te Room meer voordeel gehadt/ als Archimedes binnen Syracusa, die by zijn Circkelen doot ter aerden ghebleven is: Want Franciscus al zijn sinnen op zijn werck hebbende/ liet niet af van schilderen / doe het plunderen en t'moorden aengingh / en datmen de Soldaten over al in de hupsen hoorde gherucht maken / en alree eenighe Duytschen in t'zijne ghecomen hem achter t'lijf stonden/ en hem siende schilderen / waren seer verwonderende van soo uptnemende werck: Lieten hem voortgaen / en als van Demetrius gheest ghedreven / hadden desen nieuwen Protogenes in weerden / en in bewaringhe/ dat hem van desen fellen Barbaren (die niet schier aen en saghen) niet misdaen en worde / noch ongelyck en gheschiede. Wel is waer / dat hy voor een van hun Overste / die Const-liefdigh was / eenighe teyckeningen most maken/ soo ghewasschen / als metter Pen. Maer soo dese Soldaten elder trecken mosten / en Franciscus soude gaen sien / hoe't met eenige van zijn vrienden was/ werdt ghevanghen van ander / en moste eenighe Croonen tot rantsoen geven. Den Oom hierom bedroeft / en siende voor zijn Neef alle hope afgesnedē van leerē/eere/ en voordeel / Room verdorven / en den Paus van den Spangiaerts gevangen/ nam voor van Room met Francisco weder te repsen nae Parma, also hy dede: maer Franciscо bleef noch pet voldoende te Room. Doe Franciscо ock vertreckende quam tot Bologuen / bleef daer wat by zijn kennis en vrienden eenighe maenden. Hier liet hy eenighe van zijn teyckeninghe snyden / onder ander een Onthoofdinge vā S. Pieter en Pauwels, in hout / van wit en swart / en eenen grooten Diogenes. Veel ander dinghen hadde hy voor te snyden in Coper / en te dyucken / hebbende daerom by hem eenē Antonio da Trento, maer ten mocht hem niet ghebeuren: want hy voor den Adel te Bologuen veel Tafereelen en anders most maken. D'eerste datmen van hem daer sagh/ was in de Capelle van Monsignori, eenen grooten S. Rochus, die in allen deelen wel gedaen was/ met een schoon graceliycke tronie / om hoogh ten hemelwaert siende/ als Gode danckende: Met eenen saghmen / dat hem dat Pest-seer in de dgie smertede. Hier by was eenen Pryant half lyf / een wel ghelyckent Conterfeptsel: Ock eenen Hondt / en Landtschap / alles seer levende. Doe hy voor verscheyden eenighe dinghen had ghedaen / den voornoemden Antonis by hem woonende om te snyden / op eenen morghen/ doe Franciscо noch te bedde was / nam upt een kist alle de roper en houte platē/ en al de teyckeninghen die hy hadde / en trocker mede henen voor den droes/ datmen nopt en hoorde waer hy bleef: Noch de Platen / die hy tot een van zijn kennis in Bologuen gelatē hadde / om misschien namaels te halen / creegh Franciscо weder / maer anders niet: Des hy half desperaet / voort voer met werckē / maeckende een Conterfeptsel van eenighen

Parmensis blijft schilderen in de Roomsche verstooringhe.

ghen Graef / daer nae een Mary-beeldt met eenen Christus, in de handt hebbende eenen cloot van de Wereldt. De Mary-beeldt had een gracelijcke tronie / oock het Kindt seer natuerlijck: want hy gewoon was in de Kinder aensichten te maken een seer kinderlijcke levendichept / en in eenighe een seker snel gheestichept / en snoo boefken-achtich uptsien / gheljck de kinderen somtijdts hebben. De Mary-beeldt hadde hy seltsaem toeghemaeckt / met een cleedt met geelachtighe dunne doeck mouwen / en die gelijck met goudt gestriept: Boven dat het seer vleeschachtich is van naecten / soo ist niet mogheljck te sien hayr / dat beter ghedaen is. Dit wozde Paus Clement te Bolognen gheschoncken / en quam voozt van d'een handt in d'ander / dat het wel vyftichmael ghecopieert is ghewozden. Hy maeckte noch in schilderije en tepckeninghe te Bolognen wesende veel aerdicheden. En als den Keyser te Bolognen ghecroont was van Paus Clement de sevenste / Franciscus is dickmael gaen sien den Keyser eten / des hy by onthoudt hem conterfeptte van Olyverwe in't groot / daer by makende een Fama, die hem bekranste met Lauren / en een Kindt / als eenen jonghen Hercules, dat hem de Weerelt / als om regeren / in handen gaf. Dit gedaen / lietet den Paus sien / dien dit wel aenstont / en sont het t'samen met Francisco, dooz een Bisschop te pzesenteren aen den Keyser: T'welck alsoot zijn Majesteyt wonderlijck wel beviel / begeerde te behouden. Maer Francisco van eenen onverstandighen vziendt niet wel beraden / seyde / dat het niet voldaen was / en nam het mede. Dus hadde den Keyser niet / noch Francisco en wasser niet van gheloont / gheljck hy ontwijfljck grootljck hadde gheweest. Nu ist in de garderobbe des Hertoghen van Mantua, met veel ander fraeye dinghen.

Parmensis conterfeyt den Keyser by onthoudt.

Franciscus is nu lang buptens Landts geweest / veel in de Const besocht / doch wepnich rjckdooms / maer veel vziendschap ghewoonen hebbende / keerde om zijn vziendschap en kermisse believen in Parma, daer maeckte hy in Sint Maria della Steccata, een groot verwelf in Fresco / in eenen boghe: Hier in onder eenighe ornamenten / vzacht hy eenige coperen platen / daer hy groote moeyte in dede. Hy maeckte vooz eenen Cavallier Baiardo, Parmensch Edelman / zijnen grooten vziendt / een Tafereel van Cupido, die hem selven eenen boghe smeedt oft maeckt / aen de voeten van dese twee kinderkens sittende / daer t'een het ander by den arem heeft / en doet zijn best al lachende / op dat het zijnen vinger soude steken aen den Cupido, twelck schzept / toonende te vzeesen den vingher te verschouwen aen t'vyer der liefden: Een dinghen van aerdigher inventie / en liefljcker colozeringe. Dit met veel fraeyteckeninghe is by den Erfghenamen des voozseyde Edelmans. Hy maeckte oft begon noch een Mary-beeldt / met een slapende kindt / dat hoewel pegheljck / doch hem niet / behaghende / bleef onvolmackt. Ondertusschen begon hem te verbelen het werck della Steccata vooz verhaelt / t'welck heel qualjck voozt gingh: en dit quam by / dat hy de Schilder-const achter rugghe legghende / hadde beginnen studeren in d'Alchemia, hopende haest rjck te woozden / met den Mercurius te solideren oft congeleren. Hy vzacht op eenen dagh meer vooz / als hy op een weercke conde winnen in't werck van Steccata. En hy die met Pinceel en verwe goudt ghenoech ton maecken / verlooz al blasende Goudt / Silver / en alle welvaert / dat hy schier in obens / potten en glasen / al zijn sinnen verdistilleerde. Die van der Capelle della Steccata, merckende dat hy't werck gantschljck achter weghe ghelaten / en misschien veel te voozen werch hadde / pzocedeerden teghen hem met Justitie / des is hy by nacht ghevloden met eenighe zijn vziendschap uptden Stadt tot Casal Magiore, daer maeckte hy in S. Stevens Kerck / een Tafel van een Mary-beeldt in de Locht / onder Sint Ian en Sint Steven. Daer naer vooz zijn alderleste / een Roomsche Lucretia, welck was / als zijn upterste Const-stuck / het beste / dat opt met zijn handen was gewzocht. Van hem wozt getupght / dat hy by sonderljck inventeerde / goede Lantschap Schilder was / gevende zijn

Parmensis goudt toecende, wolt arm.

Beelden

Beelden een wonder schoon soete actitude / en in zijn tronie een uptnemende gracelijckhept / met alle dinghen die t'aenmercken oft waer te nemen zijn: Oock so gheestich in't Lupt-spelen / dat hy seer beminde / als in't schilderen. Summa / hy socht t'onwis voozt t'ghewis / verlatende t'ghene hy vast hadde / om dat hy niet crijgé mochte: dat doch jammer was / dat hy zijn edel oeffeninghe soo wepnich oft schier niet meer en ghebzupckte. Al is t'ontschuldighen / dat men upt onlust niet altijt stadich sonder ophouden en werckt: so ist straffelijck / dat men den tijdt met wepnich oft niet te doen / al te veel niet bedencken oft onwercken verliest. Franciſco dan hebbende eenpaerljck den sin op zijn Alchemia, gelijckse alle doen dieder eens op versotten / daer hy eerst plagh edel / puntigh / en aerdigh te wesen / werter upt te sien als een wildt Mensch / met lang hayr en baert onghehavent. Alsus in bzoefhept wesende / werdt van een swaer Cozts / daer nae van eenen fellen buptloop / overvallen / en starf den 24. Augusti 1540. tot groot verlies der Const / om de bysonder gratie / die zijn handen haer hadden gegheven.

Het leven van Franciſco Monſignori, Schilder van Veronen.

WY comen nu van de vertellinghe van eenen Franciſco, die met zijn uptnemende Const wepnigh tijdljck voozdeel en welvaren ghenoten heeft / en sullen nu verhalen van eenen anderen Franciſco, wien t'geluck meer gunstich en toeghedaen is gheweest. Dit was Franciſcus Monſignori, ghebozen te Verona, Anno. 1455. Sijn Vader Albertus, die Const-liefdigh / om tijdtverdzijf en upt lust / hem in schilderen te oeffenen plagh / gaf raedt / doe zijn Soon groot was / hem tot de Tepcken-const te begeven. Des is hy eyndljck gecomen tot Mantua, om te vinden Andreas Mantegna, by wien hy hem soo oeffende / dat hy gheraeckte / en opghenomen werdt by Franciſco de tweede / Marquijs van Mantua, een groot lief hebber der Const / die hem Anno 1487. begaefde met een Huys om te woonen / en eerljck pensioen oft pzovisie: waer van Monſignori niet ondanckbaer wesende / hem seer trouwljck diende / en met grooter liefden: des hy dagheljcx meer en meer bemint / en weldaedt bewesen werdt: soo dat den Marquijs niet eens upt der Stadt en trock / oft Franciſco en most by hem wesen. En men hoozde hem eens segghen / dat hem Franciſco also lief was als syn Rijck. Franciſco schilderde veel dinghen vooz synen Heere / in't Paleys van S. Sebastiaen in Mantua, en bupten in't Casteel van Gonzaga, en in't seer schoon Paleys van Marmitolo. Gedaen hebbende Anno 1499. eenighe Triumphen / en veel Conterfeptselen van die van 't Hof / gaf hem den Marquijs een Hoeve op het Mantuaensche van hondert Mergen Landts / in een plaetse geheeten Marzotta, met een Heeren huys / Hoven en Wepden / en ander schoon gheleghentheden. Den Marquys liet hem veel Conterfeptsels van hem ende den zynen / ende van den hupse Gonzaga, maken / die in Vzanckrijck en Duptschlant gesonden / en noch te deele te Mantua zyn: Want hy een goet Conterseptter was. Hy maecte tot Mantua in Sinte Franciſco twee Beelden / een Sinte Lodewijck, en S. Bernaert, houdende tsamen den Naem Iesu. En in den Keester / in eenen doeck van Olyberwe in't groot / als den heelen muer / Christus midden den Twaelf Apostelen / in't vercozten / seer wel ghedaen / en met grooter aendachtichepdt. Onder dese is Iudas den verrader met een tronie / gantsch verstheyden en ongelijck van alle de ander / makende een vzeemde actitude: maer alle d'ander aensien den Heere met grooter innichept en liefde / welkē hun int naken zynder Passien aenspzeckt. Ter rechter syde is eenen S. Franciſco, groot als 't leven / die de heylichept selve schijnt te wesen / en pzesenteert vooz Christum den Marquijs nae 't leven / met eenen langhen rock naer den ouden tijdt / met plopen / en met een wit ghebozduert crups. Vooz hem sit oock gheconterfept zynen oudtsten sone / namaels Hertogh Frederijck, doe een jong schoon kint. Op de slincker syde is

Gonst seer heerlijck beloont, door den Marquijs van Mantua.

S.Bernaert, oock een goede figuere / de welcke pzesenteert Sigismundum, Cardinael van Gonzaga, den Bzoeder van den Marquijs / voor den Cardinael de dochter van den Marquijs Leonora jongh zijnde / die namaels werdt Hertoginne van Vrbijn: dit wordt van alle excellente Schilders seer ghepzesen. Hy dede oock noch grooten vlijt in een Tafel van eenen S. Bastiaen, die naemaels gestelt worde buyten Mantua, tot S. Maria della gratia: hier in maeckte hy veel nae t'leven. Dickwils quam hem den Marquijs sien wercken in dit werck / als hy veel tijdt plagh / en seyde Francisco: Om desen Sanct te maken / most ghy u Exempel nemen nae eenig schoon lichaem. Waer op Franciscus antwoorde: Ick gebruycke hier toe eenen Sackdzagher / die schoonlijvigh is / en binde hem nae mijn maniere / om t'werck naturelijck te maecken. Den Marquijs seyde: De leden van uwen Sanct en hebben niet genoech roeringe / want hy geen ghewelt en doet met trecken upt vreese van geschoten te worden. Maer wildy u dingen wel doen / als ghy uyen Man ghebonden hebt / roept mp / ick sal u toonen hoe ghy doen sult. S'anderdaeghs Franciscus zijnen gast ghebonden hebbende / riep heymelijck den Marquijs / doch niet wetende wat hy voor hadde. Doe quam den Marquijs upt een Camer als seer verstoort / met eenen ghespannen en geladen Crupsboge nae dé Sackdzager toe lupde roepende: Ay verrader / nu zijdy doot / hier heb ick u daer ick u begheere / en ander dzeyghwoorden. Den armen Man meenende te moeten sterven / wzong en trock om de touwen te breken / en los te comen / dede de rechte actie van eenen / die vreest geschoten te worden / met een doodverwigh aensicht / en gerecke te leden. Siet / seyde doe den Marquijs / op sulcker voegen most hy wesen ghedaen / ick late u voorts betijen. Doe den Schilder dese waerneminge verstaen hadde / maeckte hy zijn figuere op de beste perfectie die men math bedencken. Nae noch eenige dingen / Tronpen en anders / schilderde hy eenen Turckschen Hondt / die den Marquijs met ander dinghen van den grooten Turck was gesonden / op eenen muer / en hadde hem ghemaeckt staende op eenen geschilderden steen. Desen Hondt was so wel gedaen / dat eenen anderen Hondt / welcken op den Turckschen natuerlijcken Hondt seer vyandig was / daer by gelepdt zijnde / ontrock hem selven los makende upt de handen van die hem hiel / en meenende dat het zijnen vyandt levende was / liep geweldich nae de schilderije met t'hooft tegen dé muer / dat hy t'hooft in stucké vzack / meenende hem te byten. Noch hadde hy ghemaeckt een Mary-beeldt van Olyverwe / een half beeldt / bycans soo groot als t'leven / hebbende beyden haer beneden het kindt / dat eenen arem om hoog opheft / als om de Moeder te willen troetelen. Dit Tafereel was te Veronen / tot den Grave Lodewijck da Sesso, daer op eenen avondt Alonso di Castiglia, ende den Capiteyn Alarcon by het licht vast in speculeerden / verwonderende hun in dit constigh werck. Doe daer oock by is ghecomen Catharina de Gravinne / Hupsvrouwe van den Grave Lodewijck, met een haer soonken / dat op zijn handt hadde van die groen voghelkens / die te Verona heeten Terranzi, om datse hun nesten op d'aerde maken / en men ghewentse op de handt te comen ghelijck Valcken. De Gravinne staende oock by dese Heeren en contempleerde / dit voghelken siende de geschilderde handt / en den arem uptsteken van dit gheschildert kindt / vloogh daer nae toe om op te sitten: maer tegen de Tafel aenvliegende / en geen sit plaetse vindende / viel ter aerden / en proefde tweemael weder op dit gheschilderde kints handt te sitten. Waer van deese Heeren seer verwondert / wildé dit stuck hoogh ende dier coopen: maer ten was met geen dingen te gerpghen: des was toeghelept / om te doen stelen: doch door waerschouwinghe werdet belet. Nae veel meer wercken / die Francisco dede / quellende met zijn water te maecken / trock upt raet der Mederijnen / met zijn Hupsvrouw en Dienaren / nae t'Badt van Caldero, op t'Veroneser landt: al waer hy van dat water ingh enomen hebbende / eens hem van den slaep liet verwinnen / t'welck zijn Wijf upt medelpden hem hadde toeghelaten. En alsoo daer op den slaep seer feynpich is / overviel hem eenen grooten Coozts / en starf den 2. Julij 1519. Her lichaem werdt voor den Marquijs / tegen danck der Veronesen / tot Mantua ghevaelt / en eerlijck begraven.

Een Hondt, willende byten eenen geschilderden Hondt, loopt tegen den muer, en breeckt syn hooft.

Een vogelken is bedrogen met de schildery van Francisco Monsignori.

Seldsaemackie van eenen S. Sebastiaen nae t'leven.

Het leven van Iulio Romano, Schilder.

Onder veel Const-rijcke discipelen van den gracelijcken Raphael d'Vrbijn, was niemandt / die hem in inventie / tepckeninghe / en colozeringe soo nae quam / als Iulius Romanus, en was oock soet dan conversatie / en vol van alle goede costumen: daerom hy van Raphael, gheljck zijn eygen soon / bemindt en vercozen werdt / en ghebruycte hem altijdt in alle treffelijcke wercken: Als in de Logien van Paus Leo de thiende / d'Histozien van de scheppinghe van Adam ende Eva, en de ghedierten / t'bouwen der Arcke Noe, de vindinghe Mosis van Pharaons Dochter / met een schoon Landtschap. Oock in de Camer van Torre Borgio, daer den vzandt van Borgo is / bysonder de basamenten van coperen coleur / en eenige Conterfeytsels / als Pepinus, Carolus magnus, en Godefroot van Buglion, en ander: oock het meeste deel der Histozien tot Augustijn Gigi, en eenighe stucken van Olyverwe / nae Raphaels tepckeninghe / aen den Coningh van Vranckrijck gheschonden wesende / dese werden ghestelt in des Conings Capelle toe Fontanableo. Hy leerde van Raphael, die hem minnelijck onderwees / alle de swaerste dinghen / die de Conste belanghen / des hy oock een goet Architect is ghewozden. Nae Raphaels doot was hy zijn Erfgenaem met Ioan Francisco, die t'samen veel begonnen wercken van Raphael voldeden. Hy bouwde en beschilderde voor den Cardinael de Medicis, die namaels Paus Clement de 7e. werdt / onder den Bergh Mario, een Palleys seer heerlijck en lustigh / nu ghenaemt Vigna di Madama. T'eynden van een Logie maeckte hy eenen Poliphemus op't nat / seer groot / met een groot deel Satyren en kinderen / die om hem spelen: waer van / en van al de resie / Iulius grooten lof behaelde. Doch wel is waer / dat om de doot van Paus Leo, dit werck voor doe bleef berustende. Doe nu vercozen was Paus Adrianus van Vtrecht / waren alle goede Consten in verachtinghe / en de Constenaers schier gestelt om van honger te vergaen: Maer nae zijn doot / Clement den sevensten Paus vercozen wesende / verresen de Consten weder / den Constenaers tot groote hoope en verblyden. Straer by ordinantie des Paus / volbeden Iulius en Ioan Francisco de sale Constantini, alwaer Iulius wel het beste dingen dede / alhoewel zijn dinghen beter in tepckeninghe stondt als in schilderye / dat wel meer anderen ghebeurt / dat straer met een vierschepdt meer gheest ghesien wordt in pedt / dat in wepnich upzen wordt getepckent / als pet dat met vercoelenden pver in langhe maenden wordt gheschildert. In dese sale zijn veel fraepicheden van hem te sien / bysonder in de Bataille / te Peerde en te voet / by Ponte molle, alwaer in't verschietende schoon Landtschap is uptgebeelt den Bergh Mario: Het is de Histozie / daer Maxentius den strijdt teghen Constantinus verliest. Hier zijn te sien veelderlep fraep actien en actituden van strydende Soldaten / oock gewonde ende doode / seer natuerlijck ghedaen / en over al zijn veel Conterfeytselen nae t'leven. Summa / het is een uptnemende werck: dan het soude beter gratie hebben / en hadde Iulius (gheljck hy ghewoon was) soo geen swarte streken in't diepen by ghebzacht: Doch is dit een groot licht geweest voor ander / die naemaels so eenige strpden hebben gemaect: want hier zijn upt de Colomne van Trajanus en Antoninus genomen veel Soldaets cleedinghen / wapenen / vendelen / staven / velt-tepckenen / bocken / en ander krijchs ghereetschappen: onder de Histozien zijn oock van coper coleur veel fraepicheden. Ondertusschen en hier nae dede Iulius noch eenighe stucken van Olyverwe voor d'een en d'ander: onder al en boven al schoon een steeninge van S. Steven, in welcke de steeni-

Sommige dingen hebbē meer aerdt getoyckent, als gheschildert.

gers uptnemen van actitude: dese Tafel werdt gheſonden te Genua: Hier in was oock wonderlijck uptgheheeldt de verduldichept in't aenſchijn S. Stephani, die op in eenen wel gherierden Hemel ſiet. In Sinte Maria de Anima, is van hem een ſchoon Tafel in een Capelle / daer in is een Mary-beeldt/ S. Anna, Ioſeph, S. Iacop S. Ian kindt weſende / oock Marcus Euangeliſt / die aen zijn voeten heeft eenen Leeuw / die eenen Boeck houdt/ligghende met een ſchoon actie/ hebbende op die ſchouderen roztachtige vleughelen met vederen en plupmen/die ſchijnen ſacht om aen te roeren / en natuerlijck te weſen. In't verſchieten is een gebou/ rondt loopende als een theatre/met beelden gheciert / ſeer wel ghedaen. Onder ander iſſer een ſpinnende Vzouw / die de ooghen heeft op haer Clockhijnne met kieckenen ſeer levende: En boven de Mary-beeldt zijn eenighe kinderen / die een pauwelioen op houden/ ſeer gracelijck om ſien. Alleen iſſer dit / datſe te veel met ſwart ghewzocht is/waer mede den meeſten arbepdt verbzogen blijft. Nae noch meer wercken/ gheſchepden van Ioan Franciſco, trock/ ghebeden weſende / in dienſt van Fredericus Gonzaga, Marquijs van Mantua: alwaer ghecomen / wozdt wel ontfangen/ en voozſien met een goede pzoviſte/ en een heerlijck ghefloffeert huys/en ander beleefthept/ als dagheliickſche Tafel/ veel ellen Fluweel/ en Laken/en een excellent Peert/ dat hp ſeer lief en weert hadde. Hp diende den Marquijs in Bouwmeeſterſchap/makende Palepſen en heerlijcke gebouwen / wonder te wege bzenghende met backſteenen en ſtucco/ in Colommen/ Capiteelen / en dergelijcke. Hp ſchilderde hier oock d'Hiſtorie van Pſiche, in't hooghſte des welfſels/ daerſe van Cupido, in teghenwoozdichepdt aller Goden/wozdt getrouwt: Daer ſietmen Beelden van onder op/ die maer een elle lang weſende / wel dzp lang ſchijnen te weſen/en verheven ſchijnende / ſeer behallijck ſ'Menſchen ghelicht bedzieghen. Hier zijn oock vervolgens alle d'ander Hiſtozien van Pſiche: welcke inventien van Iulio gheropieert zijn ghewreſt van Baptiſta Franco Venetiaen/en quamen daer nae upt in Pzint/ die wp in onſe Nederlanden meenen van Raphael te weſen (acht ick): doch hebben naegelaten eenige dingen / als daer Silenus, onderhouden van Satpzen / op een Gepte ſittende / daer twee kinderen de elderen ſupghen / t'wplen hp bp Bacchus is / die aen zijn voeten heeft twee Tpgren / en leent met ſpnen eenen arem op een ſchicktafel oſte credence / daer op d'een ſpde is eenen Kemel / op d'ander eenē Elephant/ welcke Credence is half rondt verheven / en bedect met feſtoenen van groenhepdt en bloemen / en al vol wijndzupven en bladers: onder deſe comen dzp rpen van Bekers / Schalen / Coppetaſſen / en derghelijcke vaten/ op verſchepden manieren / en ſeer verſierlijcke inventien / en ſo blinckende/ datſe ſchijnen van Goudt ende Silver te weſen/ en bewpſen den conſtighen geeſt van Iulius. D'Hiſtozien van Piſche laet ick te vertellen / om datmen den ſin ſiet in Pzint/ als verhaelt is. Elder is teghen een ſolder geſtelt een Hiſtozie van Olyverwe / den val van Icarus, daer hp ſiet het Kreeft teecken/ den Sonne waghen met vier Peerden / in't verzozten ghetrocken/ daer neffens het Leeuws teecken / daer hem die vleughels verſmilten / en ſchijnt te vallen doodverwich op t'lijf een peder die hem aenſiet: Hier ſietmen de vleughelen van hitten bzanden en roocken / en men ſchijnt de pennen te hoozen traken: In't aenſicht van Dedalus ſietmen de dzoefheydt natuerlijck uptgebeelt. In deſe Logie zijn van hem oock de twaelf Maenden des Jaers/ met al hun actien. In een ſale oft ſtantie / die hp verwelft en wonderlijck liet metſelen tot zijn vooznemen / ſchilderde hp midden in't verwelfſel Iuppiter in zijnen Thzoon/op't verzozten/van onder op te ſien: Daer zijn gemaeckt de Reuſen / die den Hemel beclimmen / op welcke Iuppiter den blixem affendt. Wat leegher is Iuno, die oock helpt met de winden / die met vzeemde tronien ter aerden waert blaſen. Daer is oock Opis, die haer wendt met haer Leeuwen nae t'gherucht des blixems / gheliick d'ander Goden en Godinnen oock doen/ hpſonder Venus bp Mars, en Momus, die

Sale te Mantua, daer de Reuſen den Hemel beclimmen, van Iulio Romano gedaen, ſeer ſeldtſaem en conſtigh.

Conſt en Conſtenaer in weerden by Fredericus Gonzaga.

die met open aermen ſchijnt te vzeeſen/ dat den Hemel vergaen ſoude / de Gzatien en de uren ſtaen oock al bevzeeſt: Summa / alle Godtheden vlieden met hun waghenen. De Mane met Saturnus en Ianus vertrecken nae de claerſte wolcken / om verre van die felle furie te weſen. Neptunus deſghelijck / die met zijn Dolphijnen hem ſoeckt te ruſten op den dzptandt. Pallas met haer neghen Muſen, ſtaet oock verbaeſt en verwondert: Pan heeft in den arm een bevende Nymphe / die hp ſchijnt te willen verberghen vooz deſen bzandt en blixemen / daer den Hemel vol van is. Apollo ſit op zijnen waghen in den Hemel: Eenighe uren ſchijnen willen de Peerden ſtil houden. Bacchus, Silenus, en de Nymphen toonen oock groote vzeeſe. Vulcanus met eenen ſwaren hamer op de ſchouder / ſiet nae Hercules, die van deſe ſake met Mercurio ſpzeekt / en hp ſtaet bp Pomona en Vertumnus, die oock ſeer bevzeeſt ſchijnen: Summa / t'is niet mogelijck te ſien oft te bedencken fraeper verſieringhe in ſchilderije. Beneden t'welfſel op de mueren zijn de Reuſen / die met berghen gheladen vaſt opklimmen. Hier light oock Briareus in een doncker ſpeloncke/ gelijck met hooghe bergen overvallen. Hier ſietmen oock ergen een doozſten / en ververringhe met bluchtighe Reuſen / die met blixemen wozden ghetreft: Elder zijn Reuſen / welcke op t'lijf vallen Tempelen / Colomnen / en ſtucken van mueren / onder welcke mueren is begrepen den ſchoozſteen / daer Pluto met zijn magher Peerden ghetrocken/ en met de Furien bp ghevoeght / zijn vlucht neemt nae het Centrum: en het ſchijnt als men in de ſchoozſteen viert/ dat de Reuſen alſdan oock bzanden. Deſe Reuſen zijn van vzeemde en groote ſtatuere: Weſende van de blixemen ghetreft / vallen en ligghen op verſchepden verſierlijcke actien / d'een ghequetſt / d'ander doot/ met Bergen en Edificien bedeckt: Soo dat niemant en dencke / zijn leven met Pinceel verſchzicklijcker en natuerlijcker dinghen te ſien. Wie daer in comt / en ſiet deuren en venſters trom en dwers loopende / en alle dit gherucht der Reuſen / en vluchten der Goden / hp meynt dat het hem al over den hals wil vallen. Het paneerſel rontom op de mueren geſchildert / en eenighe ververrende voozſten / maeckt dat het begrijp der ſtantien / die maer 15. ellen langh en is / ſchijnt een groot veldt landts groot te weſen. Dit is al in't Paleys / geheeten del T. Hierin hadde veel dinghen nae Iulij Cartoenen gedaen / en ſeer toeghenomen / eenen zijnen diſcipel / Rinaldo Mantuaen: hadde deſen niet jongh gheſtozven / ſoude een groot uptmuntende Meeſter hebben geweeſt. Het waer lang te vertellen / wat Iulius al geteeckent / ghebout / verbetert / en ghe-ſchildert heeft. Maer om kozt te maken / wozt van hem getupght / dat hp Mantua ſoo verriert / vernieuwt / en ghebetert heeft / dat hp wel mocht den Vader van dat rijck weſen geheeten: dat nopt pemandt ſoo radt en oberbloedigh van tepckenen en was / noch ſoo veel getepckent heeft / waer van onepndelijcke veel dinghen in Dzuck zijn ghecomen: dat hp pegheliick gherieflijck was / wie pet van zijnen raedt in bouwingh oft anders behoefde: en dat men ſoo haeſt niet en gaepte om ſpzeken / hp en hadde verſtaen en ghetepckent / met alle omſtanditheden die daer toe dienſtigh waren. Hp maeckte hem tot Mantua een ſchoon Hups / met eenen ſchoonen gevel van ſtucco / en bupten en binné met ſchilderije verriert: Hebbende oock van den Hertogh veel ſchoon Antijcke Beelden / en was hp den ſelven ſoo lief / dat hp ſonder Iulio niet mochte leven: Oock was Iulius ſoo verſien / dat hp meer als dupſent Ducaten ſ'Jaers hadde. Hp ſtarf Anno. 1546. oudt 54. Jaer. Sijn Graf-ſchrift is dit:

Romanus moriens ſecum tres Iulius artes
Abſtulit (haud mirum) quatuor unus erat.

Het leven van Sebastiaen del Piombo, Venetiaen Schilder.

VAn grooten vermoghen is den eergierigen oyer oft jalousie / die heymelyck de herten beroert tusschen twee overvliegende Constenaers / om merkelyck malcander t'overwinnen: gheluck (ick achte) is gheweest tusschen Raphael van Vrbijn en Michael Angelo: welcken Angelo schijnt wel / om den roem Raphaelis te verdonckeren / heeft gheheel gheseght te voorderen eenen Sebastiaen van Venetien / die tot Venetien een Musicien en Luytslagher was / en treegh sin aen de Schilder-const / nemende zijn begin by Ioan Bellino, die doe seer oudt was: van daer by Giorgion, wiens maniere hy redelijck volghde: maer ghewende hem seer te conterfeyten nae t'leven / en woyde van Augustijn Gigi te Room ghebracht / om de Const / ock om zijn fraey Luytspelen / en soete conversatie. Onder ander maeckte hy pet van Olyverwe / op zijn Giorgions, wat poselick / dat te Room seer woyde ghepresen. Onder des woyde Raphaels dinghen / om de groote gracelyckheden / boven de diepsinnige ghestudeerde van Michael Angelo ghepresen. Waer op t'volck het vonnis van Sebastiaen begeerende / hoorden hem daer anders van spreken / seer hoogh Michael Angelo verheffende / latende evenwel Raphael zijn gracelyckheyt behouden. Hierom wiert t'herte van Michael Agnolo tot hem geneghen / dat hy hem heel in beschermynghe nam / hem altijdt voorderde / alle zijn Cartoenen selfs maechte / en zijn dinghen lustich als eenen derden seer hooghlyck altijt prees. Hier door woyde hem doen maken van een Bisschop / seer groot by den Paus wesende / een Tafel met eenen dooden Christus, en een Marie-beeldt weenende / en een schoon verduysert Landtschap. Dit met Michael Agnols Carton ghedaen / woyde so gepresen / dat hem van eenen Pier Francisco Borgerini woyde bestreedt een Capelle op S. Pieter Montorio, ter rechter handt soo men in comt. Hy hadde ghevonden een fraey maniere / om de mueren te berepden / tegen alle vochtichept / om van Olyverwe daer op te wercken / berepdende dat steenkalck met Mastijck en Grieckschen peck t'samen ghesmolten / en street het op den muer / effenende dit dan met een mengsel van rootachtigh kalck / soo dat zijn coleuren / bysonder den Christus aen den Colomne / onberandert blyven. Michael Agnelo was hem hier seer behulpich / boven dat hy hem de teyckeninghe in cleen hadde gemaeckt / heeft hy selve den heelen omtreck van den Christus ghedaen: In dit werck zijn onder ander schoon tronien / handen / en voeten. Desen Christus, waer hy al van Sebastiaen, al hadde hy zijn leven niet meer ghedaen / hy waer weerdich onder de beste Constenaers te zijn vermaert. In de selve Capelle zijn in fresto noch eenighe fraey Figueren: in't welfsel / de Transfiguratie: beneden op weersyden / S. Pieter, en S. Franciscus. Hier van woyde hy seer gheacht en vermaert / al hoe wel hy aen dit weynich werck ses Jaer doende was. Hy maeckte een Tafel van Olyverwe / niet sonder het voorgaende behulp van Michel Angelo, een verweckinghe van Lazarus, seer vlijtigh ghedaen. Dese Tafel / Raphael overleden wesende / woyde ghestelt in't Consistorie / tot een Paragon tegen de Tafel / die Raphaels leste werck was / te weten / de Transfiguratie: Sy werden beyde seer / doch Raphaels (om de gracelyckheydt) meest / ghepresen. Raphaels wiert gheteyckent / en nae Vranckrijck te Narbonen ghesonden: maer de principale tot S. Pieter Montorio gestelt. Sebastiaen was seer langsaem / en traegh aen t'werck te brenghen / dat zijn wercken somtijts anderen gegeven werden: Onder ander tot S. Maria de Anima, daer Meester Michiel van Mechelen de Historye van S. Barbara in't nat dede / en voor goet werck op d'Italiaensche maniere gepresen woyde. Het soude te langh vallen / te verhalen alle de Conterfeytselen die Sebastiaen dede / waer in hy geenen tweeden oft zijns gelijcken en hadde van weldoen: en gheluycken / ock handen / spden / sluyeelen / pelterijen / rassen / en verschepde lakens / seer levende te maecken. Hy bracht op / op

Grondt op mueren, om op te wercken van Olyverwe, gevonden door Sebastiaen del Piombo.

Sebastiaen del Piombo bracht op te schilderen op groote steenen.

op harde steenen te schilderen / met zijn voorverhaelde Misture eenen grondt legghende: Voort schilderde op platen van Goudt / Silver / en Coper. Hy ghetreegh / door gonst van eenen Bisschop van Vasona, van Paus Clemens het Officie del Piombo, daer Ioan da Vdine op most sien / die syn Heylichepdt wonder veel dienst hadde ghedaen / dan hy treegh een pensioen van drie hondert Croonen. Doe Sebastiaen dit officie hadde / verminderde syn vlijt in de Const / en hadde ghenuechte in goede daghen te nemen / den tijt met praten voor te brenghen / en versen te maecken alst te pas quam. Hy sepde: Nu ick middel om te leven hebbe / en wil ick niet doen / dewijle datter nu zyn / die in twee Maenden maecken / daer ick wel twee Jaer aen pleegh te doen: En ick meen / soo ick pet leven mach / dat ick noch alle dinghen sal sien beschildert / en meer sulcke propoosten. Hy die altijt seer groote vrientschap hadde met Michael Angelo, verloor de selve / om dat hy den Paus in't hooft bracht / de facciate van de Capelle te maecken van Olyverwe / en hadde de selve daerom op syn maniere doen toemaken / daer Michael Angel qualijck om te vreden was / seggende: Dat Olyverwe maer Vrouwen werck / dan op mat kalck / Mans werck was: Doe was hy tot zyn doodt toe schier altijdts in qua gratie by Michael Angelo. Sebastiaé starf van een heete Coorts / Anno 1547. oudt 62. Jaer.

't Leven van Pierijn del Vaga, Schilder en Bouwmeester van Florencen.

WAt een stadig voornemen / met een vlijtigh ende verduldigh volherden vermach / om te comen tot eenighen goeden graed / oft volcomenheydt in der Const / is wel ghebleken aen Pierijn del Vaga, die met grooter armoede is gheweest opghevoedt: Syn Vader was een Krijchsman / en syn Moeder / doe hy twee Maenden maer oudt en was / starf van de Pest: Des werdt hy ghevoedt van een Gepte op een Dorp. Den Vader bracht hem tot Florencen / en keerde weder nae den Krijg in Vranckrijck. Pierijn gheraeckte van den eenen Schilder tot den anderen / altijdts neerstich zijnde als hy mocht / in het teyckenen nae den Cartoen van Michael Angelo, daer hy metter tydt den besten onder die Jonghers van Florencen en vreemdelinghen is ghewoyden / en metter tijdt is door een ghemeen Schilder / Il Vaga ghenoemt / ghebracht te Room / waer hy aen eenighe van desen Vaga woyde gerecommandeert / den welcken keerde weder na Tuscanen / doe behiel Pierijn den toenaem del Vaga. Pierijn in Room wesende / aensagh met groot verwonderen die groote verballen ghebouwen der Antijcken / en onder fraey constige wercken verheven en ghesthildert: Daer teghen overlepde hy syn armoede ende nederen staet / om te moghen voldoen zynen grooten lust tot der Konst / en begaf hem in de Schilder-winckels te wercken de halve weke / en d'ander helft met den Sondag vracht hy over met te teyckenen / voeghder oock by de heylige daghen / en een deel van de nachten / stelende den tijdt den tijdt / om tot vermaerthepdt te moghen comen. Dus begon hy nae twelfsel van Michael Angelo te teyckenen / en sorght oock te volghen de maniere van Raphael: oeffenende hem oock in teyckenen nae rondt upt den Antijcken / en onder d'Aerde nae de Grotissen / en leerde van stucco wercken / en vroodt bedelende / met allen ongemack armoede verdragende / om tot perfectie te comen. Ten lieh niet lang aen / hy en wert in Room den besten Teyckenaer / die daer onder de Jonghers was / best verstaende de musculen / en swaerste dingen der Const: Dat hy onder Constenaren / Heeren en Prelaten / woyde bekent: oock van Iulio Romano, en Ioan Francisco, waer door hy by Raphael geraeckte / die hem bestelde te wercken by Ioan da Vdine, en soude gheloont woyden / nae dat hy hem in't werck soude vraghen. Dus was hy by Ioan da Vdine werckende in de Logien van Paus Leo, daer ander fraey Jonghers om strijdt elck om te best

best deden. Ten liep veel Maenden niet aen / of Pierijn en werdt de voorbaerste / jae den besten van alle de Jongers / die daer wrochten / in Grotissen / Festonen / Beelden / en Histozien. Hy volgde alder sekerst de schetsen en teyckeningen van Raphael zijn Meester. Wzocht supverder en vzolyckcr als d'ander / gelyckt blyckt aen eenighe Histozien in de Logie van hem ghedaen / als daer d'Israelyten dooz de Jozdaen trecken / daer de mueren van Iericho vallen / den strydt Iosue, daer de Sonne stil staet / en daer t'nieuw Testament begint / de Gheboozte / Voopsel / en Avondtmael Christi, en eenighe histozikens onder de vensters op zijn roperschc / die uptnemende zijn. Pierijn dooz desen hem hoorende loven / en hem siende by Ioan da Vdine en Raphael in achtinghe / en ghebesight in saecken van groot belangh / creegh groote hope en moedt / dienende en eerende Raphael nae zijn vermoghen in alle ghehoorsaemhept: des hy van Raphael werdt bemindt als eyghen soon. En ghelyck de deuchtsaemhept dooz lof niet slaperigh / maer wacker wozdt / heeft Pierijn in't welfsel van de Paulyckc sale / dooz welcke men in de Logien comt / zijn vlyt en Const getoont / in den meesten deel der Beelden die daer zijn: want in dat welfsel zijn in de comparteringhe met fraey inventie te weghe gebracht ronden en ovalen / en tot seven Planeten: dese gheschildert / zijn elck van hun gedierten voozt getrocken: Iupiter van den Arendt / Venus met Vupven / en alsoo voozt. Noch boven oock de twaelf Hemel-teyckenen / zijnder noch die van den Sodiacum, en van de 48. Hemel-teyckenen / al te langh te verhalen. In't midden van t'welfsel in een rondt / zijn vier Beelden gemaeckt vooz Victozien / die des Paus Kijex hoedt en sleutelen houden / van onder in't verzozten ghemaeckt van Pierijn: welcke boven datse met meesterlycke Const gewzocht en wel verstaen zijn: en boven datse aerdigh en vzolyck toeghemaeckt zijn / soo heeft hy de naeckten soo natuerlyck daer dooz laten schynen en sien / met dunne spdekens omvanghen / dat het schynt datmen te deele beenen en aermen naeckt siet / welck werck is in grooter weerden ghehouden. By Pasquijn maeckte hy een Facciate van wit en swart / cloet van teyckeninge en handelinghe wesende. Nae ander wercken schilderde hy vooz den Aertsbisschop van Cypers te Room / by Chiavica, in een Paleys / daer eenen Hof met Antyckcn was / versch epden Poeterijen / Grotissen / Landtschappen / en ander aerdicheden. Daer nae vooz Vuytsche Fockers oock een Hof met Logien / werdt van alles seer gheprezen. Noch een sale isser van hem by Sinte Augustijns, vol Histozien / beginnende van Romulus, tot Numa Pompilius, alles verwonderlyck / soo dat hy voozt en voozt veel wercken getreegh / en dede: oock dooz recommandatie en voorspraeck van den seer grooten Arrhitect / Antonio da Sangallo, die Pierijns vermoghen in de Const wel bekent was meerder te wesen / als die van anderen van zijnen tydt. Hy hadde ghemaeckt een Tafel inde Capelle te Minerva, een afdoeninghe van een Crups / t'welck dooz een Diluvie (die te Room quam na den roof van Borbon) bedozven is / dat anders van t'fraepste dingen waer dat te Room is. Te Room tot de Monicken van Servi in de Kerck / zijn van hem eenighe Beelden / en eenighe Kinderen met festonen / die seer vleeschachtich zijn gheschildert / en poeselachtich / in seer schoon actituden: In dit werck is sulcke Const / gratte / en schoon maniere / dat het te achten is t'schoonste dat opt in't nat gedaen was / om dieswille dese Beelden en kinderen int aensien leven / in de actien roeren / en schynen met den monde woozden te willen lossen / so dat Natuere hier van de Const is verwonnen / oft belyden moet / niet te vermoghen in schoonhepdt boven dit. Hier dooz noch meer vermaert / wozde hem van den Cardinael van Santi quattro besteedt een Capelle op Trinita, ter slincker spden van de Kerck / desc schilderde hy op't nat: onder ander twee Pzopheten / Daniel, en Esaias, beelden van vier ellen en half / zijn met grooter aendacht der afferten ghedaen: Tusschen dese zijn Kinderen / die des Cardinaels wapen houden; Welcken schilt

fraepen

fraepen aerdt heeft / en de Kinderkens niet alleen van vleesch / maer verheven schynen. In de vier hoecken van t'afgaende welfsel crupswijs ghedeelt / zijn vier Histozien: Eene / daer S. Anna bevrucht wozdt: De tweede / daer Maria ghebozen wozt: De derde / haer trouwinge: De vierde / de Visitatie. Dit zijn seer schoone Figueren / bysonder eenige op basamenten geclommen / om de trouwinghe te sien / die seer cloeck en natuerlyck zijn. Hy voozderde dit niet anders: Want hy sieck werdt. En ghenesen zynde / volghde Anno 1523. de Pest binnen Room / so dat hy met eenen Flozentijnschen Goudtsmidt / den Pilot gheheeten / om zijn lyf te berghen vertrock / en quam te Flozencen / daer hy seer willecom was by die van de Const. Gaende de Const sien in de Kercken / saghen in de Kerck der Carmelyten de Capelle van Masaccio, daer veel van die constighe fraep maniere gesprzoken is wozden / dat desen Meester soo vzoegh / en sonder treflycke voozbeelden van Meesters / soo schoonen manier hadde / t'welck Pierijn bevestighde. Doch daer vielen soo veel woozden / dat Pierijn daer mate nam / om op eenen muer te maken een Sinte Andries beeldt op't nat / om te toonen / hoe men te Room schilderde doe ter tydt / hoe wel hy hem selven niet den besten en beroemde. Hier van wozt alleen van Pierijn ghemaeckt den Carton: want hem quam wat anders vooz / daer hy meer lust toe hadde / te weten / tot Camaldoli te Flozencē / om een Compagnije van de Martelaers / te schilderen een groot back muers / met d'Histozie van hun Martelaers: en al was den loon cleen / ende plaetse van der handt / nam het aen / en maeckte eenen Carton op wit papier / latende het selve de hooghsclen blyven. Hier hadde hy ghetepckent de twee Keysers op den Richtstoel / die al de ghevanghen Chzistenen veroozdeelen / welcke op verschepden actten vooz hun zijn / som knielende / som overeynde en anderssins / keerende en wendende / met medelydelyke maniere / naeckt en ghebonden wesende: de oude mannen bewysende een volstandigh ghemoedt des gheloofs:

Carton van Pierijn del Vaga, seer constich en wel ghedaen.

sommighe jonghe / vzeese van de naekende doodt des Cruys: andere / de ypne der banden / met verheven musculen / in't wzingen der lichamen en leden / toonende al bevende een coudt doodelyck sweet. Hier waren by de Soldaten / diese vooz den Rechtstoel en ter doodtwaert leyden / in welcke te sien was een onmeldighe felle wzeethept. De Keysers en Krychslieden waren seer versierlyck op zijn Antyckis toeghemaeckt. Den Carton ghedaen wesende met grooter blyt / wozde van den Constenaers met seer groot verwonderen ghesien / ghepzesen / en Pierijn in de Const ghearcht soo veel te zijn / als't mogheljck mocht wesen. Ondertusschen dat hy den Carton maerte / begon hy van Olyverwe een Tafereel van een Marp-beeldt / vooz den voorsz. Pilot Goudsmit / zijnen grooten vzient / maer voldedes niet: want hem eenen Heer / Raphael di Sandro, in hups en cost nam / van kennis en vziendtschap weghen / daer hy sommighe Maenden was / tot dat oock tot Flozencen de Pest begon t'ontsteken / des hy oock van daer vooznam te vertrecken: En maeckte vooz Heer Raphael op eenen doeck rouw limen / van ontrent vier ellen / teghen den muer ghespyckert / op eenen dagh en nacht een Histozie van roperverwe / daer Pharao in de Roo Zee met zijn Krychs volc / Peerden en wagenen / vergaet / met verschepden actten en actituden / gewapende en naeckte: d'een swemmende met nat hayr en baerdt / en d'ander grypende een Peerdt by den hals / met open mondt roepende / en vlyt doende om t'ontcomen. Op d'ander spde van der Zee / Moses en Aaron, met den Israelyten / Mannen en Vzouwen / die Godt loven / dzaghende een groot deel aerdige potten en baten van verschepdē fraep maecksel / de hoofden der Vzoukens seer versierlyck gehulselt wesende: Dit gedaē / gaft den voozn oemden / dien het aenghenamer was dan het Pzioozschap van Sinte Laurens. Pierijn upt Flozencen ghewecken wesende / trock nu hier dan daer / doch nemmermeer tydt verliesende / oft hy en teerkende oft desende hem in de dinghen der Const. De Pest te Room ophoudende / quam weder

Pierijn maeckt onder dach en nacht eenē doeck.

der te Room / en doe woozde na de doot des Const-vpandigen Adriani de 6e. ghekozen Paus Clement de 7e. tot een herbloeyen aller edeler Consten / den welcke beſtelde Iulio Romano, en Ioan Franciſco, Hooft-meeſters van t'werck / datſe t'werck bedeelen ſouden / gelijck Raphael overleden plagh te doen. Pierijn hier te werche gheſtelt / maeckte met den Carton van Iulio Romano de wapen van den Paus boven een poozt / ſo ſeer conſtigh / dat deſe twee vzeeſden / dat hy boven hun ſoude werden gheſtelt: want al hadden ſy den naem van Raphaels diſcipelen te weſen / en hadden t'ſamen zijn goederen geerft / ſo en hadden ſy ſoo volcomelijck niet ghedeelt van hem de Conſt en gratie / die hy zijn figueren plagh te gheven: Daerom namen ſy hem aen / en gaf hem onderhout / en in't heplick Jaer / Anno, 1525. de ſuſter van Ioan Franciſco, geheeten Catharina, te Wijve / op datſe t'ſamẽ in vzientſchap verbonden mochten blijven. Pierijn was een Capelle beſteedt tot Sinte Marcello, van die van de Crucifix Compagnije / daer hy boven in't welffel maecte / daer Eva vande ribbe Adams wozdt gheſchapen / en Adam naeckt licht beſwaert van den ſlaep / en Eva over eynde met handen t'ſamen de benedictie ontfanght van haren Schepper / wiens Figuere is van heel ſtatelycken weſen / met ſchoon lakenen becleet: over d'een zijde zyn twee Euangeliſten / welcke zijn S. Marcus, en S. Ioannes, maer den Ioannes bleef thooft en eenen naeckten arem te maken. Hier in midden van deſe twee / maecte hy twee kinderen / die tot verciering eenen Candelaer dzagen / die ſeer levende en vleeſchachtich zijn / deſgelijckx d'Euangeliſten / van tronien / lakenen / en aermen: maer in dit werck creeg hy veel belet / van ſieecten / en ander ongevallen / die dagelijcx den ſierſtijcken over comen. Boven datmen ſegt / datter gelt ontbzack onder de Compagnije / en dat dit werck vaſt aenliep / quam de plunderinghe van Room over hals / Anno. 1527. des vondt hem Pierijn in groote benouthept met ſijn Wijf en kindt / met welc hy op den hals liep achter Room / om te ſalveren / van plaetſe te plaetſe / dat hy eyndelijck deerlijck ghevangen wozde / moetende rantſoen betalen / des was hy om ſijn ſinnen te verliesen. De berderte over weſende / was ſo verſleghen / dat de Conſt in hem verre te ſoecken was: doch vooz eenige Spaenſche Soldaten maecte hy waterverwe doecken / en ander dinghen. Daer na den Baviero, die de platen van Raphael hadde / en wepnich pet verlozen / dede hem teyckenẽ een deel Hiſtozien / daer de Goden ghetranſfozmeert hun liefden plegen / die van Iacob Caralgio gheſneden werden. Onder deſ quam te Room Nicolaes Venetiaen Tapijtſier / oudt vziendt van Pierijn, die hem bezaette / te trecken nae Genua, by den Pzince Doria, welcken een groot Conſt-lief hebber was / alwaer hy wel te doen ſoude hebben. Pierijn licht om geſeggen / beſtelde ſijn Wijf en ſijn dochterken by haer vzienden / en quam te Genua, daer hy den Pzince uytnemende willecom was / en vziendelijck van hem ontfanghen / daer overleyde den Pzince met hem / om te maken een ſchoon Paleys / geziert met ſtucco / en ſchilderije op 't nat / en van Olyverwe. Dit werdt in't werck gheſtelt. Maer ick late willens te verhalen de ozden van 't gebouw / die Pierijn hier in ghehouden heeft / en tver-heven beeltwerck van fraeye Meeſters / en segghe ſlechs / datter ten eerſten gheſchildert waren in een verwelfde Poozte / met ſtucco verciert / veel hiſtozikens en grotiſſen / en in de boghen verſchepden wapen ſpoelgien / met grooter vlijt en Conſt: Daer nae / boven de trappen zyn van hem ghedaen grotiſſen / cleen hiſtozikens en figuerkens / maſſcheren / kinderkens / dieren / en ander fantaſyen / alles ſeer aerdich. De trappen opghegaen zijnde / comt men in een ſchoon Logie / daer aen beyde eynden boven de deuren ſyn gheſchildert twee figueren / een Man en Vzouwe / d'een nae d'ander gekeert weſende / d'een van voozen / d'ander van achter ghekeert. Het welffel is met vijf boghen met ſtucco ghewzocht / tuſſchen welcke zyn Ovalen met Hiſtorikens. De ſijd-mueren zyn beſchildert met Conterfeytſels van oude en nieuwe Capitepnen van 't huys Doria, daer boven in groote verguldе letteren ſtaet: Magni viri, Maximi duces, optima fecêre pro patria. In d'eerſte Sale die aen de Logie comt / daer men in comt vooz een van de poozten ter ſlincker handt. Daer zijn in't welffel cieraten van ſtucco / en in't midden is een groote Hiſtozie van een Schipbzaeck van Æneas, in welcke zijn naeckte / dood en levende / in verſchepden actituden: Daer zijn oock een deel Galeyen by / en Schepen / d'een geſchonden van het tempeeſt / en d'ander behouden / daer ſietmen in de tronien groote verſchzickthept uytghebeeldt: Deſe Hiſtozie was de eerſte / die Pierijn vooz den Pzince maeckte. Men ſegt dat daer / eer Pierijn quam / vooz den Pzince was verſchenen eenen Ieronimo da Treviſi, die eenen muer ſchilderde die na den hof ſiet / t'wijlen Pierijn van langher handt zijnen Carton tot de Schipbzaec maecte / en ondertuſſchen gingh wandelen / en de Stadt beſien: Dat Ieronimo ſeyde al murmurerende / wat Carton oft gheenen Carton / ick hebbe de Conſt op de punt van 't tpinceel / en ſuler dickmael verhalende / werdet Pierijn gheſeydt / die als veronweerdight / ſtraex zynen Carton liet vaſt maken boven teghen t'welffel / daer hy moſt gheſchildert weſen / en liet int midden de berderen van de ſteygheringhe wegh nemen / en de ſale open ſtaen: daer quam de gantſche Stadt nae toe gheloopen / en deſe teyckeninghe werde met groot verwonderen van pegheliicken gheſien / en Pierijn ouſterſtijcken lof om ſynder Conſt ghegeven. Onder ander quam daer oock Ieronimo, en ſagh daer / 't ghene hy nopt en hadde gemeent te ſien van Pierijn, en verſchzict / liet den moet vallen / en ſonder verlof begheeren van den Pzince / vertrock nae Bologuen / daer hy woonachtich was. Pierijn eyndighde deſe Sale / geſchildert op de mueren van Olyverwe / met cieraten van ſtucco / een byſonder werck gheacht weſende. D'ander ſale / daer men in coemt van de Logie / dooz de deure ter rechter handt / is 't welffel van hem gedaen op 't nat / en van ſtucco / gecomparteert byprang op de manier van d'ander. De middel hiſtozie van Iuppiter, daer hy de Reuſen blixemt. Hier zijn veel ſchoon naeckte meerder als t'leve / en eenẽ Hemelmet alle de Goden / die met verſchzicken des donders maken ſeer naeturelijcke actien. De cieraten der ſtucco zijn ſeer wel en ſuperlick gewzocht / dewijl Pierijn een ſeer goet Meeſter hier in was. Hy maeckte noch vier cameren / al ghewzocht van ſtucco en op 't nat / waer in ſyn bedeelt de ſchoonſte fabulen van Ovidius. Ten is niet te bedencken / wat overvloet en graceliickheydt hier te ſien is / van beeldekens / bladerkens / dierkens / en grotiſkens / gedaen met grooter inventie. Noch neffens d'ander ſale / vier Camers zijn na ſyn teyckeninghen van ſijn knechten gedaen / gecomparteert met ſtucco en op 't nat / daer veel kinderkens / grotiſſen / maſſcherkens / en dierkens zyn ghedaen: ſo zijn oock eenige voozcamerkens en contoozkens al beſchildert en ghecert: Oock galerijen aen den hof / daer Pordenon pet ghedaen heeft / als in ſyn leven verhaelt is / en meer ander.

Ieronimo da Treviſi wort door ſijn latenduncken-heyt bedroghen, en neemt de vlucht.

Pierijn del Vaga wordt in geſelſchap genomen vã Iulio Romaen en Ioan Franciſco, en trout Ioan Franciſco ſuſter.

Pierijn del Vaga worde ghevanghen in de plunderinge van Room.

Del Vagã coemt te Genua, bout en ſchildert, het Paleys van den Prince Doria.

Pierijn heeft veel meer werrken binnen Genua gedaen opt nat / Tafelen van Olij / en teyckeninghen vooz Tapijten / Schip-vlagghen en wimpelen: Des hy om ſyn groote Conſt by den Pzince ſeer bemindt en gheloont wert / en meer ſoude / hadde hy volherdt in ſynen dienſt. Hem quam vooz / ſyn Hupſvzouw van Room t'ontbieden / des hy een Hups cocht binnen Piſa, welcke Stad hem behaeghde om ſyn leven te woonen / en gecreegh daer werrk in de Dom-kerrk. Alwaer hy eenighe Capellen ſoude hebben ghemaeckt in't nat / met elck haer Tafel in Olyverwe: Maer alſoo hy op nat eenighe kinderkens tot verciering der ſelver had ghedaen / verliet 't werrk / de Stadt / en 't Wijf / en trock weder nae Genua / ghetrocken van ydel liefde ſynder luſten / alwaer hy ſommighe Maenden bleef / vooz den Pzince ondertuſſchen werrkende. Daer wozden hem veel vzieven van die van den Dom en ſyn Hupſvzouwe gheſonden / en van hem onbeantwoozt ghelaten: Des het werck te Piſa, anderen beſteedt werde. Eyndelijck comende / en bindende ander in't werrk / daer hy veel Cartons toe ghemaeckt hadde / wilder gheen handt meer aen ſteken / maer is eyndelijck weder te Room ghekeert / en liet hem ſien oft kennen by Paus Paulus, en Cardinael

Del Vaga verkieſt Piſa voor ſyn woonin-ghe.

Del Vaga keerr te Room.

nael Farneſe, die hem vaſt nae lieten loopen. Onder des creegh hy eenen quaden arem / daer hy een deel hondert Croonen aen vermeesterde: des hy dickwils ghetemteert wozde op een nieu te vertrecken: Maer hem werdt ten lesten besteedt te volepnden een Capelle tot Trinita, waer van t'welfsel was ged aen van Iulio Romaen, en Ioan Franciſco, zijn Sweer. Hier maeckte hy eenighe dinghen van ſtucco / en Grotiſſen tot cieraten/en twee hiſtozikens/ op elcke spde een / de Piſtine met siecken / daer den Engel t'water romt beroeren/daer eenige voghen zijn in't vercozten: de beelden vallen redelijck cleen. In d'ander de verweckinghe Lasari, welcken in zijn tronie bleeckverwigh wesende/bewijst van der doodt in't leven eerst ghecomen te weſen: om hem zijnder/die hem ontbinden / en noch meer / die hun verwonderen: in't verschieten zijn Tempelen/die flauw ververren. Weerspden elcke der voozseyder Hiſtozien / is noch eene / te weten/Centurio, vercoopers jarht upt den Tempel / de Transfiguratie / en noch eenich ander: doch zijn dees vier de cleenſte. Norh tegen het uptspzinghen der Pilasters van binnen / maeckte hy vier Pzopheten / die soo goet van pzopoztie en wel ghedaen zijn alst moghelijck is: soo zijn ook al d'ander dingen/ met sulcken vlijt ghedaen / dat het meer verlichterpe als gheschildert schijnt/ en is seer levendich gecolozeert/ al van zijn eyghen handt. Dooz dese dinghen / en noth ander Cartons/ werde hy aenghenomen van den Cardinael Farneſe, en penſioen ghegeven / desghelijck van den Paus / om eenighe dinghen/ die hy in't Paleys ghedaen hadde / die den Paus bevielen / en gaf hem penſioen van 25. Ducaten ter Maent / zijn leven langh: Dus hadde hy te bedienē t'Paleys van den Paus / en van Farneſe. Nae dat Pierijn vooz den Paus eenighe doecken had ghedaen / die eenen tijdt vooz behang souden dienen/begon hy het welfsel van de Coninglijcke sale/met seer schoon comparteringhe van ſtucco / en soo rijckelijck alst mogheljck is. In d'acht hoecken maeckte hy een Kooſe/van vier Kinderen verheven / die metten voeten

Lasari verweckinghe van del Vaga, en ander hiſtorien tot Trinita.

Vaga wordt in des Paus dienſt aengenomen.

teghen malcander comen: in't midden/ des Paus wapen: en voozt over al in't welfsel / Deviſen van t'Hups van Farneſe. Dit vercierſel van ſtucco gaet te boven / al wat men weet te wesen ghedaen by Antijcke oft Moderne / soo aerdich en net alst ghewzocht is. Doe nu Pierijn dese laſten op hem hadde / begon hy het leste spooz van Raphael te volgen/ niet veel anders doende als teyckenen / t'welck hy seer gheern dede/ en liet dooz anderē met zijn patroonen de wercken doen / en schilderen: welcke dinghen sulcke Meesters naem niet veel eere en heeft ghegeven: ghelijck als Raphaels dinghen tot Gigi, ook daer van tot exempel moghen bestrecken. Dus Pierijn veel volck in't werck houdende/ vercreegh meer ghewin als eere: want hem docht / dat hy sonder groot vooz deel zynen voozighen tijdt en winninghe werh ghesmeten hadde. Het was hem ook verdzietich / te sien eenighe Jongers opcomen/ die wat deden / en socht se al onder hem te bzengen/op datse hem niet in den werh souden wesen. Doe A°. 1546. den grooten Titiaen van Venetien te Room quam/om Conterfepte len te maken: en also hy vooz desen / den Paus/ den Cardinael Farneſe, en Santa Fiore, hadde op eenighe repse trecken geconterfept / en gheenen loon ghehadt/ wozde hy te Room comende/in't Paleys in Belveder seer heerlijck ontfanghen en ghelogheert: waer upt den roep over Room ontstaen is / dat hy was gheromen / om de Coninglijcke sale te schilderen / daer Pierijn alree doende was met het ſtucco/ en self vooz hadde die te schilderen/t'welc Pierijn seer misbaechde/en claeghdet zijn vzienden. Niet dat hy sozgde/dat hem Titiaen op 't nat hadde t'overtreffen:maer dat hy hadde gehoopt / aen dat werck te doen te maken tot zijn levens eynde/ hoopende ooc geenen Trotser in de Conſt te hebben/ en dat hem de dinghen in de Capelle van Michael Angelo, die daer neffens zijn/ hem pzickelinge genoech souden geven. Hierom en had hy geen rust in zijn ghemoedt/tot dat Titiaen weder vertrocken was. Te Room in't Caſteel S. Angelo, heeft Pierijn gheschildert/ en met ſtucco geciert

Vaga ſcheen vergeten te hebben, wie hy geweeſt was.

gheciert / een Sale en eenighe Camers: Maer meest dooz zijn knechten. Summa/ Pierijn sloegh alle fraey Jonghers/ en alderley werck op/ doende tot nadeel der Conſten ook eenighe dinghen dooz snooden pzijs/ soo dat alle werck te Room hem ter handt ghecomen is. Dus hebbende soo grooten laſt geladen/ dat hy nacht en dach most teyckenen/en daer toe swack en siecklijck zynde / en hadde gheen ruſte noch vermaeck / dan hem te binden ondertusschen met spn vzienden in de Herberge /die hy gewoon was te hanteren/ waer hy woonde/achtende daer te wesen de ware vzeught en ruſte der Weerelt / en de ruſte van zynen arbeydt. Dus dooz d'ongheregheltheyt en onmaet in den arbeydt van Venus en Bacchus, raeckte in siecktе en teeringhe. Als ten lesten op eenen avondt by zyn hups / soo hy met eenen spnen vziendt stondt en pzaette / neder gheballen / en gestozven van de Popelcije oft geraecktheydt/ Anno 1547. Oudt 47. Jaer. Begraven in de Rotonde / hadde dit Graf-schzift:

Perino Bonacurſio Vagæ Florentino, qui ingenio, & arte ſingulari, egregios cùm Pictores permultos, tum plaſtas facilè omnes ſuperavit, Catharina Perini coniugi, Lavina Bonacurſia parenti, Ioſephus Cincius ſocero chariſſimo, & optimo fecère. Vixit anno 46, menſ. 3, dies 21. Mortuus eſt 14. Kalen. Novemb. Anno Chriſti 1547.

't Leven van Domenico Beccafurni, Schilder van Siena.

DEselve gabe der natueren/die vooz henen in Giotto, Andreas dal Caſtagno, en meer ander / is gheweest / is ook eyndelinghe ghesien ghewozden in Domenico Beccafurni, Schilder van Siena: Die in spn jeught hoedede eenighe Schapen zijns Vaders Pacio, Arbeyder oft Bouwer van eenen Bozgher van Siena, gheheeten Laurens Beccafurni: Welcken Laurens desen jonghen Herder siende/met eenen scherpen stock wat teyckenen in het effen zant / neffens een cleen rivierken/ daer hy spn beeſtē hoedde / begheerde hem aen spnen Vader / en nam hem mede tot eenen Jonghen. Laurens liet den Jonghen veel zijnen tijt besteden (als 't hupswerck gedaen was) in den winckel van een slecht Schilder zijnen ghebuer / daer hy teyckende naer ander goede Meesters teyckeninghen/ die desen Schilder by hem tot zyn behulp hadde. Men sagh wel haest / dat Domenico (die eerst Mecherino hiet) een goet Meester te wozden hadde. Doe is binnen Siena gheromen Pieter Perugino, doe ter tijdt een vermaert Schilder: desen maeckte daer twee Tafelen / welcke Domenico seer wel bevallende / conterfeptte en pzactiseerder soo vlptigh nae/ dat hy heel die maniere aenghenomen heeft. Hier nae doe seer gheruchtich waren de dinghen van Michael Agnolo, en Raphaels te Room/ is Domenico, met verlof van Laurens zyn Meester / wiens ghestachts naem hy vertreghen hadde/ daer henen ghetrocken / dooz pverighen lust om leeren/en voeghde hem te Room by eenen Schilder in den cost/met welcken hy veel dingen wzocht/ en ondertusschen nae Michel Angelo, Raphael, en ander fraey Schilders wercken studeerde/ ook nae d'Antijcken / soo dat niet langh aen en liep/ hy en wert een kloeck Teyckenaer/ overvloedich Inventeur/ en goet Colozeerder. Doe hy hoozde/ dat tot Siena was comen Ioan Antonio van Verzelli, een jongh Schilder die erbaren was / quam weder te Siena, en voeghde hem by / studerende op naerten en Anatomie: Maeckten daer nae veel dinghen malcander tot trots / daer Ioan Antonio eerst / en nae Domenico d'overhandt behiel; want de Conſt-verſtandighe saghen spn dinghen met beter fundament en verstandt ghedaen/ als de dingen van Ioan Antonio: ook was hy om spn deughtsaemheydt meer bemindt als Ioan Antonio: Den welcken onghe-schickt en slozdich wesende/eenen leelijcken naem ghecreegh / hoewel hem sommige (die sulcke lichtvaerdige in grootachtinghe hebben) seer pzesen: Want hy hiel in hups groot beslach van alderley ghedierten/ Papegayen / Apen / en alle vreemt

vzeemt ghedzocht: oock een Raue / die zijn spraake natuerlijck nae bootste/alsser yemandt quam cloppen/ en antwoozde gaf: oock alsser eenigh Edelman / oft yemandt in hups quam / daer waren al dees Dieren ghewent het bootsichste spel om en om de lieden / en sulc gesangh te maecken / dat het te wonderlijcke sot om sien en hoozen was / soo dat zijn hups scheen te wesen de Arcke van Noe. Daerenboven hadde hy Knechten en Peerden / en altijts eenich Barbarisch Peerdt/ tot om pzijs te loopen/ ghelijck in Italien somtijts gheschiet/dat het te verwonderen was / hoe hy dit al ronde becostigen t'onderhouden. Om al dit beslach (niet teghenstaende al zijn mallicheyt) wozde hy / wanneer hy pet aensienlijcx maeckte / te meer gheacht van t'gemeyn volck / en den Adel hieldt hem booz een uptnemende Meester / onder welcke hy veel Conterseptsels dede. Nu wederkeerende tot Domenico, hy maeckte tot Siena veel wercken / die daer noch ghesien mogen wesen: onder ander/ een Tafel van Lucifers val/daer hy maeckte veel naeckten upt den Hemel reghenende: hier waren veel schoon naeckten en verzoztingen te wege ghebzacht. Dees Tafel / doch onvolmaeckt blijvende / en werdt niet ghestelt daerse toe gheepghent was / want sy docht Domenico te ronsups: en maeckte een ander/ die ten Carmelyten staet. In dese is boven Godt met den Enghelen inde wolcken: in't midden der Tafel is Sinte Michiel, die ghewapent vlieghende / toont Lucifer in den centrum oft afgrondt der Aerdē te hebben gewozpen. Daer sietmē een vperige Meyz / waer in vallen bzandende rootsen en mueren: oock Enghelen en naeckte Sielen / in dat Meyz liggende / wozden gheppnight: daer is wel waergenomen dat schitteren des vyers in die dupsternisse / en wozdt seer gepzesen. Hy dede noch verschepden Salen en Cameren in fresco/ daer hy verschepden histozien en sinnekens te weghe bzacht/ bysonder in't Stadthups / daer veel schoon Beelden zijn/ en Romeynsche histozien / van eenighe die booz t'ghemeen welvaren geleden hebben/ en de Wetten jalourselijck onderhouden hebben. Hy maeckte noch om een Triumphe tot des Keysers incomst te Siena, een Peert van papier binnen hol / van acht ellen hoogh / spzinghende met de voozbeenen inde locht / daer op s'Keysers Beelt/ en onder dzy/ beteyckende dzy Landtschappen van den Keyser overwonnen. Dit wozde op de Marckte Siena ghestelt/ doen den Keyser van Thunis comende daer passeerde. Hier van werdt Domenico seer vermaert/ en ghepzesen: Des den Pzince Doria daer met zijn Majestept gheromen / Domenico versocht te comen booz hem wercken te Genua in zijn Paleys/ daer Pierijn del Vaga en ander hadden gewzocht: maer t'was hem doe ongheleghen / om dat hy hadde te volepnden het plavepsel van den Dom te Siena van Marberen / ghelijck op een nieu inventie hadde begonné een Schilder van Siena, geheeten Duccio, daer men wepnich van weet te vertellen / wie zijn Ouders waren / en waer oft wanneer hy ghestozven is: doch is groote vermaerthept weerdigh/ om soo bysonder inventie / als desen vloer te Siena is/ van wit en swart/ gewzocht met groote stucken steens / waer van d'ommetrecken zijn groefkens ofte streken ghebult met swart van pick/ oft dergelijcke: dan dit vintmē/ dat Duccio leefde Aº. 1356. aen eenigh werck van hem/ van sulcken Datum. Dus heeft Domenicus dit heerlijck wijdt vermaert werck by de handt ghenomen/ en allen skens ghevozdert / met grooter Const en goeden ghelucke. Een groot deel. Ontrent t'hoogh Altaer maeckte hy een fryse van viercante Histozien: Eerst Adam en Eva upt den Lusthof verjaeght: Cain en Abels Offerhande/en Melchisedech, en booz dē Altaer een groot stuck van Abrahams Offerhande. Rondtom dit is een fryse van halve Beelden/die alderhande Dieren ghelepden/ als tot der Offerhande. Als men de trappen af gheromen is/ vintmen noch een ander groote viercante Histozie / van daer Moyses op den bergh Sinai de Wet ontfangt/en beneden daer men om t'gulden Calf danst / en Moyses de Tafelen bzeect. Boozt dweers in de kercke teghen over den Pzeeckstoel/ is een groot viercant/ daer Moyses t'watter

Duccio, een Schilder van Siena, vont historien te maken met groote ingeleyde steens.

Vloer van den Dom van Siena verwonderlyck.

t'water upt den steen dorr romen / en t'volck Israels op verschepden actituden dzinckt/ en beesten te dzencken bzengen. Onder ander seer aerdige dinghen/ isser een Rindt / dat eenen Hondt met 'thooft in't water wil steken om te doen dzincken/den welcken genoech schijnt te hebben / 'thooft te schudden en werp te trecken. Dit is van al d'ander stucken/ die uptnemēde zijn / noch het alderbeste. Noch onder den Thozen oft Cupola, is d'Histozie van d'Offerhande van Elias van hem ghedaen. Hier naer is hy oock te Genua ghetrocken / daer hy wepnich goets dede / van gheljck te Pisa: Want hem docht/ dat hy bupten zijn ghewoon locht niet besonders conde doen: Des hy niet meer elder wercken wilde als tot Siena, daer hy zijn Hups en bupten zijnen Wijngaert / en vermaecken hadde. Hy maeckte noch eenighe Tafelen van Epverwe/seggende / dat gedueriger werck te wesen als Olpverwe/ dat de wercken van Lucas van Cortona / van Pollaivoli, en anderen van Olpverwe/ meer waren vergaen / als de dinghen / die van Epverwe waren ghedaen bon Bzoer Ioan, Bzoer Philips, Benozzo, en ander / die al booz dese ander zijn gheweest. De tronien / die Domenico maeckte / waren seer wel ghestelt / en goet van tepckeninge/ maer daer en was so geen groote gracelijckhept in/ welcke gracelijckhept in onse Const / is een bysonder treffelijck goet deel: Want booz vziendelijcke schoon tronien/ menichs werck bevzijdt heeft gheweest van ghemeenen laster. Ten lesten nam Domenico booz/ van Coper te gieten/ en maeckte op ses Colomnen ses Engelen / wepnich minder als t'leven: dese staen in de Dom-kercke by t'hoogh Altaer. Hier van grooten lof hebbende/ soude noch hebben ghemaeckt twaelf Apostelen / hadde hy den tijdt gehadt om leven: Dan de doot heeft het belet. Hy wesende seer inventijf/ oft versierigh van gheest / sneedt in hout om dzucken van wit en swart / en op coper met t'graef-ijser verschepden dinghen/ en oock ghebeten dinghen / seer bootsige Histozikens van d'Alchemia / daer Iuppiter, en ander Goden / Mercurium willen congeleren / en legghen hem ghebon-

Gracelycheyt in den tronien, een groet deel in de Schilderconst.

den in't sozneps oft smilt-kroes / daer Pluto en Vulcanus t'vier stoken / en meynen dat Mercurius sal blijven / maer hy vlieght henen / in roock verdwijnende. Hy starf t'zijnen 65. Jaer / Anno 1549. en wert in den Dom heerlijc begraven.

Het leven van Ioan da Vdine, Schilder.

DE Schilder-const is genoech gelijc een schoon Vzouwe / die over haer Lief hebbers oft naevolgers seer jeloers is: Want wiese niet ernstigh en bemint/ noch en soeckt / die en vintse niet: En wiese heeft / en niet en oeffent noch en onderhoudt / die verliestse haest weder: Maer wiese met snellen en levendigen gheest van jonghs beminт en naevolght/ dien sal sy haer gewilligh overgheven/ also sy dede haren Ioan van Vdine. Desen jong wesende/ was dickwils met zijn Vader op de jacht en voghelrije/ en van kints beene tot de Tepckenconst natuerlijck ghetrocken/ bzacht synen jonghen tijdt / alst hem ghebeuren mocht/ over met te conterseptten/ Honden/ Gepten/ Hasen/ en alle soozten van dieren en voghelen / die hem ter handt quamen/ en so aerdich / dat hem een yegelijck des verwonderde: booz dese toeghenеghenthept wert hy van syn Vader te Venetien bestelt / by Giorgione van Castel Franco. Hier hoozde Ioan veel lofs van Raphael en Michael Angelo: Des is hy met eenen Recommandatp Bzief aen Baldasser Castiglione, Raphaels groot vziendt / te Room gheromen / en booz den selven Castiglione in de Schole der jonghe Schilders by Raphael bestelt wesende / nam de beginselen en eerste lessen der Schilder-konst seer wel aen/ 't welck hem een groot voozdeel was: want te nemen syn begin by yemant op een quade manicre / is seer schadelijck: want het ghebeurt selden/ datmense can afwenden/en een beter nabolgen en aenwennen / dan met groote moeyte. Ioan sagh by Raphael een ander soete handelinghe / als hy te Venetien by Giorgion gedaen hadde / doch was daer wepnich tijts gheweest. Hy dan wesende van scherpen verstande/ en goet van begrijp/

volghde vlijtich de soete en gracelijcke manière van Raphael, des hy in corter tijdt soo toenam / in teyckenen en schilderen / dat hy seer gracelijck en ghematkelijck naebootste alle natuerlijcke dinghen / Dieren / Lakens / Instrumenten / vasen oft krupcken / Lantschappen / gebouwen / en groenichept / dat hem niemant in dese Schole voorby en was: maer boven al had hy genuechte alderlep vogelen te maecken / dat hy eer langh eenen Boeck vol hadde / soo verschepden en wel gedaen / dat het een vroeplijck tijt verdrijf was te sien voor Raphael, by wien een Vlamingh woonde / gheheeten Ian, een excellent Meester / in frupten / bladen / en bloemen / gelijckende t'leven: dese leerde Ioan nae hem oock maken: maer niet op so droogh / maer verschr schoonder maniere. Oock leerde hy maken Lantschappen / en groenichept / met gebroken gebouwen / die van anderen daer naer oock naeghevolght / en in't ghebruyck zijn gecomen. Raphael, die in zijn dinghen groot benoeghen hadde / liet hem maken een Orgel / die de S. Cecilia, die te Bolognen is / in de handt heeft / die hy soo conterfepte / datse natuerlijck verheven schijnen te wesen / soo zijn oock verschepden Musijck Instrumenten / aen haer voeten ligghende / boven dien zijn ghehandelt effen op de selve manière van Raphael, dat het al van een hant schijnt te wesen gedaen. Tgeschiede corts hier naer / datmen by S. Pieter in vincula, in de ruwynen van t'Paleys van Titus, graefde om beelden te vinden / en datter onder d'aerde waeren ghevonden eenighe verwelfde Camers vol Grotissen / cleen Figuerkens / en historikens / met eenighe cleen aerdighe cieraten van stucco / daer alles noch soo schoon en versch was / dat Raphael, en Ioan, die met hem was comen om dit te sien / seer waeren verwonderdt / van der verschepdt niet alleen / maer van de schoonhept en deucht van desen wercke. Dese grotissen met soo groote teyckeninge gedaen / en so verschepden / versierlijck en cluchtich / en dese stucchi met verdeelde veldekens van verwe / met die historikens / soo lustigh en vrolijck / laghen Ioan soo diep in't hert en in den sin / dat hy hem begaf de selve / niet een oft tweemael / maer verschepden repsen te teyckenen en conterfepten: so dat hy hem die maniere heel licht en doenlijck aenwendde te doen met een fraey gratie. Niet en faelde hem / dan dese schoon mantere van stucco / waer op dese Grotissen waren ghedaen: want al hadden veel voortijts gesocht en geproeft hier over / sonder pet ghevonden te hebben / dan stucco te maken van playster / kalck / Grieckx peck / wasch / en ghebroken backsteen / en daer op te vergulden: so en was noch van niemandt sulck ghedaen / als d'oude Antijcken in ghebruyck hadden / en gheliick dese / die daer ghevonden waren. Soo overlepde Ioan, om dese te maken met kalck en pozzolana, dat is / eenich sant / datmen bupté Room graeft: en dit maeckende / proefde te maken Beelden van half rondt: maer ten conde die gladdichept niet hebben als d'Antijcke / noch sulcke wittichepdt. Doe dochte hy in het Trevertijnsche wit steenkalck pet te mengen / dat witter was als pozzolana: des liet hy stampen rouw stucken van Trevertijn-steenen: dit ging wel redelijck toe / maer noch en was het niet wit noch effen. Maer epndelijck liet hy stampen en pulveriseren al cleen en sisten stucken van den alderschoonsten witten Marber / menghende dit met schoon Trevertijns kalck / vont dat het oprecht / en sonder twijffel / den stucco was der Antijcken / gheliick hy dat begheerde / en ten allen deelen wel beviel. Waer van hy seer verblijdt / toonde Raphael wat hy te weghe ghebracht hadde: welcken doe ter tijt / alsoo men aen de Logien doende was / liet Ioan zijn nieu ghevonden Const te werche daer legghen / en die Logien over al met stucco vercieren / en in fraey comparteringe omhelsen den Grotissen / op de maniere der Antijcken / die seer uptnemende vrolijck en cluchtich staen: Daer onder zijn oock Historikens / Lantschappen / Loofwerck / en Fryseekens: daer bracht hy d'upterste macht te werche / die in sulcken deele de Const vermach. Hier gingh hy / soo veel men sien can / eenighe wercken der Antijckē van stucco ofte schilderije / t'zijnē Colosseo oft elder verre te boven:

Stucco der Antijcken weder ghevonden door Ioan van Vdine.

ben: Want men siet / oft en weet nergens / soo van oudts ghedaen te wesen Voghelen met den vederen / nae t'leven gheconterfeert / van alle geslacht: en Visschen / water-gedierten / en Zee-monsterkens / op soo veel manieren: oock wat de Natuere op elck sapsoen gheeft / van vruchten / vrupē / frupten / groenichept / bloemen / alderlep vogel-rost / coozen / haver / en dergelijcke: doch alles te verhalen wat hier te sien is / waer niet anders / als pet onmogelijck te willen bestaen te doen. T'epnden der Logie / daer dese dinghen zijn / hadde Ioan teghen eenen muer een behangh oft Tapijt gheschildert / al waer den Paus na toegaende / liep een van den Palferniers voorhenen / om het tapijt op te rapen / dat den Paus mocht passeren / dan hy vondt hem bedroghen. Hier heb ick ghesproken van de bovenste Logie / een werck so schoon als sterflijcke ooghe vermach te sien / waer upt ontstaen is / niet alleen in Room / maer schier de Weereldt over / en uptghebreet soo aerdighen manier van schilderen. Daerenboven is Ioan bysonder vermaerthept weerdigh / te hebben studert den Antijcken weder opghebracht / oft ghevonden de Const van t'rechte stucco / en daer toe de schoon maniere van Grotissen / op de rechte streke herbracht. In d'onderste Logie / boven dat de Grotissen en stucco uptnemende zijn / is het een lust te sien / hoe in de welffels van onder op te sien / zijn open lochten geschilderdt / daer gheromde rieten versierich schijnen / als draghende waghens oft roosters / gheladen met wijnrancken / en druyven / en ander verschepden groen vanckwerck / en daer op alderlep voghelen en dierkens sittende / alles seer natuerlijck om sien: alwaer sommighe druyven schijnen een groot deel afgheschepden van het welffel af te hanghen. Elder is noch geweest een sale / daer Ioan hadde gheschildert alderlep Papegaeyen van veelderlep verwen / die doen den Paus Leo hadde / oock Meyrratten / Baboinen / Ziberten / en alsulck vreemdt ghedierte nae t'leven / seer uptnemende ghehandelt: Maer tot groote schaede der Const / heeft Paus Paulus de 4e. de sale / om ander Camers

Den geschildert Tapijt, van Ioan vā Vdine, bedrieght eenen Palfernier.

te maken / gebroken / en t'Paleys van sulck bysonder cieraet berooft: t'welck zijn Heplichept niet ghedaen en hadde / soo hy maer so edeler Consten deucht en weerdichepdt ghekent en hadde. Nae noch eenigh ander werck / Schilderde en wrocht hy van stucco de Logie tot Vigna di Madama, makende daer grotissen / festonen / gedierten / en frijsen / soo schoon / dat het schijndt / of Ioan in dit wert hem selvē heeft willen overtreffē. Hier verdiende hy van dē Cardinael Iulio de Medici een Canonicksschap van Civitale in Friuli, en voor zijn vrienden veel Beneficien / maer t'Canonicxschap gaf hy zijnen Broeder. Noch maecte hy hier nae in dese Vigna een Fontepne / waer het water stoote upt een marberen Elephans hooft. Hier volghde hy naer in dese stantie gheheel eenen Tempel van Neptunus, een Camer die weynich te voozen was ghevonden in Palazzo Maggiore, die al met natuerlijck Zeetupgh en stucco aerdigh gheciert was / en ginghse in Const verre te boven / soo wel waren ghedaen zijn gedierten / Zeehoozens / en schulpen / en onepndlijcke sulcke dinghen / die hy daer maecte. Hier nae maecte hy noch een Fontepn / maer wildt / in de hollichepdt van een Rootse midden eenen Bosch / doende t'waeter vallen met fraeper Const langs keghelsteenen / die men vindt daer natuerlijcke watervallende steenen ghesleten hebben / gheliickende keghelen / die aen de Hupsen s'winters hanghen / dat het natuerlijck een woeste plaetse gheleeck te wesen. Boven op dese ghefigureerde Rootse stelde hy een groot Leeuws hooft / bewassen met veel woeste mop crupden: dit stondt ongelooflijck wel. Dit ghedaen / gaf den Cardinael hem een Cavalierschap van S. Pieters, en schickte hem nae Flozencen. Hier maeckte hy in stucco en anders veel fraepichept / welck de Flozentijnsche Schilders meer beviel als sy't prysen / oft misschien blint in hun eygen quellijcke swaer maniere / sagent niet dan met te weynich oozdeel oft gunst. Ioan weder te Room ghecomen / maeckte tot Augustijn Gigi ind'omloopen / aende stucken in't welffel / die wel ghedaen festonen / die men daer siet /

makende elcken op zÿn verſchepdē ſap-
ſoen/van bloemen / vruchten/en bladen/
ſo levende/ datſe daer aen den muer vaſt
gemaerkt ſchÿnen te hangen. Daer ſier-
men alderlep goet van haver/ook vlier
en venckel bloemen / dat het te verwon-
deren is / hoe zÿn conſtighe handt de na-
tuere hier heeft naeghevoorſt / en met
doode verwen in ſchoonheydt levendich
doen ſchÿnen. Boven de figuere van ee-
nen Mercurius die vlieght / heeft hy upt-
ghebeelt Priapus met een Cauwoerde/en
een ghevorſten Vÿghe / een boeverÿe/
die daer vreeder te ſien is/als ick begeer
te vertellen. Boven deſen zÿn daer kin-
derkens en Dieren / die ſeer ſchoon zÿn:
maer onder ander eenen Leeuw/en Zee-
peerdt van onder te ſien / gheacht ſchier
boven de natuere. Hier nae in't Caſteel
Sinte Angelo, en in't Paleys dede hy
veel frayicheydt. Hier nae is hem zÿ-
nen lieven Raphael ontſtorven / tot zÿn
groote droefheyt / ook Paus Leo, nae
wien quam Paus Adrianus: doe onder-
hiel hem Ioan met eenigh cleen werck/
en vertrock om de Peſt van Room nae
zÿn Vaderlant Vdine. Maer Paus Cle-
ment gherozen zÿnde / keerde hy weder/
en maerkte tot de Croninge verſchep-
den dinghen van triumphelÿcke toebe-
reydinghe: en daer naer met Pierijn del
Vaga een ſchoon comparteringhe van
ſtucco / aen t'welfſel van d'oude ſale:
hier maerkte Ioan fraey grotiſſen en ge-
dierten. Hier nae wert Room beroost:
ook Ioan, die veel gheleden hebbende/
weder vloodt nae Vdine, en teghen zÿn
voornemen moſt (omboden weſende) te
Room weder keeren / voor den Paus
Clement ſom dinghen doende: doe voz-
de t'Officie van Piombo, dat hy beter
verdiende/ Sebaſtiaen van Venetien ghe-
gheven / en Ioan hier van een Penſioen
van tachtentich Ducaten van de Ca-
mer. Ioan vozde weder van den Paus na
Flozencen gheſonden / alwaer hy eeni-
ghe dinghen doende / verſtondt den doot
van Paus Clement: daer viel hem alle
hope van zÿn beloninghe / wel bevin-
dende / hoe pdel het is te hopen op t'le-
ven van Princen / ende hoe wanckelbaer
de Hoffſche dinghen zÿn. Doch al hadde
hy moghen leven op zÿn Officie en In-

comſten/ en Cardinael Hippolito de Me-
dri dienen/ en den nieuwen Paus Paulus
de 3e. ſo beſloot hy te trecken nae Vdine,
t'welck hy dede / en hiel hem by zÿnen
Broeder / dien hy t'Canonincſchap
hadde gheghéven/met vooznemen / geen
Pinceelen meer te handelen. Doch alſoo
hy Huyſvrouwe en kinderen getreegh/
keerde weder tot de verlaten Pinceelen/
en maerkte daer en ontrent zÿn Stadt
verſchepden wercken. Eyndelÿck / Ao.
1550. quam hy te Room als Pilgrim
gheckeet / in geſelſchap van ſleght volck/
om doen zÿn devotie / en wozdt bekendt
bupten de poozte gaende nae S. Pau-
wels / van Giorgio Vaſari, die ook der-
waerts in coerſe quam: en hadde hem
geern onbekent gehouden/ hadde hy Va-
ſari niet behoeft / om crÿghen dooz hem
zÿn penſioen van Piombo, dat hem na de
doot van Sebaſtiaen was gheweygherdt
van Guglielmo Beeltſnÿder van Genua,
die dat Officie hadde / daer hem Vaſari
aen den Paus weder aen hielp / en dede
hem nae meer vzientſchap comen te
Room/in dē dienſt van Paus Pius de 4e.
met goet penſioen / daer hy onder ander
vooz retorqueerde de grotiſſen op de
Logie / dooz cleen verſtandt van den
Paus / want ſy werden meer verargert
als verbetert. Alſoo in zÿn jeught Ioan
op jaghen en voghelen gewent was / ſo
volherde hy altÿt/ſo langhe als hy noch
wel te voedt was / en liep veel tÿts des
hepligh daeghs wel thien mÿlen bupten
Room met eenen Jonghen: en want hy
met het Roer en Cluptboge ſeer wel con
omgaen / ſchoot hy ſoo veel wilde Dup-
ven / en in de maraſſen ſoo veel wilde
Ganſen/en ander water-vogels/dat den
Jonghen ghenoech hadde te draeghen.
Men ſeght/ dat hy was Inventeur van
de gheſchilderde Roe van linwaet / daer
men het wildt mede ſchiedt. Hy hiel en
voedde/om der Jaght wille/altÿt Hon-
den op. Als hy zÿn voozighe gro-
tiſſen (als verhaelt is) hadde
geretorqueert/ſtarf hy Ao.
1564. out 70. Jaer/en
werdt begraven na
zÿn begeerte by
Raphael,

T'leven

T'Leven van Iacob van Puntormo, Schilder.

GElÿck als ten tÿde des grooten Iulij Cæſaris ſeer veel uptnemende Man-
nen zÿn gheweeſt in de rouwe harde
Conſt des grouſamen Krÿchs: ſoo zÿn
in onſe ſoet en vermakelÿcke Schilder-
conſt in Italien / bÿſonder te Flozen-
cen / en onder t'Flozentÿnſche / ten tÿ-
de des grooten Michel Agneli gheweeſt
veel uptnemende Conſt-rÿcke vernufti-
ghe gheeſten: onder welcke niet onweer-
dich is gherekent te wozden Iacob van
Puntormo. Hy was ghebozen te Puntor-
mo, Ao 1493. en werdt t'zÿnen 13. Jaer
ghebzacht te woonen te Flozencen / en
beſtelt by Lionardo da Vinci, rozts daer
naer by Mariotto Albertinelli, voozts
by Pieter de Coſimi: eyndelinghe Anno
1512. quam by Andreas del Sarto, by den
welcken hy ook niet langh en bleef /
om oozſaeck als volgt. Het eerſte werc/
dat Iacob op zÿn epghen handt dede/ doe
hy noch woonde by den verhaelden
Mariotto, was voor een Cleermaker zÿ-
nen vzientd/een Boodtſchap / een cleen
ſtuckken: en alſoo des Cleermakers le-
ven ten eyndt was/ eer het ſtuckken vol-
daen was / bleef het Iacob in de handt.
Mariotto liet dit ſtuckken / als een upt-
nemende dinghen / ſien peghelÿcken/ die
op zÿnen winckel quam. Onder ander
Raphaels voorſegh o-ver Puntor-mo. werdt het ghetoont Raphael Vrbijn, die
te Flozencen was gheromen: welcken
t'werck en den jonghen ſiende / was up-
ternaten ſeer verwondert/voozſegghen-
de van Iacob, t'ghene naemaels van hem
ghewozden is. Mariotto van Flozencen
vertrocken / quam Iacob by Andreas del
Sarto, recht op den tÿdt / dat Andreas
in't vooꝛhof van Servi hadde voldaen
d'Hiſtozien van S. Philips, die welcke
Iacob wonder wel bebtelen/ ghelÿck alle
ander dinghen van Andreas hem uptne-
mende behaeghden / en ſocht deſe ma-
niere met alder blÿt nae te volghen. Ten
liep niet langh oock aen / of hy en was
wonderlÿcken toeghenomen / ſoo in't
tepckenen/als colozeren: ſoo dat aen zÿn
handelinghe gheleeck / of hy langh aen
de Conſt waer gheweeſt. Andreas een
Altaer-tafel hebbende ghemaeckt in een
kerck bupten / die nu al verdozven is/
ſchilderde Iacob den voet van de Tafel/
makende in't midden eenen dooden Chri-
ſtum, met twee Enghelen die Toozſen
hielden / en hem beweenden: over elcke
ſÿde een rondt / en in elck eenen Pzo-
pheet / t'welck gheen kinder / maer
groot Meeſters werck gheleeck te we-
ſen. Andreas ghebzupckte hem voozt in
verſchepden wercken te helpen opma-
ken/als Tafereelen en anders. In deſen
tÿdt werdt den Cardinael de Medicis ge-
kozen Paus / en Leo de 10e. gheheeten/
des te Flozencen veel zÿn wapenen wae-
ren ghemaeckt: des de Monicken van
Servi ſteten een ſteenen wapen maecken/
midden op eenen boge in den ingang der
kerck boven het eerſte pozdael / welcke
Andreas di Coſimo verguldе / en moſt
verrieren met Grotiſſen. En alſoo daer
moſten zÿn op t'nat gheſchildert een Fi-
des en Charitas, nam hy hier toe Iacob,
die doe maer 19. Jaer oudt en was/
welcken qualÿck tot ſoo een treflÿe werc
in ſoo openbaer plaetſe te vzenghen was
dooz beſchzoomthepdt: Doch hoewel
hy op t'nat ſo ghewent en was als in O-
lÿ / greep moedt / en nam aen die twee
Figueren te maken / des vertrock hy
van del Sarto, en maerkte op zÿn ſelven
de Cartons in wepnich tÿts: Dit ghe-
daen / vzacht hy zÿn Meeſter del Sarto,
dat hyſe ſagh: Den welcken verbaeſt / en
verwondert / de ſelve hooghlÿck pzeeſ.
Maer watter van was / t'zy dooz nÿdt
oft anders / nopt ſindert ſagh hy Iacob
met goeden ooghen aen. Oock als Iacob
t'zÿnen huyſe quam / werdt niet inghe-
laten/oft werdt van den Jonghers nae
gheſlupt/ſoo dat hy hem op zÿn ſelven
hiel / en hem naukens behielp / weſende
arm / en dede allen blÿt om leeren/ghe-
dzeven weſende van werck-luſt / naem-
gierichepdt / en natuere/ ſchilderde dees
twee figueren ſoo uptnemende / en in ſoo
cozten tÿdt / als eenigh ervaeren groot
Meeſter mogheljck hadde gheweeſt te
doen: Doch hem ſelf niet voldaen heb-
bende / meende dit werck ſtillÿck te ver-
derven / en met nieu Cartonnen wat
beters te maecken: Maer alſoo hy eens
daerom derwaert quam/ vondt dat An-
dreas di Coſimi alleg ontdeckt hadde / en

grooten omstandt van volck / die't vast besaghen / en werdt van Cosimo soo ghetroost / en t'werck soo aenghepreesen / dat hy't soo liet blijven. Het was ock soo soet ghecolozeert / de Vrouwen tronien / en Kinderkens / soo schoon en levende / dat tot op dien tijdt gheen schoonder schilderije op't nat nopt was ghesien. Welck werck eens ghesien wesende van den Buonarotto, en wetende dat het eenen Jonghen van 19. Jaer hadde ghedaen / seyde: Desen Jonghen / indien hy mach leven / en soo vooztgaen / by datmen sien can / hy sal de Schilderconst noch tot den Hemel voeren. Die van Puntormo, hoozende t'gherucht van hun Lantsman / lieten hem op de poozt van hun Casteel een wapen van Paus Leo maecken / met twee schoon kinderen. In t'selve Jaer op den Vastenavont was heel Flozencen vzolijck / om hunnen nieuwen Flozentschen Paus / en den Edelboom de grooten rost in masaraden / waer toe waghenen waeren toeghemaeckt / en dzy ouderdommen der Menschen daer op vertooght / te weten / de Kindtsheydt / Manheyt / en Oudtheyt / met Personagien / te weten / die in elcken deser tijden oft ouderdommen uptnemende waeren gheweest. Dees dzy waghenen schilderde Iacob, en maeckte hier op van wit en swart de veranderinghen der Goden in verscheyden ghedaenten. Op den eersten waghen stondt in't Latijn / Wy werden: op den tweeden / Wy zijn: op den derden / Wy waeren. Noch waeren van een ander gheselschap gheozdineert seven waghens tot masaraden oft mommerijen. Den eersten / gherrocken van een paer Ossen / al bekleedt met groen crupt / betepckende Saturni eeuwe: In't opperste van den selven waghen waeren / Saturnus met der seyssen / en Ianus met twee hoofden / en den sleutel van den Tempel deers Vzeedts: Onder voet lagh ghebonden de Gramschap oft Raserije / met onepndelijck veel dinghen dat Saturno eyghen is / alles seer uptnemende gheschildert van verwen / dooz den versterighen gheest van Puntormo. Het verselschapten desen waeghen wederszijden ses naeckte Herders / ghekleedt met costelijcke vellen / en Antijckische leersticns / met Herder staven / en transsen van verschepden groen loof. De Peerden / daer sy op saten / hadden in plaets van sadels / vellen van Leeuwen / Tygers / en Wolven / de klauwen verguldt afhanghende met schoon bevallijckheydt: Alle riemen waren gulden en silveren coozden: de steghels waeren Houdts en Rams hoofden: elcken Herder hadde vier dienaers / op elcke sijde twee te voet / met slechter vellen bekleedt / dzaghende tooztsen / ghemaeckt als dozre struycken oft tacken van Pijnboomen / dat ock schoon te sien was. Den tweeden waghen / ghetrocken met twee Ossen / al behanghen met schoon Laken / Transsen op de Hoofden / en groote Pater-nosteren / die hun van de verguldc hoozncn af hinghen: Hier op was ghemaeckt Numa Pompilius, tweede Roomsch Coningh / met een deel Boecken van den Godsdiensten / Offerhanden / en ozdenen der Priesteren / als eerste Autheur oft vooztbzengher der selver by den Romeynen: desen waghen was verselschapt met ses Priesters nae d'Antijckische wijse: hebbende wieroock-vaten / gouden koppen / en derghelijcke dinghen: de dienaers te voet / Lebijtsche wijse gheckeedt / dzoeghen keersen op Candelaers / constich op zijn Antijckische ghewzocht. Den derden waghen was t'Bozghermeesterschap van Titus Manlius Torquatus, die heerschte nae den eersten Cartaeghschen krijch / doe Room seer boozspoedich wierdt / alles van Puntormo seer aerdigh uptghebeelt: desen was van acht schoon Peerden vooztghetrocken: boozen reden op schoon Peerden met gulden laken behanghen / ses paer Raetsheeren met tabbaerts / verselschapt met veel dzaeghers van bijlen in roedekens ghebonden / en dierghelijcke dienaers van het ghericht. Den vierden wagen / met vier Buffels / als Elephanten toegemaeckt / was Iulius Cæsar, triumpherende over de verwinninghe van Cleopatra, met de besonderste ghesthiedenissen op den wagen ghesthildert / dooz Puntormo: Desen waghen was verselschapt met twaelf Ridders in blinckende harnasch / met goudt gheziert en behanghen / met lancen op de dgien: de voetghaende dienaers

Buonarotti voorsegh over Puntormo.

Verscheyden masaraden: eerst dry wagens van 's Menschen ouderdom.

Ander seven wagens.

Eerste wagen, van Saturni eeuwe.

Den tweeden waghen.

Den derden waghen.

Den vierden waghen.

dienaers half ghewapent / in plaets van Toozts / dzoeghen verschepden wapenrooden. Den vijfden waghen / van Cæsar Augustus, heerscher der Weerelt / was vooztghetrocken van ghevlogelde Peerden / toegemaeckt als Grijffoenen: weerszijds reden ses paer Poeeten / wesende gelouwer-kranst / ghelijck ock Cæsar, en waeren ghecleedt peder nae de wijse van zijn Landt / hebbende elck zijnen naem op de vozst / om onderkendt te wozden: en dit was / om dat de Poeeten by Augusto in grooter eeren en weerden waeren. Den sesten waghen / van den opzechten Keyser Trajanus, was ghetrocken van acht schoon behanghen en vertierde Meerrien: Desen was verselschapt van twaelf Gerhtsgheleerde / met langhe tabbaerdts / op zijn Antijckisch: de Toozts-dzaghers te voet / waren Notarissen / Secretarissen / en dergelijcke / met Boecken en Schzifren. Nae dees ses volghde den seuensten / van de gulden Eeuwe / seer rijckelijck en constigh toeghemaeckt / met veel ronde beelden van Bandinelli, en schoon schilderije van Puntormo, onder welcke seer waeren ghepzesen vier gheschilderde Deuchden: Op den midden van den waghen was eenen seer grooten Cloot / als een Weerelt / over welcken lag een Beeldt ghemaeckt / als een doodt Man / met verroest harnasch / wiens rugghe hadde een gat: waer upt quam een seer schoon naeckt verguldt kindt / om upt te beelden t'vergaen der ouder yser Eeuwe / ende t'vooztromen der gulder / die ontstaende was dooz de verkiesinghe van den Paus Leo. Dit kindt was een levende kindt / eens Backers jonghen / die dooz thien goude Croonen hier toe gherocht wesende / rozts daer nae starf / dooz ongheinack oft verrouthept. Elcken wagen oft masarade hadde na gewoonte zijn Liedt: T'eerste veers van desen leesten waghen luyde aldus:

Den vijfden waghen.

Den sesten waghen.

Den seuenden waghen.

Hy, die natuer gheeft wetten,
Can staet en eeuw versetten,
Hy oorsaeckt deucht en spoet:
De Weerelt t'quaet moet doogen,
Soo langh hy't wil ghedooghen.
Dus soo dit Beeldt maeckt vroet,
Comt al op seker voet
D'een eeuw n'a d'ander stappen,
Ter werelt doende slappen
Nu t'quaet, en dan het goedt.

Van dit werck / boven den loon / vertreeg Puntormo meer eer en lof / als schier opt Jonghman in dese Stadt en dede: waerom hy weder in de blijde Incomst van Paus Leo, een houten Triumph Arcke beschilderde / al vol seer schoon Histozien / die dooz te wepnich toesicht naderhandt zijn verdozven / uptghenomen eene / daer Pallas een Speeltupgh gheljckstemmich maeckt op de Liere van Apollo, met wonderlijcken welstandt: upt welcke Histozie t'oozdeelen is de schoonheydt en goethepdt der ander beelden. Noch tegen dees Incomst schilderde hy in fresco / daer den Paus dagheliger de Misse soude hoozen / eenen Godt den Vader met veel kinderkens / en een Veronica met de ghedaente Christi: welck werck op eenen cozten tijdt ghedaen wesende / seer was ghepzesen. Onder meer wercken die Puntormo dede / was seer uptnemende een Sinte Cecilia, met eenighe roosen in de handt: welck werck wert van t'beste gherekent / dat opt op't nat ghedaen mocht wesen. Hy nu ghecruchtich zijnde / werdt hem ghegheben te volepnden t'werck in den voozhof van Servi, daer del Sarto (doe nae Vzanckrijck wesende) een deel hadde ghedaen. Hier maeckte hy / als begheerich na eere / de Visitatie van Maria, met een lustigher en dapperder maniere als hy ghewendt was: Carnatien van oudt en jongh / besonder van een kindt op trappen / zijn wonder poseligh en vleeschachtich: ock Laecken en alles / is seer eenparich en wel ghesthildert / en de Figueren op't nat ghedaen / zijn niet te verbeteren: En was soo ghedaen / dat het van den Constenaers werde vergheleken by de dingen van Sarto. Hier nae schilderde Puntormo een Altaer-tafel / waer in hy maeckte Mariam, die sittende t'kindt toelangt den Ioseph, wiens tronie soo levendich en aerdich lacht / dat te verwonderen is: ock is seer schoon t'kindt S. Ian Baptist / en ander kinders / die een pauwelioen op houden. Noch maeckte hy in een Altaer-tafel S. Ian Euangelist / een schoon oudt Man / en eenen ghekntelden S. Franciscus, welcken leest / hebbende de

bingheren ghevlochten / vestight met gr ooter tuuchept zijn oogen en gedacht op een Maria en haer Kint/welck schijnt ademtocht te hebben: Oock is niet min schoon eenen S. Iacob, die daer oock neffens is: Soo dat gheen wonder is / dat desen uptnemenden Schilder noept beter werck ghedaen en heeft. Hy heeft oock ghedaen eenighe Conterfeptsels/ die uptnemende geleken/ en wel geschildert waren. Noch in een Capelle dede hy eenen dooden Christum, een weenende Mariam, en twee Kinders / t'een houdende den Passpkelck/ en t'ander t'hooft Christi, dat het niet soude vallen: Op d'een sijde was eenen weenenden S. Ian Euangelist met open armen / op d'ander sijde S. Augustijn in Bisschops cleederen / met de slincker handt op den Herder-staf / hadde grooten welstandt/ bewijsende dzoeflijck t'aendencken den doot des Salichmakers. Hy maeckte noch eenigh cleen dinghen van Olyverwe / dat uptnemende was / besonder een redelijck groot stuck / doch met cleen beelden/ daer Ioseph Heer over Egypten wesende/ Iacob zijnen Vader teghen compt / en ontfanght: Dit rekenden en achteden de Const-verstandighe t'beste werck te wesen/dat Puntormo opt dede/en was den Epghenaers soo lief / dat het niet te coop en was / alhoe wel datter dooz den Coningh van Vranckrijck veel om ghedaen was. Meer wercken dede Puntormo, sommighe met grooter moepten/ om den trots van ander Meesters / daer zijn dinghen neffens mosten staen/ makende oock somtijden lakenen/ daer wepnigher douwen in hadden behoeft te wesen. T'ghe schiede dat doe ter tijdt veel uptnemende Pzinten van Albert Durer aen den dagh quamen / die van peder tot Flozencen als besonder werden ghepzesen. Putormo, die in de Const hem selven / en allen Constenaren plagh te voldoen/heeft bestaen dees maniere in verschepden wercken nae te volghen / niet bedenckende / dat de Nederlanders en Hoochduptschen self in Italien de rechte welstandighe maniere gewendt zijn te romen halen / heeft de zijne verandert / van soet in hardt/ tot dat hy epndelinghe/oft ghewaerschout / oft tot bedencken ghecomen / weder zijn eerste wyse ten deele hervattede. T'hadde hem doch niet hinderlijck gheweest / had hy hem slechs beholpen met eenighe deelen der verhaeloer Pzinten / als in't ozdineren / oft dergheliycke / sonder soo epghen tronien/ en anders/nae te volghen. Hier nae in ander werck / werdt Puntormo te schilderen sonder schaduwen/ oft half verwen / datmen nauw hooghsel noch diepsel con onderschepden / soo dat hem al Flozencen verwonderde / dat hy soo nieuw quade en vzemde meeningen hem inghebeeldt hadde. Hy schilderde hier naer eenighe jonghe Heeren / nae t'leven seer wel ghelijckende. Hy maeckte oock een Tafereel / om aen den Coningh van Vranckrijck te sepnden / eenen Lasarus, die verweckt wozdende / hernam de levendichept des gheests in het doode verstozven vleesch: en hadde de upterste leden/als handen en voeten/ ghedaen / als ofter noch het leven niet in en waer ghecomen. Noch maeckte hy een Tafereel/ van de martelisatie van d'elf dupsendt Martelaers/met seer veel werck/schoon maeckten / en kinderkens in de lorht/ welck al seer ghepzesen is gewozden. Hy werdt aenghenomen te volepnden een Sale tot Caiano, maer dede niet dan de Cartons: in den eenen Hercules, die Antheum verdouwt: in eenen anderen Venus, en Adonis: en noch een wozstelinghe van naeckten. Hy schilderde nae eenen Carton van Michel Agnolo, een Magdalena in den hof / dat een goet werck was gherekent. Noch schilderde hy nae Michel Agnoli Carton/een Venus,met eenen Cupido,diese Cust: hier van maeckte hy een seer uptnemende werck. Doe nam Puntormo dooz / de maniere van desen uptnemenden Constenaer Buonarotti te volghen / hebbende eens een Conterfeptsel ghemaeckt van den Hertoch Cosimo, en hem den Hertogh liet vzaghen wat hy hebben soude / epschtede slechts soo veel / als hem behoefde / om te lossen een cappe/ die beleent stondt in de Lombaerdt. Den Hertogh sulck belachende/ liet hem gheven vijftich gouden Croonen/ en een goede pzovisie / en noch had men moept / eerment hem con doen nemẽ. Noch had hy een maniere/ dat hy sõtijdts

Puntormo verandert zijn handelinghe, maer verbetertse niet.

tijdts dooz groote Heeren / die hem wel mochten loonen / niet wilde pet maken/ hoe seer ghebeden/maer wel willich dooz slechte gheneen luyden/ dooz eenen snooden pzijs: so dat hy dooz een Metselaer/ die sijn huys bouwde / soo langhe schilderde als hy metselde/ende gaf hem noch eenige stucken toe: onder ander een Conterfeptsel / ghedaen van de handt van Raphael d'Vrbijn. Puntormo is seer ghepast gheweest op zijn discipel Brunzino, die seer wel wzocht/en veel dinghen hem heeft helpen maerken met zijn Cartons. Puntormo heeft hier nae op mueren van olyverwe bupten Flozencen geschildert/ die niet en geleken zijn doozgaende werc/ maer misshaerhden den aenschouwers/ wesende de Beelden niet seer goet van pzopozcie. Den Hertogh van Flozencen liet hem noch tepcuenen eenighe patroonen om Tapijten / d'Histozie van Ioseph, welcke den Hertogh noch den Tapijtsieren niet bevielen / des Puntormo weder aen sijn Schilderen toogh. Hem werdt bestelt van den Hertogh te schilderen de Hooft-capelle van S. Laurens Kerck / de welcke hy af ghesloten / en hem bestopt hebbende / hielse / datter in elf Jaer niemandt / vziendt / Mensch/ noch levende Siele in en quam / als hy self/ dan eenighe Schilder-jonghers niet climmen en inbzeken pet hebben ghesien/ tot sijn groot leedtwesen. T'scheen na eenigher segghen / dat hy in dit werck alle Schilders / oock Michel Agnolo, dooz hy waren wilde / makende in't opperste Histozien van Adam en Eva, tot der Diluvie / daer Noe den gront der Arcken betreckt: voozt neder ter eender sijden den watervloet / met veel doode lichamen / ende daer Noe met Godt spzeckt: ter ander sijden maeckte hy het upterste Oozdeel / doch heel confups in ozdinantie / vol haspelinghe / en de naeckten sonder onderschept van carnatien / in veranderinghen van tronien/ dat het schijnt een dulle schilderije / om een peder rasende te maecken: hoe wel men hier siet eenigh keerende lichaem / eenighe coppelinghe van d'gien / oft dergheliycke/ wel verstaen / ende met groote studie te weghe ghebzacht / want hy van als schier modellen van aerde maeckte / doch gheen mate onderhoudende: Soo dat hy / die hier meende alle ander Schilders schilderije t'overtreffen / is op veel nae niet moghen comen tot sijn epgen doozgaende werck. Waer by te mercken is / dat ghebeuren can / als men de van selfs milde Natuere gewelt doet / datmen can verderven en doen vergaen / het ghenemen van haer overvloedich heeft ontfangen. Doch met de ghene dan/die dus verbastaerden in de Const/ dooz vzeckheydt der Natueren / oft in hunnen constighen gheest verbijsteren/heeftmen niet dan medelijden te hebben: En te seghen / dat onse Constenaers (hoe sy hun bevlijten / en arbepdt doen) zijn onderwozpen ghebzeken en dwalinghen / alsoo wel als ander in ander wetenschappen doen / ghelijckmen seght / dat den goeden Homerus self somtijden slaperich wozt/oft in slaep valt. Het zijn eenighe geweest/ die meenden dat Puntormo soude zijn ghestozven van rouwe/ om dat hy ten lesten hem selven in de Const niet en con voldoen oft vernoeghen: Maer het is waerachtich / dat hy hem zijn leven langh veel hadde vermoept van Aerde werckende / en op het nat / dat hy is watersuchtich gewozden/ en gestozven oudt 65. jaren. Hy was begraven in de Kerck van Servi, onder zijn Histozie van de Visitatie Mariæ, eerlijck verselschapt van alle Schilders / Beeldthouwers / en Bouwmeesters. Hy was altijt redelijck/ en beleeft gheweest / spzekende in't afwesen eerlijck en maetlijck van een pegelijck / ghelijck een gheschickt edel stelich Constenaer toecomt en betaemt: Doch wert beloghen / dat hy sich selven pzees/ en roemende / anderen veracht soude hebben/ het welcke dinghen zijn / die by den pdelen latendunckenden ghemeen zijn / oft by sulcke / daer wepnich Const oft Deucht eenighe plaetse heeft. Hy was ghenoech-sparich/ zijn cleeren meer te slecht als te heerlijck. Hy was verschzickich / en bysonder bebzeest van der Doot/ soo dat hy van sterven niet mocht hoozen spzeken: bloodt oock de doode/ die men hem te ghemoet bzacht. Nopt gingh hy in Feesten/ of erghens daer gedzangh van volck was / om niet doodt ghedzongen te wozden. Somtijts smoz-

Schilders zijn ooc onderworpen in hun dinghen dwalingen en ghebreken, door vreckheyt der Natueren, oft anders.

ghens op zijn werck comende / bleef den heelen dagh sitten dencken / hoe hy zijn dinghen te weghe brengen soude / en best maecken / dat hy sonder pet ghedaen te hebben weder t'huys keerde: Doch zijn vooznemen ghevestight hebbende / spoedde zijn werck wel veerdich. Hy was bupter maten eensaem / en (als verhaelt is) epgensinnigh / niet te willen wercken vooz eenige / hoe groot sy waren: Doch wat de eensaemheyt belanght / acht ick / datse als een gheselligh vziendinne der studien / en leer-lustighe gheesten / niet te verachten en is. De epgensinnicheyt der Constenaren / van niet te willen wercken / dan vooz die hun lust: wie can versmaden oft beschuldighen pemandt / die sonder teghen Godt misdoen / oft zijnen even naesten te schadighen / zijn sinlickheydt doet / en navolght? Een Constenaer / wien hy pet gont van zijn Const / die heeft hem te dancken: En wien hy't niet en gondt / heeft hem niet te loonen / noch behoozt hem daerom niet te versmaden / en lijdt den epgensinnigen daer schade by / die is zijn epghen.

Eensaemheyt een vriendinne der studien.

Het leven van Ioan Franciſco Ruſtici, Schilder/Beeldsnijder/ en Bouwmeester.

HEt is veel tijdt ook velen geschiet / onder die der Schilder-consten volcomenheyt ghesocht hebben / dat sy dooz te seer trachten nae vzoech ghewin van grooten loon oft gheldt / Const en gheldt t'samen hebben moeten missen: En dat de ghene / die altijt alleen vierich zijn ghewees nae eere / hebben de Const / winninghe / eere / en glozie verreghen / behoudens datse van goeden gheest zijn geweest / ghelijck alst gheschiet is met Ioan Franciſco Ruſtici. Hy was een edel Bozgher van Flozenten / en bestelt te leeren by Andreas del Verocchio, daer Lionardo da Vinci ook by was / in welckes dinghen Ioan Franciſco groot behaghen hebbende / en Verocchio nae Venetien treckende / hiel hy hem by Lionardo, hem dienende met aller vlijt en liefde / want desen wist beschept van perspectiven / in Marmoz wercken / en van Coper te gieten. Lionardo kennende des jonghen goeden aerdt / en hem siende verduldigh in de swaerste dinghen der Consten / creegh ook tot hem seer groote liefde / niet anders doende / dan dat Ioan Franciſco lief was. Ioan Franciſco leerde van Lionardo veel dinghen / besonder Peerden / daer hy groote ghemeerkt in hadde / en maeckter van wasch / aerde / en op alderley maniere / ook seer aerdich / en consticli ghetepckent: en hoewel zijn besonderst wit was t'Beeldthouwen / so schilderde hy / en handelde redelijck wel de verwen. Veel tijt had hy in den mondt / datmen eerst most pepusen / dan zijn schetsen oft schzabbelingen maken / en daer naer zijn tepckeninghen / en dese ghedaen hebbende / latense onghesien ligghen / weken en maenden / daer naer de beste uptkiesen en in't werck leggen. Hy maerkte tot de blijde Incomst van Paus Leo te Flozenten / eenige ronde beelden / die den Cardinael van Medici soo bevielen / dat hy hem dede maerken op een Fonteyn eenen Mercurius van Coper / ontrent een elle hoogh / staende maeckt op eenen cloot / doende een actie of hy wilde vlieghen / in zijn een handt hebbende eenen Vijfwouter oft Schoenlapper / van dunne coperen plaetkens ghemaeck / den welcken dzaepde / ghetaect wesende van het water dat t'Beelt dooz een been / en dooz t'lichaem upt den mondt quam spzinghen / dit Beeldt vooz cleen dinghen wozde seer ghepzesen. Hier nae maerkte hy een Model / om eenen David te gieten / van Coper / die nopt ghegoten werdt / en t'Model dat uptnemende was / ginghverlozen / dat groote schaede was / en daer het soude hebben ghestaen / werdt ghestelt den Marmozen Orpheus van Bandinello. Hy maerkte en goot van Coper een ronde van half rondt / een Boodtschap Mariæ, met een schoon perspective / seer aerdich en net ghegoten: Dese wert ghesonden aen den Coningh van Spaengien. Nae noch eenigh werck / goot hy van Coper dzy Beelden / elck vier ellen langh / te weten / eenen predickenden S. Ian Baptist / tusschen eenen Levijt en Phariseus / om te

Goede spreeckwoorden vã Ioan Franciſco Ruſtici.

om te staen op 't pozdael van S. Ians Kerck te Flozenten: dit was een uptnemende werck / en t'best dat binnen den Modernen tijdt was gegoten: de naeckten / armen / beenen / en ander dinghen wel verstaen / ook seer goede actien doende / bysonder den Phariseus / die de rechter handt in den baert heeft / met een prachtich statich wesen te rugghe tredende / schijnt verwondert van de woozden Ioannis: van dit werck werdt Ioan Franciſco seer qualijcken gheloont. Hier nae begaf hem Ioan Franciſco tot d'Alchemie / ende ook weder tot Schilderen / en maerkte in een Tafereel / dzie ellen langh / en twee hoogh / de bekeeringhe Pauli van olyverwe / vol verschepden Peerden / en Soldaten / doende veelderley actien. Noch Schilderde hy op een minder Tafereel / een Jacht van verschepden Dieren / dat seer cluchtich was. Ioan Franciſco was een seer vziendlijck Man / en seer goet den Armen / nimmer latende pemant van hem gaen onghetroost: Dan hiel t'ghelt dat hy hadde in eenen kozf / t'zp wepnich oft veel / en gaf het na zijn macht elcken wie het begheerde: So dat een arm mensch / die ghewoon was van hem aelmos te hebben / hem siende altijdt gaen upt desen kozf gheldt langhen / seyde tot hem selven / niet denckende dan pemandt te wesen ghehoozt: Ay Godt / had ick te hups het ghene dat in dien kozf is / ick soude doch mijn saecken moghen redden. Ioan Franciſco dit hoozende / hem scherp bestiende / seyde: comt hier / ick sal u te vzeden stellen: en gietende al t'ghelt upt den kozf / in een slip van zijn Cap oft Mantel / seyde: gaet dat u Godt beware: schickende straex om ander gelt / aen een zijn vziendt / die zijn Kenten ontfingh / en ander sijn goederen waernam / den welcken hy had gheozdineert alle weke soo een somme te gheven tot sijn hupshouden / en lietet soo onghesloten liggen / en peder nemen tot behoef van t'huys. Nopt vondtmen gheneuchlijcker / noch bootsigher Mensch als hy / noch die meer sin in Beesten hadde. Hy had een pser Vercken oft Egel so tam gemaerckt / dat het onder Tafel liep als eenen Hont / en hurtende pemandts been / dedet wel

Mildtheyt ten Armen van Ioan Franciſco Ruſtici.

straex na hem halen. Hy had eenen Arent / ook een Raef / die soo epgheutlijcken verschepden dinghen spzack / dat het een Mensch gheleeck te wesen. Hy onderwon hem ook (soomen seght) de dingen der Negromancie / maechende daer dooz somtijts zijn knechten / en ghemeensaem vzienden verschzickt / ende leefde aldus sonder sozgh. Hy hadde laten metselen ghelijck eenen viercanten grooten Back / waer in hy hiel veelderley aerdt van slanghen / die daer niet upt en mochten: hier nam hy groote gheneucht / bysonder des Somers / de sotten bootsen die sy bedzeven / en hen felheyt te sien. Daer was doe ter tijdt binnen Flozenten een Gildt / oft gheselschap / gheheeten van de Pan / daer Ioan Franciſco een onder was / en mosten wesen een ghetal van twaelven / en dit waren meest Schilders / als Andreas del Sarto, en meer ander. Elck van dees twaelf mochter vper mede bzenghen tot een Avondtmael / en tijt verzijf / dat sy te seker tijden hielden. En alsoo sy by beurten Heere waren / mosten altijdt pet nieuwes versieren / om een vzeemt nieu gheneuchlijck gastmael aen te richten / en elck bzacht een besonder pzesent / om ten besten te geven: en wanneer twee pet gheljcks bzachten / die mosten boete gheven. Doe Ioan Franciſco zijn beurte Heer was / hadde hy toeghemaerckt een groote Pan van Lijnwaet / en gheschildert / welcke vooz Tafel diende / soo dat sy hier altemael in saten: den steert van de Pan was gemaerckt als eenen Candelaer om hoogh / dat elck den ander in d'aensicht consien. Sy dus al in't rondt gheseten wesende / quam midden upt dees Pan op rijsen eenen Boom met veel tacken / daer vooz peder twee een Schotel oft gherieht van spijse op was: dese Schotelen af ghenomen / daelde den Boom beneden / daer seer constich op Instrumenten wierdt ghespeelt: cozts daer naer steegh den Boom op met het tweede / en daer nae met het derde gherieht / en alsoo voozt: ondertusschen wierden costlijcke lieflijcke wijnen gheschoncken: Dees inventie wiert van den Mannen van het Gilt seer ghepzesen. Dees repse was Ioan Franciſci pzesent / eenen Ketel van Pastepdeegh / waer

Gheselschap of Gildt van de Pan.

Vreemde gedaente van gastmalen.

waer in Iason den Vader om te verjonghen doopende was: Welke twee figueren waren twee gheſoden Capoenen/d'ie gheheel van leden gheleken Menſchen/ toeghemaeckt weſende met alle dingh dat goet was om te eten. Andreas del Serto pzeſenteerde eenen Tempel/ gheliick die van Sinte Ian te Flozencen/ met acht ranten: Dorh ſtaende op Colomnen. Het fundament was een ſeer groote ſchotel gelée, te weten/ van geſtozkelde ſode ghemaeckt/ van verſchepden verwen van Muſaick/ ſeer lieflijt om eten: de pijlaers van pozphyz ſchijnende/ waren wozſten: De baſen/ en capiteelen/ parmeſaenſthen kaes: De cozniteſen/ van ghebacken ſupcker: het Thooz-geſtoelt van merſepein: den leſſenaer/ van cout Calfvleeſch: Den ſanghboeck/ eenen coſt van dunne deegh: de noten en de letters/ waren pepergranen: De ſanghers/ waren ghebzaden Lijſters/ ſtaende met de becken open/ en hadden overſloppen van dunne Verckens lieſe: achter deſe ſtonden vooz Baſconters/ twee groote gebzaden Wupve-jongen: voozen ſtonden ſes Vlaſvincken/ tot den bovenſangh. Eenen Spillo gheheeten/ pzeſenteerde eenen Ketelaer/ ghemaeckt van een groote Gans/ hebbende bp hem alderlep reetſchap/ om de Pan te vermaken alſt noot waer. Eenen Domenicus Puligo pzeſenteerde een Bzaetvercken/ daer hp van hadde ghemaeckt een ſpinnende Mepſſen/ die een bzoedt kieckens bewaerde/ en de Pan waer te nemē hadde. Een ander hadde tot behoef van de Pan ghemaeckt eenen Aenbeelt/ van een Verckens hooft/ en ander vettichept. Noch hadden ſp een Gildt van de Truffel/ die hadde haer begin in eenen hof/ daer een Abontmael was gheho uden/ met ſpel en alle ghenuchte/ en aten onder ander verſche roomkaeskens: en alſoo eenen gaepte/ dat hem van een ander wat ſoude ingeſteken wozden/ had pemandt een truffel/ die den Metſelaer daer had ghelaten/ en op deſe truffel wat beſlagen kalck hebbende/ in plaets van roomkaes/ wierp hem dit in den mondt/ des werdt van t'gheſelſchap ſeer ghelachen/ en gheroepen/ de Truffel/ de Truffel. Hier upt ontſtondt het

Verſcheydē coſt om eten, verſierlije en vreme toe ghemaeckt.

Gildt vande Truffel oft Tmeel.

Gildt van de Truffel/ van vierentwintich perſoonē/ twaelf meerder/ en twaelf minder geheeten/ hadden vooz hun tepcken de Truffel/ en vooz hun patroon S. Andreas. Dit Gildt dewijl het niet en belanghde als goet chier maecken/ ſpel/ en vzolijchept/ nam metter tijdt ſoo toe/ datter groote Heeren als van Medici, en ander hun onder begaven: Deſe waeren ghehouden alſt hun feeſt was t'overcomen/ daer ſp van hun Heere beſchepden waren te avontmalen/ in verſchepden ghedaenten van cleedinghen/ daer elck pet vzeemdts te verſieren hadde: want wanneer twee eenderlep cleedt hadden/ moſten de boet gheven: dus was het te verwonderen/ wat aerdighe/ ſchoon/ en ſeltſaem cleederen ſp te weghe bzachten: oock werdt peder ter Tafel gheſtelt/ nae dat hp cleederen aen hadde/ heerlijck/ oft flecht/ in hooghe/ oft leeghe plaetſe. Een reps onder ander/ dooz bevel van den Heere van t'Gildt/ quamen ſp in Metſers cleerē/ met Truffel en Hamer in den riem/ en d'Opperknechten met hun reetſchap. Ter plaetſe des Avontmael gheromen weſende/ den Heere van t'Gildt wees hun op een Tafel eenen grondt van een Paleys betrocken/ dat ſp te bouwen hadden: D'opper-knechten bzochten ſtrackx ſtoffe om te wercken/ te weten/ lekkerencoſt van dunne deegh/ datmen daer noemt Laſagna, in hun backen/ in plaets van kalck: oock verſchen kaes en room hergheſoden/ dat ſp heeten Ricotta, wel beſtropt/ en vermengt met ſupcker/ gheraſpten kaes/ en ſpecerije/ in plaetſe van kalck: En in plaets van ſavel oft zant/ confijtturen/ ſupkerbzoot/ en tanſien oft ſtupven: de behouwen ſteenen/ backſteenen/ en plavepſteenen/ die men bzacht in de backen/ kozven/ en anders/ waren ſchoon witte bzoot/ koecken/ taerten/ en derghelijcken coſt/ om te ſunderen. Onder ander werdter gebzacht eenen grontſteen/ welcken den Meeſters docht van den Steenhouwers qualijck gewzocht te weſen/ des hp hem te midden dooz cloven/ en vonden hem vol gebzaden Lijſters/ leverbuelinghen/ en der ſpijſe welcke van den Opperknechten hun voozghelepdt/ ſp t'ſamen op-

Paleys ghebouw van ſpijſen in een Avontmael.

banckten. Deſe quamen noch aen met een groote Colomne/ die ſp opbzoken/ en was binnen ghevult met gheſoden Calver penſſen/ gheſoden Calfvlees/ Capoenen en anderen coſt/ atent/ ſoo ſp oock beden de baſe/ die parmeſaenſche kaes was/ als oock het Capiteel/ wonderlijck fraep ghemaeckt/ van ghebzaden Capoenen/ Calfvlees en tonghen. Ten leſten werdt aenghevoert op eenen waghen een uptnemende conſtighe Architrave/ met haer frice en cozonice/ met ſoo veel verſchepden goede ſpijſen toeghemaeckt/ dat het te langh ſoude vallen alles te verhalen. Eyndlingh alſt tijdt te ſcheyden was/ quam nae eenighe donderſlaghen eenen reghen/ alſoo ſp dat hadden beſtelt en toeghemaeckt/ dat ſp upt het werck moſten ſchepden/ en ſo trock peder nae hups. Een andermael doe eenen Matteo da Panzona Heer was van dit Gildt/ werdt 't Avondtmael aldus beſteldt/ en toeghemaeckt: Die van 't Gildt en 't gheſelſchap ter plaetſen geromen/ en ſittende bp hun Heer/ is bp hun gheromen Ceres, ſoeckende haer dochter Proſerpina, die van Plutone was ontſchaeckt/ en badt/ dat ſp haer wilden volghen/ en gheſelſchap houden in de Helle. Tgheſelſchap/ nae veel woozt en wederwoozdt/ heeft haer ghevolght: En comende in een Camer daer wepnich licht was/ ſagen in plaets van een deur/ een groote mondt van een Serpent/ welks hooft den heelen back muers beſloegh. Hier/ nae dat Cerberus ghebaſt hadde/ vzaeghde Ceres, of haer verlozen dochter daer niet en was binnen. En als van binnen was gheantwoozt Ja/ maer Pluto wepgherde ſe weder te gheven: dan badt de Moeder en al 't gheſelſchap ter Bzuploſt/ die hp berepdt maeckte. Dit bewillight weſende/ ontſloot den mondt des Serpents/ daer ſp bp deelen dooz te tanden heenen gingen/ ſloot/ en opende weder/ tot ſp al in waren/ en quamen eyndlingh in een Camer die rondt was/ alwaer in't midden alleen een cleen lichtken was/ dat ſp qualijcken malcander conden ſien: Hier waren ſp van eenen leelijcken dzoes met een gaffel doen ſitten ter tafelen/ met ſwart bedeckt. Doe gheboodt Pluto,

Wonderlijck; en ſeldſaem Avontmael, ghelyck oft in de Helle waer ghe-ſchiet.

datmen ter eeren ſpnder Bzuploſt ſoude laten berupſten de Helſche pijnen oft tozmenten. Hier wierden in't hooft van eenen Walviſch lichtkens ontſteken/ doe werdt men te ſien dooz verſchepden gaten geſchildert de tozmenten der Hellen/ gheliick die van den Poeet Dante zijn beſchzeven. De gherechten van dit helſch Avondtmael/ waren al grouwſaem dieren int aenſien: maer van binnen warent verſchepden lecker ſpijſen. Hier was dē vooꝛſz. dzoes Hofmeeſter/ in't opſtellen der ſpijſen: En eenen zijn gheſelle ſchonck upt een leelijche Slanghe/ weſende van binnen eenen glaſen hozen/ uptnemende goede Wijnen. Deeſ gherechten werh ghenomen/ ghelatende of 't mael ten epnden was/ bzachten vooz frupt over al niet als enckel dootſbeenderen/ welcke al van ſupcker waren. Doe ſepde Pluto, dat hp met de Bzupdt te bedde wilde/ en datmen de verdoemde ſoude aenbanghen te pijnighen. Stract met eenen windt werden al de lichten uptgedaen/ en men hoozde uptnemende veel ſchzickelijck huplen en en gheroeps: Ondertuſſchen werdt dit dzoeflijck baurket werh ghenomen. En doe de lichten quamen/ ſaghmen daer in plaetſe van dien een ſeer rijckelijck en Coninghlijck Avondtmael toegheſtelt en berepdt. Ten epnden van dit quam een Schip/ bzengende alderlep coſtlijcke conſtueren vooz Coopmanſchap. De Schippers ghelatende Coopmanſchap te laden/ bzachten allenſkens alle de Mannen van 't Gildt op een boven Camer/ alwaer was toeghemaeckt een eerlijck ſchoon Tooneel/ daer een ſeer aerdighe Comedie oft clucht wert gheſpeelt van Philogenia. Deſe ontrent den mozgenſtondt geepndigt weſende/ trock elck vzoplijck nae hups. Veel meer ander verſchepden verſierinqhen van Avontmalen/ waren aengericht van dit Gildt/ de welcke alsmenſe al ſoude verhalen/ mochten doen vergeten te verbolghen het leven van Ioan Franciſco Ruſtici. Het geſchiede Anno 1528. dat deſen Ruſtico, nae noch eenighe werken/ is gherepſt in Vzanckrijck/ alwaer hp bp den Coningh in groot aenſien is gheromen/ die hem een onderhoudt gaf/ van

bijf

vijf hondert gouden Croonen 's Jaers. Nae dat hy hier eenighe dinghen hadde ghedaen/ werdt hem doen maecken een Peerdt van coper / tweemael alst leven/ waer op den Coninck Franciscus soude hebben gheseten. Hierom heeft hy verschheyden modellen ghemaeckt / en met wel behallen des Conings/ heeft te wege gebracht het groot model / en de vorme om in te gieten. Hier toe hadde den Coningh hem gegheven te ghebruycken een schoon groot Paleys: Doch hoe het was oft niet/het werck en was niet geeyndight / doe den Coningh af lijvich is ghevorden. Doe nu Henricus Coningh was / werdt in't beghin van syn regheringhe 't Hof beslach vermindert/en velen hun provisie benomen: dat Rustico doe hem onderhouden most met de hupr van syn groot Paleys. Maer 't quaetste / dat desen goeden Man oudt wesende noch wedervoer/ was/ dat den Coning dit Paleys werh geschoncken heeft aen den Heer Pieter Strozzi, den welcken medelijden hebbende met Rustico, bestelde hem in een goede Abdije: Daer hy (gheljck zijn deughtsaemheyt verdiende) eerlijck onderhouden / en ghedient werdt: Alwaer hy oock is overleden/ oudt wesende 80. Jaer.

Het leven van Baccio Bandinelli, Schilder en Beeldtsnijder van Florencen.

DAt het den constighen Schilder niet soo swaer / en ondoenlijck is/ Beeldtsnijder te worden/ als het den ervaren Beeldtsnijder is een Schilder te worden/ wijst ons ten deele 't volghende Exempel van Baccio Bandinelli: Den welcken ick wel nae had ghelaten verusten onder den Beeldthouweren / om dies wille hy wepnich geschildert heeft/ en ander oorsaecken / sonder van hem veel te verhalen: Doch syn uptnementheydt in de Teycken-const/ heeft my gedronghen hem te ghedencken/ en plaetse te gonnen. Hy was ghebosen te Florencen/Anno 1487. en gheheeten Bartholomeus: Doch nae de wijse des ghemeenen volcx te Florencen/ 'twoordt verrorten de / werdt ghemeenlijck ghenaemt Baccio, zijn Vader hiet Michael Agnolo, en wesende een constigh Goutsmidt/ wilde syn Soon maecken een naevolgher der Const/nemende hem by hem in dē winckel/in gheselschap van ander Jonghers daer hy aenvtugh te teyckenen/ ghelijck het doe 't ghebruyck was / alsoo dat het geen goet Goutsmit en wiert gheacht/ die gheen goedt Teyckenaer en was/ welcke mepninghe recht is / dewijle het teyckenen den gront / en ingangh is tot dese / en meer Consten: Oock most een Goutsmidt doe ervaren zyn in't rondt / oft van rondt te wercken / oft bootseren. Dus teyckenende en bootserende van wasch en potaerde / en comende op

Teyckenen den gront en ingangh tot verscheyden Consten.

eenen winter-dagh op de plaets van S. Pollinari, daer seer veel sneeuws over hoop lagh / wert hem van pemandt gesepdt / waer dit Marmor / en datmer mocht af maecken eenen grooten Reus/ ligghende als den Roomschen Marforio: strackx de Kappe nederghelepdt/ sloegh handt aen de sneeuw/en van ander Jonghers geholpen toebzengen / en afnemen sneeuw/ daer het behoefde/ maerkte een ligghende Marforp-beeldt/ van acht ellen langh / dat hem een peghelijck verwonderde / dat hy soo gheestich dit bestaen / en kindt wesende hadde ghedaen. Ghenoech bewees hy/ meer tot Beeldtsnijden/ als Goudtsmeden te wesen ghenepcht. Buyten Florencen hadde zijn Vader een Hoeve/daer hy den arbeyders hem naeckt vooz liet staen / de selve conterfeptende met alder vlijt: soo dede hy ock verschepdé dieren aldaer wesende. Niet wijdt van daer was gelegen Prato: hier trock hy smorghens vroegh henen/ en bleeffer den heelen dagh / teyckenende in de Capelle nae de schilderije van Broer Philippo Lippi, tot hy't al naghedaen hadde / volghende de manier der plopen van 't laken van desen Meester/ die te desen deele uptnemende was: En Baccio handelde seer aerdich met Pen/ en met root en swart crijt. Eyndelingh wert hy bestelt van synen Vader by Ioan Francisco Rustici, Beeldtsnijder/van de beste van der Stadt/ alwaer Lionardo da Vinci

Baccio noch jong, maeckt eenen Reus van sneeu. Marfori, is een groot Beelt van eenen Rivier-Godt, ligt te Room opt Capitolium.

da Vinci dagheljckx oock was: welcken siende syn teyckeninge en begin / hadder behagen in/en trooste den Jongen/ hem radende sich te houden op het rondt/ hem grootlijcx prijsende de wercken van den Beeldtsnijder Donatus. Riedt hem wat te maken van Marmor/'twelck hy dede: en conterfeptte een vrouwen hooft/ dat van den Antijcken was afghegoten: Dit vooz syn eerste werck maerkte hy redelijck wel. Doe Baccio hier na eenige Modellen van aerde hadde gemaect/ heeft den Vader dese sijns Soons heerlijcke studie willen te baet comen / ontboodt van Carrara eenige stucken Marmorys / ende liet hem t'eynden sijn hups een bequaem werckplaets maken. Hier volmaerkte onder ander gheboetseerde stucken Baccio eenen Hercules met Cacus onder voet / van twee ellen en half lang. Op desen selven tijdt was ghedaen en ontdeckt den Carton van Michel Agnolo Buonarotti, daer elder noch meer af ghesepdt wordt / wesende vol naeckten/ om welcken te conterfeptten grooten toeloop was van de Jeucht/die tot teyckken-konst sick begaven: Onder ander Baccio, die eorts alle d'ander Teyckenaers te boven ginch / soo in omtreck/ musculen/ verdiepinghen/ en wel te voldoen: Onder dees Jonghers waren/ Iacob Sansovino, Andreas del Sarto, Rosso noch jongh / en meer ander. Tis ghschiedt in veranderinghe en oproer der Stadt / dat Baccio hebbende eenen gheconterfeptten sleutel / is ghecomen hepmelijck in de Sael daer den Carton was / en scheurde hem in veel stucken: welck van hem ghedaen een al te schandighe daedt was / te verderven soo uptnemende werck / dat een licht was der rechter Teycken-const. Hier van wist men niet d'oorsaeck / die Bacci snooden gheest dit te doen hadde verwecht: Eenighe meenden / 't was dat hy d'ander Leer-jeught van sulcken grooten voorbeeld wilde berooven/ op datse hem niet te boven ginghen: Ander/dat hy eenighe besonder deelen voor hem selven ghenomen hadde / oft dat hy't hadde ghedaen ter gunst van Lionardo da Vinci, wien desen Carton veel van syn eere in de Const hadde werh genomē. Die dit misschien beter gherieden meenden 't was om den hact en nijdt / die hy droegh tot Michel Agnolo, want hy hem syn leven langh nopt en vermocht. Doe dese daedt openbaer werdt / was hem grooten laster ghesepdt van te wesen nijdich en boos.

Model, is eē Beeldt van wasch oft clcy, daer mē dan de steenen Beelden naer maeckt.

Baccio verscheurt den uytnemenden Carton van Michel Agnolo, Anno 1512.

Hoochmoedich voornemen van Baccio.

Hier naer maeckte hy eenighe Cartonnen: Onder ander eenen van een naeckte Cleopatra, die seer schoon was. Baccio hebbende naem van een groot Teyckenaer / werdt ghenepcht hem te beghven tot Schilderen met de verwen/hebbende vaste meeninghe / den Buonarotto niet alleen te ghelijcken / maer te boven te gaen in beyde Consten. Hierom hebbende geteyckent eenen Carton van een naeckte Leda, met Castor en Pollux, upt het Swaen-ey gheromen in haer armen / en willende dese schilderen van Olp-verwe / en toonen dat hy de handelinge der verwen/ verschepdenheden der colozeringen en blecken / de vermenginghen oft temperinghen / hooghselen en diepselen soo met den werck en daedtlijck uptvoeren sonder van pemandt onderwijs te behoeven / doch hem raedtsaem / heeft van Andreas del Sarto, daer hy seer ghemeensaem mede was / op een Penneel te laten conterfeptten / en soude sien de manier van de handelinghe der Verwen/ en de schilderije hebben tot syn behulp. Del Sarto merckende syn listicheydt/ en misvertrouwen tot hem zijnen vrient/hem syn voorneemen niet te willen openbaren / ginch toe / en nam de verwē op de pallet/ en sonder temperen/ namse met den pinceele / als ervaren Meester die hy was/ en conterfeptte also de carnatie van Baccio: Met dese behendicheydt/ en door dat Baccio stadich sitten most/ con hy niet bysonders afleeren. Doch Baccio verliet daerom zyn voornemen niet: Maer hem openlijck beradende met Rosso, maeckte een Tafereel van Olpverwe / daer Christus d'oude Vaders verlost upt den voorhorgh der Hellen. Noch in een meerder Tafereel/ daer Noe drooneken light/ en met de schamelheydt bloot / van zijn twee Sonen ghedeckt wort/ en van den eenen bespot. Oock proefde en bestondt Baccio, op den gevel van zijn hups te schilderen op het nat kalck / maerkende aermen/

Baccio wil schildere, als sonder by Meester te hebben gheleert.

beenen/

beenen/en lichamen/op verschepden manieren gheclozeert: maer vindende hier in meer swaricheydt / als hy hem voorgheghéven hadde / door het dzooghen van het kalck / en dergheliicke dinghen/ verliet verwe en pinceelen/ en keerde tot zijn voorgaende studie / te maecken van rondt / en voldede van Marmor eenen jonghen Mercurius, met een flupt in de handt/ een Beeldt van dry ellen/daer hy groote studie en vlijt in dede / welck seer ghepzesen werdt / en Ao. 1530. ghesonden aen den Coningh van Vzanckrijck Franciscus, die dat in grooter weerden hadde. Grootlijck bevlijtighde hem Baccio, te sien anatomiseren / en op het alderscherpste self daer in doende te wesen / waer in hy veel maenden en Jaren over bzacht: want hy een man was/ die uptnemende vperich en begheerich was nae eere / en uptnementhepdt in de Const. Geen tijt van jeught aen verlooz hy tijdt / hy en leerde oft en dede wat/ geen moept oft arbepdt ontsiende/ meenende met zijn stadich aenhouden in't werck pegelijcken t'overtreffen. Hy liet van hem aen den dagh tomen een groot deel teyckeninghen. Onder ander werdt dooz Augustijn van Venetien Plaetsnyder hem ghesneden een naeckte Cleopatra, en in een meerder plaet / op een meerder bladt te dzucken / een heel deel Anatomien / daer hy grooten lof van hadde. Hier nae maeckte hy eenen Ieronimus van wasch/ een elle en half langh/ seer dozre en magher / toonende beenen/ musculen / en een groot deel der zenuwen en aderen / onder een rimpeligh en mager vel: Dit werck was met sulck een vlijt ghedaen / dat alle Constenaers die't saghen / hysonder Lionardo da Vinci, sepden/ datmen nopt te sulcken deele beter / noch met meerder Const en heeft ghesien te wege ghebzacht/ oft ghedaen. Hier nae maeckte Baccio eenen Marmozen S. Pieter, vier ellen hoogh/ die niet al te wel nae der Beeldtsnyders maniere ghedaen / maer goet van teyckeninge was. Hier nae maeckte hy eenen Hercules, van neghen ellen en half hooghe/ tot de blyde intomst van Paus Leo de thiende. Desen was van aerde soo ick meen/ van desen roemde Baccio te voozen / dat hy beter soude wesen als den David van Buonarotto: maer het segghen met het doen / noch t'werck met den roem niet over een tomende/ werdt Baccij eere onder den Const-verstandighen wat vermindert. Wetende hier nae Baccio, dat van des Paus weghen was besteet aen Andreas Contucci een seker werck/ tot onse Vzouw van Lozeten / met Beelden en Histozien van Marmoz/ alwaer Andreas alree eenighe dinghen lofliick en wel ghedaen hadde/ en aen d'ander doende was / maeckte Baccio een schoon Model van eenen naecken David, die onder hem heeft Goliath, en hem het hooft afslaet / met voozneem / hem te gieten van Coper / oft te houwen van Marmoz / om te stellen in't Hoff des Paleys van Medicis, daer te voozen eenen David had ghestaen van Donatus. Dit Model bzacht Baccio te Room by den Paus / den welcke niet en dacht tijt te wesen den David daer toe te maecken: maer sepnde Baccio nae Lozeten by Andreas Contucci voozneemt/datmen hem daer soude gheven te maecken eenighe van den Histozien. Hier was hy van Andreas wel ontfanghen en onthaelt/ so om zijn gherucht / als om dat hy van den Paus daer ghesonden was. Hem werdt ghegheven een Marmoz / om daer upt te maecken de ghedoozte van Maria. Baccio t'Moddel gemaert hebbende/ begon in't Marmoz te wercken: maer wesende een Mensch / die geen ghesel schap noch weergade mocht verdzagen noch lyde/ en die wepnigh lof con segghen van anderen / begon hy teghen d'ander Beeldtsnyders/ die daer waren / te lasteren het werck van Andreas, segghende / dat zijn werck geen teyckeninghe en hadde/ghelijck hy oock van anderen sepde. Dees dinghen Andreas ter ooze ghecomen wesende / hy als wijs / en redelick/ berispte Baccio hier van met aller vziendelijckhept en beleeftheyt/ seggende onder ander / De wercken worden ghedaen metter handt/ en niet metter tonghe/ en dat de goede teyckeninghe niet en is te sien in papier/maer als t'werck voldaen is in den steen: eyndelijck / dat hy toecomender tijdt van hem behoozde met meerder aensien te spzeke. Maer Baccio hoorhmoe-

Baccio verlaet t'schilderen, en keert weder tot Beeldtsnyden.

Baccio laet een naeckte Cleopatra, en een bladt met Anatomien in Print uytgaen.

Baccio was onbeleeft, en verwecte te over al vyantschap.

hooghmoedigh met lasterlijcke woozden antwoozdende/ condet Andreas niet langer lijde/ liep hem toe/ en soude hem omghebzacht hebben / en hadmer niet tusschen geweest. Des Baccio most vertrecken / en liet zijn Histozie bzenghen t'Ancona, alwaer hyse bycans voldaen liet blijven / en vertrock. Dese werdt van Raphael van Monte lupo voldaen/en werdt neffen die van Andreas ghestelt/ doch niet soo goet werck als dat van Andreas, hoewel gheen lof onweerdigh. Baccio keerde te Room / en vertreegh dooz Cardinael Iulio de Medici aen den Paus / dat hem was gegheven te maken eenig Beeldt / dooz t'Pallepsich Hof van Medici, in Flozencen. Dus gecomen te Flozencen/ maerte eenē Orpheus van Marmoz / die spelende den Cerberus versacht/en de Helle tot medelijden beweeght. In dit werck volghde hy den Apollo van Belvidere te Room / hoewel zijnē Orpheus de selve actie niet en doet / soo heeft hy seer epghentlijck de maniere van 't lichaem/ en alle de leden naegevolgt. Hier nae liet den voornoemden Cardinael Iulius hem maken/ om zijnen hof te Room onder den bergh Mario, van stucco twee Colossen / oft Reusen / nademael Baccio altijt seer tot Reusen maercken gheneghen was: Dese waren acht ellen hoogh / en ghehouden tamelijk schoon te wesen. Dewijle Baccio aen dese dinghen doende was/en liet nae zijn ghewoonte niet af te teyckenen/ en maeckte voor Marcus van Ravenna, en Augustijn Venetiaen / Plaetsnijders/ onder ander een groot bladt / wesende een Kinderdoodinghe/vol naeckten van Mannen / Vzouwen en kinderen/doode en levende / met verschepden actien van Vzouwen en Soldaten. Hier gaf hy te kennen de goede teyckeninghe/ die hy hadde in den figueren / t'verstandt van den spieren/en alle Lidmaten: welc stuck hem over 'gantsch Europa groot gherucht toe langde/ en is noch in grooter weerden gehouden. Hy maecte noch een seer schoon Model van hout/ en Figueren van wasch / om een Graf voor den Coningh van Enghelandt / welcke Baccio niet in't werck en bzacht / maer werdt besteedt aen Benedictus van Rovezzano, Beeltsnijder/ die dit Graf van Coper maeckte. Doe ter tijdt en hadde Franciscus Coningh van Vzanckrijck geen Beelt van Marmoz/ noch Antijck noch Moderne: Des versocht hy dooz eenige Cardinalen/en Gesanten aen den Paus / om pet te moghen gherrijghen. So hadden dese Ghesanten grooten sin aen dē Laochon van Belvideer, die sy seer hooghlijck pzesen. Doe werdt dooz den Cardinael van Medici, Baccio ontbodē/ welcken hy vzaeghde/of hy moedt hadde eenen soo goeden Laochon te maecken. Baccio antwoozde / dat hy moedt hadde eenen beteren te maecken. Dus werdt van den Cardinael besloten / dat Baccio daer handt aen soude slaen. Baccio, terwijl men om de Marmozē was/ maeckte eenen van wasch / die seer ghepzesen wierdt / en eenen in eenen Carton/also groot als den Antijcken Marmozen/van kool en crijt. De Marmozē gheromen / Baccio liet hem maecken op Belvideer een besloten huys / en maeckte te voor eerst een van den kinderen van Laochon, welck het meeste is/en volepndet op sulcker voegen/ datter den Paus en alle Const-verstandighe mede waren vernoeght: Want van t'zijn en t'Antijck sagmen nauw onderschept: Maer doe hy t'ander kindt / en den Vader een wepnich hadde begonnen / starf den Paus. Doe nu verrozen was Adrianus den sesten / keerde Baccio met den Cardinael te Flozencē/ alwaer hy hem oeffende in de studie van de Teyckenconst. Doe Adrianus doot / en Clemens de sevensie verrozen was/quam Baccio te post nae Room / om hem in de Crooninghe te vinden / tot welcke hy by last van zijn Heplichept maeckte Beelden en Histozien van half rondt. Daer nae wert hem wooning en pensioen bestelt / en keerde weder aen zijnen Laochon: welck werck hy in twee Jaer tijts volbede/so heel constigh/als hy opt eenigh dagen hadde gedaen. Hy maeckte oock den rechten arem van den Antijcken Laochon, makende den selven eerst van wasch/met den musculē en herdichept/ over een tomende met d'Antijcksche maniere / soo dat Baccio wel te kennen gaf / wat verstandt hy hadde in de

Print van eē Kinderdoodinge van Baccio, uytnement wesende.

Baccio verneert hem een beteren Laochon te maecken als den Antijckē op Belvideer.

Baccio droeg hem heel wel in zijn Laochon, en maeckte den rechten arem aen den Antijcken.

Const: dit model diende hem oock tot sijnen arem. Desen Laochon van Baccio behaechde den Paus / soo dat hy hem schickte nae Flozencen te stellen in de sale van Medicis, t'eynden het tweede Hof/en schickte den Coningh ander Antijcke beeldē. Dit werck gaf Baccio groot gerucht en lof. Hier na teyckende Baccio booz den Paus twee Histozien / die hy tot S. Laurens te Flozencen wilde laten schilderē/en dedese op open Lombaerts vel: D'een was de Martelisatie van S. Cosmus en Damianus: d'ander/ daer S. Laurens op den rooster light. Dit teyckende hy seer net/ met grooter aendacht en Const / so getleede als naeckte op verschepden artien/ nae de lichamen in't byer stoocken / en ander wercken doende waren. Seer wzeet had hy oock uytgebeeldt Decium, die hittich aenstouwende de stokers / schijnt te wzederen dē doot des onnooselen Martelaers/ welcken d'een hant opheffende / schijnt sijnen Gheest Gode te bevelen. Dese Histozie wierdt in coper plaet ghesneden van Marc Antonio van Bolognen: en Baccio wert van den Paus (wien dit wonder wel beviel) ghegheven om zijn Const/een Ridderschap van S. Pieters. Te Flozencen ghekeert / schilderde hy eenen jongen S. Ian in de woestijn/ hebbende in den Kincken arm een Enghelken / den rechteren heffende ten Hemel: dit stelde hy tot sijn Vader inden winckel / om trotsen Ioan Francisco Rustici, sijnen eersten Meester / die doe doende was met Schilderen d'Histozie van S. Paulus bekeeringhe. Dit stuck van Baccio wert van den Constenaers der teyckeninghe halven seer ghepzesen: maer niet van weghen t'colozeren / welck te hardt / en niet te wel ghehandelt was. Hier naer maeckte Baccio den grooten Reus Hercules met Cacus, die te Florencen op de plaetse werdt ghestelt/ upt eenen Marmersteen / van neghen ellen en half hoogh / en vijf bzeedt: welck werc Michel Agnolo upt nijt wozde ontrocken upt der handt/ en Baccio ghegeven / die daer niet van en maeckte/ dat den volcke behaeghde: want doe dit werck op de plaetse wozde gestelt/ wert het van peder ghelastert / oock met veel ghedichten en Sonetten in Latijn en Tuscaens/ die op den pedestael geplact zijn ghewozden. Ghelijck alree schimpdichten ghemaeckt waren / doe desen grooten steen nae Flozencen ghebzacht zijnde/ in den Arno verdzonck / die daer nae met grooter moepten uptghehaelt wert. Doe ter tijdt was een ghedicht/ welck inhiel dese meyninghe:

Baccij print van S. Laurens.

Baccio ghecrijght een Ridderschap van S. Pieters.

Doe desen steen nu wist, dat Michel Agnols const
Hem niet doen leven mocht: maer dat hy uyt af jonst
Van Baccij handt ghescheynt most zijn: door dit bedencken,
Wanhopich hy hem self heeft willen dus verdrencken.

Doe Baccio sijnen Reus op de plaetse sach staen / bemerckende dat het dachlicht hem niet goets en dede: maer dat de musculen te weynich conden ghesien wozdē/om de soeticheyt wille: liet hem met een hupsken omcleeden / en toogh hem met den beptels op t'lijf/ ghevende den musculen te som plaetsen meerder verdiepinghen/ en meer hardicheyt als te voozen: nu weder ontdeckt. Hoe wel het swaer valt in't soo groot / alle volcomenheyt en graceljckheyt te weghe te bzenghen/ en dat even wel peder deel van desen Reus wel verstaen en gehandelt is/ en van den verstandigen niet te verachtē is: so neemt den grootē David, die booz t'Paleys daer by staet/ gedaen van Michel Agnolo, upt eenen verdozven steen ghewzocht/den Reus van Baccio gantsch zijn eere en schoonheyt / alhoewel Baccio hem te booz hadde beroemt/desen David van Const wegē heel te doen achter liggen. Baccio seer begeerich om weten/ wat openbaerlijck van sijnen Reus al wozde ghesept/ sondt eenen onder t'volck te lupsteren: welcken bedzoeft t'huys comende vzaechde Baccio wat t'volck sepde. Hy antwoozde/ dat al t'volck met geljcken mont sijnen Reus verachtede. En ghy / sepde Baccio. Ick segghe datse my wel bevallen/ om u te behaghen / sepde desen knecht. Baccio antwoozde: Ick en wil niet dat ghy seght datse u wel bevallen / seghter vzy oock quaet van ghelijck all' ander/ dewijl ghy weet / dat ick van niemans nemmer pet goets en segghe: en nu al de werelt van my quaet seght / soo salt daer mede gelijck en effen wesen. Baccio, ghelijck d'eergierighe pleghen/ die met arbeydt nae Menschen lof trachten / en in plaetse schande gerijgen / hadde in't herte gheen cleen verdziet / al en liet hy dat niet eens blijcken: welck verdziet wert versoet van dē Paus Clemens met een Hoeve/die hem boven zijn betalinge ghegheven/ end' hem neffens zijn ander wel gelegen was. Den voozverhaelden Hercules langhe onder handen wesende/ dooz krijgh en anders / hadde Baccio ondertusschen noch veel wercken ghedaen en aengevangen. Hy hadde aengenomen te schilderen een groote Altaertafel/ ende daerom gemaeckt eenen seer schoonen Carton van eenen dooden Christus, met Nicodemus, Marien/ en ander beelden: doch en schilderdet niet/ om oorsaeck als volcht. Hy maeckte na desen noch eenen Carton / daer Christus doot van Nicodemo ghehouden/ en van de Moeder over eynde beweent wozdt/ met noch eenen Engel daer by staende/ met de dooznen croon en naghelen. Dit schilderde hy metter haest op / en stelde dit Tafereel op de nieuwe Marckt in een Goutsmits winckel ten toogh/ om t'volck/ en Michel Agnols oozdeel te vernemen. Michel Agnolo van Piloto Goutsmidt daer by ghebzacht / doe hy alles wel oversien hadde / sepde / dat hy hem verwonderde / dat Baccio, die soo goet Teyckenaer was / upt sijn handt liet gaen sulcken wzeede en harde schilderije/ en sonder eenige gratie: een peder slecht Schilder soude sijn werck op beter wijse uytvoeren: en dat het schilderen Baccio niet gheleert / noch en diende. Baccio dit weder ghesept/hoewel hy Michel Agnolo benijdde / bekende evenwel dat hy de waerheyt sepde. Het was doch waer / dat Baccij teyckeninge uytnemende was: maer condet soo met den verwen gheen gratie gheven. Des nam hy nu booz / met eyghen hant niet meer te schilderen/maer soude gebzupcken een jongh Schilder/ gheheeten Agnolo, den Bzoeder van Francia Bigio. Het ghesch iede oock / dat te Bolognen ghetroont werdt den Keyser Carolus de vijfde: daer trock Baccio henen / liet hem sien by den Paus/ en trot met hem te Room / daer hy weder sijn Camer hadde op Belvideer. En den Paus sijn gelofte willende voldoen / die hy hadde gedaen / doe hy ten tijde vande verstooringe van Room op't Casteel sat beslooten/te weten/ dat hy boven op den ronden marmozen Tozen/die recht neffens de bzugghe van't Casteel comt / soude doen opzichten seven groote Beelden van coper/ses ellen hoogh / al liggende op verschepden artien: als wesende gevanghen/ oft verwonnen van eenen Enghel / den welcken soude staen op een schoon bleeke ghemarberde Colomme midden op den Thozen / oock van coper/ met een sweerdt in d'handt / welck soude wesen den Enghel S. Michiel, den bewaerder van het Casteel: welcken hem dooz sijn gonst en hulp hadde verlost upt dese ghevanghenis. De seven ligghende Beelden souden wesen de seven Doot-sonden/willende seggē/ dat hy dooz den verwinnigen Engel hadde verwonnen/ en te neder ghewozpen sijn vpanden / boose en snoode Menschen/ uytgebeeldt met de seven Doot-sonden. Hier van liet sijn Heplichept maecken een Model/welck hem behaghende/liet hy Baccio maecken de figueren van aerde/soo groot als sy te wesen hadden/ om te gieten. Baccio een figuere van aerde ghedaen hebbende die seer ghepzesen was/ berief hem met een die van gieten verstandt hadde/ maeckte en goot enige beeldekens / twee oft dzie vierendeelen oft spannen langh/ghelijck als Hercules, Venus, Apollo, Leda, en ander fantasijen / die hy een deel schonck aen sijn Heplichept/en ander Heeren: onder ander een Histozie / d'afdoeninghe van t'Crups half ront/ seer uytnemende wel ghedaen / en super ghegoten / schonck hy Carolo Quinto binnen Genua, van welcken hy seer beschoncken/en Ridder werdt ghemaeckt. Werdt oock vereert en wel gesien by den Pzince Dorea: En van de wzye Stadt Genua werdt hem besteedt te maken een Beelt van Marmer ses ellen hoogh / eenen Neptunus, die nae t'leven soude comen/ en wesen den Pzince Dorea, om op de Marckt tot

Baccio wort van Paus Clemens met een Hoe vebeschoncken.

Gelofte des Paus, doe hy op t'Casteel hem most onthouden, van een bysonder heerlijck werck, welck doch achter wege bleef.

Baccio wort van de Keyser Ridder ghemaect, en beschöcken.

sijn weldaets ghedachtenis te stellen: hier van soude hy hebbē dupsent Croonen/en hadder vijf hondert op de hant. Dit Beeldt heeft hy strackx begonnen: maer nopt volepndt / keerende doe weder aen den verhaelden Reus Hercules. Na desen gedaen Hercules, is den Paus Clemens ghestorven: En wetende Baccio, dat te Room twee Sepulturen oft Graf-steenen souden worden gebouwt/ voor de twee Florensche Pausen / Leo en Clemens, trock nae Room / om te hebben dit werck / daer hy te voozen Modellen van hadde ghemaeckt: maer was belooft eenen Alfonso Lombardi, Fransch Beeldtsnijder / door den Cardinael van Medici, wien hy diende: En hadde met raedt van Michel Agnolo nieuw gheinventeerde Modellen ghemaeckt / verwachtende dagheliicks op goet gheloof sonder coop / ozden te hebben om Marmozen te halen: Doch Baccio dede so veel by de Suster van Paus Leo, Lucretia Salviata, met Alfonso te lasteren/gheen tepckeninghe te hebben/ en hem selven te prijsen: Dat eyndelinghe nae veel naloopens wert beschickt/ dat de metselrije soude ghedaen worden van eenen Lorenzetto Beeldtsnijder/en de Marmozen Beelden en Histozien van Baccio: Welcken maeckte hier toe nieuw Modellen van hout / en daer op Beelden en Histozien van wasch. Syn ozdinantien waren wel goet: Maer ghebruyckte niet verstants ghenoech/ in de ghestorven Pausen met hun Beelden ter bequamer plaetse op hun Sepulturen te vereeren / nae hun weerde. Dees Modellen werden van Baccio gebracht op Monte Caval, tot S. Agatha, in den hof van Cardinael Ridolfi, daer twee ander Cardinalen / Cibo en Salviati, te noenmalen waren ghecomen/ om t'samen een eyndt van dese Grafteptkens te maecken. Terwijle sy aen tafel waren/ quam eenen Beeltsnijder/ gheheeten Tolosmeo, een vzpbozstigh/ stout/en geneuchlijc Mensch/ die geern van een yeder quaet sepde / wesende den besten vzient niet van Baccio. De boodschap ghedaen / dat Tolosmeo wel begeerde binnen comen/sepde Ridolfi, dat men hem soude in laten. En keerde hem tot Baccio: Ick begeer dat wy hoozen/ wat Tolosmeo van dit besteden der Sepulturen sal segghen: Dus Baccio, heft dit behangh der deuren op/ en berght u daer onder. Baccio was strackx ghehoorsaem. Tolosmeo binnen gecomen/wozde hem te dzincken ghegheven / en ghesepdt / wat hem docht van het besteden der Sepulturen aen Baccio. Strackx bestondt Tolosmeo den Cardinalen te berispen / dat sy qualijck hadden ghedaen in dat besteden/ segghende voozts allerlep quaet vā Baccio, hem beschuldigende te wesen onwetende in de Const/ gierig/stout/en latendunckende. En aldus voortvarende in veel eygenschappē der schanden van Baccio, onbzack Baccio lijdtsaemheydt / om Tolosmeo te laten voozt tot den eyndt alles uptsnijten/ en quam voozt toornig/ en met eē quaet aensicht/ segghende tot Tolosmeo: wat heb ick u gedaen / dat ghy van my met soo wepnich aensiens aldus spreeckt? Tolosmeo, dooz 't onderstien verschijnen van Baccio, stiel op/en keerende hem tot Ridolfi sepde: Wat gecksspel is dit/ mijn Heere? Ick wil met geen Papen meer te doen hebben: en gingh so henen. Daer hebben de Cardinalen seer bestaen te lachen/ en Salviati tot Baccio te segghen/ Ghy hoozt wat die van der Const oozdeelen / maeckt nu ghy met u werck/ dat ghyse doet leugentael spzeken. Baccio begon zijn Beeldē en Histozien: doch en was de daedt niet ghelijck de belofte / en de schuldighe plicht / daer in hy ghehouden was/ van weghen dese twee Pausen: Want hy in Beelden en Histozien wepnich blijt dede/ latende de selve qualijck voldaen / en met veel fauten blijven / sozghvuldigher wesende om t'gelot t'ontfanghen / als in den Marmoz te werken. De voornoemde Heeren dit merckende met spa berou / en siende datter noch twee stucken Marmoz waren / om bepde de Paus sittende beelden te maecken / baden / hy soude hem hier in beter dzaghen / en ozdineerden dat hyse volepnden soude. Maer Baccio hebbende alree de gantsche belooffde somme gelts ontfanghen/ dzacht listich te weghe zijn vertreck nae Florencen / hem stekende in den dienst van den Hertogh / door welcken hy vercreegh een deel Marmozs / dat Michel Agnolo toequam/ onder welck waren eenige gebootseerde figueren / en eene al by voldaen van Michel Agnolo. Baccio nam en floegh alles aen stucken wat hy vondt/ om alsoo zyn nijdicheydt te voeden / en Michel Agnolo spijt te doen. Hy vondt oock tot S Laurens in de werck-plaets/ Michel Agnoli twee marmoz Beelden/ wesende Hercules dzuckende den Antheum, welcke den Hertogh dede maecken Bzoer Ioan Agnolo Beeldtsnijder: Dese waren oock seer ghevozdert: En segghende tot den Hertog/dat den Monick desen Marmoz bedozven hadde/ maeckter hy oock veel stucken van. Dit dede hy al onder decksel / dat hy dese Marmozen most ghebzuycken/ en hem ghereet waren en dienstich tot de Fonteynen van het Hof / en de Sepultuere van den Heer Ioan de Medici, welcke hy door syn wel pzaten hadde den Beeldtsnijder Tribolo upt den handen ghenomen. Baccio dan heeft aen dees Sepultuere doende gheweest: onder ander begon hy het Beelt van den voornoemden Heer Ioan in Marmoz / welck een goet deel ghedaen wesende / bleef van hem onvolmaeckt: Doch maeckte hy in't voorste deel der Sepultuere / een Histozie van half rondt/de Beelden ontrent twee ellen/daer den Heer Ioan sit/ voor wien worden ghebzacht veel ghevanghenen / Soldaten / en onthulselde maeckte Vzouwen: doch alles sonder inventie oft eenige bewegingen. Aen d'een eynde deser Histozy is eenen / die op syn schouderen heeft gheladen een Vercken: met welck Beelt sepde men Baccio hadde gemeent eenen Heer Balthasar da Pescia, den welcken hy vpant was/ om dat hy te Room de twee Beelden der Pausen Leo en Clement anderen hadde besteedt / en soo veel te weghe ghebzacht/ dat Baccio 't onverdiende ghelt (hoewel noode) most weder keeren. Doe Baccio dese Sepulture van den Heer Ioan op een deel nae had ghedaen / was hy dagheliicks in de weer metter tonghe aen den Hertogh Cosimo, wat heerlijcken naem d'Antijcken nae hadden ghelaten met doen Beeldthouwen/ en bouwen: En dat syn Excellentie pet groots tot heerlijcke ghedachtenis most nae laten: Soeckende tot syn voozdeel den Hertog uptnemende costen te doen doen. Eyndelinghe soude den Hertogh doen maecken een openbaer Audientp Camer / om de vzeemde Ghesanten en anders / in syn Paleys aen de plaets. Hier toe nam Baccio voor Bouwmeester eenen Iuliaen di Baccio d'Agnoli, en bzacht te weghe/ dat het een werc was van uptermaten grooten cost/ wepnich vozderende / dan somtijdts so een Beeldt daer toe maeckende / van elck nemende vijf hondert Croonen/en was seer vlptigh zijn Pzovisie oft Maent-ghelt stadich t'ontfangen. Onder ander Beelden had hy den Hertogh Cosimo ghemaeckt / welcks tronie niet ghelijckende / seer ghelastert wesende/hy af floeg / als of hy daer een ander begeerde te maken: maer liet het soo blijven. Doe dit werck ontrent ten halven/ de Beelden som op ghedaen/en sommighe gebootseert waren / bzacht den Hertogh weder wat nieuws in't hooft/te weten den Chooz/ 'tghestoelt/ en 'thoogh Altaer van S. Maria del Fiore. In dit werck was Baccio weder aen 't Marmoz Beelden maken: onder ander eenen Adam en Eva, van welcke hy van elck eenighe maeckte/die hy in ander Beelden veranderde. Eyndelinge maeckte hy eenen Adam en Eva met grooter blijt en begheerte / mepnende hier mede 't gemeen volc/en die van der Const/ gantsch wel te vernoeghen/hebbende hier in sich selven volcomelijck vernoeght. Dese ghedaen/en wel net ghepolijst op hun plaets ghestelt / hadden 't selve gelue van sijn ander dingen/ en werden te jammerlijck met Latijnsche en Tuscaensche schimpdichten bevochtē/ waer van een op desen sin sepde:

Baccio bepijdende Michel Agnolo, floegh veel syn dinghen aen stucken.

Het Lusthof was onteert van Adam en sijn Bruydt,
Door onghehoorsaemheydt, des mosten sy daer uyt:
En dees twee Beelden oock der Aerde schande gheven,
Verdienen uyt de Kerck daerom te zijn ghedreven.

Hier is te mercken / hoe de trotsighe dickwils ghetrotst wozden / en dat selden yemandt alle epghenschappen der Consten heeft. In Baccij dinghen faelde altijdt meest de gracelijckheyt: want dese Beelde hadden goede pzopoztie / en waren in vele deelen schoon en wel verstaen / en hebben teyckenynghe ghenoech om loflijck gerucht te verdienen. Doch ist ghescheidt / dat een Edel Vzouwe / dees twee Beelden vast besiende / van Edellieden wert ghevzaecht / wat haer dorht van dese naeckte lichamen. Sy antwoozde: Van der Mannen lichamen voecht my gheen oozdeel te gheven. Sy voozt wesende gheheden / haer ghevoelen te segghen van de Vzouw / sepde sy: Dees Eva heeft twee goede deelen / die weerdich ghepzesen zijn: want sy is wit / en stantvastich. Een aerdighe listighe antwoozde / die al pzijsende / lasterde den Constenaer en zijn werck: verheffende alleen de gedaente van het Marmoz / en twee pzijselijcke deelen / den Vzouwen betamende oft wel voeghende / daer onder begrijpende. Baccio maeckte tot den Altaer noch twee Beelden van Marmoz / eenen naeckten Christus, met eenen Enghel die hem ophoudt / dat wel van zijn beste werck was: en eenen Vader half naeckt / als eenen Iuppiter, die onvoldaen was. Baccio ten lesten hadde niet meer acht op den clap des volcx / dan alleen hem selven rijck te maken / coopende veel schoon Hoevē van Wijngaerden / en groote heerlijcke huysen / niet willende hē selven voozt veel quellen met den arbeyt / hoewel t'Graf van den Heer Ioan, de Camer der Audientie van de sael / en den Chooz met den Altaer van Sancta Maria del Fiore, onvolmaeckt bleven. T'is ghescheiet / dat uyt Vzanckrijck is gheromen Benvenuto Cellini, die Coningh Francisco had ghedient vooz Goutsmidt / in welck hy uytnemende was / en had oock vooz den Coningh pet gegoten. En also den Hertogh lustigh was / de stadt Flozencen te vercieren / werdt hem toeghebzacht en ghepzesen de sen Benvenuto: welcken den Hertogh / naer veel gonst en beleeftheyt / gaf te maken een coper Beelt van ontrent vijf ellen hoogh / eenen naeckten Perseus, hebbende onder hem een naeckte Medusa, die hy onthooft heeft: dit was om te stellen onder een van de boghen van de Logie op de plaets. Benvenuto hier aen / en aen ander dinghen doende wesende / heeft nijdicheyt Baccij herte seer ghequelt en beroert / dat dus een Goudtsmidt stracx Beeldtsnijder was: en die cleen Beelden / Medaillen / en ander minute dinghen was ghewent te maecken / nu bestont groote Colossen oft Reusen te maecken / en ghieten / en stracx so veel gonst by den Hertogh hadde verreghen / en con zijn quaethepdt niet verbozgen houden: maer vont oock een / die hem wijst te verantwoozden: want Baccio in teghenwoozdicheyt van den Hertogh / hadde niet / en van Benvenuto, veel listighe / bytige / en schimpige redenen / hun mercken / de Const / en dergelijck aengaende / waer in den Hertogh zijn tijdtverdrijf hadde / om dat het geschiede tusschen twee soo vernuftighe gheesten / die soo behendigh en snel ter tonghe waeren / gaffe daerom vzy veldt tot hunnen tonghe-strijdt. Baccio hem dus ghetrotst vindende / werdt te vperigher zijnen Godt Vader te volmaken. Maer niet meer vindende by den Hertogh de ghewoon gonst / hiel vast aen te blepen met de Hertoginne. T'geschiede eens / dat dees twee vooznoemdt met malcander in den ghewoonen bijtighen pzaet geraert waren / en vā malranders doen veel dinghen ontdeckten / dat Benvenuto met dweers ghesicht siende / tot Baccio sepde al dzepghende: Baccio, versiet u selven van een ander Weereldt: want op dese en sal ick u niet langhe laten blijven / maer u daer af helpen. Baccio sepde: laet het my doch weten eenen dach te voozen / dat ick mijn Testament maecken / en my biechten mach / en niet en sterve als een breste / ghelijck als ghy zijt. Aldus gaven sy malcander menghen slach / en steke sonder bloeden / metter tonghen. T'welck so eenighe maendē gedurt hebbende met vermaeck van den Hertogh / diese ten lesten verboodt: en begheerde / dat se bepde hem nae t'leven souden conterfepten / en in coper gieten in't groot / tot den gozd-riem toe / op dat den best-doender meest eere mocht bekomen.

Vernuftige en fraey antwoordt van een Edel Vrouw, op de Eva van Baccio.

Baccio wordt ghetrotst in de Const.

Benvenuto en Baccij gerijs.

Baccio leght neergē op toe, dan om rijck te worden.

bekomen. Dewijle dese bertrotsinghe ghedueede / volepndighde Baccio zijnen Godt den Vader / een Beeldt ses ellen hoogh. Hier by liet hy dooz eenen Vincent de Rossi, zijnen leerling / maken twee Enghelen / die weersijds keerssen souden houden. En alles veerdigh hebbende / met noch eenige histozien en bertieringhen tot den Altaer / eer hy alles ontdeckte / en den volcke liet sien / ghebzuyckte hy alle middelen / dat den Hertogh eens soude comen sien / den welcken gheensins en woude comen / alhoewel hy van de Hertoginne oock daerom gebeden was / wesende te seer verstoozt op Baccio, om dat hy soo veel schoone wercken ten halven hadde laten steken / en soo veel weldaden en rijckdom van den Hertogh ontfanghen. Baccio hem siende gelijck upt den dienst / en ghenade van den Hertog / was so dzoef en moeplijck / dat niemandt met hem en con omgaen. Hier nae isser weder twist gevallen tusschen Baccio, Benvenuto, en een Beeltsnijder Bartholomeus Ammannati, om van eenen Marmoz / van meer als thien ellen eenen Reus te maecken. Ondertusschen boldede Baccio eenen dooden Christum, die Clement sijnē soon (die jongh ghestozven was) hadde begonnen: Want hy hoozde / dat Michel Agnolo te Room oock eenen / met eenen grep Beelden / tot syn epghen Sepultuere onder handen hadde / des wilde hy desen oock tot syn graf volmaecken. Desen ghedaen / stelde hem in de Kerck van Servi, op eenen Marmozen Altaer / waer vooz hy een graf liet maken / om sijns Vaders ghebeenten in te legghen / oock hem / en syn ghesin: En heeft selfmet grooter begeerte dees ghebeenten int graf ghelept: En 't zy of hy hier in eenighe besonder bewegynghe heeft gecreghen / oft te seer hem vermoept / hy hem qualijck bevoelende quam't thupsen de sieete dagelijex toenemende / is ten achtsien dage gestozvē / Anno 1559. out 72. Jaer: en hadde tot dier tijdt altijdt cloeck en sterck geweest / sonder opt schijer siette gehadt te hebben. Hy wert begraven neffens 't ghebeent van synen Vader. Syn Graf-schrift is dit:

D. O. M.

Baccius Bandinel, divi Iacobi eques,
Sub hac Sarvatoris imagine,
Ase expressa, cum Iacoba Donia
Vxore, quiescit. Anno M. D. LIX.

Het leven van Francesco Salviati, uptnemende Schilder van Flozencen.

DAt de Const haren constigen oeffenaer dooz dlptich volherden niet alleen verheft / maer oock veredelt / oft somtijdts Edel gheslachts naem toevoegt / is openbaer te bewijsen aē Francesco, den soon van eenen Flozentschen Bozger / Fluweel-wever / genaemt Michel Angelo Rossi: welckē Francesco naemaels den naem van't Edel Hups Salviati vercreeg. Syn Vader wouw hem in alder voeghen ooc op t' Fluweel-weven hebben / dan zijnen sin was gantsch tot de Teycken-const gheneghen / en hadde eenen Cosijn / die gelijck hy noch jongh / en op t' Goutsmeden was: Desen behandighde hem van fraey Meesters teyckeninghe / die hy hepmelijck met grooter neerstichepdt dagh en nacht conterfeptte / ghenietende so veel onderwijs / als hem van den Cosijn mocht gheschieden. Ten lesten / dooz tusschenspzaeck van eenige / quam hy oock op't Goutsmeden / daer hy in't teyckenen seer toenam / en des hepligh daeghs in gesel schap vā ander Jongers met groter neerstichepdt teyckenende / maeckte groote kennis en vziētschap (die altijts duerde) met Giorgio Vasari, oock ghelijck hy een kindt wesende: Welcken / so hy by Andrea del Sarto bestelt wozde / dede hem hepmelijc van zijn Meesters teyckeninghen hebben / welcke Fran-

ceſco met grooter begheerte nacht en dagh conterfeptte. Epndelijc wozde Vaſari beſteldt bp Baccio Bandinelli, daer Franciſco oock bp gheraeckte/tot groot woozdeel van d'een ſoo wel als d'ander: want ſp dus bp een meer in een maendt als anderſins in twee Jaré leerdē. Nae eenighe beroerten der Stadt en belegeringhe /maeckte Franceſco een boto, dat is / een berdeken / datmen upt beloften in de Kerck ophangt/van een Soldaet/ die in zijn bedde van eenighe Soldaten was beſpzongen om vermoozden: en al waſt een dinghen van cleenen loon / ſoo dede hp't met grooter ſtudie en aerdicheppt/en wert namaels in grooter weerden gehouden. Noch in't Clooſter Badia dzp hiſtozikens op't Sacrament: 'teen d'Offerhande van Abraham, t'ander het Manna/het derde t'Paeſchlam: dit werck gaf ghetupghenisſe van t'gene te wozden hadde. Hier nae maeckte hp een Dalida, die Samſon t'hapz afſnijt: en in't verſchiet / daer hp den Tempel doet vallen op den Philiſtijnen : welck ſtuck in Vzanckrijck werdt gheſonden/ en maeckte Franceſco bekendt booz den beſten onder alle jonghe Flozenſche Schilders. T'gheſchiede dat te Room den ouden Cardinael Salviati begheerde bp hem te hebben een fraep jongh Schilder/ die hem nae zijnen luſt eenige dinghen ſchilderde/en wilde hem ghelegenthept doen hebben om te pzactiſeren: des werde bp hem beſteldt Franceſco, wiens conditien en doen den Cardinael wel behaegden: ſo hadde hp daer in Borgo Vecchio zijn Camer / en vier gouden Croonen ter Maendt / en zijn tafel bp den Edellupden. Franceſco blijde van ſulck gheluck / maeckte booz eerſt den Cardinael een Mary-beeldt: noch op een doeck eenen Franſchen Heere/ die eenen Hert jaeght/ welcken hem ſalbeert in den Tempel van Diana. Hier na liet hem den Cardinael maecken in een Mary-beelt t'ronterſeptſel van zijn Nichte / en oock dat van haeren Man. Franceſco, boven zijn boozighe gheluck/ was ſeer verblijdt / om dat Vaſari zijn medegheſelle daer oock gecomen was/ welcken woonde bp Cardinael de Medecis, end' en waren niet wijdt van malander: des ſp niet aenmerckelijckx in Roomna en lieté/ oft ſp en hebbent t'ſamen ghetonterfept : en al den winter t'ſamen / wanneer den Paus upt was/ tepckenden in de Camers heel daghen ſonder eté/ en met groote coude. Franceſco wozde van zijnen Cardinael gheozdineert / te ſchilderen in de Capelle van zijn Paleys eenighe Hiſtozien van S. Ioan Baptiſte/ waerom hp hem met Vaſari in een ſtove begaf te ſtuderen naeckten nae t'leven / en in Campo ſanto deden ſp eenighe Anatomien. Vaſari vertrock nae Flozencen. En Franceſco, nae eenighe groote ſteckte / maeckte ſommighe wercken in S. Maria della Pace, die ſeer ghepzeſen waeren : daer naer bp Pont S. Agnelo, booz een Paleys des Paus wapen / met groote Beelden en naeckten op't nat / die ſeer bevallijck waren. Hp maeckte hier nae een goet conterfeptſel / en in S. Franceſco tot A Ripa, een ſchoon Mariæ boodtſchap / in Olp/ghedaen met grooter blijt. Boozts A°. 1535. in s'Keyſers comſt te Room dede Franciſcus (die nae den Cardinael zijn leven Salviati den toenam behiel) dinghen van wit en ſwart / die boven alle an der ghepzeſen waeren. Hier nae maeckte hp op doecken van waterverwe t'leven van den grooten Alexander, die daer na in Vlaender waren/in Hout ghewzocht. Hier nae ſchilderde hp noch eenighe dingen van Triumphen/ en tot een Comedie een fraep pzoſpertive: noch in eenen Boeck booz een Poeet veel hiſtozikens / en booz zijnen Cardinael een tepckeninghe van roo rijt/ daer David gheſalft wozdt : en was wel t'beſte van al t'gheen Franciſcus Salviati opt teeckende: dit wozde met ingheleps gout ghewzocht van Damiaen van Bergamo. Franceſco werde hier nae doen ſchilderen een Hiſtozie in de Kerck/van S. Jans onthoofdinghe / op't Capitolium/daer Maria Elizabeth viſiteert: deſe was voldaen A°. 1538. op't nat / en is wel van de beſte Schilderije die Franceſco opt dede/ſoo in't tozdineren/en t'ſamen voegen der Hiſtozie/en het verminderen der figueren / met reghel der pzoſpertive / met Architecture in ghebouwen/oock naecten en gerleedde/ de gracelijck-

telijckheyt der tronien / en in alle deelen/ dat gheen wonder is datter al Room in verwonderde. Ontrent een venſter maeckte hp eenige aerdichept en hiſtorikens als van marber/die wonder aerdich zijn. Gheentijts verlooz Franceſco tpdt / maer terwijlen hp dit werck in Campidoglio dede / teeckende hp eenige dinghen / en ſchilderde eenen Phaëton, die Michel Angelo ghetepckent hadde. Naer meer wercken quam Franceſco tot Flozencen/ daer hp van ſijn maeghſchap wel ontfanghen was: daer begon hp een Hiſtozie / booz een triumph van de Bzuploft van den Hertogh Coſimus, de welcke hp een ander nae ſijn tepckeninghe liet volepnden / en repſde nae Venetien / daer hp van den Patriarch beleefdelijck ontfanghen wozde / en maecte booz hem d'Hiſtozie van Pſiche, 'twelck wel is de ſchoonſte ſchilderije die binnen Venetien is. Daer naer in een Camer / daer Iohan van Vdine veel dingen van ſtucco hadde gedaen/ maecte hp eenige Beelden/naeckt en gekleet/ die ſeer gracelijck zijn. Tot de Nonnen van Corpus Domini, oock te Venetien/ maecte hp met grooter blijt eenen dooden Chriſtus, met de Marien / en eenen Engel in de locht/ met de reetſchappen der paſſie in handen. Hp conterſeptte den Poeet Pieter Aretino, welcken dit met eenige verſen/tot deſes Schilders lof/als een bpſonder dinghen/ſondt aen den Coning van Vzanckrijck. Booz de Nonnen van S. Chriſtina maeckte hp een Tafel met veel figueren / die wiſſelijck ſeer ſchoon is. Doe hem Venetien verdzoot / keerde hp weder nae ſijn gewenſchte Room / daer quam hp Anno 1541. Daer gheromen/maeckte na eenige conterſeptſelen in't Paus Paleys/ een ſchoon Tafel in een Capelle / en in de duptſche Kercke verſcheyden dinghen. Maeckte noch booz een van ſijn kennis een tepckeninghe / om te ſchilderen op een van die tafel-berden/ daer men te Room de Craem-vzouwen mede t'eten dzaegt : in welcke tepckeninge hp hadde ghemaeckt / en uptghebeeldt met ſchoon figueren / 't leven van den Menſch/te weten/ de Ouderdommen/ elcke figure ſittende op eenen feſton/die elck op d'ouderdommen attozdeerden: in de comparteringhe waren ſeer aerdich gebzacht twee lange ovalen / daer in de Son en de Maen: int midden was Iſis, d'Egpptſche ſtaet / die booz de Goddin Pallas bidt om wijſheyt / willende ſeggen/ datmen booz den nieu boren behoozt te bidden om wijſheydt en deucht. Deſe tepckeninge was van ſijnen vziendt altijdt ghehouden booz een Juweel/gelijck het was. Hier nae booz eeniger raedt trock hp te Flozencen/op hope van den Hertogh te wercke gheſtelt te wozdé / dewijl hp niet dan langſaem Schilders alſdoe bp hem en hadde. Daer gecomen/maeckte een Mary-beelt booz den Oom van den Hertogh/ om faveur booz hem bp den Hertogh te krijgen. Dit Mary-beeldt ghedaen/ met eenighe conterfeptſelen in/ wozde van elcken ſeer ghepzeſen/ oock van eenen Schilder Taſſo ghenoemt/ die doch niemants dinghen ter werelt en pzees/ en voeghder bp/ dat den Hertogh Franceſco behoozde pet beſonders te laten maken. Epndelinghe werdt hem in't Paleys te ſchilderen ghegeven de Sale van der Audientie/ die booz de Capelle comt. De Sale / die qualijck in Hiſtorien te bedeelen was / om venſteren en deuren/en anders / die't beletten / heeft Franceſco ten beſten bedeelt: en maeckte ten eerſten op de ſijde der Capelle / tuſſchen twee rozinthen pilaſters/ maecte hp twee rijckelijcke Feſtonen van verſcheyden vzuchten/ ſeer natuerlijck / op welcke ſit een naeckt kindt / houdende de wapen van Medicis en Tolledo, en maeckte er twee Hiſtozien van Camillus: een/ daer hp den ſchoolmeeſter den kinderen overgheeft te gheeſſelen : in d'ander een bataille / en daer de Franſopſen wozden van Camillo verwonnen/en daer de hutten vzanden. Neffens dit/ daer de ſelve ozden der pilaſters volgt/ maeckte hp de occaſie / die de Foztune houdt bp t'hapz/en ander van s'Hertoghen devijſen / en veel ſchoon verzierингen. In't meeſte back/ daer in't midden de poozte comt/maeckte hp twee Hiſtorien : d'een is / daer de Gallen 't goudt weghen / en Camillus den Romeynen verloſt: hier zijn veel ſchoon Figueren/

Lant-

Lantschappen/ en verscheyden aerdige Potten en Vaten van goudt en silver. Voorder is / daer Camillus is op den Triumph-waghen getrocken van vier Peerden / en boven hem de Fama, die hem croont: voor den wagen gaen Priesters met 't Beelt van Iuno, met potten en tropheen seer rijcklijc toegemaeckt: ontrent den wagen gaen gevanghenen/ in verscheyden actien / achter aen ghewapende Soldaten / waer onder hem Francesco so conterfeyptte/dat hy schijnt te leven: int verschieten is de stadt van Room seer aerdich ghedaen. Boven op de poorte is van wit en swart een Pax oft Vrede/die de wapenen verbrãt/ en heeft by haer eenige ghevangen. Alle dit werck is soo gedaen/dat niet mogelijck en is schoonder dinghen te mogen sien. Op een ander sijde nae Westen is in een Nicchie Mars ghewapent / en onder by hem een naeckt Beeldt / met eenen Hane-kam op't hooft: in een ander / is Diana behangen met een hupdt/ en by haer eenen Hont/ en sy laught upt haren koker eenen pijl. Voorts op de Noortsijde heeft hy fraey sinnekens gemaeckt: onder ander den Rivier-Godt Arnus, met den overvloedighen hoorn/ welcken met een handt een cleet opheffende/toont een Flozencen/en de groote Heeren en Pausen des hups van Medicis. Hy maeckte oock eẽ basement onder dees Historie met termen van Vrouwen/die Festonen draghen: daer is oock boven een frijse van seer schoon naecktẽ: maer in dese Historie banden Arnus, leyde Francesco al zijn studie te wercke/en geluckte hem oock seer wel. Francesco was van natueren eensaem / niet gheerne hebbende volck om hem als hy wrocht/oock melancolijck: maer liet met grooten schijn van liefde vele by hem comen/ die hem tot dit werck geholpen hadden: dan doe hy achter aen wat begon bijtich t'antwoordẽ/en zijn hoofsche treken te ghebruycken/werdt den voorberhaelden Taffo, en ander / hem van vrienden ghenoech vpanden / en daer wert eenen heelen hoop lasteringen hem naegesept/ als dat hy zijn dinghen in de Sale sonder studeren slechs door erbarenthept dede / dat doch niet alsoo en was: en deden een gerucht loopen / dat men al zijn dinghen afsmijten soude: en doe hy hem aen den Hertogh hier van beclaeghde / was zijn sake daer oock soo bestelt/dat hy niet en vondt sulcken troost als hy gehoept hadde: en tẽ hadden sommige vrienden hem niet moedt ghegeven / hy waer nae lust zijnder vpanden henen getrockẽ: maer hem worde voor gehoudẽ/ dat hem niet beter was/ als te hebben ghedult: want de deucht verholght en geterght wesende / wordt gesuyvert en claer ghemaeckt als gout in t'vyer/ en dat metter tijdt zijn Const en gheest soude worden bekent / en dat hy over niemant als over hem selven soude claghen / als die noch niet wel en hadde gekent zijn eygen Landt-volck/ van der Const wesende. Dus volde de Francesco zijn Sale met groote aenvechtinge / en voort voor den Hertogh noch ander dinghen / oock Conterfeytselen / verscheyden Tafereelen / oock een stuck dat te Lions is in de Capelle der Florentijnen. Hy maeckte oock patroonen om Tapeten van Lucretia, die seer wel in't werck quamen: oock voor den Hertogh d'Historien van Ioseph, welcke in Capijten soo wel stonden/dat dẽ Hertog dese Const van Tapijt-wercken in Florencen heeft doen leeren eenighe Jonghers / soo datter nu de Const seer uptnemende gheoeffent wordt voor den Hertogh. Francesco, onder ander Tafereelen / maeckte noch een Marybeeldt/met eenen Christus en Sinte Ian, welke lacchẽ om eenẽ Papegaey/ die sy in de handen hebben / dat een vroylijck versierlijck werck was. Hy maeckte noch een afdoeninghe van een Crups / waer de beeldẽ wel gedaen / en seer verheven gecolozeert waren/doch van zijn wederwilligh veracht/ maer niet verbetert van een / die om hem te trotsen daer oock een Tafel heeft ghemaeckt. Hy maeckte naer eenighe ander dingen een teyckeninghe van de bekeeringhe Pauli, die hy liet in coper snijden van Æneas Vico van Parma, binnen Florencen. Hy hadde een teyckeninge oock gemaeckt / om de groote Capelle van S. Laurens: maer het schijnt / offe den Hertoge niet getoont en was/van die dat te doen

Exempel hoe quaet het is, niet vriendlijck en beleeft te wesen.

doen hadde/en dat hem by den Hertogh geenen goeden dienst en was ghedaen: want dese Capelle worde besteedt aen eenen Iacob da Puntormo, die by hem te ghelijcken een slecht ghesellе was / des ick sijn leven te beschrijven over hebbe ghelaghen. Summa / hoe het was oft niet / alhoewel den Hertogh Francesco wilde sijn ghewoon pensioen gheven/ soo verrock hy/ en quam te Room Ao. 1548. en cocht een hups by t'Paleys Farnese, doe worde hem van den selven Cardinael besteet de Capelle van t'Paleys van S. Giorgio, daer hy fraey comparteringhe van stucco maeckte / en een aerdig verwelf vã beelden en Historien van S. Laurens in't nat/en op eenen grooten steen van olyverwe den Kerstnacht / daer in oock des Cardinaels conterfeytsel: dit was al t'samen seer constich en wel ghedaen. Naer ander meer wercken maeckte hy in S. Salvator del Lauro, by Monte Giordaen; de Vruyloft van Cana Galileen / en boven de poorte van olyverwe daer S. Ioris den Draeck doodet / seer aerdich gecolozeert. Op desen tijdt sondt hy te Florencen een groot stuck van olyverwe / een Adam en Eva, een seer schoon werck. Hy maeckte in't Paleys Farnese in een Sale twee groote backen muers / van seer fraey inventien / Historien van die van t'Hups Farnese, waer in tomen eenighe Conterfeytselen / oock een Fama, met ander Beelden/die seer schoon zijn/ doch voldede alles niet: dan(alsoo noch volghen sal)worde door Taddeo Zuccharo volepndt. Francesco voldede tot Popolo de Capelle / welcke Sebastiaen del Piombo hadde begonnen voor Augustijn Gigi. Doe schilderde hy noch voor Cardinael Riccio van Monte pulciano, een seer schoon Sale / in strada Guilia, de Historie van David, en onder ander een Bersabe haer badende / met ander veel Vrouwen/ seer wel wesende gheordineert: in een ander / daer Vrias verslagen wort. Oock isser een Historie/ daer d'Arcke met veel ghelupt voort is ghedragen: Elder is noch een seer aerdighe Bataille. En om cort te maecken/ dit wert is gestoffeert vol gratie/bootsige versieringe/ en aerdighe inventie: de comparteringe is oock gedaen met veel opmerckinghe/en vrolijck van verwe: en om de waerheyt te segghen / Francesco hem bevoelende machtigh/en overvloedich van inventien/en hebbende de handen in de ghehoorsaemheyt van zijnen grooten gheest / hadde altijts wel willen hebben uptnemende en onghemeen groote wercken op zijn handen: En soo hy ghevonden hadde eenich Prince/ die hem hadde laten wercken na zijnen sin/ hy soude ongetwijffelt uptnemende dinghen hebben te weghe ghebracht: want hy oock universael was / en wel ervaren in alle de deelen der Schilder-const: zijn tronien gaf hy allesins een groote schoon welstandichept/ en was soo goeden Meester van naeckten / als t'zijnen tijde Schilder leven mocht: In zijn laken hadde hy ooc een seer edel gracelijcke maniere / zijn beelden soo aerdigh en op soo fraey nieuw manière altijts omhangende/en becleedende daer't aen den naeckten alderbest voeghde/en soo fraey van hulselen/schoepsele/ en ander cluchtige cieringhe/ handelende oock soo wel alderlep manieren van verwe op nat/ tu Olp/ lijm / en Ey-verwe / datmen hem verseckeren magh / dat hy is gheweest een van de veerdichste / cloeckste/ en vlijtichste Constenaers vã onser eeuwe: Maer wepnigh groote wercken dede hy/ oft ten lesten en krackeelde hy om den loon / t'welc hem schadig was: want hy van velen daerom geschouwt woorde. In't Jaer 1554. trock Francesco (ghesonden wesende upt begeerte des Conings) na Vranckrijck: Hadde oock verseckeringhe van den Coningh te Room / dat aen betalinge niet schorten soude. Francesco hadde hups en reetschap vercocht/ meenende in Vranckrijck zijn leven langh te blijven: Doch behiel zijn Offirien. Hy worde te Parijs vriendlijck ontfangen van den Abt van Sinte Martens, Francesco van Bolognen/Schilder en Bouwmeester des Conings / en veel beleefthept bewesen: Maer Salviati liet wel haest blijcken/ wat hy voor een was: Want hem en worden niet ghetoont van Rosso, oft ander fraey Meesters dinghen / dat hy niet met een behendichept en wist te lasteren

steren: want hoewel hy wel een manier van vriendelijckheydt by hem hadde/ soo was hy nochtans na-bedenckich/ licht-geloovich/listich/op-merckich en na-nemich/ en comende met pemant vã onse Const te spreecken / t'zy met geck oft ernst / so raeckte hy op t'seer/oft tastese hert tot op het been. Vele verlangden wat sy van hem souden miraculeus sien: soo begon hy / ende maeckte op't nat eenighe dinghen voor den Cardinael van Lotrynen/die hem hadde doen comen: maer hoe't was of niet / ten woorde niet seer ghepresen: oock wasser Francesco niet seer bemint / om dat zijn natuere met dat volck van dien Lande niet over een en quam: om datse daer geern hebbẽ vroplycke/lichte/ en milde Lieden / die banckketten ten besten ghe-ven/en niet so grooten sin en hebben aen de ghene/die swaermoedich/sparich/en rotselachtich zijn / ghelijck Francesco was. Summa / den Coningh / en den Cardinael onledich wesende met krijg/ en Francesco ontbreckende sijn pensioenen en beloften / nae twintich Maenden die hy daer hadde geweest/quam weder te Room / daer hy van als voldaen is gewordẽ. Te Room hiel hem Francesco met eentich cleen werck besich / lupsterende en soeckende nae wat groots / soo was Daniel da Volterra doende in Sala Regi, ten tyde van Paus Pius de vierde: den Cardinael Farnese dede doe allen vlijt / om Francesco de helft van dat werck te doen hebben aen den Paus: doch Michel Angelo, en den Cardinael di Carpi, hebbent belet / tot dat door Vasari aenhouden aen den Paus/ en den Hertogh van Florencen / door Vasari recommandatie aen den Paus / worde Francesco de helft aen besteedt / hoe wel tusschen Francesco en Daniel veel woorden gheweest waren en twist / is niet minder gheworden / doe Francesco ten eersten in de sael liet afsmijtẽ een Historie / die Daniel hadde begonnen. Siet wat den hooghmoedt te wege can brenghen: Francesco maeckte van niemandt werck. S'Paus Bouwmeester Pirro Ligorio, die Francescons vriendt te wesen plagh/hem oock van Francesco siende veracht / werdt hem tot vpandt/ en

Hoochmoet verweckt vyantschap.

beweest dadelijt/ want hy seyde tot den Paus: Daer zijn in Room veel fraey jonghe geesten van Schilders/en goede Meesters/het waer goet/datmẽ een peder in de sale een Historie aen besteedde/ dat elc om best dede/en datmer eens een eynde van saghe: welcken raedt van Pirro hy den Paus voor goet worde aenghenomen. Dit mishaechde Francesco soo seer / dat hy t'werck en het twisten verliet / siende dat hy wepnich worde gheacht / sat te Peerde/en sonder pemandt pet te segghen / quam te Florencen / alwaer hy op gheen vrienden achtende/ stuer en droevich ginghlogeren in een Herberge/ als oft een vreemt Man waer geweest. Eyndelijck/doe hy de handen ginghkussen den Hertogh/ hem geschiede sulcken vriendelickheyt/ dat hy hadde mogẽ hopen op pet goets/ hadde hy van een beter natuere ghe-weest. Hem worde van Vasari geraden/ te comen / en te blijven in zijn Vaderstadt Florencen: en dewijl hy out wert/ en van ongheso[n]de complexie / hem tot ruste soude begheven / verlatende alle twisten en morpten: doch den toorn dede in hem een ander voornemen van wraeckgierichepht verlijven/als hy met den monde uptwendich beloofde. Naer dat hy te Florencen hadde ghe schildert onder ander op silver laken een Pieta, dat is / eenen dooden Christus, met den Marien / een seer schoon stuck wesende / en voor eenen Iacob Salviati eenen Boeck vol aerdicheyt van masscheraden/ met verschepden versierlijcke cleedinghen en toemaeckselen voor Menschen en Peerden/is weder te Room gecomen / en vondt d'Historien van de sale besteedt aen verschepden ander / twee aen Taddeo Zucchero, eene aen Livio da Forli, noch een aen Horazio da Bologna, en een aen Ieronimo Sermonetta, en voort d'ander aen ander. Hierom was Francesco noch mistroostiger/en schreef na Florencen aen Giorgio Vasari om raedt / of hy zijn begonnen Historie wouw voldoen oft niet. Vasari raedde hẽ Jae/en niet te letten op winninge / dan op eere:en soo te doen / datmen zijn dinghen mocht boven al in weerden achten/ende ander assmijten. Nae dese antwoorde

woorde bleef Francesco tooznich noch in twijffel/ en qualijck te vreden/ niet wetende wat hy doen wilde: Als eyndelijck sieck ghewordẽ/ wesende door stadich meesteren oock onghesont/ en is gestorven den elfsten December Anno 1563. oudt 53. Jaer.

Het leven van Daniel Ricciarelli van Volterra, Schilder en Beeldtsnijder.

DE ghene die van Natueren tot de Schilder-const geboren zijn/ geeft haer deselve Const seer vroegh over/ om uptmuntende te worden / waer van sy haest goede hoope van hun gheven: Maer wepnich zijnse / die van jonghs geen goet begin en hebben / en namaels groote Meesters worden. Een van dese wepnighe is doch gheweest Daniel da Volterra, die de beghinselen der Conste leerde by Ioan Antonio van Verzelli, die tot Volterra was comen eenighe wercken doen. Daer nae is Daniel ghecomen by Baldassar da Siena, daer hy beter by leerde: Doch hadde grooter begeerte en wille/dan hem gheest en handen hier in behulpich oft dienstich waren. Waerom in zijn eerste wercken tot Volterra, men siet grooten arbeyt/maer cleen gratie/ vroljckheydt en inventie/ als ghedaen van eenen die swaermoedich is / met groote quellinghe / maer met veel patientie en langen tijdt. Een Facciade dede hy op 't nat van wit en swart/daer begon hy wat naem door te crijghen. En also in zijn Stadt niemant en was/daer hy om trots teghen werckende mocht ghepryckelt zijn om eere/ oock geen dingen/oudt noch nieuw/om nae te leeren / besloot nae Room te repsen/en maecte / om wat mede te nemen/ eenen doeck van Olyverwe/ een gheesselinghe / met soo veel studie als hy mocht/hem veel met t'leven behelpẽde/ oock daer in tronien oft conterseytselen na t'leven brengende. Te Room wesende/ worde eer lang ghestiert by Cardinael Triulzi, welcken dese schilderije siende / uyt behagen die hy daer in hadde / en tochtse niet alleen / maer werdt Daniel soo gonstich/ dat hy hem schickte te werckẽ buyten Room in een zijn Palleys / welck hy liet verrieren met schilderije/ stucchi/grotissen/en fonteynen/ daer doe ter tijdt woecht eenen Ioan Maria van Milanen/ en ander eenige Camers van stucchi en grotissen. Hier tot trots / en om te dienen desen Heer/ daer hy veel goedts af verwachtede/ maeckte hy in hun gesellschap verscheyden Camers en Logien / makende veel grotissen vol vroukens: En boven al gheviel seer wel van hem ghedaen / een Historie van Phaëton, groot als 't leven: oock eenen grooten Rivier-Godt / dat een schoon beeldt is. Den Cardinael dit werck dicmael comende besien/ vraeghte met hem nu den eenen / dan den anderen Cardinael/ des Daniel met veler kennis ghekreegh. Hier nae quam hy werckẽ met Pierijn del Vaga, in de Capelle van Angelo Massimi, daer hy eenighe dinghen met grooter vlijt wrochte: voorts in de Capelle bã t'Crucifix van S. Marcello, daer Pierijn voor den roof van Room hadde ghemaeckt Adam en Eva, groot als 't leven / en twee Euangelisten / voldede Daniel deese Capelle met den Cartonen van Pierijn, maecter twee Euangelisten/ S. Mattheus, en S. Lucas, en tusschen beyden twee kinderen met kandelaers / en in den boghe twee vlieghende Enghelen / met de dinghen van de passie / en maecter noch oock eenige grotissen met naeckte beeldekens. In dit werck (hoewel hyder veel tijdt in dede) droegh hem Daniel seer wel: soo dede hy in een Frijse tot Angelo Massimi, soo dat het ghesten zijnde van Elena Orsina, hoorende oock Daniel seer prijsen / liet hem maecken een Capelle in de Kerck van Trinita, op den bergh: hier dede Daniel allen vlijt/ om een uptmuntich werck te maken / dat hem mochte een excellent Schilder wroeghen te wesen/al soudet hem veel tijdt costen. In dese Capelle maeckte hy d'Historie van Sinte Helena, en nam voor de middeltafel d'Historie van d'afdoeninghe van den Crupce / daer Maria van Magdalena en andere wort gehouden: den Christus is een seer goede figuere / aerdigh vercortende: Het is een werckelijcke overbloedighe Historie: In de bogen boven

de Tafel

de Tafel zijn twee Sibillen / dat de schoonste beelden zijn van al t'werck: t'welfsel met stucco ghewrocht/gecomparteert in vieren / en in vier Historien: in d'eerste is / daer voor Christi lijden worden ghemaeckt by Crupcen: in de tweede/ daer Helena den Joden doet de verborghen Crupcen wijsen: in't derde/ daer sy eenen / diese niet wil wijsen/ doet in den put legghen: t'vierde / daer hyse wijst. Dese Historien zijn met ongelooflijcken vlijt en Const gedaen / gelijck oock zijn noch vier ander: eene/ daer de by Crupcen worden ontgrave: en daer eenen siecken wort ghenesen van t'Crupce Christi: en een ander / daer eenen dooden opgelept verrijst/ in welcken naeckten dooden is een ongheloofflijcke studie der musculen: den omstant is oock seer verwonderende ghemaeckt. Noch isser een doodt gheraemt / op een wonder vreemde bare rustende / seer constich gedaen. Noch een Historie/daer Eraclius den Coning het Cruys binnen Room in't hemde en barvoets draeght. Noch is in dees Capelle S. Francesco de Paula, den Patroon van de Monicken van dat Clooster / en S. Ieronimus in Cardinaels cleeren / welck twee schoon figueren zijn/ gelijck alle t'ander werk is: Dit werc dede Daniel in seven Jaren / met groote moept en studie. Maer dewijle dat de Schilderije / die dus ghedaen is/ heeft altijt eenige harbichept en swaermoedichept / soo faelt hier oock een seker vloeplijckheyt / die den aenschouwer behagelijck en aengenaem is. Hy maeckte in eenighe pedestalen Historikens van stucco / op stuckens van Michel Angelo, welcken hy socht in sijn wercken te volghen. Nae dees Capelle liet den Cardinael Farnese hem maken in zijn Palleys in een Camer een Frijse / en op elck vack een Historie / een Bacchus triumph/ een jacht/ en ander dinghen / die seer wel ghedaen den Cardinael oock wel bevielen. In de Frijse maerte hy in verschepden plaetsen een Maegt met den Eenhoorn/wesende 't'Advijs oft devise van t'Huys van Farnese. Om dit werck begonstichde den Cardinael altijt Danielem, en meer soude/ hadde Daniel niet soo langhsaem

Een dingen dat met moeyte langsaem is gedaen, staet veeltijts onbehaeglijck voor den aenschouwers.

gheweest: Maer was soo sijn manier/ doende liever wepnig wel/als veel qualijck. Hy schilderde oock in't Palleys van Medicis te Room tot Navona Historien van Carolus Quintus, dinghen die seer wel ghedaen zijn. Anno 1547. doe Pierijn del Vaga werdt Daniel bestelt te schilderen de sale Regi, door dat hem Michel Angelo aen Paus Paulus de derde hadde gherecommandeert / dat hy quam in Pierijns plaetse / en so veel pensioen verreegh / soo wrocht Daniel in de sale van stucco boven de deuren eene ornamenten/ met voornemē daer te maken de Coninghen / die de Kercke meest voorghestaen hadden / en in de vacken hun Historien/daerse met hun Victorie en Tributen de Kercke hebben vereert: en het haddē geweest ses Nicchen/ en ses vacken muers: hier toe maeckte hy met groote studie de Cartons / en hebbende wat begonnen langsaemlijck Schilderen / ontstoft hem Anno 1549. den Paus: doe mosten alle stepgeringen wech / om de conclave te houden / om een ander Paus te kiesen. Hier wort de stucco ontdeckt/en seer ghepresen: maer niet soo seer twee gheschilderde Coningen/ die so goet werck niet en waren als tot Trinita, soo datter ghesepdt worde/ dat hy te rugghe gegaen was. Doe nu Anno 1550. Iulius de derde gecorē was/ worde Daniel van velen gherecommandeert / met syn voorighe pensioen het werck te verbolghen / maer den Paus daer geenē sin toe hebbende/ stelder upt/ en liet hem t'eynden het Cozridoor/ tot chieraet eender Fontepne/ maecken wat van stucco/ daer de Cleopatra is. Naer eenich ander dinghen van minder weerden/ werde hem van een Signora Lucretia della Rovere, weder tot Trinita besteedt een Capelle/ teghen over de voorgaende / daer hy verschepden Historien door sijn knechten liet maecken: Maer in't vack van't Altaer maeckte hy self Mariam climmende op den trappen des Tempels: en in't principael vack/daerse ten Hemel climt met veel kinderkens / en onder twaelf Apostelen: En om dat de plaetse niet ghenoech en was om soo veel beelden/maeckte hy/ gelijck of den Altaer hadde gheweest het graf/ soo

Michiel Alberti Florentijn dede met Volterren Carton de Kinderdoodinghe tot Trinita.

soo maeckte hy d'Apostelen comende tot benden op den gront weersijds t'Altaer. Een ander vack van de Kinderdoodinghe liet hy maken eenen Michiel Alberti Flozentijn/hem daer toe gevende den Carton: summa / Daniel vracht 14. Jaren over met groote moepte in dit werck. Hier nae was hem doen maken een Model van eenen David, welcken hem daer nae van door en achter was doen maken in schilderije/ 't welck een schoon werck was. Noch maeckte hy eenen dooden Christus, en oock om in Vranckrijck aen den Coningh te senden/ eenen Æneas, die hem ontkleedt om by Dido te slapen / en boven eenen Mercurius, die hem vermaent wech te trecken: noch eenen Ioannes in penitentie / oock van Olyberwe / en eenen Ieronimus. Nae den doot Iulij, doe Paulus de vierde Paus was / begaf om seker oorsaken hem Daniel tot Beeltsnijden/ mepnende 't schilderen gantsch te verlaten/en trock nae Carrara om Marber: maer bleef den heelen Somer meenende passeren te Flozencē/daer hy de beelden afgoot van Michel Angelo, hebbende sijnen dienst aenghenaem was/ is gaen beschicken sijn Marberen/ datse te Room souden worden bestelt/ keerde weder te Flozenten / waer in sijn eerste comste aldaer/ hem sijnen Jongen/die goet beginsel hadde / was afghestorven tot sijnen grooten rouwe: Desen Jonghen maeckte hy van Marber 't hooft tot de borst nae plapster / want hy hem op't doot hadde afgegoten/en stelder met een Graf-schrift daer hy begraven was. Eer hy noch nae Room tooch/ trock hy nae Volterra, sijn Vader-stadt / daer hy seer willecom was van sijn vrienden en maghen / daer hy door hun begheerte / tot memorie van hem/ maeckte een Kinderdoodinghe/ die in de Kerck van S. Pieters worde ghestelt. Daniel te Room ghecomen / den Paus Pius quartus was in wille af te doen smijten het Oordeel van Michel Angelo, om dat de naeckten soo toonden de schamelijcke leden/ 't welck door Cardinalen/ en ander Const-liefdige/ worde verboden/ en maeckten dat Daniel met gheschilderde doecksens dese bedeckte: en vermaeckte oock de S. Catherine, en S. Blasius, die schenen onhebbelijck te wesen. Hier nae soude hy marberen Beelden hebben gemaeckt/ maer vorderde wepnich: dan daer is gheromen / by laste van de Coninginne van Vranckrijc Catherine, de Medicis suster/Robert Strozzi, om wat te doen maecken te Room / ter eeren van Coning Henricus haren overleden Mā/ die in't tornopen doodt was ghebleven. Desen Strozzi conde aen Michel Angelo om zijn oudthepdt niet verwerwen/maer worde gewesen van hem aen Daniel: den welcken worde doen maecken een Peerdt van coper / al van een stuck/twintich palmen hoogh/ en veertich oft daer ontrent lang/ende daer op de figuere van Coningh Henrijck al gewapent/sock van coper. Dus maeckte Daniel een Model van t'Peerdt / naeraedt en mepninghe van Michel Angelo, welck Strozzi wel beviel. Doe nu den coop van den prijs/tijt/en anders / veraccorderdt was / maeckte Daniel het Peerdt van eerde/ ghelijck het te wesen hadde/met grooter studie. Dit gedaen/ en de vorme gemaeckt hebbende/maer te reedtschap om gieten / hem beradende met alle die verstandt van gieten hadden. Doe wouw den Paus Pius de vierde / dat Daniel voor alle werck soude voldoen de sale Regi, en liete alle ander dingen achter wege. Waer op Daniel antwoorde/ dat hy met groot belang aen de Coninginne van Vranckrijc verbonden was: maer soude de Cartons maken/en stellen zijn Jongers daer in't werck / en soude daerenboven oock zijn deel doen. Welcke antwoorde den Paus niet behaghende / docht al t'werck Salviato te gheven: waerom Daniel jeloers wesende / dede door Michel Angelo en de Cardinael di Carpi soo veel / dat hy en Salviati elck een helft souden doen: doch hadse Daniel gheern alleen behouden. Maer eyndelijc en deder Daniel niet: en t'ghene hy ghedaen hadde / werde door nijdichept afgesneten: en t'gene Salviati begon (als ghedoort is) worde oock afgesneten. Summa/ t'eynden vier Jaeren soude Daniel (nae t'bespreck) zijn Peert hebben ghegoten; Maer alsoo hem prosvisie

Wonder groot voornemen van Volterra, in't gieten vā een groot Peerdt.

wisse van ghelt gebrack/om coper/yser/ en ander materien / werdet van den Heer Strozzo eyndlijck versien. Daniel begraefde syn bozme/'t welck een groot ghebouw was / tusschen twee smilt-ovens/in eē hups daer toe seer bequaem gen Monte Cavallo. De materie ghesmolten wesende / het gieten ginghin't eerste wel toe: Maer ten lesten / 't ghewichte van't metael brack de bozme/so dat in't coppus de materie altemael anderen gangh nam/en upt de bozme liep. Dit quelde ten eersten grootlijck 'tghemoedt van Daniel: Maer hy alles bemerckende/vondt den middel/ om vooz sulck ongheval te verhoeden: Soo dat t'eynden twee Maenden/ hy weder gietende/ is gheheel volcomen en wel ghevallen: Welck Peerdt ongheliick veel meerder is / als dat van Marc Aurelius op 't Capitolium / en was heel glat en dunne. En dat te verwonderen is/sulck een groot stuck werck weegt niet meer als twintigh duysent pondt. Daniel, die hem hadde behoozen te verblijden/ van soo schoonen geut ghegoten te hebben/wesende van cleen complexie / en so swaermoedich / dat hy in gheen voozspoet schier en verblijdde: En hebbende veel sozghe/arbept/en onghemack gheleden/werdt hy overvallen van een Catarne soo fellijck / dat hy den tweeden dagh daernaer is ghestozven/den vierden Aprtl/Anno 1566.

Het leven van Taddeo Zucchero, Schilder van Sinte Agnolo in Vado.

DEn voozberhaelden Daniel, die in de Schilder-const sulck een uptnement Man is gheweest / en dooz grooten arbeydt soo hooghe geclommen wesende/is wederom gedaelt/ en heeft het Weeltsnijden daerom met een wonderlijcke uptcomst aengh egrepen/ als gheboozt is: waer by het wel schijnlick is/ dat die de Schilder-const alsoo verrijgen moeten/datse den prijs gelijcken/ die met cracht hooghe wozdt gheschoten/ en dan so leeghe daelt/ als hy opgeresen is. Maer de gene die de const aengebaren is/ hoe langher spse oeffenen/ hoe sy daer in perfecter wozden: tot welck ons sal dienen 'texempel vā Taddeo Zuccharo, die altijd meer en meer volcomen is ghewozden. Hy was gheboozen in't Vrbijnsche landt/in een Stedeken/ S. Agnolo in Vado gheheeten / Anno 1529. den eersten Septembzis. Syn Vader was een slecht Schilder / en liet zynen Taddeo ten thien Jaren 't Schole gaen/ en leeren lesen en schzijven: Daer naer leerde hy hem teycken / want hem hem docht / dat hy een ander Meester/ als hy was / te wozden hadde / om den grooten gheest/dien hy in hem bemerckte. Daer nae bestelde hy hem by Pompeo da Fano, zyn vziendt: Doch oock maer een ghemeen Schilder: maer desens werck en costuymen Taddeo mishaghende/ keerde weder tot S. Agnolo, helpende den Vader na syn vermogen. Hier nae doe hy in Jaren en verstandt wat meer toenam / siende dat hy by den Vader weynig conde leeren/troc tsynen 14. Jaren alleen nae Room / dooz den grooten Leer-lust ghedzeven wesende: Daer gecomen/ leedt wat onghemack/ daer van niemandt ghekendt wesende/ noch oock niemandt kennende / en kende hy yemandt/die dede hem geen hulp: Ghelijcker een Schilder was van syn Stede en Maeghschap / gheheeten Francesco de S. Agnolo, tot wien hy seer ootmoedelijck hem aenboodt / vziendelijck hulpe van hem begeerende. Wesen Francesco, die in dag-huyzen by Pierijn del Vaga wzocht van grotissen / had hē wel moghen vozderen: Maer gheliick men eenighe vzienden vindt alleen met den naem/bewijsende of toonende slechs dienst aen volck / daer hun nut en voozdeel van mach comen: sulcky was oock desen: Want niet alleen en dede hy den armen Jonghen gheen bystandt / maer dzeef hem van hem met berispinghe en harde wozden. Doch en verlooz noch Taddeo den moedt noch leer-lust niet: maer onderhiel hem met groote moeyte en onghemack so hy best mocht / van winckel te winckel achter Room Berwe wzijvende vooz cleenē loon/en wanneer hy eenigen tijdt hadde/ begaf hem tot teycknen: En al begaf hy hem ten lesten met eenen Schilder Ioan Pietro Calavrese,

Exempel van eenen onvriendelijcken vrient of maegh.

Calavr ee, conde weynich leeren/en qualijck leven: want boven dat hy nacht ende dach wzyven most / soo was het Wijf so quaet en moeplijck/ dat hy niet en mocht hebben tot synen noodzuft dzooghen bzoot: want sy hielt het hanghende boven aen den solder vast in eenen kozf/ aen welcken hinghen een deel bellen/ en so wepnich en roerde men den kozf niet aen/of de bellen en wzoeghden den bzoodt-dief / als des Vzouwen getrouwe bespieders: Maer dit soude den Const-lievenden Jongen niet verdzoten hebben/ hadde hy moghen te copieren crijghen eenighe teycheninghen/ die synen Meester hadde van Raphael van Vrbijn. Om dese en ander vzeemde onbeleestheden verliet hy desen Meester / en gingh op sijn selven woonen/ hem behelpende in die Schilder-winckelkens achter Room / daer hy wel bekent wozde / een deel van der weke om leven werckende/ en een ander deel met teycheren dooz-bzengende/bysonder na de dinghen van Raphael, in t'Paleys van Gigi, en ander plaetsen van Room: en soo hem de nacht somtijts overviel/ end' hem nerghens en wist te berghen/ soo leyde hy hem te slapen in de selve Logien van Gigi, en ander derghelijcke plaetsen/ dooz welcke onghemacken hy zijn gesonthept te cozt dede / en hadde hem de jonckheyt niet te bate ghecomen/hadder moeten besterbē: doch sieck wozdende/ en van Francesco wooznoemt niet meer als eerst gheholpen/ trock na hups by zijnen Vader. Genesen wesende/en den lust niet vermindert / keerde weder te Room / hem schikkende by eenen Iacopone, daer leerde hy soo veel/ dat hy in achtinge begon te comen: des synen maegh ofte vzient / die soo wzeet teghen hem plach te wesen/ hem siende soo gheschickt inde Const/nam hem by hem/om zijn behulp te ghenieten/en begonnen t'samen te werchen / wesende Taddeo, die goet aerts was/ alle ongelijck vergetē. Taddeo makende de teycheninghen / maeckten sy t'samen veel Camer frijsen en Logien op't nat / helpende alsoo mascanderen. Hierentusschen Daniel van Parma, die veel Jaren hadde ghewoondt met Antonio da Coreggio, en omghegaen met Francesco Mozzuoli Parmesaen/ hebbende aengenomen te schilderē een Kerck op't nat/ vooz aen in Abruzzo tot Vitto, aen geen spde van Sore, nam hy Taddeo met hem daer bupten. En al was Daniel den beste Schilder niet/ dewijl hy die voornoemde groote Meesters veel hadde sien werchen / soo waren Taddeo zijn woozden meer vozderlijck in't onderwijsen en segghen / dan of hy een ander hadde sien werckē/verstaende upt hem/ met wat poeselichept en soetichept sy hun wercken dede. In dees Kerck dede Taddeo verschepden Beelden: heet welfsel crupswijs bedeelt/maeckte Euangelisten / Sibillen / en Vzopheten/ met noch vier Histozien van Christus en Maria. Doe hy te Room weder gecomē was/soude hy vooz een Edelman Iacop Matthei schilderen een Facciate: Maer want hy noch maer 18. Jaer out was/ docht hy den Edelman te jong/liet hem twee Histozien maken/ seggende: bevielen sy niet / men soudese afsnijten: De welcke ghedaen wesende/ den Heer niet alleenwel aen en stonden / maer deden hem des welstants halven grootlijcks verwonderen. Doe nu Anno 1548. dit wert gedaen was / wesende de geschiedenissen van Furius Camillus, was het grootlijck van gantsch Room met goede reden ghepzesen: want van Polidoor, en Baldassari van Siena, tot doe ter tijdt/ was gheen Schilder tot dat teycken gecomen. Hier nae dede hy in de Kerck van S. Ambrosio der Milanesen / eenige Histozien van desen Sanct op't nat / en een Fryse met kinderkens / en termen van Vzouwens / dat een redelijck schoon werck was: Oock tot S. Lucia della cinta by Orso, maerte hy een Facciate van wit en swart / met vijf Histozien van Alexander magnus, die seer gepzesen wozde/ al stondter een Facciate neffens tot een Paragon van Polidoor. Doe nu den Hertogh van Vrbijn, Guido Baldo, hoozde de faem van desē Jonghen zijnen ondersaet / onthoodt hem t'Vrbijn, om te maerken de Capelle van den Dom / daer Batista Franco t'welffel van hadde ghedaen op't nat. Daer gecomen wesende / wozden hem van den

Lust en boosheyt vā een Wijf, aen Taddeus beside.

Exempel, dat lust en yver om leeren veel vermoghen.

Hertogh veel beleestheden betoont / en gaf hem oꝛden/wat hy booꝛ de Capelle en andersiens te tepckenē hadde. Maer den Hertogh / wesende Generael oft oversте Veldtheer der Venetianē / most repsen nae Verona , om de sterckten te besien / nam met hem Taddeo , die hem een Tafel van Raphael conterfeptte/ten hupse van de Gꝛaven van Canossa. Noch op eenen grooten doeck maeckte hy booꝛ zyn Excellentie een Pauli bekeeringe / die niet voldaen wozde. Tot Vrbijn weder gheꝛomen wesende/ was vast doende met te tepckenen Histoꝛien van t'leven Mariæ om de Capelle / met de penne en ghewasschen. Dan of den Hertogh niet gheresolveert en was / of Taddeo hem te jongh docht te wesen / daer liepen twee Jarē henen / dat Taddeo niet anders en dede / dan te Pesaro eē studoozken/en t'Vrbijn booꝛ t'Paleys op de Facciate een groot wapen op't nat/en't conterseptsel van den Hertogh/ groot als t'leven / dat al schoon en wel ghedaen wercken waren. Eyndelyck doe den Hertogh te Roꝛn most repsen/ liet hy Taddeo te vervolghen t'werck van de Capelle/ en datmen hem van alles wat hem behoefde soude booꝛsien: Maer des Hertoghen volck hem gheen behulp doende / veroozsaeckten dat Taddeo oock na Roꝛn tꝛack/alwaer hy den Hertogh vondt / en verexcuseerde hem seer behendich / sonder yemandt te beschuldighen oft lasteren / belovende alst tydt waer zynen dienst niet te laten ontbzeken. Doe wozde hem booꝛ den Paus doen schilderen buyten Porte popolo , de Camers van den Hof: In een midden vierkant van een welfsel maecte hy een Occasie / die de Foꝛtuyn by t'hapz houdt/ en wilse met een schaer t'hapz affsnyдē/en meer ander dingē/die hem booꝛdeel deden / want se den Paus behaeghden / en hem daerom liet schilderen eenige Camers/ boven het Coꝛridooꝛ in Belvideer/ te weten/ eenige gecoloꝛeerde figuerkēs in fryscn/ en noch een Logie / daer van wit en swart Histoꝛien van Hercules waren: maer Paulus de vierde Paus liet dit af bzeken om ander ghebouw te maerken. Noch in den Hof van Papa Iulio , heeft hy verschepden fraey dingen gedaen. Hy dede noch met Frederigo zyn bzoeder verschepden wercken te Roꝛn / in een Paleys op de plaetsen van S. Apostolo , en in ander hupsen. Hier naer dede hem maken een Heer Iacop Matthei , een Capelle in de Kerck vā Consolatione onder Campidoglio , t'welck Taddeo geern dede/ om den mondt te stoppen eenige/die te Roꝛn seyden / dat hy niet conde als Facciaten oft ghevelen schilderen van wit en swart / en wilde daer toonen / dat hy ooc van verwe conde schilderen. Doe hy dan nu aen dit werck de handt hadde / en wzochter niet aen / dan als hy grooten lust om wat goets te doen in hem bevoelde / anderen tyдt latende in dingen/die hem so niet en pzickeldē / ghelyck dit/ ter saken van eere / dat hy dit werck met goede gelegenthept volbede in vier Jarē. In't welfsel maecte hy op't nat vier Histoꝛiē van de Passie/ niet seer groot / met seer aerdighe inventie/tepckeninge/en coloꝛeringe:d'een is t'Avontmael / t'ander de voetwasschinghe / t'derde t'Hofken / t'vierde de vanghinghe. In een van de vacken ter syдē is de geesselinge / figueren als t'leven: inꝛt ander den Ecce homo. Boven dese Histoꝛien/in twee boghen zyn noch twee Histoꝛien : D'een / daer Pilatus de handen wascht: In't ander / daer Christus booꝛ Annas is. Op t'back van den Altaer is t'Cruycifix / met Magdalena aen Christi voeten / en de Maria in onmacht ghevallen liggende. Noch zynder in de twee syдē twee Pzopheten/ en in den boghe boven het oꝛnament van sturco twee Sibillē: welcke vier figueren handelen van t'lyden Christi Noch zyn in't welfsel vier Euangelistē halve Beelden. Dit werck wozde ont deckt Aº. 1556. doe Taddeo niet meer als 26. Jaer oudt en was : en dit wozde en is gherekent een seer excellent werck / en hy van ghelyцken onder den Constenaers een uytmuntende Schilder. Hier nae schilderde hy in Sinte Marcello noch een Capelle/daer hy ooc te werck stelde van die Jonghers/die men altyдt te Roꝛn vindt/die te leeren soecken : doch en volepndese dat eerstemael niet. Noch schilderde hy eenige dingen in 's Paus Paleys/

Paleys / eenighe Camers op't nat / en eenige Tafels vā olyverwe/die in Poꝛtegael ghesonden waren. Noch schilderde hy booꝛ den Cardinael van Mantua by d'Arcke van Poꝛtegael een Paleys/ dat metter haest most syn ghedaen / en veel volcks in't werck hadde / daer hy wel bewees syn const en verstandt / elck te stellen int gene/daer hy goet toe was/ dat het al schynt van een handt gedaen te wesen: Des hy den Cardinael seer wel vernoegde/ tot synen grooten booꝛdeele. Hier nae maeckte Taddeo noch eenighe wercken in sommighe hupsen. Hier nae was Taddeo aengenomen van den Hertogh van Guise, te tꝛecken in Vzanckryck / om syn Palleys te schilderen/ met een pensioen van ses hondert Croonen 's Jaers / en hy soude den Hertog volgen/ als syn werck te Roꝛn waer voldaen: Want 't ghelt was daer toe op de banck ghelaten / hem op de repse te schicken / ghelyck Taddeo soude hebben ghedaen/ hadden de kryghen in Vzanckryck niet opgestaen/ en toꝛts daer nae den Hertogh niet aflyvich gewozden. Doe begaf hem Taddeo syn werck tot Sinte Marcello , te eyndigen: Maer werdt belet / met te moeten maken verschepden Histoꝛien van Carolus Quintus , tot syn Heerlyck Oytvaert binnen Roꝛn ghehouden / en meer ander dinghen / als Tropheen / en meer vercieringhen / 't welck al most zyn gedaen binnen 25. daghen / waer van hy tꝛeegh/met syn Bzoeder en ander hulp/ ses hondert gouden Croonen. Hier nae Schilderde hy te Bracciano booꝛ Sigr. Paulo Giordano twee schoon Camers: In d'eene d'Histoꝛie van Cupido en Psiche : In d'ander / die van anderen begonnen was / Histoꝛien van Alexander Magnus. Noch te Roꝛn booꝛ M. Stefan del Bufalo , in syn hof by Fontepne de Trievi , maeckte hy de Muses , by de boꝛne Castalio, dat een schoon werck is. Hier nae troc Taddeo ontboden tot Orvieto met Federigo , daer sy in de Kerck sommigh werck lieten onvoldaen booꝛ sieckte. Taddeo quam te Roꝛn / daer hy eenighe dinghen ghedaen hebbende/ nam aen booꝛ den Cardinael Farnese te schilderen een schoon heerlyck nieuw Paleys tot Caprarola, en hadde van den Cardinael twee hondert gouden Croonen 's Jaers booꝛ pensioen. Taddeus met Federigo doende wesende in't Paleys van Araceli, wozde ghesonden t'Vrbijn , te Conterfepten de Dochter van den Hertog/Virginea, die trouwen soude met Sigr. Frederigo Borromeo , 't welck Taddeo seer constich en wel dede: en eer hy noch van daer quam/ tepckende verschepden dinghen tot een gheheel Credence / die den Hertogh in Castel durante al liet maerken van aerde. Taddeo te Roꝛn tomende/ pzesenteerde 't Conterfepтsel aen den Paus / welck hem wel behaeghde: Maer syn Heylichepts beleefthept was so groot / dat den armen Schilder niet alleen booꝛ synen arbepdt niet en wozde ghegheven / maer oock syn repsgelt niet betaelt. T'gheschiede hier nae/dat Paus Pius de vierde de sale Regi wouw voldaen hebben : des nae veel twist tusschen Volterra en Salviati, als elder verhaelt is/ wozde geschzeven na Flozencen om Vasari , die hem antwoozdende beleefdelyc ontschuldichde/ met des Hertoghs sale / dewelcke dzymael meerder is / die hy te doen hadde: des den Cardinael Emulio , upt last van den Paus/ heeft dit werck verschepden Schilders ghegheven. De twee meeste Histoꝛien hadde te maerken eenen Ioseph Porte, discipel van Salviaet: Ieronimo Sermonetta oock een van de meeste/ en een ander cleene : Horatio Bologneer oock een cleene: Livio da Furli oock sulck eene : Ioan Baptista Bologneer oock een van de cleene : Soo dat Taddeo hem hier vondt buyten gesloten/ om dat van syn misgunners den Cardinael Emulio was wys ghemaerkt / dat Taddeo een was / die niet nae eere / dan nae winninghe stondt. Taddeo evenwel socht booꝛ Farnese hier noch incomste te hebben: Maer den Cardinael antwoozde/ hem ghenoech te hebben aen syn werck te Caprarola , en dat hem niet behoozlyck en docht / dat syn werck soude nae blyven om den trots en twist der schilders: En als men pet fraeys maeckt/ de wercken zyn / die de plaetse vermaert maecken / en niet de plaetsen het werck. Niet teghenstaende dit/maeckte

Taddeo so veel dooz ander aen den Cardinael Emulio, dat hem wozde gheghéven te maken een van de minste Histozien boven een poozt/niet moghende dooz bidden oft ander middele / een van de groote gerijgen te doen: Want Emulio hiel twerck dus slepende/meenende dat Ioseph, Salviati discipel / al de ander soude overtreffen/en dat al 't ander dingen soude moeten afgesmeten wozden/ en hy alles dan alleé (als den besten wesende) volboen. Doe nu alle dese voornoemde hun werck hadden goeliex voldaen/soo quam den Paus/en begheerde alle ding te sien: dus alles ontdeckt wesende/so sagh den Paus met spn Cardinalen / en ander Const-verstandighe/ dat hem Taddeo boven alle d'ander seer wel ghevzeghen hadde: Des beval den Paus Emulio, dat hy Taddeo een groote Histozie liete maken: des wozde hem besteedt t'eynde/daer de poozt is van de Capelle Pauline, alwaer hy alsdoe begon/maer niet en volepnde/dooz dat dé Paus overleedt / ende dat alle stepgheringhen werh mosten om de conclave. Op desen tijd onder ander maecte Taddeo een seer schoon Tafel van eené doode Christus, met Enghelen die weenen/ en toozts hebben / daer het licht van coemt. Hier nae wzocht Taddeo in de Capelle voozsepdt van S. Marcello, in welck hy een Tafel maeckte van de bekeeringe Pauli, daer hy verschzickt van 't Peerdt light ghevallen/dooz de claerheydt die van Christo comt upt den Hemel onder een deel Enghelen: desgelijex spn oot heel van hun selven en verbaest de krijchsknechten: Dese Tafel is van olyverwe. Daer zijn op 't nat van hem noch Histozien Pauli: een / daer hy de slanghe van spn handt in 't vyer werpt/ daer oock een deel Schippers schier al maeckt zijn doende aen't Schip: een ander Histozie / daer Paulus den doot ghevallen Jongelingh verweckt: oock daer hy eenen Creupelen geneest / en daer hy den Toovenaer blindt maeckt: Dit is al 't samen een seer uptnemende werck: maer van Taddeo onvoldaen blyvende dees Capelle / is naer spn doot van Federigo voldaen. Taddeo maeckte eenige Tafelen van olyverwe/die dooz dé Ambassadooz aen den Coning van Vzanckrijck ghesonden waren. Daer nae volepnde hy de sale van Farnese, die Salviati stervende onvolmaeckt liet. Hier van wozde Taddeo over Room van quade tonghen gelastert/ dat spn dinghen niet so goet en waren als des Salviati: twelc hy onschuldighde/dat het spn Jongers maer met spn teyckeninghe en hadden ghedaen. Den Cardinael besteedde Taddeo noch de groote Sale in dat selve Paleps / daer Taddeo lustigh toe was/ om daer spn vermoghen in de Consi te toonen. Hem quam noch op de handt een Capelle in Trinita, en hadde onder handen dat groot werck tot Caprarola, des ontboodt hy synen Vzoeder Federigo van Venetien. Maer gheliick niet ter Weerelt bestandich is/ werden dese wercken ten deele belet / overmidts de doot van den Paus Pius de vierde / en den Cardinael S. Agnolo Farnese. Ondertusschen rieden Taddeo vztendé/ dat hy hem soude geven tot Houwlijck/ om te beter te moghen hupshouden: Maer hy ghewent wesende zijn vzyheyt te gebzupcken / vzeesde/ als hy een Vzouwe in hups vzocht / met eenen in hups te vzengen dupsent moepten en sozgen/gelijckt wel ghebeurt / des hy hem daer nopt toe begheven wilde. Hier na begaf hy hem te Trinita, te maecken de Capelle vooz den Aertsbisschop van Corfu, daer Pierijn del Vaga het welssel vooz den Cardinael Santi Quattro ghedaen hadde / en van bupten eenighe Pzophéten / en kinders met 's Cardinaels wapen. Hier maeckte Taddeo een Marien Hemelvaert / daer groote Beelden / en Apostelen in comen als tleven/op't nat/ alwaer Natuere in hem scheen te willen toonen aen dat werck het upterste vermoghen/ gheliick het spn leste werck is ghewest: Want hy werdt cranck van een sieckte / die ten eersten licht scheen/ maer epndelijck doodlijck is gewozden. Hy was een Man die kloeck was in spn dinghen / hebbende een soete poeselighe maniere/ en gheheel afgheschepden van wzeede hardichept. Hy was overbloedich in t'samenvoeginghe/ en inventien der Histozien / seer aerdigh in tronien/ hayz/handen/en naeckten; in welcke hy oock

oock vermijdde te seer hardt te wesen: niet doende als eenighe die hier in t'ommatich zijn / om te toonen datse d'Anatomie verstaen: En doen recht gheliick eenen/ die te seer wilde spzeecken op zijn Atheensche / en werdt van een slechte Vzouw daer dooz verstaen / gheen Athener te wesen. Oock was Taddeo seer gheholpen van de Natuere / colozerende seer vzolijck/ en veerdich. Doe hy starf/ bleef noch ghedeckt het werck van Trinita, en het werck van de groote Sale van Farnese, noch onvolmaeckt: gelijck oock bleef t'werck te Caprarola: Welck alles quam in handen van zijn bzoeder Federigo. Taddeo overleedt den tweeden Septembzis A°. 1566, en wesende gheboren den eersten Septemb. Anno. 1529. was maer oudt 45. Jaer.

Het leven van Michel Agnolo Buonarruotti, Flozentijn/ Schilder / Beeltsnijder / en Bouwmeester.

TErwijlen de behendighe en fraepe geesten met 'tlicht des vermaerden Giotto, en zijn naevolghers / hun ghepoogt hebben ter Weerelt te doen blijcken t'vermoghen / dat de goede ghenegenthept der sterren / en de ghetemperde mengselen der humozen / in hun sinnen hadden laten bloepen: En begheerich wesende / met de volcomenhept der Consten na te bootsen de wonderlijcke schoonhept der Natueren / en te romen tot de gheheele kennis des alghemeenen verstants: Is/ om tot sulcken hooghen mate te repcken / ten lesten ontstaen het licht der alghemeener Tepcken-const Michel Agnolo Buonarruotti: Om den Naecomers open te wijsen den weg der dzie Consten/ Schilderen/Beeldt-houwen / en Bouwen / daer hy in gheexcelleert heeft: Boven dat goetwillich hem zijn toeghevallen / en verselschap hebben / met een hoogh onderscheydich oozdeel / de reden-stiersche Mozale Philisophije / en vermaeckelijcke soete Poeterije. Hy was gheboren in't Aretijnsche landt/ op een Dozp / ghenaemt Casentino, A°. 1474. Zijn Vader / Lodewijck geheeten/ quam van daer woonen in een ander Dozp / Settignano ghenoemt/dzp Italische mplen van Flozé-ren / en hiel zijn kinderen te wercken in wolle en syde/ want hyder vast veel / en wepnich inromst hadde. Michel Agnolo wat groot gewozden / werdt te Schole besteit te Flozencen / daer hy alle dé tijt die hy conde doozbzacht met te repcken / al was hy van zijn Vader en Ouders daerom veel beken/en oock ghe-slagen/ gheliick of sulcke Const pet verachtelijcks waer gheweest. Hy creegh kennis met eenen Francesco Granacci, die oock gelijck hy noch jongh was: desen was bestelt te leeren schilderen bp eenen Domenico del Grillandaio. Desen Jonghen siende Michel Agnolo so tot de Const gheneghen / creegh hem lief / en dede hem dickwils van zijn Meesters tepckeninghen / den welcken Meester doe van de beste Schilders van Italié gherekent was. Epndtlijck wozde Michel Agnolo bp desen Domenico besteedt te leeren t'zijnen 14. Jaren / den tijdt van dzp Jaren. Hy nam in't tepckenen seer toe / dat hy niet alleen alle zijn mede discipelen/ die veel waren / overtrof: Maer alsoo eenen Jongen conterfeptte eenighe gherleedde Vzoukens / van den Meester ghedaen metter pen / Michel Agnolo nam een grover pen / en gaf een van dese Meesters Vzoukens eenen anderen beteren omtreck / dat het te verwonderen was van sulcken cloecken Jongen/die zijns Meesters dingen verbeteren con / en dozf: Dit papier is naemaels als een groot weerdige Relijcke bewaert gewozdé bp Vasari. T'geschiede doe Domenico zijn Meester stuilderde tot S. Maria novella de groote Capelle/ dat den Meester upt was / en Michel Agnolo conterfeptte de heele stepgeringe/so sy stondt met alle reetschap/ en eenighe Jonghers alsoo sy wzochten: Domenico dit siende / was seer verwondert / hoe verstandich dit ghedaen was/ en seyde: Desen Jongen can meer als ick. Michel Agnolo creegh een van de Pzinten van Hipse Marten, daer de Duyvelen Sinte Antonis in de lucht

Michel Agnolo noch jongh, verbeterd Domenico del Grillandaio syns Meesters teyckeninge.

voeren: dit conterfepte hy metter pen/ datment niet onderkennen con: Ock maeckte hy dit in schildertje / en cocht verscheyde visschen/ om eenige vreemde ghedaenten deser Duyvelen daer na te colozeren. Als hem eenige Pzinten waren geleent/en gecopieert hadde/ maecte zyn ghetepckende soo ghelijck / en maeckte se veroockt en out als de pzincipalen / en gaffe den Jonghers / diese niet anders dan vooz de Pzinten kenden: met al dit getreegh hy eenen groten naem. In desen tijt hadde den Heer Lorens de Medici in synen Hof / hy de plaetse van S. Marco, een groot deel Antijcke Beelden/en ander/met grooten cost vergaert / om daer te maecken een Schole vooz jonge Schilders en beeltsnijden / en claeghde teghen Domenico, dat t'beeltsnijden so heel weynich meer in't ghebzuyck was: des begeerde hy/ dat hy van syn beste Jongers daer stieren wou / om conterfepten / en leeren: daer wozden gestiert Michel Agnolo, en Francesco Granaccio. Michel Agnolo begon pet te doen van aerde/om trotsen een ander Beeldtsnijders soon/dat hem d'Heer Lorens begon grootlijck te achten. Hier nae Michel Agnolo verstout wesende / nam een stuck Marbers / en conterfepte een tronie van eenen Antijcken ouden lachenden Faunus, wiens mondt en neuse wat ghekneust oft ghebzoken waren: desen conterfepte hy so ghelijck / datter den Heer in verwonderde: En also Michel Agnolo zijn hooft hadde ghemaeckt met neus en mondt / en in de lacchende mondt oock alle de tanden / desen Heer (alsoo hy boerdich was) seyde upt ghenuechten: Ghy most hedencken / dat oude lieden niet juyst al hun tanden en hebben / oft hun en gebzeckt ter somtijts eenighe. Michel Agnolo, die eenvuldich was/docht/hy seyde de waerheyt / en als die desen Heere vzeesde en beminde/ snee dter stracx een handt upt / en maeckte gelijck of hy upt gevallen was / verwachtende des Heeren wederconst met verlanghen: Welcken ghecomen / siende de goede eenvult van den Jonghen/ lachter mede/en verkeldet dit maal ander/ als oft een groot mirakel had geweest. Eyndelijc by consent / van den Vader / nam hy Michel Angel als zijn eyghen kindt aen in zijn huys/ gaf hem een Camer / en liet hem eten met zijn kinderen aen zijn eygen tafel: Dit gheschiedde in't tweede Jaer / dat hy by Domenico had gewoont. Desen Heer gaf hem noch pensioen / en om den Vader te helpen / vijf Ducaten ter Maent: en noch maeckte hy hem eenen purperen mantel / en gaf noch den Vader een goet Officie: Maer by de mildichepdt van desen Heere / tot de Const leerlustige Jeught/af te meten is: want ock alle Jongers in zijnen Hof comende / hadden pensioen/ d'een meer / d'ander min: En in desen Hof waren niet alleen (als verhaelt is) ronde Beelden/ maer veel excellente Schilderijen / soo dat het een seer ghenuechtijcke plaetse om hun te studeren was: waer van Michel Agnolo, die de voozbaerste in't leeren/en de vlijtichste in al zijn doen was/ de sleutelen altijdt hadde. Hy maeckte vooz zijn Heere / dooz raedt van den geleerden Policianus, eenen strijdt van Hercules en den Centauren in Marber/ soo gedaen/ dat het schijn t van een oudt ervaren Meester te wesen / en wozt noch in grooter weerden ghehouden. Ock maeckte hy in Marber een Mary-beeldt van half rondt/ waer in hy de handelinghe van Donaet niet alleen volgde/ maer in gratie en tepckeninghe overtrof. Hy tepckende veel Maenden tot den Carmelijten/nae de Schilderije van Masaccio, en met sulck verstandt / dat het alle die van der Const en anderen boven maten verwonderde: en ghelijc nijdichepdt de schaduw' is der blinckender deucht / vermeerderde neffens zijne vermaerthepdt ock de scheeloogh-sighe nijdichepdt / soo dat eenen jonghen Beeltsnijder Torrigiano geheeten/benijdende van hem in de Const overtroffe / en boven hem in achtinghe te wesen/ gebepnsende met hem te spelen / sloegh hem soo wzeedelijck met een vupst / dat hy hem den neuse in stucken sloegh / en tepckende hem/ dat hy't zijn leven lang dzoegh / des Torrigiano upt Flozencen wozde ghebannen. Doe Michel Agnolo met desen zijnen Heere vier Jaer hadde ghewoont / is den Heer gestozven / des is hy

Torrigiano slaet Michel Agnolo den neus in stucken.

is hy weder in zijn Vaders huys ghekeert met grooter dzoefhept / om den doot van desé liefhebber aller Consten. Hier cocht Michel Agnolo eé groot stuck Marbers/ en maecter af eené Hercules, langh vier ellen / die eyndelijck werdt ghesonden in Vzanckrijck aen Conting Francesco, en was ghearht een excellent werck. Michel Agnolo was noch seer groot by d'Heer Lorens soon / Piero de Medici, erfghenaem van desen Hof / en beriedt hem altijdt met Michel Agnolo, doe hy pet Antijcks rochte: En doe't eens seer gheneeuwt was / liet hem maken in den hof een groot Beeldt van snee. Michel Agnolo maeckte een houten Crucifix vooz S. Sperito, daer hem den Pzioor een Camer gaf/daer hy verschepden dooden vilde/ en anatomiseerde/ des hy vã doe voozt seer goede tepckeninge hadde. Het geviel dat die van t'Huys van Medicis verdzeven werden upt Flozencen / en Michel Agnolo eenige weken te voozen was ghetrocken te Bolognen / en trock van daer te Venetié / vzeesende of hem pet quaets mocht ontmoeten / om dat hy in't Huys Medicis soo ghemeensaem en bekent was. Vindende te Venetien geen onderhout / keerde weder te Bolognen / daer hy geen teercken aen de Poozt genomé hebbende / verbiel in boet van 50. Bolognese ponden: en soo hy niet betalen conde / wozde los dooz een van de sestijen regerende Mannen/Messer Ioan Francesco Aldourandi, daer hy een Jaer bleef / en maeckte tot een ander oudt werck in de Kerck eenen Enghel met eenen Candelaer/en eenen S. Petronio van Marber / waer van hy hadde dertich Ducaten. Keerende weder te Flozencen/ daer hy onder ander maeckte eenen slapenden Cupido, groot als t'leven: Desen dooz raedt van eenighe / wozde van Michel Agnolo toeghemaeckt / dat hy scheen out en Antijck te wesen: welcken (so men seght) eenen Baldasser del Milanese hem te Room in zijnen Wijngeert verbozgh / en liet ontgraven / en verzocht hem dé Cardinael S. Iorgie twee hondert Ducaten: Desen soude noch wesen tot Mantua. Dit uptromende/ maeckte Michel Agnolo soo vermaert/

Michel Agnolo maeckt eenen marberen slapendé Cupido, die voor Antijc te Roõ wert ontgraven.

dat hy te Room by desen Cardinael gebzacht werdt / daer hy een Jaer (doch sonder wepnich doen) overbzacht. Een Roomsch Edelman Iacopo Galli liet hem maecken eenen Cupido van Marber/ groot als t'leven: Daer naer eenen Bacchus, van thien palmen hoogh / met een dzinck-schael in de rechter handt / en in de slincker een Tyger-hupt/en een wijndzupf/ welcke eenen jongen Satyz soeckt te eten: In dese figuere stermen/ dat hy te wege ghebzacht heeft een vermengtinge der ledé wonderlijcke schoon: want hy hadder in ghetoont een manlijcke jeughdighe ranckichept/ en vzouwlijcke vleeschachtighe rondichepdt/ soo datter het beste Beeldt was / dat vooz henen by de Moderne ghemaeckt was ghweest: Jae dat ander dinghen van teghenwoozdighe Meesters/by 't zijn te gelijcken/ niet met allen en waren: Soo dat dé Cardinael van Rouan eé Fransman / om van hem ghedacht in Room te laten / liet maken Michel Agnolo een groot Marp-beeldt van Marber / dat men delle Febbre heet/ met eené dooden Christus op den schoot / welcke naeckt is / soo ghedaen / dat niemant te hopen heeft een beter te sien/van musculé/aderen/en senen/ op t'ghebeente van dit lichaem noch een dooden soo ghelijck eenighen dooden/met een soet wesen van een aensicht / ock aermen en beenen / soo geheel volcomen schoon/ en wel gedaen. Eenige berispten / dat de Mariæ tronie soo veel zeurhdiger is als Christi: maer dese/ als onverstandige/bedachten niet/ dat eé Maegts aensicht veel verscher en schoonder blijft / als een ander Vzouwen tronie / en dat de aensichten der gener die veel lijden/ gelijck Christus dede/ seer verouden. En om dat dit werc/ gheselt wesende in Sinte Pieters Kerck/ van eenighe upt Lombardijen wozde gheseyt / van een ander ghedaen te wesen/en van Michel Agnolo gehoozt wozde/ heefter by nacht op den riem van Maria zijnen naem in ghehouwen. Om d'uptnementhept der Const / als tot een levende beelt (gelijck het schijnt) seyde een fraey Poeet in Italiaens ghedicht op desen sin:

Ay schoonheyt groot, eerbaer, vol rouwen,
Melijden, in doodt steen ghehouwen,
Weent niet soo seer ghelijck ghy doet,
Dat voor den tijdt ondancks met moet
Op van der doodt staen ons ontlader,
V Bruydegom, u Soon, en Vader,
Den welcken ghy met eyghen naem
Zijt Dochter, Bruydt, en Moeder t'saem.

Michel Agnolo werde hier nae seer vermaert / zijnde ontboden te Florencen / alwaer een stuck Marbers was van negen ellen hoogh / daer eenen Simon da Fiesole van had eenen Reus begonnen / en soo qualijck / dat hy noch niemandt daer een Beeldt so groot af wist te maken / sonder stucken by te voeghen: en hadde ock de beenen dooz ghegraven / en lach als een verlaten werck. Michel Agnolo desen steen ghecreghen hebbende / maeckte sulck een Modelleken van wasch / en maecktedet upt eenen jongen David, met een slinghet in de handt: makende stepgheringhe / en hem bederende / en sonder dat het yemandt sach / bzacht sijn werck ter perfectie. Ten lesten genoech voldaen wesende / en noch aen het retotqueren hier en daer doende / sach eenen Heer Piero Soderini dit Beeldt / en seyde tot Michel Agnolo, dat hem docht / dat den neus van dit Beelt te dick was. Michel Agnolo mercktе wel / dat hy te seer van onder stondt / en dat hy van daer geen recht oozdeel conde gheven: doch om hem te ghenoegen / clom op de stepgeringhe / en nam stracx in de stucker hant een pser / en een wepnich greps / dat op de stepgeringe lagh / en gheliet hem aen de neus te wercken / latende van dit greps allenet wat vallen / sonder pet van de neus af te smijten: doe keerde hy hem om / en sach om leegh nae Soderini, die opwaerts stondt en sagh / hem seggende / dat hy nu eens sien soude. Hy antwoozde: Nu staet het my beter aen / ghy hebt hem daer nu het leven gegeven. Daer mede quam Michel Agnolo af / en lachte by hem selven / dat hy mijn Heere alsoo bernoecht hadde / als hebbende medelijden met die hun mepnen te verstaen / niet wetende watse seggen. Maer wisselijck dit Beelt was sulck / dat het benomen heeft den roep van alle ander Beelden / Moderne en Antijcke / t'zy Grieersche oft Latijnsche: en men marh segghen / dat in Marforio te Room / Tyber noth Nijl in Belvideer / oft de Reusen van Monte Caval, hier niet by en hebben in proportie / schoonheyt / en welstandt: want in dit Beelots beenen sietmen seer schoonen omtreck / en uptspzinghen der heupen: boven datmen in dit ock siet een wonder gratie en soetichept in den standt / ock een volcomen goethept in voeten / handen / tronie / en alle ander leden. Hier van hadde Michel Agnolo vooz sijnen loon van den voornoemden Soderini 400. Croonen / en t'Beeldt wozde vooz t'Paleys van den Hertogh gheselt Aº. 1504. Noch maeckte hy vooz den selven eené David van coper / die in Vzancrijck wozde ghesonden / die ock uptnemende was. Nae noch eenich ander dingen maeckte hy in een rondt een half rondt Mary-beeldt van coper ghegoten / vooz eenige Vlaemsche Edellupdē / van den Hupse van de Moscheroens / en betaelden daer vooz 100. Croonen / en sondent in Vlaender. Een Const-liefhebber zijnen vziendt / ghenoemt Agnolo Doni, Florensche Borger / die veel fraepdinghen Antijck en Moderne hadde / was ock lustich wat te hebben van Michel Agnolo, die in een rondt hem schilderde een Mary-beeldt op beyde knyen gheknielt / hebbende op de aermen een kindt / datse Ioseph toelägt / die dat ontfangt: Daer saghmen in dat omstende aensicht van Maria, en in't staer oogh opslaen nae t'kindts schoonhept / haer volcomen benoegē / en de groote begeerte die sy heeft / t'kindt desen eerbaren heyligen Man deelachtich in't overgeven te maken: den welcken in't aensicht en met zijn actien bewijst / t'selve met effen sulcken hertlijcke liefde t'ontfanghen. Daerenboven om zijn Const te toonen / hadde hy gemaeckt in't Landtschap

schap veel naeckten op veelderley manieren: En alles was soo net en aerdich gedaen / dat hy dergelijck nopt op hout ghedaen heeft: Dit ghedaen / sondt het t'hups / en gaf den Bode een bilgiet / daer vooz t'ontfangé 70. Ducaten. Dit docht Agnolo Doni, die een ghereghelt Man was / seer veel / vooz soo een schilderije te gheven / en seyde tot den Bode / t'waer ghenoech aen 40. Ducaten / en gasse hem. Michel Agnolo sondt hem wederom te doen segghen / dat hy hem 100. Ducaten oft de schilderije weder t'hups soude schicken. Agnolo, wien de schilderije niet geern hadde willen missen / ontboodt / hy wilde hem den eersten epsch van 70. gheven: maer Michel Agnolo om het misvertrouwen van Agnolo, begheerde noth eens soo veel als hy eerst geepscht hadde: waerom Agnolo gedwongen was / wilde hy de schilderije behouden / te sepnden 140. Ducaten. In de groote Sale van dē Raedt / schilderde op desen tijdt den Const-rjeken Leonardo da Vinci, als vooren gheseyt is: En alsoo Piero Soderini Gonfalonier was / welcken siende in Michel Agnolo soo grooten Const / bestreedde hem ock een deel van dese Sale: Des hy om in trots te maken t'ander groot back der Sale / maeckte een groot Carton / nemende vooz d'Histozie van den krijgh te Pisa: Doch wilde niet dat dit yemandt sagh. Desen maeckte hy vol naeckten van Soldaten / die in de Riviere Arnus om der hitten baedden / terwijlen dat in't Legher (overvallen van den vpant wesende) alarm werdt ghemaeckt: Daer had hy ghemaeckt de Soldaten upt t'water climmende / en op verschepden actituden hun cleedende / en wapenende met grooter haest / om hun medegheselten te helpen: voozts in't verschieten eenen strijdt van Ruypters. Onder ander naeckte figueren wasser een oudt Man / die om zijn hooft hadde eenen crans van Rijf om schaduw te maken / welcken sat om zijn coussen aen te trecken / die hy niet aen conde crijghen / om dat zijn voeten vocht van t'water waren / en track met grooten vlijt / t'welck hy niet alleen met t'crom trecken des monts en beweeg / maer met alle musculen / en recken der aderen en senuwen: en meer ander dinghen waren daer geteeckent in groeppen / d'een met crijt oft kole / d'een gewasschen en gehooght met lootwit / en d'ander gheartseert. Desen Carton was allen Constenaren een uptnemende verwonderen / en in de Sale op ghehanghen / was de Schilderjeucht lange tijt een uptnemend' Exemplaer / dat veel Meesters heeft ghemaert / als Raphael, en del Sarto, Rosso, en meer andere. Hier naer Michel Agnolo, om t'groot gherucht zijnder uptnemender Const / werdt te Room ontboden van den Paus Iulius de tweede / welcken vooznam te maken een Sepulture / die in hooghmoet / vertieringhe / en overvloet van schoon Beelden / soude overtreffen alle Antijcke en Hepsérlijcke graven. Hier van hadde Michel Agnolo een wonder heerlijcke ozdinantie ghemaeckt / datter in souden comen 40. groote Marberen Beelden / sonder kinderkens / Histozien / en ander cieraten: des trock Michel Agnolo ghesonden nae Carrara, met dupsent Croonē / om Marberen te halen. Daer wesende / had hy wel wonder dingen willen maken / om van hem in die Cavernen gedacht te laten / als d'oude Antijcken hebben gedaen / ghelockt wesende van die heerlijcke groote stucken Marbers: Doch hy beschickte een wonder groot deel Marbers ter Zee / en also te Room: alwaer ghecomen / bestelde / dat hem een deel Marbers te Florencen wozde geschickt / om Somers / alst te Room quade locht is / daer te wercken. Binnen Room maecte hy twee groote Marberen naeckte ghevangen Beelden tot desse Sepulturere / die soo ghedaen waren / datmen nopt geen beter gesien en heeft: Dese / alsoo sy nopt in't werck en quamen / gasse namaels Michel Agnolo aen Sr. Robert Strotzi, hem sterck vindende t'zijnen hupse: Dese wozden geschoncken en gesonden dē Conting van Vzancrijck / en zijn nu ter tijdt tot Cevan in Vzancrijc. Hy bootseerde binnē Room noch acht Beelden / en vijf tot Florencen / waer van hy voldede een Victozie / met eenen gevangen onder haer / die te Florencen wozde ghestelt in de groote

Michel Agnolo verdubbelt tweemael hynen eysch.

Carton van Michel Agnolo, daer veel nae hebben ghemaeckt te Florencen.

Sale van den Hertog te Room volepn-
de hy eenen Moyses, vijf ellen hoogh/
welcken sit met een statighe actie/ leg-
ghende een handt op de Tafelen/ en in
d'ander houdende den baerdt: Welcke
handen/ arem/ knpen en voeten/ oock
tronie/baert en laken/en zijn niet te be-
schrijven/ wat uptnemende Const daer
in is te sien: desen Moyses met noch an-
der Beelden/ spn noch tot S. Pieter in
Vincola. Men segt/twijfelen Michel Ag-
nolo aen dit werck was doende/quam
te Room de reste vā het Marber tot de
Sepulture/tot a Ripa, van Carrara, die
Michel Agnolo liet brengē op die plaet-
se van S. Pieters, en om dat de ghene
diese ghebracht hadden mosten zpn be-
taelt/ gingh hy (also hy gewoon was)
tot dē Paus: maer also zpn Heplichept
dien dagh onledigh was/ met groote
noot sake/belanghende de stadt Bolog-
nē/keerde Michel Agnolo weder thups/
en betaelde de Marberen van spn ep-
gen gheld/hopende haest oorden van zpn
Heplichept te hebben/ dus keerde op
een ander dach te Hove/maer en mocht
hy den Paus niet comē/want hy woz-
de belet van eenen Palfernier/die hem
seyde patientie te hebben/hy hadde last
hem niet binnen te laten. Waer op
eenigen Bisschop seyde: Misschien en
kent ghy den Man niet. Den Palfer-
nier seyde/ Ick ken hem al te wel:
maer ick ben hier om te doen/ dat my
van myn overste en den Paus is bevo-
len. Dit docht Michel Agnolo (als sulx
ongewoon) onmogelijck/en seyde: Als
van nu voort my den Paus laet soeckē/
segt dat ick elder te vinden sal worden:
En t'hups ghecomen/ trock tsavonts
ten twee uren in der Nacht te Poste
weth/bevelende twee spn knechten/al-
les den Joden te vercoopen/ en te vol-
ghen nae Flozencen/ daer hy nae toe
trock. Doe hy nu quam tot Poggibon-
zi,en opt vpdom van Flozencen/bleef
daer stille. Ten liep niet lang aen/daer
en quamen vpf Posten met brieven bā
den Paus om hem weder te halen: en
al hielden de brieven/ dat op pene van
ongenade hy niet nae en soude laten te
comen/en wat dese hem baden/ so wil-
de hy niet hoorē/ dan schreef eyndlijck

Michel Agnolo vlucht uyt Room, en weyghert den Paus weder te keeren.

dees cleen antwoort: Syn Heplichept
soudet hem vergheven/ hy wou niet
meer in spn tegenwoordichept comen/
dewijl hy hem hadde doen verjagē als
een argh Mensch/ en dat synen trou-
wen dienst sulcx niet en verdiende: Hy
mocht voort een ander soeckē die hem
diende. Michel Agnolo was te Flozen-
cen dry Maenden doende met Cartons
voor de groote Sale/die Piero Soderini
hem woude laten maken: binnen desen
quamen aen de Signorije dry bevelen
van den Paus/ dat sy hem Michel Ag-
nolo souden te Room senden. Hy desen
ernst des Paus merckende/nam vozen
(so men segt) te trecken nae Constanti-
nopolen/ om dienen den Turck/ door
middel van eenige grau Monicken/die
hem aendienden/ dat hem den Turck
wel begeerde/ om te maken een brug-
ghe/van Constantinopolen de stad tot
Pera: doch liet hem raden van P. Sode-
rini, die hem schickte tot meerder ver-
seckerthept/ als een Stadts Ghesant/
met spn broeder den Cardinael Soderi-
ni,die met hē by den Paus soude gaen.
Dus quamen sy te Bolognen/daer den
Paus alree van Room gecomen was.
Dit voorgaende wort van eenighe an-
ders vertelt/te weten: Dat den Michel
Agnolo niet en wou eenich vā spn din-
ghen laten sien/en hadde nabedencken/
dat den Paus verleed wesende/ meer-
maels door spn knechten spn dinghen
in spn afwesen hadde gesien/ met seker
oorsaken: Het welck doch alsoo was.
En dat hy eens de knechten omcocht
met gelt/om te comē in de Capelle van
Sixto zyns Ooms/ die hy Iulius hem
liet schilderē/ als volgen sal: en dat Mi-
chel Agnolo bemoedende op spn knech-
ten sulck verraet/hem eens hadde ver-
borgen op de steygeringhe/ en met dat
den Paus in de Capelle quam/ hy niet
wetende wie't was/ een berdt van bo-
ven af nae hem schoot/ en dede hem al-
so toornig te rugge wijcken. Hoch oft
aldus/oft anders was/ hy hadde pun-
ters met den Paus aldus het spel/ en
waré met malcander veronweerdicht:
en Michel Agnolo vreesde/ oft met hem
qualijck soude afloopen. Dus in Bo-
lognen gecomē wesende/eer hy noch de

leersen

leersen af dede/ werdt hy van 't Hofge-
sin des Paus gebracht by den Paus/
in gesel schap van een Bisschop van dē
Cardinael Soderini: Want den Car-
dinael was sieck ghewozden/ end' en
mocht niet mede gaen. Nu gecomē we-
sende voor den Paus/ leyde hy hem op
spn knpen/wien dē Paus over dweers
aensagh als veronweerdicht/ en seyde:
In plaetse dat ghy ons soudt comen
vinden/ hebdy ghewacht dat wy u co-
men vinden?willende daer mede seggē/
dat Bolognen naerder Flozencen is als
Room. Michel Agnolo met beleefden
handen en hooge stemme begeerde oot-
moedelijck vergheveniss̄e/ hem veront-
schuldigende/ dat t'gene hy gedaen had-
de/ was geschiedt upt verbolgenthept/
niet moghende verdraghen alsoo henen
gejaeght te wozden/ en wat hy nu mis-
daen hadde/ dat hy hem dat vergave.
Den Bisschop/die hem voor den Paus
hadde gebracht/ die meende de sake oor
te verontschuldighen/ en seyde tot zijn
Heplichept: Dese dusdanige Menschen
zijn onwetende/en bupté dese hun Const/
en zijnse nergens meer toe goet/ dat men
daerom hun behoort te vergheven. Den
Paus werdt toornigh/ en met eenen
staf/ die hy in de handt hadde/ dreef
hy den Bisschop van hem/ seggende:
Onwetende zijt ghy/ die den Man ver-
smaedt/ daer wp hem self niet en ver-
smaden. Dus worde den Bisschop van
den Palfrenieren upt gesteken met een
deel knotsen. Des Paus gramschap
ghekoelt zijnde/ gaf Michel Agnolo de
Benedictie/en noch een deel geschenckē.
Hy maeckte daer nae/ hy last van den
Paus/ des Paus cōterfeptsel/ eē Beelt
vijf ellen hoogh/ van Coper/ in welck
hy groote Const en schoon actitude te
weghe bracht/ bewijssende in't uptsien
een groote ernstige statelijckheyt: de la-
kens waren seer rijckelijck: Dit Beeldt
worde te Bolognen ghestelt/ boven de
poorte van de Kerck van S. Petronio.
Men seght/ doeder Michel Agnolo noch
aen doende was/ datter toegelaten was
by te comen Francia, Goutsmidt/ en
excellent Schilder/ die veel van den lof
en Const van Michel Agnolo hadde ghe-
hoort/ maer nopt niet van hem ghesien:

Michel Agnolo coemt weder in ge-nade by den Paus: Een Bisschop sijn voorspraeck wert om sijn onbedacht spreken uyt-gestooten.

desen siende t'consitich werck van Mi-
chel Agnole, ontsette hem: des hem Mi-
chel Agnolo vraeghde/ wat hem van
het Beeldt docht/ antwoorde Francia:
het is eē seer schoon gietsel/ en eē schoon
stoffe: des docht Michel Agnolo, dat hy
merr prees het Coper als de Const/ en
seyde: Ick macher den Paus van dan-
cken/ die't my ghegheven heeft/ ghelijck
ghy meucht den Apotekers/ die u de
verwen om mede te schilderen gheven:
en verstoort worde/ seyde in teghen-
woordichept van een deel Edellupden/
dat hy eenen plompaert was. En siende
daer nae by hem een soon van Francia,
die sy seyden een schoon jongsken te we-
sen/ seyde tot hem: Wy Vader maeckt
schoonder levende/ als gheschilderde
Beelden. Onder dē Edellupdē vraegd'
hem een/welck hy meerder achte te we-
sen/dit Paus beelt/ oft een paer Ossen?
Hy antwoorde: Nae de Ossen zijn: De-
se van Bolognen zijn al grover als onse
Flozentijnsche. Den Paus liet op de
banck om t'Beelt te volepnden dupsent
Croonen/en alst van aerde gedaen was/
trock hy nae Room/ en liet Michel Ag-
nolo te Bolognen/ die 't binnen 16.
Maenden voldede. Dit Beeldt werdt
namaels ghebroken/ en aen den Her-
togh van Ferraren vercocht/ die der
een stuck geschuts af goot/ en noemdet
Iulius, dan 't hooft bewaerde hy. Doe
den Paus te Roō was/Bramant, maeg-
schap van Raphael d'Vrbijn, en daerom
gheen goet vrient van Michel Agnolo,
bracht den Paus in't hooft/ dat hy niet
en soude laten voort maken syn Sepul-
tuere: Want het scheen (seyde hy) dat-
men den Doodt doen haesten wilde/ en
was een quaet teecken/ te maecken bin-
nen spn leven hem selven een graf: maer
dat het goedt waer/ dat hy Michel Ag-
nolo wederkeerende/ soude voor eerst
laten schilderen het welfsel van de Ca-
pelle/ ter eeren en ghedachtenisse van
zijn Oom/ den Paus Sixtus, die hy in't
Paleys hadde doen maken. Dus bracht
tet Bramant met ander Michel Agnols
misgonners daer toe/ dat dat eerlijck
begonnen were der Beeltsnijdinge in oft
achter wege blijven/ om dat se sagen Mi-
chel Agnolo, door zijn groote uptne-
mende

Bijtige antwoorde van Agnolo.

Bramant Bouwmeester, Michel Agnolo vyandich wesende, en maeghschap vā Raphael, veroorsaeckt dat M. Agnolo moet 't Beeldthouwen weder verlaten, en 't Schilderen aenvangen.

mēde Conſt in deſen ſo lief en weert by den Paus / en dochten Michel Agnolo te doen deſpereren/om dat hy op 't nat ſchilderende/als weſende daer in ongeoeffent/ niet beſonders oft minder als Raphael doende / ook minder gheacht ſoude worden by den Paus/ oft dat hy voort ſoude moeten. Michel Agnolo te Room gecomen/ ieydet den Paus hem voren : Maer Michel Agnolo hadde hem gheern afgeraden/ Raphael gheern aent welfſel geſtelt / en hy aent volepnden der Sepulturere: Maer hoe hy't meer afloech/hoe't den Paus meer in hadde. Dus worde van Bramant, by laſt van den Paus/ de ſtepgeringhe gemaeckt/maer(t'ſchijnt wel al willens) qualijck / welck Michel Agnolo van ander dede te deghe maecken. Den Paus wou dat al t'werck / dat ten tijde des Paus Sixti ghedaen was /ſoude afghebickt worden / hoewel het gecoſt hadde vijfthien duyſent Ducaten. Michel Agnolo ſiende dit hoogh voornemen des Paus / nam voor van Flozencen hulp t'ontbieden/ en te maecken/dat die daer voorhenen hadden ghewrocht / ſouden van ſijnder Conſten weghen onder hem als ſijn ghevanghenen moeten liggen/ en wilde toonen / hoe de Moderne oft tegenwoordige Schilders te teyckenen en ſchilderen behoorden: met dit hoogh voornemen begon en volepnde hy ſijn Cartons. En alſoo hy nopt op nat pet ghedaen hadde / quamen die hy ontboden hadde / ſijn goede kennis/te weten/ Granaccio , Iuliaen , Bugiardini, Iacob di Sandro , den ouden Indiaco , Agnolo di Domino , en Ariſtotiles , en beginnende liet hun eenige dingē tot een proef maken:maer ſiende hun doē wijt verſchepden van ſijn groote begheerte/ ſmeet op eenen morghen vroegh alles van boven neder / en ſluytende hem in de Capelle/ woude hyſe nopt meer in laté/ noch ooc ten hupſe daer hy was hem niet meer van hun laten ſien : daerom ſiende hun beſpot/keerden beſchaemt nae Flozencen. Dus maeckte Michel Agnolo dit werck met uytnemenden vlijt en ſtudie/ ſonder hem eens te ſien laten/om gheen oorſaeck te geven dat het yemant ſage: waer door t'volck begheerte om ſien te meerder was. Den Paus ook ſeer lu-ſtigh weſende / begheerdet eens te ſien: en alſoo't hem Michel Agnolo niet wilde toelaten/ de ſwarichept ontſtaen is van Michel Agnols vlucht uyt Room (als verhaelt is). Hier ſoudet ſchijnen / en ſoude moeten weſen/ dat Michel Agnolo t'welfſel een ſtuc weegs begonnen hadde/ eer hy vluchtede : en volghende dit/ ſoude Bramant al voor ſ'Paus vertreck nae Bolognen / de Sepulture hebben ontraden te volepnden. Dat Michel Agnolo ſoo noode pemant ſijn dinghen in't welfſel liet ſien/was / om dat door oorſaeck van eenich weder ſijn werck/ als van eenige ſoutichept int kalc/ was uytgeſlagen ende beſchimmelt/ 't welck met der tijt de locht weder wech nam: maer daer te voren waſſer Michel Agnolo heel miſtrooſtich om/en claeghdet den Paus / als meenende t'werck te verlaten: Des ſondt hem ſijn Heylicheyt Iuliaen da San Gallo , die hem daer raedt toe gaf. Dus voldede Michel Agnolo de helft: Des wilde den Paus/die ſeer haeſtich en onlijdtſaem was / dat-ment ontdecken ſoude. Daer quam al Room om ſien ; ook Raphael , die licht pet ton navolghen/ en maeckte daer na op een ander maniere als voor henen de Sibillen en Prophēten tot La Pace. En Bramant ſocht aen dē Paus te wege te brenghen / dat Raphael d'ander helft mocht volepnden. Michel Agnolo dit verſtaende / verſaeghde hem over Bramant , en ſonder meer aenſien op hem te hebben / ſepde den Paus de ghebreken des levens en der Architecture van Bramant, oē de fabrijcke van S. Pieters, die Michel Agnolo namaels heeft moeten verbeteren : Maer den Paus alle daghe meer merckende Michel Agnols Conſt / liet hem het welfſel volmaken/ wel betrouwende/ dat hy de reſte beter als d'eerſte doen ſoude/ en hy gheboodt dagheliex/dat hem Michel Agnolo ſoude haeſten/ en vraeghde dickwils wanneert gedaen ſoude weſen. Hy antwoorde onder ander eens : als ick my ſelven voldaen hebbe in de Conſt. Den Paus ſepde : Wy willen dat ghy ons voldoet in onſe haeſt. Dus voldede Michel Agnolo dit heel welfſel alleen / ſonder pemants

Hier blijeken twee oorſaken van Agnolons vlucht uyt Room, die t'overleggen ſtaen.

Conſt wel beloont.

mandts hulp/dan datmen hem de verwen wreef/binnen den tijt van twintich Maenden/ en hadder van dry duyſent Croonen / en mochter in ghebruycken voor 25. Croonen verwe: maer t was hem grooten arbeydt / met den hoofde om hooth te werrken/dat hy binnen eenighe Maenden daer nae gheen teycheninghen conde ſien/oft pet leſen/dan om hoogh ſiende. In ſumma / dit werck in't gheheel is ſoo gedaen/ en ſulck/dat het is het licht-vat oft Lampe onſes Conſts/ dat het genoerhſaem is te verlichten de gheheele Werelt/die te vozen inde rechte Teycken-conſt menich honderd Jaren is ghenoerh verblint gheweeſt. Gheen Schilder behoeft te wenſchen/in inventie/ vercroztingen/ actituden / ſchoonhepdt der naeckten/ en omhangſels der lakené/meer volcomēhept te ſien: want hier is de Conſt in haren hooghſten graet / en ter uyterſte grenſe gebracht/alſt wel blijckt aen die volcomen ſchoon naeckte Beelden / ſeer verhevē/levende en roerende/van verſchepden ouderdommen / die eenighe eycken feſtonen / om de gulden eeuw te bewijſen/houden: want de Poetē willen/datmen doe hy eyckelen leefde. Dus bewees Michel Agnolo, dat in deſes Paus tijt de gulden eeuwe voor handen was/ om dat in deſen tijdt Italien gheruſt en in vreden was / dat voor en nae in groote ellēde en ſwarichept is geweeſt. Hier zijn te ſien veel Hiſtozien uyt 't Oude Teſtament / van Adam en Eva af/ ook Prophēten en Sibillen/ daer men Conſt / verſchepden actien / en bewegheliicke afferten onepndlijcke veel ſien mach. Gheluckich is ghewozden de Schilder-cōſt/ dat alle twijffel en duyſterniſſe van haer is werh ghenomen het valſch vant opzerht onderſchepden/ en den blindt-boeck der valſcher meeninge den Schilders van dē oogen met dit werck ontbonden en los ghemaeckt is gewozden. Der Capellen welfſel nu ghedaen / was Michel Agnolo ſeer in gratie by den Paus/gelijck hy oot daer aen werckende is ghewozden meer en meer: want ſo Michel Agnolo wou gaen nae Flozencen in den Omgangh op den S. Ian, ſondt hem den Paus t'ſynen hupſe om repſghelt 500. Croonen upt vziendtſchap en jonſt. Ook wozde den Paus ghedachtich voor ſijn doot/ozden te geven tot ſijn voozighe Sepulturere/ en belaſte/ quaem hy te ſterven / dat Cardinael Santi Quattro, en Cardinael Aginenſe ſijn Neef/ de ſelve op minder ozdinantie ſtrax van nieus Michel Agnolo lieten onder handen neme, en ſonder eenich belet volepnden: So dat Michel Agnolo weder de Sepulturere onder handen nam / en ondertuſſchen de Cartonnen tot de Facciate oft 'tvarck/ daer hy naemaels 't Oozdeel maeckte: maer 'tnijdich ongheluck belettede deſe memozie van ſoo heerlijcken Graf ter perfectie te comen / door den doodt des Paus/en dat gerozē wozde Leo de thiēde / die niet minder van moede / macht en mildichept en was/ als Iulius. Deſen begheerde in ſijn Vaderlandt van hem gedachtenis te laté/ om dat hy den eerſten Paus van aldaer was / en dat hy ſulck een conſtich Bozgher hadde / beſtelde dat de Facciate van S. Laurens te Flozencen voor hem wozde gehouden: des werde Michel Agnolo gheſchickt nae Carrara om Marberen / end' hem werden daer toe beſtelt dupſent Croonen. In dit Marber halen verlooz hy veel Jaren/ makende ondertuſſchen vā waſch Modellekens tot het werck/dat eyndlijck den Paus Leo quam te ſterven / des Michel Agnolo niet beſonders te weghe en bzacht / dan bzacht een groote Marber tolomne op de plaetſe van S. Laurens te Flozencen : en binnen den tijdt van Paus Adrianus de 6e, doe de Conſten ſeer verſchzickt laghen/ vozderde Michel Agnolo eenichſins pet tot de voozgaende Sepulturere van Iulius, daer hy upt lief dē ſijnder vzientſchap ſeer toe gheneghen was. Doe na Adrianus, Clement de 7e, verrozen was/ ontboodt hy Michel Agnolo te Room/ en ſondt hem weder nae Flozencen/om te volepnden de Sacriſtije en Libzerije van S. Laurens : want weſende ook een Flozentijn / wou daer de Sepulture van ſijn ghedacht van Medicis volmaeckt hebben. Op deſen ſelven tijdt maeckte hy te Room voor eenen Pieter Vrbano dat wonder uytnemende Beelt van

Miltheyt des Paus tot Agnolo.

van den naeckten Marberen Christus, staende met sijn Crups / dat te Minerva te Room noch te sien is. Te Flozencen gheromen wesende / vozderde hy dat heerlijck werck van de Cupola, handthavende met eenen t'werck tot S. Laurens. In der Architecture / beneffens den ouden ghemeenen wegh der Antijcken en Vitruvij, heeft hy ander nieu ozdenen opgebzocht / van Coznicen / Capiteelen / Basen / Tabernakelen / Sepulturen / en ander cieraten / waerom alle naevolgende Architecten hem te danck hebbē / dat hy hun van d'oude banden en stricken verlost heeft / en ruymen toom / en verlof ghegheven / van pet beneffens d'Antijcken te versieren: Doch om de waerheydt te segghen / is desen toom so rupm / en dit verlof by onse Nederlanders soo misbzupckt / dat metter tijdt in de Metselrije een groote Ketterije onder hun ghecomen is / met eenen hoop raserije van cieraten / en bzekinge der Pilasters / in't midden / en op de Pedestalen voeghende hun aenghewende grove puncten van Diamanten / en dergheliicke lammicheyt / seer walgheliick om aen te sien. Summa / Michel Agnolo maeckte (niet tegenstaende veel belets) sijn Beelden / (doch heymelijck / so zijn maniere was) tot de Sepulturere tot S. Laurens, en zijn seven in't gheval / waer van sommige niet al voldaen zijn / alsso men dese daer noch sien mach: d'een is een Mary-beeldt / die op een se-

ker actitude sittende / haren rechteren knpe over den anderen heeft gheslagen / en't kindt op de hooghste dgpe sittende keert hem seer aerdich nae des Moeders bozst: dit werck / hoewel onvolmaeckt / toont in de Conste groote volmaecktheyt / en een maniere van eē wertelijcke bootseringe. Voozts tot de Sepulture van den Hertogh Iuliaen, en Hertogh Laurens van Medicis, zijn seer en boven al verwonderlijck vier Beelden / de Nacht / den Dagh / de Mozgenstonde / en den Avont / oock de Beelden deser twee Hertogē: dese zijn alle genoeg om de Const te doen herleben / al waer sp over al de Werelt doot / en begraven. De Beelden der Hertoghen sitten met seer schoon actien / en zijn aerdich toegemaeckt / hebben schoon knpen / beenen / hoofden / handen en voeten. Maer wat sal ick segghen van Aurora, de schoon naeckte Vzouwe / die ontspzingende in een levendige actitude / schijnt bedzoeft / siende desen grooten Hertogh sijn ooghen gheslooten te wesen? En wat van de Nacht? dan dat het de Nacht is / om alle die desen meenen in Const t'achterhalen / oft voozby te loopen / te verdupsteren? De schoonheyt en graceliicheyt in't slapen deses Beeldts / heeft veel edel gheesten verwecht / te vereeren met Poeetsche versen / soo in Latijn als in Italiaens. Onder ander was van een onbekent Autheur een Tuscaens ghedicht ghemaeckt / op desen sin:

Den Nacht, die hier nu slaept met soete treken,
Een Enghel dus van steen ghehouwen heeft:
En 'twijl hy slaept, meent ghy niet dat hy leeft?
Ontweckt hem dan, ghy sult hem hooren spreken.

Op dit ghedicht heeft Michel Agnolo, in plaetse van sijnen Nacht / op desen sin gheantwoozdt:

Slaep is my lief, en geeren steen zijn wil ick,
Dat my gheen schade, oft schande en brengh in druck:
Dat ick noch sie, noch hoor, is mijn gheluck.
Dus weckt my niet, ay lieve spreeckt al stillick.

D'oozsaeck dat dese uptnemende Beelden niet en hadden de leste handtreptkinghe / die den Meester met vperigher gonst en liefde in sijnen gheest inghebeeldt hadde hun te verleenen / was den Const-vpandighen Mars, die terwijlen met Bellona, en de woedende gesusters / vooz de Stadt een belegeringhe quam aenrichten / Anno. 1526. soo dat Michel Agnolo wozde ghebzupckt tot de fortificatie der stadt / daer hy al sijnen sin toe nepghde / en hadde de Republijcke gheleent dupsent Croonen: maer siende / dat van hulp en tegenhouden alle hope verminderde / nam / om sijns persoons verseckeringe / heymelijck en behendich de

de vlucht upt der Stadt / met sijn discipel Antonio Mimi, en zijnen vziendt Piloto Goutsmidt / na Venetien toe. En romende te Ferraren / alsoo daer van den Hertogh Alfonlo, om den krijgh wille / was geozdineert / dat de Weerden de namen der gasten souden opbzengen / werdt Michel Agnolo teghen sijnen wille openbaer / daer ghecomen te wesen. Den Hertogh consilieydich sondt straex de voznaemste van sijn Hof / hem met sijn gheselschap en Peerden te bzengen in't Hof / om aldaer heerlijck te logheren. Michel Agnolo hem in eens anders gewelt vindende / liet hem by den Hertoghe met sijn ghesellen bzenghen / latende sijn goedt in de Herberge. Den Hertogh ontfingh hem seer vziendlijck en heerlijck / en gaf hem noch seer rijckelijcke giften / en hadde hem geern daer te Ferraren behouden / en vooz grooten loon wat laten maken. Maer hy hem wendende tot sijn medeghesellen / seyde: Hy hadde gebzacht in Ferraren twaelf dupsent Croonen / die waren in hun behoeflijckheyt ten beste. Doch bedanckte hy den Hertogh seer beleefdelijck / die hem alles toonde / wat hy in sijn Paleys vooz fraepichepdt hadde: onder ander sijn conterfeytsel / gedaen van den grooten Tiziaen, t'welck Michel Agnolo seer prees. Doch wat den Hertogh dede / hy keerde weder na de Herberghe. Den Weerdt wozde veelderhande dinghen bestelt van den Hertogh / om Michel Agnolo wel te tracteren / en verboden geen geit van hem te nemen. Van hier quam Michel Agnolo tot Venetien / daer veel Edellupden sijn kennis te hebben versochten / daer hy wepnich werck van maeckte. Hy dede daer niet anders / als vooz den Dogie Gritti een tepckeninghe / om de bzugge van Rialto, van fraep inventie / en seer cierlijck. Michel Agnolo dooz veel biddens / keerde weder in sijn Vaderlandt / dooz de groote liefde die hy daer toe hadde / doch niet sonder perijckel sijns levens / om dat de belegheringhe van s'Keysers en s'Paus volck vooz de stadt Flozencen noch geduerde. Daer ghecomen / bewapende hy den thozen van S. Miniato, daer twee stucschuts op lagen / die in't Leger

Groot en milderherschepdt van Michel Agnolo.

groote schade deden: Waerom die van t'Legher met groot gheschut daer op schoté. Maer Michel Agnolo, met mollesacken / en stercke maltrassen / met veel touwen omvanghen / behiel hem soo / dat hy noch over eynde staet. Hy kreegh lust wat te maecken upt eenen grooten Marbersteen / negen ellen hoogh / welcken steen van Paus Clement te voozen was gegeven Baccio Bandinelli, die hem begonnen hadde. Desen doe hy van den Gonfalonier Michel Agnolo was ghegeven / maeckte hyer een seer schoon Model toe: maer doe de Medicis weder in de Stadt met accoozt ghelaten waren / wert den steen Baccio weder ghegeven. In't obergaen van der Stadt / werden eenige Bozgers gevanghen by last van den Paus: oock wozde Michel Agnolo gesocht / die hem verbozgen hiel veel daghen. Doch doe de furie over was / den Paus Clement ghedachtich wesende de constighe deucht van Michel Agnolo, dede hem met ernst soecken en vinden / en sonder pet misseghghen hem gheven sijn gewoone pensioenen / op dat hy vozderde 't werck van S. Laurens. Hy nu in verseckerthepdt wesende / maerte vooz den Commissaris van den Paus van Marber eenen Apollo, dzy ellen lang / die upt den koker eenen pijl treet / doch en werdt niet al gheheel voldaen: dit is een uptnemende schoon werck. Hy hadde binnen de belegheringhe geschildert een Leda, vā Lijmverwe / vooz den Hertogh van Ferraren / 'twelck een schoon excellent Vzouwen naeckt beeldt was / in den arem hebbende den Swaen. Daer waren oock Castor en Pollux, die upt het Ey quamen / alsoo men dat in Dzuck heeft naemaels sien upt comen. Dit groot stuck liet Michel Agnolo sien eenen Edelman / die vanden voznoemden Hertogh gheschonden was om dit stuck: want hy hadde verstaen / dat van Michel Agnolo wat besonders vooz hem was ghemaeckt. Den Edelman dit siende / gheen kennis hebbende van de Const / seyde tot Michel Agnolo: Dit en is niet bysonders. Welcken antwoozde / en vzaeghde wat sijn Ambacht was. Hy seyde al grimmende: Ick ben een Coopman. Michel Agnolo antwooz-

Plompen Edelman van Ferraren, van Michel Agnolo doorghenomen.

antwoordde straex: Ghy sult ditmael u cooymanschap vooz uwen Heer qualijt doen: maeckt u straex upt mijn ooghen. Daer nae gaf hy dese Leda Antonio Mini zijnen discipel / die twee Susters te houwlijcken hadde: Ock gaf hy hem den meesten deel van zijn teyckeningen/ en Cartonen / en twee kisten met Modellen. Desen trock met alle dese Const in Vzanckrijck. De Leda vercocht hy aen den Coningh / en wozde gheselt tot Fonteynebleo: Maer de teyckeninghen en Cartonen werden verlozen/want hy quam haest te sterven. Michel Agnolo wozde te Room ontboden van dē Paus Clement, die / hoewel op hem verstoozt wesende / vziendt der Const / hem alles vergaf: En gaf hem ozden te keeren nae Flozencen / op dat de Sacristije en Libzerije van S. Laurens souden volepndt wozden / daer een menichte van statuen aen verscheyden Meesters waren ghedeelt / en van al de Modellen maeckte: Dus werden solderinghe en Boeck-bancken/ en alles met vlijt aengevanghen. Doe werdt Michel Agnolo ontboden te Room van den Paus / om t'Gozdeel te schilderen. En t'wijlen hy doende was met den Cartonen / werdt hy daghelijcx aengerent van den Agenten oft Commissarissen van dē Hertog van Vrbijn, seggende/ dat hy van Paus Iulio de tweede hadde ontfangen sesthien dupsent Croonen/ om de Sepultuere te maecken: Welcke hy (om van dese moepte ontslagen te wesen) noch geern hadde voldaen / hoewel hy alree oudt was. Het wozde epndlick geaccozdeert/ dat de Sepultuere sierlijs met ses Beelden sonde volmaeckt wozden / en niet dan van een sijde te sien/ ghelijck hy dat self begeerde. In dit verdzagh werdt besloten / dat Michel Agnolo vooz den Paus vier Maenden in't Jaer mocht werrcken. Dit gedaen/en liet den Paus evenwel niet af / het Gozdeel te willen ghevozdert hebben / om te sien d'uytersste cracht der Const van desen oppersten Constenaer. Michel Agnolo maeckende de Cartonen / was hepmelijck stadich doende aen de Beelden tot de Sepultuere / tot dat Anno 1533. den Paus ghestozven is. En alsoo hy doe meende van 's Paus werck ontslagen te wesen/en de Sepultuere dan vzy en los te moghen epndighen: Maer Paulus de derde verzozen wesende/ liet hem roepē/ om vooz hem alles te doen / en dede hem groote beleefthepdt en beloften/ seggende/ hy wilde 't Contract met den Hertogh scheuren. Epndelijck werdt het verandert / en op dzy Beelden van epghen handt. Dus maeckte Michel Agnolo een Beeldt / wesende Lia, Labans dochter/ vooz 't werckende leven / hebbende eenen spieghel/ bewijsende/ dat wy onse wercken niet voozdacht te doen behooren: Ock in een ander handt eenen bloemkrans/ beteeckenende de deucht/ die ous in dit lebē verciert/ en namaels heerlijck maeckt. T'ander Beeldt was Rachel haer suster / het contemplerende leven beteyckenende/ die op eenen knye gheknielt is / en met een opgheheven aensicht. Dese twee waren op den tijdt van een Jaer ghedaen / en wozden met den Moyles, daer vooz van ghesepdt is/ gheselt tot S. Pieter in vincula, by ander Beelden van den Paus Iulius en ander / die ander Meesters hebben ghedaen / met de ozuamenten der Sepultuere / gelijck daer noch te sien is/en alles ghedaen na ozdinantie en Modellen van Michel Agnolo. Doe begaf hy hem voozts te dienen Paus Paulus de derde/ voldoende met grooter vlijt het Gozdeel / in welck hy epghentlijck met een groote maniere heeft ghelet op de naecten/ te weten/ op de schoonhepdt/volcomen pzopoztie / en ghestaltenissen der Menschen lichamen / op alderlep actituden / hier in allen anderen overtreffende / latende aen d'een syde de vzolijcke colozeringhe / en ander dupsent aerdicheden/ die ander Schilders tot vermaeckelijcken welstandt ghebzupcken/ en ock eenighe gracelijcke inventie in't ozdineren synder Histozie. Het geschiede/ doe eens den Paus Paulus quam besien het werck / met eenen Messer Biagio van Cesano, een seer neuswijs Mensch wesende: Welcken ghevzaegt van den Paus watter hem af docht / seyde dat het een oneerlijck dingen was/in so eerlijcken plaetse so veel naectē met bloote onschamel leden te maken/ dat het geen werck

Michelde van Michiel Agnolo.

werck en was om eens Paus Capelle/ maer vecht dinghen tot een stove oft herberge dienende. Michel Agnolo hierom t'ontvzeden / oeffende dese wzake: straex doe hy werck was/gingh hy desen Priester Schilderen in de Helle na t'leven by onthouden / onder een deel dzoesen/met een slanghe om t'lijf/die hem in de schamelhepdt bijt: en ten hielp niet wat Messer Biagio aen den Paus oft Michel Agnolo solciteerde / datment werck nemē oft veranderē sonde/hy most als een figuer van Minos, oft beter Midas, mēt Esels oozen daer blijven staen pzoncken/ghelijck men noch sien mach. T'gheschiede zozts hier nae/ dat Michel Agnolo van niet wepnich hooghe stepgeringe viel/ quetsende sijn been/ en van pijne en gramschap en woude hy't niet laten Meesteren. Dit verhoozende eenen Meester / Baccio Rontini Flozentijn / sijn vzient/ quam hem upt medelijden vinden: maer soo hem daer ten hupsen niet opghedaen en wozde / clom hepmelijck in/ en socht van camer te camer / dat hy hem vondt/ niet sceyndende van hem tot dat hy al genesen was. Dus keerde Michel Agnolo weder op't werck/ en voldede eer langhe Maenden dit vermaerde heerlijck werck/dat welke dooz Pzinten/ soo in groot als cleen/ ghenoech openbaer is/ wat figueren en actien daer in zijn / soo dat het hier te verhalen omoodich is: maer datmen aen het wesen van elcke verdoemde figuere mercken can / om wat sonde dat sy daer in Carons schupte ter Hellen waren/ dat laet ick den Natuer kennenden Philosophen oozdeelen/ oft soo is/ ghelijcker van wozt getupght. Onder veel aenmerckelijcke dinghen/ heeft hy ghemaeckt seven Dupvels/daer mede meenende de seven Dootsonden/die de menschen / die ten Hemel meenen op varen/ ter Hellen neder trecken. In't uptbeelden van Caron, heeft hy ghevolght den Poēte Dantem, daer hy seght op desen sin:

Den Duyvel fel Caron met brandend' ooghen
Vergaderese al, hy dreyght en slaet met eenen
Met sijnen riem, al die niet snel en pooghen.

Vngedult van Michel Agnolo.

Acht Jare pijnichde hem Michel Agnolo dit werck te voldoen / het welck van verre en van by hem wel wilt laté sien/ sonder eenighen welstandt te verliesen/ en is gheweest gheretorqueert / en met artserinqhen in de diepselen seer net voldaen / niet alleen onder / daer men by can / maer boven in't opperste / daer ick eens met een langhe leere by ghe-clommen ben / daer eenen ganck is met pseren leningen. Dit werck wozde voldaen/en ontdeckt/Aº. 1541. (ick meen) op eenen Kerstdach/ met verwonderinghe niet alleen van Room/ maer van al de Werelt. Hier naer maeckte Michel Agnolo vooz den selven Paus in de Capelle Paulini twee Histozien / ock op't nat / d'een de Bekeeringhe Pauli, d'ander de crupcinghe Petri, daer verscheyden schoon naeckten ock in comen / en verscheyden fraey actien / sonderlinge den Petrus averecht op t'crups: doch eenich omstandich bpwerck moet men hier niet lustich zijn te sien / want het achter upt / oft Landtschap is niet cierlijck; mensieter boomen/noch ghebouw / oft dierghelijcke dinghen / ghelijck of hy alleen t'hooghste treffende op het leeghe oft gheringhe niet en heeft willen achtē. Dit was sijn leste schilderije / gheepndicht t'zijnen 75. Jaren/ met grooter moepten: want te werrcken op nat / en is niet wel onder liedē werc. Nae dat Michel Agnolo, in de foztificatie van Borgo, hem bewesen hadde boven alle ander verstandich Bouwmeester / en t'schilderen verlaten / en conde sijnen gheest niet ledich wesen: maer nam voozen een seer groot stuck Marbers/ daer hy van een stuck te wege wilde bzengen vier figuerē/ meerder als t'leven/ en was een afdoeninghe van t'crups daer op Mariæ schoot light eenen dooden Christus, daer eenen Nicodemus met een ander Maria de Moeder helpen en bystaē/ wantse van dzoefheyt schijnt machteloos / dit lichaem niet te moghen langher op den schoot houden/ en schijnt te willen vallen / wesende een heel verscheyden actie / van die hy oft ander in dese Histozie te voozē en deden. Dit werck werdt niet volmaeckt/ hoe-

wel hy tot zijn Sepulture hadde ghe-
schickt/en creegh groot ongheluck/ als
noch volgen sal. Doe Anno 1546. over-
ledé was Antonio da San Gallo, Bouw-
meester van de Fabrijcke van S. Pieters,
wert in zijn plaetse ghestelt Michel Ag-
nolo die (oudt wesende) niet gheern
sulck last aen nam/ en maeckte met veel
minder cost een veel beter Model van
hout/als dat van San Gallo, verbeteren-
de veel dingen/op sulcker wijse/ dat de-
se Fabrijcke op een veel beter ordé woz-
de ten eynde ghebracht/ en op een vijf-
tich Jaren tijt minder als sy soude ge-
weest hebben/en met meer als dry hon-
dert duysent Croonen minderen cost/ en
noch veel heerlijcker werck/ bequamer
en ghebruyckelijcker. Den Paus die
hem seer beminde/ en in eeren hadde/
gaf hem tot een pensioen d'inromste/die
de Riviere opbrengt binnen Parma, be-
loopende tot ses hondert gouden Croo-
nen s'Jaers: Daer nae in plaetse van
die/ de Cancelerie van Rimini. En al
sondt hem den Paus dit gheld van zijn
pensioen/ wildet niet ontfanghen/ als
daer geen werck van makende/ willen-
de tot dese Fabrijcke dienen om Gods
wille. Summa/het is te verwonderen/
dat een eenich Mensch soo veel gaven
en Consten heeft dadelijck bewesen in
hem te wesen. Dus werdt hy in ver-
schepden Bouwinghe ghebruyckt/ tot
de doot van Paus Paulus, A°. 1549. en
wederom ten tijde van Paus Iulius de
derde: den welcken hem liet continue-
ren in de Fabrijcke/ en hadde hem in
grooter weerden. Hy wordt oor van den
Senaet des Roomschē volcx gebruyct
tot Bouwmeester aen het Capitolium/
waer toe hy een seer schoon tepkeninghe
inventeerde/ hoe dat ghebouw ghe-
maeckt en gheciert/ d'Antijcke beelden
daer te passe ghebracht/ en hoe de trap-
pen en ander dinghen op het fraepste en
voeghlijckste mochten te weghe ghe-
bracht worden. Liever hadde Michel
Agnolo zijnen ouden tijdt gerust over-
gebracht/ dan onder verschepden Pau-
sen/ en voor d'een en d'ander onsedich te
wesen met de dingen der Architecture.
Doch de Fabrijcke van Sinte Pieter, de
Kercke van Sinte Ian voor den Flo-

Paus mil-
dheyt tot
Michel
Agnolo.

rentijnen te Room/ en dergheliicke/
dede hy alleen upt devotie/ sonder ghe-
win te begeeren: Evenwel door de groote
liefde tot de Const/ en om dat de oeffe-
ninghe met den beptel op de Marbe-
ren te arbeyden/ zijn lichaem (soo hem
docht) vorderlijck tot gesonthept was/
en liet schier geenē dagh voor by gaen/
zijn tijtverdrijf te hebbē aen zijnē voor-
verhaelden Marberen groep oft Pieta:
doch ten lesten werdter onverduldich
in/ en sloech hem aen stucken: Want
den steen was vol herde kepkens/ en so
hardt/ dat t'vper dickwils upt den pee-
ren sprongh. Dese Pieta worde weder
aen een geset/ en is noch in eenen Wyn-
gaert by Monte Caval, toeromende die
van Bandini, daer ick hem oock ghesien
hebbe. Maer om de naeste oorsaeck van
dit breken/ en onvolcomen laten der fi-
guren van Michel Agnolo t'onderso-
cken/ mijns achtens/ is gheweest het
overvloedigh en gheestigh verstandt/
daer een doordringhende scherp oordeel
beneven was: Soo dat hy nopt voi-
comen benoeghen en hadde aen pet dat
hy opt maeckte/ en daerom heeft hy in
zijnen ouderdom wepnigh Marberen
beelden voldaen/ maer die voldaen zijn/
zijn in zijn jonckhept gedaen gheweest/
als den Bacchus, de Pieta van de Coztse/
den Colossus oft Reus tot Florencen/ en
boven al den Christus te Minerva, die soo
volcomelijck ghedaen is/ datter gheen
graen dickte en mach af oft toeghedaen
wesen sonder t'Beeldt te bederven.
Noch onder de voldaen/ zijn t'Beeldt
van de twee Hertoghen/ Iuliaen en
Laurens, den Nacht/ Aurora, en den
Moyses, en bupten dese noch twee/ dat
t'getal nauwe en reckt tot elf. De an-
der die onvoldaen zijn bleven/ zijn meer
in ghetal: Want soude hy gheen beel-
den upt hebben laten comen/ dan die
hem ghenoechden/ hy souder (soo hy self
beleden heeft) wepnich oft geen te voor-
schijn hebben laten comen. Dit hadde
hy voor ghewoonte/ soo haest hy al
werckende aen zijn beelden eenich cleen
gebreck sach/ hy lietse onvolmaeckt al-
soo blijven/ en dit was (sepde hy) oor-
saeck/ dat wepnich Beelden oft Schil-
derye van hem zijn gedaen geworde. Hy

Onghedult
van Michel
Agnolo,
slaende aen
stucken sijn
Pieta.

beleedt

beleedt oock teghen pemant/ datter een
stuck van de ellebooghen van de Ma-
ep-beeldt was af ghesprongen/ daer hy
de lijdtsaemhept mede verloos. Om nu
eyndlijck sijn leven in't corte te betrec-
ken/en t'overloopen/is te weten/dat hy
altijt seer ghenegen was tot alle moey-
ten/die de Conste belangen: bevindende/
dat hy door alle swaricheden daer mede
gheraeckte. Hy heeft binnen sijn le-
ven hem seer gheoeffent in de Anato-
mie/niet alleen der Menschen/maer oot
der Dieren/ besonder der Peerden/daer
hy altijdt sin in hadde/ oock eenighe te
houden: des hy soo groote perfectie
met Pinteel en pser heeft laten blijcken/
bewijsende/dat die upt de herssenen van
Iuppiter, Minervam halen wil/ behoeft
den hamer van Vulcanus. Men heeft ge-
sien dat hy beelden heeft ghemaeckt/
langh 9. 10. en 12. hoofden/als hy daer
by wist eenige gratie te weghe te bren-
ghen/ alhoewel sulckr in't leven niet te
vinden waer/ so sepde hy/ dat den Pas-
ser moest wesen in d'ooghe/en niet in de
handt: want de handt arbeydt/ en de
ooghe oordeelt: en sulcken wijse hadde
hy oock in sijn Architecture. Hy bemin-
de seer de eensaemhepdt/dat niet te ver-
wonderen is: want die op onse Const
verlieft is/ moet 'tgheselschap schou-
wen/ dewijl sy den heelen Mensche wil
hebben in aendachtichepdt/ want sulck
Mensch alleen zijnde/is (met Scipio) al-
derminst alleen. Hy hadde in grootach-
tinghe eenige verstandighe gheesten/ en
gheleerde Persoonen: hy las gheern I-
taliaensche Poeten/en maeckte self veel
gheestighe versen/Madrigalen/en So-
netten/ die seer stadich waren/ en heeft
Petrarcham en Dantem schier gherom-
menteert. Hy sondt gedichten/en ontfin-
ger weder van de doorluchtige Marck-
gravinne van Piscara, en waren op mal-
randers Const verlieft/ en sy quam
dickwils van Viterbo te Room hem be-
soecken/ welcke hy tepckende een Pieta,
met twee Enghelen/ eenen Christus aen
't cruys met opgheheven hoofde/ en een
Samaritaensche Vrouw aen den put.
Hy beminde seer de heylige Schrifture/als een goedt Chzisten wesende: had-
de oock in grooter weerden de schzisten

Wie Miner-
vam uyt Iup-
piters herse-
nen wil ha-
len, behoeft
den hamer
vā Vulcanus.

M. Agnolo
maecte beel-
den, tot 12.
hoofden
langh.

Onse Const
wil den hee-
len Mensch
tot haer in
aendacht
hebben.

Michel
Agnolo was
ock een
Poeet.

van Broer Ieronimo, Savonarola, om
dat hy op den Predickstoel sijn levende
stem had ghehoort. Hy beminde seer
de lichamelijcke schoonhepdt der Men-
schen/om die in sijn Const na te volgen/
en het schoonste wt het schoone t'onder-
schepden/ en kennen/sonder welck men
gheen dings en can volcomens maken:
maer hadde gheenen sin aen ontpsschc
en oneerlijcke ghedachten/ 'twelck hy
met de maniere sijns levens heeft bewe-
sen/seer sparigh zijnde/als hy jong was
te vreden wesende (om stadigh op sijn
werck te wesen) met een wepnich broot
en wijn/ welcke ghewoonte hy onder-
hiel/tot dat hy 't Oordeel maeckte in de
Capelle/ daer hy des avonts sijn dagh-
werck ghedaen hebbende/ hem sober-
lijck onderhiel/en rijck wesende/leefde
armlijck/ en nopt vrint en at met hem/
en selden wilde hy van pemandt ghe-
schencken: want hem docht/als pemant
hem wat gaf/ altijdt in hem te wesen
ghehouden. Sijn verhaelde soberhepdt
maecte hem seer wakende/ en van wep-
nich slaep/'snachts dickwils opstaen-
de/niet connende slapen/ hem voegende
te wercken met den beptel/daer toe had
hy ghemaeckt eenen papieren hellem/
daer op hy de keerse stelde/en hadde aen
den handen gheen belet. Sijn keersen
waren van enckel Gepte smeer die seer
uptnemende zijn. Dickmael stiep hy
in sijn jeucht ghecleedt/ vermoept van
arbeyt/ om 's anderdaeghs geenen tijdt
met cleeden te verliesen. Eenighe zijn-
der geweest/ die hem nae sepden/ dat hy
gierich en vreck was: maer dese deden
de waerhepdt daer aen te corte: want hy
het teghendeel heeft bewesen met sijn
groote milthepdt/ in't werck ghevensijn-
er goederen en Consten. Veel tepcke-
ninghen gaf hy aen M. Tomas Caulieri,
MesserBindo, en broer Bastiaen del Piom-
bo, die seer veel weert waren/ aen sijn
discipel Antonio Mini de Leda, en an-
ders/ als ghesept is/ en voorts aen veel
ander/ gheliick de twee gevangenen aen
Sr. Strozzi: dese ghevanghenen zijn noch
tot Equan, bry mijlen van Parijs/ gaf
oock aen Francesco Bandini de ghe-
broken Pieta: summa/ dinghen daer
men een deel duysent Croonen af had-

M. Agnolo
was verlieft
op de
schoonheyt
der Men-
schen, om
sijn Const te
vorderen.

M. Agnola
rijck wesen-
de, leefde
armlijck.

Grooten
vlijt van
Michel
Agnolo in
sijn jeucht.

Groote mile-
heyt van
Michel
Agnolo.

de mogen maken. Boven dit veel dienst aen velen ghedaen met teyckenen / en anderſins / ſonder pet te nemen / oock onderhiel hy met ſyn ghewonnen ghelt veel armen / uythouwlijckende heymelijck veel ſchamel dochteren / die hy goede houwlicke have gaf / en maeckte rijcke ſyn Dienaers / ende die hem hielpen wercken: oock eenen ſpinen knecht Vrbino, die hem langhe hadde ghedient / den welcken hy eens vraeghde: So ick comme te ſterven / wat ſuldy doen? hy ſeyde: Ick ſal een ander dienen. Ay armen menſch / ſeyde Michel Agnolo, ick wil u ellende voorkomen / en gaf hem teſſens twee duyſent gouden Croonen / een dinghen dat Keyſers oft groote Heeren te doen zijn ghewoon. Oock een zijn Neef gaf hy nu dry / dan vier duyſent Croonen / en eyndlijck 10000. Croonen / ſonder zijn goederen te Room. Michel Agnolo is oock geweeſt van diep en langh behoudich onthoudt / ſo dat als hy maer eens pemandts dinghen en ſagh / hy heeftet ſoo onthouden / en hem daer mede ghedient / dat het niemant conde mercken / en nopt en maeckte hy pet / dat malcander ghelijck was: want hy onthiel alles wat hy opt maecte. In ſyn Jeucht weſende in een geſelſchap met ander Schilders zijn vrienden / wedden om een Avontmael / wie een figuere ſoude maken van minſt teyckeninghe / ghelijck die eenighe plompelijck op de mueren maecken / die niet met allen en connen. Hier dienende hem ſyn memorie van een boots / die hy ſoo op eenen muer hadde geſien: Deſe maeckte hy van treck tot treck ſoo gantſch gelijck / als hadde hy't vooz hem geſien / en ginghalle d'ander Schilders te boven: Een dinghen nochtans ſwaer om doen / voor ſulck een / die ſoo goedt Meeſter / en ſoo vol teyckeninghe was / en ghewoon tot ſoo conſtighe dinghen / dat hy ſoo gheheel hem daer van ververren en afſcheyden konde. Hy is gheweeſt ſeer veronweerdight op die hem verongelijckten: doch nopt gheen wraeck doende: Maer verduldigh verdragende. In al zijn weſen was hy manierlijck / en wijs in woorden / en voorſienich in antwoorden / met een ſtatighe grootheyt / en ſomtijds ſeherp bytende / ſomtijts ſoet en cluchtigh / waer van ick eenige mach verhalen. Hem voorde geſept van een zijn vriendt / dat hem de doot wel leet behoorde te weſen / om dat hy zijn leven hadde gearbeyt met groot onghemack / om tot der Conſten volmaecktheyt te geraken. Hy antwoorde: Dat behoort even veel te weſen: Want behaeght ons t'leven / ſoo behoort ons niet te miſhagen de doodt / dewijl het al werck is van eenē Meeſter. Een Schilder hem vragende van ſijn werck / welcken hadde geſchildert een Pieta, en hem daer in qualijck ghequeten / antwoorde hy: Dat het wel een Pieta, dat is een deerlijck dingh te ſien was. Verſtaende dat Sebaſtiaen del Piombo, in een Capelle van S. Pieter Montorio, hadde te maecken eenen Monick / ſeyde / dat hy dat werck ſoude bederven. Vraghende Sebaſtiaen om wat oorſaeck / antwoorde hy: dewijle datſe de heele Weereld bederven / die ſoo groot is / ſoudenſe niet connen bederven een Capelle / die ſo cleen is? Hem voorde verhaelt van eenen / die ſeer wel d'Antijcken conterfeytte / en hun maniere navolghde. Hy antwoorde / die altijdt een ander navolght / en loopt hem nemmermeer voorby / en die niet van ſich ſelf en can maecken / ſal hem qualijck met ander liedē dingen connen behelpen. Een Schilder in een werck hebbende boven al wel gemaeckt eenen Os / voorde Michel Agnolo ghevraeght / hoe deſen Os ſo levende boven alle ander dingen was getroffen te makē. Hy antwoorde: Alle Schilders connen hun ſelven wel beſt conterfepten. Hy gingh een werck ſien van rondt Beeltwerck / datmen / ghedaen weſende / buyten op ſijn plaetſe ſoude ſetten. Ende alſo den Beeltſnijder hem ſeer bemoeyde om de venſters te ſtellen / datſe goet licht mochten gheven / ſeyde Michel Agnolo: En doet geen moeyte / want het beſonderſte is het licht op de Marckt. Meenende / dat de dinghen die in't openbaer ſtaen / voorden van t'volck ghevoordeelt goedt oft quaet te weſen. Hy ſagh een Schilderije / die al upt anderen ghetraept was / en gevraegt watter hem af docht. Hy antwoorde / Wel: Maer ick en weet niet / als tē Voordeele alle lichamen

Michel Agnolo had groot onthoudt.

Sommighe aerdighe antwoorden van Michel Agnolo.

men hun eygen leden weder nemen ſullen / hoe't met dees Hiſtorie ſal gaen / want daer niet met allen en ſal blijven: Een waerſchouwinghe / op datmen hem ſoude ghewennen upt zijn ſelven wat te maecken. Een Prieſter ſeyde hem: T'is jammer dat ghy geen Wijf en hebt ghenomen / ghy ſoudt nu veel kinderen hebben / die uwen arbeydt en eere ſouden moghen genieten. Hy antwoorde: Ick hebbe eene die my Wijfs ghenoech is / t'welck is de Conſt / die my moeyte ghenoech aenghedaen heeft / en myn kinderen ſullen myn wercken weſen / die my (indienſe pet dooghen) lange ſullen doen leven: Want ongheluckich waer Laurens di Bartoluccio Giberti, hadde hy niet die ſchoone deuren van Sinte Ians ghemaeckt: Want zijn kinders hebben al doorgebrocht dat hy hun naeliet / en de deuren ſtaen noch overeynt. Eyndlijck / het was een Man / als upt den Hemel ghevonden / om in't leven en Conſt een recht voorbeeldt allen edelen gheeſten en Conſtenaers te weſen: des hy van elcken was weerdich bemint te weſen / gelijck hy oock was / en van groote Heeren en Pauſen / te weten / Iulius de 2e. Leo de 10e. Clement de 7e. Paulus de 3e. Iulius de 3e. Paulus de 4. en Pius de 4e. die hy al diende / en hem in weerden hebbende / ſeer ghemeenſaem met hem waren / en hadden hem wel willen altijdt by hebben: Gheluck oock deden Carolus de vijfde Keyſer / Solyman den Turckſchen Keyſer / Franciſcus de Valoys Coningh van Vranckrijck / en de Signorije van Venetien. Twaer langh te verhalen al d'ander Cardinalen / en groote Meeſters: doch moet niet nalaten den Cardinael Hipolito de Medicis, die zijn Conſt ſo toegedaen / end' hem ſo toeghenegen vrient was / dat hy vernemende / dat Michel Agnolo ſin hadde aen een ſyn Turcks Peert / om zijn groote ſchoonheydt wille / heeft hy't hem mildelijck t'huys geſonden / met thien Muylen al gheladen met haver / en eenen Knecht om t'Peerdt beſchepdt te doen / twelck Michel Agnolo ſeer lief was / en in grooten danck aen nam. Doe binnen Room quam den Hertogh van Florencen Cosimo, met de Hertoginne Leonora, dede hem den Hertogh oock / om zijn hooghe vermaerthepdt in der Conſt / en eerlijcken ouderdom / altijts groote eere / nemmermeer met hem ſpreckende / dan met de bonnet in de handt / hem doende neſſens hem ſitten / gelijck etlijcke Pauſen oock hadden ghedaen. In't overleggen van zijn leven / duncktmy jammer en beclaeghlijck / dat hy ſo veel tijdts moſt verlieſen met dinghen / die hem van het Beeldtſnijden af voerden / bysonder met te doen graven Marberen / en met Fortificatien / en't Bouwmeeſterſchap te bedienen van de Fabrijcke / daer hy 17. Jaer veel moeyte mede hadde / en van ander Bouwlieden benijdt weſende / op veel manieren / en ſeer ghequelt voorde: Want hadde hy zijnen tijdt in ſnijden oft Schilderen moghen ghebruycken / men hadde veel meer wonders ghezien. Doch heeft ſoo veel ghedaen / dat men acht / dat hy alle die voor hem ſyn gheweeſt / heeft in perfectie van Menſchen beelden overtroffen: Soo dat met recht in zijn Wtvaert hy voorde geſchildert / vertoont midden oude en nieuwe Conſtenaers / en daer by een verſken geſtelt / dat zijnē voorſpoēd heeft upt de Georgica Virgilij, daer van den Coningh der Honichbyen wort geſproken / op deſen ſin:

Sy zyn hem al ontrent, end' al in hem verwondert.

Michel Agnolo by veel groote Heeren in weerden, en ſeer bemint.

En gheluck hy voor handteycken / wapen oft abijs / ſtelde dry Cranſſen in een gheblochten / veranderden die van der Academie bā de Teycken-conſt binnen Florencen dees Circkels oft Cranſſen in Croonen / ſtellende daer by t'Abijs:

Ter geminos tollit honoribus.

Willende te kennen gheven / dat hy in Schilderen / Beeldtſnijden / en Bouwmeeſterſchap (weſende oock dry Conſten aen den anderen hangende) de Eere en Croone weerdich was: doch mochter Michel Agnolo, die een diepſinnich gheeſt was / wel hooger oft ander mepninghe in hebben ghehadt. Doe hy in zijnen upterſten ouderdom begon te bemercken ſyns levens afgang / en dat hy zijn ſinnen tot God ghewent hadde / ſoo heeft hy dat in een ghedicht Sonnet te kennen gegheven in Tuſcaenſcher ſpraeke / luydēde genoech op deſer mepninge:

Met een broos schip alree is aenghedreven,
Door woeste Zee, ter haven, elck ghemeen,
Mijns levens loop, daer rekenschap elck een
En reden moet van alle wercken gheven.
Dat 'werelts gonst my tot een Godt verheven
Der Conſten heeft, oft eenich Heer alleen,
Bevind ick valsch, vol dolinghe niet cleen,
Oock 'tydel wensch der Menschen in dit leven.
'Tmal soet ghepeyns der liefden, voormaels yet,
Wat ist? soo my nu dobbel doot ghescheit?
D'een ben ick wis, en d'ander dreyght my pranghen.
Ghenoech ghemaelt, en Beeldtghesneden hier.
Mijn Ziel gheruſt ick tot de Liefde stier,
Die d'aermen op aen't Cruys dede, ons t'ontfanghen.

Hy hadde altijt groote begheerte/ noch te gaen dienen / in sijnen soo grooten ouderdom / den Hertogh Cosimo, en met eenen in sijn Vaderlandt te sterven / om daer by sijn Ouders te wesen begraven: dan en mocht van den Paus niet vyt ghelaten wesen / noch ontslaghen / om de Fabryeke / soo dat hy te Room most blijven / daer hy eyndtlijck sieck wordt van een traghe Coortse: Maer de sieckte vermeerderende/en hy sijn eynde bevoelende / maeckte sijn Testament / met vyt coorte redenen / met goede kennisse en verstandt/seggghende aldus: Ick late mijn Ziel in de handen Godts: mijn lichaem der Aerden:en mijn goedt mijn naeste vrienden. Vermanende de sijne/ datse in't schepden uyt desen leven/ sonden zijn ghedachtich des lijdens Iesu Christi. Hy is overleden den 17. Febrvarij ten 23.uren/ Anno 1564. oudt 90. Jaer. Hy was te Room met seer grooten staet en toeloop begraven: En door bevel van den Hertogh Cosimo, heymelijck ontgraven/ en ghepackt als Coopmanschap / heymelijck ghebracht te Florencen/ om hem oock nae sijn doodt hooghlijck te vereeren. Maer al te grooten beschryvinghe soudet wesen/te verhalen / wat men dat doodt lichaem/ in't begraven en Wtvaert / al eere binnen Florencen dede. Wat al aerdige en ghierstighe versieringen van triumphelijcke toeberepdinghen / en schilderijen/ daer al in coorten tijdt te weghe werden gebracht/door de Schilders Academie/ en anderssins / besonder in de Wtvaert/ die uytgestelt was te doen 'sdaeghs na S. Lan, en geschiede den 14. Julij 1564.

Sijn Sepultuere is inde Kerc van Santa Croce van Marber/ waer op staē dry Vrouwen beelden van Marber / te weten / Pictura, Sculptura, en Architectura.

Het leven van Francesco Primaticcio, van Bolognen/ Schilder/ en Bouwmeester.

Het is natuerlijck / dat d'Ouders beminnen en behertighen het welvaeren van hun kinderen / en daerom sorghvuldigh zijn hun eenighe eerlijcke oeffeninghe te leeren. Die van macht zijn / schickense wel veel tot Coophandelinghe / achtende / dat het versmadelijck is/ hun te leeren eenich Ambacht/ daer sy ten onrecht onder rekenen de edel Schilder-conſt. Sulcx is gheschiet met Francesco Schilder van Bolognen/ van het edel gheslacht van de Primaticci. Desen was in sijn Jeught beschickt tot der Coopmanschap: maer hy van hoogheren en edelderen gheest/had daer wepnich behaghen in / en begaf hem tot des Teyckē-conſts oeffeninge/ daer hy hem natuerlijck toe vondt ghenegen te zijn. Aldus teyckenende en schilderende/ liep het niet langhe aen/ of hy en liet blijcken/dat hy excelleren soude. Hy is ghetrocken nae Mantua, daer doe ter tijdt Iulio Romano wrocht / in het Paleys van de T. en wordt eyndtlijck ghestelt te werken / in ghesellschap van een groot deel Jongers/in dat selve werck/ daer in volherdende den tijt van ses Jaren / met grooter moeyten en blijt de Conſt naesoeckende / leerde hy seer wel colozeren / en van stucco wercken: des hy onder alle d'ander Jongers/die daer hun beneerstichden / den best doende ghehouden wordt / in teyckenen / en handelen metter verwe/ als het ghebleken is in eē groote Camer / daer hy tusschen eenighe cieraten van stucco/ heeft ghedaen eenighe krijghen / op de wijse der oude Romeynen/ met een groot deel figueren: En noch veel meer ander dinghen in dat Paleys/ met de Cartonnen en nae teyckeninghe des voornoemden Iulij. Des hy / van den Hertogh begrayt wesende / doe den Coning Franciscus in Vranckrijck ontboodt eenigh jongh Schilder / die van schilderije en stucco wel con wercken/ werdter henen gesonden/Anno 1531. En al wasser een Jaer te voozen henen ghetrocken den Florentijnschen Schilder Rosso, die alree verscheyden dingen hadde gedaen voor desen Coningh / als den Bacchus, en Venus, en d'Historie van Psiche en Cupido, soo wort ghesept / dat d'eerste stucco / en schilderije op't nat / in Vranckrijck van dege ghedaen was van Primaticcio, die veel Cameren/Salen/en Logien op deser wijse voor den Coning dede. En alsoo hem den omgangh / maniere / en wercken van desen Schilder wel beviel/ sondt hy hem A°. 1540. nae Room / om voor hem op te speuren eenige Antijcken. Het welck hy so sorchvuldelijck dede/ dat hy binnen wepnich tijdt gecocht heeft/ onder hoofden/Corpussen / en Beelden / hondert vierentwintich stuckē. Hy dede oock door Iacob Barozzi van Vignola, en ander af dzucken het Peerdt van Coper op't Campidoglio, een groot deel der Historien van de Columne Triani, den Comodus, de Venus, den Laocon, den Tiber, den Nilus, en de Cleopatra in Belvideer / om alles te laten gieten van Coper. Binnen desen tijdt is in Vranckrijck ghestorven Rosso, alwaer van hem is onvolmaeckt ghebleven een langhe gallerije/ die met zijn teyckeninge was gheweest begonnen met stucco en schilderije. Des wordt Primaticcio ontboden van Room/ en is met dese Antijcken en voznen t'schepe ghecomen in Vranckrijck: Daer hy voor alle dinghen liet gieten dese voznen der Antijcke Beelden / die soo wel bevielen / dat het de selve Antijcken schenen te wesen / ghelijck men sien mach / daer sy ghestelt zijn in den Hof des Coninginnē tot Fonteynableo, met een benoegen van den Coningh/ die dese plaetse schier maerte tot een nieuw Room. Maer ick en wil niet swijghen/ dat Primaticcio in't gieten deser / hadde sulcke constighe Meesters / dat dit werck niet anders en was van dunnichepit / dan als een velleken / en soo glat/ datmen schier niet behoefde te supperen. Hier nae eyndichde Primaticcio de begonnen gallerije in coorten tijdt / met overvloedighe veel stucco en schilderije. Des den Coningh hem vindende wel gedient / t'eynden acht Jaren hem stelde in't ghetal van zijn Camerlinghen/ en coorts daer naer / Anno 1544. om dat hem docht dat hy't verdiende/ maeckte hem Abt van S. Martens: maer noch en heeft Primaticcio niet afgelaten te doen werckē vā stucco en schilderije/in dienst van zijnen Coningh / en ander / die nae Francesco den eersten in't Regeren ghevolght zijn. Veel fraey jonghe Schilders hebben hem hier gholpen/onder ander/Rogier van Bolognen/en Prospero Fontana, Gion Batista, Bagna Cavallo: maer niemant en dede hem meerder eere / als Nicolaes van Modona, die alle d'ander in de Conſt overtrof. Desen/ met des Abts teyckeninghe / maeckte een groote sale/ de Daens-sale ghehee-ten/ met schier ontallijcke veel Beeldē/ groot als t'leven / soo wel in't nat ghedaen / dat het schijnt van Olp te wesen. Noch een groote gallerije / met tsestich Historien van Vlysses, dinghen die hun gheweldich verheffen/en seer levendich staen / niet ghebruyckende dan natuerlijcke verwen van eerde / sonder achter aen te retocqueren met Eyerwe / als veel nu ghebruycken / des hy daer in wel te loven is. Het welssel deser gallerije is oock al bewrocht met stucco en schilderije/met grooter blijt vāde voorverhaelde/ almet des Abts teyckeninge/ gelijt oock is d'oude sale / en een ondergallerije / die beter als al de ander ghedaen is. Den selven Abt Primaticcio, heeft voor den Cardinael van Lorepnen veel fraep dinghen ghedaen te Modone,

Conſt wel beloōt, door Franciscum, Coning van Vranckrijc.

Nicolaes vā Modona goet Schilder.

done, in sijn seer groot Paleys/genoemt de Grotte, welck om sijn groothepdt bp d'Antijcke dinghen te gheliJcken/ mocht een Terme gheheeten wesen/ om datter so veel groote Logien/ trappen/ openbaer ghemeen Salen/ Cameren/ en heymelijcke stancien oft Cameren zijn. En om ander verschepdenheydt te verswijghen/ isser een seer schoon Camer/ geheeten het Pauelgioen/ wesende aengeciert met compartimenten van Cozniten/ die men van onder op siet/ vol figueren/ die oock also verrozten en seer schoon zijn. Veel ander dinghen van stucco en schilderije zijn aldaer te sien/ te langh te verhalen. Nae de doodt des Conings Francesco, wert den Abt noch gemaeckt generael Commissaris over de Fabrijcken des gheheelen Coninghrijckr. Hp heeft noch onder ander veel dinghen gemaeckt/ de Sepulture van Coningh Henrico, vooz des Coninghs Moeder/ in een Capelle/ met vier baghen/ en veel ander epghenschappen en omstandicheden van Beelden/ Marberen/ en Coperen histozien van half ront. Summa/ hp heeft sijn Oberste gedient in alles wat de Const begrijpen mach/ in Triumphen/ Feesten/ Toznopspelen/ en Masaraden/ met seer versierlijcke aerdige inventien. Hp was altijdt seer vztendlijck/ en mildt tot sijn vzienden/ en maeghschap: desgheliJcx tot die van der Const. Hp heeft hem altijts gedzaghen/ niet als een Schilder/ maer als een groot Heere/ en tot grooten ouderdom gheromen/ is in Vzanckrijck ghestozven.

Het leven van Tiziano Uccello, van Cadoor, Schilder.

EEn groot ghetal doozluchtighe Mannen/ in verschepden oeffeningen van eerlijcken gerucht̃e/ soude men van oudts tijdt af weten te noemen/ die onbekende plaetsen oft Dozpē/ van hun gheboozten halven hebben vermaert ghemaeckt. Onder dese waer besonder te tellen den grooten Tiziano, van den hupse Vccelli. Desen was te Cadoor, een cleen Dozp oft Casteelken/ gelegen op de Piave, vijf mijlen van der Clupse aen den Alpes, ghebozen/ Anno 1480. Welcken tot zijnen thien Jaren/ met eenen goeden gheest en cloeck verstandt begaeft wesende/ werdt gheschickt tot Venetien/ tot een heerlijck Bozger zijnen Oom. Desen dit kindt siende seer totter Schilder-const ghenegen/ bestelde hem bp Ioan Bellino, die doe ter tijdt een vermaert Schilder was. Onder wiens onderwijs hem verblijtende/ gaf wel haest te kennen/ dat hem de Nature alle de deelen/ die tot de Schilderconst voeghen/ hadde ghegheven. GheliJck mi zijn Meester/ en ander Schilders daer in't Landt/ geen kennis hebbende van den Antijcken/ hun dinghen meest al deden nae t'leven/ doch met een dzooghe/ harde/ en quellijcke mantere: soo leerde Tiziano hun suiex nae. Maer doe Anno 1507. hp de maniere van Giorgione sagh/ begon zijn dingen poeseliger/ meer verhevender/ en op eē schoonder mantere te maecken: ghebzupckende evenwel ten besten dat hp mocht/ zijn dingen sonder teyckenen te schilderē nae t'leven/ waernemende met den verwen upt te beelden alles wat hp daer in sag/ t'zp hardt oft soet. Houdende vooz ghewis/ dat t'schilderen met de verwen/ sonder andersins te leeren teyckenen op papier/ was de beste mantere van doē/ en de rechte teyckenynghe: Daer nochtans behoozde t'een met t'ander t'samen op te wassen: Oock can men bequamer zijn voozghenomen meyninghe zijner ozdinantie met teyckeninghen bp een vooghen. Evenwel Tiziano verschepden dinghen op't nat met goet oozdeel doende/ gaf van hem te oordeelen/ dat hp een uptmuntich Schilder te werdē hadde. T'zijnen twaelf Jaren conterfeptte hp seer natuerlijck gelijckende/ en vleeschachtich gheschildert/ oock hapz/ cleederen en sijden/ seer levende ghedaen wesende/ dat men zijn dingen begon aen te sien vooz de dinghen van Giorgione. Nae eenige Histozien van hem ghedaen aen het Duptsche hups/ maeckte hp een groot stuck/ de vluchtinghe van Egypten/ daer Maria comt dooz een groot bosch/ met een schoon Lantschap: want hp hem veel tijdt op dese handelinghe hadde ghewent/ hebbende daerom eenighe

Tiziano begon na 't leven te schilderen sonder teyckenen: doch wil schilderen met het teyckenē vereenight zijn.

Landtschap leerde Tiziano van den Nederlanders.

ghe Nederlanders in hups ghehouden werckende/ dat fraep Meesters van Landtschappen en groenichept waren: Desgelijckr maeckte hp in't bosch veel dieren/ die nae 'tleven ghedaen/ seer levende schenen. Hp maeckte vooz een Vlaemsch Edelman een Conterfeptsel/ dat te leven scheen: oock een stuck van een Ecce Homo, met veel figueren/ dat van Tizianen self/ en van velen wozt gehouden vooz een seer goet werck. Noch vooz den selven een Mary-beeldt/ met veel figueren/ groot als 'tleven/ en met veel tronien nae 'tleven ghedaen nae't volck van den hupse. Daer na eenen Tobias met den Enghel/ en noch eenen Ioan Baptist, in een bosch ghekuielt/ ten Hemel siende/ en biddende/ daer eenen schijn van boven comt/ en voozt in't verschieten een schoon Landtschap.

Summa/ zijn werck wozde aengheSien vooz des Giorgions, en die't daer vooz aensagen/ sepden noch tegen Giorgione, dat hp hem seer verbetert hadde in zijn werken. Waerom Giorgione gram wesende/ hem veel verbozghen hiel/ niet willende Tiziaens ghemeenschap meer hebben. Int Jaer 1508. liet Tiziano uptgaen in hout-pzint de rolle van de Triumphe des gheloofs/ met Adam, en Eva, Patriarchen/ en Pzopheten/ etc. in welcke hp toonde een veerdighe handelinghe. En daer wozde ghesept/ hadde hp doe ter tijdt moghen sien de Roomsche Antijcken/ en de dinghen die daer waren/ hp dooz sijn wonderlijck levendich colozeren hadde (een groote maniere aengrijpende) Buonarruotto, en Raphael Vrbijn haest achterhaelt/ oft vooz hp gheromen. Tiziano dede tot Vicenza op't nat een Logie/ daer men de openbaer audientie houdt/ een Vonnis van Salomon, dat een schoon werck was: Noch te Venetien/ de Facciate van Grimani: Te Padua in de Kerck van S. Antonis, op't nat eenighe histozien deses Sancts: Noch daer in S. Spirito, maeckte hp in een cleenachtich Tafereel eenen S. Marcus, sittende midden een deel Sancten/ welcker tronien zijn veel nae 'tleven gedaen van Olp/ met seer grooten blijt: welck Tafereel veel hebben gehouden te wesen van Giorgione. Doe vooz den doodt van Ioan Bellino, in de groote sale van den Raedt was onvolmaeckt gebleven d'Histozie/ daer Paus Alexander de vierde vooz S. Marcus Kerck de voet stelt op den hals van Fredericus Barbarossa, heeft het Tiziano voldaen/ veel daer in veranderende/ en daer in vzenghende veel Conterfeptselen nae 't leven/ waer dooz hp van die van den Raede in't Duptsche hups een Officie gherreegh/ geheeten de Senseria, dat opbzengt dzp hondert Croonē 's Jaers: Welck Officie dese Heeren vervolgens altijts geven den besten Schilder van hun Stadt: Welcken altijdt/ wanneer hun Pzince wozt verrozen/ oft den Doge, is ghehouden sijn Conterfeptsel te maken/ vooz den pzijs van acht Croonen: welck Conterfeptsel wozt tot ghedachtnis ghestelt openbaer int Paleys van S. Marco. Ontrent Aº. 1514. heeft Tiziano vooz den Hertogh Alfonso van Ferrara, in een Camer voldaen eenigh dinghen van Ioan Bellino, alwaer hem Tiziano sorht bekent te maken/ en maecte twee Histozien/ die daer ontbzaken: in d'eene een Riviere met rooden wijn/ waer bp eenige Sangers en Speellieden waren half dzoncken/ soo Mannen als Vzouwen: oock een slapende maeckte Vzouw/ die schijnt te leven/ met noch ander figueren: hier schzeef hp sijnen naem. In d'ander zijn veel Liefdekens/ schoon kinderkens/ van verschepden attituden/ die den Hertogh seer wel bevielē: Onder ander isser een seer schoon/ het welcke visch̃t in een claer Riviere/ in welcke is een basement/ waer op is staende 't Beeldt van Venus, daer bp de Gratie/ en de Schoonheydt/ alle seer schoon Beelden/ gewzocht met ongheloofliJcke neerstichept. Noch maecte hp daer een half Beeld met een Christi tronie/ en een Joodtsche Boeren tronie/ die Christo toont de munt van Cæsar. Dese dinghen (nae 'tghetupghents van onse Constenaeren) zijn de beste/ die van Tiziano opt ghedaen zijn/ en zijn oock ghewis bysonderlijck: Des wert hp wel en heerlijck gheloont van den Hertogh/ den welcken hp conterfeptte/ met eenen arem ligghende op een groot stuck ghesthut: desgheliJcx conterfeptte hp

Venetianen gheven den besten Schilder van hun Stadt Jaerlijx dry honderd Croonen.

hy de Sigra Laura, welcke daer nae de Hertoginne werdt / en is een verwonderlijck fraey werck. En ghewis / de gaven in dē Constenaers zijn van grooten vermogen/wanneerse dooz de milt-

heydt der Pzincen ghewerckt/ en verheven werden. In desen tijdt hadde Tiziano vzientschap met den vermaerden Poeet Arioſto, die hem celebzeerde in sijnen Orlando Furioſo, segghende:

E Tizian che honora
Non men Cador, che quei vinezia, e Vrbino.

Hier nae te Venetien gecomen / maeckte hy op eenen doeck van Olyverweenen naecten Herder / daer een Vzouw hem pijpen toelanght om te spelen/ met een seer schoon Landtschap: Dit stuck is nu tot Faensen. Hy maecte noch in de Kercke der Fremineurs/geheeten Ca grande, t'hoogh Altaer-tafel / een Marien Hemelvaert: Maer op doeck ghedaen/ en qualijck bewaert wesende/ sietmer wepnish beschepts van. In de selve Kercke in een Capelle / een Tafel met een Mary-beeldt / en noch eenighe Sancten en Conterseptsels. Int Kerckken van S. Niclaes in't selve Convent/ maeckte hy in een Tafel S. Niclaes, S. Franciscus, S. Catherine, en S. Bastiaen, een naeckt beeldt/ gedaen na t'leven/ sonder datmen siet / datter met eenige Const is gheſocht de schoonhept in corpus oft beenen/ dan recht henen ghevolght het enckel leven / soo eygentlijck en natuerlijck vleeschachtich is het gedaen / is niet teghenstaende vooz seer schoon werck gehouden: Soo is oock de Mary-beelt met haer kindt/die van d'ander beelden wozdt aengheſien. Dit werck wozde van Tiziano op een houten plaet ghetepckent / van anderen gesneden/en in Dzuck uptghegheven. Hy maeckte vooz de Kerck van S. Rochus hier nae eenen Crupsdzaghenden Christus, met eenen Jode / die hem met een koozde aen den hals ghebonden voozt treckt / welck vele vooz Giorgionen werr hebben gehouden / en is nu ter tijt de meeste devotie van Venetien: en hier toe zijn meer gouden Croonen aelmossen ghegheven / dan Giorgione en Tiziano opt binnen hun leven met schilderen hebben ghewonnen. Hy maeckte vooz de Kerck van Sta. Maria maggiore, eenen Ioannes in de Woestijn / en eenen Enghel / seer levendich / met een fraey Landtschap. Noch maeckte hy na t'le-

ven eenighe Conterseptsels: onder dese/ Franciscum Coningh van Vzanckrijck/ doe hy upt Italien weder nae Vzanckrijck repsde. Noch verschepden Conterseptsels van de Dogi, in't Raedthups/ ghelijck hy gehouden was te doen / als ghesept is. Noch een Tafel in de Kerck van S. Ioan en Paulo, van S. Pieter Martelaer / die meerder als t'leven/ in een bosschagie/van eenen Soldaet is gewont in't hooft / in welcks tronie men siet t'verschzicken van der doodt: oock sietmen eenen anderen Monick seer bevzeest ontvluchten. In de lorht comen twee naerte Engelen met eenen blixem/ welcken al t'werck sijnen dagh gheeft/ en al t'Landtschap / welck seer schoon is. Dit werck is gehouden t'alderbeste en volcomenste / dat opt Tiziano ghedaen heeft. Hier nae/ in de groote Sale van den Rade / maeckte hy een groote Histozie van een bataillie / en een Furie der Soldaten verhtende / t'wijlen upt den Hemel eenen grooten slach-reghen valt: welck alles nae 'tleven ghedaen/ wozt ghehouden 't beste dat in de Sale is. Daer is noch van hem eenen Cleophas, en Lucas, waer Christus mede ter tafel sit/ eenschoon werck / en is te sien in de gulden sale / vooz de sale van den Rade. Oock in de Schole van de Caritate is een stuck van hem / daer Maria opclimt de trappen / daer veelderlep Conterseptsels zijn: Oock in de Schole van S. Fantino, eenen S. Ieronimus in penitentie / die met de Kerck verbzande / was van den Constenaers seer gepzesen. Aº. 1530. conterseptte hy tot Bologuen dē Keyser Carolum al gewapent / waer van hem dē Keyser gaf duysent Croonen: van welcke hy vijf hondert most gheven eenen Beeldtsnijder van Lombardijen / die soo veel hadde aen Tiziaen vereregheu/ dat hy de palet en de verwe vzoegh / en raeckte soo by den

Mildtheydt Keysers Caroli tot de Conſt.

den Keyser/ dien hy / t'wijlen Tiziano schilderde / bootseerde van wasch in een rondt dooseken / t'welck den Keyser eyndtlijck wert te sien/en dedet hem in't groot maecken van Marber / en te Genua bzenghen/daer hy noch dzy hondert Croonē creeg. Tiziano te Venetien/ vondt veel Edellupden / die Pordenon jonstig wesende / seer zijn werck pzesen/ aen den solder van der sale van Pregai, en hadden hem besteedt tot Sint Ian Alemossenier een Tafel te maecken/om trotsen Tiziano, die daer te vooren desen Sanct in Bisschops cleeren hadde gheschildert ter selver plaetsen: Maer met allen vlijdt mocht Pordenon Tiziano werck niet op veel nae achterhalen. Tiziano hadde vooz de Kercke van Sinte Marie van d'Enghelen te Murano een Boodtschap ghemaeckt: Maer so diese hem besteedt hadden / geen vijf hondert Croonen wouden geven/die hy epschte/ schickte hy dees Tafel / by raedt van Pieter Aretino, te schenck aen den Keyser/die hem so behaegde/ dat hy Tiziano schonck twee dupsent Croonen: Dees Boodtschap (acht ick) ist / die in Pzint comt / daer d'Enghelen boven de Plas oultre Colomnen houden. Den Keyser upt Hongerien ghecomen te Bologuen/ om met Paus Clement te spzeecken / wozt weder Tiziano ontboden/ die hem weder conterseptte / oock den Cardinael Hipolito de Medici, in Hongersche cleedinghe/ en noch andersins in de wapen staende. Noch onder ander conterseptte hy Pieter Aretino, die hem bzacht te Mantua, en in vziendtschap by den Hertogh / dien hy met zijn Bzoeder den Cardinael conterseptte. Maeckte hem oock twaelf Roomsche Keysers / halve Beelden / seer wel ghedaen. En onder eick maeckte Iulio Romano een Histozie van hun daden. Tot Cador zijn Vaderlandt / maeckte hy oock een Tafel van een Mary-beeldt / en Sinte Tiziano Bisschop / en hem selven knielende/ nae t'leven ghedaen. Tot Ferraren conterseptte hy dē Paus Paulum de derde/dat een schoon werck was: En maeckter noch een vooz Cardinael S. Fiore, die hem beyde wel betaelt wozden van den Paus. Seer op desen tijdt conterseptte hy den Hertogh van Vzbijn Francesco Maria, dat een treffelijck goet werck was: Des Pieter Aretino Poët/ hem vereerde in een Sonnet/ beginnende aldus:

De Keyser schonck Tiziano twee dupsent Croonē, voor een stuck schilderije.

Se il chiaro Apelle con la man dell' arte
Rasemplo d' Alessandro il volto, e il petto.

In't Cabinet oft Const-camer/ van desen Hertogh/zijn noch van Tiziano twee Vzouwen tronien / seer lieflijck / en een jonghe Venus met bloemen en dunne doecklaheng om/seer wel voldaen: oock een half Beeldt van Maria Magdalene, met hanghende verdeelde hapz/ dat een besonder werck is: Daer veel meer Conterseptsels zijn / oock des grooten Turcks Solimani, al van Tiziano. Tot de Monicken van Sinte Spirito, is oock van hem een Tafel van eenen Pinxterdagh. Tot Bresse is van hem een Tafel met seven percken. In den Dom van Veronen noch een Tafel van Marien Hemelvaert/t'welc t'best is/dat dā alle Moderne in die Stadt is. Hy maeckte hier nae verschepden Conterseptselen ten boeten upt. In Sint Spirito tot Venetien zijn noch van Tiziano dzie Histozien met beelden van onder op: t'een Abrahams offerhande: Tweede/ daer David Goliath onthoost: het derde / Cain en Abel. Op den selven tijdt conterseptte hy hem selven / om zijn kinderen tot een gedachtenis te laten. Aº. 1546. van Cardinael Ferneſe ontboden/ quam hy te Roomen / en ghelogeert in Belvideer/ conterseptte hy den Paus Paulus ten boeten upt: Oock Ferneſe, en Hertog Octavio: alles tot een groot wel besallen deser Pzincen. Noch maeckte hy een Christi beelot/als een Ecce Homo, om den Paus te vereeren: Doch soo wel niet ghedaen / als de Conterseptsels. Michel Agnolo met Vasari besocht hebbende Tiziano in Belvideer/ hadden gesien van hem ghedaen een naeckte Danae, in den schoot van Iuppiter, in goudt verandert: En weder keerende Michel Agnolo, pzees zijn werck / en manire van zijn colozeren seer: Maer seyde, dat

dat het schade was / dat de Veneetsche Schilders in hun begin niet wel en leerden teyckenen / en gheen beter studie en hebben: want soo desen Man gheholpen waer met de Teycken-const / gelijck hy is van der Naetuer / en bysonder met 't leven te volghen / men sonde niet mogen meer / noch beter doen: want hy eenen grooten gheest / en seer levende / en aerdighe handelinghe heeft. Dits oock in der daedt alsoo: want die gheen teyckeninge ghenoech / en niet gepractiseert en heeft na fraepe Antijcke / en Moderne dinghen / die en can dooz herbarenthepdt / upt zyn selven niet volcomens doen / noch te hulpe comen / oft toeghe-ven de dingen / die men nae 't leven doet: op datse de deelen / die somtijdts in de natuere onperfect bevonden worden / met t'verstant der Consten mochten behoorlijcke graden toelanghen. Tiziano hadde te Room veel groote gheschenken / en vooz Pomponio zijnen soon een Beneficie met een goede Rente. Zijn ander soon gheheeten Horazio, gheconterfept hebbende Batista Geciliano, aerdich Violon-speelder / dat seer wel ghedaen was / met noch eenighe andere Conterfeptselen / vã Room vertreckende / quam tot Flozencen / daer hy van de fraepe dinghen (gheljck te Room) hem seer verwonderde. Tiziano tot Venetien gecomen / maeckte vooz den Marquijs del Vasto een stuck / daer hy zyn Soldaten aenspreeckt / en verschepden Conterfeptsels. Hy maeckte noch verschepden dinghen in S. Maria Nuova, en in ander Kercken: maer dese zijn dinghen en gheleken de eerste niet. Veel Conterfeptsels dede hy / te langh te verhalen: Verschepden repsen den Keyser Carolus, en eyndelijck in't Hof / doe hy heel oudt was: Want van eersten af behaeghde den Keyser soo de maniere van Tiziano, dat hy van gheen ander Schilder als van hem gheconterfept en wilde wesen / gelyck als den grooten Alexander, daer toe oock zynen Apelles hadde vercozen. T'elcke repse dat Tiziano den Keyser conterfeptte / hadde hy dupsent gouden Croonen / en was van zijn Majesept Ridder gemaeckt / met een incomst van twee honderdt Croonen van de Camer van Napels. Als hy oock 's Keysers soon Philippum den Coning van Spaengien conterfeptte / hadde hy van hem oock twee honderdt Croonen 's Jaers. T'waer niet als tijdt verlies / te willen verhalen alle de Conterfeptsels / die Tiziano ghedaen heeft: want daer en is nauw eenigh Pzins / Pzincesse / oft pemandt grootsghewees / die hy niet en heeft gheconterfept. Hy heeft by ozdinantie van Keser Carolus, te Venetien gedaen een groote Tafel van een Dzyvuldichepdt / welcke namaels (soo ick acht) quam in Pzint. Hy maeckte vooz Vzouw Maria eenen Prometeus, aen den bergh Caucasus, van den Arendt ghepickt wesende: Oock eenen Sisiphus in de Helle / met den steé / Titius verscheurt van Gieren / en Tantalus, alle van Oly op doecken / soo groot als 't leven. Hy maeckte oock Venus, en Adonis, daer Venus oumachtich schijnt / om dat den Jonghelingh met een deel Honden om hem / schijnt te vertrecken. Dit was alles seer treffelijck / en aerdich gedaen. Oock een Andromeda, met den Verlosser Perseus, een schilderije die niet vzolycker en morht wesen: Gheljck oock was Diana, daer Acteon in den Hert verandert. Hy maeckte oock Europam, met den Stier in de Zee. Dese Schilderijen zijn by den Coningh van Spaengien. Niet onvoeghlijck sal wesen te verhalen / dat Tiziano in zijn jonthepdt een ander handelinghe hadde / als in zynen ouderdom: want eerst maeckte hy zijn dinghen heel net / datment so geern van by als van verre sagh: en ten lesten wzocht hy zijn dinghen met cloecke pinceel-streken henen / en ghevlerkt / so dat het van by gheen perfectie / maer van verre te sien / goeden welstant hadde. Ende dit is oozsaeck ghewees / dat vele / die dit hebben willen volgen / willende hun bewysen te hebben veerdighe handelinghe / hebben ghemaeckt dinghen / die plomp / en onbequaem te sien waren. En dit comt daer by / dat vele meenen / dat dese dinghen van Tiziano ghedaen zijn sonder arbeydt / maer sy dolen / en bedzieghen hun selven: want men siet merckelijck / datse doozdaen / en weder herdaen syn / so veel repsen / dat men

't Leven moet met verstant der Const somtijdts wesen geholpen.

Tiziano vã den Keyser grootlijck begaeft, en Ridder ghemaeckt.

Tiziano verandert zijn eerste handelinghe.

men daer arbeydt ghenoech in stet. Soo dat dese maniere van doen verstandich / welstandich / en uptnemende is: Want het de Schilderije een levendichepdt gheeft / wesende ghedaen met groote Const / den arbeydt verbergende. Tiziano maeckte ten lesten een dzie Coninghen / met veel Beelden ontrent een elle lang / dat een seer vzolijck werck was. Gheljck oock was een ander / dat hy hier nae copieerde. Noch een bespottinghe Christi, is seer schoon gheweest / dat te Milanen wert gheselt in de Kerck van S. Maria della gratia. Hy maeckte vooz de Coninginne van Pozegael een geesselinghe / een wepnich minder als 't leven / dat seer goet werck was. Een Crucifix / met beneden Maria en S. Ian, en S. Dominicus, dede hy / dat welck ghedaen was op de verhaelde maniere / also ghebleckt / seer schoon wesende: dit staet tot Ancona, tot S. Dominicus. Noch is van hem d'Histozie van S. Laurens, daer hy in't verzozten op den rooster light op t'vper / met die t'vper stoken / en meer figueren: dit staet in de Kerck / ghenaemt de Crucicchieri, tot Venetien: en ick acht / dat dit van Cornelis Cort, den seer constighen Plaetsnijder / ghesneden is: want dit is op den nacht gemaeckt: Het heeft dzie lichten / een van t'vper / en elcke syde een Fackel gheeft oock weder sijds dach. Boven dit comt van boven eenen Blixem / den wolcken doozklievende / die t'licht van t'vper in claerhept obertrest: En noch in de ghebouwen hebben eenige oock lichten / en Lanteernen van verre in't verschieten. Summa / het is alles met grooter Const / en goet oozdeel gedaen. Noch is van hem seer levendich ghedaen eenen S. Niclaes, in eenen steenen stoel / met een Enghel die sijnen Mijter houdt: dit staet in de Kerck van S. Sebastiaen. Hy maeckte noch een Magdalene, een half beelt tot de halve d'gyen / met hanghende hayz / haer op de schouderen en op de bozsten vallende / en heeft d'oogen nae den Hemel / die roodt van weenen zijn / als upt berouw van sonde / en verwect wiese stet / doch al is sy seer schoon / niet tot wellust / maer tot medelijden oft leetwesen. Dit stuck was gemaeckt om nae Spaengien te schicken: Noch wert tot Venetien van een Liefhebber ghecocht hondert Croonen / en Tiziano maerte een ander / dat gesonden wozde / en niet min schoon en was als d'ander. Eené grooté hoop Conterfeptsels heeft hy noch ghedaen / van Mannen / Vzouwen / en schoon jonghe Dochters / seer uptnemende / maer te langh om tellen. Noch maerte hy een Egyptsche vlucht / daer Maria van den Esel ghedaelt op eenen steen is gheseten / hebbende by haer Ioseph, en S. Ian, die Christo eenighe bloemen toelangt / die een Engel van eenen boom gehaelt heeft / upt eenen bosch vol ghedierten / daer van verren den Esel weydet: Dees Schilderije is nu ter tijdt tot Padoa. Tiziano sondt noch aen den Coningh van Spaengien een stuck van sevẽ ellen lang / wesende een Abontmael / dat uptnemende ende ongemeen schoon was. Veel meer dinghen heeft desen grooten Meester ghedaen / die om de cozthept verswegben zijn. Eyndlijck zijn in zijnen ouderdom veel dinghen onvolmaeckt ghebleven / als een Magdalene by Christum in eens Hoveniers gedaente / groot als 't leven: Ook van de selve grootte een Graf-legginghe: noch een Marybeeldt onvoldaen: Maer dese dinghen / met noch sijn voldaen Conterfeptsel / waren de beste die in sijn huys waren / Anno 1556. doe hy oudt was. Tiziano was van teer gesonde natuere / ende soo gheluckich / als pemant zijns gheljcke opt is gheweest / nopt van dẽ Hemel anders als jonst en voozspoedt hebbende. T'sijnen huyse hebben verkeert en gecomen alle Pzincen / gheleerde en vermaerde Mannen / die Venetien opt hebben comen besoecken / om sijn Const / en edel soete manier van omgangh. Hy overtrof binnen Venetien seer ghemackljck alle Schilders / die hem wilden trotsen: Maer hy / die overbloedich genoech in sijnen tijdt gewonnen hadde / soude wel hebben ghedaen / in zijnen lesten ouderdom te hebben gherust / oft om tijdt verdzijf maer ghewzocht te hebben: want sulcke leste zijn wercken verminderden sijn vermaerthept oft gherucht. Hy was t'sijnen 86. Jaer noch ghebonden met den pin-

Tiziano in synẽ grooten ouderdom was afghenomen in de Const.

zinneelen in de hand/ en sitten wercken-de. Hy is gheſtorven Anno 1576. doe te Venetien de groote ſterfte was/ zijns ouderdoms 96. Jaren.

't Leven van Iacopo Tintoretto, Veneetsch Schilder.

DE Schilders van Tuſcanen en Roomen hebben altijt (ick en weet niet of (neffens 't ghelijck dat sy hebben) eenighe benijdinghe daer oorſaeck ten deele van is gheweest) den Veneetſche Schilders beſchuldigt/ en verſpt/ dat-ſe opt te wepnich Teycken-conſt oft ſtu-die hebben ghehadt/ beneffens hun stout en aerdigh coloreren: Maer misschien hebben deſe verſpers selve som te wep-nich gelet op het wel verwen oft colo-reren. Onder deſe die verſpt zijn ghe-worden/ was Iacopo Tintoretto, dē welc-ken van in syn Jeught is een beminder gheweest van verſchepden Conſten/ by-ſonder van Schilderen/ en te ſpelen op alderhande ſpeeltuygh der Muſijcken/ en was altijdt in alle zijn weſen vro-lijck/ en rortwijligh om mede om te gaen: Maer in de ſaecken der Schilder-conſt belanghende/ ouvolligh/ vreemt/ wonder veerdigh/ en los in syn voorne-men/ hebbende de alder ſeltſaemſte herſ-ſeuen oft verſieringhen in't hooft/ die opt eenich Schilder ter weerelt hadde/ ghelijck men ſien mach in al syn werc-ken/ in zijn bootſighe en ruchtighe by een voeghinghe der ordinantien zijner Hiſtorien/ ſeer uptnemende verſchepden en bupten het ghemeen ghebruyck van allen anderen/ Jae heeft met de nieu-wondighe aenſlaghen zijns verſtants de ſeldtſaemheydt ſelf overtroffen/ werc-kende by gheval en ſonder teyckeninge/ gheljck of hy ſeggen wilde/ dat 't ſchil-deren geen Conſt oft moeyte/ dan ſlechts maer boerde oft ghecks werck en was. Menighe repſe heeft hy in Olp zijn din-ghen ten deele ghedootverwt alſoo ghe-laten/ ſoo heel rouw ghedaen/ datmen de pinceel-ſlagen daer by geval/ en als upt een deſperatie ghedaen weſende/ met rladden op ſiet ligghen/ ſonder ſeer weel teycken inghe oft verſtandt. Hy heeft ſchier geſchildert op alderley manierē/ op 't nat en van Olp/ oock Conterfept-ſels van allen prijs/ elcken beſtelt na ſyn gheſt: So dat hy wel maeckte den mee-ſten deel van al dat binnē synen tijt tot Venetien was gheſchildert. En om dat hy in zijn Jeught in veel ſchoon werc-ken liet mercken een groot oordeel te hebben/ hadde hy nae 't groot beghinſel/ dat in hem was van natueren weghen/ hem blijtich begheven die ſelve gave te baet te comen met ſtuderen/ gelijck als ander/ die de ſchoon maniere volghen van ander excellente voorgangers/ ſon-der ſoo te hebben upt syn ſelven heuen ghetrocken zijn dinghen/ op zijn beer-dighe maniere/ hy waer wel een van de alderbeſte Schilders gheweest/ die Ve-netien opt hadde: Hoewel hy evenwel is gheweest een cloeck en goedt Schilder/ van wackeren/ verſierighen/ en edelen gheeſt. Doe nu den Raedt van Venetien ordineerde Iacopo Tintoretto, en Paulo Veroneſe, beyde noch jong/ en daer men groote hope toe hadde/ elck te maecken een Hiſtorie in de Sale van den grooten Raedt/ oock den ſone van Tiziano Hora-tio een Hiſtorie/ ſchilderde Tintoretto Fredericum Barbaroſſa, gekroont van den Paus/ en maeckte daer in een ſchoon gebouw/ en om den Paus een groot deel Cardinalen/ en Veneetſche Edellieden/ al ghedaen nae t'leven/ en onder de Muſijcke van den Paus. Hier in had hy hem ſoo ghedragen/ dat deſe Schil-derije by alle ander mach ſtaen/ oock by die van Tizianen ſoon Horatio: Welcken daer heeft ghemaeckt een Bataillie/ die te Room gheſchiede tuſſchen de Duyt-ſchen van Frederico, en de Romeynen by t'Caſteel S. Agnolo. Hier in is on-der ander eē Peerdt dat ſeer ſchoon is/ ſpringende in't verrorten op eenen ghe-wapendē Soldaet: Noch wilt men seg-ghen/ dat Tiziano hier zijnen ſoon ghe-holpen heeft. Paulo Veroneſe maeckte hier neffens in de zijne/ daer Barbaroſſa Paus Octaviano de handt cuſt/ in na-deel van Paus Alexander de derde. En boven dees Hiſtorie/ die ſeer ſchoon was/ ſchilderde Veroneſe boven een venſter vier figueren/ den Tijdt/ d'Ee-nichept met eenen bondt roedekens/ de Verduldichept/ en t'Geloove/ ſoo wel ghe-

Tintoretto paſte al het werck van venetien te hebben.

Tintoret overtreft de ſeltſaemheyt ſelfin ſijn ordinantie.

gedaen dat het niet te ſeggen en is. Niet langh hier na/ alſo in de ſelve Sale noch een Hiſtorie ontbrack/ dede Tintoretto ſoo veel voor vrienden en voorſpraeck/ datſe hem was doen maken: Deſe dede hy ſo/ datſe verwonderlijck is/ en weer-dich geacht te weſen onder de beſte din-ghen die hy opt dede: om dies wille dat hy met al ſijn vermoghen ſijn beſt dede/ om ſijn trotſers ten minſten te verghe-lijcken/ indien hyſe niet overtreffen con-de. En d'Hiſtorie is/ daer Paus Alex-ander den Barbaroſſa in den Ban doet/ daer onder ander een toortſe wort afge-worpen/ gelijck men int diſcommuniceren doet/ en een deel naeckten over hoop grabbelen om dees toorts ſeer verſier-lijck. Hier zijn ock eenige gefigureerde baſamenten: en over al in dees Hiſtorie zijn gheſaept Conterfeptſels/ die ſeer wel ghedaen zijn/ en pegelijcken wel be-vallen. Hierom zijn hem in de Kercke van S. Rochus, in de meeſte Capelle/ doen maken twee groote Hiſtorien van Olp/ alſoo langh als de Capelle breedt is/ te weten/ twaelf ellen/ onder 't werrk van Pordenone: In d'een is verſtert een Hoſpitael in't verrorten/ vol bedden en ſiecken/ op verſchepden actituden/ die van S. Rocho ghemeeſtert worden/ en onder deſe zijn eenighe naeckten die ſeer wel verſtaen zijn/ en eenen dooden in't verrorten/ die ſeer ſchoon is. In d'ander is oot d'Hiſtorie vā S. Rochus, vol van verſchepden ſchoon en grace-lijcke figueren. In ſumma/ is ſulck/ dat het is gherekent van t'beſte dat deſen Schilder opt dede. Noch midden in de Kerck/ op de ſelve groote/ maeckte hy/ daer Chriſtus gheneeſt dien voor de Piſcine lagh/ dat oock een redelijck werc gehouden wort. In de Kerck van S. Maria dell' Orto, heeft hy twee vac-ken geſchildert op doeck van Olp/ twee en twintich ellen hoogh. In d'een/ op de rechter handt van de groote Capelle/ is/ daer Moyſes komt van den bergh met de Tafelen der Wet/ en t'volck bindt aenbiddende t'gulden Calf. Tegen over dit is t'Oordeel/ van een wonder ſeld-ſaem inventie/ weſende ſeer verſchrie-kelijck/ en vol veelderley figueren/ van allen ouderdom en ſexe/ met verſchie-ten de ſalige/ en verdoemde. Men ſieter oock Carons ſchupt/ maer ſoo vreemt/ en verſchepden van ander/ dat het ſeld-ſaem en fraep te ſien is. En wats/ hadde dees verſierlijcke ordinantie en inven-tie belepdt gheweest met matighe en verſtandige teycheninghe/ en hadde den Schilder acht ghenomen op peghelijck deel/ ghelijck hy heeft op t'gheheele/ in't uptbeelden der confuſie/ ghewoel/ en verſchricken van den leſten dach/ het waer een beſonder uptnemende Schil-derije. Wel is waer/ dat alsmenſe ten eerſten ſchielijck comt te ſien/ is men ſeer verwondert: maer alsmenſe ſtuck-wijs/ en deel by deel opmerckich beſiet/ ſoo ſchijnet geſchildert upt mallichept. Noch heeft hy in de ſelve Kerck ghe-ſchildert van Olp de deurē van d'Orgel/ end' is/ daer Maria de trappē opclimpt/ end' is wel de beſte Schilderije die in deſe Kerck is: Oock op de deuren van d'Orgel vā de Kerck S. Maria Zebenigo, de bekeertinghe Pauli: maer met wep-nich ſtudie. Noch tot de Carita, eē Tafel van een afdoen van het Cruys. En in de Sacriſtije van S. Baſtiaen, om trot-ſen Paulo Veroneſe, die hier oock veel ſchilderije dede/ daer maecte hy Moyſes in de Woeſtijne/ en ander Hiſtorien. Noch in S. Iobs, de drie Marien, S. Franciſcus, S. Baſtiaen, S. Ian, en een ſtuc Landtſchap. En in de Orgheldeuren van de Kerck van Servi, S. Auguſtijn, en S. Philips: en onder/ daer Cain Abel verſlaet. In S. Philip, in't welſſel van den Preerkſtoel vier Cuangeliſten/ en boven den Altaer een Boodtſchap/ end' ons Heere in't hofken: in't back van den Altaer het Avontmael. In S. Fran-ceſco della vigna, is den Altaer van't af-doen van den Crupce/ met de Marien, en eenighe Propheten. In S. Marcs Schole van S. Ian en Paulo, zijn vier Hiſtorien. Een is/ daer S. Marcus in de lucht is/ en gheneeſt een/ die ſeer gequelt en ghetormenteert wordt met pfers) die al bzeken: hier in zijn veel figueren/ en ander omſtandicheden/ die d'Hiſto-rie rijck maken en verrieren. In een an-der is een onweder ter Zee/ en S. Mar-cus in de lucht/ die eenen ſijnen devoten verloſt: maer dit is ſoo met gheen vlijt

ghe-

ghedaen als t'ander. In't derde is eenen regen/ en eenen dooden/ van des selven Sancts devotie/ wiens Siel ten Hemel vaert: in deese ordinantie zijn oock tamelijc veel beelden. In't vierde wort eenen beseten besworen: Hier heeft hy versiert een gallerije in't verrozten/ en t'eynden een vper diese verlicht. Noch bupten dees Histozien/ eenen S. Marcus, dat een redelijcke schilderije is. Dese Schilderijen/ en veel ander/ die niet verhaelt en zijn/ om dat wy genoech laten wesen/ te hebben ghespzoken van de beste/ zijn van Tintoretto ghemaeckt met sulcke haestichept/ en veerdichept/ dat als ander meenden dat hy naulijcx begonnen hadde/ doe hadde hy zijn dinghen al ghedaen. Hy maeckte dat hy altijt te doen hadde: Want doe hy eenigh werck niet hebben en conde dooz vzienden/ so wilde hy't vooz cleenen pzijs/ jae vooz niet maercken/ dat hy't op alderley manieren maeckte te crijghen. Het is eens geschiedt/ doe hy hadde gemaeckt in de Schole van S. Rocho eenen grooten olpverwen doeck met de Passie Christi, dat de Mannen van dese Compagnie besloten/ te doen maken een bysonder stuck/ en wilden dat besteden te doen een/ die van alle de Veneetsche Schilders de beste teyckeninghe hier van soude maercken. Dus ontboden wesende Ioseph Salviati, Frederijck Zuccharo, die doe te Venetien was/ Paulo Veronese, en Iacopo Tintoretto, werdt hun verozdineert elck een teyckeninghe te bzenghen/ belovende den bestdoender het werck. Nu terwijlen dat dees ander elc hun best deden met grooter neerstichept hun teyckeninghen te maecken/ hadde Tintoretto de mate genomen van t'werck/ spannende eenen grooten doeck op/ en schilderde hem/ sonder datter yemandt af wist/ met zijn ghewoone snelhept/ en stelde dit al gedaen daer het te staen hadde. Soo dat op eenen mozghen/ doe de Compagnie soude vergaderen/ om de teyckeninge te sien/ vonden van Tintoretto het werck alree gedaen/ en op sijn plaetse gestelt te wesen. Waerom sy op hem toozrnich wierden/ en seyden: Sy hadden begeert teyckentnghen/ en gheen schilderije/ noch sy en hadden hem t'werck niet aenbesteedt. Hy antwoozde hun/ dat dit zijn wijse van teyckene was/ dat hy't niet anders en conde/ en dat de teyckeningen en patroonen van het werck mosten op sulcken manier wesen/ om niemant te bedziegen. Eyndlijck wilde sy hem t'werc en zijnen arbeydt niet betalen/ soo was het hun gheschoncken. Met dese woozden/ alhoewel hy veel partije hadde/ maeckte soo veel/ dat t'werck daer ter plaetsen bleef. In desen doeck is den Vader met veel Engelen afdalende/ om te halen S. Rochus: en heel beneden zijn veel figueren/ de welcke vepzesenteren al d'ander Veneetsche Scholen: en dit is ghedaen alles op zijn ghewoon maniere. Maer om dat het te lang soude vallen te verhalen al de schilderije van Tintoretto, soo ist ghenoech te seggen beslupelijck/ dat hy een cloeck/ veerdigh/ en goet Schilder is gheweest/ die menigh Schilders geest gewackert heeft/ in inventien/ ozdinantien/ en stout handelen met den verwen. Hy is ghestozven Anno 1594.

Tintoret had so haest syn ordinantie in groot geschildert, als ander in't cleen gheseyckent.

Het leven van Paulo Caliarij, Schilder van Veronen.

DE Tuscanen en Room langhen tijt in Schilder-const uptnemende vermaert hadden gheweest/ zijn Lombardijen en Venetien in de plaetse/ oft oock opt tooneel gheromen/ en met veel edel gheesten begaeft wesende/ hebben in wel verwen eyndelijck d'overwinninge behouden. Onder ander is hier in dit ghestrijdt cloeck Heldt gheweest eenen/ die men in zijn jonckhept hiet Paulino, een Schilder van Veronen/ die al vzoeg in Const zijn cloechept en tracht heeft bewesen: want hy t'zijnen dertig Jaren veel heerlijcke schoone wercken hadde ghedaen: Hy was ghebozen tot Veronen/ zijn Vader was een Steenhouwer. Paulo Caliarij nam zijn begin by eenen Schilder te Veronen/ geheeten Ioan Caroto. Desen Paulo dede eer hy binnen Venetien quam verschepden wercken/ in gheselschap van eenen Baptiste van Veronen/ met goet verstandt en oozdeel. Onder ander heeft Paulo geschildert

schildert tot Masiera, by Asolo, in het Trivisiaensche/ dat schoon Palleys van den Heer Daniel Barbaro, Patriarch van Aquilea. In het Clooster van Sinte Nazaro binnen Verona, schilderde hy op eenen grooten doeck het Avontmael/ dat Simon de Melaetsche dē Heere gaf/ als de sondighe Maria haer t'zijnen voeten werp: met seer veel figueren en conterfeptselen nae t'leven/ en eē seer schoon perspective: En onder de Tafel zijn twee Honden/ soo wel ghedaen/ datse schijnen te leven: verder in't verschieten zijn eenige Creupelen/ die oock te wonder wel ghedaen zijn. Binnen Venetien in de Sale van den Rade van Dieci, is in't midden van den solder van hem gedaen in eē groot Ovael/ het meeste dat ter is/ eenen Iuppiter, die de boose wercken oft zonden verjaegt/ in teecken dat dese Overheydt de quade Menschen straft. Hy schilderde oock de solderinge van de Kerck van S. Baskiaen, dat een besonderlijck schoon werck is: Oock d'Altaer-tafel vāde groote Capelle/ met meer ander stucken diese verciere: desghelijcx d'Orgel deuren/ dat welck alle seer loflijcke schilderije is. In de Sale van den grooten Raedt schilderde hy in een groot stuck Frederijck Barbarossa, tomēde in tegēwoozdicheyt des Paus/ met een groot deel figueren met verschepden cleedingen/ hier in seer heerlijc uptbeeldende den pzacht des Keysers/ des Paus/ en des Senaets van Venetien. Veel conterfeptsels van Raetsheeren/ en Edellupden der Venetianen/ zijn hier seer natuerlijck gedaen. Summa/ dit werck/ dooz de groote teyckeninge/ schoon en verschepden actituden/ is sulck/ dat het verdienstelijcken vā pegelijc is gepzesen. Nae dese Histozie schilderde Paulo noch eenighe Camers/ die met dese Raedtsale gaen/ van Olp de solderinge/ met vercozende beeldē van onder op/ t'welck seer uptnemende goet werck is. Hy schilderde noch eenen ghevel op't nat/ die van de Zee-locht meest al verteert is: elder noch op't nat een Logie/ en een Camer/ die seer ghepzesen zijn. En tot Sint Ioris maggiore binnen Venetien/ maeckte hy t'eynden een groote stancie van Olp de Wzuploft van Cana Galileen, dat een verwonderlijck werck is/ soo van groothept/ veelhept der beelden/ en verschepdenhept der cleedingen/ als oock van inventie en colozeren/ en daer zijn wel ontrent hondert en vijftich tronien/ die al verschepden/ en met grooter neerstichept ghedaen zijn. Hem waren noch vā dē voozstanders van S. Marc doen maecken eenige ronden/ in den hoecken van den solder van de Liberije Nicena, die den Cardinael Bessarione met eenē grooten rijcdom van Gziecksche Boecken/ de Signozije gelaten en ghegheven heeft. En de voozsz. Heeren/ ghelijckse hier in de biste Schilders ghebzupckten/ die doe te Venetien waren/ beloofden den bestdoender boven hun betalinge/ een heerlijcke vereertnghe/ en verdeelden dese de percken en Histozien. Het werck gedaen wesende/ nae dat de Schilderijen van elcken wel met opmerck gesien/ en gheoozdeeldt met verstandt waren/ soo wozde Paulo om den hals ghehanghen een gouden keten/ als die boven alle ander hem wel gedzagen hadde. Het stuc/ daer hy den pzijs mede vertreegh en de verwinninge/ was/ daer in geschildert is Musica. Hier in zijn dzy schoon jonge Wzouw-menschen: Eene die de schoonste is/ speelt op een groote Vele/ siende om leege nae het Instruments handthave/ met de ooze toelupsterende nae t'gelupt/ met eē schoon actitude/ om op t'spel haer stemme t'accozderen: D'ander speelt op een Lupt/ en d'ander singt upt den Boeck. By dese Wzouwen is eenen Cupido sonder vlogels/ die op een Clavecimbel speelt/ om dat upt de Musijcke lust ontstaet/ oft om dat de liefde gheern by haer is: End' om datse nemmermeer van daer en wijckt/ is den Cupido sonder vlercken. In dit selve stuck maette hy dē Godt der Herders/ hebbende Flupten oft Pijpē van schozssen van boomen/ die hem van Herders (welcke dese met te best spelen ghewonnen hebben) gheoffert zijn ghewozden. Ander twee stucken zijn van hem op de selve plaetse: In d'een Arithmetica, met eenighe antijcksche Philosophen: In't ander is gheseten in eenen setel de Eere/ welcke Offerhanden gheoffert/ en Co-

Paulo Veronees wint te Venetien den prijs met schilderen.

ninghs Croonen op 't hooft gheſtelt wozden. Doe Paulo al dees dinghen ghedaen hadde/als vooz geſept is/ was hy noch seer jongh/ niet berepckende zyn twee en dertich Jaren ouderdoms. Een uptnemende groot/schoon/en heerlijck stuck/ is van hem te sien tot Sint Ioris binnen Venetien/ en is de Bzuploft van Cana Galileen, seer rijckelijck gheozdineert/ en wonderlijck wel gheschildert. Daer coemt in een seer lustighe fraey Metselrije/ en een schicktafel oft Credence/ met veel aerdighe potten en baten van goudt en silver-werck/ wesende alles seer constich ghehandelt/ 't zy tronien/ naeckten/ oft laerkenen: Soo dat het peders ooghe/ soo wel des Const-verstandighen/ als des ghemeenen Mans/ ten vollen voldoet. Noch is van hem een treffelick groot/schoon/ heerlijck/en wel ghedaen stuck/ te Venetien tot Sint Pauwels, en is d'Historie/daer Christus is etende onder den Tollenaers: Waer van d'inventie en ozdinantie te sien is ghesneden van I. Sanredam, en is ter plaetsen vooznoemt uptgheteyckent dooz I. Matham. Daer is oock te Venetien van hem gheschildert schier heel inwendich de Kerck van Sint Sebastiaen, d'Histozien des selven Sancts/ veel dinghen in het welfsel van onder op te sien/ dit is al seer uptnemende: Daer comen oock in heel schoon Peerden/ die seer wel ghedaen zijn. Daer is oock te Venetien van hem seer aerdich gheschildert een Altaer-tafel/ daer in een S. Catharina, welcke wozdt den ringh aen den vinghet ghesteecken/ van het kindt Iesus, sittende op Mariæ schoot: Waer by zyn een deel Musijck-singende Engelen/ en een deel Enghelkens in de lucht met den palmtack en Croon/ alles seer constich ghedaen: Hier in comen seer fraepe sijden laeckenen/ seer naetuerlijck uptgheheeldt. Dese verhaelde/ en veel meer constighe wercken/ heeft hy de Weerelt tot vercieringhe en verwonderinghe naeghelaten. Hy is ghestozven Anno 1588. den dertthienden May/ en te Venetien in S. Sebastiaens Kerck begraben.

Het leven van Iacob van Bassano, Schilder.

GHelijck als de Schilder-const vooz haer wel behaelijcke woontinghe epndelinghe om het wel Verwen Venetien hadde verkozen: en aldaer veel sulcke haer naevolghers en oeffenaers/ ten tijde van haren Tiziano, hebbende/was ser die wel naemweerdigh is eenen Iacob van Bassano, een seer cluchtich en aerdigh Schilder/ die seer veel wercken gedaen heeft/ de welcke binnen Venetien/en ander Steden van Italien/ te sien zijn. Hy hadde een seer goede maniere van alderley Histozien te maecken op den nacht/ gheljck daer den Enghel met het Hemelsche gheselschap/ en met een claerheydt coomt den Herderen doen de blyde boodtschap der hepligher gheboozte Christi, daer dat licht comt schitteren in verschepden coperen oft metalen/ soo potten als ketelen/ in oft by de Hutten der Herderen: En hy hadde een eyghen bysonder maniere van beesten te maecken/ Peerden/ Honden en Schapen/en dergelijcke/ die schoon en uptnemende/ en seer aerdich ghelockt waren: De Schaepkens en Lammerkens soo sacht en wol-achtigh/ dat het scheen/ dat men de handt daer over strijckende/ niet anders als wolle en soude gheboelt hebben: Oock waernemende die nopkens en clievingen der selver/ dat het te verwonderen is om sien. Hy wzocht oock veel vooz Cooplieden/ die syn dinghen in ander plaetsen verhoerden: Soo dat my wel voozstaet/ghesien te hebben van hem eenighe cleenachtige stucken/ die te Room van een Coopman waren ghebzacht: Dit waren eenighe Passie stucken al op den nacht. Welcke pinneelen waren Tafelkens van toetsteen/ en al waer lichten quamen van Fackels/ Toozsen/ oft schijnsels/ daer waren de straelkens ghetrocken op den swarten steenen grondt met gouden pennekens/ en op dese streken vernist wesende: Het waren seer fraey aerdighe cleen bootskens/ghewapende krijchsknechten/ en ander figuerkens/en over al was gront ghelaten/ om met den swarten Steen den nacht upt te beelden. Hier by was eenen

eenen doeck/ oock van Olp/ d'Histozie daer den verlozen Soon zijn Vader te voet valt/ 't welck seer fraey gheco-loreert was: den verlozē Soon half naert wesende/sagh men zijn voetplanten ver-vuylt te wesen/ en seer wel ghedaen: int verschieten werden ghebzacht nae de hupsinghs eenighe Beesten: Daer in quamen oock aerdighe Vzoukens/ met eenen cluchtigen sloer. Gheljck als hy bupten Venetien woonde tot Bassano, en daer veel hem hadde gheoeffent beesten nae 't leven te doen/ is my wel gheseydt geweest/ dat wanneer hem eenige stucken aenbesteedt waren/ en dat hem d'Histozien die men hem dede maecken niet en behaeghden/ maeckte hy ander/ daer beesten/ nachten/ oft anders in quamen/ daer hy lust toe hadde: Soo sy dan de ghene niet bevielen/ daer sy vooz gemaeckt waren/ vercocht hyse aen ander Cooplieden. Van hem is te sien tot Amsterdam/ by den Constlievenden Ioan Ycket, eenen doeck van Olyverwe/ wesende d'Histozie van d'Enghelsche boodtschap aen den Herderen: den welcken wonderlijcken upt steeckt/ in tepckeninge en aerdt van schilderen/ bupten ander dingen/die daer/en by ander const beminders t'Amsterdam/ te sien zyn. Dit stuck/en verschepden ander/comen seer wel ghedaen in Pzint dooz Ioan Sadler, en zyn twee Bzoeders. Daer zijn teghenwoozdigh te Parijs in't Hof van den Coningh/ van hem seer uptnemende groote schoon stucken te sie: doch (als verhaelt is) in meest alle stucken soght hy beesten te weghe te bzengen/ en hadde daer in een besonder manier van handelinghe/ die heel sonder quellen oft moept scheen te wesen/ gantsch onghelijck ander/die met grooten arbept/ oft sonder sulcken handelinghe beesten doen nae 't leven/dat het fleghs hun selven/en den ghemeenen man bevalt/ maer niet den Schilders/ oft den Const-verstandighen. Verschepden repsen heb ick nae Venetien geschzeven/en laten schzijven/ om zijn gheboozten en sterbens tijdt eygentlijck te weten/ dan hebbet niet connen becomen. Hy heeft naegelaten twee Sonen/ zijn discipelen/ die oock seer op des Vaders manier hebben gewzocht. Den eenen is ongheballijck gestozven. Den anderen/Ridder wesende/ om syn Const te Venetien in grooter eeren en achtinghe/ is noch teghenwoozdigh levende/in't Jaer 1603.

Het leven van Giorgio Vasari, Schilder en Bouwmeester van Aretso.

INden beneven het ghenict des ghewins/der Constenaren wit bysonder is Eere/ die lust ontsteeckende tot arbeydt/ schijnt al soetlijck hun inbeeldt/ oft belooft te doen bevoelen de kittelinghe des loflijcken geruchts/ verder als in dese Weerelt: Soo heeft Giorgio Vasari den overleden Italiaenschen Schilders den meesten dienst gedaen/ die hun mach geschieden nae dit leven: Dat hy veler leven/ en constighe wercken/ soo loflijck heeft beschzeven: maer is te verwonderen/ hoe hy't soo bzeedt en voleomelijck heeft mogen te weghe bzengen. Van dit is t'aenmercken/ dat de macht en naem des Hertoghs van Florencen hem hier in seer groot behulp is gheweest/ om veel ander hulp te becomen. Daer beneven hebben hem seer vozderlijck gheweest de schzijften van Laurens Giberti, Domenico Grillandai, en Raphael Vrbijns: Oock liefdighe lust/ en volherdich voornemen/ vermoghen vele: Anders haddet onmogheljck geweest/ een Man/ stadich soo van veel wercken overladen wesende/ hier te moghen soo veel tijdt en arbeydt in laten/ oft overbzenghen. Hy was gebozen Anno 1514. en van in syn zeught seer gheneghen en vlijtigh te leeren: Syn beghin had hy tot Aretso, by eenen Franschen Glaesschzijver/geheeten Willem van Marzilla. Anno 1524. werdt Vasari van den Cardinael van Cortona, Silvio Passerini, gebzacht te Florencen/ daer hy eenighen tijdt de Teycken-const oeffende/ onder Michel Agnolo, Andrea del Sarto, en andere. Maer Anno 1527. doe de Medicis upt Florencen waren gedzeven/ insonderheyt Alexander en Hippolito, van welcke hy doe in zijn kintsheyt groot behulp hadde/ dooz middel vā dē voznoemdē Cardinael/ so most hy met Den

Antonio zijn Oom weder nae Aretso, daer corts te voozen zijn Vader doodt was van de Pest: Des hem zijn Oom hiel bupten op de Dozpen/daer hy gheleghenthepdt hadde hem te oeffenen/pet opt nat doende met de verwen/vooz den Boeren. Daer bevondt hy/hoe nut het is/alsoo upt zijn selven te doen/om wat te leeren handelen met den coleuren.

T'Jaer daer nae 1528. quam hy binnen Aretso, daer hy pet makende/ wozt te komen aen de kennisse van Rosso, die hem vooz eerst maeckte een teyckeninghe tot een Tafel/ daer Giorgio grooten blijt dede in 't colozeren: Maer hy vondt datter meer swarichept int schilderen gheleghen was/ als hy te voozen hadde ghemeent. Hy keerde weder te Flozencen: Maer siende dat 'tschilderen langh werck wilde zijn te leeren/ en dat hy wel hadde behoeven te helpen dzy zpn susters en twee bzoeders/die jonger waren/ end' hem van den Vader naeghelaten/ begaf hem op't Goutsmeden/ dat hy haest verliet/ doe Anno 1529. 't Leger vooz Flozencen quam/en trock nae Pisa, daer hy op nat/ en van Olp sommige dinghen dede. Van daer quam hy te Balognen/ daer men toeberepdinge maeckte om de Croninge van Carolus de vijfde. Hier eenigen tijdt wel gewonnen hebbende/trock weder na Aretso, alwaer hy/en daer nae tot Siena, verschepden dingen dede. En wozt daer nae van Cardinael Hippolito de Medicis gebzacht te Room: daer hadde hy doe middel/ in geselschap van Francesco Salviati, te pzactiseren/ en veel Maenden tijdt nacht en dach te teyckenen. Groot behulp was hem de pzickelinge na Eere/ om den trots zijner gesellē/ jongers van zpnen ouderdom/dat namaels zijn treflijcke Meesters ghewozden. Oock doe hy sagh 't werck van zijn voozgangers/ die dooz Const in grootachtinge waren/ pooghde hy hem seer te leeren/seggende by hem selven: waerom en soud ick oock niet connen tot pet comen? Die ander en zijn maer van vleesch en been als ick.

Pickelinge der crorsende medegelellē, vlijt, en porrende noot, vermoghen veel by die door Const na eere trachten.

Met desen lust ghedzeven/ en van noot gedzongen spn hupsgesin te helpen/so en spaerde hy arbeydt/ onghemack/ noth waken/om tot sulcken epndt te moghen geraken. Dus en wasser te Room/ Florencen/ oft ander plaetsen niet fraeps/ dat hy in spn jonghepdt niet en teyckende/niet alleē van Schilderije/maer vande Beelden/en Architecture/ Antijck en Moderne. Boven dat hy int welfsel van Michel Agnolo groot voozdeel dede/ soo liet hy niet na in geselschap van Salviati, te teyckenen al Raphaels, Polidoors, en Baltasars van Siena dinghen. En op dat sy een peder vooz spn selvē alles hadden/ soo en teyckende by daghe geen tijt d'een dat d'ander teyckende/ maer elck verschepden/ en snachts copieerden sy malanders dingen/om also den tijt te winnen. Nae desen uptnemenden arbeydt/ was vooz zijnē Cardinael t'eerste werc/ eenen grooten doeck van Olp/ beelden als tleven/eē Venus met de Gracien diese vercieren: Oock had hyer gemaeckt eenen Satyz/ in groenhepdt half verbozgen/ die hem verblijde te sien dees naecte Gracien, en Venus. Dit behaeghde den Cardinael soo/ dat hy hem nieuwe liet cleeden. Daer begon hy eenen anderen doeck van thien ellen langh/ wesende ghelick een Bacchus feest/maer bleef onvolmaeckt/mits 't Cardinaels vertreck nae Hongerijen. Hy raeckte epndelinge weder t'Aretso, dooz dat hy sieck wierd/ en van daer te Flozensen/ daer hy van den Hertogh wel ontfanghen/ en by M. Octaviano de Medicis werde besteldt/die hem altijdt was/ soo langh hy leefde/ als een vziendelijck Vader. Hier studeerde hy in Sint Laurens, nae de dingen van Michel Agnolo, die doe noch beneden op d'aerde stonden. Hier nae maecte hy eenen dooden Christus, die van Nicodemo en Ioseph te grave wozdt ghedzaghen/ daer de Marien al weenende volgden. Dit wozde naemaels in grooter weerden ghehouden by den Hertogh/ en den Pzince. Hier nae voldede hy een Camer/ die van Ioan da Vdine was onvoldaen ghelaten: En op eenen doeck den Hertogh Alexander al ghewapent/ en beneden eenighe gevanghen sittende. Het Conterfeytsel was wel ghelijckende: Maer Vasari was gantsch mistroostich om het harnasch/ dat het niet soo en schitterde/ als tghene dat hy daer by hadde, te weté/ tleven: waerom hy daer by

't Leven, oft de Natuere, will altijt de Schilderije beschamen.

hy vzacht Iacop van Puntormo, om hem te beraden. Desen siende t'werck/ sepde: Soon/ so langhe als dat natuerlijck harnasch hier is/ sal u het uwe altijts duncken gheschildert: Maer doet het werch/ soo sultp sien/ dat u gheschilderde beteren aerdt hebben sal. Nae desen starf Cardinael Hipolito, op wié hy zijn hope geheel hadde/ en bevondt dat het gdelhepdt was/ veel op Menschen hem te verlaten: Maer dat het best was/op hem selven/ oft pet wesende/ te moghen steunen. Hier nae soo hem den Hertogh begaf tot fortificatien/ studeerde Vasari neerstich in Architecture/ om hem te beter dienstigh te wesen/ en liet hier veel tijts in. Doe werdt Anno 1536. reedtschap ghemaeckt/ heerlijck t'ontfangen tot Flozencen den Keyser Carolum: En Vasari, by last van den Hertogh/wozde gebzupckt te maken alle de teyckeninghen van d'Arche Triumphale/ en ander vercieringē tot der ontfangenis. Dit ghedaen/ wozde hem te loon ghegheven/ te doen boven eenighe groote banieren van t'Casteel/ en ander sterckten/ een groote Facciate tot Sinte Felicx, 40. ellen hooch/en 20. bzeet/oock de vercieringhe van Sinte Pieters poozt/ seer groote wercken weserde/ en boven zijn vermoghen. En 'tquaetste was/ dat die groote jonsten hem veel nijts toevoeghden: so dat twintich Mannen/ die hem hielpen aen de banieren/ en ander dinghen/ verlieten hem/ en t'werck ten halven/ en ten besten wesende/ dooz aenpozren van sommighe/ op dat Vasari in sulck belanghende werck mocht blijven steken. Maer hy dese archept merckende/ socht hem te redden/ nemende Schilders van bupten/die hem heymelijck hielpen/ en hy wzocht dagh en nacht met upterste vlijt/ soeckende alle swarichept te voozcomen met den wercke selfs. Doe nu den opstender des werckx Bertold Corsini den Hertogh aengaf/ dat Vasari so veel werck op hem hadde ghenomen/ dat het niet moghelijt en was in tijts veerdich te wesē/ dewijl hy geen volck en hadde/ en 'twerck noch seer onnae was/ sondt den Hertogh om hem/ en sepde hem wat hem aengedient was. Hy antwoozde/dat zijn

Konsthaert nijdig.

wercken al waren op redelijcke mate/ van haest veerdich te wesen: twelck zijn Excellentie t'zijnen believen mocht tomen sien/ en dat t'epnde 'toozdeel geben soude. Epndlijck is den Hertogh geromen hepmelijck/ en sagh dat het niet en was als haet en nijt/en dat de clachten vergheefs waren. Epndlinghe Vasari hadde tegen dē bequamen tijdt alle zijn dinghen ghedaen/ en elck 't zijner plaetsen gheselt/ tot groot benoegen van den Hertogh/ en peghelijcken: Maer zijn benijders/ hebbende meer op zijn dingen gelet/ als op hun epghen/bleven te cozt/ en hun dinghen mosten staen onvolmaeckt. De Feeste ghedaen/werden Vasari van den Hertogh ghegheven van zijn wercken in betalinge/ vier hondert Croonen/ en gaf hem noch dzy hondert Croonen/ die men ander aftrock/ om datse hun dinghen niet voldaen en hadden ten bespzokender tijdt. Met dit gewin heeft Vasari een van zpn Susters ghehouwt. En daer nae een ander bestelde hy in een Clooster: en maerte daer in 't selve Clooster/ boven ander Aelmossen/een Tafel van een Boodtschap/ en ander dinghen. Naer eenigh ander wercken/ werdt den Hertog Alexander, daer Vasari hem seer op verliet/ wzeedelijck vermoozt/ het leven benomen/ en Vasari zijn hope: des hy te rade vondt/ niet meer acht te hebben/ op te willen volgen d'avontuere des Hofs: maer alleen op de oeffeninge der Consten. Des quam hy ten lesten/ dooz middel van M. Ioan Pollastra, tot Camaldoli, een eensaem rouwe plaetse/ die hem om de soete stille gerustheyt wille wel behaegde. Hier maeckte hy in de Kerck op Tafel een Mary-beeldt/ met S. Ian Baptist, en Sinte Ieronimo, als wesende twee Eremijten. Nae ander wercken elder ghedaen/quam hy weder tot Florencen/ daer hy hem most verweeren met reden en groote moepte/ om niet weder in den Hof-dienst te comē. Epndlijck/ doe hy wat ghemaeckt hadde vooz Messer Octaviano de Medicis, bestelde hem desen te Room t'ontfanghen vijf hondert Croonen/ om met goede gheleghenthept te moghen zijn studie waer nemen. Hy quam te Room Anno 1538.

Eerlijcke sorge Vasari, voor zijn weesige Susters.

Hofsche avontuer is wisselbaer.

daer hy met zynen knecht veel conterfeytte/ jae alles wat onder d'aerde was in de Grotten: oock wat voor rondt / oft Architecture te Room was / het selve oock neerstlijcken metende: des waren de teyckeninghen wel meer als dry hondert in ghetal. Dese studie merckte men dat hem seer gheholpen hadde tot Monte San Savino, daer hy maeckte een Marien Hemelvaert / op een beter maniere als voor henen. Van daer keerde hy weder by de Eremyten tot Camaldoli, soo hy die Vaders belooft hadde: daer maecte hy eenen Kerstnacht/ welcken van de klaerheyt Christi verklaert is. Hier maeckte hy veel Herders / en ander / met conterfeytsels nae 't leven ghedaen by der keerse/ om dat het te beter gheliicken soude op den Nacht. En alsoo nu dit licht van onder op niet en mocht passeren het dack van der hutte/ maeckte hy een ander licht / comende van de Engelen in de locht/ die Gloria in excelsis singhen. Elder waren Herderen met ontsteken stroowalmen / die hun selven licht maken om gaen: elder verlichtse den boodtschappenden Enghel: elder de Maen en sterren. Hier by hadde hy gemaect eenige Cuynen met half ghebrooken Beelden. Dit werck heeft menigh behaeght/ en seer gepresen/ oock met schoon Latijnsche versen. Hier nae hy te Bolognen maeckte / in de Abdije van S. Michiel in Bosco, verscheyden Historien in den Refter / die seer constich en wel ghedaen zyn. Nae dat hy hier en binnen Florencen eenighe dinghen ghedaē hadde/ keerde hy weder tot Camaldoli, in zyn gewoon rust: daer maeckte hy 't hoogh Altaer-tafel/ daer in een Afdoeninghe van den Cruyce/ met grooter vlijt en studie. Hier maeckte hy voor M. Octaviano voornoemt een Tafereel/ van eenen jonghen naeckten S. Ian Baptist, daer hy eenige rotsen in nae 't leven dede naer die berghen. Daer is gheromen in desen tydt M. Bindo Altoviti, om boomen tot de Fabryicke van S. Pieters te Room te halen / en langhs den Tyber af te doen schicken: desen siende al wat Vasari daer ghemaeckt hadde / most hy hem te Florencen in de Kerck van S. Apostolo maken een Tafel. En om dese met te meerder gherustheydt te maken/ ginghy eerst tot Aretso, en houwde zyn derde Suster/ toopende daer een begonnen hups / en plaetse om hoven te maken / in Borgo S. Vito. Tot Florencen ghecomen/ begon hy de Tafel/ daer in uptbeeldende d'Ontfanghenisse van Maria. Int midden maecte hy den boom der Erfzonden/ aen de wortelen gebonden wesende Adam en Eva naeckt / als eerste overtreders des gebodts. Voorts aen de tacken des booms maeckte hy Abraham, Isaack, Iacob, Moyses, Aaron, Iosue, David, en d' ander Coninghen/ elck nae 't verloop des tyts: dese waren al ghebonden aen beyde aermen / uptghenomen Samuel, en S. Ian Baptist, die maer met eenen arem zyn ghebonden/ om datse van in Moeders lijf waeren gheheylight. Aen de stam vanden boom maeckte hy d'oude Slange gewonden/ die van den midden om hoogh mensch gedaente hebbende / met de handen van achter oock ghebonden was. Op haer hooft treedt de Marp-beeldt met eenen voet / en den anderen voet stelt se op de Maen / bekleedt zynde met de Son / en ghecroont met twaelf Sterren. Dese Maria is in de locht onderhouden van veel naeckte Kinder-Engelen/ die 't clicht hebben van haer Sonne-raepen: welcke raepen door de bladeren des booms stralende / verlichten dese ghebondene/ welcke schynen door dese gratie los te worden. Des zyn boven al in de locht twee kinderkens/ met dit schrift:

Quos Evæ culpa damnavit,
Mariæ gratia solvit.

Aerdighe inventie van een Maryheelt, met veel omstandicheyt.

Dit werck was seer uytnemende wel ghedaen/ met groote perfectie in naecktten en tronien: oock was op alle dingen vlijtich ghelet. M. Bindo gaf hem hier voor dry hondert gouden Croonen: En doe Vasari te Room quam / bede desen M. Bindo hem groote beleefschept/ en liet hem maecken in 't cleen/ als oft verlichterije waer gheweest/ de voorverhaelde Tafel. Binnen dat hy te Florencen de Tafel maeckte / maeckte hy oock voor M. Octaviano een Venus en een Leda, nae de Cartonen van Michel Agnolo: En in een groot stuck eenen S. Ieronimo, groot

Aerdighe inventie van eenen S. Ieronimus.

groot als 't leven / in Penitentie/ welcken overleggende de doot Christi, die hy voor hem aen 't Cruys heeft / slaet zyn voyst / om Venus en 's vleeschs lust te verjaghen. Dese Venus was ghemaeckt vluchtende / met Cupido op den arem/ aen d'een handt hebbende Iocus, en onder wege liggen den pylkoker en pylen: oock de pylen van Cupido ghe schoten/ keeren ghebroken tot hem weder / en de ghevallen pylen worden hem van des Moeders Vupven toeghebracht. Dit was seer aerdich gedaen / en met grooter aendachtichepdt. 't Waer langh te verhalen / wat en waer Vasari al ghe schildert heeft: Maer om cort te maken/ sal slechs vertellen / wat stucken van hem zyn gedaen / daer pet besonders in t'aenmerken is / dat ons mach dienen tot vermaeck/ oft Jonghers leeringhe. So is weerdich te weten/ dat hy altyts seer weerdich was / en syn dinghen dede sonder moeplichkheydt. Hy maeckte tot Room voor Messer Bindo noch een stuck van Olp/ een Afdoeninge van 't Cruys/ daer Christus groot als 't leven op der aerden light aen de Mariæ voeten: En in de locht is Phœbus, die de Sonne bedeckt/ en Diana de Maen. In 't Landtschap/ dat van dese verdupsteringhe beschaduwt is / sietmen van de Aerdtbevinghe eenige steenberghen gheschenrt/ en eenige lichamen verresen upt de graven comen op verscheyden wysen. Dit stuck heeft alle beste Schilders / om zyn besonder gratie/ wel bevallen. Hier na maeckte hy voor den Cardinael Farnese, op een Tafel acht ellen hoogh en vier breedt/ een Iustitia, die in den arem neemt eenen Struys: Sy heeft de twaelf Tafelen/ en den Stepter: waer boven op is den Opevaer / op 't hooft hebbende eenen helm van yser en goudt / met dry pluymen/ 't zadts van een recht Richter/ en met dryderley verwen bekleedt / van den middel opwaert naeckt wesende. Sy hadde aen den riem / als ghehanghen gebonden met gulden ketenen / de seven boosheden/ die haer contrary zyn/ de bedzieghlijckheydt / d'onwetenheyt/ wzeetheyt/ vzeese/ verraderije/ loghen/ en quaetsprekinghe. Op dese is gestelt/ als hen verheerende de Waerheydt al

Aerdighe inventie van een Iustitia, met veel omstandicheyt.

naeckt/ van den Tydt aen Iustitie ghelevert wesende/ en sy biedt de Iustitie twee Vupven / bewysende onnooselheydt. En Iustitie stelt de Waerheyt op 't hooft eenen krans van Eycke bladeren / bewysende de kracht der Sielen. Dit stuck was gedaen met seer grooter vlijt en Const. Ao. 1544. trock Vasari te Napels / daer hy verscheyden fraey wercken dede/ so van stucco/ daer ongewoon ghesien te wesen / en voort veel schilderije. Te Room ghekeert wesende / maecte hy voor Cardinael Farnese op 't nat een Sale / alwaer in plaetse van een basement te maken onder d' Historien / hy van den vloer opwaert schilderde opgaende trappen/ op verscheyden wysen / tot daer d' Historien beginnen/ makende oock eenighe voorbeelden hier en daer op de trappen. Het zyn al Historien van de wercken van Paus Paulus de derde / daer t'elcken hy na 't leven komt. Tusschen d' Historien/ bove voorten oft anders / komen altyt eenighe Deughden/ en boven elcke Deught come twee Victorien gelyck Engelen/ en houden altyt eenich Antyck Keysers hooft in Medaillen oft anders: summa/ daer is wonder veel werck in: En alsoose in haesten most zyn ghemaeckt/ werdtse van Vasari (die daer den rechten Man toe was) gedaen in hondert dagen: maer hadder beter moghen hondert maenden aen doende gheweest zyn: en alles met eygen handt / in plaets dat hy hier Jonghers in ghebruyckt soude hebben. Doch nam doe voorzen / dat hy wel pet soude laten beginnen met syn Cartonen/ en aenlegghen van anderen: maer alles self met zyn eyghen handen opdoē. Doe hy aen dese Sale doende was/ zyn over Tafel vanden Cardinael redenen gevallen / van het leven van de uytnemenste doorluchtighe Mannen in de Teyckē-const/ die gheweest waeren in Italien/ van Cimabue tot dien tyt toe/ te beschryven / en een onder die Gheleerden / gheheeten Mon Signor Giovio, seyde daer grooten sin toe te hebben/ en sulcx te voegen by zyn ander Boecken/ te weten / Museo, en zyn Elogij: maer alsoo daer van verder sprekende / desen selven wel bemerckte/ dat het bequame-

lyckер van eenich Schilder conde gheschiedē/om dat de Geleerde soo eygentlyck alles niet en weten te onderschepden / noch so wel alles niet en verstaen/ noch en kennen: So werdt hier van den last gheschoven op de schouderen van Vasari, die alree van in zyn jonckheyt veel dingen op goede oyden hadde voyt tyteverdryf / en upt lust opgheschreven. Dus Vasari, in verschеydē plaetsen van Italien werckende / voyderde allenskens zyn Boeck. Eyndelinge geromen hupten Arimini dyp mylen/ in een Clooster van Sta. Maria di Scolca, daer dē Abt hem te ghevalle van eenen Monick / die goet schryver was/ zyn Boeck liet herschryven: En liet hem maecken 'thoogh Altaer-tafel / te weten / d'Offerhande der wysen upt dē Oosten. Hier in maecte Vasari seer veel beelden / en in soo gherusten plaetse ghebruycкte hy grooten vlyt en studie/ onderschеydende dyperlep Hofghesinnen der Coningen in cleedinghe / als in gedaenten / somniger carnatien makende schoon witachtich/ ander graeuachtich / en de derde swart. Voyt maeckte hy veel ander pyracht van Peerden/Camelen/en Drommedarisen / soodat het een uptnemende aerdich werck is. Tot Arimini in S. Francesco maeckte hy / daer S. Franciscus de wonden ontfangt op den bergh Vernia, die hy daer in nae t'leven dede: maer om dat desē berg is vā graeuwe roots/ oock Sinte Franciscus en zyn medegheselen cleederen mede graeu / soo maeckte Vasari Christum in een Sonne / met een deel Seraphinnen : Dus woyde dit werck beter onderschеyden/ en desen Sanct/ en d'ander figueren/ woyden al verlicht / en beschenen van de claerheyt der Sonnen / en 't Landtschap oock met eenighe purperige verwen bedommelt en gheschaduwt / dat voyr elcken behaeghlyck was aen te sien. Van daer is hy naderhant ghecomen t'Aretso, en zyn hups al voldaen wesende / beschilderde hy den solder van de sale / die seer ryckelyck van hout ghewrocht was / waer in quamen derthie groote perckē: Hier in maeckte hy de Hemelsche Goden / en in vier hoecken de vier Sapsoenen / maeckte figueren / die alle sien nae 'tgroote middel pere / waer in zyn beelden groot als 't leven / te weten / de Deucht / die onder voet heeft Nydicheyt / en hy 'thayr de Foytupne / slaende dese twee met stocken. En 't doorht velen behaeghlyck / datmen keerende en wendēde in de Sale/ somtyts sag de Nydicheyt boven de Foytupne en de Deucht/ en somtyts de Deucht boven Nydicheyt en Foytupne / ghelyck in de Weereit dickwils ghebeurt. Voordtom in de backen zyn/ de overvloedicheyt/ miltheyt / wetentheyt / wysheyt / arbeydt/ en eere/ en derghelycke dingen. Ondertusschen zynder oock Historien van d'oude Schilders / Apelles, Zeuxis, Parasius, Protogenes, en ander / met verschеyden comparteringen/ en aerdicheden. Noch maecte hy in een van de Cameren/ in eenen gesneden solder/ in een groot perck/ daer Abraham van Godt wordt ghebenedyt. Noch rondtom in vier ander perckē/ Vyede/ Eendracht/ de Deucht/ en de Matichеyt. Dit dinghen hadde hy gedaen met Eyverwe/ daer hem lust toe quam: achtende dat die manier van werrken niet veracht noch naeghelaten most worden. In den inganck van de Camer/ maeckte hy schyter upt boerdicheyt een Brupt/ in d'een hant hebbende een raeck oft erreck / bewysende datse upt hun Vaders hups alles raken / en mede dyaghen dat sy moghen / en in d'ander hant/ die voor upt steeckt/ hadde sy een vyandende tooytse/ also sy comt in 'sBrupdegoms hups/ bewysende dat sy ghelyck het vper alles te nieten doet/ en verderft. Hy maeckte voor eenen Abt van Sta. Fiore, in eenen Beester / de Bruyloft van Hester en Assuerus, in Olyp/ op een Tafel van vyfftien ellen lang/ en liet se eerst stellen op haer plaetse: het welck seer goet is / om een dinghen te beter op zynen rechten dagh te maken. Hier pynde hem Vasari, in dit werck te toonen een groote macht en heerlyckheyt / stellende alles in goede oyden/ Pagien / Schiltknapen / Soldaten van der wacht/ Bottelryе/ Credenre/ oft servitie / de Musyсke / een Beusken/ en alles/ ghelyck een Coningklyck Hof en Bruyloft-feest verepsschende zyn. Hier sietmen onder ander den Marschalck oft Hofmeester de spyse ter Tafel ghelepden/ met eenen grootē steert van Pagien en Dienaers / al gecleet in levyere. Aen d'eynden der Tafelen staen Heeren en ander volck/ die de maeltyt aensien. Den Coningh Assuerus heel op zyn Bryndt verlieft / rust met de slincke handt op de Tafel/ en langt haer met d'ander een schale Wyns / met een statighe Coningklycke actie. Dit was een seer heerlyck werck/ ghedaen met groote vlyt en studie. Boven aen t'verwelf maeckte Vasari op 't nat eenen Christum, die de Bryndt romt verroonen met eenen bloemcrans / tot een uptleggynghe der Historie/ bewysende dat de oude Joodtsche Sinagoghe is verlaten / en dat Christus heeft aengenomen / en ghetrouwt de ghemeente der gheloovighe Chrystenen. Nae verschеyden Conterfeytsels hier en daer ghedaen / maeckte hy voor eenen Geleerden eenen Adonis, die welcke sterft in de schoot van Venus, naer de beschryvinghe Theocriti, en noch een Psiche, die met een lampt vast staet en besiet Cupido, die upt den slaep sprynght/ door dat een heete dryppel op hem valt upt de lamp. Dit werdt t'samen in Vyanrargris ghesonden: en het waeren al naeckte beelden. Op den selven tyt liet hem van Vasari conterfepten gheheel naeckt/ een edel/ gheleert/ en seer schoon Jongheling ten voeten upt/ voor eenen Endimion, dat een Jagher was / seer bemint van de Mane. Hier hadde desen constigen Schilder wonder fraey laten af-steken dit schoon lichaem teghen de narhtsche donckerheyt/ alwaer het Landtschap en het Beelt ontfanghen het licht van de Mane/ seer natuerlyck om aen te sien: want hy hadde seer eyghentlyck waerghenomen het bleeck gheelachtich licht/ dat de Mane geeft / waer sy haer schynsel op is ghebende. Doe hy noch eenige stucken ghemaeckt hadde / quam hy te Bologne besoecken den Cardinael van Monti, die daer Legaet was: alwaer hy eenighe daghen by wesende / naer veel propoosten / hem den Cardinael soo wist te bepraten / en met sulck schynende gelyck/ dat hy doe besloot te doen / dat hy nopt te vozen hadde willen doen/ dat was een Wyf te nemen: en nam / ghelyck den Cardinael begheerde / een Dochter van Francesco Bacci, een edel Borgher van Aretso. Vasari is over al voort ghevaren met werrken / en heeft te Flozencen in S. Laurens ghemaeckt in een Capelle een Tafel / thien ellen langh / en derthien hoogh / d'Historie van de martelsatie van den Coningh S. Sigismundo, die van een ander Coningh oft Tyran/ met syn Hupsvrouw en twee Sonen/ in eenen put was ghevorpen. Hier maecte hy/ dat het half ront van de Capelle boven hem te passe quam tot een rustyeke poort van een Palleys / waer door men sach in een voor-portael / met Colommen en Pilasters van de Oyden Dorica ghebouwt: en door dit portael sach men op een plaets / waer in 't midden stondt eenen steenput met acht canten / daer rondtom trappen aen waren: en hier op waren ghemaeckt de Soldaten / die de twee Sonen naeckt daer in gaen werpen. Voordtom in de Logien maeckte hy volck/ die dees wreethеydt aensaghen. Ter slincker zyden van den Put/ hadden eenighe seer wreedelyck de Coninginne ghevatt / om nae den Put te dyaghen. Voor aen in de Voorte oft portael waren eenen hoop Soldaten/ die S. Sigismundo binden / die met een goedertieren actie bewyst willigh te lyden/ siende in de locht vier Engelē/ die hun vieren toonen de Palmen der verwinninghe/ waer door sy vertroost schenen te wesen: daer sagh men de groote wreethеydt van den Tyran/ die voor aen 't portael staet: oock was op alles/ actituden/ wreethеydt/ affecten / en anders seer wel gelet / en met grooter Const en vlyt ghedaen. Nae dit werck / door begheerte van den Hertogh Cosimo, gaf hy eerstmael upt in Dyuck zyn Boeck/ van het leven der Italiaensche Schilders/ 't welt noch niet al voldruckt wesende / en den Paus Paulus overleden/ trot den Cardinael van Monti na Room tot de Conclave. Vasari gingh hupten Flozencen hem te groeten. Den Cardinael sepde hem: Ick gae te Room/ en sal voor ghewis Paus worden / beschickt dat ghy te doen hebt / en als ghy de tydinghe hoort / comt straeks nae Room/

sonder te verwachten ontboden te worden. Doe desen dan Paus / en Iulio de derde gheuoemt was / trock Vasari, upt begheerte van den Hertogh / te Room / daer hy van den Paus wel ontfanghen / en in't werk worde gestelt / ordinerende een Capelle tot S. Pieter Montorio, die veel met Marberen beelden worde gheciert / en inde Tafel schilderde hy de Bekeeringhe Pauli: Daer hadde hy / om een veranderinghe van ander / en om beter den Text te volgen / Paulum gemaeckt / die noch jongh was / en ghebracht by Ananias, daer hy gesicht en Doopsel ontsangt. Nae veel tijdt die hy doorbracht voor den Paus te teycken en verschepden dingen van Architecture / ordineerde hy den Hof bupten Porte Popoli, ghe-heeten Vigna Iulia, welcke met grooten onghelooflijcken cost worde ghedaen: En hier schilderde Vasari de Sael / en eenige Cameren: oor namaels d'Altaertafel / voor de Compagnie van de Misericordia van S. Ian decollato. Nae veel ander dinghen die hy te Room dede / alhoewel hy Cartonen tot een Logie in de Vigna Iulia hadde ghetepckent om op't nat te schilderen / siende door 't Paus groote wisselsinnichept / dat van hem wepnich te verhopen was / vertroc van Room / om te gaen dienen den Hertogh Cosimo, die hem seer begeerde / en veelmael ontboden hadde. Ondertusschen dede hy noch elder ongheloofliicke veel wercken / en quam eyndlinge met al zijn ghesin te Florencen / Anno 1555. daer hy schilderde dē solder van de Sale van d'Elementen / daer maeckende elf percken van Celius en Saturnus: En voort eenighe ander Camers met Poeetsche dinghen / van Iuppiters opvoedinghe / van Herculis crachten / en dergheliicke: Oock liet den Hertog met zijn Cartons maecken Tapijten / volghens de schilderije van elcke Camer. Veel ander verrieringe van Grotissen / en dinghen die 't bouwen aengaen / heeft hy al te weghe gebracht / dat het ongeloofliick is / wat al werck hy van Conterfeytselen en Historien van die van't Huys Medicis, daer al in corten tijdt ghedaen heeft. Was oock uptnemende heerlije van den Hertogh gheloont / en boven desen gesthonken een heerlijck en gherieflijck huys binnē Florencē / en een bupte der Stadt: Oock heerlijcke Officien / van Gonfalonier / en ander / binnen Aretso. Boven ander zijn wercken / die te verwonderen zijn / is bysonder de groote Sale van den Hertogh / daer veertich groote Historien zijn / en figueren in romen segoft acht ellen hoogh / en soo vol werck van Bataillien / Steden en plaetsen nae t'leven / en Conterseptselen sonder eyndt / dat het schijnt onmoghelijck / en alles is voldaen in min als een Jaer tijts / ghebruyckende alleen tot zijn hulpe Ioan Stradanus, en twee ander / daer hy dickwils hun dingen herdoen most. Dat dese Sale in haest most voldaen zijn / was teghen de Bruyloft van den doorluchtighen Prince Don Francesco Medici, en de Suster van den Keyser Maximiliaen: Van welck Houwlijck is ghecomen de Conninginne van Vranckrijck / teghen woordich d'Huysvrouwe van Hendrick de 4e. Teghen t'verhaelde Houwlijck / heeft Vasari wonder veel feestlijcke toeberepdinghe te weghe gebracht / als een die schier nemmermeer vermoept en was van schilderen: My dunckt te een moede sonde worden alles te beschrijven / want ick en wister gheen eynde van te vinden / dat hy soo veel ghedaen heeft. Hy heeft ten lesten noch ghedient den Paus Pius de 5e. makende in de Coninghlijcke Sale verschepden dinghen / als den Schip-strijdt ter Zee tegen den Turck by Lepanto, een groot stuck vol werck. Voort een stuck / daer de Kercke Spaengien en Venetien hun verbinden teghen den Turck: Oock eenighe Historien van Vranckrijck / en meer ander dinghen: In welcke hem geholpen hebben (so ick meen) Hendrick in de Croon / en Pieter de witte, Nederlanders. Den selven Pieter heeft noch met hem gewrocht in de Cupola te Florencen / doe Vasari, die men Cavalier Giorgio hiet / out in de tsestich Jaren ten minsten most wesen / en hoewel een rijck Man zijnde / niet af en liet van wercken tot al laet in den nacht met het keerslicht / als ick wel weet dat hy noch ghebruyckte Anno 1577. doe ick ontrent Basten-abont daer te Florencē by Pieter

Pieter de witte Schilder / en ander Nederlanders was. Dit werck in de Cupola, daer hy doe aen doende was / is het Oordeel / daer hy boven in't hooghste Christum, den Heylighen / en circkelen van Engelen ghemaeckt heeft / wesende groote beelden / die veel in't verrorten te sien zijn. Hier heeft de Doot hem ten halven den weck afgesnedē / en zijn vlijtichept in de Const ten eynde gebracht / dat hy t'begonnen werck heeft moeten onvolmaeckt laten: Het welck nae van Frederijck Zucchero is volepndt geworden. Vasari is ghestorven te Florencen / Anno 1578. oudt 64. Jaren.

T'leven van Frederijck Zucchero, Schilder van S. Agnolo in Vado.

T'Een gheschiedt niet dagheliicx / dat Natuere haer edel gabē t'samē gelijckliick deelachtich maeckt aen twee ghebroeders / al is sulckx ghesthiedt in't Hertochdom van Vrbijn, by den Appennijnen gheberchten / tot S. Agnolo in Vado, aen Taddeo, en Fredericho Zucchero, de welcke inde Schilder-const beyde soo uptmuntich zijn gheweest / dat vele / die nochtans van goet oordeel niet berooft en zijn / van hun wercken wepnich onderschept weten te maken. Frederijck Zucchero noch een cleen kint wesende / werdt in ghesellschap van zijn Moeder Anno 1550. ghebracht te Room van Octaviano zijnen Vader / die t'heylighe Iubileo quam halen / en met eenen besoecken zijnen soon Taddeo, welcken doe 20. Jaer oudt / en in de Const alree seer herbaren / en vermaert was. Doe Octaviano eenen tijdt lang by zijnen Soon hadde gheweest / liet hy zijnen Frederijck by hem / op dat hy daer te Schole ginge / en opghebracht soude wesen: Want hy met groot huysghesin belast was / hebbende seven Sonen en een Dochter / en is met zijn Vrouw weder nae huys ghetrocken. Doe Frederijck eenigen tijt te Schole hadde gegaen / en tamelijck lesen en schrijven con / liet Taddeo hem den tijdt besteden met leeren teycknen / met veel beter gheleghenthept als hem self hadde mogen gebeuren: tot welcke Const hy den Jonghen haest bevondt niet alleen genegen / maer seer bequaem te wesen / om tot volcomenhept te geraken. Doe hy nu ontrent ses Jaren hem in de Const gheoeffent hadde / begon hy zijnen Broeder dienstich en behulpich te worden / en met hem op't nat te werken: Soo dat hy met eenen moedt grijpende / voor een Roomsch Edelmā / onder by de trappen van Ara cœli, in een Palleys / schilderde op't nat / op zyn eyghen hant / eenen berg Helycon met de Muses. Taddeo siende / dat zijn Broeder alleen / en met eyghen teyckeninghe / hem soo wel ghedragen hadde / bracht hy soo veel te wege / dat hy tot S. Maria dell' orto à Ripa, een Capelle te maken hadde. In dit werck / om de Mannen die't hem hadden aenbesteedt te ghenoeghen / maeckte Taddeo eenen Kerst-nacht / al de reste voldede Frederijck (hoewel noch seer jong wesende) in sulcker manieren / dat men ronde bemercken / dat hy wat besonders te worden hadde. Hier na in eenige toeberepdinge tot d'Wtvaert van Carolus Quintus, heeft Frederijck zynen Broeder groot behulp gedaen: gheliick hy dede voor S. Paulo Iordano, te Bacciano, in Historien van Alexandro Magno. Oock t' Orvieto, daer hy dry Historien van S. Paulus maeckte in de Kercke. De Ghebroeders hier sterck worrende / keerde Taddeo te Room / en Frederijck quam met een wepnich Cortsen tot S. Agnolo, en ghenesen zijnde / keerde oock weder te Room: Alwaer sy tot een toeberepdinghe om den goeden Vrydagh / in der Florentijnen Kercke achter Banchi, binnen vier dagen tijts / al d'Historien van de Passie / oock Vropheten en ander dingen / dat yder wie't sagh hem grootlijcx most verwonderen / dat soo veel werck in soo corten tijdt soo uptnemende wel ghedaen was. Frederijck die geen dingen lieber dede / als eenige dinghen op zijn eyghen handt / was seer verblijdt / dat zijn Broeder hem hadde doen hebben een Facciate te schilderen op't nat / op de plaetse Dogano, by S. Eustachio, voor dē Hoofmeester vā Cardinael Farnese. Hier maeckte hy d'Historie des selven Sinte Eustachij, daer hy

met

met Wijf en kinderen ghedoopt is: dit is van verwe een seer goedt werck. In het midden vack maecte hy / daer desen Sanct op de Jacht zijnde / siet het Crucifix. Taddeo sozchvuldich vooz zijns Bzoeders eere / om dat dit zijn werck in een ghemeen plaets was / quam niet alleen 't werck besien / maer verhelpen oft retorqueren / 't welck Frederijck eenen tijt lang qualijck verdzoegh: maer eyndelijck / om dat hy lust hadde alles alleen te doe / verwonnen van gramschap / bickte af 'tgene zijn Bzoeder hadde gedaen / en bleef eenighe daghen sonder t'huys comen: Dit werdt dooz vzienden ghemiddelt: Taddeo soude verbeteren wat hem aen de Cartons manghelde / maer niet aen het werc: Dit heele werc gedaen zijnde / hadde Frederijck grooten lof / naem en gherucht / een goet Schilder te wesen. Hy maeckte hier nae in 's Paus Palleys / in de sale van de Palferniers / eenighe Apostelen. Hier nae in gheselschap van sijnen Bzoeder / in 't Palleys tot Ara cœli, een Frijse in een Sale op 't nat: En in Belvidere, onder ander fraepichept in een Frijse / een Histozie van Moyses en Pharao, de welcke naemaels van Cornelis Cort seer constich was ghesneden. En hoewel Frederijck dadelijck hem beweeg uptnemende te wesen / werden zijn dinghen dooz eenighe zijn benijders in verachtinghe ghebzacht / een ding dat onder de Const al te veel geschiet / waer dooz de Jeucht verhindert / als vooz 't hooft geslagen / in den gheest vercoelt / en vertraeght in de studie / schzoemende pet te bestaen / oft aen te vanghen. Doe Frederijck twee groote Beelden neffens een Wapen van Pius de 4e. had gedaen / trot ontbodé wesende te Venetien / daer hy vooz den Patriarch by den trap verscheyden aerdicheden op 't nat / en van stucco / dede: en in een Capelle te S. Francesco della vigna, twee Histozien van Lazarus op 't nat / oock de bekeeringhe van Magdalena: hy maecte oot op d'Altaer-tafel van Olp de Wijse upt den Oosten. Hy maeckte noch met haest twaelf Histozien tot een Tragedie / en ander dingen / die zijnen naem seer vermeerderden. Doe hy nu van Venetien nae Room quam / hem vindende binnen Flozencen / daer men groote reetschap maeckte / om de Coninginne Ioanna van Oostenrijck t'ontfanghen / maeckte hy upt begheerte van den Hertogh / eenen seer grooten doeck / die t'eynden een Sale een gheheel tooneel bedeckte. Hier op was ghedaen van Lijm oft Ey-verwe een seer versierlijcke Jacht / en oock eenige dinghen van wit en swart / om eenen Triumph-boge / die alle seer ghepzesen waren. Doe hy te Room weder ghekeert was / hadde Taddeo vooz hem aenghenomen een groote Facciate oft verwelf half rondt / van de Capelle der Jesuyten / by de naelde van S. Mauro, alwaer Frederijck strackz de handen aen ghelagen heefe: doch hy ondertusschen binnen en buyten Room eenighe ander dinghen heeft moeten doen. Onder ander twee Camers op 't nat te Tivoli, vooz den Cardinael van Ferraren: in welcke Camers / d' een d' Edelhepdt / en d' ander d'Eere ghenaemt / hy veel aerdighe versierselss schilderde. Eyndijck voldede hy de derhaelde Capelle der Jesuyten / tot zijnen grooten lof. Dit is d'Histozie van Marien Boodtschap / met eenighe Pzopheten / en eenen grooten Hemel. Dit alles is van den constigen Cornelis Cort ghesneden gheweest / en gaet upt in Pzint / dat ick niet en behoef d'ozdinantie te beschzijven: het is gedaen op 't nat: Daer zijn te sien seer schoon Lakenen / en statighe artien: In summa / is over al vol geests en perfectie ghestozt. Dit selve werck heeft Frederijck weder binnen wepnich Jaeren herwaert geretorqueert / en verneut met Eyverwe / ghelijck sy in Italien vooz een wijse hebben / hun dinghen op 't nat dzooghe wesende te doen / glatcerende met Lacke de rooden / die van aerde / die sy Terra rossa heeten / ghedaen zijn: de groen aerde met Asuyz groen / en soo vooz t henen. Doe Taddeo overleden was / voldede Frederijck de Capelle tot S. Marcello, die Taddeo had begonnen. Hier maeckte Frederijck eenighe Histozien van S. Pauwels: dit werck werdt ontdeckt tot zijn groote eere. Oock voldede hy 't begonnen werck tot Trinita, daer hy een Altaer-tafel van Olp / en ander dinghen op 't

op 't nat dede. Onder ander / daer den Vader Christum heeft op den schoot / en eenighe Enghelen de reetschappen der Passien houden. Hy heeft oock voldaen sijn Bzoeders begonnen werck / in dat heerlijck Palleys te Caprarola, vooz den doozluchtigen Cardinael van Farnese: welcke Histozien / oude en moderne / aerdige inventien van Poeetsche versieringen / en ander ozdinantien / die daer seer constich gheschildert zijn / een epghen Boeck schier souden behoeven / daerom hier naeghelaten. Frederijck heeft oock gheschildert eenen grooten doeck van Eyverwe / wesende een Calumnia, schier op de wijse van de Calumnia van Apelles, daer hy eenigen sin mede vooz hadde. Eenighe meenden oft raemden dat het was ter oozsaeck van eenige schoztinghe / die tusschen Farnese en hem gevallen is / de beloninghe belanghende / en dat den Cardinael sepde: Raphael en d'ander goede Schilders en waren nu niet. Waer op Frederijck soude hebben gheantwoozdt: De goede Constbeminders / Pausen / en Pzincen / waren nu oock niet: dan het mach gemist zijn. Maer also dit dooz Cornelis Cort ghesneden upt in Pzint comt / isser naderhandt de uptlegginghe in Italiaens by gevoeght. Van Frederijck is noch te sien een schoon heerlijck stuck tot S. Laurens in Damas, daer S. Laurens op den rooster wozt gelept / met eenen Hemel / en beneden eenighe schoon knielende Beelde oft Pzlanten / dat alles seer wel ghedaen is. Van hem zijn oock te sien in een Kerck van S. Catherine, d'Histozien van S. Catherine, te weten / daer sy gevangen in den Kercker is / en daer eenige hepligen ghewozght wozden / en sy onthooft: Daer oock fraep en aerdighe Peerden / en anders / in comen. Noch heeft hy ghedaen in der Goutsmeden Capelle t'hoogh Altaer / d'Histozie van de Wijse upt den Oosten / dat oock een seer goet werck van handelinghe en ozdinantie is / de welcke dooz Iacob Matham gesneden in Pzint comt. Noch is van Frederijck te sien / in een Kerck oft Bede-huys der Gonfalons, in strada Iulij, de gheesselinghe / daer Christus aen een cleen colomne (gheljck te Room te sien is in eenich Cloester) ghebonden is: Het is een aerdich en fraey stuck. Hy is naederhandt in Vzanckrijck gherepst vooz den Cardinael van Lozepnen / alwaer hy eenighe dinghen dede / en quam van daer in Nederlandt / en t'Antwerpen / daer hem de Schilders goet onthael / en groote eere aen deden. Hy is oock van daer gherepst in Enghelandt / en te Londen / alwaer hy eenige Edellupden conterfeptte / en is van daer weder te Room gekeert. Oock is hy gerepst in Spaengien / alwaer hy vooz den Coningh Philippus eenighe stucken dede. Hier nae voldede hy tot Flozencen de Cupole, te weten / het Oozdeel / van Cavalier Giorgio Vasari begonnen / en dooz sterven onvoldaen ghelaten: hier in heeft Frederijck seer groote naerkten gedaen. Sijn wercken zijn meer als ick verhalen can. Hy is teghenwoozdich woonachtich binnen Room / daer hy op eenen bergh by Ternita een schoon Palleys met vier thozens heeft ghebouwt / van waer hy Room can oversien / en woont daer / ghebouwt wesende / in redelijcken ouderdom. En gelijck hy een hooghe plaetse besit: also is zijnen naem oock dooz een hoogh gherucht verheven en vermaert.

Het leven van Frederijck Barozio, uptnemende Schilder van Vrbijn.

GHelijck men veel verscheydentheden en onderscheyden eygenschappen bevindt in der natuere / oock wel in een eenich dingh / t'zy aerd-grondt / steen / bozne / blier / oft yet anders te wesen: Alsoo siet men by de constige oeffenaers onser Schilder-const verscheyden deelen / nae dat de Natuere hun bzeklijck oft mildelijck de hant toerepckende is; d'een is van wepnich ozdinantie / rouw / hardt / en onlieflijck in sijn berwe; d'ander in ozdineren / schilderen / en alle dingen der Const / heel volcomen / so dat hun dingen van den Schilders / en den

den gemeenen volcke gheluckelijck met een groot wel bevallen wozt aengesien/ ghepreesen / en in weerden gehouden. Onder de ghene die dus heel gracelijck zijn/is bysonder een voorneemlijc weerdich gerekent te wesen Frederijck Barotio: welcken gelijck hy is gebozen t'Vrbijn, schijnt de selve locht/aert en gheest inghetrocken te hebben / die zijn medeborger den Vrbijnschē Raphael deelachtich is geweest/ oft dat al zijn gracelijcheyt op hem verstorven / oft hem aengeerft is. By dat ick vinden can/ soude hy in zijn jeught te Room zijn gheweest ten tijde vā Paus Paulus de derde/daer hy in verscheyden dinghen op't nat kalck hem wel heeft ghedraghen: doch heeft hem meest altijts gehoudē/ als hy noch doet / in zijn Vader-stadt Vrbijn.

Hy is altijt gheweest seer versterlijck/ verstandich / en lieflijck in zijn teyckeningen en inventien/ den afferten en ander deelen der Consten wel uytbeeldende en treffende / vast in stellen / tronien en naeckten / van allen ouderdommen en kunde/een uytnemende lieflijcke welstandicheyt gevende. Hy heeft veel goede Conterfeytselen nae t'leven ghedaen/ oock verscheyden Tafelen / Tafereelen en Historien: Oock seer veel bevallijcke Marie-beelden van Olyverwe heeft hy ghedaen / in alle meest ghebruyckende de tronie van zijn huysvrouwe/ de selve oock met haer kindt op alle aerdighe soete manier van sitten naer het leven bootsende / veel tijts te wege brengende eenighe seer natuerlijck lachende tronien / t'zy van kinderen/ vrouwen/ oft eersame bevallijcke oude Mans / nae dat het in zijn ordinantie te pas is ghecomen / een dinghen dat bysonder zijn werck heeft geciert. Hy is altijts in zijn schilderen seer vloeyende gheweest/ zijn dinghen soo aerdich verdrijvende / dat hy de voorden der Lakenen op dē gront ligghende oock niet onverdreven liet/ tot een stuck weegs in den grondt / niet moghende lijden dat pet soo cantigh soude wesen afgesneden. Hier te lande is(mijns wetens) van hem niet te sien/ dan eenighe dinghen die in Print comen/soo van Cornelis Cort, als van den Sadlaers, te weten / eenighe seer aerdige Marp-beelden/ so bupten in't veldt/ als in Camer sittende / met meer ander Historikens: Insonderheyt een seer aerdighe wel gheordineerde Graflegginghe/ daer Christus met een vriendelijcke doode tronie wozt gedragen van Nicodermus, Ioseph van Arimathea, en Ioannes, welcken eenen linnen doeck ghevat hebbende / de beenen dragende / bewijst op een goede manier van dragen een gewelt en cracht / die in den jonghen lupden gemeenlijck is: Maer heeft Barotius oock natuerlijck uytgedruckt in Maria de Moeder Christi een hertlijcke droefheyt / met een onmachtichheyt oft swijmen: Oock in de ander Marien sietmen uytnemenden rouwe aenghewesen. Van zijn eyghen handt sietmen oock eenighe Printen gheëtst / daer men in soo cleen dinghen soo grooten aerdt en welstant siet/ dat het verwonderlijc en vermaecklijck is/te weten/een Marp-beeldeken in de locht/ en eenen S. Franciscus, op een geestighe wijse geknielt/om hoogh siende. Dese en dergelijcke dinghen/ die wy hier te sien comen/ getuygen ons hier te lande/ wat een besonder uytnemende licht en verrieringe in onse Const / in den Italischen Appenninen gheberghten hem onthoudt/ en zijn wesen heeft. Hy is altijt seer vloeyende en geestich in zijn Lakenen geweest / vlac/ en niet onverstandich / noch confuys in houwen en kreucken / gebruyckende met goet opmerckigh oordeel het leven/ in alle zijn dingen. Nu dewijl ick van zijn ouderdom niet en weet / noch van zijnen sterfdagh vernomen en hebbe/ so offer ick sijnen naem den heerlijcken gheruchte/ neffens den besten Italiaensche Schilders/ als der plaetse wel weerdich wesende.

Het leven van Iacob Palma, Schilder van Venetien.

HEeft Florencen te roemen / te wesen 't bedde van de Schilder-const in dese leste Eeuwen / en van so menich edel Const-rijck gheest / Heeft Room haer

haer te verheffen/ dat sy de groote Academie oft School is vā alle Schilders/ en Teycken-const oeffenende studiose/ oft leer-lustighe der gantsche Weereldt: Soo heeft geen Stadt haer te roemen boven Venetien/ van so veel goede treflijcke colorerders / oft wel-verwende Schilders over langh stadich t'hebben gehadt/ gelijc sy onder ander noch heeft haer Borgher Iacob Palma, welcken was gebozen Aº. 1548. Desen is oock besonder in sijn colozeren / oft handelen met der verwen/ op een aerdige/ vloeyende/gloeyende/ en vroplijcke maniere: gelijck ick hier van tot ghetuygh neem een groot stuck t'Amstelredam tot den constliefdighen Heer Henrijck van Os, wesende daer Venus, Iuno, en Pallas by een sittē aen Tafel/en de nijdige Tweedracht den twist-appel hen toeghewozpen heeft/en henen vlieght. Hier by zijn noch meer personagien/ als eenen half naeckten Schencker/ Kinderkens/ en ander dinghen. Maer bysonder is seer gracelijck de Venus, die half wat van achter sit/ en keert haer seer aerdich na haren Cupido, die haer pet schijnt heymelijck in d'oor te seggen/de tronie der Venus, bille/ knie/en alles zijn seer wel/ en op een verbaren manier van wercken ghedaen: Summa/is een stuck dat seer ghepreesen wozdt / gelijck het wel weerdich is. Noch is t'Amstelredam wel pet van hem te sien/ dat niet te verachten is: Doch wat te Venetien / en in ander Steden van Italien / soo Tafelen/ Tafereelen/ doecken/en Conterfeytselen van hem zijn te sien / weet ick niet. Daer comt oock nae sijn teyckeningh dooz Goltzium ghesneden upt in Print eenen S. Ieronimus, die een fraey actie doet. Van gheluycken comt van hem upt / dooz Gillis Sadlaer ghesneden / eenen S. Sebastiaen, dat een schoon beeldt/en van goeder actitude is. Daer is oock geweest den ouden Iacob Palma van Venetien / desen schilderde van Olyverwe een heerlijc besonderste werck in de Camer / daer die van de Schole van S. Marc vergaderen/ een stuck/ daer 't doodt lichaem van S. Marc wozdt gheyacht na Venetien in een Schip. Hier is seer aerdich uytgebeeldt een grouwelijck Zee-onweder / daer oock noch ander Schepen en Schuyten vande felle winden wozden bevochten / seer wel en met grooter aendacht ghedaen: gheljck oock is eenen groep beelden in de locht / in verscheyden ghedaenten van quade gheesten/die als Winden blasen/ om 't Schip/dat dooz de rasende golven met riemen crachtelijck wozt geroept/ te beletten. Hier sietmen den vlijt en behendicheyt der Schippers/'t ghewelt der Winden / 't roeren der baren / en de blixemen upt den Hemel vallen/'twater gebzoken van den riemen / en 'twouwen der riemen van de cracht der Roepers/ een dinghen wesende dat niet te verbeteren is / de Natuer naerder te comen: want het schijnt in't aensien / dat het heele stuck roert en schudt/ gelijt of tgene daer in geschildert is al leefde/en natuerlijc geschiedde. Noch schilderde hy van Olyverwe d'hoogh Altaer-tafel vooz 't Clooster S. Helena, te Venetien by 't Casteel een dzy Coninghen / daer veel beelden en seer uytnemende goede tronien in comen / en schoon Lakenen/ belept met eenen goeden swier oft gang der vouwen. Noch in de Kerck van Sta. Maria formosa, is van hem een Tafel vooz de Busschieters oft Artilleriemeesters/ waer in comt een S. Barbara soo groot als 't leven / met op een sijde S. Anthonis, en op d'ander S. Bastiaen: maer de S. Barbara is 't beste Beeld dat desen Palma opt dede. My ghedenckt te Lepden te hebben ghesien/ ten huyse van eenen van der Muelen/boven 't prootael in de Camer/ een Vrouwen tronie/ met hals en borsten naeckt / 't welck heerlijck en wonder wel upt der handt stondt/doch van by scheen met wepnich arbeydt / en met niet te groote handelinghe gedaen te wesen. Daer is te Venetien een Conterfeytsel / dat hy naer hem selven had gedaen / datmen altijts op 's Heeren Hemelvaerts dach op de Feest te Venetien sach / dat Michel Agnolo, noch Lionardo da Vinci, niet hadden moghen verbeteren / soo heel verwonderlijck is dat gheacht gewozden/ om sijn heel uytghenomen schoonheyt/ soo wel ghestelt en ghe schildert als het is. Achter naer/doemen vermach te verbeteringhe

beteringe in zijn werck/is het met hem te rugghe gheloopen: Doch hadde te voozen ghenoech ghedaen / onder de beste Schilders te zijn gherekent/ en allen laster van hem/ oft zijn gherucht te wesen afghekeert. Hy is ghestozven oudt 48. Jaer. Aengaende den jonghen Palma, die is noch daghelijcx doende in de Const binné zijn Vaderlijcke Venetien/ wesende een Man van 54. Jaer ouderdoms. Watter meer vooz Italiaensche Schilders te Venetien/in den Steden van Lombardien / oft elders daer ontrent zijn/ die wat besonders zijn / en mijn Pen licht weerdich mochten wesen/is my niet bekent/ ick hadse anders gheern al by den anderen: Maer dewijl sulcx niet can gheschieden / keer ick my nu tot onse hooge School Room / daer altijts een goet deel vernuftige en vlijtige naevolgers onser Schilder-const by een zijn / waerom ic daer geen handt op ydel stede sal hebben te leggé / op dat ick d'Histozie der Italiaensche Schilders mach verwullen/en ten eynde bzenghen / om soo te comen tot onse Nederlanders / mijn Landt-volck en kennis.

Van Ioseph van Arpino,
uptnemende Schilder te Room.

DAt den namaels in vzeucht eyndigenden weg der deuchtsaemheyt/ nae uptwijsen van Pythagoras letter/ harden en nouwen ingangh heeft / en is nu ter tijdt den conslighen Schilder Ioseph van Arpino niet gantsch onbekent: welcken den pozrenden noot zijner Ouders / tot der Consten volcomenheydt heeft doen haesten / soo dat hy in zijn vzoeghe groene Jaren loflijcke vrijbe vzuchté zijns arbepts heeft van hem laté sien. Sijn Roomsche moeder Vzouw Ioanna, eens edelen Spangiaerts dochter / was noch jong zijnde haest Weese/ Vzouw / en Weduwe. Weese wesende/ was beskelt te Room in't Clooster van S. Anna. Vzouwe wozdende/ was ghetrouwt met eenen Ioseph Cleermaecker van Arpino, in't Hertoghdom van Sarro, onder t'ghebiedt des edelen Iacobo Bon compagny, daer sy t'eynden vzy Jaer Weduwe werdt / en weder Hupsvzouwe van eenen aldaer gheheeten Muzzio da casa Polidoro, eé slecht Schilder wesende / om dat hy meer de wapené in de Fransche krijgen/als de Schilder-const oft pinceelen gevoeffent hadde. Van desen is ghecomen Ioseppino, welcken de Moeder upt eenen vzoom oft openbaeringe (so sy seght) den naem Ioseph liet geben. Hy was gebozen Anno 1570. Den jonghen Ioseppijn in zijn opwassen was ghemeenlijck doende met met kolen upt het vyer eenige dingen te teyckenen: waerom de Moeder dit siende/grooten lust hadde weder nae Room te keeren/latende haer selven voozstaen/ dat den Jongen wat bysonders te wozden hadde. Waer mede den Vader den spot dzijvende / seyde: Hy sal een Schilder wozden als mijns gheliick. Eyndlinge te Room comende/ geraerté in groote armoede / dat sy den kost niet wel wisten te ghecrijghen: en dooz uptnemende ghebzeck/ de Moeder een haer jongh kindt most vyeren oft bakeren met het roet upt den schoozsteen: maer Ioseph vertroofte haer ten besten / seggende / hy wilde alle vlijt doen te leeren / om t'huys te helpen onderhouden/ als hy pet doen conde. En gaende dagelijckx upt teyckenen soo hier soo daer/ waer pet fraeys was / met een bzoodt van een oozigen/dat hy dooz zijnen yver tot leeren / wel tsavonts half wederom t'huys bzacht. De Moeder bedenckende/of hy met ander Jongers mocht den tijt met spelen doozbzengen / quam sien wat hy dede / en stondt dickwils langhen tijt achter hem dat hy't niet en wist. Den Vader trock veel tijts bupten Room / eenighe dingen doende vooz den Boeren/ en was ghewent te maken ex voto. T'geschiede in zijn van huys wesen/dat een Man vast nae hem quam vzaghen / die van een Peerdt gheballen wesende/ begheerde haestich een Ex voto te hebben ghemaeckt: waerom Ioseph dat aengenomen / en tegen des anderen daeghs van waterverwe gedaen heeft / tot een groot wel behallen van den man. Veel repsé is hy in geselschap van ander Schilders / met zijn Vader ook bupten der Stadt ghetrocken in verschep-

bergulden. Daer na te Room weder gekeert wesende/ end' hem als vooz henen beghevende tot zijn ghewoonlijck teyckenen / ist geschiet datmen te Room in't Palleys doende was aen de Logie oft Gallerije van Paus Gregorius de 13e. Bon Compagny, waer over ghestelt waré als Capomaistri oft Oppermeesters/ eenen Nicola Pomoranzio, en eenen Pater Ignatius, de welcke verscheyden jonghe Schilders aldaer hadden in dat werck doende. Dit siende Ioseph, wert met lust ontsteecken / en van noot zijner Ouders ghedzeven/ om in dat gesellschap te moghen coomen/ wat hy in so vroeghen tijt inde Schilder-const dooz stadigen vlijt hadde gevozdert: maer also hy te bloot viel den voornoemden Meesters te vzaghen nae werck/begheerde hy ernstlijck aen zijnen Vader / dat hy dat vooz hem wilde doen. Maer alsoo den Vader in plaetse van sulcx te versoecken/ met den Jonghen zijnen spot dzeef/ is Ioseph self ghecomen by Nicola Pomoranzio, die hem van dagh te dagh uptstelde: eyndlijck dooz aenhouden/ wozde Ioseph gestelt te maecken in de schilden van des Paus wapé Vzaken/ gelijck des Paus wapen doe was. Dese Vzaken daghelijcx eenderley makende/begonden hem te verdzieten/ dewijl hem de aenpozrende Natuere noodde tot hoogher vooznemen/begeerde daerom aen Pomoranzio, dat hy mocht aen ander dinghen gestelt wesen: want die Vzaecken en waeren maer werck vooz eenighe slechte Jonghers. Dit wozde hem teghen des anderdaeghs toegesept. Waerom hy doe seer vzoech is ghecomen op't werck: alwaer hem een van die Schilders ghehoodt/en te werck stelde/zijn Tavelotse toe te maecken / hem aensiende vooz een van de Jongers/die sulcx ghewoon zijn te doen. Ioseph antwoozde/dat hy daerom niet en was ghecomen: dan dewijl den Jongé daer noch niet en was/woude hy't geern hem te gheballe doen. Ondertusschen is den Opper-meester Pomoranzio ghecomen/die vzaeghde hem/ of hy moets ghenoech hadde te maken inden Gzotissen oft tieraten een Massher / waer toe Ioseph gewillich was/ en maeckte dese Massher tronie / die ontrent een handt groot mocht wesen / met sulcken vlijt/ en soo aerdich/ dat alle die ander Schilders quamen achter hem staen / en saghen met groot ontsetten en verwonderen de seltsaem uptnementhepdt / die Ioseph in de Schilderconst onberwacht daer openbaerde. Onder dese Schilders/den ghenen die hem de Tavelots hadde doen toemaecken / badt hem/hy soudet hem té besten houden / en vergheven / hy hadde hem aenghesien vooz eenen slechten Leer-jongen/dan nu sagh hy hem vooz een groot Meester/en wou hem op een ander tijdt self de Tavelots en verwen toemaken. Hier naer wozde Ioseph ghebzupckt in Histozikens / daer hy hem wonder wel in vzoegh / en zijnen loon wozde hem daghelijcx vermeerdert / eyndlijck tot acht en thien Iuli des daeghs / elcken Iul is vijf stupvers. Doe nu Nicolaes Pomoranzio zijn deel / te weten/ de helft van de Logie/ voldaen hadde/ begheerde Pater Ignatius Ioseph ook in zijn werck te hebben. En alsoo hy nu daer ook doende is geweest vooz den Pater, was hy soo vlijtigh altijts op't werck/ dat hy / doe ander waren gaen noenmalen / noch bleef wercken: Waerom hy van dese zijn medegheselten seer benijdt is ghewozden. Het welck zijn Moeder vernemende / hem gheraden heeft / dat hy met den anderen soude afgaen / al en wilde hy met hun niet in de Herberghe gaen/alsoo dat de maniere is/ vreesende oft hem eenich ongheluck mocht dooz dese benijdinge ontmoeten. Het is eens ghebeurt / dat hy weder alleen overbleven was op't werck / en doende aen eenich Histozijken/ alwaer den Paus op't slach is ghecomen/ en hy neder gheballen. Den Paus hem verwonderende van zijn werck in so groenen ouderdom/ seyde hem / hy soude blijven sitten / en met zijn werck vooxt vaeren. En alsoo Pater Ignatius teghenwoozdich was / vzaeghde zijn Heylichept/wat dat vooz eenen Jonghen was. Den Pater seyde den Paus alle de gheleghenthepdt / den grooten noodt der Ouders / ende groote schijnbaerhept die den Jonghen hadde / en beweeg een uptmuntende groot Meester te wozden. Doe liet den Paus

vernemen nae de Ouders/ en bevindende dat het eerlijcke luyden waren/heeft hy verordineert een provisie van drie parten/ Broodt / Wijn/ Olp/ Vleesch/ toespijs/oock Licht/en Besems/alderley noodtwendicheydt om huyshouden voor dry persoonen / en thien gouden Kroonen s'Maents. Doe heeft Ioseph hem stadich meest veronlecht in den dienst van den Paus / wesende evenwel van alle zijn wercken volcomelijck betaelt. Het is geschiet/ doe hy zijn eerste Maendt-ghelt soude haelen en ontfanghen/ dat den Pagadoor, des Paus Ontfanghet/van hem begheerde Hantschrift/oft Quitantie van zijner handt: maer also hy seyde/niet te connen schrijven / antwoorde den Pagadoor, hoe hy/ die soo goeden schilder was/ niet schrijven en con / en dat het schande was. Des is Ioseph t'hups gheromen sonder 'tghelt te willen ontfangen / en bedroeft wesende beclaeghde hem / dat zijn ouders hem niet hadden laten te School gaen en leeren. De Moeder gaf hem moet/ en leerde hem op den selben avont so veel schrijvē/ dat hy des ander daegs 'tgheldt ontfingh met zijn eyghen Quitantie. Waer van den Pagadoor, seer verwondert zijnde / seyde: Dit is wat wreemts / dat ghy gister avondt niet en conder schrijven / en op eenen nacht dus haest hebt gheleert. Onder ander wercken/ die Ioseph veel en constich ghedaen heeft/was hy ten lesten doende by Monte Caval, inden Hof van Cardinael d'Esté, in't Somer-palleys van den Paus/ in de Capelle / daer hy maeckte d'Historie van den Paus S. Gregorius, en alsoo hy wel hadde gewilt deses Paus tronie maecken met een vrolijck wesen/ was het onmoghelijck: want hoe hy zijn Const daer in oeffende/sagh de selve altijt droeffijck: waerom hyse verscheyden repsen afbickte / en van nieus met kalck (ghelijck het op't nat was) liet besetten. Eyndelingh daer over doende zijnde / en het hem niet en wou ghelucken/broeht zijn Broeder hem tijdinghe / dat den Paus Gregorius de 13e. overleden was: Waer by te verwonderen is / wat vreemder verborghenheden en werckingē in der Natuer somtijdts ghespeurt worden. Dees droeve boodtschap hoorende / werp Ioseph alles upt der handt / laetende de droeve tronie onvolmaeckt / alsoo sy noch is. Doe is zijn ghewoon provisie ten eynde gheweest: maer quam daer na in dienst van den Cardinael S. Severino, daer hy noch teghenwoordich in is / en provisie van heeft voor hem/ oock Broodt en Wijn. Hier nae heeft hy ghewrocht voor d'een en d'ander. Ondertusschen isser over eenen zijnē Broeder/genaemt Bernardino, die oock een goet Schilder is/swarichepdt gheballen: want alsoo desen met eenen Edelman/ Sr. Antonio Gaiettano, 'thooft vanden gebannenen/ te veel ghemeenschap maeckte / en had hem gedaen een schoon Roer/ worde hy niet alleen ghebannen: maer hem worden 500. Croonen op zijn lijf ghestelt. Het geschiede dat de Justitie van Room dese ghebannen op eenen tijdt hadden voorghenomen t'overballen / en te vanghen / wetende datse niet seer wijt van Room en waren. Ioseph dit vernemende/is in alder haest des avonts heymelijck te Peerde uptghetrocken/en is dit ghesel schap comen waerschouwen. De gebannen hebben stracx de vlucht genomen nae t'geberchte toe/alwaer sy met de Justitie / die hun seer kort hadde gevolgt/ schermutseerden/en hunnen spot hielden / om datse aen hun niet uptgherichten conden, Ioseph is voorts gherocken nae Arpino, en schickte zijnen Broeder nae Napels / in het Clooster der Cathupsers oft Satereusen. Ioseph wesende t'Arpino, alwaer hy upt vreese hem onthiel / schilderde op de plaetse tegen eenen muer van de hoogh Kerck/ ghenoemt Sr. Agnolo, om daer van hem memorie te laeten / twee Beelden / te weten / Mario, die seevenmael te Room Consul was/ en den gheleerden Cicero, om datse daer van ghehoorte waeren. Dit is al gheschiet ten tijde van Paus Sixtus de vijfde / naer welcks overlijden de sake van Sr. Antoni voornoemt ghemiddelt en ghevredicht is ghewordē/ dat oock Bernardino, Iosephs Broeder / is los en vry ghewordē. Ioseph worde oock te Room ontboden/ als geenen noot hebbende. Doe maeckte hy tot S. Laurens

S. Laurens in Damas, de Historie van S. Laurens, daer hy gevanghen wort/ en noch eenighe ander. In dese vanginghe is te sien een geestighe manier van ordineren/groote coorenthepdt/ en gracelijcke actien der Beelden / oock een seer aerdich schoon Peert / welck hy te voozen van aerde hadde gheboetseert/ en is seer wel ghedaen: soo is oock eenen dieder op sit / met vlieghende goet Laken. Summa/ dit werck was en is sulck/dat het veroorsaect heeft/ dat Ioseph seer vermaert / en in een groot aensien is ghewozden. Dit werck gedaen/ quam hy te Napels in't Clooster der Cathupsers voornoemt / daer zijnen Broeder hem onthouden hadde. Doe Ioseph daer in dat Clooster doende was met pet te maecken/ quam hy ontboden wesende te Room/ om dies wille dat zijnen Vader sieck was ghewozden / die oock kozts ghestozven is. Hier nae begon Ioseph een werck/tot S. Lowijs, in de Fransopsche Kerck / dat welck upt eenige oorsaeck niet voldaen wozde. Na noch eenighe wercken / maeckte hy in't Clooster van Sta. Procede, een Capelle/ waer in seer constich van hem zijn ghedaen de vier Leeraers der Kercken / en Sibillen. Nae desen heeft hy aengenomen voor den Roomschen Senaet/ het werck van het Campodoglio: doch door veel aenstaen van den Prioor vā 'twoornoemde Clooster te Napels/ is daer henen gherepst/alwaer hy maeckte in een Sacristie seer uptnemende schilderije / en is daer nae te Room ghekeert / om 't werck op 't Campodoglio te voorderen / alwaer hy soude maken verscheyden ghesch iedenissen der ouder Romeynen/en hem worden voor eerst te schenc in een roode zijden bupdel ghegheven hondert gouden Croonen. Voor eerst maeckte hy d'Historie /daer Romulus en Rhemus van de Wolvinne ghevoestert worden. Noch eenighe Historie van een bataillie heeft hy in't selve werck des Campodogli aenghevanghen: maer upt begeerte van den Paus Clement de 8e. most hy maecken tot S. Ian Lataranen, by de Fonte Constantini, in een Capelle van S. Ian d'Euangelist / daer Ioannes fenijn dzinct: in een ander Historie/daer hy hem laet lebende in't graf legghen / en daer 'sanderdaeghs niet en wort ghevonden: dit zijn groote doeckē van olpverwe. Voor veel schrijven vande Hertoginne van Crats, Moeder der teghenwoordige Conginne van Spaengien/ aenden Cardinael St. Severino, maeckte hy noch eenen doec van Olpverwe/daer Maria jong ten Tempel wort gebracht/ dat oock seer wel ghedaen was. Den Neef van den Paus/ den Cardinael Olrobrandino, heeft Ioseph oock in zijnen dienst aenghenomen / en provisie ghegheven: daer voozen dede hy op doeck van olpverwe eenen dooden Christum, van den Enghelen ghehouden. Hier nae ist gheschiedt / dat den Paus trock nae Ferraren/ doe dat Hertochdom hem aē verstozven was. Doe wozde Ioseph versocht mede te repsen. Te Ferraren wesende maeckte hy drie stuckens van Olpverwe / ick meen op cooper platen. Alaer te Ferraren is doe oock ghecomen den Hertogh Albertus, met de Coninginne van Spaengien / doe daer de trouwingen zijn gheschiet. Een van dese stuckens schonck den Paus aen den Hertogh Albertus, en in't stuckken was eenen S. Ioris, die de Draecke beverht: Het ander stuckken gaf hy der Coninginnen Moeder: Het derde / de Coninginne. Daer nae te Room ghecomen/ wozden den Paus ghesonden van der Coninginne Moeder eenige Pater nosters van root corael / vermenghet met gouden teerkenen / van welcke hy een schonck aen Ioseph, seggende: Dat is vā de Hertoginne / die u schilderije heeft. Ioseph is oock altijdt seer ghemeensaem met dē Paus tegenwoordich/den voornoemden Clemens de 8e. het welck bewijslijck is: want alsō den Paus Jaerlijcx vā eenich Coopman wort upt Hollandt Bier ghesonden/ist gheschiet/dat Ioseph is ghecomen by den Paus / die zijn noenmael ghedaen hebbende / liet hem schencken een goet glas met Bier/ en brachtet Ioseph: het welck Ioseph geschouwen wesende / droncket / eer hy schier wist wat het was/half upt. Den Paus dit siende /seyde: Wy dunckt het en behalt u niet wel/ gheest het my/ ick salt uptdrincken / gelijck hy dede. Hier

nae heeft den Paus teghen het Jubile-Jaer van 1600, doen vercieren en schilderen de Kercke van S. Ian Lataranen, alwaer hy Ioseph heeft Overste van het werck ghemaeckt/waer toe hy hem liet ghéven 1000. Croonen op de handt/en Ioseph worden alle weecke ghegheven 200. Croonen / om den Wercklieden te betalen/en dit most om de corthept des tijdts in haesten ghedaen zijn. Doe Ioseph met dit werck veronlediçht was / worde hy ontboden / oft doen gaen by den Neef van den Paus Altobrandijn, om eenich belanck / soo sulex den naem hadde: maer desen weeg hem voort tot den Paus. Ioseph daer comende/ schonc hem den Paus een Ridderschap oft Cavalerade, en maeckte hem Ridder van S. Pieters, seggende/ hy wilde hem ock een teecken van Ridderschap gheven. Etlijcke daghen daer nae schonck hy hem een gouden keten / die sesmael om ginck/daer hingh aen een Medaille /op d'een zijde was t'conterfeytsel van den Paus / op d'ander zijde een Crups / op d'een zijde van t'Crups een Palmtack / op d'ander een Lauwertack. Met dit gheschenck is Ioseph met t'aenghevanghen werck tot S. Ian Lataranen te vrolijcker voortghevaren. Daer maeckte hy een groot back op't nat tot het hoog Altaer-tafel. Dit is d'Historie van onses Heeren Hemelvaert/met Apostelen/ en twee Enghelen / en zijn al beelden meerder als t'leven. In dit werck doende wesende/ is Ioseph sieck ghewozden/ waerom den Paus seer droef wesende / sondt hem dageliex zijnen eyghen Doctoor/en een Olie/die men heet/ Olio del gran Duco, die groote menichte vã gouden Croonen d'once weerdich was: hier mede wozde hy over zijn lijf gesmeert / gheliick ock wozde een Nederlandts Schilder / ghenaemt Floris van Dijck, die hem seer ghemeensaem goet vrient en gheselle was. Onder haer lieflijckheden / die Ioseph vanden Paus ghesonden werden/ werden hem ock van den Paus ghesonden 100. gouden Kroonen / om zijn tijdt-verdrijf mede te hebben. Ghenesen wesende / heeft hy de voornoemde Historie volepndicht / tot zijnen grooten lof. In desen tijdt maerte Bernardino zijn Broeder in de selve Kercke ock een Historie/dat welcke ock goet werck gheacht is. Ioseph heeft onder ander wercken geschildert een Logie op't nat/voor een Edelmã te Room/ welcke Frederijck Zucchero was aen besteet gheweest / dat hyse al met eyghen handt soude doen: maer alsoo den Edelman eens op't stack quam / dat eenen Jonghen daer aen doende was/ pet aen te strijcken daer geen belanck by en was/wert den Edelman verstoort / liet alles afbicken / betaelde Frederijck al op / en wat men hem seyde/ wildet van Ioseph ghedaen hebben. In dese Logie quam onder ander dinghen / daer Cupido eenen Pan onder hem leght / bewijsende dat de Liefde Natuere overwint / gheliick dat in print komt / ghesneden van Iacob Matham. Ioseph heeft ock ghevoordert het werck van Campodoglio, en alsoo hy hier toe hadde geschildert op een doeck een batalicken / met seer aerdighe Peerdekens en Soldaetkens / met verstierlijcke wapens / helmen/en anders/het welck hem soude dienen tot een schets oft ordinantie / wozdende hem voor geboden 500. Croonen. Ioseph was ock A°. 1600. met den Cardinael Altobrandino te Parijs in Vranckrijck / doe't Houw'lijck geschiede van den Koning Henrijck de 4e. met de nichte vanden teghenwoordigen Hertogh van Florencen. Wat hy in Vranckrijck geschildert heeft/ en weet ick niet / dan dat hy te Room ghekeert/ vast voort voert in zijn Const / en van den Paus/ en ander Heeren/ hoogh'lijc begaeft/en vereert wozt / gelijck hy om der Const wille wel verdient / en weerdigh is.

T'leven van noch ander Italiaensche Schilders / die teghenwoordigh te Room zijn.

T'Gheschiet dat de Oeffenaers onser Consten t'somtijden gheliick slaperigh ghewozden / hun te vreden houden met een ghemeen manier van wercken/ die hun tot onderhoudt / en noodtdruft mach dienen in't ghene dat hun daegelijcx meest voor kompt te doen / sonder veel hunnen geest/ oft sinnen te bemoeyen / oft te veronledighen met veel studerens / oft veerder nae te soecken der Consten volcomenheyt/ besonder als de Princen / Heeren / en machtighe / hun hoofden tot ander dinghen ghewent hebben / als op bouwen/schilderen/ oft dergheliicke. Bysonder te Room/ wanneer den Paus niet const-liefdigh en is/ niet latende bouwen/en schilderé/ maer tot ander dinghen ghenepght is / soo volghen hem Cardinalen/en ander Heeren / daer in nae / dat d'Italiaensche Schilders wepnich te beschicken hebben/ maer de Nederlanders die hun selven niet wel connen voort doen: En dat se als wijnliefdighe Bacchus kinderen/ niet te wel in order oft in de kleeren en zijn/ wozt hun ock wepnigh eenigh besonder werck in Fresco / oft anders betrouwt/ des blijven sy ghemeenlijck op hun cleen koper plaetkens al stadigh sitten/gheliick den Wever op zijn weestouw/ daer sy ock wel effen so veel mede leeren / als of sy sulck hantwerck deden: Want het zijn soo eenighe Marybeeldekës/oft ander Sancté/ oft Sanctinnen/ die altijdt op een wijse oft streke moeten wesen / de tronten moeten sulcken treck van neus en mont/ en de mouwen soo veel plopkens oft bouwen hebben / en is altoos Item het self / daer heeftmen dan zijn ponskens toe / want men maeckter soozten van by dousijnen: Maer wanneer dan de Spaensche vlote van Indien door d'Enghelsche Roovers/oft anders qualijc geluckt/ en dat het Spaensche bupdel te Room niet wel ghespeckt en is/ hebbent de Nederlanders heel slecht / want de Spangiaerden hun dingen meest roopé. Dorh d'Italianen / daer ick van voor hadde te verhalen / wanneer dat den Paus en de Princen onse Const toeghedaen zijn/ en ghenuecht hebben Pallepsen / Kercken / en anders te vercieren / en dat sy eenigh uptnemende Oeffenaer onser Consten / met rijckelijcke beloninghe/ en gheschencken versien/ en voorspoedelijck helpen tot eerlijcken staet / dan beginnen de geesten te wackeren / en d'ooghen opdoende / verder te sien / en allen blijt te doen/ om op te stijgen tot volcomenheyt. Dan ontstaetter om sten eenen gemeehlijcken strijt/ en eé om smelst loopen tusschen dese: Hier wert eenen vrandenden over t'ontsteken: hier begint de magher afjonstichept in't verborgen haer swarte wiecken te roeren / en elck zijn best te doen / het voorgestelde prijsstepcken nae hem te strijcken. Dus isset ock toeghegaen te Room / onder de Const: want doe Iosepino om de deucht zijner Consten by den grootē dus wert ghesien / in voorspoet en eeren opgheroghen / hebben veel hem ghesocht nae te volghen/ ghelijck te zijn/of voorby te loopen. Waer door eenighe wonderlijck ghevordert / en in de Const toeghenomen hebben. Onder ander isser eenen geheeten Caratz, woonende tot den doorluchtighen Cardinael Farnees, alwaer hy verschepden fraey dinghen heeft gedaen/die seer uptmuntende zijn / insonderhept een schoon gallerije / die so uptnemende geschildert is op 't nat/ datter gheseyt wozt/ dat dese maniere die van alle ander Meesters te boven gaet / en dat de schoonhept niet upt te spreken is.

Daer is ock eenen Michael Agnolo van Caravaggio, die te Room wonderlijcke dinghen doet: hy is ock gheliick den Ioseph voor verhaelt / upt der armoede op gheclommen door blijt / cloeck en stoutelijck alles aenbattende/ en aennemende / gelijck eenige doen/ die niet en willen door bloohept oft cleenhertichept t'onder blijven: maer vrymoedich / en onbeschroomt hun selven voort doen / en hun voordeel over al stoutelijck versoecken/ twelck dorh alst eerlijck / op taemlijcke wijse / met beleefthept toegaet / niet te mispijsen is: want 'tgeluck wilt hem selven van'tself ons dickwils so niet aenbieden/ het moet somtijts van ons ghetenteert / aenghepoort/en versocht wesen. Desen Michael Agnolo dan heeft alree met zijn wercken groot gerucht/ eere/ en naem gerreghen. Hy heeft ghedaen een Historie tot S. Laurens in Damas, neffens die van Iosepino, daer in zijn leven van verhaelt is: hier in heeft hy gemaeckt een Maenken / oft Keusken / dat nae Iosephs Historie toe siende de tongh upt steeckt/ schijnende of hy aldus Iosephs werck

wilde bespotten: want hy is een die van geen Meesters dingen veel houdt: doch sp selven niet openlijck prijsende. Dan zijn segghen is / dat alle dinghen niet dan Bagatelli, kinder-werck / oft bueselinghen zijn / t'zy wat / oft van wien geschildert / soo sp niet nae t'leven ghedaen / en gheschildert en zijn / en datter niet goet / oft beter en can wesen / dan de Natuere te volghen. Also dat hy niet eenen enckelen treck en doet / oft hy en sittet black nae t'leven en copieert / end' en schildert. Dit en is doch geenen quaden weg / om tot goeden eyndt te comen: want nae Teyckeninghe (of sp schoon nae t'leven comt) te schilderen / is soo gewis niet / als t'leven voor hebbé / en de Natuere met al haer verschepden verwé te volghen: Doch behoefde men eerst so verre gecomen te wesen in verstandt / dat men t'schoonste leven upt t'schoon onderschepden en upt te kiesen wist. Nu isser neffens dit Coorzen weder dit Kaf / dat hy niet stadigh hem ter studie en begheeft / maer hebbende een veerthien daghen ghewrocht / gaet hy der twee / oft een maendt teghen wandelen / met t'Kapier op't sijde / met een knecht achter hem / van d'een Kaetsbaen in d'ander / seer ghenegen tot vechten en krackeelen wesende / soo dat het seldtsaem met hem om te gaen is. Welcke dingen onse Const heel niet en ghelijcken: Want Mars en Minerva zijn doch nopt de beste vrienden gheweest: Dan soo veel zijn handelinghe belangt / die is sulex / datse seer bevallijck is / en een wonder fraey maniere / om de Schilder-jeught na te volghen. Daer is noch binnen Room eenè / met naem Paulo Gydot, mede uptmuntich / en overtreffende wesende / oock heel verschepden en anders van Natuere als ander Meesters / hebbende seldtsaem Inventien / en ordinantié in zijnen kop: en hoewel eenighe hem achten half eenen slach van de Molen wegh te hebben / oft half mal / soo zijnder van goet oordeel / die hem houdé voor een van de verstandichste Meesters / die men vinden mach / wesende geleert in Mathematica, dat is een Const van den Planeten / en ander Natuerlijcke dinghen te kennen. Van hem zijn seer constich ghedaen twee stucken op't nat tot S. Pieter Montorio, beside het stuck van Raphael van t'hoogh Altaer / sonder dat hy van pemandt last hadde oft loon verwachtede. En heeft noch een dinghen ghedaen / tot een groot verwonderen aller Const verstandigher / te weten / dat hy upt een passelijck groot stuck Marmors heeft ghemaeckt een groep van vijf oft ses figueren onder den anderen / die alle seer constigh / en van grooter uptnementhept zijn / en so eenige willen seggen / ten eersten upt den rouwen steen ghesocht / en te weghe ghebracht sonder eenigh Model / oft voor-boots van klep / oft wasch: dit selve heeft hem seer gheruchtigh gemaeckt / en zijnen naem loflijck wijt verbreydt. Noch isser een ander uptnemende Schilder / geheeten Ioan Boglion, die uptnemende manier heeft van teyckenen en schilderen. Daer zijn oock van dit Jaer te Room ghecomen twee Schilders / een van Siena, en een van Florencen / en een Vrouw / die men seght oock wel schildert. Dese souden in Sinte Pieters Kerck (soo men seght) elck een stuc van Olyverwe maken: Watter van comen wil / dat sal den tijdt leeren. Dit is al t'ghene ick can vernemen van de teghenwoordighe Italiaensche Schilders binnen Room wesende / die uptmuntigh / en in de Const naem-weerdigh zijn.

Van eenige Italiaensche Vrouwen / die de Teycken-const / en Schilderen constich hebben gheoeffent.

ALs men den tijdt daer in wilde toebrengen / soude men vinden / en connen verhalen / veel namen van Vrouwen / die in den ouden tijdt verschepden wonderlijcke / heerlijcke / en loflijcke wercken / Consten en vernufticheden hebben ghedaen / en te weghe gebracht / soo in Krijghs-handel / maet-sangh / Dicht-const / Sterre-const / welspreckenthept / nutte vonden / wonderlijcke voorseggínghen / en dergelijcke: Soo dat licht waer gemaeckt conde worden / dat de

Vrouwen / als sp willen toeleghen nae te trachten eenighe deucht-saem Consten en wetenschappen / ock tot volcomenhept / en loflijcken eyndt / eyndelijck gheraken. Om dit te bevestighen / latende d'oude gheschiedenissen / mach ick voor eerst hier voortbrenghen een nieuw Exempel van Propertia van Bolognen die niet alleen schoonlijvich / in singhen en spelen uptnemende was / als in meer Consten en wetenschappen: Maer begon ock / als vernustigh van gheest wesende / te swijden op Perseteenen wonderlijcken supver / en scherpe dinghen. Onder ander / dat upter maeten seldtsaem te sien was / de heele Passie / daer niet alleen menichte van beeldekens in waren / maer men sagh daer noch eenen aerdt in / en een verstandighe maniere van bedeelinghe / en ordinantie / op soo cleen rumpte van eenen Perseteen. Dese verstout wesende / begon aen de harde Marmozen handt te slaen / en daer in verschepden dinghen te doen / als een Conterfeytsel van eenen Graef / dat pegheljck wel behaeghde / en eenigh Stadt-werck van belangh / daer sp grooten lof en gherucht door vercreegh. Daer nae sp op een schoon Jonghelingh al te seer verlieft wesende / dewijl sp (hoewel noch jongh) een anders Echte Vrouwe was / (gheljck of sp haer selven daer in bestraffen wilde / dewijl ock den Jongman op haer niet veel achtede) maeckte in een Marber Tafereel half rondt / daer d'Hupsvrouwe van Putiphar, Ioseph bp dé mantel nae het bedde treckt / dat wonder aerdigh gheordineert en ghedaen was. Sp maeckte noch twee groote Enghelen / die ock te Bolognen in een openbaer werck te pas ghebracht zijn / die wel ghedaen / en van goeden ghestalt en maet waren. Sp teyckende aerdich metter Pen / sneedt ock mede in Coper / om te drucken / so dat het haer grooten lof toegebracht heeft: Want haer alles wel gheluckte / sonder haer Italiaensche liefde-sucht / die sp niet verwinnen / noch de ghewenschte artzeny bekomen mocht. Dese sp al doot en begraven was / doe den Paus Clement de sevenste te Bolognen / naer de Crooninghe des Keysers / ernstich na haer vernam / en wel hadde willen sien / doch te spade / want sp een weke te voren was overleden. Welckes doot zijn Heylichept / en noch meer haer Borghers verlaeghden: Want sp hieldé haer t'wijl sp leefde / het meeste wonder der Natueren van deser Eeuwen.

Noch isser gheweest onlangs binnen Florencen / d'overste van een Clooster / geheeten Suster Plautilla, de welcke beginnende van langher handt teerckenen / en met de verwen naevolghen de dinghen / oft Schilderijen van uptnemende Meesters / heeft eenige dinghen soo ghedaé en gehandelt / datse den Constenaers grootlijc heeft doen verwonderen. Van haer zijn in haer Clooster van Sta. Catharina, twee Altaer-tafels: maer 'tgeen meest wordt ghepresen / is / een Dzp Coninghen Christum aenbiddende. Noch in een Clooster van Sta. Lucia, is van haer een groote Tafel / met Maria, en t' kindeken op den arem / met veel omstandt van Sancten en Sanctinnen. Dees en veel ander dinghen / als Tafelen / Tafereelen / groot en cleen / zijn van haer te Florencen / in Kercken en Edelluyden huysen / die seer schoon zijn. Haer eerste oeffeninghe was / af te setten / en te verlichten: waer van ock veel Tafereelkens noch aldaer in verschepden plaetsen mogen gevonden wesen: Doch in haer leste Olp-verwe dinghen / het beste dat sp dede / waren Vrouwe tronien / seer sedich / schoon / en bevallijck de selve makende. Dickwils conterfepte-se in haer wercken de tronie van een Jouffrouw Constantia de doni, wesende doe ter tijdt een voorbeeldt van onghelooflijcke uptnemende schoonheydt en sedicheydt. Daer is noch gheweest Vrouw Lucretia Quistelli, van Mirandola, Hupsvrou van den Graef Clement Pietra, welcke gheleert hebbende van eenen Schilder / geheeten Alexander Allori, discipel van eenen Bronsino: dese heeft van Olp veel Conterfeytselen gedaen / die weerdich zijn van elcken ghepresen te worden. Doch eene / geheeten Sophonisba van Cremonen, dochter van Amilcar Anguscivola, dese heeft meer als ander Vrouw in Italien van onsen

tijde toeghelept/mopt en vlijt ghedaen/ de Schilder-conſt te oeffenen: ghelijck ſy oock met meerder volcomenheydt en welſtandt heeft ghedaen: want ſy niet alleen con teyckenen/ coloreren / en conterfepten nae't leven/ oft Meeſters dingen wel en uptnemende copieren: maer heeft upt haer ſelven/en van haer eygen vindinghe / wonderlijcke frap dinghen ghedaen/ en gheſchildert. Soo dat den Koning van Spaengien Philippus, hebbende dooz Duc d'Alba verſtaen haer deucht en weerdicheyt inde Conſt/haer (als des weerdich) heeft by hem in Spaengië ontboden/ en ſeer eerlijck doë halen: alwaer ſy by de Koninginne van hem werdt beſtelt met een goede pzoviſie /met een groot verwonderen van al het Hofgeſin/weſende ſeer verbaeſt van der uptnementheydt van Sophoniſba.

Daer werdt geſonden aen den Hertogh van Florencen een ſeer aerdige teyckeninghe van haer handt / welck was een Meyſken lachende om eë crijtende kint/ want 't Meyſken hadde vooz hem gheſtelt een kozfkë met kreeften /van welcker een hem by den vingher hadde ghevat/ het welcke ſoo natuerlijck was gedaen / oft het leven ſelf hadde gheweeſt. Dit is 't ghene my van Italiaenſche vernuftige Pzou-volck/onſer Conſt belanghende / bekent is. Dus als ick ſal hebbë verhaelt /wat vooz beſte Italiaënſche Schilders ic in mijnë tijt te Koom ghekent hebbe/ben ghenegen dees repſe af te cozten/en t'Schip na de Nederlanſche kuſten toe te ſtieren / daer my haer een wijde Zee dan weder van nieus in te vaeren aenbiedt/en vertoont.

Van verſchepden Italiaenſche Schilders / die in mijnen tijdt te Koom waeren/ tuſſchen A°. 1573. en 1577.

Onder de gene die te Koom alree tot redelicken ouderdom gecomen waren/en vermaert om hun conſtige werrken/was eenen Ieronimus Muzziano, gebozen van Breſſa in Lombardien. Dit is gheweeſt den uptnemenden Landtſchap-ſchilder / daer ick elder in den Schilder-grondt van hebbe verhaelt; welcken (om de waerhept te getupgen) was uptnemende in Landtſchap / hebbende een gheweldighe / vaſte / en heerlijcke maniere / onghelijck der Nederlanders/het welcke ſelden by ander Italianen werdt ghevonden. Bpſonder was hy wtnemende in grondë en voozgronden treflijck en heerlijck te maecken / weſende een dingen dat den Lantſchappen heerlijcken verciert: Oock gantſch uptmuntende in Boomen / die hy ſeer aerdich / en op een ſeer ſchoon mantere handelde/ wozтelë en ſtammen ſeer verſterich maeckende/ en beeleedende met cliif en anders: hadde oot eenen ſeer frapen ſtagh van bladeren/ maer al op de mantere oft Caſtagne Boomen waeren gheweeſt. Hy ſepde oock dat geen boomen heim beter aen ſtonden/oft beter teyckeninge hadden als Caſtagne boomen / en een goede mantere van bladen om nae te volghen. Van hem is te Koom een wepnigh Landtſchap te ſien in Belvidere t'epnden de gallerije / achter de Antycke Cleopatra, een Fontepn weſende. Tot Tivoli bupten Koom/ inden Hof van den Cardinael van Ferraren/ boven in 't Palleys / zijn noch van hem te ſien verſchepden Landtſchappen op het nat ghedaen/ die ſeer aerdich en wel ghedaen zijn. Daer zijnder ter ſelver plaetſen veel meer gheweeſt/die ſeer wtnemende waren: maer dat te clagen is/dooz veranderinge der ſinnen des Epghenaers der plaetſen / zijn de Kameren / daer ſy op de mueren ſtonden / afgheboken/ en ſulck een uptnemende Conſt verdozven / en te niet ghedaen. Gheliick hy oock de Landtſchappen aerdich ſchilderde / en met de verwe uptnemende handelde: ſoo was hy oock van gheliicken uptnemende /de ſelve te teyckenen met Pen oft crijt.

Welcke manier en handelinghe onſen Hoozniſchen Cornelis Cort ſeer uptnemende en epgentlijck heeft connen naevolghen/met zijn Conſtich Gzaef-ijſer: Als te ſien is in eenighe Pzinten / die dooz deſen geſneden / van Muzziano wtcomen/ te weten / twee Landtſchappen van Sinte Franciſcus, en noch twaelf in de hooght / waer in komen eenighe Eremijten / oft Heyligben / die ſich in de

de Woeſtijn onthielden: dan men ſietſe wepnich uptomē/oft onder den Schilders. Hier in komen ſchoon gronden en boomen /met eë wepnich verſchiets. Deſen Muzziano was van Goltzio t'zijnen daer weſen te Koom gheconterfept. Liet oock Goltzio ſien een heel deel ghetepckende Landtſchap gheſichten nae 't leven/te Tivoli en elder ghedaen: als oock Inventien / welcke hy Goltzio wilde mede gheven / om de ſelve te snijden / die dat/als meerder dinghen vooz hebbende / beleefdelijck afſloegh. Ieronimus, het zy of hem dorht/dat de Beelden het heerlijckſte deel onſer Conſten is / oft dat hy meer voozdeel daer by ſagh/ begaf hem gantſch en heel tot den Beelden / maeckende groote doerken / en Tafelen van Olp-verwe / als ick er wel eenighe hebbe gheſien: doch zijn Beelden in deuchden en weerden bleven grootlijcx ſchuldigh en ten achter aen zijn Landtſchappen. Dus gaet het toe/ als men wil pet anders aengrijpen / als Natuere willigh toelanght: Hoewel zijn Beelden niet te verwerpen zijn. Hy hadde een mantere van te maecken ſeer devote S. Franciſcus, ſomtijdts eenige tronten des ſelven Sancts / die ſeer devotich en vlijtich om hoogh ſaghen/die uptnemende / en dikwils gheopieert waeren. By hem / oft met hem / hadde veel ghemeenen omgangh eenen Cæſar van Orvieten, die dooz Houw'lijck/ oft anders/ zijn maeghſchap was: van deſen zijn te Koom eenighe werrcken. Onder ander vooz S. Pieters Kerck / maeckte hy in mijnen tijdt een Hiſtozie/ daer S. Pieter eenighe creupelen gheneeſt: Hier ſietmen een aerdigh ozdineren/en een treffelijckheyt van Pzouwen cleedingen / en anders niet dan loflijck/ en behaeghlijck weſende. In deſen ſelven tijt was te Koom/ een Schilder van Paus Gregorius de derthiende/ eenen zijnë Landtſ-man van Bologne/ Lorenzo, die ſy hieten Lorenzino: deſen / hoewel hy ſelf weynich wzocht / dan veel jonghe Schilders hiel werrkende in't Paus Palleys / was een ſeer goet Schilder: gheliick als van hem ghetupghen twee ſtucken op den natten muer / in de Capelle Paulinæ, neſſens Sala Regi, te weten/daer S. Steven gheſteenicht / en Paulus ghedoopt wozt. Hy hiel hem ſoo wat ſtatich / rijdende met zijn behanghen Peerdt met de valdrappo, en als gheſept is / hiel een deel Schilders in het werck: onder ander / daer hy ſeer veel af hiel / den uptnemenden Jongh-man Raphael da Reggio, den welcken hy niet wilde dagh-loon gheven als ander / maer betaelde hem ſoo in't hondert / hem ghevende eenighen goeden overloon nae zijn verdienſte.

Van Raphael van Reggio, uytnemende Schilder.

Deſen Raphael wonderlijcken van der natuere begaeyt/ was ghebooren (it ck meen) bupten Reggio, op een Dozp: en alſoo hy beſtelot was van zijn Vader een deel Ganſen te hoeden / heeſter upt gramſchap / oft anders / eenighe de beenen aen ſtucken ghewozpen met cluppelen / des hem den Vader nae liep om ſlaen / dat hy de vlucht heeft ghenomen in de Stadt / is by eenighe Schilders gheraeckt: en beginnende in Compagnie te wercken /ts epnd'linghe gheromen by Fredericus Zuccaro, daer hy binnen een Jaer ſoo toeghenomen is in de Conſt / dat veel zijn dinghen alſoo lief ſaghen als des Meeſters. Te Koom weſende / dede een Facciate oft ghevel in't nat / niet te wijt van Campo Martio, daer veel aerdichepdt in te ſien is/ van hiſtozikens/ en beeldekens/ van verwe / en verſchepden graeuwkens/ oft temperinghen. Hy is oock comen wertken by Lorentzino, des Paus Schilder. Van hem ſietmen in 't Palleys boven eenigen trap/een wapen van den Paus Gregorius, waer by ſitten Iuſtitia, en Prudentia, ſeer aerdigh gehandelt weſende/ beſonder Prudentia, met een aerdich ſchoot-laken / en wel ghedaen: boozts oock in een ſael / eer men in de Coninghlijcke ſael comt / is van hem in twelffel eenen Hercules, die Cacum verſlaet/ en in de Frijſe eenige Muſes, ſeer wel ghedaen weſende. Noch vooz de Kercke van S. Pieters, boven de deuren/ zijn van hem twee hiſtozen/ eene daer Petrus en Ioannes den Creupelen vooz den Tempel gheneſen. Hier heeft hy moeten volghen d'ozdinantie van Raphael d'Vrbijn, die in des Paus tapijten comt: maer hy en heeft deſe

ordinantie niet verstaet / dan alles seer aerdich op't nat geschildert. Hier stetmen schoon lakenen / en tronien / en alles seer constich en weerdich gehandelt. D'ander Historie is / daer Andreas Petrum zijnen broeder brengt tot Iesum, en daer sy Ioannem de Dooper verlaeten / hier stetmen schoon blacke lakenen / en een aerdich verschiet / met een Ioannes predicatie / met schoon boom-struckē / alles op een heerlijcke en weerdige wijse van schilderen gedaen wesende. Van hem is ock in Sala Regi eenen Engel / oft Victoria, seer wel geschildert op het nat: ock in de logien / en camers des Paus / verscheyden dinghen. Hy hadde een maniere / zijn dinghen / daer't te pas quam / redelijck hart te diepen / wel tot op het swart: dat welck doch van verre wel liet / en groot macht zijn dinghen gaf. Hy heeft ten lesten eenighe wercken op sich selven ghecregen / ghelijck hy meer als weerdich zijnde verdiende. Onder ander in't Bede-huys der Gonphalons, daer de Passie van verscheyden Meesters is ghedaen / is van hem t'handt-wasschen Pilati uptnemende wel ghedaen en gheordineert: Eyndlingh ock (ick meen wel) onder ander een Capelle tot S. Maria Majore. In summa / zijn dinghen waeren eenen sepsteen voor alle ooghen der jonge Schilders / soo treckende en aenlockende om nae te volghen. Hy was een schoon lang Jonghlingh. Hy soude nae mijn vertreck te Room door liefde tot eenigh Vrou-mensch zijn gestorven / indē voorsomer zijns levens / tot groot jammer en schade der Schilder-const / die door desen tweeden Raphael vaste hope hadde tot haer upterste heerlijckste verrierīnge te komen. Daer is noch geweest een / die in zijn gheselschap wrocht in't Palleps / gheheeten Paris, den welcken ock een seer schoon manier hadde / de welcke doch seer haeren glans verloor / als zijn dinghen by oft neffen des overtreffenden verhaelden Raphaels plaetse mosten hebben. Daer was (soo my voorstaet) noch een medeghesel van desen Raphael, mede werckende op't Paleps / gheheeten Gioan del Borgo, van Bologhen / dat een constigh werck ghesel was / welcken naederhandt noch heeft ghewrocht in het nieuw ghebouw van Paus Clement de achtste / in geselschap van zijn broeder Carubin del Borgo, welcken Carubin eenen doodtslagh had ghedaen / en door de Const van Gioan was bly geworden. Onder ander wercken van Gioan, is van hem te sien in een groote sael oft siantie / midden in het welfsel / een open gat / verciert oftmen de Hemelsche locht saghe: boven zijn van onder op te sien eenighe seer fraey verkortende beelden van eenige deughden op een Galerije / welcx lijste rust op verkortende Balusters: aen dese lijste schijnt te hanghen des Paus wapen / welcke verschelschapt oft ghedraghen is van vlieghende kinderkens / dat seer lustigh te sien is: dese beelden zijn van den verhaelden Carubin. Onder dese Gallerije / heeft noch Gioan ghemaeckt / in een seer schoon perspect / verkortende schoon groote Colomnen / die t'bovenste werck schijnen gheladen te hebben: soo datmen daer natuerlijck meent te sien een seer hooghe verdiepinghe / oft opstijghende insien. Soo dat Gioan gestorven wesende / van hem heeft ghelaeten een heerlijcke ghedacht'nis in de Schilder-const. Noch isser ghewest te Room in mijnen tijdt eenen Guidonio, die op't nat wonder vast en veerdigh was / 't zy in beelden / grotissen / oft comparteringhen van welfsels / en anders. Doch en weet ick geen werck van hem tot ghetuygh'nis zijner Consten besonder te wijsen / dan in des Paus Capelle / soo men in komt boven de deur / daer van eenē Sicilian / Mattheo d'Aletsi, is d'Historie / daer Michael den Enghel en den Duyvel twisten om Moysis Lichaem / daer de naeckten der Duyvelen van verscheyden carnatien zijn / van der handt van Mattheo: maer den Enghel / die op den veerdigher manier gedaen is / heeft ghedaen Guidonio: daer cammen aen den poot den Leeuw oordelen / en sien wat hy voor een zy gheweest in onse Const: desen is ock jong ghestorven. Den verhaelden Mattheo d'Aletsi, onder ander wercken / dede voor zijn lest te Room een Historie van een Ecce Homo, in't Bede-huys der Gonphalons,

Gonphalons, in Strada Iulij: doch watter van was / of hy niet betaelt en was / oft gheldt ghegheven nae zijnen lust / oft dat hy eenen wanlust hadde in zijn dinghen / dat te staen hadde neffens Succarij, Raphael van Aretso, en ander crap Meesters / op eenen morghen vroegh vonden die van der Compagnie / dat hy zijn werck hadd' verdorven / en met eenen hamer oft anders putten daer in ghedaghen / als ick ock ghesien hebbe: doch en was het geen quade schilderije / noch ordinantie. Hy hadde neffens eenen trap gheordineert eenighe beelden als van cooper / en daer schorte niet veel om dit stuck te voldoen. Van Room verloopen wesende / quam te Malta schilderen in een Kerck voor den Grand Maistro, die te Room om Schilders hadde gheschonden: en alsoo ick alree mijn voorst weg hadde ghegheven / en beloofst daer heenen te trecken / met een Fransman van Parijs / Steffaen du Parac, die hupsghesin hadde / en nae meer verseckerthepdt verwachtede / hoorden wy / dat hy daer op d'avontuer gheraemen / aenghenomen was. Hy was veerdich op het nat / en wonder versierigh in grotissen / en ander verciersels: ock te maecken antijcksche vasen / oft baten / van welcke ick er ghesien hebbe boven Frascatij, oft Monte Dragone, in een speelhuys van een Cardinael / verciert van gout / silver / en coper wesende / seer veerdigh en cluchtigh ghedaen / in de maniere van eenen wapen-roof / oft Tropheo. Daer is noch ghewest in mijnen tijdt eenen Ricardo, die in gheselschap met Raphael d'Aretso in't Palleps wrocht / die ock redelijck was in de Const / en ghenoech moedich: desen hadde ghedaen een Ecce Homo, in de Kerck der Florentijnen te Room / en hebbende gevraegt aen Raphael d'Aretso, welck hem docht in dit stuck de beste tronie te wesen: en Raphael merckende / en wetende Ricardi laten-dunckenheydt / toonde een beeldt / dat voor aen black van achter stondt / en daermen geen tronie van en sagh / en seyde: dat beeldt / condement van voor sien / mocht wel een goede tronie hebben / maer al d'ander en behaghen my niet met allen: en alsoo dit in teghenwoordicheydt van een deel Jonghe Schilders ghesept was / werdt het belacchen / en dickwils met lacchen verhaelt. Waer by slechte schilders te leeren hebben / maet'lijck van hun selven te houden / sonder veel op hun dinghen te trotsen / in teghenwoordicheydt van soo uptnemende in onse Const / die soo aerdighe streecken weten te gheven / om sulcke opgheblasenthepdt te doen ontswillen. Te voozen heb ick verhaelt van een Fransman Steffaen, oft Estiene du Parac, desen was van Parijs / hy was Bouw-meester van den Cardinael Sermoneta, en aerdigh van teyckenen. Van hem is ghetevckent gheweest een Ecce Homo, voor een Print-vercooper / Antoni Lafreri, zijn Landtsman / welcke van Cort ghesneden / wort ghehouden voor Taddei Zuccari teyckeninghe. Hy was ock seer fraey van hetsen op cooperen plaeten. Van hem zijn ghedaen in thaerten Room antijck / alsoo het upt eenighen ouden steen / in platte sorme ghedaen / was ghetevckent / en een Room moderne / beyde redelijcke groot: ock de Capelle van den Paus / hoe hy met Cardinalen in de Misse is / oft sit / daer den Paus over S. Pieters plaets de benedictie gheeft / en meer ander dinghen: ock de Ruwynen van Room / seer wel ghehandelt en verstaen: want ghelijck hy goet Bouw-meester was / en wel verstondt / hoe / en wat die verhallen dinghen waeren gheweest / heeft hy eenighe / die te seer verhallen waeren / om den welstandt / wat in hen gheheele ghebracht. Van Room is hy met zijn ghesin ghekeert te Parijs / alwaer ick acht hy overleden is. Dat ick desen Fransman onder d'Italiaenen voeghe / is / om dat ick van de Fransche geen eyghen Boeck oft deel hebbe voor te beschrijven / dewijl ick er wepnigh weet uptmuntich te hebben gheweest: ock acht ick / dat zijn beste werck te Room is ghedaen / en had ock een Italiaensche Hupsvrouw. Nu was ock doe ter tijdt te Room eenen Pasqualijn de la Marca, desen alsoo hy in Compagnie op't nat wrocht by Guidonio voornoemt / nam in ontrent een Jaer soo toe in onse Const / dat het grootlijcx te verwonderen

wonderen was / en 't is van anderen wel meer gheschiet / dat sy met ander te sien wercken in dit Fresco / schielijck so een handelinghe nae volghen / en herbaren worden. Van hem waeren ghedaen eenighe doecken van Olyverwe / waer in ock quamen Landtschappen / dat het te verwonderen was / soo wel sy ghedaen waren: dese stonden in de Kerck van Terme Diocletiano. Daer was ock van mijn kennis noch eenen Cæsar van Salusto in Piemont / die seer socht om te gaen / oft gemeensaemheydt met Hans Soens van Antwerpen / uytnemende in Landtschap / welckes maniere Cæsar seer naevolghde / en werdt een goet Lantschap Schilder / seer uytmuntende onder d'Italianen. Van hem zijn gedaen verscheyden Lantschappen in de sale naest Sala Regi, op het nat: ock niet wijt van Pasquijn te Room / in een Paleys van eenen Spaenschen Bisschop / een sale vol Landtschappen op 't nat / die seer playsant en wel ghedaen waren. Hy hadde voor medeghesselle eenen Spaengiaert / gheheeten Paulo, en maeckten t'samen een Capelle op Trinita, in 't midden voor d'Altaertafel de Enghelsche groet / daer Cæsar seer aerdighe afdalende wolcken hadde ghedaen: op d'een zijde was / daer Godt de Slange verbloeckt: op d'ander sijde / (meen ick) was den Kerst-nacht / dat al wel gheschildert mocht heeten. Voorts maeckten sy ock in Strada del Populo een Facciate oft ghevel / waer op onder ander quam d'Historie oft Fabel / daer Pluto Proserpina ontschaeckt / met meer ander dinghen. Dees twee en waren niet seer slecht in beelden / dan Cæsar was meest uytnemende in Lantschap / daer Paulo niet veel van hiel / seghghende / dat het maer en was den eenen berg te maken achter den anderen: doch als hy sulex met het wercken onderstaen wilde / bevondt het soo doenlijck niet / bergh achter bergh welstandich te maecken / als hy hem selven hadde laten voorstaen. Noch was te Room / die veel mijn voederlijck medeghesel was / eenen Piemontoys / Daniel Argentieri van Turijn, die gheleert hadde by den Schilder van den Hertogh van Savoyen / Iacomo de Grotischi: welcken Iacomo in zijn jeught te Room / in 't Rijck van Napels / en elder hadde nae ghesocht alle grotissen / en gheronterfept / dat hy besonder in dit deel uytmuntende was. Hier in hadde ock Daniel geen quade handelinghe: maer wasser aerdigh en veerdigh in. Noch had ick een medeghesel / Girolamo Lupacci da monti Pulziano, die in grotissen en beelden tamelijck gheoeffent was. Van ander veel meer en weet ick niet sonders veel te schrijven. Eenige heb ick ghekent / der welcker namen ick hebbe vergheten / al heb ick wel in hun gesel schap ghevoorht / by sonder een Italiaen / die seer aerdich handelde grotissen en beelden. Van hem zijn seer fraey grotissen / en grotisse beeldekens / in de Salen / een men in Sala Regi comt. Van wasser noch een Boer / oft die bupten woonde op eenigh Casteel / die uytnemende was in grotissen / makende daer 't te pas quam in de Veldekens / alderley aerdicheydt van Zee-Goddinnekens / en Wannekens onder malcanderen / met Monsterkens / en dupsent aerdicheden / welcke hem voor de handt al upt den Pinceel vielen: desghelijcks dede hy die dinghen ten eersten met der Pen / en so cluchtich / door malcanderen / in spelen / voorstelen / en vechten / dat het grootlijcks was te verwonderen: doch en oeffende hy de Const niet stadich / alsoo ick verstondt / maer was veel doende in zijn Landtwerck / Wijngaerden / en derghelijcke / en was ock redelijck aen sijnen dagh ghecomen. Daer was ock noch in mijnen tijdt te Room / die ick in 't eerste hadde moghen verhalen / eenen Girolamo Siciolante van Sermoneta, die al redelijcken out was / en hadde veel wercken ghedaen / te langh te verhalen / hebbende soo een redelijcke ghesette maniere: was evenwel een goedt Meester. Daer is nae mijnen tijdt / oft noch tegenwoordich te Room / een Florentijn / Discipel van Ioan van der straet / oft Stradanus, gheheeten Antonio Tempesta, die seer ghepresen wordt / hebbende veel dingen getreckent en ghehetst / als Jachten / Bataillien der Amasones: oock Anno 1593. in platte forme / en in 't groote / groote / de Stadt van Room. Daer is ock eenen (ick meen Florentijn) ghenoemt Batista Fontana, die een Crucifix / en 't leven Romuli, met ander dingen / geinventeert en gehetst heeft / dinghen die seer gheestigh te sien zijn. Noch eenen Ventura Salimben van Siena is ser te Siena, die seer aerdighe dingen gehetst laet van zijn handt en vindinghen uytgaen / van datum 1590. en 94. Een ander Sienees noch tot Siena, laet van hem uytgaen een historie van S. Catherina van Siena, seer verstierlijck geinventeert / en ghesneden door Pieter de Iode van Antwerpen. Dees twee verhaelde Sienesen zijn ock seer goede Schilders. Daer is noch geweest eenen Marco da Siena, een uytnemende Schilder / al van in den tijdt van Michael Agnolo, en was van hem ock hoogher / oft soo hoogh als Raphael Vrbijn gheacht. By hem heeft gheleerdt Arnoldus Mijtens, so dat hy langhe gheleeft moet hebben. Noch isser eenen Florentijn / Andreas Bosculo, die een passie laet uytgaen / gesneden door de Jode / welcken Bosculo ock een goedt en constich Schilder is. Dit zijnse / die ick tegenwoordich noch weet te noemen. Hier mede laet ick de Italiaensche vermaerde Schilders berusten / en den gheruchte in weerden en eeren bevolen blijven / en late Italien behouden den hooghsten roem te wesen boven alle Landen in den Modernen tijdt / verciert met soo groot ghetal doorluchtighe edel gheesten / en oeffenaers onser Const / de welcke / soo ick sse altemael soude voort-halen / en hun wercken op 't breedtste beschrijven / te veel tijdt soude hebben behoeft: Doch meen wel / dat ick de uytnemenste Mannen / en hun daden / niet en hebbe versuymt: maer wel veel onnoodighe dinghen nae ghelaten. Dus keer ick myn nu tot ons Vlaender genoemde gemeen Neder-landt / en tot hooch Duytschlandt / om nae mijn vermoghen van het doncker graf der vergheetenheydt te helpen verlossen de namen der ghener / die hooghlijck van der Natueren waeren begaeft in onse swijghende Poeterije / oft stomme Dicht-const / en onse Landen heerlijck gherucht daer door hebben deelachtich ghemaeckt / en alle volcken doen bekennen / onse Natie niet te wesen rouw / ongheschickt / oft Barbarisch: maer van goeden gheest / vernuftigh / en bequaem d'uytnemenste Consten op d'uytterste volcomenheydt te brenghen / oft ghebruycken.

Eyndt van het leven der Italiaensche doorluchtighe Schilders.

Het Leven der Doorluchtighe Nederlandtsche/ en Hoogduytsche Schilders.

By een vergadert en beschreven, door *CAREL van MANDER Schilder.*

Alles tot lust/ vermaeck/ en nut der Schilders/ en Schilder-const beminders.

t'Amsterdam,

Voor Jacob Pietersz. Wachter/ Boeckverkooper woonende op den Dam inde Jonge Wachter/ ANNO 1617.

Aen Eerweerde achtbare Heeren, mijn goede vrienden, Ian Mathijsz. Ban, en Cornelis Gerritsz. Vlasman, onderlinghe dobbel lieve gheswaghers, en Schilder-const beminders, binnen Haerlem.

ALsoo *de gemeen spreuck, die den uytnemenden dichter* Virgilius *zynen verliefden* Corydon *doet verhalen en singhen,* Dat yder is tot zijn wellust getrocken, *blijckt daeghlijcx en daedlijck ghenoech waerachtich te wesen, datmen daer over niet behoeft veel tisteniſſen: want men bevindt, dat yder menschen lust en genegentheyt, beneffens behoeflycke dinghen, erghen toe soetlijck aengelockt en ghetrocken wort, te weten, tot sulcx, als zijnen geest en aerdt van gedaent en wesen zijn. Die van suyveren en vernuftigen geest hebben vermaeck en behaghen in de schoon oft uytnemende dingen, die de Natuere schijnen t'overtreffen, als insonderheyt uytnemende constighe wercken, die sy met verwonderen en genoecht aenmercken, en door kennis, om de verghelijckinge huns geests, in weerden houden en beminnen. Dit acht ick E. Heeren, mijn goede vrienden, mach wel de oorsaeck wesen, dat ghy vereenight wesende van so ghelijcken aerdt en gheest (ghelijck ghy t' samen vereenight zijt, en in Echten-bandt onderknoopt, getrouwt hebbende elckanders suster) oock eens ghesint der Schilder-consten volcomenheyt en hooghsten welstandt oft schoonheyt so heel gonstich en toegedaen zijt, dat ghy daerom by een vergadert van de gheleertste handen loflijcke en heerlijcke stucken, welcke ghy den uytheemsche Heeren, vreemdlinghen, oft ander Const-liefhebbers, met so vriendlijck ghelaet als goeder herten, geern laet sien, en daerenboven beleefdelijck schenckt van V. E. Const, te weten, den nagebootsten* Bacchus, *oft den Godt self: gelijck uwer E. beyde eerlijcke Voorders van outs hebben over menighen tijdt ghepleeght dese nutbaer oeffeninghe en Const, die van den Krijgh-heldt, en eersten Bier-brouwer* Baccho, *oft* Dionysio *(so men hem noemen wil) ghevonden, en voort ghecomen is, onder den volcken, daer het onbequaem was wijn te teelen. En gelijck* Bacchus *den Egyptschen*

Coningh hem der Borgherlijcke Wetten heeft bemoeyt, en den volcke Coopmanſchap gheleert: alſoo hebben oock V.E. beyder Ouders, Burgermeeſter en Schepen in de vermaerde Stadt Haerlem gheweeſt, en met eyghen Schip eyghen Coopmanſchap ghedaen en ghedreven. Daerenboven V. E. Heer Ian Mathijſz. is niet alleen een beminder onſer Conſt, maer oock een conſtigh Goudt-ſmidt oft Silver-ſmidt, die in't gheruchtighe Room *lange gewoont,* Napels, *en meer Steden in Italien beſocht, en onſen* Goltzio *een trouw cortſwijligh reyſ-gheſelle gheweeſt hebt. So dat ick oorſaeck genoech heb, deſe myn beſchrijvinghe der Nederlandtſche vermaerde Schilders V. E. tſamen op te offeren, als des, en veel duyſentmael meer, weerdigh weſende. Daerom verſoeck ick in aller vriendlijckheyt, dat dees mijn aenbiedinge, tot bewys mijner goet-meyniger ghenegentheyt, by u beyden met goeden oogen aenghe-ſien, en dancklijck aenghenomen mach worden. Biddende den Alderhooghſten, V. E. beyde wille verleenen, het ghene nut, goet, en ſaligh is.*
t'Amſterdam, deſen 28. Iulij, 1604.

Van V. E. willigh dienaer en vriendt,

Carel van Mander.

Voor-reden op't Leven der Nederlandtſche en Hooghduytſche vermaerde Schilders.

DAT niet ſeer haeſt in toecomende Eeuwen der Menſchen ghedachten en monden heel geledight ſouden worden van het loflijck gherucht der uytnemende Schilders, mocht eenichſins te verhopen weſen: Doch is niet te twijffelen, dat onſer Conſten doorluchtighe Oeffenaers namen, leven en wercken, beſtandigher en vaſter ſullen blijven in openbaer kennis by den nacomelinghen, oock in meer volcomenheydt en ghewiſheyt, met de ſelve door ernſtighe beſchrijvinghe altijdt verſch voor ooghen te houden, en bewaeren, op datſe vanden altijdt voortvarenden tijdt niet worden met de graef der oudtheyt inden vergetel kuyl verſchoven en toeghedeckt. Het ſal evenwel eenighen, oft veelen verwonderen (acht ick,) dat duſſchen Boeck wordt ghemaeckt, en ſoo veel vlyt en moeyte toegheleyt, deſer ſtoffen halven, die miſſchien, oft ghewis, van yemant te ſlecht oft gheringhe gheoordeelt ſoude moghen worden: meenende, dat alleen de gheruchtighe in wapenen, om hun hooghe daden, de beſchrijf-pen weerdigh waren oft zijn. Iae dat MARIUS, SILLA, CATILINA, en ſulcke wreede Menſch-verſlinders, meer verdienden oft behoorden in't ghedacht bewaert te worden, als onſe edel, conſtbaer, Weereldt vercierende gheeſten des ouden en nieuwen tijdts. Dan ſulcx ſoud'men my qualijck met wijſmakinghe connen in mijn meyninghe ghedrucken oft inghebeelden, dat het eenighe goede ghelaltnis ſoude hebben. Het zijn oock ander ghenoech, die gheleerd'lijck en ſorghvuldigh de beſchrijvinghe der Iaer-tyden, oft Treur-ſpelen onſes bebloeden Nederlandtſchen Toneels behertighen, daer ick niet toe deughen ſoude: eerſt'lijck om d'ondoenlijckheyt, die my mijn onervarentheyt veroorſaeckt: tweed'lijck, om de ſorgh en ghevaerlijckheyt, daer de tweedrachtighe Raſerije over dweers ſiende, mede is dreygende. Ick mocht dan oock (indien ick my ſulcx te doen onderwonde) het oor-recken van CYNTHIVS verdienen: en met eenen te hooren, t'is u werck niet, oft, ten voeght u niet, t'Helden-boeck, den krijgh, oft 't ſalpeters krakende wreetheyt, maer wel Pinceelſtreken en Tafereelen, te beſchrijven. Daerom hebb' ick veel liever 't Schilder-boeck voor ghenomen, voor welcken mijnen willighen arbeydt daer aen toegheleyt, ick niemants ondanck verwacht te becomen. My ghedenckt, dat eertijts mijn Meeſter, LUCAS DE HEERE, van Gent, in Rijm deſe ſtoffe, van het leven der vermaerde Schilders, by der handt en aenghevanghen hadde: maer in den hoeck gheraeckt en verloren weſende, is niet voor den dagh te verwachten, welck my anderſins groot behulp te minſten hadde moghen weſen, daer ick nu met grooter moeyte veel dinghen hebbe moeten op ſpeuren en becomen. T'is waer dat my, aengaende d'Italiſche Schilders, groote verlichtinghe is gheſchiet door de ſchriften VASARI, den welcken heel breedt van zijn Landtſluyden handelt: tot welck hem is een groot voordeel gheweeſt den naem van den doorluchtighen Hertogh van Florencen, door wiens macht en aenſien hy veel te weghe con brenghen. Maer aengaende onſe Nederlandtſche vermaerde Schilders, ick heb mijn beſt ghedaen de ſelve by een te vergaderen, en in goeden ghevolghe te ſchicken elck op zijnen tijdt. Hier in hebb' ick weynigher behulp connen becomen, als wel mijnen ernſt oft begeerte groot en vyerigh was, ſchijnende oft by weynighen ſulcx was behertight, oft datter qualijck yemandt mijnen luſt hem deelachtigh wilde maken, hebbende 't herte tot ander keucken-vullende nootſaken ghewendt: waer door ick alle omſtandicheden niet in als hebbe connen treffen, oft te weghe brengen, aengaende gheboorten, ſterf-tyden, en plaetſen, oft derghelijcke, daer my dunckt vry aen gelegen is, om zijn beſchrijvinghe met ſoodane waerheyt vercieringhe toe te langhen, en te beveſten. Het valt oock dickwils ſwaer en ondoenlijck: want al vraeghtmen yemandt van zijn eyghen Vader, wanneer hy ghebooren en gheſtorven is, hy weeter t'ſomtyden weynigh van te ſegghen, door datmen verſuymigh de Pen d'onthoudinghe niet en be-

veelt. Ick mach ten minſten alſt nauwt met VARRO oft PLINIO ſeggen: den ſulcken leefde in ſulck laer, oft zijn wercken waren ſeer van ſulcken tijdt, oft ten tyde van ſulcken Keyſer, Hertogh, oft Graef. Ghelijck die verhaelde oude ſoo eenighe Olympiade noemen, in welck den Conſtenaer leefde, en zijn wercken ghedaen waren. Doch ſal nochtans mijne ſorghvuldicheyt en vlijt ghenoech hier in om te vollen doen openbaer zijn en blijcken. Ick ſal dan aenvanghen aen de twee Maeſeyckſche doorluchtige ghebroeders, HUBERT en IAN, die alreein onſe Conſt wonder ghelchickt, en op een redelijcke ſchoon wijſe de verwen ghehandelt hebben, en met geenen onheblijcken aerdt van teyckeninghe, dat het te verwonderen is, dat ſe in ſoo vroeghen tijdt ſoo volcomen en blinckende zijn voort-ghecomen: want ick vinde niet, dat in hoogh oft neder Duytſch-landt eenighe vroegher Schilders bekent zijn, oft ghenoemt worden. Voorder, ſal tot op deſen onſen tijdt de edel oeffenaers en der Conſt verbeterende geeſten, ſoo veel my mogelijck is, verhalen. En indien dat ick eenighe verſwijghe, ſal niemant my verdencken, als of ick willens en wetens, oft uyt quaetwillighe afgunſt, eenichſins ſulcx dede, dan door te weynigh kennis oft wetenſchap: want ick niemandt geern daer in te cort ſoude doen, 'tzy of ſulcker gheeſten lijven tot ſtof zijn gheworden, oft datſe noch roerende en werckende, van des Almogendens natuer-gaven de Weereld doen verwonderen. Dat ick oock de teghenwoordich levende eynd'lijck beſchrijve, behoort my niemandt qualijck af te nemen: want ſulcx met meerder omſtandt, gewiſheyt en waerheyt can gheſchieden, dan het doen can, van die over veel laren wech, en ſchier vergheten zijn gheworden, van welcke men wel ſeer wenſchen ſoude breedt beſcheyt te hebben. Oock is ſulcx van anderen, en treffelijcke Schrijvers, ghenoech gheſchiedt, als onder ander van VASARI, die in zijn Boecken en beſchrijvinghe, Michel Agnolo, en veel meer ander, binnen hun leven heeft den volcke voor-ghedraghen, en hun namen loflijck, als claer blinckende gheruchtigh ghemaeckt. Waerom dan ick vriend'lijck verſoeck, derhalven niet ghelaſtert, maer ghedanckt te worden, Vaert wel.

Het

Het leven van Ian en Huybrecht van Eyck/ gebroeders/ en Schilders van Maseyck.

DOor verſcheyden naem-weerdighe doorluchtige mānen/ die uptmuntich zijn geweeſt in loflijcke deught-ſaem oeffeningen/ en geleertheyt/ en is ons goet aerdich ſoet Neder-landt/ van oudts tijdts aen tot nu toe/ niet gheheel ontciert gheweeſt van edel blinckende gherucht. De ſeghe-palmen/ en wapen-rooven/ dooz onſen oudē Edeldom/ ſeer wijt en bzeet/ met dapper coenheydt ghehaelt/ en verreghen/ booztz gaende: oock den hooghen roem die wp hebben/ dat upt onſen reuckighen Crupt-hof/ is met blinckende vloghelen om hoogh gheſteghen den Phœnix in gheleertheydt/ Deſiderius Eraſmus Roterdamus, in deeg leſte Eeuwen weſende den Vader der oude edel ſpzake des Landtſchaps Latio. Heeft den milden Hemel/ met een vziend'lijck genepght toevlopen in der Natuere ons deelachtich ghemaeckt/ de hooghſte eere in de Schilder-conſt: want dat de vernufftighe Gziecken/ Romeynen/ noch ander volcken nopt (hoe ſeer ſoeckende) ghejont is gheweeſt te vinden/ dat heeft te booꝛſchijn ghebzacht/ den vermaerden Kempſchen Nederlander/ Ioannes van Eyck/ welckē is gebozen tot Maeſeyck/ op de heerlijcke Riviere de Maſe/ de welcke om deſe eere/ te wedden heeft tegen Arnus, Padus, en den moedigen Tyber: om dat aen haren Oever is ſulck licht ontſtaen/ en ſoo claer blinckende/ datter het Conſt-levende Italien al verbaeſt heeft moeten nae omſien/ en haer Pictura daer na henen ſchicken/ om in Vlaender nieuw' bozſten te ſupghen. Ioannes van Eyck is van in zijn jeught gheweeſt ſeer verſtandigh/ en van ſeer ſnellen edelen gheeſt/ tot de Teycken-conſt natuerlijck gheneghen weſende/ is gewozden een Diſcipel van Hubertus zijnen bzoeder/ die eē goet deel Jaren ouder is gheweeſt als hy. Deſen Hubertus was een ſeer conſtigh Schilder: maer by wien hy gheleert heeft/ en weetmen niet. Het is te achten/ dat in ſoo vzoeghen tijdt/ daer in dien rouwen oft eenſaemen hoeck Landts/ wepnich Schilders oft eenich goet booꝛbeeldt van Schilderije moſt weſen: want by datmen giſſen can/ moſt Hubertus wel gheboozen weſen/ ontrent Anno 1366. en Ioannes etlijcke Jaeren daer naer: doch hoe het zy/ of hun Vader ſelf een Schilder was/ oft niet/ het ſchijnt dat hun huys gheheel met den Conſtighen Schilder-gheeſt is beſtozt/ en overgoten gheweeſt/ dewijle dat oock hun Suſter Margriete van Eyck is vermaert/ dat ſy met grooter Conſt het ſchilderen gheoeffent heeft/ en als een gheeſtighe Minerva (ſchouwende Hymen en Lucina) in Maeghd'lijcken ſtaet tot den eyndt haers levens ghebleven is. Het is openbaer/ dat in ons Nederlandt de Schilder-conſt moet upt Italien gheromen zijn/ te weten/ met Lijm en Ey-verwe te wercken: want deeg maniere begon eerſt in Italien tot Flozencen Aº. 1250. Alſo wp in't leven van Ian Cimabue hebben verhaelt. Deſe gheboeders/ te weten/ Ian en Hubert van Eyck/ hebben veel wercken ghedaen/ met lijm/ en Ey-verwe/ gheljckmen van gheen ander manier en wiſte/ behoudens datmen in Italien opt nat wzocht. En om dat de Stadt van Bzugghe in Vlaender booꝛmaels van grooten rijckdom overvloepde/ dooꝛ den grooten Koophandel/ die daer van verſcheyden Natien gedzeven wozde/ meer als in eenige Stadt van dit gantſche Nederlant: en om dat de Conſt geern by den rijckdom is/ om aldaer met rijckljcken loon onderhouden te wozden/ is Ioannes comen wonen in de vooꝛnoemde Stadt Bzugge/ daer alderlep Cooplieden overvloedich waeren. Hier heeft hy veel wercken ghedaen op hout/ met Lijm en Ey/ en is ſeer vermaert om zijn groote conſt in verſcheyden Landen gheweeſt/ daer zijn wercken ghebzocht zijn ghewozden. Hy was (ſo eenighe meenen) oock een wijs geleert Man/ ſeer verſterlijck/

en vindigh in verscheyden dinghen der Consten / veelderley aert van verwen ondersoeckende / hem oeffenende te desee oorsaeck in Alchemie / en Distillatien. Hy dede soo veel / dat hy te weghe bracht / zijn Ey oft Lijm-verwe te vernissen / met eenigh vernis ghemaeckt met eenige Olyen / dat welcke den volcke seer wel beviel / om dat het werck soo een schoon blinckende glans hadde.

Nae dit secreet hadden in Italien veele bergheefs ghesocht : want sy de rechte maniere niet en vonden. Het is eens ghebeurt / dat Ioannes hadde gemaeckt een Tafel / daer hy grooten tijdt / vlijt en arbeydt in hadde ghebruyckt (gelijck hy altijts met groote netticheyt en superheyt zijn dinghen dede). Dese Tafel op gedaen wesende / heeftse nae zijn nieu inventie / en gheljck hy nu ghewoon was / vernist / en steldese te drooghen in de Sonne / maer of de penneelen niet wel ghevoeght en ghelijmt en waeren / oft de hitte der Sonnen te gheweldich / de Tafel is in de vergaderinghen ghebozsten / en van een ghewecken. Ioannes was seer t'onvreden / dat zijnen arbeydt door de Sonne soo verlozen / en te niete was / en nam voor hem te maecken / dat sulcke schade door de Sonne hem niet meer en soude overcomen : des hy d'Eyverwe en 't vernissen vpandt wozdende / eyndlijck ginghondersoecken en overlegghen om eenich vernis te maken / dat in huys en upt de Sonne drogen mocht. Doe hy nu veel Olyen / en ander dinghen in der natuere hadde vast onderfocht / vont hy de Lijnsaet en Noot-oly de drooghenste van allen te wesen : dese dan siedende met eenighe ander stoffen die hy daer by dede / maeckte den besten vernis vander Weerelt. En alsosulcke werckende wacker gheesten / verder en verder soeckende / nae volcomenheydt trachten / bevont hy met veel ondersoekens / dat de verwe ghemenghelt met sulcke Olyen haer seer wel liet temperen / en wel hardt drooghde / en drooghe wesende / het water wel verdraghen mocht / dat d'Oly oock de verwen veel levender maecten / en van selfs een blinckenthey dt dede hebben / sonder dat menselve verniste. En t'ghene dat hem noch meer verwonderde en behaeghde / was dat hy bevont / dat haer de verwe beter aldus met de Oly liet verdrijven en verwercken / dan met de vochtichepdt van Ey oft lijm / en niet en hoefde so getrocken te zijn ghedaen. Van deser vondt was Ioannes hoogh lijck verblijdt / ghelijck hy met groote oorsaet wel mocht : want hier is ghebooren een nieuw ghelaght / en ghedaente van wercken / tot groot verwonderen van velen / ook in verre Landen / daer Fame al basuynende snellijck henen is gaen vliegen / dat men van hy dē Ciclopen en den eewich brandenden bergh Etna is gecomen / om sulcken uptnemenden vondt te sien / als volghen sal. Dese edel inventie behoefde noch onse Const / om de Natuere in ghedaenten naeder komen / oft gheljcker te worden. Hadden d'oude Grieckē / Apelles, Zeuxis, en ander / hier levende op 't slach gheromen / en dese nieuw maniere ghesien / sy en hadden wis niet min verwondert gheweest / dan den strijdtbaeren Achilles, oft ander strijdt-helden vanden ouden tijdt en souden / datse nu quamen te hoozen in den krijgh het seldonderende geschut / dat den Alchimist Bartholdus Schwartz, Monick in Denemarck / vont Anno 1354. Oft misschien niet minder als d'oude Schrijvers en souden / siende dit seer nutte Const van Boeck-drucken / daer Haerlem met groeth beschept haer vermeet den roem van d'eerste vindinghe te hebben. Den tijdt wanneer Ioannes d'Oly-verwe gevonden heeft / is gheweest by al dat ick vinden en overlegghen can / Anno 1410. Daer Vasari oft zijnen Drucker in mist / die dese vindinghe een hondert Jaer jonger beschrijft te wesen. Hier heb ick verscheyden redenen toe / en weet ook dat Ioannes soo langhe niet en leefde / op veel Jaeren nae / als Vasari den tijdt stelt / hoe wel Ioannes, niet jongh ghestorven is / als eenighen Schrijver meent. Nu dit om de korthey dt overghestaghen / dese twee ghebroeders hebben desen nieuwen vondt nouw en stil verborgen gehouden / en veel fraey stucken t'samen / en verscheyden van den anderen / oft alleen ghedaen : maer Ioannes, hoewel hy de jonghste was / is den broeder

broeder te boven ghegaen in de Const. Het meeste en treflijckste werck dat sy ghedaen hebben / is gheweest te Ghent / de Tafel in S. Ians Kercke / welcke Tafel hun is gheweest doen maken van den 31en. Graef van Vlaender / Philips van Charlois, sone van den Hertogh Ian van Digion, wiens conterfeytsel daer in de deuren comt / en sit te Peerde. Eenige meenen / dat Hubertus dese Tafel eerst mael alleen hadde begonnen / en datse Ioannes daer nae voldaen heeft : dan ick houde dat spse t'samen aenghevanghen hebben : maer datter Hubertus over gheslorven is / Anno 1426. Want hy ook te Ghent is begraven gheworden / in de selve Kercke / wiens Epitaphie oft Graf-schrift volghen sal. De binnenste Tafel van dit werck is upt der Openbaringe Ioannis, daer het Lam van den Ouderlinghen aen wort ghebeden / daer overvloedich veel werck in is / en uptnemende netticheydt / gheljck in het gantsche werck ook is. Boven de Tafel comt een Marie beeldt / die van Vader en Sone wort ghecroont / daer Christus in de handt heeft een Crups gheschildert / als een doorschijnende Cristael / geciert met gulden knoopen / en ander cieraten / met ghesteenten : en is so ghedaen / dat gheoordeelt is gheweest van eenige Schilders / dat desen staf oft crups wel een Maendt tijdts alleen soude costen te schilderen. Ontrent dese Mary-beeldt zijn Engelkens / die Musijcke singhen / soo constich en wel ghedaen / datmen aen hun actien licht mercken can / wie den boven-sangh / hoogh contre / tenor / en bassus singt. Boven in de rechter deure is eenen Adam en Eva, daer men siet in den Adam een seker verschricken voor 't tbreken des gebods / schijnende te grouwelen / also hem van zijn nieuw Bruydt wordt gheboden / niet (als de Schilders ghemeenlijck schilderen) den Appel / maer een verschr Vijghe / waer by eenighe gheleerthept blijckt gheweest te hebben in Ioannes : want Augustinus, en sommige Geleerden achten / dat het wel mocht een Vijghe wesen / die Eva haeren Man gaf / dewijl Moyses de vrucht niet en onderschept / want sy hen met gheen Appel-bladen / maer met Vijghen-bladen (strackx met datse / gesondicht hebbende / hun naeckthept kenden) bedecten. In d'ander deure is (soo ick wel meen) een S. Sicilie. Voort heeft de binnen Tafel twee vleughelen / oft dobbel deuren / waer van de twee deelen naest het middel parck (dunckt my) zijn beelden / die met de Histozie / die binnen is / over een comen. In d'ander deuren comen te Peerde / den Graef van Vlaender / als gesept is : oock de twee Schilders / Hubertus en Ioannes. Hubertus sit op de rechter zijde van dē broeder / om zijn ouderdom wille / schijnende vast out te wesen by zijn broeder : hy heeft op 't hooft een vreemde mutse / vozen met een omgeslaghen opslach van costlijck bont : Ioannes heeft op een seer versierlijcke mutse / schier als eenen tulbant achter af hangende / hebbende op eenen swarten Tabbaert een root Pater noster / met een Medaillie. Maer om in een summa dit werck te verhalen / het is van Teyckken-const / Actituden / gheestichept / van Inventie / superheydt / en netticheydt uptnemende / en verwonderlijck / nae sulcken tijdt te rekenen : de lakenen zijn ghenoeth nae den aert der ployen / op de maniere van Albertus Durerus, en de coleuren / blaeuwen / roon / en purpuren / die zijn onsterflijck / en alles soo schoon / datse noch versch gedaen schijnen / en alle ander schilderije overtreffen. Desen constighen Schilder heeft gheweest van grooter aendacht / en heeft schijnen den vermaerden schrijver Plinium te willen van onwaerheydt overtuyghen / met dit zijn werck / dewijl hy schrijft / dat de Schilders / maeckende een hondert / oft kleen ghetal van tronien / altijdts oft gemeenlijck maken eenige die gelijcken / niet connende achterhalen de Natuere / daer men van duysent nouwe twee en vindt die gheheel gheljck zijn : want in dit werck comen ontrent 330. gheheel tronien / daer niet een d'ander gelijc en is. In welcke tronien men verscheyden afferten siet / als eenē Godlijcken ernst / en liefde / oft devotie : oock die van de Marie-beelde / welcx mondt schijnt eenighe woorden / diese upt eenen Boeck leest / te lossen en upt te spreken. In 't Landtschap zijn veel uptlantsche

Den Graef Philips van Charlois regeerde Anno 1429.

sche vreemde Boomen: de crupdekens/ diemen onderkennen can / en grassekens in de gronden/zijn uptnemende aerdich en net: oock de hayrkens in de beelden / in de Peerdt-sterren en manen / soudemen schier moghen tellen / en soo dunne en aerdich ghedaen/ dat het alle Constenaers verwondert/jae t'gantsche werck maecktse verbaest / en versuft in't aensien. Veel groote Princen / Keysers en Coninghen/hebbent oock met groot behagen aenghesien. Den Coningh Philips 36e. Graef van Vlaender / om de stadt van Ghent van dit Juweel niet te berooven / seer begeerich daer nae wesende / heeftet laten copieren dooz Michiel Coxcie, Schilder van Mechelen / die dat seer uptnemende nae ghedaen heeft. En alsoo in dees Landen soo schoonen blaeuw niet te becomen was/wozt dooz begheerte des Coninghs dat van Venetien ghesonden dooz Titiaen, t'welck was een Asuyz / datmen acht natuerlijck te wesen/en gevonden wozt in eenighe gheberghten van Hongerien / dat welcke voortijts beter te crijghen was/ aleer den Turck dat landt in hadde genomen: dat wepnich Asuyz / dat alleen was tot den mantel der Mary-beeldt/ coste 32. Ducaten. Coxcie heeft eenige dingen op zijn mantere wat verandert / als onder ander de Sinte Sicilie, die wat onterlijc te seer van achter sit. Dese geconterfeptte Tafel werdt na Spaengie gesonden. De principael Tafel hadde eenen voet/ daer sy op stondt/ desen was gheschildert van lijm / oft Ey-verwe / en daer in was een Helle ghemaeckt/ daer de helsche knie/oft die onder d'aerde zijn / hun knien bupghen vooz den naem Iesu, oft het Lam: maer alsoo men dat liet supverē oft wasschē/is het dooz onverstandighe Schilders uptgewischt en verdozven ghewozden. Dese twee ghebzoeders / gheljck sy gheschildert rijden in geselschap van den Graef Philips, die oock Hertogh van Bozgognen was / waren by hem seer lief en weert / en in grooter eeren / by sonder Ioannes: welckē men acht/ om de uptnemenheyt zijner Const/en om zijn treffelijck groot verstandt / is hepmelijck Raedt van hem gheweest / en den selven Grave hadde hem altijt geern in zijn geselschap / gelijck den grooten Alexander oot den uptnemenden Apelles geern hadde. Dese verhaelde Tafel / oft dit uptnemende werck/wozde niet ghesien/ oft open ghedaen/dan vooz eenige groote Heeren/oft soo pemant/die den Slupter goede vereeringhe dede. Oock somtijden op eenighe groote heyligbe daghen. Alwaer dan so grooten gedzangh was/datmer qualijck mocht by comen: want de Capelle daer dit te sien was / den heelen dagh vol was van alderley volck. Hier saghmen Schilders/jongh en oudt / en alle Const-beminders ontrent swermen / even gheljckmen des Somers den Bpen/en Vlieghen/nae de soetichepdt siet om den Vijgh / oft Bazijn-kozven hanghen / en schermen. In de selve Capelle / gheheeten vanden Adam en Eva, in S. Ians Kerck/tegen over het werck / plagh te hanghen een Lofghedicht / oft Ode, ghedaen van Lucas d'Heere, Schilder van Ghent / welck ick hier hebbe willen by voeghen: doch een wepnich verandert / en op Alexandrijnsche mate gheselt.

Een lof en prijs des wercks, dat S. Ians in Capell,, es,
Van schilderien, ghemaeckt by die Meester Ian,, hiet,
Gheboren van Maseyck, te recht een Vlaemsch Appelles:
Leest neerstich, wel verstaet, en op het werck dan,, siet.

Ode.

Ghy Const-beminders comt, van alderley gheslachten,
Besiet dit Dedaels werck, een schat, een edel pandt,
Daer Crœsus rijckdom groot niet by is weerdt om achten:
Want't is een Hemel-gaef, om chieren Vlaenderlandt.
Comt, segh ick: maer aenmerckt aendachtigh met verstandt,
Op yeder eyghenschap des wercks, ghy vindt midts desen
Een Zee die overvloeyt van Const, aen elcken cant,
En daert al om te schoonst voort doet, om zijn ghepresen.

Den

Den Vader Godlijck siet, aenmerckt Ioannis wesen,
En hoe Maria toont een lieflijck soet ghelaet,
't Schijnt datmen haren mondt, met innicheyt siet lesen,
En hoe wel is ghemaeckt de Croon, en al 't cieraet!
Siet hoe verschrickelijck, en levend' Adam staet.
Wie sagh ghescbildert oyt so vleeschigh een lichame?
Het schijnt dat hy ontseght, en weyghert Evams raedt,
Daer sy hem lieflijck biedt, een Vijgh, haer aenghename.
Door Hemel-Nymphen soet, door d'Enghelen bequame,
Maet-singhende in't aensien, met vreucht elck wort ghespijst,
Elcx onderscheyden stem men kent nae den betame:
Want yeders oogh en mont natuerlijck dat bewijst.
Doch niet dan al vergheefs, men yet besonders prijst,
Daer 't al zijn om te schoonste en rijckste edel juweelen:
Want 't schijnt dat hier al leeft, en uyt de Tafel rijst.
't Zijn spieghels, spieghels zijn 't, neen 't zijn gheen Tafereelen.
Hoe eerbaer deeghlijck siet zijn d'ouders, jae den heelen
Gheestlijcken reynen staet, die hier neemt zijnen lijdt?
Hier ghy ô Schilders siet, noch onder ander deelen,
Voorbeeldt van laken goet, oft emmers nae dien tijdt.
Den Maeghdekens oock siet, hen wesen elck verblijdt,
Der welcker zedicheyt, wel d'onse mochten leeren.
Aenmerckt hoe statigh prat daer in den deuren rijdt,
Elck Coningh, Vorst, en Graef, versele met groote Heeren.
By dese men te recht den Schilder siet verkeeren,
Die jongst was, hoe wel best, en 't werck al heeft volendt,
Een Pater noster roodt draeght hy op swarte cleeren,
Hubert rijdt boven hem als oudtste Broer bekent.
Hy hadde 't werck begonst, alsoo hys was ghewent:
Maer d'al-vernielsche Doot zijn voorneem heeft verondert.
Hy rust begraven hier, de Suster hem ontrent,
Die met haer schilderije oock menigh heeft verwondert.
Ay siet noch op dit werck: hoe gantschlijck afghesondert
Is aensicht van aensicht in wesen over al!
Wat trony men hier siet, van meer als drymael hondert,
Gheen d'ander en ghelijckt, in sulck een groot ghetal.
Ten anderen, wat lof men hem toeschrijven sal?
Dat al zijn verwen schoon door oudtheyt niet beswijcken
In schier twee hondert Iaer: maer houden duerigh stal,
Dat sietmen nu ter tijdt aen weynich wercken blijcken.
Vry desen Constenaer den roem heeft moghen strijcken,
Te zijn een Schilder recht, en oprecht Meester goet:
Vier deelen had hy doch, die Schilders wel ghelijcken,
Ghedult, onthoudt, verstandt, en gheest in overvloet.
De scherpheyt openbaert zijn lydsaem sacht ghemoedt,
't Onthoudt, en groot verstandt in alles t'onderscheyden,
Met welstandt, maet en Const, dat elck zijn werck wel doet,
En gheest deed' hem gheschickt, d'Histony wel beleyden.
Te meer noch zijn gherucht is loflijck uyt te breyden
Dat hy in sulcken tijdt, en plaets te bloeyen plagh,
Doe hy geen schilderie, om d'ooghen in vermeyden,
Oft beter voorbeeldt oock, als wel zijn eyghen sagh.
T'schrijft een Italiaen, datmen ghelooven mach,

Dat Huybrecht 't werck op zijn selven had aenghevanghen, en acht ick soo niet te wesen.

Dat deſen Ian van Eyck heeft d'Oly-verwe vonden:
Van dry ſchoon ſtucken wercx, van hem doet hy ghewach,
Die in Florencen ſchoon, t'Vrbijn, en Napels ſtonden.
Waer hoortmen erghen meer ſoo wonder dingh vermonden,
Dat ſulck een ſchoon nieuw Conſt, ſoo heel volmaeſt begint?
Van dees Maeſeyckers twee, en weetmen niet t'oorconden
Wie dat hun Meeſter was, t'beſcheyt men niet en vindt.
Ten rechten was dan Ian zijn leven langh bemint,
Van d'Edel Graef Philips, zijn jonſtigh Heer vol trouwen,
Die hem in eeren hiel, en hadde heel gheſint,
Als blinckende cieraet, van t'Nederlandt ghehouwen.
Zijn werck dat was ghefocht uyt alderley Landouwen,
Daerom men weynigh meer vindt als dees Tafel yet,
Dan datmen ſlechs noch eene in Brugghe mach aenſchouwen,
En eene t'Iper noch, die doch voldaen is niet.
Van deſer Weerelt vroegh dees edel bloeme ſchiedt,
Die uyt ſoo ſlechten Stadt, uyt Maeſeyck is becleven,
Te Brugghe t'lichaem ruſt, daer hy zijn leven liet:
Maer zijn naem en gherucht, onſterflijck ſullen leven.
Ons Graef Coningh Philips dit werck ſoo heeft verheven,
(Ghelijck als hy heeft ſin in alle Conſt eerbaer)
Dat hy dit nae liet doen, en heefter voor ghegheven
Vier duyſent guldens oock, oft op een weynigh naer.
Michiel Coxcie vermaert den tijdt van een twee Iaer
Was doende om dit te doen, ter plaets in dees Capelle,
Zijn eer' heeft hy betreft, en wel ghenomen waer,
Van 'teerſte tot het leſte, als conſtigh werck-gheſelle.
In Spaengien dees Copie is (op dat ick't vertelle)
Te Vendedoly nu, tot een ghedachte bloot
Van onſes Conings liefde, als die ick boven ſtelle,
Van Eyck, en oock Coxcy, tot lof en eere groot.
Schade leer u. Lucas de Heere.

Sijn vroegh ſterven houd ick ſo niet te weſen: want hy eerſt in zijn ouderdom een Siciliaen d'Olyverwe leerde.

Nae dat Ioannes de Tafel te Gent voldaē hadde / heeft hy weder zijn wooninghe ghehouden te Brugge / alwaer oock van zijn gheleerde conſtighe handt is een Tafel ghebleven / tot een heerlijcke ghedachteniſſe. Veel meer wercken heeft hy gedaen / die door den Cooplieden verre verhoert zijn ghewordē / en over al van den Conſtenaers met veel verwonderen aengheſien / grootlijckx ghepryckelt weſende met een denghtſame ghedaente van nijdicheydt / oft luſt van navolginghe / niet wetende hoe ſulcke nieu maniere van ſchilderen mocht toegaen / en al creghen eenighe Princen van dit miraculeus dinghen / ſoo bleef even wel de Conſt in Vlaender. Den Hertogh van Vrbijn / Frederijck de 2e. hadde van Ioannes een baed-ſtove / die ſeer net en vlijtich ghedaen was. Laurens de Medici hadde te Florencen van zijner handt oock eenen S. Ieronimus, en veel ander loflijcke dinghen. Oock wordē door eenige Florentijnſche Cooplieden te Napels gheſonden aen den Coningh Alphonſus den eerſten / een ſeer ſchoon ſtuck upt Vlaender / van Ioannes ghedaen: waer in waren ſeer veel beelden / en wonderlijck wel ghedaen / daer den Coningh hooghlijck om verblijdt was. Om dit wonderlijck nieuw werck te ſien / was grooten toeloop van den Schilders / gelijck elders oock. En hoewel d'Italianen vaſt toeſaghen / met alderley opmerckinghe / en vierckende daer aen / wel bevoelden een ſterckachtighe roſe / die d'Oly met den verwen ghemenght van haer gaf / ſoo bleef hun dit ſecreet evenwel verborghen. Tot dat eenen Antonello, van der ſtadt Meſſina in Sicilien / beweeght / en luſtich om deſe wetenſchap van d'Oly-verwe te

te leeren / is gheromen te Brugghe in Vlaender / daer hy dit geleert hebbende / de Conſt in Italien heeft ghebracht / gelijc wy in zijn leven hebben verhaelt. Daer was van Ioannes tot Iper / in de Kerck en Prooſtie van Sinte Marten, een Tafereel van een Mari-beeldt / waer by quam eenen Abt Priant: De deuren waren onvoldaen / hadden elck twee percken / met verſchepden betepckeningen op Maria, als den brandendē Eglentier / Gedeons Vlies / en derghelijcke / dit werck gheleerck meer Hemelſch als Menſchlijck te weſen. Ioannes heeft oock veel conterfeptſelen nae t'leven gedaen / en alle met grooter vlijt en patientie / makende veel tijts daer achter ſeer nette en ſchoon Landtſchappen. Zijn dootverwe was veel ſuyverder en ſcherper ghedaen / als ander Meeſters opghedaen dinghen weſen mochten / alſoo my wel voorſtaet / dat ick een cleen conterfeptſelkē van een Vrouw-menſch van hem hebbe gheſien / met een Landtſchapken achter / dat maer ghedootverwet was / en nochtans ſeer uptnemende net / en glat / en was ten hupſe van mijn Meeſter / Lucas de Heere, te Gent.

Deſen Ioannes had oock ghemaeckt in een Tafereelken twee conterfeptſels van Oly-verwe / van een Man en een Vrouwe / die malcander de rechter handt gaven / als in Houwlijck vergaderende / en worden ghetrouwt van Fides, dieſe t'ſamen gaf. Dit Tafereelken is namaels in handen van eenen Barbier ghebonden te Brugghe (als ick meē) / die dit ſelve toequam. Dit worde gheſien van Vrouw Marie, Moeye van Philips Coningh van Spaengien / en Weduw van Coningh Lodewijck van Hongerlen / die teghen den Turck ſtrijdende in't veldt bleef. Deſe Conſt-lievende edel Princeſſe hadde in deſe Conſt ſulck behaghen / datſe den Barbier daer voren gaf een Officie / die opbracht Jaerlijckx hondert gulden. Verſchepden tepckeninghen heb ick van Ioannis handt gheſien / die ſeer curieuſlijck en ſuyverlijck ghehandelt waren. Ioannes is te Brugghe in goeder ouderdom geſtorven / en aldaer begraven / in de Kerck von Sinte Donaes, wiens Graf-ſchrift aen eē Colomne daer aldus ſtaet in Latijnſche Carmina.

Hic jacet eximia clarus virtute Ioannes,
In quo picturæ gratia mira fuit,
Spirantes formas, & humum florentibus herbis
Pinxit, & ad vivum quodlibet egit opus.
Quippe illi Phidias & cedere debet Apelles:
Arte illi inferior ac Policretus erat.
Crudeles igitur, Crudeles dicite Parcas,
Quæ talem nobis eripuere virum.
Actum ſit lachrymis incommutabile fatum,
Vivat ut in cœlis jam deprecare Deum.

De Sepultuere van den oudſten broeder ſtaet te Ghent in S. Ians Kercke / als gheſept is / in eenen muer / in eenen Serck-ſteen / waer in ſtaet van wit ſteen een Doot / die een roperen plaet voor haer houdt / daer in is dit Graf-ſchrift / weſende een oudt Vlaemſch gedicht.

Spieghelt u an my, die op my treden,
Ick was als ghy, nu ben beneden
Begraven doodt, als is an ſchijne,
My ne halp raedt, Conſt, noch medicijne.
Conſt, eer, wijſheyt, macht, rijckheyt groot
Is ongheſpaert, als comt de Doot.
Hubrecht van Eyck was ick ghenant,
Nu ſpijſe der wormen, voormaels bekant.

In

In Schilderije seer hooghe ghe-eert:
Corts nae was yet, in niete verkeert.
In't Iaer des Heeren, des zijt ghewes,
Duysent, vier hondert, twintich en ses,
In de maendt September, achthien daghen viel,
Dat ick met pijnen Godt gaf mijn Ziel.
Bidt Godt voor my, die Const minnen,
Dat ick zijn aensicht moet ghewinnen,
En vliedt zonde, keert u ten besten:
Want ghy my volghen moet ten lesten.

Het zijn eertijts t'Antwerpen in Coperdruck uptgheghéven eenighe Contersceptselen der vermaerde Nederduytsche Schilders / en voor eerst die van dees uptnemende ghebroeders / als d'oudtste constighe oeffenaers der edel Schildersconst in dē Nederlanden: waer neffens / oft onder / zijn seer constighe Carmina, oft ghedichten / in Latijn / door hoogh gheleerden Poeet Dominicus Lampsonius van Brugghe / Secretaris van den Bisschop van Luyck / en niet alleen een seer groot beminder onser Const / maer oock daer in heel verstandich / en ervaeren. Welcke ghedichten ten love deser constighe Mannen / ick in onser spraeck hebbe willen hier oock by voeghen.

Aen Hubertus van Eyck / Schilder.

Thalia. O Hubert met u Broer, de wel verdiende loven
Van onse Sang-Goddin, nu corts u toegheschoven,
En zijnse niet ghenoech, voeght dese noch daer an,
Dat u leer-knecht, u Broer, door u hulp u verwan.
Dit leert het werck te Ghent, welck in soo liefdich blaken
Coningh Philips bevingh, te doen een na-beeldt maken
Daer van, en door Coxy met wel gheleerde handt,
Om dit te schicken thuys in 't Spatusche Vaderlandt.

Ioannes van Eyck / als self spreeckende / seght.

Ick die de wijs eerst wees, dat blyde verwe wert,
In Lijn-oly ghemenght, met mijnen Broer Hubert,
Heeft brugghe spoedigh rijck verwondert dees nieuw vonde,
Die voormael niet misschien Appelles vinden conde:
Doe weygherde haer niet eer langh ons deuchtsaemheyt,
De Weerelt wijt, en breedt, te worden overspreyt.

Het misschien hoefde niet: want 'tis gewis, datmen by d'Antijcken van geen Olyverwe en wist.

Het leven van Rogier van Brugghe / Schilder.

AL eer de wijt vermaerde Stadt Brugghe in afgangh en verminderinghe is gecomen / door dat A°. 1485. den Coophandel van daer gheweecken is nae Sluys en Antwerpen / gheluck t'gheluck en d'avontuer deser Weerelt wanckelbaer is: Soo hebben in dese bloeyende Stadt / ten tijde / en nae het leven van Ioannes, noch eenighe fraey edel gheesten gheweest. Onder ander eenen Rogier gheheeten / die een Discipel is ghewordē vanden voornoemden Ioannes. Nochtans schijnt wel / dat het is geweest ter tijt / doe Ioannes al redelijck oudt was ghewordē: want Ioannes zijn Olyverwe Const en vindinghe tot in zijnen Ouderdom heeft verborghen ghehouden / niemandt latende by hem komē daer hy wrocht / maer heeft eyndlijck dese zijne Const zijn Discipel Rogier deelachtich ghemaeckt. Van desen Rogier zijn te Brugghe in Kercken en huysen veel dinghen gheweest te sien: Hy was cloeck van teyckeninghe / en van schilderen seer gracelijck / soo van Lijm-verwe / Ey-verwe / als Olyverwe. In desen tijdt had men de maniere / te maken groote doecken / met groote beelden in / die men gebruyckte om Camers mede te behanghen / als met Tapijtserije / en waeren van Ey verwe oft Lijm-verwe ghedaen. Hier in was hy een goet Meester: en ick meen wel van hem te Brugghe eenighe van dese doecken ghesien te hebben / die wonderlijck (nae den tijdt) te achten en te prijsen waren: want soo in't groot wat te doen / daer moet teyckeninghe en verstandt by zijn / oft het soude hem licht loochenen / dat hem in 't cleen soo licht niet en weyghert eenen welstandt te laten ghéven. Van zijn doot weet ick niet te verhalen / dewijle 't ghemucht hem noch te leven betuyght / om d'uptnementheydt zijner Consten / die zijnen naem der onsterfelijcheyt heeft opgheoffert.

Het leven van Huge van der Goes / Schilder van Brugghe.

HEt is een ghemeen ghebruyck / oft een dinghen dat veel geschiet / wanneer ghesien wordt dat pemandt / een groot Meester gewordēn zijnde in onse Const / in eeren en voorspoet is gheromen / dat d'Ouders hun kinders te meer houden op de Teycken-const / ghelijck Ioannes daer door oock wel veel Discipelen soude ghetreghen hebben / dan het schijnt wel dat hy daer niet te begheerigh nae en was: doch heeft hy ghehadt eenen / ghenaemt Huge van der Goes / den welcken van grooten gheest en vernuft wesende / is een uptmuntigh goedt Schilder ghewordēn. Hy heeft van zijn Meester gheleert de Const van Oly-verwe: zijn wercken zijn gheweest Anno 1480. so voor als na. Daer is geweest in S. Iacobs Kercke te Gent / van hem een seer aerdigh en constigh sturcken / hanghende aen eenen pylaer / wesende een Epytaphie van eenen Wouter Gaultier. Het binnenste was een Mari-beeldt / met haer kindt / sittende van voozen / een beeldt nouwe anderhalf voet groot / dat ick dickmael gesien hebbe / met groot verwonderen van de netticheydt die daer in was: oock op den grondt de cruydekens en ghesteentgens: bysonder was te verwonderen de gracelijcke zedicheydt / die in de tronie der Mari-beeldt was / daer die oude eenbysonder gratie in hadden / die gheesteliicke wesens sulcken statighe devotieheydt by te voeghen. In de selve Kercke was oock een glaes-venster van een afdoeninge van 't Cruys / een seer constich stuck: dan ick twijffel of de teyckeninghe van hem / of van zijn Meester Ioannes was. Daer was noch binnen Ghent van Hughe, in 't Clooster van den onse Vrouwen Broers / een Tafel / waer in was gheschildert de legende oft Historie van S. Catharina, dat een constigh en schoon werck was / hoewel by dit in zijn jonckheydt hadde ghedaen. Daer is oock van Hughe een besonder goedt stuck / dat noch van alle Constenaers en Const-verstandighe niet vergheefs seer ghepresen is. Dit is te Ghent in een huys dat omwaterr is / by het Muyde brughsken / te weten / het huys van Iacob Weytens, en is ghedaen voor een schouwe oft schoorsteen op den muer van Oly-verwe / wesende d'historie van David en Abigail, daer sy hem te gemoet comt. Hier is bysonder te verwonderen / wat een groote zedicheydt als in dese Vrouckens te sien is / en wat een eerbaer soet wesen / welcker zedicheydt soo manierlijck is aen te sien / dat de Schilders van desen tijdt wel haer Vrouckens daer mochten te schole senden / op dat sy hen mochten af leeren: voort den David sit oock seer statelijck te Peerde: summa / 't werck is van teyckeninghe / inventie / actien / en affecten / alles uptnemende: want hier oock het affect der Liefden (soo men seght) mede in ghewrocht / en Cupido de Pinceelen heeft helpen stieren / in ghesellschap van zijn Moeder en de Gratien: want Huge noch by ghesellé wesende / daer ten huyse by zijde de dochter / daer hy seer op verlieft was / de welcke hy in 't stuck oock heeft na 't leven gedaen. En dit constich stuck ter eeren / heeft Lucas d'Heere een Lof-ghedicht op dese wijse ghemaeckt / daer een van de geschilderde Vrouckens sprekende seght:

Sonnet.

Wy zijn ghesschildert hier; al schenen wy te leven,
By Hughes van der Goes, doorluchtigh Constenaer,
Door jonst die hy toedroegh een' onder ons eerbaer,

In

In welcx soet wesen blijckt, wat liefd' hem heeft ghedreven.
Ghelijck als Phryne beeldt te kennen conde gheven,
Hoe Praxiteles oock droegh liefde groot tot haer:
Want s'Meesters Vrijdster hier ons overtreft algaer,
In schoonheyt wel ghemaeckt, als meest by hem verheven.
Doch is elck Man en Vrouw vol Consten onghelaeckt,
Oock Peerdt, en Esel mede, en verwen wel gheraeckt,
Onsterflijck, schoon, en reyn ghewrocht, zijn hier t'aenschouwen.
In summa, 'tgantsche werck is net en wel ghemaeckt,
En ons en faelt niet el, dan wy zijn onbespraeckt,
Een foute, die doch is seer onghemeen in Vrouwen.

Noch is van desen constighen Meester/ onder ander fraey dingen/ die te Bzugghe nyp onbekent moghen wesen / een Tafel / die men acht van zijn uptnemenste en alderbeste werc te wesen dat hy opt dede/inde Kercke van S. Iacobs te Bzugghe/en is een Altaer-tafel/wesende een Crucifix / met de Moedenaers/Marie, en ander dingen/dat welcke alles soo levendigh / en met sulcken blijt ghedaen is/dat het niet alleen t'gemeen volck/maer alle verstandighe geesten in onser Const grootlijck moet behaghen. Dese Tafel wert om de Const noch in den onderstandighen pyer der Kerck-bzaeck ghespaert: maer alsoo de selve Kerck wozde ghebzupckt tot der Bzedicatie / werdt dees Tafel ghenomen/om met gulde letteren op swarten grondt te schzyven de thien Ghebooden/ by raet en daet van een Schilder/wiens naem ick geern om eerbaerheydt wille verswyge/ dat een die self van der const was / so constigen edel werck heeft willen verderven en te niet doen: wilijck tot groote injurie en oneere der Schilder-const / die sulcx wel hadde moghen met betraenden ooghen aensien. Dan also den eersten ouden gront uptnemende hardt / en dese goudt-verwe/ en het swart/ van vetten Olp en vellich was / heeft men dit alles supver en claer afgewasschen/ en is noch onghescheut en onbeschadicht in wesen. Dits al dat ick van desen constigen Meester Hughe hebbe connen by een bzenghen: weet oock niet wanneer/oft waer hy begraven is/ dan zijne naem laet ick om zijn edel const Herculis Hupswouwe Hebe, oft der onsterflijckheyt bevolen.

Van verschepden Schilders / van desen oudt-tydtsche / oft Modernen tydt.

Het zijn voortijts geweest in hoogh en neder Duytsch-lant verschepden edel Constenaers/en begaefde Mannen in onse oeffentnghe / van welcke / door dat weynigh gedachtnis van hun door den Schzyvers in den Histozien als memozy-kist sozghvuldich is bewaert ghewozden / den tijdt en oudtheydt niet hebben schier over laten blijven als bloote naemen / besonder hier in ons Nederlandt. Van ghelijck van oudts meest alle Plaet-snijders oock Schilders waeren / sien wy hier en daer reliquien/oft na ghelaten dinghen van hun Const en wetenschap/in de Pzinten/als van Sibaldus Bheem Suanius, Lucas van Cronach in Sassen / Israel van Mentz/ en Hispe Marten, welcke Pzinten nu getupghen moghen wat elck voor goet Meester in sulcken tijdt is gheweest: want ick weet het met hun schilderyen niet te bewijsen. Maer nu belangende eenighe onser Nederlanders / welcker werrken en levens my ten deele maer/ oft stuckwijs bekent en zijn / noch oock de tijden huns levens/zijn dese: eerst van Bzugghe/een wtnemende Meester in so vroeghen tijt / gheheeten Hans Memmelinck. Van desen was binnen Bzugghe een rijke oft fierter in't S. Ians hups / wesende redelijcke cleen figueren/ maer so heel uptnemende constich/ datter menichmael is voor gheboden geweest een rijke van fijn silver. Desen Meester heeft al ghebloeydt voor den tijdt van Pieter Poerbus te Bzugge/die altijdt dit constich

constich stuck ginghbesien op de Hoogtijden alst open stondt / en condet nemmermeer ghenoegh besien noch ghepzijsen: waer by te bedencken is / wat uptmuntender Man den Meester zy gheweest. Te Ghent is gheweest tozts nae Ioan van Eyck eenen Geeraert van der Meire / die een seer nette handelinghe hadde. Van zijn handelinghe was/door eenigh liefhebber/Lieven Taeyaert, ghebzacht in Hollant van Gent een Lucretia, seer reyn ghedaen: welcke eyndlinghe quam in de handt van Iacob Ravart t'Amsterdam / een uptnemende Constbeminder. Noch is te Gent geweest eenen Geeraerd Horebout, welcken naemaels wiert Schilder van den Coning van Enghelandt / Hendrick de 8e. Van zijn werc was te Gent in S. Ians Kerr/ op de sincke zijde van het hoog Choor/ te weten / deuren van een Altaer-tafel / waer van 't binnenste was ghesneden werck. Dit hadde doen maecken eenen Abt van S. Baefs, ghenaemt Lieven Hughenos. In d'een deur was seer constich gheschildert de gheesselinghe: hier was te sien de nijdighe wzeethept der gheesselaers/de verduldicheyt Christi, en den ernst van eenen / die beneden de roeden bindt. In d'ander deur was de Crupsafdoeninge / al waer onder Mariæ en S. Ians seer groote dzoefheydt was uptghebeeldt: in't verschieten waeren de dzy Marien, die ten grave quamen met Lanteernkens en lichten in dat doncker spelonckig graf / welcke lichten wederschijn gaven in hun tronien: In dees graf-rootse was eenigh doorsien te sien. Dese deuren waren in de Kerck-bzaeck behouden en gheloft / door een Constliefhebber van Bzussel gebozen / geheeten Marten Bierman, diese naederhandt weder over heeft gelevert aen de Kerck voor den selven cleenen prijs diese ghecost hadden. Daer is noch van desen Geerardt te Ghent op de Vzydaghmarckt/ in den Lijnwaet-arm een dobbel ronde/oft op beyde zijdē geschildert: op een zijde Christus sittende op eenen steen / daer hy gherroont met de doornе Croon / van een wozdt ghellaghen op t'hooft met een riet: Op d'ander sijde is Maria met haer kindt / en een deel Enghelen om haer. Noch was te Ghent / doch niet in so ouden tijdt / eenen Lieven de Witte, een goet Schilder / besonder fraey en verstandich in Metselrije / en Pzospectijven / die hy veel maeckte. Van hem was een besonder stuck van t'Wzouken in overspel. Oock zijn te Ghent in Sint Ians Kerck eenighe fraey parcken van glasen / die van zijn tepkeninghe zijn. Oudt tijts is te Bzugge gheweest eenen Lansloot Blondeel, welcken in zijn jeught was gheweest een Metselaer: Daerom hy een Schilder wesende / altijt in zijn wercken voor een teercken stelde een Truffel / oft Truweel. Hy was een wonder verstandigh Man in Metselrije / en Antijcke ruinen/ en van bzanden in der nacht teercknen/en dergelijcke: zijn dochter werdt nae Hupswouw van Pieter Poerbus.

Daer is oock te Bzugghe geweest Hans Vereycke, diese noemden cleen Hanken, wesende seer aerdig en fraey van Lantschap/ die hy seer net en natuerlijck t'leven ghelijckende dede: Somtijdts daer in maeckende Mari-beelden / doch niet heel groot. Was oock taemlijck goet van beelden/ en conterfepter nae t'leven: Want ick een Casse met deuren heb gesien / welcke was bupten Bzugghe op t'blauw Casteel/ oft hups mijns Ooms Glaude van Mander, die met zijn Wijf en kinderen daer in was gheconterfept: De Tafel was een Mari-beeldt met Landtschap. Daer is oudt tijdts geweest noch eenen Gheerardt van Bzugghe / daer ick gheen beschept van weet / dan dat hy van Pieter Poerbus hooglijck is gheboozt pzijsen voor een uptnemende Schilder. Tot Haerlem is in vroeghen tijdt oock gheweest Ian van Hemsen, Bozgher van aldaer/ de welcke een maniere hadde meer treckende nae d'Antijcksche / en meer afgheschepden van de moderne: Maeckte groote beelden / en was in sommighe deelen seer net en curioos. Van hem is een stuck met veel staende Apostelen by Christus, gaende op nae Jerusalem / en is te Middelbozg ten hupse van d'Heer Cornelis Monincx, Const-liefhebber. Noch was te Haerlem eenen Ian Mandijn, die seer op zijn Ieronimus Bos fraey was van ghesnoock

gheſpoock en dzollerije: hy is gestozven t'Antwerpen / daer hy van der Stadt pensioen hadde. Noch is te Haerlem gheweest een kloeck geest in ozdineren/ tepckenen en schilderen/ghenaemt Volckert Claesz. Van hem zijn eenighe stucken op doeck op de Schepen Camer te Haerlem die stout aenghetast en ghedaen zijn / meer Antjck als moderne: hy heeft wonder veel/en goedt coop/ percken vooz Glaes-schzijvers / en anders ghetepckent. Daer is ock t'Antwerp gheweest eenen Hans de Duytscher oft Singher, upt 't landt te Hessen. Van hem was t'Antwerp in de Keyserstraet / tot Carel Cockeel, een heel Camer van water-verwe ghedaen / met groote Boomen/ waer in Linden/Epcken/en ander onderschepden waren. Hy tepckende veel vooz Tapijtsiers / dan zon niet wel op den averechten dagh schilderen. Hy quam t' Antwerp in't Gild/in't Jaer 1543. Jn't Jaer 1535. quam t'Antwerp in't Gilt Hansken van der Elburcht, by Campen/ gheseyt cleen Hansken. Van hem was aldaer in onse Vzouwen Kerck den Visch-vercoopers Altaer / daer Petrus doende was met visschen / en op den voozgrondt quam Christus: ock eenen schoonen Boom: ock was de Zee-stozm van hem wel uptgebeeld. t'Antwerp was noch in ouderen tijt Aert de Beer: desen quam in't Gildt/Aº. 1529. hy teckende veel vooz Glaes-schzijvers / en was wonder cloec. Ock wasser Jan Cransse: van hem was een boet-wasschinq in onse Vzouwen Kerc/ in Sacraments Capelle/ op eenen grooten doeck / seer uptnemende werk: desen quam t'Antwerp in't Gild/ Anno 1523. Lambrecht van Oort, Schilder van Amersfoozt / was een goedt Schilder/ en Architect/quam in't Antwerps Schilder-gildt Aº. 1547. Michiel de Gak quam in't Gild vooznoemt 1558. Hy schilderde veel ruinen / en Room na 't leven/ welcke dingen hy ooc veel teyckende/ met ander zijn inventiê/ en teeckende zijn dinghen / met een zijn marck daer op dzuckende. Daer was noch een goet water-verwe Lantschap Schilder t'Antwerpen/Pieter Bom: desen quam in 't Gildt/Aº. 1560. Noch quam in't selve Gildt Aº. 1556. eenen Cornelis van Dale, fraey Schilder van rotsen. Al dees voozgaende Meesters heb ick dus onder den anderen ghestelt/ om dat icker niet besonders van en weet/ meer als ick verhaelt hebbe.

't Leven van Albert van Ouwater, Schilder van Haerlem.

Alsoo ick in 't ondersoecken doende ben gheweest / om weten de uptnemenste in onser Const / om van vooz aen de selvighe by ozden te laten den anderen achtervolghen: hebbe vlijtigh gheweest de oudtste eerste op mijn Tooneel te stellen / met eenen my verwondert vernomen te hebben upt gheloofweerdighe ghetupghnis / van desen Albert van Ouwater, Schilder van Haerlem / dat hy so heel vzoegh een soo constigh Olv-verwe Schilder is gewoz dē: want ick acht/ by dat upt eenighe wisse ontstandicheden ofte ramen / dat hy den tijdt van Ioan van Eyck soude berepcken: want een oudt eerlijck Man oft Schilder Albert Simonsz. tot Haerlem/tupght en seght waerachtich te wesen/dat het nu in dit Jaer 1604. is gheleden/60. Jaer / dat hy Albert Discipel was. Vanden Haerlemschen Ian Mostart, den welcken doe ontrent oudt was 70. Jaer / soo datter wel 1030. Jaren zijn verloopen / van de gheboozte des vooznoemden Mostarts, tot desen teghenwoozdighen tijdt. Nochtans seght Albert Simonsz. een Man wesende van goedt onthoudt/ dat Mostart seyde nopt te hebben ghekent desen Albert van Ouwater, noch ock Geertgen van S. Ians. Albert van Ouwater is ock gheweest vooz den vermaerden Schilder Geertgen tot S. Ians, die een Discipel van den Ouwater was gheweest. Dus laet ick nu den Leser overlegghen en oozdeelen/ hoe vzoegh te Haerlem de Schilder-const van Olv-verwe is gheweest in ghebzuyck. Van Ouwater was te Haerlem in de groote Kerck/ aen de Supdzijde van 't hoogh Altaer/ een Altaer/gheheeten 't Gooms Altaer/ welck de Room-repsers oft Pelgrims deden maken. Jn de binnen Tafel waré twee staende beelden groot als 't leven/ wesende

wesende eenen S. Pieter, en eenen S. Pauwels. Onder den voet van 't Altaer was een aerdigh Landtschap/ in welck waeren ghemaeckt verschepden Wandelaers oft Pilgrims / sommighe repsende / sommighe rustende / etende / en dzinckende. Hy was seer uptnemende van tronien/handen/voeten/en laecken/ ock van Landtschap. Daer wozt ock ghesept en getupght/upt de monden der oudtste Schilders / dat te Haerlem is van oudts ontstaen / en begonnen de beste en eerste maniere van Landtschap te maecken. Daer was van hem een paslijck groot stuck in de hooghte/waer van ick heb ghesien een ghedoodt-verwede Copie/ en was de verweckinghe van Lasarus: het principael werdt nae d'Haerlemsche belegheringhe en overgang/met ander fraeyichept van Const/ van den Spaengiaerden bedziegh'lijck sonder betaelen ghebzacht in Spaengien. Den Lasarus was (nae dien tijdt) een seer schoon en uptghenomen super naert/van goeden welstant. Daer was eē schoon Metselrije van eenē Tempel: doch de Colommen en 't werck wat cleen wesende / op d'een zijde Apostelen / op d'ander zijde Joden. Daer waren ock eenighe aerdighe Vzouwkens / achter quamen eenighe / die toesaghen dooz Chooz pilaerkens. Dit soo constigh stuck quam Hemskerck menichmael (doch sonder hem te konnen versaden) vlijtigh besien / segghende tot den eygenaer zijn Discipel: Soon / wat moghen dese Menschen gh'eten hebben? meenende / datse eenen grouwsamen grooten tijdt en vlijdt hebben moeten toebzenghen sulck te maecken. Dits 't ghene dat den tijdt en oudtheydt ons noch van desen ouden Meester hebben ghelaten overblijven / en der verghetelheydt onthouden.

Het leven van Geertgen tot S. Ians, Schilder van Haerlem.

Even ghelijck men ontrent den wit ghehoozenden woesten Alpes, oft ander hooghe berghen / van verschepden plaetsen/ dooz den Beeckens / 't water hem siet epnd'linghe legheren en versamen meer en meer in een wijder goot oft canael / haestende hem tot de alder rupmste Zee: van gelijcken is onse const soo hier soo daer oozspzonghlijck ontstaen / en dooz toedoen der edel cloecke gheesten allencx tot meerder volcommenheyt gecomen. Ten heeft der edel schilder-const niet schadich geweest/ dat onder ander hem tot haer heeft begheven Geerrit van Haerlem / gheheeten te S. Ians: want hy haer schoonheydt/en bevallijckheyt soo heel vzoegh den Menschen ooghen voozhoudende / grootlijck haer eere en weerdicheyt heeft vermeerdert en openbaer ghemaeckt. Geertgen is noch jongh een Discipel geweest van den voozighen Ouwater, welcken hy in sommighe deelen ghelijck was / en overtrof / bysonder in cloeckheydt / in ozdinantien / goetheydt der beelden/ en affecten / uptbeeldinghen: dan ick acht niet in de repnheydt en supverheydt oft scherptheydt van wercken. Geertgen woonde tot den S. Ians Heeren te Haerlem/waer naer hy dē naem behiel: doch en hadde de ozden niet aenghenomen. Hy maeckte hier de hoogh Altaer-tafel/ wesende een groot heerlijck stuck / te weten / het Crucifix. De deuren waren ock groot/ en van beyde zijden gheschildert. De een deur en de Tafel zijn vernielt in de Beeldt-stozminghe / oft Stadts belegheringhe: eene die overbleven was/ts doozgesaeght / en zijn nu twee schoon stucken tot den Commandeur / in de sael van 't nieuw ghebouw. D'een/welck d'uperste zijde was/is eenigh mirakel oft onghemeen Histozie: maer 't ander is een noodt Godts / oft Crups afdoeninghe / daer Christus seer natuerlijck doot geschildert light uptghestreckt / by den welcken zijn eenighe Discipulen en Apostelen / die dzoefheyt bewijsen: besonder de Marien thoonen sulcken dzoef wesen / datmen niet soude meerderen dzuck moghen uptghebeelden. De Maria sittende met een inghetrocken treurigh gemoet/ schijnt uptnemende hertseer te hebben en te voelen/ ja is sulck / dat het van den meesten Constenaers van desen tijdt verwondert en hooghlijck ghepzesen wozt. Daer was t'Haerlem bupten tot de Reguliers van

zijn werck / doch voor den krijgh oft beeldt-stormen vernielt. Noch is van hem t'Haerlem binnē de groote Kerck / des selfs Kercks conterfeptsel / en hangt op de Supt-sijde / seer vast en aerdigh gehandelt. Hy is een sulck Meester geweest / dat den uptnemenden Albert Durer te Haerlem wesende / en zijn dinghen met groot verwonderē stende / van hem seyde: Waerlijck / er is eyn mhaler im Moeders leib gheweest. Oft hy seggen wilde / dat hy daer toe van der Natuere voor-beschickt oft vercoozen was van voor de gheboorte. Hy is jongh gestorven / out ontrent 28. Jaer.

T'leven van Dirck van Haerlem / Schilder.

DAt te Haerlem in Hollant van outs oft seer vroeghen tijdt zijn geweest seer goede / oft de beste Schilders van het gantsche Nederlandt / is een oudt gherucht / dat niet loghenachtigh is te schelden oft te bestraffen: maer veel eer / en beter waer te maerken met de voorgaende oude Meesters / Ouwater, en Geertgen te S. Ians, daer toe oock met Dierick van Haerlem / welcken een uptghenomen goet Meester in soo vroeghe Jaeren is gheweest. Wie zijn Meester was / en heb ick niet ghevonden. Hy heeft gewoont te Haerlem in de Cruys-straet / niet wijt van het Weef-huys / daer een Autijcks ghebelken staet / met eenighe verheven tronien / dan t'gelijckt wel dat hy oock heeft ghewoont te Loven in Brabant: want ick hebbe gesien binnen Leyden / van hem een stuck met twee deuren: in't midden was een tronie van eenen Salvator, in d'een deur eenen S. Petrus, in d'ander een S. Paulus tronie / waer onder stondt met gulden letters geschreven in Latijn dees meeninghe: Duysent vier hondert en twee en tsestigh Jaer nae Christus geboort / heeft Dirck, die te Haerlem is geboren / mp te Loven ghemaeckt / de eeuwighe rust moet hem ghewerden. Dese tronien zijn ontrent soo groot als 't leven / en nae sulcken tijdt uptnemende gedaē / en seer net / met fraey handt en haer den: Dit is te sien tot d'Heer Ian Gerritsz. Buytewegh, wesende al t'ghene dat ick weet van zijn wercken aen te wijsen: en is doch ghenoegh om betuygen / wat uptnemende Meester Dirck is geweest / en in wat tijdt hy gheleeft / en zijn wercken in sulcken grooten volcomenheydt gedaen heeft / t'welck was een goet deel Jaeren voor de geboort van Albert Durer, en zijn nochtans seer afgheschreven van de harde oft cantighe onwelstandighe moderne maniere. Lampsonius in zijn Carmina, spreeckt hem aen op dese meeninghe:

Comt vry ghy oock hier by, o Dirck: want 't Vaderlandt
Door geen versierden lof verheffen sal u handt,
Ten sterren hoogh eenpaer, d'wijl self begint verschromen
Natuer de Moer van al, dat ghyse met verstandt,
Door dijne beelden schoon, schier sult te boven comen.

Het leven van Rogier van der Weyde, Schilder van Brussel.

ONder de gerucht-weerdighe in der Schilder-const / moet sonderlinghe ghedacht / en niet versweghen blijven / den uptnemendē Rogier van der Weyde, die upt Vlaender oft van Vlaemsche Ouders te Brussel heel vroegh in onsen voorighen doncheren Const-tijdt heeft laten blincken t'licht der vernufticheydt / dat de Natuere in zijnen edelen gheest hadde deelachtigh ghemaeckt / en ontsteecken hadde / tot groot verwonderen en oogh ontsluptinghe der Constenaren van zijnen tijdt: want hy onse Const grootlijx heeft verbetert / toonende met zijn vindingen en handelinghen een volcomender wesen / soo in stellinghen / als ordinerē / met uptbeeldinge der menschlicker inwendighe begheerten oft gheneghentheden / 't zy droef / gram / oft blyde / nae den eysch des werckx. Van hem tot eeuwighe ghedachtnis zijn te sien te Brussel op het Raedt huys / seer vermaerde stucken / wesende vier Historien / op het gherichte oft Iustitie-hys een ghebrocht. Daer is voorneemlijck een uptnemende en merckelijck stuck daer den ouden Vader te bedde cranck ligghende / zijnen misdadighen Soon den hals afsnijdt: waer seer opghenijckt de ernstichepdt des Vaders is te sien / die bijtende op zijn tanden / met onghenadighe handen / soo grouwsaem recht aen zijn oghen kint bedrijft. Voorts isser daer den Vader en den soon om 't trecht in eeren te houden / beyde elck een ooghe worden uptghesteecken / en dergelijcke beduptselen meer / welcke dinghen wonderlijck te sien zijn: beweeghden oock den gheleerden Lampsonio soo seer / dat hy zijn ooghen qualijck ton verbieden die stadich aen te sien / doe hy te dier plaetsen was doende om tot bevredinge der Nederlanden te schrijven de Pacificatie van Ghent / ondertusschen dickwils seggende: O Meester Rogier, wat een Man zydy gheweest / en dergelijcke woorden: daer hy nochtans met soo belangende saeck onledig en doende was. Van Rogier is oock gheweest te Loven in een Kerck / gheheeten Onse Vrouwe daer buyten / een afdoeninge des Crupcen / daer twee op twee leeren stonden / en lieten 't lichaem afdaelen met eenen lijnen doeck oft dwael: beneden stonden Ioseph van Aromathia, en ander / die het ontfinghen. Beneden saten de Marien seer beweeghlijck / en weenden: alwaer Maria, als in onmacht wesende / was van Ioanne, die achter haer was / opgehouden. Dit principael stuck van Meester Rogier wiert aen den Coningh nae Spaengien ghesonden / welck onder weghe met 't Schip op de reys verdronck / doch werdt ghevischt: en seer dicht en wel ghepackt wesende / was niet seer bedorven / dan een wepnich ontlijmt. En in de plaets van dit / hadden die vā Loven een / dat van Michiel Coxie nae dit ghecopieert was: waer by te bedencken is / wat een upt-muntigh stuck dit was. Hy hadde een conterfeptsel ghemaeckt voor eenighe Coninginne / oft groote Personagie / daer hy voor hadde een erfachtighe Cozen-rente / en is tot groote rijckdom gheromen / heeft den armen veel aelmoessen bestelt / en ghestorven ten tijde van de sweetende sieckte / diemen d'Engelsche cranckhept noemde / die 't heele landt schier doorcroop / en veel duysent Menschen werck nam. Dit was in 't Jaer ons Heeren 1529. in den Herst. Van desen Rogier, oft tot hem / seght Lampsonius op dese meeninghe:

Laet u niet o Rogier, soo seer met lof verblijden,
Dat ghy gheschildert hebt, soo doe den tijdt mocht lijden,
Veel schoone dinghen doch, die wel verdienen saen,
Dat alle Schilders noch, in dees vernufte tyden
(Indien sy wijs zijn recht) staegh d'ooghen daer op slaen.
Sulcx tuyght de schilderije, de welcke doet vermaen,
Aen 't Brusselsche ghericht, aen gheenen cant te wijcken,
Van billickheyt ghewis de goede oprechte baen.
Hoe sal gheconnen oock uyt Mensch ghedachte strijcken
Dijn uyterlijckste wille in't deelen verghelijcken,
Van uwen rijckdom groot, ghewonnen met 't Pinceel,
Den armen t'eenen troost, voor 't hongherich beswijcken?
Ghy liet u goeders doch hier d'aerde voor haer deel,
Die blijven metter tijdt verdorven al gheheel:
Maer die schoon stucken claer, waer by wy u ghedincken,
Die sullen onghescheynt in Hemel eeuwigh blincken.

Het leven van Iacob Cornelisz. uptnemende Schilder van Oostsanen / in Water-landt.

GEen cleen oorsaeck en heeft het seer toenemende Amsterdam / hē hooghlijck te roemen in onse Schilder-const / te hebben ghehadt in heel vroeghen tijdt / een soo uptnemenden inwoonder oft Borgher / en groot Meester / in te handelen den Pinceel / als daer is gheweest den roem verdienenden ver-

maerden Iacop Cornelisz. van Oostsanen in Water-landt/ Schilder: Welcx geboozt-tijdt ick niet en hebbe connen vernemen / dan dat hy in't Jaer 1512. is gheweest den tweedden Meester van Ioan Schoorel. In welcken tijt hy Iacob Cornelisz. in de Const ervaren was/ en alree groote kinderen hadd' / oock een dochterken van ontrent 12. Jaren/ waer by men zijnen ouderdom oft geboozt-tijdt goetlijck oft bynae gissen can. Hy was gheboren in een Dozp/ geheeten Oostsaenen/ in Waterlandt. Hoe hy aen de Const is gheraeckt/ onder den Boeren boozt gheromen wesende / heb ick niet vernomen: Dan dat hy t'Amsterdam een Bozgher wesende / aldaer zijn leven heeft gheeyndicht. In d'oude Kerck t'Amsterdam was van hem seer constich ghedaen een schoon Altaertafel / wesende d'afdoeninghe van den Crupce/ seer constig/ net/ en wel geschildert: Daer sat een gheknielde Maegdalena, met een laken op d'aerde liggende/ met veel kreucken en vouwen / al ghedaen nae t'leven / gheluck hy ghewent was alle zijn lakens te doen nae t'leven. Daer waren oock ter selver plaetsen van hem seer constigh ghedaen de seven wercken van barmhertichept. Dese dinghen zijn in de beeldt-stozminghe veel onder ghegaen. Eenige verblijfselen der verhaelde Tafel zijn te sien te Haerlem by Cornelis Suycker, in de sevensterre/ die weerdich zijn te sie/ met noch ander dinghen. Onder ander seer uptnemende isser oock een stuck van Christi besnijdinghe / dat verwonderlijck wel ghedaen en supver is / waer op staet een datum van 1517. Waer by oock te sien is / wanneer hy ghebloept / en in de Const is blinckende gheweest. Daer is van hem een boven al uptnemende stuck van zijner handt t'Alckmaer / tot de Weduwe van Sonneveldt / toecomende het geslacht van der Nyebozgh/ en is een Afneminghe / daer de Marien met anderen omstant den doot ligghenden Christum beweenen: Hier in comen seer aerdighe tronien / naeckten / en lakenen / en is wel gheozdineert en geschildert: Ock zijn d'afferten wel uptghebeeldt. Het landtschap is ock seer schoon en wel ghedaen van Ioan Schoorel zijnen Discipel. Hy ghedenckt noch te hebben gesien/ niet wijt van den Dam t'Amsterdam/ eenige stucken van een gebzoken Altaer-tafel/ van hem gedae/ en was een cruptinghe Christi, daer sy hem trocken en reckten op het Crups / dat een supver en uptmuntich dinghen was te sien. Hy hadde oock eenen Bzoeder / dat een fraey Schilder was / gheheeten Buys, en eenen Soon gheheeten Dierick Iacopsz. Van dese zijn t'Amsterdam op de Doelen verschepden Conterfeptselen nae t'leven. Onder ander isser van hem een conterfeptsel/ daer een handt in comt / soo schoon en verheven uptmuntende / datse van peder schier wozt verwondert/ en gepzesen/ om dieswille datter oock Iacop Roevaert groot gheldt van heeft geboden / om te moghen daer upt nemen. Desen Dierick Iacopsz. is ghestozven A°. 1567. oudt in de 70. Jaer. Iacop Cornelisz. is oock in grooten ouderdom gestozven. Van hem stetmen somtijts nae ghelaten eenighe houte pzinten / te weten / neghen ronde Passi stucken / seer werckelijck gozdineert en ghehandelt. Noch een ander Passie in hout/ vierkante stucken/ en neghen seer aerdighe Mannen te Peerde in houte pzint / wesende de negen beste/ en zijn heel aerdich en cluchtig gedaen.

Het leven van Albert Durer, uptnemende Schilder / Plaetsnijder/ en Bouw-meester / van Nozenburgh.

DOe Italien epghentlijck dooz uptnemende volcomenheyt onser Schilder-const verciert / blinckende / en by ander volcken verwonderlijck / en gheruchtigh is gheworden / begon oock Duytschlandt schielijck zijn duysterheyt verliesen / dooz een hoogh opgheseghen eeuw-claermaeckende licht / en oeffenaer/ die heel gheluckigh al behert heeft/ wat de Tepcken-const in haer begrijpen oft omhelsen mach / sonder dat hy't Italische licht ghenoten / oft dooz de

Van Hupse Marten.

de Gzieckschc blinckende oude Marmozen is ontsteken ghewozden. Dit is geweest den al-behertenden Albert Durer, den welcken is ghebozen gheweest te Nozenburgh Anno 1470. zijn Vader was een seer Const-rijcke Goudt-smit/ by den welcken is te bedencken / hy dese Const in zijn jeught heeft gheoeffent / en leere snijden/ oft in coper steke: want men bevint niet dat hy in zijn vzoeghe jeught pet besonders in onse Const te weghe heeft ghebzacht. Hy heeft oock de Const geleert by den Hupse Marten, te weten / schilderen / en snijden / Van desen Hupse Marten weet ick ons niet veel besonders te verhalen/ dan dat hy nae sulcken tijt een groot Meester is gheweest / in ozdinantie en tepckeninghe / ghelijck als eenige wepnigh Pzinten van hem uptghecomen noch ghetupghen. Onder ander en besonder een Crups-dzaginghe / een dzp Coninghen/ Mary-beelden / Antonij berozinghe/ en dergheljcke/ die men wepnich meer becomt / oft siet. Daer is van Israel van Mentz een oude aerdige Pzint / van dzy oft vier naeckte Mzoukens / of het de dzy Gzacien waren / boven welcker hooft hangt eenen ronden cloot sonder datum / dit selve is van Albert Durer na ghesneden gheweest / en het eerste snede werc dat ic van hem met datum hebbe connen te sien comen oft vernemen / in den cloot staet een datum van 1497. en doe was hy alree 26. oft 27. Jaer oudt. Daer zijn wel eenighe zijner Pzinten / daer gheen Jaer-tal op en staet/ dat van zijn vzoeghe dinghen zijn. Den Wildeman met doots-hooft in de wapé/ heeft t'ghetal van 1503. den uptnemenden Adam en Eva, 1504. twee Peerdekens/ elck 1505. de coper Passie/ die seer aerdigh van tepckeningh / en wonder supver is ghesneden/ is van verschepden getal/ als 1507. 1508. en 1512. d'Hertogh van Saren / 1524. Melanthon 1526. welck is den jongsten datum / die men van hem windt in zijn ghesneden dinghen. Ick soebe niet epghentlijck te verhalen in bysonder alle zijn stucken so in't coper als in hout/ van hem seer constigh ghedaen wesende / dewijl sy onder die van der Const / en liefhebbers ghenoech bekent zijn. Hy/ gelijck zijn voozganghers daer in zijn landt oock deden/ beklagtighde hem in al zijn doen het leven nae te volghen/ sonder sozghvuldich te wesen / het schaonste upt het schoon te soecken oft kiesen/ ghelijck wel oudts tijdts met groot vozdeel de Gziecken en Romeynen met goet onderschept gewent waren te doen / dat welcke in den Antijcke beelden ghespeurt wesende / den Italianen wel vzoegh den ooghen heeft gheopent. Sy hebben doch hun grootlijck verbaest van de wonderlijcke volcomenhept der tepckeninghe/ en supver nethept / zijns scherpen constighen graef-ijsers. Het hebben oock de beste Italiaensche Meesters hun veel met zijn dinghen beholpen/ in hun ozdineren der Pistozien / cleedinghen der Figueren / en dergheljcke. Het is seer te verwonderen/ hoe hy so veel epghentschappen onser Const upt der Natuer/ oft als upt zijn selven / heeft bpghebzacht / oft ghevonden / soo wel in welstandt der actten / ozdinantien/ als van blackhept der lakenen en schoonhept/ als in eenige zijner lester Mary-beelde te sie is/ daer men siet een schoon heerlijckhept der stellinghe/ groote blacke dagen/ en daer neffens treflijcke schaduwen / en eenparige diepselen/ in de rijckelijcke lakenen. Vasari schzijft / dat eenen Marck Antonio van Bologuen hadde nae ghesneden de 36. cleen houte Passi-stucken / en lietse uptgaen onder Alberti tepcken oft naem / waerom dat Albert te Venetien/ daerse ghedzuckt wierden / soude zijn gecomen / nemende zijn toe vlucht tot den Heeren van der Stadt/ en vertreegh alleenlijck dat Marck Antonio desen ontleenden naem most uptdoen. Het is ghelooflijck / dat Albert oock in zijn jeught heeft veel tijdt doozgebzacht met de Letter-const/ en gheleerthept in veelderley Consten en wetenschappen / als in Geometria, Arithmetica, Architectura, Perspectiven/ en veel meer ander dinghen: Waer van ghetupghen zijn naeghelaten Boecken/ daer groote vermusthept / Const en vlijt in is te sien. Gelijck als men can waernemen in dat Dedaelsche werck van de Analogie/ oft Pzopoztie/ in welck Boeck seer epgentlijck

lijck alle ghestalten der maten van des Menschen lichaem uptghebeeldt/ voorghestelt / en schriftelijck gheleert worden. Gelijck oock verwonderlijck is het Boeck der Perspectiven/ Bouw-const/ en Krijgh-handel / leeringhen van hem uptgheghéven: soo dat hy niet alleen is in groot achten en verwonderen gheweest by den gemeenen volcke/ oft oock by Gheleerden en Const-verstandighen: maer oock by grooten Heeren. Als oock by den Keyser Maximiliaen, Groot-vader van onsen Keyser Carolus Quintus: Want onder ander wordt verteit / dat Maximilianus hem liet pet groots teyckenen op eenen muer / soo dat Albert so hoogh niet con reycken: Waerom den Keyser gheboodt metter haest / een van den teghenwoordighe Edel-luyden neder te ligghen./ op dat Albert op hem soude staen / om soo zijn teyckeninghe te volepnden. Waer op den Edelman met aller beleefthepdt den Keyser voor hiel/ dat sulcx een verleeninghe en verachtinghe waer voor den Edeldom/ alsoo van een Schilder onder voeten te moeten zijn ghetreden. Waer op den Keyser antwoorde / dat Albert edel/ oft meer als een Edelman was/ om de wille zijner uptnemender Const / dat hy wel con van een Boer oft sterkt Persoon maecken een Edelman/ doch van gheen Edelman een sulcken Constnaer. Soo dat oock desen Keyser Alberto gaf het wapen voor den Schilders / dat sy voorts voeren souden/ te weten/ dry silver oft witte schilden in een asury blaen velt. Hy is oock in seer groot achten geweest by den Keyser Karel de vijfde/ om zijner grooter volcomenheyt in de Schilder-const / en ander wetenschappen. Hy hoorende t'groot gherucht van zijn tijghenoot Raphael Vrbijn, heeft hem in Italien ghesonden zijn conterfeytsel op doeck / sonder verwe sappigh ghedaen/ latende de hooghsels van selfs/ ghelijck wy in Raphaels leven hebben verhaelt. Veel teyckeningen zijn ooc by verscheyden Const-beminders te sien: By den Const-liefdighen Heer Ioris Edmheston, in den Vriel / in een Boeck / eertijdts toebehoort hebbende Lucas d'Heere, zijn van Alberts handt eenighe tronien conterfeytsels: Onder ander een met den Pincel ghehooght en ghediept / wesende eenigh Cardinael / oft gheestelijck Persoon: Oock een Mary-beelt seer aerdigh ghehandelt metter Pen / dingen die weerdigh te sien zijn: By de Mary-beeldt is een datum van 1526. In 't selve Boeck zijn oock eenige Pzoportie voetstkens / gheljck in 't Boeck comen. Desgheljck by den Heer Arnoudt van Berenstepn tot Haerlem / die oock een goet beminder is / zijn oock eenighe Pzoportp-mannekens/ doch vzp groot/ en ten deele gheartseert/ met noch eenighe armen/ handen / en anders/ die van Albert ghedaen zijn geweest tot zijn behulp / om te maken den voorverhaelden Adam en Eva, dinghen die seer fraey zijn ghehandelt. In veel plaetsen van Italien / zijn oock van zijn constighe handt veel schilderijen / en teyckeninghen in weerden ghehouden / en bewaert. Het waer qualijck mogheljck te beschrijven/ wat hy al geteyckent/ geschreven / ghescrhildert / en nae t'leven ghedaen heeft. Dan soo veel ick weten-schap hebbe/ sal ick ons nu verhalen zijn constige stucken schilderije. Ten eersten heeft hy ghescrhildert Anno 1504. een stuc van den vzp Wijse upt den Oosten: Den eenen deser Coninghen heeft hy ghemaeckt/ hebbende in de handt eenen gouden cop: den tweeden / als hebbende een Weerelt: den derden/ een gouden kistighen. Noch heeft hy ghemaeckt Anno 1506. een Mary-beeldt / boven welcx hooft comen twee Engelen / houdende eenen Roosekrans / als om haer te bekroonen. Voorts Anno 1507. heeft hy ghedaen / alsoo groot alst t'leven/ een Adam en Eva. In het Jaer 1508. heeft hy ghemaeckt een Crucifix / oft Martelisatie/ daer Christus ghecrupst wordt/ en veel ander Martelisatien geschieden/ van steenighen / en dootslaen / wesende uptermaten schoon / en aerdigh ghescrhildert: In dit stuck heeft hy hem selven ghescrhildert nae t'leven / houdende in zijn handt een vaentghen / waer in is zijnen naem: neffens hem heeft hy gemaerkt Bibaldum. Noch heeft hy ghedaen een seer heerlijck stuck / eenen Hemel/ waer in ghesien wordt Christus hangende:

Albert in groot achten by den Keyser Maximiliaen.

Oorsprong van het Schilders wapen, en van wien ghegheven.

gende aen het Cruys: Onder comen Paus/ Keyser/ en Cardinalen/ uptermaten en heerlijck ghescrhildert / dat het wordt ghehouden een van zijn alderbeste stucken te wesen. Albert staet hier oock beneden in't Landtschap / oft op den gront / houdende een Tafereelken in zijn handt/ waer in staet geschreven: Albertus Durer Noricus faciebat, anno de virginis Partu 1511. Dese verhaelde weerdighe stucken staen / en zijn te sien tot Praga, in't Paleys van den Keyser/ op de nieuw gallerije / daer der Duydtscher en Nederlanders constighe wercken plaetse hebben. Noch heeft zijn Majestept een uptnemende stuck van de constighe Alberti handt / het welcke de Overheydt en Raedt van der stadt Norenburgh hebben om reden den Keyser geschoncken/ en vereert. Dit is wel een der besonderste stucken/ die opt van Albert ghedaen zijn: En is d'Historie daer Christus zijn cruys draeght/ wesende vol werck en personnagien: Oock comender in nae t'leven / alle de Raedts-heeren van Norenburgh / die op dien tijt leefden: dit is oock te Praga op de voorverhaelde gallerije te sien. Daer is van Albert oock een seer schoon Const-rijcke stuck tot Franckfoort / by den Monicken in een Clooster / wesende Marien Hemelvaert / daer veel schoonhept der Figueren in is te sien / als eenen Hemel met Enghelen / en alles seer super en aerdigh ghehandelt/ de hayzen seer vast ghetrocken / en cluchtigh met den Pincel-streken henen ghesling hert/ gelijckmen in zijn lofliche pzinten ten deele sien mach. Daer is onder ander onder den volcke in verwonderen / en groot achten / eenen voet / hiele en plant / eens knielenden Apostels / daer men seght veel gheldt voor is gheboden gheweest / om den selven te moghen uptnemen. Het is verwonderlijck / en schier ongheloofliick / wat dit stuck den Monicken oft het Clooster Jaerlijcx opbzengt/ en nut is/ alleen van de vereeringhen oft dzincpenninghen / die voor het ontslupten oft toonen / van Heeren / Cooplupden / reysvolck / en Const-liefdighe worden gheschoncken: Dit was ghedaen van hem Ao. 1509. Daer zijn oock van hem in zijn Vader-stadt Norenburgh op het Raedt-huys verscheydé schoon stucken: eerstlijck/ eenighe Keysers conterfeytselen met gebordert gouden laken / seer heerlijck ghedaen: Als den Keyser Carolus Magnus, en noch pemandt van het huys van Oostenrijck: desghelijckr eenighe groote staende Apostelen met heerlijcke lakenen. Daer is oock te sien van hem zijn Moeders conterfeytsel/ en zijn eyghen/ dat welck is een cleen stuckske/ daer zijn tronie in comt/ met langh hanghende schoon hayr/ dat oock seer constigh ghehandelt is / daer onder eenighe goutghele zijn gestingert/ op een aerdighe wijse/ als my wel voorstaet gesien/ en in mijn handen gehadt te hebben/ doe ick daer was Ao. 1577. het selfde was gedae (als ick mee) Ao. 1509. doe hy ontrent 30. Jaer oudt was. Sijn conterfeytsel is oock te sien in een zijner Pzinten / en is de tronie in den verlozen soon / daer hy om hoogh siende sit ghekruielt by den Verckenen. Daer is oock van zijn constighe handt een seer wel ghedaen en super Roomsche Lucretia, en is te sien by den Const-liefdighen Heer Melchior Wijntgis tot Middelburgh. Summa / Albert is gheweest een treflijck en seer gheacht Man/ en by den grooten in groot aensien / van seer hooghen grooten gheest / overtreffende verstandt / en voordeel wesende. Hy is oock in dese onse Nederlanden geweest / besoeckende die van der Const / en hun constighe wercken met groot ghenoeghen en verwonderen aensiende / oock hun Persoonen / daer hy groot verlanghen nae hadde: Insonderheydt Lucas van Leyden / den welcken hy met sulcken nieuwicheydt en verbaesthepdt sonde aenghesien hebben / dat hem spraeck en adem begaf / hem daer na vzindelijck in den arm nemende / seer verwondert der cleen ghestaltichepdt / en grooten loflijcken en weerdigen naems: gheljck oock Lucas een bysonder benoeghen hadde / sulcken uptmuntenden Man te moghen sien / welckr Pzinten hy soo uptghenomen te voozen gheern hadde ghesien/ en zijn gherucht gehoort. Dese twee besonder lichten en verciersels/ d'een der Hooghduytsche / en d'ander

der Nederlanden/ hebben oock malkander gheconterfept / en seer vziendtlijck d'een den anders gheselschap ghenooten. Hy was een Man van beschepden en merckljcke antwoozden. Doe hy de dinghen sagh van Geertgen van S. Ians, soude hy hem seer hebben verwondert / segghende: Waerljck/er is epn mhaler im Moeders leib gheweest. Als hem t'somtijt pet ghemeens oft slechts was laten sien / en datmen zijn oozdeel daer over vzaeghde/(seyde hy:) Waerljck/ er hadt sepn vijts ghedaen. Latende voozsichtelijck die dinghen in hun weerde/ sonder te verachten / om niemandts ondanck te becomen/niet doende als die dickwils te snel zijn pet te verwerpen oft te berispen / en hun by veelen onweert maecken. De sulcke behoesden op de voozbeelden van soo uptnemende Meesters te letten / en niet soo botljck upt te vaeren / dewijl het betaemljcker is/maetljck en beschepden/sonder smaden/van eenigh dingen te spzeecken. Albert is ghestozven Ao. 1528. op den 8en Apzil/ in de goe weecke / oft vooz Paesschen. Syn begravinghe is bupten Norenbozgh op t'Kerck-hof van S. Ioannes, by oft neffens ander eerljcke Persoonen / aldaer op eenen hoogh verheven Serck oft steen staet dit volghende Gzaef-schzift:

ME. AL. DV.
QVICQVID ALBERTI DVRERI MORTALE FVIT, SVB HOC CONDITVR TVMVLO. EMIGRAVIT VIII. IDVS APRILIS, M. D. XXVIII.

Synen seer ghemeensamen vziendt den gheleerden Bibaldus Pirkeymherus, dien hy met den Gzaefsyser had ghecon-

terfept / heeft onder ander hem ter eeren gemaeckt in't Latijn aldus luydende Gzaf-dichten.

Gzaf-schzift.

Doe schilderend' Albert de Werelt had vermoyt,
En met soo schoonen Const hier alles was voltoyt:
Wat saelter (seydt hy doe) dat ick noch soude malen?
Dan s'Hemels hoogh ghewelf? stracx uyt dees aerdtsche dalen
Den Constnaer henen track, met eenen oock verswee
De Sterre claer, wiens licht beneden ons bescheen.

Een ander.

Vroomheyt, reyn hert, verstandt, voorsicht, der Consten gaven,
Godsvruchticheyt en gh'loof, t'saem ligghen hier begraven.

Noch een der d' / dooz den selven.

Mocht t'leven, och Aelbert, met weenen wederkeeren,
Soo laghe niet bedeckt u lichaem ter oneeren
In dees vuyl aerde snoo: maer om dat niet en wort
Beweeght het voor-beschick, t'zy watmen tranen stort:
Daerom soo doen wy siet, u met een droef vermanen
Dijn uyterst uytvaert slechs, met ons vergoten tranen.

Ter gedachtnis van Albert Durer, een seer deught saem jae volcomensten Man van zijnen tijdt / die niet alleen onder den Hooghduptschen den eersten was / die de Schilder-const vermeerdert/vermaerdet / en in nouwer Wet begrepen heeft: Waer de selfde met zijn schzisten den naecomers heeft begost bevelen: om welck oozsaeck / dorst voozneemljck om zijn goede zeden / voozsichtichepdt/ en sonderlinghe ghesthicktheyt / by zijn Nozenbozghers / jae alle uptheemsche / niet alleen seer aenghenaem gheweest is: Maer d'hoogh-ghebozen Keyser Maximiliaen, en zijn Heer Karel, oock Ferdinando, Coningh van Hongherien en Bohemen / was hy seer lief-ghetal / die hem met mildt Jaer-

lijck pensioen ghevoedt/ en operste gonst heeft bewesen. Hy starf/ niet sonder seer berlaeght te wesen / den 8en. Apzil/ Anno 1528. oudt 57. Zaren.

Bibaldus Pirkeymherus stelde dit zijnen trouwen vziendt/ om dat hy't verdiende.

Het leven van Cornelis Engelbrechtsen, Schilder van Leyden.

Alhoewel in voozleden tijden in onse Nederlanden de Schilder-const was gheoeffent / gheljck men segghen soude / constigh sonder Const / dat is / sonder gheleerthepdt / studie / oft nae d'oude alderbeste wijse/ die d'Italianen naemaels upt d'Antijcke beelden hebben bespeurt: Soo is nochtans te verwonderen van den welstandigen aerdt / die onse Nederlanders soo heel vzoegh lieten sien in hun beelden en stelselen der bootsen / als upter Natueren gheleert / en wat een gheestighe fraey handelinge en wijse van doen. Gheljck onder ander/ en insonderhepdt ghemerckt can wozden aen de cloecke constighe werckken/en veerdige schoon Pinteel-strekken van den Leydtschen Cornelis Enghelbrechtsz. Die oock al vzoegh gheblopt is / en was ghebozen in't Jaer 1468. binnen der Stadt Leyden: wesende wel den eersten / oft van de eerste / die binnen dees zijn gheboozt-stadt heeft ghevzuchtt de Olp-verwe/die wel ontrent tsestigh Jaren nochtans vooz zijnen tijt is ghevonden/en in't licht gebzacht gheweest/ dooz de Croon oft cieraet onser Nederlanden / Ioan van Eyck / als vooz henen is verhaelt. By wien Cornelis gheleert heeft / oft dat zijn Vader oock een Schilder was/heb ick niet vernomen: Dan men hout/ dat den volgenden Lucas Hugensen van Leydē zijn Vader vzoegh verlozen hebbende / soude by hem hebben gheleert. Cornelis hadde noch twee soonen Schilders / tijdt-ghenooten van Lucas, en eenen die den oudtsten was / genaemt Pieter Cornelisz. kunst, was een glas-schzijver / daer Lucas vooznoemt veel ghemeensaem mede was in de oeffeninghe der Tepckenconst/soo dat hy mede uptnemende was in glas-schzijven. Van zijn verhaelde ander twee sonen sal volgen. Nu Cornelis Enghelbrechtsz. die wy vooz hebben/ was een seer goet tepckenaer / en een cloeck en veerdigh Schilder / in water en in Olp-verwe / gelijck als noch eenighe aerdige schoon stucken (die in de rasende Diluvie der veelotstozminge niet vergaen/ maer ten gheluckе noch over zijn gebleven) connen getupgē en te kennen gheven. Dese stucken zijn van den Heeren van Leyden / om hun weerdicheyt wille/en ter ghedachtnis van sulck uptnemende Meester en Leydsche Bozgher bewaert op het Stadt-huys: doch is jammer dat eenighe te hoogh upt der oogh hanghen / datmen de nettichepdt en den aerdt der Consten qualjck van beneden sien can: Dit zijn twee Altaertafelen met deuren / welcke eertijdt pleghen te staen bupten Leyden in een Clooster-kerck / ghenaemt tot Marien Poel. Het een stuck is de binnen Tafel / een Crucifix met de twee Moozdenaers/Marien, Ioannes, en anderen omstandt te Peerdt en te voet / seer fraey en wel gedaen: in de rechter deur/ d'Offerhande van Abraham: en in de slincke/een Serpent-bijtinge. De ander Tafel is een afdoeninghe van het Cruys/ met noch daer rontom by ghevoecht in cleyne perckxkens ses ander weeninghen van Maria: in de deuren comen Pzianten als ick meen / en is alles seer aerdich en constigh ghedaen. Noch isser op 't selve Stadt-huys van Cornelis, eenen grooten doeck van Water-verwe met groote beelden / wesende een dzy Contingen: waer in te sien is een heerljcke schoon manier van ozdineren / en laken / datmen wel licht sien can / dat Lucas van Leyden nae zijn dinghen gheleert oft ghepzactiseert heeft: dan dit stuck is wat seer vergaen/dat welck onder Const wille schade is. Maer het alder weerdighste / en uptnemenste / dat van zijn gheleerde constighe handt te sien oft te vinden is / is een Tafereel met twee deuren / dat voozwijdts heeft ghedient tot een Graf-tepcken van den Heeren van Lockhozst / welck sy tot ghedachtnis van hun ghestacht S. Pie-

ters Kerck te Leyden hadden toegheeyghent/en ghehanghen boven hun Grafplaets / in de Lockhorst Capelle. Dit stuck pleeghtemen te sien te Leyden in 't huys van Lockhorst: maer is nu verdoert / en is teghenwoordigh binnen Wtrecht / ten huyse van den Heer van den Boogaert / als getrouwt hebbende een Dochter van den Heer van Lockhorst. De Tafel van dit seer edel stuc/is een Historie upt d'openbaringe Ioannes, daer het Lam voor den Thzoon Gods op doet het Boeck met den seven seghelen/ alwaer 't gantsche Hemelsche heyr met veel aerdighe steldselen der beelden / en verschepdenheydt van lieflycke fraey tronien / en een wonderlycke veerdighe schoon handelinghe te weghe bracht is / en ghesien can worden / dat de alderbeste en ervarenste in onse Const hun te ontsetten en te verwonderen hebben / en is nochtans veel al ten eersten opghedaen/ghelyck sy doe veel voor een veerdighe fraey wyse hadden. Hier zyn oock te sien pzianten/ en seer wel gedaen conterfeytselen der ghener / die dit stuck in sulcken tijdt deden maercken. Summa/ Cornelis Engelbrechtsz. is geweest een treflyck en dapper Meester / die neffens zynen grooten gheest en veerdicheydt / grooten arbeydt in zyn wercken dede/zyn dingen oock met aerdighe rieraten eenen welstandt ghevende/ en heeft oock uptnemende waerghenomen het uptbeelden der affecten / oft Menschlycke beweghentheden / ghelyck de Oude veel deden. Hy is overleden te Leyden/ in 't Jaer 1533. oudt wesende vyf en tseestich Jaer.

Het leven van Barent, Schilder van Bzussel.

HOoghlyck verdient onder den vermaerde Mannen onser Schilderconst in ghedacht behouden te blyven den seer constighen Schilder Bernardt van Bzussel / den welcken is gheweest een seer veerdigh en gheestigh Constenaer / soo in Olp als in Water-verwe / seer vast in zyn stellinghe en teyckeninge. Hy is geweest in dienst van Vrouw Margriete, die t' synen tyde de Nederlanden gouverneerde/en ts oock gewoorden Schilder van den Keyser Carolus de vyfde. T'Antwerpen in d'Aelmoesseniers Capelle is van hem een Tafel van het Oordeel / die hy te voozen gantsch liet over vergulden/op dat alles te schoonder en gedueriger mocht blyven: dit quam hem oock te pas om den Hemel te maken doorschijnigh. In de Kercken te Bzussel/te S. Goelen, en elder/ was van zyn werck. Te Mechelen heeft hy ghemaeckt d'Altaer-tafel van den Schilders / daer S. Lucas ons Vrouw schildert/een seer constich stuck van Olp-verwe / waer van Michiel Cocxie namaels de deuren heeft geschildert. Hy heeft voor Vrouw Margriete, en ander groote Heeren/ doe voor den Keyser / veel heerlycke schoon patroonen van tapyten getevckent/ en geschildert/ waer in hy hadde een sonderlinghe vast en veerdighe handelinghe / en wierdter seer heerlyck van betaelt. Hy maeckte onder ander voor den Keyser verscheyden Jachten/met de Bosschen en plaetsen ontrent Bzussel / daer dese Jachten van den Keyser gheschieden: in welcke den Keyser / en meer Pzincen en Pzinsessen nae 't leven quamen / 't welck seer costlyck in tapyt wierdt ghewzocht. Daer zyn oock coztlinghe in Hollandt in den Haghe ghebzacht/ by zyn Excellentie Graef Maurus, sesthien stucken geschilderde Tapyt-patroonen/die van Bernardt seer wel en constigh zyn ghehandelt: op elck deser comt een Man oft Vrouw te Peerde groot als 't leven/wesende het ghelaght en afcomst van het huys van Nassouwe nae 't leven. Dese liet zyn Excellentie Graef Maurus van Olp-verwe conterfeyten door Hans Iordaen van Antwerpen / constigh Schilder/woonende te Delf. Dese patroonen by dat de datum uptwyst / souden nu schier ontrent de hondert Jaeren oudt wesen. Waer by men te bedencken heeft en te reknen/in wat tijdt desen Meester in de Const ghebloeyt en ghelceft heeft: ick acht hy tot goeden ouderdom moet ghecomen wesen. Syn geboozt en sterftijdt heb ick niet connen vernemen / dewyle eenigh schryver niet zorghvuldich is geweest sulcker Mannen levens omstandicheden aen te teyckenen.

Het leven van Lucas van Leyden/ uptnemende Schilder/ Plaet-snyder/ en Glas-schryver.

VAn soodanighe Menschen/ die wonderlyck schynen van der Natuere/ als verrozen lieve troetel-kinderkens uptghepickt oft voorgheschickt upt velen / om velen hooghvlieghende t'overtreffen / in eenighe besonder vernuftighe / heerlycke / en loflycke daden / en oeffeninghen / 't zy des gheests / oft des lichaems / bevindtmen by herbarenheydt / en leestmen in gheschreven gheschiedenissen/ en constige gedichten/ datse veeltyts vzoech / door groote merckelycke beginselen / claerlyck te kennen gaven teerkenen / van het gene van hun te hopen en te verwachten was. Eenighe hebben kindt wesende / met wyse antwoordt hun aenghebozen voorsichtichepdt laten blycken / dat hun den Roomschen hepmelyeken Raedt te weten betrouwt is ghewozden / en den inganck in 't Raedthuys toeghelaten: ander/nae 't versteren der Poeten/ hebben van in de wieghe met Slanghe-wozghen cracht en stoutmoedichepdt bewesen. Waer op 't spzeeckwoordt past: Dat wat Netel te wozden heeft/vzoech te bernen oft te steken begint. Onder veel behendighe edel gheesten in onse Schilder-const / die van inden Lententijdt huns levens uptmuntich zyn ghewest / en daer wy elders van hebben verhaelt/ en weet ick gheenen/die te gelyeken is by onsen voorghenomen natuerlyeken begraepden Lucas van Leyden / welcken met Pinceel / en Graefyser in de handt / en met de Schilder en Teyeken-const schynt ghebozen is gheweest. Het is verwonderlycker als gheloofiyck te hoozen vertellen / van de gene die nochtans daer van wetenschap hebben / dat hy een kindt van neghen Jaren wesende / van zyn inventie heeft Coper-pzinten upt laten gaen / die seer aerdich/en fyn gedaen zyn/ghelyckmer verscheyden noch siet/ daer geen datum op en staet: en waer datum staet / daer eammen wel gissen en reknen / in wat ouderdom hy de selvighe heeft ghesneden: want hy was ghebozen binnen Leyden in 't Jaer 1494. ontrent den lesten Mey / oft begin van Junius.

Syn Vader was gheheeten Huygh Iacobsz. oock een uptnemende Schilder in zynen tyde. Lucas upt der natueren een Meester / was een leerlingh by synen Vader / en naederhandt by Cornelis Engelbrechtsz. en heeft neffens d'aenpozringhe der Natueren/door der Consten lust gepzickelt wesende/ zynen tyde met stadighen vlyt waer ghenomen / menighen nacht met keerslicht aen den dagh knoopende / oft hanghende: zyn koten en speel-tuygh was alderley reetschap der Consten / als Kole / Crzyt / Pen/Pinceel/ Graef-yser/en dergheljcke: zyn ghesellen waren / die van zynen doen oock waren / te weten / jonghe Schilders/Glaes-schryvers/en Goutsmeden. Syn Moeder socht hem dickwils te beletten het nachts teyckenen/ niet gheheel om den cost van het licht/ dan vzeesende dat hy zyn jongh teer lyf en sinnen/ met so stadich wakē en hooftbzeken / mocht te cozt doen/ oft hinderlyck wesen. Nemmermeer en liet hy af van alle dinghen nae 't leven te conterfeyten / tronien / handen / voeten / hupsen/ Landtschappen/ en alderley stoffen van laken / in welck hy sonderlingh behaghen hadde. Hy is oock gemeensaem oft universael gheweest / te weten / in alles wat de Schilder-const omhelsen mach / bequaem en gheschiekt/ schilderende van Olp-verwe en Water-verwe Historien/ Conterfeytsels / Lantschappē/en Beelden/Glas-schryven/ Plaetsnyden van jonghs aen oeffenende. Doe hy een kindt van twaelf Jaren oudt was / schilderde hy van water-verwe eenen doeck / wesende d'Historie van S. Hubrecht, dat een dinghen seer te verwonderen was / en hem seer geruchtich maerkte. Dit stuck was voor den Heer van Lockhorst/welcken hem daer voor gaf

gaf soo veel gout-guldens als hy Jaren oudt was. Doe hy 14. Jaren oudt was/ sneedt hy een Historie/ daer Machomet door dronckenschap eenen Monick hadde vermoort/ ghelijck het blijckt aen de datum van 8. Een Jaer daer naer/ dat is/ in't Jaer 9. doe hy 15. Jaer was/ sneedt hy verscheyden dingen: onder ander/ ghelijck om Glaes-schrijvers/ 9. ronde Passi-stucken/ te weten/ het Hofken/ de banginghe/ voor Annas, bespottinghe/ gheeselinghe/ crooninghe/ Ecce Homo, cruys-draghen/ en t'Crucifix: dit zijn seer uytnemende stucken/ en seer wel gheordineert. Oock een S. Antonis temptatie/ daer een schoon Vrouw ghecleedt voor hem verschijnt: Dit is geheel uytnemende/ soo beelden/ gronden/ als achter-uyt/ en soo heel super alst mogelijck is te snijden. In dit selve Jaer is van hem gesneden die wonderlijcke wel gheordineerde bekeeringhe Pauli, daer hy blindt ghelept voort nae Damasco: Welcke blinthept/ en al den omstandt wel uytghebeelt is. In dit/ en al zijn ander printen/ sietmen veel aerdige verscheydenheden van tronien en cleedinghen na den ouden Wet/ hoeden/ mutsen/ en hulselen/ al meest d'een d'ander niet ghelijckende/ sulck dat groote Meesters van onsen tijdt in Italien met zijn dinghen hun grootlijck hebben weten te behelpen/ zijn dingen met somtijden een wepnick te veranderen in hun wercken ontleenende/ en te pas brengende. Van dees bekeeringhe Pauli, verhaelt oock Vasarius, en prijst hem in verscheyden deelen boven den uytnemenden Albert Durer, segghende: De wercken van Lucas zijn ghenoechsaem om hem te doen reckenen onder die t'Graefsijser uytnemende gehandelt hebben. De by-een-voeginghen/ oft ordinantien zijner Historien/ zijn seer eyghen/ en ghedaen met sulcke merckelijcke uytbeeldinghen/ en op een seker wijse sonder confusie oft ongheschicktheyt/ dat elcke eyghentlijck de geschiedenis selfs schijnt te wesen/ die hy daer mede heeft willen uytdrucken/ en dat het niet anders behoorde te wesen: Oock zijn dinghen zijn met meer opmerckinghe en waerneminghe/ nae de ordenen oft regulen der Consten/ dan die van Albert Durer. Boven dit sietmen van hem gheoeffent een verstandige aendachtic hept in het snijden zijner dinghen: om dies wille dat alle zijn wercken/ die van hant te handt allenxkens verderren oft verschieten/ en zijn soo hart niet aengheroert/ om dat se souden verflouwen/ ghelijck in't leven de verderrende dinghen meest upt den ghesicht verliesen. Jae heeft die dinghen ghedaen met sulcken opmerckken/ en soo soet ghedommelt/ datment met de verwe niet anders en soude ghedoen: Welcke waernemynghen hebben veel Schilders den ooghen opghedaen. Dit is dan Vasarij ghetuyghnis van Lucas van Hollandt (so hy hem noemt/) en is oock soo de waerhept/ dat hy soo wel ordineerde/ en datmen in zijn dinghen siet die natuerlijcke waernemynge van t'verschieten en t'verflouwen der achter-upten/ welcke soo in de beste dinghen van Durer in de Landtschappen niet te sien zijn/ oock niet in zijn bysonderste stucken/ als den Hubrecht, oft dergelijcke. Wel is waer/ dat in een plaetse den verhaelden Vasarij nae zijn meeninge seght/ dat Lucas soo veel teyckenens niet en hadde/ als Albert, nochtans (seght hy) heeft hy hem in veel deelen met den Graefsijser gelijck geweest. Men siet oock in Lucas dinghen eenen heel anderen schoonen aert van blacke vaste gronden in zijn Landtschappen/ en een ander soeter eenparige handelinghe van snede/ daer zijn drijvende en vloeyende laken en soo verstandich/ als consitich mede zijn uytgebeeldt/ als men doet in ander van zijnen tijdt/ ghelijck ick achte my de verstandighe sullen toestemmen. Het naevolghende Jaer 1510. doe hy 16. Jaer oudt was/ sneedt hy den miraculeusen oft seldtsamen Ecce Homo: Een dinghen hem boven maten te verwonderē/ dat in so wepnich bejaerden Jonghen soo overvloedighen gheest en verstandt sy gheweest/ soo in't ordineren/ verscheydenheydt der beelden/ versieringhe der cleedinghen van verscheyden volcken/ als oock de heerlijcke moderne aerdighe ghebouwen/ alles soo heel wel naer der perspectiven Const en maet waer genomen wesende.

Getuyghnis Vasarij van Lucas van Leyden.

In

In dit selve Jaer heeft Lucas oock ghesneden seer aerdich en super eene Boer en Boerinne met dry Koepen: de Boerin opghestaen wesende van melcken/ bewijst de strammichept oft vermoeytheydt van het sitten/ en is een uytnemende stuxken/ dat seer gesocht wort. In't selve Jaer thien sneedt hy oock een Adam en Eva, daer sy upt den Lust-hof ghebannen gaen swerven: Adam met een vel aen't lijf/ en een spa oft graef op de schouder/ en Eva met den Cain haer eerste kindt op den arm/ een seer net en fraey stuxken wesende. In dit Jaer sneedt hy oock een cleen naeckt Vrouken/ dat een Hondeke sit en vlopt: dese stucken heb ick willen vervolghens verhalen/ om te bewijsen/ en in gedacht te houden/ tot een groot verwonderen/ wat volcomen vruchte so groene spruyt heeft voortghebracht. Maer het waer my onmogelijck alle zijn stucken te verhaelen/ wat hy al gheschildert/ ghesneden/ en op glas ghescheven heeft: dan dit weet ick/ dat hy vlijtich en sorghvuldich was/ zijn verwen schoon en super te legghen: en alhoewel hy sneedt/ dat hy altijdt den Pinceel gheoeffent heeft/ en soo heel sinlijck en nouw siende was op zijn drucken/ dat hy gheen Printen nopt heeft laeten uytgaen/ daer eenigh minste gebrerk oft vlerxken aen was. Oock hebben zijn Printen in den selven zijnen tijt redelijcken ghegolden: want zijn beste dinghen de groote blaren/ als die alder uytnemenste Magdalena, Crucifix/ Ecce Homo, Drie Coninghen/ en dergelijcke/ golden eenen gout gulden/ oft 28. stuyvers het stuck. Ick hebbe oock verstaen/ dat zijn dochter soude getuyght hebben/ dat hy groote hoopen Printen verbrandt heeft/ die misdruckt waeren. Hy is nopt buytens lands ghetrocken om de Const te leeren/ alhoewel Vasarius anders schrijft/ en meendt dat alle vermaerde onser Nederlanden hebben de Const upt Italien moeten haelen/ en den Italiaenen afleeren: maer hy dwaelt/ ghelijck hy in meer dinghen qualijck bericht wesende doet. Lucas heeft hem ten Houwelijck begheven/ en trouwde een edel dochter van den ghelacht van Boshuysen/ en verloor t'zijnen leetwesen doe veel tijdt met banckketteren en goet chiere maecken/ ghelijck de wijse onder den Rijckdom en die van Adel is. Sommighe mepninghe is/ dat Albert Durer en hy malcander hebben ghesocht te trotsen oft t'overtreffen/ dat Lucas somtijdts eenighe gelijcke Historien oft ander dinghen heeft strackx oock ghesneden/ die Albert gedaen hadde/ en dat sy malcanders dinghen met groot verwonderen saghen/ soo dat eyndlinghe Albert Durer in Nederlandt is ghecomen/ en te Leyden by Lucas wesende/ heeft hy Lucas, en Lucas hem/ op een Tafelet ghecontersept nae 't leven/ en hebben hun t'samen met malcanders teghenwoordichept in aller vriendelijckhept vermaeckt. Lucas was wat cleen/ en teerachtich van persoon: zijn contersepsel komt in druck/ van hem self ghedaen wesende/ jonck sonder baert/ een beeldt wat meer als half/ met eē groote Muts met vederen op/ hebbende in zijn cleedt oft boesem een doodts-hooft. De schilderijen die van hem ghedaen/ oft tegenwoordich te sien zijn/ oft ghevonden worden/ zijn wepnich: doch uytnemende verwonderlijck/ en seer behaeglijck/ door een bysonder eyghenschap van een (ick en weet niet wat) liefijcke aenlockende bevallichept/ die daer in te sien is. Maer boven al dat van hem is te sien/ is een Casse met twee deuren/ het uytnemenste/ en schoonste/ en is nu ter tijdt by den soo Const-liefdighen/ als Const-rijckē Goltzius te Haerlem/ welcken dat in't Jaer 1602. tot Leyden om grooten prijs heeft ghecreghen/ tot zijn groot verhenghen/ als een die tot Lucas dingen/ door de goede kennis der const/ grooten lust/ en liefde heeft. Het is d'Historie vā den blinden van Jericho/ te weten/ Bartimeus Timei soon/ hoe hy siende wort/ gelijck den Euangelist Marcus aen zijn thiende Capittel schrijft/ en Lucas in't 18e. wesende alles seer schoon/ en als versch gedaen vā verwe/ wonderlijck los/ aerdich/ en overvloedich wel gheordineert/ en gheschildert: de vleughels oft deuren van binnen/ doen oock mede in't uytbeelden der Historien. Daer zijn seer veel beelden op verscheyden

den actien/ met seer groot verwonderen toonende over sulck wonder teecken als midden gheschiet/ dat eenen blinden wozt siende ghemaeckt. De naeckten en tronien zyn seer verschepden/ lieflyc/ en gloepende ghedaen: Elck beeldt is verschepden van cleedinghe/ en de hoofden met verschepden wonderlycke Mutsen/ tulbanten/ en hulselen geciert. In het Christi beeldt sietmen natuerlyck uptghebeeldt een opzechte simpelheyt/ en goedertieren sachtmoedicheyt/ en ootmoedicheydt/ oock een hertlycke toegheneghenheydt/ den blinden de weldaet der genesinge te bewysen oft te oeffenen. In den blinden/ die van zynen jonghen wozt aenghebzacht/ sietmen den rechten aerdt der handt uptstekende blinde/ seer natuerlyck en epgentlyck uptghebeeldt wesende. De gronden zyn schoon/ en gloepende: Achter comen Boomen en Bosschen/ soo net en epghentlyck ghehandelt/ datmen derghelycke ghelchildert nerghen meer en comt te sien: Want het schynt datmen bupten in't veldt alles natuerlyck in't leven vooz ooghen heeft. Achter aen in't Landtschap (tot verbolgh der Historie) comt in cleen bootskens/ daer Christus bp den vzuchtloosen Pygh-boom vzucht soeckt. Voozt is oock het Landtschap seer uptnemende/ met eenighe aerdighe hupsinghe en gebouwen in't verschiet. Op dit bysonderste stuck van soo overtreffende constighe handt/ is dit volgende Lof-dicht/ de Const ter eeren/ van pemandt ghemaeckt/ en hier bp ghevoeght.

Sonnet.

Hoe Bartimeus blindt, het licht van t'licht heeft creghen,
Nae Marcs, en Lucas penn', heeft Lucas met t'Pinceel
Ghebootst hier in dit schoon ghevleughelt Tafereel,
Daer 'tLams sachtmoedich beeldt toont weldaedts soet gheneghen,
Ten blinden, welckens aerdt blijckt aen handt-tastich pleghen.
Den omstandt schijnt verbaest, om 'twonder teecken heel.
Oock wie dit stuck aensiet, daer wonderlijck elck deel
Van Consten overvloeyt, heeft wonderlijck beweghen:
Want desen blinden treckt tot hem elcx oogh en hert:
Maer sonder oogh en hert hier niemant door en wert,
Al treffen hem van lust inwendich heete stralen.
Den blinden van het licht, het licht ontfanghen heeft,
En Lucas oock het licht door desen blinden gheeft
Hét Schilders blint Pinceel, om recht gaen sonder dwalen.

Dit stuck was ghedaen/ gelyck den datum van bupten op de deuren uptwyst/ Nº. 1531. want van bupten staen twee beelden van verwe/ wesende een Man en Vzouw/ die eenighe wapenen houden/ seer aerdich/ en met een cluchtighe heerdighe maniер gheschildert. Het is oock wel van het leste/ oft het leste werk van Olp-verwe/ dat desen seer vermaerden Meester heeft ghedaen/ schynende of hy hier zyn upterste vermoghen inde Const/ de Weerelt tot verrieringhe/ en hoogh verwonderen heeft willen thoonen/ en nae laeten/ tot zyn naems onsterflyckheyt: want hy maer twee jaer daer naer en leefde. Dit voozbaer stuck heb ick willé om zyn weerdicheyt vooz aen stellen. Daer is noch een schoon en heerlyck stuck van Lucas tot Leyden/ op het Stadt-hups by den Heeren aldaer in de openbaer plaetse in weerden gheholden en bewaert/ wesende het upterste oozdeel/ dat een uptnemende goet werck gehouden wozdt. Hier in comen veel verschepden naeckten van Mannen en Vzouwen/ waer wel te mercken is/ dat hy op het leven wel heeft ghemerckt/ bysonder de Vzouwen naeckten/ die hy van lieflycke carnatie heeft gheschildert: dan alsoo doe veel 't ghebzupck by den Schilders was/ zyn dese naeckten op den dagh wat seer cantich/ oft ghesneden. Van bupten comen twee groote sittende beelden/ wesende eenen Petrus en Paulus, op elcke deur eenen/ wesende seer aerdigh/ en onghelyck fraeper gheschildert/ als het werck van binnen: want het alles beter is getolozeert/ en vloeyender ghedaen/ soo wel tronien/ naeckten/ als lakenen/ oock gronden/ en achter-upten: in summa/ het is sulc/ datter groote uptheensche Potentaten nae hebben laten vzaghen om te coopé/ dan is van den edel Heeren aldaer belefdelyck afghestaghen/ als dat sp't hun vermaert Bozgher ter eeren niet begheeren te missen/ wat groote sommen ghelds men daer vooz oock wilde gheven: welcken glans der eer ende edel Schilderconst heerlyck met eé wederschyn claer en blinckende maeckt. Daer is oock ghesweest bupten Leyden op een hups/ by den Edelman Frans Hooghstraet, een seer uptnemende sturcken/ oft slupten-de kasken: Waer in quam een seer wel ghedaen Mary-beeldt/ een half beeldt/ beneden de linien de rest als met eenen steen bedeckt wesende. Het kindeken was oock seer lieflyck/ hebbende in zyn handen een Wyndzupf met een ranck tot beneden hanghende/ schynende te hebben willen uptbeelden/ dat Christus den rechten Wynstock is: Het laken was uptnemende. Op d'ander syde was een Vzouw pzaent/ de welcke achter haer hadde een Magdalena, die haer wees op den Christus op Mariæ schoot. Het achter-upt was van gronden en boomen/ seldtsaem en verwonderlyck. Van bupten quam de boodtschap Mariæ in heel beeldekens/ seer aerdich van steldsel/ actien/ en lakens/ met schoon pinseuren. Dit sturcken is teghenwoozdich by den Keyser Rudolphus, den meesten Const-liefhebber van desen tydt: Op dit seer edel sturcken staodt een datum van 22. neffens de ghewoon Lucas van Leyden teecken L. Daer is noch een seer uptnemende bysonderr stuck oft kasten van Lucas t'Amsterdam in de Calverstraet/ wesende d'Historie van den kinderen van Israel/ daer sy om 't'gulden Calf dansen/ en daer sy sitten en banckettéren/ volghende den text der Schzifturen/ daer ghesept wozt: Het volc sat neder om eten en dzincken/ en stondt op om te spelen. In dit banckettere-/ sietmen seer levendich uptghebeeldt des volcx dertel wesen/ en den oncupschen lust/ ten ooghen upt hen openbarende: Doch is van eenighe onverstandighe bedozven/ met vupl vernis oft dergelyck te besmeeren. Voozts isser noch van Lucas tot Leyden eenen schoonen Water-verwen doeck/ ten hupse van eenen goeden Heer/ van Sonnebeldt ghesteeten/ oft ten hupse van den Heer Knotter/ sonderlingh lieffhebber der Const/ en self Schilder wesende. Dit is oock een seer schoon werck/ wesende d'Historie van Rebecca, en Abrahams knecht/ daer hy bp de Fonteyn van haer dzincken ontfangt: hier zyn te sien seer aerdige Vzouwens oft Maeghdekens/ verschepden actien doende met water putten en anders: met oock een schoon Landtschap/ en fraey gronden. Noch heb ick ghesien binnen Delf/ ten hupse van een Vzouwe/ oft Moutmaker/ eenighe Water-verwe doecken/ wesende vervolghens d'Historie van Ioseph, dte seer fraey van inventie en teeckeninghe zyn/ met eenighe schoon lakenen/ bysonder daer den Schencker en Backer in de vanghnis ligghen: maer het is te jammeren/ datse den tydt en de outheyt so by den tanden hebben ghehadt/ en verdozven/ dooz de vorhtichepdt der mueren/ daer in dese Nederlanden veel ghebzeckp van is. Voozts zyn van Lucas hier en daer te sien eenighe aerdighe Conterfeytsels: in welcke te doen/ hy oock een uptnemende epghenschap van handelinge hadde. Onder ander isser een tronie/ schyter als 't leven/ te Leyden by een Burghemeester/ ghenaemt Claes Ariaensz. daer een natuerlyck aerdigh wesen in te sien is. Noch is te Leyden een cleen soet Marp-beeldeken van hem/ by den Constliefdighen Bartholomeus Ferreris, oock Schilder wesende. Ick hebbe elder van Lucas verhaelt/ hoe dat hy seer constich van uptbeeldinghe was/ naemlyck in een Pzint/ daer Saul den Koningh/ met een upsinnich wesen/ en natuerlyck dwaes schynende/ den David vooz hem spelende/ met een Pyckе dooz-schieten wilt. Sulcke/ oft dergelycke dinghen/ sietmen noch elder in verschepden zyn dinghen meer: oock in een cleen sturcken Pzint/ dat Valerius in zyn schziften pzyst/ daermen sier eenen Boer/

Boer/welcken schijnt soo groote pijn te lijden van eenen tandt / die hem eenen Lapsalf uptreckt / dat hy niet ghewaer woxt oft bevoelt/dat terwijlen een Vzouw hem de Tasschе berooft. Oock in een gheljcke groot stuckxken Vzint/ sietmen een verstandighe schoon uptbeeldinghe van een oudt Manneken en Vzouken/die natuerljck hun Musijckinstrumenten oft speel-tuygh op malcander accozderen/ oft gelijckstemmich over een bzenghen / wel schijnende upt den Philosooph Plutarchus te wesen ghenomen / daer hy schzijft van de Houwljcke Wetten / dat in desen staet des Mans woozdt binnen den hupse meest moet ghelden / even gheljck de grootste snaren van het meest Instrument meest en grover ghelupt gheven: want hy heeft den Man het meeste Instrument in den handen ghemaeckt. Het uptnemenste dat hy ghesneden heeft/is gheweest het conterfeytsel van den Keyser Maximiliaen, 't welck hy dede / doe desen Keyser binnen Leyden quam/en ghehult wozde:en is de grootste en heerljckste tronie / die men van hem ghesneden siet / wonderljcke stout en aerdich ghehandelt wesende. Hy is doch een sonderlingh Man gheweest / en ick en weet niet waer in dat hy meer te pzijsen zy / het zy in sijn schilderen / Vlaet-snijden / oft Glas-schzijven. Het Vlaet-snijden soude hy gheleert hebben van eenen die Harnassen hetste / en met sterck water beet / met oock eenigh onderwijs van een Gout-smit. Hy heeft oock eenige aerdige stuckxkens gehetst/ en verschеyden Hout-pzinten ghesneden/ die seer uptnemende gehandelt zijn. Men siet oock van zijn dinghen hier en daer op glas / dat een weerdigh dinghen te bewaren is. Onder ander is by Goltzio , wien zijn wercken lief zijn / een stuckxken op glas/van den Vzouwen dans / David te ghemoet comende / dat wonder fraey is ghehandelt / en comt oock in Pzint seer wel ghesneden dooz Ian van Sanredam. Doe Lucas ontrent oudt was 33. Jaer / is hy lustich ghewozden om eens te gaen besoecken den Schilders in Zeelandt / Vlaender / en Vzabandt / des hy als een Man van goede middel hem op de reyse stelde/ick meen wel met een eygen toeghemaeckt schip / van alles wel versien. Te Middelburgh ghecomen / heeft hy daer hem vermaeckt / te sien de dinghen van den vlijtighen en constighen Ian de Mabuse, die daer doe ter tijdt woonachtich / en verschеyden dinghen hadde ghedaen. Hier heeft Lucas van Leyden Mabuse en ander Schilders een bancket ghеschoncken van tsestigh gulden:oock van gheljcken heeft hy elder oock ghedaen/ te weten/ te Ghent/ Mechelen/en Antwerpen/daer hy t'elcken den Schilders ten besten gaf tsestich gulden: en was over al vergeselschapt met den verhaelden Ian de Mabuse, den welcken hem seer statich en pzachtich dzoegh/hebbende aen een cleedt van goude laken / en Lucas hadde aen eenen rock van ghele zijden rameloot / dat in de Sonne oock eenen glans hadde als van gout. Maer om dieswille dat Mabuse hem in de cleedinghe overtrof / meenen eenighe/ dat Lucas veracht oft te minder onder den Constenaers soude geacht zijn ghewozden. Maer het ghene noch meer teghen den aert der Consten en Natuere der Consten oeffenaers soude strijden/ is dat ghemeent woxdt / dat Lucas die reys t'sindert dickwils heeft beclaegt/ om dieswille hy altijdt nadencken hadde/eenigh vergift dooz yemant hem benijdende ontfanghen te hebben gehadt: want hy van desen tijdt af nemmermeer recht ghesont en was. Of hy nu vergheefs dese quade inbeeldinghe / en ten onrecht in zijn ghedacht ghedzuckt hadde / oft niet / soo heeft hy nochtans de ses volghende Jaeren tot zijn doodt toe/ veel tijts te bedde gheleghen: of het nu eenighe longhen-sucht/ oft teeringhe was/en weet ick niet/dan dat hy altijdt met 't vozighe bedencken hem stadich quelde. En hoewel dat hy te bedde was/ liet hy wepnich tijt noch verlozen gaen/ of hy en sneedt / oft en schilderde / hebbende zijn reetschap daer eygentljck na laten toe maecken / sulcken lust hadde hy noch langs so meer tot de Const/ geljck sulcky den groote Meesters veel gheschiedt: want dooz de groote herbaren kennis in hun edel oeffeninghe/woxt daghe-

daghelijcx de liefde tot de Const in hun nieuwer en crachtigher ontsteken. Doe hy nu op het leste altijdt meer en meer aen lijf en ghesonthepdt af-nam/ en met gheen Medecijnen con gheholpen wozden / en dat hy zijn verschepdinghe upt deser tijdt te naken bevoelde: Twee daghen eer hy starf / was hy lustigh om noch eens de Hemelsche locht / oft den Hemel/des Heeren werck te sien/ waerom zijn dienst-maegt hem bupten heeft ghebzacht vooz de leste reys / en is den tweeden dagh daer nae overleden/Anno 1533. oudt wesende maer 39. Jaer. Hy leefde noch op eenen dag / die by den Ouden noch wel in ghedachtnis is / te weten / den dagh van den heeten Omgangh van Leyden: Wantter in desen Omgangh volck van hitten nederviel / en starf. Het leste dat hy sneedt / was een cleen stuckxken/ wesende een Pallas, en mẽ seght dat het selfde so voldaẽ noch vooz hem op zijn bedde soude gheleghen hebben: Schijnende te bewijsen oft te seghen / dat hy zijn vermuftighe edel handeltinghe oft Const tot den lesten bemint en gheoeffent heeft. Hy en hadde maer een eenighe dochter / de welcke neghen daghen vooz des Vaders overlijden baerde eenen soon: En doe men met t'kindt van Doopsel quam / bzaeghde hy nae den naem van zijnen jonghen Neef. En doe men hem antwoozde/ datter noch eenen Lucas van Leyden nae hem soude blijven/ en nam dat niet wel/ als oft de meeninge was / datmen hem wouw vooxt hebben. Dese zijn dochters soon Lucas Dameſſen is ghestozben t'Wzecht/Aº. 1604. oudt 71. Jaren/ was mede een taemljck goet Schilder/ gheljck oock noch is Ioan de Hooy zijn bzoeder / Schilder by den Coningh van Vzanckrijck. Ter eeren van Lucas heeft Lampsonius een opschzijft in Latijn gemaeckt / op dese meeninghe: Hoch ick acht niet genoegh loflijck na verdienste.

Ghy Lucas oock, Durerus niet ghelijck,
Maer aldernaest, 't zy of gh'in Consten rijck
Tafreelen maeckt met verf', oft ons in snede
Laet sien, oft deelt u coper beelden mede
In teer Papier, verwonderingh wel weert,
Comt vry nu voort (indien dat ghy 't begheert,
Oft ist u eere) en laet ons dicht gheleyden
V naems gherucht, met u gheboordt-stadt Leyden.

T'leven van Ian den Hollander/
Schilder van Antwerpen.

WEl bevind' ick/dat onder de Conterseptselen der Nederlandtsche vermaerde Schilders/ over eenige Jaren in Coper-dzuck uptghegaen / niet vergheefs oock wozt plaets verleent en ghegheven Ian den Hollander / gheboren t'Antwerpen: Want ick hebbe ghenoegh vernomen/en verstaen/ dat hy een seer uptnemende Meester is geweest in Landtschap. Hy heeft al vzoegh gheleeft: Want hy was gheweest den Man van de Moeder van Gillis van Coninck Loy. Hy wzocht Oly en water-vewe: hy lagh dickwils en veeltijts ter venster/ en sagh in de Locht / om alles nae t'leven te doen:veel had hy oock de manier/ van al swadderende op de Penneelen oft doecken de gronden mede te laten spelen/ het welck Brueghel seer eyghentljck nae volghde: zijn Hupsvzouw repsde op de Marrtẽ/ in Vzabant en Vlaender/ alles verbullende met schilderije/ en won daer wel mede. Soo dat Ian, al en repsde hy niet/seer wepnigh wzocht: Doch zijn Landtschappen hebben op dese tijdt gheen ander te wijcken. Hy is t'Antwerpen ghestozben. Tot hem seght Lampsonius:

Neerlanders altijt lof met Landtschap maken halen,
D'Italiaen met Menſch en Goden wel te malen,
Dit is geen wonder groot, en can wel zijn ghelooft:
Want den Italiaen heeft d'hersens in sijn hooft.
Maer niet vergeefs men seght, hoe dat de Nederlander,
Heeft in zijn handt vernuft, soo wouw desen Brabander

Landtschappen maecken eer, dan qualijck te verstaen
Hooft, Godt, oft menscher beeldt, oft hem daer in misgaen.

Het leven van Quintijn Messijs, Schilder van Antwerpen.

GHelijck wy wel meer verhaelt moghen hebben / dat 's Menschen eyghentlijcke toeghenEghenthepdt / die hem is vooz/oft in gheboozte ingestozt/ van oft dooz Nature wozt menichmael teghen ghestaen/ ghewelt oft belet ghedaen / 't zy dooz Ouders wille / nootsaeck / oft ander ongheleghentheden meer: Waer dooz somtydts gheschiedt is / dat de ghene die tot onse edel oeffeninghe voozsien/oft voozschickt syn/comen op eenighe onvermuftighe rouwe handtwercken ghestelt te wesen: Maer soo haest de sulcke comen daer in te veranderen / en wozden de Const / die hun eyghen toecomt/te oeffenen/al is 't somtyden noch ghenoech spade / soo sietmen een wonderlijcke voozderinghe/ en een loflijcke heerlijcke uptcomst van sulcke gheschieden. Sulcks betuyghde 't leven van Polydoor, ghelijck oock sal de gheschiedenisse van Quintijn Messijs, Schilder van Antwerpen / den welcken wozdt gheheeten den Smit/ om dat hy eerst is gheweest een Smit/ tot syn twintigh Jaren / daer van sommighe 't onrecht noch thien Jaren toeghedaen wozden. Alsoo dan Quintijn 't zynen twintigh Jaren in een langhe swaer sieckte is ghevallen/ dat hy qualick hem selven con onderhouden/ hupshoudende met syn arm oude Moeder/ die hy daer te voozen plach den cost te winnen / en t' onderhouden / het welck hem jammerde / dat hy te bedde liggende niet meer en con ghedoen/claegde sulcks aen de ghene / die hem daghelijcks quamen in zijn kranckheydt besoecken: Want al was wel de meeste cracht van de sieckte over/ en dat hy begon over eyndt te sitten / soo was zijn lichaem noch soo swack/ dat hy sulcken grooten arbeydt/als het smeden is/niet en vermocht te doen. Binnen desen middelen tijdt begon te naken den Vasten-avondt / en het was 't Antwerpen een gebruyck/ oft oude mantere/ dat op den Vasten-avondt/oft daer ontrent/de sieck-luyden/of Lasarusschе in de Stad omginghen / dzaghende een groote houten ghesneden ghestoffeerde keers / en deelden over al den kinderen eenighe papieren Sanctkens oft Heyligskens/ die van Hout-pzint / en afgheset waren / soo dat sy van dese groote menichte behoefden. Soo is onder die Quintijn besochten pemandt ghecomen / die hem raedt gaf / van dese Sanctkens af te setten/ soo dat hy sulex aenghevangen heeft. Dooz dit soo heel cleen begin / is zijn aengebozen gheneghenthept oft lust ontsteken wozden / soo dat hy gantschlijck met groote liefde en vlijt/ hem van doe voozt heeft tot de Schilder-konst begheven / daer hy in cozten tydt met stadigh oeffenen wonderlijck seer heeft toeghenomen/ en als uptnemende Meester die ghewozden is / zijn leven langh daer in is volherdet. Daer wozdt van den oozspyonzh oft oozsaeck van zijn Smits ambacht; verwisselinge/en toegangh tot der Const / een ander vertellinghe/ veel/ oft ghemeenlijck ghedaen: te weten/dat hy Smit wesende/verlieft wert/en hem begaf te vzyen een aerdigh schoon Meysken / in welcke vzyagie hy hadde een teghen-ghenoot / die een Schilder was: maer dat het Meysken meer sin hadde aen den Persoon van Quintijn, dan haer mishaegde dat uyt Ambacht/ wenschende dat Quintijn den Schilder waer gheweest / en den anderen den Smit: Twelck Quintijn verstaende / soude dooz de groote liefde gedzonghen wesende/zijn Smits hameren upt der handt ghelepdt / de Pinceelen aenghegrepen/ en hem gantsch vlijtich/ en geluckich tot de Schilder-const begheven hebben / om alsoo zijn alderliefste te behaghen / en 't zynen deele te moghen verrrijghen. Dit wozt bevestight van Lampsonio in een Latijnsch gedicht/ oft Carmen, onder 't ghedzuckte contersepsel van Quintijn, daer hy spzeeckt/ als self Quintijn wesende / oft in synen persoon / dat niet onvoeglijck sal wesen/ hier in onse spzaeck tot getuyghnis gestelt te wozden.

Quintijn

Quintijn Messijs Antwerpsch Schilder spzeeckt:
Een rouw Cyclopische Smidt heb ick gheweest te vooren:
Maer doe een Schilder oock mijn Vryster vrijdde snel,
En dat dat Meysken loos verwijtich my liet hooren,
Dat sy op 't aenebeeldt de donderslaghen sel
Veel verder van haer wierp, als stil Pinceeler spel,
Heeft my der liefden cracht een Schilder haeft doen wesen,
Sulck wijst aen waer te zijn, een cleen aenbeeldken wel,
Zijnde op mijn Tafereel een teecken uytgheleesen.
Gelijck Cypris vercreegh van Mulciber voor desen
De wapens van haer soon, O grootst Poeet: als dit,
Hebt ghy een Schilder cloeck, ghemaeckt van een rouw Smidt.

Dees oozsaeck ontstaen upt de vzyagie (als ghehoozt is) van Quintijns Const/ oft toegangh tot der Const / is een ghemeen vertellinghe: doch wozt de voozgaende waerachtiger ghehouden. Dan het can (mijns achtens) beyde wel waer wesen / te weten / dat Quintijn hebbende in zijn sieckte aenghevanghen pet te vzabbelen met de verwen / ghesont wesende aen de kennis en liefde van een Dochter is gheromen / daer een Schilder zijn weder-vzyer was / en dat doe soo eenighe woozden van haer zijn gevallen/ waer dooz hy 't smedē gantsch verlaten / de Const aenghenomen / en daer in dooz zijn liefde/ toeghenegen natuere en vernuftichepdt / haest seer toeghenomen heeft: hoe het zy oft niet / hy is een uptnemende dapper Meester in zijnen tijdt gheweest. Onder alle zijn wercken/is van hem noch in wesen/ een seer uptnemende gedacht-weerdich constigh stuck t'Antwerpen in onser Vzouwen Kerck / en is een Tafel toecomende 't Gildt van de Schzijn-werckers/ oft Kist-makers/wesende de binnen-tafel eenen noodt Godts / oft een Afdoeninge van het Crups / met eenen naecken dooden ligghenden Christus, welcken men acht nae het leven ghedaen te wesen / en is wonderlijcke constigh en wel in Olp-verwe ghehandelt: de Marien, en anderen omstandt / bewijssen alle ghedaenten van dzoefheyt. In de een deur van binnen is eenen S. Ian in d'Olp/ oock seer uptnemende/ waer in oock fraep Peerden in comen: en altijts wozter van jonghers / en ander aenschouwers onderlinghe ghetistenist oft eenen woozdt-strijdt ghehouden / hoe veel Peerdts hoofden datter zijn / d'een teter ses/ d'ander seven/oft acht/dit comt dooz dat het te som plaetsen verstozven oft bedozven is / datmen die dinghen qualijck can onderscheyden / en dat sy eenighen Helm vooz een Peerdts-hooft aensien. D'ander deur is d'Histozie/daer de dochter van Herodiane danst vooz Herodes, om 't hooft van Ioannes de Dooper. Al dese dinghen schijnen upt der handt uptnemende net / super / en scherp ghedaen te wesen/doch van by is het al vzy wat rouw: maer is op een seker manier ghedaen / dat het van verre soo heel super laet te wesen. Den Coningh van Spaengien Philips de tweede/lest overleden/seer Const-liefdig wesende/vede veel om dees Tafel te hebben en in Spaengien te bzenghen: doch wat schat hy daer vooz boodt / oft beloofde/ het werdt hem met alle voeghlijcke beleefthepdt afgheslaghen / en ontsept. Dit stuck om zijn uptnementhepdt is den rasende Menschen in de beeldt-stozminghe ontscholen / en upt hun vernielende handen altijdt bewaert gheweest. Eyndlinghe in 't Jaer 1577. in de leste Stads beroerte/doe het de Kist-makers als eyghenaers hadden vercocht/ dede Marten de Vos soo veel / dat het van mijn Heeren van der Stadt self wozde aengheslaghen / en ghecocht om vijfthien hondert gulden / op dat de Stadt van Antwerpen van sulck een uptnemende ghedacht-weerdich constich werck oft schat niet en soude berooft wozden: Met dit ghelt hebben die van 't boozneemt Gildt een huys tot hun gebzuyck gecocht. Veel meer wercken en stucken heeft Quintijn gedaen/die in verschepden plaetsen verboert en verstropt zijn. Somtijts wozt hier en daer

by den Const-beminders in hun Const-camers eenigh stuckken ghevonden / daer het als costlijck Juweel in weerden werdt gehouden. By dē Const-liefdighen Bartholomeus Ferreris is noch van hem een Marp-beeldeken / daer men een seecker aerdighe veerdichepdt van handelinghe in sien can. Hy hadde ock eenen Soon / zijn leer-jongher / geheeten Ian Messijs, dat ock een goet Schilder is geweest: van wiens handt te sien is t'Amsterdam in de Waermoes-straet in't Lavoir / een stuckken van Wisselaers / die doende zijn met gelt tellen / en wisselen: ock zijn t'Antwerpen / en in ander plaetsen / noch van hem verschepden stucken.

T'leven van Ieronimus Bos.

VEelderley en vreemt zijn de ghenepghtheyden / handelinghen en wercken der Schilders: en peder is beter Meester ghewozden in t'gene / daer de Natuere hem dooz lust toe heeft getrocken / en aengelept. Wie sal verhalen al de wonderlijcke oft seldsaem versieringhen / die Ieronimus Bos in't hooft heeft ghehadt / en met den Pinceel uptghedzuckt / van ghespoock en gedzochten der Hellē / dickwils niet also vriendlijck als grouwlijck aen te sien. Hy is ghebozen gheweest tot s'Hertoghen Bosch: Maer hebbe gheenen tijdt van zijn leven oft sterven connen vernemen / dan dat hy al heel vroegh is gheweest. Hy was nochtans in zijn dzaperinghen oft laknen ghenoegh afgheschepden van de oude moderne wijse / van dat menighvuldigh kroken en vouwen. Hy hadde een vaste en seer veerdige en aerdighe handelinghe / doende veel zijn dinghen ten eersten op / het welck nochtans sonder veranderen seer schoon blijft. Hy hadde ock als meer ander oude Meesters de maniere / zijn dingen te teecknen en trecken op het wit der Penneelen / en daer over een doorschijnigh carnatiachtigh vrimuersel te leghen / en liet ock dickwils de gronden mede wercken. Daer zijn t'Amsterdam eenighe van zijn stucken. In een plaets heb ick van hem gesien een vluchtinge van Egypten / daer Ioseph vooz aen eenen Boer den wegh vraeght / en Maria op den Esel sit: In't verschieten is een vreemde rots / waer wonder te beschicken is / wesende als een Herberghe: daer comen ock eenighe vreemde bootsen / die om gheldt eenen grooten Beer doen dansen / en is alles wonder seldtsaem en cluchtigh om sien. Noch is van hem op de Wael een Helle / daer de oude Vaders verlost wozden / en Iudas die ock mede meent upt te trecken / wozdt met een strick opghetrocken en ghehanghen: 't is wonder wat daer al te sien is van oubolligh ghespoock: ock hoe aerdigh en natuerlijck hy was / van vlammen / vranden / roocken en smoocken. Noch is van hem t'Amsterdam eenen Crupsdzagher / daer hy meer statichepdt / als wel zijn ghewoonte was / in heeft ghebzuckt. Te Haerlem ten hupse van Const-liefdighen Ioan Dietringh, heb ick ghesien van hem verschepden dinghen / deuren met eenighe heplighen: Onder ander / daer eenighen Sanct Monick wesende / met verschepdē Ketters disputerende / doet alle hun Boecken met ock den zijnen legghen op het vper / en wiens Boeck niet verbzande / die soude recht hebben / en des Sancts Boeck vlieght upt het vper / dat seer aerdigh ghetchildert was / alsoo wel het vrandē des vpers / als de roockende houten verbzandt en met de asschen bedeckt wesende: Den Sanct met zijnen gheselle seer statigh stende / en d'ander bootsighe vreemde tronien hebbende. Elder is eenigh mirakel / daer eenen Coning en ander gevallen seer schzicklijck sien: en de tronien / hapzen en baerden / hebbē met cleen moepte eenē grooten welstandighen aerdt. Tot s'Hertoghen-Bosch in de Kercken / zijn noch van zijn wercken / als in meer ander plaetsen: ock in Spaengien in't Escurial / dinghen die daer in grooter weerden wozden gehoudē. Tot hem spzeckt in zijn veersen Lampsonius, op dese meninghe:

Ieroon Bos, wat beduydt u soo verschrickt ghesicht,
En aenschijn alsoo bleeck, het schijnt oft even dicht

Ghy

Ghy al het helsch ghespoock saeght vlieghen om u ooren.
Ick acht dat al ontdaen u zijn de diepste chooren
Gheweest van Pluto ghier, en d'helsche wonsten wijt
Vopen zijn ghedaen, dat ghy soo konstich zijt,
Om met u rechter handt ghetchildert uyt te stellen,
Al wat in hem begrijpt den diepsten schoot der Hellen.

Van Lodewijck van dē Bos.

Daer is noch gheweest eenen Lodewijck Ians van den Bos / ghebozen tot Shertoghen Bosch / die seer fraep was van Frupten en ghebloemt / die hy t'somtijdt maeckte als staende in een glas met water / en gebzupcter grooten tijt / ghedult / en supverhept in / dat alles scheen natuerlijck te wesen: maetende ock op de Bloemkens en Crupdekens den Hemelschen dauw: daer beneffens ock eenighe Beestgens / Vijfwouters / Vlieghskens / en dergheliicke / gheliick men zijn dinghen hier en daer by den liefhebbers mach sien. Hy was ock naers / seer beweeghlijck uptghebeeldt wesende: als ock mede de beweginghe Mariæ, over het ongemack haers soons ons Heeren Iesu Christi, wel weerdich ghehouden te wozden vooz 't alder uptnemenste van zijn Const-rijcke wercken. Daer beneffens is noch een afdoen van't Crups / seer aerdich en gloepende ghecolozeert nae den epsch van de stoffe. Noch ten hupse van sijn Dochter Aechtgen Cornelis, een Vzouw althans van 72. Jaer / zijn te sien sijn en sijns tweeden Hupsvzouwen Conterseytselen / gheliickse bupten Koe-poozt sitten in haeren Hof / met in't verschieten een deel van der Stadt en de Koe-poozt na 't leven / wesende alles seer aerdich ghecolozeert. Hy hadde ock veel schoon dinghen gheschildert vooz een Clooster bupten Leyden / te Leyderdozp / die dooz den trubbel vernielt / oft verbozghen zijn ghehouden. Daer zijn veel ander groote en cleene stucken binnen Leyden tot den Bozghers / so van Water als Olp-verwe: insonderhepdt tot eenen voozneemsten Bozger Iacob Vermy. Cornelis Cornelisz. Kunst is ghestozven in't Jaer ons Heeren 1544. oudt 51. Jaren.

fraep van beeldē / als te sien is by Const-liefdighen Melchior Wijntgis te Middelbozgh / daer van zijner handt is eenen seer schoonen Ieronimus, vier groote ronden / soo vranden / Frupten / als Bloem-potten / en ander stuckkens / seer wel en supver ghedaen. Ock is by Iaques Razet van hem een glas met bloemen / seer aerdich ghetchildert: en om dieswille ick niet veel anders van hem weet te schzijven / stel ick hem hier beneffen zijnen Lants-man / oft geboozt-stadts genoot / op dat zijnen naem en lof onder den Schilders in gedacht blijve.

't Leven van Cornelis Cornelisz. Kunst, Schilder van Leyden.

ALhoewel in 'tgemeen de Const niet en erft op den kinderen / so is nochtans Cornelis Kunst, soon en Discipel van Cornelis Enghelbrechtsz. zijnen uptnemenden Vader in de Const een dapper en treflijck navolgher gheweest. Hy was ghebozen te Leyden in 't Jaer 1493. en een vande voornaemste Schilders binnen Leyden in zijnen tijdt: doch alsoo zijn Stadt in rijckdom niet overvloepde / dooz 't verloop der vreemde oft uptheemsche / die dees Stadt veeltijdts welvarende pleghen te maecken / trock Cornelis Kunst somtijdts vooz een Jaer / vzy oft vier / woonen te Vzugghe in Vlaender / wesende te dier tijdt een welvaerende en rijcke Stadt / van veel vreemde volcken besocht en bewoont / om den grooten handel die daer was ghedzeven / so dat de Const daer in groot achten / en wel betaelt is gheweest: des hy daer groot ghelt heeft ghewonnen / en veel schoon wercken ghedaen. Veel heerlijcke wercken heeft hy ock ghedaen binnen Leyden: onder ander / en sonderlinge ten hupse van d'Heer Dirck van Sonneveldt / alwaer is te sien een seer schoon Crupf-dzaginge Christi, met de uptleydinghe der twee Moozde-

Het leven van Lucas Cornelisz. de Kock/ Schilder van Leyden.

GHelijck den voorgaenden Cornelis Kunst zijns Vaders Erfghenaem scheen te wesen in de Const: Soo is den broeder oock niet traegh in 't navolgen der uptnemende stappen gheweest. Hy heeft de Constoock by Conelis Enghelbrechtsz. zynen Vader gheleert/ en was gheboren te Leyden / in 't Jaer 1495. Hy was t'samen Schilder en Kock: Want 't gheluckt of hem de Schilderkonst doe ter tijdt in zijn gheboorte-stadt qualijck con voeden. Hy was des niet te min een goet Meester/ soo in Olp als Water-verwe/gheljck te Leyden noch veel van hem te sien is: Insonderheydt ten Huyse van den Const-liefdighen Heer Ioan Adriaensz.Knotter, mede schilder by lust / te weten / eenighe Waterverwe doecken / seer suyver en aerdigh/ met waerneminghe der affecten / nae dat d'Historien verepssen/geordineert en gheschildert. Onder ander een der voornaemste stucken / een Historie van 't Vrouken in Overspel. Voorts ten huyse van d'Heer Iacob Vermy, daer oock veel Water-verwe doecken van hem zyn te sien. Lucas dewijl het hem te Leyden ongheleghen was/ overmits dat upt 't Schilderen den cost qualijck wilde vallen / verstaende dat ten tyde van den Coningh van Enghelant Henricus de 8e. de Const daer in 't Landt in weerden en wel begheert was/vertrock hy derwaerts met Wijf en kinderen/die hy wel tot 7. oft 8. in ghetal hadde / en sindert zyn vertreck heeft men nopt van zyn Persoon noch leven pet connen vernemen: Dan dacter een stuck is binnen Leyden / dat over eenighe Jaren upt Enghelandt is gebracht / ten huyse van een Coopman Sr. Hans de Hartoogh/ welck zyn handelinghe seer ghelijck is. Doe in dees Landen den Graef van Leycester, upt Enghelandt / tot Gouverneur was gheroepen / quamen met hem eenige Engels-mannen / die de seer begheerich waren zijn dinghen / waer sy conden op te coopen / als die kennis daer van in Enghelandt erbaren waren. Dits al dat ick van hem weet te verhalen.

Het leven van den uptnemenden Schilder/ Ian van Calcker.

ONder alle begonstichde van der natueren / oft die onder alle onse Nederlanders scheen den uptvercozensten te wesen/om Italien den mondt te stoppen/van soo hooghen roem te laten hooren / dat gheen Nederlander haer Italiaesche Hooft-schilders/in de const van wel schilderen Figueren / nopt heeft niet alleen overtroffen / maer oock niet gheljck gheweest: Dat is (mijns achtens) gheweest den uptnemenden constighen Ioan van Calcker, wiens weerde in de Const ick niet en weet hoe luytstemmigh ghenoegh uptblasen na verdienst: Dan my jammert van sulck besonder Meester soo weynigh beschepdt te hebben. Hy is gheboren in't Lant te Cleef/ in de Stadt Calcker: Maer waer hy eenigh voorbeeldt hadde / dat hem tot de Const door dzijvinghe der jonstigher Natuer verwerckte / oft by wien hy zijn beghin ghehadt heeft / weet ick niet: Dan dat hy ontrent het Jaer 1536. oft 37. woonde te Venetien / en was wech ghetrocken / oft hadde daer zijn wesen met een dochter van Dozdzecht/ welcks Ouders huys een moozthuysche Herberghe was/gheljck in't leven van Hemsterck wozt verhaelt. Hy was te Venetien een weerdigh Discipel van den grooten Titiaen, welcks manier van Schilderen hy niet alleen nae en volghde/maer so achterhaelde/ datmen hun handelinghen ten lesten niet wist t'onderscheyden: Want Goltzius, wiens oordeel ick wel vertrouwen soude / wesende te Napels / werden hem laten sien eenighe Conterfeytselen / en voorghde stracx daer by te segghen / dat is van Titiaen. De Schilders die by hem waren seyden: Ghy hebt recht en wel ghe oordeelt / nochtans en ist van hem niet/ maer van Ian van Calcker, wiens handelinghe die van Titiaen soo eyghentlijck gelick is / datse den Const-verstandigen van der Weereld niet sonde weten t'onderscheyden: Want nae Valarij getuygnis/ nis / die hem te Napels hadde gekent / en conde men zijn manier van wercken voor geen Nederlandtsche aensien. Hy was oock wonder uptnemende van te handelen met Crijt en met de Pen/ heel cloeck artserende / waer in hy Titiaen oock seer gelijck was/oft niet van handel t'onderscheyden. Hy is de ghene geweest/ die dat weerdich Boec voor den Anatomist Vesalius heeft ghetepckent: Welcke beelden seer uptnemende van hem ghehandelt zijn / en ghetuyghen / wat een uptmuntig Nederlander hy is gheweest in onse Const. Oock heeft hy getepckent al/ oft meest alle de Conterfeytsels der Schilders / Beelt-snijders/ en Architecten van Italien/in de Boecken van Georgius Valarius die oock heerlijck / en met een vaste handt stoutlijck en wel ghehandelt zijn/ wesende dingen die met Menschen handen niet en zijn te verbeteren. Dan tot een claeghlijck jammer der Schilder-const / en de eere onser Nederlanden schade / is noch jongh wesende / doch rijp in de Const / ghestorven binnen Napels/ ontrent het Jaer ons Heeren 1546.

T'leven van Pieter Koeck, Schilder en Bouw-meester van Aelst.

DE Stadt van Aelst behoeft niet te swijghen / oft haer te laten vertrotsen/als ander Stedē sich der Schilder-consten halven hoogh beroemen/ en pocchen/ dat sy hebben uptghelevert en voortghebracht vermaerde constighe Schilders / dewijle sy so hooghlijck is verriert/ met te wesen de voortbrenghster en gheboort-plaets van den vernuftighen en verstandighen Schilder Pieter Koeck, en hem t'hebben ghehadt tot een Borgher. Hy heeft de Const ghe leert by Barnard van Brussel / en is seer gheestigh wesende / daer in wonderlijcken toeghenomen. Hy is een cloeck teeckenaer en Schilder gheworden / beyde in Olp en Water-verwe: Oock in Patroon tepckenen/en schilderē/seer uptnemende. Hy hadde Italien / en de gemeen Schilder-schoolkoom besocht/ grooten lust toebrengende met tepcke-

nen en leeren/soo van beelden als Metselrije. Doe hy nu weder in Nederlant ghetrouwt / en Weduwaer is ghe worden / werdt hy van eenighe Coop-luyden/Tapijtsiers van Brussel/gheheeten van der Moepen/ bewilligt de reys aen te nemen nae Constantinopel in Turckien / alwaer hun voorneem was pet besonders upt te rechten / met te maken schoon costlijcke Tapeten voor den grooten Turck/ en lieten Pieter tot sulcken eyndt eenighe dinghen schilderen/ om den Turcksen Keyser te toonen: maer alsoo den Turck volghende zijn Machometsche Wet / gheen beelden van Menschen oft Dieren begheerde/ soo isser niet af ghevallen/ noch pet te weghe gebracht/ dan verlozen reys/ en groote costen ghedaen. Pieter daer den tijdt van ontrendt een Jaer wesende/ leerde de Turcksche spraeck/en niet connende ledigh wesen / tepckende ondertusschen om zijn ghoeght de Stadt van Constantinopel nae t'leven / met veel omligghende plaetsen / gheljck de selve dinghen in seven percken verdeelt in hout ghesneden / in druck zijn upt ghegaen / daer in verdeelt verscheyden handelinghen der Turcken. Eerst/ hoe den Turcksehen Keyser ghemeenlijck rijdt met zijn wacht der Janitseren / en ander gheselschap. Tweedst / een Turcksche Bruyloft/hoe de Bruyt gelept en verselschapt wozt met speel luyden en dergelijcke: met oock een Mannen ghedans op hun wijse. Derdst/hoe sy hupter Stadt hun dooden begraven. Vierdst / de nieuw Maen verringhe oft Feest. Vijfst/ de wijse van hun eten. Sest/ hoe sy repsen. Sevenst / hoe sy hun hebben in 't legheren. In dese dingen stetmen schoon vaste gronden / verscheyden aerdighe actien der beelden/ soo in droghen als ander werckinghen/ seer vaste stellinghen en plantinghen van welstandighe Vroukens / seer versierlijck en fraey toeghemaeckt en ghehulselt / oock veelderley wijsen van drachten/welcke alles ghenoegh te kennen gheven / wat een heel verstandigh Meester Pieter is gheweest. Hy heeft hem selven in 't sevende stuck oock ghe conterfept in Turcksche cleederē/staen-

de met eenen boghe / en wijst nae een ander die neffens hem staet / houdende een langhe spiets met een baen. Doe hy in Nederlandt was ghekeert / hertrouwde hy / en nam tot zijn tweedde Huysvrouw Maeyken Verhulst oft bessemers / by de welcke hy hadde d' Huysvrouwe van Pieter Brueghel zijnen Discipel. In desen tijdt / te weten / in't Jaer 1549. maeckte hy de Boecken van de Metselrije / Geometrije / en Perspective. En gelijck hy wel begaeft en geleert was / d'Italiaensche spraeck ervaren wesende / heeft de Boecken van Sebastiaen Serlij, in onse spraeck vertaelt / en alsoo door sijnen ernstigen arbeydt in onse Nederlanden het licht ghebracht / en op den rechten werth gheholpen de verdwaelde Const van Metselrije: soo dat men de dinghen / die van Pollio Vitruvio doncker beschreven zijn / lichtelijck verstaen can / oft Vitruvium nouw meer behoeft te lesen / so veel de ordenen belangt. Dus is door Pieter Koeck de rechte wijse van bouwen opgheromen / en de moderne afgegaen / dan 'tis merckelijck / dat ter weder een nieuw vuyl moderne op zijn Hooghduytsch in ghebruyck is gecomen / die wy qualijck los sullen worden: doch in Italien nemmeer aenghenomen sal wesen. Pieter heeft veel wercken / Tafelen / Tafereelen / en Conterfeytselen ghemaeckt. Hy is oock Schilder gheweest der Keyserlijcke Majestept Caroli Quinti, in wiens dienst hy ghestorven is binnen Antwerpen / daer hy woonachtich was ontrent het Jaer ons Heeren 1550. Want zijn Weduwe Maeyken Verhulst gaf zijn naeghelaten Metselrije Boecken wt int Jaer 1553. Van Pauwels van Aelst. Pauwels van Aelst / bastart soon van Pieter Koeck, was uptnemende van te copieren / nae Ioan Mabusen dinghen / oock seer net en super maerkende glaesekens met bloemen. Hy woonde en starf t'Antwerpē: zijn Weduwe wert d'Huysvrouwe van Gielis van Coninckx loo. Tot Pieter Koeck van Aelst / spreeckt Lampsonius in zijn Latijns ghedicht / op dese wijse:

Een Schilder niet alleen ghy Pieter constich waert,
Die Aelst ter Weerelt maeckt door dees u Const vermaert:
Maer veel Const is hier toe door grooten arbeydt creghen,
Wiens werck te bouwen is schoon huysen opghesteghen.
Dit leerde Serlius de zijne, en ghy u volck,
En 'tFransche: want ghy zijt Serlij tweetaelsche tolck.

Het leven van Ioachim Patenier
Schilder van Dinant.

DE vermaerde heerlijcke stadt Antwerpen / door de Coopmanschap in voorspoet wesende / heeft over al tot haer ghewenckt de uptnemenste ouser Consten / die veel hun tot haer oock begheven hebben / om dat de Const ghern is by den rijckdom. Onder ander is oock haer by gecomē desen Ioachim Patenier, ghebozen te Dinant. Hy is gheromen int Ghildt / en edel Schilder gesellschap der Stadt Antwerpen / in't Jaer ons Heeren 1535. Hy hadde een seker eygen manier van te maken Landtschappen / seer aerdigh en super / de boomen soo wat ghetippelt / oock daer in maerkende aerdighe beeldekens / soo dat syn dingen wel begheert / vercocht / en in verschepden Landen gevoert zijn. Hy hadde voor gewoonte in al zijn Lantschappen erghen te maecken een Manneken zijn ghevoegh doende / waerom hy den kacker wiert gheheeten: dit kackerken was t'somtijdt te soecken / ghelijck het Wilken van Hendrick met de Bles. Desen Patenier was een mensch / die neffens zyn edel Const was van een rouw leven / seer tot den dranck gheneghen / dat hy heel daghen sat in de Herbergh / zyn ghewin overdadigh doorbrenghende / tot dat hy dan door noot ghedzonghen hem tot de gheld-vruchtighe Pinceelen most begheven: By hem leerde Frans Mostert, dien hy door kortselheydt en dronckenschap dickwils ten Huys upt jaeghde / soo dat hy veel by hem verdroegh / gheneghen zynde om leeren.

Ten tijde doe Albert Durer t' Antwerpen was / hebbende groot behagen in de handelinghe van Patenier, tonterseptte hy hem op een Lepe / oft misschien een Tafelet / met een Copere stift / seer uptnemende ghedaen. Van Patenier siet mē by verscheydē liefhebbers seer fraey Landtschappen. Te Middelborgh by Melchior Wijntgis, den Munt-meester van Zeelandt / zijn van hem dry uptnemende stucken / het een wesende vol beeldekens / een battallie / soo wel en super gheschildert / dat geen verlichterije sonde vermoghen daer teghen te wedden. Tot hem spreeckt den geleerden Lampsonius, onder een Conterfeytsel / dat den Hoornschen Cornelis Cort (dien hy Curtius noemt) nae 't ghene Albert Durer dede / heeft seer constich gheseneden / en segt op deser meentinghe:

Dat onder dees al t' saem niet een ghesien can wesen,
Soo levend uytghedruckt zyn beeldt, ghedaent en wesen,
Als dijn, o Ioachim, is hierom niet alleen,
Dat ghy in Coper zijt van Curti handt ghesneen,
De welcke handt niet vreest, dat ander haer sal trotsen:
Maer om dat Durer sagh Landtschappen, hutten, rotsen,
Van u gheschildert cloeck, verwondert zijnde seer,
Met Coper stift op Ley u wesen track wel eer:
Dees trecken volghde Cort, en heeft met dit te connen,
Al ander niet alleen, maer hem self overwonnen.

Het Leven van Herri de Bles,
Schilder van Bovines / by Dinant.

HEt gheschiet wel / dat in onbekende oft onvermaerde plaetsen de natuere somtijdts / om toonen dat se gheen aensien en heeft waer sy haer gaven uptstort / gheneghen is wat nieuws aen te richten / te hebben upt eensamen hoet voortghebracht / ghestelt en opghevoert onder de sterren / oft lichten onser Const / desen Henrijck met de Bles / alsoo gheheeten nae een witte vleck / oft bles van haer / die hy voor op 't hooft hadde. Hy is ghebozen niet wijt van Dinant tot Bovines, en is alst schijnt een naevolgher gheweest van Ioachim Patenier: En is ghelijck sonder Meester een Meester gworden / nae dat den gheleerden Lampsonius van hem ghetuyght / seggende: De Stadt Dinant heeft een Schilder ghegeven / den welcken den Schilder-dichter heeft geroemt in syn naeste ghedichten. De bequaemste gheleghenthepdt van 't Vaderlandt self had hem een Constenaer gemaerkt / een Meester nouwlijcks hem leerende. Het cleen Bovinen heeft dit lof benijdt de naest gheleghen / en heeft Hendrijck voortgebracht / erbaren in Lantschappen te maecken: Maer soo veel als cleen Bovinen, Dinant en wijckt: Soo heel o Ioachim wijckt Hendrick voor u. Van desen Ioachim heb ick wepnigh beschepdt: Dan zijn wercken / die men te veel plaetsen by den beminders siet / getuyghen ghenoech / dat hy een Meester is geweest van groote patientie oft gedult / grouwsaem veel tijdt en werck in syn dinghen doende / te weten / in Landtschap / en soo in Boomkens / Rootsen / stedekens / menichte van beeldekens / en derghelijcke / maerkende veel cleen stucken. Dit was den Meester van den Wl / stellende in al zijn wercken een Wlken / dat somtijdts soo verborgen sit / dat de luyden malcander langhe geven te soecken / en wedden niet te connen vinden / en alsoo hun tijdt-verdrijf nemen met dit Wl soecken. By den Const-beminder Wijntgis zijn van hem dry Landtschappen seer uptnemende / en een Lotken. T'Amsterdam in de Warmoesstraet tot Marten Papenbroek is van hem een grootachtich schoon net Landtschap / waer in light eenen Cramer onder eenen boom en slaept / terwijlen zijn een groot deel Apen doende / die al zyn Cramerije voorthalen / en hanghen over al op de boomen / en met hem veel wesen hebben: 't welck by eenighe wordt uptghelept en verstaen / een spotterije te wesen met den Paus. De Apen souden zijn de Martens / oft Martinisten / Luthers ghesinde / die 't wesen des Paus (datse Cramerije noemen) souden ontdecken: Doch moghen dat qualijck duyden / en misschien en hadde

Henrick daer sulcx niet mede ghemeent: want de Const gheen spotster behoorde wesen. Noch is t'Amsterdam by d'Heer Melchior Moutheron een aerdigh cleen stuckxken van een Emaus, daer wonder veel cleen werckxken in comen. Voor aen comt het Casteel Emaus, en de Pilgrims in 't groot: elders sitten sy ter Tafel. Voorts sietmen in Jerusalem Historien van de Passie/ als Ecce Homo, en dergelijcke: verder den Calvarp bergh / met 't Crucifix en verrijsnis. By den Keyser en in Italien en ander plaetsen wort zijn dingen veel ghesien/en besonder in Italien seer begheert: want den Man met het Wilken is seer wijt vermaert.

Het leven van Lucas Gassel van Helmont/ Schilder.

WY bevinden in 't ghemeen onse Nederlandtsche Schilders veel tot Lantschap maken te zijn genepcht/ oft datser niet in onervaren zijn ghe-weest / dat welck soo in Italien niet bevonden wordt/waerom sy ons besonder achten goede Landtschap-maeckers/ en sy de Meesters in beelden te wesen. Het zijn oock verscheyden by ons ghe-weest / en noch zijn / die de studie der beelden / daer de meeste cracht der Consten in geleghen is/ bezijden stellen/zijnde alleen vernoeght met eenighe cleen bootskens oft pollekens oft tot hun Lantschappen. Van desen is ook een ghe-weest Lucas van Helmont/ die zijn woninghe heeft ghehouden te Brussel/daer hy oock is ghestorven. Hy worcht seer wel van Landtschap in Olp en Water-verwe: doch hy worcht niet veel. Hy was een vriendlijck goedt Man / en een soet prater. Hy hadde groote ghemeen-saemheydt met Lampsonio, die hem seer was toeghedaen / en t'sijner gonst hem dusschе gedichten in Latijn toeschreef:

Ghy Lucas weest gegroet voor allen and'ren weert,
Die van my zijt niet min als eyghen Vader gh'eert,
Die my ghegheven zijt ten eersten een beginder,
Van dat ick worden ben een Schilder-const beminder,
Als ghy Landtschap en hut maelt met gheleerde handt,
V vroomheyt was ghelijck u Const en u verstandt,
En al dat 't vromer hert door liefde can gheleyden:
Daerom laet van u deucht, en Const 'tgherucht uytbreyden,
En stadich leven oock van nu tot alder tijdt,
O oudt Man, die my lief om twee oorsaken zijt.

Het leven van Lambert Lombardus, Schilder en Bouw-meester van Lupck.

GHooten vlijt noch ernstigh nae soecken hebben my niet moghen baten / dat ick had moghen becomen een cleen Latijns Boeck / dat wel eer heeft beschreven den Brughschen Lampsonius, die in zijnen tijdt was den Secretaris van den Bisschop van Lupck / oock een uytgenomen beminder en kenner van onse Const. Desen / alsoo hy te Lupck ghemeensaem was met Lambert Lombardus van Lupck / hadde in 't langhe het leven beschreven van desen vermaerden Meester / daer ick my mede hadde moghen helpen in dit mijn voorneem. Lambert is doch ghebooren ghe-weest te Ludick / oft Lupck / en is een cloeck en verstandich Meester ghe-weest in de Consten van Schilderen / Metselrijen/ en Perspectiven / en weerdigh te ghedencken / niet alleen om zijn uytnementheyt in der Const: maer oock om dat hy is ghe-weest / ghelijck als vertelt wordt van Chiron, een Meester oft Voedster-heer der Helden / oft dat hy sulcke Voesterlingen oft sughk-kinderen heeft opghebracht / als daer zijn ghe-weest Frans Floris, Willem Keye, Hubrecht Goltzius, en meer ander die naem-weerdig zijn/en hem zijn gerucht eerlijck vermeerderen. Lambert heeft verscheyden Landen besocht / eerst ontrent de Nederlanden/ in Duytschlant/ en

en Vranckrijck / en heeft weten te vinden eenighe Antijcken/die de Francos oft Duytschen souden hebben ghedaen/doe in Italien oft ander d'Italianen de Const door oproeren / inlandtsche krijgen/ en anders vervallen/en schier vergaen was: dese heeft hy neerstigh ghe-conterfept / aleer hy opt de Roomsche dinghen hadde ghesien / upt die beelden der Franschen zijnen eersten grondt der Consten ghenomen: jae is soo ervaren in dese dinghen ghe-worden / dat hy con onderscheyden in wat tijden en plaetsen datse ghemaeckt waren. Hy heeft oock Italien en Room besocht/ van waer hy niet veel noth ledich weder is ghekeert: maer is daer in zijnen bergighen hoeck Lands van Lupck een Vader van onse Tepcken en Schilder-const ghe-worden / die de rouwe en plompe Barbarische wijse wech ghenomen / en de rechte schoon Antijcksche in de plaetse opghe-recht / en te voorschijn ghebracht heeft: waerom hy niet wepnich danc en roem verdiende. Hy woonde bupten Lupck/ was een verstandich Man / van goedt oordeel / oock Philosooph en Poeet/ hebbende in zijn wercken groot opmerken in't stelsel der beelden/ ordineren der Historien / en uytbeeldinghen der affecten/en ander omstandicheden. Men siet van hem verscheyden dinghen in Print comen. Onder ander een groot Avontmael Christi, dat heerlijck van ordinantie is / en in affecten / werckinghen / en anders / soo aerdigh en constigh by ghebracht / dat Lambert wel mach ghereckent worden onder de beste Nederlantsche Schilders/des voorleden en tegen-woordighen tijdts. Hier mede laet ick 't ghenucht zijnen naem bevolen.

Het leven van Hans Holbeen, uytnemende Schilder.

OF door een ghelucksich Hemelsch assistentien sommighen in ghedoorte worden deelachtich ghemaeckt eenen Const-vardighen milt-vloeyenden geest/ oft dat eenighe bequaem super Locht te som plaetsen 's Menschen sinnen scherp verstandight / en met snelheydt van gheest van in der jeught de deuren opent/ moedt en handen beweeght/ met een goedt levendich begrijp aen te grijpen / en veerdigh te begrijpen hooge/jae d'alder opperste Consten/ en wetenschappen / daer in heel overtreffijck te worden / peders ghevoelen hier van te rugghe te dijven den ick niet lustigh: maer dit vindtmen meer gheschiedt te wesen / dat eenich treflijck groot Personnagie in onse Const ergen opstyght/ en voortcomt in een Landt / daer gheen meer voor hem / oft te voozen ontstaen is / als een bewijs / dat den gheest en 't vernuft niet aen plaets oft ghelacht zijn verbonden: want den vermaerden Hans Holbeen, die grooten naem / roep en gherucht / de Weerelt tot verwonderen/ in onse Const heeft naeghelaten/ is (by al dat ick can nae en opsporen) upt 't hart steenighe woest Switser-lant/ en inder stadt Basel gebooren / Anno 1498. Hoewel veel ghemeent wort/dat hy van Ausborgh in Swaven-landt soude wesen van gheboort: dan het is waer / dat aldaer eenen van den selven naem is ghe-weest ghebooren / die oock een taemlijck goet Schilder was/ waerom ghemeent wort/dat het desen uptnemenden Holbeen sy ghe-weest / waer in ick acht gedoolt wort. Wat Ouders hy gehadt/ oft by wien hy gheleert heeft / heb ick niet vernomen. 't Is seer te verwonderen/ waer hy so schoon een manier/en so heel afgheschepden van de oudt vreemtsche moderne heeft becomen. Ick hadt ghe-schreven / en laten vernemen te Basel: dan ten ongheluck / daer ick veel oft alle beschept hadde mogen van hebben / was over acht oft thien Jaeren overleden/te weten/den Const-liefoigen Doctor Ammersbach ghenaemt / die seer lustich was alle Antiquiteyten t'samen te brengen/ en hadde (als ick meen) alle dinghen opghetepckent / wat Hans Holbeen te Basel/en in Enghelandt/zijner Consten halven/ hadt te weghe ghebracht/ en alsoo 't selve beschept met eenighe stucken van Holbeen zijn te vinden / oock te Basel by een zijn erfghenaem/ is den selven van mijnen weghen daer na in aller beleefthept gebracht/ om te moghen becomen het beschedt dat by hem is: hem is oock den waer-om/

om / en meyninghe te kennen ghegeven gheweest: maer hy gaf voor antwoort / dat hy dat niet sonder groote moeyt con doen / die dingen nae te soecken / dat hem daerom billijck daer voor een goet salarium soude moeten ghebeuren. Het welck my toegeschreven wesende / was verwondert / dewijl mijnen willighen arbeydt niet en is / dan ter liefde der Const / en niet om gheniet / oft ghewin / dat een ander oock niet mijnen goeden yver deelachtich wesende / zijn Borgers en Stadts eer en socht te voorderen. Dit is eenen Doctor Isely, die eenighe meenen of hy most heeten Doctor Esely: dan ick docht / den Man is gelijck zijn Landt / onbeweeghlijck als de Switsersche rootsen. Nu dit overlaghen / Hans Holbeen heeft binnen Basel verschreyden fraey wercken ghedaen: Welcke te sien zijn aldaer op het Raedt-huys / en in verschreyden Borgers huysen. Daer is oock te Basel by de Visch-marct / eenen dans van hem seer constigh gedaen. Noch zijn onder ander zijn constighe stucken van hem op t'Raet-huys / seer aerdich geschildert en wel ghedaen verschreyden stucken oft percken / wesende den dooden dans / te weten / daer de Doot alle staten van Menschen werck neemt / daer peder in't zijn is berommert / en meet (soot schijnt) noch wonder uptrichten. Sommighe krijghslupden oft ander stellen hun tegen de Doot aen: Maer moeten voort / worden voortsleé / oft de doot ontruckt de moeder het lieve kindt / niet lettende op de droefheyt der Ouders / oft sy slaet de Trommel in den krijgh: summa / sy laet niemant vry / van Paus tot Boer / oft arm Mensch toe. Gelijck als dese Historien genoech op de self inventie vã hem uytcomen in een Boeryken van houte Pijnt / dat een aerdich dinghen is. Hy is in Italien niet gheweest: dan is te Basel geromen aen de kennis van den geleerden Erasmus van Rotterdam: Den welcken siende de groote uytnementheydt van Holbeen, en ghelijck sulcke Gheleerde den constighen Schilders in weerden en achtinghe hebben / heeft hy hem willen goet doen / en voorderen. Waerom hy voor Holbeen hem liet conterfeyté / gelijck desen Constnaer daer in seer geschickt was / en maeckte so / dat het niet beter mocht wesen / noch beter gelijcken. Dit gedaé / schreef Erasmus hem eenen vriendlijcken ghebiedt-brief / aé voormael zijn school-gesel Thomas Moro, Enghelsman te Londen in Engelandt / op dat hy door Thomas mocht comen in dienst en vriendtschap by den Coningh Henrick de achtste / die seer onse Const was toegedaen. Hy liet hem oock het conterfeytsel mede nemen om Moro te gheven / schrijven de dat hem dit seer wel gheleeckt / maer dat t'ghene Albert Durer nae hem ghedaen hadde / niet en gheleeckt. Dese oorsaeck behaeghde Holbeen wel / en heeftse geern aenghenomen. Het ghelijckt oock dat hy te liever uyt zijn Landt vertroc / om dieswille hy daer eé Huysvrouw hadde / die soo krijsel-hoofdigh / en van soo quaden aerdt was / dat hy nemmeer vrede noch rust met haer en hadde te verwachten. Holbeen in Enghelandt ghecomen by Thomas Moro, (den welcken was om zijn groote gheleerthept des Coninghs opper Cancellier) met zijné brief en Conterfeytsel / tot eé verseckerthept van de uytnementhept zijner Consten. Hy was seer welcom / en wel ontfangh hen van Moro, die in dit Conterfeytsel van Erasmus zijnen vrient soo groot behaghen hadde / dat hy Holbeen by hem htel wel ontrent drie Jaer / en liet hem verschreyden dinghen doen / sonder den Coningh yet van Holbeen te laten weten / oft sien: vreesende / hadde hy den Coningh met den eersten Holbeens soo edel wercken laten sien / dat hy nae zijnen lust van Holbeen niet ghenoechsaem soude hebben ghedient gheweest. Hier heeft den Holbeen, Moro met zijn huysghesin / ghelaght / vrienden / en ander gheconterfeyt / en meer fraey wercken ten huyse gedaen / tot dat eyndlingh Moro in zijnen so grooten lust ten deele geholpen / en versadigt was. Doe heeft hy de Coninghlijcke Majestept t'zijnen huyse genoodet op een heerlijck bancket / latende den Coningh alle dinghen / die Holbeen daer t'zijnen huyse gedaen hadde / sien. Den Coningh die nopt soo uytnemende constighe schilderijen

rijen en hadde ghesien / was uytermaten seer verwondert / siende daer voor oogen verschreyden persoons die hy kende / niet offe ghescht ildert / maer levende waren gheweest. Moro siende het groot wel bevallen / dat den Coningh in dese dinghen hadde / heeftse hem beleefdelijck te schenck aengheboden / seggghende: Sy zijn uwe Majestept te dienste gemaeckt. Den Coningh / wien dit wel danckelijck was / had al vast in den mondt / of den Meester / die dat werck ghedaen hadde / niet te beromen waer. Waer op Moro antwoorde / jae: en dat hy berepdt was t'zijnen dienst / en liet Holbeen binnen by den Coningh comen. Waerom den Coningh seer verblijdt wesende / gaf Moro de schilderijen te behouden voor hem selven / seggghende: Nu ick den Meester self hebbe / sal ick wel ghecrijghen wat ick begheere. Den Coningh hadde Holbeen in grooter weerden / en achtinghe / en was blijde sulck overtreffende Constenaer by hem te hebben. Holbeen wesende by den Coningh in zijnen dienst aenghenomen / heeft verschreyden seer fraey Conterfeytsels / als des Conings / en ander / seer uytnemende ghedaen / die te Londen noch te sien zijn / als volghen sal. Den Coninghs gonst en liefde is meer en meer tot Holbeen toeghenomen / dewijl hy so wel van hem na zijnen wil gedient was. Tot bevestinghe dan / dat den Coningh hem so heel toegedaen was / is een gheschiedenis / die een schoon Peerel aen des Schilders Croon is: want het is gebeurt / dat op eenen tijt een Engelsche Graef quam om Holbeen te besoecken / begeerich wesen zijn Const / oft t'gheen hy onder handen had / te sien. Het welck Holbeen (die yet nae t'leven conterfeytte / oft yet heymlijcx te doen hadde) gants niet gelegen quam: waerom hy den Graef tot twee oft drymael sulcx voor dien tijt met aller beleeftheyt afsloech / biddende / hem dese weygeringe ten goedé te houden: want hy hadde doe sulc belet / dat het niet en mocht geschieden / en dat hem wilde believen op een ander tijdt te romen. Wat vriendlijcke en oot moedighe vermaninghe Holbeen dede / en liet den Graef niet af: Maer wilde teghen dem de trappen opcomen met gheweldt / meenende dat zijn Persoon van een Schilder meer ghedocht / en ghe-eert most wesen. Holbeen hem ghewaer sthouwt hebbende / af te laten van zijn stoute onbeleefthept / en den anderen daer in volherdende / nam den Graef en wierp hem de trappen af: die al vallende in Enghels hem Gode beval en riep / O Lord have Marci oppan me. Syn Edel-lupden en Dienaers / door desen sthrickelijcken val verbaest / hadden ghenoech te doen met hun Heere / terwijlen sloot en besettede Holbeen zijn ramer-deur wel vast / en is van boven tot een dackvenster upt gheraeckt / en in der haest by den Coningh gheromen wesende / bad den Coningh om pardon / sonder seggghen wat de saeke was / daer den Coningh verschreyden mael na vraeghde: Doch pardonneerde hem den Coningh / midts dat hy hem de misdaet oft saeke soude te kenné gheven / het welcke Holbeen opentlijck / en volcomelijck ghedaen hebbende / geliet den Coningh al oft hem berouwen waer / hem soo recht te pardonneren / seggghende dat hy hem niet meer most vervoorderen soo stoute stucken aen te richten / bevelende hem niet wijdt van hem te gaen / maer te blijven in een van des Coninghs cameren / tot dat hy verstaen hadde hoe het met den Graef vergaen was. Corts daer na quã den graef ghebracht wesende in een Rosbaer / en werdt voor den Coningh ghebracht / ghequetst / qualijck ghestelt / en verbonden / hem seer deerlijck ghelatende / doende met een weecke flouwe stem zijn clacht over den Schilder / die hem soo ghehandeldt hadde / doende van de saecke een deel waerheydt / heeftse upt tooznitheydt met onwaerheydt een groot deel grober gemaeckt / tot naedeel van Holbeen, ghelijck den Coningh oock wel ron vermercken. Den Graef zijn clacht-redenen voldaen hebbende / begheerde dat zijn Majestept daer over sulcken straffe soude doen / als sulcken mishandelinghe aen zijnen persoon geschiet grootlijck verdient hadde. Maer den Graef in desen yver hoorende / en merckende dat de Coningh hier niet heftich in en was / hem vast

vast na de oorsake vragende / upt halende/en hem coel houdende/wel gelijckende of den Coningh niet gheneghen was t'gheschiede nae zijnen sin te straffen / gaf soo veel te kennen / dat hy self daer over wraeck wilde doen: Waerom den Coning is gram gewordē/dat hy in zijn tegenwoordicheyt also verachtlijck en vermeteljck spraeck/gheljck of hy hem in't Ampt des Coninghs hadde willen stellē/en seyde: Nu en hebt ghy met geenen Holbeen te doen / maer met mijnen Coninglijcken persoon self. Begon hem op dreyghende wijse / oft hardt aen te gaen / seggende onder ander woorden: Meendy dat my soo wepnigh aen dien Man is gheleghen? Ick segh u Graef/ dat ick van seven Boeren (soo't my gelieste) seven Graven can maken: maer van seven Graven niet eenen Hans Holbeen, oft soo uptnemende Constnaer.

Van welcker antwoort den Graef seer verschrickte / biddende zijns lijfs ghenade / en begeerde nae te comen al t'gene den Coningh ghebieden soude. Soo stelde hem den Coningh dees Wet: dat hy tot geenen tijden toelegghen noch bestaen soude / aen Holbeen eenige wraeke te doen / noch doen door ander doen/ over het gheschiede fept / oft hy soude aen den Grave soo groote straffe doen gheschieden / als oft aen zijnen persoon waer gebeurt. Hier mede was dese questie oft gheschil gantsch ten eynden / en gheslist. Aengaende de wercken van Holbeen voor den Coningh ghedaen/hy heeft seer uptnemende gemaeckt t'conterfeptsel van den Coningh Henrick de achste ten voeten upt/soo groot als t'leven / soo gheheel levendigh/ dat een peder wie't siet verschrickt: want het schijnt dat het leeft / en datmen t'hooft en alle de leden natuerlijck siet bewegen en roeren. Dit is noch te sien te Whithal/een werck dat zijn Meester prijst/en ghetupght eenen anderen Apelles te zijn gheweest. Heeft oock van gheljcke seer constigh / net / en super ghedaen / de conterfeptselen der dry naeghelaten kinderen des voornoemden Coninghs/ te weten/ Eduardus, Maria, en Elisabeth, noch jongh wesende/ die oock ter selver plaetse te sien zijn. Veel groote Heeren/ en Vrouwen/zijn noch alle seer levende met zijn constighe handt ghedaen. Desgelijcx binnen Londen op des Chirurgijns hal/ staet noch van hem eē schoon heerlijck stuck werck / daer de Overste van het Gild hun Privilegie ontfangē. Hier sit den voornoemden Coning Henrick soo groot als hy was / seer statigh in eenen rijckelijcken Setel oft ghestoelte / met een schoon cierlijck Tapijt onder zijn voeten / over weder sijden knielen de voorsepde Overste / welcke den Coningh met der rechter handt hun Privilegien toelangt / welcke een van den Overmannen met grooter ootmoedicheyt en eerbiedinge schijnt t'ontfanghen. Het zijn eenighe die meenen / dat dit werck by Holbeen self niet gheheel voldaen en is: Maer dat nae zijn doot/ het ghene daer noch aen ghebrack van pemandt anders volepndigt soude wesen: Doch indient soo waer / heeft den opmaker den Holbeens handelinghe so verstandigh connen volghen / dat het geen Schilders noch Const-verstandighe van verschepden handen en souden oordeelen. Daer zijn noch in verschepden Heeren hupse menichte van schoon treflijcke conterfeptselen van zijn seer super handt te sien/ja so veel dat het te verwonderen is / hoe hy binnen zijn leven so heel veel/ net curieus werr heeft connen maecken/behalven noch t'ghene hy voor Goudt-smeden / Schilders/ Plaet-snijders / Hout-snijders / Antijck-snijders / en ander so super lijck/ en veel ghetepckent heeft / en al t'ghene hy so heel aerdigh en super in waschghebootseert heeft / daer hy heel uptnemende oock in was / als een Man die hem schier in alles wist te behelpen / werckende vā Olp-verwe/Water-verwe / en verlichterije / oock al even meesterlijck. Doch aleer hy by den Coning quam/ en had noch nopt van verlichterije pet ghedaen: Maer vindende daer by den Coningh eenen te desen deele uptnemende fraep wesende / met namen Lucas, een vermaert Meester/met welcken gheneensaem kennis en vriendtschap houdende/ doe hy maer had ghesien de manier hoe men daer mede toeging/greep het by der handt: en dewijl hy beter/

hy beter / jae uptnemende goede tepckeninghe / stellinghe / verstandt / en handelinghe hadde/ ginghy by den Lucas verre te boven / by manier van seggen/ so veel als het Sonne-licht des Manen in claerheyt overtreft. Te Londen op het Stael-huys / oft Oosters huys/ in de eet-sael/zijn van Holbeen twee groote heerlijcke stuckē Water-verwe doecken / uptnemende gheschildert en ghehandelt wesende. Het een stut is de Triumphe van den rijckdom; Het ander/ het teghendeel/te weten/ de Triumphe/ oft den staet der armoede. Den rijckdom is uptgebeeldt met den Godt Pluto oft Dis, in ghedaente van een oudt cael hoofdig Man/ op eenen cierlijcken gulden antijckschē wagē sittende/ voor overbockende / met d'een hant grijpende in een Coffer het ghelt / met d'ander stropende gouden en silveren penningē. Ontrent hem zijn Fortune en Fame/ oft 'rgeluck en t'gheruchte. By hem op den waghen staen oock een deel g'eltsacken. Achter den wagen zijn eenige / die overhoop het ghestropde gelt grabbelen. Over wedersijdē van den wagen gaen de vermaerde rijcke Princen van den ouden tijt/als Cresus, Midas, en dergelijcke. Den waghen is voort getrocken van vier heerlijcke schoon witte Peerden / de welcke gelept worden van vier Vrouw personnagien/welcker namen boven hen hoofden oft onder hen voeten staen/ wesende beeldē die den selven sin helpen voeden/ en oorsaecksters des rijcdoms: zijn alle naeckte: tronien/ handen en voeten/zijn vlepsverwe: En alle de cleederen ofe draperije / van wit en swart: de voordeksens en rieraten met schelp-gout getrockē wesende. Het punct des ghesichts deser beyder stucken / heeft hy ghenomen op de linie der Basis/ also dat alle de Figueren comen boven den ghesichte seer verstandich. Het ander stuck/dē staet van armoede/ is op deser manieren uptghebeeldt: Armoede in ghedaente van een oude uptghehongherde magher Vrouwe / sit op eenen ouden versleten waghen op eenen bondt stroo/onder eenen thzoon oft hutteken / met een wepnigh oudt stroo bedeckt/seer deerlijck siende / slecht een wepnigh bekleedt wesende met een verscheurt en belapt cleedt. Haren wagen voert voort ghetrocken van een onghevalligh magher Peerdt / en oock sulck eenen Esel. Voor den wagen gaen een Man en een Vrouwe / oock ongedaen / mager/en verscheurt/ hun handē wringhende/en droef mijsbaer makende: den Man heeft een spae en hamer. Voor op den waghen sit de Hope / welcke haer gesicht seer beweeghlijck opwaert nae den Hemel slaet / met noch veel meer omstandicheden/ die aldaer te sien zijn. Eyndlingh om tort maken / dit is een fraey Philosophsche uptbeeldinghe / Poetrich versiert oft gevonden/seer wel geordineert / van seer goede tepckeninghe/ en wel gheschildert wesende. Dese twee stucken schilderije / doe Fredericus Zuccarius in Enghelandt was / ontrent het Jaer 1574. dat hy met grooter blijt de selve met eygen handt heeft gecontersept met der Pen en gewasschen/ betupghende dese dinghen wel soo goet en wel ghedaen te wesen / al haddense gheweest van d'hant van Raphael d'Vrbijn. Maer nochtans d'Italianen hun Lants-volcks eere wel vast lief is / de selve onser Consten halven / anderen volcken over te willen gheven. Den selven Frederijck heeft noch meer bekent/en is noch milder uptgecomen teghen onsen Goltzius, te Room wesende t'zijnen hupse / in praet wesende van Hans Holbeen, en zijn schilderijen in Enghelandt: want hy seyde / datse beter waeren als die van Raphael d'Vrbijn, het welck vry een hoogh ghetupghnis is/ oft een vrymoedigh oordeel / van so een Man in de Const soo erbaren: want soo Italien waer berooft van Raphaels naem/ gherucht/ roem/ en werken/ sy verloor eenen bysonderen tack van haer Schilder-kroon. Evenwel watter af is / sulck ghetupghnis bevestight den Hoolbeen, een uptmuntig overvliegende gheest te zijn gheweest in onse Const. Frederijck voornoemdt was oock seer verwondert van een Conterfeptsel van een Graefinne / ten voeten upt / alsoo groot als t'leven / ghecleedt in swart Satijn / seer uptnemende super en wel van den constighen Holbeen ghedaen: en dit

en dit was te Londen / ten hupse van Melord Penbroeck, dat hy dit quam te sien in gheselschap van Schilders en beminders: hadder ock so groot behaghen in / dat hy sepde / dergheliicke in Const en nettichepdt binnen Room niet te hebben ghesien / en ginghal vast verwondert van daer. Binnen Londen is gheweest een goedt Lief-hebber ons er Consten / genaemt Andries de Loo, welcken opcocht al wat hy van Holbeens hant wist te becomen. Dese hadde groote mentchte van wonder aerdighe conterfeytselen van Holbeen: Onder ander hadde hy een alsoo groot als 't leven tot het halve lijf / aen een Tafel / waer by waren geschildert seer curieus alderley instrumenten der Astronomie: want dien geronterfeyten was gheweest des Conings Astronomijn / gheheeten Mr. Niclaes, een Duytsch / oft Nederlander wesende: doch hadde wel dertigh Jaer in Enghelandt ghewoont. Doe den Coningh upt cortwijl oft ghenuechst hem eens vraeghde / hoe het quam dat hy niet beter Enghels con spreken / gaf hy dese antwoort: Heer Coningh vergheeft het my / wat Enghels kammen leeren in den tijt van dertich Jaren. Welcke antwoorde den Coningh en al zijnen omstandt hertlijck dede lacchen: doch het was een seer goedt Conterfeytsel / en meesterlijck ghedaen. Noch was by den voornoemden de Loo 't tronterfeytsel van den ouden Melart Crauwel, in de groote van ontrent een voet en half / ock seer constigh van Holbeen, en noch ock dat uptnemende conterfeytsel des hooghgeleerden wijdt-beroemden Erasmi Rotterdami, daer voor heuen van verhaelt is / dat hem soo heel ghelijck was / mits gaders ock het conterfeytsel van den Bisschop van Cantelberij. Noch hadde den voor verhaelden lief-hebber eenen seer grooten doeck van Water-verwe / waer in op een schoon heerlijcke ordinantie geronterfept saten so groot als 't leven / van hooft ten voeten toe / den gheleerden en vermaerden Thomas Morus, met sijn Huysvrouw / sonen en dochteren / dat een dinghen is weerdig ghesien en hoogh gepresen te worden: welck weerdigh stuck / voortijdts van Holbeen tot een proef zijner Consi (als voor verhaeldt is) ghemaeckt / is nu teghenwoordich by een groot Edelman / den Neef van Thomas Moro, en heeft het gherocht in't sterfhups van den overleden Andreas de Loo, zijnen toe-naem is ock Moro. En dat van den Bisschop van Cantelberij voorgemelt / een van de beste conterfeytsels van Holbeen ghedaen / is nu ter tijdt by eē Edelman / en groot liefhebber / welcks naem is Mr. Coop, woonende bupten Londen op Tempelhaer / over Melard Tresorier / die noch veel meer fraey schilderijen / soo van Holbeen, als ander Meesters / t'zijnen hupse heeft. Noch is tot Amstelredam in de Waermoes-straet van Holbeen een seer aerdigh en supper conterfeytsel / wesende eenighe Coningine van Enghelandt / dat wonder wel ghehandelt is / hebbende onder ander een silver laken cleedt / dat natuerlijcke silver schijnt te wesen / waer op is eenigh werck / alles soo natuerlijck en seldtsaem ghedaen wesende / dat het te verwonderen is / wel ghelijckende ofter tenteel / oft witte foelie onder is: somma / t'is weerdich te sien. Noch heb ick ghesien twee van zijn eygen conterfeytselen / en van hem selfs ghedaen: d'een in een cleen rondeken / en was van verlichterije / heel in't cleen / maer seer net en supver ghedaen / tomende toe den Const-liefdighen Iaques Razet: het ander mocht een tronien wesen / groot ontrent de palm van een handt / uptnemende vleeschachtich / van lijfverwe / aerdich en supver ghehandelt / en dit comt toe den Const seer toeghedanen Bartholomeus Ferreris. Dese uptnemenden Holbeen hadde in alle zijn wercken en handelinghe een seker vastichepdt in stellen / en schilderen / zijn dinghen al by order aenlegghende / en op doende / veel anders als ander Schilders: ghelijck onder ander / waer baerdt oft hayr over te comē hadde / schilderde hy doch volcomelijck alsoo't te wesen hadde / de schaduwē daer in recht waernemende / en maeckte als het droogh was baerdt oft hayr seer vloeyende en natuerlijck daer over. Veel ander dinghen derghelijcke heeft hy met goeden voordeel en welstandt

welstandt voor gebruyck gehadt. Voorder gelijck van den Antijcken Schilder Tupilius Roomsch Ridder verhaelt is / dat hy slinckx was in't schilderen / een dinghen te voren nopt meer gesien: alsulckx is ock te ghetuyghen van Hans Holbeen, die Pinceel en de Schildertonst oeffende met zijn slincker handt / het welck ock in onsen tijdt wepnigh / oft niet van anderen meer en wort ghehoort / oft vertelt: doch en is zijn schilderije / oft werc daerom niet slincx; maer recht / welstandich / en seer volcomen. Te voor verhaelden wp van zijn tepckenen / dat hy veel aerdighe en nette dinghen heeft ghetepckent / dat blijckt onder ander (neffen den voon-dans / die van hem in druck uptcomt in houte Pzint) noch aen een Bybel Figuer-boerkrken in houte Pzint van hem uptconende / welcke Figuerkens ock in verschepden Bybels ghedzuckt zijn / sonder datter ock zijn / die nae ghesneden zijn. In dit Figuer-boetrken zijn veel aerdighe histozikens / en gheestighe welstandtighe beeldekens / die ock wonderlijck goedt van werckinghen / oft actien zijn. Al zijn dese dinghen meest al uptnemende / soo verwondert my 't thistozikē van Anna, Moeder van Samuel, en Elcana haren Man: ock daer David Vrias doot wozdt gheboodtschapt / daer Abisag by hem comt / en daer Hirams bode Salomon eenen brief brengt / hoe heerlijck / en op een heel treflijcker maniere boven ander moderne / daer Salomon in zijnen Thzoon is sittende / niet met naeckte armen / met een deken om / oft gheljick men die op zijn Antijckische soo beropt veel maeckt: maer met een rijckelijck en Coninghlijck kleedt oft laken. Op dit Boetrken / tot lof van den uptnemenden Hans Holbeen, is van een Poeet Nicolaus Borbonius een constigh Latijns Carmen oft ghedicht ghemaeckt / luydende ghenoech op desen sin:

Ode.

Leest in Elysi veldt Apelles is gaen swerven,
Zeuxis, Parasius, ontrent hem by gheval:
Dees twee, als wel ghemoedt in die wellustigh' erven,
Veel woorden storten uyt, en maeckten groot ghelschal:
Maer hy terwijlen stil, is treurigh heen ghestreken.
Dit docht zijn mackers vreemt, en met een soet aenval
Sy hem vermaenden vast, en porden om te spreken.
Den Coschen Constenaer, met droef en swaer ghesucht,
Werdt uyt een diepe borst de stem oock uyt te breken,
En seyde: O ghy eylaes! onwetend van 't gherucht,
Dat uyt de Weerelt quam nu corts in d'helsche wonsten:
Och gave slechs maer Godt, dat waer een valsche clucht:
Dat onder 't sterflijck volck een met de cracht der Consten
Ons toont gantsch niet te zijn, dan Schilders met den naem.
(Om recht te spreken uyt, uyt jonsten noch afjonsten)
Het schijnt wy waren noyt hervaren, noch bequaem
Te handelen Pinceel oft verwe in onse tijden.
En Holbeen heet den Man, jae Holbeen, die al t'saem
Ons namen hoe vermaert, soo duyster stelt besijden,
En schier te nieten doet. Alsulcke clachten meer
d'Hel-Gheesten deden siet, die sonder veel verblijden
Ten rechten (als ick meen) noch claghen mochten seer:
Dat yemant maer en saegh, een van den Tafereelen,
Ghedaen van Hans, (dien Hans, die selfs den roem en eer
Van zijn heerlijcke Const, alleen is den gheheelen
Voorneemsten) metter vaert waer een gheroep ghehoort:
Gheen Menschen handen noyt, met verwe, noch Pinceelen,
Soo groote seldsaemheyt ghebrocht en hebben voort.
Sy hebbens niet vermocht te doen, 't is onwaerachtich,

Dat yemants werck zy el (wat baet verloren woordt,)
Dan dat Godt heeft ghedaen, die dat alleen was machtich.

Dit ghedicht wendt hem voorts tot den jonstighen Leser / hoe dat van sulcken Constenaer / door sulck eerweerdich werck / en gesonde schilderije / zijn herte ghevoedt mach worden: En dat hy hier mede veronledight / soude laten varen den beminder van den gheroofden Ganymedes, en de schandlijcke dieverije van de Cypzische Goddinne. Hier naer volghen twee Grieckische veersen / oft regelen / op deser meyninghe luydende:

O vreemdlingh, laet u t'sien schijnlevendighe beelden?
Aenmerckt de dese hier, die Holbeens handen teelden.

Hoe eyndlinghe Holbeen de Weereldt met zijn edel Const veel verteringhe hadde toeghelanght: en ghelijck t'Menschelijck leven op der Aerden / en alle Weereltsche dingen oft verganghlijck wesen / tot in nieticheden versmilten / hun ontmaken / oft comen tot onaftseerlijcken oft onverbiedlijcken eyndt / so is Holbeen in groote benouthepdt te Londen ghestorven van de Pest / Ao. 1554. oudt 56. Jaren / zijn lichaem der verrottinghe en vergancklijckhept / maer zijn loflijck gherucht en naem den naecomelingen onder den Menschen en onsterflijcke gedachtenisse latende.

T'leven van Ian Cornelisz. Vermeyen, van Beverwijck Schilder.

DE ghene die goedertierlijck van de milde Nature hulpsaem en gonstighe handtreckinge / gaven en weldaden hebben ontfanghen / in Consten uytnemende gheschickt te wesen / daer beneffens lichaemlijcke schoonhepdt en behaellijckhepdt / gheraecken lichtlijck van laegh tot hoogh op te stijgen / en te comen in groot aensien / ghenade en weerde by den grooten Heeren en Vorsten / gheljck gheschiet is met Ian Vermeyen, den vermaerden constighe Schilder / die door sulcke middelen by den Keyser Carolus de vijfde / lieftalligh en in eeren was ghehouden. Hy was ghebozen tot Beverwijck / een Stedeken oft Dorp niet seer wijt van Haerlem / in't Jaer 1500. Sijn Vader hiet Cornelis: doch by wien hy geleert / oft wat toegang hy hadde tot der Const / en heb ick niet connen vernemen / dan dat hy door zijn vlijt en Const is gheworden Schilder des doorluchtighen voornoemden Keysers / den welcken hy als een mede-reyser verselschapte in verschepden Landen / ook Anno 1535. te Thunis in Barbarien: want den Keyser hem veel gebruyckte / zijn krijghen / geschiedenissen / en verwinninghe te teyckenen / nae welcke naemaels schoon Tapyten zijn gemaeckt gheworden: soo dat hy veel dingen over al nae t'leven dede: onder ander ook de belegheringhe / en ghelegenthepdt der stadt Thunis / hebbende in dit en ander deelen der Const / een seer verstandighe en aerdighe handelinge / in Geometrie oft Lant-maet / en meer edel wetenschappen niet onervaren wesende. Sijn uytnemende wercken zijn veel te sien t'Arrecht / in d'Abdije van S. Vaes, die wonderlijck wel gedaen / en seer ghepresen zijn. Tot Brussel ware van hem ook veel schoon Tafelen / Tafereelen / en Conterfeytselen: Doch wat in de Kercken tot Sinte Goelen en elder was / is door d'uytsinighe beeldestorminghe vernielt / oft werh ghenomen. In de Kerck van S. Goricks te Brussel hadde hy zijn eygen Graf-teycken ghegheven / wesende een verrijsenis / in't opperste met eenen Godt den Vader / en is noch tegewoordich te Praga, by zijnen soon Hans Vermeyen, constigh Goudtsmidt en Bootseerder / die ook by den Keyser in dienst en weerden is: Want dit stuck was in tyts uyt de Kerck den scheyndige handen ontnomen. Daer was onder ander van hem een gheruchtigh werck / en een besonder stuck / in de verhaelde Kerck / van eenen Kerst-nacht / seer wel gheordineert en ghe schildert; Ook een-

nen staenden naeckten Christus, met de een handt op de borst / die seer ghepresen was. Sijn eyghen Conterfeytsel met eyghender handt ghedaen / is noch tot Middelborgh in Zeelandt / by Maria zijn dochter / Weduwe van S. G. Pieter Cappoen, seer constigh en wel ghedaen: waer achter is een verschietende Lantschap / met de stadt Thunis nae 't leven / alwaer hy bewaert wesende van een deel Soldaten / sit en conterfept: Onder ander heeft hy daer by ghevoeght een verslaghen vollijvighe schoon Vrouw / hebbende eenen Houw in den arm. Daer is ook by de voornoemde Maria 't conterfeytsel van zijn tweede Huysvrouw seer wel ghedaen: dese was ghebozen met aen elcke handt ses vingeren / en also 't minste vingherken aen elcke handt was afghedaen / siet men noch aen de handen de knupsigens / daer sy ghestaen hebben. Dese zijn verhaelde dochter is / ser ook van haren Vader ghedaen nae 't leven / in haer kindtsche jeugt / seer aerdich getupert in Turcksche cleedingen / gheljck hy daer sinlijckhepdt in hadde / haer somwijlen also te cleeden / en lepdese ook in den Vrysselschen Omgangh. Ook is by de selvige van hem een conterfeytsel van een jongh kindt van zijn ghebueren / dat wonder schoon hayr hadde. Noch is by haer van des Vaders hant tê seer aerdige Zee-triumph / met veelderhande naeckten / seer wel gedaen. Hy is gheweest een groote vriendt en geselle van Ioan Schoorel, welcke oock t'saemen veel Landen cochten in den Noordt-hollantschen Stijpe. Wickwils hadde den Keyser sijn ghemeycht desen sijnen Schilder Vermeyen te laeten sien eenighe groote Heeren oft Vrouwen / trotsende op zijn bysonder ghedaent en ghestalt: want hy wesende een schoon en langh persoon / hadde eenen schoonen breeden baerdt / soo langh / dat hy recht over eynde staende / daer op con treden: t'somtijden by dese Prinsen staende / sloegh den baerdt met den windt hun in d'aensicht / daer sy te Peerdt saten. Desen baerdt havende hy daeghlijcks met groote neerstichepdt / en werdt om den grooten uytnemenden baerdt veel gheheeten Hans met den baerdt. Sijn conterfeytsel comt in druck / waer onder Lampsonius in Latijn heeft ghevoeght een dus luydende ghedicht:

Wat heeft Vermeyen niet gheschildert, Menschen, Steden,
En plaetsen, die men siet seer wijdt aen elcken cant,
O Keyser Carel vijfde? als hy u nae ging treden,
Iae volghen over al, te water als te Landt,
Op dat de daden vroom hy van u rechter handt
Sou malen door zijn Const, om in Tapijt gheweven
Te blincken claer van goudt: doch door een hoogh verstandt
Was 't handtwerck boven stoffe in weerden prijs te gheven.
Maer seer uytmuntich noch hy door een hooft verheven,
Dede alsoo aenghenaem vertooning sonderling,
Als met zijn edel Const met eenen baerdt ghedreven,
Die hy liet golven uyt, als hy ghebodt ontfing,
Den welcken breedt en lang hem tot den voeten hing.

Hy is ghestorven te Brussel / in't Jaer 1559. oudt tusschen 59. en 60. Jaer / en was eerlijck begraven / in de voor verhaelde S. Goricks Kerck / daer zijn Epitaphium was.

't Leven van Ioan de Mabuse, Schilder.

DE Schilder-const / die haer eerste varinghe heeft in den gheest / oft ghedacht door inwendighe inbeeldin-

en waer met den aerdt / leven en weſen van den conſtighen Iannijn, oft Ian de Mabuſe, die gheboren is van een ſtedeken in Henegouwe oft Artops / gheheeten Maubuſe, en was een tijdt ghenoot van Lucas van Leyden / en veel meer cloecke gheeſten. Hy is een Man gheweeſt / die heel ſlordigh / en van onghereghelden leven was: Doch dat verwonderens weert is / daer teghen alſoo ſeer gheſchickt / ſuyver / net / en verduldigh in zyn conſtighe handelinghe oft wercken / als opt Conſtenaer mocht weſen: Doch is hem de Conſt al ſlapende niet aengewaſſen / oft deelachtigh gheworden. Hy heeft in ſijn jeught wel vlijtich gheweeſt / om met leeren de Natuere voet te houden / en alſoo te gheraecken ter hooghер volcomenheydt: Want de Deught ghemeenlijck eenen rouwen oft harden toegangh heeft. Hy heeft Italien en ander landen beſocht / en is wel een van de eerſte / die upt Italien in Vlaender bzacht de rechte wijſe van te ordineren / en te maecken Hiſtorien vol naeckte beelden / en alderley Poeterijen / 't welck voor zijnen tijd in onſe Landen ſoo niet in ghebruyck en was. Onder ſeer veel wercken / het beſonderſte en vermaertſte ſtuck van hem ghedaen / is gheweeſt d' hoogh Altaer-tafel te Middelborgh / een ſeer groot ſtuck met dobbel deuren / die men in 't open doen om de groothedt met ſchaghen moſt onderſtellen. Den vermaerden Albert Durer, t' Antwerpen weſende / quam dit ſtuck met groot verwonderen ſien / niet ſonder grooten lof daer van upt te ſpreken. Den Abt die 't dede maecken / was den Heer Maximiliaen van Bourgoignen / overleden Anno 1514. Deſe Tafel was een afdoeninghe van den Crupce / daer grooten tydt / en uptnemende conſt in ghebruyckt is gheweeſt / en is met de ſelve Kerck door 't Hemel-vyer oft blixem te nieten ghegaen en verbrandt / dat der Conſten halven groot jammer en verlies is. Daer zijn binnen Middelborgh van hem na ghebleven verſchepden ſtucken / als eenighe ſchoon Marybeeldekens / en dergheljcke: Meer beſonder is van hem in den langen Delft / ten huyſe van den Heer Magnus, een uptnemende ſtuck / en ſoo ſchoon / als teghenwoordich van hem te ſien mach weſen / en is wat grootachtich in de hooghte / de Afdoeninge van het Cruys / daer het doodt lichaem wordt nederghelaten / de beelden ontrent anderhalf voet hoogh / ſeer aerdigh gheordineert / en ſuyver gheſchildert / met ſchoon ſtelſelen der Beelden / Laeckenen / en ghecrockte doecxkens / uptbeeldinghen der bloeyheydt / en ander werckingen. Daer is oock by den konſt-liefdigen Melchior Wijntgis een ſchoon Lucretia. Noch is 't Amſterdam in de Warmoes-ſtraet / tot Marten Papenbroeck, een heerlijck groot ſtuck in de hooghte / weſende een Adam en Eva, ſchier als 't leven / ſeer ſchoon en ſuyver ghedaen / en wordt op groot gheldt ghehouden / gheljcker oock veel van gheboden is ghewordeen. Daer is oock by Ioan Nicker t' Amſterdam een groot ſtuck / weſende een onthoofdinghe Iacobi, van wit en ſwart / gedaen ſchier ſonder verwe / als ſapachtig / dat men den heelen doeck mach vouwen / douwen / en kroken / ſonder dat het hem hinderen mach / en is ſeer aerdigh ghehandelt. Mabuſe heeft onder ander oock gheſchildert een Mary-beeldt / terwijlen hy was in dienſt van den Marquijs van der Veren / weſende de tronie ghedaen nae de Huyſvrouw van den Marquijs, en 't kindeken quam nae haer kint: Dit ſtuck was ſo uptnemende aerdigh / en ſoo ſuyver gheſchildert / dat alles wat men anders van hem ſiet / daer by rouw gheljckt te weſen: Een blaeuw laecken was oock ſoo heel ſchoon / oft verſch ghedaen waer geweeſt: dit ſtuck was naemaels gheſien ter Goude / by den Heer van Froimont. Verſchepden conterfeytſelen zijn van hem oock ſeer wel ghedaen te Londen. Te Withal op de gallerije zijn / oft waren van hem twee jonghers / oft edel kinderen tronien / die uptnemende van hem gedaē waren. Mabuſe was eenighe Jaren in den dienſt van den voornoemden Marquijs, en 't gheſchiede dat den Marquijs nae zijn vermoghen heerlijck ontfingh den Keyſer Carolus de vijfde / waer toe hy zijn Hofgheſin cleede in wit ſyden Damaſt. Mabuſe, alſo hy veel tijdts middel ſocht

ſocht om gelt tot zyn ongeſchickt doorbzenghen te crijghen / dede ſoo veel / dat het Damaſt hem te vozen was gedaen / hebben met meeninghe / dat hy zijnen tabbert oft cleedt op zijn wijſe vreemdlijck ſoude doen maecken: Dan hy verrochtet / en verteerde 't ghelt: Wat had hy te doen? Doe den tijdt ghenaeckte / dat deſe feeſtlijcke ontfanghinghe ſoude gheſchieden / hy gaet en neemt ſchoon wit Papier / laetter eenen ſchoonen tabbaert van maecken / dien hy met ſchoon Damaſt-bloemen en fraey werck verciert. Nu hiel den Marquijs in zijn Hof een gheleerdt Philoſooph / een Schilder / en een Poeet: deſe onder ander hadden alle drie in een rije te trecken / voorby 't Paleys / daer den Keyſer by den Marquijs ter venſter lagh. In 't voorby trecken / alſoo den Marquijs zijn Majeſtept vraechde / welck hem docht het ſchoonſte Damaſt: So hadde den Keyſer d'oog op dat van den Schilder / welc ſeer wit en van ſchoon gheblomt was boven al ander in 't aenſien: Waerom / alſoo oock Mabuſe ter Tafel werdt gheſtelt te dienen / hy van den Marquijs die alles voor wiſt / by den Keyſer te comen werdt geboden: Welcken taſtende / voelde 't Papier. En alſoo ſyn Majeſtept den handel wierdt vertelt / hadder groote gheneught / en al lacchende veel vermaeck in / alſoo dat den Marquijs niet om veel Damaſt en had ghewilt / of den Schilder en hadde ſulcken bootſe (den Keyſer ſoo heel behaljjck weſende) aenghericht. Mabuſe alſoo hy wat ſeer ontbonden van weſen was / werdt om eenighe oorſaeck binnen Middelborgh ghebanghen / en ghedurende deſe hechtnis / maeckte verſchepden aerdighe teyckeninghen / waer van icker een deel heb gheſien / die met ſwart crijt wel waren gehandelt. Het Jaer ſyner gheboort / en ſterven / heb ick niet vernomen.

Het leven van Auguſtijn Iooriſz. Schilder van Delft.

DE heerlijcke Stadt Delft en was geē cleen vermaerthept verſchenē / te hebben in de Schilder-conſt / en hadde 'tongheluck door vroege doodt haer niet ontnomen haer iongh Borgher / Auguſtijn Iooriſz. Hy was gheboren te Delf / in 't Jaer ons Heeren 1525. Zijn Vader was een Brouwer / gheheeten Iooris Ianſz. welcken zijnen Soon Auguſtijn beſtelde te leeren ſchilderen te Delf by eenen Iacob Mondt, een ghemeen Schilder / alwaer hy bleef ontrent drie Jaren. Vertreckende is ghecomen te Mecchelen / alwaer hy oock by eenigh Meeſter was / en repſde vā daer voorts nae Parijs in Vranckrijck / begevende hem aldaer te woonen by eenen Mr. Pieter de la Cuffle, een fraey Plaetſnijder: welcken onder ander heeft gheſneden de drie Spinſters van Rous, en eenen vierканten Hemel van onder op te ſien. Hy was doch gheen Schilder / maer huys houdende / en woonende met zijn Broeder / die beneffens Goudt-ſmeden altijt een Schilder en Beeldt-ſnijder hielden werckende by hun in huys / gaven Auguſtijn by hun te wercken. Doe Auguſtijn hier vijf Jaer hadde ghewoont / quam weder te Delft / daer hy met een cleen ghetal van ſtucken te maecken / te weten / vijf / hem ſelven grooten naem heeft ghemaeckt. Hy was een goedt Meeſter in groote beelden / en te ſchilderen ordinantien. Tot ſyn Broeder te Delft een Goudt-ſmidt / zijn eenighe dinghen van hem / inſonderheydt een S. Anna gheſlacht / ſeer wel gheſchildert / en gracelijck verdreven / en wordt ſeer gepreſen. Landtſchap heeftmen hier te Lande van hem niet gheſien. Doe hy nu vijf maenden t' huys was gheweeſt / noch vry gheſelle weſende / is gevonden doodt / en verdroncken achter in eenen Bornput / ſonder datmen weet hoe dit gheſchiedt is / dan dat upt ſeecker teyckenen ghemerckt wierdt / dat hy hadde willen bereycken water tot dē wit-pot / oft plimmer borſtelen / en dat zijn voeten uptgeglipt / en hy ſo daer is in gheſchoten / en hulploos verdroncken / tot groote ſchade oft jammer der Conſten: want hy een groot beghin hadde ghetoont. Hy is gheſtorven Anno 1552. oudt 27. Jaer.

Het leven van Ioos van Cleef/geheeten den sotten Cleef/uptnemende Schilder van Antwerpen.

HEt waer niet wel mogheliick/dat d'uptnemenste in onse Const niet en souden bp hun selven/ oft in hunnen gheest hebben eenighe verborgen moedichepdt/ om anderen te overtreffen: want sp andersins te cleenmoedich wesende/ souden verliesen het voedtsel hunns arbepdts/ oft trachtinghe om pet goets te maken/ dat is den lust/waer sonder de voornemens sluplijck voort ghedreven worden: Doch behoeft dees moedichepdt met selfs kennis soo vermengt te wesen/op datse niet t'onmaetlijck hoogh en stijght: want dan mocht er upt onstaen dē afgang der Consten/ schade oft schande. Gheliick gheschiet is aen den genen/ die in onse Const was een der besonderste Peerlen oft verciertinghen/ te weten/ Ioos van Cleef van Antwerpen/ die ick acht niet en was van het gheslacht van Marten en Hendrick. Weses Iooften ouderdom oft gheboort-tijt weet ick niet/daer is wel in't Jaer 1511. eenen Ioos van Cleef in't Schilders Gilt t'Antwerp gheromen/ die in zijnen tijdt veel maeckte Marpbeelden met Enghelen ontrent/ desen weet ic niet dat hp van den sottē Cleefs voorouders was: maer eenen Meester Willem van Cleve/ die in't voornoemde Gilt quam in't Jaer 1518. is zijn Vader geweest. Nu desen Ioos van Cleef was een seer consticb Meester/ hebbende een schoon manier van schilderen/ van figueren oft beelden: dan zijn overmatighe grootherrighept en te veel latenduncken heydt hebben hem verblint en bedroghen/ soo dat hp docht dat zijn dinghen boven allen ander Meesters wercken in weerden mosten wesen/ en met geen gheit te vollen mochten worden betaelt: dit was wel d'oorsaeck dat hp in de dolinge zijner sinnen/ en cranchoofdigheyt is gheromen/ gheliick gheneenlijck dese crancksheyt der Freneste romt/ en haer woztelt in eenen hooghmoedighen oft hoovaerdighen gheest. Want het is gheschiet/ doe den Coning van Spaengien Philips, was getrouwt met Maria de Coningin van Engelant/ dat Ioos van Cleef daer is gheromen om zijn dinghen te verkoopen aen den Coningh/ hem voegende bp s'Conings Schilder Antonis Moro, versoeckende hem behulpigh te willen wesen/ het welck hp willigh was te doen: Doch quamen daer op den selven tijdt veel uptnemende schilderijen upt Italien/ bpsonder van Titiaen, die den Coningh wel bevielen/ en van hem gheeocht wierden/ soo dat Moro niet ron te wege brengen ten voordeel van Cleef: hier dreef den hooghmoet van Cleef soo hoogh boven/ dat hp door toornicheyt rasende werdt/ meenende dat zijn dinghen boven al ander geacht en in weerden behoorden te wesen. Hp bekeef Moro seer hardlijck/en scholt hem een hooghmoedigh sot/ die van geen goede Meesters pet met allen hiel: sepde ooch/ het waer beter hp naer Wtrecht ginge/ zijn Vrouwe van den Canonicken bewaren/ en dergheliicke lasterlijcke woorden. Waerom/ doe Moro hem dreyghde/ hp onder de Tafel croop: Doch en was Moro niet weerdigh hem zijns veel te bemoeyen. Eyndlinghe Cleef werdt so heel verbijstert in zijn sinnen/ dat hp wonder dinghen dede: Hp vernistede met Terbentijn vernis zijn cleeren/ zijn cappe en zijn bonnet/ en gingh soo al glimmende achter straet: hp beschilderde zijn Penneelen van achter/ op datmen (sepde hp) alsse omgekeert stonden/ evenwel wat sien soude. De Tafereelen die hp eertijts wel en consticb hadde gedaen/waer hpse te sien quam/ so veel hp con/socht hpse te crijgen/ om te verhelpen (nae zijn meeninghe) en verdorf al den hoop/dat eē groot jammer was/ dat hp soo schoone dinghen en heerlijcke Const te schands maeckte: hp werdt ten lesten van zijn vrienden waer ghenomen/ en bewaert. Hp was een Meester/ die in zijnen tijdt wel den besten colozeerder was/ zijn dinghen seer aerdich ronderde/ en seer vleeschachtigh schilderende/ niet hoogende dan met de carnatie selfs. Sijn dinghen worden bp den Const-beminders/ gheliick sp hooghlijck verdienen/ gehouden in grooter weerden. Wp Melchior Wijntgis te Middelborgh is van sijner hant een seer schoon Marp-beeldt/ waer achter dat van Ioachim Patenier is een seer schoon Landtschap. Daer is oock t'Amsterdam bp d'Heer Sion Lus eenen seer wel geschilderden Bacchus, welcken hp heeft ghemaeckt met grijs hapr/als een oudt Man/ doch heel vet/ 't welck hp sonder wetenschap oft reden niet heeft gedaen/ willende bewijsen/ dat den ouderdom dranck-liefdigh is/ oft dat overdadigh drincken haestigē ouderdom bp brengt. Veel sijner wercken weet ick niet aen te wijsen/ noch den tijt van spn overlijden. Sijnen Naem/ om der Const wille/ is weerdich eewigh te leven in eerlijck gerucht. Lampsonius in Latijnsche spraeck spreeckt hem dus aen:

Siet, onder Constnaers groot der Nederlanden vry
En sal ons Sang-Goddin Ioos niet verswijghen dy,
Die zijt gheen slecht cieraet der Schilder-const verheven:
Door dijn en dijn soons Const soudt zijn gheluckigh ghy,
Hadt ghy ellendigh Man ghesondt van hersens bleven.

Hier gelijct wel/ dat hp eenen soon had/ die hem niet ongelijc en was in de const. Daer is noch eenen anderen Ioos van Cleef geweest/ die uptnam van beelden/ en oock eenen Cornelis.

Het Leven van Aldegraef, Schilder en Plaet-snijder van Soest.

VAn desegher in mpn Boeck had ick behoozen ghedencken oft plaetse gheven den Aldegraef, hadt ick niet langhe vergheefs verwacht bzeet beschept upt Westphalen/ van waer ick acht hp gheboren is/ oft immer langhe en ten lesten gewoont/en veel wercken gedaen heeft/ te weten/ in een groote stadt Soest geheeten/ acht mijlen van Munster/ alwaer veel van zijn constighe wercken en Schilderijen in de Kercken zpn/ besonder in d'oude Kerck/alwaer onder meer ander een Altaer-tafel van hem is/ eenen Kerstnacht/ seer wel ghedaen. Tot Nozenburgh in een Kerck heeft hp twee deuren ghedaen/ staende aen een Tafel van Albert Durer: En in noch veel meer plaetsen. Sijn Pzinten zpn over al veel te sien: Want hp ooch een constigh Plaet-snijder is gheweest/ en heeft verschepden fraep conterfeytsels met den Graef-ijser ghedaen/ van groote Pzinten/ Gheleerden/ en ander: Ooch verschepdenmael zpn eyghen/ waer in ick acht zijn ouderdom gesien oft geboortijdt gheraemt kan werden. Onder ander/ ooch Ian van Leyden/ onghedurighen/ en onwetlijcken Coningh van Munster/ met den Knipperdollingh/ heeft hp seer fraep en aerdigh ghedaen. Daer coemt van hem upt/ een historicken van Sulanna van vieren/en dergheliicke: Ooch verschepden naeckte Pzouwens/ d'Histozie en wercken van Hercules, twaelf groote Dansers/ en noch tweemael acht minder Dansers/ van datum 1538. en 1551. Waer bp te sien is/wanneer hp in sijnen tijt was. Dese spn Pzinten zpn van naeckten/ ozdinantien/ vzeemde cleedingen/en fraep super snede/seer uptnemende/ en weerdigh te bewaren: Doch waer te wenschen/ hp niet soo confuys had gheweest in zijn Laecken/ met te seer te kroocken en bouwen. Hp is evenwel een dapper goet Meester geweest/ wiens naem onder den Schilders loflijck in gduerich ghedachtnis te blijven is weerdigh. Hp is ghestozven binnen Soest/ en aldaer ongheacht oft slechtlijck begraven wesende/ is gheromen een Schilder van Munster/ die veel met hem omghegaen en ghereyst hadde/ hem meenende noch levendigh vinden/ en vriendlijck besoecken: Desen heeft op zpn Graf doen legghen eenen Serck/ oft Graf-steen/ met zpnen Naem en teptcken/ dat hp op zijn Pzinten gheneenlijck stelde.

Het leven van Swart Ian, oft Ian Swart, constigh Schilder van Gzoeninghe.

VRieslandt en is so bevzosen niet geweest / noch soo heel verdozt / of daer en is upt Gzoeninghe / tot vergroeninghe haers roems / ontstaen een heerlijcke spzupt en bloem onser Consten / van so deughtsaem een kracht der roocken / datse d'eyghen weerdicheyt haers selfs soo heel openbaer maeckt / dat ick van stinckende versupmijckheyt te berispen waer / indien ick haren lieflijcken schoonen geur niet upt en socht te bzeyden. Dit is geweest een Croon onser Schilder-konsten / den hoogh gherucht weerdighen Ian Swart, die men veel noemde Swart Ian: Desen was geboren te Gzoeninghe in Oost-vzieslandt / en heeft gewoont ter Goude eenighe Jaren / te weten / op den tijt dat Schoorel quam upt Italien / dat welck geschiede ontrent het Jaer 1522. oft 23. Desen Swarte Ian hadde van lantschap / naeckten en beelden / seer de handelinge van Schoorel. Hy repsde in Italië: heeft eenighen tijdt gewoont te Venetien / en bzacht gelijck als Schoorel ock een ander manier van wercken hier te Lande / afgheschepden van de oncierlijcke Moderne / meer treckende nae d'Italiaensche. Syn wercken weet ick met gheenen vingher te wijsen: Dan op datmen soude sien de cracht en deucht zijner consten / salmen weten / dat van hem zijn eenighe besonder Houdt-pzinten uptgegaen / als naemlijck / een deel Turcken te Peerde / met boghen en pijlkokers / die seer aerdigh en gheestigh zijn. Ock een Christi Pzedicatie te schepe / met toelusterende volck: op den voozgrondt eenigh Manneken van achter / met noch gheselschap by / dat ock seer fraey is. Desen Swart Ian had een Discipel gheheeten Adriaen Pietersz. Crabeth: Syn Vader hiet Krepel Pieter. Hy leerde soo heel spoedigh / dat hy noch heel jong sijnde syn Meester te boven gingh. Hy repsde in Vzanckrijck / en doe hy daer een wepnigh tijdt had gheweest / is ghestozven in der stadt Autum, 't welck syner Consten halven te jammerē was. Daer is noch gheweest een seer konstigh dapper Conterfepter nae 't leven / Cornelis, gebozen ter Goude / een Discipel van Hemskerck: Desen was in syn Jeught heel dzonck-hatigh: Maer by den grooten verkeerende in Hoven / werdt so heel anders / dat self groote dzonckaerts van hem bevzeest waren / des het heel met hem verviel / en werdt een bzodder / waerom de jeught sulcke voozbeelden te volghen sal vermijden. Ick mach hier noch van eenighe met eeren verhalen. Daer is noch geweest een fraey Schilder en Conterfepter / genoemt Hans Bamesbier, een Hooghdupts / een Discipel van Lambert Lombardus: desen is in syn ouderdom ock dooz den dzanck heel slecht gewozden / en t'Amsterdam daer hy woonde gestozven / oudt by de 100. Jaren. Noch eenen Simon Iacobs van der Goude / Discipel van Carel van Iper / is eē dapper Conterfepter geweest / van hem is een Conterfeytsel te Haerlem / nae een Glaes-schzyver / die Willim Tybout hiet / seer stout en cloeck gedaen: hy bleef voozHaerlem in't belegh. Voozts is van der Goude geweest eenen Cornelis de Visscher, die somtijdts met 't hooft niet wel was bewaert / maer doch een goet Conterfepter / daer veel van te vertellen waer: desen is ghestozven op t'water / comende van Hambozgh.

Van Adriaen Pietersz Crabeth.

Cornelis van der Goude.

Hans Bamesbier.

Simon Iacobs.

Cornelis de Visscher.

T'leven van Frans Minnebroer, en meer oude Schilders van Mecchelen.

DEwijl ick hier vooz heb verhaelt van eenige schilders vā der Goude / sal ick hier nu voozt halen een deel oude Schilders van der stadt Mecchel. Daer is gheweest eenen Frans Minnebroer, die aldaer zijn wesen hadde in't jaer 1539. oft 40. een seer cloeck Schilder van Olv-verwe. Van hem was daer in ons Vzouw Kerck / daer Maria vlucht naer Egypten dooz een wildernis / welcke beelden en boomen waren uptnemende. Bupten Mecchelen tot ons Vzouw van Hanswijck / was van hem een Tafel / de Histozien van Maria, als een Enghelsche groet / en daer Elisabeth van Maria wozdt besocht / beelden / gronden / en boomen / waren wonder constigh ghedaen. Hy hadde een Discipel van Mecchel / gheheeten Frans Verbeeck: desen was fraey van Watervve te maecken dinghen op zijn leroon Bos. Daer in Stadt was van hem eenen Sint Christoffel, met veel gespoock. In S. Katerijnen Kerck was van hem de Parabel van den Wijngaert / daer sy in den Wijngaert werckē / daer vzeemde spoocken de dozre ranken bonden / wesende alles seer versierlijck en wel ghedaen. Veel dinghen maeckte hy / die hier en daer vercocht wierden: Onder ander eenen Winter sonder Snee of Ys / met ontbladerde Boomen / en met hupsen heel als in eenen mist / seer naetuerlijck om sien. Van hem ist datmen siet die dzolligh Boeren Bzuyloften / en dergelicke bootsen. Te Mecchel was ock eenen Vincent Gelderman, een seer goet Schilder: van hem was een Leda half beeldt met twee Eperen / een Susanna, en Cleopatra met de Slangh / en dergheljcke / waer van in de Weereldt menighe Copie ghesien wozdt: dit was al t'saem schoon en wel bevallijck van Olv-verwe ghedaen. Noch was daer tot S. Rombout, in de Ridders Capelle / een Afdoen van't Cruys / daer Magdalena de voeten des Heeren wiesch / en meer omstants / seer beweeghlijck te sien. In de selve Capelle waren gheschildert eenighe Bybelsche Histozien / van Caleph, en Iosua, en dergheljcke / dooz een konstigh Hooghdupts Schilder / Hans Hogenbergh, die hem ock hiel te Mecchel / en daer ghestozven is ontrent het Jaer ons Heerē 1544. Van hem is die rolle van 's Keysers incomst te Bologhnen / die hy velen is bekent. Noch wasser eenen Frans Crabbe: van hem was te Mecchel tot de Minnebzoers 't hoogh Altaer / en was de Passie van Watervve / seer wel ghedaen: 't vinnen stuck was 't Crucifix: de deuren verdeeldt in verschepden vercken; daer waeren in veel fraey tronien / op zijn Quintijn de Smits, hy was een rijck Man: zijn dinghen waren seer op de manier van Lucas van Leyden / starf ontrent 't Jaer 1548. Claes Rogier, is ock geweest een goet Schilder van Lantschap: Na hem quam eenen Hans Kaynoot den dooden / die hem noch overtrof. Hy volghde veel de manier van Ioachim Patenier, en was een Discipel van Mathijs Cock t'Antwerpen / ontrent het Jaer 1550. Cornelis Enghelrams van Mecchel / heeft gemaeckt in S. Rombouts Kerck te Mecchel / daer men den Armen deelt de werken van barmhertigheydt / in eenighe vercken / hadde ock uptghebeelt onderschept van rechte Armen / en ondeughende bedelaers / met alderley tupgh van Lieren / en anders. Dit waren al Water-verwe doecken. Zijn wercken werden ock veel verboert nae Duytslandt / t'Hambozgh. In S. Catherinen Kerck is van hem te sien een bekeeringhe Pauli op doeck / een groot stuck / met tamelijcke persoonagien / 't welck fraey is geweest / maer nu seer vergaen. T'Antwerpen in't Casteel maecte hy vooz den Pzins van Ozaengien / nae ozdinantie van Lucas de Heere / in een camer d'Histozie van David / waer in Pzies maeckte eenighe Metselrijen / Frijsen / termen / en wapenen / en alleg van Water-verwe. Cornelis is ghestozven Ao. 1583. t'zynen 56. Jaeren / oft daer ontrent. Daer was ock eenen Marcus Willems, Discipel van Michiel Cocxie, die veel fraey wercken dede: onder ander een Tafel tot S. Rombouts Kerck / van d'onthoofdinghe Ioannis, dit hooft hiel den Beul voozwaerts upt in't vercozten / dat het scheen dat het upt de Tafel stack / van onder sathmen sterfs een wepnigh van den arem. Hy teyckende veel vooz Glas-schzyvers / Tapijtsiers / en Schilders. Van hem was ock een Iudith, die Holophernem had onthooft / groot als het leven / seer aerdigh en wel ghedaen. Hy maeckte te Mecchel / om de blijde Incomst van Coningh Philips, een Arche triumphal / en daer in d'Histozie vā Dido, daer sy d'Ossen-huyt in stucken snijt / en dergheljcke: dit was in't Jaer 1549. Hy was

Frans verbeeck.

Vincent Gelderman.

Hans Hogenbergh.

Frans Crabbe.

Claes Rogier.

Cornelis Enghelrams.

Marcus Willems.

was elcken seer behulpigh wie zijns behoefde / in teyckenen oft anders / als seer goet-aerdigh wesende / is ghestorven Anno 1561. Iaques de Poindre, Discipel van desen Marcus welcke Iaques Suster had ghetrout / was oock een goet Meester / besonder in conterfepten: van hem was een Altaer-tafel / Cruycifix / daer veel conterfepselen in quamen.

Iaques de Poindre.

Eens had hy ghecounterfept eenen Engels Capiteyn / Pieter Andries, een groot bragheerder / die 't ronterfeytsel hem liet houden sonder betalen: waerom Iaques upt onverdult maeckte met Waterverwe voor de tronie een tralie / dat het scheen dat dē Capiteyn sat in vangnis / en stelde ten toon. Den Capiteyn dit verhoorende / quam vragē wat hy voor een stuck rabbauts was / suler te doen. Hy antwoorde / dat hy dus most ghevangen sitten / tot dat hy betalen soude. Den Capiteyn heeft t'gelt gegeven / en woudet sien uptdoen. Den anderen nam een spongie / en wischtet upt. Hy heeft veel goede conterfeytselen gedaen: is gerepst in Oostlant oft Denemarck / en daer gestorven Anno 1570. oft daer ontrent. Gregorius Beerings in de schaer / Merchelaer / Schilder van Water-verwe / desen te Room hebbende geweest / was seer aerdigh van Ruwynen / die hy oock playsant dede. Te Room wesende / en t'gheldt voor ghebracht zijnde / om haest aen gelt te comen / ginghy toe / maeckte eenen doeck van een Diluvie / daer niet in quam als een reghenende locht en water met de Arck / sonder dat men eenige personnagie sagh. Doe hem gebraegt was wat het was / en hy antwoorde de Diluvie / volghde daer op: Waer is dan het volck? Hy seyde / sy zijn al verdroncken / alst water af soude gaē soudemense sien / en d'ander waren in d'Arck. Hier van wilde schier elck een hebben: En ghelijck dusdanighe stucken haest ghedaen waren / raeckte weder aen den buydel vol ghelt / t'welck een schoon practijcke was. Hy starf te Merchelen Anno 1570. Hier heb ick nu een deel der uptnemēdste Merchelaers by eē / uptghenomen Cocxie, en Bol, daer elder van volgen sal met meerder omstandicheden. Dese heb ick hier ghestelt / niet jupst naer orden des tijdts / dan om dat ick niet geeren eenighe vermaerde naelaeten soude / ten minsten de namen bekent te maecken / en hun levens slechts wat aen te roerē / met so veel beschreyts / als ick er van hebbe konnen becomen.

Gregorius Beerings.

'Tleven van Ian Mostart, schilder van Haerlem.

GHelijck in de Schilder-const plagh gheruchtigh wesen Sicyonien by den Grieken / en naemaels Florencen en Room by d'Italianen: alsoo is in Hollandt van oudts tijdt oock vermaerdt gheweest d'oude heerlijcke Stadt Haerlem / die veel goede geesten in onse Const heeft voortghebracht. Daer is oock upt edel vermaert ghestacht ontstaen en voortgecomen Ian Mostart, desen heeft de Schilder-const / daer hem de Natuer toe dreef / heel jongh zijnde / gheleert dat by eenen Meester / Iacob van Haerlem / die een redelijck goet Schilder was / van welcken was in 't groot Kerck te Haerlem des draghers Altaer. Ian Mostart, alsoo hy van Haerlem was / hadde ghehadt eenen Voor-ouder / waer na hy en zijn ghestacht den naem Mostart hadden ghe-erft / die was mede geweest met Keyser Frederick, en Graef Floris, op de Crupsaert nae 't heyligh Lant / en in 't innemen der Stad Damiaten, die voortijdt Pelusia hiet in Egypten / daer desen groote cloecke wapen-daet doende / dry Sweerden aen den heft af brack binnen Damiaten, op den vyanden slaende / soo dat hy ghesepdt werdt te wesen sterck als Mostaert, waer upt desen naem gecomen is: En hem en zyn ghestacht werden van den Keyser en den Graef ghegheven dry gulden Sweerdhesten in een roodt velt voor wapen te voeren. Nu Ian Mostaert, die niet alleen constigh Schilder / maer edel van zeden / vriendlijcken omgangh / schoonlijvigh / welsprekende / mildt en beleeft was / is gecomen in groot achten / in weerden / wel ghesien en bemindt / by den meesten Adel des Landts / soo wel by groot als cleen: Soo dat hy is ghewoorden Schilder van Vrouw Margriete, de Suster van Hertogh Philips, d'eerste van dien naem / naem / Coningh van Spaengien / en vader van den Keyser Carolus de vijfde. In desen dienst / daer hy wel ghesien was / volherdende / en woonende over al / daer deses Vrouwen Hof was / bleef hy den tijdt van 18. Jaren / makende verschreyden werken / en veler grooter Heeren en Vrouwen conterfeytselē / in welc hy een goet Meester was / 't gheliicken seer natuerlijck treffende / dat het scheen datse daer levendigh tegen woordigh waren. Eyndelinghe woonde hy weder te Haerlem / daer hem alle Heeren van der orden en ander ghemeenlick besochten: Onder ander / den Graef van Bueren / welcken soo hy savondts was ghecomen / nemende zyn Herbergh op de Marckt / 't Sant geheeten / quam onder ander eenmael Sanderdaeghs met Graevenen Heeren by hem op zijnen winckel. Hy verbiedigh op staende / seyde den Graef / hy soude blijven sittē / en met zijn werck voort varen: Doch leyde alles neder / latende sien al wat hy hadde / t'zy begonnē oft voldaē were. De knechten / zijn Discipelen / geboodt hy hem te helpen / den Heeren wat voor te stellen t'ontbijten / dan den Graef self in tresoor oft schatza gaende / smeet en ontbeet van sulcx als hy vont / s'ghelijcks deden d'ander Heeren / en dronckē een can bier onder malcander om. Daer naer werdt anderssins toeghemaeckt: maer s'middaeghs most hy hun vergastē / sittē middē onder hun ter Tafel / en goet cier maken: want hy (als verhaelt is) by hun in grooter weerdē was Sijn werckēn hebbē verscheyden Kercken en huysen vercieringhe gheghéven. Te Haerlem tot den Jacobijnen / waeren van hem eenighe Tafereelen / een Altaer-tafel / en vorten van Altaren: onder ander / eenen van eenen Kerstnacht / daer veel van gehouden en ghesproken was. Nerghen is nu teghenwoordigh so veel by een te sien van zijn werck / als te Haerlem tot zijn Soons Soon / d'Heer Niclaes Suycker, schout der stadt Haerlem. Eerstlijck / een paslijck groot stuck in de hooghte / van een Ecce Homo, groot als r'levē / en meer als halve beelden. Hier in zijn eenighe conterfeytselen / t'zy by onthoudt / oft anders: onder ander / eenen dieflepder / gheheeten Pier Muys, die doe wel gheken̄t was / hebbende een drolligh tronie van snooden wesen / en een beplaestert hooft: desen houdt Christum als ghevanghen.

Daer is oock een Goden banquet / daer men 't gheselschap heel beroert / en verschrickt siet / door Discordia, die den twist-appel bracht. Onder ander heeft Mars begonnen zyn sweert upt te trecken / en is goet van ordonantie. Daer is oock een Landtschap / wesende een West-Indien / met veel naeckt volck / met een voorsighe Clip / en vreemt gebouw van hupsen en hutten: Doch is onvoldaen gelaten. Daer is oock van hem het conterfeytsel van de Grabinne Vrouw Iacoba, en haren Man d'Heer van Borsselle seer wel gedaen / en op zyn out vreemtsche seer aerdigh toeghemaeckt wesende. Oock is sser seer natuerlijck wel gheliickende zyn eyghen conterfeytsel / van hem selfs / en schier 't leste van hem gedaen / en is ghenoech van voozen hebbende de handen t'samen / voor hem ligt een vijftigh oft Pater-noster / achter coemt een naetuerlijck Landtschap: In de Locht heeft hy ghemaeckt Christus, als een Richter sittende / en hy naeckt voor hem gheknielt: Op d'een syde is de Duyvel met een lange rolle / die hem beschuldicht: Ter ander syden knielt den Enghel / die voor hem bidt. Tot Iacob Ravart van Amsterdam plagh te wesen een S. Anna ghestacht / dat seer ghepresen was. Tot Mr. Floris Schoterbosch, Raedts-heer in den Haghe / is van hem eenen / Abraham, Sara, Agar, en Ismael, groot als 't leven / meer als halve beelden / soo heel op d'oude wijse toeghemaeckt en gherleedt / datmen soude segghen / dat sy niet anders in sulcken tijdt ghehulselt en gherleedt en waren. Tot Ian Claesz. Schilder / en Discipel van Cornelis Cornelisz. is onder ander oock eenen S. Christoffel met een Landtschap / en is een groot stuck. In 't Prinsen Hof is van hem een Lantschap met eenen S. Hubrecht, waer in men siet dat deers Oude seer op de natuer en 't leven hebben ghelet. Daer zijn veel van Mostaerts dinghen in den grooten brandt van Haerlem vergaen: want zijn hups

doe afgheb2andt is / met dat van hem daer in over ghebleven was. Hy is ghewreſt een Man van goet oo2deel en verſtant / en een ſeer goet Schilder/ſoo dat Marten Hemſkerck ghetupghde/ dat Moſtart van goet werck te maecken / te boven gingh alle oude Meeſters / die hy gekent hadde. Daer woz oock verkelt/ dat Ian Mabuſe zijn hulp te hebben verſocht / in t'werck van d'Abdie te Middelbozgh / dan Moſtart ſulcks afſloegh/ om dat hy was in dienſt van ſo grooten Vzouw oft Vzinces / van de welcke noch hy zijn ghellacht is ſeker geſchzift/datſe Moſtart bekende haer Edelman te weſen. Hy is overleden in't Jaer 1555. oft 56. in goeden en vollen ouderdom.

Het leve van Adriaen de Weert, Schilder van Bzuſſel.

Ick hebbe eenighe wel hoozen raden/ die onſer Conſten doch niet onerbare waren/ dat een die van jongs geneghen is in onſe Conſt tot volcomenheydt te geraken/ goet ſoude weſen/ eenige handelinghe van een upt de beſte Meeſters/ die hem beſt behalt/ te volghen / en dat men veel willende volghen ſoude raken in confuſie/ dit laet ic nu weſē ſoo't wil: dan dit bevindtmen gheſchiet te zijn alſo met Adriaen de Weerdt, die zijn hert in't leſt hadde geſtelt alleē op de manier van Parmens, die hy met al zijn macht ſocht te volgen. Eerſt in zijn jeught had hy geleert t'Antwerpen / by Chriſtiaen van de Queecborne, goet Landtſchap Schilder / woonende by de Beurs / en was den Vader van Meeſter Daniel, ſchilder van zijn Excellentie in den Haghe. Voozts te Bzuſſel weder ghekeert weſende/ hiel hem in grooter ſtilheydt/ doende grooten blijt en arbeydt om leeren. Sijn Ouders hadden een hupſken/ ſtaende in een eenſaē plaetſe aen de veſt/ daer hy heel ſomers ſat in zijn eenicheit/ hem oeffenende in de Conſt / alle vzolijcheyt van jonge Lupden verlatende / hy hadde hem gewent zijn Landtſchappen op de manier van Frans Moſtart te maecken. Hy is gherepſt nae Italien/ daer hy (als verhaelt is) trachtede te leeren den aert en handelinghe van Parmentius, ſoo dat hy weder ghekeert weſende/ heel van manier was verandert. Onlancx nae zijn wederomſt / doe A°. 1566. in Nederlandt den trubbel was/ vertrock om ſulcke beroerten vermijden / en begaf hem met zijn Moeder te Colen/ heeft daer verſcheyden Vzinten upt laten gaen / de verwerckinghe Laſari, d'Hiſtozie van Ruth, waer in eenighe fraey gronden comen / een Vzouwe leven / met Kerſtnacht / en derghelijcke Hiſtozikens. Oock eenighe ſinnekens van Coornhert, de vier geeſtlijcke Jachten gheheeten / d'een jaghende nae gierichept / d'ander nae oncuſchept/ en ſoo voozt/ doch den leſten naer Godt. Den Plaet-ſnijder was oock een ſeer goedt Meeſter: ſumma/ alle die dingen ſtaen heel op de manier van Franciſco Mazzoli van Parma. De Weert is te Colen/ noch redelijck jongh weſende / gheſtozven.

Willē Tons.

Hier ſal ick / om dat ick hier een van Bzuſſel vooz hebbe ghehadt/ en om mijnen wech te rozten / noch eenighe van Bzuſſel by voeghen/ oudt en jongh onder den anderen. Daer is noch gheweeſt vooz deſen te Bzuſſel een out goet Meeſter / gheheeten Willem Tons, die uptnemende was in Water-berwen/ en Patronen te ſchilderen / met allerley boomen/ crupden/ Dieren/ Vogelen/ Arenden/ en derghelijcke/ ſeer aerdigh en wel ghehandelt nae t'leven.

Hans Tons.

Hy had eenen ſoon Hans, die in Italien is gheweeſt / ſeer wel oock van Water-berwe ſchilderende.

Guilliaem Tons.

Noch had hy eenen ſoon Guilliame, die ſeer wel wzocht van Olp-berwe/ beeldekens/ boozdeelkens/ en ſulcke dinghen: is in Italien getrocken / daer hy noch ſoude weſen.

Hans Speeckaert.

Daer is oock te Room gheweeſt in mijnen tijt een uptnemende fraey jongh Schilder/ Hans Speeckaert, die ſeer aerdigh ſchilderde / en teeckende. Hy was dooz ongheſonthept eens op de reys nae Nederlandt tot Flozencen: doch keerende weder te Room / is daer geſtozven/ ontrent het Jaer 1577. Hy was van Bzuſſel/ en ſoon van een Bozduerwercker.

Het

Het leven van Hendrick, en Marten van Cleef/ Schilders van Antwerpen.

Niet wepnigh verrieringhe is de Schilder-conſt deelachtig gewozden dooz den naem oft gheſlacht van Cleef/ wanter verſcheyden goede Meeſters van ſulcken toenaem t'Antwerpen zijn gheweeſt: Onder ander / twee ghebzoeders/ Hendric, en Marten van Cleef. Hendrick begaf hem tot Landtſchap / en is gherepſt in Italien / en ander Landen/ veel dinghen en gheſichten nae t'leven doende / en conterfeptende / die hy naemaels dickwils in zijn wercken te pas bzacht. Hy hadde doch al de plaetſen niet beſocht / waer van hy eenighe Steden/ Ruwijnen / en Antiquiteyten hadde in teyckeninghe / die ten deele in Pzint uptcomen: Maer hadde veel dingen gehadt van een Ooſterlingh/ gheheeten Melchior Lorch, die langhen tijdt te Conſtantinopel hadde ghewoont. Hendrick hadde een ſeer aerdighe handelinghe/ van deſe dingen nae t leven te doen/ gheljck hy oock uptnemende was met de verwe. Hy heeft meeſt al d'achterupten ghedaen van Frans Floris, ſoo eyghentljck over een comende met de handelinghe van Frans, dat het al van Frans gheljckt te weſen: Want hy een uptnemende Landtſchap-Schilder is gheweeſt. Hy quam t'Antwerpen in't Schilders Gildt A°. 1533. Synē ſterftijt weet ick niet. Marten was een Diſcipel van Frans Floris, en eerſt heel gheweent op groote dinghen: Maer begaf hem nae der handt op het cleen / maeckende veel aerdige ſtucken op zijn ſelvē/ die men veel noch by den liefhebbers ſiet: met oock eenighe/ daer zijn bzoeder Hendrick de gronden oft achter-upten heeft gedaen. Willem van Cleef.

Gillis van Coninghs loo/ en ander fraey Landtſchap-maeckers/ hebben hem ooc veel gebzuyckt in hun Landtſchappen / beelden te maecken / daer ſy ſeer mede verciert zijn gheworden. Marten is nopt buyten ſlandts gherepſt: hy wiert ſeer gequelt met t'ſlederſijn oft aertijck / en is gheſtozven oudt ontrent 50. Jaer. Daer is noch gheweeſt eenē Willem van Cleef/ hun bzoeder / een goet Schilder van groote Figueren: deſen is over langh overleden.

Willem van Cleef.

De ſonen van Marten zijn geweeſt / Gillis, Marten, Iooris, en Claes, die al goede Schilders waren/ oft noch tegenwoozdigh zijn. Marten trock van Spaengien nae Indien / Iooris en Gilles zijn doot. Iooris had een uptnemende begin in cleen breldekens: maer den Hoeré te ſeer toeghedaen/ is jongh gheſtozven. Claes woont noch t'Antwerpen.

Gillis, Marten, Iooris, en Claes, ſonen van Marten van Cleef.

Het leven van Antonis Moro, vermaert Schilder van Vtrecht.

Gheneenlijck zijn twee ſaken eyndē / waer dooz den Menſch tot Conſt te leeren en oeffenē wozt beweegt en ghetrocken / te weten / eere en ghewin. Als dan de moedighe Jeught bevoelt de Nature te baet te hebben / en ſiet eenig voozbeeldt van een uptnemēde Conſtnaer / die in goeden graedt der eeren is gheclommen / en by den grooten in groot aenſien en in weerden gheHouden / gherzyghtſe oft bevoeltſe een pzickelinghe van vperighe luſt tot naevolghen / om ſulck uptmuntende Man gheljck te wozden. Sulckx is gheſchiet met den Conſtighen Schilder Antonis Moro, ſiende ſulcken voozganger / als daer was den vermaerden Schilder en Canonick / Meeſter Ian Schoorel, deſ heeft hy hem als een leerling onder zijn onderwijs begheven / en zijn blijt om de Conſt t'omhelſen / en te moghen een goedt Meeſter wozden / ghedaen: het welck hem wel is gheluckt / en is bzſonder in conterfepten nae't leven uptnemende ghewozden. Hy is gherepſt / en gheweeſt in Spaengien / te Madzil/ in't Hof/ in't Jaer 1552. en conterfepte den Coningh Philips: want hy was ghecomen in den dienſt van den Keyſer dooz den Cardinael Grandvellis. Vooz eerſt heeft hem den Keyſer gheſonden in Pozтugael / daer hy de Dochter van Pozтugael / de Bzuydt van Coningh Philips, conterfeptte: oock Ioannes, den Coningh van Pozтugael/ en de Coninginne / des Keyſers jongſte Suſter / en

hadde

hadde voor deese dyp 600. Ducaten / en boven zijn gagie heerlijcke gheschencken. Het landt van Portugael schonck hem een gouden ketten van 1000. gulden / en werdt heerlijck onthaeldt en gheboedt. Noch conterfeytte hy daer veel van den Adel / hebbende van peder 100. Ducaten / oft nae peders vermoghen / oock eenighe goude Kettens.

Hy heeft noch in 't Hof van den Keyser verscheyden wercken ghedaen. Daer nae van den Keyser gheschonden in Enghelandt / hy de Coninginne Maria, tweede Huysvrouwe van den Coningh Philips, conterfeytte / en hem werdt gheschoncken een gouden Ketten / hondert ponden sterlincks / en oock hondert ponden sterlincks tot Jaer-ghelt. De tronie deser Coninghinne / die een seer schoone vrouwe was / copieerde hy verscheyden repsen op tronp-penneelen / die hy aen groote Heeren / oock aen die van der oyden / en aē Grandvelles schone / oock aen den Keyser / die hem gaf twee hondert gulden. Doch daer woydt verteldt / dat hy een deser conterfeytselen bracht te Brussel / aen den Cardinael Grandvelles, die hem schickte tot den Keyser / dien hy dat presenteerde. Den Keyser seyde: Ick houde gheen hups / ic hebt mijnen Soon al overgegeven. Den Schilder niet opdoende / quam weder by den Cardinael / die seyde / laet my begaen: En gaende by den Keyser / prees dit conterfeytsel seer / en de schoonheyt van dese Princesse / vraghende wat hy den Schilder hadt vereert. Den Keyser seyde / niet: en wat hy behoorde te geven. Den Cardinael seyde / 1000. gulden / oft 300. Ducaten. Den Keyser soude hem doe 't last overghegeven hebben / dat hy dat soude betschicken. Dit soude zijn geschiedt een Jaer en half naer dat hy uyt Spaengien was gecomen. Doe den Paps tusschen den Coningh van Spaengien en den Coning van Vranckrijck was besloten / trock Moro met den Coningh weder in Spaengien / alwaer hy by den Coningh in het Hof heel groot en seer ghemeensaem was / hem en veel groote Heeren conterfeytende / jae en soo vry werdt / dat den Coningh eens hem met de handt op zijn schouderen klopte / en Moro hem uyt hoerde weder den mael-stor op de schouder leyde / 't welck een sorghlijck doen was: want het schricklijck is den Leeuwen aen te roeren. Dese ghemeenschap soude hem hardt op hebben mogen breken / en had hy door eenen grooten Spaenschen Edelman uyt vriendschap en uyt liefden niet ghewaerschouwt gheweest: Want die van der Inquisitie begonden heel jeloers en naebedencktch te wesen / dat hy den Coningh der Nederlanden halven oft sulcke handel pet te veel wijs soude maecken / soo dat se voor hadden hem de handen op te laten leggen. Des is Moro behendigh verlof crijghende / uyt Spaengien vertrocken in Nederlandt / met versierde oorsaeck / en ydel beloft van wedercomen. Den Coningh / die Moro en zyn Const seer toeghedaen was / ontboodt hem veel repsen met brieven / het welck hy ten besten afsloeg dat hy mocht / oft vertrack tot dat den Duc d' Alba in Nederlandt wesende / de brieven ophiel / en ghebruyckte Moro in zynen dienst / welcken hem te Brussel conterfeytte alle zyn Concubynen nae 't leven. Den Coningh hadde de kinderen van Moro voorsien met heerlijcke gheschencken en Officien / als Canoninghschappen / en dergheljcke. Den Duc d'Alba oock vraghende Moro na syn kinderen / seyde / dat hy hadde een dochter / welcks Man wel gheleert oft bequaem was: Des Duc d' Alba hem schonck het ontfangerschap van Westvlaender / dat een groot gheldt s'Jaers weert was / so dat hy daer heerlijck op mocht leven / en quam somtijdts te Brussel / staet houdende met een deel Peerden. Summa / Moro heeft met syn Const heerlijck heencomē gehadt. Daer woydt oock ghesepdt / dat doe hy van duc d'Alba was ontboden van Vtrecht te Brussel te comen / dat hy al zijn Esels verbrande en veel dinghen wegh schonck. Hy was een statigh / eerlijck / en welsprekende Man: Hy hadde Italien en Room oock in syn jonchepdt besocht. Heeft oock wel ander dingen als conterfeytselen ghedaen: Onder ander / eenen verrijsenden Christus met twee Enghelen / oock twee Apostelen / Petrus en Paulus, seer aerdigh ghedaen en gherolozeert: want hy 't ghesicht met den verwen wonderlijck wist te bedriegen / in alles 'tleven soo nae comende dat het verwonderlijck was. Op eenen tijt copieerde hy voor den Coning een Danae van Titiaen, die hy wonder wel geschilderdt hadde / en meer ander dinghen. Eyndling daer hy over starf / was een besnijdenis Christi, om ons Vrouwen Kerck t' Antwerpen / dat een heerlijck werck soude geweest hebben. Met groter moeyt heb ick dus veel van Moro by een ghebracht / sonder te connen vercrijghen door eenighe van zijn kinderen / daer ick het beleefdelijck aen versocht hadde: want gheljck sy niet sorghvuldich zijn / dat eenigh ghedacht van hun Vader soude wesen / waer ō ick zijnen sterfdagh niet heb connen beschrijven / evenwel sal zijnen naem ter Werelt eewich in ghedacht blijven.

Het leven van Iaques de Backer, uytnemende Schilder van Antwerpen.

Gheneenlijck worden verlaeght eenighe / die voegh uytmuntigh in onse Const zijn gewoorden / en dat sy / als men noch meerder dingen van hun verwachten te sien / schielijck en onversiens uyt dit leven weth gheruckt en ghenomen worden: ghelijck het in ouden en nieuwen tijt dickwils is geschiet / oock over etlijcke Jaren met den vlijtighen en constighen Iaques de Backer: hy was geboren t' Antwerpen. Sijn Vader soude oock een seer goet Schilder zijn gheweest / die om eenigh proces van Injurien / hem trock onthouden in Vranckrijck / en aldaer is ghestorven. Iaques werdt somtijdt geheeten Iaques van Palermo, nae eenen Antonis Palermo, een Schilder / die oock Coopmanschap dede in schilderije: wāt Iaques by hem woonde / daer hy nou by werdt ghehouden / en most stadigh seer wercken / soo dat hy door zijn groote neerstichepdt wonderlijck vroegh toenam in de Const: waer door Palermo goedt voordeel hadde / den welcken de dinghen van Iaques veel schickte naer Vranckrijck / daer sy seer wel verkocht werden. Doch werdt Iaques van zijn Meester stadigh vermaendt dat hy most beter doen: want men syn dinghen niet vercoopen con / soo dat den knecht (so men seydt) Peerden arbeydt dede / om pet te maecken dat deughde. Hy liet nemmermeer tijdt verloozen gaen / alst hem op heylige daghen mocht ghebeuren / hy teyckende / boetseerde van eerde / en practiseerde altijdts aen. Hy is eyndelinge gaen woonen by Hendrick van Steenwijck / verdende doch stadigh in zijn ghewoonlijcke neerstichepdt / soo dat hy door te veel sitten / bocken / en 't lichaem te weynigh oeffenen / is ongheson gewoorden. Eenighe meenen / dat hy een beroeringe heeft ghecreghen / en alsoo soude zijn gestorven: Dan ick acht / dat het eenighe longher-sucht / oft eenighe aenwassinghe inwendigh is geweest: Want hy soude syn Memorie noch ghehadt hebben / en sterbende in de armen van de Dochter van syn Meester Palermo, zyn vroeghe doot verlaghende / hebben ghesepdt: Ick arm Mensch / moet ick soo vroeg sterven: want hy was noch maer 30. Jaer oudt. Hy werdt evenwel opghesneden / dan en weet niet hoe 't met hem ghestelt was. Sijn dingen worden over al seer gesocht en begheert / en vercieren in veel plaetsen der Liefhebbers Cabinetten oft Cameren. Te Middelvorgh by Melchior Wintgis syn van hem dry schoon stucken / eerst een Adam en Eva, een Charitas, en een Crucifix. Tot eenen Sr. Oppenbergh, heb ick ghesien van hem dry stucken van staende beelden / half als 't leven / te weten / Venus, Iuno, Pallas, aerdighe standen, met eenighe dinghen achter / en in den gront van hun reetschap / cleedinghe / oft ghedierten. Summa / hy is wel een van de beste Colorzeerders die Antwerpen heeft ghehadt / hebbende een vleefscharhtige manier van schilderen / soo niet met enckel wit / maer met carnatie verhooghende / soo dat hy onder den Schilders eewigh gherucht heeft verdient.

Het

Het Leven van Mathijs en Ieroon Kock, Schilders van Antwerpen.

GHelijck Antwerpen in onse Nederlanden schijnt oft gelijckt een moeder der Constenaren / alsoo Flozencen in Italien voortijdt plach te wesen: So heeft dese vermaerde Stadt voortghebracht verscheyden Constenaren / die in onse Const hebben aengewendt oock verstheyden gedaenten van werkē. Onder ander / heeft sy haer oock verciert met te hebben ghehadt tot een Bozgher Mathijs Kock, die een uptnemende Meester is gheweest in Landtschappen. Hy was oock d' eerste die de Landtschappen op een beter manier begon te maecken / met meer veranderinghen / op de nieuw Italiaensche oft Antijckschc wijse / en was wonder versierigh en vondigh in 't ozdineren oft by een boeghen. Schilderde van Water en Olp-verwe seer wtnemende stucken. Van Ieronimus Kock, zijn bzoeder / heb ick niet veel te segghen: Want hy verliet de Const / en begaf hem daer Coopmanschap mede te dzijven: Liet schilderen / cocht Olp en Water-verwe doecken: Liet Plaet-snijden en hetsen. Hy was doch self seer inventijf van Landschappen / en heeft self verscheyden dinghen gheheetst: Maer evenwel veel van Mathijs zyn bzoeders dingen / insonderheyt 12. Landtschapkens / die van peder noch gheern wozden ghesien. Dus is Ieroon rijck ghewozden / coopende d'een hups by d'ander / hadde doch gheen kinderen dan een Hollandtsche Bzouw / Volck oft Volckrgen ghenoemt. En ghelijck hy boertigh en een Rethozijcker was / seyde en schreef hy dickwils als booz advijs: Laet de Kock koken om 't volcks wille. Somtijts stelde hy upt sonder letters: Houdt die Kock in eeren / en derghelijcke dinghen. By eenigh dinghen schreef hy op zijn oudt Rethorijcks:

Den Kock moet koken om 'tvolck wil van als,
D'een ghebraden, en het ander ghesoden:
Wie desen cost niet mach, 'tzy hardt oft mals,
'tWtspouwen en is hem niet verboden:
Maer om Kock oft volck niet te blameren,
Verswijght de fauten, 'tsal elder passeren.

Hy is ghestozven ten tijde doe Frans Floris overleedt / dat is / in 't Jaer 1570. Mathijs was langhe te voozen gestozven. Tot hem is dus Lampsonisch ghedicht:

Ghy waert Mathijs in Const van Landtschap soo bedreven,
Dat ons eeuw' ws ghelijck en heeft nouwlijcks ghegheven:
Nu onder Constenaers gherekent blijft, daerom
Dat Nederlandt ghy eert met eeuwigh tijdtschen rom.

Het leven van Willem Key, Schilder van Bzeda.

SVlcke edele gheesten / die begaeft zyn van der Natuere / datse verwonderlijck zijn booz den Menschen / dooz heerlijcke en vernuftighe Consten / comen in meerder achtinghe / en weerdighept / als sy daer beneffens hun bewijsen zedigh en statigh in een eerlijck en deughdigh leven en wesen / met vziendlijcken en beleefden omgangh by een peder: gelijck onder ander ghedaen heeft den vermaerden Schilder Willem Key van Bzeda / een Man die van treflijcken aensien was / puntigh en heerlijck in zyn cleedinghe / woonende t' Antwerpen in 't schoonste oft herte van der Stadt / by de Beurs / in een seer groot schoon hups / ghelijckende van ghelaet meer een Raets-heer als een Constenaer. Hy was ghebozen te Bzeda / en een medediscipel van Frans Floris by Lambert Lombardus van Luyck / en quam in 't Schilders Bzoederschap oft Gilde t'Antwerpen in't Jaer ons Heeren 1540. Hy was van goeden vermoghen en rijck / doch niet over doende noch quistigh: maer altijts vlijtig om wercken en winnen / en comende by ghesel-schap onder die van der Const / oft anders / liet niet als ander aen hem eenighe ongheschickte lichtveerdighepdt mercken. Aengaende zijn werck oft manier van handelinghe / hy was een seer goet Conterfepter na t'leven / de nature in alles seer na comende / zijn dingen seer wel verzijvende / en verwerckende / met een seer behaeghlijcke soethept / waer in hy boven anderē te pzijsen was: alhoewel hy niet so wilt oft geestigh en was als wel Floris, soo en was hy doch niet slecht in zijn ozdineren / hebbende goet verstandt en oozdeel. Hy was van zijn wercken (die hy altijt veel hadde) wel en heerlijck gheloont. Van zijner hant was t' Antwerpen op het Stadthups een seer heerlijck stuck / 'twelck hem hadde laten maken den Tresozier Christoffel Pruym. Hier waren in de conterfepтselen van de Heerē van der stadt / also groot als 't leven / boven inde hoogte quam eenen Christus, met Engelen en anders / dit stuck verbzande doe de rouwe Spaensche krijghslupden Aº 1576. dat soo heerlijck Stadthups in bzandt staken. In ons Bzouwen Kerck was vā hem Kramers Altaer / en was een Histozie / daer Christus roept: Comt al tot my / die belast zijt en beladen. Hier warē veel Kramers gemaeckt. Den sin was ghenomen upt Esaias: Wat coopt ghy / oft geeft ghy ghelt? daer men melck en Wijn om niet gheeft. Dit stuck werdt dooz de beeldtstozminge gebzoken. Van hem was oot in de selve kerck een Victozie oft Triumphe Christi, eē seer heerlijck stuck. Hy conterfepte den Cardinael Grandvelles in zijn Cardinaelsche cleeren / waer booz hy hem gaf onghepscht veertigh Rijcks-daelders. Maer dat hy veel wercken en conterfepтselen binnen zijnen tijdt hadde ghedaen / heeft hy eyndlijck gheconterfept Duck d'Alba: hier over doende / alsoo hy hem geliet gheen vzeemde spzaeck te verstaen / hoozde hy en verstondt dooz eenighe redenen tusschen Duck d' Alba en pemandt van den Bloed-raet / dat het vonnis van den Gzaef van Egmondt en ander Heeren was besloten / datse moste sterven: 'twelck hy als een beminder des Edeldoms so heel ter herte soude hebben genomen / dat hy 'thups comende is sieck ghewozden en ghestozven / op den selven dagh dat den Gzaef van Egmont en Hoozn zijn gestozben / in het jaer 1568. den vijfden Junij / op den Pinxster avont. Sommige meenen / hy waer eenighe dagen te booz ghestozven / niemant de verhael de oozsaeck zijns doots / als een trouw vzient / die swijgen con / openbarende. Ander segghen / dat hy soo verschzickte van 'twzeet uptsien van Duc d'Alba, dat hy daer van sieck werdt / en sterf: dan acht het versiert is. Van hem seght Lampsonius aldus:

Door Keys gheleerde handt Mensch troengien uytghedruckt,
Die ghy sout meenen sien, soo wel zijn sy gheluckt:
Neemt ghy maer Moro uyt, niemandt crijght, nae mijn oordeel,
In Nederlandt door Const daer teghen eenigh voordeel.

Het leven van Pieter Breughel, uptnemende Schilder van Bzeughel.

DE Natuer heeft wonder wel haren Man ghevonden en getroffen / om weder van hem heerlijck ghetroffen te wozden / doe sy in Bzabandt in een onbekent Dozp onder den Boeren / om Boeren met den Pinceel na te bootsen / heeft upt gaen picken / en tot de Schilder-const verwecken / onsen gheduertighen Nederlandtschen roem / den seer gheestighen en bootsighen Pieter Breughel, den welcken is gheboozen niet wijt van Bzeda / op een Dozp / gheheeten Bzeughel / welcks naem hy met hem ghedzaghen heeft / en zijn naecomelinghen ghelaten. Hy heeft de Const gheleerdt by Pieter Koeck van Aelst / wiens dochter hy naemaels troude / en hadse doe sy noch cleen was dickwils op den

arrem ghedraghen / doe hy by Pieter woonde. Hy is van hier gaen wercken by Ieroon Kock, en is voorts gerepst in Vranckrijck / en van daer in Italien. Hy hadde veel ghepractiseert / nae de handelinge van Ieroon van den Bosch: en maeckte ock veel soodane spoockerijen / en drollen / waerom hy van velen werdt gheheeten Pier den Drol. Ock sietmen wepnich stucken van hem / die een aensthouwer wijsligh sonder lacchen kan aensien / ja hoe stuer wijnbrouwigh en statigh hy ock is / hy moet ten minsten meese-muylen oft grinnicken. In zijn repsen heeft hy veel ghestichten nae t'leven gheconterfept / soo datter ghesept wort / dat hy in d'Alpes wesende / al die berghen en rotsen had in ghesworghen / en t'huys ghecomen op doecken en Penneelen uptghespoghen hadde / so eyghentlijck con hy te desen en ander deelen de Natuere nae volghen. Hy verkoos en nam zijn wooninghe t'Antwerpen / en quam aldaer in het Gildt oft Schilders-camer / in't Jaer ons Heeren 1551. En worcht veel voor een Cooplman / geheeten Hans Franckert, dat een edel goet borst was van eē Man / die geern by Brueghel, en met hem daeghlijcks seer gemeensaam was. Met desen Franckert ginghy Breugel dickwels bupten by den Boeren / ter Kermis / en ter Vruploft / vercleedt in Boeren cleeren / en gaven giften als ander / versierende van Vrupdts oft Vruydgoms bestandt oft volck te wesen. Hier hadde Brueghel zijn vermaeck / dat wesen der Boeren / in eten / drincken / dansen / springen / vrypagien / en ander kodden te sien / welckdinghen hy dan seer cluchtigh en aerdigh wist met den verwen nae te bootsen / soo wel in Water als Olp-verwe / want hy van beyden seer uptnemende was van handelinghe. Dese Boeren en Boerinnen op zijn kempsche en anders wist hy ock seer eyghentlijck te cleeden / en dat Boerigh dom wesen seer natuerlijck aen te wijsen / in dansen / gaen / en staen / oft ander actien. Hy was wonder vast in zijn stellinghen / en handelde seer supver en aerdig met de Pen / maeskende veel ghesichtkens nae t'leven. Terwijlen hy noch t'Antwerpen woonde / hiel met eē Mept oft Dochters hups / welcke hy ock soude hebben getrouwt / dan hem mishaeghde / dat sy altijt (soo seer de waerheydt sparende) ghewent was te lieghen. Hy maeckte met haer een verbondt en bespreck / hy soude al haer loghenen kerven op eenen kerfstock / waer toe hy eenen maeckte redelijck langh / en soo den kerfstock met der tijdt quam vol te worden / soude t'Houwlick gantsch upt en te nietten zijn / ghelijck het eer langen tijt geschiede. Eyndelinghe / alsoo de Weduw van Pieter Koeck ten lesten woonde te Vrussel / werdt hy te vrijen haer dochter / die als verhaelt is / hy dickwils op den arem had ghedraghen / en is met haer ghetrouwt: doch bespreack de Moeder / dat Brueghel Antwerp verlatende / most comen woonen te Vrussel / op dat hy mocht verlaten en vergheten dat voorige Mepsken / het welck alsoo geschiede. Hy was een seer stille en ghesichtkt Man / niet veel van woorden / dan wel bootsigh in het ghesellschap / doende den luyden / oft ock zijn eyghen knechten / t'somtijt verschricken met eenigh gespoock / oft gerammel / dat hy te weghe vrarht. Eenighe zijner besonderste wercken zijn althans by den Keyser / te weten / een groot stuck / wesende eenen thozen van Babel / daer veel fraey wers in comt / ock van boven in te sien. Noch een der selver Historie / cleen oft minder wesende: Ock twee stucken Crups-dragynghen / seer natuerlijck omsien / met altijt eenighe drollen daer onder. Voort een kinder-doodinghe / daer veel wercklijcke dinghen zijn te sien / waer van ick elder hebbe verhaelt / hoe dat daer een gansch ghestacht soecken te verbidden een Boerigh kindt / dat een der moordighe krijghs-luyden ghevat heeft om te dooden / den rouwe en t'versterven der Moeders / en ander werckinghen wel naeghekomen wesende. Voorts een Bekeeringhe Pauli; met seer aerdige Clippen. Twaer qualijck te verhalen wat hy al gemaeckt heeft / van toovery jen / Heilē / boerige geschiedenissen / en anders. Hy heeft ghemaeckt een temptatie Christi daer men van boven / als in de Alpes, neder siet Steden en Landen overspreydt met wolcken / daermen te som plaetsen doorsiet: ock een dulle Griet, die een roof voor de helle doet / die seer verbijstert siet / en vreemt op zijn schats toegemaeckt is: ick acht dees en ander stucken ock in s'Keysers Hof zijn. Daer is ock t'Amsterdam tot den Const-liefdigen Sr. Herman Pilgrims, een Boeren Vruploft van Olpverwe / die seer aerdigh is / alwaer men siet der Boeren tronien en naeckten / gheel en vrupn / als van de Son verbrandt / en leelijck van huydt wesende / den Stee-luyden niet ghelijckende. Hy heeft ock gemaett een stuck / daer den Vasten teghen den Vasten-avont strijt: een ander / daer alle de remedien worden ghebruyckt teghen de doot: een ander / van allerley spelen der kinderen / en meer ontallijcke sinnekens. Daer zijn ock te sien twee doecken van Waterverwe / by den Const-liefdighen Heer Willem Iacobsz. by de nieu Kerck t'Amsterdam / wesende een Boeren Kermis / en Vruploft / daer veel drollige bootsen in zijn te sien / en t'rechte wesen der Boeren: onder ander / daer sy de Vrupt begiften / is eenen ouden Boer / hebbende t'huydelken aen den hals / en is doende met in zijn handt t'gheldt te passen / en zijn seer uptnemende stucken. De Heeren van Vrussel hadden hem een wepnigh voor zijn doot aenbesteet te maken eenighe stucken van het delven van de Vrusselsche baert nae Antwerpen / dan is door zijn sterven achterwege bleven. Veel vreemde versierinqhen van sinnekens sietmen van zijn drollen in Print: maer hadder noch seer veel met en supver ghetepckent met eenighe schriften by / welcketen deele al te seer bytigh oft schimpich wesende / hy in zijn doot-siecte door zijn Hupsvrouwe liet verbrandē / door leetwesen / oft vreesende sy daer door in lyden quaem / oft pet te verantwoorden mocht hebben. Hy liet zijn Vrouwe in Testament een stuck met eē Exter op de galg / meenende met d'Exter de clappige tongen / die hy de galgh toe epghende: hadde verder gemaeckt / daer de waerheyt doorbreeckt: dit soude (nae zijn segghen) 't beste zijn / dat van hem gedaē was. Hy liet na twee zonen / die mede goede Schilders zijn / den eenē Pieter geheeten / leerde by Gillis van Coninckloo, en is een Conterfepter na 't leven. Ian, by zijn Groot-moeder / de Weduwe van Pieter van Aelst / hier vā water-verwe hebbende geleert / quam en leerde van Olp-verwe by eenen Pieter Goe-kindt, daer veel fraey dinghen waren in hups. Hy repsde voort na Colen / en so in Italien / en is in seer groot achten gecomen / met te maken Lantschapkens / en seer cleen beeldekens / daer hy een uptnemende fraey handelingh van heeft. Lampsonius spreckt op desen sin tot Breughel, vraghende:

Van Pieter en Ian Breughel, sonen van Pieter Breughel.

Wie is doch desen Bos? Ieroon van nieuws ghecoomen
Ter Weerelt, die ons boottt zijns Meesters cloecke droomen,
Ervaren met t'Pinceel, en stijl soo abel daet,
Dat hy hem ondertusch nochtans te boven gaet?
Neemt Petre toe in moet, soo ghy in Const doet vruchtigh,
In dijn oudt Meesters wijs, van schild'ren bootsen cluchtigh,
Wel lacchens weerdt, ghy doch verdient te zijn eenpaer
Heerlijck ghelooft, niet min als eenigh Constenaer.

Het leven van Ioan Schoorel, Schilder.

T'Is kenlijck / dat voormael t'hooft der Steden / het alder schoonste Room / bloepende in voorspoet / en volcrijck wesende / placht in ghelijck ghetal van Menschen t'overvloepen / en verciert te wesen van constighe uptnemende beelden / oft om beter segghen Marmozen / en Coperen / die door hooge vermisthept natuerlijck in uytgelosen alderschoonste Menschen Lichamen / en Dieren lijven waren verandert. Ock weetmen wel / dat verscheydenmael den dullen krijgh / nijdigh / kinerstandende / dese soo heel verheven Stadt heeft met rouwe handen aenghetast / over hoop ghewozpen / en met vernielende voeten vertreden: maer doe eyndlingh Room haer begon beter bevoelen onder de vredige heerschinge der Pausen / heeftmen

ghevonden / en upt haeren grepsighen schoot voort ghehaelt eenighe der verhaelde schoon gestaltighe Marmozen / en Coperen / welcke upt den doncker en comende voor den dagh / hebben onse Schilder-const een groot licht gegeve / en den Oessenaers van deser den oogen geopent / om t'onderschepden / wat leelijck / en schoon / en t'alder schoonste in't leven oft in der natueren was / aengaende de gestaltnissen der Menschen lichamen en der Dieren lidtmaten. So dat d'Italianen dus verlicht wesende / hebben voroeger getroffen den rechten aert en welstandt der beelden / als wel ons Nederlanders / die soo op een seker aengewende wijse van werken / met onvolcomen kennis / tot beter en beter doen stadig en vlijtigh hebben getracht / hun selven veel met t'gemeen leven te volge vernoeghende / saten (ghelijck of men segghen soude) ghenoech doncker / oft met wepnigh lichts / tot dat Ioan van Schoorel, hun upt Italien het wesen van de beste wijse oft gestalt onser Consten bracht / en voor ooghen stelde. En om dat hy wel den eersten was / die Italien besocht / en de Schilder-const hier heeft comen verlichten / worde hy van Frans Floris en ander (als men segt) den Lanteeren-drager en Straet-maker onser Consten in den Nederlanden gheheeten / en ghehouden te wesen. Hy was gheboren int Jaer 1495. den eersten dagh van Ougst / in een Dorp by Alckmaer in Hollandt / geheeten Schorel / t'welck hem den toenaem heeft toegelangt / en hy dese zijn geboort-plaets een wijdt gherucht. Sijn Ouders hem vroegh ontstervende / werdt van zijn vrienden ter Scholen bestelt binnē Alcmaer / alwaer hy tot zijnē veerthien Jaren leerende / was dapper in de Latijnsche spraeck toegenomen: maer had altijt een sonderlinge genegenthept tot de Teycken-const / veel naet reckende upt schilderijen en geschreven Glas-vensteren / snijdende oock met het Pennes op witte hoornen inct-potten beeldekens van Menschen / Dieren / crupdē / en boomen / waer door hy vā zijn mede schoolgengers seer werdt bemint en gepresen. De vrienden / siende hem soo gheestigh en Schilder-const lustigh / voldeden zijn begheerte / en bestelden hem t'Haerlem by Willem Cornelisz. taemlijck Schilder nae sulcken tijdt. Desen wouw hem niet aennemen / dan onder een verbondt van drp Jaren / t'welck de vrienden alsoo toestonden / midts oock verbindinghe van seecker gheldt te betalen / indien Schoorel zijnen tijdt by den Meester niet en voldede / welck verbindtschrift den Meester altijdt over hem in zijn Tesschc droegh. En alsoo den jonghen hem groot ghewin bracht / van in het eerste Jaer / meer als een hondert gulden van hem genietende / t'welck op dien tijdt veel was / sorghende hy hem mocht ontgaen / den Meester dickwils dronck wesende / seyde veelmael: Ian, weet dat ic u in mijn Tesschc drage / ist dat ghy my ontgaet / ick weet wat ick met u vrienden te doen hebbē sal: t'welc Schoorel soo veel te hoozen verdroot.

T'gebiel eē reys / doe dē Meester dronck slapen was ghegaen / dat Schoorel aen desen brief gheraeckte / op eenen Winter avondt / doe het seer waeyde / gaende daer nede op de Hout-brugh / en scheurde hem in veel cleen stucken / die hy in't water liet henen vlieghen: doch met meeninghe zijnen Meester vroomlijck te voldoen: Maer hem verblijdende / dat den Meester hem voortaen niet meer met t'schrift en terghe. Des Sondaeghs en Heylighdaeghs Nae-middaegs ginghSchoorel gemeenlijck buyten Haerlem / daer doe een lustigh bosch lagh / en voorste 't gheboomt nae met den verwen / seer aerdigh en cluchtich / buyten de ghemeen wijse van ander Schilders. Sijnen dry-jaerschen tijdt voldaen wesende / nam oorlof aen desen Meester / en quam woonēt Amsterdam / by een fraey en vermaert Meester Iacop Cornelisz. ghenoemt / die goet Teyckenaer / Schilder / en supver in zijn verwen was. Van desen Meester was Schoorel in grooter weerden / en als zijn eyghen soon ghehouden / en gaf hem om zijn gheestigh en veerdigh werrken Jaerlijcks een seecker somme gheldts toe / hem toelatende buyten tijdt oft anders eenighe stucken voor hem selfs te maecken / soo dat hy hier mop gheldt

veroverde / om voorder te versoecken. Desen meester hadde eē seer frap dochterken van twaelf Jaren / aen welck de Natuere scheen haer upterste vermogen te hebben ghetoont / mede te deelen en in te stozten allen welstandt / schoonhept / en vriendlijcke gracelijckhepdt. En al hoewel deses Vrouw-menschen aerdige bevallichept Schoorels herte in liefde verwonnen en aenghelocht hadde / overmidts het dochterkens jonckhepdt / hy met danckbaerhepdt van zijn Meester vertreckende / bleef waer hy repsde altijdt de soete ghedachtenis en goede toeghenegenthept tot het Mepsken in zijn herte / verhopende naemaels zijn liefde door Echt-knoop gevestight mocht worden. Ter selver tijdt was Iannijn de Mabuse in den dienst van Philippus van Burgundien, Bisschop van Vtrecht: en alsoo Mabuse seer gheruchtigh was / is Schoorel by hem t'Vtrecht comen woonen om wat te leeren: doch geduerde niet lange: want desen Meester ongheregelt van leven / veel in lichte herbergen hem begevende tot drincken en vechten / Schoorel dickwils voor hem betaelde / en voor hem in ghevaer des levens was / soo dat hem geen nut en docht daer by te blijven: maer vertrock nae Ceulen / en van daer nae Spiers / alwaer hy vondt een geestlijck Man / seer constig in Metselrije en verroztinghen / by welcken hy hem begaf eenen tpdt langh / dese Consten af te leeren / waer voor hy desen maeckte eenighe stucken Schilderije. Van Spiers repsde hy nae Straetsburgh / en van daer nae Basel / over al den Schilders winckelen besoeckende / was wel begheert / en belooft goet onthael en loon / om zijn beerdigh werrken: Want hy meer dede in een weecke / als ander dickwils deden in een Maendt / doch bleef nerghens langhe. Hy is oock gecomen tot Nozemburgh / by den Constighen Albert Durer, daer hy om leeren eenigen tpt by bleef: Doch alsoo op dien tpdt Lutherus met zijn leerinsghe de gheruste Weerelt begon beroeren / en dat Durer hem der saken oock eenichsins begon te bemoeyen / vertroc Schoorel na Stiers in Cozinthen / alwaer hy werrkende voor den meesten Heeren wel begheert was / en woonde by eenen Baron, een groot liefhebber bā schilderije / die hem niet alleen goet onthael en beloninghe wilde doen oft ghcven: Maer oock zijn eyghen Dochter te houwlijck / 't welck een groote saeck voor hem gheweest / en wel bevallen soude hebben / ten hadde ghedaen dat het Amsterdamsche dochterken hem so geschildert was van den Liefde-God in 't herte / waer van hy altijdt de prickelinghe bevoelende / niet en docht dan om in Consten volcomender te worden / op dat hy eyndlinghe tot zijn begheerte mocht comen: Voor welcke verrichept hy veel ghevoordert heeft / schijnende of Liefde consten doet leeren. Dus van daer vertreckende / quam te Venetien / alwaer hy geraeckte in kennis van eenighe Antwerpsche Schilders / naemlijck eenen Daniel van Bomberghe / een liefhebber der Schilder-konst. Ondertusschen gheviel / dat upt verschepden Landen te Venetien zijn aengecomen eenighe / die voor hadden de repse nae het Heylighe Landt / en Hierusalem te besoecken: Onder dese was eenen Bagijnen Pater / van der Goude in Hollant / een seer geschict Man / en groot liefhebber van de schilderije / door welckes aenporen hy mede trock nae Hierusalem / zyns ouderdoms ontrent 25. Jaren / mede ghenomen hebbende alle Schilder ghereetschap / was te schepe ondertusschē doende / conterfeytende eenighe personagien na 't leven / teyckenende in eē boeck zijn dach vaerden / oock onder wege in Candien / Cipers / en elder / eenighe Landtschappen / gesichten / Stedekens / Casteelen / en gheberghten nae 't leven / seer aerdigh om sien. Tot Hierusalē wesende / maeckte kennis met den Guardiaen van 't Clooster tot Sion / die aldaer by den Jodē en Turcken in grooten aensien is: met desen Guardiaen repsde hy door al dat omliggende Lant / oot op de Jordaen / conterfeytende met der Pen na 't leven 't Landtschap en de gelegenthept der selver: en maeckte / in Nederlant gekomen wesende / na dit betreck een schoon Schilderije van Olyverwe / hoe Iosua de kinderen Israels

daer dzoogh voets dooz leyde. Den Guardiaē had hem daer geern een jaer langh gehouden: Doch wert hem ontraden/ en afgebeden/ dooz den voozverhaelden Bagijnē Pater: maer vertreckende van Hierusalem/ beloofde hy den Guardiaen een Schilderije t' scheep te maken/ 't welck hy dede/ en schickte het van Venetien nae Hierusalem: Welcke schilderije noch op den hedigen dach is ter selver plaetse/ daer onsen Salichmaker gebozen was: en is d Histozie/ daer S. Thomas zyn vingheren steeckt in de zyde Christi: Ghelijck veel die t' sindert daer gherepst hebben/ dese gesien te hebben betupgden. Hy hadde oock gecontersept de stadt Hierusalem/ die hy somtijdts in zyn wercken heeft te pas ghebzacht/ als daer Christus den Olijf berg afrijdt na der Stad/ en daer hy op desen bergh predickt/ en dergelijcke Histozien. Oock conterfeptte hy het heyligh graf/ en in 't Land gecomen wesende/ hy naemaels hem selven conterfeptte/ met eē deel Hierusalemsche Ridders oft Repsers/ van Olp-verwe/ een lanckwerpigh stuck/ het welck noch tot Paerlem wozdt bewaerdt in't Jacobijnen Cloos ter/ oft Pzincen Hof. Doe Schoorel van Hierusalem weder keerde/ in't Jaer 1520. twee Jaeren eer den Turck de stadt Rhodes veroverde/ was hy in dese stad Rhodes, by den groot Meester der Duytscher Ozden/ die nu Malta bewoonen/ wel onthaelt/ en conterfeptte der Stadts gelegenthept. Tot Venetiē aengeromen/ is na eenighen tijdt vertrocken/ en meer plaetsen in Italien besoeckende/ oock te Room gheromen/ alwaer hy vlijtich practiseerde/ conterfeptende nae alle Antijcke dinghen/ so beelden/ rulwijnen/ als de constighe schilderijen van Raphael, en Michel Agnolo, die doe begon gheruchtigh wozden/ en nae meer ander Meesters werckē. Ontrent desen tijdt wordt ghecozen Adrianus de seste Cardinael in Spaengien in zyn afwesen. Desen was van Wtrecht gheboren/ en te Room geromē wesende/ quam Schoorel in kennis by den Paus/ den welcken hem stelde over het heel Belbider. Hier wzocht hy vooz den Paus eenige stucken/ oock den Paus/ na 't leven/ het welck staet noch tegenwoozdigh te Loven/ in't Collegie van den selven Paus gefundeert. Desen Paus/ hebbē de den Stoel beseten een Jaer en vijfendertig weken/ is overledē. En Schoorel, nae dat hy noch in Room verscheyden dinghen had gedaen/ en hem beneerstight tot Leeren/ is ghecomen nae Nederlandt. Tot Wtrecht wesende/ verhoozde dzoeflijck/ hoe zyns Meesters dochter t' Amsterdam ghehouwt was met eenē Goutsmit/ en dat dooz zyn te langh vertoef de hope syns troosts hem was benomen: des bleef hy t' Wtrecht by een Deckē van Oudemunster/ geheeten Lochorst, een hoofs Heer/ en groot Constbeminder. Vooz desen maecte hy verschepden stucken van Water en Olp verwe: onder ander/ daer vooz van verhaelt is/ eenen Palmsondagh/ te weten/ daer Christus op den Esel rijdt nae Jerusalem: hier was de Stadt in na 't leven: daer waren kinderen en Joden/ die boom-tacken en cleederen spzeyden/ en anderen omstandt. Dit was een stuck met deuren/ en was als een gedenck-tafel/ van den Deckens vzienden ghestelt t' Wtrecht in de Dom-kerck. Ontrent dees tijdt ghebiel eenen opzoer binnen Wtrecht/ dat d'een de syde hiel van den Bisschop/ en d'ander van den Hertogh van Ghelder: Des Schoorel, om sulcx te schouwen/ quam na Haerlem/ daer hy wel ontfanghen/ en seer welcom was by den Commandeur van S. Ians Ozden/ Symon Saen, een groot beminder der Constnaers: vooz welckē hy eenige wercken maeckte/ die ten deele noch in diē plaetse te sien zyn: bysonder een Ioannes Doopsel/ dat een seer schoon stuc is/ waer in dat comen eenighe seer aerdighe Vzouckens/ met seer gracelijcke Raphaelsche tronikens/ opsiende nae het neder dalen van den heyligen Geest: achter comt een schoō Lantschap/ met eenighe fraey werckende naerkikens. En alsa Schoorel veel aengheloopen en versocht wiert Jongers aen te nemen/ huyzde een huys te Haerlem/ alwaer hy schilderde eenige groote Tafelen: Onder ander/ het hoogh Altaer-tafel vooz d'oude Kerck t' Amsterdam/ wesende een Crucifix/ een werck dat seer gepzesen was:

was: en daer is noch een Tafel van de self inventie hier van t' Amsterdam. Schoorel werdt dooz zyn vermaerthept ontboden t' Wtrecht/ dooz die van S. Marien Collegie/ welcks Kerck was gestight dooz Hendrick de vierde Repser van Room/ om te schilderen 't hoogh Altaer/ 't binnenste was gesneden houtwerck: hier aen schilderde hy vier deuren/ vooz welcke hem was toeghesepdt d'eerste Vacatuer van een pzoven in de selve Collegie/ twelck hy aenghenomen heeft. Op d'eerste twee deuren maeckte hy personagien als 't leven: op d'eene een sittende Marp-beeldt met 't kindt/ en Ioseph: op d'ander/ den Repser knielende/ en den Bisschop Conrardus, welcke personagien dooz bevel des Repsers/ de Kercke hadde doen op 't cierlijckste in magnifijck/ en Pontificael cleedinge opmaken/ met achter een uptnemende schoon Landtschap. D'ander twee deuren bleven eenen tijdt van Jaren onder handen: middeler tijdt schilderde hy eenen doeck van Water-verwe/ soo groot als bey de deuren warē/ om in de plaets van de twee beste deuren te stellen/ wesende een Abrahams Offerhande/ met achter een seer aerdigh Landtschap/ welcken doeck Coningh Philips in het Jaer 1549. wesende in deese Landē gehult/ t' Wtrecht comende dede roopen/ en met noch meer ander dinghen van Schoorel na Spaengien voerē: maer dat te beclagen is/ veel zyn ander dinghen/ 't Crucifix t' Amsterdam/ de schoon deurē t' Wtrecht in S. Marien, oor eē schoon Tafel ter Goude/ by hem in zynen besondersten tijdt en fleur gedaen/ werden A°. 1566. van het ontsinnighe gemeen gebzoken/ en verbzandt/ met noch veel meer fraey dingen. Tot Marchienen/ een schoon Abdie in Artoys/ zijn noch dry schoon stucken van hem ghedaen. Eerst/ een Altaer-tafel/ daer S. Laurens op den rooster light. Tweedst/ een tafel van de elf duysent Maeghden/ een seer uptnemende werck/ met twee deuren. Derdst/ een groot Altaer tafel/ met ses deuren/ t' binnenste eē S. Stevens steeninge. T' Atrecht in d'Abdie van S. Vaes, in den Omgang/ achter 't Chooz in eē Capelle/ staet een Altaer-tafel/ eē Crucifix/ met twee deuren wesende. In Vzieslandt in een Abdie/ gegheeten Grootouwer/ heeft hy ghemaeckt een schoon Altaer-tafel van 't Abontmael/ beeldē als't leven/ en alle tronie na 't leven/ met deuren. Te Mecchelen een banckier op Room/ daer hy te Room seer ghemeen mede was geheetē Willem Pieters, heeft hy oot veel fraey stucken gemaert. Op 't thups te Breda/ vooz Graef Hendrick vā Nassouwe/ en Rene de Chalon, Pzins van Ozangien/ heeft hy eenighe wercken oock gemaeckt. Doe Schoorel eerst upt Italien was gecomen/ wert hy verschzeven en ontboden/ van wegheu den Coning van Vzancrijck/ Franciscus den eersten/ te comen in zijnē dienst/ met beloft van groote gagien: doch sloegt beleefdelijck af/ geenē Hof-dienst soeckende. Hy recommandeerde een Architect aenden Coningh van Sweden/ Gustaus genoemt/ schickende met eenen aen zyn Majestept een Marp-beeldt/ waer in den Koning een seer groot behagē nam/ en schickte aen Schoorel in danckbaerhept een Coninglijck geschenck/ met eenen bzief van den Koning self ondertekent/ te weten/ eenē schoonen Ring/ een timmer Marteren vellekens/ een Pssiede met al 't gheree tot een Peert dienende/ daer zyn Majestept selfs mede plach ten pse te rijden/ met noch eenen Sweetsche kaes/ 200. pont wegende: des Konings bzief quam ter hant/ dan 't seghel daer afghesneden/ en al 't ghesch enck bleef achter. Schoorel was seer ghemeensaem en aenghenaem by alle groote Heeren van Nederlant/ was een Musicien/ Poeet/ oft Rethozisijn/ die veel fraey Spelen van sinne/ Batementen/ Refereynen/ en Liedekens heeft gemaect/ seer lustigh met den Hant-boog te schieten/ beerdigh en vast in Talen/ als Latijn/ Italiaens/ Fransoys/ en Hooghduytsch/ mildt en vzoylijck van geest/ doch in't lest zijns levens gichtig en graveligh/ 'twelck zijn oudthept seer dede verzoegen. Ick can niet verswijgē dat te Haerlem by d'Heer Geert Willemsz. Schoterbosch, is van hem een uptnemende stuerken/ daer Maria Christum in den Tempel den Simeoni, offert/ waer te sien is een heerijcke Wet-

selrije met een cierlijck verwelf / daer veel vergults oft gulden verrieringhen met der verwe zijn gedaen / dat wonder heerlijck staet / en is daer beneffens seer aerdigh van beeldekens / die seer behaglijck te sien zijn. Daer plagh oock te wesen een stuck van zijn werck t'Haerlem in de groote Hout-poort op den muer / doch is al vergaen. Den Schilder van Philips den Coningh van Spaengien / Antonis Moro, welcken in zijn jeught was gheweest Discipel van Schoorel, alsoo hy hem altijt goede gonst droegh / conterfepte hem ontrent twee jaer voor zijn doot / te weten / in't Jaer 1560. En is ghestorven int Jaer 1562. den 6en. December / oudt 67. Jaer. Onder dit conterfeptsel staet gheschreven:

Addidit hic arti decus, huic ars ipsa decorem,
Quo moriente mori est, hæc quoque visa sibi.

Ant. Morus Phi. Hisp. Regis Pictor Io. Schorelio Pict. F. Aº. M. D. LX.

Epitaphium. D. O. M.

Io. Schorelio, Pictorum sui seculi facilè principi, qui post ædita artis suæ monumenta quam plurima, maturo decedens senio, magnum sui reliquit desiderium. Vixit annos 67. menses 4. dies 6. Obijt a nato Christo, Aº. 1562. 6. Decembris.

Lampsonius door zijn veersen spreecht in zijnen naem op desen sin:

Ick werdt altijdt gheroemt den eersten, die bewesen
Den Nederlanders heb, dat wie wil Schilder wesen,
Moet Room besoecken gaen, en hebben door ghebracht
Pinceelen duysent, oock veel verwe, boven desen
In dese school ghemaelt veel stucken weert ghepresen,
Al eer hy eerlijck mach een Constnaer wesen gh'acht.

't Leven van Aertgen van Leyden / Schilder.

Alhoewel voor den Const-verstandighen de Const gheoffent van een constigh Schilder / die sy selven niet met allen voort en doet / oft in achtinghe hout / niet te minder oft onweerder is: soo is evenwel 't gemeen oft 't volck sonder kennis van sulcken aert en wesen / dat sy sulck Constenaer en zijn werck niet in weerden noch in groot aensien en hebben / ghelijck sulckx gheschiet is en waer bevonden aen Aert Claessoon, Schilder van Leyden / welcken hoewel hy groot van ghestalt was / werdt ghemeenlijck Aertgen gheheeten. Hy was gheboozen te Leyden / in't Jaer ons Heeren 1498. want zijn Vader / die een Voller was / dede hem altijdt zijn ouderdom ghedencken / by 't gulden Jaer van vijfthien hondert: dickwils verhalende / dat Aertgen twee Jaren oudt was / als hy / te weten den Vader / zijn beloofde Roomsche bede-vaert dede.

Tot zijn achthien Jaeren was hy van den Vader ghebruyckt in de Vollerije / waer naer hy oock wierdt gheheeten Aertge de voller: doch soo de Natuere hem tot de Schilder-const voort stoude / werdt Aº. 1516. bestelt by Cornelis Engelbrechtsz. daer hy spoedig en veerdigh in't leeren tot Meesterschap ghereeckende / heeft op zijn handt bestaen te maken verscheyden stucken / so van water als Olp-verwe: maer selden oft geen tijdt Poeterije oft Mozalen / dan meest Historien upt 't oude en nieuwe Testament / oft upt der Schrift / waer van hy menichmael zijn Discipulē vermaende / en leerde: was oock met hun seer ghemeensaem / vriendlijck / en begheerigh hun t'onderwijsen. Hy hiel een gewoont dat hy des Maendaeghs wepnigh oft selden wrocht: Maer gingh met zijn Discipulen in de Herberghe / om hem met hun te verlustighen / van natueren doch gheen dronckaert wesende. Hy was van natueren seer bloo / wepnigh van sich self / maer veel van ander houdende. Sijn eerste wijse van teyckeninghe was seer op de manier van zijn Meester Cornelis Enghelbrechtsoon.

Naemaels siende eenighe dinghen van Schoorel, werdt zijn maniere daer nae te voeghen / oock nae de Heemskercken, insonderhept in Metselrije / daer hy te heel fraey van is ghewozden: doch behiel altijt zijn eygenschap / te weten / dat zijn dingen wat stoztigh en onplaysant geschildert stonden: maer seer fraey en geestigh geordineert / so dat d'ordinantien zijn werck groot / en onder den Const-verstandigen weert maeckten / en in achtinge deden wesen. T'welck Frans Floris dā Antwerpen lockte te comen tot Leyden / also hy te Delft was ontboden / om in de Kerck in de Crups-Capelle te maken een Crucifix / en de plaetse quam besichtigen. Tot Leyden gecomen Aertgen te besoechē / en na zijn woonplaets vernemende / bevont hem te woonen in een arm slecht verfallen huysken / staende seer nae des Stadts Vesten aen de sijd-graft: binnen tredende / was Aertgen uptgegaen / versocht op zijn Camer te moghen comen / om van zijn werck te sien / midts hy om sulcx en hem te besoecken van verre alleenlijck was comen gerepst / t'welck hem geern toeghelaten wierd: dus comende boven op een solderken onder het dack / nam een rooltghen van den Discipulen / die daer saten en conterfeptten / en maeckte onder dack op den witté muyr / die laeg en smal was / een Ossen hooft / met S. Lucas tronie / en t'Schilders wapen / so verre den muyr dat mocht bestrecken / welcke dinghen noch langhen tijdt die plaetse behielden / tot dat het van selfs door oudthept is vergaen. Frans dit gedaen hebbende / keerde weder tot zijn Herbergh. Aertghen te huys gheco-men wierdt gheboodtschap / dat een vremdt van buyten daer was gheweest hem te spreken / en met verlof op zijn Camer was gecomen / en hadder gemaeckt in zijn afwesen in tegenwoordicheyt dā zijn knechtē met der Cool alsulcke din-gen: maer wie hy was gheweest / wisten hem niet te seggen. Aertjen boven comende / en siende / seyde straex: dit is Frans Floris geweest: des werdt hy be-schaemt / niet wetende wat dencken / dat alsulcken Meester hem quam besoe-cken: dorst oock daer nae / van Frans in de Herberge ontboden wesende / hem niet comen vinden / upt oorsaeck / hem docht niet weerdt te wesen sulcken Meesters gheselschap: doch naemaels door lust by een gebracht wesende / versocht Frans op hem / te willen repsen met hem nae Antwerpen / hy soude maecken dat zijn werck en arbeydt beter betaeldt soude worden / en wonde een Heere van hem maken / ten aensien dat hy soo armlijck om dē cost sat en wrocht. Waer op Aert-gen hem antwoorde / dat hy alsulckē ge-noegen hadde in zijn cleenichept / als an-der in hunnen pracht / en gunde seer wel een Coningh zijn Coningrijck / als hy met rust en vrede zijn arm hutgē moecht bewoonen / so dat hy bleef / en liet Frans Floris nae Antwerpen t'huys repsen.

Aengaende nu Aertghens werrken / die zijn den anderen seer ongelijc in deught der Constē / meer geestigh als studioos: men sieter / besonder in de groote din-gen / lange gestaltenissen der beelden / en somtijdts eenighe onmatichept in de proportie: Maer als ghesepdt is / seer aerdigh van ordineren. Waerom men seght / Frans hem geern by hem t'Ant-werpen hadde mede genomē / om te de-sen deele van hem behulp te hebben. Hy teyckende overvloedich veel voor den Glas-schrijvers / en anderen / ghelijck-men by honderden binnen Leydē noch soude binden van dese dingen. Hy had-de ghemeenlijck van een teyckeninghe op een heel blat Papiers / seven groo-te / hoewel hy ghemeenlijck veel werck en grooten arbeydt daer in te weghe bracht / so datmen lichtlick can oordee-len / hoe vette soppen hy daer op eten mocht. Daer zijn noch binnen Leyden / ten huyse van dē Heer Ian Gerritsz. Buy-teweg, dry van de besonderste stucken / die van Aertgen gedaē zijn / welcke bup-ten zijn ander in schoonheyt van verwe uptnemende zijn / wel geschildert / en nae den epsel der Historien wel uptghe-beeldt / te weten: Eerst / een Crucifix met twee Moordenaren / en een Maria, met ander Vrouwen en Discipulen / staende seer verflagē onder t'Crups / en eē Magdalena t'Crups onder omhelsēde. T'ander is een Crups-drager / welcken volgt eenen grooten sleep / so Maria met ander Vrouwen / Discipulen en ander. T'derde is / daer Abraham zynen soon uptleydt ten Offer / met t'hout geladen / in't ver-

in't verschieten is d'Offerhande. Daer is noch tot de Weduw van d'Heer Ioan van Wissenaer, in zijnen tijdt Burghmeester en Rentmeester des ghemeenen Landt middelen der Stadt Leyden/een Kerstnacht van Aertghen, seer wel ghedinneert: welck/ hoewel wat slozdiger gheschildert/ mach oock wel onder zijn beste stucken gherekent wozden. Noch zijn ten hupse van Ioan Adriaensz. Knotter, eenige doecken van Water-verwe: onder ander/een Marp-beeldt/ met eenighe singhende Engelkens. Daer is oock ten hupse van Ian Dirickszoon van Montfoozt/een Tafel/wesende het uyterste Oozdeel: Op de deurkens comen de conterfeytselen van Dirick Iacopsz. van Montfoozt. Daer is oock tot Haerlem bp H. Goltzius, een roode Zee van Aertgen, in Olp-verwe/ doch seer bedozben wesende: en is wonder uptnemende/ van verscheyden cleedingen/ hooft verrieringhen/ hoeden/ tulbanden/ en hulselen/ seer versierlick om sien. Oock zijn in meer plaetsen van hem veel dinghen te sien. Wanneer hem eenigh werck werdt aenbesteedt/ gingh hp met de Luyden in d'Herbergh van t'loon te handelen: maer s'nachts scheydende/ quam doe nemmeer t'hupS: als hem t'gheselschap verliet/ socht hp ander/gaende also s'nachts slepē en d'weplen langhs de straet/ altijt bp hebbende een Duptsche flupt/daer hp op speelde/ t'zp hoe doncker het was/hem niet mijdende/ dat hp twee oft drymael al spelende in het water viel/t'welck hem nae der handt noch het leven coste: Maer alst ghebeurde dat hp gheen gheselschap en vondt/ had hp een seber plaets daer hp gingh slapen/ en quam dien nacht niet t'hupS/ om dat het ontrent zijn hupS onder den Volliers seer onbepligh was/ en hadder eens qualijck over ghevaren: want eens comende upt der Herbergh/ om nae zijn hupS te gaen bp de Vollerije/zijn water makende/ comt een onverlaet/ dzonck en sat wesende/ van achter hem/ en geeft hem met eenē opsteker een snede in de wange/ gelijck hp dzonck geswozen hadde te doen den eersten/ die hem ontmoeten soude. Aertgen omsiende/en seggende/ wie doet my dat? kende den dzonckaert de stem/ en had Aertgen om vergifnisse/welck hem strackx gheschiede: en als wat benuchtert/ lepdde hp Aertghen tot den Barbier/die hem verbondt: van dien tijdt af was Aertgen bevreest desen weg ter ontijt meer te gaen. Doch het is geschiet/ dat hp op een tijdt is uptghegaen nae de middag met een ryck Burgher van Leyden/ ghenaemt Quirinck Claesz. om gheldt van een stuck schilderije/ dat hp voor zijn lest ghemaeckt hadde/ wesende een Salomons eerste oozdeel/ nu ter tijdt noch hanghende binnen Delft/ en also hp t'savonts wat laet scheydende/meende gaen nae zijn oude gewoonte/ en hem wat noot aen quam/ trock zijnen tabbert upt/ en hingh hem op de wange oft muyr van de Wollers-graft/ en zijn ghevoegh ghedaen hebbende/ meenende weder nae zijnen tabbert te te gaen/ greep mis/ tradt besijden de wanghe/ daer het open was om water te putten/ en viel in't water/en verdzonck/in't jaer 1564. oudt 66. Jaren.

Het leven van Ioachim Bueck-laer, uptnemende Schilder van Antwerpen.

HEt is in onse Const den aenvanger een groot voozdeel/ als zijn Nature en lust t'gheluck hebben/ van te vinden bequaem voorsaeck en middel van eenigh aenlockende voozbeeldt/ verselschapt met goedt/ vast/ en verstandigh onderwijs: gheljck het geschiet is den wel schilderenden Ioachim Buecklaer bā Antwerpen: den welcken tot de Const natuerlpck ghebozen en ghenegen wesende/ hadde t'gheluck/dat zijn Moepe is ghewozden d'Hupsvzouwe van den uptnemenden Pieter Aertsen Schilder/ die men hiet Langhen Pier, den welcken hem was eenen rechten handt-lepder/ en wegh-wijser tot der Schilderconsten volcomenhept. In zijn aenvanghen con hp qualijck tot het wel werken oft colozeren gheromen/ tot dat hem Pier zijn Oom ghewennen liet alle dinghen nae het leven te schilderen/ als vruchten/ frupten/ bleps/ Voghelen/ Visschen/ ende derghelijcke dinghen: doo

doo welcke veel te doen/ hp is ghewozden soo vast in zijn temperinghen/ dat hp des halven van d'uptnemenste Meesters is ghewozden/ doende zijn dingen met grooter veerdichept/ schier als sonder moept/ en met seer grooten welstandt. Maer gheljck ter Weerelt de teghenwoozdighe en wel crijghlijcke dinghen veel tijdts oft ghemeenlijck in cleen achtinghe zijn/ende voozhp gebaeren/ oft quaed-crijghsche seer ghewenscht en begheert wozden: soo is het toeghegaen met de constighe stucken vā Buecklaer: want de dinghen die hp binnen zijn leven veel maecte/ en vooz cleenē loon/ zijn na zijn doot en tegenwoozdigh in soo groot achten ghewozden/ datse somtijdts wel twaelfmael meer/ als sp ingherocht waeren/ gheldē en geern betaelt wozden. Onder andere wercken/hem meest tot heucken maecken begevende/maecte vooz den Munt-Meester t'Antwerpen een seer uptnemende stuck/ 'twelck hem vooz slechten pzijs was aenbesteedt: doch daeghlijcx 't werck door den Munt-meester soo vermeerdert/ die altijdt wat nieuws vzacht te conterfepten/dat het niet mogheljck was zijn kaes en vzoodt daer op te maghen winnen: so heel vol was 't stuck van alderlep ghevoghelt/ visch/ vleesch/ frupten/ en vzuchten. Daer was t'Antwerp in ons Vzouwē Kerck van hem eenen Palm-sondach/ seer consigh-ghedaen/ den welcken in de twee de beeldtstozminghe werdt in stucken ghe slaghen. Twee seer heerlijcke keuckens oft stucken zijn van hem tot de Heer Zion Luz tot Amsterdam/ de een Visch-marckt/ en d'ander een Frupt-marckt/ met alderley goet nae 't leven/ seer aerdigh ghehandelt: met oock eenighe keucken-mepten/ en ander beelden/ alles seer epghentlijck gedaen en gecolozeert. Tot Melchior Wijntgis, Muntmeester te Middelbozgh/ is oock van hem een seer schoon keucken/ met beelden so groot als 't leven/en eenen Palmsondagh/van wit en swart. Tot Iacob Raeuwaert t'Amsterdam/ heb ick van hem gesien een cleenachtigh stuck/ van een seer aerdighe Marckt/ en in't verschieten een Ecce Homo, dat seer wel ghedaen/ en een schoon dinghen te sien was. Te Haerlem tot Hans Verlaen, Coopman/ niet wijt van de Kraen/zijn oock van hem twee groote schoon stucken/met Beelden als 't leven: 't een een vier Euangelisten/ seer wel en gloepende gheschildert: het ander/ een S. Anna ghestacht. In summa/ het waer np alsoo onmoghelijck aen te wijsen alle de plaetsen/ daer zijn constighe dinghen zijn verstropt/ alst np wesen soude/ zijn wercken volcomlijcken nae verdienst te pzijsen. Maer is te clagen/dat sulck Man/ als ghesept is/ wzocht vooz soo cleen verdienst oft loon/ en dat hp door epghen cleen houden oft anders so wepnigh in achtinge was: want hp wzocht hier en daer oock in dagh-hupzen/ als bp Antonis Moro, om conterfeytsel cleeren te maecken/ en vooz anderen om eenen gulden/oft daelder daeghs. Vooz vijf oft ses pondt maeckte hp groote schoon stucken. 'Tvooz verhaelde Ecce Homo soude zijn bp den Kepser: en was verrocht van Iacob Raeuwaert, aen (ick meen) den Graef van der Lip/met noch een Frupt-marckt van Bueck-laer, een vier uyterste van Hemskerck, met noch een Dilubie van den selven/ daer seer uptnemende suyber gedaē schoon naecten in quamen van Mannen en Vzouwen/ oock Kinderkens dzijvende op het Water/ daermen sach de slechtheyt der Jeucht: die sommighe hadden in berstozven handen oft armen hen speeltupgh oft Poppen/ om te behouden/ met ander affecten meer: Oock eenen Perseus strijdt/ daer 'tvolck in steen berandert/ van Dierick Barentsen: al t'saemen vooz de somme van ontrent dupsent pondt Vlaems/gheljck sulcke uptnemende stucken wel meer weerdigh waren. Ioachim is ghestozven t'Antwerpen/op den tijt dat hp wzocht vooz een Krijgh-obersten Vitello, ten tijde dat Duc d'Alba lest in de Nederlanden was. Hp verlaeghde (soo men seght) in zijn overlpden/ dat hp al zijn leven soo goeden coop hadde ghewzocht: hp was maer oudt ontrent veertigh Jaeren.

Het

Het leven van Frans Floris, uptnemende Schilder van Antwerpen.

D'Italiaensche Schilders / om hun poeselige wijse te volgen/besonder eenighe gheneen ghesellen/maecken in hun naerten wepnich binnewerx/ schijnende eenen ghemacklicken wegh verkozen te hebben/om't hooft niet te bzeken met Muscupl soecken/oft studeren: So datse veel tijt den welstant der consten te cozt doen/ so wel als onse Nederlanders/met hun dinghen ghemeenlijck te ranck/ en bzooghskens te maecken: welcke dozheydt doch kennis der spieren/senen / en aderen/verepscht te hebben. Nu sietmen de dingen des grooten Buonarotti, vol binnewerck van Musculen begrepen/oft ombanghen met eenen lijvigen schoonen omtreck/een dingen van groot verstandt/gelijck sulcken uptnemenden Meester trachtende nae de hooghste schoonheyt/ dooz veel ervarens onderwonden hadde te behoozen. Ewenwel sietmen by den Antijcken onderschept/ nae den ouderdommen/ in de gheskaltnissen der beelden acht ghenomen te wesen/als men siet neffens eenen rancken jonghen Antino, en Manlijcken lijvigen Hercules, eenen bozren ouden Laochon. Waer by men te segghen hadde/ dat in een Histozie sulke gestaltnissen/ en also verscheyden/ maghen oft behoozen gebzacht te wozdē/ na dat het in het werck te pas mocht comen. Niet teghenstaende wozt van eenige den Antijcken Laochon van zyn dozheydt wegen gelastert (misschien al 'tonverstandlijck/)niet bedenckende den aert der oude Menschen/welcker lichamen de natuerlijcke jeught en vochtichept verliesende / schzaelder en magerder wozden. Deser dozheydt halven hebben eenighe bestaen te lasteren/ dat de wercken van Frans Floris, de eere onser Consten in onse Landen: Dese zijn ten deele eenighe Italianen / die hun oozdeel alleen hebben upt den Pzinten/ de welcke de schilderije niet gelijcken: maer dickwils eenen goeden rock hebben uptghelaten. Het schzijft van hem Vasarius, seggende: desen wozt gehouden te wesen seer uptnemende/en heeft gewzocht in alle dinghen zyner Const aengaende/ op sulcke wijse / dat niemandt (soo sp segghen/ te weten/de Nederlanders) beter de Sielpassien/dzoefheydt/blijdschap/en ander geneygtheden / met seer schoon en seldsaem vonden heeft uptghebeelt als hy: So dat sp hem heeten in vergelijckinge/den Vlaemschen Raphael van Vrbijn: Hoewel wis de gedzuckte Pzinten van hem uptghegaen sulex niet volcomlijck bewijsen: Want den Snijder/ hy zp soo goet Meester als hy wille / achterhaelt nemmeer op veel na het werck/teyckeninghe en maniere des genen / die 't geteyckent heeft. Dit is nu van Floris Vasari getupgnis/ die zyn oozdeel (als verhaelt is) heeft upt den Pzinten/ welcke meest ghesneden zyn nae teyckeningen/ die zyn Discipulen / oft ander / nae zyn schilderyen hadden ghedaen. Dan ick acht / hadde desen Schzijver ghesien de aerdighe cloecke Pinceel-streecken / en wercklijcke handelinge van Frans, zyn Pen (soose niet misleydt en waer gheweest dooz afgunst tot de bzeemde) hadde wel ander ghelupdt van hem ghesaghen/en zynen lof in hooghер ghedacht behouden. Om te comen tot Frans Floris afcomst/ soo is geweest binnen Antwerp een eerlijck Bozgher / gheheeten Ian de Vriendt, toeghenaemt Floris: desen was een verstandich Man / die seer veel hem liet ghebzuycken in Erfschepden / en is overleden in 't Jaer 1400. liet twee sonē achter / Cornelis en Claudius. Claudius Floris was eē uptnemende Beeldt-snijder / die veel heerlijcke wercken binnen Antwerpen heeft ghedaen / die ten deele noch aldaer ghesien connen wozden. Cornelis vooznoemt/ was een Steenhouwer / overleden A°. 1540. en was den Vader van Frans de Vriendt, die ghemeenlijck Floris was ghenoemt. Desen Cornelis, Vader van Frans, hadde vier sonen / die uptghenomen waren in besonder oeffeninghen der Teyrken-konst: Cornelis, den bzoeder van Frans, was een uptnemende Beeldt-snijder/en Architect: Frans, een overtreffende Schilder: Iaques, een seer goet Glas-schzijver en Schilder: Ian Floris, eē besonder seer vermaert Gleypspotbacker / dat nopt in de Nederlanden zijns gheljck was / en werdt om zyn Const wille ghenomen in Spaengien/in dienst van den Coninghy Philips, alwaer hy jongh ghestozven is. Hy was seer gheestigh/op dat aerdwerck oft Pozcelepnen te trecken en schilderen alderlep aerdichept/Histozijkens/en beeldekens/ waer van datter Frans een deel by hem in zyn hups hadde/ die weerdigh te sien waren. Cornelis heeft veel heerlijcke wercken ghedaen binnen Antwerpen/ als dat Coninghlijck ghebouw van het Stadhups/Oosters-hups/en meer ander dinghen: Desen overleedt in 't Jaer 1575. Nu Frans, welcken naetuerlijck voozschickt was / om in de Schilderconst anderē t'obertreffē/ heeft vooz zyn eerste Const 't Beeldt-houwen ghoefent / meest altijt houwende beelden oz roperen Sercken in de Kercken: Doch alsoo Naetuere hem ter rechter plaetse zijner beroepinghe stellen wilde / is hy t'zijnen twintigh Jaren gaen woonen te Lupck/en is een Discipel oft Leerlingh ghewozden van den doe seer vermaerden Lambert Lombardus, Schilder te Lupck/welck manier van wercken hy seer nae volghde / en hem al zyn leven langh ten deele is by ghebleven / gelijck in hun beyder dingen gesien mach wozden. Waer op oock over een toemt een vertellinghe/die ick ghehoozt hebbe / te weten/dat Lambert op eenen tijt zyn discipel t' Antwerpen besoerkende / werdt van hem wel onthaelt: En in't goet rier maecken wesende/stelende hem upt tgeselschap/quam onbekendt op den winckel/ daer goede werck-ghesellen op waren. Hier sagh hy vast de konst/en begon van hun Meester vast te spzeken / en by te bzenghen / dat hy van zijn jeught aen was gheweest een uptghenomen Dief. Waerom de discipelen vā hun lief meester hoozende dus schandelick spzekē/ begonnen te mozren / en toozntgh te wozden op Lambert, dat hy den hoop wel haest op't lijf soude hebben getregen/ en hadde hy eyndlingh zijn mepninghe niet te kennen gheghеven: te weten/dat Frans zyn Discipel wesende / hem de Const met afleeren hadde ontstolen / gheljck sulckx in een Lof-dicht was verhaelt/ dooz Apollodorus, seggende: dat hem de Schilder-const was ontstolen / en datse Zeuxis met hem henen dzoegh. Lambert nu afgheromen by zijn gesellschap / vzagende aen Frans, wat hy daer vooz volck had op zijn Winckel? Het was schier daer toe gecomen/datse hem souden geslaghen hebben: vertelde voozt de heel ghesthiednis / waerom seer ghelacchen wierdt/ en hy pzees seer dese ghesellen/ datse hun Meester so ernstig vooz stonden. Frans op de Const vijtich verliefe wesende/ is gherepst nae Italien/ heeft te Room zijnen tijdt met grooten ernst waer ghenomen / conterfeytende alles waer zijnen geest bevallen oft welbehagen in hadde: meest met het root cpt/ verschepden naeckten upt 'tOozdeel/en welssel van Michel Agnolo, en Antijcken die seer cloeck gheartseert en gehandelt waeren/gheljck icker wel eenighe van hebbe gesien / die afghedzuckt waeren: want eenighe zijn gesellen oft Discipelen hadden t onbehoozlick al hepmlijck zijn teyckeninghen getreghen / en afgedzuckt: welcke dinghen van handt te hant rakende / zijn hier en daer ghesien ghewozden. Frans in dese Nederlanden wedergekeert wesende / heeft hem dooz zijn Const haest doen bekent wesen vooz eē groot Meester/en menigh Constnaer en Const-verstandich doen hooghlijck verwonderen: besonder als zijn wercken nae hun weerde in gheneen plaetsen heerlijck gheselt zijn ghesien ghewozden. In den aenbangh / doe hy begon te toonen / wat hy vooz een Schilder en overbloedich geest was / beweest hy groote neerstichepdt en uptnementhept in der Const / met zijn wel gheleerde hant/ook met der tonghe zijn groot verstandt en oozdeel / van wat dinghen datmen met hem te spzeecken quam / 't zy van gheestlijcke dinghen/ Philosophie/Poeterie/oft anders: dan naederhandt/doe den rijckdom en overbloedt by hem plaetse hadden/ dooz de wel beloonde groote Kerck werckē/ en ander/ alsoo hy by Pzinten en groote Heeren werdt vooztgetrocken/en van sommighen daer toe aenghelockt en verleydt/ is tijt-

ts tijdt-quistingh begonnen vallen in ons ghemeen Nederlandtsche sierte van dzanck-liefdichept / so dat hy de Const en zijnen edelen geest ongelijck doende/ werdt ghehouden voor een alsoo groot Dzonckaert als Schilder. En van eenighen daer over berispt/ oock door den Poeet Dierick Volckaertsz. Coornhert, die hem eenen brief sondt / met een versieringhe van eenen dzoom/ in rijm verbaet: Te weten / hoe dat Albert Durer, als een oudt statich Man/hem geopenbaert was/die Fransen Const hoog loofde / maer zyn leven hardt bestraftede. Eyndlijck zyn dingen besluptende / segt hy tot Frans: En ist niet waer dat het my ghedzoomt is / so acht oft houdt dat het waerachtich is dat het u wel dapper is ghesepdt gewozden. Met onlust sal ick hier nu eenige zyner overdadige stucken verhalen / die ick wensch meer ghelastert en verwondert onder die van onse Const / als naeghevolght en ghepzesen mochten wozden/en dat de jeugt/ hoe sterck vermoghende / hier in gheen vermaerdtheyd en sochten te becomen: Want of al schoon by ons Duptschen met onrecht t' onmaetlijck overdadigh dzincken in 't gemeen wozt geleden/ oft als geē schandig vupl sondig misbzupc aenghesien: Maer te som plaetsen t'veel dzancks vermoghen ghepzesen en gheroemt. Soo wozdt hy ander vernuftige volcken dese bzooloose Const gehouden wooz de meeste vuple schande van der Weerelt / jae meer als beestlijcke/onredelijcke/en onnatuerlijcke zonde/en als een verderfelijcke rechte Moeder aller quaetwillichept en onghe schicktheden/ ghelastert / ghegrouwelt / en gevloden. Nu dan Frans, alsoo hy door zijn Const machtigh werdt / en in groot achten en heerlijck aensien by den meesten des Landts/ te weten/ de edel gulde Vliesheeren / den Pzince van Ozangien/ Graben van Egmont en Hoozn/en ander: Was met hun heel ghemeensaem/ en quamen dickwils t' synen hupse den Wijndzincken / en banckietteren. Syn Hupsvzouw / Joffrouw Clara Floris, wesende vast woest en stoutmoedigh/ als haer de poppen in't hooft quamen/ beweeg teghen dese Heeren haer seer onbeleefdlijc/ niemant aensiende: want of sy harde woozden maecte/oft scholdt teghen de Gzavinnen van Egmont / Hoozn/oft tegē haer maertē oft dienstboden/dat was haer even veel/het welc den beleefden goeden Man Floris, zijn eerlijck gemoet dickwils quetstede / en zijnen edelen gheest verhinderde. Soo dat ghesept wozt / dat sy de besonderste oozsaet zijns rouwen levens en verderf soude zijn gheweest / met haer hartnerkigh en obermoedich wesen: want doe sy in grooter weelden sat/ in een groot/ schoon/ vzy epgen hups/in de Mere/om dat de keucken wat roockich was/ sepde sy dickmael/sy en wil de haer leven in sulck roock-gat niet eynden: soo veel doende / dat Frans een stuck wepe corhe in de Gasthups beende / waer op hy bouwde een seer heerlijcke wooninghe. Gebzupckende Cornelis zijn bzoeder tot een Architect. Dit hups oft Paleys/ hadde zijn Poozte en Pylaren van grau Ozduyn ghewzocht / nae d'ozdenen der Autijcken: soo dat in dees timmeringe bleef versmolten het ander hups/ al zijn gereet en vijf dupsent gulden/die hy op de bank tot de Schetsen hadde/bozgende daer toe noch al af wat hy mocht: en dat noch quader was/dat hy niet alleen zijn epgen werck versupmde/ maer daeghlijckx goet chier maeckende/dede werr-lupden en opper-lupden by sitten: dus smalden de Renten/de schuldē vermeerderden/de dagh-huyzen liepen op/ en 'twerck vozderde wepnigh/het wasser al vant mal. Hy was al te goet/oft te seer onachtsaem. Hy hadde te veel schupf-tafelē oft opsnappers/ die't hem hielpen doozbzenghen: Soo dat zijn Vzouw / Joffrouw Clara, en zijn bzoeder Iaques Floris, dickwils veel spels met den anderen hadden: want hy seer oubolligh en bootsich u esende / nemmermeer de lest in't vergaré/noch d'eerste in't schepden was / en wat Clara sepde/ hy keerdet sonder stoozē al af op zijn tanden/so lief was hem 'tlichten van de romers/ daer het sonder betalen mocht toegaen. Somtijdts Joffrouw Floris toozrigh wesende schelmde hem / seghende: wat doet ghy hier wederom? ghy sult ons verderven: ghy comt altijt u dermen bullen / ick begeer u hier niet meer te sien/en dergelijcke pzaet. Maer hy / die (om 't smeer oft lieven dzancks wille) een goede gratie hadde van verdzagen/keerde dat al ten besten/ seggende al lachende: Seker Suster / die u niet en kende / soude meené dat ghy my niet wel en vermocht: Maer ick die u kenne/ weet wat ghy met dese woozden seggen wilt: Ander botmuplen conment soo niet verstaen: doch ick salse uptleghen / het is aldus op Gzicks te seggen: Lieve Bzoeder/ hoe comt ghy dus selden: Wy bekennen openlijck dat wy sonder u niet en connen leven noch bzolijck zyn/daerom comt dagelijcx: want u geselschap ons het alder aengenaemst is: Ick weet oock Suster / dat ick van selfs goetwillig u niet en quam helpen/ ghy soudt alle Man om my sepnden/ ja soudt gram zyn dat ickker niet en waer. Daer op sy weder: Blijft achter / bepzoeft het eens schelm: ick weet u geen woozden te gheven / dat ghy eens soudt henen loopen / en achter blijven. Siet sepde hy/dat is weder te segghen in het Gzeex / dat ick doch soude willen blijven/allen dagh comen/jae dat den dagh u te cozt valt met myn gheselschap u te vermaken / dat ickker den nacht oot aen soude willen clampen: Ick versaet al wel lieve Suster / dat ick met dagh en nacht hier te sittē u doe de meeste vzētschap van der Weerelt. Summa/wist Joffrou Floris met haer duptsch spzeken een gat/Iaques Floris twister met syn Griexx eenen Naghel toe: In voeghen dat al't gheselschap most lachen / jae self oock Joffrouw Floris: Want sy't/ ghelpckende Iaques oock niet met woeden en stiet. Door dusschc misshandelingen en ongestickt wesen werdt den goeden Floris veel naeghesepdt/en dickwils veel onwaerhept. Hy beclaeghde somtijden hertlijc zijnen verlozen tijt/ en in sulcken spoor te zijn geraeckt/vermanende zijn kinderen en Discipulen tot neerstichept/ en den Heere te bidden om wel te moghen leeren: en al ben ick (sepde hy) nu dus onachtsaem in mijn oudthept/ so heb ick doch in mijn jeugt menichmael God gebedē/dat ic (waert my salich) wel mocht leeren. Hy claegde dat het hem door zyn versupmlijckhept en onversicht was misgaen/oft teghen gheloopen / dat hy eer hy begon timmeren wel hadde dupsendt gulden 's Jaers (in dier tijdt veel wesende) en dat hy nu niet hadde als groote schulden / die hy doch met syn schilderé licht soude overwonnen hebben / dan was te verre (soo 't sehijnt) gecomen in dese gewoonte/ en ron zijnen dzanck-liebenden aenhang qualick verlaten/ oft van hem wijsen: Want alle veel supp-ghesinde Bacchus Dienaren gheern by hem waren. Dewijl dan zijn soo wel tegen-mogende eraght vermaert was/ waren eenighe groote suppeniers oft Biberons afgonstich van den grooten roep die hy nae ging: Onder ander/op een tijt segdapper rupme Swelgh-kelen / Bassonters van Bzussel / quamen t' Antwerp/ alleen om daedlijck te bepzoeken de wel tegenmogende ronst/die sy hoozden by Floris te wesen/en daer in teghen hem in wetspel oft strijt te treden / daer Floris hem so wel in con quptē/dat hyer ter halver maeltijt dzy blat neder hadde ghebelt. D'ander dzy hielden langen tijdt tegen: dan dooz 't lang dueren des strijdts/ begonnen twee te lisptonghen/ waer dooz Frans den moet is gewassen/ dirse met eenen grooten hand-houwer/ oft veel-houdendē Fzanckfoozder/dede vallen onder de Tafel. Den laetsten/ die langhst teghen hiel/ most eyndlijck Francen dooz zyn Meester bekennen: Want in 't schepden upt der Herbergh/ also hy Francen ghelepdde bupten op de plaets/daer zyn Peerdt ghereedt stont/ en vijf oft seg Discipulen met blooten hoofde / liet Floris noch tappen een cannetjen Rijnschen Baep/ welcke in zyn handt nemende/wonde noch toonen zyn groote teughsrhe Const: Want op een beenstaende / bzacht hy zynen verwonnen Campioen de heel canne Wijns / met een teughe ganschupt/ 't welck gedaen/ schzeedt op zyn wit Peerdt / en reedt in den nacht verwinnigh triumpherende nae hups. Een andermael/hem vindende in gheselschap by de Hooft-mannen/ en Gilde van de Laecken-berepders t'Antwerpen / sterck wesende dertich verroonen/die het hem altemael bzachten/

ten/ en hy hun/ dzanck hy tfestighmael tegen hun tweemael/dingen die onghelooflijck schijnen: Dan hy heeft het selfs vertelt in teghenwoozdtchepdt van zyn Discipulen/ s'avondts te bed gaende in syn Slaep-camer / die al met goude leeren was behanghen/ daer zyn Discipulen waren ghewendt by zijn ontkleedinghe te wesen / hem goeden nacht te seggen / en altijdts de twee lest blijvende hem hielpen ontkleden/toussen en schoenen upttreckende. Hy hadde altijdt te doen/oft onder handen/ groote heerlijcke wercken / van Altaer-tafelen / en ander groote stucken. Onder ander / is wel weerdigh/ als 't besonderste voor te stellen/ de Schermers/ oft S. Michiels Altaer-tafel/ t'Antwerpé in ons Vrouwen Kerck / wesende den val van Lucifer: dit is een wonderlick gheordineert/ constich/ en wel gheschildert stuck / om alle Constenaren en Const-verstandighe verbaest te maecken/ en met verwonderingh te vervullen. Hier is te sien een seldsaem getupmel/ en vallen onder een/ van verscheyden naeckten der boose geesté/daer een uptnemende studie der musculen/ senen en spieren/ in te wege is gebracht / met een groot opmerck en verstandt. Daer coemt oock in den Draeck met den seven hoofden / welcke hoofden seer senijnig en vreeslijck aen te sien syn. In eender deuren hadde hy ghemaeckt den Hooft-man van het Schermers Gilt/met een Slach-swaert in de hant/ en een bruyne wolck / die een aerdighe schaduwe daer in 't werc is brengende. Noch was van hem in de selve Kerck 't hoog Altaer-tafel/eenen grooten doeck van tijck/wesende d'opvaert Mariæ, daer seer fraep laeckenen in quamen / van gebloghelde vlieghende Enghelen/en was een heerlijck stuck werx/versierlijck geordineert/ en wel gheschildert/ dan dat te jammeren is / wert in stucken gebrocken/en van snoode handen in't beeltstormen vernielt. Eenige doch meenen/dat dit Stuck noch is in het Schoziael in Spaengié bewaert/ en in groote weerden ghehouden. Tot Brussel was oock van hem een Altaer-tafel/ wesende t'upterste Oordeel / daer veel schoon en constige naeckten in quamen. Noch t'Antwerpé in onse Vrouwe Kerck/was van hem een Altaer-tafel/eenen Kersnacht/ op doeck gheschildert / dat oock een seer schoon werck was. Te Gent/achter in S. Ians Kerc/ waren van hem vier dobbel deuren / in de Capelle van den Abt van S. Baefs, die den Abt Lucas hadde laten maken / wesende inwendich d'Histozie van S. Lucas: uptwendich coemt een sittende Mary-beeldt / met 't kindt op haren schoot/ met eenen Enghel / en eenen schijn van boven comende: ter ander spden sit den Abt Lucas naer't leven ghedaen / gheknielt / dat welck een uptnemende treflijck conterseptsel is/ waer in Floris mercklick getoont heeft/ dat/als hy maer wilde/den besten Conterfepter was die men vindé mocht: het is een vollijvighe schoon oudtachtighe tronie/en den Abt sit Pontificael gecleet/ met synen Mijter by hem: neffens hem light eenen grooten schoonen waterhondt/ oft Spingeul/ soo wel ghedaen/ datter natuerlijcke honden aen quamen rupcken: also ick self ghesien heb/ want wy dese deuren hadden op onsen winckel tot Lucas de Heere, daer sy voor den stozm der beeldé waren bewaert/en ons daeghlijcks in onse leeringhe dienden. Daer is een Histozie/ daer S. Lucas beschrijft zyn Euangelie upt de mont Mariæ, en daer hy met d'ander Euangelisten zijn schziften over een brenght: ook daer Sint Lucas schildert Mariam, met haer kint op den schoot / dat alles wonderlijck aerdigh is gheordineert/ en geschildert / vol uptnemende tronien oudt en jongh / oock aerdighe Os-coppen. Daer is ooc een Predicatie van S. Lucas, daer eenige fraep gehulselde Vrouckens seer ernstich toelupsteren. Dan is'er een Histozie/daer S. Lucas gevangen wozdt / en in 't verschiet aen eenen wilden Olijfboom ghehanghen. Daer is oock eenen grooten S. Macharis, en noch eenich ander Sanct / en alles is uptermaten gheestich en constich gehandelt/ datmen verwonderen soude / dit siende: als men daer neffens hoozt seggben van zijn soo groote veerdichepdt / en dat hy soo veel con beschicken op eenen dagh/ als van hem t'sontijdt vertelt wozdt: want het schijnt in troengen en naerten datter

datter grooten tijdt en arbept in is ghedaen / bysonder alsmer een wepnigh berre van is / dan openbaren sich dingen die van by niet en schijnen / oft men sieter dinghen dieder niet en zijn. Zijn manier van hapz-makē was oot wonder gheestigh: hy verdiepte oft rondede zijn dingen wel/ dedet oock wel verheffen / en schilderde heel poeselachtich. Van zijn veerdichepdt gaf hy claer beschept / doe den Keyser Carolus t'Antwerpé zijn triumphlijcke incomst hadde te doen: want hy daer toe gebesicht wesende /schilderde groote beelden / en maeckter daeghlijcx seven/daer hy oock maer seven uren over wzocht / en van elcke een pondt vlaems hadde / en ghedueerde volle vijf weken / en wanneer hy voor zijn Discipulen eenen dagh wzocht/ sp gaven hem 18. oft 20. guld. des daeghs: doch soo hy ghewent was langh te slapen/quam niet veel voor neghen uren aen 't werck/ en scheyder s'avonts te seven uren upt/ hebbende doch veel goets ghedaen. Doe oock den Coningh Philips t'Antwerpen quam/ had hy ghedaen eenen seer grooten doeck op eenen dagh / te weten / een Victoria, met een deel ghebonden ghevanghenen ligghende / en veel Antijckse krijghrustinghe / welcke ordinantie van hem gheherst in Pzint upt quam / een dinghen dat te verwonderen was / en geestich om sien. Hy was wonder versierlijck in allerley by-werck / 't zy in Antijcke ghestoelten / ghesneden / oft ghevlochten / aerdighe potten / hulselen / tuperinghe / schoenen / leersiens / helmen/ en dergheljcke dinghen. Hy hadde oock zijn huys uptwendich beschildert met Pictura, en ander by Consten/ upt den ghelen/ als oft van Coper waer gheweest. Het leste werck daer hy over starf / was voor den Grand Prior van Spaengien / waer van de besonderste stucken waren/eē Crucifix/ en een Verrijsnis/ elck 27. voeten hoogh: dese waren meest al heerlijck en uptnemende opghedaen eer hy overleedt: doch ander Histozien op de deuren en warē ten deele maer weynigh begonnen/ en ghedoot-verwt / en werden naemaels van anderen opghedaen / sommighe door Frans Pourbus, sommighe door Crispiaen, en ander. Voorts wozden zyn dinghen by den Const-lievenden in grooter weerden gheheuden/ en van den Schilders/ hoe veel Meesters zy zijn/ gheern ghesien/en hoogh ghepzesen. Tot Middelbozgh/ by Melchior Wijntgis, is van hem een seer uptnemende stuck van de negen slapende Muses. Noch heb ick te Middelbozg van hem gesien eenē grooten doeck vol naecten/van een Zee bzuyloft bancket/seer versierlijc. Noch is tot Amsterdam op den Dam/tot den constliefdighen Ian van Endt, een seer schoon groot heerlijck Tafereel / daer Christus de kinderkens tot hem roept/en segent: in welck te sien zijn aerdighe tronien/ en vreemdt opschozten en bindtselen van Vrouwen cleederen / poeselighe kinderkens/en dergheljcke dinghen. Daer is oock noch een stuck van Adam en Eva, daer sy upt 't Paradijs zijn gejaegt/ dat uptmuntende fraep ghehandelt en geschildert is. Oock isser noch een beweeninge van Abel. Daer zyn van hem geweest seer heerlijcke stucken t'Antwerpen/by eenen liefhebber Claes Iongling, in zyn nieuw ghebouw in Marck-graven Lepe. Eerstlijck in een Camer/ die Hercules Camer was gheheeten / d'Histozie van Hercules, ick meen in thien stucken. Noch in de Camer van de seven vzy Consten/ waren oock de seven vzy Consten. Alle dese dinghen waren seer heerlijck gheschildert/uptnemende van studie/naeckten/ en aerdigh van laekenen en ordinantien. Dese en ander dinghen comen in Pzint gheseden van Cornelis Cort, en waren nae de schilderijen ghetepckent van Symon Ianſz. Kies van Amsterdam / Discipel van Hemskerck, en Frans Floris: Want hy was seer fraep met de Pen en artseren met enckel slaghen: Maer waer dees stucken zyn ghebleven / weet ick niet aen te wijsen. De dinghen van Floris zyn doch in veel landen verstropt / soo in Spaengien / als elder / die over al d'uptnementheydt zyner Consten doen gedencken/en openbaren. Hy was een Man/ die altijt grooten lust hadde om te schilderen: Ook dickwils t'huys comende half oft meer beschoncken wesende/

vloegh hant aen de Pinceelen/en maeckte noch grooten hoop werckx/schijnende dan meer gheestigh / oft zynen gheest alsoo te vermaecken : Want hy hadde oock een ghemeen Spreeckwoordt/ dat hy dickwils seyde : Als ick werck / dan leef ick: Als ick spelen gae/dan sterf ick. Dit mocht onse Schilder-jeught oock wel leeren in der natuere en cracht seghen / en nae volghen. Frans quam in 't Schilders Ghildt Anno 1539. en is overleden in 't Jaer 1570. oudt in de vijftigh Jaren / en was op S. Franciscus dagh eerlijck begraven. Hy liet nae eenige sonen/die aen de Const waré. Eenen Baptiste Floris, wert te Brussel van den Spaengiaert deerlick omgebracht. Eenen anderen Frans is te Roũ/en wordt in cleen dingẽ gepresen: maer het neemt upt/wat Frans al goede Discipelen heeft ghemaeckt: Want hy hier in oock te boven gaet alle Schilders/die in onse Nederlanden opt waren / so dat in alle Coninghrijcken / oft Landtschappen van Kerstenrijck/veel de beste Meesters zijn ghewest/ zyn Discipulen. Ick heb wel woorden gehadt met Frans Menton van Alckmaer/ zyn Discipel/hoe dat sulcks mocht bycomen / en dat de beste Meesters nu soo heel weynigh goede Discipulen voort brachten : Dan hy antwoorde my/ dat de groote wercken/ die Floris veel onder handen hadde / daer van oorsaeck waren/waer aen Frans den Ghesellen stelde te doodt-berwen: Als hy hun wat met crijt ghetreckent hadde zijn meeninghe / lietse voort varen/ seghende: Brenght daer te pas sulcke en sulcke tronien: Want hy daer een goet deel op Penneelen altijdt by hem hadde. Hier door creghen sy stouthepdt en handelinghe / datse oock bestonden doecken op te slaen/en self alsoo pet t'ordineren en schilderen upt den gheest. Oock quamen by hem meest al de beste gheesten/ die altret by anderen lange gekeert / aen de Const gheweest hadden/ en wel gheoeffent waren. Het is eens geschiedt/ dat eenighe van Fransen oude Discipulen by een routende / bereeden meer als hondert en twintigh Discipulen / waer van ick er sommighe sal noemen. Eerstlijck/ een oudt by Ghesel van Ghent/noch teghenwoordich in dit Jaer 1604. levende/ en was gheboren Anno 1520. is in zynen tijt een seer goet Coloreerder gheweest / als blijckt aen d'Historien/aen den Dockael in S. Jans Kerck te Ghent / die hy schilderde nae de teyckeninghe van Lucas de Heere, en oock aen veel meer dinghen / makende oock seer goede conterfepselen. Discipulen van Frans Floris.

Crispiaen van den Broecke van Antwerpen / is oock gheweest een goet Inventeur/ en fraep van groote naeckten/ desgelijcks een goet Architect : sijn wercken zyn noch in veel plaetsen by den liefhebbers gesien. Hy is gestorben in Hollandt. Gheen ander beschepdt weet ick veel meer van hem / door dat myn begeert aen die 't wisten niet is behertigt geworden. Noch is syn Discipel geweest eenen Iooris van Ghent / die Schilder wiert van den Coning van Spaengien/ namaels van de Coninginne vã Vranckrijck. Voort Marten en Hendrick van Cleef / Lucas de Heere, Anthonis Blocklandt, Thomas van Zierickzee / Symon van Amsterdam / Isaac Claessen Cloeck, Inventeur en Schilder van Leyden: Fransoys Menton van Alckmaer / oft daer noch woonende / een verstandigh goedt Meester in alle deelen der Const/ oock goet teyckenaer / en Plaet-snijder/ maeckende veel goede Conterfepselen nae 't leven/ en heeft oock door goet onderwijs goede Discipulen ghemaeckt: Ieorge Boba, goet Schilder en Inventeur: Den uytnemenden Frans Poerbus van Brugghe. Ieroon Francken van Perentals / woonende noch te Parijs/in't voorborgh S. Garmain, is een seer goet Meester / die veel fraep wercken en goede Conterfepselen nae 't leven ghedaen heeft. Den Broeder Frans Francken, heeft oock een goet en fraep Meester gheweest / desen quam in 't Antwerps Gildt Anno 1561. is redelijck jongh gheslorben. Ambrosius Francken, den derden broeder/is oock noch tegenwoordigh t'Antwerpen/ een uytnemende Meester in ordinantien en beelden/ en een cloeck Schilder / den welcken ick in myn jonghepdt / doe ick by Pieter Vlerick woonde/ kende binnẽ Doornick / doe hy woonde by den Bisschop.

Ick

Crispijn van den Broecke.

Iooris van Gent.

Marten en Hendrick van Cleef.

Lucas de Heere.

Thomas van Zierickzee.

Simon van Amsterdam.

Isaack van Leyden.

Frans Menton.

Ieorge Boba.

Ieroon Francken.

Frans Francken.

Ambrosius Francken.

Ick hadde van dese Broeders dreeder geschreven/ hadde myn begeerte t'Antwerpen moghen ter herten ghenomen wesen. Ioos de Beer van Utrecht: Desen woonde by den Provincael van den Bisschop van Doornick / en is ghestorben t'Utrecht. Hans de Maier van Perentals. Apert Francen van Delft / die de Const niet en oeffent : Maer is een goedt beminder / zyn dinghen toe hebbende gheselt in seer schoon orden/en is een Conterfeptter van Bacchus, oft den Godt en Mensch verblijdenden Wijn/ welcken hy daeghlijcks nae copieert/ daer menigh hem mede vermaeckt / en soo goedt behaghen in heeft / als in het principael. Loys van Brussel, Steven Crommen van Nimmegen, Hans Daelmans van Antwerpen, Evert van Amersfoort, Herman van der Mast. Loys van Brussel, heel goet Schilder/Lupt-slager/en Herper. Thomas van Coelen. Eenen Stommen van Nimmeghen. Hans Daelmans van Antwerpen. Evert van Amersfoort/Herman van der Mast/gheboren van den Briel/ noch woonachtigh te Delft : desen/ nae de doodt van Floris, trock woonen by Frans Francken, daer hy copieerde eenen Crupf-dragher van Floris, die een handt hiel op een witachtigh Crups : en alsoo op dit principael Crups een beest oft roppe met langhe beenen quam sitten / conterfepte hy dat op 't zijn/ de schaduwen en alles wel volghende. Den Meester boven comende / sepde : Ick sie wel dat ghy niet al te neerstigh gheschildert hebt/want de Spinné u werck beschijten/en wildet met zijnen hoet wegh jagen : en alsoo't niet wegh ging/en siende dat gheschildert was/wert beschaemt/ en sepde / dat hy t niet soude upt doen / maer alsoo laeten staen. S'anderdaegs dit hebbende laeten sien zijn medegheselt Gheldorp, en verteldt de gheschiedenis van den Meester/roemende upt hoerdt/ dat Zeuxis den Voghelen / maer dat hy zijn eyghen Meester had bedroghen / met dit beestgen te schilderen : dan desen wildet oock niet ghelooven / tot dat hy ondancks van hem daer by getroocken wert. Van der Mast trock na Parijs/ daer hy twee Jaer woonde by den Eertsbisschop van Bourges/daer schilderde hy eenen S. Bastiaen, waer in quam den Mupl van den Bisschop / en allerley crupden nae 't leven / som vertreden/ som anders / met grooten vlijt ghedaen / datse van veelen / oock van s Coninghs Medecijn/al ghekent wierden : door welck werck hy begeert zijnde aen den Bisschop / gingh woonen met Monseur de la Queste, Ridder/President / en Procureur generael van den Coningh van Vranckrijck. Hier wert hem soo goet onthael en vriendtschap gedaen/dat hy daer woonde seven jaer: vier Jaer wesende Esruier oft Schiltknecht van zijns Heeren Vrouwe / die een van des Coninginnen Staet-vrouwen was / soo dat hy over al met haer in den Roets-waghen reedt / dat de Coninginne / Moeder van den Coningh / hem eyndlinghe in een Vasten-avondt Mascarade feest self t'Kapier gaf / met begheerte dat hy 't vraghen soude / als daermede veredelt wesende / in teghenwoordichepdt van zyn Vrouw / (door wiens versoeck dit geschiede) en ander edel Vrouwen en Heeren: Doch hier in dees werelde wesende/was oorsaeck/ dat hy in de Const niet en voorderde: Dan hadde hy na zyn begin voortghevaren/ soude in conterfepten nae 't leven en anders meer uytnemende zyn gheworden.

Loys de Beer

Hans Maier Apert Franken.

Loys van Brussel.

Stommen van Nimmagen.

Hans Daelmans van Antwerpen.

Evert van Amersfoort.

Herman van der Mast.

Damiaen van der Goude was oock een Discipel van Floris: desen wiert een Architer van den Coning van Spaengien. Ieroon van Vissenaken, Steven Croonenborgh upt den Haghe / en Dirck van der Laen van Haerlem: Desen werdt fraep in cleen / hebbende te voozen gheleert met Marten van Cleef. Veel meer ander / in Spaengien en elder verstropt wesende/en goede Meesters/ laet ick de Const en 't gherucht bevolen.

Damiaen van der Goude.

Ieroon van Vissenaken.

Steven Croonenborgh.

Dirck Verlaen.

Tot Floris sepde Lampsonius op desen sin:

Hadt Floris Schilder ghy, dy soo veel Const aenknocht,
Ghelijck ghy door Natuer u mildt te doen vermocht,
Als het u liever lust veel dinghs, dan langh te malen,
En 't recht vertoef des vijls en moeyt u niet bevallen,
Ick riepe Schilders wijckt, 't zy van wat Landt ghy zyt,
Gheboren heel van oudts, oft nu in desen tijdt.

En Lucas de Heere, zijn heel toeghedaen Discipel/ hadde tot hem een Lof-dicht op dese meeninghe:

D'wijl ghy Apellis naem doet door u Const verswijgen,
Wanneer m'een Schilder prijst, meer lofs hem doen de crijghen,
Ghelijckend' hem by dy, wat naem u selfs toecomt?
Dan Florus, d'wijl men soo den hooghsten Schilder noemt?

Het leven van Pieter Aertsen, uytnemende Schilder van Amsterdam.

HEt is een onbegrijplijck oft seldsaem werck/dat Nature heymlijck in de Jeught t'somtijden werckt en te weghe brenght / buyten wetenschap / oft teghen de begheerte van den Ouders/in het ghenepghen oft lustigh aendzinghen der ghedachten oft sinnen/ tot d'een oft d'ander Const / oft oeffeninghe / streckende dickwils tot nut en voordeel der selver Jeught/gelijck gheschiet is met Pieter Aertsen, uytnemende Schilder van Amsterdam/ welcken om zijn lang gestalthepts wille / werdt ghemeenlijck gheheeten / langhen Pier. En ghelijck hy verdienstlijck verre is ghewozden vermaerdt / heeten hem d'Italianen Pietro Lungo, t'welck oock Langhen Pieter is ghesept/ welck woozt Lungo zijn gheslacht niet qualijck soude ghelijcken tot eenen van. Hy was gebozen t'Amsterdam in't Jaer 1519. zijn Ouders waren van Purmer-lant/ den Vader woonde t'Amsterdam / en wouw zijnen soon hebben op zijn Ambacht/ te weten/ Kouss-maecken: Dan de Moeder willende haer soon in zijnen grooten lust / die hy tot de Const hadde te ghevalle wesen / sepde: Al soud ick t'gheldt winnen met te spinnen/ soo wil ick hem laten leeren schilderen. Dus werdt Pier bestelt te leeren by eenen Alart Claessen, doe ter tijt een vã de beste Schilders van Amsterdam / van wien t'Amsterdam noch zijn op de Doelen verschepden conterfeytselen. Pier heeft van jonghs een vaste stoute handelingh hem aenghewendt / byzijck alles aenbattende/en is dooz zijn Const in groot aensien gheromen. Oudt wesende ontrent 17. oft 18. Jaer/also doe ter tijdt seer gheruchtigh was t'huys te Bossu in Henegouw / is Pier daer henen gherepst/ om de schoon Schilderijen van verschepden Meesters daer te sien/hebbende met hem eenen gonst-brief van den Schout van Amsterdam. Van daer quam Pier t'Antwerpen / en woonde aldaer met eenen Ian Mandijn een Waelsch: doch ick acht datter twee zijn gheweest van desen naem / te weten / noch eenen van Haerlem / welcken seer aerdich was van dzollerije op zijn Ieroõ Bos, en hadde zijn leven langh van de stadt van Antwerp en seecker Jaer-ghelt. Pieter is eyndlingh t'Antwerp ghehouwt / en quam in het Schilders Ghildt in't Jaer ons Heeren 1533. Hy heeft hem beghéven te maken keuckens / met allerley goet en cost nae tleven/so eygentlijck alle de verwen treffende / dat het natuerlijck geleeck te wesen: met welck veel te doen / hy wel den alder vasten Meester in zijn verwe vermenghen oft temperen is geweest/ die men opt heeft ghevonden: welcke ghewisheyt by die die van zijn huys altijt is gebleven. Hy was een Man die wepnigh van hem selve hiel / seer slecht en Boerigh om aensien / soo dat hy niet soude ghesacht hebben gheweest voor sulcken grooten Constenaer / en hadden zijn wercken so heel crachtich hem niet sulex betuyght te wesen. Van hem was ghedaen een keucken / die naemaels ghecocht wiert vã Ravart t'Amsterdam/ waer in quam nae t'leven zijnen tweeden soon / doe een cleen kindt wesende/ te weten/ Aert Pietersz. noch teghenwoordich levende. In dees keucken comt onder ander een Ossen hooft / soo ghevilt/ gheljck tot slachten gheschiet. Dit wesende gesien / was oorsaeck dat hem werdt aenbesteet t'hoogh Altaer vã d'oude Kerck/ oft ons Vrouwen Kerck t'Amsterdam. Het gheschiede dat Pieter was ghecomen ter plaetsen daer de Heeren met hem

met hem souden spreecken / en Pieter by den heert sat/datter werdt ghevraeght nae den Meester/daer sy hem niet voor aen en saghen. Onder ander/ den Burgher-meester Ioos Buyck, een treflijck Man (die van Stadts weghen den Coningh van Spaengien Philips hadde in't besweeren des Landts den Eedt afghenomen) heeft door onderzaghen bevonden hem den Schilder te weesen/ en den soon van eenē Aert Pietersz. kouss-maecker. Waer op hy sepde: Sijt ghy soo goet Schilder als u Vader is gheweest kouss-maecker/soo zydy een groot Constenaer: want tsindert u Vaders doodt heb ick nopt yemant ghevonden/ daer ick soo wel mede ghedient zy ghewozden. Het binnenste Penneel oft werck was eenen sterf-dagh Mariæ, de deuren inwendich voldeden de self Historie/uptwendich was het een dzy Coninghen/wesende een groot heerlijck en seer constigh werck/seer gloepende/van naeckten/en wel ghecolozeert. Van dese Tafel schrijft Vasarius, datse ghecost hadde 2000. Croonen. Hier naer wert hem aenbesteet t'hoogh Altaer-taefel van de nieuwe Kerck t'Amsterdam: om welcke te maecken/ te voozen was ghewees ontbooden Michiel Cocxie van Mecchel/den welcken siende dat verhaelde constigh werck / en hoozende den cleenen pzijs/was in sich selven verbaest/seggende: Die dat ghedaen heeft/ sal oock d'ander wel maecken/en is henen ghetrocken. Dese Tafel in de nieuwe Kerck was eenen Kerstnacht met vier deuren / inwendich was Boodtschap/Besnijdnis/dzy Coninghen / oft dergheljcke / uptwendigh was d'onthoofdinghe van S. Catherina. Van de Tafel is noch den Carton/ so groot als 't'werck is geweest/tot Amsterdam: het is gheweest een uytghenomen heerlijck werck/ Meesterlijck en Manlijck aenghetast/de naecktē en anders veel ten eersten op de teyckeninghe opghedaen wesende/en so aendachtich/dat het van verre (gheljck het upt der ooghe most staen) hadde eenen uptnemenden grooten welstandt. Ick acht niet datmen cloecker noch Manlijcker Penneel-streken/oft handelinghe sien mach. Dese so schoon en weerdighe ghedenck-teecheenen van soo grooten Meester / zijn van scheyndighe handen / tot jammer der Const/door het woest onverstandt vernielt/gelijck veel meer ander zijn wercken oor zijn: als onder ander/een schoon groot Altaer-tafel met deurē. Te Delft in de Cathusers Clooster een Crucifix / van binnen op de deuren Kerst-nacht / en dzy Coningen / van buyten vier Euangelisten: s'gheljcks t'hoogh Altaer te Delft in de nieuw Kerck/een dzy Coninghen / Ecce Homo, en soo pet anders op de deuren/ met veel meer ander Altaer-tafelen in verschepden Steden / als te Loeven/Diest/en ander plaetsen/ daer verschepden Cartons van nae bleven / zijn wel tot 25. Daer zijn t'Amsterdam van hem te sien verschepden stucken. Tot eenen Iaques Walraven, een Martha, groote beelden. In't Hof van Hollandt/tot Meester Claes, een Emaus, groote beelden/ seer wel gheschildert. Tot Ian Pietersz. Reael, zijn van hem eenighe stucken van Ioseph, oft anders. Desgheljck te Haerlem/tot Cornelis Cornelisz. Schilder/een Martha, en op de Bakenisse-gracht een Kermis. In cleen Beelden was hy soo heel uptnemende niet / dan in groote dinghen/ daer de cracht der Consten in bestaet / was hy een obertreffende cloeck Meester / zijn Metselrijen en Perspectiven wel verstaende/ en schilderende/met ander omstandichepdt van beesten/en dergheljcke dinghen / zijn Beelden seer vreemdlijck cierende / wat op de maniere van eenige Mascaraden. Sijn dinghen gaf hy veel voor slechten pzijs /en 't'besonderste was veel van Iacob Raeuwaert gerocht. Daer was oot in Noortholland/ te Warmenhupsen / van hem een groot Altaer-taefel / een Crucifix / daer onder ander eenen met een bijl den eenen Moozder de Beenen in stucken sloeg/seer werckelijc gedaen: de binnenste deurē wzochten mede. Dit werc/ als Aº. 1566. t'gemeen in zyn raserije was/ wiert in stucken gheslaghen met bijlen/ alhoewel de Vrouw van Sonne-veldt/ t'Alkmaer daer voor hoodt hondert pondt: want alsoomen upt de Kerck bzacht om haer te leveren / vielen de

Boeré als uptsinnig daer op/ en brachten die schoon Const te niet. Pieter was dickwils onverduldigh / dat zijn dingen/ die hy de Weerelt tot gedachtnis meende laten/soo te nieten wierden ghebracht / ghebruyckende dickwils met sulcke Const vyandighe groote woorden/ tot zijn eygen ghevaer oft perijckel. Hy is ghestorven t'Amsterdam in't Jaer ons Heeren 1573. den 2en. Junij/oudt zijnde 66. Jaren. Hy heeft gehadt drye sonen/die oock aen de Const zijn ghekomen. Pieter Pietersz. die een seer goet Meester is geweest/ volgende seer de manier van zijn Vader / en Meester: doch veel hem tot conterfepten nae t'leven begevende/ dewijl wepnigh groote wercken binnen zijnen tijt voor quamen. Hy heeft ghedaen eenen yerighen Oven voor de Backers te Haerlem / dat een wonder versierlijcke ordinantie is: En soo hy hadde willen daer op toe legghen / hy hadde wonder dinghen te weghe gebracht. Hy is ghestorven t'Amsterdam in't Jaer 1603. oudt 62. Jaer: Hy was een Man van groot onthoud/seer welsprekende/verstandigh/ en gheleerdt. Den tweedden soon / Aert Pietersz. een Man van ontrent 54. Jaer / is oock van jongs aen seer gheestigh en vlijtigh geweest in de Const/ oock door t'contrefepten na t'leven (daer hy uptnemend in is) afgetrocken van te schilderen Historien/ en ordinantien / daer zijnen gheest altijdt seer bequaem en gheneghen toe is geweest. Dirck Pietersz. den jongsten/was acht Jaer jonger / als Aert, was oock een Schilder/en zijn Vaders Discipel: desen woonde te Fontepn Bleau in Vranckrijck/ daer hy ten tijde van den lesten krijgh onghevallich is omgheromen. Pieter Pietersz. den oudtsten voornoemt/ heeft naegelaten eenen soon van zijnen naem/die den Vader in de Const cloeckelijcken nae volght.

Het leven van Marten Hemskerck Konstigh vermaert Schilder.

VEel bevinden wy/ onse bysonderste Hooft-Schilders / in verscheyden Landen hun onbekende geboort-plaetsen blinckende en geruchtich te hebben ghemaeckt / al en zijn't te veel tijden maer eenighe sterhte Dorpen geweest. In wat hoeck van der Weerelt en is schier t'Dorp Hemskerck in Hollandt niet vermaerdt: Om dat daer zijnen oorspronck hadde den Const-rijcken Schilder Marten Hemskerck, alwaer hy is gheboren gheweest Anno 1498. zijn Vader was geheeten Iacop Willemsz. van Veen / een Hupsman oft bouwer. Marten dan van jonghs aen natuerlijck tot der Schilder-const aengelockt/ heeft zijn eerste onderwijs in de Const aenghevanghen te Haerlem / by eenen Cornelis Willemsz. wesende den Vader van Lucas en Floris, die oock beyde redelijcke goede Schilders zijn gheweest/ Italien / Room / en ander plaetsen besocht hebbende. Den Vader van Marten, welcken misschien niet en docht dat het schilderen yet besonders te bedien hadde / nam zijnen soon wederom t'huys/om hem in zijn Lantbouwen / oft Boer-werck te ghebruycken / tot grooten onlust van den Jonghen / dat hy in zijn aenghevanghen leertinghe niet mocht voortvaren. En alsso hy met grooten onwille in de Boeren dinghen / als Koey-melcken / en dergelijcke doende was: Comende een reys van melcken / ghingh hy met den Emmer op t'hooft reghen eenen tack van eenen boom / stortende de selve genoech al willens. Den Vader seer toornich/ om dat die mop melck soo gestort en verlozen was/ heeft hem met een hout om slaen nae gejaeght. Den naevolgenden nacht stiep hy verborgen op den Hoy-bergh. S'anderdaeghs versagh hem zijn Moeder van eenen knapsack / en wat repsghelt / en quam den selven dagh door Haerlem tot Delft / daer hy hem weder voegde aen de Const by eenen Ian Lucas, doende aldaer met teeckenen en schilderen so grooten vlijt/ dat hy binnen corten tijdt in de Const seer heeft toeghenomen. Dan alsoo doe ter tijdt Ian Schoorel seer gheruchtich was/ hebbende een onghemeen schoonder nieuw manier van werck upt Italien ghebracht / die peghelijck bysonder Marten wel behagen heeft / dese soo veel / dat hy te Haerlem by desen Meester is gheraeckt. Hier heeft hy zyn ghewoon neerstichepdt van nieuws weder soo gheoeffent / dat hy ten lesten den voorloopenden Meester in de Const achterhaelde / datmen hun werck qualijck con onderscheyden: So eygentlijck de selve manier aenghenomen hebbende. Den Meester sorgende zyn eere verminderen mocht (soo eenighe meenen) heeft zynen Discipel als uyt afjonstichepdt van hem laten gaen. Welcken te Haerlem quam woonen in t'Huys van Pieter Ian Fopsen, alwaer Salighes ghedachtnis Cornelis van Berensteyn plagh te woonen: In dit selve Huys maeckte hy verscheyden dinghen / oock eenen Sol en Luna, in een achter Camer aen de bedstede / beelden groot als 't leven. Hy maeckte daer oock Adam en Eva, beyde soo groot als t leven/ en (soo men seght) beyde naeckten / nae 't leven ghedaen. De Vrouw van desen Pieter Ian Fopsen, wonw Marten wil / mocht niet lijden datmen hem slechts Marten hiet/seggende tot dien na den Schilder quamen vragen/datmé hem most heetẽ Meester Marten, als die sulcks wel verdiende. Van daer quam hy woonen by eenen Ioos Cornelisz. Goudt-smit/ oock t'Haerlem. Onder ander veel wercken die hy maeckte / was van hem seer constich gheschildert t'Altaer van S. Lucas, waer mede hy den Schilders te Haerlem/tot zyn fop oft adieu t'zynen Room baert vereerde: dit was eenen S. Lucas, welcken sit en schildert nae 't leven Mariam met haer Kindt op den schoot / dat welck een uptnemende werck is/op een

heerlijcke schoon manier ghedaen/wonderlijck hem verheffende en wel assiekende: doch op Schoorels manier/wat te seer kantigh afgheseneden op den dagh. De Marp-beeldt met een gracelijcke schoon tronie/heeft een schoon actie/met een seer vriendlijck kindeken: op haren schoot hangt op zyn Indiaensch een laken van verscheyden verwen met 't Jotselen/ en ander aerdighe verciertinghen bewrocht / dat seer behaghlijck en niet te verbeteren is. Den S. Lucas, wiens tronie was na 't leven eens Backers/ is een seer schoon beelt/wel werkende/ en vlijt toonende zyn Patroon wel te volghen: de Palette aen zyn slincke handt/schijnt van de handt ten Penneel upt te steken: Alle dingh is ghenoegh ghemaeckt van onder op te sien. Achter den S. Lucas staet als een Poeet/aen 't hooft becroont met kijf oft erdvelt / niet qualijck schijnende of het Marten na 't leve te dier tijt was: maer of hy hier mede wilde te kennen gheven / dat 't schilderen en dichten ghemeensaem is / en dat de Schilders behoeven eenen Poeetschen inventijven gheest / oft dat hy wilde beduyden / dat dese Historie self een versieringhe zy / en weet ick niet: Daer is oock eenen Enghel / die een brandende Fackel houdt/ seer wel gedaen. Ick weet niet datmen van Martens dinghen siet / daer vriendlijcker tronien in zyn / als in dit werck: de metselrije zijn veel blacke mueren: boven hingh eenen Papegaey met zijnen korf. Onder aen de Metselrije had hy ghemaeckt een versiert briefken / als met wasch vast gemaeckt/waer in staet dit schrift:

Tot een Memory is dese Tafel ghegheven
Van Marten Hemskerck, die 't heeft ghewracht,
Ter eeren S. Lucas heeft hy 't bedreven,
Dus ghemeen ghesellen heeft hy mede bedacht.
Wy moghen hem dancken, by daghe, by nacht,
Van zijn milde gifte, die hier staet present:
Dus willen wy bidden, met alle onse macht,
Dat Gods gratie hem wil zijn ontrent,
Anno Duyst Vc. XXXII. ist volent
Den 23. Mey.

Dese Tafel is (ghelijckse wel weet ick is) van den Heeren de Overichept van Haerlem noch tegenwoordich bewaert in 't Princen Hof/in de Supdt-camer/ daerse van velen ghesien / en seer ghepresen wort. Dit stuck dede hy t'zijnen 34. Jaren / als aen den datum by zijn gheboort-Jaer te sien is. En is doe getrocken

trocken nae Room/ waer naer hy lange grooten lust hadde gehadt / om d'Antijcken / en die groote Meesters van Italien dingen te sien. Daer comende/ hadde zijn onderhoudt oft onthouden by een Cardinael / dooz eenighe recommandatie: Heeft oock zijnen tijdt niet verslapen noch versuymt by dē Nederlanders / met suppen oft anders / maer heel veel dinghen gheconterfept / soo nae d'Antijcken/ als nae Michel Agnolo wercken: Oock veel tauwijnen / bywercken/alderley aerdicheden der Antijcken / die in dese Schilder-Academische Stadt overvloedich te sië zijn. Gemeenlijck alst mop weder was / gingh hy soo conterfepten. En het is geschiet/ doe hy eenmael was tot sulcke gewoone oeffeninghen uptghegaen / dat een Italiaen van zijn kennis gingh sonder Hemſ- kerckens weten op zijn Camer / daer hy in wist te comen / sneedt twee doecken van de ramen / die hy mede nam/oock zijn Const upt de kisten. Marten t'huys comende was seer bedzoeft: Maer alsoo men vermoede op den selven hadde / is Marten daer ghegaen / en creegh meest al zijn dinghen weder: Maer alsoo hy altijts seer vreesachtich was/ dozst te Room niet lange blijven/ sozgende of hem van desen Italiaen pet quaets mocht overcomen: Dese heeft hy de repse nae Nederlandt aengenomen / doe hy maer dzy Jaer te Room had gheweest: Doch nae soo weynigh tijt veel goets ghetepckent/ en veel gelt verovert/ en mede gebzacht. Comende te Dozt met eenē Bzief van een Jongman/die te Room was/eenē zijnen goeden bekenden / aen zijnen Vader / het welck was ten huyse van een Herberghe / daer nu de Bzouwerije is van het Anckertgen/ en was doe ter tijdt eenen Moozkuyl/daer repsende Cooplieden en ander heymlijck ghedoot wierden. Hier was hy ghenoodt des avonts te blijven: een ander Const-beminder/ Pieter Iacops, had hem oock geern behouden: maer alsoo hy een Schip vondt / is den selven avondt af ghevaren / wel tot zijnen grooten gelucke: Want in dat huys (ghelijck de sake openbaer wiert) heeft men eenen grooten kupl met doo-

den ghevonden. Een van desen Moozders dochteren was oock te Venetien ghweken / haer daer onthoudende by den seer constigen Schilder en Jonghman/Hans van Calcker. Dese daer vooz mijn Heeren ontbodē/ beleedt de waerheyt/ datse haer ghedzonghen had ghevonden dat grouwlijck huys te verlaten / om niet langher te sien soo groote wzeethept: oock / om dat de Natuere haer niet ghedooghde haer Ouders aen te bzenghen / oft verraden: Des werdt sy vzyplaten gaen. Hemſ-kerck nu weder in zijn Vaderlandt comende/ hadde zijn vozighe handelinghe van schilderen op zijn Schoozelsche verandert: doch / nae der beste Schilders oozdeel/ niet verbetert/uptghenomen dat hy zijnen dagh niet soo cantigh meer af en sneedt. Doe dit hem van een van zijn Jongers wozde gesept/ datmen seyde/ dat hy eerst op zijn Schoozels beter dede/ als naderhandt doe hy van Room quam / antwoozde hy: Soon / doe en wist ick niet wat ic maeckte. Doch het onderschepdt hier van is in't voozhaelde Pzincen Hof te sien / in de Sael/aen de twee deuren van het Trapeniers Altaer / daer inwendich is de ghebooste Chzisti / en de dzy Coninghen / wesende twee rzckelijcke Histozien / met veel werck / en wel gheschildert / daer verschepden Conterfepsels van eenighe slechte Menschen/ en oock zijn epghen/ in comen. Van buyten is de Boodtschap Mariæ: Welcker tronien nae t'leven comen / en seer wel ghedaen zijn. Den Engel is seer vzeemt en cierlijck toeghemaeckt: de onderste slippen zijn purperigh / welcke ghedaen zijn van Iacop Rauwaert, die op die tijdt by hem woonde / alsoo ick hem wel heb hoozen verhalen. In dit werck sietmen / hoe goet Metser Hemskerck is geweest/ en hoe ghenepght tot cieren / teghen t'ghemeen Spzeeckwoozt / dat hy veel in de mondt hadde: Een yeder Schilder die wil bedzijen / Vermijde cieraten en metselrijen. Hier sietmen oock een onghemeen waerneminghe/ dat is/ den Enghel / die op een Marber glat plavepsel schijn gheeft oft spiegelt / of hy op ijs stonde/t'welc op gepolpste Marberen

beren wel geschiet. Hy heeft veel groote werncken ghedaen om in Kercken. T'Amsterdam in d'oude Kerck waren van hem twee dobbel deuren / inwendich Passy-stucken / en de Verrysnis/ van buyten coperigh upt den ghelen/ een werck dat seer ghepzesen was. De binnen Tafel was een Crucifix van Schoorel. T'Alckmaer was van Marten in de groote Kerck't hoogh Altaer/ een Crucifix / inwendich op de deuren de Passie / uptwendigh d'Histozie van S. Laurens, alles seer constigh ghedaen. En alsoo zijn wercken veel te Delft voeren/ soo waren in verschepden plaetsen daer van zijn Tafelen, soo wel in de oude als in de nieuwe Kerck. In de Kerck van S. Aechte, een Altaer-taefel van dzy Coninghen: Dit had hy gheozdineert/ dat inde binnē Tafel eenen Coning/ en in elcke deur eenen quam: Van buyten / was de Serpent-bijtinghe van wit en swart. Dit was een uptnemende goet werck / waer van hy hadde hondert gulden erflijck / oft Jaerlijcx: Want hy sich selven veel lijf-renten maeckte te hebben. Op't dozp te Eertswout in Noozt-Hollandt / aen't hoogh Altaer/ welcks Tafel ghesneden werck was/ waren van hem twee dobbel deuren/ inwendig 't leven Christi, uptwendigh 't leven S. Bonifacij, alles in veel percken verdeelt/ seer aerdigh ghe-schildert en gherolozeert. Te Medenblick was van hem oock 't hoogh Altaer. Vooz d'Heer van Assendelft maecte hy twee Altaer-deuren/d'een de Verrysenis/d'ander de Hemelvaert. In den Haegh was in de groote Kerck van hem d'Heer van Assendelfts Capelle. Daer waer gheen epndt te verhalen al de Tafelen / Tafereelen / Epitaphien/ en Conterfepsels/die hy gedaen heeft: want hy van natueren blijtigh wesende/ al stadich wzocht / en seer veerdich van handelingh was. Onder ander Tafereelē/die seer constich van hem gedaen waren / was een seer uptnemende vol werr/ en redelijck groot/ eē vier upterste/stet sterben/ t'Oozdeel/ t'Eewich leven/ en de Helle. Hier in quamen veel naerkten / en beelden van verschepden actien: Hier in zijn te sien veel veranderinghen / oft verschepdentheden der Menschlijcker affecten/soo de pijne des doots/ vzeuchde des Hemels/en dzoefheydt en grouwlijckheden der Hellen. Dit stuck hadde hem laten maken zijnē Discipel Iacob Ravaert vooz verhaelt/ een treflijck Const-beminder in zijnen tijdt/ den welcken Hemskerck daer vooren telde een heel deel gouden dobbel Duraten/soo langh/tot dat den Schilder sepde / het is ghenoech. Noch heb ick ghesien eerstmael by een Const-beminder Pauwels Kempenaer, en namaels by den seer Const-liefdighen Melchior Wijntgens, een lanckwerpich stuyrken/ een Bacchanalia, oft Bacchi feest / waer van genoech de self ozdinantie in Pzint comt: maer dit is wel het best ghe-schildert van al wat men nae zijn consi van Room sië mach/wesende seer mozbido/ oft poeselich van naerkten: Daer in zijn te sien die oude der telheden/die men by den Heydenen in die feest oeffende/van tupmelen/en dergheljcke dinghen. By Aernout van Berensteyn / is oock van hem te sien een seer schoon Lantschap/ met een heerlijck verschiet / en is eenen S. Christoffel. Summa / hy was universael / en in alle dinghen gheoefsent / verstondt seer wel zijn naerkten: dan somtyden eenichsins te berispen / van weghen onse Nederlandtsche aenhanghende dozheydt / oft magherheyt/ oock dat zijn tronien by wijlen gebzeck hadden van een seker gracelijcke vziendelijckheyt/die (als elder meer ghesept is) een Constenaer zijn werck seer vercierende is. Hy was een seer goet ozdineerder/jae een Man die de heele Werelt schier verbuldt heeft met zijn inventien / wesende oock een goet Architect/gheljck in al zijn dingen overvloedich te sien is. Daer waer oock gheen epndt te vinden/als men wilde verhalen wat Pzinten van hem al upt zijn gegaen/wat al aerdighe sin-rijcke beduytselen hem den vermistighen Philosoopschen Dirick Volckertsz. Coornhart versierde/die hy in't licht heeft ghebzacht/ hoewel Marten self niet en sneedt: maer verschepden Plaet-snijders / om welcke hy wonder veel goets tepckende: onder ander / desen verhaelden Coorn-

hert, wiens gheest / verstandt / en handen / bequaem en veerdich waeren te begrijpen en uyt te woeren / alles wat den Menschen moghelijck mach wesen te verstaen oft doen. Heeft eenige dinghen ghehetst / en ghesneden / bysonder seer net en aerdigh d'Historikens van den Keyser / uytghenomen daer den Coningh van Vranckrijck wordt ghehangen / dat is / van eenen Cornelis Bos. Eenigen tijt na dat Marten van Room was ghecomen / oudt wyser wesende / trouwde een schoon jonghe Dochter / geheeten Marie Iacobs Coninghs dochter. De Rethorijckers Speelden / de Vuyloft ter eeren / een Comedie oft Clupt. Dees zyn Vrouw starf anderhalf Jaer daer nae van kindt. Wyr oft vier Jaer hier naer / maecte hy de deuren voorverhaelt / die in 't Princen Hof t'Haerlem aen de Kinderdoodinge van Cornelis Cornelisz. te sien zijn. Andermael trouwde hy een oude dochter / begaeft wesende niet met schoonheyt noch wijsheydt / maer met rijckdom: en soo seer begheerich van ooghen nae ander luyden goet / datse veel dinghen cocht sonder betalen / of vont eer het verlozen was / tot groot leetwesen van Marten, die peghelijck waerschouwde haer niet te beschamé / en als eerlijc oyerheyt Man eicken voldede. Hy was te Haerlem 22. Jaer langh Kerck-meester / tot dat hy starf. Doe Anno 1572. de Stadt belegert wert van den Spangjaerden / met toelaten van den Raedt / ontbiel hy hem t'Amsterdam by Iacob Ravaert. Hy was van natueren vergarigh / en gesparigh / oock seer cleenherrigh / en so schrickachtigh / dat hy in 't opperste van den Kerthoyen clom / om in den Omgangh de Schutters te sien trecken / vreesende 't schieten / daer hy hem niet al te vry en doeht te wesen. Altijdt sorghde hy in zynen ouderdom in armoede te comen / dyoegh te dier oorsaeck altijdts in zijn cleederen verborghen een goedt ghetal gouden Croonē / tot hy starf. Na t'overgaen van Haerlem / werden veel van syn werrken van den Spangjaerden verregen / onder deckscl van te willen coopen / en nae Spaengien gesonden / sonder al d'uytnemende constige stuckē / die de rasende beeldtstormінge schandlijck heeft vernielt / soo datter nu ter tydt niet veel van hier te Lande ghevonden en wort. Marten, also hy een ryck machtig Man was / geen kinderen na en liet / bestelde veel schoon aelmoessen voor zijn doodt: onder ander / gaf hy eenigh Landt / om met datter Jaerlijckx af quam te gheven Houwlijcke have eenighe jonge lieden / die des Jaers eens op zijn graf souden trouwen: t' welck alsoo altijdt ghescliet. Te Hemskerck op 't Kerckhof / liet hy op zijn Vaders graf richten een blauw steenen Piramide, oft Grafspits: boven al staet zijn Vaders conterfeytsel ghehouwen / en t'Grafschrift in Latyn en duytsch / met oock een Kindeken staende op doodts-beenderen / daer het tuyer in steeckt / rustende op den Fackel / en met den rechter voet op een doots-hooft: dit schijnt voor d'onsterflijckheyt ghemaeckt: onder staet / Cogita mori. Onder aey comt zijn wapen / in welcke comen boven op de rechte zijde een half dobbel Arent / op de slincker een Leeuw: onder dese over dweers ghedeelt wesende / comt een naeckten arem / hebbende inde hant een Pen oft Pinceel / boven is den arem ghevleughelt / den ellehoogh rustende op een Schiltpadde / wesende (als ick acht) 't advijs van Apelles, van niet te traegh in arbeyt te wesen / noch den geest met al te veel wercken niet t'overladen / ghelijck Protogeni voor ghehouden wiert / als elder verhaelt is. Tot ophouden van dese Piramide, is oock van Merten Lant bestelt: want lietmen deselve verballen / so soudē dan de vrienden aen het Landt moghen hant slaen. Hy hadde een seer aerdighe manier van metter Pen te teyckenen / en seer suyver in 't artseren / met een lichte fraey handelinghe. Tot Alckmaer zijn van hem zijn eyghen Conterfeytselen van Olp-verwe / van verschepden ouderdommen / seer heerlijck / aerdich / en wel ghedaen / ten hupse van Iaques van der Heck / die zijn Neef is. Doe nu Merten in zijnen tijdt der Const een bysonder licht is gheweest / is hy ghescheyden uyt dit verganghlijck leven Ao. 1574. op den eersten dagh van October / oudt wesende 76.

de 76. Jaer / twee Jaren min ghe leeft hebbende als zijnē Vader. Het lichaem was t'Haerlem in de groote Kerck aen de Noortzyde / in de Capelle begraven: maer de Const / gelijck hy haer een licht wasch / en sal sy oock zynen naem niet duyster laeten / soo langh als de Schilderconst self by den Menschen gheacht / en in weerden sal wesen.

't Leven van Rijckaert Aertsz. oft Rijck metter stelt / Schilder / van Wijck op d'Zee.

WIe mach begrijpen oft segghen / watter voor een bequaem suyver Lorht beaessemt vā der Zee mach wesen / oft heerschen in den Noort-hollantschen hoeck / dat aldaer dat Landt soo natuerlijck gheneghen schijnt voort te vrenghen in onse vernufte Schilderconst / by tijden eenighe edel en begrijpsaem geesten / als te Beverwijck / Schorel / Hemskerck / en Wijck op d'Zee geschiet is / daermen onder de Boersche Jeught sulcke ghenepghtheydt tot de Const / sonder te hebben schier eenigh aenlockende voorbeeldt / ghespeurt en bevonden heeft. In het Zee-dorp voornoemt / Wijck op d'Zee / is geweest een Visscher / geheeten Aert, wiens Soon Rijck jongh wesende / by ongheluck zijn been verbrandt zijnde / werdt bestelt te Haerlem / om aldaer gemeestert te worden / welck been is moeten als verdorven afgheset wesen: en alsoo den Jonghen veel by 't vyer sat / comt natuere hem verwecke / en tot de Teycken-const nooden: door welcke dryvinghe hy sonder ander voorbeeldt / begint met tolen den heert en witten schoorsteen muer te betrecken met eenighe ghedaenten der beeldinghen / soo dat hem werdt ghevraeght / of hy lust hadde het Schilderen te leeren / en met grooten ernst dat begheerende / is besteedt ghewordē te leeren by Ian Mostart: en alsoo hy met een Stelt gingh / wert ghenoemt Rijck met de stelt. Hy heeft grooten vlijt om leeren ghedaen / en is een goet Meester ghewordē. Van zijn werck waren de deuren van het Dyaghers Altaer: welcken Altaer wel eer was ghedaen van Meester Iacob den Meester / van Ian Mostart. In dees deuren maecte Rijck, daer Iosephs Broeders om Coorn comen in Egypten / daer Ioseph als een Coning sit in grooter heerlijckheydt / en dierghelijcke dinghen. Veel van Rijckens wercken zijn geweest in Vrieslandt / oock ten deele veele te niet ghemaeckt / soo dat icker geen weet aen te wijsen. Hy is gheweest een stil / bequaem / vredigh / en deughdigh vroom Man / de Godlijcke Schrift en Zielrust seer beminnende. Hy heeft eyndelijck zijn wooninghe ghehouden t'Antwerpen / daer hy om zijn gherusthepdt wille hem ten lesten begaf niet te doen / als de naeckten te maecken in verschepden Schilders stucken / voor eenighen ghewoonlijcken loon. Gheen van zijn kinderen stelde hy op de Const. Doe hy in grooten ouderdom was ghecomen / en hem 't ghesicht niet en wouw dienen / niet siende wat hy maeckte / streeck de verwe soo dick op den Penneelen / dat het niemandts gadinghe en was: maer most dickwils afgeschrabt worden / en maeckte hem oock t'somtijdt gram / om dat de luyden zijn dinghen niet en begheerden. In 't Jaer 1520. is hy ghecomen t'Antwerpen in 't Gildt van de Schilder-camer / de Violiere bloem / onder de Devise: Wt jonsten versaemt: welcke Camer was opghestelt Anno duysent vier hondert. Hy werdt van Frans Floris gheconterfept tot eenen S. Lucas, die ons Vrou schildert / om op 't Schilders camer te setten: want hy seer wel bemint / en vroylijck was / segghende dickwils: Ick ben rijck / en wel gheseldt / en hadde oock een fraey schilderachtighe tronie. Hy is ghestorven ontrent een half Jaer nae de Spaensche furie / ontrent Mey 1577. oudt 95. Jaeren.

Het

Het leven van Hubert Goltz, Schilder/ Plaet-snijder/ en Hiſtory-schrijver/ van Venlo.

ALso Lambert Lombardus groot gerucht hadde/ om zyn uptnemende blinckenthepdt in onse Const/ dewijl hy haer op de nieu beter manier wel van de eerste begon oeffenen/ hadde veel Discipulen: Onder ander is oock hem hy ghevoeght Hubert Goltzius, gheboren te Venlo/ van afcoemst doch van Wirtzburg/ welck zyn voorouders geboozt-plaets is. By desen Lombardus heeft hy ghesien en gheconterfept verschepden dinghen nae den Antijcken/ soo wel Roomsche als ander/ die in Duytschlandt van d'oude Francos waren naghebleven/ waer dooz hy begon yver en lust te hebben in die Antiquiteyten/ en met hulp zyner gheleerthepdt/ die Roomsche oude dinghen t'ondersoecken/ waer in hy uptnemende ervaren is ghewozden/ en heeft met behulp van d'Heer van Watervliet/ heerlicke seldsaem dinghen wooztghebzaght. Hy heeft vergadert/ by een ghebzacht in een groot Boeck/ en in dzuck uptgheghéven/ alle de Medaglien oft tronien der Roomsche Kepsers/ waer over hy ontrent twaelf Jaer doende was/ niet sonder grooten cost en arbeydt. Dese dinghen waren ghedzuckt met verschepden gronden/ en in houten platen ghesneden/ hier in ghebzupckende een Schilder van Coztrijc/ een wonder versterlijck en vernuft Man/ gheheeten Ioos Giet-leughen: Welcken toenaem doch op zijn leven niet over een quam. Dese Kepser tronien comen seer cloeck en aerdig/ en zijn pasijck groot/ beginnende aen Iulius Cæsar, tot Carolus de vijfde/ en Kepser Ferdinandus: En waer geen Medaglien oft penninghen van eenighe Kepsers zijn ghevonden/ heeft hy een ydel rondt ghelaten. Hier in heeft hy bewesen een groot opmerckigh oozdeel en verstant/ soo wel in ghelijckenissen wel te treffen/ als dese tronien te stellen in goedt ghevolg/ en de levens te beschzijven/ t'somtijdt teghen 't quaet ghevoelen van onachtsaem Schzijvers. Dit Boeck is in verschepden spzaecken van hem uptgheghéven. Op desen tijdt woonde hy te Bzugghe in Vlaender: Hadde oock zyn eyghen Dzuckerije/ alles op 't bequaemste/ en voorsien met seer schoon letteren/ dorch gheenen openen Winckel daer van houdende. Hy heeft noch verschepden Boecken/ die by den Gheleerden in seer groot achten en verwonderen zijn/ laten van hem uptgaen. Eerstlijck/ in 't Jaer 1563, in Latijn een Boeck/ gheheeten Caius Iulius Cæsar, oft d'Histozie der Roomsche Kepseren/ upt oude Medaglié/ waer by is gevoegt 't leven van Iulius Cæsar, en is ghededicreert aen den Kepser Ferdinandus. In 't Jaer 1566. heeft hy uptgheghéven een ander Latijns Boeck/ ghenoemt Fastos: Waer in zyn begrepen de Overheeren en Steeg-feestē der oude Romeynen/ van Rooms bouw-tijdt aen tot de doodt Augusti, alles met Medaglien van zijner hant gesneden/ en met schoon uptleggínghen gheciert: Dit tweedde Boeck was gededicreert aen den Roomschen Senaet oft Raedt/ waer om hem Anno 1567. op 't Capitolium te Room/ was verleent eenen beseghelden Bzief/ waer in sy hem aennemen voor een edel Roomsch Burgher/ als die om zijn uptnementhepdt en gheleerthepdt wozdt weerdigh gheacht/ tot een vercieringhe der selver Stadt/ alle Roomsche Bozgherlijcke vzijhepdt te ghenieten/ alst blijckt aen 'tuptschzift ghedzuckt in 't Boeck/ Cæsar Augustus ghenoemt. In't Jaer 1574. is noch een tweede Boeck van hem uptghegaen/ van Cæsar Augustus, met Medaglien en rugghen/ oft averechten der Medaglien/ van hem gegaen/ en in Latijn de beschzijvinge van Cæsar, in twee Boecken verdeelt. In't Jaer 1576. is noch van hem uptghegaen een Boeck in Latijn/ ghenaemt Cicilia, en Magna Græcia, oft d'Histozie van de Steden en volcken van Gziecken/ met de Gzierksche Medaglien/ en de beschzijvinghe van dien/ met noch meer ander Boecken: In welcke hy toont een groote vlijtighe kloeckhepdt/ doende alsoo herleven de ghedachtnis der heerlijcke oudthepdt van dat alder doozluchtichste Kepserlijck Rijck: en is alles wtnemende schoon/ en met schoon letteren in groote Volumina ghedzuckt. Aengaende zijn wercken in onse Schilderconst/ van hem met den verwen ghedaen/ daer weet ick niet veel van te verhalen/ dan dat ick wel weet/ dat hy is ghebzupckt ghewozden/ en heeft ghe-schildert verschepden dinghen/ oock t'Antwerpen in den tijdt van de gulde Vlies-feest vooz de Oosterlinghen/ en veel ander dinghen: was stout pet aen te vatten/ en cloeck in zijn handelinghe. Hy heeft vooz zijn eerste Hupsvzouwe ghehadt/ de suster van de leste Hupsvzouwe van Pieter Koeck vā Aelst/ daer hy sommighe kinderen by hadde/ welcke hy als een Romeyn oock Roomsche namen gaf/ als Marcellus, Iulius, en dergheljcke. Met dese ghehouwt zijnde/ trock na Room/ dat sy't niet en wist/ meenende hy maer te Coelen was. Te Bzugghe wonende/ hadde groot tijt-verdzijf te hoozen pzedicken een graeu Monic/ gheheeten Broer Cornelis: en hem wozt nae ghegheven/ dat hy zijn Pzedicatien heeft beschzeven/ en ghedzuckt. Welcken Monick hy hadde geconterfept op een tronp-penneel van Olp-verwe/ ghenoech van hoozen/ by onthoudt/ seer wel ghelijckende en ghestelt wesende/ recht in sulck verstoozdt wesen als hy was/ doe sy hem met schimp-rijmen en Pasquillen hadden te hoozen geterght/ het welck so veel de Const belangt was wel ghehandelt/ en hebbet oock ghesien/ en in handen ghehadt. Hy nam eynd'lijck aen een tweede Houw'lijck met een Vzouw niet van het beste ghe-rucht/ tot leetwesen van zijn kinderen en vzienden/ tot zijn eygen ontrust/ schade en schande/ ghelijck meer wijse oft verstandighe Mannen is wederbaren/ die sommighe vzouwen onstadichepdt te veel betrouwt hebben/ meenende die dooz reden te matighen/ oft dooz goet onderwijs de verstijfde arghe ghewoonten versaehten/ oft beter ghestaltigen. Hy was van seer goet oozdeel/ en een treflijck statigh Man/ by grooten en Gheleerden in groot aensien. Hy hadde Antonio Moro ghe-schonrken een zijn Medaglie-boeck/ seer schoon ghebonden/ welcken hem seyde/ niet te willen beloonen dan met zijn Const/ en dede hem een oft twee repsen aen den Mozghen comen om te sitten/ hy soude hem conterfepten/ en liet hem wel onbeten hebbende weder t'huys gaen/ tot de derde reps/ doe dede hy nae hem een Conterfeptsel in een ure oft wepnigh tijdts/ dat wonder wel ghedaen was/ en gelijck: want hy ondertusschen hadde in zijnen sin geschildert het recht wesen van Goltzius, welck noch te Bzugghe by de Weduwe oft haer vzienden is/ naer dit Conterfeptsel was een ghesneden en gedzurt in een van zijn Boecken. En ghelijck zijn Boecken met verschepden Latijnsche Lof-dichten waeren vereert/ soo is onder ander dees Epigramme van een Enghels Ghesant hem ter eeren ghemaeckt.

In effigiem Huberti Goltzij, ab Antonio Moro expressum,
Danielis Rogerij Angli Epigramma.

Goltzion arte parem pingendi cernis Apelli,
Sculpendiq́ parem, culte Lysippe, tibi:
Notitia imperij Graij, pariterq́ Latini
Varronem simílem, Pausaniaq́ simul.

Dat is:

Daniel Rogiers Enghelsmans Epigramme/ op Hubert Goltzij Conterfeptsel/ van Antonis Moro ghedaen.

Ghy siet in Schilder-const hier een ghelijck Apellen,
En een Man by Lisip in't snijden weerdt te stellen,
Een Man in wetenschap Varro uyt t'Roomsche Rijck,
En oock Pausaen den Grieck ervaren wel ghelijck.

Hubertus

Hubertus Goltzius is overleden te Brugghe / in het Jaer ons Heeren 1583. oft daer ontrent.

Het leven van Pieter Vlerick van Coztrijck/ en Carel van Yper / Schilders.

HEt gheschiet t'somtyden / dat eenighe oeffenaers onser Consten van jeught aen / dooz Natuere / lust/en vernuft wozden moedich ghestuert/en ghetrocken / op te stijghen boven ghemeenen spooz en gang van ander hun lantslupden / oft tydtsghenooten / die hardt verweert blyben (om een daeghlyckx smal ghewin/daer magherlijck den cost upt vallen mach) volherdende in een slechte wyse van wercken/dat dickwilss geen Schilderen is weerdigh te heeten: maer so eenigh doeck-verwen/oft cleerschryven / datmen daer in der Stadt ghewent is/ en daer soo eenige Marctvolghende Cramers op zijn ghepast. Maer dit is te clagen/ datmen siet ghebeuren / dat wanneer sommighe edel gheesten / dooz arbeydt / vlijt en oeffeninghe / anderen hoogh overtreffende/ op den t'sop der volcomenhept zijn ghestommen / datse niet met raedsaem bedencken/en veel ooghde voozsichtichept over al om en sien / bewijl hun den weg van eere en voozspoet open en ten besten is / waer sp in de heerlijckste rijcke Coopsteden met hun verregen Stadtverrierende Consi / meest vzucht/voozdeel/eere/en ghewin souden moghen genutten / oft becomen : ghelyck oudts tydts d'Antijcke Schilders deden/daer voozen van wozdt vertelt/datse vlijtich de groote beste Steden socht en/en geen Schilder eyghen Lantschap verroos: maer was ghemeen booz alle Landen/ en alle Landen waeren hem ghelijck oft ghemeen. Daerom soudemen booz onbedacht moghen achten / die te seer verblindt / dooz een belaccheljcke ydel aencklevende begheerte tot gheboozt-plaets / oude smeerkende kennis des ghemeenen volcx/oft oock een lijmachtighe treckende liefde tot den Ouders oft vzienden/ die doch eyndlijck vzuchtloos wozt/ dooz dat sulcke lupden/dooz haest en licht ghemaeckte kennis / onversien in arem Houw'lijck / en swaer Hupsgesins last komende/den Ouders/ vzienden / oft qualijck hun selven redden/noch helpen en konnen: en blijven alsoo vast met 't Hooft in den sack sitten/onder t'harde jocke der vupl bekrosen armoede: beroopende al te dupz hun wulpsche versupmelijcke aangheboozen slofheydt / oft onwijsheydt /in desen gevalle / van soo traegh en slaeperigh t'hups te blijven sitten / te weten/sy die dickwils so veel verre Landen/en uptheemsche Steden hebben besocht/en berepst/ (nademael doch peders natuere hem tot eyghen Landt / en volck meest aenlockt / en dat het veelen ongheraden dunckt / by vreemdt volck als een verwozpen vreemdelingh 't leven over te vzenghen) dat sy by hupsonder 'tvolck van hun spzaeck en Natie / de ghebuersteden en Landen niet hebben eerst wel voorsien / en onderschepden / uptkiesende die hun beguaemst en nutst mocht wesen te woonen / boven eyghen Stadt oft gheboozt-plaets: niet soo heel hier in den Voghelen ghelijckende / die men seght/datse geern zijn daer zy ghebzoedt zijn: want hier teghen dient ghestelt het Italiaensche Spzeeckwoozdt / dat sinryckes stoffe heeft. Trisso é l'augello, che nasse in cattivo valle. Want sy seggben: T'is een arm Voghelken/dat in ellendich dal ghebzoedt is / om dat hem de ghewenthepdt tot een natuere wozdt / en treckt daer altijdt te blijven/ 'tzy hoe roudt / rouw / oft vzuchtloos Landt oft plaets is/daer het zynen lieven Moederlijcken bzoednest weet te zijn geweest: ghelijcknen oock eenighe sulcke slechte Voghelen siet / die altijt over al sotlijck/ghelijck als Campsalige repsers/oft arme Pelgrims den bijtenden couden Winter naevlieghen/en verselschappen / niet daende voozsichtelijck als Opvaer / Swaluw / oft sulck Somer-lievende ghevogelte/sich meer vermakende inden bloem uptaessemenden soeten Westen windt / als in den Sneeu uptspouwenden Noozden. Het vertellen die van Piemont / dat in't woest ghebergbte van den grouwsamen Alpes volck woont / daer het Jaerlijcx al vol Sneeus is / en comende beneden ter marckt om hun behoeflijckhept in den Steden / daer het Menschlijck is te woonen/grootlijck seer haesten en verlangen om weder in hun oude gewoon armoede en ellendichept te wesen / daer sy van Sneeu-water stadich te dzinché groote croppen hebben souden: des ick acht dese arme lupden by den verhaelde Winter-voghels zijn te ghelijcken: ghelijckmen daer by mocht voeghen/die in onse Const uptnemende gesinckt zijnde / in hun ellendighe gheboozt-plaetsen hun neder settē/daer hun Const qualijck bekent/beloont/en in eeren is. Een van dese was ten ongheluck Pieter Vlerick, den welcken was ghebozen te Coztrijck Anno 1539. zijn Vader was een Rechts-gheleerde / Taelman / oft Procureur / en siende zijn soon tot de Tepcken const geneghen/ bestelde hem te leeren by een Water-verwe Schilder/ bupten de Doozpijck Poozt / geheeten Willem Snellaert, die so wat beter was in de Const als ander Doeckschilders/die in de Stadt seer veel waeren/en ghemeenlijck zijn. Binnen desen middelē tijt hoozdemē veel gerucht vā de ongemeen cloecke manier van tepckenen en schilderē van Carel van Yper/ daer Pieter eyndlingh by was bestelt te leeren. Hier sagh hy heel een ander wijse / en begon hem daer nae te ghewennen / en maeckte Carel somtijts eenige groote cromme boeten / die maeckte Pieter dan noch meerder / om dat hem docht dat het te cloecker stont / en te beter was. Carel was niet groot van persoon/en was evenwel moedich / en cozselachtich/oft wat cozt vooz t'hooft. T'ghescheide op eenen avond/datmen daer t'Yper gewent is te backen pannekoecken / die sy kespen heeten / en dat elck de zyne met de pan moet omkeeré. Doe het dan Pieters beurte was / en hy zynen koeck opwierp met de pan om te keeren / comt den beboterden pannekoeck dē Meester black in zyn aensicht te vlieghen / dat hy de hitte wel mocht bevoelen/ en besmeert was. Pieter stont deerlijck en sach om dit ongeluck: doch dit passeerde met wat ghelijf. Op tenen anderen avont hadde Carel gasten/ en redelijck beschoncké wesende/ quam op den Winckel / toonende den gasten de schilderye : en alsoo Pieter de heerssenae zynen sin om lichten niet ton houden / nam zyn vupst / en sloegh Pieter vooz't hooft / dat hy ter eender zyde viel/en de keers met den Candelaer ter ander. Den jonghen dese onredelijckhept niet connende verdzagen/ is smozghens vzoegh van Yper nae Coztrijck ghetrocken / sonder zijn Meester adieu te segghen. Den Vader / die een strenge Man was/en zijn soon niet willende gelooven/dat het soo toeghegaen was/bekeef den jonghen vast / zijn werch loopen bescheidende/ en seyde / dat hy niet veel deughen en soude/nam straxx een Peerdt en trock nae Yper: Daer most den jonghen/hoe moede hy was/mede/ en zijn als ick meen vijf mijlen weeghs: want den Vader woudu de waerheydt gaen onderstaen. Daer geromen/vondt wel dat Carel niet veel wist te segghen/ dan groot ongheluck hadde: Doch gaf den Vader zijn soon in teghenwoozdicheydt gheen gelijck. Carel voldaen zijnde/nam den Vader Pieter mede: t'hups gheromen wesende/ gaf hy Pieter weynigh oft schier geen gelt/en geboot hem heen te trecken zijn avontuer te soecken/ en hem selven te gheneeren. Dus is den armen jonghen / die noch maer ontrent twaelf oft veerthien Jaer oudt en was/ eyndlingh gheromen by Merchel / en was Sondagh oft heylich dagh dat t'volck bupten der Stadt quam wandelen /, daer sat Pieter op den wegh en ruste de en gelijck de Jeught upt vzienden en kennis wesende/ en geen heenromen wetende licht bedzoeft is / sat vast en weende/des eenige voozbygangbers vzaegden waerom hy wrende/ en of hy gheen ambacht con / en dergheljcke. Pieter seyde / hy was een Schilder: En gheljck te Merchel altijt oock veel Water-verwers zijn / werdt van eenighe van desen mede ghenomen. Sy hadden daer eē maniere dat hun doecken dooz verscheyden handen mosten / d'een maeckte

maeckte tronien/en handen/d'ander de cleeren/oft Landtschap/soo werdt Pieter gheselt te maken compartimenten/ daer dan schrift in quam/waer in/ en in ander hy hem so wel droegh / dat ander Schilders Pieter sochten van den Meester t'ontrecken/en begonden om Pieter te kyben / en twist te hebben. Hy hem dan bevindende sulc een Meester te wesen/trock wech van Mechelen na Antwerpen: want hem docht hy hoefde nu niet te sorghen. T'Antwerpen quam hy by een Oly-verwe Schilder / die stelde hem te copieren een Serpent-bijtinghe van zijn handt / en vraegde Pieter of hy die handelinghe wel volghen soude / en alsoo 't een handelingh was die Pieter docht nouw voor Katten noch Honden te deughen/sepde ja. Hier en is hy oock niet langhe ghebleven/ en is so van den eenen op den anderen winckel geraect/ oock eyndlingh by Iaques Floris, den Broeder van Frans. Hier hielp Pieter met zyn mede-discipels hun Meester op eenen avond een boots stellen: want Iaques zyn broeder van verre kennende met licht aencomen / schicte dese knechten met bloote Kapieren schrettende op de steenen nae Frans toe / en deden hem wel dapper loopen: Want Pieter begon al Manlijck te worden/en is voort uyt 't Lant getrocken/ eerst in Vranckrijc/ van daer in Italien / en hiel hem eenen tijdt langh te Venetien by Tinturet, die aen hem en zijn dingen goeden sin hadde/ ghelijck hy ock aen des Meesters: en het schijnt wel/had hem 't hooft niet soo groen gheweest/ en tot verder reys niet ghenepcht / hy hadde met de dochter van Tinturet Houwlijck aengegaen/ daer hy wel toe had mogen comen: dan is van daer in ander Steden gherepst/ en gecomen te Room. Hy dunckt of hy een repsghesel had van Antwerpen/ gheweten Hans in den boogh. Hy is ock geweest te Napels/siende al die vreemdicheyt buyte Napels te Puzzuoli, en elder. Te Room conterfepte hy veel frap gesichten van der Stadt op den Tyber/ ock het Casteel S. Agnolo, en veel Rijnwijnen/ want hy sepde/ als hy geen gelt en hadde/most hy Rijnwijnen tellen: dese waren uptnemende metter Pen gehandelt/en met sulcken aerdt en kloeckheyt dat het niet te verbeteré was / het was schier op de manier van de Pen-handeling van Hendrick van Cleef. Dese stucken heb ick ghesien dat hy hadde rondtom den Winckel opghehanghen: maer mostse weder wegh nemen / om dat sy hem Room te seer in 't ghedacht hielden / en dat hem soo seer moeyde daer niet noch te wesen : doch hy ronder beter ghelt winnen als bewaren/ met zijn mede Nederlanders/ die seer op dé goeden Wijn verlinghert waren / datter dickwils niet veel t'over en was. Verlieten hun eens op malcander/ meenende elck dat een anders buydel wel ghespeckt was: En als men 't ghelach betalen soude/ hadde niemant ghelt. Wat hadden sy te doene? Gaven den Weerdt al hun nederbasen/oft coussen te pandt/ namen swartsel/en maerten hun beenen swart/deden hun schoenen aen/en bonden de cousebanden aen/gingen so heen/ en het geleken seer fijn hosen te wesen/ die heel dicht aen de beenen passen. Yemant hadt wat onder handé/ dat schier op was ghedaen: dit voldaen/vercochtent / en ginghen hun hosen lossen. Te Room heeft hy noch veel dinghen gheconterfept na den Antijcken/en nae Michel Agnels dinghen upt 't Oordeel / en noch zyn rondt. Hy schilderde ock eenighe ordinantien / te weten / dry Coninghen/met aerdighe Rijnwijnen/met veel cleen ghemcht van beeldekens/ en dergheljcke / ghewemende hem te werken van alle manier van Schilderen: Wrocht ock veel op 't nat. Was met Ieronimus Mutziano tot Tivoli/ alwaer hy in de Lantschappen van Mutziano, in't Paleys van den Hof/ de beelden en Historien maeckte: waer by te bedencken is/of hy handelinge hadde/en erbaren was in de Const. Hy was te Room ten tijde van Paus Pius de vierde. In zyn afcomen had hy vreemde en sorghlijcke aventueren. In Duytslandt repsende/en logerende met sijn medegeselle in plaetsen/ daer 't volck op een wepnig nae / die in de Herbergh vast vraghten en droncken/al upt gestoven was/en mosten slapen op bedden/daer men eé wepnig te voor de dooden af had genomen/ doch hy doch alsoo't Godt gaf/hadden geen letsel. Int optrecken gheschiede hun een clucht in Italien / in een Stedeken/ daer sy aen een Schilders Winckelken om wert hadden gevraecht:en den meester geen hebbende/ waré voort gegaen/ en wederom gewenckt: want een Heer oft Borgher vraeghde den Schilder/ wat dat voor ghesellen waren. Hy antwoorde / Schilders / die werck soecken. Desen wildese te wercken gheven/ lietse daerom wederom roepen. En also d'Italiaenen van boven met der hant nederwaert wencken / en niet van onder op/dat daer voor vilepnichept wort gheacht/meenden sy / men wees datse hun werck maken mosten: Des waren sy in twijffel: of sy op den loop wilden/ denckende of sy't onwetende erghens in mochten hebben verkerft: doch werden bevindende/datmen hun wederom riep. Als nu Pieter weder in Vlaender in zijn gheboort-stadt ghecomen was / werde van zijn oude kennis blijdelijck ghewelcomt / begon vast te maecken Water-verwe doecken / die by eenighe van de Schilders (die wat meer kinnis hadden als ander) met groot verwonderen waren aenghesien. Hy maeckte op eenen langwerpigen Doec een Serpent-bytinge met groote beeldé/ die seer wel stondt en ghehandelt was: een vier Euangelisten/daer aerdige tronien/een verroerende handt op een Tafel liggende / en fraey laken in quam: oock in eenige tronie eé ander besiende met grooten ernst. Noch eenen doeck van een Iudith, daer sy Holophernis hooft in de male steert/welck doode hooft uptnemde was Noch een Crucifix in de hooght/ met Maria en Ioannes, met fraey en aerdich laken/en alles wel geschildert: den dooden Christus hingh heel anders als men hem gheneenlijck siet van ander Schilders gedaen/soo heel had hy hem gemaert neder geswarkt/gelijc een doot lichaem genepgt is te doen / daer de beenen/oft knié niet recht blijvé staen/ als veel Schilders ghewent zijn te maken. Maer daer hy oot seer uptnemende in was/dat was in Metselrije/ en te schilderen Temp'en/ en Prospectiven/ dat ick wel mach segghen/ nopt geen gesien te hebbé so aerdich gehandelt/so wist hy die Colomné met soete Marmor-vlecken hoogen/ diepen/ en canaleren/eenen uptnemenden welstandt te gheven/ desgheljcx vloeren/en ander omstandicheden / met een seker graceljcke soethept. In dese Tempelen maeckte hy eenighe Historien: Onder ander/ was van hem ghedaen seer versierljck / daer Christus Coopers en vercoopers uytjaeght/met veel cleen gherucht van beeldekens/ die menigherlep actien deden: Daer waren oock eenighe Antijckse backen / met water / en Visschen / daer kinderkens mede speelden. Somtijts maeckte hy een heerljck Coningljck Paleys/daer Salomon in een heerljck ghestoeldt en throon zijn eerste Vonnis dede / over het levende Kindt de natuerljcke Moeder kenljck maeckende. Oock daer Maria gheboodtschapt woort / stoelen en koetse als van hout seer aerdich ghesneden wesende / met een insien in een ander Camer / alles seer wel en cluchtich gehandelt. Hy maeckte oock d'Historie van de seven gebroeders der Machabeen / daer sy ghemartelriseert / en wreedljck gedoodt worden/ seer werckljck gheordineert en gheschildert. Hy maeckte oock een Susanna, met den boeven/dat alles seer werckljck stont/ met een versierljcke Fontepne / welcks back/als een schulp van Marmor/was ghedraghen van Zee-Goden oft Goddinnen met gedeelde visch-steerten/ van Coper / welck Coper gaf verschepden glansen / en was te som plaetsen groen oft mosschich vã t'water. Hy schaend' hem oock niet / pet te schilderen nae Hint van Titiaen, te weten/daer Ioseph van Putiphars Hupsvrouw wort nae t'bed ghetrocken / en hy ontvliedt: En de Boodtschap in de hooghde / van een Italiaen ghesneden / daer den Enghel met d'een handt om hoogh wijst/en met d'ander zijnen schoot / en een Lelie ghevat heeft: En daer in den schijn een deel Engelen met den heyligen Geest afcomen: daer had hy die dryvende wolckskens/en straelē over de Metselrije doorschijnich soo wel ghedaen / en met sulcken welstandt / dat het niet te verbeteren was: Desghelijcx alle die beelden/

lakenen / tronien / en naeckten / waren wonder net en levendich ghehandelt: So was de Metselrije en vloer / dat ick gheenen moet en hebbe veel beter van Water-verwe te sien. Dit selve maecte hy oock in 't cleen van Olp-verwe / voor eenen Brouwer / gheheeten Ian Bonte, dat seer wel stondt. Hy maeckte noch van Olp een ighe Marp-beeldekens in 't cleen / van grooten welstandt: en eenen grootachtighen naeckten S. Ieronimus, liggende als geknielt / en met den voorsten ernst rustede hy / d'handt leggende op een dootse-hooft / so datmen 't rozpus van ter spden sach / met eé deel van den rugghe. Dit hadde hy ghedaen nae 't leven / wesende goet werck. Noch maeckte hy een Kerck-baen van Sinte Barbara: Op d'eé spde / daer sp staet met den Palm-tack: Op d'ander spde / daer sp onthooft light / en den Vader met 't swaert van den Duphel in de Locht werd wort ghevoert: Dit was van Olp-verwe. Noch maeckte hy een Passp-stuck / te weten eenen naeckten Christus, sittende op 't graf / met alderley Passp-tupgh / ghelijck men in den Vasten voor den Altaren pleeght te stellen: Dit was met al zpn bywerck seer meesterlijck en wel ghedaen. Het waer my niet wel mogheliick alle zijn wercken te verhalen / die bysonder van Water-verwe seer uptnemende constig waren. Maer wat baet het? Al had hy Apellis, oft een van den besten Antiecken Schilders ghewees / daer waren in dat Coztrijck gheen Talenten voor hem ten besten: Conde hy een van zpn Doecken dzy oft vier pondt verkoopē / daer was seer veel rorps van. Hy vondt hem ghehouwt / en begon wat ghesint te crijgen / soo dat hem ten lesten een oorsaeck quam aenbieden / om te Doozrijck te woonen / met een werck voor eenen Canonick / geheeten Monseur du Préz, tot een Epitaphium, waer van de Tafel was een Verrijsnis: Dese maeckte hy te Coztrijck / was een redelijck groot Penneel / 't welck ghedootverwet zpnde / is in de Son gheborsten / dat het herlijmt en gheschaeft zpn most / hadder veel moept mede / en was een fraep ordinantie. Trock ten lesten na Doozrijck / ontrent 't Jaer 1568. oft 69. Dit was so veel (ghelijck men seght) ghecomen van de Helle in 't Vaeghuper / want daer was voor hem wepnigh ten besten / om dat het oock gheen rijcke Coop-stad en is / en dat die Walen wepnigh verstandt van onse Const hebben / daerom oock wepnigh liefde: want hy van dat groot stuck van Olp-verwe maer dzy pondt Vlaems en hadde. Daer nae maeckte hy te Doozrijck de deuren / ende alle het hout-werck oock stofferende / op een aerdighe maniere verguldende al wat verguldt most wesen / en 't rouwe hout met bzuyn Oker / oft roet / van Lym-verwe aenstrijckende / maeckte metter steck hier in maelgien oft streecken / als of het eenigh bzeemt hout waer gheweest / 't welck vernist wesende seer wel stont. Maer aleer hy te Doozrijck noch com dzy worden / en hadde hy gheen clepn moepte: Want die Schilders daer oock een Gildt hebben / met Deken / en ander Officiers / en doen recht op hun epghen handt over dinghen / die de Const oft hun Gildt belanghen: En daer mach niemandt comen Schilderen op zijn selven / oft winckel stellen / hy en moeter gheborgen zpn / en eenighe Jaren onder een vyp Meester hebben gheleert / en derghelijcke affschuttingen die sp hebben / om een weerdinghe / hoe constigh hy oock is / bupten te slupten: ghelijck sulcx te Parijs / en meer groote Steden / heel onverstandelick in 't gebzuyck is. O Pictura, edel en alder vernuft-barenste Const in der Naeture / Moeder aller vercieringhen / en Voedster aller edel deuchtsamer Consten / die geene uwer mede-susters / die men byde Consten noemt / te wijcken hebt / die hy den edelen Gzierken en Romeynen soo heel in weerden waert / en u constighe Oeffenaers over al soo heel welcom / wel ontfanghen / en van den Heeren en Overste soo gheern voor Borghers aenghenomen. O al te ondanckbaer teghen woordighe Eeuwen / datmen door aen dzinghen van onaerdige bzodders / sulcke schandlijcke Wetten / en derghelijcke afsonstige ordeningen / in den Steden plaetse heeft ghegheven / dat over al schier (sonder schier alleen te Room) van

Goreelen zijn, dat de Peerden aen de hals hebben, om by te trecken.

van de edel Schilder-const wordt een Gildt ghemaeckt / gelijck men van alle plompe hant-wercken en Ambachten / als Weven / Pels-naepen / Timmeren / Smeden / en derghelijcke doet. Te Bzugghe in Vlaender is t' Schilderen niet alleen een Gildt: maer daer onder wort oock begrepen het Gozeel-maken. Te Haerlem / daer altijdt veel edel gheesten in onse Const zijn geweest / daer zijn de Ketel-bouters / Tin-gieters / en oude Cleer-vercoopers / onder het schilders Gildt. Hoewel deze twee Steden oorsaeck by bzenghen / waerom het gheschiedt is: soo is het evenwel soo verre gecomen / datmen haest wepnich onderschepdt maeckt tusschen schilderen en schoen-lappen / weven / oft derghelijcke dinghen: want het moet oock (ghelijck het onwetenheydt en onverstandt geern heeft) een Gildt wesen / en moet (daermen't noch gherrijghen can) met gheit ghecocht worden. Dan moeter pzoef zijn ghedaen / ghelijck Kist-maeckers / Cleer-maeckers / en ander Ambachten doen: want (dat noch plomper lupdt) wordt oock een Ambacht gheheeten. O edel Schilder-const / waer ist met u ten lesten nu gheromen? En hoe wepnich worden uwe edel Oeffenaers / onder die nou een wepnich schaduw oft schijn der Consten hebben / onderschepden? Groote Kepsers / Coningē en Pzincen / plochten u niet alleen in grooter / hoogher weerden / en eeren te hebben / en Stadts rijckdommen voor u te gheven: maer self u edel oeffeninghe te ghebzupcken. Nu zydy ten lesten met het Peerde goreel-maken / Tin-gieten / Ketel-lappen / Glas-maecken / en oudt Cleer-coopen / een Gildt ghewozden: dat welcke nu Pzincen / Heeren en Overicheden / in den Steden niet alleen lyden / maer bevestighen / en doen sulcke Ordinantien / u / o edel Pictura, tot smaet en oneere / onderhouden / en in't ghebzupck blijven / niet bedenckende / dat hun oneere hun geen eere en is / noch geenen lof by bzenghen can. O al te seer ondanckbaere tyden. Pieter Vlerick most oor zijn pzoeve doē / welck was een doeck van Water-verwe / een seer aerdighe ordinantie van een Kinder-doodinghe. Voor aen was een gerupmel van Soldaten / en Vzouwen met den kinderen / op eenen voorgrondt van Metselrye. T'verschieten was een insien van een Stadt oft Marckt / met seer aerdich gebouw van hupsen / en cleen ghewoel. Hier in sagh myn Heer den Deerken met die ander hoetelaers wel soo diep / offsp op eenen slijpsteen hadden staen sten: doch was het goet geschouwt / tmacht voor pzoeve bestaen / en hy Meester wesen: hoewel dat het (als verhaelt is) Pieter veel moepte coste. En souder oock niet toegheromen hebben / sonder den voornoemden Canonick / die den Bisschop van Doozrijck te hulp nam / dat sp ten lesten / doch noode / bewilligden. Pieter dan te Doozrijck woonende / nam al aen te doen watter quam / niet alleen ronde Beelden te stofferen / maer oock blaesbalcken verwen / en derghelijcke / dat te claghen was / dat hy gheen oorsaeck hadde / zijnen tijdt en Const aen pet besonders te gebzupcken: dickwils wenschende / dat den tijdt mocht comen datmen segghen soude / Meet my / Meet my / gelijck als men dzinght in den dueren tijdt om Coozen / daer elck om zijn noodzuft laet om 'teerst meten / dat hy soo mocht te doen crijghen. Hy maeckte somtijdts een Conterseptsel voor cleenen pzijs: Oock voor eenighe Nonnekens een Altaer-taefel / van Olp-verwe op doeck / wat langhwerpich / met in't midden een opgaende bierrant / wesende een Crucifix: op d'een zijde voor aen sat den eenen Moozdenaer op een karre / met een Biecht-Vader by / die hem scheen te troosten: ander graefden den put om 't Cruys in te stellen: een lagh met opgheslooften arm / om upt den kupl te haelen / het zp steen oft pet dat 't graven verhinderde. In den midden / een wepnich in't verschieten / had hy Christum ghemaeckt aen't Cruys. Achter upt een beroerde donckre lucht bzacht hy eenen schijn / die 't beeldt van ter sijden bescheen / soo dat den Christus meest al overschaduwt was / ghelijck hem noch Tintueretten geest en inventien in't Hooft laghen / dat evenwel voor den Schilders oft Const-verstandighe niet onbevallijck en stondt: doch had-

den de slechte Nonnekens daer geen vermaken in. Verder in't verschieten waren eenen hoop doende den anderen Moozder te cruyē: Mooz dobbelaers/ en alderley onstandt / was seer versierich: Daer quamen oock Peerden in die schoon toppen hadden. Dus danigh werck quam noch seer selden upt / dan wel somtijts pet van cleene weerde/ oft daer niet veel op en sat. Hy hem dus bindende in dese nouwichepdt / werdt oock den anderen ghelyck / dat hy niet wel mocht lyden / dat ander van bupten daer souden comen Meester worden/oft maer eenighe Conterfeytselen maecken. Werdt oock ghesint tot pleyten / en hadde eenighe Pzocessen soo teghen 'tGildt / en anders: des hy booz eenigh Pzocureur een heel Camer van Gzotissen (daer hy oock uptnemende in was) schilderde / dat groot gheldt weerdigh was / op dat zijn saecke met aller macht boozt mocht zijn ghedzeven / soo datmen hem dagheliickx sagh achter straet met een deel papieren / en bzieven in de handen/ oft self een Taelman/oft Pzocureur waer gheweest. Hy was oor seer verstoozt op eenen Schilder Michiel Gioncquoy, die cozts van Room ghecomen was: desen was van Doozniick/en hadde te Room seer veel coperkens ghe schildert / meest wesende cleen Crucifixkens / daer hy de pons af hadde / en copieerder aldus hy menichten / en hadde een maniere die seer netkens en scherp te sitten fijnelen: achter was niet veel als eenen swarten grondt / en onder wat aerdtrijck. Hier mede con hy redelijck verdienen/want stonden den Spangiaerden en anderen wel aen. Van hem wozdt oock verhaelt in't leven van Sprangher. Desen hadde veel te seggen op eenen erm van den Christus, in de verrijsinisse van Vlerick, in d'Epitaphie van Monsuer du Préz, daer booz van is ghesepdt: welcken erm hy niet alleen dagheliickx berispte/ maer toogh toe / en gingh hem met de verwe verderven / oft nae zijn meeninghe verbeteren/ een groote verwaenthepdt en sotte eergierichepdt van soo een / die wepnich tepckeninghe/verstant/en inventie hadde/sulcken vermetenheydt te bestaen / in een Stadt/daer den Man woonachtich levende / en tegenwoozdich was: so dat natuerlijcker wijse te spzeken / Vlerick geen cleen oozsaeck en hadde / hier over seer t'onbzeden te wesen: want het een uptnemende onbeleefthept was / van een die so wepnigh in de Const bp hem was te ghelycken. Hy heeft noch in't lest ghemaeckt een Venus, daermen seght / dat hy met het naect zijner Hupswouwen hem hadde beholpen/dat een stuck was dat seer was ghepzesen: maer (als ghesept is) hy was ter plaetsen daer zijn vercregen Const hem wepnigh nut oft voozdeel dede: oock den opstyghenden krijgh/en 's Landts inwendighe beroerten en verderfnissen/ en deden hem geen voozdeel. Hy is tusschen Coztrijck en Doozniick ghebanghen ghewozden van 'krijghvolck / en hadde veel suckelinghe. Hy hadde twee of dzy seer schoon dochterkens / daer hy ghenoeght in hadde/wat op zijn Italiaens te sien ghehulselt en gecleedt gaen: dese stozven van de Pest/ soo dat hy ten lesten oock aen de selve sieckte is gestozven Anno 1581. op den Vasten-abont dagh / oudt wesende 44. Jaer en half. Hy was een Man van wackeren gheest in de Const / hem selven niet veel achtende/en sepde dickwils tot mp / die wat meer als een Jaer by hem woonde: Dat ick wist dat ghy ghe en beter Meester soudt werden als ick/ick soude u raden daer upt te scheyden. Dickwils pzees hy Frans Floris, en ander seer / en sanderlinghe d'Italiaensche Veronees /Titiaen, Tinturet, Raphael, Coretzo, en ander meer: Hadoock veel te segghen van een schilderije tot Cramona in de Kerck / wesende een Crupcinge Christi. Ic rost hem/ om dat hy mijn tweede / en leste Meester was / niet versweghen laten/dewijl zijn werken meest zijn te Doozniick en Coztrijck/die niet te veel en zijn / en nerghen meer / oft wepnigh ghesien wozden: oock om dat hy (die in alle deelen der Consten verstandigh / en op alderley manier van wercken herbaeren was) sulckx wel verdient/op dat zijnen naem eerlijck en gheruchtich/der onsterflijckheyt bevolen / en epghen blijve. Doe hy noch

noch te Coztrijck woonde / had hy een Discipel van aldaer / gheheeten Lowijs Heme, die hem seer wel nae quam/ besonder in te schilderen Metselrijen / en Pzospectiven/ en is wel de best te Coztrijck in onse Const. Hier mede laten wp Pieter Vlerick berusten/en keeré tot zijnen tweeden Meester Carel van Yper/ daer wp booz een wepnigh van hebben verhaelt. Hy was van Yper: doch den tijt zijner gheboozt is mp onbekent: weet oock niet by wien hy geleert heeft. Hy hiel zijn wooninghe tot Yper / daer hy verscheyden dingen ghedaen heeft / als ghevels van hupsen/ Kerck-tafelen/ en verscheyden dinghen / bupten in eenighe Cloosters / daer onder ander pet op het nat kalck ghedaen van hem soude wesen. Te Doozniick in eenigh Canonicks hups / heb ick gesien een Bekeeringe Pauli van wit en swart / groote beelden: Heb oock ghesien een Verrijsnis van Olp-verwe/op een Pennecl/ ghelyck tot een kasse/ op een tresooz te sitten / dat niet qualyck en was gehandelt. Op eē Dozp by Koesselaer/Hooglede geheeten/was van hem in de kerck een groot oozdeel van Olp-verwe/ daer hem zijn Discipel Claes Snellaert, den soon van Vlericks eersten Meester / gheholpen heeft in eenig verschietende dingen in de Locht/en anders. Desen Claes was soo taemlijck van Tepckenen / Metselrije / Compartimenten / en ander versieringhe van tieraten / en is Anno 1602. oudt in de tsestigh Jaren / te Doozdecht ghestozven. Ick heb oock van Carel gesien een Oozdeel / getepckent op een lombaerts bladt / ghedaen met de Pen/en gewasschen/t'welck Carels Weduw een Schilder / die haer Man had helpen bewaren / had ghegheven / dat ick acht d'ozdinantie van dit mocht wesen: Het was seer versierlijck/en wel aerdich ghewoel/ wat Tinturet-achtich: den Christus sat op wolcken / en hadde onder hem de tepckenen oft Dieren der vier Euangelisten. Hy tepckende oock veel booz Glas-schrijvers. Te Gent in Sint Ians Kerck / is van zijn tepckeninghe / een schoon venster van eenen Kerstnacht/dat een fraey en wercklijc stuck is. Hy hadde Italien/ en ander Landen besocht/en was over al in Vlaender zijner Const halven seer gheacht / en ghepzesen / want hy heel in seer uptnementhept / by anderen inlandtsche Schilders vā aldaer af stack/ en upt nam: doch soude by ander overlieghers / in Brabandt / en Hollandt/ qualyck t'veldt hebben mogen houden. Hy was een Man / die vast kozsel / en swaermoedich was. Het is ren lesten geschiet/dat hy is gecomen te Coztrijc/ alwaer die schilders hem groote vzintschap en goet onthael deden: en t'samen aen goet chier maecken wesende / werden te clappen / en te boerden d'een met den anderen/van hun Pzouwen/en wat kinderen sp hadden: Pzaeghden onder ander Carel na zijn kinderen. Doe wert ghesept / dat hy een seer schoon Pzouw hadde / maer creegh gheen kinderen. Waer op pemandt onder den hoop sepde: Carel, ghy en zijt niet weert dat ghy leeft/sulcke een Pzouwe/en geen kinderen te hebben / oft te maecken. Dit woozt (soo men nae bevondt) had desen swaermoedighen Mensch so ter herten ghenomen / dat hy't niet en con lyden / van hem setten / noch vergheten / wat pzucht oft ghenucht sp om zijn vermaken deden: Sp ginghen nae den middagh wandelen bupten langhs de Leye/ een Riviere die booz Coztrijck loopt. Doe sepde Carel: Ick wouw dat ick laegh in den grondt van dat water. En gelijck het in den Somer en heet was / meenden sp/dat hy lust hadde te swemmen / en hem te vercoelen / in dat claer schoon water. Des avonts weder ghecomen wesende in de Herbergh / oft ter plaetsen daer sp te woozen by een waren gheweest/ en weder aen dzincken over maeltijdt: Carel altijdt even swaermoedich/en truerigh sittende/ en sp hem tot vzoplijck zijn vermanende / was een die't hem eens pzacht / oft toe-dzonck/ en uptghedzoncken / pzaeghde wat hy begheerde/wit oft root: want sp dzoncken witten en rooden Wijn. Carel hadde een mes onder Tafel in zijn handt / en stuppende gaf hem selven een wonde in't lijf / latende het bloedt loopen op de Tafel/ segghende: siet daer is roodt. T'gheselschap dit siende / was gheheel

verbaest / grepen den Man aen / den welcken verhaelde t'voorspraeke woort / dat hy niet weert en was te leven. Hier waren sy al seer begaen en beroert van sulck grouwlijck stuck / en vreesden oock dat Justitie dit vernemende / en hy soo stoxf / soude moeten buyten by t'gericht oft galgh ghehanghen worden / dat te groote schant soude wesē voor de const: des sy hem in der nacht ter Stadt uyt creghen / in een schuyt langhs de Lepe / en brochten hem in een Clooster / dat Gheestinge heet / dat een vrydom is. Sy verbonden / en troosteden hem so sy best conden: want de wonde was soo heel diep niet / om dat 't mes op een ribbe was gecomen / en so wat afgeschampt. Somtijts scheē dat het wat wesen wilde / dat hy hem wat stellen en bedencken soude / verlaeghde zijn dwaes heydt / seggende: Wat heb ick ghemaeckt? Dan quam hem weder wanhope en raserije in't hooft: dan begheerde hy Papier / en teyckende alderley ghespoock / seggende: dat hy verdoemt was. Die hem bewaerden / te weten / Olivier Bard schilder / ghebooren van Brugghe / en ander / hadden ghenoech te doen hem vast te houden / sulckē gewelt hy dede met hem te wringen / dat de wonde t'elcken open boxst / en argher wert: en aldus in sulck een rasende wesen eenige dagen en nachten volherdende / is ghestoxven / ontrent de Jaren 1563. oft 64. Eenige willen segghen / dat hy te Room oft in Italien hadde een ander getroude Vrouwe / en dat hy over zijn wantrouwicheyt altijt swaermoedigh en becommert gingh / d'eerste Vrouwe soo bedrogen en verlaten te hebben. Summa / hy is dus ellendigh en ongevalligh gestoxven / en daer in't Clooster begraven. Hier heb ick nu den Discipel voor den Meester gestelt / 'twelck my soo voor quam / en is my te meer te vergevē / om dat dē discipel zijn Meester heeft in de Const overtroffen / en dat het mijn Meester is gheweest / doch nae den tijt van het sterven te reeckenen most Carel langhe voor gecomen en ghestaen hebben.

Het leven van Anthonis van Montfoort / ghesept Block-landt / Schilder.

HEt schijnt of een claer treflijck ghe-slacht / al is het t'sommijden gheco-men tot leeghen / afgangh door teghen-vallighe aventuer / noch veel tijt sulcke vriendlijcke Hemel-gunst is toegedaen / dat wel ghemeenlijck eenighe daer van geraken op te climmen tot besonderen deughtsamen eerlijcken graedt. Ghe-lijck gheschiet is Anthonis van Mont-foort / welcken voorspronghlijck zijn af-comst heeft vanden Heeren Baronnen / en Borgh-graven van Montfoort: soo d'eersame Heeren der Stede vā Mont-foort / my zijn afcomst in het lange met ghetuygh'nis van hun Stede-zeghel hebben te kennen gheghe ven / en bevestight. Sijn Vader was ghenoemt Mr. Cornelis van Montfoort / ghesept van Block-landt / om dat te dier plaetse zijn Voor-ouders seker leen-goet ghehadt hebben / als oock mede naer een Dorp en heerlijckheydt / gheleghen tusschen Gorcum en Dordrecht / ghenoemt ne-der Block-lant. Hy was langhe Jaren Rentmeester van den Heer van Hae-ren / en den Baron van Moerlammez / en naemaels Schout der Stede van Montfoort. Dus onsen voorgenomen Anthonis hiet van Block-landt / nae de plaetse by Montfoort / Block-landt gheheeten. Welcke Heerlijckheydt d'Heer van Block-landt / Neef van An-thonis, Ao. 1572. stervende sonder kin-deren / Anthonij middelste Broeder (we-sende dier tijdt Pensionaris der Stadt Amsterdam) heeft ghegeven by Testa-ment. Anthonis was geboren te Mont-foort in't jaer 1532, en heeft t'begin der Schilder-const geleert te Delft by zijn Oom / gheheeten Hendrick Assuerusz. een ghemeen Meester: doch redelijck goet Conterfepter. Block-lant hier by eenighe Jaren zijnde geweest / en alsoo Frans Floris seer gheruchtigh was / wert hy nae zijn groote begheerte by hem be-stelt / alwaer hy binnen den tijdt van twee Jaren in zijn leeringe is toegena-men. Wederom te Montfoort gekeert wesende

wesende int Jaer 1552. heeft tot spuen 19. Jaren hem begheven in Houwlijck / met de Dochter van een treflijck Borgher / wesende aldaer Burger-meester en Kerck-meester: By dese creeg hy ghеen kinderen. Hy quam woonen te Delft aen den langhen Dijck / daer hy noch grootē blijt dede / met stadich meer en meer ondersoecken / en oeffenen sich in de Schilderkonst te verbeteren / in-venterende / schilderende / teyckenende / en conterfeptende seer wel nae't leven naeckten van Mannen / en meest Vrou-wen / om alle ontrecken / musculen / en ander binnewerck / poeselighe soet-heyt / verwer ghedaenten / houwen uyt-geven / verheffen / en swaddzigh neder-setten deg naeckten vleesch: oock alle werckingen van lijf en leden natuerlick uyt te beelden / en te verstaen. Hy wiert door sulcken blijt en opmerckige waer-neminghe uytnemend' en gheschickt in naeckten / laeckenen / tronien / en an-der deelen der Consten / en door zyn seldtsaem cloecke wercken seer beroemt en gheruchtigh. Hy hadde veel groote wercken te doen / als die tot groote din-ghen ghenepcht en lustigh was / deg hy op dien tijdt ghenoegh hadde zynen lust te ghebruycken / in groote Altaer-ta-felen / deuren / Tafereelen / Doecken / en derghelijcke. Conterfeptselen nae 't leven dede hy selden oft wepnich / als die te desen deele niet veel roems oft naems en begheerde / hebbende sijnen sin bysonder op ordinantien: hoewel hy een goet Meester wesende / oock uytne-mende nae't leven dede. Ghelijck als waer te maecken is met een paer Con-terfeptselē / van zijn Vader / en Moeder / die met een veerdighe maniere gedaen / en uytnemende zyn / besonder deg Va-ders tronie met den baerdt / welcken op een schijn-doenlijcke wijse seer aerdich is ghehandelt. Dese zyn te sien t'Am-sterdam in de Warmoes-straet / ten huyse van d'Heer Assuerus, Heer van Block-landt / Neef van onsen Block-landt. Nu Block-landt volghde seer in handelingh de manier van zyn Mee-ster Frans Floris. Hy hadde oock een wijse / ghemeenlijck zyn dinghen te ver-dryven met vederen uyt wercken van Ganssen en ander ghevogelt / daer naer in den diepselen met den Puncteel t'art-seren / soo in laeckenen als in naeckten. Laecken / handen / voeten / en tronien dede hy seer aerdigh / daer door zyn din-ghen in welstandt seer verschoonende. Daer neffens was hy seer ghestig van hayr / dat den tronien grootlijcks ver-ciert: Oock van ouder en ander Man-nen baerden: Hy was oock maetlijck in zyn cieren. In den kercken tot Delft zijn van hem gheweest verschepden heerlijcke Altaer-tafelen: Onder ander oock eenen boven al uytnemende ter Goude / wesende S. Iacobi onthoofdinge. Dese schoon dingē zyn merst door blin-den yver en onverstandighe raserije in de oyverighe Beeldtstormінghen ver-nielt / en door Barbarische handen den ooghen der Const-lievenden nacomers berooft / so datter wepnig is over ge-bleven. Tot Wtrecht zyn van hem te sien eenighe Tafereelen / en Altaer-deu-ren: Onder ander ten Huyse van Jof-vrouw van Honthorst / dicht achter den Dom / is van hem een groot schoon Tafel met twee deuren / uyt en inwen-dich geschildert: De binnen Tafel we-sende de Hemelvaert Mariæ, voort in de deuren Kerstnacht en pet anders / van buyten Marien hoodtschap. Tot Voy-drecht op de Doelen / zyn van hem ee-nighe schoon dinghen / van de Passie oft Cruytinghe Christi, die heerlijck aen te sien zyn. Aengaende de manier zyns le-vens / hy was een stil blijtigh Man van aert / niet te prachtich in zyn dracht: maer suyver / puntich / en zedig / houden-de in zyn huys onder zyn gesin een seer-ker statighe bequaem orden / en ma-nierlijcken reghel / hebbende by den lui-den een eerlijck groot en achtbaer aen-sien / gaende eyndlijck altijdt met een knecht oft dienaer achter hem / als zy-ner afcomst ghedachtich wesende. Hy hadde een seer aerdighe wijse van doot-verwen / als met een stuck tot litteycken ghetuyght can worden / dat te sien is tot Leyden / ten huyse van den Consti-lievighen Pieter Huygheſſen, in de gul-den Klock: daer op een boven-camer is een badende Bersabea, met meer naeck-te Vrouwen / van Block-landt gedoot-

verwe/ en onvoldaen ghelaten: welcke dinghen in meerder weerden zijn te houden als die voldaen zijn / ghelijck sulckx in den ouden tijt meer bevonden is ghewoꝛden. Block-landt gedurende den tijdt van zijn eerste Houwlijck/ hem vindende sonder kinderꝛs en langhen tijt van grooten lust gepꝛickelt/ de vermaerde Roomsche en Italische dinghen/ soo Antijcken/ schilderijen/ en ander fraepicheden te sien / is eyndlijck met eenen Gout-smit van Delft daer nae toe gerepst / op den selven tijdt doe den Graef van der Marck in den Briel is gecomen Ao. 1572. in't begin van Apꝛil. Block-landt in Italien gecomen/ sagh veel dingẽ van die treflijcke Meesters handen / die hem met groot verwonderen wel bevielen: Doch soo eenighe willen segghen / conden hem die swaer studiose naerkten in't Oꝛdeel en welsel van Michel Agnolo soo heel niet vermaken/ 't welck meer anderen met den eersten aensien soo wedervaren is: want dese niet dan van langher handt allenskens ghesmaerckt comen woꝛden / doꝛ toenemende kennis en wassende verstandt. Hy is in als uytgheblevven ontrent een half Jaer / want hy keerde weder t'huys in den volghenden September/ en quam doe woonẽ in zijn Vader-stadt Montfoꝛt: van daer ten lesten t'Wtrecht / alwaer zijn eerste Huysvꝛouw ghestoꝛven zijnde / hy zijn tweede Huysvꝛouw nam/ by welcke hy hadde dꝛye Kinderen. Tot Wtrecht maeckte hy een schoon Altaer-taefel/ om te staen tot s'Hertoghen Bosch/ wesende de leghende van S. Catharina, dat een uytnemende aerdigh werck was. Noch een schoon Altaer-tafel/ daer d'Apostelen op den Pingsterdagh den heyligheen Gheest ontfanghen: op den deuren was ghe schildert des Heeren Hemelvaerdt / en dergheljcke Historien / het zijn seer cloecke beelden: dit werck plach te staen in S. Geertruyden Kerck t Wtrecht. Tot Amsterdam was van hem een Altaer-taefel tot den Minnebroeders/ van 't sterven en begraven vã S. Franciscus, welc bergingh in de beeldstoꝛminge. Hy maecte noch voꝛ eenen/ geheeten Keghelinghem, een naeckte Venus, niet seer groot / 't welck noch by zijn Weduwe is/ en was van hem self altijdt in grooter weerden ghehouden. Syn leste werck is noch t'Amsterdam by Wolfart van Bijler in den Neꝛs in de tralij/ het welck zijn eenige stucken van het leven van Ioseph den Patriarch / doch niet al voldaẽ wesende. Hy woonde t'Wtrecht in 't huys van S. Catharinen Clooster / alwaer hy is overleden in't Jaer ons Heeren 1583. oudt 49. Jaren. Hy was een Meester / die zijn naerkten wel verstondt/ soo men in zijn wercken / en aen eenighe Printen / als eenen dooden Christus in de Graf-legghinghe / van Goltzio ghesneden / wel sien mach. Syn vꝛou tronkens in pꝛoefyl en anders bewijsen/ dat hy veel hiel van Parmentij manier / die hy seer socht nae te volghen: Dus heeft hy dan met zyn uytnementheyt in de schilder-const zyn ghestacht / hem / en zyn ghebooꝛtstadt een claer loflijck ghedacht na ghelaten. Hy heeft ghehadt verscheyden goede Discipulen en werck ghesellen: Onder ander/ Adriaen Cluyt van Alckmaer: Welcken Adriaen was een goet Conterfeytter na 't leven/ en is gestoꝛven Ao. 1604. Den Vader van Adriaen Pieter Cluyt, was een Glas schꝛyver/ in 't Schilderen en 't blasoeneren der Heeren Wapenen niet onervaren. Daer was oock by Block-landt een Jongh Edelman / die alree groot beghin hadde seer aerdigh van te Conterfepten nae 't leven/ den welcken zyn stuck niet makende van 't schilderen/ niet begeert genoemt te wesen onder den Schilders/ meenende soo het schijnt daer doꝛ aen zijn eere oft ghestachts blinckentheydt te mindert te wesen/ anders van sin en ghevoelen wesende/ als 't heerlijck oudt Roomsch ghestacht der edel Fabij, die den naem Schilder tot eẽ pꝛacht en cieraet so moedigh voerden/ also hier vooꝛ verhaelt/ gelesen mach woꝛden. Je laet staen den Ridder Tupilius, Keyser Adrianus, en ander/ die doꝛ den Pinceel hun ghestacht en naem hebben ghesocht eerlijck gherucht by te voeghen. Dit nu overghestaghen / Block-landt had noch eenen Discipel/ gheheeten Pieter, en was van Delft / wesende den Soon van den rijcken Smit. Desen (meenen sommige) soude meer verstandt hebben gehadt/ als den Meester/ en uytnemende hebben gewoꝛden/ dan is vꝛoegh gestoꝛven. Van zynen Discipel/ Michiel Miereveldt, van Delft/ sal volghen by de teghenwoꝛdigh levende.

't Leven van Lucas de Heere,
Schilder en Poeet/ van Ghent.

Ghelijck elder verhaeldt is / dat uyt den Const-rijcke Winckel oft schilderconst-school van Fransoys Floris, zijn vooꝛtgecomen seer constige Meesters / die als blijtighe leer-kinderen so cloecke overvloedighe vooꝛst hebben ghesoghen / is onder dese een der besonderste gheweest Lucas de Heere: den welcken heel uyt de Const opghesteghen en ghesyꝛoten is: want Ian de Heere, zijnen Vader/ was in zijnen tijt den alder uytnemensten Beeldt-snijder/ die men inde Nederlanden wist te vinden: zijn Moeder/ Jonghvꝛouw Anna Smijters, was een uytghenomen Verlichtster/ die seltsaem constighe dinghen met verwe en Pinceel te weghe heeft gebꝛacht/ en van wonderlijcke nethepdt en scherphepdt: want daer was van haer ghedaen een Meulen met volle seylen / Meulenaer met sack gheladen gaende oft climmende op de Meulen / een Peerdt onder op de Meulen-wal met een karre/ en volck die onder vooꝛby gingen/ en al dit werc comen bedecken met een half Coozengraen. Van dese Ouders dan is ghe weest gebozen Lucas de Heere, te Gent/ Anno 1534. Hy heeft van jonghs aenghevanghen de Tepcken-const by zijnen Vader / die een seer verstandigh Meester van beelden was / en oock een goet Bouw-meester / die veel heerlijcke wercken van Albaster / Marmoꝛsteen en Toutsteenen maeckte / waerom hy t'somtyden repste nae Namen / en Dinant / Marmozen te haelen / nemende den Jonghen veel tijdt mede / die verscheyden ghesichten op de Mase / verbalken Casteelen / en Steden over al conterfeytte nae het leven / alles op een vaste / nette en aerdige maniere met der Pen. Doe hy nu dooꝛ zijn Ouders onderwijs een redelijck Tepckenaer was/ is hy eyndlijck bestelt by Franciscum Floris, wesende groot vꝛiendt van zijn Vader. Hier heeft Lucas in de Const seer toeghenomen/ en is so verre in de Const vooꝛt ghevaeren / dat hy Francen seer vozderlijck was / verscheyden dinghen vooꝛ den Meester doende / insonderheyt tepckeninghen vooꝛ Glas-schꝛijvers en Tapijtsiers / het welck al onder des Meesters naem is dooꝛghegaen: waer by af te meten oft te verstaen is / of hy oock een erbaeren Tepckenaer was. Hy is vooꝛts gherepst buyten s'Lants/ te weten / in Vranckrijck / alwaer hy oock veel Tapijten patroonen tepckende / vooꝛ de Coninginne / s'Conings Moeder. Was oock veel tijt tot Fonteyne bleau, daer veel Constighe wercken/ Antijcke beelden / Schilderijen / en anders te sien waeren. Van Vranckrijck ghecomen wesende / begaf hem in Houwlijck met een deughtsaem Jonghe Dochter / ghenoemt Elenora Carboniers, de Dochter van den Rentmeester der Stadt Veren. Veel Conterfepsels nae het leven heeft hy ghedaen / waer in hy dooꝛ zijn wel stellen groote vastichept hadde / dat hy wel by onthout pemant conterfepten con/ dat men daer soo veel ghelijckenis in sagh/ dat ment con kennen. Hy conterfeptte den Heere van Wacken / met de Vꝛou / en oock Cosijntgen / den gheck van den Heere: dit waeren deuren van een Altaer. Tot S. Pieters te Gent/ waeren van hem oock deuren / waer in quam eenen Pingsterdagh/ daer in Apostelen met schoon laecken in quamen. Tot S. Ians was van hem een groot schoon Epitaphium, in midden een Verrijsnis: in d'een deur, de Discipulen na Emaus: in d'ander / Magdalena by Christum, in 't Hofken. Verscheyden Tafereelen en Conterfepselen zijn van hem seer constich ghedaen / en meer souden / en hadde hy niet soo veel tijdt verlozen by den Heeren en grooten / waer van hy veel vooꝛghetrocken en aengheschouden was / soo om zijn ghespraeckichepdt / soeten omgangh/ als oock om zijn Consten/ soo in het Schilderen als diehten/ gelijck sulcke Consten geern by den an-

Groote netheyt van Verlichtersije.

deren willen wesen. Heeft oock by eenighe Princen soo liefgetal gheweest/ dat hem heerlijcke Officien zijn gheghéven. Het is eens ghebeurt / dat hy hem vindende in Enghelandt/ werdt ghestelt te schilderen in een galerije voor den Admirael te Londen / in welcke hy te maken hadde alle dracht en oft cleedinghen der Natien: Welcke alle ghedaen wesende / uptghenomen den Engelsman / heeft den selven gheschildert naeckt/leggende by hem alle stoffen van Laecken oft Sijden / met daer by een Snijders schaer / en krijt. Den Admirael dit beeldt siende/vraeghde hy Lucas, wat hy daer mede meende. Hy antwoorde / dat te hebben ghemaeckt voor den Engelsman / niet wetende wat ghedaent oft maecksel van cleedinghen hem geven / dewijl sy daeghlijcks soo veel veranderden: Want hadde hy't heden dus ghemaeckt / morgen soudt moeten wat anders wesen / t'sy op zijn Fransch/ Italiaensch / Spaensch/ oft Nederlantsch/ daerom hebicker het Laecken by ghemaeckt / en de reedtschap / op datmer altijt mach af maken sulck als men begheert. Dese nieuwicheydt werdt van den Admirael ghesept en ghetoont der Coningynne / de welcke dat siende/ seyde: En ist niet wel een sot wesen met onse Natie / datse soo onstadigh is / datse van den vreemdlinghen verdient aldus bespot te worden? Doch als men de waerheyt wy seggen morht/zijn niet alleen Enghelschen oft Fransoysen te beschuldigen/over dusschc veelderley veranderinghen/ maer oock wy Nederlanders/die verscheyden volcken cleedinge oock veel te veel naebootsen / besonder die ons naest ghelegen zijn/ oft daer wy mede handelen. Hier in zijn doch de Duytschen en Switseren wel minst te beschuldighen/ die meest altijt met haer oude broeck / oft bruyck (men ick) te vreden zijn. Maer by ons gaetmen somtijdts blechte-beenen met onder wijde toeghestropte broecken / datmen nouw hoort en can. Nu hebbé wy ons lupcken ghemaeckt / datse verre over den gordel hanghen: Dan comen wy weder hoort gheperst in onse cleeren / datmen qualijck de ermen can beweghen / oft zijnen adem halen / en hebben Galeybroecken ghelyck als de roepende slaven/en d'een is op Fransch/ d'ander op Spaensch/en Portugaels. T'somtyden mosten de broecken soo enghe zijn / datmense met aentreckers had mogen aendoen. Dan ist noch alder belacheljckst met onse Jofvrouwen / met hen cassenfants, alsoo't wel heeten moghen: hiermede ghelyckensy wel soo breedt en gebildt / als den seldtsamen Ros baepaert / datse qualijck door eenighe deuren moghen: Daer toe pincen en dwinghen sy hun boven-lijven so heel enghe toe/ datse qualijck hun buygen oft ademen connen. Niet ist ghenoech / dat sy hen selven aldus raepbraken: maer quellen met dergheljcken bangicheyt en smerten d'onnoosel Vrouwlijcke jeught/ dat d'arme wichters qualijck bloedt oft vleesch mach aenwassen. In sulcken malle dwalinge en serkte is men hier te lande ghecomen / datmen de rantsicheyt/dunlijvicheyt/oft magherheyt(die wel een serkt mocht heeten) meent welstaende en schoon te wesen. Te desen deele zijn d'Italiesche veel prijslijcker en wijser / die van oudts altijdt gheern saghen heerlijcke vollijvige Matroonen / die wel in't vleesch waren / ghelijck sy noch doen/en maken der Vrouwen cleederen soo los / datmense daer ten eersten wel lichtlijck upt schudden soude/ t'welck voor de beste wijse waer aen te nemen. Nu om tot Lucas te keeren/ in ghedicht oft Poesije heeft hy verscheyden dinghen ghedaen: Onder ander/ den Boomgaert der Poesijen / in welcken hy eenighe dinghen upt den Fransoysen heeft vertaelt/te weten/den Tempel van Cupido, van Marot, en ander dinghen / oock veel van zijn eyghen vindinghen / doch niet op de Fransche mate / die hy naderhandt wel gevolght heeft. Hy hadde oock begost te beschryven in Rijm het Leven der Schilders/ dat welck begin ick nopt hebbe connen becomen / wat moeyt ick daerom hebbe ghedaen / om my ten minsten daer mede te behelpen / oft t'selve in't licht te laten comen. Hy was een Man van groot verstandt en oordeel/ en een groot beminder der Antiquiteyt/ Medaillie/ en ander vreemdicheydt/ waer van hy een paslijck mop Cabinet plach te hebben: Onder ander eenige cleen coperen Mercuriusskens/ doende aerdighe standekens / en waeren ghevonden te Velseke in Vlaender/by Oudenaerde / daer men meent de Stadt Belgis soude ghestaen hebben. Hy hadde eenen Antijcken schoen/die in Zeelandt upt was gegraven/wesende een sole met veel aerdighe bindtselen / ghelijck men sulcke siet te Room aen den Antijcke beelden. Jck ter liefden hy mijn eerste Meester was/ hadde hem oock ghesonden eenen naeturlijcken grooten kies oft baeck-tant / welcken vijf ponden swaer was / die was ghevonden tusschen onse Dorp Muleveke en Inghelmunster / in een plaetse die men hiet / het dooder lieden landt / met ander ghebeenten / en harnasch oft ijser wapeninghen / dat welck een wonder dingh was te sien. Sijn Advijs-woort / devise oft spreuck/was een seer aerdighe Anagramma op zijnen Naem / met eben veel letters over een comende: Schade leer u: comende over een met Lucas de Heere. My dunct seer vernuftich van hem ghevonden is: wesende oock een leerlycke goede sententie oft spreuck: want zijn eyghen schade voelende / en den oorsprongh merckende/oock eens anders siende oft hoorende/ en waer door die geschiet is bedenckende/can men alderbest gheleert worden/eygen schade te voorcomē oft wijcken. Lucas is overleden Anno 1584. op den 29. Augusti/ oudt wesende 50. Jaren.

Het leven van Iaques Grimmaer, uptnemende Landtschapschilder / van Antwerpen.

IN het Sethorijckelijcke Schilder-Gildt van Antwerpen/ is ghecomen Iaques Grimmaer Antwerper/in't Jaer ons Heeren 1546. Hy hadde gheleert by Mathijs Kock, en na by Christiaē Queburgh t'Antwerpen. Hy dede veel ghesichten van Landtschappen na 't leven/ ontrent Antwerpen en elder / en is soo uptnemende ghe weest in Landtschap/ dat ick te som deelen geen beter en weet/ soo levendigh en aerdigh was hy in syn Lorhten / de schoonheyt der selver in 't leven waernemende / en voorts in alle dinghen seer eyghentlijck het leven volghende / 't zy in hupsen / verre Landtschap / oft voor gronden / en was seer veerdigh in zyn werck. Van beelden weet ic niet besonders van hem te verhalen. Hy was oock de Rhetorica toeghedaen / en een seer goede personnagie in 't spelen. Hy is t' Antwerpen gestorven: zyn edel wercken zyn verdienstlick by den liefhebbers over al in grooter weerden ghehouden.

't Leven van Cornelis Molenaer, ghesepdt schelen Neel, van Antwerpen.

DE Schilder-konst ten deele van Landtschap hadde haer grootlijcx te belghen / soo ick verswegh / en niet in ghedachtnis en stelde / Cornelis Molenaer, die men om zijn scheelheyt gemeenlijck noemde / scheelen Neel van Antwerpen: want offer veel constighe Landtschap-schilders opt geweest zijn/ die uptnemende van boomen en anders zijn ghe weest / soo sie ick van niemandt fraeyer / en schilde rachtigher slach van bladen als van hem. Die in't welnemen van een peder / tupgh ick nae mijn oordeel soo te wesen. Voorts van d'ordinantien zijner Lantschappen/en achter-upten/ heb ick niet veel te roemen: dan dat alles watmen van hem siet/den Schilders wonder wel bevalt: doch in beelden had hy geen handelinghe. Hy wracht op de Water-verwers maniere/ sonder maelstock / en was wonder veerdig/werckende voor d'een en d'ander in dagh-hupr. In eenen dagh / als men hem te voor wat had aenghelepdt/ maecte hy een groot schoon Lantschap/ en men gaf hem van eenen heelen dagh eenen Daelder / t'somtijdts voor een achter-upt / oft grondeken seven stupvers. Hy was seer goeljckr / en veel Schilders ghebruptten hem tot hun eyghen voordeel/hebbende t'hups arm bestier/ oft regement/en groote armoe-

de

de/ door dat hy dranckliefdigh hem niet con wel aenstellen. De schult (als veel geschiedt) werdt gheleydt op de Vrouwe: dese haelde dickwils tgelt te vozen/ en 't were bleef t'hups onvoldaen. Syn Vader is ock een gheneen Schilder gheweest: Welcken ghestozven wesende/leerde hy syn Stief-vader / ock een gheneen Schilder. Cornelis is t'Antwerpen ghestozven / zyn wercken zyn by den Const-liefdige in grooter weerden. Daer is gheweest een / die hem naevolghde in Landtschap / doch nopt achterhaelde /dan wel in beelden vooz hy quam/ Ian Naghel, van Haerlem oft Alckmaer / ghestozven in den Haegh Anno 1602.

Het leven van Pieter Balten, Schilder van Antwerpen.

IN't Jaer 1579. is t'Antwerp in 't Schilders Ghildt ghecomen Pieter Balten, een seer goet Schilder van lantschap / volghende seer de manier van Pieter Bruegel, handelend' ock fraey met der Pen: Had ock verscheyden Landen besocht / en verscheyden ghesichten nae 't leven ghedaen. Hy wzocht in Water en in Olyverwe/ op eé schoon en weerdighe maniere. Hy was ock goet van beelden/makende Boeren kermissen / en dergheliicke. Syn wercken wozden ock wel begheert. Den Keyser heeft van hem een Predicatie Ioannis, en in plaets van S. Ian, heeft den Keyser doen daer in makē eenē Olyfant/ so dat het nu schijnt dat al 't volck comt den Olyfant besien / ick weet niet upt wat oorsaec oft om wat meeninge/ dan upt sinlijcheyt. Hy was een goet Dichter/ oft Rethozisien/en Spel-personnagie. Cornelis Ketel van der Goude / en hy / hebben malcander t'somtijdts met Ghedichten en Liedekens besocht. Hy is ghestozven t'Antwerpen.

Het leven van Ioos van Liere/ Schilder van Antwerpen.

DAer is noch geweest t'Antwerpen een seer Constigh Landtschapschilder in Olp en Water verwe / ock seer vast in syn beeldekens / en uptnemende Meester/die ock Tapijt-patronen maeckte / ghenoemt Ioos van Liere/ ghebozen te Bzussel: desen is in den lesten troubel upt de Nederlanden vertrocken/ 't schilderé verlatende/ en onthiel hem te Franckendael / daer hy geweest is in den Raedt/ een seer geschickt Man. En alsoo hy de leeringhe Calvini was toegedaen / is ghecomen en werdt een Predicant tot Swindzecht/in't lant van Waes / twee mijlen van Antwerpen/alwaer syn gelijck-gesinde vā Antwerpen ock quamen hoozen prediken. Hy is oot aldaer gestozven/ ontrent een Jaer vooz 't beleyd van Antwerpen/ oft ontrent Anno 1583. Syn wercken/ die men niet veel en vindt / wozden in groot achten ghehouden / alsoo sy wel verdienen.

Het Leven van Pieter en Frans Pourbus, Schilders van Bzugge.

DAt ick/aengaende 't beschepdt van de Levens der vermaerde Schilders / minder ghevanghen als nae ghejaeght hebbe / soude my met medelijden gheern vergheven wesen/als men maer en merckte / oft en wiste / wat vlijt en moepte ick deshalven heb ghedaen/ nae mijn / oft schier boven mijn vermoghen : Doch wie isser die 't al vatten oft t'zijnen wille can volbzenghen / dat hy wel met goede meeninghe ernstigh voorneemt? Weynig pemant. Evenwel soud' ick niet geern eenighe der besonderste verswijgen. Daerom ick hier wil vooz oogen stellen Pieter Pourbus, welcken van oorspzongh oft gheboozt is upt Hollandt / van der Stadt Goude: Doch heeft hem van jongs aen gehouden te Bzugghe / alwaer hy ghehouwt is met de Dochter van Landtsloot, als elder verhaelt is. Hy is gheweest een goet Meester van beelden/inventien/en conterfepten nae 't leven. Verscheyden Tafelen en wercken zyn van hem gheweest te Bzugghe. 't Beste werck van hem was ter Goude/in de groote Kerc/ en was d'Histozie van S. Hubrecht: de binnen Tafel was een Doopsel/daer twee Persoonē van eenē Bisschop werden

den ghedoopt / met twee die Tooztsen houden/ in eenen schoonen Tempel/ op de perspectijf seer wel ghedaen: In d'een deur had hy ghemaeckt een berozinghe/ daer de boose gheesten den Sanct schatten toonen/ maer wijstse van hem: Op d'ander deur wozdt hy met Vrouwen van hun becoozt: Van bupten/daer Maria de trappen op climt/en de groet Elisabeths, van wit en swart: Dese dingen zijn noch binnen Delft. Hy was ock goet Cosmographus, oft Landt-meter/ en maerte vooz de Heeren van den Vyp en te Bzugghe/eenen grooten Olp-verwe doeck / van 't Landt van de Vyp en/ met alle de Dozpen en plaetsen daer onder begrepen : Doch alsoo hy hem te dick ghewit hadde met Lijm-verwe/en dickwils op en afgheholt wiert/ spzong oft schilferde hy te veel plaetsen af. Het leste dat ick van zyn werck heb ghesien/ was een Conterfeytsel van den Duc d' Alençon, dat hy t' Antwerpen nae 't leven had ghedaen/en was een besonder en uptnemende werck. Nopt heb ick ghesien bequamer Schilder-winckel als hy hadde. Hy is ghestozven ontrent het Jaer 1583. Frans Pourbus, zijn soon en Discipel/ en naemaels Discipel van Frans Floris, is den Vader seer verre te boven ghegaen in de Const / en is wel den besten dte upt den Winckel van Floris is voozt ghecomen / en was suler/ dat Floris half wel upt ernst t'somtijdts seyde: Dit is myn Meester / oft/ daer gaet myn Meester: En was soo vziendlijck en lieflijck van omgang/ dat hy de beleefstheydt self gheneent mocht wesen. Hy is ghecomen in't Schilder-Gildt t'Antwerpen/ in't Jaer ons Heeren 1564. Hy heeft veel schoon en heerlijcke wercken ghedaen/en uptnemende goede Conterfeytsels / daer hy een besonder schoon en lieflijcke handelinghe en manier van hadde. Hy heeft nopt gherepst bupten s' Landts/ dan ontrent het Jaer 1566. was hy van meninghe te repsen nae Italien/ en hebde hem gesien in zijn repst cleeren / dat hy te Gent quam oozlof nemen aen Lucas de Heere, dan alsoo hy t'Antwerpen in't oozlof nemen en adieu segghen was/ werde hy wederhouden / dooz dat zyn herte was gebonden met de stricken der liefden / en hy eyndlinghe vast met den Houwlijcken bandt aen de dochter van Cornelis Floris, den bzoeder van Frans zijn Meester. Hy was seer uptnemende van beesten te doen nae 't leven / en hebbe ghesien van hem een Paradijs met veel Dieren en boomen nae 't leven/soo datmen Peer-boomen / Appel/ en Note-boomen con onderscheyden/ dat (hoewel in zyn jeught ghedaen wesende) wonder fraey was. Verscheyden Altaer-tafels heb ick van hem ghesien te Ghent / in S. Ians Kerck. Vooz den President Vigilius, was van hem een Tafel van een Doopsel / waer aē quam ock een deur met een besnijdenis / en meer ander dinghen: Ock verscheyden conterfeytselen. Te Audenaerde in een Clooster / was van hem een Tafel van een dzy Koninghen met Kerstnacht / en pet anders / dat al seer wel ghehandelt was. Te Bzugge/ten hupse van zyn Vader / was een Altaer-tafel met deuren van S. Ioris, om die van Dupz-kerck/ daer sy nu ter tijdt staet: Binnen was daer S. Ioris wozdt onthooft: in't verschieten was het sticken van de Dzaeck/ met een schoon Lantschap: In de deuren quamen Histozien van den selven Sanct / als daer men hem dwinght tot den Afgoden / en dergheliicke dinghen/ dat gewisliick een heerlijc schoon en wel geschildert werck was/ en een genoechsaem ghetupghnis van zyn uptnementheydt in der Const / al en saghmen niet anders van zyn constighe handt meer. Franciscus Pourbus was Vaen-dzagher onder de Bozghers van Antwerp: Op eenen tijt hadde hy hem seer verhit met het Vendel te swieren / optreckende ter wacht: Daer nae in de Coztegaerde ligghende / en ontfanghende een quade locht upt een gebaeghde buyl stinckende gote/ ging t'hups/wert sieck/ en sterf seer haestlijck / in het Jaer ons Heeren 1580. hadde zyn tweede Vzouwe / de welcke heeft vooz haren tweeden Man Hans Iordaens, een Discipel van Marten van Cleef/ wesende (soo men seght) zijnen Meester niet te vzoegh ontloopen: Want hy een uptnemende goedt Meester is/so in beelden/als Landtschap/en Histo-

Hiſtozien: oock ſeer gheeſtigh en verſierigh van veel verſchepden dinghen/ als Boeren/ Soldaten/ Schippers/ Viſſchers/ nachten/ vlandē/ rooiſen/ en dergelijcke frapichept. Hy quam t'Antwerpen in't Gilt in t jaer ons Heeren 1579 en woont teghenwoordigh te Delft in Hollandt. Frans Pourbus heeft oock eenen ſoon van zijnen naem nagelaten/ die ſeer goet Conterfepter is nae 'tleven.

Het leven van Marcus Geerarts, Schilder van Bzugghe.

DAer is oock tot een verciering onſer ſchilder-conſt geweeſt te Bzugghe/ eenen ghetal weerdigh onder de vermaerde/ gheheeten Marcus Geerarts, dat een goet Meeſter is geweeſt/ die binnen Bzugge en elder verſchepden werken dede/ weſende univerſael/ oft in alles wel ervarē/ t'zy beelden/ Lantſchap/ Metſelrijen/ ozdinantien/ tepckenē/ hetſen/ Verlichterije/ en alles wat de conſt mach omhelſen. In Landtſchap was hy ſeer aerdigh/ veel hebbende de manier/ van een ghehuckt piſſende Vzouwen erghen op een bzughſken oft elder te maken. Hy tepckende oock veel vooz Glaſ-ſchijvers/ en ander. Doe in't jaer 1566, dooz de nieu Predicatien/ de conſt in ſtil-ſtandt was/ maeckte en hetſte hy het Boeck van de Fabulen der Dieren Eſopi, dat een fraey dinghen/ en wel gehandelt is. Daer te vooren hadde hy getepckent en ghehetſt in't groot de ſtadt van Bzugge op de platte fozme/ en was een groote Caert/ een dinghen dat ick acht niet te verbeteren is/ ſulcken tydt/ arbeydt/ en nette aerdige perfectie daer in te ſien is/ en alle dinghen ſoo wel en ghelijck nae ghedaen. Hy is eyndlinge gheſtozven in Enghelandt. Geern had ick geweten tydt en ouderdom van zijnen ſoon/ die my ſulex niet heeft willen te ghevalle doen/ meenende hem niet tos te comen van zijn Vader pet loſigex my over te ſchzijven.

'Tleven van Chriſtoffel Swarts, Schilder van Munchen.

DEn ghenen die in deſen onſen tydt den Peerel van gheheel Duytſlant is gheweeſt in onſe Conſt/ dat is Chriſtoffel Swarts, van Munchen in Beyerlandt: Deſen was Hof-ſchilder deg doozluchtighen Vozſts van Beyeren. Hy is gheweeſt een ſeer uytnemende Schilder/ en Colozeerder/ gheliick als ſeer groote heerlijcke wercken aldaer tot Munchen in den Kercken ghetuygen/ te weten/ in de Kerck der Jeſuyten/ en elder. Van zyn inventie comen uyt/ dooz Ioan Sadler ghesneden/ verſchepden fraey Pzinten/ en Paſſy/ daer den Chriſtus meeſt altijdt onder voet oft op der Aerden light/ met veel ander dinghen/ die ons zynen gheeſt in het ozdineren en ſtellinghen der beelden ten deele vooz ooghen ſtellen. Hy was van Goltzio t'zijnen daer weſen/ Aº. 1591. met Crpons gheconterfeyt/ en is ghe-ſtozven in 't Jaer 1594.

Het leven van Michiel Cocxie, uytnemende Schilder/ van Mecchelen.

VAn hoe groot vermoghen in ſommighen is eenen edelen moedigen gheeſt/ dooz luſt ghedzeven weſende/ om anderen in Conſten te boven te ſtijghen/ heeft men wel bevonden aen den gheruchtigen Schilder Michiel Cocxie, ghebozen te Mecchel in't Jaer ons Heeren 1497. Deſen heeft den ghemeenen ſpooz van zyn mede-bozghers/ dat veel ſlechte gheſellen waren/ van jongs aen geſocht t'overtreffen. Hy heeft geweeſt een Diſcipel van Bernaert van Bzuſſel/ en heeft grooten vlijt om leeren ghedaen/ en is gherepſt bupten ſ'Landts: was langhen tydt in Italien/ daer hy vlytigh was te tepckenen na Raphaels en ander dingen/ heeft op't nat gheſchildert/ tot S. Pieters te Boom in d'oude Kerck/ een Verrijſnis/ oock in de Duytſche Kerck S. Maria de la pace, en meer wercken die hy daer dede. Weder t' huys comende/ bzacht met hem een Vzouw upt Italien/ waer van hy in Italien als oock t' huys ghenoechſaem verheert is ghewozden/ hem dickwils met haere vermaeninghen houdende vaſt op zijn werck/ waer dooz ſy oozſaeck was dat hy een Conſtrijck en welvarende Man is ghewozden. Nae deſes Vzouwen overlyden hertrouwde hy/ doch ghecreegh by deeg tweedde gheen kinderen. Syn eerſte en beſonderſte werck was bupten Bzuſſel twee oft dzy mijlen/ te Halſenbergh/ t'hoogh Altaer-tafel/ een groot ſtuck/ weſende een Crucifix/ een uptnemende conſtigh werck/ daer menigh Conſtenaer dickwils upt Bzuſſel quam om te ſien. Dit heerlijck ſtuck werdt in de Nederlandtſche beroerte ghevoert in Spaengien/ dooz eenen Thomas Werry, Coopman van Bzuſſel/ en aen den Cardinael Grandvelles vercocht/ om den Coningh Philips. Den ſelven Coopman heeft veel meer fraey dinghen upt Nederlandt in Spaengien over ghebzacht. Daer was oock van Cocxie te Bzuſſel in Sinte Goelen Kerck een Tafel van den ſterf-dagh Mariæ, dit was oock een van zijn beſonderſte werck/ hier goeden coop/ en in Spaengien ſeer duyr vercocht. Daer waren oock te Mecchelen van hem twee deuren aen d'Altaer-tafel van S. Lucas, waer van de binnen-tafel was van Meeſter Bernaert van Bzuſſel: Deſe deuren hadde den Hertogh Matthias, en vertrecken-de voerdeſe met hem upt Nederlandt: want was oor van het alderbſte werc van Cocxie. Daer was oock van hem in ons Vzouw Kerck t'Antwerpen d'Altaer-tafel vā Sinte Sebaſtiaen, dooz die van den Handt-boogh/ ſeer wel gedaen. Noch tot Sinte Goelen te Bzuſſel/ een Tafel van een Avontmael/ dat oock ſeer goet werck was. Veel meer Tafelen en Tafereelen heeft hy gedaē/ die in verſchepden plaetſen zijn te ſien: want hy veel werks binnen zijn lang leven heeft ghedaen/ en is tot grooten rijckdom ghecomen/ hebbende binnen Mecchelen onder ander dzy heerlijcke ſchoon huyſen/ oft Paleyſen waren. Daer zyn van hem verſchepden Tafelē in weſen/ die vooz groot gelt niet te crijgen en zijn. Daer is gemeen ghecrucht/ dat zijn beſte dinghen zijn eerſte niet te verwijten hebben: want ſe ſo goet niet en zijn. Hy was wonder ſaet en vlopende in zijn ſchilderen/ net en ſupver in cieraten/ ghevende eenighe Vzouw-beelden een groote welſtant. Heel overvloedich van ozdinantie was hy niet/ behielp hem oock wel met d'Italiaenſche dinghen: Waerom hy niet wel te vzeden was op Ieroon Cock, doe hy in Pzint uptbzacht de Schole van Raphael, daer hy zijn ſtudie upt had/ en veel te pas gebzacht in d'Altaer-tafel van den ſterf-dagh Mariæ tot Sinte Goelen te Bzuſſel/ het welck doe vooz alle Man openbaer was. Hy had een manier/ als hy wat beſchoncken was/ de mueren over al met colen te berrabbelen/ was oock ſnel van gheeſt en behendigh pemant dapper antwoozt oft een ſtreeck metter tonghe te gheven. Hy was eens gheroepen te ſien veel fraey rondt/ en anders/ dat een jongh Schilder van Boom hadde gebzacht: welcken ſeer zijn ſchouders claghende/ dat het hem ſoo ſwaer was gevallen te dzagen/ vzaegh-de hy/ of hy't niet ghemackelijcker en had ghedzaghen in den boeſem dan ſoo op t lijf/ dat hem de ſchouderen ſeer de-den oft ſwoeren. Den anderen meende/ t'pack was te groot om ſoo in den boeſem te verbergen: Maer Cocxie meende in't herdt oft in't ghedacht/ dat het beter had gheweeſt/ hadde hy beter Meeſter weder gheheert/ dan hem ſoo met ander Meeſters dinghen te laden. Eyndlingh heeft hy t'Antwerp ghemaeckt eenigh werck op het Stadt-huys/ en ballende van de ſteygeringe is eenighen tijdt hier nae gheſtozven/ in't Jaer ons Heeren 1592, oudt weſende 95. Jaer.

Het leven van Dirck Barentſen, uytnemende Schilder van Amſterdam.

ALs de beſte Boeſterlinghen/ die Natuere tot onſe Conſt crachtlijcken aenpozt/ comen te ſupghen eenighe volle oft overvloedige bozſten van d'alder volmaeckſte onderwijſinghe/ dan bevintmen te geſchieden grooten wasdom en cracht/ en ſulcke werken/ dat ſy onder de uytnemende/ en vermaerſte Schil-

maertste Schilders verdienstlijck worden gherekent. Sulcx is gheschiet met Dirck Barentsen, die Schilder geboren wesende / noch daerenboven des grooten Titiaens boesem heeft ghenoten: En is sulck Man ghewordẽ/ datmen sonder onwaerheyt mach betuyghen / dat hy wel den besondersten is / die in Nederlandt de rechte manier van Italien heeft puer en onvermenght ghebracht. Hy was ghebooren t'Amsterdam/ in het Jaer ons Heeren 1534. Syn Vader was oock een taemlijck goet Schilder/ ghenoemt dooven Barent. Van hem zijn op 't Stadthuys t'Amsterdam geschildert de gheschiedenissen van een rasende Seerte / die A°. 1535. upt een dul voornemen meenden de Stadt te verheeren/ seer vreemt en schrickelijck te sien/ alles wel uptghebeeldt / en nae sulcken tijdt niet qualijck ghehandelt. Dirck wesende ontrent out 21. Jaer/ reysde nae Italien/ hy hiel hem te Venetien by Ticiaen, by den welcken hy seer aengenaem/ jae als kindt ten huyse gehouden wert/ doende aldaer zijn overcomende / oft hem versoeckende Landtsluyden / goet onthael/ ghelijck van zijn Meester hem toeghelaeten oft bevolen was. Doch gelijck hy van edelen geest en van overtreffende verstandt was / hadde geern zijnen Omgangh met eerlijcke Luyden van macht / oft Gheleerde/ ghelijck hy oock Letterrondigh / Latinist / en wel gheleerdt was. Hy hadde in Italien groote ghemeensaem kennis ghehadt met den Heer van Aldegonde, welcke vriendtschap en kennis in Nederlandt oock tusschen hun altijdt gheduerde / also dat Aldegonde nemmer in Amsterdam en quam / sonder Dirck te besoecken / en zijn ghesellschap te ghebruycken: desgelijcks had hy groote kennis met Lampsonio, en schreven malcander dickwils Latijnsche brieven / alsoo dat hy een seer statig en treflijck Man van aensien was / oock een goet Musiticn / spelende seer wel op Instrumenten / die hy altijdt by hem in huys hadde. Doe Dirck ontrent seven jaer bupten s'lants was gheweest/ keerd' hy door Vranckrijck t'huys / en is t'Amsterdam ghetrouwt met een dochter/ genoech van de treflijckste van Amsterdam. Doe was hy oudt 28. Jaer / en heeft doe sich selven en zyn Huysvrouw gheconterfept/ welcke stucken zyn noch t'Amsterdam by zijn dochter / en zyn seer aerdigh / en op een schoon manier ghedaen: Gheliyck daer noch een Conterfeytsel van hem te sien is/ dat hy op 't leste nae hem dede. Hy heeft hem oock veel op 't Conterfeytsen gehouden/ doende zyn dingen op een seer veerdighe / doch welstandige manier. Hy heeft doch eenighe schoon Altaer-tafels gemaeckt: Eerstlijck / voor de Schutters t'Amsterdam/ eenen val van Lucifer, met veelderley naeckten / seer uptnemende ghehandelt: Maer werdt in de Kerck-vaerck oft beeldtstorminghe ghebroken / waer van noch een stuck t'Amsterdam op den Doelen is te sien. Noch een Iudith, die noch t'Amsterdam is / het besondersste stue van al wat hy opt heeft gedaen/ wesende seer uptnemende gheschildert. Daer is oock van zijn besonderste dinghen van hem een Venus tot Leyden/ ten huyse van Sybrandt Buyck. Noch is nu ter tijdt van hem een Tafel ter Goude / in 't Fraters huys / en is een Kersnacht / wonder wel op zyn Italiaensch gehandelt/ en een van zyn besonderste wercken. Daer is oock van hem t'Amsterdam / ten huyse van Iaques Razet, eenen grooten doeck/ als een Altaertafel in de hooghte / en is een Crucifix/ met een Magdalena, onder 't Cruys aenvattende/ wonder wel gehandelt. Tot den Const-liefhebenden Isbrandt Willemsz. t'Amsterdam / en in meer plaetsen / zijn van hem seer schoon stucken: zijn Conterfeytselen zijn over al ooc veel. Maer van hem insonderheydt zijn seer schoon Conterfeytselen t'Amsterdam / op de Doelen/ oft Schutters hoven/ wesende Rotten oft ghesellschappen. Eerst op de Voetbooghs Doelen een Rot / waer in een Ketelaer komt / en is wonder wel gehandelt. Voorts op de Cluyveniers Doelen een Rot/ daer sy ter Tafel sitten/ en eten een ghedaent van visch / die in Hollant wort Pors ghenoemt. Noch isser op S. Sebastiaens Doelē een schoon heerlijck Rot / waer in comen eenighe bruyn oude Schippers tronien/ en boven

ben op een Galerije zynder / die eenen grooten silveren drinck-hoorn hebben/ en is heerlijck en wel gedaen: Soo datmen in dit en anderen zijn wercken ziet een treflijcke Titiaensche en Italiaensche handelinghe. Hy hadde oock Titiaen gheconterfept / welcke tronie noch is by Pieter Isaacks, Schilder t'Amsterdam. Hy hadde oock in zijn Italiaens recht de Veneetsche spraec. Den Lantbouw in 't velt had hy lief/ doch niet gebruyckende: Maer gheenen sin ter Zee oft op t'water/ anders had hy wel willen t'somtijt Haerlem oft ander Landtsteden besoecken. Hy was oock genoech te swaerlijvich om te waghen te varen. Daer is noch t'Amsterdam een oordeel met de seven wercken van barmhertichept van hem bleven onvoldaen / en staet t'Amsterdam int Gast-huys/ daer hy over is gestorven/ in 't Jaer ons Heeren 1592. ontrent Pinxter / oudt acht en vijftigh Jaer.

Het leven van Lucas en Marten van Valckenborgh/ Schilders van Mecchelen.

Gheliyck de Water-verwe op doeck bequaem om vroplijcke Landtschappen te maecken / en sulcke handelinghe te Mecchelen seer gemeen wesende/ en veel ghebruyckt is: zijn door veel oeffenen aldaer verschepdē goede Meesters ontstaen / als elder noch verhaelt is. Onder ander/ zijn daer geboren/ Lucas en Marten van Valckenborgh. Ick verneem oock niet / dat sy opt in hun jeught zijn gheweest bupten s'Landts: Maer hielden sich veel te Mecchel en t'Antwerpen / tot der tijt van d'eerste beroerte / die in't Jaer 1566. aenving. Doe trocké sy/ met oock Hans de Vries/ nae Aken en Luyck/ alwaer sy doe veel nae t'leven deden / gheliyck langhs de Maes en daer ontrent Luyc veel fraey ghesichten van Landtschap zijn. Deese voornoemde dry / gheliyck sy met de Duytsche pijp (besonder Lucas) wel ervaren waren / vermaeckten sich / en waren dickwils met den anderen vroplijck. Doe nu in Nederlandt weder veranderinge viel / door dat den Prins van Oraenghien met de Staten des Landts hun teghen den Spangiaers aenstelden / quamen sy weder in hun Vaderlandt. Lucas niet alleen aerdigh in Landtschap wesende / maer oock in cleen beelden/ cleen Conterfeytselen van Olp en Verlichterije / is by door zijn Const gecomen in kennis van den Hertogh Matthias, welcken upt dees Landen vertreckende / reysde Lucas mede tot Linz op den Danouw / al waer hy hem hiel by den Hertogh/ veel werken doende / en is eyndlijck van daer vertrocken / doe den Turck Honghersnoot quam bekrygen. Lucas is daer boven in't Landt ghestorven / en Marten te Franckfoort. Hy heeft oock eenighe sonen treflijt in onse Const nagelaten.

Het leven van Hans Bol, Schilder van Mecchelen.

Gheliyck als voor henen verhaelt is/ dat Pieter Vlerick ter uptnementhept in onse Const is opghestaen / in eē Stadt daer veel slechte Doeck-schilders hun wesen hadden: Soo is insgelijck onder sulcken ghesellschap oock te Mecchelen / daer meer als 150. sulcke Winckelen waren/ opgheromen Hans Bol, en is daer in die Stadt upt goeden geslachte ghebooren geweest A°. 1534. den 16en. December/ en heeft t'zijn 14. Jaer aenghevangen de Schilder-const te leeren / te Mecchelen/ by een van die ghemeen slechte Meesters / den tijdt van ontrent twee Jaer/ heeft hem daer nae begheven te reysen nae Duytschlandt / is gheromen te Heydelbergh / daer hy oock den tijdt van twee Jaer heeft gheworcht/ en is eyndlinge wederom gecomen te Mecchelen / en sonder meer eenige Meesters te hebbē/ practiseerde vast by hem selven/ inventerende verschepden ordinantien van Landtschappē/ en anders/ en is so te Mecchelen blijven woonen / makende seer aerdighe vroplijcke doecken van Waterverwe/ daer in groote superheydt / en

een goede handelinghe ghebruyckende/ met een vaste en ghewisse manier van zijn dinghen aen te leggben / en op te maecken. Ick heb van hem ghesien tot mijn Cosijn Meester Ian van der Mander/ nu Pensionnaris te Ghent/ eenen grooten Water-verwen doeck/wesende d'Historie oft Fabel van Dedalus en Icarus, daer sy door d'open locht hun ghevanghnis ontvloghen. Daer was een Rootsliggende in't water / die een Casteel gheladen hadde / die soo ghedaen was / dat het niet wel te verbeteren was/soo aerdigh en net was die Rootse bemoscht / bewassen / en met haer veel coleurkens/op een vaste manier gehandelt: desghelijckx dat oudt vreemdsche ghebouw van dat Casteel / als uyt de Roots gewassen: was wonder versierlijck. Voort was seer wel ghehandelt het verre Lantschap/en het water daer dese Roots haer in spiegelde / en in die bruynichheydt saghmen de pluymen/die uyt Icari vloghelen door het was-smilten gevallen waren/en dreven op 'twater seer natuerlijck. Oock waerender eenighe schoon voorgronden / en ander Lantschap: ontrent voor aen sat eenen Schaep-wachter met zijn Schapen/en wat verder eenen Acker-man aen den Ploegh/ die om hoogh dit vlieghen als verwondert aensaghen / ghelijck den Text mede bringht. Veel meer Lantschappen op verschepden ordinantien heeft hy noch ghedaen/waer van icker noch eenighe hebbe gesien: Sijn wercken waren van den Cooplupdē seer wel begheert / en betaelt. Eyndlinge / doe Meerchelen Ao. 1572. jammerlijck van het Krijghsvolck overdallen / en gheplundert is ghewordē / is t'Antwerp gecomen en beroost/en ontcleet wesende: alwaer een Const-beminder / van Belle in Vlaender / Anthoni Couvreur hem wel ontfangen/en heerlijcken heeft ghecleet/ soo dat hem niet en faelgeerde om zijn Conste wille/ want hy met Bras alle dinghen mede bracht. Onder ander fraeyichheydt / die hy t'Antwerpen woonende maeckte / dede hy van verlichterije een Boeck van alderley ghedierten/Vogelen en Visschen/na 'tlevē/ een dinghen dat weerdich te sien was.

T'Antwerpē begon hy het Doeck-schilderen heel te verlaeten / siende datse zijn doecken rochten / en vast copieerden/ en ghelijck voor de zijn verrochten / en heeft hem heel begeven te maken Lantschappen en Historikens vā Verlichterije/ segghende: Lactse nu op den duym klupten / en my dit nae doen. Ao. 1584. vertroc hy uyt Antwerpen door de aenstaende beroerten / en fellicheden van den Const-vpandigen Mars. Hy quam te Bergen op Zoom / van daer te Dort / daer hy ontrent twee jaer woonde. Van daer quam hy te Delft: en eyndlinghe/ in't rijck en welvarende Amstelredam/ daer hy veel schoon en nette Verlichterijkens heeft ghedaen/ als oock Amstelredam nae bleven/van op de Water-spde met den Schepen/ en van de Landtzijde/seer levendich/ met oock ander gesichten van eenighe Dorpen / daer hy groot gheldt mede won. Van zijn constighe hant zijn noch eenighe aerdighe Verlichterijen t'Amsterdam / by den constighen Heer Iaques Razet, insonderheyt een Crucifix redelick groot/ daer veel werck in comt / en zijn uyterste vlijt in ghedaen is/so in beelden/maecken/laeckenen/Peerden/ Lantschap/en ghebouw/ ghelijck het een overbloedighe Historie is/ constich gheordineert / en wel ghedaen. Groote menichte van Pinten sietmen in druck uytcomen/ na zijn teyckeninghe en inventien gedaen. Hy is ghestorven t'Amstelredam Anno 1593. den 20en. Novembet. Hy hadde nopt maer een Huysvrouw die hy trouwde/een Weduwe wesende / daer hy gheen kinderen by en hadde / dan sy had een voor-kindt / ghenoemt Frans Boels, die Bols Discipel was / en oock seer nette Lantschapkens van Verlichterije dede/is oock wepnich Jaeren na zijn Stief-vader gestorvē. Noch hadde Bol een Discipel Iaques Saverey van Coytrijck/die in't Jaer 1602. is gestorven t'Amsterdam van de Pest: desen is wel zijn beste Discipel gheweest / was seer vlijtich / doende zijn dinghen seer net / en met groter patientie / ghelijck noch teghenwoordich oock doet zijn Broeder en Discipel / Roelandt Savery, die zijn Meester in werck en Const niet

niet ongelick en is. Het Conterfeytsel van Bol comt (genoeth als een Epitaphium) uyt in Print van Goltzio, seer wel gelyckende/en uytnemende wel gedaen.

Het leven van Frans ende Gillis Mostart, gebroeders / en Schilders van Hulst / in Vlaender.

T'Ghebeurt nouw onder ghetalen van honderden en dupsenden / dat Natuere twee Menschen soo ghelijck ghestaltigh van wesen voortbrenght/oft men cause door eenighe deelen onderscheyden. Het teghendeel is doch gheschiet met de tweelinghen/Frans en Gillis Mostaert, die van eender ghebooit wesende/malcander soo heel gelijck waren/datse van hun eyghen Ouders niet en waren t'onderkennen: Sy waren/ gebooren te Hulst in Vlaender/ niet heel wijt van Antwerp. Sy woondē t'Antwerpen met hun Vader / dat een ghemeen Schilder was: doch van afcomst bestonden sy den ouden Ian Mostaert te Haerlem/en zijn uyt Hollandt ghesproten. Het ghescheide eens / dat Gillis zijn Vaders werck comende besien / sat onversiens op eenen stoel / daer s'Vaders palett op lagh. Den Vader siende de verwen also ghelackt oft ghesmetst op de pallet/hy riep Frans boven/ die was onbesmett/en haddet niet ghedaen: doe liet hy Gillis roepen / die hiel beneden raedt met den broeder / Frans had een seecker mutsken op/ daer mede hy ghekent en onderscheyden was: dit Gillis opghestelt wesende/en boven comende/werdt oock suyver ghescheuwt: des den Vader zijn twee sonen achtede onschuldich te wesen/en verwonderde hem seer: want hysse nopt wist t'onderkennen. Gillis die leerde de Const by Ian Mandijn den stolmaecker / en Frans by den moeplijcken Herry met de Bles/ en zijn twee goede Meesters ghewordē: Frans in seer fraey Landtschappen / en Gillis in beelden/ bysonder wat cleē wesende. Frans plach wel zijn eyghen beelden te maecken/ doch eyndlinge liet hyse maken door ander. Dese ghebroeders quamen t'Antwerp in't Schilder-gildt in het Jaer ons Heeren 1555. Frans is van haestige sieckte/noch redelijck jong wesende / ghestorven / doe hy door zijn constighe wercken gerucht igh was geworden. Sijn besonderste Discipel was Hans Soens, constich Meester/woonende te Parma in Italien/die uytmuntich in Landtschappen en cleen beelden is/ en niemandt te wijcken heeft/te Room/ Parma, en elder/daer van door zijn constighe handen ghetupghnis hebbende ghelaeten. Gillis was seer constigh en versierlijck van Beelden en Historien / wonder vermaecklijck in zijnen praet / datter menigh Mensch geern by was. Hy en was niet soo heel religieus/ noch oock niet goet Spaensch / heeft veel bootsen aenghericht: onder ander/hebbende ghemaeckt een Marp-beelt voor eenen Spaengiaert / die hem niet wel wou betalē/ gingh't met lijm-wit over strijcken/ en maeckte de Maria heel wilt gehulselt/en liehtveerdigh als een Hoere: hy liet den Spaengiaert boven comen / en hem loochenen t'huys te wesen/den Spaengiaert t'stuck omkeerende/also hy't van buyten kende / oft ghetepckent hadde / siende sulcke Marpbeeldt/ wert heel toornigh / en liep om den Marck-graef. Dit was ten tijde van Ernestus. Gilis hadde t'wijlen t'stuck afghewasschen/laten stellen op den Esel wel afghedrooght. Den Marck-graef comende/seyde tot Gillis: Wat hoor ick Gillis? hier is swarichept van u/dat my leet is. Wat gaet u over sulcken dingen te doen? Hy lietse boven comen/en t'stuck sien/ doe was alle dinghen wel / en den Spaengiaert wist niet wat segghen. Gillis begon daer op zijn clachten doen over den Spaengiaert/dat hy hem niet wilde voldoen voor zijnen arbeydt / en daerom hem alle moeyt socht aen te doen die hy mocht / op dat hy 't stuck ten lesten mocht hebben voor niet met allen / eyndlijck den Spaengiaert had al t'ongheluck van der Weerelt. Dusdanighe bootsen zijn seer veel van hem te vertellen: van een vechtend Avondtmael/dat hy oock af con wasschen: van een Oordeel / daer hy hem selven/met

noch een ander van syn kennis/ had geschildert in de Helle sitten tjcktacken/ en meer vreemde boerden van hem ghesepdt/hier te lang te verhalen: want mer wel een epghen Boeck af soude maken. In sijn sterven liet hy syn Kinderen de heele Weerelt achter/ daer was goedts en van als genoech in: maer sy mostent (seyde hy) sien te winnen. Hy is gestorven in goedé ouderdom/ int Jaer 1598. den 28. Decemb. Syn wercken syn by den Const-liefhebbers veel te sien. Daer is tot Middelburgh/ by d'Heer Wijntgis, een schoon groot stuck/ daer de Heeren Schetsen/ als Heeren van Hoboke/ seer statigh van dese Boeren werden ingehaelt/ wesende vol werck en beelden. Noch isser een Crupsdragher/ en een Perspeckt in der nacht/ daer Petrus van den Enghel verlost/ en upt der bangnis lepdt: En verschepden meer ander dinghen/ uptnemende wel ghedaen.

't Leven van Marinus de Seeu, Schilder van Romerswalen.

HEt gerucht wil qualick laten verswyghen eenen constighen Schilder/ geheeten Marijn van Romerswalen/ oft Marijn de Seeu. Syn wercken syn veel gheweest in Zeelandt. Hy hadde een veerdige handelinge op de nieuw manier/ doch meer rouw als net/ by dat icker van heb ghesien. Daer is tot Wijntgis, te Middelburgh van hem eenen Tollenaer/ sittende in syn Contoor/ wesende wel gheordineert/ en fraey gedaen. Synen tydt van geboort oft sterven weet ick niet/ dan dat hy ten tyde van Frans Floris syn wesen hadde.

Het leven van Hendrick van Steenwijck/ Schilder.

GHelyck de constighe wercken van Hendrick van Steenwijck/ by den Const-beminders niet sonder reden/ om hun weerdicheydt en deucht worden bewaert: Soo behoeft oft betaemt wel synen naem oock onder den goede Meesters gherekent te worden/ dewijle syn ghedacht onsterflijck in eeren te blijven verdient. Hy was (als ick acht) ghebooren te Steenwijck/ en een Discipel van Hans de Vries: Doch begaf hem sonderlinghe te maecken Perspectiven van Moderne Kercken/ die men wonderlijcke suyver/ aerdig/ met seer graey inventien/ seer wel ghehandelt/ en met goet verstant en opmerckinge van hem gedaen siet/ datmen niet te hopen heeft deses halven van pemant beter te sien. Hy hiel seer de streke van woonen als de Valckenborghs/ en de Vriese/ vertreckende (om de weethepdt van den Const-vpandighen Mars te wijcken) upt Nederlant/ en is eyndling comen woonen te Franckfort op de Meyne/ alwaer (ick meen) hy oock overleden is Anno 1603. hebbende naghelaten syn Soon/ die hem in dese oeffeninghe en Const cloeckelijck nae stapt/ maeckende oock Perspectiven/ nae de ordenen der Antijckschе Colomnen.

't Leven van Bernaert de Rijcke/ Schilder van Coytrijcke.

VErdienstelijck hoeftmen in gedacht te houden Bernaert de Rijcke/ schilder van Coytrijck/ den welcken hadde een seer vloepende en verdzeven manier van werck/ en seer behaeghlijck/ als men sien mach te Coytrijck in S. Marens Kerck/ aen d'Altaer-tafel van de Crupsbroeders/ wesende een Crupsdraginghe/ nochtans vroegh van hem ghedaen. Naderhant heeft hy syn handelinghe wat verandert/ en na syn meeninge wat verbetert/ dat welck ick anderen oordeelen laet/ oft oock soo in der daet is. Hy quam in het Antwerpsche Gildt Anno 1561. en is aldaer ghestorven.

Het

Het leven van Gielis Coignet, Schilder van Antwerpen.

ONder de Nederlanders/ die uptnemende syn gheweest in onse Const/ van wel te connen handelen met de verwen/ verdient wel te syn ghenoemt en gerekent Gielis Coignet, Schilder van Antwerpen/ den welcken heeft ghewoont by Antonis Palermo t'Antwerpen/ al eer hy trock na Italien. Hy hadde eenen medegeselle/ die sy hieten Stello, daer hy verschepden wercken mede/ oock binnen Terny/ tusschen Room en Lozeten/ dede een Camer met grotissen op de Fransche vreemde wijse/ en noch een Altaer-tafel op het nat kalck. Stello bleef doodt op de brugghe van 't Casteel/ door eenen vper-pijl/ die hé quam op de boyst/ in een vperinghe van des Paus feest-daghen. Coignet heeft oock Napels/ Cicilien/ en meer plaetsen van Italien besocht/ in Olv en op't nat kalck verschepden dinghen doende. Hy is t'Antwerp ghecomen in 't Gildt oft Schilders Camer der Violieren/ Anno 1561. alwaer hy hem t'sindert heeft ghehouden/ en veel wercken ghedaen/ besonder doecken en Tafereelen/ ghebruyckende t'sontijdt Cornelis Molenaer, oft schelen Neel, so men hem hiet/ om syn grondé oft achter-uptē te doen/ werckende veel voor Cooplupden/ en werdt seer vermaerdt/ en gheheeten Gillis met de vlerck/ om een teercken dat hy hadde op de wanghe/ hayrigh als een Mups/ daer syn Moeder in was verschooten. Hy is om den Krijgh ten tijde van den Prins van Parma upt Antwerpen gheweken/ en quam woonen t'Amsterdam/ daer hy niet qualijck met zijn Const is ghevaren: Doch om zijn ghesinthept oft anders is van daer vertrocken nae Hamborgh/ alwaer hy ontrent t'Jaer 1600. is ghestorven. Hy was een vroltwyligh en wolijck Man/ seer cluchtigh/ en veerdigh in zijn schilderen/ in alles ghenoech ervaeren/ t'sy beelden/ lantschap/ gronden oft anders. Hadde oock een aerdighe manier van te maken Historikens in den nacht/ seer versierlijck/ gebruyckende veel tijt verheven verguide lichten van den Keersen/ Fackelen/ oft Lampen/ dat seer naturelijck stondt: doch van eenighe versyroocken oft berispt/ meenende dat den Schilder alles met den verwen wt te beelden behoort: doch ander houden al goet wat den welstandt verbetert/ en d'oogde des aensienders best can bedzieghen. Van hem wert doch met meerder reden gheclaeght/ dat hy zijn Jonghers Copien verrocht voor zijn eygen werck/ wanneer hy daer soo wat aengedaen hadde. Onder al zijn Discipulen was den soon van eenen Claes Pietersz. Gout-smit t'Amsterdam/ welcken heel slincx was/ en een uptnemende begin hadde: dan dat te jammeren is/ stoff jongh van een uptteerende sieckte/ ghelijck oock dede zijn oudtsten broeder/ die oock goet begin hadde.

Van de kinderen van Claes Pietersz. t'Amsterdam.

Het leven van Iooris Hoefnaghel, Schilder en Poeet/ van Antwerpen.

EEn beter ghewente bevind' ick by ons Nederlanders/ als wel by ander volcken in ghebruyck te wesen/ dat de Ouders/ of sy schoon machtigh van rijckdom zijn/ hun kinderen veel tijdts broegh oft in hun jeught laten leeren eenighe Const oft Ambacht/ het welck besonder in tijt van krygh/ en verbluchten wonder wel te pas can comen: wāt wp oock bevinden/ dat de quade avontuer oft ongheluck van dese Weereldt minder macht heeft over de Const/ als over den rijckdom/ en dat de Const/ die men in zijn jeught heeft ghe leert/ dickwils den uytersten plicht-ancker in den noot/ en eē troostlijcke toevlucht wort/ om d'ellendige schipbreuck van de perssende armoede voor te comen. Dit heeft wel bevonden waerachtich te wesen den seer gheestighen Iooris Hoef-naghel van Antwerpen/ welcken was ghebooren in't Jaer 1545. van seer rijcke Ouders/ die hem tot de Coopmanschap/ teghen de natuere worstelende/ aendzongen: want zijn gantsche oft aldermeeste gheneghenthepdt tot de Schil-

der-const strecken̄de / niet mochten lijden / dat den Jonghen t'huys oft in't Schoole dede / 't ghene hem de Moeder natuere stadich ghe-boodt / en niet laten en con. Was hem in de Schole van den Meester 't papier benomen / hy vergaderde het mul oft zant op den vloer / en trock daer in met een steck oft vinger: t'huys verbozghen op solder met crijt. En hadde een reps op een planck met de een handt zyn ander ghe-conterfept. Twelck siende een gesant van den Hertogh van Savoyen / ten huyse van den Vader gheherbergh̄t wesende / spzack ten besten / so dede den Schpool-meester / soo dat Hoefnaghel t'zy wepnich oft veel hem tot het teppckenen mocht veronledighen. Hy werdt oock gheoeffent in de Letter-const oft studie / in welcke hy oock goeden ghees̄t hadde / en is een seer geleert Man / en een goet Poeet gewozden. Doe hy nu hem begaf tot repsen / en landen te besoecken / maeckte hy een heel groot Boeck / van al wat hy over al seldsaems vondt oft sagh / soo van Landt-bouw / Wyn-perssen / Water-wercken / manieren van leve / Houwlijcken / Bzuyloften / danssen / feesten / en verghelijcke ontallijcke dingen: hy was over al doende / hy teppckende alle Steden / en Casteelen nae't leven / alderley cleedinghen en dzachten / ghelijck in een Boeck te sien is / die met ghedzuckte Steden uyt coemt / daer men siet by die op de schilderaghtighste maniere ghedaen zyn / zynen naem Hoefnaghel ghe-schzeven. Te Calis Malis in Spaengien werden hem van een Nederlantsch Schilder aldaer gesonden alderley Water-werkens in een doose besloten / waermede hy de Stadt Calis seer aerdigh conterfepte / en was 't eerste dat hy met Verwe ghehandelt hadde. Doe hy weder in Nederlandt was ghekeert / veel vzeemdichepdt / oock alderley ghe-conterfeptte vzeemde Dieren / ghe-boomt / en anders mede vzenghende / hadde eenigh onderwijs van Hans Bol bereeghen. Eyndlinghe t'Antwerp woonende / verlooz al wat hy in zyn Coopmanschap hadde: Want hy met den Vader t'samen handelde in Juwee-len / en hadde vooz veel dupsenden ver-

vozghen in eenen put / met wetenschap van een dienstmaecht en zyn Vzouw / dooz welcke de Spaensche Soldaten dit al in hun roobighe handen creghen / in den roof / die men noemt de Spaen-sche furie. Hier naer is Hoefnaghel met Abraham Ortelius, vermaerdt Landt-beschzijver / gereyst na Venetien: en co-mende t'Aus vozgh by de Heeren Foucke-rs / aldaer wel onthaelt wesende / wert hun gheraden te gaen sien de Const-ca-mer van den Hertogh van Beyeren tot Munchen. Dus daer gherepst met ee-nen Recommandatie-bzief van dese Heeren / heeftse den Hertogh alles laten sien / en ghebzaeght aen Hoefnaghel, of hy niet en hadde van zijn Const. Desen liet den Hertogh sien / zijn en zijns eer-sten Huysvzouwen Conterfeytsel / en noch een stuycken met beestighens en boomkens / van Verlichterije / op per-gamijn. Doe sy in hun Herbergh wa-ren / sondt den Hertogh dooz zijn Hof-meester / oft ander Heer vzaghen / wat Hoefnaghel begheerde vooz dat Ver-lichterpken van de beestigens / de wijl hy de tronitens niet wouw cunt wesen. Hoefnaghel, die hem wpot had uytghe-gheven vooz een Schilder / noch laten voozslaen pet te komen / was schzomig daer van pet te willen eyschen: Dan Ortelius hem moet ghevende / eyschte self vooz hem een hondert gouden Croo-nen / die hem den Hertogh stracx heeft ghegheven / en begheert dat hy daer in zynen dienst soude blijven / 't welck hy consenterende te doen / als hy weder quam uyt Italien. Den Hertogh gaf oock twee hondert gouden Croonen, op dat zyn Huysvzouw uyt Nederlandt quam / welcke Hoefnaghel wederkee-rende te Munchen heeft gevondē. Dus heeft Hoefnaghel dooz zijn Const ghe-vonden beter als hy socht: want hy was comen op avontuer / om te Venetien hem soecken ghenceren met Factozie / oft Maerkelaerschap te bedienen. Hy is met Ortelius ooc gecomen te Room / by den Cardinael Pharnees, welcken Ortelio vzaeghde / wat Hoefnaghel vooz een was / soo dat den Cardinael werdt laten sien de twee verhaelde Conter-feytselkens van Verlichterije: Des den

Cardinael

Don Iulio da Corvatia conſtigh verlichter.

Cardinael hem geern vp hem had ghe-houden / en wouw hem een dupsent gul-den Jaer-gheldt gheven. Dan hy ver-ontschuldighde hem / seggende: zijn wooz wech te hebben ghegheven aen den Her-togh van Beyeren / t'welck den Car-dinael Const-liefdig wesende / en in zijn dinghen groot behaghen hebbende / leet was / oft bedzoefde / dewijl hy nu most missen den seer uytnemenden Verlich-ter zijnen Don Iulio da Corvatia, welc-ken sy daer comende saghen zijn en con-stighen edelen gheest Gode opgheven. Hoefnaghel van Room en Venetien we-der comende / begaf hem in dienst van den Hertogh / daer hy groote pzovisie van hadde / eē sluweelen cleet / en schoo-nen mantel s'Jaers. Oock gaf hem Ferdinandus Hertogh van Insbzoeck twee hondert Flozijnen / dat zijn vier hondert guldē s'Jaers / acht Jaer lang: binnen welcken tijt hy hadde aenghe-nomen te verlichten een seer schoon ge-schzeven Misboeck. Hier maecte Hoef-naghel als die gheestich / gheleert / en seer vindigh was / op de canten / in de letters / oft daer de placts was / alder-ley betepckeninghe / aenwijsinghe / en beduptselen oft sinnekens / op t'ghene daer neffens ghescheben was / dat met alderley aerdichepdt en cleen Histozi-kens uytbeeldende / en leverde dē Boec t'epnden acht besp̄zoken Jaren al vol-daen / soo veel uytnemende ghedaen / en soo vol werck / datmen verwonderen mocht / hoe pemant binnen al zijn leven soo veel dinghen met handen soude mo-ghen maecken. Hier vooz gaf hem den Hertogh van Insbzoeck twee dupsent gouden Croonen / en een gouden Keten van een hondert goudē Croonen. Noch maeckte Hoefnaghel vooz den Kepser Rudolphus vier Boecken / een van alle vierpoetighe Dieren / den anderen van de cruppende / den derden / van de vlie-ghende / en den vierden / van de swem-mende oft Visschen / en hadder vooz in specien dupsent gouden Croonen. Hy hadde oock verlicht een Boeck / van den best en Schzijver van der Weerelt ghescheben / wesende Exemplaren van verschepden stoffe / waer by hy alle be-duptselen seer versierigh hadde te we-

ghe ghebzacht / seer schoon en lustigh omsien. Hier mede quam hy in des Kepsers dienst / wel zijn gheloont / en met heerlijck Jaer-gheldt voozsien. In dees Landen weet ick wepnig van hem te wijsen / dan tot Iaques Razet t'Am-sterdam / een seer aerdeg stuycken weer-digh te bewaren. Hoefnaghel om t'Hof-sche onrust te schouwen / quam woonen te Weenen: Want hy altijdt seer leer en weet-lustigh was / s'nachts veel waer-ckende / en ghemeenlijck s'mozghens ten vieren op / altijdt onledigh / soo met versen / Carmina, oft pet anders te ma-ken / waer in hy oock seer gheestich was / en soo dapper in zijn Latijn / dat hy een Latijns Boeck vooz hebbende / t'selve soo heel ras / in Nederlandtsch las / als oft Nederlandts geweest hadde. Hy was een seer goet-aerdich en mildt Man / die alles met goet beschept en welsp̄zekenthepdt wist te vertellen / en seggen. Hy is overleden in't Jaer 1600. oudt 55. Jaer. Hy heeft naeghelaten eenen soon Iaques Hoefnagel, inde Schil-der-const uytnemende en herbaren we-sende.

Het leven van Aert Mijtens, Schilder van Bzussel.

GHelijck de cracht van eenighen verschen dzanck soo ghewelddich is / dat hy openinghe soeckende / t'vat doet barsten / en uytloopt: also gaet het toe met Menschen / daer van jonghs in is eenen overvloedigen en cloecke geest / die niet en can verbozghen blijven. Het welck oock is geschiet en bevonden aen den seer cloecken en gheestighen Schil-der Aert Mijtens, die in Italien / daer hy meest zijn Const gheoeffent / en zijn wesen ghehadt heeft / wierdt ghehee-ten Renaldo, dan de Latijnsche seggen Arnoldus. Hy is van in zijn jeught uyt-nemende ypverigh ghewees̄t / om tot vol-comenthepdt in de Const te moghen co-men: Niet alleen met schilderen en teec-kenen / maer oock met af te gieten op t'leven: Als oock te halen buyten Bzus-sel van t'gheright eenen doodē / daer een belachlijcke clucht gebeurde. Want hy hebbende een ander van zijn doen /

die oock de konst toeghedaen was / tot zyner hulp / weirken hem volghde op de leere / die altyt aen de galgh stondt / en soudē den Dief ophoudē tot hy hem afghesneden hadde / om dan t'samen af te bzengen / liet desen den Dief los voelende vallen / meenende upt verschzickthepdt / dat hy hem te lijve wouw om quaet te doen: Des hy af spzongh / oft haestlijc af liep / en haestede hem vollen loops nae der Stadt: Aert pverich in zyn stuc / liep hem dapper na. Het boersche Marct-volck siende het verbaest bluchten / en ernstigh volghen / bekeben Aert, en sochten hem te schutten / meenende hy hem vervolghde om upt toozn ichepdt pet quaets te doen. Eyndlinghe hem achterhalende / bestrafte zyn verbaest wech loopen / segghende: 't Is u gheen ernst / ghy sult nemmer leeren / en dergheljcke woozden. Des hy hem weder willich maecte / en bzachten dit doot lichaem in eenen sack t'huys. Den Vader dit vernemende / bekeef dē soon / segghende: Wat hebdy gemaeckt? hem voozhoudende de misdaedt en swarichepdt van sulcks te doen. Het welck hy verontschuldighde met zynen leer-lust die hy hadde / om de leden der Menschen lichamen te verstaen. Dit gingh den Vader by den besondersten Burghermeester / van zyn vziendtschap oft kennis / als een dinghen dat te gheschieden mocht wesen / essen maken. Aert is heel jongh in Italien gecomen / en schilderde veel by eenen Anthoni Santvoort, die men hiet den groenen Anthonis, te Room / maeckende veel Maria Magior op Coper / en hadde veel omgang met Hans Speeckaert. Daer nae te Napels ghecomen / wzocht by eenen Nederlander / Cornelis Pijp ghenoemt. Hier nae ghehouwt wesende / maeckte veel Altaertafels / Histozien / en Conterfeytselen / seer cloeck en cluchtigh van Olp-verwe. Hier in veel iaer volhert / veel Discipulé tot Meesters gemaeckt hebbende / als dat zyn wercken in veel Kercken van Napels en dooz 't heel Coningrijck en ander Landtschappen waren verspzeydt. Syn lieve Vzouwe overleden / en vier zyn kinderen tot de Westmoeder bestelt hebbende / quam zyn vzienden te Vzussel en zyn Vzoeder in den Haegh besoecken. Te Napels herkeert wesende / troude zyn Meester Cornelis Pijps Weduwe. Doe heeft hy ghemaeckt een ons Vzouwen Hemelvaert / met veel Enghelen / en d'Apostelen / meerder als 't leven / in welck hy hem dapper en wel heeft ghequeten / en staet in een Kerck bupten Napels. Noch vier Euangelisten / verschepden van malcanderen / binnen Napels Onder ander Altaer-tafels / is van hem een tot S. Lowijs, by 't Paleys van den Vicerop te Napels / van S. Catharina, alsoo den bzandt in de raders slaet / en een splinter een van de Backers oft Pyntghers is raeckende / alwaer den Constighen Schilder seer epghentlijck heeft uptghebeeldt met open keel een cryten de bevzeesthepdt / oock een groote verbaesthepdt onder den omstandt te Peert en te voet. Noch in deselve Kerck is van hem een Altaer-tafel van S. Maria del Secors, staende met eenen cluppel een Dupbel / die onder haer lepdt / met noch ander Figuren en Enghelen daer by / alles wel dapper en cloeck ghehandelt. Hier naer dooz onbeschepdenhept zyner tweedder Hupsvzouwe en haer kinderen / trock woonen op zyn self / met zijn kinderen en ghesellen / schilderende cloeckmoedig verschepdē veel groote stucken / besonder twee / die na Abruzzo ghevoert wierden / een de vzp Coninghen / en 't ander de Besnijdenis / seer heerlijck en cierlijck ghedaen wesende. Eyndlinghe trock hy met zyn kinderen tot Abruzzo en Aquila, met hem voerende een stuck op doeck / daer Christus ghecroont werdt in der narht / het welck hy hadde begonnen. Tot Aquila, heeft hy onder ander dinghen ghemaeckt een boven al uptnemende groot stuck op doeck / een heel back van een Kerck beslaende / wesende een Crucifix / vol groote Personnagie en werc / wonder versierlijck ghezdineert en ghe schildert: Doch met groote onghelegenthepd op een leere en bergheljcke onghemack / dat een dinghen is om alle Constenaers te doen verschzicken en verwonderen. Van hier te Room ghecomen wesende / heeft 't verhaelde stuck

stuck van de Crooninghe / met noch eenighe ander / voldaen. En also hem aenbesteedt was een groot heerlijck stuck in 't nieu werck van S. Pieters Kerck te maecken / waer in hy wouw toonen / wat een Nederlander in onse const vermocht. Nae dat hy zijn oudste dochter hadde bestelt te Houwlijck / is hy te Room ghestozven / in 't jaer ons Heeren 1602. T'verhaelde stuck van de Crooninge is noch t'Amsterdam by Bernardt van Somer / Schilder / die de Dochter heeft ghetrouwt / en is wonder cloeck ghehandelt / heel afgheschepden van de gheneen Nederlandtsche maniere / soo dat hy is geweest een treflijck Meester / die den Italianen heeft spaerlijcker doen verhaken / dat Nederlanders gheen handelinge in beeldē hebben / oft heeftse stoffe ghenoech gegheven en vozsaeck sulckx te swijghen / oft maetlijcker van ons te spzeecken.

Het leven van Ioos van Winghen / uptnemende Schilder / van Vzussel.

OP dat de Hoftijcke stadt Vzussel / in onse Const soude hebben in desen onsen tydt een dobbel eerlijcke verciringhe / soo is neffens den verhaelden conftighen Aert Mijtens, upt haer oock ontstaen den uptnemenden en gheestighen Schilder Ioos van Winghen: desen is ghebooren geweest te Vzussel / in 't Jaer ons Heeren 1544. en dlpetigh om leeren wesende / is oock gereyst in Italien / en heeft by eenē Cardinael te Room ghewoont vier Jaer. Doe hy in Nederlant en in zijn Vader-stadt Vzussel was wederom ghekeerdt / is hy eyndlijck Schilder gheweest van den Pzince van Parma. Hy heeft binnen Vzussel verschepden fraey stucken ghemaeckt / besonder een Altaer-tafel tot S. Goelen te Vzuessel / oft (soo eenighe meenen) in een Kerck tot de Celle bzoers / wesende een Avondtmael / daer Pauwels de vzies de Metselrije in ghedaen sonde hebben: dit Avontmael / indien darter geen twee van zijner handt en zijn / is een seer uptnemende werck / en 't beste dat in Nederlandt van hem te sien is. Noch is te Vzussel tot een Doctooz / Meester Ian Mijtens, van hem een seer schoon stuck / daer Sampson thayr afgesneeden wozdt. Noch in een ander Bozghers huys is van hem een seer aerdighe Pauli bekeeringhe. Doe nu Ioos het hert upt den Lande / en in zijn plaetse by den Pzins van Parma hadde ghestelt en ghelaeten Octavium van Veen / is hy ghecomen met zijn ghesin te Francfoozt / ontrent het Jaer 1584. Hier heeft hy oock eenige seer frap stucken ghemaeckt / besonder een het uptnemenste / een groot stuck / den sin wesende het benouwde Belgica, een naeckte Vzouwe / staende ghekentent aen een Roots / boven welcks hooft comt ghevloghen den tydt / die haer comt verlossen / en heeft begonnē een keten los doen onder licht de Religie met den Bybel / wesende vertreden van Tyrannije / die als een Krijghsman is ghestelt / en met een sweert in de handt. Twee stucken van eenderlep Histozie / op verschepden ozdinantien / heeft hy oock seer uptnemende ghedaen / te weten / daer Apelles conterfept de uptnemende schoon Campaspe, en van de Liefde ghepzickeldt wozt. Een van dese stucken is tot Hannauw / een nieu Stadt / vier mylen van Franckfoozt / tot een Coopman / Daniel Forreau, een groot Const-beminder: By den selven is oock de verhaelde Belgica. De ander Histozie van Apelles is by den Keyser. Noch is van hem te Francfoozt / tot eenē Const-liefdighen Doctooz / een seer fraey stuck van een Andromeda, alwaer oock noch zijn verschepden fraey Conterfeytselen nae 't leven. Tot Middelbozgh / by Melchior Wijnegis, is van hem een Histozie van Pyneas, daer twee naeckte boeleerende doozsteecken wozden / een groot en seer heerlick stuck met beelden als 't leven. Noch is t'Amsterdam by Cornelis van der Voort een groot stuck van hem / wesende ghelijck een Iustitie, die d'onnoosel beschermt van Tyrannije / oft soo eenighen sin. Voozts comen van zijn tecke ninghe upt verschepden

gheestighe Pzinten/een Nachtbancket/ met een Maſcarade/ een laet de Kinderen tot my comen/ eenen Paulus Tapijt werckende / vier van t'Pzouwen bedzoch/Crucifix/en ander / waer aen te ſien is zijn ozdineré en vloeyenden geest inde aerdichept der beelden. Wepnich doch goede ſchilderije is van hem te ſié: want hy niet veel wzocht / zijnde geern by gheſelſchap / doch geen dzontkaert/ maer met een kan Wijns ſitten conterde/hadde zijn vermaeck den tijt dooz te bzenghen. Hy heeft naeghelaten eenen ſoon/en zijn Diſcipel/gheheeten Ieremias, oudt ontrent 18. Jaer/den welcken een groot begin van wel colozeré heeft / hebbende oulanghs oock gheleerdt by Franciſco Badens t'Amſterdam. Ioos van Wingen is geſtozven te Franckfoozt/ Anno 1603. oudt 61. Jaer.

Het leven van Marten de Vos, vermaert Schilder/ van Antwerpen.

Onder de ghene die Antwerpen / en ons Nederlandt / in de Schilderconſt gheruchtigh hebben ghemaeckt/ hoeftmen niet achter te ſtellen den vermaerden en conſtighen Schilder Merten de Vos, van Antwerpen/ die van in zijn Jeught hem vlijtigh tot de Conſt heeft begheven. Italien / Room / Venetien / en ander Landen beſocht hebbende / is gheromen in 't Gildt t'Antwerpen in't Jaer 1559. Sijn Vader/ Pieter de Vos, quam in 't Gildt t'Antwerpen Anno 1519. Pieter, de Bzoeder van Marten, was oock een uytnemende goet Schilder. Veel heerlijcke ſchoon wercken heeft Merten ghedaen/ hebbende een veerdighe handt / aerdigh en luſtigh zijn dinghen colozerende: heeft oock veel uytnemende Conterfeytſelen nae t'leven ghedaen. Sijn ozdinantien der Hiſtozien / manier / en ſteldtſelen der beelden/en in ſumma / zijnen gheeſt / bewijſen overvloedich de Pzinten/die van hem dooz verſcheyden Plaet-ſnijders uytcomen / en in ſulck ghetal/ dat hy in de veelheydt den anderen Marten, te weten/ Hemſkerck, te boven gaet / oft ten minſten ghelijck is: want hy was ſeer overvloedigh / veerdigh / en vaſt in zijn tepckenen: en was een ſeer ſtatigh/ groot / en ſwaerlijvigh Man. Hy is gheſtozven nu in dit Jaer 1604. in goeden ouderdom.

Pieter de Vos.

Hier

Hier volghen nu de levens der vermaerde levende Nederlandtſche Schilders.

Het leven van Hans Frederman de Vries / Schilder van Leeuwaerden.

Nae dat ick nu hebbe beſchzeven het leven van den vermaerde doozluchtige Nederlantſche ſchilders/ der welcker leef-dzaet afgeſponnen/ oft dooz Atropos afgheſneden is / en ſoo veel ick vermochte haer de namen heb ontruckt/ om tgerucht haer onthout of gedacht-camer eenwigh mede te vercieren: ſo ſal mijn vlijt ernſtigh ſtrecken de tegenwoozdich levende daer oock by te voeghen / ghelijck ick alree hebbe verhaelt eenighe Diſcipulen/ oft ſonen van overleden vermaerde edel gheeſten / die ick voozts laete beruſten /om dat icker weynig ander beſeſept van hebbe. Ick acht wel / dat mijnen volgenden arbeyt van den onbedachten eenichſins berijſpighen aenſtoot ſal onderwozpen zijn/ hoewel (ick om ſulex te vermijden) mijn beſt wil doen/om den ſelven te wapenen met waerheyt en maetlijckheyt/ in den Conſtenaers Perſoonen en wercken te loven na verdienſten. En indien ick my ergens na pemants oozdeel in d'overbloedicheydt vergrijpe / dat ſal my vergheven / en de goede gunſt oft te cleen kennis op den hals gheſchoven weſen: verhopende dat hem oock op t'flecht gheraeck van mijn hoogh verheffende Pen / niemandt onmaetlijck in zijnen gheeſt opſtijgen ſal/ oft hem verwaendlijck verheffen/op 't geen hem maer eenen tijdt langh is gheleent / ghelijck dooz henen verhaeldt is van den Jonghen oft Pagie / die op zijns Heeren Peerdt ſittende hem verheft/ en moetet doch haeſt den Meeſter overleveren oft laten. Wie van neder ghemoet is neſſens zijn wetenſchap / ſal dooz zijn wetenſchap hem wetende bewijſen / t'zy watmen hem /oft van hem ſeght / ghelijck Anthoni Coreggio, Andreas del Sarto, en meer ghedaen hebben / die men qualijck oft niet con wijſmaecken datſe pet conden oft groote Meeſters waeren. De hooghmoedighe ſullen altijdt den opvarenden roock van veel laetendunckenheydt openbaeren/of hun byer geblaſen wozt oft niet. Dan 't is te verwonderen / dat de beſte Meeſters ſomtyden ſulck van aert zijn / die dooz hun hoogh verſtandt verſtandigher behoozden weſen: maer den overvloet des gewins bzenght hun dickwils ſoo veel windt in't ſeyl/datſe 't Compas verlieſende geen ſtreke en houden: gelijck den ouden Zeuxis, die in de groote Olympiſche ghemeen vergaderinge pzonkte/ met eenen Mantel daer zijnen naem op ſtondt ghebozduert in gulden Letters. Oft ghelijck Athæneus in zijn 12. boeck vertelt van Paraſius, dat hy hem ſelven had aenghedaen eenen Purperen rock/ en een gulden Croon opgheſtelt/en ghewent was te ſchzijven / als hy eenigh werck had voldaen/ een dusdanig veers oft ghedicht:

Dit heeft ghemaeckt een Man wellustigh in zijn leven,
Die deuchtſaemheyt bemint, en eerlijck houdt verheven,
Paraſius een Man, wiens Vader-landt eerſaem
't Vermaerd' Epheſen is, 'k wil oock mijns Vaders naem
Evenor ſwijghen niet, van wien ick ben becleven,
Natuerlijck Grieck, en Prins der Schilders wel bedreven.

Dit wil doch qualijck over een comen / te weten / de deughde eeren en lieven / en wellustigh oft vertel te leven: Nochtans roemde hy meer als van Menſchlijcke dinghen; Maer dat hy in't eylandt Lindo hun Herculem hadde gheſchildert/en dooz ooghen geſtelt/ ghelijck hy hem in zijnen ſlaep hadde gheſien / ſo hy met duſghe verſen te kennen gaf:

Sulck

Sulck Godt, als dickwils my Parasio wel eer
Al slapende verscheen, siet ghy hier min noch meer.

Wt alle Philosoophsche Scholen volgde hy Aristippum, als een voorsteller aller vrolijckheydt oft wellust / en was oock niet droeflijck in zijn werck: maer gheluckighe Theophrastus in't Boeck van de gheluckighepdt verteldt / sat al schilderende blijdlijck en sang. Dā was op zijn Const wonder hoogh draghende / eersuchtigh boven maten / op zijn wetenschap roemende met dusghe woorden:

Nu segh ick, dat den eyndt van deser Const is vonden:
Maer t'onverwinlijck eyndt my hier houdt vast ghebonden,
Dat ick niet verder magh, dus heeft en yeder Mensch
T'geen hy te claghen heeft, oft niet en gaet nae wensch.

Van zijn groote volcomenheydt in de Const is voor henen in zijn leven verhaelt: Dan om zijn prachtichept noch te bewijsen / gheljckmen t'zijnen tijden droegh schoenen met verschepden lederen stricken doorvlochten / hadde Parasius de zijne doen maken / en droeghse van goudt. En ick acht wel dat men desen Man qualijck met schrijven oft segghen tot een neder cleen ghevoelen zijns selfs hadde connen brenghen / dewijl hy sulck van aert was / en sich selfs sulcken grooten Meester te wesen kende / die (als verhaelt is) den moedighen Zeuxis had overtroffen. Nu zijnt dach niet al Parasij, die sich oock seer prachtig uptstellen / en over al voort doen / t'welc niet so licht te verbeteren als wel te belachen is. Daerom vaer ick dan met mijn dus verre ghebracht werck vrijlijck voort / beginnende aen den oudtsten der vermaerde Schilders / die ick nu weet noch te leven / den welcken het in zijn jeught is toegegaen / gheljck het met meer jonghers is gheschiedt / die de Teycken-const aenvanghende / niet weten waer toe hun de Natuere heeft beroepen / oft wat deel sy eyghentlijck te verkiesen hebben / om uptnemende te worden. Dat is soo gheschiet met Hans de Vries / welcken was geboren te Leeuwaerden in Vrieslandt / in't Jaer ons Heeren 1527. Sijn Vader was een Hooghduysch / Conastabel oft Busschieter onder den Krijgh-oversten Ierrich Schinck. Vries op de Const ghestelt te Leeuwaerden / by een Schilder van Amsterdam / Reyer Geeritsen genoemt / meende te worden een Glasschrijver. Als hy by desen vijf Jaer was geweest / quam te Campen by des Stadts Schilder / eē slecht geselle / daer hy niet con toenemē / en is na twee Jaren ghetrocken in Brabant te Mecchelen / daer hy veel tijdt siec was / veel wesende ghewent op Water-werwe. Hier en t'Antwerp was hy doende aen de Triumph-bogen Aº. 1569. doe Keyser Carel met zijn soon Philips daer is ghecomen. Hier verdient hebbende eē deel gelt / quam weder in Vrieslant / tot Collum / daer hy schilderende eē Tafel van Olv-verwe / vondt een Kist-maker oft Schrijnwercker / die hadde de Boecken van Sebastiaen Serlius oft Vitruvij, uptgegevē door Pieter Koeck: dese schreef Vries nacht en dagh vlijtich upt / so den grooten als den cleenen. Quam weder van daer te Mecchel by een Schilder / gheheeten Glaude Dorici, welcken hem liet maecken verschepden dinghen daer Metselrijen in quamen. Hem was oock doen volmaken een Tafereel van Perspertiven / daer eenen Cornelis van Vianen was over gestorven / desē hadde redelijck verstandt van dese dingen / doch op eē swaer maniere: dit merckende / dede Vries sulcke vlijt in dees Const / dat hyse metter tijt te wege bracht met een lichter en doenlijcker manier. T'Antwerpen gecomē wesende / maeckte voor Willem Key een Perspect / als een houten portael / in zijnē Hof. Daer naer tot Gillis Hofman, op een plaets tegen over een poort / maeckte hy een groot Perspect / als een doorsien in eenen hof. Hier mede werden namaels bedroghen eenige Duytsche Edellupden / en den Prins van Oraengien / meenende dat het een natuerlijck ghebouw en doorsien was. Hy teyckende voor Ieroon Cock verschepdē ordinantiē van Metselrien / een van

van 14. stucken / Perspectiven / Tempels / Hoven / Palepsen / en Salen. Ten tweeden / 26. stucken / insiende en van boven siende Palepsen / uptwendigh en inwendigh. Ten derden / Ovalen / Perspecten / met de Puncten in't midden / voor de Inlegghers. Ten vierden / Sepulturen / ontrent 24. stucken. Voor Geerart de Iode een Fonteyn-boeck: noch een Boeck van Architecture / van de vijf Colommen / en elcker Colomne wercken vijfmael. Noch voor Philips Galle ordinantiē van Hoven / Gangen / en groen waghens / op de Perspectijf / met doolweghen. Noch om den selven / voor Kist-maeckers / alderley schrijnwerck / van Portalen / Koetsen / Tafelen / Bufetten / en derghelijcke / in Perspectijf. Voor Pieter Balten een Boeyken / ghenoemt Theatrum de vita humana, op de vijf Colommen / eerst beginnende aen de Composita tot de Tuscana, dat was den ouderdom / en soo voort tot de Melancolia, de doodt / wesende een Ruwijne: hier mede waeren uptghebeeldt in ses deelen de ouderdommen des Menschelijcken levens. Hy heeft noch ghemaeckt Spoelgen / Compartimenten / Grotissen / en Cieraten / dat alles wel beloopt tot 26. Boecken. In't jaer 1570. doe s'Keysers Dochter nae Spaengien trecktende quam binnen Antwerpen / lieten d'Hooghduytschen hem maecken een Arck Triumphael en most in vijf daghen weerdigh wesen / t'welck hy met grooter blijt te wege bracht / hier voor gaf hem de Natie 60. Rijckrdaelders. Doe werdt van Duc d'Alba afghelesen het Pardoen / en met eenen trock Vries om zijn verhepdt met zijn ghesin nae Aken / daer wonende meer als 2. jaer / van daer te Luyck een Jaer en half: van daer / alsoomen van vrede spraek / door den Graef van Swartzenborgh / trock weder nae Antwerpen / en creegh stracx te Brussel te schilderen / voor den Tresorier Aert Molckeman, een Somerhups in Perspertijf / daer versierende onder ander een open deur / waer in / in't af wesen vā Vries / Pieter Breughel vindende hier de reetschap / hadde gemaect eenen Boer met een beseghelt hemde / vast doende met een Boerinne / waerom seer gelacchen / en den Heer seer aenghenaem was / die 't om groot gheldt niet hadde laeten uptdoen. Middeler tijdt raeckten door Mons de Bours de Spaengiaerden t'Antwerpen van het Casteel / en werdt de Borgherije in handen ghegheben: doe werdt Vries aengenomen in Stadts dienst over alle Fortificatien / en was hier tot de beleghertinghe door Parma, en den overgangh tot't Jaer 1586. Doe vertrock hy met zijn ghesin / met recommandatie / door Franckfoort nae Bruynswijck / by den Hertogh: hier was hy tot t'jaer 1589. dat Hertogh Iulius overleet. Dus Vries van t'Hertoghs Hof Wolvenbuttel vertrot / en quam in de stadt Bruynswijck / daer maeckende een Tafel tot een begraefnis. Anno 1591. quam hy t'Hamborgh / daer hy onder ander heeft ghe-schildert in S. Pieters Kerck / in een Capelle / voor een Juwelier Iacob Moor, zijn begraefnis / een groot Perspertijf / daer Christus, Duyvel / Doodt / en Helle heeft onder voeten. Onder comen twee half open staende deuren / daer veel om worpt verwedt: want men sieter of men saegh door een Portael op eenen trap. Onder ander eenen Poolschen Wijwode / oft Hertogh / opperste Hofmeester des Conings / souder wel duysent Poolsche gulden om verwedt hebben / dat het een natuerlijcke open deur was. Ander verwedden een ghelach biers / een ton boter / en derghelijcke: wenschende de verliesers dat des schilders handen mochten bedreckt wesen. In dees selve Capelle / op dit selve stuc op doeck ghedaen / hadde hy gemaeckt onder een oversteeckende Cornice, die met twee termē was onderhoudē / welcke men van hout ghesneden soude meenen / had hy ghemaeckt / een hanghende Lampe / van onder op te sien: en alsoo't vast hoogh is meent t'volck datter natuerlijck een brandende Lampe hangt: waerom veel verliesende wedders hem quamen gheljck beschelden / dat hy hun hadde doen verliesen / t'welck hy versaeckte / segghende: Waerom sy ghewedt hadden. Te Dantzick op t'Hof / zijn van hem gheschildert by Orpheum alle de partijdighe Dieren by malander:

der: Want dat is een dzinck-plaets/ daer men dzede moet houden / en de dzoncke beesten niet mogé vechten. Doe was Vries daer in Stadts dienst. Op de nieuw Raedt-camer zijn oock van hem acht stucken Perspecten/ met Histozien van de Regeringhe. Eerst / Iustitia en Injustitia. Tweest / Consilium. Derdst/ Pietas, in eenen Modernen Tempel. Vierdst / Concordia. Vijfst / Libertas. Sest/Constantia. Sevenst/het Oozdeel. Achtst/ een stuck/ datmen des Sonners stelt in de schoozsteen/ met een Perspect van eenen boog: hier in sit op trappen de Reden/en eené Hont nae t'leven vooz de Trouwe. Dese houden hier binnen gevangen Discordiam, Seditionem, Traditionem, Calumniam falsam, Invidiam, en alle quaet gespoock. Van Dantzick te Hambozgh weder gheromen/maeckte vooz d'Heer Hans Lomel een Galerye in eenen hof/ met een doozsien van groenichepdt: recht teghen over de Galerije/in't self Hof/een houten schutsel/ een Pzospect van een opstaende deur/ toonende eenen Vijver met Swanen/ en onder gheschildert de Boomstammen/welcker toppen natuerlijck men boven t'schutsel siet / wozt van velen met verwonderen gesien. Vooz den selven Heer / in een Camer teghen eenen platten solder / zijn van hem op eenen doeck te sien in't verrozten verscheyden Pylers oft Balusters / rustende rontom op de lijsten / en dzaghen een hoogher vierrante solderinge met vierrantighe percken Gzotissen / in't midden noch hebbende een verdiepinghe opwaerts te sien. Van Hambozgh quam Vries te Pzaga / alwaer zijn soon Pauwels oock in dese Const een uptnemende Meester wesende / maeckte vooz den Keyser eenen platten solder op doeck / twee hondert voeten lang / en tachtigh bzeedt / verhoogende t'verwelfsel met verrozende Pylers/verrierende t'welfsel met Gzotissen / in't midden bzengende een groot open rondt al op zijn steke. Noch in een ander Salette / eenen platten solder/alles op den punct. Hier waren gheschildert de twaelf Maenden/ en't midden een groot rondt / Iuppiter met den blixem/ vã onder op te sien/ gelijck alles is van onder op te sien / Pylers / Boomen / en hupsen/ op de Perspectijf. Pauwels ter begheerte van den Keyser maeckte noch in de Salette een Perspect met een doozsiende Galerije / in eenen Hof met een Fontepne/ alwaer den Keyser als hem vergissende dickwils meende dooz heen te gaen/ en quam dickwils sien schilderen. Daer is oock in de Kerc een Altaer-tafel/met binnen een Verrijsnis / van Hans van Aken:en in d'een duer/ van Spranger de dzp Marien: en d'ander/ een Emaus, van Ioseph Switser. Dees deuren gesloten/ heeft Vries uptwendigh gheschildert een Perspect / latende eerst de deuren glat essen maecken / bzacht neffens de stuptende vergaderinghe eenen viercanten Pyler datmen geen vergaderinghe can sien / t'welck den Keyser met verwonderen wel beviel. Noch heeft Vries ghezordineert verscheyden Fonteynen vooz zijn Majesteyt / en Camers / waer in hy mocht stellen zijn schilderijen in ozden/en te maken dat hy mocht gaé overal in zijnen Hof bedeckt / sonder te connen zijn gesien. Van Pzaga quam Vries weder te Hambozgh / en maeckte doe in Sinte Pieters Kerck noch twee groote stucken: T'een / daer Christus van de Pharisee en wozt upt dé Tempel gestooten: t'ander teghen over / daer Christus de Coopers en vercoopers uptjaeght. Van Hambozgh / dooz wijsmaken / en raden van Gillis Coignet, quam Vries t'Amsterdam / mede bzenghende eenen Babelschen thozen/ daer hy veel werck in ghedaen / en zijn ghesicht dooz had ghebzoken/ welcken nu soude wesen tot eenen Pieter Overlander t'Amsterdam. Van Amsterdam trock Vries met ghesin in den Haegh woonen/van daer weder te Hambozg/hy heeft nu Ao. 1604. uptgheben een seer schoon Boeck van Metselrije / waer in romen tot vijftigh stucken / hebbende daer aen doende gheweest van in t'belegh van Antwerpen/ soo ondertusschen: Oock hebben hem gholpen zijn sonen Pauwels, en Salomon. Oock is hier bp een seer leerlijcke claer onderwijsinge. Pauwels vooznoemt/ hebbende verscheydé Landen en Steden besocht / woondt noch t'Amster-

Pauwels de Vries.

t'Amsterdam/seer cloeckelijck doende in de selve Consten van Metselrije/en Perspectiven/ schilderende van Olp-verwe veel schoon Tempelen en Kercken/ soo wel Antijck als Moderne / en alderley ghebouw. Den anderen soon Salomon, was oock een goet Meester/ en starf in den Haegh / dit Jaer 1604.

Salomon de Vries.

Het leven van Ioannes Stradanus, uptnemende Schilder / van Bzugge.

ONze Nederlantsche Belgica, met de Steden haer Dochters / en heeft gheen cleen oozsaeck hardlijck te bekijven de gierighe bloemvocrende schoone Flozencen / datse haer onthoudt niet alleen de bloem in de Const van Sculptura, den Nederlandtschen Ioan de Bologne: Maer oock den uptnemenden Hans vander Straet / Schilder van Bzugge in Vlaender / die sp als loose Circe, smeeckende Calypso, oft tooverighe Alcina, upt zijn Vaderlandt houdende/ by haer laet grijs en wit wozden/ ghenoghen wesende oock zijn doot ghebeendt tot haren roem verbozgen te bewaren. Bzugghe/die hem voortbzacht/ en daer t'eerste licht zijn ooghen is verscheenen/ behout evenwel so veel roem/ dat hy haer Bozgher oft inbooztling is/ het welck hy is ghewozden in't Jaer ons Heerē 1536. en also ick verstae/ oozspzonglijck upt t'hoog edel doozluchtig huys van de kinderen van der Straet / welcker geslacht uptgeropt/ verstropt/ oft in verdeeninghe is comen/ am datse Ao. 1127. in S. Donaes Kerck te Bzugghe/ombzachten Carel de Goede, 13en. Graef/en 19en. Fozestier vã Vlaender / als een die't Graefschap onwetlic soude hebben beseten. Hans dan / diemen veel Stradanus noemt/hebbende vã in Vlaender eē taemlick goet begin in onse const/ is gerepst in Italien/ en hebbende vooz zijn woonplaets verrozen Flozencen/ heeft aldaer veel schoon werckē op't nat en van Olp-verwe gedaē. Hy heeft oock Vasarij in de sale van des Hertogen Paleys/en in veel meer plaetsen/een groote hulp ghedaen/ en is dooz veel sulcke schoon oozsakē een uptnemende beerdig meester gewozdē. Hy heeft te Flozencen in de Kerck van de Nunziata, gedaen een groot heerlijck stuck/wesende een Crucifix/daer de Kryggsknechten onder ander oock de spongie in een edick-bat nat maken oft doppen/gelijt dees ozdinantie ghesneden is / en in Pint uptromt. Vooz den Hertogh heeft hy getepckent veel patroonen van Tapyten/ soo van de krygē des Hertogen Colmij, en veelderley jachten / seer aerdigh en versierlijck van ozdinantien / gheljck wy dese dingen dooz Philips Galle, en ander/ veel sien uptromen. Gheljckmen oock siet tweederley Passié/ veelderhande Peerden/ghestaltigh nae den aerdt van verscheyden Landen: Oock neffens Hemelkercken begonnen wercken der Apostels het heel gevolg/en veel meer ander dingen/welcke die ons ghenoeghsaem aenwijs doen / en getupghnis geven zijnen overvloedigen cloecken geest/ so in't ozdineren der Histozien/als in't stellen/en toemaecken zijner beelden/met alderley omstandicheden der Const. Hy is nu dit jaer 1604. een bzy geselle van 74. jaren/ en een rierlijck lit in d'Academie van de Teycken-const binnē Flozencen/levende in eenen stillen gerusten staet. En indien ons toecomender tijdt Italien oft Hetrurien zijn lichaem onthoudē moet/ soo sal Vlaender ten minsten haer ghetroosten/sulck een besonder Bzuggeling te hebben ghehadt/die 't schoon Flozencen met de bloemen zijner werckē noch schoonder wesen heeft toeghelanght.

Tlevē van Gillis van Coninxloy, Schilder van Antwerpen.

VAn twee oft dzy verscheyden Italiaensche Schzijvers/heb ick ghesien so t'saemspzaeck als anders beschzijvinge/daer gehandelt wozt vã de twee consté/Schilderen/en Beeltsnijden/welcke de overtresensie is/ en bzengē tot voozdeel van onse Const voozt/ dat den schilder alles maeckt/wat de ooge des Menschen met dē gesichte can begrijpen/den Hemel/de locht/verscheydē veranderingen vã weder/de Son somtijt haer stralen dooz de wolcken op den steden/ berghen en dalen aflatende/t'somtijt doncker/wolckigh reghen /haghel/sneeuw/ alle

alle verschepdenheydt van groenen / in boomen en velden / als den lachenden Lenten 't ghevoghelt tot singhen aenhitst en verwerckt / dat den Beeldthouwer in zyn steen onmooghlyck te doen valt / met meer ander redenen / bewysende 't Schilderen een vallyckher oft meerder Const te wesen / als 't Beeldthouwen. Dit souden helpen bevestigen oft winnen / de constighe wercken van den uytnemenden Lantschap-maecker Gillis van Coninckloy, van Antwerpen / die van zyn Vader en Moeders syde is van haver t'haver (so men seght) uyt de Const ghesproten. Hy is gheboozen t'Antwerpen in 't Jaer ons Heeren 1544. den 24en. January. Syn Ouders waren van Brussel. Hy heeft de const aenvangen te leeren by Pieter, den soon van den ouden Pieter van Aelst / te deele dooz kennis: want den ouden Pieters Hupsvrou was de Suster van Coninckloys Moeder / van daer quam Coninckloy by een ander Meester / ghelyck Lenaert Kroes, die van Beelden en Landtschap wzocht van Water en Olyverwe. Doe ginghy hy woonen en cocht syn costé by Gillis Mostaert, werckende dooz sich selven. Hier naer is hy gerepst na Vzanckrijck / Parijs / Oziens / en meer plaetsen besoeckende / meenende na Italié te repsen: dan also hem een Houwlyck was voozghehouden / quam en tronde t'Antwerpen / daer hy hem stadich heeft gehouden / en alle des stads heroorten onderstaen / tot der tijdt dat se is beleghert ghewozden / doe quam hy in Zeelandt meenende in Vzanckrijck repsen / om zyn goedt dat hy daer hadde te vercoopen / dan bleef in Zeelandt / en is met zyn ghesin upt de Nederlanden vertrocken / en ging woonen te Franckendael in Duytschlandt / daer hy was den tijdt van thien Jaer / en is van daer comen woonen t'Amsterdam / alwaer hy noch tegen woozdich is. Hy heeft in zynen tijdt veel schoon wercken ghedaen t'Antwerpen: Onder ander een groot stuc dooz dé Coning van Spaengien. Noch dooz den Jongeling in zyn huys / bupten Antwerpen / een stuck 16. voeten lang / doch de Jonghelingh sterbend eert volmaeckt was / cochtet meester Iacob Roelandts Advocaet in den uytroep / en lietet dooz opmaecken: en was een heerlyck schoon Landtschap. Hy wzocht oock veel dooz den Cooplupden / die zyn dingen hier en daer verboerden. S'ghelyckx te Franckfoozt oock / dooz besonder Heeren en Cooplupden / oock eenighe stucken dooz den Keyser makende. T'Amsterdam is van hem een seer schoon groot stuck / tot de Heer Abraham de Marez. Oock tot Ian Ycker, eenen grooten heerlyckhen doeck / daer Marten vã Cleef de beelden in heeft ghemaeckt / en is een uytnemende aerdigh Landtschap / met heerlyckhe boomen / verschiet / en doozgronden / en een goede ozdinantie. Noch is van hem te Naerden tot d'Heer Burghman Claesz. van hem eenen schoonen doeck / met een seer aerdigh Landtschap / met beeldekens en beestkens. Van Marten van Cleef / tot Cornelis Monincx, te Middelbozgh in Seelant / is oock van hem een heerlyck Lantschap op Penneel / dooz een schoozsteen / in zyn beste en schoonste Camer: oock tot Melchior Wijntgis, eenen grooten doeck / en twee ronden. T'Amsterdam by Herman Pilgrim, by Hendrick van Os / en meer ander constlieffhebbers in ander Landen en Steden / is zyn dingen verdienstlyc in weerden ghehouden. Want om kozt maecken / en mijn meeninghe van zyn constighe wercken te segghen / soo weet ick dees tijdt geen beter Landtschap-maker: en sie / dat in Hollandt zyn handelinghe seer begint naeghevolght te wozden: en de boomen / die hier wat dozre stonden / wozden te wassen na de zyne / so veel als sy goelyck moghen / hoewel het sommige Bouwers oft Planters noch noode souden bekennen.

Het leben van Bartholomeus Sprangher, uptnemende Schilder van Antwerpen.

NAdemael de Nature somtijdé (doch seldsaem) dooz bysonder hantreptinghe van een milde Hemelsche instoztinghe / eenighe gheesten soo volcomen ghedaente en cracht gheeft / om in onse oeffeninghe / tot groot wel behallen / en als sonder arbeydt te baren soo heel aenghenaem edel bzuchten / daer ghemeenlyck ander swaerlyck quellende den ooghen / niet als wanschapen moeplyckhe dinghen voozstellen: Soo schynt en blyzt merckelyck / dat het Coningryck onser Schilder-const alleenlyck sulcke te deel wozt / die daer natuerlyck als erfghenaem toe zyn gheboozen: dat welcke licht waer te maken is met het over-een-comende exempel / van den overtreffenden Const-ryckè Antwerpschen Sprangher: Want Natuere hem van in zyn vzoeghe Jeught verwe en Puceelen / jae de schoon Pictura self met vziendlyck toelachen stadich aengheboden en toeghelangt heeft / welcke Pictura hem oock gheern heeft aenghenomen en ghetrouwt / hem vooz Houwlyck goet opdzaghende de Gzatien. En ghelyck de loflyckhe vermaerde stadt Antwerpen / haer selven van over langhen tijdt heeft heerlyck ghemaerkt / en verciert / met veel blinckende edel gheesten voozt te vzenghen / is oock aldaer den 21en. Maert / op den Palmsondagh / in't Jaer 1546. van een eerlyck ghellacht gheboozen gheweest Bartholomeus Spranger. Syn vader hiet Ioachim Spranger, zyn Moeder Anna Roelandtsinne. Syn Vader was een vzoom / treflyc en vernuftich Man / die de Weereldt vast doozsien / veel Landen besocht / in Italien en Room verschepden Jaren gewoont hadde / en is met zyns Vader Bzoeder zyn Oom / die een Coopman binnen Room was / in zyn jeught geweest in Africa: Daer zynen Oom zynen handel trock dzyven / doe Keyser Carolus de vyf de dooz Thunis was. Syn Vader dan te Room langhe ghewoondt hebbende / hadde met verschepden Schilders upt Nederlandt / als te weten / met Michel Coxie, Schilder van Mechelen / en ander veel omgangs / en kennis / so dat hy de Teyckenconst niet heel onkondigh en was. Bartholomeus zynen derden soon / doe hy mocht zyn ghecomen tot zyn 12. Jaren ouderdoms / was soo gheneghen tot teyckenen / dat hy nerghen Papier ledigh liet / niet vyp gebende zyns Vaders Hant-boec / alwaer hy neffens t'schzift zyns Vaders handels / alles vol Kryghsknechten / Tromslaghers / en derghelyckhe teyckende / waerom den Vader onverduldich wesende / heeft Bartholomeus gheroepen / wel wetende dat het zyn werck was / en dat d'ander twee bzoeders tot sulcky niet ghenepght waren / heeft hem (misschien yet anders in't hooft hebbende) dapper gheslagen: maer also den Vaderlyckhen toozn over den kinderen niet ghedueridh is / verbystert op de straet comende / ontmoette hem een Schilder / zyn oudt bekent Vziendt / ghenoemt Ian Mandijn, van Haerlem in Hollandt / welcken op zyn Ieronimi Bos, aerdich was van soo dzolicheden te maken / hebbende Jaerlyck van der stadt Antwerpen onderhoudt: desen heeft hy den handel vertelt / en is van stonden aen met den Schilder veraccozdeert / dat den Jonghen des anderdaeghs by hem soude comen / dewijl hy gheenen Jonghen hadde / het welck gheschiede / en alsoo den Schilder alree tot goeden ouderdom was ghecomen / en den Jonghen Sprangher daer achthien maenden by was geweest / is den Man overleden / en den Jonghen den Vader weder t'huys ghecomen. Maer alsoo Gillis Mostart des Vaders goeden bekenden was / bestelde hy den Jongen by Fransoys Mostart zynen bzoeder / den welcken oock binnen veerthien daghen van haestigher sieckt is ghestozven / en Sprangher sonder Meester ghebleven. Doe is hy by toedoen van voozgenoemden Gillis aengenomen vooz twee Jaren by eenen Edelman Cornelis van Dalem / dien zyn Ouders t'schilderen upt lust / en om tijt verdzijf hadden laten leeren / en hadde behaghen in dat wepnich den Jonghen binnen de veerthien daghen tot Fransoys had ghedaen. De twee Jaren volepndt / wierdt wederdooz ander twee Jaren by den selven Edelman aenghenomen / alwaer den Jonghen niet dan al te goede daghen hadde / dewijl den Meester selden oft wepnich schilderde / bzacht Sprangher den tijdt dooz veel met lesen verschepden Boecken / Hisozien / en Poe-

terien / die daer veel waeren : Want of hy schoon niet en wyrcht / dat was den Meester eben veel / als hy maer verwe en reedtschap in oyden vondt / als hem lust tot schilderen aen quam : zijn Meesters handelinge was te maecken Rootskens / en Landtschappen / waer in ander / te weten / Gillis Mostart, oft Ioachim Bueckelaer, de beeldekens maerkten. De leste twee Jaer oock volepndt / Sprangher bevindende in de Const daer wepnich ghevoyderd te hebben / en hebbende eenen wan-lust / datmen altijt by anderen den beelden most laten maecken / sonder datmen op zijn eyghen handt een werck con ten epnde bzenghen / werdt heel des sins neerstich te leeren / op dat hy ten minsten soo veel van beelden waer / dat hy in zijn Landtschappen niemandts hulp soude behoeven. T'ghebiel dat t'Antwerpen hem ontstiel een Duytsch van Spiers / ghenoemt Iacob Wickran, een Discipel van den constighen Bocxbergher, en Sprangher met hem vziendschap hebbende / en ghemeensaem raedt ghepleeght / gaf hem raedt / soo haest zijnen vidt upt waer / by den Vader te keeren / en die wepnich Maenden van November 1564. tot den eersten Maert 1565. (op welcken sy t'samen hadden voorghenomen te vertrecken) hem vligtich te ghebeen tot tepckenen. Welcken raedt Sprangher nae quam / nemende nae des Jonghen Duytschen raedt / om niet veel tijdt verliesen / slechs kool en krijt / conterfeptende op blaeuw papier de Pzinten van Parmentius, en Floris, om de gheestichepdt wille / en voort by sich selven soeckende / so met hoogen en diepen pet t'inventeren : want desen zijne macker verseckerde hem / dat het hem gelucken soude. Sprangher in wepnigh weken hebbende ghemaeckt aldus verschepden ozdinantien / was in meeninghe eenigh van desen te schilderen : doch alsoo den tijdt quam / die hy t'gesel schap had beloost / om te vertrecken nae Parijs / morht niet eens besoecken / hoe dat het hem met de verwe ter hant soude gae. Aldus upt Antwerp vertrecken de / en te Parijs gecomen / werdt bestelt by den Schilder vanf' Coninghs Moeder / een goet Verlichter / gheheeten Marcus, welcken eenighen tijt was gheweest te Room by Don Iulio. Hier dede Sprangher niet als Conterfeptselts maken naef' Meesters crijons / den tijt van ses weken. Desen Marcus bewoonde een groot huys met witte muyzen / als Edelman betamen morht : Den leet niet langh aen / of dese muyzen en waren al swart van de kole / en vol groote en cleé beelden gheschetst / van den solder tot den vloer. Des Marcus om dat hy wel sagh / en verstaen had / dat Sprangher geen lust en hadde stadich Conterfeptselkens te maken / liet by hem comé den ghenen die hem daer bestelt hadde / seggende : Dat het beter waer hem by eenigh Meester te bestellen / daer hy van Histozien en beelden morht werken / toonende de muyzen alsoo betepckent / en sepde / al was zijn huys passelijck groot / dat het voor den Jonghen te cleen was. T'welck Sprangher verteldt wesende / vondt op den selven dagh een ander Meester / een fijn degheljck Man : maer in de Const een gemeen Schilder. S'morghens worde Sprangher van desen Meester een ghepzemuert Penneel voorghestelt / ontrent ses palmen hooge / verwe en Pinceelen / en alle dingen veerdich / en sepde hem / hy soude daer op maecken eenige Histozie van de votten. Sprangher, die nopt hadde Histozie ghe schildert / noch ghecopieert / vondt hem seer verleghen / hem ghelatende / niet te verstaen / ghelijck hy oock de Franssche spraeck qualijck verstont / waerom den Meester een kist ontsloot / en langhder upt dzy Pzinten / seggende : Maeckt een van dese Histozien / doch upt uwen ghees / en gaende upt den winckel liet hem daer alleen. Sprangher schzomende sach rontom / en siende eenighe Penneelen van den Meester ghe schilderdt die seer slecht waren / begon moedt gry pen / makende een ozdinantie op blaeu papier met kole en crijdt / nae zijn ghewente / wesende een verrijsnis Christi, met den Gzaf-wachters daer by / begon te doorverwen : en alsoo de daghen langh waren / liep niet lang aen / oft ten was opghedaen / tot groot beweghen van den Meester / welcken (als ghesepdt is) was swack in de Const. En alsoo eenighe Nederlantsche Schilders quamen sien / begonden dit so seer onmatich te prijsen / dat den Sprangher hem selven begon in zynen moet te verheffen / en hem van latenduncken hepdt ghekittelt voelende / doe hy noch dzy oft vier Penneelen gheschildert hadde / wouw niet langher daer blijven / maer vertrecken nae Lions / met 't gheselschap daer hy mede ghecomen was : Oorsaeck was / dat hy hem vondt in achtinge en weerden ghehouden boven Schilders die ouder waren als hy / en dat hem den Meester wouw al door te wercken geven / soo maeckte hy zyn gissinghe / dat hem over al sulcks soude gheschieden / nam zyn afschepdt van den Meester / hem berepdende tot de reys na Lions : Maer alsoo hy hem een wepnich qualijck bevoelde liet hem een Ader openen en laten in den slincken erm / sonder met pemandts raedt te leven / en is soo met zijn gheselschap ghegaen in't Kaetspel / en benderende ghebzupckte alst te pas quam oock den slincken ghelaten erm / den welcken door 't vermoepen werdt heel gheswollen / en vierich ontsteken / dat hem van de pijne een swaer Cozt se quam 'tovervallen / soo dat het met den erm verschenen stondt qualijck af te loopen / en is aldus langhe tijdt te bedde cranck ghebleven / tot dat het den Vader t'Antwerpen quam te weten / en schzeef aen een Coopman te Parijs / datmen zijnen Soon / soo haest hy wat beter waer / te waghen soude wedert t'Antwerpen schicken. Sprangher dit verstaende / te eergierigh om soo haest t'huys te comen / haestede hem te meer upt het bedde / en half ghenesen stelde hem op de repse nae Lions / denckende schier altijdt den waghen achter hem te hebben / die hem t'Antwerpen wilde bzenghen. Te Lions wesende / quamen strackx hem daer vinden in de Herberghe een oft twee Schilders / die hem te wercken aenboden : maer Sprangher in zijn meeninghe van veel te connen ghestijft wesende / vertrock den derden dagh nae Mylanen toe / denckende dat hem de Meesters over al desgheljckx souden comen bidden ; maer den armen Jonghen vondt hem bedzoghen. Want te Mylanen aengecomen wesende / was dzy weecken daer in de Herberge / en die niet en quamen als voor heenen waeren de Schilders : En dat argher was / en con nergen te wercken vinden / verteerende al het ghene dat hy hadde. Daer toe voeghde hem noch een arger teghenspoet / dat hem in de Herberghe quam vinden een zijn landtsman / die bedzieghlijck hem ghebeypnde / dat hy coztlinghe veel gheld ontfangen hadde : Also dat Sprangher in de Herbergh al vast voor hem betaelde / op belofte dat desen hem niet alleé t'verschoté weder keeren / maer daerenboven veel leenen soude. Maer doe hy bevondt / dat Spranghers bupdel al uptgeput was / is hy op eenen mezghen vzoegher opghestaen als Sprangher, en sonder hem goeden dagh te bieden / oft oorlof te nemen / met Spranghers Mantel / wambaeps / en eenich ander dinghen / is vertrocken / en heeft t'sindert altijdt vergheten weder te keeren. Den armen Sprangher, die nu eerst begon te herbaren sommigher eygen Landtsluyden ontrouw en arghlistighepdt / hem vindende in een vzeemdt Landt sonder gheld / sonder Mantel / sonder werck / en daer toe in den Winter / en niet connende de Italiaensche spraeck / vondt hem onversiens wonderlijck van de waensucht oft latenduncken hepdts sieckte ghenesen / soo dat oock zyn ooghen van self kennis gheopent zynde / bevondt hem wepnich te connen / en daer door in't ongheval ghecomen te wesen / om dat hy niet con van Lijm-verwe oft Water-verwe schilderen / oft op den muer : Want den derden dach zyner aencoemst was een hem tot sulcken epnde comen aensoecken / twelck hy niet dorf bestaen / als die sulcks nopt hadt besocht noch ghesien. Doch vondt epndlinge oorsake te woonen / voor eenighe wepnich weken / by eenen Mylaenschen Edelman. Hier nae hem vindende een jongh Schilder van Mecchelen / voeghde hem Sprangher in zijn gheselschap / om leeren Waterwerf-doecken schilderen / den tijdt van twee oft dzy maenden. Doe Sprangher ontrent acht maenden hem te Mylanen

lanen onthoudt hadde/vertrock hy van daer na Parma/ alwaer hy hem voeghde by den seer constighen Schilder Bernardo Suwari, Discipel van den seer vermaerden Anthonio van Coredzo: Doch alree een oudt Man wesende. Hier verbont hy hem twee Jaren voor wepnigh loon / alleen om wat te moghen leeren: maer 't ghebiel/dat Sprangher nae dry maenden met 's Meesters soon in questie is ghevallen / 't welck gheschiede boven op de Cuopula, oft Lanteern-thoren / van de Kerck van onse Vrou van Stecchata, daer sy alleen hun twee besloten waren / en van niemandt ghehoort mochten worden / en gaven malcander rasende verhit so veel en het slaghen/ meer als een ure langh/ datse vermoept en half vernieldt neder vielen/d'een hier en d'ander daer. Sprangher, doe hy een wepnigh asem had gherreghen / clom wat hooghor op de stepgheringhe / daer zynen Mantel en Pongiaert was/dede hem aen / en half doot van dorst / sagh vast om hem / en werdt te sien eenen kalck-eemer / waer in boven op 't kalck stondt claer / doch van de kracht des kalcks groenachtich water: En soo het mid-soomers was/ en datter niet anders en was te drincken/settede den mont daer aen/en dronc soo veel als zynen dorst hem docht te verepsschen. Doe most Sprangher afcommende passeeren door de selve siantie oft Camer/ daer sys malcander so dapper hadden ghegheven/ alwaer hy door ginghsonder eenigh beset/want den anderen hadde oock zyn deel ghenoech gehadt / en gheen van beyden was meer tot slaghen lustigh: Maer aleer den Sprangher wel beneden was / werdt hy bespronghen met een groote bevinghe van een grouwlijcke Coortse: Want de giftichepdt van het kalck zyn werck dede / soo dat Spranger meer als dry weken te bedde lagh om te sterven / ten huyse van een ghemeen Schilder: want Sprangher keerde nopt weder in s' Meesters huys. Doe hy haer hadde helpen maecken eenige triumphelijcke bogen/ ter eeren der blijde incoemst van de Nuntresse van Portegael in Parma / is hy stracks vertrocken nae Room/ alwaer gheconen / voeghde hem by een ghemeen Schilder / daer hy was den tydt van ses weken. Van daer quam hy te woonen by den Eerdsbisschop van Maximi, daer hy was ontrent veerthien daghen / en also hem ongheleghen was daer langer te blijven / voeghde hy hem by eenen Schilder/een Jonghman van Doornijck / gheheeten Michiel Gioncoy, te Doornick nu corts overleden. By desen was hy ontrent ses maenden/ en hadde daer gemaeckt eenighe Lantschapkens / (also hy daer op zyn selven wercht)en onder ander een seer versierlijck Tooverijken/ in een Ruwijne/ als een Coloseum, daer Vrouwen op den besem vloghen / ende dergelijck ghespoock/als in eenen nacht. Dese dinghen waren voor eenen Sr. Ioan Spindolo Bankier: maer alsoo sy met den selven niet en deden / ontmoeten sy den seer vermaerden Verlichter Don Iulio Clovio, welcke die corht voor hem / en betaelde. Don Iulio, also hy woonde int Paleys van den beminder van alle deucht-saem edel gheesien / den Cardinael Farnese, liet dit Tooverijke hem sien/ wien het wonderlijck wel beviel. Don Iulio dede zyn best om Spranger daer by hem te houden. Den Cardinael desgelijcx/ daer op de Camer van Don Iulio ghecomen / begheerde oock dat Sprangher soude blijven by zijnen Don Iulio, hy wilde hem daer zyn part als Edelman zyner Tafel bestellen / op dat hy hem ghesellschap hiele. Sprangher antwoorde sulcks danckelijck aen te nemen / en soude seer gheern sulcks nacomen: maer veronschuldichde hem / om dat hy had belooft / en zyn woordt ghegheven een goedt degelijck Jongh Schilder / te weten / Michiel, die gheen inventie en hadde/ te gaen helpen schilderen 't hoog Altaer/werck/ en verwelf daer aen/ in de Kerck van S. Oreft, gelijck den Sprangher namaels dede / makende op 't vlack een Avontmael / en in't welfsel de vier Evangelisten: Doch Sprangher sepde alleen / in eenigh oort bupten Room. Waer op de Cardinael vraegde/ waerom? En alsoo hy antwoorde tot S. Oreft, sepde den Cardinael/den bergh van S. Oreft, en al't volck was zyn/daer waer soo geen belanck by/hy soude dat wel af maecken: Doch alsoo den Cardinael vertrock nae Caprarolo, trock Sprangher met Michiel tot Mont S. Oreft. Den voornoemden Spindolo dede den Sprangher Peerden tot de reys: want hem quelde dat hy't tooverijken hem niet en had afgheeorht / en dat hem Sprangher had belooft aldaer te S. Oreft een ander te maecken / dat veel beter soude wesen/gheljck Sprangher dede / tot een groot wel behagen van den Heer Spindolo, welcken aldaer in ghesellschap van ander Edellupden te Peerde quam hem besoecken. Daer was Sprangher den tydt van vier maenden. Te Room comende/hadde een heerlijck onderhoudt by den doorluchtighen Cardinael Farnese, woonende daer dry Jaer in't Paleys van S. Laurens in Damas. Eyndlinghe alsoo Sprangher van den Cardinael was ghesonden tot zyn vermaert Palleys tot Caprarolo, een cleen daghvaert van Room / te maecken eenighe Landtschappen op 't naat kalck/ liet den Cardinael hem onversiens weder ontbieden. Te Room ghecomen / ghelepde hem den Cardinael by den Paus Pius de vijfde. Daer ghecomen/ ginghen den Cardinael en Don Iulio t'samen by zijn Heylichepdt/en corts daer naer wert oock Sprangher doen binnen comen: welcken hebbende de voeten des Paus gherust / en de Benedictie ontfanghen/ naer eenighe woorden en redenen/ aengaende een stuck/dat zijn Heylichepdt begeerde te hebben van hem ghemaeckt/ werdt Sprangher daer voor des Paus Schilder aenghenomen/ en heerlijcke wooninghe bestelt in Belvideer/recht boven 't Beeldt van den Laochon, alwaer hy een stuck maecte van het Oordeel / ses voeten hoogh / op een coper plaet / vol werck / datter wijf hondert tronien in quamen / het welck noch te sien is in 't Clooster tot den Bosch tusschen Pavia en Alexandria, op de Sepultuer van Pius Quintus, en dit was ghemaeckt binnen veerthien maenden. Hier naer / alsoo Vasari schier den Sprangher in onghenade had ghebzocht by zijn Heylichepdt / segghende/hem te wesen eenen Jonghen/die niet veel en paste te doen/ en den tijt onnutlijck door bzacht vingh Spranger aen te toonen zijn meerstichepdt/maeckende op een coper plaet/ een vel papier groot/ een Hofken in der nacht / en presenteerdet den Paus / het welck hem seer wel beviel / alsoo dat hy begheerde dat Sprangher de heele Passie soude maecken op de selve forme / hem bevelende dit stuckxken vervolghens te teyckenen/op dat hy sach offe hem behaghen souden: T'welck den Sprangher niet gheern en dede / nopt hebbende anders ghetevckent als met kool en crijt/ heeft het doch den Paus te ghevalle ghedaen op blaeu papier oft van wit en swart/ tot twaelf stucken: Dus bzacht den Paus Sprangher eerst aen het teyckenen metter Pen/ als daer toe gedzonghen. Doe nu Sprangher het leste stuck/ te weten / de Verrijsnis / teyckende / is den Paus ghestorven: Want doe hy t'Hofken sagh/was Sprangher voor zijn bedde gheropen/ om dat hy sieck was. Van dese stuckxkens heb ick eenighe ghesien / en waren verwonderlijck / en seer Meesterlijck ghehandelt metter Pen/ en ghewasschen: Oock heefter den Keyser noch eenighe van. Doe nu den Sprangher soo grooten oorsaeck ontvallen was/ is zijnen aenghebozen lust vernieuwt / om groote dinghen te maecken. Het eerste groot stuck van hem in ghemeen plaetse / was tot S. Lowijs in de Fransoysche Kerk/op den mupr van Olp-verwe eenen Sinte Anthonis, Sinte Ian Baptiste, Sinte Elisabeth, en boven in de Locht een Mary-beeldt met Enghelen / dat een seer aerdich werck / en wel ghedaen was. Daer nae tot Sinte Ian by Porta Latina, een histozie van Sinte Ian in d'Olp/ beeldē wat minder als t'levē/ t'is t'hoogh Altaer/ en is van Olp-verwe op doer/ seer wel geordineert en geschildert. Voorts in een Kerxken / by Fonteyne de Treves, wesende een S. Anna in't Kinder-bedde / beelden als half het leven/ is oock een Altaer-tafel op doer/ een seer schoon inventie / en heerlijck/ met verschepden actien van Vrouwens/ die met Maria met t'nieuw bozen kindeken doende zijn: boven comt in de wolcken den Vader met Enghelen: dit selve comt in druck. Ick heb oock ghesien/

dat Sprangher dit stuck onder handen hadde. Dit zyn de groote stucken die hy in Room dede: Maer daer te voozen heeft hy menichte van cleen stuckens ghedaen / de welcke soo haest verrocht als ghedaen waren. Doch t'sindert t'overlyden van den Paus/in wiens dienst hy had geweest 22. maenden / had hy vast zynen tijt verloozen: want hy hem doe begaf te woonen by een jongh Nederlants treflijck Coopman/zynen goeden Vzient/die wat op t'wilt ghewent was/soo dat Sprangher eenighe Jaeren niet veel goets en dede / dan zijn lusten volghen / niet veel werckende / dan als hem tot sulckr den ghemeenen middel/ te weten/ gelt ontbzack. Nopt en weet ick/dat hy sich selven 'thooft ghebzoken heeft met pet nae het fraep dinghen(dat te Room overvloedich is / soo Antijcken/als Schilderijen/ oft anders) veel te teprckenen. Ick meen hy nopt bladt papier te dier oozsaeck en heeft bupl gemaeckt/ een dinghen seer te verwonderen: soo dat hy vertreckende van Room nae Oostenrijck/ gantsch geen Const in packen te voeren en hadde / met veel meerder ghemack dzaghende alles vast in zynen boesem. My ghedenckt / doe de Gzavinne van Arembergh te Room was / dat hy vooz een Edelman een van haer Jofvzouwen conterfeytte by onthoudt / dat vooz een pegheljck kenlijck seer wel gheleerck / waer van hy wel betaelt / en den verliefden Edelman wel te vzeden en vernoeght was/ waer by des Spranghers goede memozie af te meten is. Doe Sprangher soo tot pet groots te doen genepcht was / en de voozverhaelde Altaer-tafels hem seer gheruchtich hadden ghemaeckt/quam haer selven hem aenbiedē een oozsaeck/ dat hooghcr ghedachtnis Keyser Maximiliaen de tweede / heeft doen schzijven aen den seer uptnemenden Ian de Bologne Nederlander / Beeldthouwer van den Hertogh van Flozencen: Dat hy zyn Majestept soude schicken twee Jonghers/een Schilder/ en Beelthouwer / die ghenoerhsaem waren hem te dienen in groote werken en gebouwen. Waerom Bologne, hebbende Sprangher voozhenē gekent in Room/ en met hem veel ghemeensaem gheweest / in Belvideer in 't Paus Paleys / heeft hy hem daer toe verzoen/en verozdineert vooz den Schilder / en vooz den Beeldthouwer eē die doe ooc te Room was/en zyn Discipel/den seer uptnemenden/seldsamen constigen Jongliman/ Hans Mont, Beeldthouwer / ghebozen te Ghent in Vlaender/ een vā de alderbeste edel geesten der Weerelt / den welcken den sonderlinghen oozsaecker was / dat Sprangher bewillichde daer henen te trecken: Want dat is een ghewis dinghen / dat sonder Hans Mont, hy nopt van Room waer vertochē / meenende en vast vooz ghenomen hebbende eenmael hem tot studeren te begheben / eer hy vertrecken soude: Maer bedenckende dat hy sulcken medegheselle hadde/dat hy met hem over al pzactiseren mocht / werdt hy eensdeels ghenoech tot de Keyse beweeght. D'ander oozsaeck / die Sprangher ghenegen maeckte te vertrecken/ was den lust tot groote wercken/die hy den Keyser souden vallen te doen / om dat / wat men te Room in openbaer plaetsen te maecken heeft / men schier om een stuck Bzoodts doen moet: Nademael yeder Jongman hem soeckt eenen Naem te maecken met Altaertafels te schilderen. En hoewel Sprangher daer toe ooc lust had/ en ooc tot groot ghewin/niet upt gierichept / dan om zyn gheniet daer van te hebben/als die ghewent was van zyn cleen dingen over betaelt te wozden (als verhaeldt is.) Doe nu nae eenighe maenden hem ghelt tot de reys gedaen was/ vertrock hy met zyn Medegheselle upt Room int Jubilee Jaer 1575. en quamen alsoo tot Weenen in Oostenrijck. Doe den Keyser op den Rijckrs dagh was te Reghensbozgh / alwaer zynen soon Rodolphus de tweede was gecroont Roomsch Coningh. Nae twepnigh Maenden den Keyser te weenen comende / dede zyn Keyserlijcke Majestept Hans Mont maecken eenighe Modellen van was/ en pot-eerde / en Sprangher eenighe teprckeninghen / en stuckrkens Schilderye / en ozdineerde hem te schilderen een verweif/ in eenen Thozen van het nieuw gebouw bupten Weenen/ geheeten dē Fasangarten. Het eerste dat Sprangher vooz den Keyser Maximiliaen maerte / ondertusschen doe hy besich was met teprckenen / om 't werck tot Fasangarten, was een coperken in de lengde/ daer Christus op het Cruys genaghelt/ zynde / wozdt opgherecht / het scopus bzenghende in't verschiet / met veel ander bywerck / wesende een seer versierlijcke aerdighe ozdinantie. Hy maeckte ooc een Epitaphie, wesende een Verrijsnis / dat welcke staet in 's Keysers Hospitael te Weenen. Naer eenighe maenden keerde zyn Majestept tot Reghensburg / alwaer Rudolphus de tweede werdt verzoen Roomsch Keyser. Wepnich tijdt daer nae/te weten/ Anno 1576. in October / is upt dit leven tot een beter verschepden den Keyser Maximiliaen, latende van Hem een heerlijcke en saligbe gedachtenisse by een peghelijck. Terwijlen hadden Hans Mont en Sprangher ghewzocht in het nieuw ghebouw/en ghemaeckt groote beelden van Stucco/ontrent acht voeten hoog/ en ooc soo groote beelden gheschildert op't nat kalck / met ooc eenighe Histozien / met beelden wat minder als 't leben / en ooc eenighe Histozien van half rondt. Daer nae quam des Winters coude aen / en met eenen de tijdinghe van het overlijden van den goeden Keyser/en twee oft dzy daghen daer na/ Bzieven aen hunnen betaelder te Weenen/dat hy in alder voeghen soude acht nemen / dat den Schilder en Beeldthouwer / die van Room waren gedaen comen / niet en souden vertrecken / tot dat den nieuwē Keyser te Weenē quam. Dus werden sy wel ghetracteert en alle Maenden betaeldt. Den Sprangher maeckte hier nae een stuckken passelijcken groot/ daer Mercurius in den Raedt der Goden Psyche bzenght / het welck met een aerdigh doozsien der wolcken uptnemende wel gheozdineert / en wel ghedaen was. Noch op een koperken een Room / een sittende Vzou met den Tyber-Godt / Wolvin / en twee kinderkens: Het eerste / dat den nieuwen Keyser Rodolpho wert ghepzesenteert. Item/ noch een Marp-beeldt / met eenige beeldē vp/seer lieflijck gecolozeert. Nae ses Maenden dat den Keyser verzoen was/quam den tijdt dat zyn Majestept soude doen te Weenen zyn blijde Incomst / waerom de Heeren van der Stadt aen Sprangher versochten te hebben ghemaeckt op de oude Bouwermaret/ een groote Arche Triumphael. Hier van maecte Hans Mont d'ozdinantie en teprckeninghe/ want hy in Architectura seer herbaren/en tot sulckr ghenoechsaem was. Hier toe maeckte hy ooc eenighe groote beelden van acht oft neghen voeten hoogh / eerst opgheraemt van hozt hop ghebonden/en daer nae met pot-eerde: vooz aen/aen weerspden / quamen Keyser Maximiliaen en Rodolphus, beyde nae t leven/en onder ander beelden eenen staenden naeckten Neptunus, dat een uptnemende Beeldt was/doende een geweldige schoon heerlijcke Actitude. Boven op de Arche over een open rondt maeckte hy een Peert Pegasus, om dat daer de Musijcke in't passeren des Keysers was ghezdineert: dit Peert was tweemael als 't leve/ staende op een seer groote hoogte / alle de beelden van aerde wesende/ werden gheschildert wit van Olp-verwe/datse glans hadden als witte Marber. Sprangher maeckte de Schilderije/ te weten/als geel coper/Histozien over een comende op eenighe deuchden/ beelden die ondertusschen stonden / te weten/ op Iustitie, Wijsheyt/en dergheljcke/wesende Moderne Histozien/en Antijcke/alles seer constigh en uptnemende gheestigh gedaen: Ock eenige kinders meerder als 't leven / van verwe/ die seer schoone Actien deden. Het was een seer groot werck / hoogher als die hooghe huysen op de Marckt/ want de Heeren van Weenen wilden alleen een bysander heerlijck werck maecken / en dat te verwonderen is / was alles volepndt in achtentwintich dagen/ niet teghenstaende grooten hinder van den reghen/ als my wel bekent is: Want my Sprangher daer ontboodt te helpen/van Chzems / daer ick doende was in den Gods-acker/ in Fresco te Schilderen. Hier na/ alsoo den nieuwen Keyser met den eersten de Const niet seer toegedaen was / en dese twee Constenaers / en

gheſellige vrienden / niet wetende waer voor dat ſy daer ginghen / is den Keyſer vertrocken nae Lintz / en gheboodt dat een van beyde ſoude 't Hof volghen / en den anderen te Weenen bleve / verwachtende wat oyden zyn Majeſtept hem ſoude gheven. Soo dat Hans Mont 't Hof volghde / en Sprangher te Weenen is ghebleven: Dus is t Hof eyndlinghe gheromen te Praghen / alwaer Hans Mont eenighe maenden weſende / en ſiende hem ſoo ghelepdt / ghelijck als by de neuſe / ſo men de buffels doet / (na manier van ſpreecken) en dat hy tot ghoen beſlupt oft reſolutie en con gheromen / verlieſende 't ghedult / vertrock ſonder pet te ſeggen / oft zijn leven meer weder te keeren: En het leſt dat van hem gehoort wordt / is / dat hy in Turcken ſoude weſen / oft een Turck gheworden / wis een uytnemende jammer / om de Conſt / en om zynen overtreffenden gheeſt / en groote ſchoon maniere die hy toonde in zijn wercken / welcke beloofden en gaven van hem teercken / dat hy gheen Beeldthouwer van onden noch nieuwen tydt ſoude hebben ghewecken / indien hy oorſaec hem te oeffenen hadde moghen hebben in bysonder wercken. Hy is van jonghs aen mijnen bekenden vriendt gheweeſt / was ſeer goet-aerdich / en vernuftigh: maer onbeleeftheyts vpant / en somtyden te onlijdſaem / daer doch die 't Hof volghen / wel een ſtalen gheduldicheydt ſouden behoeven te hebben. Sprangher dit te Weenen hebbende verſtaen / was daer in bedroeft / en heeft oock des Keyſers dienſt verlaten / aennemende eenighe wercken voor bysonder Heeren / twelck hy van te voozen niet hadde willen doen / en hadde voor hem ghenomen deſe ghedaen hebbende / oock te gaen ſoecken elder zyn avontuere: Maer nae deſen is gheromen te Weenen des Keyſers opper Camerling / den Heer Ronff, den welcken geſeydt wat des Sprangers voornemen was / liet hem by hem roepen: Hem ghebiedende van 's Keyſers wegen / dat hy zyn ſchickinghe niet ſoude maken van te vertrecken: Maer dat hy paſſen ſoude veerdigh te weſen / teghen dat hy van Weenen te Praghen ontboden ſoude worden / het welck gheſchiede: En te Praghen romende / wert nae eenighe Maenden van nieuws in 's Keyſers dienſt aengenomen / met heerlijcke proviſie. Doe nu Sprangher hem vaſt in 's Keyſers dienſt bevondt te weſen / nam oock vaſtlijc voor hem te trouwen en hups te houden / weſende doch met zyn eerſt aencomen te Praghen heel toeghedaen / en door liefde onderworpen. Dienaer van een deucht ſame jonge Dochter van veertthien Jaren / welc Moeder upt Nederlandt / en den Vader upt een Hooghduptſche Zee-ſtadt / een rijck Coopman oft treflijck Juwelier was. En 't gheluck voeghde / dat deſe jonghe Dochter den Spranger oock met weder liefde te draghen / goede hope gaf. Des werdt van wegen des Keyſers / en des Opper-camerlinghs doen comen den Vader en hem wiert van zyn Majeſteyts weghen de dochter gheeyſcht te Houwlijck voor den Spranger: welcken eyſch ſo veel vermocht / dat den Vader (wetende de toegheneghenthept van zyn dochter) bewillighde: Doch met beſpreck / dat den Sprangher de Bruyloft ſoude verrrecken noch twee Jaren / om de Jonckheyt van de Dochter. Dit werdt ſoo gheconſenteert: Waer Sprangher wiſt met den Vader en Moeder ſo te maecken / dat ſyſe hem gaven t'eynden thien maenden / en hielden de Bruyloft / terwyten dat den Keyſer te Weenen was. Het eerſte groot werck dat Sprangher doe dede te Praghen / en van hem in't openbaer te ſien is / is geweeſt den ghevel van zyn hups / upt den ghelen / als van Coper / ghe-ſchildert. Boven om hoogh comen kinderkens groot als 't leven: Op de rechter ſyde / daer ſy ſchilderen / en teyckenen: op de ſlincke ſyde / daer ſy beeldthouwen / en teeckenen. In't midden eenen vlieghenden Mercurius, als 't leven. Onder comen Lunetten. Onder dit berwelf comt de Fama. Int midden / en daer onder / een Vrouwen beelt / Roma, ſtaende op eenen cloot / die van den Adelaer gedragen wiert / welken Arent comt tot onder in de Fryſe. De Fryſe is voort verbult met ghevanghenen / en wapenroof / oft Spoelgien aen beyde de hoecken

ken van de Fryſe ſtaê twee groote beelden / van acht voeten hoogh / d'een eenen Hercules, d'ander een Iuſtitie: In midden onder de Fryſe comt een kinderken / grooter als 't leven / gherolozeert / houdende een Epitaphie. Dit alles is heerlijck aen te ſien / de beelden wonderlijck verheffende / en ſchoon van actituden. Daer is noch van Spranger te Praghen in de Nieu-ſtadt / tot S. Gillis, een Epitaphium, met beelden ſoo groot als t'leven / eenen Chriſtus, met Duyvel en Doot onder voet / oock aen weerſyden Engelen / dat een goet werck is. Voorts is in de Kerck van S. Thomas een Sinte Sebaſtiaen van hem gheweeſt / met beelden van drye oft vier voeten hoogh / met Schutters / die voor aen meerder romen. Deſen Sebaſtiaen heeft den Keyſer / nae dat hy daer ontrent drye oft vier Jaer hadde gheſtaen / gheſchoncken aen den Hertog van Beyeren / en Sprangher heeft in de plaetſe eenen anderen ghemaeckt / en in beyden is te ſien een ſeer aerdighe roerenthepdt der beelden. Daer nae maeckte hy een Iuſtitia, met eenighe kinderkens daer by / welcke Sprangher op t'Raedt hups heeft gheſchoncken. Noch heeft Sprangher ghemaeckt en groot ſtuck / welck is een Altaer-tafel / tot de Paters de Jeſuiten / weſende ons Vrouwen Hemel vaerdt / beelden ſeven voeten groot / met de twaelf Apoſtelen / en Enghelen / weſende een uytnemende goet werck. In d'oude Stadt in't Cloſter van S. Iacob, is van hem eenen S. Iacob, en Sinte Eraſmus in Biſſchops cleederen / groot als t'leven / over eyndt ſtaende / en in't verſchieten daer hy ghemarteriſeert / en de darmen upt wordt ghewonden / oock een ſeer goet werck. Voorts tot S. Mathias, een Kerckxken by S. Ian, daer is van Spranger eê Epitaphium, voor zijn Huys-vrouwen Vader nae zijn overlijden gedaen / en is een Verryſnis Chriſti, beelden als t'leven / den Chriſtus weſende wel van het beſt gherolozeert dat den Sprangher veel ghedaen heeft: den Chriſtus wort den mantel op gheheven van een Enghel-kint / groot als t'leven: op weerſyden ſitten Prianten / te weten / zijn Huysvrouwen Vader en Moeder: boven op't Fronteſpryt comen twee kinders van rondt / ghedaen van den Conſt-rycken Ariaen de Frys: int Fronteſpryt comt den Vader gherolozeert. Deſe verhaelde ſtucken zijn van Sprangher in openbaer plaetſen te ſien / ander veel zijn by den Keyſer: want zijn Majeſtept is ſoo tot der Conſt / en tot Sprangers dinghen gantſch gheneyght gheworden. T'gheſchiede in't Jaer 1582. dat den Keyſer te Weenen weſende / Sprangher ontboodt van Praghen te vertrecken / om zijn Majeſtept te romen vinden op den Rijcks dag tot Ausborgh / daer is Sprangher met zijn Vrouw en ghesin gheromen / en van daer weder met den Keyſer tot Weenen. Van doe voort wou den Keyſer niet meer dat Sprangher t'hups wrocht / als voorhenen / maer in de Camer / daer zijn Majeſtept ghewoon was zijn vermaecken te hebben: ſoo dat Sprangher in teghenwoordicheydt des Keyſers begon te wercken / met groot behallen en luſt zijner Majeſtept. Van daer te Praghen ghekeert weſende / volherde Sprangher altijt in 's Keyſers Camer te wercken / waer door gheromen is / dat niemandt wepnich oft niet van zijn dingen heeft moghen hebben / de wijl hy gheen werck-geſellé en hiel / en niet en wrocht dan met luſt / en dewijl hem Godt ſoo veel verſien had / dat hy om broots wille niet behoefde arbeyden / ſoo leyde hy alleen daer op toe / zijnen Keyſer te voldoen / en te behaghen / werckende in zijn Camer / daer zijn Majeſtept veel teghenwoordich was / en dit ghedurde ontrent ſeventhien Jaren. En alſoo hy niet wel ghenatureert en was tot een Hovelingh / dewijle ſulcke behoeven onbeſchaemt te weſen / ſoo heeft hy nopt connen hem voeghen moeplijcken pet veel te beghceren / waer by gheromen is dat hy wepnich heeft gherreghen: Dan dat heeft hy hem te beroemen / dat hy van zijnen Keyſer altijdt heeft gheſadt alle genade oft gratie die hy ghebordert heeft. De ghedult heeft nochtans hem ten leſten gunſtich gheweeſt / en vruchten ghebracht: want het is gheſchiet in't Jaer 1588. dat de Keyſerlijcke Majeſtept te Pragen / voor zijn

goedertierenheyt / aen een volle Tafel / in teghenwoordicheydt van allen Officieren zijner Majesteyt / hem aen den hals liet hangen een gouden Ketten dry dobbel omgaende / met Keyserlijck bevel die altijdt te draghen / t'welck ghewis de meeste ghenade en eere was / die Sprangher mocht gheschiedt hebben: waer mede den Keyser niet alleen den Spranger, maer oock de Schilder-const vereerde. Oock hadde zijn Majesteyt eenighen Jaren te voozen te Praghen op eenen Landt-dagh in teghenwoordicheydt van allen Landt-heeren / op Keyserlijck bevel aenghenomen als Landt-saet den Sprangher, en met alle vryheydt van Edeldom begaeft / oock t'samen al t'gheslacht oft afcomst der Spranghers. Doe heeft Sprangher by zijnen naem laten voeghen den aenhang van den Schilde / welcken toenaem over menichte vã Jaren zijn Voozders plachten te voeren: want het alsoo daer in't Landt t'ghebruyck is / dat pemant die in graet van Adel wozt aenghenomen / moet soo eenen bynaem neffens zijnen eersten toenaem voeghen laten: des machtmen hem nu heeten / d'Heer Bartholomeus Sprangher van den Schilde / welcken van den Schilde met het woozdt Schilderen wel over een comt / dewijle van het Schilderen der Schilden t'woozt schilderen oorspzong heeft / waer van elder breeder verhaelt is. Nu aengaende wat wercken den Sprangher vooz zijn Majesteyt eyghentlijc gedaen heeft / waer lang te verhalen: want die stucken so groot als cleen / zijn een groot getal. Oock heeft den Sprangher vooz zijn Majesteyt ghemaeckt eenighe Verlichteryen / daer in hy een goet Meester is / waer van ick te ghetuyghen hebbe / soo veel mijn oozdeel vermach / en heb ick nopt gheen beter Verlichterye ghesien / als ick te Room van hem heb ghesien / wesende en Historie daer de Ghelceerden over het Sacrament disputeren / en noch eenighe ander dinghen. Oock heeft Sprangher somwijlen eenighe dinghen (doch weynich) onder tusschen vooz vrienden ghedaen. Ten lesten heeft hem den Keyser vryheyt gheghéven en verlof / aensiende Sprangers ouderdom / dat hy in zijn huys hem onthoude / met bespreck / hy altijts pet maecke groot oft cleen / eenich dinghen vooz zijn Majesteyt / ghelijck hy dagheliickx doet / nu de Const meer als opt toeghedaen wesende / zijn selven beclaghende van den verlozen tydt / om dat hem ooghen / leden en beenen / niet ten besten willen dienen / hoe wel dat de teghenwoozdighe dinghen van hem gedaen / altijdt (nae peders oozdeel) de laetste de beste zijn. Wy hadden hier in onse Nederlanden wel gewenscht veel van zijn dinghen te sien / ghelijck hy aen den goeden Liefhebber d'Heer Pilgrim zijnen goeden Vriendt een uptnemende gracelijck stuck heeft coztlinghe ghesonden / van een Venus, alwaer Mercurius Cupido leert lesen / wonderlijck ghezdineert / en ghescbildert / en is van allen verstandighen behoozlijck en te rechten hoogh ghepzesen. Aengaende zijn teyckenen / daer weetmen zijns ghelijck niet / soo uptnemende aerdich hy de Pen handeldt / en hier in volgh ick oock het oozdeel van die het Pen-handelen boven anderé bekent is / besonder Goltzij, die my ghesept heeft / niemandt zijns ghelijck te weten: Alsoo wy verscheyden dinghen hier te Lande ghesien hebbé / bysonder dat heerlijc en wonder wel gheozdineert bancket der Goden / oft bzuyloft van Psyche, welck de gheleerde hant en constigh graef-yser Goltzij in't licht gebzacht heeft Anno 1585. daer men (so veel het ozdineren belangt) siet / hoe aerdigh het in groppen verdeelt is / en hoe een peder zijn ampt oft dienst doet en bediendt: Want Herculus de dooz-wachter is / de Muses de speel-lieden zijn met Apollo, Ceres t'Hof-meesterschap bedienéde / Bacchus over den Wijn ghestelt / en elck in't zijn / vooz elck beeldt om te gracelijckst actie doende: Van welck den Sprangher altijdt een bysonder onghemeen gabe heeft laten blijcken / die nerghen elder soo te sien is. Aengaende zijn coloreren / heb ick hem t'zynen hier wesen in Nederlandt wel hoozen vertellen / dat dewijl hy langhen tijdt daer by den Keyser alleen was gheweest / sonder pemandt neffens hem te hebben / daer

daer hy eenich voozbeeldt van welverwen sagh / daer op so geen besonder acht en hadde / dan eyndlingh siende eenighe dinghen van Ioseph Hijns Switser / en Hans van Aken / die hun dinghen soo seer uptmuntich met de verwen deden toonen / werdt hy heel anders te coloreren: want siet / dese maeckten dat hun dinghen wonderlijcken stonden / en veel in d'ooghe waeren. Het heeft doch van aenbangh altijdt een besonder Apellische gratie in al zijn dinghen ghespeelt / welcke nu verselt met de Dochter van Mars en Venus, Harmonia, dooz t'overeencomen van wel verwen / en vast cloec versierich teyckenen / is zijn Venusische Pictura aen't tminste Toffel-craken niet te verispen / veel min te overtreffen. Alsoo dat den Sprangher wel verdient in so weerdighen graet aenghenomen te wesen by den Roomschen Cæsar, die Constliefdich als den grooten Alexander, oock zijnen Apelles heeft. Sprangher, doe hem nu't nae hem treckich Vaderlandt dooz lust langhe en veel gewenckt hadde eens af te comen / heeft het ten lesten bewillight / en is Anno 1602. in Nederlandt ghecomen / daer hy den tijt van 37. Jaeren upt was gheweest / en jongh uptgegaen. En ghelijck hy op eenighe Rijcksdaghen / niet (soo hy wel mocht) op des Keysers / maer eyghen groote costen was gherepst / schoncken zijn Majesteyt hem tot de Nederlandtsche reys dupsent gulden. In Nederlant comende / is hy by die van de Const over seer welcom en vriendelijck ontfanghen gheweest. T'Amsterdam hebben de Heeren hem vereert met des Stadts kannen Wijns. Te Haerlem / hebben die van de Const hem / en hy weder hun / eerlijck en jonstich vergast. Die van Trouw moet blijcken, d'oude Camer van Rethorica, vereerden hem over tafel met eé Tafel-spel oft Comedie / ten love van de Schilder-const / en hebben hem so welcom gheheeten. Syn geselschap was ons soet / en zijn afscheyt smertich. Hy in zijn Vader-stadt Antwerpen oock met grooter blyschap over al ontfanghen gewozden / en is van daer nae Colen / en voozts wederom te Praghen t'huys ghecomen: alwaer hy hem noch daeghlijcx met lust vlijtich in de Const is oeffenende. Nu alsoo hem den Sprangher alleen vindt / en zijnen ouden dagh begint aen te comen / hebbende verloozen op dees Weereld zijn seer liebe deuchtsaem Huysvzouw en kinderen / behoefde hem wel een vriendlijcke constighe Medea, die hem weder jongh toovieren conde: doch soo hy't soo niet gheraden vindt / sal de Const van selfs vermaeckelijck wesende / hem tot een Huysvzouw blyven / en dagheliickx verjeuchden in haer tijdt-roovende lustige oeffeninghe / en zijn wercken sullen als des Michel Agnels hem tot Kinderé verstrecken / die zijnen naem in den Tempel der Fame d'onsterflijckheyt sullen opofferen / en daer doen schrijven / tot eerlijcke eenwighe ghedachtnis / dat hy eenen Paus en twee Keysers aenghenaemen dienst / met verwe en Pincreel uptnemende constich te handelen / ghedaen heeft.

Het leven van Cornelis Ketel, uptnemende Schilder / van der Goude.

MEn bevindt onder de Jeught eenighe / die in't aenvangen onser schilder-const / teghen de Natuere aenloopende / gestupt wozden / dat se niet en connen voortcomen / wat vlijt sy doen. Ander zijnder / die Natuere gonstigh is te brenghen tot volcomenheydt / dan zijn haer al t'ondanckbaer / dooz dat Ouders rijckdom hun inbeeldt een vaste hope / van met de gheesselen der armoede en behoeftigheydt niet te zijn ghedreven tot den arbeydt / en wetende dat hun den cost ghebozen is / willen hun selven niet pijnighen / om hunnen gheest behulpich te wesen. Het zijnder oock / die hun Natuere oft goeden geest al te veel betrouwen oft opleggben / sonder met neerstichheydt te baet te komen / soo dat sulcke tot geenen loffelijcken eyndt ghecraecken. Maer die de handt reyckende Natuere met stadighen vlijt leer-lustigh voet houden en verseilen / die ghenutten

ten eyndlijck met vreuchden de vruchten van den voorhenen gheleden arbeydt / ghelijck het velen gheschiedt en wel bekent is / dat hier in 't gheluck den voorsichtighen is toeghevallen. Dit sal my oock niet versaecken den Poeetlijcken Schilder Cornelis Ketel, welcken van jonghs aen sonderlinghe neerstichheydt om leeren toelepde: want doe hy maer en was elf Jaren oudt / hem voelende door de gheneghenthepdt de Schilder-const te leeren ghedzonghen / had hy syn eerst onderwijs by een zynOom / een taemlijck Schilder / hebbende doch meerder wetenschap en oordeel / als handelinghe. Ketel hier in vlijt te boven gaende alle Jonghers van den heelen Winckel / gaf een Glaes-schrijver Dirck Pietersz. Crabeth, zyn Ooms goeden vriendt wesende / den jonghen goeden moet / siende zyné ernst so groot om leeren / segghende: Dit wil een van de hondert worden / die tot volcomenhepdt comen. Dit versterckte Ketel zyn hope / en maeckte hem vperigher in 't teyckenen uyt den geest en conterfepten / oock zyn eyghen vindinghen te Schilderen. Hy is ghebozen ter Goude / in 't Jaer 1548. Sondaegs voor Palmsondagh. Doe nu Ketel 18. Jaer out was / quam hy by Anthonis Blocklandt te Delft / en woonde daer een Jaer / welck was 't Jaer 1565. In't Jaer 1566. trock hy na Parijs in Vranckrijck / en quam te Fonteyne Bleau, doe hy had vernomé / datter eenighe Jonghe Nederlanders / Ieroon Vrancks, Aper Fransen, Hans de Mayer, en Denijs van Utrecht / t' samen vpractiseerden / by dese werdt hy gheern in ghesel schap ghenomen / en leerden t'saem om strijdt / met grooter vrolijckheydt en eendzacht / tot dat na eenighe Maenden den Coningh zijn Hof daer quam houden / doe mosten sy vertrecken / des quam Ketel weder te Parijs / en rocht zijn costen tot 's Coninghs Glaes-maker / Mr. Ioan de la Hame, daer hy een eyghen Camer hadde / Schilderende van Histozien: Maer alsoo te Parijs van s'Conings wegen een sterck ghebodt was ghedaen / dat alle vreemde / die daer gheen twee Jaer hadden gewoont / en van onder 't gebiedt des Conings van Spaengien waren / mosten op lyfstraf vertrecké / om datter veel gevluchte uyt Nederlandt waren / 't zy om 't beeldtstozmen / Religie / oft dergelijcke / soo dat Ketel ongheraden vondt daer te blijven: Des hy met eenen ontgaende de Parijsche moozt / is gecomen in Hollandt / met meeninghe de repse noch eens te vervatten na Vranckrijck oft Italien: Doch den tijdt om 't onvepligh repsen woudt niet lijden / so dat hy antrendt ses Jaren is ghebleven in zyn gheboozt-Stadt Goude / alwaer veel soete te welsingende Syrenekens hem seer toeghedaen waren / makende hem ten besten eenighe vpapgie Liedekens. Doch alsoo door den Krijgh daer van schilderen niet te doen viel / vertrock Anno 1573. nae Enghelandt / en quam te Londen / ten hupse van een Beeldtsnijder en Architect zyn Lantsman / zijn Ooms groot vrient en kennis / die hem vriendtlijck ontfingh niet willende dat hy elder soude wesen. Hier zynde / vercocht eenighe stucken / die hy in't Landt had ghedaen / en quam in kennis van den Oosterlinghen / daer hy veel voor creeg te doen van conterfepten na 't leven. Hier quam hy in Houwlijck met zyn teghenwoozdighe Hupsvrouw / die uyt Hollant ontboden wesende te Londen is ghecomen / en woonden daer ontrent acht Jaer / veel wercks hebbende van conterfepten / maer gheen Histozien / daer doch zynen gheest altijdt was toe ghenegen: des maeckte hy een stuck op doeck met beelden meerder als 't leven / wesende een bedupdinghe / hoe Sterckhepdt van Wijshepdt en Voorsichtichepdt wozt verwonnen / welck hem afcocht een treflijck Jongman / Engels Coopman / ghenaemt Mr. Pieter Hachten, die 't verschonck aen d'Heer Christoffel Hatten, die hoogh Cancelier is gestozven. Anno 1578. conterfepte Ketel de Coninginne van Enghelandt nae 't leven: Haer Majestepdt sat te ghevallen van den hoog gebozen Graef van Hertfozt / op 't hups te Hantwozth / daer sy by d' Hertoginne van Sommersit / Moeder des selvé Graefs / ten eten was. Ketel conterfeptte oock den Graef van Oxfoozt / gebozen hoogh Camerlingh / met

met noch veel meer groote Heeren van den Adel / met Vrouwen en Kinderen / eenighe ten voeten upt soo groot als 't leven. In't Jaer 1581. vertrack hy upt Enghelandt nae Hollant / en quam woonen t'Amsterdam / daer hem veel voor quam te conterfepten nae 't leven. Onder ander / een Cozpozaelschap van Schutters leverde hy op de Cleuveniers Doelen / waer van Capitepn was Herman Rodenborgh Beths, daer hy sich selven ooc in conterfepte in pzo fijl. Dese staen of sy stonden op een Galerije / so datter en plaets van Colomnen comen eenige seer aerdige termen / die wat verheven en uytgesnedé zijn / en daer op seer verheven geschildert / so dat het een ongemeen manier en aerdige gedaent van Lijsten is. De tronien met goet gelijcken / stelselen der beelden / zyden / en cleeren / zijn uytnemende ghehandelt. Onder comen eenighe sinnekens van wit en swart / en twee staende Figuerè / als van Coper / wesende Mars en Vulcanus. Hier by om den sin te verstaen heeft hy dusch ghedicht ghevoeght:

Ghy wzede Mars, laet af van bloed'ghe daden /
Vulcanus, ghy / van wapens meer te smeden /
D'wijl onder voet ghebonden zijn dees quaden /
Haet, Eyghen baet, Nijdt, Tweedracht vol onvreden.

Ketel heeft oock ghezdineert en gheschildert twee gheestlijcke Mozalen oft sinnekens: een / daer de Deughden verwinninge hebben over d'Ondeughden / dit hiet hy de Triumphe der Deught. T'ander was / daer d'Ondeughden segghe hben over de Deughden / ghehecten triumphe des Ondeugts. Dese stucken heb ick ghesien tot eersamen Heer Iohan van Wely t'Amsterdam / seer aerdich gheschildert: De uytbeeldinghen deser deughden en ondeughden wonder gheestigh en versterlijck wesende / van allen omstandt en bypoeginghe / nae den aert en wesen elcker Personagie / oock gheestigh en fraey ghezdineert. Tot verclaringhe deser / zijn van hem dees ghedichten:

Triumphe des Deughts.

Den Nijdt, de Tweedracht, Strijdt, en wzede Tyrannije,
Hier ligghen onder voet / in crachten heel verflout:
Daer Wijsheyt 't Landt regheert met goede Policie,
Iustitia besozght den Vrede staende houdt /
Oock daermen Liefd' en Trouw int openbaer aenschouwt /
En dat d'een d'ander kust / omhelst in vriendschaps toonen /
Daer Liefd' van haer upt sepndt haer Vruchten menichfout /
Met Palm en Lauwren groen / om Deught daer mede troonen /
Hier sietmen Waerheyt regn in't alderhooghste woonen /
Die siet door Sterckt en Maet haer rijcke werdt vermeert
In't helder clare Licht, tot hare Deughts verschoonen.
Wel 't Rijck daer Ootmoedt staegh des Waerheyts Wetten eert.

Triumphe des Ondeughts.

Alwaer de Helsche Nijdt haer vzucht Tweedracht schupft voozt
Door doncker Wolcken swart des Onverstandts met list /
Die met haer Pijlen werpt de Deughden soo verstoozt /
Gherechticheyt oock quetst / dat sy hier wozt ghemist /
Daer lepdt de Waerheyt naeckt ghevallen door den Twist,
En wozt van Tyrannije in't lijf seer fel ghesteken /
Waer Oorlogh in den mist des Boosheyts toeghenst /
Ghereet staet met zijn Sweert, om wzeedlijck hem te wzeken
Van over Trouw' en Liefd', die vallend' moeten vzeken /
Haer Vruchtkens jongh en teer ontschieten haer in schandt /
De Wijsheyt, Policije, en Vrede zyn ghewreken.
Wee 't Rijck daer Boosheyt heeft ghenomen d'oberhandt.

Ontrent 't Jaer 1584. heeft Ketel oock ghemaeckt een opstende Paulus, soo groot als 't leven/tot aen de knien/naer 't leven van Rutger Iansz. ghedaen voor Hans Ophoghen. Voor wiens Broeder Thomas ophoghen hy deselve noch eens maecte/met noch vijf beelden daer toe/ te weten: Petrus verlaghende dat hy Christum versaeckt hadde: De bekeerde Sondersse Magdalena: de Publicaen: Saul vallende in zijn sweerdt: Iudas hem selven verhanghende: Welcke ses stuck noch zijn tot Dantzick/ ten huyse van den voorschreven Thomas Ophoghen, en zijn in allen deelen der Const seer wel ghehandelt/ en heerlijck ghe-schildert. In't Jaer 1589. leverde hy noch een Cooporaelschap op de Handtboogh-Doelen/ daer Capiteyn af was Dirck Roosencrans, alsoo groot als 't leven/ al over eynde staende/seer heerlijck ghe-schildert/ en cierlijck om aensien/ met oock een nieuw inventie van een lijst. De Conterfeytselen die hier en daer van hem zyn/ zijn seer veel en wel ghedaen. Onder ander/een ten voete upt als 't leven/ voor eenen Hoopman Neck, des-ghelijcks zijn Vrouw. Maer dinghen boven al verwonderlijck zyn eenighe Conterseptselen/ die heel suyver en net van hem zyn ghedaen: Eerstlijck/ eenen Andries Vrerickssen: Tweedst/ eenen Ian Lammerssen, hebbende in een handt eenen Oraengien-appel: Derdst/ Secretaris Haen: Vierdst/ een Gout-smit/een tronie half als 't leven. Dit syn al Amsterdammers. Vijfst/een Venetiaen/ die t' Amsterdam een heerlijck groot schip liet maecken/ en was een Magnifico, ghenoemt Francesco Morosini, dit was een uytnemende heerlijcke tronie; en maeckte daer eene tegen/anders om/ met den vingheren sonder Pinceel/die oock seer wel geleeck. Sest/ een seer wel ghedaen tronie/ wesende 't Conterseptsel van Vincent Iacobsen de Wijn-pepler van Amsterdam/ met eenen goeden Franckfoorder Rijnsche Wijn in de handt/ uytnemende suyver/ welcke oock haren welstandt van verre niet en wepghert. Sevenst/een Portugheesssche Dochter. Acheest/ eenen Simen Lock Amsterdammer. Dit Conterseptsel/ dat t'uytnemenste van al is/ is nu in den Hage tot Procureur Lock. Onder veel ander schoon Conterseptselen van hem ghedaen/ heeft onder handen twaelf Apostelen met den Christus, tronien/grooter oft also groot als 't leven/en zijn conterseptselen van eenighe Schilders en Const toeghedane/ seer aerdigh ghehandelt en goet van teyckeninghe. Onder ander isser oock de tronie van seer Const-rycken Beeldtsnijder Hendrick de Keyser/ Bouw-meester der stadt Amsterdam/ seer wel-ghelijckende. Noch heb ick met myn wel behaelen ghesien 12. Apostel tronien/ met de handen groot als 't leven/van hem seer cloeck ghehandelt/ en zyn tot Parijs ten huyse van Iocob Ketel zyn Neef/ Ingenieur van den Coninghy van Vranckrijck/ een wander Man in zijn Const/ die oock te Mijlanen in s'Conings van Spaengien dienst is gheweest. Ketel ghelijck hy van Natueren een Poesierinch der Muses is/heeft oock gelijckende den ouden Timanthes veel heymlijcke verstanden in zijn wercken te weghe ghebracht/en sin-rycke bedupdtselen te kennen ghegheven. Eerstlijck/ een ordinantie in teyckeninghe/ uytwijsende dese oorsaecken/ waerom alle Consten ghe-leert worden. Hier neffens tot verklaringhe is van hem dit ghedicht:

Dry dinghen yeder meest te leeren Const beweghen,
T'een Geldt is, tweede Eer, en 'tderde Liefd' tot Const,
Die Geldt soeckt, gierichey t hier op den wegh comt teghen,
Beledt zijn voortgangh hem, dies hy maer leert op 'trondst.
Maer die nae Eere staet, verwerft wat meerder Ionst,
Midts ydel glory can ten Consten boom toeleyden:
Dan soo hy om de vrucht, niet om den boom begonst,
Hy onrijp plocken sal geen recht ghenot van beyden.
Die d'aengheboren lust den wegh hier gaet bereyden,
En staegh met vlam de Liefd' daer toe drijft voort met eracht,

Van

Van dees sal neerstichevt noch patiency scheyden,
Waer door in arbeyt hy tot Consten werdt ghebracht,
Wiens oefninghy naemaels Faem met Geldt en Eer versacht.

Gheluck verweckt Nijdt.

Afgonstigh Haet en Nijt, en Achterclap upt spijt/
Hen teghen Fama setten:
T'gherucht vlieght nochtans voort/dies elck een siet en hoort
Van pegh'lijck werck ghetupghen:
Doch Waerheyt met den Tydt, in't licht comt/ oft wat lijdt/
Geen dingh can't haer beletten.
Dies Nijdt t'hert knaeght ghestoort/de Spin fenijn upt coort/
Daer Biekens Honigh supghen.

Wt coorde, is uytbraeck ghesteyt.

Dit sinneken van den Boom der Consten/was oock van hem noch bedupt op eenen gheestlijcken sin/ het was in Brabant gesonden/en is noch t'Hamborgh/ tot d'Heer Domenicus van Uffele/ in de grueningh-straet/ daer het den lichten dagh/ en den Const-hongerigen oogen/ maer te veel in een kist onthouden wort. Ketel heeft oock ter begheerdt van Raphael Sadeler geteyckent een sinneken/ daer midden Musica, Pictura, en Poësia, sit de Liefde met een brandend' hert by eē Fonteyn/ haer gesicht na de schilderije/ en 'tgehoor tot de Musijcke keerende. Op de Fonteyn sit met een kindeken uytghebeelt Genegentheyt/dat water pist/ hebbende by hem Subtijlheyt/met der slange bedupt/ en bewijst met veel aerdige omstandicheyt/de liefde te wesen de Fonteyn der Consten. Dit selve drijft hy noch op eenen geestlijcken sin: des is den boven back der Fonteynen met Seraphinnen hoofden gheciert/ upt welcke Lof-geesten monden t'Fonteyn-water der Consten (als tot Godes prijs) vlietet. En de wijst der Constnaers aert en begeerte streckt tot hooghept/eer en prijs/ is dese begheerlijchept uytgebeelt met Louwer crans en Palm tack. Onder ander sit Pictura, en Schildert de Historie van Icarus en Dædalus, om de maethoudichepdt den Constnaeren in latendunckenheyt voor te houden: om dit perck comt oock eenē hoort/ en begrijpt in hem vier beelden. Neerstichept/spinnende/met eenen Opbaer/by hebbende sweepen en spooren. Ten tweeden/Arbeyt/met spa/hamer/ Ossen-huydt/en dorsvlegels. Ten derden/Verduldichepdt/ met een Voghelkopken met een Voghelken in/ by hebbende een Lam/en Sant-looper/achter haer hanghen de boepen. Ten vierden/ isser t'Gebruyck oft Oefninghe/met eenen pijl in de hant/die sy woypt door eenen Ring/ den eenen voet hebbende op een uyt-glas/ achter hanghen hant-boghen. Bp elck deser Beelden hanghen twee brandende Lampen/ als upt een grotissich loof-werck spruytende. Hier wort bewesen/dat Oeffeninghe metter tijt volcomen wort/en dat door vier upterlijcke middelē de voorgemelde crachten hen licht openbaeren/ ghelijck alle Consten door dees vereenighde Deughden te voorschijn comende/ lichten zyn op der Aerden. Hy heeft noch ghe-schildert een sinneken van lack en wit/ een bolwassen naeckt Man/treet met eenen voet op't hooft van een Ossen-huydt/ met den anderen op een graef/ schrijdende over eenen ancker/ welcken hy met-ter hant by den ring ophout/ heeft ooc een sweep en twee sporen/en op den erm een Vrouw geladen/en als in zijn ghewelt/met haer wesende de const bedupt/ die in haer hoogh opgheghéven rechter handt heeft eenen Lauwer-crans/daer den Man oock met zijn rechter handt/ houdende een doorschoten brandende hert/ om aengheraken nae reyckt: De Vrouwe rust met den teenen op eenen Sandt-looper/welcken heeft aen d'een zyde eenen dagh-bloghel/en aen d'ander eenen nacht/oft Vleermuys bloghel/en wijst met haer slincke hant op een lammeken/dat om hoogh siet nae de Const: een knielende Jonghsken houdt den eenen erm om den hals van het Lam/ met d'ander handt opnemende een Pal-

let

let met verwen / als ghenepcht de schilderconst met gedult te leeren: aen d'ander zyde van de schrijvende Posture / die op den rugghe wort ghesien/lept eenen jongen/battende met d'eé hant eené Ossen-hoorn/met d'ander een Musijck Boeck/geneghen een Musicien te worden / hebbende by hem alderley Musijck-tuygh. In de Locht comen aen d'een zyde twee kinderkens/het een den Gheest / t'ander Lust bedupdende/dese drijven t'vlammigh hert tot neerstichheydt/'twelck sweep en spoorzen beduyden/ die den Man in de hant heeft: aen d'ander zyde van verre compt oock eenen gheboogden Cupido, die't pijlken in't hert gheschoten heeft. In het verschieten sietmen eenige Ruïnijnen/ aenwijsende Room te wesen de studeerplaets der Schilder-jeught. Dit stuyckken is te sien tot Amsterdam by den Const-liefdigen Heer Secretaris Haen. Tot verclaringhe is van hem dit ghedicht:

De Hope sal o jeucht u niet ontrijven,
Dus arbeydt vry lydtsamigh met den tydt,
Soo Geest en Lust u hert ghestadich drijven
Tot Neersticheyt, ghy cryght al 'tgeen ghy vrydt.

Voor is oock van hem seer konstigh geschildert een groot stuck van de naeckte Waerheyt/in ghedaente van een schoon Vrouw/slapende op een seer schoon Antijcksche vierlijcke Roetse/oft slaepstede aen 'thooft hebbende in een claerheydt eenen Seraphin /betekenende de deught. De vermomde Loghen uptghebeeldt als eenen Satyr / boven een Menschе/ onder een Bock ghelijckende / climt in ghedaent der Waerheydt op't bedde / wiens Mom-aensicht wordt door de cracht van des Waerheyts Deught afghesmooten: dese is uptghebeeldt in ghedaente van een sterck Man met Arents vlogelen / gelijckende den Tijdt/de Loghen druckende de schouderen / dat hy haer schijnt de lenden te breecken: dit stuck is oock t'Amsterdam. Hier op dit ghedicht:

De naeckte Waerheyt vry mach hier gherust wel slapen,
Ghemerckt de clare Deught ghestadich by haer waeckt,
Want of schoon Loghen schalck haer listigh meent betrapen,
Hy vindt hem haest belet: want Deughts cracht hem op maeckt,
Die hem soo druckt en plet, dat hem den rugghe craeckt.

Noch isser in de selve Stadt van hem/ in de Calverstraet / in 't Hof van Hollandt/tot Meester Claes, een stuycken/ een stuck gheschilderdt en seer wel gheco-lozeert. Op dese meenighe:

T'vernuft ontwapent van den Wijn,
Van Venus, en van Gheldts begheeren,
Door het Misbruyck (een oudt fenijn)
Ghecleedt wort met Sotinne cleeren.

Hier is uptghebeelt t'Vernuft / als een weerloose verwonnen Vrouw / ontbloot van haer Wapenen / als Helm/ Schilt/en Lance / ligt onder voet/door het misbruyck van Vrouw / Wijn en Gheldt / te weten: Venus sittende met eenen bandt /gestrickt hebbende t'Vernuft aen den voet: achter haer staet Cupido, oft t'begeeren/welcken treckende de pees van zijnen boogh des dzpvoudighen onmaets / mickt op't Vernuft. Bacchus met een vergulde kruyck in d'een handt / in d'ander een Cristalijn glas met rooden Wijn / schijnt t'Vernuft te prickelen/boven haer vermogen te dzincken / de reflectie des rooden wijns schaduwende op haer voorhooft. Wepnich voorder is Gierichept doende/upt een rijckelijcke kist een Stockbeurs nemende/ op't deckzel is uptghebeeldt Midas, die alles wat hy aenroert gout maeckt. T'misbruyck / als een oudt Satyr in't doncker / treckt t'Vernuft een Sots-cap aen. Voor is oock tot den voor-verhaelden Secretaris Haen, van Ketel een seer schoon stuck van

van de seven Deughden. Noch is van hem een Mozael op't Spzeeckwoordt/ T'begheeren heeft gheen rust / uptghebeeldt aldus: De Mensch schrijdende over eenen grondtloosen put / wordt de ooghen verblindt van het vleesch: achter hem wast het seer gheneeslijck crupt Peton, waer onder aen de wortel light een nieuw bozen kindt / welck crupdt 't leven der Zielen bedupdt: Vooz hem wast 't vergiftighe crupdt Napellis: onder aen de wortel een doodt-hooft / bedupt de doot der Zielen / 'twelck is het tijdtlijcke goet / daer de Mensch so seer om woelt / dat hy het toecomende ter salicheyt dienende versuymt: de lachende Fortuyn / in haer sepl hebbende den Godt des Lijckdooms / uptstortende alles wat den Mensch nae 't vleesch begeeren om wensicht/is hem te wille: dan t'onversadigh begheeren / staende met eenen voet op een onrust / heeft gheen rust. Tot verclaringhe zyn van hem dees beerstiens:

Een woelend' aerdtsche Mensch door 't vleesch is soo verblendt,
Dat hy gheen Godt en kent, derhalven 't quaet hem lust,
En wensicht oock menich wensch, vernoeghloos sonder endt,
Of hem 't gheluck al seynt, 't begheeren heeft gheen rust.

Tot bewijs/zijn oock van verre te sien de Poeetsche Helle-pijnen / als die van Tantalus, Sisyphus, Ixion, Tityus, en Danaides. Noch is ter selver plaets een Mozael / waer van 't ghedicht aldus luydet:

Climt Syons bergh hoogh op, cloock met voorsichticheyt,
Met d'oud' Ervarentheydt gaet wijslijck hier te rade,
Door Kinder bobbels wort te gheener tijdt verleydt,
Of u is d'ydel Waen, en niet de daedt bereydt:
Die Manlijck is bedaeght vercrijght van Godt ghenade,
Als Iongheydt mist en valt, tot eyghen schand' en schade.

Dewijl ick van verscheyden sinnekens heb verhaelt / behoef niet te verswijghen zijnen Deught-spieghel / die van hem door Sanredam uptromt in Print/ wesende een sin-rijcke inventie/bestraffende d'ondanckbaerheydt des arghen Mensches / welcke de Son ontfangende/ de weldaet al bytende qualijc loont/ daer de danckbaerheydt de Maen ontfanghende / sulcks eeuwigh / om wel verghelden / in ghedacht behoudt en druckt. Hier by zyn overbloedighe bedupdtselen / ghelijck sulcks in de Print ghesien mach worden. Daer by toemt tot verclaringe dusschе meeninghe oft ghedicht:

De Deught bewesen hier, het oprecht danckbaer herte,
Hoe weynigh die oock zy, wordt 'tgheener tijdt vergheten:
Maer d'ondanckbare Mensch verkeert haest 't wit in't swerte:
Die sulck een vrindlijck cust, wort vinningh weer ghebeten,
Men doet d'ondanckbre goet, noch willen sy't niet weten.

Gheljck dan Ketel versierigh van eenen voort-teighen gheest schijnt gedreven te wesen/heeft verscheyden voornemens en lusten in hem bevoelt / in oft beneffens onse Const/ welke hy gehoorsaem is gheworden / om daer (sonder pemandts naedeel) zyn sinlijckheydt in te voldoen. Eerstlijck/Anno 1595. dzongh hem 'tgheneghen te bootseren oft werken van aerde / en maeckte upt eenen clomp een grop beelden/ te weten / vier naeckte Mannekens / de dzy hebbende eenen aen handen en voeten ghebonden/ gheljck of daer mede waer ghemeent den ghenen / die sonder Bzuyloft-cleet wesende was ghewozpen in d'upterste duysternisse: want 't schijnt sy hem upt hun ermen willen werpen. Dese vier beelden doen seer aerdighe actien / tomen seer gheheel/ en zyn op zynen winckel te sien/ een dinghen dat allen Constverstandighen/ oock den besten Beeldtsnijders hoogh verwonderen toelangt. T'sindert heeft hy hem oock met het bootseren van wasch / in zijn schilderen en teyckenen beholpen/het welck by d'Italianen ghebruyckt / en voorderlijck is. Het volgende Jaer ving hy aen heel nette Conterfeytselen te maecken/ twelck hem oock wonderlijc wel is ge-

luckt/ ghelijck aen de verhaelde conterfeytselen is ghebleken / en noch ghesien can worden. In't Jaer 1599. quam hem in den sin eenen lust te Schilderen/ sonder Pinceelen metter handt / welck by velen wort gehouden voor eenen belachlijcken wanschapen lust/ gelijck gemeen is by eenige bevruchte Vrouwen/ die vreemden/ rouwen / oft ongekoockten cost tot spijse te gebruycken gelustē. Doch om maetlycker hier van te spreken/ soo is seer te verwonderen/ dat het hem soo wel gheluckt is/ en datter geen wanschapen Vruchten van syn gheco-men. Het eerste dat hy dede / was sijn eyghen conterfeytsel / welck hy op verschepden manieren dede / en geleeck soo wel oft beter / als een ander met reet-schap gedaen / en stont wel upter haut. Dees proef ghedaen / voer voort / en maeckte voor Const-liefdighen Sr. Hen-drick van Os t'Amsterdam / eenen De-mocritus en Heraclitus, hem self int beelt Democriti, ter begheerte van desen van Os, conterfeytende / en staet seer wel en gloeyende upt der handt. Onder an-der Conterfeytselen dus ghedaen / we-sende besich met het Conterfeytsel van d'Heer Morosini, nae het nette met den vingheren te Schilderen / quam den Pinceel-maker op den aengangh/ welc-ken hem wenschte aen elcken vingher een Erter-oogh : Want hy was alleen die door sulck ghebruyck te cort comen soude. Eē Man woonende in der Mos-co/ liet hem ooch dus conterfeyten/ om dat te toonen den grooten Vorst / daer hy seer ghemeen mede was. Noch con-terfeyte hy den Admirael der Wolupe-sche Schipvaert Sr. Wolfaert Hermans, seer wel ghelijckende : s'ghelijcks den uytnemenden Beeld-snijder de Keyser/ voorhenen van hem met den Pinceelen tot een Apostel ghedaen. Hy heeft oock ghedaen met duym en vingheren dry tronien/ een Maria en S. Ian, met eenen Salvator, hebbende op 't hooft een doorn Croon/ wonder net en suyver ghedaen/ besonder het bloet/ en boven al de bloey-ende tranen upt den ooghen / dat het onmoghelijck schijnt / sonder reetschap te syn ghedaen. Nu dat noch vreemder is/ Anno 1600, werdt hem voor te co-men te schilderen sonder handē/ met syn voeten / of hy daer van yet te weghe mocht vrenghen. Dit heeft velen ver-gheefs tot lachen en spotten verwect/ meer als 't voorgaende/ om dat de voe-ten daer toe noch onbequamer zijn / en so tot arbeyden niet verordineert: maer hier can doch niemandt by verhindert worden/ als den Pinceel-maecker (als verhaeldt is:) en wat yemandt soo upt syn sinlijckheyt doet/ behoordemen niet qualijck te nemen noch te duyden/ dat-men dinghen die ondoenlijck schijnen toont doenlijc te wesen/ en dat een han-deloos Const-verstandig Schilder sou-de connen hem behelpen. Het syn doch eenighe / die om hun behendichepdt te toonen / wel dergheljcke onghewoon dingen bestaen en doen : Eenighe schie-ten met 't voet op den rugghe/ oft ver-keert/ en raken daer sy op micken. Ick laet staen / dat eenighe loopen op tou-wen/ daer de aerde nochtans bequamer toe is. Eyndlinghe / stel ick tot verant-woordingh' en onschult / sonderlinghe de wercken die soo gedaen syn/ datmen die upter handt siende / soude meenen/ datse met handt en reedtschap waren ghedaen. D'eerste proef was den Godt van het swijghen/ Herpocrates, 't welck hem wel geluckte / de mynne van 't swij-ghen wel treffende/ als oock den lachen-den en schrependen Philosooph. Dese verhaelde dinghen doende/ heeft altijdt seer sorghvuldigh gheweest / gheen din-ghen met ander lidt oft reedtschap te willen aenroeren/ dan alleen met 't ghene hy dat voor had te doen/ als van we-len can worden ghetuyght. Het hebben verscheyden Heeren hier in behagen ge-hadt. Den Hertog van Nemeurs cocht dē schrependē Philosooph/ om de vrem-dicheydt : want hy oock de Const door lust somtijden oeffent. Een Poolsche Graef/ Andreas Lescinski, Graef van Lescno gheheeten / heeft van hem oock eenighe tronien met den voet. Nu wil ick niet verswijghen/ hoe hy heeft ghe-schildert op verscheydē wijsen voor syn huys : aen de rechter spde van den ghe-vel/ Democritus, en Heraclitus, met een werelt tusschen beyden/ dede hy met den rechter voet : Op de slincke spde/ Mo-

mus en Zoylus, met den slincke voet: int midden recht boven den ingangh des huys/ comt den snel-vlieghenden Tijd/ betranst met Roosen/ in d'een handt een sepsen oft sickel / in d'ander een Sandt-looper / verselschapt met twee vliegen-de kinderen/ het een Verstandt/ t'ander den Gheest beduydende / om dat door Gheest en Verstandt metter Tijdt alle Consten voort comen: dits sonder Pin-ceel ghedaen/ met de slincke handt: dese verhaelde stucken zijn de beelden soo groot als 'tleven/ en met de verwen oft van coleuren. Daer tusschen staen twee stucken van upt den coper : 't ghene op de rechte spde van den Tijdt / is / daer Pictura schildert met de handen en met de voet : 't Ander op de slincke spde / is 't lacchende Ghedult / sittende op een Aenbeelt aengevochten van Valscheyt/ die met dry pijlen teffens schiet / te we-ten/ afgunst/ achterclap/ en laster: Nij-dichepdt treckt haer by de vlechten des hayrs schricklijck over rugghe : Den vinnighen Haet hist op haer eenen ra-senden Hondt/ om te verslinden : Doot-lijck-ghewelt/ een Man met een doots-hooft/ upt wiens ooghen vlieghen vier-vlammen / betepckent de groote sterft binnen Amsterdam / in't Jaer 1602, in welck Jaer dit wiert ghemaeckt. Dees grouwsaem ghedrochten schijnen t'Ghedult te willen vernielen : 't welck sy / hebbende een Lammeken in den erm / en een crupsken in d'handt / al lachende verdraeght / 't ghesicht nae den Hemel als tot haeren Schepper hebbende. Eer ick noch eyndighe/ wil noch eenighe syner Sinnekens hier voorstellen. Het is eens gheschiedt/ dat een Edelman/ d'Heer van Wulp, op hem versocht pet te hebben ghetepckent in zijnen stam oft vriendt-boeck / stracks wetende de conditie des selven Edel-mans / ordineerde en teyckende een E-delman/ sittende op een hupsch Peerdt/ hebbende op syn handt een Valck / en een Jonghvrouw achter hem / en voor hem loopende eenen Winthondt : In't verschiet eenen Boer / met syn ghe-bouw en Koepen / daer by voeghende een ghedicht:

Ghenoechlijck is en soet ter Weerelt het bywesen
Van uytgheleesen schoon bevallijcke Ionghvrouwe,
Een moedich dravend' Peerdt wort om zijn deucht ghepresen,
Oock eenen Iacht-hont fraey om zijn rasheyt en trouwe:
Den Landtman heeft zyn lust in Koeyen en ghebouwe:
Wie sal verwondren dan, dat Edelman eerweerdt
Siet gheeren een schoon Vrouw, een Iacht-hondt, en hups Peert?

Hier by voeghde Ketel noch een sinne-ken/ waer in hy te kennē gaf de verhoz-ghen meeninghe van 't voorgaende / en was dus uptghebeeldt. Daer sat een jongh naeckt Vrouken met een Sots-cap op 't hooft / barende een kindeken op de schoot van een Jonghling/ schoon van aensicht / maer achter wast een Doodts-hooft / hebbende beneden ee-nen Schorpioen-steert / waer mede hy 't Vrouken hem omhelsende / van ach-ter stack in haer spde: want zynen naem was Dootlijck perijckel, 't Vroukens naem Sotte jongheydt : 't Vroedtwijf/ die 't kindt Wulpscheydt upt de geb oor-te nam / hiet / Yet schijnende Idelheydt. Verder/ daer Sotte Iongheydt met haer kindt op den erm scheen gaen spelen/ quam Tijdts ervarentheydt, haer 't kint ontreckende. Verder laghen als een open Mossel twee schulpen/ daer neffen sat het Manlijck verstandt, als een Phi-losooph/ met een rijsken in d'hant/ waer mede hy 't kindt weder dede cruppen in de schulp. Tot verclaringhe was dusch ghedicht:

De Sotte iongheyt staegh hier niet als Wulpscheyt baerdt/
Yet schijnend' ydelheyt comt haer daer in te hulp/
En s' Doots perijckel fel omhelst sy onbeswaert/
Tot s' Tijts ervarentheyt werch neemt den Wulpschen aerdt/
En door Manlijck verstandt doet cruppen in zyn schulp:
Want wie hem Manlijck draecht/ die is recht Heer van Wulp.

Dit werdt in den Haghe van velen behaeghlijck belacchen / en gheruchticht: oock op den Pzins van Ozangien. Een schoon stuck / van seven voeten groot / heeft Ketel oock ghemaeckt / voor den Burgermeester Cornelis Floriſſen van Teylinghen, wesende een oudt Mozael / daer den Tijdt de Waerheydt bzenght aen den dagh. Ter liefden des Conſtliefdighen Iaques Razet t'Amſterdam / maeckte hy op zyn advijs oft devise / Na dit een beter, een gheschildert Mozael / met dusch een ghedicht:

Ghelyck een dulle Zee de Weerelt eyslijck Razet,
Dies sit in aughst en noot vast aen een pser veter
Ghepijndt Lijdtsaemheydt, die gheenen noot verhaset,
Of stozm vierwout schoon op haer gheweldigh blaset,
T'Herts lebend' Sterck Gheloof weert / Godt is gheen vergheter /
De Stantvastighe Hoop' haer wijst Nae dit een beter.

Noch heeft Ketel twee clepne stuckxkens vooz Razet ghemaeckt: Het een is een Mary-beeldeken / met een kindeken / 't welck de vozst wepghert / en valt nae 't cruys / 't welck hem van een Enghel voozghehouden werdt. Het ander / een clepn stuckxken / daer Christus op een steenzit / met twee weenend' Engelkens bespden hem: Dat welck Razet verhandelt heeft aen de Iode, en is tegenwoozdich t'Antwerpen. Eyndlijck heeft Ketel nu gheschildert sonder reedtschap een groot stuck ghenoech als 't leven / een naeckt Beeldt met een Ossenhuydt om / en in de hant een hamer / bedupdende gheduerighen Arbeydt. Over zyn hooft vlieghen twee kinderen / het een den Gheest / en het ander Lust: Den Gheest blaest 't ghedacht / van sonder Pincelen / met handē en voeten te schilderen / in de Memozie. Het tweedde kindt / 't welck Lust is / romende upt de ghedachten voozt / pzickelt met een penneken in de herssenen / wijsende op eenen Spieghel / te verstaen ghevende / dat sulck voornemen dooz verstandt en ghesicht soude te weghe wozden ghebzacht. Liefde / hebbende een vlamme vpers in de rechter hant / schijnt tot 'twerck te dzyven / met de slincke handt het herte nopende met eenen gouden pijl / die Pver beteeckent. 't Verstandt stiert de voet in 't schilderen / met hulp van 't ghesicht / 't welck de Spieghel beduydt / midts 't Verstandt tot sulcks niet sonder ghesicht / noch 't ghesicht sonder Verstandt pet vermagh. Pictura houdende t'Penneel op haren schoot / op de slincke handt 't Pallet met verwen / ghedooght dat Nijdichepdt met de voet gheschildert wozt / welcke Nijdt haer hert schynt te knaghen van spijt. Pictura is verselschapt met Neerstichepdt / en Lijdtsaemhepdt / oft Patientie / die te verstaen gheven / datse in geduerighen arbeydt veel connen te wege bzenghen met den Tijdt / die oock in 't selve stuck niet versupmt is / vlieghende hem te vertoonen / met in d'een hant een uyz-glas / in d'ander een sickel. Tot verklaringhe is van hem dit ghedicht:

Waer Gheest en Lust de hersnen terghen,
Met vlam en pijl de Liefde werckt,
En t'onderssoeck den Mensche verghen,
't Ondoenlijck doenlijck men bemerckt.
Ghedult en Vlijt in arbeydt staegh,
't Verstandt gheoeffent openbaren,
Met hulp van 't Oogh, des lusts behaegh,
Of handt en voet Pinceelen waren.
Pictura siet laet toe en lijdet,
Dat met de voet gheschildert wordt
Invidy boos, die 't al benijdet,
Haer herte knaeght van spijt en mordt.

Beslupdt

Beslupt.

Den Vliegher met zyn sickel dreyght
Op 't Onverssiens elck af te maeyen,
Dus die tot winst hier is gheneyght,
Neemt waer den tijdt bequaem om saeyen.
Deught verwint.

Dit is wel het uptnemende sonder reetschap van hem ghedaen: De Nijdichepdt is alleen met den voet ghedaen: het ander met den vingheren en duym. Sonderlinghe is te verwonderen van de groote nethepdt / die men siet aen de vlieghende kinderen / daermen hun gedaenten en naeckten siet gheschildert in den Spieghel van den Tijdt. Summa / is heel uptnemende en verwonderlijck / en is vooz den Const-lievenden Heer Willem Iacobsen t'Amsterdam. In de Fryse van 't groote stuck / sonder Pinceelen gheschildert / staet oock een ghedicht / als of de Schilderije selve dit sepde:

Siet teghen de costuymen, met vinghers, voet en duymen,
ben ick gheschildert heel,
Doen Ketels lust my maeckte, in gheener wijs ghenaeckte,
my borstel noch Pinceel.

Ketel heeft oock cozts ghedaen een Iudith, een beeldt meer als half lijf / en als 't leven / doch met reetschap / seer wel gerolozeert en cierlijck ghedaen / wesende vooz den Const liefdigen Heer Christoffel Dircksen Pruys tot Amsterdam. Een zijner besonderste wercken is te Dantzick / en is een Danaë met den gulden reghen / beelden als 't leven / en een groot stuck. Ick meen deselve ozdinantie tot zynen hupse noch is te sien / hanghende in den vooz-vloer: Waer van een clucht te vertellen is van eenē boer / die dit stuck in 't voozby gaen sagh / bzaeghde aen d'Hupsvzouw van Ketel om de schilderatie te mogen bekijcken: want hy meende dat hy hem des verstondt / en hadder goeden sin aen / seggende: Vzoutgen / cont ghy dit aldus makē: ghy sult den rost wel crijghen: Staende aldus speculerende / sepde voozt. Ick wedde ick rade wat dese schilderatie bedupdt / 't is d'Enghelsche groet / daer den heplighen Engel ons lieve Vzouw de boodtschap bzenght / en roemde vast op zyn goet oozdeel en verstandt: eenen vliegenden Cupido siende vooz den Enghel: En de Danaë, die op een schoon cierlijcke bedstede light naeckt met de beenen van een / vooz de Maria, en trock also met al zyn grof verstant eben wijs henen. Hier mede laten wp nu 't leven van Ketel in des Almoghenden ghenaedighe handen / en zyn wercken (die der Consten halven veel lichter te verachten / als met waerhepdt te berispen oft verbeteren zyn) der verstandighen oozdeel en loflijcken gheruchte bevolen / als wesende een goet Meester / die in alle deelen der Consten / oock in Metselrije / Geometrije / Symmetrije / en Perspective / oock in de gheestige Poeterije oft Dicht-const / is wel ervaren. Onder ander goede Discipulen die hy heeft ghehadt / was eenen Isaac Oserijn, ghebozen tot Coppen-havē: desen had eerst 't hups sonder Meester op zyn selven pet geschildert / zyn Beste-vaer oft dergheljcke / maer was op tepckenen niet ghewent. Tot Ketels romende / liet hem Ketel, soo hy selfs verstondt / tepckenen een Pzint / upt de fozen oft wercken van Hercules, die Cort hadde gesneden / romende nae Floris. Welck ghedaen / liet hem dat self noch eens doen met syn onderwijs / en liet hem zyn beroosen stelsel doozcrecken: Doe was dit verwonderlick van het groot schil tusschē 't voozgaende / en de gheljckheydt der Pzinten / so dat hy strax aen 't schilderen werdt ghestelt. Dzy Jaer daer gheweest zynde / trock te Venetiē / was daer een Jaer / oock ontrent so veel tijdt te Room. Weder romende / was sulck ghewozden / datmen van hem hadde moghen verhopen te sien het upterste vermoghen in onse Const: Dan is / 't hups ghecomen wesende / cozt lijck jongh gestozven

strozven van een heete Coztse. Doe hy den Coningh van Denemarck hadde so groot als hy was geconterfept: doch maer ghedoodverwt. By zyn Meester Ketel, zyn noch van hem noch te sien eenighe dinghen/die seer aerdigh zyn.

Het leven van Gualdrop Gortzius, ghesepdt Geldrop, Schilder van Loven.

GElijck als ick wel meer mach hebben verhaelt / dat het conterfepten nae 't leven / wel het meeste deel van werck is / dat den jonghe Schilders/ oft ander in dese Landen wooz valt / en dat om die oozsaeck / en om 't ghewing wille/weel hun daer toe meest/oft gants veronledtghen: So ist ook toeghegaen met den wel schilderenden Gualdrop Gortzius, die men in 't ghemeen noemt Geldrop. Desen is ghebozen ghewest binnen de Stadt van Loven in Brabant Anno 1553. den welcken geromen tot ontrent zyn 17. oft 18. Jaren/Antwerpen in de Schilder-const seer gheruchtich wesende / is daer zynen aenvangh van leeren comen doen/by Frans Vrancks van Herentals: Van daer dooz des Meesters overlijden / oft anders/ hy den vermaerden Franciscus Pourbus, daer hy onder ander uptnementlyepdt in de Const / een overtreflycke schoon boozweeldt hadde / van te conterfepten nae 't leven: dat hy Gortzius dooz vlijt/ met goeden gheest soo in de Const ghewoozdert heeft / dat hy daer eyndlijck is ghewozden den Schilder van Duc de Terra Nova, met wien hy is gheromen tot den Vzede-handel te Coelen/en is van dien tijdt af altijdt te Coelen blijven woonen. Hy is een der uptnemenste Conterfepters na 't leven/die men te noemen weet: Niet dat hy opghentlijck alleen dit deel dooz zijn schiet-tercken oft wit heeft / maer is ook uptmuntich en constigh in te schilderen / ozdinantien / en beelden/ ghelijck verschepden stucken van hem by den Liefhebbers/in verschepden plaetsen te sien syn. Tot Coelen/ by Iohan Meerman, is van hem te sien een Diana, die seer wel ghe-schildert is. Noch eé schoon seer levende Susanna by Everhard Iabach. Noch twee schoone tronten/van Christus, en Maria, zyn ook te Coelen te sien / in de Constcamer van een gheestlijck Heere en goet Const-beminder. Dese twee Figueren uptnemende wel ghe-schildert / zyn in twee platen ghesneden / dooz Crispian van de Passe / en comen upt in dzuck. Noch is van Gualdorp eenen Euangelist seer wel en treflijck ghe-schildert/ten hupse eens Const-liefdighen/ghenoemt Iooris Haeck. Noch etlijcke uptnemende stucké/ ten hupse van Frans Francken, en Iaques Mollijn, al binnen Coelen. Voozt is van zyner handt seer constigh ghedaen d'Histozie van Heiter, en Assuerus, en is te Hambozgh / tot eenen Const-liefhebber / ghenoemt Gortssen. Syn wercken / bysonder de menichte der Conterfeptselen / en heerlijcke tronien van hem ghedaen / zyn seer overvloedigh / ghelijck nu Anno 1604. zynen vernuften goeden gheest / en weldoende constighe handt / noch daeghlijcks niet ledich en zyn/noch en rusten. Summa/hy heeft met syn schoõ vloeyende manier van wercken / veel ander/ en ghemeen Conterfepters/den ooghen gheopent/ en verder doen sien als vooz henen.

Het leven van Michiel Ianssen Miereveldt, Schilder van Delft.

HY verdient in onse Const loflijck gherucht / en afgheschepden te wesen van alle verachtinghe / die ten minsten in eenigh deel daer in uptnemende / en anderen overtreffende is. Waerom ic niet can laten te gedencken Michiel Ianssen Mierevelt van Delf: want hy onder ander gaven / die Natuere hem mildlijck toelangde/vercozen hebbende het Conterfepten nae 't leven / is daer in soo goeden Meester ghewozden / dat zyn wercken hem betuygen sonder ghelijck oft meerder te wesen. Hy was gebozen te Delft in 't Jaer ons Heeren 1568. Syn Vader is een constich Silversmit. Michiel, by dat ic hebbe con-

be connen vernemen/is van jonghs aen van stillen en goetaerdigen wesen gheweest/en van goeden vernuftigen geest/ seer jongh ter Scholen gheschickt wesende / was opmerckigh / en vlijtigh in 't leeren / alsoo dat hy maer een kindt van acht Jaren wesende in de Schryfconst soo toeghenomen hadde / dat hy beter schreef als eenigh School-meester binnen der stadt van Delft. Daer nae heeft den Vader hem ghenomen/en ghestelt op het conterfepten (ick meen by Ieroon Wierincx) alwaer hy ook wonderlijcken in ghewoozdert heeft/alsoo dat hy t'zynen elf en twaelf Jaren/ heeft aengevangen met den Gzaef-pser/ van zyn epghen inventie te snyden: Onder ander / een Vzouwken op den Put/ een dinghen met grooter aendacht ghedaen: den Christus ter rechter spden sittende/ bewijst een treflycke ernstachticheyt/de Vzouw t'onderwijsen met handen en aensicht / wel zyn actie doende: De Vzouw staet als in een groot verwonderen. Heeft oot de stad Sichar op een gheberght ghelepdt / al t' achterupt is berghachtigh / en den Put comt in de leeghte/dat die Bozgers daer van daen schynen te moeten hun water hebben: In't verschieten comen d'Apostelen met spyse/ en is alles seer scherp gesneden. Voozt heb ick noch van hem ghesien een Iudith, schier op de manier van Blocklandt, bysonder 't hooft van Holophernes, t'welck is uptnemende met den Gzaef-yser gehandelt/en't theel stuycken wat kloecker als 't voogaende ghedaen. Ten lesten is hy ontrent zyn twaelf Jaer gheromen by Blocklandt, daer hy met den verwen begon te handelen / en schilderen / oock niet onghelucktigh/ also men cozts dooz zyn toenemen wel conde sien. Hy volghde in inventie/beelden/en anders/ heel geestigh de manier van zyns Meesters handelinghe / alsoo ick ghesien hebbe aen verschepden dinghen / die hy in zyn jonckheyt gheinventeert/ en geschildert hadde/ doe hy op zyn selven wzocht/welcke my seer wel behielen: Dat my duncht had hy alleen op ozdinantien der Historien te schilderen toeghelepdt/ oft daer zyn stuck af gemaect/ soude heel uptnemende dinghen ghedaen hebben/ alsoo hy noch teghenwoozdigh onghetwyffelt soude: Dan dit ghebzeck / oft ongeval is in onse Nederlanden/bysonder in desen tegenwoozdigen tijt/ datter weynigh werck valt te doen van ozdinantien / om de jeught oft den Schilders oozsaeck te geven dooz sulcke oeffeninghe/in den Histozien/beelden/en naecktten/uptnemende te wozden: Want dat hun vooz coemt te doen/ zyn meest al Conterfeptselen nae 't leven: Soo dat den meestendeel/ dooz het aensoeten des ghewins/ oft om hun mede t'onderhouden/desen syd-wegh der Consten(te weten/ het conterfepten na 't leven) veel al inslaen/ en henen repsen/ sonder tijdt oft lust te hebben / den Histozy en beeldewegh/ter hooghster volcomenheyt lepdende / te soecken / oft nae te spoozen: waer dooz menigen fraepen edelé geest ghelijck vzuchtloos/en uptgeblust/ tot een jammer der Consten / moet blyven. Dit woozt doch van syd-wegh/ oft bywegh/ mocht my qualijck afghenomen wozden / en sommighen te hard duncken/behoeft daerom wel eé weynig foet verdzeven te wozden met een Vis-penceel oft veder: daerom segh ick/datmen vã een conterfeptsel ook wel wat goets can maecken/ dat een tronie/als 't heerlijckste deel des Menschen lichaems/ vyp wat in heeft/om daermede te openbaren/en toonen de deughden en crachten der Consten / ghelijck veel voozverhaelde groote Meesters oot hebben gedaen/en soo noch teghenwoozdigh doet onsen voozhandigen Miereveldt, oft Michiel Ianssen, die in dese Nederlandé hier in niemandts tweedden en is. Heerlijcke Conterfeptsels zyn heel uptnemende te Delft en elder veel van hem te sien/ die neffens ander wonderlijck uptmunten. Onder ander / heeft hy onlanghs eenighe Conterfeptselen ghelevert/daer hy grooten vlyt toe heeft ghedaen: Een oudt Man met eenen grooten baerdt/ dat een sonderlingh schoon werck is/ en is te Delft in de Cat. Noch te Leyden't Conterfeptsel van den Soon van Hendrick Egbertszoon met zyn Hupsvzouw. Noch te Delft de Burgermeester Gerit Ianss. van der Eyck / met zyn

Hupsvrouw en kinderen. Heeft noch onder handen/en schier opgedaen / eené Rutger Ianſz.een fraey tronie/en woont t' Amſterdam / weſende een beminder der Conſt en alle fraeyichept. Noch eenen Ian Govertſz. van Amſterdam / en ontallijcke veel ander. Heeft noch onder handen de Princeſſe van Oranjen/ en ander van Adel/en edel kinderen: Noch oork veel Vrouwers van Delft. Van hem is corts gheromen t'Amſterdam 't Conterfeptſel van Conſt-liefdighen Iaques Razet, ſoo heel wel ghelijckende/ vleeſchachtich / en levende / gheeſtigh ghedaen zynde / dat het wel tonghe laſteren / maer qualijck handt verbetren ſoude. In ſumma/is ſo goet Meeſter int conterfepten vermaert / dat hy ſeer veel en noch verſocht is / om te comen by den Hertogh Albertus, met conditie van vryheydt der Religien/en heerlijcke beloften. Miereveldt is oock uytghenomen goedt Meeſter in keurckenen met alderley goet na 't leven te doen/ ſo men onder ander ſiet tot Leyden aé eé keurken / van hem voortijts ghedaen/ en is ten hupſe van Sr. Bartholomeus Ferreris: Doch can qualijck tijdt vinden/ anders te doen als Conterfeptſels/ daer hy heel veel te doen in heeft/alhoewel zynen ſin tot den ordinantie en beelden ſeer gheneghen is. Pouwels Moreelſz. woonende 't Vtrecht/ heeft by Michiel Mierevelt gheleert twee Jaer / en is een uytnemende Conterfepter nae het leven. Voorts eenen Pieter Geeritſz. Montfort, ghebozen te Delft / oudt ontrendt 25. Jaer/en quam by Michiel t'zynen 17. Jaren / en leerde maer een half Jaer. Heeft wonderlijcken Gheeſt/en is in de Conſt heel opmerckig / en ſchildert uytnemende: Doch oeffent het niet dan uyt luſt/ niet om ghewin. Noch is Diſcipel geweeſt van Miereveldt, Pieter Dirckſen Cluyt, oock van Delft/ out ontrent 23. jaer/is ſeer gheneghen tot inventien/en heeft een goet begin van ſchilderé. Noch een Diſcipel ghenaemt Claes Corneliſz. van Delft/die ooc goet begin heeft/weſende den neef van deſen zyn Meeſter.

't Leven van Henricus Goltzius, uytnemende Schilder/Plaetſnijder/en Glaes-ſchrijver/ van Mulbracht.

DE grootdadige en werckende Natuere in de Jeught / die ſy tot de Schilder-conſt gantſchijn voorgeſchitt en bercozen heeft / is al dzinghende en voort dzijvende ſoo crachtich / dat ſy 't zaedt/datſe in ſulken boeſem heeft geſtort/ na ghelijcke mildtheydt met wasdom en vruchtbaerheyt/ſonder verbozgé laten/ doet heel vroegh voortromen/ en openbaerlijck beclijven. Dit ſal betuygt worden warachtigh te weſen met het leven van Hendrick Goltzius, den welcken van treflijcke eerlijcke Ouders afromſtig/was gebozen te Mulbracht/ eé Dorp int Lant van Gulick/ niet wijt van Venlo/ int Jaer ons Heeren 1558. in Febzuario/eenighe dagen voor Pauli bekeeringe dagh. Syn oude herromſt is van eé ander Dorp/ genaemt Heynſbeeck / daer zyn over Groot-vader den naem Goltz van ouder tijdt / en over veel Jaren herwaerts behouden hadde. Deſen Groot-vader woonde tot Venlo/weſende een conſtigh Schilder/ Hubrecht Goltz ghenaemt: Had een broeder Sybrecht Goltz, een fraey beeltſnijder. Nu Hubrecht had een ſoon en twee dochteren/welcke dochters beyde Schilders tot Mannen hadden: Eene deſer was de Moeder van Hubrecht Goltz, uytnemende gheleert Hiſtoriſchrijver/die anderſins was vã Weertzburgh ghenaemt. Deſen ſtel hem veel te Vrugghe in Vlaender/ghelijck voorhenen in zyn leven verhaelt is: En hadde den naem Goltz ghenomen van de Moederlijcke ſyde. Nu den ſoon van den oudé Hubrecht, genaemt Ian Goltz, was een redelijck fraey Schilder/woonende te Keyſers Weert / daer hy Borgermeeſter en anders in de regheringhe was. Deſen/neffens verſchepden dochters/ hadde twee ſonen / waer van den jonghſten was ghebeeten ghelijck zyn Vader/ Ian Goltz, welcken nae 't overlijden zyns Vaders werdt een Glaesſchrijver: en alſoo hy door quade avontuer tot wepnigh con comen/ trock in 't ver-

verhaelde Dorp Mulbracht/hé vroech in't Houwlijck beghevende. Synen oudtſten ſoon was onſen voorgenomen Hendrick Goltzius, dat een vet / wildt / en luſtigh kindt was / niet teghenſtaende dat hem de Moeder door veel ſieckte wepnig met haer melck con te hulp comen. Maer alſo hy een gheeſtigh en levendig kindt was/is hem vallende niet alleen een ſtorcken door zynen neus gevallen/en hem veelmael upt t'water laten trecken: Maer was oock ſo tot den wyze gheneghen / dat hy een Jaer oft meer oudt weſende / alleen gaende / op t'vier viel/met 'taenſicht boven een pan met ghebranden Olp / verbernende in de gloepende colen beyde zyn handen / welcke hem zijn Moeder vlytigh poogdé wel te geneſen / met ſpalcken / ſmeeren/ en anders/in groote ſmerten nacht en dagh / tot dat een neuswyſe buyrvrouw quam de ſpalcké ontbinden/ſeghende: Sy ſoudet beter beſchicken / windende ſterhs de rechter handt in eenen doeck / waer door de zenuwen der ſelver aen den anderen groeydé/ in voeghen dat hy zyn leven de handt noydt recht open doen con. Neffens dit ongheluck / jongh kindt weſende / gheſchiedet dat zijn Vader door ongeluck oft onbewiſt hem hiet ſteken in de mondt Oxyzinnent/ oft Aurapigmentum, het welc den Vader ten beſten hy mocht weder upt crabde. Doe nu Goltzius oudt was ontrent drp jaer/ is dé Vader Ian Goltz, upt t'voornoemden Dorp Mulbracht vertrocken/ en quam woonen te Duysburgh/een ſtedeken in't Landt te Cleef/ daer Goltzius t'zynen vier Jaren ter Schole gingh / en begoſt leeren A. b. c. en ſoo voorts ſpellen en leſen: Maer alſoo de Natuere niet langer wou verberghen / wat ſy over hem voorghenomen en voorſien hadde / en gelijck men ſeght van de Catten/ datſe het muyſen niet en connen ghelaten / ſaghmen wel haeſt waer toe de ghenegenthept zyns geeſts was ſtreckende/ te weten / tot de Tepeken - conſt / met veel Mannekens met der Pen in plaets van letteren te maecken. Deſe den Vader van ſin werdt hem te ſtellen op t'Conterfepten en Glaes-ſchrijven / hem nemende van de Schole. Doe Goltzius oudt was ontrent ſeven oft acht Jaren / heeft hy over al in huys ofte elder plancken en muyren vervuldt met tepckeninghen. Hy was oock meer genegen pet te doen upt zyn eygen vindinge/dan dat hy met ghedult eenigh heel ſtuck ſoude hebben nae ghemaeckt. Dus heeft hy hem van jonghs aen in de Conſt bevlytight/ en ſich ſtadigh aen den arbeydt gehouden / in Glaes - maecken / en ſchrijven. Hy gedenckt te hebben gheſien eenige tepckeninghen van zijn eerſte oft kindtſche dinghen/ daer men con ſien uptnemende cloeckheydt/ en behendicheydt/ om de meeningen zyner Hiſtozien claer en volcomelijck upt te beelden / en met groot opmerck. De veel ſieckten zijner Moeder veroorſaeckten/dat hy veel tijdt d'ander kinderen / knechten / en t'huys heeft moeten dienen / tot groot naedeel van zyn toeghenepghde voornemen: Doch was in hem den luſt ſo vperigh / dat hy alle Heyligh daghen hem beneerſtighde op mueren en anders te tepckenen / Kemelen / Elephanten / en ander groote dinghen. T'welck den Vader ſiende/ liet den Jonghen tepckenen/ſchilderen en claddé/ al wat hy wilde/behoudens hy des Vaders ſaken niet en verſuymde / oft verachterde: want den Vader t'gheluck niet al te gonſtigh was/dat hem veel teghen liep. Goltzius dit merckende / dat hy met neerſtighe handt t'huys moſt te hulp comen/ heeft hem dickwils bedroeft / dat hy niet en mocht van zijn Ouders comen / en weſen ter plaetſen / daer hy der Conſten halven pet fraeys hadde moghen ſien: doch heeft hem tot der lijdtſaemheydt beghéven/en door groote Conſt-liefdicheydt is gheraeckt aen het etſen in't coper / en verſocht oock met zijn lamme hant in't coper te leeren ſnijden/ t'welck hem ſoo in't beginſel gheluckte / dat Cornhardt doe ter tijdt vier mijlen van daer woonende / hem begheerde aen te nemen te leeren Plaet-ſnijden: want hy alree veel perchen hadde ghetepckendt voor Cornhardt, die hy ſelfs voor hadde te ſnijden. Den Vader was daer haeſt willigh toe / makende een accoort van twee Jaren by Cornhardt te we-

sen: Maer als Goltzio de conditien oft bespzeken van dit verdzagh niet bevielen / soo was dat te nieten. Waer dooz Cornhardt seyde / hy soudet by hem een maendt oft twee bepzoeven / en soo het hem niet beviel / hy mochter dan uytscheyden. Dit heeft Goltzius gheern bewillight / op dat hy de handelinghe sien mocht. Doch Coornhardt seyde: so ghy dan daer upt scheydet / sult my beloven / by gheen ander Meester / noch by u selven u leven niet te leeren / des heeft Goltzius alles afghellaghen / behoudende zijn vzyheydt / en is met zijn Vader nae huys ghetrocken / niet aflatende daeghlijcx in't Plaetsnijden hem te oefenen. Coornhardt dit merckende / heeft hem terstont werck ghegeven / en daerenboven gheraden hem in Hollandt te volghen / t'welck hy dede / bewilligende zijnen Vader oft Ouders mede te trecken: want sy hem anders gheen verlof wouden gheven. Goltzius quam te Haerlem woonen / tozts naer den grooten bzandt / ontrendt Sint Ians dagh. Coornhart genoechte hebbende in Goltzij leeringh en begin / heeft hem dickwils op de beste wyse (zyns beduncks) onderwesen / nae zijn upterste vermoghen. Goltzius dus te Haerlem woonende / heeft dooz Coornhardt en Philips Galle eenen tijt langh gesneden / ondertusschen zijn zijne Ouders van daer naer Duytslandt vertrocken / en hy te Haerlem blijvende / begaf hem in Houdelijck met een Weduwe aldaer / die een soon hadde / dien hy van jonghs aen vlijtigh heeft onderwesen / en dooz groote neerstigheyt tot Plaetsnijden gebzacht / te weten / Iacob Mathan. Goltzius nu ghehouwt wesende / en maer oudt 21. Jaer / begon te comen in bedencken van zijn eyghen leven / en allen anderen hun gelegenthepт / en heeft sulcken swaermoedichepdt ter herten toegangh laten hebben / dat hy schier geen ghesonde daghen hadde / en is eyndlingh in een uptterende sieckte oft teeringhe gheraeckt / spuygende upt de loose bloet wel dzy Jaren langh. De Doctozen deden wel blijdt hem te helpen / doch was al vergheefs / dewijl dese swaermoedichepdt te seer in hem was ghewoztelt / te meer dat hem noch eenighe quellinge is wederbaren. Hy nu siende zijn leven (soo men seght) aen eenen syden dzaet ghehanghen / en gheen Medecijn-meester vindende / die moet hadde hem te helpen / maer ghelijckelijck seyden / dat het te verre was gecomen / heeft Goltzius sluytlijck dooz ghenomen (nochtans swack wesende) naer Italien te repsen / hopende also eenige beteringe te becomen / oft ten minsten dooz zijnen sterfdag de sraepicheyt oft schoonheyt der Consten van Italien te sien / 't welck hem neffens ander saecken dooz Houwelijck was soo langh geweest belet. Heeft dan te dien eynde zynen knecht mede ghenomen / en latende t'huys verscheyden Discipulen / en den Dzucker / is A°. 1590. in't lest van Octobet vertrocken / van Amsterdam vaerende op Hambozgh / in groot onweder en stozm / doende eē lange repss / versoeckende voozts te voet te gaen / en is met deselfs zijnē knecht gerepst dooz heel duytslant / dooz vozst en roude / hem vindende hoe langher hoe beter te pas / te meer dooz de groote genencht van t'ghesicht der verscheyden Landouwen / als veranderinge van volck: besonder oock nemende groot vermaeck in boerderijen / die hy onder weghen op verscheyden plaetsen aenstelde / te weten / daer hy by Schilders / Plaet-snijders / en ander Constenaren comende in gheselschap te logeren / dat hy den knecht liet dē Meester spelen / hem houdende gantsch onbekendt / vernemende in deser voeghen al 't ghene sy in't herte hadden / hoozende hem en zijn werck lasterē / som dit doende upt afgonst / som upt cleen verstandt / ander met goede redenen / welcke dinghen Goltzio soo vermaeckten / dat hy heel gesondt is ghewozdē. Dan was den knecht te gast / oft werdt in de Herberg vergast / hebbende die van der Const genoodight upt begheerte van zijn Meester / die (hem heel cleen houdende) qualijc plaets om sittē hadde / en den knecht boven aen / wozdende seer bedanckt van het goet onthael dat hy hun dede. Te Munchen / als zijn knechts reysghesellewesende / was hy genoot tot den Const-rijckende Hans Sadeler, en gehouden dooz een Raes-cooper / oft een die met Raes omgingh / belobende Sadelers Vzouw upt Hollandt Raes te doen hebben / het welck dooz schzyben nae huys oock soo gheschiede. Hier vielen oock verscheyden redenen over de Pzinten Goltzij, als van zijnen grooten Hercules, en ander dinghen: Waer op den knecht beschepdtlijck antwoozdende / alles maetlijcker verstaen / en beter afghenomen is ghewozden. Doch ist ter Weereldt veel een ghebzuyck / oft misbzuyck / dat men van pemant in't afwesē wat wyer / en met minder aensien oft bekreftheyдt spzeckt / dan in teghenwoozdicheyдt / dooz dat des Persoons bywesen meer oft min doet schzomen: oor is de smeerkerije oft bermoghende Vley-const te seer ghemeen onder den Menschen. Nu mocht by sommighen oock verstaen wozden / niet voeghlijck noth betaemlijck te wesen / dat pemandt hem by die van zijner Const / oft ander goede gheesten / so vzeemdt en onbekent houdende is / en beschuldighen hem eenichsins van bevepnsthepdt: Dan ick weet wel / dat Goltzio ghenoechsaem oozsaeck hier toe heeft beweegt / dat hy derhal den wel te veronschuldighen is / ghelijck hy hem naemaels ghenoech en openlijck verclaert heeft. Alsus dan is Goltzius, met grooten lust ghedzeven / ghecomen in Italien / te Venetien / Bologuen / Flozencen / en eyndlinge den 10en. Januarij 1591. in zijn gewenschte Room / alwaer hy hem oock eenighe Maenden stil en onbekendt / wat doenghs op zijn Hooghduytsch bercleedt / liet hem noemen Hendrick van Bzacht / zijn selven schier verghetende / om dat zijnen gheest en ghedacht dooz het sien der uytnemende constighe wercken waren als den lichaem ontschaeckt en benomen / daeghlijcks de begheerde nieuwicheyдt zijnen lust vernieuwende / begaf hem als eenighe slechte leer-jongers / stadigh en vlijtigh te conterfepten de beste en besonderste Antijcken. De Jonghers / die veel te Room gaen repckenen / hem in sulck ghestalt siende / saghen t'somtijt over op zijn Papier / belust om weten wat desen Todesco dorh dooz handelinghe mocht hebben / meenende veel eer yet belachlijckx als verwonderlijckx te sien. Dan voeren (by ghelijckenis) ghelijc den Roomschen Raet met den Danubischen Boer / ten tijde van den Keyser Marcus Aurelius: want sy malcander ghenoech te seggen hadden van de handelinghe van den Duytsch / daer sy Goltzium dooz aen sagen / en begonden met hem wat ghemeensaem wesen / dewijl hy hem vziendtlijck bewijssende hun oock onderwees. Dit is oock aenmerckelijck / dat doe Goltzius te Room was / een uytnemende duyzte was in gantsch Italien / en in Room een jammerlijcke benouthepdt / en smetlijcke doodlijcke sieckten / datter menigh dupsent Menschen in cozter tijdt stozven en verginghen: oock te Room over al op de straten en gemeen plaetsen laghen d'ellendige sieckte Menschen en stozven: oock te som plaetsen daer Goltzius neffens was doende met d'Antijcke beeldē te conterfepten / daerom niet aflatende zijnen lust te voldoen / niet teghenstaende den duplen stanck die daer seer groot was / en hy seer snel en uytnemende van pet te ticken. Ondertusschen had hy oock zijn tijt-verdzijf / comende daer zijn Pzinten te coop hinghen / met te hoozen also onbekendt en heymelijck over dese het oozdeel der Constnaren van aldaer: Welcke dinghen met opmercken waer nemende / tonnen voozderlijc wesen. Ontrent het lest van Apzil des selven Jaers / trock hy van Room nae Napels / met zijn vziendijck repsgheselle Ian Mathijssen Silversmit / en een gheleert jongh Edelman van Bzupssel / ghenoemt Philips van Winghen: Dese dzy hadden hun heel slozdigh en slecht bercleedt / om het groot gevaer datter was van den ghebannen / die in groot getal waren / en den wegh heel onbepl te berepsen maeckten. Desen van Winghen, wesende en groot Antiquarius, die alles beschzeef en optepckende wesende groot lijer kennis van den vermaerden Lantbeschzijver Abraham Ortelius t'Antwerpen / van welcken Goltzio op de repse dooz desen van Winghen waren ghetoont eenighe bzieven / die hy had ontfanghen / welcker in houden was / dat Goltzius in Italien was / daer hy ooc eenighe litteeckenen van zijn ghestaltenis en

nis en persoon / oock van zijn creupel rechter handt: Dit was belachlijck/dat een soo behuft was te sien / dien hy daeglijcks sagh/ en daer hy van te voozen eenighe Maenden mede had omghegaen. Eyndelijck begint Ian Mathijssen te antwoozden: Dit is Goltzius. Van Wingen sich selven verghetende / en aensiende Goltzium in soo slechte cleedinge / en onnoosel staen / ghelijck sy (als ghesept is) alle dzy waren / heeft ghesepdt: Neen Hendrick, ghy en sydes niet. Ick meen dien fraeyen Plaet-snijder van Hollant/ t'welck Goltzium dede lachen/ dat van Winghen den Man nae t'cleedt oozdeelde / daer hy self soo toeghemaeckt was/ en antwoozde: T'waer boerdigh Sr. van Winghen, dat Goltzius hier hy u ginghe. Neen sepde hy / ghy en sydes niet. S'avonts tot Viletry comende / wast weder aen / dat hy soo seecker schzijven hadde. Waer op Ian Mathijssen sepde: Hoe light ghy dus en raest met u bzieden? Dit is Goltzius. Van Winghen guaet wozdende / gheloofdet niet. Ja al sepdet Goltzius self op den wegh / soo wast noch: Bep Heyndrick, ick en gheloofs niet. Comende te Terracina, daer wast weder als voozen. Maer Goltzius siende/ dat hy't niet gheloofde/ en dat van Winghen een goet Compagnon met eeren was / en dat hy nu wel behoozde beschepdt te weten / stack zijn rechter cromme handt upt / toonende met eenen zijnen Neusdoeck/ gemerckt met het teycken dat op zijn Pzinten staet / te weten / H. en G. in een. Van Winghen dese so claer litteeckenen siende / werdt stom / en bleeck / en is haestlijck opghevloghen/ omhelsende Goltzium met eé vziendlicke en hertlijke maniere/dzoef wesende hem niet eerste hebben gekent. Sy hebben voozt hun reys tot Napels volepnt/de Const aldaer gesien / als oock te Puzziola de vreemdicheden in der Natuere. Te Napels heeft Goltzius, ick meen in't Paleys van den onder Coningh / gheconterfept een uptnemende Antijck / eenen sittenden jeughdighen Hercules, en is met zijn ghesel schap weder gekeert nae Room/ in de Galeyen van den Paus / om dat Goltzius, hadde lust den naeckten slaven te sien roeyen / en zijn om den sterckten windts wille aengheromen te Gaieta, en voozts te voet te Room/daer hy van den Paters den Jesuiten is bekendt ghewozden / oock van den Const-naren aldaer / de meeste van naem met den Crpons conterfeptende / ghelijck hy oock dede te Flozencen / Venetien / en in Duptschlandt / en is den derden Augusti 1591. ghecomen upt Room / niet ledigh keerende: Want ick acht dat nopt pemandt van allen Nederlanders in soo wepnigh en ongheleghen tydt daer soo veel en wel ghedaen dinghen heeft uptghebzacht / met zijn ghesel Ian Mathijssen, quam hy te Peerdt tot Bolognen / blpvende eenighe daghen te Venetien/by eenen zijnen goedé vzient/ Dierick de Vries. Hier gheschiede oock een soete clucht van een Schilder / die wist Goltzij comst te ghelchieden / en had gesept/ dat hy aen 't ghedaent hem kennen soude / 't welck Goltzio ghesept wesende/liet Ian Mathijssen de voozbaerste wesen: en also Ian langh / en van stadigh aensien is / werdt van desen voozt Goltzio ghewelcomt/en den Iuppiter in de Const gheheeten / en begheerde pet van Ian te hebben ghetepckent / die liet zijn gheselle wat doen/welcken daer op stelde Goltzij naem: Des den anderen in zijn meeninghe/van by de ghestaltnis pemandt te oozdeelen / hem vondt bedzoghen / daer seer om ghelacchen / en hy niet te wel te vzeden was / wesende doch maer ghenoecht / oft cozt wijlighepdt. Van Venetien quamen zy op Trenten / en voozts te Munchen/ versoeckende weder de ghene / daer hy te voozen onbekent by was gheweest / tot groote beschaemthept van sommigen. Van daer voozts over al de vzienden en constighe gheesten besoeckende / is te huys ghecomen fraey en ghesont. Doch wepnigh tijdts t'huys zijnde ghewest/ ick weet niet dooz wat oozsaeck/is hem de voozgaende sieckte weder aengheco-men/welcke hem heel t'onder heeft ghehouden / dat hy gantsch upt dzooghde / soo dat hy etlijcke Jaren Gepten melc heeft ghedzoncken / en heeft moeten supghen Pzouwen bozsten / verhopende alsoo beterschap: En is ten lesten/ nae veel

nae veel groote sieckten / met Gods hulp/teghen peders ghevoelen oft meeninghe/ ghenesen ghewozden: dan most veel tyt en zijn saecken versupmen / met daeghlijck om hem verlustigen te wandelen / soo dat hy nu weder wel te pas / en met grooten lust in de Const is doende. Dit is nu in't cozt Goltzij leven. Aengaende zijn wercken/ al voozen zijn Pzinten die ghetupghen over al ghenoech zijnen verstandighen gheest in de Tepcken-const. My ghedenckt dat ick te Bzugghe / ontrent t'Jaer 1580. heb ghesien van hem eenighe dinghen / van hem ghesneden nae de tepckeninge van Adriaen de Weerdt, die soo vzoegh van hem ghedaen seer wel stonden / en fraey waren: Besonder had ick groot behaghen in eenighe Histozikens van Lucretia, die hy self's gheinventeerdt en ghesneden hadde. Daer was onder ander een bancket/ waer in hy seer aerdig had te weghe gebzacht eenighe Modernе cleedinghen/ dat grootlijck den welstandt verbeterde / en nae mijn duncken was het wat anders/ als ghemeenlijck by onse Nederlanders in gebzupck was. Doe ick Anno 1583. te Haerlem quam woonen / maeckt ick met hem kennis / hem toonende eenighe tepckeninghen van Sprangher, daer hy grooten sin toe hadde: En dit heb ick van hem te segghen / dat hy van jonghs aen niet alleen en heeft de schoonhepdt oft verschepden ghedaenten der Natueren gesocht nae te volghen: maer heeft oock seer wonderlijc hem gewent verschepden handelinghen der beste Meesters nae te bootsen / als nu Heml kercken, Frans Floris, Blocklandts, dan Fredericks, en eyndlinge des Spranghers, welck gheestighe maniere hy seer eyghentlijck volghde: en sneedt oock cozts nae desen dat heerlijck stuck / t'Hemelsche banckket van Sprangher, overvloeyende van soeten en bevallijcken Nectar, den Tepckenaer en Snijder toelanghende ghelijcke onsterflijckhepdt. Ick sagh oock in zijn voozhuys / doe ick eerst t'Haerlem quam / op groote doecken / in de hooghte / van Goltzij vindinghe ghetepckent / met gheolyde kool oft swart crijt / seven Planeten / seer uptnemende ghehandelt / en de naeckten wel verstaen / en gheleken gheschildert van wit en swart. Doe ter tydt sagh ick oock van hem eenen grooten langwerpighen doeck van wit en swart / van Olp-verwe / en was daer den Komepn zijn hant verbzandt / wonder wel gheozdineerdt en ghehandeldt / en was ghemaeckt nae een placts in een Camer van een groot heerlijck huys / doe ter tijdt den Bozghermeester Gerrit Willemsen te Haerlem / dan teghenwoozdich Goltzio toecomende / en is als ick meen daer noch te sien. Veel zijner Pzinten mocht ick hier gedencken/ onder ander vzoegh ghedaen de Roomsche Helden / die ghenoech de heldighe cracht der Tepcken-const / en t'vermoghen des Graef-ijsers ghetupghen: Maer ick sal om cozthept veel oberslaende/verhalen van ses stucken / die hy upt Italien ghecomen wesende dede: Want bedenckende wat hy over al vooz handelinghen hadde ghesien / heeft met een eenighe hant verschepden handelinghen van zijn inventie ghetoondt / en dat verwonderens weerdt is / binnen seer cozten tijt sulcks te weghe ghebzacht / willende reedt wesen teghen een Franckfoozt sche Mis oft Marct. Dese dinghen veerdich wesende / en van niemandt schier gesien/heeft laten aenrichten seer aerdige bootsen / besonder met de Pzint der Besnijdenis / op de manier van Albert Durer ghesneden/ waer in komt Goltzij conterfeptsel: Dit en zyn tepcken liet hy met een gloepende kool oft yser upt branden/ en weder lappen/de Pzint beroockende / en toemaeckende/ osse heel oudt en veel Jaren op de Weereld hadde geweest. Dese Pzint dā dus gaende vermoint en in mascarade / te Room / Venetien / Amsterdam/ oft oock elder / was by den Constenaren en verstandighe Liefhebbers met groot verwonderen en behaghen gheern ghesien / oock van eenighe om grooten pzijs ghecocht / wesende verblijdt te hebben becomen van den Constighen Nozenbergher sulck stuck/ datmen nopt meer ghesien hadde. Het was oock wis te belachen / dat den Meester hoogh boven hem selven over al is gepzesen ghewozden:

woꝛden: Want doe gheſeydt / oft ghebꝛaeght was / of Goltzius ſulckꝛ wel mocht hebben ghedaen/ weꝛdt gheantwoozt van eenighe/die niet ſlecht zijn in de Conſt / dat wijt daeꝛ van was / dat Goltzius zijn leven ſo goet en ſoude connen doen: Jae was wel 't beſte / dat ſy van Albert Durer hadden gheſien. Eenighe voeghden noch daeꝛ bij / dat Albert had gheſneden een beſonder plaet / die hy in zijn oꝛdelijden beval veꝛboꝛghen te houden een hondert Jaꝛen nae zijn doot: En indien dan zijn dinghen noch in achtinghe waꝛen / datmenſe dꝛucken ſoude / en anderꝛs niet / en dit moſt enckel deſe Pꝛint weſen. Doe dan/ nae veel meeꝛ roems en ſnappens / de Pꝛint in haeꝛ geheel/en veꝛſch gedꝛucht ghetoont weſende / deſe luyden quam vooꝛ de neus / ſtonden (als men ſeghꝛ) met langhe neuſen/oꝛdeꝛ hun neus-wijſheyt beſchaemt en onſet weſende: Eenighe weꝛden quaet en ſpijtigh op de gene / die de bootſe hadden aenghegheꝛicht. Deſgheliꝛcken gheſchiede oock met het ſtuck deꝛ dꝛy Coninghen / op de maꝛnieꝛ van Lucas van Leyden. Het vꝛeemſte was noch / datter Plaet-ſnijdeꝛs / die hun op de handelinghen en ſnede deꝛ Meeſteꝛs wel meenden veꝛſtaen / mede bedꝛoghen waꝛen. Nen deſe dinghen is te meꝛckē/ wat onder den Menſchen gonſt en afgonſt veꝛmoghen / oft oock de waenſucht: Want ſommighe die Goltzius in zijn Conſt meenden veꝛſmaden oft veꝛachten / hebben onbewiſt hem boven de oude beſte Meeſteꝛs / en boven hem ſelven gheſteldt. En dit deden oock de ghene / die ghewent waꝛen te ſeggen/dat geen beteꝛ Plaet-ſnijdeꝛs/ als Albert en Lucas, te veꝛwachten waꝛen / en dat Goltzius hy hun niet te gheliꝛcken was. Summa/deſe ſes ſtucken waꝛen ghenoech / om te ghetuyghen/ wat hy in deſe Conſt vermach. Hy dunckt oock deſe ſtucken ghedediceeꝛdt waꝛen aen den doozluchtighen Heꝛtog van Beyeꝛen/ den welcken Goltzio veꝛeeꝛde met een gouden Keten / met daeꝛ aen een gouden ſchoon Medaglie/waeꝛ in ſtaet deꝛ Heꝛtogen Conteꝛfeytſel oft tꝛonie. Nae deſe dinghē heeft hy in't Jaeꝛ 1597. van hem laten uytgaen een heel Paſſie / die wonder behaeghlijck is / en gantſch op de manieꝛ van Lucas van Leyden/gheboꝛpeꝛkende doch in de ſtellinghen deꝛ beelden en anderꝛs een ſekeꝛ wijſe / die niet veꝛachtlijckeꝛ oft aꝛgheꝛ en is. Ick behoozde oock niet te ſwijghen van een Maria, met den doogden Chꝛiſtum op den ſchoot/ eē cleenachtigh ſtuckꝛken / gheſneden epghentlijck op de manieꝛ van Albert Duꝛeꝛ, welcke plaet beꝛuſt onder den Conſt-liefdigen Heeꝛ Beꝛenſteyn te Haꝛlem. Al deꝛgh veꝛhaelde dinghen t'ſamen / bewijſen Goltzium eenen ſeldſamen Pꝛoteus oft Veꝛtumnus te weſen in de Conſt / met hem in alle gheſtalten van handelingen te connen heꝛſcheppen. Daeꝛ zijn van hem heel vꝛoegh ghedaen eenighe dinghen ſeeꝛ veꝛwonderlijck / te weten/ een Vꝛouken met Slanghen en Dupfkens / in het veꝛſchiet Chꝛiſtus vooꝛ Pilatus, weſende een ſinneken op de reden Chꝛiſti, van te weſen eenbuldigh als Duyven / en vooꝛſichtigh als ſlanghen: Dit ſtuckꝛken gaet alle dinghen in nettichepdt te boven / bewijſende de ſcheꝛpheydt des gheſichts. Wat hy nu met tepckenen oft handelen metteꝛ Pen veꝛmach / dat moghen de veꝛſtandighe oozdeelen. Ick (nae mijn oozdeel) heb gheen beteꝛ / noch ſoo goedt gheſien/ en de Hoepe en tꝛooſt my niet meeꝛdeꝛ wondeꝛ deꝛhalven toekomender tijdt van anderen te ſien. Op Pergamijn heeft hy veꝛſcheyden ſtucken ghedaen/ cleen en gꝛoot: Onder ander eenen Bacchus, Ceres, en Venus, waeꝛ in eenen Cupido 't vpeꝛ ſtoockende/ een xeflectie comt gheven op den beelden: Dit is te Koom / als ick meen. Een ander van hem ſeeꝛ conſtigh ghedaen / is by den Keyſeꝛ/ weſende eenen jonghen Faunus, met Fauna. Een heel uytnemende / is by den Heeren Fouchers van Auſboꝛgh/ weſende een Pieta, oft noodt Godts/ daeꝛ Chꝛiſtus van den Cꝛuyce ghedaen light vooꝛ Maꝛia, welcke met een ingheꝛoghen ghemoedt ſonder weenen/ toont een uytnemende dꝛoefheyt in haꝛen gheeſt te hebben: hieꝛ in comen oock veꝛſcheyden Enghelen: in't veꝛſchieten is de Gꝛaf-leggínghe. Dit ſtuck is niet te veꝛbeteꝛen van oꝛdinantie en handelinghe: en was ghebꝛacht in Spaengien vooꝛ den Coningh / die op den ſelven tijt overleden is. Hieꝛ nae quam Goltzio in den ſin/op ghepꝛijnueꝛde oft van Olyveꝛwe bereyde doeꝛcken metteꝛ Pen te tepckenen: Want hoe gꝛoot de Pergamenten waeꝛen / ſy vielen hem nae zijn gꝛoot vooꝛneem en gheeſt noch veel te cleen. Des ginghy hy toe / en tepckende met de Pen op eenen paſlijcken gꝛooten ghepꝛijnueꝛden doeꝛck een naeckt Vꝛouwen beeldt/ met eenen lacheꝛden Satyꝛ daeꝛ by/ ſeeꝛ aeꝛdigh en veꝛſieꝛigh ghedaen/ en heeft daeꝛ oock op gehooght/ en een wepnigh de naeckten t'ſom plaetſen met veꝛwe aenghecoꝛdt / en daeꝛ op veꝛnift: deſen had de van hem Fꝛanciſcus Badens, Schilder t'Amſteꝛdam. Na deꝛ handt cꝛeegh hem den Keyſeꝛ / die oveꝛ deſen handel hem heel veꝛwonderde/hoe dit ghedaen was / roepende daeꝛ oveꝛ eenighe van deꝛ Conſt/die oock veꝛwondeꝛt waꝛen: want het heel ſeldſaem en weꝛckelijck te ſien is. Noch vooꝛ den ſelven Badens heeft hy ghedaen een naeckte liggende Venus met Cupido: in't veꝛſchieten/daeꝛ Venus en haeꝛ ſoon Cupido om meeſt bloemen te leſen gewendt hebbende / Peꝛiſtera een Nympſe haeꝛ te hulp quam / waeꝛom ſy van Cupido in een Dupf wozt veꝛandeꝛt: Dit ſtuck is uytnemende in oꝛdinantie / actien deꝛ beelden / ſteldſel / en handelinghe / met gladde langhe aꝛtſeninghe / gantſch loſlijck en onbeꝛiſpelijck/ en is noch tot Badens te ſien. Noch heeft hy onder handen/daeꝛ hy nu langhen tijdt oveꝛ doende is geweeſt/eenen heel gꝛooten doeꝛck/ daeꝛ eenighe gꝛoote naeckten in ſouden comen / en ſoude alle zijn vooꝛgaende Pen-weꝛcken te boven gaen/ als ick gheꝛuchts wijſe eenichſins can veꝛnemen: Doch ick hebbeꝛ gheen begin af gheſien / als ick wel behoozde / om peꝛſeeckeꝛs daeꝛ van te ſchꝛijven: Dan hy laet noode zijn dingen onvolmaeckt pemandt ſien / dan voldaen zijnde gheeꝛn peghelijcken wie wil: In dat en anderꝛs gheliꝛckende den uytnemende Michael Agnolo. Ick acht niet/dat pemant ſoo vaſt en veeꝛdigh is: Een beeldt/ jae een gantſche Hiſtoꝛie / upt deꝛ handt / ſonder pet te bootſen/te tꝛecken ten eeꝛſten met de Pen/met ſulcken volcomenheyt / en ſupveꝛlijck te voldoen/ en met ſoo gꝛooten gheeſt. Hieꝛ mede laten wy ſyn conſtige Pen veꝛuſten/en den Monaꝛch in haeꝛ te handelen blijven / en moghen van zijn ſchilderen veꝛhalen.

Goltzius comende upt Italien / hadde de fraey Italiſche ſchilderijen als in eenen ſpieghel ſoo vaſt in zijn ghedacht ghedꝛuckt/ dat hyſe waeꝛ hy was noch altijts gheſtadich ſagh: dan vermaeckte hem de ſoete gꝛacelijckheydt van Raphael, dan de eyghen vleeſchachtigheyt van Coꝛꝛegio, dan de uytſtekende hoogſelen / en afwijckende veꝛdꝛeven diepſelen van Tiziaen, de ſchoon ſijdekens en wel gheſchilderde dinghen van Veꝛoneſo, en ander te Venetien / dat hem de Inlandtſche dinghen ſoo heel volcomen niet meeꝛ conden voldoen. Het was den Schilders eenen luſt en voedſel / hem hieꝛ van te hoozen ſpeeꝛcken: Want zijn woozden waꝛen al gloepende caꝛnatien / gloepende diepſelen / en deꝛgheliꝛcke onghewoon oft wepnigh meeꝛ ghehoozde veꝛhalinghen. Tepckende hy pet / de naeckten ſonderlingh moſten met den cꝛpons hun veꝛwen hebben: Soo dat hy eyndlijck tot den Pinceelen en Olyveꝛwe hem heeft begheven / doe hy maeꝛ twee Jaeꝛ van het ſupghen oft boꝛſt gewendt oft gheſpeent was/doch zijns ouderdoms 42. Jaeꝛ/Anno 1600. Syn begin was vooꝛ Gijſbeꝛt Rijckeꝛſen te Haeꝛlem/een cleen ſtuckꝛken op coper / eenen Chꝛiſtus aen t'Cꝛuys/ met Maria, S. Ian en Magdalena: Het naeckt van den Chꝛiſtus ſeeꝛ doodlijck / doch aeꝛdigh gheculoꝛeeꝛdt/ wonder wel gheſtudeeꝛdt / veꝛſtaen weſende / en is gheheel ſupveꝛ en ſchoon van veꝛwe. In't veꝛſchieten comt Jeꝛuſalem: Op den vooꝛ-gꝛont wat in't veꝛſchieten ſit een Clock-hen met kuekens / een ſinneken weſende op t'ghene Chꝛiſtus ſeyde/doe hy de Stadt beweende. Hy hadde doch daeꝛ te voozen upt zijn ghemoeꝛht op eenen doeꝛck in Olyveꝛwe ghedaen een Conteꝛfeytſel gꝛoot als t'leven / naeckt ſittende / nae Tobias Swaꝛtſenbuꝛgh te Haeꝛlem die hy had toeghemaeckt als eenigh Indiaenſch

aensch Schutter / en in't verschiet in't cleen Sinte Sebastiaen, uytnemende wel gehandelt / en wel gheluckende. Hy heeft noch ghemaeckt een groot stuck op Penneel voor zynen repsghesel Ian Mathijssen, wesende eenen Hemel / oft Hemelsche vreughde / t'welck can bedupdt worden / de gheloovighe Christlycke Siele / comende bekleedt in de witte sijde van een suyver Conscientie / en onbevleckt geloove tot de Kercke Gods / trouwende daer Christum haer Bruydegom sachtmoedigh en ootmoedigh / in ghedaent van een onnoosel kindt / sonder eenighe valschepdt oft bedrogh / daer al t'Hemelsche ghesel schap in verblijdt / en vrenghen oft toonen de Siele plam en kroon / te weten / volherdichepdt en belooninghe. Oft can bedupt worden op de Maeght Sinte Catharina, die door volstandichepdt in't gheloof en lijden tot de Croon der Martelaren is gecomen / Christum voor haer Bruydegom aennemende. Dit stuck van naeckten / tronien / lakenen / sijden / en anders / is seer uytnemende en constigh ghedaen / in alle deelen peghelijcken ghenoech voldoende: De naeckten oft tronien heeft hy wetens vermijdt hardt te schaduwen / op dat het te bevallijcker mocht wesen / doch van beyde sijden sē weynig gedicpt wesende / doet hem met den carnatiachtighe hooghseleu noch wel verheffen. In't traperen van een groot blaeu laecken van Azuer Oltremerijn / quam hem heel wel te passe in't glaceren / een manier met den Pinceelen te stooten / die by den Glaesschrijvers ghemeen is. Summa / is alles met groot opmerck en verstandt te weghe ghebracht / hebbende meest oft alles nae t'leven ghedaen. En voort van den verstandighen hoogh ghepresen / en van de ghemeen oogghe om zijn gracelijckhepdt en lieflijckhept gheern ghesien. Goltzius heeft oock noch ghe-schildert op een coperen plaet eenen sittenden Christus meest naeckt / met twee knielende Engelē / met brandēde Toortsen / en eenighe reetschap der Passie / dat oock seer uytnemende was / en is nu by den Graef van der Lip / oft den Keyser. Eyndlijck / in't Jaer 1603. heeft hy gemaeckt op eenen grooten doeck als t'leven / een slapende naeckte Danaë, op een seer schoon wijse ligghende: Dit naeckt is wonder vleeschachtigh en verheffende geschildert / en van grooter studie in om treck en binne-werck. Hier by comt een aerdigh oudt Wijf met een glopende tronie / met oock eenen dooztrapten Mercurius, en ic en weet niet wat vriendlicker kinderkens / comende met Storbeurs en anders aen gebloghen / soo dat het oock van schoonhepdt der ordinantie niet is te verbeteren: Dit stuck is te Leyden / by den Const-liefdighen Heer Bartholomeus Ferreris, op zijn Cabinet oft Const-camer / onder ander fraepichepdt te sien. Hy heeft noch ghedaen eenighe Conterfeptselen om zijn sinlijckhepdt / te weten / een Noordtsche Boerinne / en insonderhepdt eenen Ian Govertsen, woonende t'Haerlem / een beminder van schulpen / hebbende in de hant een Peerlmoeder / en ander hoorckens by hem: Dit is in volcomenhepdt heel uytnemende aerdig van handeling en gheluycken. Dit is meest al dat ick weet van hem met de verwe ghedaen te wesen. In Glas-schrijven soude hy peghelijcken overtreffen / soo hy tot sulcks hem wou begeven / gelijck eenigh wepnigh dingh te Haerlem tot den uytnemenden Glas-schrijver Cornelis Yssbrandtsen van hem te sien is: Daer hy slechts om een tijdtverdrijf / gedachtigh wesende zijn eerste oeffeninghe / soo pet heeft ghedaen: Want dese Const / soo wel als schilderen / en Plaet-snijden / wast oock / oft heeft haer volcomenhept upt de Tepchen-const / in welcke ick nu zijn beter niet en weet / oft pemandt boven gemeen oordeel hooger gheclommen oft opgewassen. En of dan eenighe onwederen tegē hem verheffen / behoeft als een sterche hooge Boots daer voor niet te verschricken: Want t'gherucht van zijn edel wercken sal leven: Maer die hem onverstandigh tegen oft na keffen / sullen sterven. Hy is een die hem der Weereltsche beroerten en t'gemeen gherlap gantsch niet bemoeydt / als een die upt overtreffende liefde ter Const gheern rust-sieligh / stil / en alleen is / dewijl de Const dē heelen Mensch tot haer verepscht

verepscht te hebben. Sonderlingh is hy een beminder van zijn eyghen vrijheyt / oock der beleefthept / en eerbaerhept / segghende voor advijs / Eer boven Golt, en bewijst oock daedlijck genoech / niet soo gheltsuchtigh als eerliefdigh te wesen: Doch hem veel cleender als vrachtigh houdende / in de kennis der Natuere / als natuerlijck Philosooph / niet onervaren. Eenighe snelle dapper antwoorden oft spreuken pleeg ick van hem onthouden te hebben / die my wel bevielen: Doch nu ten deele zijn vergeten. Onder ander / ghelijck als hy veel aerdighe Conterfeptselen ghesneden heeft / had hyer Ao. 1583. gedaen twee ten voeten upt op coperen platen / en waren twee Hoolsche jonghe Princen / die de Landen besoeckende quamen upt Vranckrijck gheleet op zijn Fransch / soo men doe daer gingh / d'een wesende den Neef van den Hoolschen Coningh. So nu Goltzius te Haerlem by hun was in d'Herbergh / en dat van den prijs werdt ghehandelt / hadden sp met hun een Coopman van Amsterdam / rijcker als verstandigh / die hun het gheldt te doen hadde: desen hoorende / dat soo eenighe meerder som gheeyscht wiert als zijn gissinghe was / seyde onder ander woorden / dat het te veel was / en dat Goltzius soo betaeldt wesende van zijn Const / meer soude winne als een Coopman. Waer op Goltzius strackx seyde: O Coopmanschap heeft doch gheen gelijckenis met onse Const. Ick can met gheldt wel een Coopman woorden: maer ghy moeght met al u gheldt gheen Constenaer worden. Eens was hy ontboden by Duytsche jonghe Edellupden / daer eenigh was / die gheconterfept begheerde wesen op tafelet / om dan te snijden / en overvielen hem met den dranc / dat hy strack een deel glasen voor hem hadde / en vermaendē vast van beschept te doen. Des hy hun beleefdlijck vraeghde / waer toe sp hem daer hadden doen comen. Sy seyden / om te conterfepten. Waerom wildt ghy dan Heeren (seyde hy) dat ic dus veel dranck sal in nemen: Ick ben doch geen Beest. En of ickt al dede / waer toe sal ick dan deughen? oft hoe sal ick u dan ghedienen? met eenighe ander woorden: Soo datse hun mosten schamen. Eens weegs hy eenen zijn Discipel eenigh ghebreck in zijn werck / welcken antwoorde / hy wistet wel / oft sagh het wel. Waer op hy seyde: O vat is vol / ghy zijt rijck genoech: en keerde hem voort tot een ander / daer beter plaetse was om wat in te stoorten / die 't onderwijs danckelijck en gheern aen nam. Hy pleeght oock te segghen / hoorende van eenighe Schilders / die op hun eyghen dinghen roemden / oft groot behaghen hadden / datse gheluckigh en rijck waren / om dat hy rijck is die hem vernoeght: Het welck ick (seyde hy) nopt hebbe van myn werc connen ghedoen. Ick heb hem oock wel verscheydemael hooren segghen dat hy noch nopt pet hadde ghedaen / dat hem te vollen ghenoeghde / oft soo behaeghde / hem en docht / het had behooren wat beters oft anders te wesen / het welck gheen quade zede oft conditie en is: Want sulcke sullen niet lichtlijck in de Const aerselingh loopen: Gheljck wel ander Pigmalions, die op hun eyghen dinghen blindlijck verlieven / en onweetens dickwils verder te rugghe zijn als sp meenen / en worden by den Const verstandighen tot ghespot en belachinghe / en voor geen cleen gecken / maer wel van de treflijckste gehouden te wesen. Eenighe fraey Discipulen heeft Goltzius ghehadt in't Plaetsnijden / als de Gheyn, wiens leven sal volghen: oock Iacob Matham, zijn behoudt soon / die Italien hebbende besocht / nu woont te Haerlem / wesende een uytnemende Meester in zijn Const. Als oock Pieter de Iode, die oock eenige Jaren in Italien heeft gheweest / woonende teghenwoordigh t'Antwerpen. Hier mede voort ick af te schrijven van Goltzius, die nu dit Jaer Anno 1604. een Man is van 46. Jaren / en (Gode lof) nu redelijck te pas en ghesont / dat my hertlijck lief is. Want also Plato, doe zijnen sterf-tijt naeckte / danckte Genium zijnen gheboort-Godt / en t'gheluck / te zijn ghebooren Mensch / Grieck / en gheen Barbar / noch onredelijcke Beest: eyndlijck / geleeft te hebben ten tijde van Socrates: So verblijd' ick my oock / te heb-

ben ghehadt meer als twintigh Jaer met mijnen vrient/ den heel Const-liefdigen Goltzio, vriendlijcken omgangh en kennis.

Het leven van Hendrick Cornelissen Vroom, Schilder van Haerlem.

HEt gheschiet wel/dat eenighe saghte Ouders met dertel opvoedinge meenen groote liefde en weldaet bewijsen aen hun kinderen / de selve sorgvuldigh altijdt t' huys als onder den slippen berghende en bewarende/ dickmael der selver ongeval en verderf veroorsaecken: Recht soo men vertelt van den Aep oft Simme / die haer jongh upt liefden onwetende in haer armen doot druckt. Het teghendeel gheschiet ock sometijdts / dat in een huys een verwoplingh oft versteken kindt upt den huyse vroegh versonden / vroegh tot bedencken zijns selfs erneeringhe romende/comt metter tijdt tot zyn misgonde welvaert/eerlijcke graet of staet/ door dannen zyn eyghen pijlen schietende / de handen upsteken / en gheen steun-krucken hebbende/moet toe sien/ hoe men best een ghevoeghlijckst henen oft door comen sal. Het is schier op deser voeghe toegegaē met Henrick Vroom, Schilder van Haerlem/want syn Moeder herhouwt wesende/ veroorsaecte hē de hardicheydt des Stief-vaders zijn vroegh vertrecken/oft verblieghen upt den warmen Moederlijcken vroetnest/ waer door hy tot de Const/ daer Natuere hem toe aendreef / gheluckelijck is gheromen. Vroom was ghebozen te Haerlem in't Jaer 1566. Syn Vader hiet Cornelis Henrickszen, was een heelt-snijder / die hem begaf tot de Const van Plateelen oft Porcelepnen te maecken En alsoo hy in de Tepcken-konst ervaren was / vracht wonder te weghe van vreemde drinckvaten / daer men niet wist waer den mondt aen stellen/en derghelijcke versieringhen / uptnemende in zyn dinghen en coleuren wesende. Den Broeder/te weten/ Vrooms Oom/ Frederick Henrickſz. was eē uptnemende Beeldt-snijder / hem wel verstaende in Geometrie / Architecture / en Perspective / en was in zynen tijdt Bouwmeester der stad Dantzick. Den Beste-

vaer van Vroom, hiet Henrick Vroom, en was een uptghenomen Steen-houwer / en Beeldt-snijder / soo dat Vroom midden upt de Const voorghecomen is. Nu Vroom, alsoo den Stief-vader hem tot het Plateel-schilderen vast drongh/ daer hy alree veerdigh in was / en dat zynen lust verder streckende was/te weten/tot Schilderen / hem vindende upt zyns Vaders huys / versocht hier en daer by meesters te comen / dickwils hem gheneerende met Plateel-schilderen/gelijc als dat ter noot de toevlucht was / hebbende altijdt den sin Scheepkens te maecken / soo op de Plateelkens oft anders. In Nederlandt eenighe Steden / Enchuysen / Brugghe in Vlaender / en ander besocht hebbende/ quam te Rotterdam / en van daer met een Spaens-vaerder in Spaengien tot S. Lucas, van daer te Sivillen / en quam daer by een slecht Schilder Nederlander / gheheeten Pintemony, oft Apen-schilder / en van daer weder op't Plateel-schilderen by een Italiaen / van daer ter Zee met perijckel van den Turcken in Italien te Liorna / van daer te Florencen/ en voorts te Room/ daer hy woonde eenen tijdt by eenen Spaenschen Canonick / daer hy schilderde / en ondertusschen wat belachlijcke bootsen aenrichtede. Van daer quam hy by den doorluchtigen Cardinael de Medicis, alwaer hy schilderde soo nae Print als anders / en wasser ontrent twee Jaer / en mocht hem terwijlen oeffenen op coperkens/in Historikens/ Conterfeytselen/Lantschap en anders/ alwaer ock Pauwels Bril hem veel besorght en onderwees. Van hier quam Vroom weder te Venetien / aen de Majoolkens oft Porcelepnen. Hier hebbende ontrent een Jaer gheweest/trock na Milanen/en quam by een slecht Nederlandtsch Schilder/ Valerius gheheeten/ en trock nae een paer maenden te Genua/in eenen dieren tijt van broot: daer

gheen werck vindende / voorts nae Arbizziolo, om Porcelepn schilderen. En alsoo daer niet te doen was / quam te Turijn in Pyemont / by des Hertoghs Schilder Ian Kraeck: Daer werckende een paer maenden/quam te Lions over den bergh S. Denijs, daer was Vroom (by dat hy sept) in groot perijckel: want hy viel/ en soude schier hebben ghevallen van een hooghe steyl Roots / maer verbroos met de broeck aen de Roots boven op den tsop/ en most dā de mupl dry vers los zijn ghemaeckt / daer een goede partije van de voorsepde broeck bleef vast aen de Roots verbroosen hanghende. Te Lions ghecomen / werdt bestelt bupten de Stadt op een Slot/by den Heer Monsr. Bottoin: Hier schilderde hy van Water-verwe op doecken / deses Heeren / ock Vaders oft Ouders krijghen/gheschiedt te Pisa in Italien/te Water en te Lande: Daer quamen in Galepen en Schepen/ slagen van Peerde-volck en Voet-volck/ al in den tijdt van ses maenden. Van hier quam Vroom te Parijs / by een Schilder dan Leyden. Van daer door dierte nae Rouan / daer hy totter doot sieck wiert / en door doodt aenghesien: maer van een oude Vrouwe t'hooft wesende verbonden / bequam. Van daer quam hy't scheep nae Hollandt / en te Haerlem: Alwaer ghehouwt wesende/ begon te maken eenighe stuckxkens nae Print/ ondertusschen scheepkens. Ontrent een Jaer gehouwt wesende/trock nae Dantzick / by zijnen voornoemden Oom/en maecter een Altaer-tafel voor eenighe Poolsche Jesuiten. Hier onderwees hem zyn Oom in Perspectijf/ en ander besonder deelen der Const. Te Haerlem weder met zyn Vrouw ghekeert / trock nae eenighen tijdt met een deel van zijn stuckxkens van devotie na Spaengien/ onder wegen hebbende seer quaet weder / dat hy en de Schippers door storm in der nacht't schip verlieten/ en liepen met't Boot nae een steenelijpigh Eylandt / Los Barlingos, met groot ghevaer van't leven te verliesen/ en quamen in een kleen haven oft gat/ daer sy verscheydē repsen met de rasende baren weder te rugh afgedreven waren. Sy raeckten met grooter moeyt op de Roots / en het Schip aen legher wal gaende in veel stucken / 't goet drijvende aen't vast lant vā Portegael/daer een Monicx Clooster was. De Monicken siende Vrooms schilderijkens van devotien/over leven den Capiteyn van dier plaetsen/ dat het Christenen waré/ en gheen Enghelschen/die daer lancx de kuste ghewent waren te rooven, Vroom met zyn ghesel schap sterck onder cleen en groot 25. personen/ op de Roots geen eten hebbende en gheen drincken/ dan so veel sy regē upt der Locht mochten vanghen/ waren drie dagen in groote benouthevdt / raetslaghende om hun onderhoudt als rasende Menschen de jonghers te eten. Eyndlinge maeckten van hun hemden een groote baen / soo dat de Monicken hun Barcke nae hun schickten met den Slaven / en eenen Monick bracht Olp/ Wijn/ en Broot/ en brachten Vroom met den zynen te Venice / alwaer men hun als te voozen vraeghde of sy gheen Enghelschen waren: sy antwoordē/neen: want soudense anders op de Clip ghelaten hebben. Daer gheromen/trock Vroom voor henen met dit gheselschap stratx nae der Monicken Kercxken/ seer devotelijck Godt danckende/ also hyse onderwesen hadde. Hier wierdē sy seer wel onthaelt ten huyse van den Capiteyn oft Gouverneur/diese self ter tafel diende. Daer stonden Vrooms verdekens / sommighe heel / sommighe aen stucken te pronck/ soo dat dese Hollandtsche Boots-knechten sonder Vroom jammerlijcken doot gebleven hadden: daerom (so men segt) is goet met den vromen om gaen. Nae twee daghen werdt hun wat repsghelt ghegheven/en trocken te voet na Lissebon. Vroom van daer comende tot S. Huves, en te schepe ghegaen om nae Nederlandt te varen / quam hem in den sin/ dat't Schip op de reys blijven sonde / dat sy hem (doch noode) aen landt settedē/hem scheldende Schilder cranehooft. Dit Schip wesende ghenoot saecht Texsel voorby te loopen/ bleef en vergingh by de Sondt: Den Schipper was Roel Iansen van Medenblick. De Schippers die tot S. Huves Vroom

hadden sien t'schepe gaen / en voorhenen ghevaren waren / niet wetende dat hy daer upt aen landt was gheset / en wetende dat het schip was vergaen/getupghden oft vercondighden in Hollant en te Haerlem / Vroom ghewisligck doot te wesen/ soo datmen begon orden maken om 't goet te deelen. Vroom onthiel hem tot S. Huves in een Clooster by eenen Pater / daer hy schilderde / en wel onthaelt was. Daer was te S. Huves een Schilder / voor welcken Vroom zyn eyghen avontuer en schip-vaerck schilderde/ den welcken dat vercrocht te Lisbon aen een groot Heer voor veel ghelt/ soo dat den Schilder Vroom seer danckte/ en begheerde al meer Zee-stuckens/ en schepen. Vroom hier redelijck hebbende ghewonnen / quam weder t'huys: hadde doch zyn Vrouw te vooren met eenen vrief verwetight/ dat hy noch leefde. Syn Vrouwe hiel oock altijdt voor ghewis/ dat hy noch leefde: welcke warachtighe meeninge hy haer persoonlick self vreeder quam versekeren. T'huys gheromen/ door raedt der Schilders aldaer / voer al vast voort met te maken stuckens met Schepen/ en begon allenskens meer en meer daer in toe te nemen: En 't volck/ ghelijck in Hollandt veel Zee-vaert is/begon oock groot behallen in dese Scheepkens te crijghen. T'gheschiede ondertusschen/ dat Franfoys Spiering, uptnemende Tapijtsier / had aenghenomen voor den Admirael van Engelandt/ Melort Hauwert, te maecken den Enghelschen strijdt met de Spaensche vloot/geschiet in't Jaer 1588. waer toe Spierinex my wilde tot het teyckenen ghebruycken/ dan alsoo 't mijn doen niet en was schepen teyckené/ vracht ic hem by Vroom, die hem in dagh-huyr teyckende tot thien groote stucken/wesende verschepden daghen oft dagh-vaerden van desen Scheep-strijdt / het welck Vroom in desen zyn aenghevanghen studie geen cleen voordeel dede. Vroom op een tijt van Santvoort afghevaren / quam in Enghelandt by den Admirael/ ghevende te kennen / dat hy was die de stucken tot de Vloot had gheteyckent/ des hy vereert wiert met een hondert guldren. Te Londen wesende / maeckte kennis met Isaac Olyviers, een constigh Verlichter / die hem seer fraey in Verlichterije conterfeptte. Vroom t'huys gheromen / maeckte op eenen grooten doeck den sevenden dach van den strijdt der Enghelsche met de Spaensche Vloot/een stuck daer wonder veel werck in quam/ en was van zijn Excellentie Graef Maurits, en den Admirael Iustinus, met groot verwonderen en goedt behallen aenghesien. Tsindert heeft hy oock gheteyckent den torht der Schepen / die nae Vlaender voer upt Zeelant/ waer na den Slagh by Nieupoort volghde: dit ghedruckt wesende/ presenteerde eenighe druckxels aen den Staten/en den Heeren Staten / soo dat hy groot ghelt vercreegh. Vroom die in dit Scheep-maken heel veerdigh en daeghlycks beter wort/heeft schier ontallyck veel stucken gemaeckt / so stranden met Visschen / Visschers / en ander bootskens: welcke dinghen / ghelyck het een werck is/dat hem licht spoet/hem goet voordeel doen. En 't ghern hem te prijsen is/hy maert in de schilderije de cladde niet: want wie wat van hem begeert/ die moet het hem betalen. Summa/ om te eyndighen/ Vroom is te desen deele een uptnemende Meester / oock niet alleen de Schepen/goedt maecksel/touwen en takelinghe/wint-sticken/ seplagien/ en anders des aenghaende wel verstaende/maer is oock uptnemende in alien anderen omstandt / als gronden / Landtschappen / Clippen / Boomen / Lochten/ Wateren/ golven/ Casteelen/ Dorpen/ Steden/ Bootsen/ Visschen/ en ander dinghen/die zyn Schepen verselschappen en vercieren.

't Leven van Hans Soens, schilder van s'Hertoghenbosch.

NJet gheern soud ick de gheruchtighe in onse Const vergheten / 't zy waer sy verstroept zyn oft woonen. Daerom / ghelijck die van onse Nederlantsche Natie/boven anderen ter Weerelt/ zyn genepcht tot repsen/ en vreemde Landen en volcken te besoecken/wil ick hier oock gedencken den seer constighen Schilder Hans Soens, van s'Hertoghen-bosch / hoewel hy uptlandigh is/hem tot Parma in Lombardien oft Italien onthoudende/ by den Hertogh aldaer/als ick wel meen. By wien hy zyn begin in de Const heeft aenghenomen/en weet ick niet/dan dat hy is gheromen t'Antwerpen/en woonde met eenen uptnemenden Schoolmeester/ghenaeten Meester Iacob Boon, alwaer hy voor zijn selven een tijdt langh hebbende ghewoncht / quam woonen en wercken ten huyse van Gillis Mostaert, alwaer hy seer veel fraey dinghen daeghlycks copieerde / besonder nae de handelinge van Frans Mostaert, welcke maniere van Landtschap hy seer aerdigh werdt te volghen: so datmen wel mach segghen / dat hy hier zyn recht begin en aerdige wijse van Landtschappen heeft aengegrepen/ hoewel hem de Nature door gheest / opmerck en verstandt/ heeft stadigh zyn constighe handen ghestiert. Daer zyn van zyn vroege vruchten oft eerste wercken te sien / tot den Const-lievenden Heer Hendrick Louwersz. Spieghel t'Amsterdam / eenige Lantschappen van aerdighe welstant. Eerstlyck en besonder/een Landtschap van Olp-verwe / op de grootte / die de Water-verwers heetē een dobbel doet/ oft daer ontrent / waer in voor aen romt eenen wegh en haghe met schoon boomen / oock eenighe aerdighe bootsen: Onder ander / eenen die zijn gheroegh doet. Noch zynder cleender lantschapkens op Penneel / oock eenighe vrandekens. Hy heeft oock in dese dinghen eenighe Velden met groen wassende Coren oft Haver/en ander verschepden gronden / waer ghenomen. Hy is oock gherepst in Italien / en was in mijnen tijdt te Room / alwaer ick met hem oock ghemeensaem hebbe gheweest. Veel dingē heeft hy hier gedaen/ besonder cleen stuckxkens op coper / en anders van Olp-verwe / en veel voor groote Heeren: Oock in 't Paleys van den Paus/ verschepden dinghen op den natten muer. Onder ander liet hy ons sien een deel Landtschappen/ in een Frijse op 't nat gedaen / in een van des Paus Cameren/ terwijlen datter noch de stepgheringhe stondt/ soo dat ick die dinghen van by sagh / met een wonderlycke aerdich practycke oft veerdichept ghedaen / alsoo dat van s'Paus Schilder oft pemandt wiert gheseyt / datse te rouw/en niet net ghenoegh waren ghedaen/doch waren dinghen van grooten en uptnemenden welstandt/ sonderlinge van beneden/alsoo sy mosten wesen ghesien. Daer quam onder ander een Historiken / daer S. Augustinus romt by der Zee / en vindt op 't strandt een kindt/ dat in een hupiken al 't water van de Zee met een schulpken wil vrenghen. Dese See was wonder wel gehandelt/ met een natuerlyck verschieten/schaduwen/Son-schyné/ en de blackichept des waters uptghebeeldt/en wel waer ghenomen wesende. Waer is ock van hem in een van de voor-salen van de Coninglycke Sael / op d'een eynde / een aerdigh Landtschap op den muyr in't nat ghedaen / waer in roemt eenen Haen / als wesende eenigh simneken/ en steeckt wonder af teghen ander Landtschappen / die daer van Cæsar, van Salust, oft ander zyn ghedaen: Doch desen Cæsar, daer ic te voozen af heb verhaelt / volgde hem seer naer: Dan heb daer my verghist / schrijvende Hans Soens te wesen van Antwerpen. Hy is nu teghenwoordigh te Parma / alwaer hy (alsoo ick hoor) wel zyn besonderste wercken heeft ghedaen / verschepden heerlycke groote Landtschappen/en is oock uptnemende fraey van beeldekens / waer van icker te Room wel heb gesien/ doch cleyn / maer seer aerdigh en cluchtigh. Hy is nu een vry ghesel oft Man van ontrent 56. oft 57. Jaren / en verdienstigh wel weerdt onder de beste Nederlanders te wesen gherekent/ besonder in Landtschap.

't Leven van Hans van Aken, uptnemende Schilder van Ceulen.

HEt behoozen onse Schilder-jeught wel aenmoerende prickelen te verstrecken / als sy hoozen en vernemen/ dat het vast gaet en ghewis is / dat wie boven ghemeen een seer uptmuntigh besonder Meester in onse Const

romt te wesen/ woȝt derhalven over al vermaert en bekendt/ om dat d'al-vernemende Fama zȝnen naem al blasende verspȝepdt/t'welck diepe wateren noch hooghe Clippen niet en beletten/ want met haer veel-oogighe vloghelen vliegt sȝ alles over: Soo dat sulck Conſinaer/ om zȝn blinckendthepdt van verre gȝesien wesende / dickwils woȝdt aenghelockt woȝt te romen / om zȝnen conſtighen en edelen gheest met wel geleerde handen te toonen en openbaren bȝ den meerste en doȝluchtighſte Pȝinceren / oft Maechtighe der Weereldt / welcke hȝ dan met den lieflȝcken ooghen-coſt/de ſchȝoon Pictura, vermakende / comt in heerlȝcken graet/ en woȝdt bȝ hun in groot achten en weerden gehouden: Gheliȝck sulckȝ is gheſchiet / en toeghegaen met den wel ſchilderenden Hans van Aken. Den welcken in de vermaerde ſtadt Cuelen op den Rhȝn was ghebozen Anno 1556. van bȝome eerlȝcke Ouders: den Vader wesende een triflȝck ernſtachtich Man/ was van der ſtadt Aken / welcker Stadts naem hȝ zȝnen ſoon heeft mede gedeelt/ en tot eenen toe-naem achterghelaten. Nu de milde Moeder Natuere/ alſoo sȝ den Jonghen verliefende van jeught aen / in ghedacht en ſinnen dȝuckende / voorhiel de edelhepdt en t'ſeer bevalliȝck wesen der Schilder-conſt / herft even-wel ghedoogȝt en toegȝelaten / dat hȝ tot ontrent zȝn thien oft twaelf Jaren ter Schole in leſen en ſchȝyven hem oeffende: doch onder conditie oft beſpȝeck/ dat hȝ door haer aenpozren met Pen of ander reetſchap ſo veel hȝ vermocht/ moſt ondertuſſchen tepckenen/en maken verſchepden geſtaltniſſen van Menſchen/Dieren/en derghelȝcke dinghen/ om alſoo beginnen intreden den wegh/ in welcken sȝ hem hadde voorſien gheſchickt te woȝden / en te bȝenghen tot volcomenhepdt / in eeren en voorſpoet. Dit herft hȝ oock willigh en vlȝtigh ghehoorſaemt: want waer hȝ was oft gingh/ heeft hȝ beginnen acht hebben/ en merckē op alles wat zȝn leer-vrouw Nature hem wȝs maeckte / oft inbeelde/ binnen harē grooten Winckel oft Schole/de Weereldt/aerdich/ſchoon/bevallȝck / oft welſtandich te wesen / het welck hȝ oock haeſt van het leeȝȝck begon t'onderſcheyden. Sagh hȝ dan een moedigh Peerdt / dat zȝn hooft fraey opdzoegh/aerdig dȝaefde/ en ſchoon geſtaltigh was/oft eenige lieflȝcke Vrouwen tronie / bupten ander uptmuntigh wesende / hȝ dede zȝn beſt om ſoo volcomen hȝ mocht ſulckȝ nae te bootſen / ſoo datmen haeſt con merckȝck ſien en kennen eenighen aerdt / oft waer nae het quam. T'gheſchiede dat binnen Cuelen was ghecomen eenighe Hertoginne / welckes tronie hȝ (alſoo sȝ ter benſter lagh) conterfeptte/dat het peder con mercken nae haer ghedaen te wesen. Hȝ heeft onder ander oock gheconterfept een Catte na 't leven/alſo sȝ wat om hoogh was gheſeten / in ſulcker voeghen / dat eenigh Schilder die met der Pen ghedaen bȝ den Vader ſtende/ meende den Jonghen op 't Conterfepten gingh / en alſoo toeghenomen was: maer verſtaende neen/was te meer verwondert/ radende men hem op de ſchilderconſt houden ſoude: want daer ſteeft (ſepdt hȝ) een Man in / en ſoude een groot Meeſter woȝden. Dus werdt Hans beſtelt bȝ een flecht Schilder / daer hȝ nouwlȝcks een Jaer en bleef/ ſiende dat ter niet te leeren was / en quam bȝ een ander Schilder daer te Cuelen/ die Giorgie oft Ierrigh geheeten/ en een Wael was: deſen hadde t'Antwerpen geleert/ en ghepoȝt door armoede/was een goet Meeſter ghewoȝden in Conterfepten na 't leven/daer hȝ uptnemende in was. Bȝ deſen is Hans wonderlȝck ſeer ghevoordert / ſoo dat hȝ t'epnden ſes Jaren / doe deſen Meeſter hem ontſtoȝf/ een treflȝck goet Conterfepter was nae 't leven / en hadde menighe heerlȝcke tronie gheſchildert. Hier naer begaf hȝ hem vlȝtigh tot tepckenen/ volghende ſeer de geeſtighe manier van Sprangher, ghelȝck ick te dier tȝdt pet van hem getepckent sagh. Doe nu Hans out was ontrent 22 Jaren / is hȝ gherepſt nae Italien/en comende te Venetien / hadde znen toegangh bȝ eenen Schilder uȝt Nederlandt/ Gaſpar Rems geheeten: welcken in plaets van hem t'onderſoecken oft proeven/wat hȝ in de conſt vermocht/

mocht / alleenlȝck vraeghde van waer hȝ was / hoorende van Cuelen / ſepde: ghȝ zȝt dan een Mof / die pleghen niet veel te connen / en beſtelde hem bȝ een flecht Italiaens Schilder / gheheeten Morett, die den repſende gheſellen was ghewoon werck te gheven/en handelde met de ſchilderȝe: deſen liet Hans copieren eenighe fraey dinghen/ die aldaer in de Kercken zȝn. Voor den voornoemden Gaſper maeckte hȝ onder ander zȝn eyghen Conterfepſel upt den Spieghel al lacchende / oft een lacchende tronie / welcke upt nemende verwoȝdt en wonder fraey ghedaen was: Soo dat Gaſper verbaeſt / hem ſeer bedroghen vondt te wesen in zȝn onverſtandighe meeninge/doe hȝ ſoo onbeleefdlȝck ſepde / dat de Moſſen (ſo hȝ de Duptſchen noemde) niet en conden. Dit Conterfepſel hiel Gaſper ſoo langh hȝ leefde in grooter weerden / en lietet een peder met grooten roem ſien. Hier naer heeft den Gaſper hem gheern gheweerdight voor van Aken de doecken te berepden / en pȝimueren. Waer bȝ is te leeren/hoe grootlȝckȝ sȝ miſdoen teghen de voorſichtichepdt en beleefthepdt/die pemant verachten die sȝ niet en kennen/ oft voordeelen nae geboȝt plaets oft upterlȝck aenſien. Van Aken is voorts gherepſt / en ghecomen te Room/ alwaer hȝ veel fraey wercken dede: Onder ander / als wel het beſonderſte wesende/ eē Altaertafel van Olȝ-verwe / ghedaen op Tin oft Loodt/en is eenen Kerſnacht/op een ſeker wȝſe / met Engȝelen en anders / gelȝck de Paters Jeſuiten dat begeerden / want het ſtaet in hun Kerck beneden t'Capitolium / en is een uptnemende ſchoon werck. Veel dinghen overghelaghen / hȝ heeft noch hem ſelven lacchender wȝſe gheconterfept / oock neffens hem een Vrouw-menſch/Madona venuſta gheheeten / ſpelende op een Lupt / en hȝ achter haer ſtaende met een ſchael Wȝns in d'handt: dit was ſo ghehandelt en ghedaen / dat Conſt-verſtandighe hebben ghesept / nopt beter van hem noch anderen te hebben geſien. Van Aken is oock ghecomen te Flozencen / daer hȝ verſchepden groote Heeren en Vrouwen nae t'leven conterfept, te / oock den doorluchtighen Franciſcus, Hertogh van Flozencen. Hȝ conterfepte oock aldaer een gheeſtighe Poëteſſe oft Dichtſter/ gheheeten Madona Laura, van welcke tronie hȝ de Copȝe behiel / en is noch t'Amſterdam tot zȝn Diſcipel Pieter Iſaackſz. ſeer Meeſterlȝck ghehandeldt wesende. Te Venetien weder ghecomen / heeft daer heerlȝcke ſtucken ghemaeckt / voor een Nederlandtſch Coopman van Maeſtricht. Eerſt / een beſpottinge Chriſti, ſoo groot als t'leven/den Chriſtus ſchier heel naeckt over ſȝde heldende / oft wat liggende/ doet om hoogh ſiende een fraey actie. Noch een Danaë, ſoo groot als t'leven / uptnemende ſchoon / en wel gehandelt. Deſgheliȝckȝ op coper een Marȝ-beeldeken / met een S. Katharine, en Engelen daer bȝ / welck van Raphael Sadler gheſneden upt comt in Pȝint / en is een ſeer aerdigh ſtuckȝken. Noch een ſtuck met beelden als t'leven/en meer als half lȝvigh / wesende een ſittende Venus met Cupido, daer sȝ in Cypers ghecomen upt der Zee/van de Vren oft Horæ woȝt beſchoncken met Godlȝcke cleederen en verrieringhen / gheliȝcker Homerus in zȝn Goder loſſanghen van verhaeldt: Dit is oock een beſonder heerlȝck werck. Tot Cuelen weder gheketrdt/ maeckte voor een Coopman / Boots genoemt / een ſeer ſchoon ſtuck van t'vonnis van Paris, t'welck door Raphael Sadler gheſneden upt in Pȝint comt. Het is gheſchiedt / doe hier naer van Aken te Venetien was / werdt ontboden van Otto Hendricx, Graef van Swartſenhorgh / Hof-meeſter des doorluchtigen Hertoghs van Beyeren / te Munchen/ om in zȝn begraef-capelle te maken zȝn Epitaphium: Dit was een Penneel met beelden / meerder als t'half leven / en d'Hiſtorie daer Sinte Helena het Crups vindt / en is een uptnemende werck. Voor den voornoemden Graef / en dit werck/ is hȝ in kennis geromen bȝ den Hertog/den welcken hȝ/met de Hertoginne/ en twee de jongſte kinderen / een ſoon en een dochter / t'ſamen bȝ een geordineert/heeft geconterfept/dat welck een peder wel heeft bevallē. Doe nu van Aken dit en noch meer edel wercken

had gedaen / gaf den Hertogh hem bovē alle heerlijcke beloninge eē schoon houden Ketten. Den Graef vereerde hem oock met een gouden Ketten van twee hondert Florynen. Van Beyeren is van Aken gherepst nae Praga bp den Keyser / die hem wel vier Jaer langh hadde ontboden: want hp had van hem ghesien het Conterfeptsel van Ian Bologne, uptnemenden Beeldt-snijder upt Nederlandt / welcken hp te Florencen wesende hadde gheconterfept. Dus alsoo zyn Majestept met ontbieden aenhiel / is vā Aken, dooz de bootschap eens Ambassadeurs / bp dē Keyser gecomen. Doe hp bp den Keyser was / en dooz hem hadde gemaerkt een Venus en Adonis, beviel den Keyser de handelinge van Aken wonder wel / om de nieu ongemeē tolozeringhe wille: Doch van Aken is upt eentge oozsaerk weder gheromen te Munchen / en t'Aufbozgh / makende onder ander werckē in der Jesuiten Kerck te Munchen / eenen S. Sebastiaen, seer wel gheschildert en gheozdineert / op de manier als hp upt comt in Print / gesneden dooz uptnemenden Cooper-snijder Ioan Muller t'Amsterdam. Hp hadde oock in desen tijdt gheconterfept den Heeren Foucheren t'Aufbozgh. Hier na onthoden van den Keyser / keerde met zyn ghesin te Praga / hebbende getrout de Dochter van seer vermaerden deers tijdtschen Sangh-constigen Orpheus de Lasso: en gelijck van Aken om zyn Const verdient / heeft gevonden den meesten en oppersten Const-beminder van de gantsche Weereld / in welckes dienst hp tsindert als schilder zyner Camer heeft bolherdt / en heeft daeghlijckx met desen grooten Alexander eē Apellische vriendlijcke ghemeenschap / en is bp hem in achtinghe en weerden. Veel heel schoon heerlijcke wercken heeft hp dooz den Keyser ghemaeckt / welcke int Paleys oberbloedigh zyn te sien / op de groote Zael / boben den Peerdtstal / op de Gallerije / boben de Const-camer / en in ander Cameren zyner Majestept. Daer is oock t'Amsterdam / tot Const-liefdighen Heer Heyndrick van Os, van Aken een groot schoon heerlijck Stuck met beelden als 't leven / seer constigh ghedaen / en wel gheschildert / wesende een naeckte schoon Vzouw met een liefljcke schoon tronie / welcke betepckent den Vzede met den Olijftack / en heeft den kryghs oft krijgh-tupgh onder voeten: Bp haer comt d'overvloedichepdt / en de Consten / Pictura, en ander / bewijsende / dat dooz Vzede voozspoet en de Consten bloepen. Eyndlijck van Aken ter plaetsen wesende daer zyn Const soo grootlijcks lief en in weerden is / en zynde suick Schilder als zyn wercken hem ghetupghen / en soo edel Bozst als zynen edelen omgangh en vzomen handel hem bewijsen te wesen / dewijl hp allen Constenaren goetgunstigh wesende / niemandt schadigh maer boozderlijck is / heel verre afgheschepden van het wesen eenigher / die dooz eygen veel duncken bp den grooten stoutlijck indzinghende / anderen met giftigher tonghen hinder en leedt doen: so wensch ick zynen leef-dract langh en spoedigh ghesponnen te wozden / op dat meer en meer de Schilder-const dooz hem / en hp dooz haer / verciert en vereert mach wozden. Synen eersten Discipel / en die met hem heeft gherepst in Italien en Duytschlant / is Pieter Isaacsz. welcken is gheboren te Helsevoz / oft de Sondt / Anno 1569. Syn Vader was van Haerlem. Eerst heeft hp gheleert / en de Const aenghevanghen t'Amsterdam bp Ketel een Jaer en half / en woont noch tegenwoozdich t'Amsterdam / wesende een uptnemende goet Meester / in conterfepten nae 't leven: oock wel ervaren in te Schilderen Histozien / ozdineren / en tepckenen / daer hp een aerdighe handelinghe van heeft. Een besonder schoon heerlijck Conterfeptsel is van hem te Leyden in de Bzee-straet / wesende een jonghe dochter / ghenoemt Sara Schuyrmans, en roemt groot tot beneden de knien: boben dat Satijnen / cleeren / en de spelende handen op een Cpter / wel ghedaen zyn / is boven al verwonderlijck de tronie / die wel gheljckende / heel supver gedaen / wel ghehandelt / lieflijck en behaeghelijck is: welck stuck genoechsaem is om verstrerken tot ghetupghnis / wat hp dooz een Meester in onse Const is. Daer zyn ooc noch te Leyden van

Pieter Isaacsz.

van hem twee Conterfeptselen in de Clock / te weten / Pieter Huyghesz. en zyn eerste Hupsvzouw / seer wel gedaen. T'Amsterdam op den dooz achterburghwal / tot den Const-liefdighen Heer Hendrick Franckin, is van hem een groot stuck / Adam en Eva, en een coper plaet van een Ioannis Predicatie / dat een wel gheozdineert / cluchtigh en aerdigh stuckxken is: Des voornoemden Franckin en zyns Hupsvzouwen Conterfeptselen zyn oock verwonderlijck en supver van hem ghedaen. Het beste Conterfeptsel van hem opt ghedaen / is te Londen in Enghelandt / en was ghedaen nae een ghenoemt Pieter Semeynes, Jonghman in Enghelandt / van Nederlanders afgheromen / hebbende een schoon tronie / met schoon glancende locken hayrs. Noch t'Amsterdam tot d'Heer Iacob Poppe, zyn van hem vzy schoon groote Quael-conterfeptselen / bysonder dat van Iacob, welcks tronie en hayr in schilderije welstandigh wesende / seer natuerlijck gelyckende / supver en wel zyn ghehandelt. Ten selven Hupse is van hem een seer aerdigh stuck op coper / wesende d'Histozie / daer de Roomsche Vzouwen op 't Capitolium comen / en oploop maeken / om dat dooz den jonghen Papyrius was ghesepdt en wijs ghemaeckt aen zyn Moeder / dat besloten was in den Raedt / dat eleken Man soude hebben twee Vzouwen: hier siet men Vzouwen van alderley Natien / oock Nederlandtsche / en Waterlandtsch / eenighe gewayent met yzaetpan en yzaet-spit: Oock comt een oude kreupel Vzouw / die teenen Hondt in teenen wagen wooyt treckt: daer is 't Capitolium oock nae 't leven / met Marcus Aurelius te Peerde / en is seer cierlijck / wel gheozdineert en gheschildert. Veel meer uptnemende Conterfeptsels en stucken zyn van hem gedaen / en is noch daeghlijckx doende. Bp Pieter zyn oock van verschepden Meesters fraey dingen en conterfeptselen te sien: oock van Akens eyghen Conterfeptsel / dat hp hem over twee oft drp Jaer heeft ghesonden / 't welck wonder wel ghehandelt is / en natuerlijck (bp dat ick dooz) wel gelijckt. Hier bp mach ick oock voegen een / die soo veel oock is als Discipel van Hans van Aken / dat is / Ioseph Switser, ghebozen te Bern: zyn Vader was een Architect / oft Bouw-meester. Desen Ioseph te Room comende / hadde wel wat manier van tepckenen / doch gheen handelinghe met de verwen: dan alsoo hp hem begaf bp Hans van Aken / ten hupse van groenen Anthonis, oft Anthoni Santvoozt (so men hem noemde) heeft hp met groote neerstichepdt gheleert rolozeren. Hp heeft boven alle Duptschen oft Nederlanders groote moept / arbept en vlijt gedaen / met tepckenen alle fraey dinghen / t zy rondt oft plat / soo binnen Room als Venetien / hebbende een so aerdighe supver fraey manier met der Pen en met wasschen / als men pemandt mocht vinden. Te Praga bp den Keyser wesende / heeft den Keyser zyn constigh tepckenen soo bevallen / dat hp hem te Room heeft geschickt / en daer gheho uden / den Antijcken oft Oud-tydsche beelden te conterfepten / en is noch teghenwoozdich bp den Keyser te Praga: heeft oock een uptnemende goede handelinghe van colozeren / waer mede hp zyn dinghen doet wel staen. Het zyn noch te Praga verschepden edel fraey gheesten / als Pieter Stevens van Mecchelen / constig Schilder en tepckenaer. Oock den Constrijcken Plaet-snijder Gielis Sadlaer, die t'somtijdt bp lust Pinceelen handelt / en constigh Schilder. Noch tot de soethept des Pinceels aenghelockt / is ondertusschen in de Schilder-const doende / den uptnemenden Beeldt-snijder Adriaen de Vries, upt den Haghe in Hollandt. Dese en ander my daer ontondig / beveel ick de Const / op datse in haren rijckdom altijdts vermeerderen / tot hun eyghen voozspoet en lofljck gheruchts verbzeydinghe.

Ioseph Switser.

Pieter Stevens.

Adriaen de Vries.

Het leven van Pieter de Witte, Schilder van Bzugghe.

DE schoon stadt Florencen / onder meer Peerlen upt onse Nederlanden / die sp aenlockende tot haer vereeringhe behoudt / heeft oock een constighen Schilder Pieter de Witte, welcken

met zyn Ouders hem daer lange heeft gheho uden / en is oft zyn aldaer ghecomen van Bzugghe in Vlaender. Hy is een goedt Meester in het nat en in Olp-verwe: oock aerdigh van Aerde boetserende / dat hem in de Schilderconst groot voordeel is. Hy heeft veel dinghen voor Cavalier Giorgio Vasari gedaen / te Room in des Paus Paleys / en sale: Oock te Flozencen in de Cupula, en elder: oock voor den Hertogh van Flozencen / verscheyden Tapyt-patroonen / en ander dinghen. Hy heeft hem oock eenen tijdt van Jaren ghehouden tot Munchen in Beperen / en voor den Hertogh en anderen verscheyden heerlijcke wercken ghedaen. Ick heb oock sommighe dinghen van hem te Flozencen ghesien / en kennis met hem ghehadt. Hy had oock eenen Bzoeder in s'Hertoghen Guarde / ick meen / Cornelis gheheeten / die in 't Jaer 1573. t'mynen daer wesen / werdt te schilderen van Landtschap / daer hy al fraey in gheworden is / hoewel hy spade aenbingh. Van Pieter comen upt sommighe Pzinten / daer men zijnen geest en Const in mercken can / en schzyven hem Pieter Candido. Hy mach nu Anno 1604. wesen out 56. Jaer oft daer ontrent. My wort gesept / dat hy noch tot Munchen in Beperlant woont / so soud' ick Flozencen te vergheefs beschuldighen.

Cornelis de Witte.

Het leven van Mattheus en Pauwels Bril, ghebzoeders / Schilders van Antwerpen.

HEt aenlockende en tot hem tretkende vermaerde Room / een stadt ghelijckende den Schilders te ghevalle ghebouwt / en met constighe wercken verciert / heeft onder ander tot haer ghedzongen te comen de twee ghebzoeders / Mattheus en Pauwels Bril, van Antwerpen. Mattheus heeft te Room ghewzocht op des Paus Paleys / so op Salen / als Galerijen. Op een bovenste Galerije zyn van hem gheschildert op 't nat / aerdighe Landtschappen / en ghesichten / met eenighe Pzoessien / die men te Room ghewoon is te doen. Hy is ghestozven te Room / Anno 1584. oudt wesende 54. Jaer. Pauwels Bril hadde zyn begin t'Antwerp / by een gemeen Schilder / Damiaen Wortelmans. Hy schilderde eerst van Water-verwe / schelen van Clavesimbelen / en dergheliche / waer mede hy t'zynen 14. Jaer hem most generen. Hy quam van Antwerp te Bzeda / van daer weder t'Antwerp / en voort onweetens syn vzienden / die zyn uptrepsen niet begeerden / trock hy t'zynen 20. Jaren in Vzanckrijck. Van Lions / daer hy eenen tijdt langh woonde / trock hy te Room by syn bzoeder / die daer voor henen was gherepst / daer hy seer by is toeghenomen in de Const / besonder in Landtschap / hoewel hy in zyn jeught seer swaer was in 't leeren. Een zyner besonderste wercken is / een seer groot Landtschap in 't nat / langh 68. voeten / en seer hoogh / in de nieuw Sale van 't Paus Paleys / dit dede hy Anno 1602. waer in comt een Histozie / daer men S. Clement met eenen ancker gebonden werpt in't water: in de Locht comen Enghelen: en is een heerlijck dinghen te sien. Noch in de Somer-camer van den Paus / zyn van hem ses schoon Landtschappen / wesende nae 't leven / eenighe van de rijckste Cloosters bupten Room / die den Paus onder hem heeft / seer aerdigh op gheberghten ligghende. Noch heeft hy gedaen voor Cardinael Mattheo een heel Sael / met Landtschappen en Gzotissen. Noch voor deses Cardinaels bzoeder / Hasdrubal Mattheo, van Olp-verwe op doecken ses groote Landtschappen / waer in comen ses Casteelen desen Heer toecomende / de Casteelen comende in 't verschieten: Dit zyn al seer schoon en groote wercken. Heel veel ander cleen stuckrsens op doeck / en coper platen / zyn van hem by den Liefhebbers verspzeydt. By d'Heer Hendrick van Os, is van hem een aerdigh Coperken / met aerdighe fraey Cuwyjnen en beeldekens / wesende de maniere van Campo Vaccina, oft d'oude marckt van Room. Het comen oock van hem upt eenighe eenighe fraey Landtschappen in Print. Pauwels is nu dit Jaer 1604. oudt 48. jaer. Hy heeft een Discipel te Room / ghetrouwt wesende / genoemt Balthaser Louwers, Nederlander / oudt ontrendt 28. Jaer / fraey van Landtschap. Noch was een Jaer zyn Discipel Guilliaem van Nieuwlandt, van Antwerpen / oudt twee en twintich Jaer / woonende te ghenwoordigh t'Amsterdam / en heeft zyn Meesters maniere heel natuerlijck aenghenomen.

Cornelis Cornelissen. Fol. 206.

Het leven van Cornelis Cornelisz. uptnemende Schilder van Haerlem.

DAer is onder den volcke een ghemeen ghevoelen / oft Spzeekwoordt / dat des eenes ongheluck is eens anders geluck / oft dat neffens pemandts ongheval noch wel eenigh geluck can ghevoeght wesen: gelijck den Hemel hem met 's Menschen ellendighepdt mede dooghende en bewreeght te wesen bewijst. Doe de oude heerlijcke stadt Haerlem / de heele Weerelt was tot een verwonderlijck schouwspel / en een peders fabel of vertellinghe / doe sp den tijdt van 31. weken 't groot en grouwlijck Spaensch gewelt / belegert wesende / heeft met swacke besten en sterche ghemoeden metter bupst wedersiaen. Doe gelucktet / oft corts daer na / dat om bewaren en open houden / een groot heerlijck hups op 't Sparen was ten besten ghegheven aen Pieter Schilder / te weten / Pieter den soon van langhen Pier van Amsterdam / welcken te deser oorsaec was t'verwerkende voorbeelt / en den eersten Meester van Cornelis Cornelisz. ghebozen te Haerlem Anno 1562. wiens Ouder oft Ouders / om den krijgh t'ontwijcken / hun elder onthielen. Dit was A°. 1572. en 1573. doe Cornelis noch heel jongh wesende / tot de Schilder-const gantsch gheneghen werdt / siende binners hups oeffenen 't ghene daer Natuere hem toe ghenepghde: Want hy al van te voozen tot eenigh deel der Const scheen verwerkt te wesen / sittende daghen langh besigh met mes oft ander reetschap / om van roode backsteenen eenighe beeldinghe te snijden oft houwen. Dus heeft Cornelis in onse Const zyn begin ghenomen by den jonghen langhen Pier, dat een uptnemende Meester was in alle deelen onser Const / wel erbaren in zyn temperinghen der verwen / en dergheliick / en heeft voortghebzacht eenen / die zyn Meester eer langhe Jaren meesterlijck overtrof: en gelijck oft de Schick-Goddinnen hebben wilden / wert noch jongh wesende gheheeten Cornelis Schilder / welken toeraem hem en lijck toeghevallen / en by ghebleven is / als des naems wel weerdich wesende / en in alle deelen der Const uptnemende. Doe hy 17. Jaren oudt was / en een goedt Schilder / is hy ghetrocken in Vzanckrijck tot Rouan: doch is om de Pest wille daer niet langh ghebleven: maer is ghecomen naer het Schilder-const ghenuchtigh Antwerpen / alwaer hy hem socht te begheven by eenighe van den besten Meesters: en aenghesocht hebbende by Frans Poerbus, is eyndlijck gecomé by Gillis Coignet, by welcken Meester den tijdt van een Jaer hy hem heeft aenghewendt een sotter en bloepender manier van schilderen / gelijck ick eenen doeck heb gesien / die hy daer te hupse / oft corts na zyn vertreck van daer / hadde ghedaen / waer in quamen eenige Vzouwens / seer wiendijck ghedaen / aerdigh / en domachtich verzorven en verwzocht. Hy hadde daer oock ghedaen eenen Pot met alderlep Bloemen na 't leven / doch (so den Meester wou) met nouw geen groenicheyt by: welcke Bloemen so wel en schilderachtich waeren ghedaen / datse Coignet langhe tijdt by hem hiel / sonder te willen vercoopen / om datse soo uptnemende waren ghehandelt. Doe Cornelis te Haerlem was ghecomen / is hy cloeckelijck in de Const voort ghevaren: en heeft onder ander ghelevert een Corpozaelschap / oft Rot Schutters / nae 't leven geconterfeyt / op 't Schutters hof / of d'oude Doelen te Haerlem: dit was in 't Jaer 1583, doe ick te

Haer-

Haerlem eerst quam woonen / en was seer verwondert / hier sulcken Schilders te vinden / dit is seer werckelijck gheordineert / en alle de persoonen met den actien / hun conditien / oft gheneygtheden uptghebeeldt : Die tot Comenschap ghewent waren / slaen malcander in de handt: die geern dzinckē / hebben de Can oft 't Glas / en so voort peder in 't zijn. Voort is dit werck in zijn gheheel uptnemende: De tronien / met goet gheluycken / zijn seer werckelijck en vloepende ghedaen: cleederen / handen / en anders / zijn oock desghelijcx uptnemende: soo dat dit stuck op allen anderen aldaer zijn plaets in weerden wel sal behouden. Hy heeft hem aenghewent een vaste manier van schilderen / met een eyghen seker wijse van strijcken / daer hy t'sindert altijdt sonder verwisselen / oft anders te versoecken / ghestadigh tot noch toe is by ghebleven. Hy heeft oock ghemaeckt eenen grooten doeck in de hooghte / en was een Charitas, een sittende Vzouw / hebbende by haer eenige kinderen: onder ander / een dat een Cat hadde ghevat / en op hiel by den steert / en sy schijnende te crijte / hadde haren poot ghelaghen in de dgie oft been van het kindt / dat scheen voelende dit crabben natuerlijck te crijten / d'welck wonder verstierlijck en behaelijck was te sien / en een seer uptnemende stuck. Doch Cornelis werdt dooz eenen die t'mede nā in Vzanckrijck / quaden dienst daer aen ghedaen : Want hy t'sindert nopt stuck / Man noch tgelt / daer van en heeft ghesien. Hier naemaeckte hy noch een langhwerpigh groot stuck / van de onmaetlicke mildheyt / dieß oogsen vooz Verckenen stropde / wesende oock een aerdighe inventie / en uptnemende wel geschildert. Ondertusschen quam Cornelis zijn aenpozrende natuze grootlijcx te hulp / met uptnemende veel en vlijtigh te teyckenen nae 't leven / daer toe uytsoerkende van de beste en schoonste roerende en levende Antijcke beelden / die wy hier ghenoegh binnens Landts hebben / als de ghewiste en alderbeste studie die mē vindē mach / als men soo volcomen oozdeel heeft / het schoonste upt het schoon t'onderscheyden. Soo dat ick wel ghetuyghen can / dat de Const Cornelis niet al slapende aen is ghecomen: Maer heeftse verregē en betaelt met grootē arbeyt: en wieder meent anders aen te comen in sulcken volcomenheydt / die sal hem ydelder handt en bedzogen vinden / niet hebbende ten lesten als de schaduwe der Const. Cornelis wesende in dese zijn studie onledigh / maeckte eenen grooten doeck in de lenghte / van een Diluvie / welcke naemaels gheraeckte in de handen van den Gzaef van Lyrester upt Engelant / en was wonderlijck gedaen en wel ghestudeert. Doe hy in't alderbeste zijner studie was / maeckte hy een Serpent-bijtinghe / langhwerpigh op eenen grooten doeck / en noch eenen grooten doeck in de hooghte / wesende den val van Lucifer, dese twee stucken hadde van hem Iacob Ravaert t'Amsterdam. Van dese twee en can ick niet volcomlijck ghenoegh schzijven / wat uptnemende studie in alle de verschepden Actituden der naeckten te weghe ghebzacht is / en is jammer dat sulcke dinghen niet in ghemeen plaets te sien en zijn: Want hy in desen tijdt sonderlinghe op de Const van teyckenen / wel stellen / pzopoztie / en ander deel seer nouw heeft ghelet. Veel ander stucken cleen en groot heeft hy t'sindert gedaen / doch veel tijts naeckten: Onder ander / een eerste Weereldt oft gulde Eeuwe / welck stuck noch is t'Amsterdam by den Const-verstandighen Heer Hendrick Louwersz. Spieghel, en is uptnemende ghehandelt / op de naeckten is wonder ghelet / en oock op de velligheyt / en voukens / die in't leven in handen en ander deelen te sien zijn: Dit is oock wel een van zijn besonderste dinghen. Te Leyden / tot d'Heer Bartholomeus Ferreris, is oot van hem een groot stuck met verschepden naeckten / wesende een Diluvie / oft Serpentbytinghe / die oock wel gehandelt is. Tot Melchior Wijngis, te Middelbozg / is van hem een uptnemende Adam en Eva, oock twaelf cleenarhtighe stucken op Penneelen / wesende de Passie Christi, seer aerdich eē wel gedaē / oock een seer fraey stuck

stuck van de repninghe der kinderen Israels in de Jozdane. Vzoeghez is van hem ghedaen een groote Kinderdoodinghe / de welcke is te sien te Haerlem / in't Pzincen Hof / waer aen comen deuren van Marten Hemskerck, welck is een uptnemende stuck. Hier sietmen veel ghewoel van naeckte kinderdooders / en den ernst der Moeders / hen kinderen te behoeden: oock verschjepden Carnatien van verschepden ouderdommen / soo van Mannen / Vzouwen / als dat teer jongh vleesch der kinderen / en t'veranderen dooz de doot in den uptghebloedde lichamen. Noch isser eenen grooten Adam en Eva in de hooghte / boven een deur / en zijn beelden soo groot als tleven / seer heerlijck ghedaen. Daer is oock ter selver plaetse in een Camer een groot stuck / een heel back nuers beslaende / wesende een Goden bancket / oft Vzuyloft van Peleus en Thetis, daer den twist-appel dooz Tweedzacht wozt ghewozpen / en is een uptnemende constigh stuck / en aerdigh van inventie. Nae dese en meer ander heerlijcke wercken / heeft Cornelis meer als voozhenen beghinnen letten op het colozeren der naeckten / daer hy nu wonderlijck in is verandert / waer in te dien deele nu een groot merckelijck onderschept wozt gesien / ghelijck zijn wercken teghenwoozdigh / by de voozleden ghestelt wesende / daedlijck tuyghen. Onder ander / heeft een uptnemende schoon stuck ghedaen Anno 1602. en is te sien tot Ian Mathijssen, in't See-peerdt te Haerlem / wesende de verwerckinge Lasari, t'welck heerlijck / plapsant / gloepende / wel ghedaen en gehandelt is. Daer is oock t'Amsterdam / tot den Const-liefbighen Heer Willem Iacopsz. van Cornelis een cleenachtigh stuck / de meeste beelden eenen voet hoogh / wesende oock een Thetis Vzuyloft / plapsant gezdeneert / met seer veel heel tronien / naeckten / en anders / en is seer vzoplijck en aerdigh ghecschildert. Veel ander stucken (te langh om verhalen) zijn tot den Const-beminders van hem te sien: oock veel heerlijcke schoon Conterseytsels / de welcke hy beter als gheern doet / dewijl hy zijnen gheest tot soo een besonder dinghen niet can begeben. Hy nu Aº. 1604. wesende een Man van 42. Jaer / in't beste zijns levens / en noch stadigh doende in de Const / laten wy hem in zijn stille bevallijck oeffeninghe gheluckich voozt varen. Hy heeft eenige goede Discipelen voozt gebzacht: Onder ander / en besonder / den bzoeder van den uptnemensten Ozgelist oft Orpheus van Amsterdam Ian Pietersz. gheheeten Geerit Pietersz. Desen Geerit hadde zijn beghin ghenomen by Iacop Lenartsz. t'Amsterdam / wiens Vader was een Zee-man van Sandtvoozdt: maer Lenart was een goet Schilder / en uptnemende Glaes-schzijver / wonderveerdich en aerdigh van handelinghe / datmen zijns gheluycke in zijnen tijdt qualijck hadde weten te vinden. Geerit heeft hier so toeghenomen / dat eyndlingh den Meester hem sepde niet verder te connen onderwijsen / dat hy een beter oft meerder Meester behoefde te becomen. Dus werdt hy bestelt dooz oock hulp oft vooz spzaeck van Iacop Rauwaert, by Cornelis Schilder / en was (als my duncht) zijnen eersten Discipel. Doe Geerit hier in een Jaer oft twee seer in de Const was ghevozdert / bleef noch dzy oft vper Jaer te Haerlem op zijn selven werckende / en daeghlijcks pzactiserende nae t'leven / so dat hy uptnemende verstandigh in naeckten is ghewozden: En ick acht / datmen wepnigh onder de Nederlanders sulcken stadighen vlijt siet / oft opdt ghesien heeft / als hy te dier tijdt dede / om in de Const toe te nemen / en gheschickt te wozden / en dat met sulcken lust / dat hy sepde / niet te willen wisselen de Pinceelen teghen den Coningh-staf van Spaengien / willende liever een goet Schilder als groot Pzince wozden. Tsindert heeft hy t'Antwerpen gewoont / en etlijcke Jarē te Room: en is noch daeghlijckx binnen Amsterdam in de const doende / makende verschepden heerlijcke wercken / en hem selven gheruchtigh / hem bewijsende een uptnemende Meester: voeghde maer t'gheluck hem oozsaeck by / te maercken oft vooz handen te hebben / eenighe groote treflijcke stucken / gheluck zijnen gheest en handt opdt ghenepght hebben ghewerst te doen / soo soudemen zijnen

Geerit Pietersz. van Amsterdam.

zynen lust en verstandt wonderlijck sien wercken / en heerlijcke dinghen te weghe brenghen/daer hy veel den tijt voor moet brenghen / met te maecken Conterfeytselen / en ander cleen wercken/ welcke dinghen hy den Borghers en Const-liefdighe t'Amsterdam/ seer wel en uytnemende ghehandelt / ghesien connen worden. Hy heeft eenighe goede Discipulen voort ghebracht / eenen Govert ghenaemt / seer duchtich van Landtschap en beeldekens. Oock eenen Govert. Pieter Lasman, daer goede hope toe is/ wesende nu in Italien. Pieter Lasman. Cornelis Cornelissen heeft noch ghehadt eenen Discipel van Delft / die sy hieten langhen Ian: desen hadde een groot begin/ en is vroeg gestorven. Een ander van Delft/ Ian vã Delft. Cornelis Iacobs, is noch oock een goet Meester/en beerdich. Oock eenen Cornelis Enghelsen, van der Goude/een seer goedt Schilder / en uytnemende Conterfepter nae't leven. Noch eenen Gerrit Nop, van Haerlem/die langhen tijdt buytens Lants/te Room en elder/hem heeft ghehouden welcken t'huys verwacht wesende / t'zyner coomst met den wercken hem mach bewijsen te wesen/ sulck een als van hem is te verhopen. Cornelis Iacobs. Cornelis Enghelsen. Gerrit Nop. Desgelijcks oock Zacharias van Alcmaer/en ander/die hun buytens lands grootlijcks moghen hebben verbetert. Zacharias, van Alckmaer.

Het leven van Iaques de Geyn, Schilder van Antwerpen.

DAt't hast stadigh voornemen eens ernstighen ghemoedts crachtigh/ en van groot vermoghen is / daer van worden daeghlijcks soo veel voorbeelden ervaren en bespeurt / daermen derhalven is ghenoech verseeckert. Dit can oock bevestight worden met't leven van Iaques de Gheyn, dat ick nu te beschrijven voor hebbe: want van jeugt aen tot de Tepcken-const ghenepght wesende/ heeft soo lang en veel volhert/ dat hy met grooten yver al climmende/ hem eyndlijck heeft begheven eyghentlijck tot den beolyden Pinceel / met verwen te wercken en te schilderen/als wesende het opperste der Const / en den alder beqvaemsten middel / om de Natuere in allen deelen met uytbeeldinghe ten alder ghelijckste nae te comen. Hy was ghebooren t'Antwerpen Anno 1565. Syn Vader Iacob Ianss. vande Geyn gheheeten / also my is voor ghewis vertelt / was op geen Lant gebooren / dan op de Super Zee / alsoo de Moeder t'Scheep voer van Harlingen na Amsterdam: zyn Ouders waren van der stadt Vtrecht/en aldaer gesproten uyt een treflijck en eerlijck ghesiacht: en was meer als ghemeen constigh Meester in Glaes-schrijven/als noch tegenwoordigh blijct aen verscheyden schoon Glaes-vensteren/ naemlijck vier groote heerlijcke fornen op't Choor van de Borgh-Kerck t'Antwerpen / als oock in de selve Stadt in de Mínrebroers Kerck / daer hy voor d'Italiaensche Natie heeft gemaeckt verscheyden glasen/ welcke sonderlinge den Schilders/ en Const-verstandighe/wonder wel bevielen. Hy dunckt oock t'Amsterdam in d'oude Kerck aen de West-syde / van hem is een groote schoon forme / met seer schoon coleuren / en wist die gebacken-coleuren oft stucken seer behendigh te ghebruycken/ t'zy bruyn oft licht/ na dat die dingen aen d'een eyndt oft d'ander eyndt lichter oft bruynder vallen/ om zyn dinghen te doen verheffen. Hy had oock een suyver manier van cleyn conterfeytselkens in Verlichterije nae't leven te doen/en begon int lest te schilderen van Olye-verwe: Soo dat hy zyn patroonen / die hy voorhenen plach op Papier doen schilderen / self op groote doecken van Olye-verwe dede. Hy storf int beste van zyn leven / oudt ontrendt 50. Jaer. Hy was een Man met een yeder vriendhoudigh ghenepgt/ en van elcken seer bemindt / om zynen vrolijcken vriendlijcken omgangh en wesen wille. Iaques zyn soon was doe maer 17. Jaren oudt/ en hadde soo veel handelinghe van Glaes-schrijven / dat hy al s'Vaders begonné werck opmaecte: en alsoo hy binnen s'Vaders leven het Graef-yser een weynigh gheoeffent hadde/ beval hem den Vader in zyn uyterste / hem te houden aen't Plaet-snijden/ 't welck hy (soo veel de gheleghenthept toeliet) onder tusschen dede: maer bleef langhen tijt aen t'Glaes-schrijven: oock oeffende hy hem in de handelinghe van Verlichten. Eyndlinghe gheraeckende by Const-rijcken Goltzius te Haerlem / heeft verbolghens twee Jaer / onder goet onderwijs t'Plaet-snijden aldaer gheoeffent / en oock daer naer noch eenighe Jaren / lijdende ten deele grooten afbreuck in de Const / door t'aenlockende jongh gheselschap /evenwel altijt meeninghe hebbende hem tot practiseren te begheven. En alsoo de gheleghenthept toeliet/begaf hem A°. 1595. in den houwlijcken staet: En bevindende hem in een onghewoon oft ongheloofde rust en stilheydt / nam doe voor zijn voorighe begheerte van studeren vlijtigh en stadigh te volbrenghen / het welck hy de dese doch onderhiel noch eenighen tijdt t'Plaet-snijden / een heel deel platen / soo uyt zijn inventie als anders / vergaderende: maer bevindende (alst voozen verhaelt is) t'schilderen bequaemst / om t'leven oft de Nature te verghelijcken/werdt in hem den Schilder-lust meer en meer crachtigh/dat hy Plaet-snijden en Druckerije verlatende / verlaeghde zijnen verloopen tijdt / welcken hem docht t'onnuttigh daer in door te hebben ghebracht. Bestaende dan ernstig te practiseren/bevondt seer noodigh/ veel nae t'leven/ en met eenen uyt den gheest te doen / om also alle redenen der Const te leeren verstaen. Doe hy nu voor had aen te vanghen met den verwé/voor bedenckende dat hy swaerlijck de coleuren in hen verscheydentheden soude voor eerst connen onderscheyden / en recht kennen / bedocht hy om tijdt winnen desen middel: Hy bedeelde een Penneel wel in hondert vierranten / en teyckendese met Cijfer ghetalen aen in een Boecxken / en beschilderde dese vierranten met verscheyden coleuren / verscheyden grauwen / groenen / ghelen / blauwen / rooden / carnatien / en ander vermenghselen / gevende soo veel hy mocht elck zyn eyghen diepsel/en teyckendet by sonderlijc int boecxken aen/ als ghesepdt is. Dese wijse/alhoewel onghewoonlijck wesende / was de Gheyn seer voorderlijck de verwen te kennen / dat hy bestondt te Schilderen van Olye-verwe / om onderscoecken hoe hy met t'verwerrké soude varen:en nam voor eerst voor een cleé Bloem-potken nae t'leven / 't welck noch teghen voordigh is tot d'Heer Heyndrick van Os t'Amsterdam: Dit is heel suyver ghehandelt/en na een eerste begin verwonderlijck. En hoewel zynen hooghsten lust was tot Figueren / nam hy tot een ander proef onder handen / noch eenen grooten Bloempot / met meeninghe te verbeteren't gene hem in den eersten misbaeghde / en maerkte een groot glas / daer in staende eenen tupl van bloemen / waer in hy groot ghedult en suyverheydt te wege bracht. Dit stuck heeft de Keyserlijcke Majestept ghecocht / met oock een cleen Boecxken / daer de Geyn metter tijdt eenige bloemkens van Verlichterije nae't leven in hadde ghemaeckt / met oock veel cleene beestkens. Doe bevondt hy/dat de heel groote nettichepdt int verbolghen van zyn studie niet voorderlijck en was / en dat hy op een ander wijse hem aen te stellen hadde: Des hy hem tot meerder stoutichepdt begaf / en tot wat grooter/ bedenckende daer in de meeste Const te zijn gheleghen / alsinent te weghe can brenghen. Doe ghebiel/dat zyn Excellentie Graef Maurits in den slagh te Vlaender hadde verreghen een uytnemende schoon Peers van den doorluchtighen Ertshertogh / en liet segghen de Gheyn, dat hy't wilde van hem hebben geschildert so groot als't leven/het welc hy gheern aennam te doen/te meer om dat hem't groot heel in den sin lagh: dit Peerdt heeft hy dan alsoo geschildert met eenen Man / die dat met den toom leyde. Hier in hadde hy zyn Excelentie wel voldaen/doch sy selven gantsch niet: En nam voor op een ander manier te besoecken/en schilderde eené doots cop/ die t'Amsterdam by Reynier Antoniszen te sien is. Hier op is dit Jaer 1604, ghevolght de slapende Venus, die t'Amsterdam is te sien by d'Heer Willem Iacobsz. dit is een beeldt so groot als't leven/waer by light eenen slapenden Cupido: aen haer voeten comen twee Satyren / waer van den eenen al schroemende beslaet op te lichten een dunne doeck/

boeck/dat haré schoot oft schaemte bedeckt. Dit werck (om vrylyck en ongheverwet myn oordeel upt te spreken) is van ordinantie / steldsel / propostie/ handelinghe / en vloepenthepdt / uptnemende voircomen en verwonderlyck/ nae een voor-begin van soo groote dinghen / daer de meeste crracht onser Consten in bestaet. Doch en achte niet/ dat hy 't daer by noch wil laten: want den lust tot d'aensoetende Schilder-const/ sal zynen geest niet ledigh noch vruchtloos laten: Maer al stadig tot beter en beter doen verwecken. De Gheyn heeft in 't Plaet-snyden eenighe goede Discipelen voortgheteelt: Eerst den uptnemenden en vermaerden Ian Saenredam, woonende teghenwoordigh t'Assendelft. Oock eenen Zacharias Dolendo, die groot begin hadde / als aen eenighe dinghen van hem gheseden ghesien can worden / soo aen een Passyken van my ghetepckent / en anders. Hy hadde grooté lust tot de Const: maer is heel jongh gestorven/hebbende door spynghen in danssen/oft t'onmaetlyck drincken sich selvé inwendich de longer gequetst/dat hy veel bloet ten mont upt begon lossen/ en eyndlyck niet con gheholpen wordé. Noch eenen Robert woonende t'Amsterdam: en eenen Cornelis, nu wesende in Vranckryck.

Het leven van Octavio van Veen, Schilder van Leyden/met ander Schilders van Antwerpen/ en elder.

HEt sal my ten minsten leedt zyn/ indien ick eenighe besonder gheruchtweerdighe te ghedencken voorby gae/ het sy hoe wyt sy van my woonen/ oft waer sy verstropt zyn: Daeromme my in den sin comt voor eerst hier te stellen/ den nacomers tot een ghedachtnis/ den uptnemenden wel schilderenden Octavium van Veen, welcken upt een goedt ghellacht is ghebozen te Leyden/ en natuerlyck aenghelockt tot de Schilder-const/heeft (als ick meen) Italien/ Room/en ander plaetsen besocht/ en is soo in de Const ervaren / dat hy by den Vrins van Parma, en den meesten Heeren/ in weerden en eeren ghehouden is ghewoorden: Oock nu insonderheydt by haere Hoocheden / den doorluchtigen Erdtshertogh Albertus, en de Hertoginne/in welcker dienst hy hem heeft begheven / verlatende ander goede voorsaecken/die hem om zyn Const-ryck gerucht zyn voorgecomen / by den Erdtsbisschop van Zaltsburg/by den Keyser/ oock by den Coningh van Spaengien/ en den Coninck van Vranckryck/ die hem in dees voorleden Jaren hebben versocht te hebben / en daer hy hadde moghen groot voordeel doen: Maer genepght by zyn kennis en vrienden te blyven/ lupstert niet meer nae uptlantsche conditien. Hy heeft veel schoon wercken en Conterfepselen ghedaen / oock twee Conterfeptselen van haere voornoemde Hoocheden / welcke ghesonden zyn aen den Coningh van Enghelandt Iacobus de tweedde. Van dit Jaer 1604. is oock van hem geromen een groot stuck / wesende een Bacchus feest / oft triumph / ghelyck als by den Heer Wijntgis is te Middelborgh/ ghedaen van Hemskerck, oft oock de selfs ordinantie alsoo sy in Vrint comt / dat welck wel gheschildert en ghehandelt is. Daer is oock van zyn constige hant een seer schoon stuck tot Sr. Wijntges, wesende een Zeuxis, schilderende nae 't leven vyf naeckte Vrouwen / en is seer uptnemende wel ghedaen. Hy heeft oock een Broeder Gijsbert van Veen, die een seer goedt Meester is in Plaet-snyden / en schilderen / woonende (als ick meen) te Vrussel: Oock noch eenen vol Schilderighen gheest / d'Heer Pieter van Veen, den welcken somtyds maer pet upt lust doende / den besten Schilders hooghlyck doet verwonderen / en segghen jammer te wesen / dat hy daer van niet zyn besonder stuck en oeffening en maeckt. Daer is t'Antwerp oock Hans Snellinck, een besonder goet Meester/ en uptnemende Schilder / gheboren (als ick meen) van Mecchelen / wonder fraey van Histozien / en te maken Bataillien / en is van den Heeren oft Vrincen daer toe somtyden oft dickwils wils ghebruyckt gheweest/en heeft geschilderdt verschepden Nederlandtsche slaghen / en gheschiedenissen / seer eyghentlyck die roocken des gheschuts met t'krygsvolck daer in bewolckt oft bedonnerdt upbeeldende. Hy mach nu Anno 1604. wesen een Man van ontrent 55. Jaren. Daer is oock t'Antwerpen Tobias Verhaeght, die een aerdich goet Landtschap-maker is. Adam van Oort, die oock fraey van Figueren is. S'ghelyckr Heyndrick van Balen, en Sebastiaen Vrancks, gheleert hebbende by Adam van Oordt, en is nu oudt ontrent 31. Jaren / is seer aerdigh in Lantschap/Peerdekés/ en beeldekens. Noch is t'Antwerp eenen Ioos de Momper, die uptnemende is van Landtschap/hebbende een aerdighe handelinge. Ick hoore oock een loflyck gerucht van eenen Francisco Savio, te Berghen in Henegouw. Oock in Vranckryck binnen Parys zyn eenighe goede Meesters / als Mertinus Freminet, Fransman van Parys/welcken in s'Conings dienst nu corts ghecomen / soude in s'Coninghs bywesen hebben beginnen schilderen sonder teyckenen/hier eenen doet/en daer een hant/ elder een tronie/ en heefter eyndlinghe een aerdigh goet beelt van gemaeckt/tot groot verwonderen van den Coningh. Daer was oock corte Jaren gheleden te Parys/ en van Parys / voor desen Freminet, in s'Coninghs dienst Du Breul, een Sadelmakers soon/ die uptnemende fraey en verstandigh was/besonder van teyckenen / en naeckten: want hadde hem by een Barbier langhe gheoeffent in Anatomie: zyn dinghen liedt hy veel door Nederlanders schilderen/en quam daer dickwils hardt in diepen / oock met enckel swart. Hy was wonderlyck in't spelen op de Lupdt / rennen met der Lance / en reedt seer wel en gheern te Peerde. Hy is jongh en haestigh gestorven/comende snellyck gherendt van S. Denijs, om te wesen by gasten / die hy hadde ghenoodt/ en op den wegh soude een oude inwendighe verarghde quetsuere zyn opgheborsten. Desen stel ick hier by de levende / op avontuer of ick hem elder had vergheten. Hy is een tytgenoot geweest van den voornoemden Freminet, en hebben t'samen jonghwesende te Parys by een Clad-Schilder om trots gheleert. Daer is noch een goet Meester te Parys/die in't Hof werckt / en woondt in't voorborgh van S. Germein: desen heeft een schoon maniere van schilderen / zyn verwen wel verwerckende / gheheeten Bunel, hem seer statigh en borgherlyck draghende: zyn Huysvrouwe wordt in wel schilderen noch boven hem en ander fraey Meesters ghepresen. Daer is noch eenen gheheeten Bolery, seer aerdigh van te schilderen Nachten / Mascaraden / Vastel-avonden / en sulcke feesten/ oock alderley beestkens / seer op zyn Bassans: desen houdt hem heel trots/ rydende te Peerde met den knecht achter hem. Daer is oock binnen Lions een uptnemende Meester van Lantschappen/ beelden/ordinantien / conterfepten nae t'leven / en teyckenen / gheheeten Fransoys Stellaert, en is een Nederlander / dan ick weet niet van wat plaets hy gheboren is / noch wanneer. Daer is noch een Nederlander hoog in Italien te Barry in Poelgien/by den Bisschop aldaer (als ick meen /) een seer goedt Meester / in alle deelen der Schilderconst wel ervaren / en is in dien vreemden hoeck wel gevaren met zyn Const/ en Coopmanschap van Graen / in den tyt der leste Italische duyste. Hy is te Room myn kennis gheweest/en is ghenaemt Gaspar Huevick, van Oudenaerde in Vlaender: Hy heeft eenen tydt langh ghewoondt by Costa, den Schilder van den voorleden Hertogh van Mantua/desen mach ontrent 54. Jaer oudt wesen. Hadde hy my naerder ghewoondt / ick had hem vroegher mogen ghedencken: ghelyck ick oock wel hadde behoort te doen een constigh Schilder van Groeninghe / Herder gheheeten / die oock wel van sulcken ouderdom mach wesen / en was oock myn Roomsche kennis. Hy is te Groeninge gheweest den Schilder van Verdugo, en is in alle deelen der Consten onghemeenen lof en gherucht weerdigh / gelyck by zyn wercken getuycht can worden.

Du Breul.

Tobias Verhaeght.
Adam van Oort.
Heyndrick van Balen.
Sebastiaen Vrancks.
Franciscus Savius.
Martinus Freminet.
Bunel.
Bunels Huysvrouw.
Bolery.
Fransoys Stellaert.
Gaspar Huevick.
Herder van Groeninghe.

Het leven van Hans Rottenhamer, Schilder van Munchen/ en sommighe ander.

HEt voordert den jonghe gheesten seer / als sy in hun ghebooz-stadt hebben eenighe goede voorgangghers / welcker cloecke stappen siende / sy verwerckt worden tot naevolghen. Te Munchen/daer door de Const-liefdichheyt des doorluchtighen Hertogs/verschepdē groote Meesters in onse Const/ hunnen toeloop hebben gehadt/ en hun uptnementheyt in openbaer plaetsē laten sien. Daer is ontstaen den wel verwenden Hans Rottenhamer, en was aldaer gebozē A°. 1564. Hy heeft geleert/ en zijn begin ghehadt / by een ghemeen Schilder / gheheeten Donouwer. Te Room gheromen wesende / begaf hem op platen te schilderen / gelijck de wijse der Nederlanders is / doch niet als de ghemeen ghesellen/dan begaf hem verschepden dinghen t'inventeren. Het eerste/dat hem gheruchtigh maeckte/was een tamelijcke groote plaet in de hoogte/wesende een aller Heyligen/te weten/ eenen Hemel vol Santten/Sanctinnē/ en Enghelen/ seer vol werck en uptnemende gehandelt/met aerdige lakenen/ tronien/hulselē/en alderley fraeyckheyt/ seer wel gloepende/ en op eē schoon manier gecolozeert. Hy is eyndinghe gheromen te Venetien/ alwaer hy met een Venetsche Vzouw is getrouwt/ en eē menichte van fraey stuckkens heeft gemaeckt op coper/som groot/som cleyn/ die in veel Landen zijn verspzeyt/en by den Const-beminders te sien. Onder ander/ by den Const-liefdighen Heer Ioan Knotter, woonende tegenwoordig t'Vtrecht/daer verschepden stucken op coper van hem zijn/soo cleen als groot. Onder ander/en sonderlinghe/ een ons Vzouwen Hemelvaert/en eenen Actæon en Diana, met meer ander dinghen/ wel gheordineerdt / vzoylijck en gloepende gheschildert / soo dat gheluck zijn schilderijen by den liefhebbers in weerden zijn / zijnen naem oock onder den constighe Schilders weerdich is genoemt en gherekent te wesen. Daer is noch teghenwoordigh te Room een uptnemende Hooghduptsch Schilder/ Adam gheheeten / gheboren tot Franckfoort/ wesende een Cleermaeckers oft Snijders soon/welcken in Italien comende/ was noch redelijck siecht / maer is te Room wonderlijck toeghenomen / en door wercken een constigh werckman ghewozden:doch begheeft hem niet besonders te tepckenen : maer sit in Kertken oft elder de dingen der fraeye Meesters stadigh en besiet / en dzuckt alles vast in zijn ghedacht. Hy is wonderlijcken aerdigh in te schilderen fraey inventien op coper platē/ hoewel hy niet veel en werckt/ dan is wonder heerdig. Hy is heel goelijck / en elcken gheern in alles te gevalle/wesende dit Jaer 1604. ontrent 28. oft 30. Jaren oudt. Het zijn oock noch te Venetie twee constige Nederlanders / eenen Dierick de Vries, upt Vtestandt : En eenen Lodewijck Toeput (ick meen) van Meechel : Van welcke ick wel geneghen waer pet sonders te verhalen : Dan dat ick wel van desen Vries verschepden keuckenen oft frupt-marchten heb gesien op zijn Deneets / die aerdigh gheculozeert en wel gheschildert waren/ schoon en gloepende/soo dat ick zijnen naem hier niet con verswijghen : Zijn ouderdom weet ick niet. Lodewijck die woont bupten Venetien / te Dervisо, cloeck in Lantschap en ozdinantien / eē goet en naem-weerdigh Meester in de Schilder-const : oock (als ick hooz) goet Architzsien/ gelijck Pictura en Poëtie geern by een/en goede susters oft vziendinnen zijn.

Adam van Franckfoort.

Dierick de Vries. Lodewijck Toeput.

Het leven van Ioachim Wtenwael, Schilder van Vtrecht.

DEn edelen Schilder-gheest / daer hy door Natuere in een const baer en lustigh herte plaets heeft / oft gheplant is/wil qualijck onder ghedzuckt blijven : Waer is gheneghen van trap tot trap op te climmen / tot d'opperste oefeninghe onser Const / en daer in te stijgen ter hooghster volcomenheyt:gelijck ghemeenlijck alle vzuchtbaer gewas opwaert te stijghen is ghewendt.

Soo is het toeghegaen met Ioachim Wtenwael, schilder van Wtrecht/welcken was aldaer gheboren Anno 1566. Zijn Vader was een Glaes-schrijver/ en zijn Gzoot-vader/van zijn Moeders weghe/een goet Schilder nae dien tijt/ en gheheeten Ioachim van Schuyck. Desen verhaelden Ioachim Wtenwael was by zijn Vader een Glaes-maecker en Glas-schrijver tot zijn 18. Jaren:maer daer in geen genoerht meer hebbende / alsoo zijnen gheest tot hooghер dinghen werdt ghenoodight oft beroepen/begaf hy hem tot de Const van schilderen/ en was ontrendt twee Jaer by een gemeen Schilder t'Wtrecht/Ioos de Beer, Discipel van Frans Floris. Hier naer trock Wtenwael na Italien/en is gecomen te Padua,by eenen Franschen Bisschop / te weten / den Bisschop van S. Malo, repste/ en was met hem in Italien twee Jaer / en woonde daer naer by hem in Vzanckrijc oock twee Jaer. Desen tijdt gheduerende / heeft Wtenwael veel dinghen vooz den Bisschop gheschildert/ en al upt zijnen gheest oft inventie. T'hupg comende / heeft t'sindert zijn woonninghe altijts ghehouden t'Wtrecht/en veel stucken gedaen/cleen en groot/ welcke in veel plaetsen onder den liefhebbers der Consten berusten/ en verdienstlijck in weerden zijn ghehouden. Men soude oock niet wel weten te seggen/ waer in hy uptnemender is/ het zy in't groot oft in't cleen/ t'welc een teerken is van te hebben een seer goet oozdeel en verstandt/ en is een dinghen by den Schilders niet seer ghemeen : want men siet veel tijts van een handt by den anderen groote en cleen wercken oft beelde/ die men soude meenen van twee Meesters ghedaen te wesen / en seer ongheluck in deucht der Consten. Oock is Wtenwael in alle deelen der Consten seer uptnemende / en aerdigh. Van hem sietmen oock seer fraey keuckens met alderley goedt nae t'leve. Ter Gouwe is van hem eene/die wonder wel gedaen/en een groot stuck is. T'Antwerpen by eenigh Italiaen is van hem een groot stuck / ses voeten hoogh/en thien lang/wesende Loth met zijn dochters / daer uptnemende schoon naeckten oft beelden groot als t'leven in comen/oock eenen aerdighen bzant/ boom-stammen / en anders. Daer is oock t'Amsterdam tot zijn Cosijn Lucas, Schilder van Wtrecht/ in Apelles, een seer schoon constich stuck/in de hooghte los geozdineert/uptnemende in zijn tepkeninghe en colozeringhe/en is daer de Herderen in der nacht ghehoodtschapt wozden/ dat welcke genoech getupght/ wat Ioachim inde Const vermach. Veel cleen stuzkens/bā uptnemende scherpheyt en netticheyt sittnē van hem: eerst t'Amsterdam/tot Sr. Ioan Yckes, oft zijn Soon / is van hem een uptnemende cleen stuck op coper / een Bancket der Goden / vol werck / en heel aerdigh en suyver ghedaen. Tot Sr. Ian van Weely, heeft hy nu corts ghelevert een seer uptnemende cleen coperken in de hoogte / van een Mars en Venus, gantsch vol aerdigh cleen werck/en soo scherp/ als t'gesicht vermach pet t'onderschepden/wonderlijcke cierlijck/Tafel/koetse oft bedstede / met alle de Goden / en veel Liefdekens afromēde in de wolcken. Een ander Mars en Venus is oock van hem tot Sr. Melchior Wijntgis te Middelbozg. Eyndlijck acht ick Wtenwael onder onse beste Nederlandtsche Schilders plaetse weerdigh te wesen. En t'is verwonderlijck/hoe onse Pictura hem soo heel gunstigh en toeghedaen noch is / ghemerckt dat sy by hem als een tweedde maer en wozt ghehouden/ oft gheoeffent / als de Coopmanschap/ die boven ghestelt is / dat verdzaghen/ oft hem tijt gunnen wilt: want sommighe seggben / dat te vreesen waer / of hy t'eenemaal in Vlas (waer in hy handelt) mocht van de Schilder-const verandert wozden/gheluck Arachne in haer gheweef blijft vast en verstricht/ door den toozn van Minerva. Hy is nu Anno 1604. oudt 38. Jaren.

Octavio van Veen, en ander Schilders. Fol. 209.

Het leven van Abraham Bloemert, uptnemende Schilder van Gozricum.

HEt goedertieren gheluck heeft gedooght en ghevoeght / dat d'aenpozrende Natuere van in den Lenten

zyns jeughs heeft verrozen Abraham Bloemaert, te becroonen de bloem aller Consten Pictura, welcke hy (als bloem onder die haer oeffenen) al bloeyende bloem-aerdighe verrieringhe midlyck toelanght: Met eenen oock een loflycke vermaerthept der stadt Gozricum/ alwaer hy was ghebozen in't Jaer ons Heeren 1567. ontrendt Kerstdagh. Zyn Vader gheheeten Cornelis Bloemaert, was een constich Beeldt-snyder/ Architect/ en Inghenieur/ ghebozen te Dozdrecht/ van waer hy is gheweken (niet willende sekeren Eedt doen) en quam om t'ontcomen s'Lants aenstaende beroerten/ niet sonder quade avonturen/ te Gozricum. Van Gozricum trock Bloemaerts Vader met zyn huysghesin tot s'Hertoghenbosch/ en van daer t'Wtrecht. Alwaer Bloemaert by zynen Vader aenwingh pet te conterfepten/ nae eenighe tepckeninghe van Frans Floris, oft dingen die nae zyn dinghen quamen. Hier naer schickte hem den Vader by een cladder/ gheheeten/ Gerit Splinter, op dat hy albaer de verwen soude leeren kennen. Desen stelde Bloemaert booz een scherm-meester te schilderen eenighe bootsen/ seghghende/ dat Bloemaert alree beter meester was als hy. Doch alsoo desen Splinter hem daeghlyckx tot onmatigh dzinken begaf/ was Bloemaert by hem maer veerthien daghen/ latende dese begonnen Scherm-bootsen onvoldaen. De pzincipale waren seer aerdigh/ en van der handt van een gheestigh Schilder/ genoemt Heyndrick Wthoeck. Doe quam Bloemaert by Ioos de Beer, een Discipel van Floris, oock binnen Wtrecht woonende. Desen/ hoewel hy dē beste Schilder niet en was/ hadde in zyn huys veel fraey dinghen van Blocklandt, en ander fraey Meesters. Hier hadde Bloemaert gheconterfept van Olp-verwe/ een stuck van Dirck Barensz, wesende een Moderne banket/ welck pzincipael noch is t'Amsterdam by Cornelis van der Voort Schilder: Daer comt in een spelende op een Herp/ en een Dzouwen/ dat seer aerdigh bewyst te singhen/ nefens ander omstandicheden/ en is seer constigh en uptnemende ghedaen. Dit hadde Bloemaert nae zyner jonghepdt wonderlycken wel nae gheholght. Dit siende den Vader/ die met de Beer (die sulcx weynig achtede) niet con accozderen/ nam zynen soon t'huys/ denckende hem self te doen hebben fraepe stucken om nae te doen: En liet hem conterfepten een seer fraep keucken/ van den ouden langhen Pier, waer in quam een Ossenhooft. T'huys con Bloemaert niet veel doen/ dewyl hem den Vader weynigh tyt gaf/ en in anderen dienst ghebzuyckte. Doe werdt Bloemaert bestelt by den Dzossart van Heel/ die een weynigh schilderen con/ en beloofde den Vader/ den jonghen in zyn leeringhe seer vozderlyck te wesen/ en hem eyndlinghe te bestellen by Blocklandt, doch daer en volghde niet: Want desen ghebzuyckte den jonghen tot een Lakaey/ en dergheliycken dienst/ soo dat Bloemaert dt niet dan te rugghe ghingh in de const/ en is t'eynden een jaer en een half weder t'huys gecomen. Hier nae soude hem den Vader hebben bestelt (ic meē) te Rotterdam/ by den voozverhalden Wthoeck, die pet van Bloemaert stende/ hem soude gheern aenghenomen hebben: doch zyn Wyf en wilde dat niet ghehengen oft toelaten. Bloemaert nu omrent 15. oft 16. Jaer oudt/ wert ghesonden nae Parijs/ en was albaer by eenen Iehan Bassot, ontrendt ses weken: Van daer by een ander Schilder/ geheeten Maistre Herry: Hier was Bloemaert by derd' half Jaer/ schilderende alles upt den gheest/ doch met weynigh oft geen onderwijs/ ondertusschen hem oock oeffenende met upt den gheest te tepckenen. Doe by hier naer noch een weynigh tijdt was gheweest by Ieroon Franck van Herentals/ is hy van Parijs weder t'huys gheconen/ en quam oock van Wtrecht t'Amsterdam met den Vader/ die albaer booz t'Stadts Bouw-meester is aenghenomen gheworden. Eyndlyck nae des Vaders overlyden/ keerde Bloemaert weder t'Wtrecht/ daer hy hem t'sindert heeft ghehouden/ hebbende nu zyn tweedde Huysvzouwe. Summa/ Bloemaert heeft hem soo veneerstight in de Const/ dat hy eē overtreffende Meester (doch/ soo men

soo men seggheu mocht) sonder Meester gheworden is: Soo dat hy teghen zyn Discipulen woozden gebzuyckende hun tot neerstichepdt vermanende/ wel t'somtyden heeft ghesepdt: Ick wouw dat ick eens binnen mynen leven had moghen eenich goet Meester sien schilderen/ oft de verwen ghebzuycken/ op dat ick hun wyse oft maniere hadde siende moghen afkeeren. Doe hy tot Amsterdam met zynen Vader quam woonen/ hadde hy een Kerck oft wyde plaets ten besten tot eenen winckel/ daer hy zynen gheest mocht oeffenen: en maeckte daer/ onder ander cleen stucken/ een groot en heerlyck stuck/ t'welc is teghenwoozdigh t'Amsterdam/ by den Heer Zion Luz: Hier in comen verschepden naeckten van Mannen en Vzouwen/ groot als 't leven/ wel verstaen en uptnemende wel ghehandelt/ wesende d'Histozie van Niobe, daer haer kinderen doot gheschoten wozden van Apollo en Diana. De selfde Histozy/ doch op een ander ozdinantie/ is van hem oock by den Keyser/ een groot heerlyck en uptnemende stuck/ daer zyn Majestept en alle Const-verstandighe groot behaghen in hebben: Dit is cozt lyck van Bloemaert ghedaen. Desghelyck is daer boven in't Landt oock van hem een uptnemende schoon Goden banckret/ wel ghezdineert/ en ghe schildert wesende/ en een treflyck goet werck. Een ander Goden banckret/ bzoegher van hem gedaen/ en minder/ is van hem by den Gzaef van der Lip/ dat oock uptnemende is. Tot den seer Const-liefdighen Iaques Razet t'Amsterdam/ zyn oock van Bloemaert dzy groote tronien in rondē/ wesende Venus, Iuno, en Pallas, die grooten welstant hebben/ doch bzoegh van hem zyn ghedaen. Daer zyn oock by Sr. Razet, van hem meer cleen stuckens: Onder ander/ een doot shooft/ met ander bypoegselen/ seer wel ghehandelt en ghecolozeert: Oock een stuckken/ met booz aen eenige Indiaensche kieck-hoozne en schulpen/ waer op rusten oft ligghen eenighe Zee-Goden/ en Godinnen/ in't verschiet de Zee/ en in't vleyn Andromeda, daer Perseus haer verlost/ en is wonder aerdigh gecolozeert/ en wel ghedaen. By den Const-beminders zyn oock van hem seer aerdige Landtschappen/ met eenighe aerdighe en dzolligh Boeren hupsen/ Boerigh gereetschap/ boomen/ en gronden/ dinghen die daer om Utrecht seer veel en verschepden te sien/ en van hem gheconterfept zyn: want hy seer veel nae t'leven doet/ hebbende een seer aerdighe wyse van tepckenen/ en handelinghe metter Pen/ daer hy dan eenighe sappige verfkens by voeght/ tot sonderlinghen welstant. En ghelyck hy in alle deelen der Const seer ervaren is/ gheeft hy dese dinghen in't schilderen grooten aerdt en schoonhept/ daer in te pas bzenghende somtyts eenige Sonneschynen/ dupster oft bierighe lochten/ nae den eysch des werckx. Hier in comen dan beesten/ koepen/ hondē/ oft anders/ seer natuerlyck nae t'leven ghedaen/ met eenighe Histozikens. Dees dinghen/ hoewel niet te seer verladē met werck/ staen besonder en uptnemende wel/ en (na myn duncken) niet te verbeteren. Hier in maeckt hy t'somtyt eenige mossige wateren/ oft putten/ met lissen en cruyden bewassen/ met cannebladeren en bloemen daer op dzyvende: booz aen op de voozgronden/ bzenghende eenige heerlycke groote cruyden oft bladen van docke oft anders/ wel ghehandelt/ en niet te seer verladen. Het conterfepten nae t'leven geeft hy by hem geen plaetse/ op dat zynen gheest daer booz niet wozde verhindert. Verschepdē dingen/ ozdinantien/ en beelden van hem ghetepckent met de Pen/ en daer nae met wit en swart/ van Olp-verwe ghe schildert/ zyn in roper ghesneden/ booz den Const-ryckē Ioan Muller, en noch meer booz den vermaerden Saenredam, die in zyn tepckeninge grooten lust hebbende/ doet zyn upterste vlyt/ de selve met den Gzaef-yser welstandig/ en aerdigh aen den dagh te bzengen. Bloemaert nu Anno 1604. is oudt 37. Jaren/ en werdt desen aenstaenden Kerstdagh 38. Hy is een Man van stil en bequamen wesen/ hertlyck verlieft en ghenegen meer en meer nae te soecken d'upterste cracht en schoonhepdt der Const Pictura:

welcke / gheljck sp Bloemaert, om zijnen schilderachtigen bloem-aerdt (van hem bloemigh verciert wesende) gheheel vriendlijck toegedaen en gunstigh is / doet sp upt rechte danckbaerheydt van Vtrecht zijnen naem recht upt de Weereldt over loflijck voeren en dragen / door d'al-siende en al vernemende dochter der sparcke / de dupsent tonghsche snel vlieghende Fama oft gherucht-te / die in haer ghedacht-camer / by den vermaerden Schilders namen / den zijnen d'onsterflijckheydt sal overleveren / en voor de verderflijcke scheer van Atropos eewig beschermen en behoeden.

Het leven dan Pieter Cornelisz.
van Rijck, Schilder van Delft.

DE Oeffenaers onser Const / die buptens Landts besonder in Italien / hun langhen tijdt hebben ontvouden / t'huys weder comende / brenghen ghemeenlijck mede eenighe wijse oft ghedaente van wercken / die de gemeene oude Nederlandtsche in schoonheyt en treflijckheydt te boven gaet / oft daer men so een onghewoon gheestighe aerdicheyt in siet. Dit heeft men oock soo bevonden aen de handelinghe van Pieter van Rijck, Schilder / ghebooren te Delft / welcken de Tepcken-const aenbing te Delft / by Iacob Willemsz. doch nae den tijdt van twee maenden / werdt van de Const ghenomen / en op ander dinghen ghehouden den tijdt van drp Jaren. Doe werdt hp door lust weder tot de Const gedreven / en quam leeren by Hubrecht Iacopsz. een goet Schilder en Conterfepter te Delft. Hier was Pieter aen tepcknen ses Maenden / en soo veel tijdts oock aen de verwen en het schilderen. Daer na begaf hp hem met den Meester nae Italien / alwaer hp bleef den tijdt van 15. Jaer / wercken-de met veel verschepden Meesters / oock voor veel Prinren / Heeren / Prelaten / Monicken / Nonnen / en alderlep volck / meest in alle plaetsen van Italien / soo wã Olp-verwe / als op den natté kalck. Hp is dit Jaer 1604. een Man van 36. Jaren / woonende te Haerlem / alwaer hp oock verschepden fraey dingen heeft ghedaen / soo groot als cleen. Onder ander / een stuck van een keucken / wesende eenen Rijckeman en Lazarus, en staet buptен Haerlem tot de Sieckен. Eyndinghe heeft hp ghedaen op eenen seer grooten doeck een keucken / met veelderlep ghevoghelte / en ander dingen / met oock verschepden beeldekens / beesten / en ghedierten. Hp heeft een fraep maniere / welcke ghenoech upt-wijst en te kennen gheeft / dat hp veel nae Bassaens dinghen ghedaen heeft / en is seer veerdig en aerdig van handelinge. Sijn wercken die veel hier en daer gesien worden / getupgé hem een groot Meester in onse Const te wesen / so in ordinantien / als oock in Conterfepтselen.

Het leve van Francesco Badens,
Schilder van Antwerpen.

ONse Const hebben wp corflijck in onse Nederlanden ghesien in beter ghestaltnis toenemen en veranderen / besonder in de colozeringhe / carnatien / en diepselen / meer en meer zijn ghewozden afgeschepden van een steenachtighe graeuwichepdt / oft bleecke Visschachtighe / roudtachtighe verwe: want de gloepenthepdt in lijf-verwe en vleeschachtighe diepselen zijn nu heel seer in ghebrupck ghewozden. Hier toe heeft oor geen cleen behulp gedaen Francesco Badens, den welcken was gebozen t'Antwerpé / Anno 1571. en was vijf Jaren out ten tijde van de Spaensche Furie / welcke gheschiedde Anno 1576. den 4en. November. Sijn Vader / die dit Jaer 1604. t'Amsterdam overleedt / quam corts nae de voorsepde Furie in Hollandt / soo dat Francesco van jongs t Amsterdam heeft ghewoont / en gheleert by den Vader / die een gheneen Schilder was / sonder ander Meester te hebben. Badens in ghesellschap van Iacob Mathan, de schoon-soon van Goltzius, repsde en was ontrendt vier Jaer in Italien. T'huys ghecomen / alsso hp t'Amsterdam was d'eerste / die de jonghste schoon maniere hier in't Lant bracht / des noemden hem de jonghe Schilders den Italiaenschen Schilder: want hp een seer schoon bloepende en gloepende maniere heeft / wesende een uptnemende Meester / bepde in te schilderen Histozien / tronien / en Conterfepтselen. Dit Jaer 1604. heb ick t'Amsterdam t'zijnen hupse ghesien een pallijck groot stuck / van een Bersabea, haer badende / alwaer haer eenen brief werdt ghebracht / en een oude coppelersse haer vast in d'ooze beseldt oft lupstert / met meer Prouwe naeckten / en anders / wesende seer uptnemende / gracelijck / en aerdigh gheschildert / wel gecolozeert / en gheordineert. Veel Conterfepтselen zijn van hem uptnemende wel ghedaen / eenige in ordinantien van Histozien te pas ghebracht wesende / oock veel banckетten / en Mascaraden op den marct / en op zijn Moderne / oft dees-tijtsche wijse van cleedinghe / daer hp seer fraep van is. Tot Cornelis van der Voort, Schilder t'Amsterdam / is van hem een stuck van twee ghelieven op zijn Italiaens / den Bpper spelende op een Lupt / en t'samen singhende. Ick had meer dinghen moghen aenwijsen: Doch dit heeft mp verhindert / dat ick de tegenwoordige Schilders oft Constenaren heb ghevonden soo heel wepgherlijck / segghende / niet genoechsaem in de Const te wesen / om verdienstlijck by ander groote Meesters te wesen gherekent / oft ghenoemt: Soo dat d'overleden mp niet connende pet seggben / en de levende niet willéde veel beschept doé / ick niet recht wooz wint en stroom heb moghen noch ghemacklijcste reps doen. Francesco hadde noch eenen Broeder / ghenoemt Ian, den welcken was gebozen t'Antwerpen Anno 1576. den 18en. November / veerthien daghen naer de Spaensche Furie: Desen was uptgherepst nae Italien / en in de Const seer wonderlijck toegenomen / dat men veel van hem te verhopen hadde. Hp was in Duptslandt en Italien over al van t'gheluck seer toeghelacchen / en soo vriendlijck toeghedaen gheweest / dat hp by de meeste Heeren / om zijn Const / over al in grooter weerden / en hooghlijck gheloont is gewozden: doch connende weder met eygen Peerdt wel in ozden / en met wel gheldt / heeft hem t'ongheluck gantsch te gronde gewozpen en verdozben: want werdt / in Nederlandt comende / van de vrouwe Mars kinderen berooft / en ghebanghen / des hp upt onghenoeght t'huys comende / van teeringhe is ghestozven Ao. 1603.

Ian Badens.

Het Leven van David Vinckeboons, Schilder van Mecchelen.

INdien mp niet qualijck wozdt nagheseydt / soo acht ick dat niet ghehoozt en is / dat ic mijner Const halven mp opt pet / oft te minsten onmaetlijck heb gheroemt: Mijn wercken des aengaende gheef ick doch lossen toom oft vrphepdt / soo veel sp vermoghen / als ghewisse ghetupghen / mijn vermogen t openbaren / en te ghetupghen. En connen sp hun selven niet prijsen / sp mogen soo veel doen / dat se by de verstandighe beleefdlijck sich veronschuldighen / op datter maetlijck van mach zijn gesproken. Mijn eyghen verstant oft oordeel / of dat niet ghenoechsaem waer / onderscheydlijck en beschepdlijck vande oeffenaers onser Const / of hun wercken te schrijven: soo vermijd' ick mp doch de Constnaren teghen malcander te vergelijcken / oft kindtlijck pemant te verachten / oft d'een hoogher als d'ander / tot anders verminderinghe / te stellen. Mp heeft darom goet ghedocht (om in geen berisp-weerde dolinghe / te vallen) te houden dese streeck / dat ick / tomende in hupsen der Const-liefdighe / acht hebbe / en mercke / wat const ighe wercken / en van wiens handt / daer voor besonder en uptnemende by den anderen ghewoeght / en gherekent zijn: want of ick al schoon nae mijn bedunckе mijn kennis pet vertrouwe / oft niet te verstaen / soo volgh ick gheern met eenen oock t'ghemeen ghevoelen der Const-verstandigher: waerom ick niet can naelaten hier te ghedencken David Vinckeboons, ghebozen te Mecchelen / in't Jaer 1578. welcken cleen kindt wesende / is ghebracht t'Antwerpen / en met zijn Ouders nae seven Jaer ghecomen t'Amsterdam in Hollandt / alwaer hp noch teghenwoordigh is

woonende: Zijn Vader was een redelijck goet Schilder in Water-verwe/ ghenoemt Philips Vinckeboons, en is overleden t'Amsterdam Anno 1601. David heeft eerstlijck aenghevanghen van Water-verwe te werrken by den Vader/nopt ander Meester ghehadt hebbende / en heeft hem naderhandt heel aen d'Olp-verwe ghehouden / hem beghevende veel in't cleen / makende seer aerdighe beeldekens van uytnemenden welstandt. Eerstlijck zijn van hem te sien t'Amsterdam in de Calver-straet/ tot den Const-lievenden Heer Ioan de Bruyn, twee fraey stuyrkens: T'een een Cruys-dragynghe / met uytnemende gewoel en toeloop van alderley volck / ghelijck als sulcke Historie verepscht: T'ander een Boeren Kermis / oock heel vol aerdighe en cluchtighe bootsen: Oock Peerden / hupsen / boomen / en Landtschap / daer hy seer fraey van is / zijn uytnemende / en wel ghedaen. Hy heeft oock noch ghemaeckt twee stuyrkens / welcke werden ghebracht te Franckfoort/ voor den Heeren Caymocx, t'een wesende een Landtschap/ daer Christus den Blinden op den wegh gheneest/ en t'ander een Boeren Bruyloft / seer aerdigh ghedaen. Daer is oock van hem t'Amsterdam in't oude Mannen Gasthuys / in't Comptoor / een groot stuck / veerthien voeten lang en acht hoogh / wesende de Loterije voor t'selve Gasthuys / in der nacht/ met de plaets en hupsen nae t'leven/en alderley volck / met lanternen / en ander lichten / alles seer aerdigh en wel ghedaen: Dit dede hy Anno 1603. Nu 1604. heeft hy onder handē twee stuyrkens / voor Ian van Coninexloo Schilder/ t'een wesende eē Hzedicatie Christi, en t'ander een Boeren Bruyloft / vol uytnemende fraey werck/soo verscheyden beeldekens / als hupsen / scheepen / en Landtschap/oock wel ghedineert. Verscheyden Lantschappen/met Moderne beeldekens / en anders / zijn van hem ghetepckent/ en gesneden door Niclaes de Bruyn, die een seer goede maniere in't Lantschap te snijden heeft/ welcke dinghen pegelijck genoech gemeen en bekent zijnde / moghen oock zijnen gheest en Const ghetuyghen. David, gelijck zijné lust hem tot meer deelen der Const aendzijvende is / heeft in zijn begin hem tot Water-verfkens en verlichten begheven / verscheyden dinghen / als beestighens / Voghelen / Visschen/ boomen / en anders / nae t'leven doende / seer bevallijck en aerdigh wesende. S gelijck heeft hy oock op Glasschrijven met goet gheluck pet bestaen te doen / dat gheestigh staet/ gheljck hy ooc doet in't handelē van het Graefijser/ en hetsen in coper / dat te verwonderen is / soo veel sonder onderwijs te doē/hoewel hy hier van zijn werck niet en maeckt / dan van het schilderen van Olp-verwe / wesende van zijn fraey gheestighe werrken / nae zijn Const / blijdt / tijdt / arbeydt en verdienst/ niet dan veel te weynigh beloont.

Van verscheyden Nederlandsche Schilders/ tegenwoordigh levendigh.

DEwijl den Const-verderwenden roeckloosen Mars onse Landen met donderende ghescutten verschrickt en verbaest / en den Tijdt zijn graen haperen te berghe doet stighen: Soo is te verwonderen / dat noch soo veel goede Oeffenaers worden ghevonden in onse tijde en voorspoet beminnende Schilder const/onder onse Landtluyden/oft Nederlanders / welcke soo ickse al in't lange bysonder wouw beschrijven/ souden mijn Boeck te seer dick doen swillen. Ick sal dan / soeckende te eyndighen / alleenlijck eenighe hun namen aenroerende ghedencken / soo veel my in't ghedacht comen/ oft bekent zijn.

Cornelis Floris.

Eerstlijck/Cornelis Floris, den soon van Cornelis Floris, Beelt-snijder/en Architect van Antwerpen: desen is een uytnemende Schilder / en Beeldt-snijder/ woonende t'Antwerpen / alwaer zijn Const niet ghenoech nae verdienst bekent noch beloont en is/want hy wonder cloeck en veerdigh is. Oock is t'Vtrecht een Schilder / gheheeten

Pauwels Moreels.

Pauwels Moreels: desen is besonder in conterfepten nae t'leven / een seer goet Meester. Verscheyden Conterfeptselen worden van hem ghesien / en heeft hy onder handen/die seer Meesterlijck zijn ghedaen: Onder ander / den Graef en Graefinne van Culenborgh / ten voeten upt/ en alsoo groot als t'leven: De Hupsvrouw van Sr. Knotter, dat een aerdighe en wel ghehandelde trouie is: en veel ander meer. Desen is een Discipel van den constighen Michiel Miereveldt van Delft/en is noch een redelijck jong Man. Daer is oock te Haerlem een Haerlems borger/Frans Pietersz. Grobber, een uytnemende goet Conterfepter/die oock onderthsschen van Figueren schildert: en alst behoeft/ oft te pas compt / hem oock in borduer-wercken aerdigh weet te behelpen: desen is een Discipel gheweest van Iaques Savry, daer hy doch niet en leerde als wat van Landtschap. Verscheyden Conterfeptselen/ groot en heel cleen/ zijn van hem hier en daer te sien / seer wel ghelijckende / en wel ghedaen.

Frans Pietersz. Grobber.

Cornelis Claesz.

Daer is oock te Haerlem / en van Haerlem / Cornelis Claesz. dē welcken de Zee-vaert en ander hanteringe verlaté hebbende/ heeft aenghevangen te tepckenen en schilderen schepen/ met t'gene daer by behoeft te wesen/toonende wonderlijcken gheest en verstandt/ als tot de Schilder const van Natueren voorgheschickt zijnde: de takelinghe / touwen / en alle eyghenschappen der schepen verstaet hy uytnemende wel/en heeft alree soo aerdige maniere van werrken/ en suyver vaste handelinghe van het trecken der touwen / dat hy niemant te wijcken heeft. Daer zijn ooc t'Amsterdam noch twee Schilders van Antwerpen / ghebroeders / Bernaert, en Pauwels van Somer. Bernaert ghetrouwt en upt Italien gebracht hebbende de dochter van Aert Mijtens, is een seer goet Conterfepter nae t'leven/en aerdigh van ordinantien/ hebbende eenighe Jaren in Italien gewoont. Pauwels noch bygheselle / is ooc uytnemende in alle deelē der Const/ soo in inventien / als conterfepten. Daer is oock t'Amsterdam een besonder goet Meester/in te conterfepten na t'leven/ick meen van Antwerpen / gheheeten Cornelis van der Voort, die zijn dingen seer bevallijck en aerdigh doet / en met grooten welstandt / wesende noch een jongh Man/ in't beste zijns levens. Daer is oock in den Haghe Evert Krijnsz. van der Maes / die corts is gecomen upt Italien / en heeft te Room hem aenghewent een schoon veerdighe en gheestighe manier van schilderen/ soo van Historien/als conterfepten nae t'leven. Ick behoefde oock niet verswijgen in den Hage een seer goet Schilder / en Conterfepter / Ravesteyn gheheeten / die een schoon en goede handelinghe heeft. Noch is te Haerlem een jongh Man/Aert Ianse. Druyvesteyn, in Landtschap en beeldekens wel erbaren wesende / doch de Const maer by lust ghebruyckende. Voorts is te Delft noch Iaques de Mosscher, in alle deelen der Consten wel gheschickt / en erbaren. Te Arckmaer is oock Thonis Ariaensz. een goet Schilder: En eenen Niclaes van der Heck, van t'gheslacht van Marten Hemskerck, en Discipel van Ian Naghel, wesende een goet Schilder/besonder in Landtschap. Daer is oock te Delft een uytnemende Jongh-man/ gheheeten Pieter Geeritsz. Monfoort, ghebozen binnen Delft / van goet gheslacht / die by lust met groot opmerck de Const offent/oudt wesende ontrent 25. Jaer: desen is een Discipel van Michiel Miereveldt, daer hy doch maer een half Jaer by en was. Hy is neerstich t'ondersoecken de meeste schoonheydt van de Schilder-const / en colozeren/ practiserende upt sich selven op verscheyden wijsen / tepckenende oock ondertusschen op blaeu papier/ met hooghen en diepen zijn dingen uytbeeldende. Zijn meeninghe is binnen zijn leven niet veel/maer pet besonders te maken. Noch is een Discipel van Mierevelt, Pieter Dierickse Cluyt, van Delft: zijn Vader was een uytnemende beminder en kender van alderley bloemen / wien als een Voesterlingh van Flora, den Bloem-hof te Leyden was bevolen/en maerte van de Bloem-lievende Honigbyen en den honig seer geleerdlijck een Nederlantsch Boeck. Pieter zijn soon is seer neerstigh tot volcomenheydt der

Cornelis van der Voort.

Evert Krijnsz.

Ravesteyn.

Aert Ianse. Druyvesteyn.

Iaques de Mosscher.

Thonis Ariaensz.

Niclaes van der Heck.

Pieter Geeritsz. Monfoort.

Pieter Dirckse. Cluyt.

Schilder-const te comen/en is seer geestigh in 't inventeren / Teyckenen / en schilderen. Veel ander jonghe geesten meer acht ic wel dat hier plaets weerdigh mochten wesen / die my onbekent zijn/oft niet te voor en comen/ de welcke ick wensch hun soo te beblijten in de Const / dat 't gheruchte sich gheweerdighe der selver namen so helder upt te blasen / datse in 't Boeck des onsterflijcken en loflijcken ghedacht moghen blijven. Heb ick oock pemant te hoogh boven weerden ghestelt oft gheroemt/ na somniger oordeel / die moghen hier door ghepzickelt en aenghepoert worden/daer toe te comen/en sulcks te worden. Eyndlinghe wensch ick/niemandt mijnen gedaen arbepts halven my t'ondancken / 't zy om myn onvolcomenheyt/ oft pet dat hem misshagen mocht. Noch dat niemant sich hem te pdelijck verhesse op de Const/die ick voorhenen een schaduw van 't rechte wesen/ en een bloem heb gheheeten / wetende dat oock ons leven niet en is als een wijckende schaduwe / en een onghedurighe Veldt-bloem. Alle Rijck-staven / constige Pennen en Pinceelē/moeten eyndlijck upt der handt door de vernielende Doodt werck gherockt en ghenomen worden: daerom behoeftmen ernstlijck de beste en Godtlijcke Const / van lief hebben den even Mensch als sp selven te behertighen / en te leeren in der daet volbrenghen/als wesende eenen sekeren toepadt der eeuwigher salichept. Ick hadde van den constighen Glas-schrpvers/Plaet-snijders/en Nederlandsche Vrouwen/die 't Pinceel gheoeffent hebben/moghen eenighe deelen hier by ghevoeght hebben: dan alsoo ick deselvige/ oft de bysonderste/ t'somtijden voorhenen in de levens der Schilders hebbe ghenoemt/en verhaelt/ en dat ick mijn Boeck vast bevinde dick te worden/laet ick 't blijven by mijn eerste voornemen/ alleen van Schilderen en Schilders te handelen oft te schrijven: bedenckende daer beneffens/dat het haest tijdt soude wesen / als ick van anderen hebbe gheschreven hoe sp geschildert hebben/dat ick my tot den Pinceelen keerde / om al proevende te onderbinden/of ick oor pet goets con maecken. Het welck niet ongheraden wesende / ick de Const te ghevalle/nu dan nederlegghe mijn vermoepde Pen/ die ick doch de Schilderconst en al haer edel Oeffenaers ter eeren en ghevalle/oock de Schilder-jeught tot leeringhe / verweckinghe / en vermaecklijckheydt/ dus veel ghevruchtt/ en met veel tijt en moeyte/tot mijn niet geringe schade oft nadeel versleten hebbe/doch lust heeft my doen aenvanghen / volherden en volepnden.

Eyndt des Schilder-boecks.

Appendix, oft aenhangh van het Schilder-boeck: in-welcken eenighe dinghen zijn/ die men by den leven eenigher Schilders sal voeghen/ veranderen/ oft verbeteren/ als aengewesen wort.

Fol. 1. b in't leven van Polygnotus. Aristoteles in zijn Poëtica, Cap. 11. seght: dat Polygnotus ghemeenlick de Persoonen veel schoonder schilderde als sp waren/ maer Pausone maecktese leeliicker / en Dionisius ghelijck sp waren. Fol. 7. a. Zeuxis soude wesen ghestorven / uptvarende met onmaetlijck lacchen/ hem verstickende/na t'leven schilderende een bejaerd oudt vrolligh Wijf. Dit betuyght Verrius Flaccus in zijn Boecken van de beteyckeninge der woorden/ daer hy aentreft Sex. Pompeum Festum. Hier op heeft eenigh Poeet ghestelt dese versen:

Hoe lacht ghy sonder maet? oft wilt ghy g'lijcken even
Den Schilder, welcken is van lacchen doot ghebleven?

Fol. 75. a. Hier staet/dat ick t'leven van Iacob Puntormo niet beschrijven soude: doch heb my om oorsaeck bedacht / en versuymdt dit upt te doen.

Fol. 115. a. is my qualijck bericht/ dat Michael Agnolo Caravaggio door zijn gheschilderdt keusken de dinghen van Ioseppijn bespot.

Fol. 131. b. My werdt na bericht/ dat den Keyser Maximiliaen gheboodt een van den Edellupden de leeder te houden / daer Albert Durer op stondt / den welcken dat zijnen Jonghen gheboodt / segghende tot den Keyser / dat sulckx den Adel tot vercleeninghe soude wesen / waer op den Keyser antwoorde/ghelijck voorhenen is verhaelt. En soude Albert doe voor den Schilders hebben gegeven des selven Edelmans wapen. Eenighe meenen/t'waren drp witte schilden in een roodt veldt: doch doerent de Schilders blaeuw.

Fol. 133. b. Hier most staen / acht stucken / in elck twee Peerden / maecken sesthien Conterseptselen.

Fol. 137. b. Quintijn Macijs overleet A°. 1529. was een groot Musicien / en hadde t'schilderen by niemant gheleert.

Fol. 147. b. Ioos van Cleef, den sotten geheeten/was doch van t'gheslacht van Marten en Hendrick, dat ick niet en wist.

Fol. 151. a. Daer ick niet en hebbe de sterfdagh van Hendrick van Cleef, most staen / dat hy is ghestorven van Artijcke/Anno 1589. Marten quam in't Gildt t'Antwerpen Anno 1551.

Fol. 151. a. Antonis Moro starft'Antwerpen / oudt 56. Jaren / een Jaer voor de Fransche Furie.

Fol. 154. a. Hier is my qualijck bericht / dat den jonghen Pieter Brueghel nae t'leven conterfept: Want hy veel zijns Vaders dinghen seer aerdigh copieert en naedoet.

Fol. 181. b. Ierst/ zijn Vader/ Pieter de Vos, was een Hollander/is van Leyden ghweest.

Fol. 181. b. Marten de Vos die starf Anno 1603. den vierden Decembris/ oudt 72. Jaer.

Fol. 195. Hier most staen / dat Miereveldt was ghebozen te Delft aen't Marcktveldt / Anno 1567. den eersten May / en dat zijn Moeders Vader te Delft was een Glaes-schrijver. Hy heeft by Ieroon Wierincx niet gheleert/ my was qualijck bericht: Zijn eerste Meester hiet Willem Willemsz. en quam van daer by een Discipel van Blocklandt, Augustijn, te Delft wesende / seer vloepende van gheest in inventien. Hier leerde Miereveldt aldereerst schilderen / en was by hem ontrent thien weken. Hy starf vroegh. Doe Miereveldt oudt was ontrent 14. Jaer / trock hy t'Vtrecht by Blocklant, en wasser twee Jaren en drp Maenden. Doe Blocklandt was gestorven/ quam Mierevelt t'huys. En hoewel des Vaders aenlegh was/ hem op't schilderen van inventien te houden/ soo heeft hy de naeste negen oft thien Jaren herwaert niet veel anders ghemaeckt als Conterseptselen. Onderander-

Appendix, oft aenhangh van het Schilder-boeck: in welcken eenighe dinghen zijn/ die men by den leven eenigher Schilders sal voeghen/ veranderen/ oft verbeteren/ als aengewesen wort.

Fol. 1. b in't leven van Polygnotus. Aristoteles in zijn Poëtica, Cap. 11. seght: dat Polygnotus ghemeenlick de Personen veel schoonder schilderde als sy waren/ maer Pausone maeckte se leelijcker/ en Dionisius ghelijck sy waren. Fol. 7. a. Zeuxis soude wesen ghestorven/ uytbarende met onmaetlijck lacchen/ hem verstickende/ na t'leven schilderende een verrimpelt oudt dorp Wijf. Dit betuyght Verrius Flaccus in zijn Boecken van de betekeninge der woorden/ daer hy aentreckt Sex. Pompeum Festum. Hier op heeft eenigh Poeet gheschelt dese versen:

Hoe lacht ghy sonder maet? oft wilt ghy g'lijcken even
Den Schilder, welcken is van lacchen doot ghebleven?

Fol. 75. a. Hier staet/ dat ick t leven van Iacob Puntormo niet beschrijven soude: doch heb my om oorsaeck bedacht/ en verstuyndt dit uyt te doen.

Fol. 115. a. is my qualijck bericht/ dat Michael Agnolo Caravaggio door zijn gheschilderdt Keusken de dinghen van Ioseppijn bespot.

Fol. 131. b. My werdt na bericht/ dat den Keyser Maximiliaen gheboodt een van den Edellupden de leeder te houden/ daer Albert Durer op stondt/ den welcken dat zijnen Jonghen gheboodt/ seggende tot den Keyser/ dat sulcky den Adel tot verleenunghe soude wesen/ waer op den Keyser antwoorde/ ghelijck voorhenen is verhaelt. En soude Albert doe voor den Schilders hebben gegeven des selven Edelmans wapen. Eenighe meenen/ t'waren drye witte schilden in een roodt veldt: doch voorent de Schilders blauw.

Fol. 133. b. Hier most staen/ acht stucken/ in elck twee Peerden/ maecken sesthien Conterfeytselen.

Fol. 137. b. Quintijn Macijs overleet Anno 1529. was een groot Musicien/ en hadde t'schilderen by niemant gheleert.

Fol. 147. b. Ioos van Cleef, den sotten geheeten/ was doch van t'gheslacht van Marten en Hendrick, dat ick niet en wist.

Fol. 151. a. Daer ick niet en hebbe de sterfdagh van Hendrick van Cleef, most staen/ dat hy is ghestorven van Artijcke/ Anno 1589. Marten quam in't Gildt t'Antwerpen Anno 1551.

Fol. 151. a. Antonis Moro starft t'Antwerpen/ oudt 56. Jaren/ een Jaer voor de Fransche Furie.

Fol. 154. a. Hier is my qualijck bericht/ dat den jonghen Pieter Brueghel nae t'leven conterfept: Want hy veel zijns Vaders dinghen seer aerdigh copieert en naedoet.

Fol. 181. b. leest/ zijn Vader/ Pieter de Vos, was een Hollander/ is van Leyden gheweest.

Fol. 181. b. Marten de Vos die starf Anno 1603. den vierden Decembris/ oudt 72. Jaer.

Fol. 195. Hier most staen/ dat Miereveldt was gheboren te Delft aen't Marckt veldt/ Anno 1567. den eersten May/ en dat zijn Moeders Vader te Delft was een Glaes-schrijver. Hy heeft by Ieroon Wierincx niet gheleert/ my was qualijck bericht: Zijn eerste Meester hiet Willem Willemsz. en quam van daer by een Discipel van Blocklandt, Augustijn, te Delft wesende/ seer vloeyende van gheest in inventien. Hier leerde Miereveldt aldereerst schilderen/ en was by hem ontrent thien weken. Hy starf vroegh. Doe Miereveldt oudt was ontrent 14. Jaer/ trock hy t'Vtrecht by Blocklant, en wasser twee Jaren en drye Maenden. Doe Blocklandt was gestorven/ quam Mierevelt t'huys. En hoewel des Vaders aenlegh was/ hem op't schilderen van inventien te houden/ soo heeft hy de naeste negen oft thien Jaren herwaert niet veel anders ghemaeckt als Conterfeytselen. Onder ander-

ander Conterfeytselen / zynder van zyner hand verschepden te Delft / tot den Burghermeester d'Heer Pauwels van Beerensteyn : Noch het Conterfeytsel van den Burghermeester / d'Heer Schilperoort, welcke seer uptnemende en constigh ghedaen zyn.

Fol. 207. a. In't leven van Geerit Pietersz. van Amsterdam. Daer is van Geerit Pietersz. t'Amsterdam / op S. Sebastiaens Doelen / dit Jaer 1604. gelevert een Rot oft Corporaelschap / waer van Capiteyn is (ick meen) Ian Ianſz. Carel, dat van tronien / gelycken / cleederen / spdē / en ander by-werck uptnemende goet werck is / seer aerdich geschildert / en in eē so heerlycke gemeen plaets zyn plaets verdienstig wel weerdich. Noch wil hy't daer by niet laten blyven: maer door vierigen Schilder-lust van nieus ontsteken / heeft een voorneem / nu eerst te beginnen wat doen / als hem voorhenen noyt hebbende in de Const genoech voldaen : 't welck een goede meeninghe in den Constenarē is / die anderſins licht vernoeght wesende / comen tot gheenen voortgangh / oft sy gheraken tot eenen afgangh / ghelyck het velen is geschiet / die in hun Jeught groote cracht in de Const bewesen / en achter aen in hun ouderdom / vallende in eyghensinnighe doolinge / oft valsche latenduinckenheyt / verliesen 't ghene sy in de Const hadden vercreghen / niet meer doende pet / dat den Const-verstandighen behaelt oft voldoet.

Fol. 208. b. By't leven van Octavio van Veen moet dit navolghende byghevoeght wesen. Octavio van Veen heeft tot zyn 14. Jaren toeghelepdt te leeren de Schilder-const / by Isack Claesz. te Leyden / en ondertusschen eenighe uren des daeghs in de Letter-const. En wert daer nae gheschickt van den Vader by Dominicum Lampsonium, Secretaris van den Bisschop van Luyck / een gheleert Poeet / die ook der Schilder-const seer wel verstondt / soo dat Octavio goede onderrechtinge geschiede van Lampsonio, hoewel hy self de Const niet en oeffende : Dan hadse in zyn jeught niet alleen gheoeffent / maer ook zynen omgangh ghehadt met de vermaertste Meesters van Christenheydt / als met Taddeo Zuccaro, en Frederico te Room. Octavio t'zynen 18. Jaren quam in Italien / en volherde ontrent seven Jaeren meest te Room. Van Italien schepdende / was hy eenighen tijdt langh by den teghenwoordighen Keyser / daer nae by den Hertogh van Beyeren / en doe by den Bisschop van Cuelen / upt wiens dienst hy qualyck con ontslagen worden. Octavio mach nu Anno 1604 wesen een Man van ontrent 47. Jaren.

Den Leser sal t'somtijdt ook bevinden / dat ick achter aen den jonger voor den ouder levende Schilder hebbe ghestelt : sulcx is geschiedt / door dat ick heb moeten na eenighe wachten / te weten / nae beschepdt van hun leven : 't welck ook den Leser in 't goede nemen sal.

Mensch faelt, en dwaelt, veel tijdt, wat vlijt hy hem aenwendt,
Mijn werck is ook niet vry, noch suyver van ghebreken,
Door quaet bericht, oft schrift, ick wil niet vooren spreken
't Vergrijp dat ick beken : maer maken elck bekent.

FINIS.

Register

Regifter der oude Antijcke doorluchtighe Schilders.

A.

Abron, 21.b, 25.2
Acresilas, 25.a.
Actius Prisicus, 24.a.
Agatarchus, 5.b.
Aglaophon, 7.a
Alcimachus, 22.b
Alcisthene, 25.a.
Amulius, 24.a.
Anaxander, 25.a.
Androcydes, 5.b.
Androbius, 25.a.
Antidotus, 11.b
Antigonus, 7.a.
Antiphilus, 21.a
Anthorides, 9.b.
Apelles, 14.a.
Apollodorus, 4.b.
Ardices, 2.a. Arellius, 24.a.
Aristarete, 25.a.
Aristippus, 9.b.
Aristides, 9.b.
Aristobulus, 25.a.
Aristolaus, 21.b.
Aristonides, 25.a.
Aristophon, 25.a.
Asdepiodorus, 20.a.
Athenion, 12.b
Artemon, 22.a
Arterius Labeo, 24.b
Autobulus, 25.b.

B.

Bularchus, 2.b.

C.

Cænus, 22.b
Calaces, 21.a.
Callicles, 1.a.
Callimachus, 5.a.
Calypso, 25.a
Carmanides, 25.a.
Cephisodorus, 7.a.
Carmas, 2.b.
Cimon, 2.b.
Cleanthes, 2.a.
Cleon, 21.b.
Cleophantus, 2.b.
Clesides, 22.b.
Cornelius Pinus, 24.a
Corybas, 25.a.
Craterus, 22.b
Cratinus, 25.a.
Ctesidemus, 21.b.
Ctesilochus, 21.b.
Cydias, 11.b. Cyzicus, 25.a.

D.

Dædalus, *4.a.
Demon, 7.b.
Dinias, 2.b.
Diogenes, 25.a.
Diohisodorus. 25.a.
Dionisius, 21.a. 25.b

E.

Echion, 10.a.
Elotas, 23.b.
Encaustice wat het is, 2.a.
Erigonus, 23.a.
Eudorus, 22.b.
Evenor, 7.a.
Eumarus, 2.b.
Euphranor, 11.a. 25.a.
Eupompus, 8.a.
Eutychides, 22.b.
Euthymedes, 25.a.
Euxenides, 9.a.

F.

Fabius Pictor, 24.a.

G.

Glycera, 10.b.
Gyges, 1.a.

H.

Hadrianus, 25.b
Heraclides, 25.a.
Homerus wanneer geleeft, *4.a
Hygienontes 2.b.

I.

Iphis, 22.b.

L.

Lala, 25.a. Leon, 22.b
Leontiscus, 22.b.
Lucius Scipio, 21.b.
Ludius, 23.b.
Lysippus, 10.b.

M.

Marcus Valerius Messala, 24.b.
Mechopanes, 21.b.
Melanthus, 13.a.
Metrodorus, 25.a.
Mnasithæus, 25.a.
Mnatisimus, 25.a.
Monochromata, 2.a.
Mycon, 4.b. Mydon, 25.a.

N.

Nealces, 20.a.
Neocles, 25.a.
Nessus, 25.a.
Nicanor, 10.b.
Nicearchus. 22.b.
Niceros, 9.b.
Nicias, 11.b.
Nicomachus, 8.b.
Nicophanes, 20.a.
Nicosthenes, 25.a.

O.

Oenias, 22.b.
Olympias, 25.b.
Olympiade wat het is, *3.a.
Olympiaden begin, *3.a.
Outheyt der schilder-cōst, *3.a

P.

Pacuvius, 24.a.
Pamphilus, 9.b
Panæus, 3.a.
Parasius, 7.a.
Pausias, 10.b.
Perseus, 20.a.
Phalerion, 23.a.
Philiscus, 22.b.
Philochares, 12.b.
Philocles, 2.a.
Phidias, 3.b.
Plinius tegen hem self, 25.b
Polemon, 25.a.
Polygnotus Athener. 1.b
Polygnotus Thaser, 3.a.
Protogenes, 18.b.
Pyreicus, 20.b.
Pyrrhus Dædali Neef, 1.b

Q.

Quintus Pedius, 24.b.

R.

Rooms bouw wanneer, *3.a.

S.

Serapio, 20.b.
Schildt van Achilles, *3.b
Simonides, 23.a
Simus, 23.a. Socrates, 21.b
Sophilos, 25.b.
Stadius, 25.a Syllanion, 5.a

T.

Tauriscus, 23.b.

Teycken-

Teycken-conſt ouder als beeltſnyden, *4.b
Thelephanes, 2.a
Theodorus, 25.a.23.a
Theon, 23.a
Thuſcans vroegh beelden, 1.b
Timagoras, 3.a
Timomachus, 23.a
Timanthes, 8.a
Timarete, 25.a
Tupilius, 24.b

X.
Xenocrates, 7.a
Xenon, 25.a

Z.
Zeuxis, 5.a

Eyndt der Antijcken.

Regiſter op het leven der Italiaenſche vermaerde Schilders.

A.
AMbroſius Lorentzetti, 33.b
Andries Tafi, 29.b
Andries Orgagna, 35.a
Andries Verrocchio, 40.b
Andries Mantegna, 41.a
Andries del Sarto, 55.a
Andries di Coſmo, 63.a
Andries Buſculo, 119.a
Antonello van Meſſina, 38.a
Antonio Tempeſt, 18.b
Antõ en Pieter Pollaivoli, 39.b
Antonio Corregio, 48.a

B.
Baccio Bandinelli, 79.b
Baltazar da Siena, 53.b
Baſſano, 185.b
Batiſta Fontana, 119.a
Broer Philips Lippi, 42.a
Buffalmacco, 32.b

C.
Caratz, 115.a
Cæſar Orvieti, 117.a
Cæſar da Saluſto, 118.b
Carton van Vaga, 70.a
Carton van Vinci, 46.a
Cartõ vã Michel Agnolo, 93.a
Carubin del Borgo, 117.b

D.
Daniel Volterra, 87.a
Daniel Argentieri, 118.b
Domenicus Girlandaio, 39.a
Domenico Beccafuri, 72.a
Duccio van Siena, 72.b

F.
Franceſco Francia, 43.a
Franceſco Parmenſis, 64.a
Franciſco Monſignori, 66.a
Franceſco Mazzoli, 64.a
Franceſco Salviati, 84.a
Franceſco Bologne, 99.b
Frederick Zucchero, 110.a
Frederick Barozio, 111.a

G.
Gaddo Gaddi, 30.a
Giorgione, 47.b
Gioan del Borgo, 118.a
Giottino, 35.a
Giotto, 30.b
Giorgio Vaſary, 106.a
Girolamo Lupacci, 118.b
Girolamo Sermoneta, 118.b
Guidonio, 118.a

I.
Iacob Puntormo, 75.a
Iacob Palma, 111.b
Iacob Baſſano, 105.b
Iacob Tinturetto, 103.b
Ian Cimabue, 29.a
Ieronimus Muzziano, 117.a
Ioan Antonio Licinio, 58.b
Ioan Franceſco Pennis, 44.b
Ioan da Vdine, 73.a
Ioan Boglion, 115.b
Ioan Franceſco Ruſtici, 77.b
Ioſeph van Arpino, 112.b
Iulius Romanus, 67.a

L.
Leon Batiſta Alberti, 36.b
Lionardo da Vinci, 44.b
Lippo Florentijn, 35.b
Lorenzino, 117.a
Lucas van Cortonen, 44.b
Lucretia Quiſtelli, 116.a

M.
Marc en Niclaes Calabreſen, 36.b
Marco da Siena, 119.a
Margaritone, 30.a
Maſaccio, 36.a
Martheo d'Aletzi, 117.b
Michel Agnolo, 91.a
Michel Agnolo Caravaggio, 115.a
Morto da Feltro, 63.a

N.
Nicolaes van Modona, 100.a

P.
Paſqualijn de la Marcha, 118.a
Paulo Veronees, 104.b
Paulo Gydot, 115.b
Pellegrino, 54.b
Philippo Lippi, 42.a. 37.a
Pieter Laurati, 32.b
Pieter Cavallini, 34.a
Pieter Peruſijn, 43.b
Pierijn del Vaga, 69.a
Plautilla, 116.a
Polidor, 59.b
Pordenon, 69.a
Propertia, 116.a

R.
Raphael Vrbijn, 49.b
Raphael da Reggio, 117.a
Roſſo, 61.a

S.
Sandro Botticello, 40.a
Sebaſtiaen del Piombo, 68.b
Simon van Siena, 34.a
Sophoniſba vã Cremona, 116.a
Steffaen Florentijn, 32.a
Steffaen du Parac, 118.a
Stucco ghevonden, 73.b

T.
Taddeus Gaddi, 34.b
Taddeus Zucchero, 88.b
Tinturet, 103.a
Tiziano Vccello, 100.b

Eyndt der Italianen.

De Tafel der Nederlandtsche en Hoogh-duytsche vermaerde Schilders.

A.

Abraham Bloemaert, 210.a
Adam vá Frácfoort, 209.b
Adam van Oort, 209.a
Adriaen de weert, 150.b
Aertgen van Leyden, 156.b
Aert Mijtens, 180.a
Aert de Beer, 128.b
Aert Pieterſz, 163.b
Aert Ianſz Druyveſteyn, 213.a
Albert Durer, 130.b
Albert van Ouwater, 128.b
Aldegraef, 148.a
Ambroſius Francken, 161.b
Antonis Moro, 151.a
Anthonis Blocklandt, 171.b
Apert Francen, 162.a
Ariaen Pieterſen, 148.b
Auguſtijn Looriſſen, 147.a

B.

BartholomeusSpranger, 184.b
Benjamin Sammeling, 161.b
Bernt van Bruſſel, 153.b
Bernaert de Rijcke, 178.b
Bernaert van Somer, 213.a
Bunel, 209.b

C.

Carel van Yper, 167.b
Chrispijn vá dē Broecke, 161.b
Chriſtoffel Swartz, 175.b
Claes van Kleef, 151.a
Claes Snellaert, 171.a
Claes Rogier, 149.a
Cornelis Engelbrechtſz, 133.a
Cornelis Ketel, 190.a
Cornelis Engelrams, 149.a
Cornelis Cornelisz, 139.a, 206.a
Cornelis de Viſſcher, 148.b
Cornelis van Dale, 128.b
Cornelis Molenaer, 174.a
Cornelis Kunſt, 139.a
cornelis vá der Goude, 148.b
cornelis Iacobſen, 207.b
cornelis Floris, 212.b
cornelis van der Voort, 213.a
cornelis Claeſz, 213.a
cornelis Enghelſz, 207.b

D.

David Vinckeboons, 212.b
Dirck van Haerlem, 129.b
Dirck Pieterſz, 163.b
Dirck Barentſz, 176.a
Du Breul, 209.a

E.

Evert van Amerſſoort, 162.a
Evert Krijnſſen van der Maes, 213.a

F.

Frans Floris, 158.b
Frans Francken, 161.b
Frans Menton, 161.b
Frans en Gillis moſtaert, 178.a
Frans Boels, 178.a
Frans Crabbe, 149.a
Frans Verbeeck, 149.a
Frans Minnebroer, 148.b
Franceſco Badens, 211.b
Frans Pieterſz Grobber, 213.a
Frans Stellaert, 209.a

G.

Gaſpaer Huevick, 209.a
Geeraert van Brugghe, 128.a
Geeraert van der Meire, 128.a
Geeraert Horebout, 128.a
Geertgen van S. Ians, 129.a
Geerit Pieterſz, 207.a
Gijſbrecht van Veen, 209.a
Gillis Coignet, 179.a
Gillis van Coningsloy, 184.a
Gregorius Beerings, 149.b
Gualdrop Gortius, 195.b
Guiliaem Tons, 150.b

H.

Hans Memmelinck, 127.b
Hans Vereycke, 128.a
Hans de Duytſche, 128.b
Hanſken vā der Elburg, 128.b
Hans Holbeen, 142.b
Hans Bameſbier, 148.b
Hans Hoogenbergh, 149.a
Hans Tons, 150.b
Hans Speeckaert, 150.b
Hans Maier, 162.a
Hans Daelmans, 162.a
Hans Bol, 177.a
Hans de Vries, 182.a
Hans Rotten-hamer, 209.b
Hans Soens, 178.a, 202.b
Hans van Aken, 203.a.
Heyndrick van Cleef, 151.b
Herman van der Maſt, 162.a
Heyndrick vāSteenwyck, 178.b
Hendrick Goltzius, 196.b
Hendric Corneliſz. Vroō, 201.b
Herder van Groeninghe, 209.a
Herri de Bles, 141.a
Hubrecht van Eyck, 123.a
Hubrecht Goltzius, 166.b
Hughe van der Goes, 127.a

I.

Iacob Corneliſz, 130.a
Ian Moſtart, 149.b
Ian van Eyck, 123.a
Ian van Memſen, 128.a
Ian Mandijn, 128.a
Ian den hollander, 137.a
Ian Schoorel, 154.a
Ian Cranſſe, 128.b
Ian van Calcker, 139.b
Ian Vermeyen, 145.b
Iaques de Poindre, 149.b
Iaques Grimmer, 174.a
Iaques de Backer, 152.a
Iaques Saveray, 177.b
Iaques de Geyn, 207.b
Ieorge Boba, 161.b
Ieroon Francken, 161.b
Ieronimus Bos, 138.b
Ioachim Patenier, 140.b
Ioachim Wtenwael, 209.b
Ioachim Bueckelaer, 157.b
Ioan de Mabuſe, 146.b
Ioan Brueghel, 154.a
Ioannes Stradanus, 184.a
Iooris van Cleef. 151.a
Iooris Hoefnaghel, 179.a
Iooris van Gendt. 161.b
Ioos van Cleef, 147.b
Ioos de Beer, 162.a
Ioos van Liere, 174.b
Ioos van Winghen, 181.a

L.

Lambert van Oort, 128.b
Lambert Lombardus, 141.b
Lieven de Witte, 128.a
Loys van Bruſſel, 162.a
Lucas Cronach, 127.b
Lucas van Leyden, 134.a
Lucas Corneliſz, Kock, 139.b
Lucas Gaſſel, 141.b

Lucas

UBG Fo 42

Register.

Lucas de Heere, 161.b,173

M.

Marcus Willems, 149.a.
Marcus Geraerts, 175.b.
Marten Hemskerck, 163.b.
Marten van Kleef, 151.a.
Marten vā Valckenborg, 177.a.
Marten de Vos, 181.b.
Marinus de Zeeu, 178.b.
Martinus Freminet, 209.a.
Mattheus Brilo, 205.b.
Mathijs en IeroonCock, 152.b.
Michiel Cocxie, 175.b.
Michiel de Gast, 128.b.
Michiel Mierevelt, 195.b.

N.

Niclaes vander Heck, 213.a.

O.

Octavio van Veen, 208.b.

P.

Pauwels Bril, 205.b.
Pauwels de Vries, 183.b.
Pauwels van Somer, 213.a.
Pauwels Moreels, 212.b.
Pieter Aertzen, 162.b.
Pieter Pietersz, 163.b.
Pieter Coeck, 140.a.
Pieter Bom, 128.b.
Pieter Brueghel, 153.a.
Pieter Pietersz. Breugel. 154.a.
Pieter Vlerick, 167.b.
Pieter Balten, 174.b.
Pieter en Frās Pourbus, 174.b.
Pieter Geeritsz. Montfo, 213.a.
Pieter Isaacsz. 204.b.
Pieter Cornelisz. vā Rijc, 211.b
Pieter de Witte, 205.a.
Pieter Kluyt, 213.a.

Q.

Quintijn de Smit, 137.b.

R.

Ravesteyn, 213.a.
Rijck metter stelt, 166.a.
Roelandt Savery, 177.b.
Rogier van Brugghe, 126.b.
Rogier van der Weyde, 129.b.

S.

Salomon de Vries, 184.a.
Sebastiaen Vranck, 209.a.
Sibaldus Bheem, 127.b.
Simon Iacobs, 148.b.
Simon van Amsterdam, 161.b.
Swart Ian, 148.b.

T.

Thomas van Zirickzee, 161.b.
Thonis Arientsz. 213.a.

V.

Verscheyden Moderne Schilders, 127.b.
Vincent Gelderssman, 149.a.

W.

Willem Tons, 150.b.
Willem van Kleef, 151.a.
Willem Key, 152.b.

Eyndt der Nederlandtsche en Hooghduytsche Schilders.

T' Amsterdam,

Ghedruckt by Paulus van Ravesteyn.

Anno 1618.